

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE İSRAİLİYAT KAYNAKLI KISSA VE
RİVAYETLER ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**Hazırlayan
Hakan ALBAYRAK**

**Danışman
Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ**

Yüksek Lisans Tezi

**Temmuz 2017
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE İSRAİLİYAT KAYNAKLI KISSA VE
RİVAYETLER ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**Hazırlayan
Hakan ALBAYRAK**

**Danışman
Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ**

Yüksek Lisans Tezi

**Temmuz 2017
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Hakan ALBAYRAK

İmza

YÖNERGEYE UYGUNLUK

“Türkiye’de İsrailiyat Kaynaklı Kıssa ve Rivayetler Üzerine Bir İnceleme” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Hakan ALBAYRAK

Danışman

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH

Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ danışmanlığında Hakan ALBAYRAK tarafından hazırlanan “Türkiye’de İsrailiyat Kaynaklı Kıssa ve Rivayetler Üzerine Bir İnceleme” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

28 /07 / 2017

Tez savunma sınav tarihi

JÜRİ

Danışman : Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ

Üye : Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN

Üye : Doç. Dr. Bülent ARI

ONAY

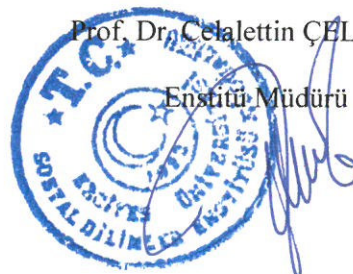
Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 21/07/2017 tarih ve .....23.....

sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...21/07/2017

Prof. Dr. Celalettin ÇELİK

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Türk Halk Edebiyatı; Türk milletinin kimliğini yansıtan, sürekliliğini sağlayan ve Türk milletini bir arada tutan örf, âdet ve ananelerin yer aldığı sözlü ve yazılı kültür ürünlerini inceleyerek, bu toplumsal ürünlerin geleceğe sağlıklı bir şekilde aktarılmasını sağlayan ve toplum bilincinin oluşmasında önemli rol oynayan bir bilim dalıdır.

Toplum hayatının sürekliliğini sağlayan sözlü kültür ürünleri içinde yer alan kıssalar; geçmişte olmuş bir olay ya da durumdan, insanların ibret almaları, doğru yolu bulmaları, dinî duygularını geliştirmeleri amacıyla oluşturulan anlatılardır. Bu anlatılar, dinî ve tarihî kişilerle ya da toplumlarla ilgili bilgileri de içermektedir. Rivayet ise; bir haber, olay ya da durumun insanlara etkileyici bir şekilde aktarılmasıdır. Kıssaları nakleden kişilere “kussas” ya da “kassas” denilir. Bu kimseler, insanları bilinçlendirmek amacıyla dinî ve tarihî kişilerin çeşitli konulardaki mesajlarını kıssa ve rivayetler aracılığıyla anlatmaya çalışırlar. Bunu yaparken de toplumların sosyo-kültürel şartlarına uygun bir üslup seçmeye önem verdikleri görülmektedir.

Türk toplumu, İslam dinini benimsedikten sonra kültürel kaynaklar içinde İslamî değerlere fazlasıyla yer verilmektedir. Zaman içerisinde kassalar, Kuran’da yer alan bilgilerin açık ifade edilmediğini düşündüklerinden anlattıkları kıssa ve rivayetlere çoğunlukla Yahudi dinine ve kültürüne ait anlatıları da ilave eder, bilerek ya da bilmeyerek Türk - İslam kültürüne aitmiş gibi aktarırlar. İslam dini tek Tanrı inancının son halkası olmasının yanı sıra Yahudi ve Hristiyan kültürlerine ait bazı benzerliklerin de etkisiyle İsrailiyat, önce İslam kültürüne daha sonra Türklerin İslamiyeti benimsemesiyle birlikte Türk kültürüne girer. Bu nedenle Türkiye’de anlatılan kıssa ve rivayetlerde de İsrailiyat unsurları yer almaktadır.

Araştırma sürecinde “Tarihî ve Coğrafi Fin Okulu”, “Psikoanalitik Kuramlar”, “Mit-Ritüeli Halk Bilimi Kuramı”, “Tarihi Kültürel Halk Bilimi Okulu”, “İdeolojik Halk Bilimi Kuramı”, “Kültürler Arası Çaprazlama Yöntemi”, “Yapısal Halkbilimi Kuramı”, “Sözlü Performans Kuramı” gibi yöntem ve teorilerden yararlanılmıştır.

Çalışma giriş, birinci bölüm, ikinci bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde; İsrailiyat kavramının kökeni ve anlamı üzerinde durulduktan sonra, İsrailiyatın, kültür ve din ilişkisinden söz edilmektedir. Türk - İslam kültürüne, İsrailiyat

unsurlarının hangi dönemde ve nasıl girmeye başladığı, hangi ravilerin İslamiyeti yorumlarken İsrailiyat rivayet ettiği, Osmanlı döneminde medresede okutulan kaynaklardan ve kırsal kesimde yaşayan halkın, dinini hangi yolla öğrendiğinden, tarih boyunca Türk – Yahudi ilişkilerinden ve Türk halk anlatılarıyla İsrailiyat arasındaki ilişkilerden bahsedilmektedir. Böylece İsrailiyatın, Türk-İslam kültürüne etki etmesinin arka planda yer alan görünmeyen sebepleri açıklanmaya çalışılır.

Birinci bölümde; Türkiye’de yaratılış, helak olan kavimler, peygamberler ve Alevî ve Bektaşîler hakkında anlatılan kıssa ve rivayetlerdeki tespit edilen İsrailiyat unsurları maddeler halinde verilmekte, konu ile ilgili Kutsal Kitap ve Kuran’da yer alan kıssa ve rivayetler aktarıldıktan sonra farklı kültürlerle ait benzer anlatımlara değinilmektedir. Daha sonra konu hakkındaki araştırmacıların görüşlerinden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde; birinci bölümde incelenen kıssa ve rivayetlere ait örnek metinler verilmektedir.

Araştırmamız sonuç bölümüyle bitirilmektedir.

Tez konusunun belirlenmesinden tezin son aşamasına gelene kadar bana yol gösteren, yoğun iş temposu arasında, çok değerli vakitlerini ayırarak bana destek ve yardımlarını esirgemeyen, akademik kariyerime başladığımdan beri tecrübesiyle bana ışık tutan, bu süreç içinde bana sabrın ne kadar önemli olduğu öğreten ve bu süreçte bana sonuna kadar güvenen Tez Danışmanı saygıdeğer hocam Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ’e teşekkür ederim.

Tezimin başından sonuna kadar desteklerini esirgemeyen, tezimi okuyup gereken düzeltmeleri yapmamda yardımcı olan ve bu süreçte çocuklarıma zaman ayıramadığım dönemlerde benim yokluğumu onlara hissettirmeyip sabreden değerli eşim Tayyibe Albayrak’a teşekkür ederim.

Hakan ALBAYRAK

Kayseri, Temmuz 2017

TÜRKİYE’DE İSRAİLİYAT KAYNAKLI KISSA VE RİVAYETLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hakan ALBAYRAK

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2017

Danışman: Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ

ÖZET

Türk Halk Edebiyatının sözlü kültür ürünleri içinde ilk anlatı olarak kabul edilen mitler; insanların kendilerini, ihtiyaçlarını, evreni, doğayı ve nesnelere var oluşlarını bilinçli olarak açıklamaya çalışan anlatılardır. Bu anlatılar sayesinde dünyaya bir düzen ve anlam kazandırılır. Mitler; toplumların zaman içerisinde ihtiyaçlarının, inançlarının, yaşadıkları coğrafi şartların ve mit anlatıcılarının değişmesiyle çeşitli anlatı türlerinin doğmasına neden olur. Bu anlatı türlerinin içinde efsane, destan, hikâye gibi anlatıların yanı sıra kıssa ve rivayetler de bulunmaktadır. Kıssa ve rivayetler; mit anlatıları içinde yer alan, dinî ve tarihî kişilikleri bünyesinde barındıran, öğretici nitelik taşıyan anlatılardır.

Türk-İslam kültürüne, kıssa ve rivayetler aracılığıyla özellikle tefsir ve diğer dini kaynaklara giren İsrailiyat, terim ve kavram olarak nasıl tanımlanması gerektiği hususunda pek çok araştırmacı tarafından farklı yaklaşımlar sergilenir. İslam kültürüne kıssa ve rivayetlerle giren farklı din ve kültürlerle ait unsurlar İsrailiyat olarak nitelendirilir.

Bu araştırmada Türk-İslam kültüründeki kıssa ve rivayetlerde yer alan İsrailiyat unsurları tespit edilerek, bunun arka plandaki sebepleri açıklanmaya çalışılır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, kıssa, rivayet, İsrailiyat.

AN INVESTIGATION ON SHORT AND RETURNS OF ISRAELIUM IN TURKEY

Hakan ALBAYRAK

**Erciyes University, Institute of Social Sciences Master Thesis,
July 2017**

Advisor: Assoc. Dr. Bayram DURBİLMEZ

ABSTRACT

Accepted to be the first narration type among the outcomes of oral culture in Turkish Folk Literature, myths are narrations through which human beings try to consciously explain themselves, their needs, the universe, the nature and the existence of all the objects. Through these narrations, the world had a system and a new meaning. Myths have led to new births of various narration types as a result of the changes, in the course of time, in the needs of the societies, of the changes in the conditions of the geography they lived in, and of the changes of their myth narrators. Among these narrations types, parables and rumours exist as well as legends, epos and stories. Parables and rumours are informative narrations within the myth narrations which cover religious and historical characteristics.

There have been different approaches among the researchers about how to explain the term Israilliat, which has entered into the Turkish-Islamic Culture, exegetics, and other religious resources especially through parables and rumors. Various religions and cultural elements which have entered into the Islamic culture by means of parables and rumors have been considered to be Israilliat.

In this study, determining the Israilliat elements taking place in the parables and rumors in the Turkish Islamic culture, we have tried to explain the causes lying in the background.

Key Words: Culture, parable, rumor, Israilliat

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK	ii
ONAY.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ.....	1
1.İsrailiyat Kavramı ve Kültür	1
1.1.İsrail Kelimesinin Anlamı	1
1.2. İsrailiyat Kavramı ve Kültür	3
1.3. Sosyolojik Bağlamda Kültür ve Din İlişkisi	10
2. İsrailiyat Rivayet Ettiği Bildirilen Raviler.....	14
2.1.Sahabeler Döneminde İsrailiyat Rivayet Ettiği Bildirilen Raviler.....	13
2.1.1. Ebu Zer el- Gıfârî (öl.32/654).....	13
2.1.2. Selman el- Farisî (öl.34/656)	14
2.1.3. Huzeyfe b. Yemân (öl.36/656).....	14
2.1.4. Ebu'l-Celd el-Cevnî (Cılan b. Ferve).....	15
2.1.6. Zeyd b. Sabit (öl.45/665)	16
2.1.7. Ebu Hüreyre (öl.58/677)	17
2.1.8. Abdullah b. Arm b. Âs (öl.65/674)	18
2.1.9. Abdullah b. Abbas (öl.68/687).....	19
2.2. Tâbiîler Döneminde İsrailiyat Rivayet Ettiği Bildirilen Raviler	20
2.2.1. Kabul Ahbar (öl. 35/655).....	20
2.2.2. Nevf b. Fadale el-Bikâlî (öl.90-100/708-718 ?).....	22
2.2.3. Vehb b. Münebbih (öl.114/732).....	22
2.2.4. Mâlik b. Dînâr (öl.127/745)	24
2.3.Teba-yi Tâbiînden İsrailiyat Rivayet Eden Raviler.....	24
2.3.1.Muhammed b. Es-Saib El-Kelbî	25
2.3.2. Abdulmelik b. Abdilaziz b. Cureyc (öl. 150/767).....	25
2.3.3. Mukâtil b. Süleyman	25
2.3.4. Muhammed b. Mervân Es-Suddî	26

3. Tarih Boyunca Türk ve Yahudi İlişkileri ve İsrailiyatın Türk Kültürüne Etkisi.....	27
3.1. Tarih Boyunca Türk ve Yahudi İlişkileri.....	27
3.1.1. Hazar Türkleri.....	28
3.1.2. Anadolu'da Yahudi Kavmi.....	31
3.1.3. Osmanlı Döneminden Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Türk-Yahudi İlişkileri.....	34
3.1.4. Osmanlı Döneminde Tarikatlar.....	43
4. Medrese ve Diğer Eğitim Kurumlarında Okutulan Eserlerde İsrailiyat Etkisi..	50
4.1. Türklerin İslamiyeti Kabulü ve İsrailiyatın Etkisi.....	48
4.2. Osmanlı'da XVI. ve XIX. Yüzyıl Arasındaki Dönemlerde Medrese ve Diğer Eğitim Kurumlarında Okutulan Eserler.....	52
4.2.1. Muhammediyye.....	53
4.2.2. Envarü'l-Âşikin.....	53
4.2.3. Müzekki'n-Nüfûs.....	53
4.2.4. Kara Dâvûd.....	54
4.2.5. Ahmediyye.....	54
4.2.6. Tenbihü'l-Gâfilîn.....	54
4.2.7. Şerhu Şir'ati'l-İslâm.....	55
4.2.8. İmâdü'l-İslam.....	55
4.2.9. Mızraklı İlmihal.....	55
4.2.10. Şerhi Vasıyeti'l-Muhammediyye.....	55
4.2.11. Et-Tarîkatü'l-Muhammediyye fi Sireti'l-Ahmediyye.....	56
4.2.12. Delâilü'l-Hayrât.....	56
4.2.13. Mârifetnâme.....	56
5. Halk Anlatıları ve İsrailiyat İlişkisi.....	60
5.1. Mit Kavramı ve İsrailiyat.....	60
5.2. Efsane/Menkabe Kavramı ve İsrailiyat.....	63
5.3. Masal Kavramı ve İsrailiyat.....	64
5.4. Destan Kavramı ve İsrailiyat.....	65
5.5. Halk Hikâyesi Kavramı ve İsrailiyat.....	66
5.6. Kıssa / Rivayet Kavramı ve İsrailiyat.....	67
5.7. İsrailiyatın Halk Anlatılarına ve İnançlarına Etkisi.....	69

BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE ANLATILAN İSRAİLİYAT KAYNAKLI KISSA ve RİVAYETLER
ÜZERİNE BİR İNCELEME

1. İlk Yarattılanlar Hakkında Kıssa ve Rivayetler	76
1.1.Nur Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	76
1.2.Kalem Hakkında Kıssa ve Rivayetler	83
1.3. Levh-i Mahfuz Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	84
1.4. Arş Hakkında Kıssa ve Rivayetler	86
1.5.Kürsü Hakkında Kıssa ve Rivayetler	94
1.6. Sidretü'l –Müntehâ Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	96
2. Âlemlerin Yarattılması Hakkında Kıssa ve Rivayetler	98
3.Dünya, Gökler, Yer ve İkisi Arasında Yarattılanlar (Ay, Güneş, Yer, Gökler, Deniz ve Rüzgâr) Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	100
4. Melekler Hakkında Kıssa ve Rivayetler	126
5. Yıldırım ve Gök Gürlemesi Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	131
6.İblis - Şeytan ve Cin Hakkında Kıssa ve Rivayetler	132
7.Kavimler Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	141
7.1. Âd Kavmi Hakkında Kıssa ve Rivayetler	141
7.2. İsrailoğulları ve Firavun Kavmi Hakkında Kıssa ve Rivayetler	143
7.3.Res Kavmi Hakkında Kıssa ve Rivayetler	145
7.4.Kehf Kavmi Hakkında Kıssa ve Rivayetler	145
7.5. İrem Kavmi Hakkında Kıssa ve Rivayetler	150
7.6.Karun Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	151
7.7.Belam b. Bâûrâ Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	153
8.Peygamberler Hakkında Kıssa ve Rivayetlerde İsrailiyat.....	155
8.1. Âdem Peygamber ve Havva Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	155
8.2. İdris Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	176
8.3.Nuh Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler	179
8.4.İbrahim Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler	194
8.5.Lut Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler	211
Lut Peygamber hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:	211
8.6. Yusuf Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler	217
8.7.Musa Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler	224
8.8.Davud Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler	232
8.9. Süleyman Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler.....	242

9. Alevî ve Bektaşîler Hakkında Kıssa ve Rivayetler	252
9.1. “Ölmeden Önce Göğe Çekilme” Motifi.....	256
9.2. “Suyu Kana Çevirme” Motifi	259
9.3. “Halka Felâket Musallat Etme” Motifi	260
9.4. “Bereketli Olma” Motifi	261
9.5. “Körlerin Görmesini Sağlama” Motifi.....	264
9.6. “Ölü İnsan ya da Hayvanı Canlandırma” Motifi.....	265
9.7. “Yerden veya Taştan Su Çıkarma” Motifi	267
9.8.“Deniz veya Irmağı Yarıp Geçme” Motifi.....	269
9.9.“Deniz veya Irmak Üzerinde Yürüme” Motifi.....	271
9.10.“Kuru Odunu Ağaç Haline Getirme” Motifi.....	271

İKİNCİ BÖLÜM

1. İlk Yaratılanlar

1.1. Nur	273
1.2. Kalem.....	280
1.3. Levh-i Mahfuz	281
1.4. Arş.....	282
1.5. Kürsü.....	284
1.6. Sidretü'l – Müntehâ	286
2. Âlemlerin Yaratılması.....	287
3. Dünya, Gökler, Yer ve İkisi Arasında Yaratılanlar (Ay, Güneş, Yer, Gök, Deniz ve Rüzgâr).....	288
4.Melekler	304
5.Yıldırım ve Gök Gürlemesi.....	307
6.İblis - Şeytan ve Cin.....	308
7. Kavimler	311
7.1. Âd Kavmi.....	311
7.2. İsrailoğulları ve Firavun Kavmi.....	319
7.3.Res Kavmi.....	322
7.4.Kehf Kavmi.....	323
7.5. İrem Kavmi	328
7.6.Karun	330
7.7. Belam b. Bâûrâ.....	337
8. Peygamberler	340

8.1.Âdem Peygamber ve Havva.....	340
8.2.İdris Peygamber	378
8.3.Nuh Peygamber.....	385
8.4.İbrahim Peygamber	399
8.5.Lut Peygamber	418
8.6.Yusuf Peygamber.....	422
8.7. Musa Peygamber.....	459
8.8. Davud Peygamber	499
8.9. Süleyman Peygamber.....	510
9. Alevî ve Bektaşîler.....	540
9.1.“Ölmeden Önce Göğe Çekilme” Motifi.....	540
9.2. “Suyu Kana Çevirme” Motifi	541
9.3. “Halka Felâket Musallat Etme” Motifi	541
9.4. “Bereketli Olma” Motifi	544
9.5. “Körlerin Görmesini Sağlama” Motifi.....	545
9.6.“Ölü İnsan ya da Hayvanı Canlandırma” Motifi.....	546
9.7. “Yerden veya Taştan Su Çıkarma” Motifi.....	548
9.8. “Deniz veya Irmağı Yarıp Geçme” Motifi.....	549
9.9. “Deniz veya Irmak Üzerinde Yürümek” Motifi.....	549
9.10.“Kuru Odunu Ağaç Haline Getirme” Motifi.....	549
SONUÇ	551
KAYNAKLAR	554
1.Yazılı Kaynaklar	554
2. Sözlü Kaynaklar	573
ÖZGEÇMİŞ.....	574

KISALTMALAR

ATAM : Atatürk Araştırma Merkezi

b. : Bin

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

DİB : Diyanet İşleri Bakanlığı

ed. : Editör

ERÜ : Erciyes Üniversitesi

FÜ : Fırat Üniversitesi

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

GÜ : Gazi Üniversitesi

HRÜ : Harran Üniversitesi

Hız. : Hazreti

Haz. : Hazırlayan

K 1 : Kaynak Kişi 1

K 2 : Kaynak Kişi 2

KB : Kültür Bakanlığı

KOÜ : Kocaeli Üniversitesi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
MÜ	: Marmara Üniversitesi
ODÜ	: Ordu Üniversitesi
öl.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.a.v.	: Salallahu aleyhi vesselam
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
SÜ	: Selçuk Üniversitesi
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
TKAE	: Türk Külür Araştırması Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1.İSRAİLİYAT KAVRAMI VE KÜLTÜR

1.1.İsrail Kelimesinin Anlamı

Müslüman dilcilerin kanaatine göre İbranice “isra” kelimesi kul, bazı araştırmacılara göre “Allah’ın seçtiği” ya da “sağlam yapmak” anlamlarına gelmektedir. İsrail kelimesinde yer alan “il” hecesinin aslında Allah anlamında kullanılan bir kelime olduğu, bu açıdan bakıldığında İsrail sözcüğünün “Rabbin mümini”, “Rabbin adamı”, “Rabbin dostu” ve “Rabbin kontrol ve takip ettiği, kul edindiği kişi” anlamına geldiği söylenebilir (Döner 2015:17-19; Ünver 2008: 34; Aydemir 2015:29; Na’nâa 1970: 2; Kurtubi 2006:7-8). Bazı araştırmacılar ise Yakup Peygamber’in kardeşi Esav’dan gece yolculuğu yaparak kaçması nedeniyle “gece yürüyüşü” anlamındaki serâ (سرى) kökünden türediğini ifade etmişlerdir (Döner 2015: 19; Jeffery 1938:61).

Kurtubi (öl.671/1273) ayrıca “İsrail” sözcüğünün gerçekte Arapça değil, çekimsiz fiil olduğunu, telaffuzunun ise gırtlaklı ve uzatmalı İsrâil (إسرائيل), bir diğer şekli olarak “y” sesini takiben uzatmalı ve gırtlaksız İsrayîl, başka türü gırtlaksız ve uzatmasız olarak İsrayil şeklinde yapıldığından bahsetmiştir (Kurtubi 2006:226).

İsrailiyye kelimesini incelediğimizde kök itibariyle “İsrail”den (إسرائيل) türemektedir. Eski Ahit’te Yakup Peygamber’in ismi veya lakabı olarak, Kuran’da kırk üç yerde Yahudilerin Yakup Peygamber’e nispetle “Beni İsrail” (بنی إسرائيل) (İsrailoğulları), Kuran’da Yakup Peygamber’in adı şeklinde “İsrail”¹ kelimesi, Eski Ahit’te bu adlandırma Beni İsrail² olarak geçmektedir (Besalel 2002:791; Harman 2001:194; Küçük 1989:309). Dini eserlere baktığımızda ise, Yakup Peygamber’in kuşağından gelenler, peygamber varisleri ve onun düşüncesini benimseyenler şeklinde hepsini kapsayan bir tanım ortaya çıkmaktadır (Küçük 1989:309).

¹ İsrail kelimesi Ali İmran 3:93 ve Meryem 19:58 ayetlerinde geçmektedir.

² Tefsirciler, “Bene(y) Yisrael” (İsrailoğulları) olarak da kullanmaktadır.

Tevrat'ın Tekvin bölümünde İsrail adının ortaya çıkışı ile ilgili kıssa şu şekilde bildirilmektedir:

Yakup, Ürdün'ü geçtikten sonraki akşam Yabbuk Irmağı kenarında Tanrı'nın melekleriyle karşılaştı ve şöyle dedi: Burada iki tane ordugâh var: Tanrı'nın ve benim ordugâhım! Bundan dolayı takip eden yıllarda bu bölgede kurulan şehre Mahanayim adı verildi. Yakup, Edom topraklarında, Seir bölgesinde yaşayan ağabeyi Esav'a önceden haberciler gönderdi. Onlara şu buyruğu verdi: Efendim Esav'a şöyle deyin: Kulun Yakup diyor ki "Şimdiye kadar Laban'ın yanında konuk olarak kaldım. Öküzlere, eşeklere, davarlara, erkek ve kadın kölelere sahip oldum. Efendimi hoşnut etmek için önceden haber gönderiyorum." Haberciler geri dönüp Yakup'a: "Ağabeyin Esav'ın yanına gittik." dediler. Dört yüz adamları seni karşılamaya geliyor. Yakup çok korktu, sıkıldı. Yanındaki sürüleri, sığırları, develeri ve kadınları iki gruba ayırdı. Esav gelir, bir gruba saldırırsa, hiç değilse öteki grup kurtulur, diye düşündü. Sonra da Tanrı'ya bu durumdan kurtulmak için dualar etti. Yakup, Esav'a göndereceği hediyeleri hazırladı: İki yüz dişi keçi, yirmi teke, iki yüz koyun, yirmi koç, yavrularıyla birlikte otuz dişi deve, kırk inek, on boğa, yirmi dişi, on erkek eşek. Yakup bunları ayrı ayrı sürüler halinde kölelerine teslim edip, Yabbuk Irmağını geçmelerini söyleyerek, "önümden gidin!" dedi. "Sürüler arasında bir ok atımı mesafe kalsın. Ve onlara ağabeyim Esav ile karşılaştığımızda: Sahibin kim? Nereye gidiyorsun? Ötündeki bu hayvanlar kimin? diye sorarsa, kulun Yakup Efendisi Esav'a armağan olarak gönderiyor. Kendisi de senin lütfünü bekleyip, arkamızdan geliyor." demelerini salık verdi. Yakup'un köleleri efendilerinin söylediklerini yerine getirdiler. Karşılaştıklarında Esav onlara iyi davrandı. Ancak Yakup, tüm ailesini ve adamlarını göndermesine rağmen ırmağın diğer tarafında bekledi. Geceyi konakladığı yerde geçiren Yakup, görünmeyen bir varlığın saldırısına uğradı ve onunla gün ağarınca kadar güreşti. Görünmeyen adam en sonunda Yakup'un uyluk kemiğinin başına dokundu. Öyle ki Yakup'un uyluk kemiği çıktı. Adam: "Bırak beni, gün ağarıyor." dedi. Yakup: "Beni kutsamadıkça seni bırakmam." dedi. Adam: "Adın ne?" diye sordu. Yakup, adını söyledi. Adam: "Artık sana Yakup değil, İsrail denecek." dedi. "Çünkü Tanrı'yla ve İnsanlarla güreşip yendin." Yakup daha sonra: "Lütfen adını söyler misin?" diye sordu. Ama adam: "Neden adımı soruyorsun?" dedi. "Seni kutsamam yeterli değil mi?" Yakup: "Tanrı'yla yüz yüze görüştüm ama canım bağışlandı." diyerek oraya Pertiel adını verdi. Yakup'un uyluğundan yaralanması nedeniyle İsraililer bugün bile hiçbir hayvanın uyluk kemiği üzerindeki siniri yemezler (Tekvin 32: 2-24; Basalel 2002: 757).

Tevrat yorumcuları, İbranice güreşmek fiilinin birbirine bağlanma, bedenlerin samimi bir şekilde birbirine sarılması gibi anlamlara da geldiğini ileri sürmüşlerdir (Winston 2010: 21).

1.2. İsrailiyat Kavramı ve Kültür

Yakup Peygamber'in lakabı olan İsrail kelimesiyle aitlik ismi oluşturulan İsrailiye'nin çoğulu olarak kullanılan "İsrailiyat", çoğunlukla Yahudi, kısmen Hristiyan, Maniheizm, Budizm gibi inançların yanı sıra geçmiş ve köklü milletlere³ ait inançların genellikle kıssa ve rivayet yolu ile İslam kültürüne aktarılan anlatılar ve uygulamalardır.⁴

İsrailiyat kelimesi daha çok Kutsal Kitap kaynaklı Yahudi ve Hristiyan kültürlerinin yanı sıra kısmen Zerdüştlük, Yakın Doğu, Orta Asya ve geçmiş kültürlerle ait dinî literatürleri ve efsanelerindeki folklorik unsurların yanı sıra bazı bilgilerin tasvirlerini içeren rivayetlerdeki abartılı ve aslı bulunmayan anlatıların İslamî hadis, tefsir ve tarih kitaplarındaki anlatılarda yer alması olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda İsrailiyat, İslam dışı inanç ve folklorik unsurların İslam kültürüne uyarlanması olarak da tanımlanmaktadır (Albayrak 200: 121-122; Aydar 2013: 94; Aydemir 2015: 29; Hatipoğlu 2001: 195; Hıdır 2000: 10; 2010: 23; Kister 2001: 132; Na'nâa 1970: 73-74; Newby 1979: 686; Şimşek 1998:28; Tottoli 2010: 201; Tökel 2010:6; Wasserstrom 1995: 172; Yargıcı 2006: 53-54; Zehebi 2011: 28-29).⁵

İslam kültürünün temel prensiplerinin, Kuran ve sünnetlerle belirlendiği ifade edilmektedir. Ayrıntılarla ilgili meselelerin bütün çözümlerinin de Kuran ve sünnette bulunmadığı açıkça ortadadır. Bu dinin sahip olduğu iki temel kaynaktan da görüleceği gibi, metafizik konuları, bazı şehir ve şahıs menkıbelerini, faziletlerini, peygamberler ve kavimlere dair kıssaları da naklettiği, sadece birtakım kanunlardan teşekkül olmadığı görülmektedir. İslam'ın eğitim anlayışında kıssa ve rivayetler büyük önem arz etmektedir. Ancak zaman zaman bu kıssa ve rivayetler başka amaçlar için de kullanılmıştır. İşte bu amaçların sapmasından dolayı doğru kaynaklardan gelen rivayetlerle çoğunlukla kaynağı belli olmayan kıssalar karışmış, zaman paralelinde onlar da gerek sözlü gerekse yazılı olarak anlatılmıştır. İslam'ı kabul eden çeşitli kültür ve uygarlıklara mensup insanların, bu geniş coğrafyada, geçmişi kesin tarihle

³ Geçmiş ve köklü milletlerden kastedilen; Sümer, Babil, Mısır, Roma, Çin ve Hintlilerdir.

⁴ Farklı milletlere ait mitolojik unsurların da İsrailiyat olarak değerlendirilmesinin sebebi, İslamî anlatılar içinde farklı milletlere ait folklorik unsurların bulunmasının yanı sıra bunlar arasında en çok Yahudilere ait unsurların bulunmasından kaynaklıdır. Ayrıca literatürde henüz İslam mitolojisi kavramı yerleşmemiştir. Araştırmamızda Türk mitolojisinde yer alan bazı motifler İslam'ın benimsenmesiyle İslamî bir hüviyette anlatılmaya başlanmıştır. Yeri geldikçe bu konuda bilgiler aktaracağız.

⁵ İslam'ı benimsemeyen kişilerin Müslümanlığa leke sürmek amacıyla dini kitaplarda bulunan kıssa ve rivayetler içine İslam'a uygun olmayan şeylere de yer vermeleri İsrailiyat olarak kabul edilir. İsrailiyat, Müslümanlığa karşı olanların, İslam'a zarar vermek amacıyla kullanılmış doğru olmayan bilgiler olarak da tanımlanmaktadır (Yargıcı 2006: 53-54).

belirlenemeyen pek çok din ve kültür kalıntıları da aktarılmış ve hatta bu aktarılanların bazıları da hadis olarak düşünülmüştür. Genel adıyla İsrailiyat denilen bu kıssa ve rivayetlerin; hükmü olmayan, kendisinden önceki dinî ve beşerî kaynaklı inançların İslam dinince önem arz etmeyeceği kesindir (Kaufmann ve Eisenberg 1987: 267).

Yahudi kültürünün temel prensipleri ise Musa Peygamber'in kendilerine tebliğ ettiği öğretilere bağlananların oluşturduğu dini yapıya bağlıdır (Kaufmann ve Eisenberg 1987: 267). Yahudiler, kendi dinî ve kültürel gelişiminin genelde Musa Peygamber döneminde başladığını kabul etmektedirler. İsrailoğullarına dinî ve millî bir kimlik kazandıran kişi de Musa Peygamber'dir. Ayrıca Yahudi geleneğinde önemli bir yer tutan İbrahim Peygamber'den dolayı Yahudilik "İbrahimî dinler"den birisi olarak da tanımlanır (Hıdır 2010: 63).

Temelde Kuran ve sünnete dayalı olan İslam dini ve medeniyeti kültür açısından özellikle Yahudilik ve Hristiyanlıkla ilişkilidir. Bu ilişki de Kuran, Tevrat ve İncil gibi kitaplara gönderme yaparak kendini tasdik ettirmektedir. Kuran'da geçen anlatıların büyük bir bölümünde, gerek İsrailoğulları ve onlara gönderilen peygamberlerle alakalı, gerekse helak edilen kavimler hakkında Kutsal Kitap'taki gibi ayrıntılı olmasa da gerekli bilgiler aktarılmaktadır. Bu nedenle İslamî kaynaklarda özellikle tefsir bilim dalında ve dini hikâyelerde yukarıda söz etmiş olduğumuz konularda daha fazla ayrıntıya yer vermek için Yahudi ve Hristiyan kültürüne ait dinî ve folklorik unsurlara başvurulmuştur. Her din, ırk ve medeniyetin kendine özgü bir kimliği ve aynı zamanda kendini diğerlerinden farklı kılan bir özgünlük söylemi vardır. Ancak bu şekilde özümsemez ve ayakta kalabilir. Bu açıdan bakıldığında Yahudi ve Hristiyan kültürüne ait bilgi ve rivayetlerin İslamî kaynaklarda özellikle tefsir kitaplarında yer alması ciddi bir sorun oluşturduğu düşünülmektedir. Bu düşüncenin aksine İsrailiyat olarak tanımlanan bu unsurlar, İslam kültür ve medeniyeti açısından sorun olmaktan ziyade bir imkân ya da çözüm olarak da görülebilir. Bu sorun; İsrailiyat olarak kabul edilen, İslam'a ait olmayan bu bilgilerin işlevi, nerede, nasıl ve hangi maksatla kullanıldığıyla ilgili olabilir. Şayet kendine özgü kültür ve medeniyet sahibi olan bir millet, özgüven eksikliği yaşadığı anda bahse konu olan bilgiler ciddi bir tehdit konusu oluşturabileceği gibi, kendinden emin ve özgüven sahibi olan bir millet için ise başka kültür ve medeniyetlere ait bilgiler zenginlik imkânı olarak da değerlendirilebilir (Döner 2015: 7).

İsrailiyat, İsrailoğullarının genelde aggadi/aggadik⁶ anlatıları ile çok az da olsa aggadi/aggadik olmayan, hukukî kabul edilen Müslümanlar arasında ise doğru kabul edilmeyen anlatılar olarak tanımlanmaktadır (Wasserstrom 1994:90). Bu itibarda bir ayırım için Hristiyan kültüründen geçen bilgi ve rivayetler için “mesihiyyat” teriminin kullanılması gerekir ki, bu şekilde bazı tasnifler de yapılmıştır (Juynboll 1969:137). Ancak hem doğulu araştırmacılar hem de İslam âlimlerinin kullanımlarında bu tür ayırımı göz önünde bulundurduklarını söylemek mümkün değildir. Hatta İsrailiyat tabirinin her ikisi için kullanım bakımından yaygınlık kazandığı da görülmektedir. Bu “İsrailiyat” kavramının yaygın olarak kullanılmasının temel sebepleri arasında; Yahudilerin nüfus ve nüfuz olarak dönemin Arap Yarımadası’nda baskın olması, Yahudiliğin Hristiyanlığa göre daha önce oluşu, kültürel bağlamda daha köklü temellere dayanması ve İslamiyetin ilk yıllarında Müslüman olanların daha çok Yahudilerden olması nedeniyle anlatılarda yer alan haberlerin Yahudilerle daha çok özleşmesi gösterilebilir (Hıdır 2000: 2).

Hatiboğlu da bu konu ile ilgili benzer düşünceler ifade etmiştir. O da, İslam kültürüne giren İsrailoğullarına ait kültür ürünlerine İsrailiyat, Hristiyan kaynaklı olanlara “mesihiyyat” ya da “nasraniyyat” kelimelerini de kullananlar olduğundan, ancak İsrailiyat üzerine araştırma yapanlar farklı toplumlara ait inanç ve ananelerden aktarılan anlatıları da kapsayacak şekilde genişletilmesini daha uygun görmekte birlikte bu ayırımı fazla dikkat etmediklerinden söz etmiştir. Geçmiş toplumların inanç ve kültürlerinden İslam kaynaklarına geçen bilgiler için İsrailiyat kelimesinin tercih edilmesinin sebepleri arasında; Cahiliye Dönemi’nde Yahudilerin Arap Yarımadası’nda Araplardan daha bilgili olmaları, çoğunluğu teşkil etmeleri ve daha eski bir dini benimsemiş olmaları gösterilmiştir (Hatiboğlu 2001: 195).

İsrailiyat içeriği çok kapsamlı bir terim olarak kullanılmaktadır. İsrailiyat; kâinatın yaratılışı, şeytan ve melekleri, cennet ve cehennemi, peygamberleri, bu peygamberlerin yaşadıkları olayları, kendini Tanrı’ya adanmış tekke ve tasavvuf ilmine sahip kişilerin yaşamları, onlara nail olmuş manevî lütufları, mehdi inancı gibi konuları kapsamaktadır. Batılılar açısından İsrailiyat; evrenin yaratılışı, Allah’ın elçileri, hükümdarlar, mehdi inancı, dünyanın sonu ile ilgili belirtileri, büyük olayları ve anlaşılması güç olan

⁶ Aggadi (אגדי): Efsanevî, dillere destan, destansı, inanılmaz, müthiş, fevkalade. bkz. Benyakar ve Siliki 2011: 11.

özelliğindeki konuları da kapsamaktadır. Bu doğrultuda bakıldığında, İsrailiyatın muhtevası; geçmiş milletlerde nakledilen hem mitolojik hem de kültürel bilgilerle birlikte gelecekte de vuku bulacak olaylar ve gaybiyyat kapsamına giren rivayetleri de içine alarak genişlemektedir (Hatiboğlu 2001: 196; Hıdır 2010: 31). İsrailiyat teriminin kullanılmasının sebebi ise İslam kültürüne en çok etki eden kültürün Yahudi kültürü olmasından kaynaklıdır.

Nonnan Calder, modern çalışmalarda İsrailiyat teriminin⁷ kullanımını değerlendirirken, İslam literatüründe bu terimin, bu malzemelerin gerçek kökenine ilişkin bir anlam taşımadığını, ancak bu malzemelere teolojik muhalefetin bir simgesi olarak çoğu zaman dikkatsizce ve söz dalaşı amaçlı kullanıldığına dikkat çekmektedir. Calder, İsrailiyat teriminin tefsir terminolojisine, önceki nesil Kuran müfessirleri tarafından sokulan ve onun itiraz ettiği malzemeleri tanımlamak üzere İbn Kesir'le birlikte girdiğinden bahseder. Andrew Rippin de tefsir için doğruluğu kabul edilmeyen unsurların, İbn Temiyye ve İbn Kesir'le birlikte eleştiri amaçlı bir terim olarak kullanılmaya başlandığını ifade etmiştir (Tottoli 2010: 201).

İsrailiyat terimi, Mesudî'nin (öl. 345/956) Murucu'z-Zeheb adlı eserinde yer alan tek söz ile ilk kez ortaya çıkmıştır. Bu konuya Ilgaz Goldziher tarafından dikkat çekilmiştir. Mesudî, atın yaratılışıyla ilgili rivayetleri incelerken, bu bilgilerin İsrailoğulları ve diğerlerinin rivayetleriyle gelen hikâyelere dayandığından söz eder. O, bu tür rivayetlerle ilgili olarak âlimlerin farklı görüşlere sahip olduklarından da bahseder. Bu farklı görüşler, bu materyallerin kabul edilip edilemeyeceğine ilişkindir. Mesudî, bu tür rivayetlere ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini, bunların doğruluğunun açık olmadığını vurgulamıştır. Sonra da bu rivayetleri, İsrailiyat türünden haberler ve denizlerin harikaları hakkındaki hikâyelerle birleştirilmiştir. Bu metinde Mesudî, İsrailiyat terimini İsrailoğullarına ilişkin hadise ve tarihi haberlere dair olan abartılı kıssa ve rivayetleri ifade etmek için kullanmıştır (Tottoli 2010: 202).

Kutsal Kitap'a ait inançlar; İslam kültürünü, özellikle hadis bilim dalı ve tefsirlerde bulunan kıssa ve rivayetleri büyük ölçüde etkilemiştir. Bazı seçkin kişiler; doğruluğu

⁷ İsrailiyat kavramının terimleşme sürecinde İslam âlimleri, bu kelimenin anlamı, İslam'a uygun olup olmadığı, bu kavramı kullanan kimselerin kimlikleri, İsrailiyat bildirmenin hükmü, sahabe ve tâbiîn döneminde kıssa ve rivayetlerde İsrailiyat bildirilmesi, bu anlatıların tefsir literatürüne girmesi gibi konular üzerinde durmuştur. Batılı âlimlerin bir kısmı İsrailiyatın arka planına atıfta bulunarak özellikle Yahudilik kökeni ve Hristiyanlık ile diğer dinlerin İslam ve Kuran'a etkileri ile ilgilenmişlerdir (Lewis 1977:70).

açıkça belli olmayan bu bilgileri, kıssa ve rivayet yolu ile nakletmişlerdir. Halk da bu anlatılarda yer alan bilgileri sahiplenmiştir (Zehebi 2011: 33).

İsrailiyatın, sadece Yahudi kültüründen İslam'a bilgi ve rivayet yoluyla girmiş bir terim gibi görmek doğru bir kanaat olmadığı da ifade edilir. Tevrat'ın tercüme ve tefsiri Targum üzerine araştırmaları ile tanınan P.H. Alexander'a göre, VII. ve VIII. yüzyılda Müslüman ve Yahudi âlimlerinin oldukça anlamlı bir şekilde bilgi alış verişinde bulduklarından dolayı İslam kültür ve geleneğine ait pek çok unsuru Yahudi kutsal kitaplarından Midraş'ta bulmanın mümkün olduğundan bahsetmiştir. Ona göre Pirgei de Rabbi Eliezer olarak bilinen Midraş metninde İslam'ın etkisi açık olup bu etkinin kökleri, asırlar öncesine gitmektedir (Alexander 2000:11-29).

Hiz. Muhammed'in geçmiş kültürlerle bakış ve tavrı ile ilgili olarak; onlara benzememek emir ve tavsiyesinde bulunduğu, bu konuya karşı olumsuz bir tavır takındığından bahsedilir. Ancak başka kavme ya da millete benzememe ikazına rağmen, milletlerin geçmişte yaşamış toplumların izinden gitme eğiliminde oldukları ve geçmişteki hataları da aynen yaptıkları imâ edilerek, İslam'a inananların onlara benzeyip her açıdan onları takip edeceğinden de söz edilir. Bu konu ile ilgili "Kim bir kavme/millete benzemeye çalışırsa, onlardan olur."⁸ ve "Bizim dışımızdakilere benzeyen bizden değildir; Yahudi ve Hristiyanlara benzemeyin ..."⁹ hadislerle, bir yandan İslam'a inanan milletler haricindeki toplumlara ait İslam'a uymayan örf, âdet ve kültürlerine benzememek emredilirken; diğer taraftan da bazı uygulamalarda ve davranışlarda İslam'a inanan milletlerin kendilerinden önceki ve yaşadıkları dönemdeki toplumların ya da kavimlerin yolundan gidecekleri, dinî ve beşerî hayatta onlara benzeyecekleri ifade edilir. Hiz. Muhammed'in bahsedilen kıssa ve rivayetleri onaylamamasına rağmen, geçmiş kavimlere ait kültür ve batıl inançların Müslümanlar tarafından alınarak sonlarının onlar gibi olacağı, olayların bu şekilde gerçekleşeceğini bildirmiştir (Hıdır 2010:208-209).

Hiz. Muhammed'e ait olduğu iddia edilen "İsrailoğullarından rivayette bulunmanızda sakınca yoktur..." sözü ile Yahudiliğin İslam'a bir tehdit oluşturmayacağı şeklinde algılanmış, İslam'ın Yahudiliği onaylamasından dolayı ve hatta bu rivayetlerin nakledilip kaynaklarda kullanılması ile İslam'ın ilk yıllarında İsrailiyata karşı fazla bir muhalefetin oluşmamasına da neden olmuştur. Bunu da İslam'ın Yahudiliği; teolojik,

⁸ Hadis için bkz. Ebu Davud, Libas: 4/4031.

⁹ Hadis için bkz. Mecmuul Fetava: 25/331.

ahlakî ve hukukî konularda geçtiği şeklindeki özgüvenin varlığı ile açıklanabilir. Ayrıca Kutsal Kitap kaynaklı kıssa ve rivayetler, Yahudilik ve Hristiyanlıktan sonra gelen bir din olan İslam'ı dışarıdan kabul eden birer tanık gibi düşünülmüştür. Bundan dolayı İsrailiyatın aktarılması, başka açıdan Yahudi ve Hristiyanları İslam'a davet için bir uygulama olduğundan da söz edilebilir. Açıkçası bu gibi konular içe değil, dışa mesaj da olabilir. Bu sebepler İsrailiyatın özellikle sahabeler ve tâbîler döneminde İslam'ı açıklamaya çalışan bazı âlimlerin, bu tür unsurları eserlerindeki kıssa ve rivayetlere koymasıyla buna temel oluşturdukları düşünülmektedir (Hıdır 2010: 31).

İslam'ın kabulünün ilk dönemlerinde bazı âlimleri, İsrailî rivayetlerle ilgili, Şâfiî (öl.204/819), er-Risale'sinde, Buhârî'nin de rivayet ettiği, "İsrailoğullarından 'şöyle şöyle derler' diye rivayette bulunmanızda sakınca yoktur. Ancak benden rivayette bulunduğunuz zaman yalandan sakının!" hadisi gibi açık olmakla birlikte bazı farklı anlama gelebilecek ifadeler de kullanmışlardır. Kastallânî ve İbn Hacer'e göre bu hadis, Yahudilere ait rivayetlerin bir dönemden sonra kullanılabilmesi şeklinde anlaşılmasına neden olmuştur. Ayrıca "Kutsal Kitap'ı ne onaylayın ne de inkar edin." hadisinin de, bu düşünceyi desteklediği düşünülebilir (Hıdır 2010: 33).

Ayrıca İslamiyet, Hz. Muhammed yaşarken çok büyük bölgeye yayılmıştı. Halifeler (Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali) devrinde Orta Doğu coğrafyası haricinde de bazı ülkeler fethedildi ve İslam'a inanan, farklı din ve inançlara mensup kavimlerle iç içe yaşamaya başladılar. Bunlarla bir arada yaşama mecburiyeti bazı sorunları da gün yüzüne çıkardı. Aralarında sürekli görüşmeler yaptılar, bu da doğal olarak toplumlara ait bazı fikir ve düşüncelerin Müslümanlar arasında yayılmasını sağladı. İslam'ı kabul edenler İslam'a ait kuralları kabul etmekle beraber, eski inanç ve fikirlerinden tamamıyla vazgeçemediklerinden dolayı istemeden de olsa eski dinî inançlarını ve kültürlerini yeni girdikleri dine ve bu dine inananlara nakletmişlerdir. Bu kişiler aracılığıyla bazı düşünce ve fikirler, zamanla Müslümanlar arasında yayılmış, tefsirlerde ve dini anlatılarda bulunan kıssa ve rivayetlere girmiştir (Aydemir 2015: 16).

İbnü'l Arabî (öl. 543/1148), Ahkâmü'l-Kur'ân adlı eserinde, İsrailiyata mesafeli bir tavır sergilemiş ve bu eserinde yer verdiği bazı bilgileri de İsrailiyat olarak nitelendirmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: İbrahim Peygamber'in yemeği hazırlanınca mutlaka yemeğe başkalarını da çağırması, bir gün sofrada yanında oturan kişiyle konuşması (Arabî 2003: 20), bir başka rivayette Musa Peygamber'in Firavun'la

konuşmadan onun kapısının önünde günlerce durması, Firavun'un Musa Peygambere rastlayacağı güne kadar Mısırlıların Musa Peygamber'le hiç konuşmamaları (Arabî 2003: 259), farklı bir kıssada namaz kılan bir adamın karşısından geçen bir hanıma göz ucuyla izlemesi nedeniyle kendi gözünü yerden aldığı ağaç dalıyla kör etmesi (Arabî 2003: 379) ve farklı bir başka kıssada da İsa Peygamber'in, domuzun kendisine karşılık veremeyeceğini bildiği halde ona selam vermesi (Arabî 2003: 451) gibi kıssa ve rivayetler aktarmıştır.

Burhaneddin Bikâî (885/1480) ve Abdurrahman es-Sehâvî (öl.902/1496) arasında Tevrat ve İncil'den nakil meselesi tartışma konusu olmuştur. Bikâî, temel olarak Kutsal Kitap'tan kıssa ve rivayet aktarmanın sakıncası olmadığını savunurken,¹⁰ Sehâvî ise Kutsal Kitap'tan kıssa ve rivayet aktarmanın sakıncalı olduğu savunmuştur.¹¹ Sehâvî eserinde; el-Mübteda adlı eserin sahibi, otuz peygambere inmiş otuz kitap okudum, diyen ve kendi zamanlarının en bilgili kişileri olan Abdullah b. Selam ile Kabul Ahbar'ın ilmini bilen Vehb. b. Münebbih gibi, geçmiş kutsal kitaplardan bilgi aktaranların haberlerine güvenerek kıssa ve rivayet nakleden bazı tarihçilerin verdiği bilgilerin aktarılmasının doğru olmadığını, aynı şekilde kıssa ve rivayetler yoluyla bildirilen İsrailiyat türü bilgilerin de bunu gibi olduğunu ifade etmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda İsrailiyat olarak isimlendirilen, geçmiş kültürlerle ve özellikle Yahudi kültürüyle ilişkili bilgi ve rivayetleri, Sehâvî'nin kesinlikle kabul etmediği, bu gibi kıssa ve rivayetlerin aktarılması ve kitaplarda yer almasının da yasaklanması gerektiği görüşünü savunduğu düşünülebilir (Hıdır 2000: 245-250).

İsrailiyat Türk edebiyatında referans olarak çok derin bir yer tutar. Bugün bile, yaratılış, Âdem ile Havva, Şeytan, cennetten çıkarılmaları, peygamberler vb. konulardaki bilgilerimizin çoğu İsrailiyattan alıntıdır. İsrailiyatın, bugün birçok alanda inançlarımızın oluşumunda ve aklımızda yer edinmesinde büyük bir önemi vardır. İsrailî bilgiler; tefsir, hadis, vaaz vb. yollarla asırlar boyu farklı zaman ve mekânda bizlere şiir diliyle de aktarılmıştır. Ayrıca bu bilgiler, dönemimizde farklı inançların oluşumunda da önemli rol oynamıştır (Tökel 2010: 6).

¹⁰ Bununla ilgili görüşlerini “el-Akvaü'l-Kadîme fî Hükmi'n-Nakl Mine'l-Kütübi'l-Kadîme” adında eseri yazmıştır.

¹¹ Bununla ilgili görüşlerini de “el-Aslü'l-Asîl fi Tahrîmi'n-Nakl Mine't-Tevrat ve'l-İncil” adlı eserinde kalme olarak Bikâî'nin temel yaklaşımlarını karşı çıkmıştır.

İsrailiyatın din ve kültürlerarası ortak miras niteliği taşıyan, geçmişten günümüze aktarılan bilgi, kıssa ve rivayetlerin içinde yadsınamayacak derecede çok olması bu konunun kültürel açıdan irdelenmesi hususu ayrıca önem arz etmektedir.

Bu nedenle araştırmada “kültür” kelimesiyle, esas anlamda din ve dini inançların etkisiyle bir toplumun karakteristik özelliklerine yön veren gelenek, görenek, anane, örf ve âdetler; İsrailiyat kavramıyla ise, özellikle İsrailî rivayetler ve Yahudi toplumunu şekillendiren gelenek, görenek, anane, örf ve âdetler ifade edilmekle birlikte Hristiyan kültürüne ait kıssa ve rivayetler de kastedilmektedir. Ayrıca Türk kültürüne, farklı din ve kültürlerden etki eden kıssa ve rivayetlerden de yeri geldikçe bahsedilmektedir.

1.3. Sosyolojik Bağlamda Kültür ve Din İlişkisi

Araştırmanın boyutunu daha iyi kavrayabilmek için din değiştiren bir toplumun, bu değişikliğin gerek kültürel, gerekse yaşam tarzını nasıl etkilediği hususu sosyolojik bağlamda da incelenmelidir.

İsrailiyatın Türk-İslam kültürünü etkilemesi konusuna giriş yapmadan önce kültür ve din kavramı hakkında ana hatlarıyla şunlar söylenebilir; kültür kelimesi Fransızca’dan Türkçe’ye geçmiştir. Fransızca “culture” kelimesi de Latince “toprağı sürmek, zirâî mahsül elde etmek ve onları geliştirmek” anlamına gelen “cultura” kelimesinden türemiş ve kelime daha sonra “insan vücudunu ve ruhunu terbiye etme, geliştirmek” manalarını da içine alan geniş bir anlam kazandığı ifade edilmektedir (Kaplan 1977: 4-5).

Bir milletin sahip olduğu maddî ve manevî kıymetlerden oluşan dinî, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütünde yer alan farklı bilgileri, ümitleri, değerleri, genel durum ve aklî her türlü faaliyetleri içine alan, tarihi seyir içinde devamlılık arz eden, dünü, bugünü ve yarını kucaklayan, milleti millet yapan ve diğer milletlerden ayıran bu ortak değerlerin bütününe kültür denilir (Gökalp 1976: 25; Turhan 2015: 45; Ergin 1976: 21-24; Durbilmez 2007: 1).

Kültür ve tarih arasında köklü bir bağ ve ilişki vardır. Tarihin içine dalmak, dipsiz, ufuksuz Okyanus’a dalmaktır. Bunun her yanı (dini, siyasi, içtimai) vücudun vazgeçilmez uzuvları gibi onun bütünü içinde yer alır. Ve hepsi birden “kültür”ü oluşturur, “kültür”ün de “tarih”i oluşturduğu gibi... (Oğuz 2003: 1).

Din ise geniş anlamıyla, Yaratıcı ile kulu arasındaki kutsî bir ilişkidir. Ademoğlu, başlangıçtan itibaren yaşamı anlamaya çalışmaktadır. Araştırmacılar, kâinatın yaratılışını, bunun nasıl meydana geldiğini ve kıyameti açıklamaya, kâinatın ilk yaratılanları üzerine farklı yorumlar yaparak varlığa anlam vermeye çalışırlar (Çubukçu 1987: 9). Din; inanç, itikat, itaat, ibadet, gidilecek yol, hesaplaşma, âdet, anane gibi anlamlara da gelmektedir. Ayrıca din; Yaratıcı tarafından ehil kimselere iletilen, onlara dünyada ve ahirette mutlu olma yollarını gösteren kaidelerdir. Bu bağlamda din, Allah ile insan, insan ile diğer insanlar, insanlar ile hayvanlar, insanlar ile cansız varlıklar arasındaki ilişkilerin nasıl kurulacağını, bu ilişkilerin nasıl sürdürülürse kulun saadetini ve refahını elde edeceği ilahî kaideler olarak açıklanabilir (Güzel 2014: 27). Din, iç içe olan kültür ve inanç özellikleriyle bireyleri, ortak duygu, şuur ve vicdan etrafında birleştirir ve ahlaki eğitim kurumları olarak kişiyi içten kuşatır ve yönlendirerek onların gelişmesini sağlar (Güzel 2014: 32).

Her milletin ve insan ruhunun yüceltme gereksinimi, ilahî âleme yönelme isteği ve eğilimi vardır. Bu konuyu, yalnızca kişi veya millet biçiminde daraltmak, ilahî düşünceleri kavramak ve yorumlamak yanlış sonuçlar ortaya çıkarabilir. Bu konu ile ilgili ilahiyatçıların yanı sıra tarihçi, filozof, etnolog, antropolog, sosyolog ve psikologların incelemelerine göre insanlığın var olduğu tarih kadar geçmişi olan ve bütün varlıklıkların sebebi durumudaki bir olay olarak kabul edilir. Din, insan hayatında doğuştan var olan bir gerçekliğe sahiptir. Sonuç olarak modern din sosyologları, dinin toplumsal hayatında her daim var olacağını ve silinemeyeceği ifade etmektedirler (Günay 1998: 202).

Din; insanın gündelik yaşamındaki yol göstericisi, tutum ve davranışlarını düzenleyen değerlerin belirleyicisi olarak çok önemli roller içerir. Bu açıklama, dinin toplumsal boyutunu da göstermektedir. Din, inananları birbirine bağlayan bazı kurumlar ve gruplar oluşturma gücüne de sahiptir. Bu özelliğinden dolayı toplumla birlikte değişir ve gelişir. Yani din yaşadığı toplumla iç içedir (Eliade 1995: 20). Bu bakımdan kültürün özünü, dini inançların oluşturduğu söylenebilir.

Din ile sosyal değişim arasındaki ilişki incelendiğinde hem dinin sosyal değişme süreci içerisindeki yeri, hem de sosyal değişimin din üzerindeki etkisini araştırmak gerekir (Günay 1998: 332-338). İşlevsel bir özelliğe sahip olan din, kültürel gelişime de katkı sağlamaktadır. Bu da din ile birlikte değişen ve gelişen canlı bir varlık haline gelen

kültür unsurlarının, toplum hayatına yön verdiğini göstermektedir. Böylece toplumun yapısını ve kültürel değişim çizgisini de ortaya konabilir.

Din, insan ve kültür iç içe geçmiş bir bütündür. Bilindiği üzere din, toplumsal bir oluşum olmakla birlikte, özellikle kutsallık ifade ettiği de göz ardı edilemez. Bu nedenle din değiştirme olgusunun; din, insan ve kültür unsurlarının bir bütün olarak göz önüne alınması ve bu şekilde incelenmesi gerekir (Kirman 2004:82).

Araştırmacılar, insanın evren içindeki yerini, yazgısını ve ölümden sonraki hayatı üzerine de düşünmüşlerdir. Araştırmacılar bu sorulara farklı fikirler ileri sürmüşler, ancak soruların çözümü hakkında ortak bir kanaate, sonuca varamamışlardır. Bununla birlikte araştırmacılar araştırmaya devam etmişlerdir (Çubukçu 1987:9). İnsanların çözüm arayışı kültürlerarası iletişimi ve etkileşimi de yanında getirmiştir.

Kültür sosyolojik açıdan incelediğinde; insanın insan için, insan tarafından tesis edilerek oluşturduğu bir yapıdır. Bu yapı; teknik, yol, üretim ve ulaştırma araçları gibi gözle görülür maddî ve manevî değerlerden oluşmuştur. Bu açıdan kültür, aynı zamanda “medeniyet” olarak da adlandırılabilir (Bilgiseven 1982:15).

Benzer özellikler bulunan ama aynı topraklarda yaşamayan toplumların kültürel açıdan birbirine etkisi mümkün olmadığı düşünülmektedir (Gibb 1955:82). Ancak günümüzde bunu kabul etmek doğru değildir. Çünkü teknolojik gelişimle beraber toplum ve insanlar her yerde olursa olsun iletişim içindedir. Bu iletişim sayesinde kültürel etkileşimde gerçekleşmektedir. Bu iletişim ve etkileşim, cazibe merkezi haline getirilen ve canlı bir faaliyet olan televizyon, internetteki sosyal ağlar gibi ortamlarda gerçekleşmektedir.

Kültürlerarası etkileşim, başka bir kültüre ait unsurların benimsenmesidir. Bu da başka unsurları özümseyen toplumun, inanç ve kültürünün canlılığının bir göstergesidir. Canlı olan bir kültürün başka kültürlerden bir şeyler alması onu daha da canlı kılar. Bu nedenle “kültürlerarası etkileşimde verici olmak değil alıcı olmak daha faydalıdır.” (Gibb 1955:82). Fakat bu etkileşimde toplum kendi değer yargılarına, temel öğretilerine, adap ve estetik ölçülerine aykırı olan unsurları ayırt etmesi gerekir. Bunu yapabilen toplumlar canlı ve diri olarak yaşamaya devam eder. Unutulmamalıdır ki kültürel etkileşim olmadan diğer bir kültür orijinal bir şey ortaya koyamaz.

Türkler, İslam'ı kabul ettiğinde dinî prensiplerin yanı sıra semavi dinlere ait kültür unsurlarını da benimsemeye başlamıştır. Türkiye'de anlatılan kıssa ve rivayetleri incelediğinde Türklerin, İslam dinini kabul etmesiyle birlikte İslam dinine ait sözlü ve yazılı kültür kaynaklarıyla İsrailiyat unsurlarının Türk kültürüne girmeye başladığından söz edilebilir.

2. İsrailiyat Rivayet Ettiği Bildirilen Raviler

Araştırma açısından önem arz eden ve araştırmaya bütüncül bir bakış açısı sağlayacağını düşünülen bir diğer hususta Hz. Muhammed ve sonraki sahabe, tâbiîn ve teba-yi tâbiîn¹² dönemlerinde İsrailiyat rivayet ettiği iddia edilen kişilerden bahsedilmektedir. Bu kimseler şunlardır:

2.1.Sahabeler Döneminde İsrailiyat Rivayet Ettiği Bildirilen Raviler

Sahabenin Yahudi kültürüne karşı bakış açısını bilmek, kıssa ve rivayette var olduğu iddia edilen Yahudi kültürüne etkisini anlamada oldukça önemlidir. Çünkü hadis yoluyla kıssa ve rivayetleri bizlere ulaştıran ilk nesil sahabîlerdir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra, fetihlerinde etkisiyle İslam'ın, Yahudi ve Hristiyanlar başta olmak üzere muhtelif din ve kültürlerin bulunduğu coğrafyalara yayılması ve Müslümanların farklı din ve kültürlerle ilişkisi, onları bu kültür karşısında pratik bir tavır takınmaya ve ortaya çıkabilecek dinî-kültürel problemlerin çözümüne yönelik tedbir almaya yöneltir (Hıdır 2010:256-257).

2.1.1. Ebu Zer el- Gıfârî (öl.32/654)

Hz. Muhammed döneminde birçok ashabın Kutsal Kitap'ta bulunan kıssa ve rivayetlere ilgi duydukları bilinmektedir. Ancak Gıfârî'nin İbranice ve Süryanice'yi bildiği veya geçmiş kutsal kitapları okuduğuna dair ve onun Yahudi kültürüyle ilgili doğrudan irtibatlandırılmasını teşkil edecek bir bilgi mevcut değildir. Fakat Müslüman olmadan önce tevhidî/monoteist temayüllerinin bulunduğu puta tapmadığı ve İslam'ı benimmeden birkaç yıl önce tek bir Yaratıcıya dua ettiği anlatılır (Aydınlı 1994: 267). Gıfârî'nin Yahudi kutsal kitaplarına özel bir ilgi duyduğu da iddia edilir (Newby 1979: 687; Abbott 1967: 8).

¹² Sözlük anlamı "tâbiîni izleyenler"dir; tâbiînle müslüman olarak görülen ve müslüman olarak ölenleri daha özel anlamıyla tâbiîn neslinin âlimlerinden hadis rivayet edenleri ifade eder. Teba-yi tâbiîn sahâbe ve tâbiînden sonraki üçüncü nesildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ulu 2011: s. 217.

2.1.2. Selman el- Farisî (öl.34/656)

Mecûsî olan babası, oğlu Farisî'yi de bir Mecûsî olarak yetiştirmek istemiş, ancak Farisî kalbinin kabul edeceği gerçek bir din arayışına girer. Bu amaçla önce henüz çocuk yaşlarda iken Hristiyanlığı kabul eder ve bir Hristiyan keşiş tabi olarak, ailesini terk eder. Pek çok kez hocalarını değiştirmiş, Suriye'ye kadar gitmiş ve oradan da kendisine İbrahim Peygamber'in dinini ihya edeceği bildirilen Hz. Peygamber'i ziyaret için Vâdi'l-Kurâ'ya kadar Orta Arabistan'ı dolaşmıştır. Daha sonra Benî Kelb kabilesine mensup kimselerin kervanına katılmış ve onlar da Farisî'yi köle olarak bir Yahudi'ye satmışlardır. Benî Kuzeyra kabilesinden başka bir Yahudi, Farisî'yi satın almış ve onu Medine'ye götürmüştür. Onun Medine'ye gelmesinden hemen sonra Hz. Muhammed'in hicreti gerçekleşmiştir. Farisî, keşiş tarafından kendisine bildirilen peygamberlik alametlerini Hz. Muhammed'de gördüğü için Müslümanlığı kabul etmiş ve azat olması için gereken meblağın tedariki hususunda bizzat Hz. Muhammed'in himmetine mazhar olmuş ve Yahudi efendisinden özgürlüğünü satın alınmıştır (Hıdır 2010: 325).

Farisî'nin İranlı olup Mecûsîlikten Müslümanlığa geçtiği ve Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ta dair bilgilerinin de olduğundan söz edilir. Farisî'nin bu kütürlerle olan ilişkisi nedeniyle farklı kültürlerin İslam kültürüne girmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu dönemde farklı toplumlardan İslam'ı benimseyen Mevâlîler aracılığıyla, Kuran tefsirlerinde İsrailiyat unsurlarını barındıran kıssa ve rivayetlere yer verilir (Newby 1979: 687-688; 1986: 20-21; Abbott 1967: 8).

2.1.3. Huzeyfe b. Yemân (öl.36/656)

Hız. Muhammed'in sahabîleri arasında en önemli kişilerden biri olan Huzeyfe'den, peygamberlik sırrına sahip olanlardan biri diye söz edilir. M. Lecker, "Uhud Savaşından sonra Medine Yahudilerinden başta Kays ve Azûrâ olmak üzere bir grup Yahudi'nin Huzeyfe b. Yemân ve Ammâr b. Yâsir'e Yahudiliğe geri dönmelerini teklif ettiği" rivayet edilir. Bu rivayetten dolayı Lecker, Huzeyfe b. Yemân ve Ammâr b. Yâsir'in İslam'a Müslüman olmadan önce Yahudi olduklarını ileri sürmüştür. Bu da Yahudilere ait dini kitapları çok iyi bilmesinden ve eşinin Yahudi olmasından kaynaklıdır. Ardından da Ebu Nuaym'ın Hilve'sinde yer alan ve İsrailoğulları ile ilgili Huzeyfe'ye yöneltilen bir soruya sadece gönderme yaparak, onun bu konuda bir otorite olduğunu ispata çalışmaktadır. Huzeyfe'ye "İsrailoğulları dinlerini terk edecekler mi?" diye bir soru sorulmuş ve o da "Hayır, ancak onlar bir şeyle emroldukları zaman benimsediler

ve böylece, kişinin gömleğinden sıyrılması gibi dinlerden sıyrıldılar.” cevabını verir (Hıdır 2010: 331-335).

2.1.4. Ebu'l-Celd el-Cevnî (Cîlan b. Ferve)

Cevnî'nin, geçmiş kültürlere ve Kutsal Kitap'a ait bilgileri bildiği ve İbn Abbas'a bu bilgileri aktardığından söz edilir. Bu nedenle İbn Abbas'ın ona karşı ayrı bir ilgi duyduğu anlatılır. Cevnî'nin kızının babası hakkında şunları anlattığından bahsedilir: “Babam Kuran'ı yedi, Tevrat'ı da her sekiz gün de bir hatmeder.” Bu rivayete istinaden Cevnî'nin özellikle Tevrat bilgisinin çok iyi olduğu iddia edilir (Hıdır 2010: 343).

N. Abbott ve G. Newby, Cevnî'nin Kuran'daki ayetleri açıklarken Kutsal Kitap'daki bilgileri kullandığından söz ederler (Abbott 1967:9). Ahmed Emin de yukarıdaki rivayeti, Yahudi kültürünün İslam'ın ilk asırlarında Müslümanlar arasına girmesinin örneği olarak anlatılır (Hıdır 2010:343-345).

2.1.5. Abdullah b. Selam (öl.43/663)

Abdullah b. Selam sahabîler döneminde Müslüman olmadan önce Medine Yahudileri Beni Kaynuka kavminin âlim ve bilginleri arasında yer alırdı. Abdullah'ın ihtidasından sonraki hayatıyla ilgili şarkiyatçılar tarafından en çok adı anılan sahabîler arasındadır. Kaynaklarda belirtilen rivayetlerden anlaşıldığı üzere, asıl adının “Husayn” olduğu, Hz. Muhammed'in hicret yolculuğu sonunda Kuba Mescidi'nin bulunduğu yerde rastladığı ve O'na sorduğu suallerin cevabını işitince, bu bilgilerin ancak peygamberin bilebileceğini ifade ederek Müslümanlığı kabul ettiği anlatılır. Müslüman olduktan sonra İbn Selam'ın adının Hz. Muhammed tarafından “Abdullah” olarak değiştirildiği, hicri 43 senesinde de vefat ettiği ifade edilir (Hıdır 2010: 261). Abdullah'ın Beni Kaynuka Yahudilerinin âlimiyken Müslümanlığı kabul etmesi, Tevrat ve Talmud bilgisine sahip olması, ayrıca Medine'de Yahudilere ait Beytül Midras'ta Abdullah'ın Rabbi olduğundan söz edilmesi (Hâkîm 1990:415-416), adının doğulu araştırmacılar tarafından Hz. Muhammed'e etki etmesi ile ilgili olarak öne çıktığı görülmektedir (Newby 1980: 692).

Abdullah'ın Tevrat'ı çok iyi bildiği, Tevrat'tan kıssa ve rivayet naklettiği, ashabın ilim ve irfan bakımından önde gelenlerinden olduğu pek çok kaynakta yer almaktadır (Hıdır 2010: 261).

Samuel b. Yahya el-Mağribî'ye (öl.570/1174) göre Yahudiler, Abdullah b. Selam'ın Hz. Muhammed'in yanına bilinçli olarak yerleştirildiği ve onunla birlikte Tevrat ve açıklamalarını okuduğundan söz etmişlerdir. Ayrıca Abdullah b. Selam'ın Kuran'daki mucizevî üslup güzelliğinde etkisi olduğunu söyleyecek derecede ileri giden asılsız iddialarda bulunmuşlar ve aynı Hristiyanlar gibi Hz. Muhammed'in de Bahîrâ'dan ilim öğrendiğini iddia etmişlerdir. İbn Temiyye (öl. 728/1327), Yahudilerin bu iddialarının hem tarihî hem de ilmî gerçeklerle uyuşmadığından söz eder. Ayrıca Hz. Muhammed'in yanındakilerin de şahitliğiyle ne seferde ne de başka bir yerde kimseden bir şey öğrenmeyip, kitaplardan da nakilde bulunmadığı ve ilim öğrenen kimsenin bu öğrenme işini ya telkin ya da ezber olarak kavrayacağından bahsedilir (Hıdır 2010: 262).¹³

Abdullah b. Selam'ın Müslüman olduktan sonra, Hz. Muhammed'in kendisine bir gece Kuran'ı, diğer gece de Tevrat'ı okumasını söylediği ile ilgili rivayetin Abdullah'ın oğlu Yusuf aracılığıyla aktarıldığı ve onun Hz. Muhammed'in yanına gelerek, Kuran'ı ve Tevrat'ı okuduğunu söylediğinde, Hz. Muhammed'in ona, Kuran'ı bir gece, Tevrat'ı da ertesi gece okumasını söylediği iddia edilen rivayetin sened ve metin açısından problemlili olduğundan bahsedilir (Hıdır 2010: 265).

2.1.6. Zeyd b. Sabit (öl.45/665)

Zeyd b. Sabit, Bedir savaşından sonra, esirlerin kurtuluş fidyesi karşılığında okuma-yazma öğretilen ve 11 yaşında yetim kalan bir çocuktur. Güçlü bir zekâyâ sahip Zeyd, Hz. Muhammed'in kâtiplerinden biridir (Hıdır 2010: 299).

Hz. Muhammed'in Zeyd'e, Yahudilere mektup yazmak ve onlardan gelen mektupları kendisine okuması için Yahudilerin yazısını öğrenmesini emrettiği rivayet edilir (Hıdır 2010: 300).¹⁴

¹³ Bu konu hakkında doğulu araştırmacılar daha ziyade J. Horovitz'in (öl.1931) ifade ettiği bilgilerin daha doğru olduğunu düşünmüşlerdir. J. Horovitz, Abdullah'ın Müslüman olduğunu kabul etmekle birlikte Bedir Savaşı ve daha sonraki gazvelere katılan sahabilerin listesinde isminin yer almamasını gerekçe göstererek Abdullah'ın ancak Hz. Muhammed'in hayatının son demlerinde (Hicri 630) Müslüman olduğu görüşünü savunur. J. Horovitz, Abdullah'ın Hz. Muhammed'e sorduğu üç soru ile ilgili haberi, Müslüman olduğunu gösteren bazı kayıtları da doğru kabul etmediğinden söz eder. Buhârî ve Müslim başta olmak üzere muhaddisler ile ilgili siyer ve megâzî yazarlarının rivayet ettiği üç soru ile ilgili haberi reddederek hiçbir kaynak gösterilmemesi, onun, Abdullah b. Selam gibi önemli bir Yahudi'nin Rabbinin İslam'ı kabul etmesine ve daha sonra Yahudileri susturup zan altında bırakan bazı görüşleri yaymasını içine sindiremediğinden bahsedilebilir (Hıdır 2010: 262).

¹⁴ Zeyd'in Yahudi dilini öğrenmesi ile ilgili başka bir rivayette göre; Hz. Muhammed, Medine'ye geldiğinde henüz çocuk yaşlarda olan Zeyd ile karşılaşmış ve bu çocuk Resulullah'ın dikkatini çekmiştir.

2.1.7. Ebu Hüreyre (öl.58/677)

Hüreyre, Hz. Muhammed adını kaynak kullanarak İsrailiyata ait kıssa ve rivayetler aktarıldığından söz edilir (Zehebi 2011: 87). İslam dünyasındaki bazı araştırmacılar, Kuran'ın açıklamalarında büyük ölçüde Tevrat'ta yer alan kıssa ve rivayetlerden faydalanan kişiler arasında Ebu Hüreyre'nin adının ön plana çıktığından söz ederler (Hıdır 2010: 313).

Edvâ Ale's-Sunneti'l-Muhammediye adlı eserin yazarı Ebu Reyeye, sahabenin Müslüman olduktan sonra Kutsal Kitap'a güvenip aldandıklarını, onda anlatılanları onayladıkları, yalanlarını benimseyip rivayet ettiklerini, sahabe içinde bunlara en çok güvenen ve en çok istifade eden kişinin Ebu Hüreyre olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Hüreyre, Müslümanmış gibi görünen, ama Yahudi olduğu iddia edilen Kabul Ahbar'dan rivayet eden ilk sahabenin olduğu, Kabul Ahbar'ın İslamî bilgileri İsrailiyata ait bilgiler vasıtasıyla açıklaması için Ebu Hüreyre'ye bu tür bilgiler aktardığı ifade edilir (Hıdır 2010: 87).

Doğulu araştırmacılar, okur-yazarlığı bulunmayan ve ehil olmayan Ebu Hüreyre'nin Kutsal Kitap'a dair bilgilerinin sözlü kültür yolu ile öğrendiğini iddia ederler (Newby 1979: 32).¹⁵

L. Ceatani, Ebu Hüreyre'nin, özellikle İncil'de yer alan kıssa ve rivayetlerden yararlandığını, bunu da Hz. Muhammed'in adını kullanarak naklettiğinden söz eder (Hıdır 2010: 314).

R. Firestone, Hüreyre'nin İbraniceyi çok iyi bildiğini ve Kutsal Kitap'ı İbranice okuduğundan, Yahudi ve Hristiyanlara ait kıssa ve rivayetleri bildiğinden, onun bu tür kıssa ve rivayetlerin gönüllü toplayıcısı olduğundan bahseder. Ayrıca Ebu Hüreyre'nin

---

O esnada kendisine Zeyd hakkında şöyle söylendiği iddia edilir: "Bu çocuk Neccaroğulları'ndandır ve Allah'ın sana indirdiği ondan fazla sure ezberlemiştir." Bunun üzerine Hz. Muhammed, Zeyd'e bu sureleri okumasını söylemiş ve Zeyd bu sureleri okumuş. Daha sonra Zeyd'e şöyle söylediğinden söz edilir: "Yahudilerin yazsını öğren; çünkü ben, yazılarım hususunda onlara güvenmiyorum". Bunun üzerine Zeyd'in de şöyle dediği rivayet edilir: "Ben yarım ayda bu yazıyı öğrendim ve artık Hz. Muhamed'in Yahudilere gönderdiği mektupları yazıyor ve onların da O'na yazdıklarını kendisine okuyordum" (Hıdır 2010: 300-301).

¹⁵ Kaynaklar Ebu Hüreyre'nin okuma-yazma bilmediği konusunda aynı düşünceye sahiptir. Kabul Ahbar'ın onunla ilgili bir sözünden Tevrat'ı okumadığı da anlaşılır. Bir rivayete göre Ebu Hüreyre, Kabul Ahbar'a rastlamış ve ona bazı bilgiler anlatıp bazı konularda da soru sormaya başlamış, bunun üzerine Kabul Ahbar şöyle demiştir: "Tevrat'ı okumadığı halde, onda bulunanları Ebu Hüreyre'den daha iyi bileni görmedim" (Hıdır 2010: 314).

Kutsal Kitap'tan naklettiği kıssa ve rivayetler, ondan sonra gelen kuşak tarafından onun adını kaynak gösterilerek tefsir kitaplarına sokulmuştur. Böylelikle İsrailiyat İslam kültürüne bu yolla girmeye devam etmiştir (Hıdır 2010: 314).¹⁶

2.1.8. Abdullah b. Arm b. Âs (öl.65/674)

Onun gerek Süryanice/Doğu Aramice gibi dilleri, gerekse Kutsal Kitap'taki kutsal metinleri bildiğine dair kayıtlar vardır. Bazı araştırmacılar bu bilgiler doğrultusunda, onun Süryanice bildiğini, Kutsal Kitap'ı okuduğunu ve Yahudi kutsal kitaplarından biri olan Mişna'yı okuduğundan bahseder. Ayrıca Abdullah'ın, Yahudi kültürünü çok iyi bildiği ve bu bilgileri rivayet ettiği hadislere de bu kültürün etkilerinin yansıdığı da iddia edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda pek çok İsrailî kıssa ve rivayetin onun tarafından nakledildiğinden ve Yahudi hahamı iken Müslüman olan Abdullah b. Selam'ın özellikle Yahudi din adamları için kullanılan dinî unvanı olan “el-habr/el-hıbr” diye anıldığından söz edilir (Hıdır 2010: 265-269).¹⁷

Yahudi kültürü ile irtibatlarını gösteren rivayetlerden biri de onun Kutsal Kitap'tan bazılarını elde edip onları okumaya devam ettiği ve içindeki bilgilerin doğru olduğunu düşündüğünden bahsedilmesidir. Bu rivayete göre; bu kitapların Yermük savaşında iki deve yükünden ele geçirdiği anlatılır (Zehebi 2011: 96).

Yermük savaşında Yahudilere ait olduğu düşünülen kitaplardan iki deve yükü malzeme ele geçirdiği rivayeti gerçek kabul edilecek olsa bile, kayıtsız şartsız bunlardan rivayet ettiğini düşünmek doğru olmaz. Bunun yanında hem kendisinin hem de diğer sahabelerin, Hz. Muhammed'in söylediği iddia edilen “İsrailoğullarından nakledin, bunda beis yoktur.” rivayetine istinaden bu elde ettiği kitaplardan rivayet ettiği iddia edilir (Zehebi 2011: 97; Aydemir 2015: 89-90).

¹⁶ Newby de, Hüreyre'nin tıpkı Abdullah b. Amr ve İbn Abbas gibi Ehli Kitap'taki kutsal metinlerin içeriğini bildiğini, onun adının daha sonraki nesiller tarafından, hadis kaynaklarına giren özellikle Yahudi kültürüne ait kıssa ve rivayetlerin nakli için kullanıldığını iddia eder (Newby 1986: 21).

¹⁷ Hz. Muhammed'in Abdullah'ın, Kuran'ın yanında Tevrat'ı da okumasına onay verdiğini imâ eden rivayetler de yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki bir rivayete göre: Abdullah rüyasında bir parmağında zehir bir parmağında bal olduğunu ve bunları yaladığını gördüğünü, sabahleyin bunu Hz. Muhammed'e anlatınca O'nun bu rüyayı şöyle yorumladığını söyler: “Tevrat ve Kuran'ı okuyorsun”. Rivayetin sonrasında ravi, gerçekten de onun, bu iki kitabı da okuduğunu söyler (Hıdır 2010: 269).

2.1.9. Abdullah b. Abbas (öl.68/687)

İbn Abbas'ın, Kutsal Kitap'ta ayrıntılı, Kuran'da ise özet geçen pek çok konuda Kuran'ın Kutsal Kitap ile aynı şeyleri söylediğinden bahsettiği ve Kutsal Kitap'tan ihtida edip Müslüman olanlara bu konuları danıştığı ve onlardan bilgiler aldığından söz edilir. Ancak Kutsal Kitap'tan yapmış olduğu alıntılar, Kuran'la aynı çizgide olan hususlarla sınırlı olduğu, Kuran ve dinimizle uyuşmayan, aklın kabul etmeyip onaylamadığı hususları kabul etmediğinden de bahsedilir. Ancak Yahudi araştırmacı Goldziher, İbn Abbas'ı, pek çok uyarılara rağmen Kutsal Kitap'tan alıntı yaparken gevşek davrandığından, o ve başka sahabilerin, Kutsal Kitap ve Kuran'ı güzel yorumlayan kişiler olarak görürler ve Abbas'ın Kuran'ın tefsiri ilgili hususlarda, insanların Yahudilere ait kitapları okuyan biri diyerek övdüğü el-Ezdî'ye başvurduğundan bahseder (Zehebi 2011:89).¹⁸

Ahmed Emin de Goldziher gidi düşünmektedir. Yahudilerden bazılarının Müslüman olduğunu ve böylece pek çok İsrailiyatın Müslümanlar arasına, Kuran tefsirine girdiğini ve Müslümanların bu bilgilerle ayetleri açıklama yoluna gittiklerini anlatır. İbn Abbas gibi büyük sahabilerin dahi onların sözlerini almaktan kaçınmadıkları ve Hz. Muhammed'in "Kutsal Kitap size rivayet ettiğinde, tasdik de etmeyin, yalanlamayın da!" buyurduğu iddia edilen rivayetin tersi olmuştur. Onların anlattıkları kıssa ve rivayetleri doğrulayıp sözlü olarak aktarırlar (Zehebi 2011:91).¹⁹

¹⁸ Ebu'l Ceyd'in kızı Meymune'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Babam her yedi günde bir Kuran'ı, Tevrat'ı da altı günde bir hatmederdi. Tevrat'ı bakarak okurdu ve hatim günü olduğunda bir grup insan bunu kutlamak için toplanırdı. Babam hatimle birlikte rahmetin nazil olduğunu söylerdi veya böyle söylenirdi". Kızının bu söylediğinde elbette mübalağa vardır, fakat babasının bazı konularda Tevrat'tan istifade ettiğini açıklamaktadır. Goldziher; İbn Abbas'ın değer verdiği müracaat kaynakları arasında Yahudi Kabul Ahbar, Abdullah b. Selam ile Ehli Kitap'tan olan ve insanların başvurmadan çekindiği diğer insanların da olduğu, Ehli Kitap'tan olan bu insanların İslam'ı seçmeleri halk nezdinde onları suçlama ve yalancılıkla itham etme noktasının üzerine çıktığı, güvenilecek ilim ehli olarak görülmelerini sağladığı, İbn Abbas'ın başka din mensuplarına müracaat ederek istifade ettiği pek çok bilgi ve konunun sadece İsrailiyatla sınırlı olmadığından söz eder. Örneğin 'Ummu'l-Kuran' ve 'mercan' kelimelerinin doğru açıklamalarını Kabul Ahbar'a sorduğu ve insanların, Kuran'ı ve peygamberin sözlerini Yahudilerin genelde daha iyi anladıklarını, bunlarda geçen dini meseleleri daha iyi kavradıklarını düşündüklerini, her taraftan gelen uyarılara rağmen, yine bilmedikleri, açıklayamadıkları konuları onlara sorarak öğrendiklerini iddia eder (Zehebi 2011:89).

¹⁹ Leone Caetani; İbn Abbas'ın, asıl bilgisini İslamî fetihler sonucu elde edilen bölgelerdeki Yahudi ve Hristiyan kültürünü tanıyarak kazandığını, İslam'da var olduğunu düşündüğü büyük boşluğu buralardan elde ettiği bilgilerle doldurmaya çalıştığını ve İbn Abbas'ın bu bilgileri daha sonra tefsir ve hadis olarak insanlara sunduğunu, M.J. de Goeje ise; İbn Abbas ekolünün geçmiş kültürlerden aldığı bilgiler aracılığıyla hadis uydurma makinesi gibi çalıştığı iddia eder. Ancak gerek Caetani gerekse Goeje'nin bu iddiaları diğer iddialar gibi soyut suçlamalarla değil, somut delillerle desteklenmesi gerekir. Birçok İsrailî kıssa ve rivayetlerin İbn Abbas adına uydurularak ona nisbet edildiği de bildirilmektedir (Hıdır 2010:284). Bu konu ile ilgili G.D. Newby, İbn Abbas'ın tefsirde tartışmasız otorite şahsiyet olduğunu;

2.2. Tâbiiler Döneminde İsrailiyat Rivayet Ettiği Bildirilen Raviler

Bu dönemde kıssa ve rivayet anlatanları sayısı çoğalmıştır. Kıssacılar, ilgi çekici kıssa ve rivayetlerle toplumun sevgi ve saygısını kazanmışlardır (Zehebi 2011:43).²⁰ Bu dönemde yaşayan ve İsrailiyat bildirdiği iddia edilen tâbiilerden bazıları şunlardır:

2.2.1. Kabul Ahbar (öl. 35/655)

Kabul Ahbar,²¹ İsrailiyat denilince akla ilk gelen isimlerden biridir. Çünkü İsrailiyat bildiren kıssa ve rivayetlerle anılmakta ve Yahudilikten ihtida ederek isminin, geçmiş kültürlerle özellikle de Yahudi kültürü ile ilgili rivayetlerde öne çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bu konu Reşid Rıza ve Ahmed Emin, Ebu Reyve ve Seyyid Salih Ebu Bekir tarafından özellikle gündeme getirilmiş ve onlara göre; Kabul Ahbar Yahudi kültürünü bilinçli olarak kıssa ve rivayet yoluyla İslam'a aktaran kişi olarak görülmekte ve Ahbar'ın naklettiği bu İsrailiyatla ilgili kıssa ve rivayetlerin daha sonraki nesiller tarafından tefsir, hadis ve tarih kitaplarına sokulduğu düşünülmektedir (Hıdır 2010: 353-354).

Kabul Ahbar'ın Müslümanlığı kabul etmesiyle ilgili farklı rivayetler vardır. Bazı rivayetlerde Yemen'de yaşadığı, Hz. Muhammed döneminde Halife Ali ile görüştüğünden sonra Müslüman olduğu anlatılır. Başka bir rivayette ise Halife Ömer'in Kudüs'e gittiği

---

fakat aynı Ebu Hüreyre adının kıssa ve rivayetlerde kullanıldığı öne sürüldüğü gibi, sonraki asırlarda tefsirle ilgili İsrailî haberlerin meşruiyetini sağlamak için bazı ravilerin onun adını özellikle tercih ettiğini iddia eder (Hıdır 2010: 284; Newby 1979: 687-688).

²⁰ Allâme İbn Kuteybe bu kıssacıların halkın kalbi üzerinde tesirinin boyutlarını bizlere şöyle tasvir etmiştir: “Kıssacılar halkın dikkatlerine kendilerine çekerler ve munkar, garip ve uydurma kıssa ve rivayetlerle halkı kandırırlar. Kıssacıların bu anlatıları duyulmamış, aklın almayacağı, kalbi hüznülendiren veya gözleri döktüren konular olunca avam kıssacılarla oturur ve kalkar olmuştur. Kıssacı cenneti anlatırken, cennete miskten veya zaferandan huriler olduğunu, her bir oda da yetmiş bin cibinliğin, her bir cibinlikte yetmiş bin yatağın, her bir yatakta da yetmiş bin ... vardır şeklinde bu yetmiş bin sözü devam edip gittiğini anlatır. Ona göre bu rakamın fazla ya da az olması doğru değildir. Yine rivayetçilerin halkın dikkatini çekmek için anlatımlarda fazlasıyla abartılara yer verdiği ve arzularına yönelik anlatıları tercih ettiğinden sö edilir. Mesela; cennettekilerin Allah katında makamı en düşük olanı, Allah'ın kendisine dünyanın şu kadar katı nimet verdiği kimse olduğu rivayet edilir. Elbette bu nimetlerin sayısı arttıkça dinleyenler üzerindeki etkisi de artar ve dinleyicilerin eli bahşiş vermeye de o derece hızlı gider (Zehebi 2011: 44).

²¹ Ahbar kelimesi Arapça “el-habr” veya “el-hıbr” kelimelerin çoğulu olan “el- Ahbar”ın, İbranice karşılığı “bilgin, bilge/din adamı” anlamındaki “haber çoğulu haberim” kelimesine dayandığından bahsedilir. B. Lewis, bu kelimenin İbranice kökünün “haver” olduğunu ve bunun Filistinli Yahudi akademilerinde “Rabbi” unvanından daha alt derecedeki ilmi unvanı temsil ettiğini ifade eder. Ahbar, hibr ya da habr kökünden geldiği ve anlamı “din büyüğü”, bu kökten türeyen Ahbar'ın ise “güzel üslup sahibi” olarak tanımlanmaktadır. İbranicede ahbar kelimesinin “arkadaş, meslektaş” anlamına geleli Haver-Haber kökünden türediği de söz edilir. Bu sözcük Talmud döneminde bir tarikatın müritleri için kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde Medine'de Beytü'l-midrâş'ta Yahudilere ait dinî ilimleri öğreten, dinî ahkâma sahip Yahudi halkı arasında ortaya çıkan sorunları çözümlere verilen isimdir (Cilacı 1998:485-486). Bu unvanın Yahudi geleneğinde birinci derecedeki bilgin ve din adamları için kullanıldığından da bahsedilir söyler (Schwarbaum 1982:56).

ve Ahbar'ın onunla burada görüşmesi neticesinde Müslümanlığı kabul ettiği anlatılır (Kandemir 2001:2).²²

İbnü Hacer el-Askalâni'ye ait Tehzîb'ü't-Tehzîb'de yer alan bilgiye göre; Kabul Ahbar'ın aslında Yemen Yahudilerinden, künyesinin ise Ebu İshak olduğundan söz edilir. Ahbar'ın, pek çok İsrailiyat bildiren kıssa ve rivayetin tefsire girmesine vesile olduğundan bahsedilir. Ayrıca Mahmud Ebu Reyeye, Kabul Ahbar'ın İslam dinine İsrailiyata ait bilgileri girdirmek için Yahudiliğini gizleyerek Müslüman gibi gözüktüğünü ve Ebu Hureyre'nin saflığından istifade ederek, onu tesiri altına aldığını ve Ebu Hureyre'yi kanatları altına alarak, sözlerini harfî harfine Hz. Muhammed'e isnat ettirerek ona söylettiğini anlatır (Aydemir 2015: 98).

İbn Sad'ın anlattığı bir rivayete göre; İbn Abbas Müslüman olup Medine'ye geldikten sonra, Kabul Ahbar'a Hz. Muhammed ve Halife Ebubekir devrinde neden İslamiyeti kabul etmediğini ve Müslüman olmasının Halife Ömer dönemine kadar uzanmasının sebebini sorduklarında şöyle cevap vermiştir: “Babam bana Tevrat'tan bir bölümü yazılı olarak bıraktı ve ‘burada yazılı olanlara uy’ diye tembihledi. Daha sonra da diğer kitapları bir sandığa koyarak sakladı. Eğer bu mührü açarsam bana hakkını helal etmeyeceğini söyledi. Ancak bu vakte kadar bekledikten sonra İslam'ın hâkim olduğunu gördüm ve kendi kendime, ‘Belki de baban senden büyük bir ilim gizlemiştir’ diyerek mührü açtım ve orada Hz. Peygamber ve ümmetinin sıfatını (yazılı olduğu bir sahife) buldum. Daha sonra da Müslüman oldum.” Bunun üzerine İbn Abbas, onu himayesine almıştır. Bu rivayet göre Kabul Ahbar'ın Yahudi din adamı olduğu anlaşılan babasının, Ahbar'ı iyi bir Yahudi olarak yetiştirmesi, ölümünden sonra Ahbar'ın Yahudi dinine mensup olarak kalmasını istediği ve Müslüman olmasını istemediğini gösterir. Babasının Kabul Ahbar'a bıraktığı kıssa ve rivayetlerde “Kitaben Mine't-Tevrat” olarak anılan kitabın, Tevrat'tan bir bölümü ya da Tevrat'ın tamamının olması da muhtemeldir.

²² Kabul Ahbar'ın Müslümanlığı kabulüyle ilgili olarak farklı rivayetler de uydurulmuştur. Ahbar, Halife Ömer ve Suheyb-i Rumi gibi sahabilerden hadis rivayet etmiş, Hz. Muhammed'den mürsel olarak rivayette bulunmuştur. Sahabilerden Halife Ömer, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Ebü Hüreyre ve Muaviye b. Ebü Süfyan da kendisinden faydalanmıştır. Halife Ömer'in iki azatlısı Eslem ve Ebu Rafi es-Saiğ ile Malik b. Amir, Said b. Müseyyeb, Ata b. Yesâr ve Kabul Ahbar'ın üvey oğulları Tübey el-Himyeri ile Nevf b. Fedale gibi tâbiîler de ondan rivayette bulunmuştur. Rivayetleri Malik'in el-Muvatta'ı, Darimi, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai' nin es-Sünenlerinde yer alan Ahbar'ın ilk zamanlar kıssa ve rivayet anlattığı, ancak devlet başkanı tarafından görevlendirilmeyen kişilerin kıssa anlatmasını yasaklayan haberi duyunca bundan vazgeçtiği, Muaviye'nin izin vermesi üzerine de yeniden kıssa ve rivayet anlatmaya başladığı ifade edilir (Kandemir 2001: 2).

Kabul Ahbar İsrailiyat unsurlarını; yaratılış, peygamberlerin hayatı, kozmolojik varlıklar gibi hukukî olmayan masalımsı türü, kıssa ve rivayetler aracılığıyla anlatmıştır. Kabul Ahbar'ın özellikle bu konunun üzerinde durduğu söylenebilir (Hıdır 2010: 367-368).

2.2.2. Nevf b. Fadale el-Bikâlî (öl.90-100/708-718 ?)

Kabul Ahbar'ın üvey oğlu ya da yeğeni olduğu iddia edilen, El-Himyerî ve Sami nisbetleriyle anılan Nevf b. Fadale el-Bikâlî'nin kıssa ve rivayetler aracılığıyla İsrailiyat bildirdiği anlatılır. Bikâlî'nin Tevrat ya da Yahudiliğe ait diğer dini kitapları bizzat okuduğuna dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Onun, Kabul Ahbar'ın üvey oğlu veya yeğeni olması, bu bilgilerini Kabul Ahbar'dan aldığı ihtimali üzerinde durulur. Nesaî tarafından nakledildiği belirtilen rivayette Said şöyle anlatır: “İbn Abbas'ın yanındaydım ve Kutsal Kitap'tan bir grup da orada bulunuyordu. Onların bazıları, ‘Ey İbn Abbas! Kabul Ahbar'dan yaptığı bir nakilde Bikâlî, (Hızır'dan) ilim isteyen Musa b. Mişsa, yani İbn İfrâsîm b. Yusuf olduğunu iddia ediyor ne dersin?’ dediklerinde İbn Abbas, ‘Ey Said! Bunu sen de işittin mi?’ diye sormuş ve Said ‘Evet’ cevabını verince İbn Abbas, ‘Bikâlî yalan söylüyor’ demiştir.” Bu rivayete baktığımızda, Bikâlî'nin, Yahudi kültürü ile ilgili bazı bilgileri, aile ortamında üvey babası Kabul Ahbar'dan dinleyip öğrendiği ve zaman zaman bunları başkalarına da anlattığı söylenebilir (Hıdır 2010: 397).

Bikâlî'nin Yahudi ve Hristiyan kültürüne ait kitaplarda bulunan bilgi ve rivayetleri, Hicri I. yüzyılda Müslümanlar arasında yayılmasına vesile olan kimselerden olduğu, sahabelerden bazılarının ve Bikâlî'nin okudukları Yahudilere ait dini kitaplara olan ilgisi, bazı kıssa ve rivayetleri derleyen kişiler, Kutsal Kitap ve Mişna'dan naklettiği bilgileri takdirle karşıladığı ve aktarılan bu kıssa ve rivayetlerin hadislerle de etki etmesini sağladığı iddiasında bulunulmuştur (Abbott 1967: 8).

2.2.3. Vehb b. Münebbih (öl.114/732)

Vehb'in, gerek geçmiş kültürlerle ilgili kendisine atfedilen pek çok eserin bulunması gerekse Kabul Ahbar'dan farklı olarak Yahudi Kültürü haricinde geniş anlamıyla İsrailiyat kapsamına giren kıssa ve rivayetlere aşina olması, onu, naklettiği bilgiler daha çok Yahudi kültürü ile sınırlı olan Kabul Ahbar'dan daha bilgili ve kültürlü biri olarak değerlendirmemize imkân sağlar (Aydemir 2015: 372).

Vehb'in, sayıları yetmiş ile doksan üç arasında değişen kutsal metinleri okuduğu anlatılır. Bu sayı abartılı olmakla birlikte kendisinin önceki dini kitaplara dair bilgisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Onun geçmiş peygamberler ve ümmetler hakkındaki bilgisinin bir kısmını Yahudi ve Hristiyan âlimleriyle teması ile bir kısmını da bu metinler sayesinde elde ettiğinden söz edilir. Vehb'in Kutsal Kitap kaynaklarından aktardığı kıssa ve rivayetler bazı hadis derlemecileri tarafından uygun kabul edilmemiştir (Demir ve Özafşar 2012: 602).

Abbott, Vehb'in yazılı ve sözlü olarak, Yahudi ve Hristiyan kaynaklarının yanında İslam öncesi ve sonrası dönemdeki kıssa ve rivayetler ile İran din ve kültüründeki kaynakları hakkında da bilgisiyle değişik din ve kültürler hakkında geniş bir bilgi birikimine sahip olduğunu ifade eder. Vehb'in hem dinler tarihi hem de efsane ve kültürel olarak sahip olduğu bu bilgileri, üzerine düşünmeden olduğu gibi yazıya geçirdiğini iddia eder. M.J. de Goeje (öl.1909), Vehb'in geçmiş kültürler ve özellikle de İsrailî rivayetler konusunda oldukça bilgili olduğunu söyleyerek Vehb'i, Yemenli Yahudi profesörü olarak tanıtır. Vehb'in Eski ve Yeni Ahit'ten bazı bölümleri parçalar halinde tercüme ettiğini ve bunlara büyük ihtimal bütüncül bir bakış açısıyla baktığını ve bunları anlamsal olarak yanlış aktardığını iddia eder. Newby'e göre Vehb'in, pek çok kıssa ve rivayeti Ortodoks Yahudi anlayışına sahip Yahudi kaynaklarından elde ettiğini, Yahudi ile Hristiyanlara ait bu İsrailiyat haberlerini İslam'a aktardığını da söylemektedir. Vehb'in, evrenin yaratılışı, peygamber ve hikmet sahibi kimselere ait kıssa ve rivayetlerle ilgilendiğinden bahsedilebilir. Taberi'nin (öl. 310/922) Tefsir ve Tarih'i ile İbn İshâk (öl. 151/768) ve İbn Kuteybe'nin (öl. 276/889) eserleri, Vehb'den aktarılan bu kıssa ve rivayetlere en çok yer veren eserlerin başında gelir (Hıdır 2010: 383-384).²³

²³ Vehb'in çok fazla İsrailiyat rivayet ettiği iddia edilir. Doğru yanlış demeden pek çok kıssa ve rivayet de ona nispet edilmiştir. Hatta yalancılıkla, hilekârlıkla ve Müslümanların akıllarına ifsad etmekle suçlanmıştır. İsrailiyat haberlerini zikreden tefsir ve hadis kitapları Vehb'in pek çok İsrailiyat bildiren kıssa ve rivayeti naklettiği ortaya koymaktadır. Fakat bunu herkesin kabul etmediği, bu İsrailiyatın hepsinin ona nispetin doğru olmayacağı, bu rivayetleri, hadisçilerin rivayetleri ve ravileri değerlendirmede işlettikleri tenkid prensiplerine göre değerlendirildiğinde, bir kısmının onun adına uydurulmuş yalanlar olduğundan, bu hükmün Kutsal Kitap'taki anlatılara hakim olmasından kaynaklı olduğu, isminin istismar edildiğinden ve İsrailiyatın insanlar arasında yaymak için adının malzeme olarak kullanıldığından da söz edilebilir (Zehebi 2011: 116-117).

2.2.4. Mâlik b. Dînâr (öl.127/745)

Mâlik b. Dînâr'ın farklı dinlere ait kitaplara ilgi duyduğu ve bu kitaplardaki bilgileri İslam'a nakledenler arasında olduğundan söz edilmektedir. Bu konu ile ilgili Abbott şunu bildirmektedir: “Geçmiş kutsal metinlerdeki bilgileri İslam'a taşıyanlar arasında Kuran hattatı Mâlik b. Dînâr da bulunmaktadır. O, Kutsal Kitap'ı okumakta, Eski ve Yeni Ahit'ten nakillerde bulunmaktadır. Onun bu nakilleri, bugün elde mevcut Kutsal Kitap'taki “Mezmurlar”, “Süleyman'ın Meselleri” ve ilk üç İncili oluşturan “Matta”, “Markos” ve “Luka” kitaplarındaki bazı ifadelerle büyük benzerlik gösterir (Abbott 1967: 9).

Özcan Hıdır, Ebu Nuaym'dan naklettiği rivayetler de Mâlik b. Dînâr'ın Musa Peygamber'in Allah'a “Ya Rab! Seni nerede arayım?” dediğini; Allah'ın da, “Beni, kalbi kırıkların yanın da ara.” buyurduğunu, ayrıca Hz. İsa'nın da “Ben derim ki; kıl yemek, çöplükte uyumak, Firdevs cennetini kazanmada himmet eksikliğine sebep olur.” sözünü naklettiğini, bazı nakillerin dini içeriğinin bulunmadığına dikkat çeker (Hıdır 2010: 393).

Mâlik'in, Kutsal Kitap'tan yaptığı nakiller, inanç esasları ve ahkâma dair konularda değil, güzel ahlak, zühd ve takva hayatı ve İslam'ın esasları ile çelişmeyen inançla ilgili hususlardır (Hıdır 2010: 397-399).

2.3. Teba-yi Tâbiünden İsrailiyat Rivayet Eden Raviler

Sahabe döneminde başladığını belirttiğimiz İsrailiyatla ilgili kıssa ve rivayetlerin tâbiîler döneminde devam ettiği ve bu kimselere tabî olan sonraki kuşak döneminde ise yayıldığından söz edilir. Bu devirde yetişen bazı müfessir ve kasaslar tarafından, Kuran'daki peygamberler ve geçmiş milletlerle ilgili bilinmeyen hususları açığa kavuşturmak için, Kutsal Kitap'tan geniş çapta nakiller yapılır. Dönemin insanları, İsrailiyata ait kıssa ve rivayetleri eleştirmemeleri, her anlatılanı kabul etmeleri, bu konuyu daha da calandırır ve bu işin yayılması sağlarlar. Bu dönemde, tefsir ilminde ilerlemiş ve birçok İsrailî rivayetler naklettiği iddia edilen âlimler bulunur. Bu kimseler şunlardır:

2.3.1. Muhammed b. Es-Saib El-Kelbî

Zehebi, Kelbî'nin tarihçi olduğunu, tefsir ve hadis alanında İsrailî rivayetler bildirdiğinden bahsetmektedir. Bunu sebebinin de Yahudî Abdullah b. Sebe'nin tebasından olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca İbn Hibban'ın onun için şöyle dediğini aktarır: “Halife Ali ölmemiştir, bir gün yeryüzünü adaletle dolduracak.” diyen Sebe'ye firkasına mensup biridir. Bunlar bir bulut gördükleri zaman “müminlerin emiri içindedir.” derler (Zehebi 2011: 121).

Tefsirciler, Kelbî'nin naklettiği kıssa ve rivayetlerin zayıf olduğunu düşünmektedirler. Nesâî ise ona ait kıssa ve rivayetlerin yazıya aktarılamayacağını söylemiştir. Leys b. Ebu Sad, Kelbî'nin kıssa ve rivayetleri uydurduğunu ifade etmiştir. Ahmed b. Hanbel, Kelbî'nin hazırlamış olduğu tefsirin İsrailiyata ait kıssa ve rivayetlerle dolu olduğundan bahsetmiştir. Araştırmacılar, Kelbî'ye atfedilen kıssa ve rivayetlerden uzak durulması hususunda dikkat çekmişlerdir (Cerrahoğlu 2002: 206).²⁴

2.3.2. Abdulmelik b. Abdilaziz b. Cureyc (öl. 150/767)

Cureyc'in bilgili Rum Hristiyanlarından olduğu, İsrailiyat bildiren kıssa ve rivayetlerin İslam'a girmesinde etkili olur ve İbn Cerir'in tefsirinde, Hristiyanlarla ilgili ayetlerin ondan çokca nakilde bulunduğu iddia edilir (Zehebi 2011: 121).²⁵

2.3.3. Mukâtil b. Süleyman

İsrailiyat bildirdiğinden söz edilen kişiler arasındadır. Günah işlemenin Müslüman kimseye zarar vermeyeceği, dolayısıyla onun cehenneme girmeyeceği, sadece sıratı geçerken cehennem ateşinin sıcaklığını hissederek bir tür azaba uğrayacağı şeklindeki

²⁴ İbn Adî, Kelbî hakkında kısmen iyimser bir değerlendirme yapar ve onun özellikle Ebu Salih ve İbn Abbas aracılığıyla gelen dini kıssa ve rivayetleri içinde doğru olmayan şeylerin bulunduğunu kabul etmekle birlikte doğru olduğunu düşündüğü kıssa ve rivayetlerinde var olduğunu, Süfyân es-Sevrî ve Şube b. Haccâc'ın az da olsa kendisinden rivayette bulunduğunu, Süfyân b. Uyeyne, Hammâd b. Seleme gibi güvenilir âlimlerin Kelbî'nin ravileri arasında bulunduğunu ve tefsir konusunda onu beğendiklerini ifade etmişlerdir (Cerrahoğlu 2002: 206).

²⁵ İbn Cureyc, rivayetlerinin sağlamlığı ve güvenilir biri olma yönünde bütün ulemanın icmasını kazanamamıştır. Âlimlerin onunla ilgili fikirleri, verdikleri hükümler farklılık göstermektedir. Bazıları güvenilir, bazıları da zayıf biri olarak kendisini tanımlamaktadır. El-İclî onun için, Mekkeli ve güvenilir olduğundan söz ederken, Süleyman b. en-Nadr b. Mahled b. Zeyd de, İbn Cureyc'den daha doğru sözlü birini görmediğini ifade etmiştir. Yahya b. Said, bizler İbn Cureyc'in kitaplarına emanet kitaplar adını taktığını ifade etmiştir. Çünkü rivayetleri kitabından rivayet etmezse, bir fayda sağlanmadığı söylenmiştir. İbn Main ise, kitaptan rivayet ettiği her şeyde güvenilir olduğundan bahsetmiştir (Zehebi 2011: 122). Ahmed b. Hanbel'e göre ise Abdülmelik güvenilir olmakla birlikte zaman zaman kıssa ve rivayetlerinde hataya düşmüştür. Buna rağmen Kufeliler'in en kuvvetli hadis hafızlarından sayılır. Bu özelliği sebebiyle talebelerinden Süfyân es-Sevrî ve İbnü'l-Mübarek'in ondan “mizan” diye söz ettikleri iddia edilir (Uğur 1988: 265).

düşünceler Mukâtil'e atfedilmiştir. Eşârî, Mukâtil taraftarlarının, "Allah cisimdir, insan suretindedir; eti, kanı, saçı, kemiği vardır; el, ayak, baş ve göz gibi organları vardır; ayrıca, O hiçbir şeye benzemez, hiçbir şey de O'na benzemez." dediklerini aktarmaktadır. İbn Hazm ise bu sözlerin Mukâtil b. Süleyman'a ait olduğunda şüphe olmadığını söylemektedir. Fakat Mukâtil hakkında aktarılan ve aşırı teşbihi ifade eden görüşleri, onun günümüze ulaşan eserlerinde rastlanmadığı gibi bunların çoğu eserlerinin muhtevası ile de çeliştiği görülmektedir (Türker 2006: 134-135).

Mukâtil'in tefsirinde İsrailiyat unsurları olduğu, geçmiş ümmetlere dair kıssa ve rivayetlerde Kutsal Kitap'tan yararlandığı iddia edilmektedir (Zehebi 2011: 124-125).²⁶

2.3.4. Muhammed b. Mervân Es-Suddî

Süddî, Şîf mezhebine girmesi ve diğer dinlere ve kültürlere ait bilgilerle Kuran ayetlerini açıklamaya çalışması nedeniyle eleştirilmiştir. Süddî'nin, naklettiği kıssa ve rivayetlerin çoğunda İsrailiyat unsurları bulunmaktadır. Davud ve Süleyman Peygamber hakkında peygamberlik unvanıyla çelişen bazı kıssa ve rivayetler buna örnek gösterilmektedir. Ayrıca, ilk hadis derleyenler tarafından Şîliğinden hiç söz edilmezken, sonradan hadis derleyenlerin ise delil göstermeksizin bu konuyu dile getirdikleri görülmektedir. Kûfe Mescidi'nin çevresinde toplanan halka, içerisinde İsrailiyat bulunan kıssalar aracılığıyla bilgiler aktarması bazı ilim sahibi kişiler tarafından eleştirilmesine neden olduğundan söz edilir. Bu sebeple de pek çok tefsircinin onun anlatılarına yer vermediği ifade edilir (Cerrahoğlu 2010: 17).²⁷

Kıssacıların halkı etkilemek için farklı kaynaklara başvurarak halkın dikkatini kendine çekebilir. Söz gelimi Amir eş-Şabî'nin bahsettiği başından geçen ilginç bir olayı şöyle anlatır: "Abdulmalik b. Mervan, Şam'ın önde gelenleriyle birlikte otururken onlara sormuş, 'İraklıların en bilgini kimdir?' Onlar da 'Amir eş-Şabî'den daha bilgin birini bilmiyoruz.' demişler. Bunun üzerine hemen bana bir ferman yazıp gelmemi emretti. Ben de yanına varmak için yola çıktım. Tedmur'a gelip konakladım. O gün cumaydı. Mescide gidip namaza durdum. Yan tarafımda upuzun sakallı yaşlı bir adam vardı.

²⁶ Ahmed b. Seyyar: "Hadisleri bırakılmış, sözü terk edilmiş biridir. Allah'ın sıfatları hakkında rivayeti caiz olmayan şeyler söylerdi." demiştir. Ebu Hanifi ise: "Cehm teşbihi reddetmede o kadar ileri gitti ki, sonunda Allah bir şey değildir dedi. Mukâtil de teşbihi ispatta o kadar ileri gitti ki, sonunda Allah'ı mahlukatı gibi yaptı." demiştir. (Zehebi 2011: 126-127)

²⁷ Zehebî de Muhammed b. Mervân es-Suddî'nin Sebeî fırkasına mensup, yalancı hadis uyduran, rivayetlerine güvenilmeyen biri olarak bahseder (Zehebi 2011: 127-128).

İnsanlar etrafını sarmış, o da onlara bir şeyler anlatıyordu. Filanca bana filancadan rivayet etti diyerek Resulullah'a varan şu haberi naklediyordu: 'Allah iki sur yaratmıştır. Her surda iki üfleme vardır: İlki ölüm üfleme, diğeri ise dirilme üflemedir'. Kendimi tutamayıp namazımı hızlıca bitirdim. Ona 'Ya şeyh! Allah'tan kork, bize yanlış şeyler anlatma. Allah sadece bir sur yaratmıştır. O da iki üflemedir: İlki ölüm üfleme, diğeri de dirilme üflemedir.' dedim. O da 'Ey facir! Falan bana filancadan rivayet etti. Sense karşı çıkıyorsun' karşılığını verdi ve ayakkabısını çıkardığı gibi bana vurmaya başladı. Halk da ona uyup beni dövmeye başladı. 'Allah'a yemin olsun ki, Allah otuz sur yaratmıştır. Her bir surda iki üfleme vardır' diye yemin edene dek beni bırakmadılar. Böyle deyince bıraktılar. Ben de hemen yola koyulup Dimeşk'e geldim ve Abdumelik'in huzuruna vardım, selam verdim. Bana dedi ki: 'Ey Şabî! Allah için, bu yolculuğunda gördüğün en ilginç şeyi anlat !' Ben de başımdan geçen şeyi anlattım. O da ayaklarını yere vurarak gülmeye başladı." (Zehebi 2011: 44-45).

Sonuç olarak, Tedvin dönemine kadar kaynağıyla birlikte bildirilen içerisinde İsrailiyat bulunan kıssa ve rivayetlerin İslam'a uygun olup olmadığı incelenmeden olduğu gibi kitaplara aktarılır. Bu yapılırken de yukarıda bahsettiğimiz İslamî muhitlerce de büyük hürmete mazhar olan bu şahıslara atfedilirken, bu isimlerin de istismar edilebileceği hususu derlemeciler tarafından hesaba katılmaz. Yüzyıllardır pek çok din bilgini, halka ve öğrencilerine içerisinde İsrailiyat bulunan kıssa ve rivayetleri büyük bir coşku ile anlatarak dinleyicileri etkilerler (Aydemir 2011: 18-19; Cevziyye : 11). Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet birbirinin devamı niteliğindedir. Tek Tanrı inancına dayanan bu semavi dinler, birbirini etkilenmiştir. Kuran'ı açıklamak isteyen kıssacı ve tefsircilerin semavi dinlerin en eski kaynağı olan ve Tanrı tarafından Yahudilere gönderildiğine inanılan "Eski Ahit"ten yararlandıkları görülmektedir.

3. Tarih Boyunca Türk ve Yahudi İlişkileri ve İsrailiyatın Türk Kültürüne Etkisi

3.1. Tarih Boyunca Türk ve Yahudi İlişkileri

Tarihin en köklü milletlerinden biri olan Türklerin, yaşadığı coğrafi bölgelerdeki farklı iklim özellikleri, sosyo-ekonomik ve kültürel hayatlarında önemli roller alır. Türkler tarihin belli dönemlerinde Avrasya'nın bozkırlarında göçebe bir hayat yaşamış, eski Türk inancına ve kültürüne derin izler bırakmıştır. Ayrıca kültürün oluşumunda coğrafi tesirlerin yanı sıra bilhassa insan faktörünü de göz ardı etmemek gerekir. Türklerin tarih

boyunca, geniş coğrafya içerisinde hareketli bir hayat yaşamış olması, onları Çin, Hint, Akdeniz ve Avrupa gibi yerleşik ve farklı medeniyetlerle etkileşime geçmelerine ve kültürel temaslarda bulunmalarına etken olur (Günay ve Güngör 2015:14).

Türk kültürü ve dini, tarih öncesi çağlardan beri özellikle güneyden ve batıdan gelen etkilerle karşı karşıya kalır. Orta Asya'daki Türklerin dini inançları üzerinde, Mezopotamya ve bölgedeki inançlar ile özellikle Mani, Hint, Müslümanlık, Nasturî Hristiyanlığı, Ortodoks Hristiyanlığı ve İran dininin etkisi olur. Türklerin orijinal dinî yapısını, bu dış etkilerin pek değiştirmemiş olması da ayrıca önem arz eder. Türkler arasında en eski devirlerden itibaren “Tanrı” inancının kalıcı bir şekilde yer aldığı bilinmektedir. Türk din tarihi, ilkel ve daha ileri kültürlerde ve dinlerde görüldüğü üzere, en eski dönemlerden itibaren oldukça karmaşık bir yapı arz etmekte ve kutsalın tezahürlerinin değişken bir morfolojiye de sahip olduğu ifade edilebilir (Günay ve Güngör 2015:36). Türklerin göçebe kültürden yerleşik kültüre geçmesiyle birlikte gerek idarî gerek siyasî gerekse ticarî faaliyetleri de değişir. Bunun sonucunda; Budizm, Maniheizm, Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi evrensel dinleri de benimserler.

Tarihin seyri içerisinde millî bir yapı kazanarak dinî ve etnik kimliğin adeta özdeş hale geldiği Yahudilik de bazı Türk toplulukları arasında kabul edilen dinlerden biri olur. Tarihte Türk Yahudilerin başlıca örneğini Hazar Türkleri oluşturur. Hazar Türkleri etnik özelliklerini, yeni dini inanışlarıyla birlikte Musevilik inancı içinde ortaya çıkan “Karailik” mezhebini benimseyerek sürdürürler. Günümüzde sayıları az olmasına rağmen Türk kültürünün izlerini koruyan Kırım Karaileri, kısmen Hazar Türklerinin ve Hazar Türk kültürünün devamı niteliğinde görülmektedir (Arık 2005: 27-28).

3.1.1. Hazar Türkleri

Araştırmada Türk kültürüne etki eden dinler arasında özellikle Yahudi kültürünün etkisi üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle, Museviliği benimsemiş Türklerden söz edecek olursak ilk akla gelen Hazar Türkleridir.

Göktürk devletinin batı parçasını oluşturan, Don-Volga-Kafkas üçgenini içine alan Hazar Türkleridir. Hazarlar, etnik bakımdan Oğuzlardandır. 627-628 yıllarında Perslere karşı Bizans ile işbirliği yapmışlar ve bunun sonucunda Kafkasya'yı işgal ederek Tiflis'i almışlardı. Hazar Türkleri, 651-652 yıllarında Selman b. Rebia komutasındaki Arap ordusuyla karşılaşmışlar ve mağlup olmuşlarsa da bu dönem uzun sürmez. Hazar

devleti, X. yüzyılda Derkend'e kadar uzanarak, Arap Halifeliği ve Bizans İmparatorluğu karşısında büyük devlet otoritesi olarak ortaya çıkar (Günay ve Güngör 2015: 214-215).

Hazar Türkleri VII. yüzyılda batıya doğru ilerleyerek Kırım'ı ve Rusya'nın merkezi bölgelerini ele geçirir. MS VI-XI. yüzyıllar arasında geniş bir coğrafyaya yerleşmiş, çeşitli kavimlerle ve kültürlerle etkileşim içinde bulunur. Hazarların, Yahudiliği hangi dönemde benimsedikleri bilinmemekle birlikte araştırmacılar tarafından 750-790 yılları arasında kabul ettikleri düşünülür. Hazarların, Yahudiliği benimsemeleri büyük ihtimalle Kırım kökenli Karailere Hazarlar arasındaki ticari ve idari ilişkileri sayesinde Hazarların Karailiği benimsedikleri görülmektedir (Arık 2005: 32-33).

Coğrafi bakımdan kültürel geçiş yolu üzerinde bulunan Hazarlar, Bulan Hakan zamanında Museviliğin Karai mezhebini kabul ettiği tahmin edilmektedir. Hazarların, Museviliği tercih etmelerinde, güçlü Arap Müslümanları ve Bizans Hristiyanları karşısında yok olma endişesiyle ve siyasi, sosyal, kültürel düşüncelerle hareket ettikleri ya da en azından bu tür faktörlerin onların dini tercihlerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu durum, başlangıçta geleneksel dine mensup olan, zaman içerisinde çeşitli iç ve dış nedenlerle ve evrensel dinlerin misyonerlik faaliyetleri karşısında dinî, sosyal ve kültürel kimlik ve değişim problemlerinin derinliğini anlamamıza da imkân sağlamaktadır (Günay ve Güngör 2015: 215).

Karailer, Musa'nın şeriatına bağlı olan, Tevrat'ın dışında ve sonraki hiçbir yorumu kabul etmeyen fundamentalist bir akımı temsil ederler. "Karai"²⁸ kelimesinin Arapça "kıraat" yani "okuma" ile alakalıdır (Kuzgun 1993: 199).

Karai akımının kökleri, Yahudi tarihi içerisinde oldukça gerilere gitmekle birlikte, Abbasiler döneminde Anan Ben David tarafından bu akım, sistemleştirilmiş ve ilk Karai cemaati de bu şekilde ortaya çıkmıştır. Bu akıma karşı, Talmudist Yahudilerin şiddetli itirazları olmuş ve bu esnada VIII. yüzyılın başlarından itibaren Karai

²⁸ Karaim adı, Karaim dilinde Karay, çoğulu Karaylar, Arapça'da Karaim, Fransızca'da Caraim, Rusça ve Lehçe'de Karaim şeklinde kullanılır. Bernard Lewis, Karaim isminin ilk defa 9. yy'da İran ve Irak'ta ortaya çıkan bir Musevi adı olduğunu dile getirir. Bugün, birçok araştırmacı fikir birliği içinde Karaim isminin İbranice'deki 'kara' "קרא" (okumak) kökünden türediğini belirtirler. İbranice'deki 'karai' çoğulu 'Karaim'in "קראים" edebi olarak kabul edildiği söylenmektedir. Karaim kelimesi dini meselelerde yalnızca Kutsal Kitap'ta "okuyan" karşılığında kullanılmaktadır. Karaim dini, duyu dünyasında gelişen felsefe ile tabiat ilimlerine yönelmişlerdir (Doğan ve Kıvrakdal 2000:1333; Kurt 2016:54).

cemaatleri; Filistin, Kudüs, Suriye, Kuzey Afrika, Bizans, Kafkasya, Kırım, İran, Hazar gibi pek çok yerde kendini göstermiştir. Anan Ben David, Tevrat'ı eski devirdeki yüksek konumuna ulaştırmak istemiştir. Bu nedenle Tevrat'ın sözlü yorumu aleyhinde bulunmaya ve onu tamamen reddetmeye başlamıştır (Kuzgun 1993: 194-220; Arık 2005: 32-33).²⁹ Tevrat'ı olduğu gibi kabul etmişlerdir. Ancak bu davranış Talmudistler tarafından hoş karşılanmamıştır.

Hazar Türklerinin,³⁰ Karailerin ve öteki Türk zümrelerinin intisap ettikleri Museviliğin Karai mezhebi, İslam dininden ve özellikle Hanifi mezhebinden etkilendiği, Allah'a ve Musa'nın peygamberliğine ayrıca İsa ve Hz. Muhammed'in peygamberliklerine de inanmaları yönünden Talmudist Rabbanî Yahudiliğinden oldukça farklıdır. Karailer, Musa'ya gönderilen hem yazılı hem de sözlü Tevrat'a bağlı kalmışlardır. Tevrat'ı kendi dillerine ilk olarak XVI. yüzyılda çevirmişlerdir. Orta Volga Karaileri, 1990 yılında kendi ibadetlerini yerine getirmek için bir dua kitabı yayınladılar. Karailer, kendilerini kurtaracak bir Mesih'in geleceğine, meleklere, ahiret gününe inanıyor, güneş doğduğunda ve battığında günde iki defa Zebur okuyarak ibadet ediyorlar. Karailer de ruhban sınıfı yoktur; ayrıca oruç, zekât ve hac gibi ibadetlerle birlikte sünnet âdeti de varlığını devam ettirmektedir (Kuzgun 1993: 274-288).³¹

Karai cemaati, Bizans İmparatorluğu döneminde İstanbul'da Yeni Cami çevresi ile Mısır Çarşısı kapısına kadar olan sahaya yerleşirler. Valide Sultan, gördüğü bir rüya üzerine bu Karai cemaatini, Hasköy'de kırk kadar ev inşa ettirerek haraçtan muaf tutar. Başka bir rivayette ise Yeni Cami'nin karşı tarafında bulunan Karaköy'ün, halen Karailerin yaşadıkları yer anlamında kullanıldığı düşünülmektedir. İstanbul'daki

²⁹ Anan ben David ile ilgili geniş bilgi için bkz. Çulha 2002: XXI-XXII.

³⁰ Hazar Türkleri siyasi, ekonomik ve sosyal durumu hakkında bkz. Gül 2015: 48-58.

³¹ Karaimler de dinî ritüellerinde, İslam'ı andıran yönler arasında, insanların ayakkabısız olarak kutsal mekânlara girmesi ve ibadet etmesi, dua yerlerinin temiz tutulmaya çalışılması vb. bunun yanında İslamiyet'in tesiriyle "hutbe" alınmış ve bunda halifenin adı anılarak mukaddes yerler olan Mekke-Medine ve Kudüs için hayır duası da konulmuştur (Kurt 2016: 55). Karailer tarafından kabul edilen inanç kurallarından bazıları şunlardır: 1. Yaratan Tanrı / Tenri Yaratuvçu / sonsuzdur. 2. Tanrı'nın teklifi ve gücü, hiçbir yaratık tarafından eşitlenmez ve insanlığın aklına sığmaz. 3. Var olmuş olan her şey, meleklerden başlayıp en alt düzeydeki yaratığa kadar bütün varlıkların hepsi Tanrı tarafından yaratılmıştır. 4. Tanrı'nın koruması, her varlığın üstündedir. 5. Tanrı, Musa'nın peygamber ruhuyla birleşti ve onunla buyruklarını gönderdi. 6. Tevrat-ı Şerif ve ondaki Tur-ı Sina'da verdiği Evamir-i Aşere ekmeldir. Ne değiştirilebilir, ne de bütünlenebilir. 7. Peygamberler, daima Tanrı ruhuyla esinlenmişlerdir. 8. Tanrı, her insan için iyiliklerine ve kötülüklerine göre armağan veya ceza vermeyi ve onu suçlamayı buyurmuştur. 9. Ölülerini suçlama Kıyamet Günü olacaktır. 10. Davud Peygamber'in soyundan Tanrı'nın gönderdiği Mesih ile dünya kurtulacaktır (Kurt 2016: 55).

Karailer, Kırım Karaileri gibi Türkçe konuşmayıp Rumca konuşurlar ve Karailer İstanbul'un dışında Edirne'ye de yerleşirler (Çulha 2002: XXIII).

Türkiye'de Karailer; Karaköy, Hasköy, Balat, Haliç'in iki tarafı ve Fener semtlerine dağınık olarak yerleşmişlerdir. Zamanla dağılan bu cemaatlerden yalnızca Hasköy cemaatinin ömrü uzun olur.³² Fakat 17.03.1918'de Hasköy'de gerçekleşen büyük yangından sonra cemaat şehrin diğer semtlerine dağılır (Tanyu 1978: 53). Bu yerler, Karay geleneği gereği yer altında inşa edilen Kalha Kadoş be Kuşta bene Mikra Kenesa'sı ayakta kalmıştır. Karaim Mezarlığı, "Çıksalın" olarak bilinen Hasköy'ün içlerinde ve tepedeki yerde bulunmaktadır (Çulha 2002: XXVII).

Musevilik, Hazar Türkleriyle birlikte Kaliz, Kabar, Kıpçak gibi bazı Türk toplulukları arasında da benimsenir (Tanyu 1978: 36-37).

3.1.2. Anadolu'da Yahudi Kavmi

Yahudiler, yaşadıkları coğrafya ve içinde beraber yaşadıkları kültürlerle ilişkili olarak kendi içlerinde farklı gruplara ayrılmışlardır. Buna örnek olarak ilk akla gelenler İberya kökenli Sefaradlar, Avrupa kökenli Aşkenazlardır. Osmanlı döneminde, bu topraklara gelmiş Sefaradlar Türkiye Yahudilerinin baskın çoğunluğunu oluşturmakta ve az sayıda Aşkenaz Yahudisi, bugün Türkiye'de yaşamlarını sürdürmektedirler. Fakat Anadolu topraklarında yaşamış, Romanyot Yahudileri ya da daha genel bir ifadeyle Bizans Yahudileri olarak isimlendirilen bir Yahudi topluluğunun da var olduğundan söz edilmektedir (Nahya 2007: 6).

MÖ IV. yüzyıldan önce Yahudiler, kutsal topraklardan Roma hâkimiyetindeki Anadolu'nun Ege kıyılarına göç etmek zorunda kalmışlardı. MÖ II. yüzyılda bugünkü Trabzon civarına yerleşmişlerdir. Bizans döneminin çok daha öncesinde, MS 70 yılında ikinci tapınağın yıkılmasından sonra binlerce Yahudi; Bursa, Konya, merkez ve güneybatı Anadolu'ya yerleşirler (Nahya 2007: 6-7).

Yahudilerin Anadolu coğrafyasındaki bulunuşları Bizans'tan çok daha eski dönemlere dayandığı görülmektedir. Bizans Yahudilerinin kökenini oluşturduklarından söz edebiliriz. Söz gelimi Antakya, Yahudilerin en eski yerleşim bölgeleri arasında yer alır (Fant ve Reddish 2003: 144).

³² İstanbul'da yaşayan Karailerin âdet, gelenek ve görenekleri için bkz. Avramoğlu 1961: 33-34.

Bizans topraklarında yaşamış olan Yahudiler, hukuk ve tıp alanında çalışmalar yapmışlar, ancak zaman zaman Hristiyan toplumla bağlantılarını kesmek için imparatorluk, halkın, Yahudi hekimlerinden faydalanmasını yasaklanmıştır. Ticaretle uğraşan Yahudiler ise İran'dan değerli taş ve yağ, Çin'den ipek, Hindistan'dan baharat, parfüm ve inci ticareti yapmışlardır. Tudelalı Benjamin 1160'lı yıllarda Konstantinopolis'te deri işçiliğiyle uğraşan büyük bir Yahudi topluluğundan da söz etmektedir (Nahya 2007: 7).

Bizans Yahudilerinin yazılı kültürü İbrani diline dayanmaktaydı. Bizans Yahudi kültürünün kaynağı olarak İbranice kullanılmıştır. Tüm yazılı metinlerde, İbrani alfabesi kullanılmış olsa bile, bazı zamanlarda Yunanca da kullanılmıştır (De Lange 2000: 111). Bizans Yahudilerinin bu iki dilli (diglostik) kültürü, kendi dönemine ya da diğer dönemlere özgü olmamıştır. Ortaçağ'da birçok Yahudi, İbraniceyi hem dua dili (Kutsal Kitap'ı çalışmak için) hem de yazı dili ve birkaç küçük grup da konuşma dili olarak kullanılır (Lange 2000: 115-116).

Yahudiler, MS 422 yılında Bizans İmparatoru II. Theodosius döneminde, İmparatorun emriyle şehir dışına göç ettirilir; ancak IX. yüzyılda yeniden şehre dönerler (Nahya 2007: 12).

Türkler, Anadolu topraklarına 1071 Malazgirt savaşıyla birlikte girmiştir. Bu zaferden sonra Anadolu'nun doğusundan giren Türkler batıya doğru ilerlemeye devam ettiler. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile bu savaşlar daha planlı ve düzenli olarak devam etmiştir. Kazanılan topraklara çeşitli göç dalgalarıyla gelen Türkler yerleşmişlerdir. Türklerin yerleşmiş olduğu bölgelerde Müslüman olmayan toplumlar da vardır (Köprülü 1972: 138). Anadolu Selçuklu Devleti'nin topraklarında yaşayan müslüman olmayan toplumlara karşı gerek dinî gerekse ekonomik hoşgörü politikası izlemiştir. Bu nedenle Rumlar, Bizans İmparatorluğunun dinî ve ekonomik yaptırımlarından dolayı Selçuklu yönetimini tercih ederek tekrar eski yerlerine döndükleri bilinmektedir (Turan 1969: 145-154).

Osmanlı döneminde Orhan Bey'in Bursa'yı 1324 yılında fethetmesinde Yahudilerin ona yardım ettikleri ve burada bulunan Yahudilerin Bizans'tan kaçan Romanyotlar olduğu, onlara daha sonra Fransa ve Almanya'dan gelen Aşkenazların ve son olarak da Sefaradların katıldığı ifade edilmektedir. 1354 yılında Gelibolu'nun, 1360 yılında da

Edirne'nin alınmasıyla şehirdeki Romanyotlara, Bizans yönetimindeki diğer Yahudiler de katılmıştır. Bosna, Sırbistan, Macaristan, Güney Almanya, İtalya, Fransa, Polonya ve Rusya'dan gelen Aşkenazlar Osmanlı'nın ele geçirdiği Edirne'ye göç etmişlerdir. Bu durum Edirne'yi Yahudi inancı ve kültürü açısından Avrupa'nın başlıca merkezi haline getirmiştir (Nahya 2007: 18).

Gayrimüslimlerin kalabalık olduğu Batı Anadolu'da ,Türklerle hem kültürel hem de dinî alanda alışverişin olması elbette ki mümkündür (Ocak 1981: 32).

Söz konusu etkileşimde araçların en başta geleni şüphesiz Yahudi ve özellikle Hristiyanlardan İslamiyeti benimsemiş olan kimselerdir. Bu nedenle ihtida yoluyla Türkler arasına girmiş dönmelelerin uzun yıllar bazı inanç, gelenek ve kültür unsurlarının halk arasında yayılmasına ve benimsenmesine sebep olmuştur. Türklerin yerleştikleri bölgelerde, Anadolu'nun Hristiyanlıktan önceki ve Hristiyanlık dönemlerindeki bazı inançlar ve mahallî kültürlerle karşılaşmışlardır. Bu unsurlar, XIII. yüzyılda bile henüz İslam'ı kabul etmemiş yerleşik hayata geçmeyen Türkler arasında da yayıldı. İsrailiyat olarak nitelediğimiz bu unsurların yayılmasına en uygun ortamı, Hristiyanlıktan Müslümanlığa geçmiş ve İslamiyeti tam olarak kavrayamamış dönme diye adlandırılan kimselerle, hem İslam öncesi hem de İslam sonrası inançları üzerinde taşıyan Türklerin oluşturduğunu tahmin etmek zor değildir. Bazı araştırmacılar tarafından önemsenmeyen bu konu, bilhassa XIII. yüzyıl ve onu takip eden yıllarda oldukça geniş kapsamlıdır. Aksi takdirde, günümüzde insanlar arasında uygulanan bazı kültürel inançlara ait izleri açıklamak mümkün olmazdı (Ocak 1981: 32).

Bu ihtidaların çok farklı sebepleri vardır. Bu sebepler arasında siyasî ve ekonomik güç elde etmek, çıkar sağlamak ya da sadece dinî gayesiyle Müslüman olanlar da olabilir. Fakat devlet zoruyla Müslümanlaştırma politikasından dolayı zorla ihtidaların olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Devlet gelirlerinin azalacağı düşüncesi, devletin iktisadî politikasına uygun olmadığından, zorla gayrimüslimlerin ihtida ettirilmesine engel oluyordu (Turan 1969: 163).

İhtidaların, büyük bir çoğunluğunun tasavvuf tarikatları aracılığıyla özellikle halk kitleleri ve din adamları arasında vuku bulması dikkati çekicidir. Medreselerin ihtida konusunda herhangi bir etkisinin olup olmadığıyla ilgili kayıt bulunmamaktadır. Ancak tarikatlar vasıtasıyla farklı inançlardan Müslümanlığı tercih edenlerin çok fazla

olduğuyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu konuya, en fazla veli, derviş, şeyh ve abdallara ait menâkıpnâmelerde rastlamaktayız. Menâkıpnâmelerde yer alan anlatılar abartılı olsalar dahi, tamamiyle yabana atılacak türden değildir. Bu eserlerde halkın ilgisini çeken olaylar yer almaktadır. Özellikle Moğol istilası neticesinde Anadolu'da çeşitli tarikatlar ortaya çıkmıştır. Bu tarikatlara bağlı şeyh ve müritlerin, Müslüman olmayan kimselerle aralarında ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir (Ocak 1981: 34).

Bu konuya, Anadolu'da kaleme alınmış olan Eflâkî'ye ait Menakıb'ul-Arifin adlı eser örnektir. Bu yapıtta, Orta Anadolu'da yaşamakta olan özellikle Hristiyan ve Yahudilerin Mevlana'nın etkisiyle İslamiyeti kabul ederek onun müritleri olduklarına dair pek çok kıssa ve rivayetler mevcuttur. Söz gelimi İstanbul'a yakın bir yerde bulunan manastırın rahibinin gizlice Müslüman olarak, Mevlana'ya bağlandığı anlatılır (Al-Arifi 1959: 137).³³

3.1.3. Osmanlı Döneminden Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Türk-Yahudi İlişkileri

Osmanlı Devleti, diğer gayrimüslimlere olduğu gibi Yahudilerin de dinî inançlarına göre yaşaması konusunda gerekli her türlü kolaylığı sağlamıştır. Bu yüzden Yahudiler, adeta devlet içinde devlet gibi, yöneticilerini kendileri seçmiş ve kendi aralarında tamamen Yahudiliğin kurallarına bağlı kalarak yaşamışlar, geldikleri bölgelere göre topluluklar kurmuşlar (Evora, Kastilya, Aragon vb.) ve her topluluk bal arısı, horoz, boynuz gibi semboller kullanmıştır (Dumont 1980: 369).³⁴

Osmanlı padişahları, aldıkları topraklara müslim-gayrimüslim ayrımı yapmadan savaş sırasında kaçmış olan kimseleri de davet etmiştir. Orhan Bey, Bursa'da yayınladığı bir

³³ Eflâkî bu konuyla ilgili; Mevlana'nın, İstanbul'a alışveriş yapmak için bir müridi aracılıyla ona kendisine yardımcı olmasını istediğini dile getirmiştir (Al-Arifi 1959: 137). Başka rivayette, günün birinde, cinayetten dolayı öldürülecek olan Sıryanus ismindeki bir Rum delikanın, masumiyetine güvenildiği için Mevlana tarafından kurtarılmıştır. Daha sonra bu delikanlının Müslüman olarak Mevlana'nın müridi olmuştur. Daha sonraki dönemlerde ise adının Alaaddin olduğu ve şeyhlik mertebesine kadar ilerlediği anlatılmaktadır (Al-Arifi 1959: 273-274). Başka bir rivayette ise, Mevlana'nın ününü duyan İstanbullu bir rahip, adamlarıyla onu bizzat Konya'ya giderek onu yakından takip etmişlerdir. Rahip ve adamları anlatılanların doğruluğunu görünce, adamlarıyla birlikte Müslüman olarak Mevlana'ya intisap ettiği de anlatılır (Al-Arifi 1959: 360-361). Son olarak Mevlana'nın müridi olan Konya civarında bulunan Ak Manastır da ikamet eden bir rahibi anlatabiliriz: Çelebi Arif arkadaşlarıyla birlikte manastıra vardığında dönme rahibe, neden Mevlana'ya mürit olduğunu sormuştur. Bunun üzerine rahip ona; önceki peygamberlerin kitaplarını okuduğunu, onların özelliklerinin aynen Mevlana' bulduğunu ve bu nedenle ona iman etmiştir (Al-Arifi 1959: 551).

³⁴ Yahudi Tarihçisi Eliyahu Kapsali'nin (1483-1555) kaleme aldığı Nuh Arslantaş'ın incelediği Osmanlı Döneminde Yahudilerin gerek sosyo-kültürel gerekse ekonomik durumlarıyla ilgili bilgi için bkz. Arslantaş 2013: 257-303.

feman ile Bizans İmparatorluğunda ve Şam'da bulunan Yahudileri Bursa'ya davet etmiştir. Birçok Yahudi de bu daveti kabul edip Bursa'ya yerleşmiştir (Eroğlu 2015: 114). Bursa'da Yahudi nüfusunun artmasıyla birlikte Orhan Bey, onlar için ferman yayınlarak ibadethane yaptırmıştır (Sharon 1992: 32).³⁵ Orhan Bey, Trakya'ya kadar olan yerleri ele geçirmiştir. Bu bölgelerde yaşayan Yahudiler Osmanlı Devleti'nin himayesine girmeyi tercih etmişlerdir (Eroğlu 2015: 14).

I. Murat devrinde ise Osmanlı Devleti'nin Edirne'yi aldığında, orada bulunan Yahudiler, Türkleri coşku ile karşılamışlardır. Bu topraklarda yaşayan Yahudilerin Türkçeyi öğrenmek için Bursa'da yaşayan Yahudilerden yardım aldıkları da anlatılmaktadır (Sharon 1992:32).

Bizan İmparatorluğunun zulümlerinden bunalan Yahudiler için Türk toprakları çekim merkezi haline gelmiştir. Bunun en önemli sebebi Türklerin adaletli ve hoşgörülü olmasından kaynaklıdır. Türklerin fethettiği Balkan topraklarında da Yahudiler refah içinde yaşamışlardır (Eroğlu 2015:114).

Yıldırım Beyazıt döneminde (1389-1402) Yahudilerin sosyo-ekonomik ve kültürel faaliyetleri hakkında fazla bilgi yoktur. Yıldırım Beyazıt'ın, Ankara savaşında esir düşmüş ve Osmanlı Devleti "Fetret Devri"ni yaşamıştır. Fetret Devrin'den güçlü çıkan Çelebi Mehmet padişah olmuştur. Bu dönemde Şeyh Bedreddin'in isyanında Yahudilikten dönerek Müslüman olan Samuel'in³⁶ etkisi olduğu düşünülmektedir (Eroğlu 2015:115).

Şeyh Bedreddin isyanında yer alan Yahudi kökenli Börklüce Mustafa ve Samuel gibi Manisa çevresinde bulunan Hristiyanların bu isyana destek verdiği kuvvetli bir ihtimaldir (Ocak : 280).

Tarihçi Hammer, Torlak Kemal'in (Samuel) Şeyh Bedreddin'e çok yardım ettiğini anlatır. Ona göre, Torlak Kemal bir Yahudi dönmesidir ve o dönemde farklı fırkalara

³⁵ Etz Hayim adı verilen bu ibadethane ile Yahudiler âdet ve geleneklerini korumuşlardır. Ayrıca Orhan Bey, Yahudilerin hayatlarını daha rahat sürdürebilmeleri için Yahudi mahallesinin kurulmasına izin vermiştir (Sharon 1992:32).

³⁶ Müslüman olduktan sonra adı Torlak Kemal olarak anılmıştır. Torlak; gezginci batnî (Hançerlioğlu 1975:643) ya da Bektaşiliğe yeni intisap etmiş olan acemi (Pakalın 1983:521) gibi anlamları içermektedir. Kaynaklarda Torlak Kemal (Çelebi 1989:183), Torlak Hû Kemal (Eroğlu 2015:115) ve Kemaloğlu Torlak Hûd (Efendi 1979:111-112) olarak anılan bu kişi, Manisa ve çevresinde kendi düşüncelerini, Simavnalı Bedreddin'in düşünceleriyle iç içe geçirerek, Bedreddin adına Şeyh Bedreddin'in halifesi Börklüce Mustafa ile beraber isyan başlatmıştır (Küçük 1992:74).

ayrılmış olan dervişleri bir araya getirerek onların başına geçmiştir. Torlak Kemal, kadınlar hariç, her şeyde ortaklık düşüncesine sahipti. Hammer, Torlak Kemal'in meczuplarının şöyle dediklerini kaydetmektedir: “Ben senin evinde kendi evim gibi otururum, sen de benim esvabımı giyer, silahlarımı, arabamı kullanırsın. Yalnız kadınlar hariç.” (Hammer 1983:419).

Tarihçiler arasında, zor bir dönemden geçen Osmanlı Devleti içindeki Şeyh Bedreddin hareketinin İslam, Hristiyanlık ve Yahudiliğin eşit tutulması gerektiği, Hristiyan ve Yahudileri kışkırtarak ayaklanmayı teşvik etmeyi amaçladığı kanaatinde bulunanlar olduğu gibi, bu hareketi ilk komünist hareket olarak de görenler vardır. Bir Yahudi olan Moshe Sevilla Sharon, Torlak Kemal'in Şeyh Bedreddin isyanında önemli bir etkiye sahip olduğunu, ancak bu isyan düşüncesinde Yahudi etkisinden söz edilemeyeceğini ifade etmiştir. Sharon, Manisalı Samuel adında bir Yahudi olarak dile getirdiği Torlak Kemal'in, Müslümanlar tarafından yabancı görünmemek için Müslümanlığa geçtiği kanaatinde (Eroğlu 2015:116-117).

Fetret Devrini atlatan Osmanlı Devleti, Sultan II. Murat döneminde (1421-1451) de topraklarını genişletmeye devam etmiştir. II. Murat, saraya başhekim olarak Yahudi doktoru olan İshak Paşa'yı görevlendirmiştir. Bu hekime, yaptığı hizmetler için ailesi ile onun neslinden gelecek olanları da kapsayan bir ferman yayınlayarak, hepsi her türlü vergiden muaf tutulmuştur (Eroğlu 2015:117). Osmanlı Devleti'nde, İshak Paşa ile ilk defa bir Yahudi böyle önemli bir görevi getirilmiştir (Sharon 1992:35).

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra, gayrimüslim cemaatleri kendi iç idarelerinde serbest bırakmış ve bu hareketiyle, gayrimüslimlerin daha önce de kullandıkları hakları ve devlete karşı görevlerini düzenli bir hale getirmiştir. Gayrimüslimlerin ruhanî liderlerine, hak ve görevlerini gösteren beratlar vermiştir. Tarihçilerin bazıları, Fatih'in mükâfat olarak Yahudilere dini ibadetlerini serbestçe yapabilme hakkını verme sebebini, onların savaş sırasında tarafsız kalmalarından dolayı olduğunu düşünmektedir. Bu konu ile ilgili, II. Murad döneminde Divan-ı Hümayun tercümanı olan ve onun vefatından sonra Fatih Sultan Mehmet'in hizmetine giren Levi isminde bir Yahudi'nin Bizans İmparatorluğunun bekasından ümidini kestiği, bu nedenle İstanbul'dan Edirne'ye ticaret için gelen Yahudilere, Türklerle Bizanslılar arasında olabilecek bir savaşta tarafsız kalmaları yönünde tavsiye ettiği, Fatih Sultan Mehmet'in, Edirne'de harp hazırlıklarına başlayınca, İstanbul'daki Yahudilerin,

Levi'nin tavsiyesine uyarak gizli toplantılar yaptığı ve tarafsız kalmaya karar verdikleri de anlatılır. Bu karar aracılar vasıtasıyla Fatih'e iletilmiş ve Fatih de savaşı kazandıktan sonra onlara mükafat olarak dinî ibadetlerini serbestçe yapabilme hakkını vermiştir (Şakir 1947:14).

II. Beyazıt dönemi, Osmanlı Yahudileri için bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde Yahudiler, Osmanlı Devleti'ne kalabalık topluluklar halinde gelerek yerleşmişler ve burada yaşayan Yahudi topluluklarının yeniden şekillenmesine sebep olmuştur (Eroğlu 2015: 128).

Baudiler, II. Beyazıt'ın Yahudi doktoru tarafından zehir vererek öldürüldüğünü iddia etmiştir. Yavuz Sultan Selim'in emriyle bu işi Yahudi doktorun yaptığı ve mükâfatını almak için gittiğinde ise Yavuz Sultan Selim'in ilk fırsatta aynı şeyi kendisine de yapacağını düşünerek idam edildiğini anlatmıştır (Eroğlu 2015: 129).

Bazı padişahların Yahudi hekimler tarafından zehirlenerek öldürüldüğü iddiaları veya bu yöndeki düşüncelere temkinli bakmak gerekir. Çünkü padişahın yakınına sokulmak için çok zorlu elemelerden geçmek gerekiyordu. Padişahın sağlığı konusu ise ayrıca önem arz ettiği için ona verilecek olan ilaca birden fazla kişi karar veriyordu (Eroğlu 2015: 130).

Osmanlı Yahudilerinin ticarete, siyasette ve sosyal hayatta en parlak dönemi Kanuni Sultan Süleyman döneminde (Eroğlu 2015: 131). Bu yüzden bazı Yahudi yazarlar, bu dönemi "Altın Dönem" olarak isimlendirmişlerdir (Sharon 1992: 42). Bu devirde, Hamon ailesinin üyeleri arasındaki Yahudi doktorlar, Saray'da görevlendirilmişler. Bu aileden biri olan Moşe Hamon, hem Yavuz'a hem de Kanuni'ye doktor olarak hizmet etmiştir (Eroğlu 2015: 131).

Kanuni Sultan Süleyman dönemde Yahudiler Osmanlı Devletine göç etmeye devam etmişlerdir. Macaristan fethinden sonra pek çok Yahudi aile, Balkanlara yerleşmiştir. 1545'te Sarevoya'ya Yahudiler için bir mezarlık yapılmıştır (Eroğlu 2015: 131).

Yahudilerin, Osmanlı Devleti'nin en etkili olduğu dönem III. Murat dönemidir. Bu dönemde Yahudi kadınları "Valide Sultan ve kahya" olarak sarayda hizmet etmişlerdir (Uzunçarşılı 1945:88). Yahudi dönmesi olduğu iddia edilen Nurbanu Sultan'ın Valide

Sultan unvanını kazandığı ve sarayda Yahudi nüfusunun arttığı ve yönetime nüfuz etkileri anlatılır (Danişmend 1971: 1).

Yahudilerde din, günlük hayatı tamamen kapsıyor ve hayatın her kısmında yer alıyordu. Yiyecek, sağlık, giyecekler, ticaret ve sosyal ilişkilerle ilgili dinî kurallar hayatı tamamiyle dolduruyordu. Ferdin; şahsî ve sosyal hayatını, iktisadî ilişkilerini, ahlakını ve aile ilişkilerini tamamen içine alıyordu. Kural, kanun ve adalet tamamiyle Talmud'dan hareketle düzenleniyordu. Osmanlı Devleti'ndeki Yahudileri, Rabbanî Yahudileri ve bu Yahudilere göre daha az sayıda olan Karailer olarak iki grupta toplanabilir. Rabbanî Yahudileri, Yahudi bilginlerinin Tevrat'ın tefsirinden oluşturduğu Talmud'un kaidelerini yerine getirirler. Osmanlı topraklarında yaşayan Karailer ise Talmud'dan oluşan Rabbanî geleneğini kabul etmezler. Karailer dinin temeli olarak sadece Tevrat'ı kabul ederler (Sharon 1992: 122).

Rabbanî Yahudileri dil ve geleneklerine göre; Romanyot (Romalılar), Aşkenazlar, Sefaradlar ve Mustaribeler olarak dört gruba ayrılırlar (Shmuelevitz 1984: 13). Anadolu'da Roma döneminden beri var olan Yahudiler, Romanyot (Romalılar) adıyla biliniyorlardı. Bu Yahudiler, Greklere ait gelenekleri sürdürmekle övünüyorlar ve Batı'dan yeni gelen Yahudileri küçük görüyorlardı (Shaw 1991: 44). Romanyotlar zamanla asimile olmuşlardır. Özellikle cemaatler arası evlilik yoluyla ve Sefaradların sayı ve nüfuz bakımında üstünlüklerinden dolayı, kendilerine has kültürlerini koruyamamışlardır. Talmudîlik geleneğini devam ettiren Rabbanî Yahudileri grubunu da "Aşkenazlar" oluşturmaktaydı. Bu Yahudilerin, Osmanlı Devleti'ne göç etmesine, büyük ölçüde, İsak Sarfayi'nin ünlü mektubu³⁷ neden olmuştur (Eroğlu 2015: 66-67; Shmuelevitz 1984: 12).

³⁷ Sarfayi, zulüm ve baskı altında bunalmış olan Almanya ve Macaristan'daki Yahudilere şöyle seslenmiştir: "Almanya'daki kardeşlerimizin ölümünden daha acı ıstıraplara maruz kaldıkları, haksız kanunlara boyun eğdikleri, zorla Vaftiz edildikleri ve sürgüne uğratıldıkları bana anlatıldı. Onlar bir yerdeki kötülüklerden kurtulmak için kaçarken daha beter kötülüklerle yakalanıyorlar. Kardeşlerime karşı tepeden bakan bir halk tarafından çıkarılan uğultular duyuyorum. Onlara vurmak için kalkan eller görüyorum. Onlar içerde ve dışarıda eziyet çekiyorlar. Her gün onların paralarını ellerinden almak için yeni şeyler icat ediyorlar. Papazlar benim talihsiz milletime beddualar ediyorlar. Almanya'nın kutsal cemaati kötü durumda ve düşkün. Kardeşlerim ve efendilerim ve siz hepiniz, arkadaşlarım. Fransa menşeli olan ve okullarında okuduğum Almanya'da doğan ben İsaac Sarfati, size bildiriyorum ki Türkiye, hiçbir şeyin eksik olmadığı bir ülke. Herkes kendi incir ağacını ve asmasının gölgesinde emniyet içinde yaşayabilir. Hristiyan ülkelerinde, şayet çocuklarınıza mavi ve kırmızı giydırıyorsanız, onların vücudunu darbelerle mavi ve kırmızıya döndürülme tehlikesine atıyorsunuz. Siz yırtık elbiseler giymeye zorlanıyorsunuz. Sizin için haftanın günleri karda; Şabat ve bayram günleri de karanlık. Sizin gücünüzden, ancak yabancılar yararlanıyor. Hazinesi olan Yahudilere hangi mutluluk var? Onlar,

İstanbul ve Selanik gibi Yahudi nüfusunun yoğun olduğu şehirlerde, kendi aralarında gruplaşmalar oluyordu. Zaman içinde, devlet nezdinde çıkarlarını daha iyi savunabilmek ve sosyal hayatı daha kolay hale getirmek için Yahudi toplulukları bir araya gelirken kendi içlerinde üst yönetim oluşturmuşlar ve gruplar arasındaki dayanışmayı güçlendirmişlerdir (Shmuelevitz 1984: 13).

Osmanlı Devleti'nde, yukarıda bahsedilen gruplardan ayrı olarak Yahudi kökenli bir cemaat daha vardır. XVII. yüzyılda ortaya çıkan bu gruba "Dönmeler" adı verilmiştir. Bu grup, varlığını günümüze kadar devam ettirmiştir. Bu gruba bağlı olanlar, Müslüman olmuş gözükseler de, eski dinlerinin bazı kurallarına da bağlı kalarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Dönmeler grubunun, ortaya çıktıkları dönemde, Osmanlı Yahudilerinin sosyal hayatını derinden etkilediği de ifade edilir. Daha sonra bu grup, dinî sahada Yahudilerden bilgi ve eğitim konusunda yardım almışlardır (Eroğlu 2015: 86-87).³⁸

Dönmeler olarak bilinen bu grubun diğer adı ise Avdetîler' dir.³⁹ 1666 yılında Sabatay Sevi İzmir'de mesih olduğunu duyurmuştur. Sevi, Yahudiler arasında kendi cemaatini Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde kurar ve onun bu hareketi ülke içerisinde özellikle diğer Yahudiler tarafından tepki çeker ve dönemin padişahına bu konu şikâyet şeklinde bildirilir. Bundan dolayı Sevi, Divan üzerine çıkarılır ve Divan'da, mesihliğini ispat etmesi istenir, ancak Sevi bunu ispat edemeyince, ölüm cezası almaktan korktuğu için, Kelime-i Şahadet getirerek Müslüman olur. Böylece dönmelik hareketi de başlamıştır (Eroğlu 2015: 96-97).

Sevi'nin Müslüman olması, onun mesihliğine inananlar arasında büyük tepki çekmiştir. Bu tepkiden kurtulmak isteyen Sevi, İzmir'deki bağlılarına bir mektup yazarak,

---

hazinelerini ancak kendi mutsuzluğu için muhafaza ediyorlar. Bir gün düşmanlar yeni bir şey icat edip onları ellerinden alıyorlar. Siz onları kendilerinin zannediyorsunuz; gerçekte onlar, anlara ait. Onlar ne bilginlere ne ihtiyaçlara iyi davranıyorlar. Altmış kere söz veriyorlar, fakat sözlerinden dönmekten tereddüt etmiyorlar... Sizin topraklarımızı ve okullarımızı kapatıyorlar., niçin uyuyorsunuz? Ayağa kalkın ve bu lanetli ülkeyi terk edin." Ahmet Hikmet Eroğlu "Heinrich Graetz"ten aktardığı bilgi için bkz. Eroğlu 2015: 66-67.

³⁸ 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yaşayan Yahudilerin genel durumu hakkında bkz. Bear 2000: 202-223.

³⁹ Osmanlı Devleti'nde, İslam dinini seçen Yahudi veya Hristiyanlara "Mühtedî" denilirken, bu cemaate "Dönme" adı verilmiştir. Ancak bu cemaat Advetî diye de anılmıştır. M. Zeki Pakalın, bu cemaat mensuplarına halk arasında Dönme denildiğini, ancak yüksek tabaka tarafından, nezaket maksadıyla bunlar için avdetî adının kullanıldığını belirtmektedir.

kendisinin bu şekilde hareket etmesini Tanrı'nın istediğini söylemiştir (Gövsa 2009: 53).

Gazzeli Natan da, dini kitaplarında bazı noktalarına istediği gibi tesir ederek, Sabatay Sevi'nin böyle davranmasının ilahî iradenin bir göstergesi olduğunu, onun Mesihliğinin bütün ihtişamı ile yeniden geri döneceği iddiasında bulunmuştur (Örs 1966: 441).

Sabatay Sevi, bir müddet Saray'da kalmış, bu arada Yahudileri İslam'a davet etmek için Sultan'a ve Müftü'ye müracaat ederek izin almıştır. Ancak Sevi, Yahudileri İslam'a davet etmek yerine, kendi anlayışını Yahudilere empoze etmeye gayret etmiştir. Onun bu gayretleri sonucunda Müslüman görünen Sabatayist bir topluluk meydana gelmiştir. Onlar kendilerine "Maminin" demişler, ancak Türkler onları "Dönme" olarak adlandırmıştır (Gövsa 2009: 56).

Sabatay Sevi, ölmeden önce kayınbiraderi Abdullah Yakup'u halife tayin etmiştir. Sevi öldükten sonra tarikatı yaklaşık 200 aileden oluşan bir topluluk olmuştur. Sevi, yerine tayin ettiği kişiyi çekemeyenler, Musatafa Çelebi'yi başkan yapmaya çalışmışlar. Yakup'u tutan kırk üç aileye Yakubîler, Mustafa Çelebi'yi tutanları ise Karakaşlar olarak adlandırmışlardır. Karakaşlar kendi aralarındaki iç çekişmeden dolayı iki gruba ayrılmışlardır. Bu ayrılan grup, Kapancılar olarak adlandırılmıştır (Gövsa 2009: 78).⁴⁰

Sevi, cemaatinin üç alt grubu çeşitli isimlerle anılmıştır. Yakubiler'e; Hamdi Beyler, Karakaşlar'a; Karakaşzadeler, Kumru Ağalar, Mustafa Çelebiler, Osman Ağalar, Kuniososlar, Babalar, Onyollular, Kapancılar'a; Kapanîler, Kapanlar, İbrahim Ağalar, İzmirliiler, Papular gibi isimlerle de zikredilmişlerdir (Yesevizade 1984: 249).

Yakubilerin, diğer gruplardan en önemli farkı gözle görülen ibadet ve âdet hususunda Müslüman ananelerine daha çok uygun hareket etmeleridir. Bu grup, dönmeler arasındaki en muhafazakâr gruplardı. Genellikle ticaretle uğraşmışlar ve sonradan aralarında memur olanlarda olmuştur. Şekil olarak ise sakal bırakır, başlarını ustura ile tıraş eder ve ökçeli ayakkabı giyerlerdi (Gövsa 2009: 73). Karakaşlar grubu ise,

⁴⁰ 17. yüzyılın Sabetay Sevi krizinin de cemaatlerde uzun sürecek çalkantılar ve bölünmeler olmuştur. Bu bağlamda, Sabetay Sevi'nin ihtidasının önemli sayıda takipçisinin de Müslümanlığı seçmesinin nedeni olduğu; fanatik Kadızadeliilerin etkisinin arttığı, Mehmet IV (Avcı) döneminde de din değiştirme vakalarının çok önemli sayılara ulaştığı çoğu kaynakta yazılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karagedikli 2014: 305-336.

Müslüman ailelerine fazla uymayıp, hem sakallarını hem de saçlarını tıraş etmekle, uçlu ayakkabı giymekle tanınırlardı (Gövsa 2009: 73).⁴¹

Yahudilerin Osmanlı çevrelerine entegrasyonu, onların Osmanlı kent kıyafetlerinin çoğunu benimsemelerinden de anlaşılabilir. Yahudilerin giydikleri kıyafetlerinin Müslümanları andırması Avrupalıların da dikkatini çekmiş ve bu konuyu yazılarında belirtmişlerdir (Basalel 1999: 44-45). XVIII. yüzyıla ait kaynaklar, İstanbul'daki Yahudilerin yeşil serpuşlar ve Müslümanların ki gibi ayakkabılar giydiklerini belirtmektedir. Aslında Osmanlı Devleti'nde zımmîler giyim kuşam yönünden bazı kurallara tabi tutulmuşlardır. Zımmîlerin Müslümanlara benzer kıyafet giymeleri yasak olduğu gibi, Müslümanlarında onlar gibi giyinmeleri yasaktı. Ancak Osmanlı Devleti'nde hakim unsur Müslümanlar olduğu için, zımmîlerin giyim kuşamlarına çok da karışmamış; çoğu zaman gayrimüslimler Müslümanlarınkine benzer kıyafetler giyinmişler, hatta bu husus zaman zaman kadı ve subaşılara şikâyet edilmiştir (Berber 2012: 1784).

XIX. yüzyıla kadar Yahudiler, Osmanlı Devleti'nin sadık tebası olarak adlandırmışlardır. Osmanlı Devleti, son yüzyıllarında ise devlet içerisindeki çok uluslu yapıyı korumak için uğraş vermiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı, ayrılıkçı milliyetçi akımların ortaya çıktığı ve bağımsızlıkların kazanıldığı bir yüzyıl olarak bilinir. Bu yüzyılda diğer azınlıkların aksine genel itibarıyla Yahudiler, kendilerine verilen haklardan tatmin olmuş, yaşamlarını dini bir grup olarak sürdürmüşlerdir (Bozkurt 1998:189). Buna rağmen, Teokratik sosyalizmi bir din haline getirmeyi amaçları için uygun gören Siyonist Yahudiler, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir Yahudi devleti kurmayı amaçlamışlardır. Siyonist ideolojiye göre, Tanrı tarafından İsrailoğullarına Kutsal Kitap'ta vaat edilen ve geçmişte Yahudi bir Kral tarafından yönetilmiş olduğu iddia edilen toprakların İsrail Devleti'ne ait olması gerekmektedir (Erdemir ve Erdemir 2010: 130-131). 1880 yılında Avrupa'da ortaya çıkan ve 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasını sağlayan bir güç olarak dünya siyasetine geçen Siyonist Yahudiler, Osmanlı Devleti'nden müstakil bir devlet koparmak amacıyla hareket etmişlerdir. Nitekim Osmanlı'nın tüm çabalarına rağmen,

⁴¹ M. Ertuğrul Düzdağ; "Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler" adlı kitabının bir bölümünde, Sabatay Sevi'yi incelerken, Dönmeler arasında "mum söndü" âdetinin bulunduğu dair iki Yahudi yazar Moche Catone ve Barnet Litvinoff'un kitaplarından alıntılar yapar. Catone'ye göre, bunu "kutsiyete sahip olabilecek çocukların doğması için yaparlar" şeklinde ifadelerde bulunmuştur (Düzdağ 1994: 347-349).

Osmanlı Devleti'nde ayrılıkçı Siyonist Yahudiler, İsrail Devleti'nin çekirdeğini oluşturacak Yahudi kolonileri kurabilmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin yıkılışına sahne olan I. Dünya Savaşı sıralarında ise Osmanlı Yahudilerin Türklere ve yeni kurulan Türk devletine bakışı ise çok fazla değişikliğe uğramayacaktır. I. Dünya Savaşı sonrasında başlayan millî mücadele hareketinde Türklerle beraber ortak siyaseti benimseyen ve yeni kurulacak Türk devletini destekleyen Yahudilerin sayısı oldukça fazladır. Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne ve bunu takiben Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne dahil olma isteklerinin altında yatan sebep; yaşama, var olma arzularından başka bir şey değildir. Yahudiler, Osmanlı coğrafyasına bu arzularını gerçekleştireceklerini öngörerek gelmişlerdi. Nitekim zaman onları haklı çıkarmıştı. Yahudiler, Osmanlı Devleti'nin millet sistemi içerisinde kendilerine ait bir yaşam alanı nasıl oluşturmuşlarsa; yeni kurulan Türk Devleti'ne de aynı niyetle bakmışlardır. Pek çok Yahudinin millî mücadele boyunca ve yeni devletin kurulma aşamasında devleti kuran kadroya bağlılıklarının nedeni de bu olsa gerektir (Berber 2012: 1781).

Selanik'in Osmanlı Devleti'nin yönetiminden çıkmasıyla, Yahudilerin de tasviyesini beraberinde getirmiştir. Oysa Yahudiler yüzyıllar boyu, Türklerin hâkimiyetinde olmalarına rağmen, Selanik'te kendilerini evlerinde hissedebilmişlerdir. Yahudiler İspanya'dan Osmanlı Devleti'ne geldikleri andan itibaren, başka şehirlerde yaşayan dindaşlarının aksine, Selanik'te getto yaşamının ne anlama geldiğini hiçbir zaman bilmeyecek kadar hür yaşamışlardır. Buna rağmen onların bu özgür hayatları Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra tamamen değişecektir. Nitekim 1920 tarihli Sevr Projesi'nde Yahudilere cemaat hayatlarını düzenlemede ayrıcalıklar tanınmasına rağmen; Yunanistan'da 1920'li yıllarda alınan bir dizi önlemlerle bu ayrıcalıklar kesintiye uğramış ve törpülenmeye başlanmıştır. Nitekim Yunanistan'da Yahudiler, 1920 yılında ticaret kayıtlarını istedikleri dilde tutma hakkını yitirmişlerdir. Ardından 1924 yılında Pazar günü, din farkı gözetilmeksizin ülkenin tüm vatandaşları için zorunlu tatil günü olarak ilan edilmiştir. Bu uygulama, özellikle Selanik'te yaşayan Yahudi tüccarlarının ticari faaliyetlerine sekte vurmuştur. Çünkü Yahudi tüccarlar yalnızca Cumartesi günü dükkan kapamaya alışmıştır. Yerel ve uluslararası düzeydeki itirazlara rağmen bu kanun değiştirilmez. Bu yüzden pek çok Yahudi, özellikle küçük dükkan sahipleri, iki gün üst üste çalışmamayı ekonomik olarak kaldıramayacaklarını düşündüklerinden, sırf mali olarak ayakta kalabilmek adına, dini sorumluluklarını yerine getirememeye başlarlar. Yine 1924 yılında, belli bir vergi karşılığında Yahudileri askerlik hizmetinden muaf

tutan uygulama, yirmi bir yaşına gelmiş Yahudiler için askıya alınır (Berber 2012: 1786; Benbassa ve Rodrigue 2001: 237-238).

İmparatorlukların yıkıldığı ve milli devletlerin kurulduğu 20. yüzyılda Osmanlı'nın ardından Türkler, yeni bir devleti kurma başarısı göstermişlerdir. Bu devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ise herkesin millî kimliklere ayrıldığı bu yeni dünyada ırkçılığı reddeden ve herkesi Türk vatandaşı kavramı altında toplayan bir yapı benimseyecektir. Öyle ki yeni kurulacak olan millî devletin temelini kültür birlikteliği olduğunu vurgulayarak, bu sınırlarda yaşayan herkesin eşit haklar içerisinde yaşama hakkını Cumhuriyetin vatandaşlık söylemi çerçevesinde tüm dünyaya ilan etmiştir. Bu yüzdendir ki, Yahudiler Osmanlı coğrafyasında kendilerine bahsedilen hakları, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de Türk vatandaşlığı ilkesi sayesinde kaybetmemişlerdir (Berber 2012:1782).

3.1.4. Osmanlı Döneminde Tarikatlar

Araplar ve İranlılardan sonra Türkler, İslamiyet'i benimseyen üçüncü büyük millettir. Türkler arasında İslamiyet, tekke ve tasavvuf aracılığıyla yayıldığından, Türklerin İslam anlayışını öğrenebilmek için tasavvufu çok iyi bilmek gerekmektedir. Tekke ve tasavvuf da kendini ifade etme şekli olarak şiir dili seçilmiştir. Şiir dili de mecazî bir dil olduğundan Türklerin dini inançlarını araştıranların, bu şiir dilini araştırmaları gerekir. Türkler arasında asırlarca okunan Muhammediye, Müzekki'n-Nüfus, Mevlid vb. eserler iyice tetkik edilmeden dini inançları anlamak da gerçekten zor olacaktır. Bunların dışında Türklerin şiir kurgusunda da İsrailiyat önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla İsrailiyata dayanan hikâyeleri de çok iyi bilmek gerekmektedir. Türklerin din algısının günümüzdeki yansımalarını kavrayabilmek için yukarıda bahsetmiş olduğumuz konulara hâkim olmak gerekir (Tökel 2010:1).⁴²

Hicretin ilk dönemlerinden itibaren bir zühd ve takva anlayışı şeklin ortaya çıkmaya başlayan tasavvuf hareketi, IX. asırdan sonra geniş ve renkli bir tefekkür sistemi olma yoluna girmiştir. XI. asırda ise tarikatların teşekkül etmeye başladığı ve XII. asırda İslam aleminin her tarafını kapsamasıyla, tasavvuf hareketi son büyük hamlesini yapmıştır (Ocak 1992: 2).

⁴² Araştırmamızda önemli bir yere sahip olan Alevî ve Bektaşîlere ait anlatılar üzerinde durulması nedeniyle bu bölümde özellikle Alevî ve Bektaşîler ile ilgili ana hatlarıyla bilgiler verilmiştir.

Şeyh, veli, derviş kavramı da bu safhalara paralel bir gelişme göstermiştir. Tasavvufun gayesi, rızasını elde etmek suretiyle Allah'a ulaşmaktır. Bu hedefe ulaşmak için, dünya hayatının bütün bağlayıcı ve engelleyici tesirlerinden kurtulmak gerekmektedir. Tasavvufun bu temel meselesi, XIII. yüzyıla kadar bütün İslam düşünce tarihi içinde canlı ve cansız muhtevalı bir tefekkür hayatı meydana getirmiştir (Ocak 1992: 2).

Peygamberlere ait mucize kavramının şeyh, veli, derviş gibi tasavvuf ehli kişilerde keramet kavramına dönüştüğü görülmektedir. Eski tasavvuf kaynaklarında veliliğin alameti olarak, gösterdikleri kerametler kabul edilmekteydi. Keramet, yani velilerin izhar edebilecekleri bazı olağanüstü olaylar dolayısıyla veliliğin, peygamberliğe benzer bir statü kazandığı dikkat çekiyor (Ocak 1992: 3).

Türklerin İslamiyete girişinden sonra tasavvufun veli telakkisi, Türk mutasavvıflarınca da aynen benimsenerek devam etmiştir. Ancak sünni kesime mensup olanlarla gayrisünni inançtakiler arasında bazı farklar görülmektedir. Bunların en önemlisi, gayrisünni veli telakkisinde velinin nerdeyse peygambere denk tutulduğu ve onun gibi söylediği her sözün mutlak kabul görüşüdür (Ocak 1992: 5)

Anadolu'da Moğol istilasından sonra tasavvufun geliştiği XIII. yüzyıl, ihtida hareketlerinin açık bir şekilde arttığı dönemdir. Moğol istilasından sonra Türkmen boylarıyla beraber pek çok Türkmen babaları ve dervişleri Anadolu'ya göç etmişler ve bunlar arasında bulunan Orta Asya, Harezm ve Horasan bölgesindeki Yesevî dervişleri, "Horasan Erenleri" diye bilinen Melamî meşrep şeyhleri ve Irak, Suriye ve İran'daki değişik dini inançları benimsemiş kimseleri görmek de mümkündür. Yapılan araştırmalar, bu kimselerin yarı kutsî-içtimaî bir unsur oluşturan eski ozanların (Köprülü 1986:139-140) yerini alarak ilahî okuyan, insanlara iyilik yapan, cennet ve refah yolunu gösteren "ata" veya "baba" adlı dervişler şeklini aldıklarını ve Türkmen boyları üzerinde etkili olduklarını göstermektedir (Köprülü 1996: 48-49; Köprülü 1984: 19).

Osmanlı ulemaları, Türk olmayan özellikle Arap ve Fars kökenli yabancı kişilerden oluşuyordu. Bu kişiler, ele geçirilen topraklarda gerek idarî gerekse siyasi örgütlenmenin mimarları olmuşlardır. Bu kimseler Mısır, Irak ve Suriye'deki medreselerde eğitim alarak bürokraside hizmet etmişlerdir. Bu ulemalar kendi kültürlerini de yaşamlarında devam ettirmişler ve çevrelerindeki halka da bunu empoze etmişlerdir. Bu kimseler, bürokraside daha iyi mevkiiler elde etmek için farklı ilişkilerin

peşinde koşmuşlardır. Bunu tercih etmeleri bilimin neden fazla gelişemediğini de ortaya koymaktadır (Ocak : 174-178).

Bu zaman içerisinde Yeseviyye⁴³, Vefâiyye⁴⁴, Kalenderiyye⁴⁵ ve Haydariyye⁴⁶ mensupları Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. Ayrıca bu tarikatlara mensup tebliğcilerin şehirlerden ziyade köylerde ve göçebeler arasında müsait zemin buldukları gözlemlenmiştir. Bu gelişmelerden sonra yakın doğu İslam ülkelerinde, hatta Suriye-Mısır Memlûk İmparatorluğunun olduğu bölgelerde bile bu heterodoks zümrelerin arttığı bilinmektedir (Köprülü 1996:48-50). Günümüze ulaşmış incelemeler bu dönemde tasavvuf zümreleri arasında etkinliği ve taraftarı çok olan tarikatın Kalenderiyye olduğunu, bunların çoğunluğunun da zahirî tasavvuf kisvesi altında Türkmen boylarına müfrit Şîî akideleri ve batını fikirleri neşreden babalar olduğunu açıklamaktadır (Köprülü 1996:51). Bu Türkmen babaları, devlet merkezlerindeki Sünnî anlayıştan uzak, Türkmen boyları ve aşiretleri arasında eski din ve anelerin şekillendirdiği inanç, gelenek, örf ve âdetlerin devam etmesini sağlamışlardır. Neticede Türkler'in İslamiyet ile tanışmadan önce dinî ve siyasî cereyanlara karışarak zaman zaman batınî akideleri benimsedikleri, İslam dinini ise yavaş yavaş kabul ederek bir anlamda İslam kisvesi altında eski anelerini ve iptidaî dinlerini devam ettirdikleri de görülmektedir (Köprülü 1923: 126-128).⁴⁷

XIV-XV. yüzyıllarda Kalenderî⁴⁸ mensubu Baba İlyas'ın şeyhlerinden olan aynı zamanda Hayderî de olan Hacı Bektaş (öl. 1271) önceki geleneklerini devam ettirerek yeni bir tarikat oluşturmuştur. Zamanla Babailiğin yerini Bektaşilik aldı. XVI. yüzyılda bu isim kullanılmaya başlandı. Hacı Bektaş'a ait menkabeler anlatılmaya başladı. Bu

⁴³ Hoca Ahmed Yesevi tarafında XII. yüzyılda kurulan tarikat Türkler arasında kurulan sistemli ve etkin ilk tarikat hüviyetindedir. Tarikat bir yandan Horasan Melâmetiyyesinin diğer taraftan da Acem mutasavvıflarının etkisi altında teşekkül etmiştir. Tarikat Maverâünnehir gibi Sunnî muhitlerde Sunnî bir çizgide devam etmiştir. Sülûk itibarıyla Hoca Ahmed Yesevi'ye mensup tarikatlar Nakşibendiyye ve Bektaşiyye'dir (ayrıntılı bilgi için bkz. Köprülü 1984: 27-180).

⁴⁴ Vefâilik, Seyyid Ebu'l-Vefa tarafından kurulmuş bir tarikattır. Yesevilik gibi Horasan Melâmetiliğinden doğmuştur. XIV. yüzyılda bir yandan Şeyh Edebâli aracılığıyla Osmanlı Beyliği'nin teşekkülünde, diğer taraftan da Hacı Bektaş Veli kanalıyla Bektaşiliğin oluşmasında önemli roller almışlardır (ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak 1992: 64-65).

⁴⁵ Kalenderilik X. yüzyılda Horasan'da Melâmetilik şeklinde ortaya çıkan bir tarikattır. XI. yüzyılda Budist ve Maniheizt kültürlerle karışarak İran ve Orta Asya'da Kalenderilik ismini almıştır. XIII. yüzyılda Yesevilik, Haydarilik ve Vefâiliği de etkisine alarak Anadolu'ya girdiği ve çok etkili olduğu görülür. XV. Yüzyılda ise Haydarilik vasıtasıyla Bektaşiliği doğurmuş ve bundan sonraki fikirlerini Bektaşilik içinde devam ettirmiştir (ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak: 3-120).

⁴⁶ Şeyh Kutbeddin Haydar tarafından XII. yüzyılın sonlarında kurulmuştur. XIII. Yüzyılın başlarında Orta Asya, Hindistan, Irak, Suriye ve Mısır'a doğru yayılmıştır (ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak 1992: 39-43).

⁴⁷ Osmanlı Devletinin sosyal yapısıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Tabakoğlu 1999: 17-31.

⁴⁸ Kalenderîler; Yesevî, Hayderî ve Vefâî tarikatları bünyesinde uzun süre kalmışlardır.

anlatılar; Farsça, Arapça ve Türkçe olarak kaleme alındı (Ocak 2002: 25). Daha çok Vilayetnâme adıyla anılan bu anlatılarda, Hacı Bektaş'ın Anadolu'daki Hristiyanlarla ilişkilerini anlatan bölümler de yer almaktadır. Hacı Bektaş'ın Bedahşan şehrinde ve farklı yerlerde yaşayan mühtedi rahip müritlerinin var olduğundan bahsedilir. Bu kimselerin kimliklerini açıklamadıkları, ancak onun müritleri olarak yaşamaya devam ettikleri anlatılmaktadır (Ocak 2002: 25-35).⁴⁹ Ayrıca yeni elde edilen topraklardaki Müslüman olmayan özellikle Hristiyan halkın; Sarı Saltık, Otman Baba ve Seyyid Ali Sultan gibi Bektaşiliğe mal olmuş kimseler tarafından Müslüman olmaları sağlandığı anlatılmaktadır (Ocak 1981:35-42).⁵⁰

Yukarıda bahsedilen tarikatlar hayatîyetlerini Bektaşîlik içinde devam ettirmişlerdir. Osmanlı halkının dinî anlayışının ortaya çıkmasında, farklı akım ve oluşumlara cevap vermeye müsait ve bulunduğu coğrafyaya uyum sağlayacak yapıda olan Bektaşîlik, önemli katkıları bulunan tarikatların başında gelmektedir. Zaman zaman kendi dışındaki tarikat erbabı ve devlet yönetimi tarafından eleştirilmekle birlikte Osmanlı döneminde Anadolu'daki tarikatların büyük çoğunluğu üzerinde etkili olmuştur. XIV. yüzyıldan başlamak üzere XV. ve XIX. yüzyıllar arasında, dini uygulamaları bütün akıl ve mizaçlara uygun tarzda düzenlendiğinden Osmanlı zamanında, büyük dinî ve siyasî nüfuz elde etmiştir. II. Mahmud'un (1808-1839) Yeniçeri Ocağını dağıtmasıyla birlikte Nakşibendiyye içinde mevcut durumunu korumaya çalışılmış, Sultan Abdülaziz (1861-1876) zamanında ise yeniden ortaya çıkarak günümüze kadar farklı tarzlarda hayatlarını devam ettirmişlerdir (Arpakuş 2015:143).

Şia'daki mehdilik ve recat inancının pek çok araştırmacının ortak fikrine göre Yahudi ve Hristiyan kaynaklı olduğu yönündedir. Ancak Mutezile kelamcısı Kâdî Abdülcebbâr (415/1025), Şiî âdet ve geleneklerde yer alan inançların Mecusilikten miras kaldığını ifade eder. Ayrıca Yahudi asıllı olduğu iddia edilen Sebe'ye atfedilen Sebeiyye tarikatınca dillendirilen recat fikrini, Nevbahtî (öl. 310/922) ve Eşarî (öl. 324/936) gibi yazarlar ifade etmişlerdir. Halife Ali'nin yeniden dirileceğine inanan bu tarikat, Halife Ali'nin kıyametten önce geleceğine yeniden düzeni sağlayacağına

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak 2002: 25-35.

⁵⁰ Anadolu'daki eski kültürlerle ilgili bilgi için bkz. Ülken 1969:1-28.

inanmaktadır (Eşari 1999: 86).⁵¹ Ayrıca Arapların lideri olarak yeryüzünde onları asasıyla idare edeceğine de inanılır (Nevbahtî 1984: 22).

Müslümanların, dinî uygulamalarda ayrılık yaşamaya başladığı, dinî uygulamalara yoğunlaştığı bu dönemde farklı mezhepler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Hristiyan ve Yahudiler gibi farklı kültüre sahip kimselerin kendi kültürlerini İslam kültürü içinde de yaşatmaya devam ettikleri ve bu kimselerin ilmî toplantılarda bu tür konuları anlattıklarından bahsedilmektedir (Bağdâdî 1991: 5-22; Fığlalı 1996: 289-300).

Türk milleti,⁵² kültürüne yön veren dini inançları; tasavvuf ve tarikatlar yoluyla dini anlatıların yer aldığı sözlü ve yazılı kültür ürünlerinden öğrenmektedir. Alevî ve Bektaşî tarikatına mensup kişiler de Alevî ve Bektaşîlere ait menâkıbnâmeler ile kültürlerini şekillendirmişlerdir. Türk kültüründe Alevî ve Bektaşîlere ait sözlü ve yazılı anlatılar önemli bir yere sahiptir.

⁵¹ El-Fark beyne'l-Fırat müellifi Ebu Mansur el-Bağdâdî bize şunları nakletmiştir: Sebeyye inancına göre Halife Ali öldürülmedi. Allah Meryem oğlu İsa gibi onu da göğe aldı. Bu sapık düşünce aslında Yahudi Abdullah b. Sebe'nin uydurduğu bir yalan olup bunu arkadaşları arasında yayarak onlara benimsetmiştir. İddiasına göre, öldürülen esasında Halife Ali değildi. Şeytan Halife Ali'nin suretinde insanlara görünmüştü. Halife Ali ise Meryem'in oğlu İsa Peygamber gibi göğe yükseldi. Abdullah b. Sebe bu hususta şöyle demiştir: Yahudiler ve Hristiyanlar İsa Peygamber'in öldürüldüğü iddialarında yalan söylediği gibi, Nasibiler [Halife Ali'ye düşmanlığı din edinenlerdir. Ona düşman olan kişilerdir] ile Hariciler de Halife Ali'nin öldürüldüğü iddialarında yalan söylemişlerdir. Oysa Yahudiler ile Hristiyanlar, İsa Peygamber'e benzettikleri bir adamı çarpiya gerilmiş görmüşlerdi. Aynı şekilde Halife Ali'nin öldürüldüğünü söyleyenler de ona benzeyen birini öldürülmüş gördüler, onu Halife Ali sandılar. Oysa Halife Ali göğe yükselmiştir ve ileride dünyaya inecek, düşmanlarından intikam alacaktır (Zehebi 2011:33).

Olayların birinci derecede planlayıcısı olarak gösterildiği iddia edilen İbn Sebe'nin kimliği hakkında tarih kitaplarında çok farklı rivayetler vardır. İbn Sebe ile ilgili en dikkat çekici rivayetlerin ise Seyf b. Ömer'den geldiği doğrudur. O'nun Hz. Osman dönemiyle ilgili anlattıkları içinde ise çokça çelişkiye rastlanılmaktadır. Söz gelimi İbn Sebe'in kimliğiyle ilgili verdiği bilgilerde şöyle bir farklılık vardır. Abdullah b. Sebe'nin Yemenli bir Yahudi olduğunu söyleyen Seyf, Basra'daki faaliyetlerini anlatırken O'nun Abdulkays'tan olduğunu söylemektedir. Bu bir çelişki olmakla birlikte, ayrıca Abdulkays denilen kabilenin Yahudilikle ilişkisi yoktur. Hristiyan ve Putperesttirler (Korkmaz 2005:29-30).

Hristiyanlığın esas temellerini yıkarak onun yerine kendi uydurma hurafelerini yerleştirmek amacıyla âlim ve filozof olduğu iddia edilen Yahudi asıllı Saul'un Hristiyanlığı kabul ederek Pavlos ismini alıp, kilisede inzivaya çekildiğini, Hristiyan halkın itimadını kazandığını, daha sonra Hristiyanlıkta batıl mezhep ve fırkaları ortaya çıkardığı gibi Yahudi asıllı olan İbn Sebe'nin de Müslüman olduktan sonra bu dini tahrip etmek için ilk safhada Müslümanlar arasında ihtilaf çıkarmak ikinci safhada ise İslamî inanç ve itikada hurafeler sokarak, onlar arasında sürecek fikir ayrılığına sokmak istediği gibi iddialar da vardır (Sözengil 1991:9).

Taberi'nin (öl. 310/922) Târihü'l-Ümem'indeki bir rivayette İbn Sebe'nin 28.Kasas 85. ayeti recat manasında yorumladığı bilgisini içermektedir. Bu rivayete göre, "İnsanlar, İsa'nın dünyaya döneceğine inandıkları halde her nedense Muhammed'in döneceğini kabul etmemektedirler." diyen İbn Sebe, "[Ey Peygamber!] Kuran'a uymayı sana farz kılan Allah seni döneceğin yere döndürecek" [28.Kasas 85] ayetini delil göstererek, "İsa yeniden dünyaya dönecekse Muhammed haydi haydi dönecektir" iddiasında bulunmuştur (Taberi 1967:46)

⁵² Türk milletinin kültür özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kafesoğlu 1999: 213-397.

4. Medrese ve Diğer Eğitim Kurumlarında Okutulan Eserlerde İsrailiyat Etkisi

4.1. Türklerin İslamiyeti Kabulü ve İsrailiyatın Etkisi

Millet olgusunda ve insan ruhunda yaratılışı anlama ve ilahî âleme yönelme arzusu vardır. Bunu sadece kişi ya da millet kalıpları içerisinde kutsalı anlamaya çalışmak doğru olmaz. Bu nedenle bu konuyu sadece bir bilim dalının açıklaması beklenemez. Çünkü insanları aynı amaç doğrultusunda bir arada tutan en önemli olgulardan biri olan din, fert ve toplumun gerek yaşam tarzını, gerek ideallerini, gerekse davranışlarını düzenleyen ahlakî değerlerdir. Bu da toplumda kültür olgusunun gelişmesinde etkilidir. Aynı inanca sahip olan fert ve toplumları bir arada tutar. Bu nedenle, insan ve toplum hayatında doğuştan bir öneme sahip olan din olgusunu; ilahiyat, halk bilim, tarih, antropoloji, etnoloji, psikoloji, sosyoloji ve felsefe gibi alanlarla ilgilenen kişilerin incelemesi gerekmektedir (Günay 1998: 202; Eliade 1995: 20).⁵³

Din değişikliği sosyal değişimi de beraberinde getirmektedir. Sosyal değişime etki eden unsurlar arasında iç çatışma, çevrenin etkisi ve kültürel değişimler sayılabilir (Günay 1998: 232).

Din değiştirme çok kapsamlı ve oldukça karmaşık bir olaydır. Bilindiği üzere toplumsal bir olay olan din değiştirme aynı zamanda kutsiyette içerir. Bu nedenle insan, din ve kültür olgularının ayrı ayrı değilde bir bütün içinde incelenmesi gerektiği unutulmamalıdır (Kirman 2004: 82). Farklı bir dini benimsemek, toplum yapısını bütüncül olarak etkileyen bir olaydır. Bu etkilenme, toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik hayatına doğrudan tesir eder (Türkdoğan 2003: 310).

⁵³ Din ile sosyal değişim arasındaki ilişki ele alındığında bir yandan sosyal değişimin din üzerindeki etkisi söz konusu olurken, diğer yandan da dinin sosyal değişim süreci içerisindeki rolü üzerinde durulması gerekmektedir. Ünver Günay konuyu bilimsel ve sosyolojik terminoloji ile ifade etmek suretiyle, din ile sosyal değişim arasındaki ilişkiyi, sosyal değişimi engelleyen bir faktör olarak din, sosyal değişim faktörü olarak din, sosyal değişimin din üzerindeki etkileri, şeklinde üç yönlü ele almaktadır. Ayrıca, din ile sosyal değişimin karşılıklı ilişkilerini iki tipte belirtebiliriz. Bunlardan birincisi, dinin etkili olduğu din-sosyal değişim ilişkisi; bunu da kendi içerisinde üç tipte ele alınabilir: Birincisi, dinin, sosyal değişimi yavaşlatıcı bir faktör olarak etkili ve işlevsel olduğu din sosyal değişim ilişkisi; ikincisi, toplumsal değişimi takviye edici bir faktör olarak işlev gördüğü ilişki biçimi; üçüncüsü ise dinin toplumsal değişimin temel faktörü olduğu ilişki biçimidir. İkincisi ise dinin etkilendiği sosyal değişim- din ilişkisidir. Bu da kendi içerisinde üç tipte ayrılabilir: Birincisi, sosyal değişimin dini engelleyici olduğu, olumsuz yönde etkilediği sosyal değişim- din ilişkisi; ikincisi, sosyal değişimin dinin lehine işlev gördüğü ilişki biçimi ve üçüncüsü ise sosyal değişimle birlikte dinin kendini değiştirmesidir (Günay 1998:332-338).

Türkler, İslam dinine girmeden evvel farklı dinlere⁵⁴ inanmaktaydı. Bu süreçte, İslamiyette yayılmaya başlamıştır. Bu dinin, Türklerin yaşam tarzına uygun olmaması nedeniyle İslamiyeti benimsedikleri düşünülmektedir. Bu da bizlere Türklerin bu dönemlerde bir arayış içinde olduğunu göstermektedir (Turan 1999: 142). Araştırmalar, Türk toplumlarının büyük bir kısmının İslamiyeti benimsedikleri, bir kısmının ise önceki dinlerinde kaldıkları, ancak söz konusu toplumların tarih sahnesinden silindikleri ya da asimile oldukları görülmektedir (Kafesoğlu 1957: 74).⁵⁵

Orta Asya'nın, İslam dininin yayıldığı bölgeye uzaklığı düşünülürse, pek çok aracının, dinin yayılmasında rolü olduğu tartışmasız kabul edilecektir. Başta Ahmed Yesevî olmak üzere Türklerin İslam'ı öğrendiği kaynaklar göz önüne alınırsa, İslam dinini öğretme konusunda tekkelerin medreselerden daha ön plana çıktığı görülecektir. Müslüman Türklerin din algısının medreselerden değil de daha ziyade tekke ve zaviyelerden geldiği için, Türkün din algısı, yaşayışı, bu dinin edebiyata veya sanata yansması, tümüyle tasavvuf ehli kişilerin din yorumuyla gerçekleşmiştir (Tökel 2010: 1-2).

Türkler, başlangıçta İslamiyeti Kuran ya da âlimler aracılığıyla öğrenmek yerine tasavvuf ehli dervişlerin anlatılarıyla öğrenmişlerdir. Şehirlerde yaşayan Türkler, devletin desteği ile medrese eğitimi alırken, kırsal kesimde yaşayan Türkler, gezgin dervişlerin anlatılarıyla İslamiyeti benimsemiş, göçebe Türkler ise eski inanç ve âdetleriyle hayatlarını sürdürmeye devam etmişlerdir (Bozkuş 1998: 417).

X ve XII. yüzyıllarda İslamiyet, Orta Asya'da yayılırken, tekkelerin çoğunun eski Budist manastırlarının yerine yahut yakınlarına kurulduğundan ve zamanla bu manastır çevresindeki azizlere ait menkıbelerin İslamlaştırıldığından söz edilmektedir (Ocak 1992:16). Aynı yöntemin, Türkler'in Anadolu'ya yerleştikleri sırada da uygulandığından bahsedilir. Anadolu'da gayrisünni tarikat şeyhleri; tekkelerini, terk edilmiş veya henüz faaliyette olan kilise veya manastır civarına kurmuşlardır. Burada amaçlanan, eski dinin merkeziyle doğrudan karşılaşarak onların kullandığı araçları kullanmak ve zamanla tesirini hafifleterek onların yerine geçmektir. Gerçekten bu

⁵⁴ Budizm, Zerdüştlük, Maniheizm, Hristiyanlık ve Musevilik gibi.

⁵⁵ Türklerin yaşam tarzına göre din, her şeyden önce Türklerin kültürlerine uygun olması gerekirdi. Girdikleri din kültürlerine uygun olmadığında ya o dini bırakıyorlar ya da kültürlerine uygun olmayan dinde ısrar ettiklerinde Macarlar ve Bulgarlar örneğinde olduğu gibi Türk kültürüne ait özellikleri kaybederek asimile olmuşlardır.

yöntemle, bir yandan İslamlaştırmada kolaylık sağlanırken diğer yandan da bu dinlerden pek çok unsurun kaçınılmaz olarak yeni dine girmesine sebebiyet verilmiş ve günlük hayatta da kullanılmaya başlandığı görülmüştür (Arpaguş 2015: 108).

XII. yüzyılda kurulup Türkler arasında sistemli ve etkin ilk tarikat olan Yesevîliğe bakıldığında, onun da göçebe ve köylü bozkır Türkleri arasında yoğunlaşarak bu muhitin şartlarına uyum sağladığı, mensuplarının İslamî anlayışlarının daha çok yüzeysel ve şekilsel olduğu görülmektedir. Araştırmalar, Türk velilerinin kerametleriyle peygamberlerin mucizeleri ve Budist azizlerin kerametleri arasında büyük benzerlikler bulunduğunu ortaya çıkarmaktadırlar. Bundan dolayı, doğrudan olmasa da farklı inançlara ait kültürlerle etkileşim sonucunda, Şamanizm aracılığıyla gelen kalıntıların Yesevîliğe de sızmış olma ihtimali mümkün görünmektedir (Köprülü 1970: 143-145). Söz gelimi II. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında da büyük göçebe Türkmen kitlelerini etrafında toplayarak peygamberliğini ilan eden ve devlete karşı ayaklanan Baba İshak'ın da şamanlara benzediği ve Şamanî, Şîî ve yerli akidelerin kaynaşmasından oluşan dinî hareketi temsil ettiği kabul görmektedir. Bu hüviyetinden hareketle Türkmenler “La ilahe illâllah Baba Resulullah” dediklerinden Baba İshak ismi Baba Resul şekline döndüğü ifade edilir (Ocak 1996: 87-137).

Anadolu'ya göç eden Türk zümreleri, buraya hayat tarzlarına uygun şekilde yerleşmişlerdir. Onlardan önce bu bölgelerde gayrimüslim toplumlar bulunduğundan Türkler farklı mahallerde yaşamlarını sürdürmelerine rağmen onlarla aynı kültürel çevreyi paylaşmışlardır. Bu süreç içerisinde karşılıklı kültür alışverişi olmuştur (Köprülü 1991:108-110). Bu iskân hareketleri sonucunda pek çok sebebe bağlı olarak gayrimüslim çevrelerin ihtidâ etmeye başladığı gözlenmektedir. Bu ihtidâlarda dikkat çeken bir husus da medreselerden ziyade tarikatların ve genelde gayrisünni olanların bu hareket üzerinde etkin olmasıdır. Bu konu ile ilgili, en önemli kaynaklarından biri olan evliya menâkıbnâmelerine bakıldığında, İslamlaştırma faaliyetinde Mevlevîliğin ve gayrisünni telakki edilen tarikatların etkin olduğu görülmektedir. Söz gelimi Menâkıbu'l-Ârifin'de Konya, civarı ve İstanbul'da oturan şehirli gayrimüslimlerin Mevlana'nın manevî etkisiyle tek tek ya da gruplar halinde ihtida ettikleri (Eflakî 1995: 156-157, 228-229), XIV. yüzyılda kaleme alınan Menâkıbu'l-Kudsiyye'de de Baba İlyas'ın Amasya yakınlarındaki Çat köyünde gösterdiği kerametler sayesinde bölgedeki pek çok Hristiyan ve Yahudi'nin ihtidasına aracı olduğu (Ocak 1981: 37-38; Çelebi

1984: 23-26) ve Hacı Bektaş Veli'nin menkıbelerine konu edilen Vilâyetnâme'de de Hacı Bektaş'ın çevresinde bulunan gayrimüslimlerle yakın ilişkiler içine girdiği ve bugünkü Ürgüp yöresindeki Hıristiyanlarla münasebetini geliştirip onların ihtidasına ortam hazırladığı, Moğol otoriteleriyle tanışıp onların İslamiyete girmelerini sağladığı gibi bilgileri bulunmaktadır. Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden Sarı Saltuk, Ulu Abdal, Küçük Abdal gibi isimler de Anadolu ve Rumeli'nin değişik bölgelerindeki gayrimüslimlerin din değiştirip Müslüman olmalarında etkin rol oynadıklarından söz edilmektedir (Arpaguş 2015: 113).

Halkta İslam anlayışının oluşmasında önemli katkıları bulunan, içinde İsrailiyatı senedleriyle birlikte zikreden en önemli tefsir kitapları arasında; Taberi'ye ait "Câmiu'l-Beyân Fî Tefsîri'l-Kur'ân"⁵⁶, İbn Kesîr'e ait "Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim"⁵⁷, Mukâtil b. Suleyman b. Beşir el-Horasanî'ye ait "Mukâtil B. Süleyman Tefsiri"⁵⁸, Salebî en-Neysâbûrî'ye ait "El-Keşf Ve'l Beyân an Tefsiru'l-Kur'an"⁵⁹, Alaaddin Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Ömer b. Halil eş-Şeyhî el-Bağdâdî eş-Şafî' (el-Hâzin) ye ait "Tefsiru'l-Hâzin (Lubâbu't-Te'vil Fî Maâni't-Tenzîl)"⁶⁰, el-Bağdâdî'ye ait

⁵⁶ Taberi, 883 yılında tamamladığı bu eseri "Taberi Tefsiri" olarak da bilinir. Taberi, çok meşhur bir tarihçi olması kadar, "rivayet tefsirinin anası" olarak kabul edilen bu tefsiri ile de şöhret olmuştur. 1903 yılında ilk defa Kahire'de 30 cilt kapsayan kitap olarak basılmıştır. Taberi, bu tefsirinde Kabu'l Ahbar, Vehb b. Müebbih, İbn Cureyc gibi Yahudilikten dönerek Müslüman olmuş kişilere dayanan pek çok İsrailî kıssa ve rivayetler naklettiğini görmekteyiz (Zehebi 2011: 132-144).

⁵⁷ Rivayet tefsirlerinden en meşhurlarındandır. Bu açıdan, İbn Cerir'in tefsirinden sonra ikinci kitap kabul edilir. İbn Kesir'in temayüz ettiği önemli özelliklerden biri, rivayet tefsirlerden geçen munker ve garip İsrailiyata dikkat çekmesi, bazen kısaca temas ederek, bazen da içinde geçen yalan ve iftiralara beyan ederek sakındırmasıdır. Ancak doğru veya yalan olması muhtemel garip bir rivayet naklettiğinde, bunun Hz. Peygamberin rivayet edilmesini serbest bıraktığı İsrailiyattan olma ihtimalini, belirtmekle yetinir (Zehebi 2011: 147-157).

⁵⁸ Bu tefsir hakkında Muhammed Hüseyin Zehebî 'Tefsirde ve Hadiste İsrailiyat' adlı eserinde, tefsirin içinde çoğu batıl olan İsrailî kıssalar gördüğünü, gerek İsrailiyat, gerekse başka türden rivayetler olsun, sened zikrettiğini görmediğini, ancak çok az sayıda sened zikrettiğini bunlarında yalancılık ve hadis uydurmaklasuçlanmış kimselere dayandığını, el-Kelbî'ye uzanan, onun Ebu Salih vasıtasıyla İbn Abbas'tan rivayet ettiği beyan etmiştir (Zehebi 2011: 157-168).

⁵⁹ Bu tefsir hala yazma olarak durmaktadır. Eksik bir nüshası Ezher Kütüphanesi'nde mevcuttur. Bört büyük ciltten oluşur. Fatiha suresinden başlayın Furkan suresinin sonunda biter. Muhammed Hüseyin Zehebî, es-Salebî'nin tefsirinin en önemli özelliklerinden birisi İsrailiyat kıssacılığı olduğunu, bunun da vaizliğinden kaynaklandığını, çünkü vaizlerin çoğunlukla geçmiş ümmetlerin haberlerine ve kıssalarına fazla düşkün olduklarını ifade etmiştir (Zehebi 2011: 169-176).

⁶⁰ El-Hâzin eserinin mukaddimesinde belirtildiği gibi, bu tefsir el-Begavi'nin tefsirinin muhtasarıdır. İbn Teymiyye'nin belirttiği üzere el-Begavi'nin tefsirs de es-Salebî'nin tefsirinin muhtasarıdır. Muhammed Hüseyin Zehebî, buradan el-Hâzin'in tefsirinde çokça İsrailiyat zikretmesinin sırrını ortaya çıktığını beyan eder (Zehebi 2011: 177-183).

“Ruhu’l-Meânî Fî Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azim Ve’s-Seb’i’l-Mesânî”⁶¹ ve Muhammed Reşid Rıza’ya ait “Tefsiru’l-Kur’âni’l-Hakîm”⁶² yer almaktadır (Zehebi 2011: 132-216).

Osmanlı’da, İslamiyeti benimsemiş Türklerin çoğunluğunun yaşadığı Anadolu’nun İslam anlayışını ortaya koymak için bu bölgede yaygın olan ve karakteristik özelliklere ait eserleri tespit etmek amacıyla eğitim tarihleri, hatırat ve tabakat kitapları, muhtelif kataloglar ve kütüphane kayıtları incelenmiş, gerekli referanslara başvurulmuş ve kütüphane kayıtlarının tespiti sırasında da M. Saim Yeprem tarafından hazırlanan KTP bilgisayar programını kullanılarak elde edilen bilgiler çerçevesinde şu kitaplar ortaya çıkmıştır: Muhammediyye, Müzekki’n-Nüfûs, Tenbihü’l-Gâfilîn, Şerhu Şir’ati’l-İslâm, Envârü’l-Âşkın, İmâdü’l-İslam, Kara Dâvûd, Ahmediyye, Mızraklı İlmihal, Şerhi Vasıyeti’l-Muhammediyye, et-Tarîkatü’l-Muhammediyye, Delâilü’l-Hayrât ve Mârifetnâme. Bu eserlerde bulunan ifadelerde çoğunlukla İsrailiyat, doğru olduğu kabul edilmeyen hadis, Kutsal Kitap ve dinler tarihine ait kaynaklardan alıntılar yapıldığı görülmektedir (Arpaguş 2015: 23-55). Osmanlı’da XVI. ve XIX. yüzyıllar arasındaki dönemlerde hem medrese hem de diğer eğitim kurumlarında okutulan eserlerin genel itibarıyla bu eserlerin aynısı olduğu tespit edilmektedir (Unan 1997: 369-391).

Pek çok İslamî kaynaktan yer alan İsrailiyata ait bilgilere, zaman zaman tepkiler gösterildiği de olmuştur. İslam âlimleri özellikle kitaplarda yer alan İsrailiyat bazında kıssa ve rivayetlere tepki göstermişlerdir. Ancak yine de bu tür anlatılara eserlerde yer verilmiştir. Osmanlı tebasında bulunan Müslümanların ilgisini çekmek, hayal gücünü süslemek ve ideallerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla pek çok İsrailiyat unsuru, anlatılar aracılığıyla aktarılmıştır. Böylelikle Türk kültürüne İsrailiyat unsurları girmeye devam etmiştir (Aydar 2013: 94-95).

4.2. Osmanlı’da XVI. ve XIX. Yüzyıl Arasındaki Dönemlerde Medrese ve Diğer Eğitim Kurumlarında Okutulan Eserler

Osmanlı döneminde XVI. ve XIX. yüzyıllar arasında medrese ve diğer eğitim kurumlarında okutulan içeriğinde bulunan dinî kıssa ve rivayetlerde İsrailiyatın yer aldığı kaynaklar şunlardır:

⁶¹ Bu tefsirde İsrailiyat bildiren rivayetler yer verilerek, bu rivayetlerin doğru olmadığını, insanların inandıkları şeylerin aslında yanlış olduklarına dikkat çekmek için anlatılmaya çalışılmıştır (Zehebi 2011: 184-199).

⁶² Muhammed Hüseyin Zehebî, bu tefsirin müfessirinin İsrailiyatı zikretmekten uzak durduğu ve işaret etmekle, batıl olduğunu belirtmekle yetindiği ifade etmiştir (Zehebi 2011: 200-213).

4.2.1. Muhammediyye

Kitabı Muhammediyye fi kemâlâtı Ahmediyye adlı bu eser Yazıcıoğlu Mehmed Bîcan (öl. 857/1453) tarafından yazılmıştır. Yazıcıoğlu, Osmanlı klasikleri arasında sayılabilecek bu eserini vefatından dört yıl önce (853/1449) tamamlamıştır (Kocatürk 1955: 95). Eserde; yaratılış, ardından peygamberlerin özelliklerini, Hz. Muhammed'in hayatı ve mucizelerini ve son bölümde de kıyamet ve ahiret konularını ele almıştır.

Türk halk geleneğinin önemli eserlerinden biri olan “Muhammediyye”, konuların anlatımı sırasında, Kuran ve hadis gibi ana kaynakların yanında eski dîni gelenekler ve farklı nitelikteki yerel inançların etkisinde kalarak oluşturulmuştur. Yüzyıllardır Osmanlı toplumunun yanında olan bu kitap, manzum bir eser olmakla birlikte yazarının dil, üslup ve anlatım tarzındaki etkileyici özelliği onu kısa zamanda Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i gibi ön plana çıkarmıştır (Arpaguş 2015: 28).

4.2.2. Envarü'l-Âşikin

Bu eserin yazarı olan Yazıcıoğlu Ahmed Bican, eserinde; âlemin yaratılışını ve sırlarını, peygamberler hakkında bilgi ve hususiyetlerini, Hz. Muhammed'in hayatı, melekler, mübarek gün ve geceler, dünyanın sonu, cennet ve cehennem gibi konuları ele almıştır.

Bu eserde, İsrailiyat rivayet ettiği iddia edilen Kabul Ahbar ve Vehb b. Münebbih gibi şahıslardan aktarılan kıssa ve rivayetlerin bulunması, bu eserin dikkatle okunması tavsiye edilen kitaplar arasında yer almasına neden olmuştur. İsrailiyatın yoğun olarak bulunduğu konular arasında ise kâinatın yaratılması ile ilgili anlatılar ön plana çıkmaktadır (Uzun 1995: 259).

4.2.3. Müzekki'n-Nüfûs

Anadolu'da bu alanda Türkçe yazılmış eserlerin ilk örneklerden biri olan Müzekki'n-Nüfûs Eşrefoğlu Rûmi (öl. 874/1469-70) tarafından İstanbul'un fethinden beş yıl kadar önce (852/1448) tamamlanmıştır. Kitapta, tasavvuf ahlakıyla ilgili görüş ve yorumlar halkın anlayabileceği bir üslup kullanılarak ele alınmıştır. Bu eserde, kâinat sevgisi ve kâinatın zararlarından bahsedilerek nefsin özellikleri anlatılmış, tevekkül ve sabır gibi konulara ve ikinci bölümde de gönül terbiyesine değinilmiş, gönlün ve veliliğin kısımları, uykusuzluk, zikir, kâ mil insan, adap gibi hususlara yer verilmiştir (Arpaguş 2015: 34).

4.2.4. Kara Dâvûd

Eserin yazarı Ahmed⁶³ hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu eser, İsrailiyata ait kıssa ve rivayetlere yer vermektedir. Bunun yanında olayların anlatımı sırasında kullanılan tasvirlerde, efsane ve menkıbe tarzı anlatım şeklinin kullanılmasıyla toplumun hissiyatına ve iç dünyasına seslenen bir anlatım görülmektedir. Bu eser, halkın başucu kitabı olmasına rağmen, ehil insanlar nazarında rağbet görmeyen eserler arasındadır. Ayrıca araştırmalarda, geleneğe bağlı dinî yaşantısı güçlü çevrelerin, bu esere çok ilgi gösterdiğinden bahsedilir (Arpaguş 2015: 36-37).

4.2.5. Ahmediyye

Eserin yazarı Ahmed Mürşid Efendi (öl. 1174/1760-61), Diyarbakır'da doğmuş, Birecikli Ebu Bekir Efendi'den hilafet almıştır. Üzerinde çalışılan ve oldukça meşhur olan eseri Pend-i Ahmediyye, 1159 (1746)'da manzum olarak yazılmış olan bir pend-nâ me'dir.⁶⁴ Kitap seksen altı başlık altında, ahlakî ve tasavvufî meseleler; ayet, hadis, hikmetli söz, kıssa ve rivayetlerle desteklenerek ele alınmıştır. Bu eserde; fakirlik, imtihan, rızık, emanet, cömertlik, gıybet, nefis mertebeleri, Hz. Muhammed'e salavat getirme, mucize, ölüm, kabir azabı, ahiret ve anne-baba hakkı gibi hususlar incelenmiştir (Arpaguş 2015: 37).

Nihat Sami Banarlı'nın Ahmediyye için "mevlid" türü eserlerin daha tanınmış ve pend-nâ melerin orijinal sayılamayacak yeni ve popüler bir örneği olduğunu vurguladıktan sonra eserin, Anadolu halkı üzerindeki etkisiyle ilgili olarak; köylerde, tarlalardan döndükten sonra hocalar tarafından okunduğu ve gözyaşlarıyla karşılandığı, halkın kendilerine iyiliğin faziletlerini, kötülüğün dünya ve ahiretteki acı ve hazin neticelerini söyleyen manzum öğütlerini dinlediği, içlerinden temizlediklerini duyduklarını ve bunu hissettiklerinden bahseder. Ayrıca eserde, yer yer bağınazlığa kaçan ve geçmişten beri İslam aydınlarınca şikâyet konusu olan vaizlerin üslubuna benzer anlatış tarzı vardır (Arpaguş 2015: 37).

4.2.6. Tenbihü'l-Gâfilîn

Semerkandî'nin (373/983) kaleme aldığı Tenbihü'l-Gâfilîn adlı eser, bir vaaz ve nasihat kitabıdır. Konuları; kıyamet alâmetleri, cennet, cehennem, tövbe, haklar, tasavvufi-

⁶³ Karadâvûdzâde Mehmed b. Ahmed (öl. 1170/1757) olarak bilinmektedir.

⁶⁴ Pendnâme: Amacı öğüt olan, ahlâkî değerleri anlatan manzum ve mensur eserlere verilen isimdir.

ahlakî esaslar, abdest, namaz, sadaka, oruç, zina, dua, salat, teşbih, şükür, tevekkül, tefekkür, gazâ gibi hususlardır. Bu eserde, Hz. Muhammed'e nispet edilen pek çok söz, kıssa ve İsrailiyat türü rivayetler bulunmaktadır (Arpaguş 2015: 40).

4.2.7. Şerhu Şir'ati'l-İslâm

Şir'ati'l-İslâm İmamzâ de diye bilinen Ebu Bekir'in (573/1177) yazmış olduğu bir vaaz kitabıdır. İsrailiyat bildiren hadisleri içermesiyle tanınan bir eserdir. Kitabın konuları; sünnete ittibâ , ibadetlerin, zikrin, cihadın ve adab-ı muaşeretin, sünnetlerin, namazın, orucun, yemeğin, nikahın faziletleri ve toplumsal ahlakla ilgili öğütleri ele almıştır (Arpaguş 2015: 42).

4.2.8. İmâdü'l-İslam

Bu eser, Farisî'nin Farsça bir eseri tercüme ettiği bir ilmihal kitabıdır.⁶⁵ Aksaray ulemasından olan Abdurrahman b. Yusuf Aksarâyî Umdetü'l İslam'a yaptığı ilavelerle Türkçeye tercüme ederek, bu eseri hicri 950'de tamamlamıştır. İman, küfür, ibadetler, haklar, adab, kıyamet ve alametleri, ahiret gibi konuları ele almıştır. Ancak bu eserde, ele alınan konuların anlatımı sırasında güvenilir olmayan deliller, tarihî ve ilmî gerçeklere uymayan pek çok bilgi ve İsrailiyat bulunmaktadır (Arpaguş 2015: 43; Cici 1997: 345).

4.2.9. Mızraklı İlmihal

Eserin yazarı tespit edilemediği için anonim olarak tanınmaktadır. Mızraklı İlmihal'de, Allah'a iman, meleklerle ve kitaplara iman, peygamberlerin sıfatları, namaz, hac, oruç, teyemmüm, gusül, abdest, elli dört farz, ahkâm-ı şariyye, küfür ve şirk gibi konular ele alınmıştır (Arpaguş 2015: 44-45).

4.2.10. Şerhi Vasıyeti'l-Muhammediyye

Kadıızâde Ahmed b. Muhammed Emin İslâmbolî (öl. 1197/1783) tarafından Cevher-i Behiyye-i Ahmediyye fî şerhi'l Vasıyeti'l-Muhammediyye adlı ismiyle ele alınmış olup İmam Birgivî'ye ait Vasıyetnâme isimli eserin en meşhur şerhi olduğu söz edilmiştir. Bu eserde; Allah'ın sıfatları, meleklerle iman ve meleklerin çeşitleri, kitaplara, peygamberlere iman, Hz. Muhammed'in mucizeleri, kıyamet alametleri, ahiret, kabir

⁶⁵ Bu tercüme edilen eserin Umdetü'l-İslam fi erkâni'l-hams adlı eser olduğu bilinmektedir.

azabı, kaza ve kader, iman, din ve şariat, günah, tövbe, mesh, cenaze, mezhepler ve ölüm ile ilgili konular bulunmaktadır (Arpaguş 2015: 45-46). Bu eserde yer alan bazı kıssa ve rivayetlerde de İsrailiyat unsurlarına rastlanılmaktadır.

4.2.11. Et-Tarîkatü'l-Muhammediyye fi Sireti'l-Ahmediyye

Kitabın yazarı Balıkesirli Mehmed b. Pir Ali Birgivî; kısa bir girişi ve üç bölümden oluşan eserin birinci bölümünde, kitap ve sünnete sarılmak, bidatlardan sakınmak, amellerde ifrat ve tefritten kaçınarak mutedil davranmak ve ehli sünnet mezhebi gibi hususları, ikinci bölümde itikad, öğrenilmesi farz olan ilimleri, takvâ ve kötü huyları, üçüncü bölümde ise takvâ zannedilen meseleler ve batıl bidatları ele alarak incelemiştir (Arpaguş 2015: 47-48).

Bu eser, yazıldığı dönemden günümüze kadar okunmuş ve din adamlarının temel müracaat kitaplarından biri olmuştur. Böylece eser, halkın din anlayışının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır (Ocak 1983: 213).

4.2.12. Delâilü'l-Hayrât

Bu eseri, Cezûlî (870/1465-66) yazmıştır. Ülkemizde de hemen pek çok Müslümanın evinde bulunur ve Kuran'dan sonra en çok okunan kitapların başında gelmektedir. Ancak eseri incelediğimizde hadis kitaplarında geçmeyen ve sıhhati sabit olmayan, içinde İsrailiyat bulunan bazı kıssa ve rivayetlere rastlanmaktadır. Bu yüzden eser, ünlü olan ama zamanla önemsiz kitaplar arasında yer almaktadır (Arpaguş 2015: 49-52).

4.2.13. Mârifetnâme

Erzurumlu İsmail Hakkı (öl.1194/1780) tarafından ele alınmış olan bu eserin içeriğinde bulunan mukaddime bölümünde; âlemin yaratılışı, arş, kürsü, cennet-cehennem, melekler, yedi deniz, Kaf Dağı, kıyamet gibi konulara, birinci bölümünde; âlemin yaratılış düzeni, Allah'ın varlığının ispatı, matematik, astronomi ve uzay bilimleri, coğrafya, biyoloji ve iklimlerle ilgili hususlara, ikinci bölümde; anatomiye, son bölümde ise; itikat ve ibadet adabıyla tasavvufi konulara yer verilmiştir. Âlemin yaratılışı ve cennet-cehennem gibi hususlarda İsrailiyat unsurları barındırdığı görülmektedir.

Eserlere genel olarak baktığımızda, büyük bir bölümünün bugün hâlâ geleneksel yaşam tarzı olan orta yaşlı kimselerin el kitabı olmaya devam etmesi onların günümüze kadar etkinliğini sürdürdüğünü göstermektedir. Bu da eserlerde sunulan İslamî anlayışın, yaygın eğitim vasıtasıyla büyük oranda hayatîyetini devam ettirdiği ve kendini dindar hisseden halkın dinî tutum ve davranışlarda etkisini sürdürdüğünden bahsedilebilir. (Arpaguş 2015: 480).

Dini inancı tamamen tasavvuf yoluyla şekillenmiş olan Türk milletinin bu din algısı, tekke ve tarikatın gözünden bakılarak anlaşılabilir. Yukarıda adlarını verilen bütün eserler, Türklerin Müslüman oldukları tarih içerisinde en çok okudukları eserler olmuşlardır ve hemen hepsi tasavvufî metinlerdir. Türklerin bu din algısının anlaşılması için bu eserlerin sağlıklı bir şekilde incelenmesi çok büyük bir önem arz etmektedir (Tökel 2010: 9).

Sonuç olarak tüm Türklerin din tarihi, başlangıçtan günümüze kendini “bir dinî-manevî ve aynı zamanda sosyo-kültürel ve medenî değişim tarihi” olarak sunmaktadır, denilebilir. Bu uzun ve karmaşık dinî-tarihî-kültürel-toplumsal süreç içerisinde modern dönem, Türklerin dinî tarihi bakımından da hayatî ölçüde önemli değişim ve buna uyum ve uyumsuzluk süreçlerini beraberlerinde getirmiştir. Geleneksel kültür ile modern kültürün uyumu, uyumsuzluğu ve çatışması, bu döneme tipik bir biçimde damgasını vurmuştur. Dünyada bütün toplumların dini algıları kültürlerini ve medeniyetlerini etkilenmiştir. Batı’da rönesans, reform, büyük coğrafî keşifler, felsefî, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve özellikle de sanayi devrimi ve onun beraberindeki süreçler, dünyanın her yanında olduğu gibi Türk-İslam dünyasında da yankılar uyandırmıştır. Bu etkiler, Türk ve İslam dünyasında, sadece siyasî, eğitim veyahut bilimsel gelişme ve değişimleri de beraberinde getirmekle kalmamış; dinî yaşayış sahasını da etkileyerek sosyo-kültürel hayatın her alanı bu gelişmelerden etkilenmiştir (Günay ve Güngör 2015: 504).

İslam dini yaklaşık olarak XIV yüzyıldır farklı kültür ve inançların etkisinde gelişimini sürdürmüştür. Ancak bunun belli bir seviyede tutulması ve halkı bir arada tutan kültür unsurlarını zedelememesi için büyük çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bir milleti bir arada tutan tüm unsurlar kültür kavramının içerisinde yer alır. Kültürün en önemli unsuru olan ve şekillenmesini sağlayan etkenlerden birisi de dinî inançlardır. İslamiyeti

yukarıda bahsettiğimiz akaid, ilmihal, tefsir gibi kitaplardan, tekke ve tarikatlarda okutulan ya da anlatılan bu ve buna benzer sözlü ve yazılı eserlerden öğrenen Türk milletinin farklı kültürlerden etkilendiği ve bunu da yaşam tarzlarına yansıttıkları görülmektedir. Ayrıca Bektaşî ve Alevîlere ait sözlü ve yazılı eserlerde yar alan menâkıbnâmelerin bazı kesimler tarafından akaid, ilmihal, tefsir gibi görüldüğünden de söz edilebilir. Bu nedenle, Türk kültürünün gelişmesini ve kültürel unsurların çeşitlenmesini sağlayan ve sonradan yazıya geçirilen dine ait sözlü ve yazılı kültür ürünleri ayrıca önem arz etmektedir.

5. Halk Anlatıları ve İsrailiyat İlişkisi

Halk anlatı geleneği genel olarak mitten – halk hikâyesine art ve eş zamanlı olarak gelişim ve değişim gösterir. Geleneklerle birlikte anlatıcı tiplerinin de değişmesiyle bu “tür” değişimi gerçekleşmiştir. Bunun sebepleri arasında Türk halkının diğer toplumlar gibi yaratılışı ve yaratılış sebebini anlamak istemesi, farklı kültürlerle ticarî ilişkiler içinde olması, dünyada var olma mücadelesi vermesi, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamaya çalışması gibi pek çok temel unsur yer almaktadır. Bu unsurlar, Türklerin kültür ve dinî yapılarını da etkilemiştir. Bu yapılarla birlikte toplumun özelliklerini yansıtan sanatçılar ortaya çıkmış ve bu sanatçılar topluma ait kültür değerlerinin gelişimine de katkıda bulunmuştur (Ekici 2005: 229).

Halk anlatıları (mit, efsane, masal, destan, hikâye, kıssa ve rivayet), gerek eş zamanlı gerekse art zamanlı olarak ortaya çıkmış türlerdir. İnsanoğlunun ilk yaratmaları olarak mitleri kabul ederiz. Mitlerin, şaman ve kam olarak adlandırılan belli tip anlatıcıları vardır. Bu kişiler, genellikle dinî törenlerde belli kaidelere bağlı kalarak bu anlatıları icra ederler. Kozmogoni, yaratılış ve türeyişin bu anlatıcıların elinde geliştiğini söyleyebiliriz. Mit döneminin tamamlanmasıyla birlikte şaman ve kamların görevlerinde de değişiklikler olmuştur. Mit anlatılarında yer alan “kahramanlık ve olağanüstü özellikler destanlara, olağanüstü özellikler masallara, olağanüstü dinî özellikler ise efsanelere geçmiştir.” Bu anlatılar eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Efsane ve masal, belli bir anlatıcı tipi olmadan destan ve onun gelişim sürecinde, halk hikâyesi türü ise belli bir anlatıcı tipine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İlk anlatı türü olan mitler ve daha sonra ona bağlı olarak ortaya çıkan anlatı türleri art zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Efsane, masal, destan, hikâye, kıssa ve rivayet türü anlatıların ise eş zamanlı

olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir (Ekici 2005: 227-228). Söz gelimi Dede Korkut anlatısı; efsane, destan, hikâye ve masal türü olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁶

İsrailiyatın tanımını yaparken geçmiş ve köklü milletlere ait unsurlar ve mit gibi halk bilimi ürünleri ile İslam dışı inançların genellikle kıssa ve rivayet yolu ile aktarılan anlatılar ve uygulamalar olduğundan bahsedilmiştir. Mitlerin bir kısmına da konu olan yaratılışı ve çevreyi tanımlama ihtiyacı, insanların buldukları zaman ve mekân içerisinde farklı şekillerde tasavvur edilmiştir. Bu tasvirler arasında en bilineni ise doğayı ve doğa olaylarını tanımlamaya yönelik söz ve uygulamalardır. İnsanoğlu yaratılıştan beri pek çok şeyi açıklama gereksinimi duymuştur. Bunu da sözlü kültür aracılığıyla yapmaya çalışmıştır. Zamanla bu sözlü kültür ürünleri yazıya aktarılarak yazılı kültür unsurları haline gelmiştir. Bu süreç içerisinde İsrailiyat, aşamalı olarak önce sözlü kültür, sonra da yazılı kültür aracılığıyla Türk kültürünü etkilemiştir. Söz gelimi Tanzimat'a kadar din; hayatın, okulun ve özel hayatın içinde yer aldı. Tanzimat'tan sonra hayattan ve eğitimden yavaş yavaş uzaklaştı. Cumhuriyetten sonra ise sadece özel hayatta kaldı. Pek çok dini eserde dinin bırakın referans alınması, dini söylemin gereksizliği ve hatta tehlikesi üzerine, bazen de ironik ve alaycı bir dille üzerinde duruldu. Çoğunlukla dini referans verilecekse yine İsrailiyata veya mitolojik kalıntıya başvuruldu. Bazen bunun çok enteresan örnekleri de vardır.

Söz gelimi Halide Edip, Kenan Çobanları adlı eserini Yusuf Kıssası'ndan ilham alarak yazdığından bahsetmektedir. Fakat kıssanın kaynağı olarak Kuran'ı değil, Tevrat'ı tercih eder. Bu eserin giriş kısmına da Tevrat'tan bazı bölümler koyar. Bu örnekleri niçin Tevrat'tan aldığına ilişkin soruya verdiği cevap ise çok ilginçtir. Ve biz Türk-İslam okuyucuları için Halide Edib'in verdiği cevap kesinlikle anlaşılır gibi değildir. Halide Edip şunları söylemektedir: “Kenan Çobanlarının mevzuunu ben Yusuf kıssasından aldım. Belki halk anlamaz diye de perde açılmazdan evvel de Tevrat'tan kıssa ile alakalı bazı parçaların okunmasını münasip gördüm.” Karaosmanoğlu bu konuyla ilgili şunları dile gitmiştir: “Dikkat edilirse, Halide Edip niçin Tevrat'tan parçalar aldığını açıklarken şunu söylüyor ‘belki halk anlamaz diye!’ Peki, bahsedilen bu halk hangi halktır? Eser Türkçe yazıldığına ve Anadolu Türklerine seslendiğine göre Türk halkıdır. Müslüman Türk halkına bir konuyu daha iyi anlatmak için Kuran'dan değil de Tevrat'tan bölümler okumayı ve örnekler vermeyi nasıl açıklamak veya

⁶⁶ Dede Korkut anlatılarıyla ilgili bkz. Durbilmez 2015: 165-179; 2003: 219-232.

anlamak gerekir? Bunu düşünelim.” (Karaosmanoğlu 1969:333-334). Görüldüğü gibi bazı anlatılarda özellikle Yahudi kültürüne ait anlatıların tercih edildiği görülmektedir.

5.1. Mit Kavramı ve İsrailiyat

Mitoloji; Yunanca kökenli bir ifade olup, efsane anlamındaki mit (mythos) kelimesine, söz anlamına gelen “logos” kelimesinin eklenmesiyle oluşmuştur (Can 2011: 7). Mit kavramını, ilkçağlardan beri sözlü geleneklerin dilden dile aktarılması şeklinde de ifade edilebilir. Mythos, tarihte Yunan düşüncesi ile özdeşleşmiştir. Yunan mitolojisi, Homeros ve Hesiodos’la birlikte yazılı kültüre aktarılmaya başlanmıştır (Erhat 2000: 6). Günlük dilde mitin, genelde gerçek olmayan ütopyik şeyler için de kullanıldığı söylenmektedir (Oğuz ve Gürçayır 2005: 255).

Diğer milletlerde de mitolojik ürünler önce sözlü, daha sonra yazılı olarak var olmuştur. Böylelikle pek çok sözlü kültür ürünü, sonraki kuşaklara sözlü ve yazılı kültür aracılığıyla aktarılmış ve toplum içinde bu ürünler yaşamaya devam etmiştir.

Mit, yaratılışı anlamaya ve açıklamaya çalışan olayları, kutsiyet içinde anlatır. Yani doğaüstü varlıklar sayesinde yaratılıştaki var olan tüm varlıkların ya da bir parçasının nasıl hayat bulduğunu anlatır. Mit, her zaman bir yaratılışın anlatısıdır. Mitsel anlatılarda yer alan yaratılıştaki var olmuş kutsal ya da doğaüstü olaylar, anlatıcılar tarafından yorumlanarak halka aktarılmıştır. Bütün bunlar ihtiyaçlardan doğmuştur. Ayrıca dinî ve ahlaki amaçların gereksinimi de mitlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Mit, basit bir hayali, sahte izlenimleri, hatta tamamıyla gerçek ya da kutsal rivayetlere kadar her şeyi içerebilir. Onun gerçekliği, normal hayatın sunabildiği her şeyde ağırlığını hissettirmektedir. Mitler, varlıkların kökenleri hakkında ipucu verir (Eliade 1993:13,23; Malinowski 1990:88; Oğuz ve Gürçayır 2005:208,247; Bayat 2013:11-14).

Mitlerin özelliklerini ana hatlarıyla şu şekilde özetlenebilir:

1. Mit anlaşılması güç olayların yorumlanmasıdır. Evrenin yaratılışını anlamaya çalışan insanlığın zihninin bir yansımasıdır.
2. Mitler, gerek toplumsal gerekse kişisel ihtiyaçları karşılayan unsurlardır.
3. Mitler, kültürün gelişimine destek olur. Dini inançlarla birlikte, genel ahlakî değerlere

anlam verir ve bu değerleri pekiştirir.

4. Mitler, kültürel ilişkiler kurar. Mitler, halk anlatılarının rastgele bir koleksiyonu değildir. Bir kültürdeki mitolojik unsurlarla o kültürdeki toplum tarafından kabul edilenler arasında bir bağ vardır.

5. Mitler, toplumsal yapının ve kültürün bir aynasıdır. Mitlerin kültürün bazı yönlerini yansıttığı kabul edilir ve mitler tarihi sürecin sonucudurlar. Örnek olarak mitlerin oluşumunda en keskin olan olayların yeni bir kurgusu sunulur. Mitlerin tarihi, arka plan ışığında değerlendirilir (Oğuz ve Gülçayır 2005: 253-254).

Mitlerin konularına göre sınıflandırılması da yapılmıştır. Mitlerin sınıflandırılması ile ilgili olarak en kabul gören sınıflandırma şu şekilde olmuştur:

1. Evrenin nasıl oluştuğunu anlatanlar “Kozmogoni” mitleri,
2. Tanrıların nereden geldiğini anlatanlar “Teogoni” mitleri,
3. İnsanların nereden geldiklerini ya da nasıl yaratıldıklarını anlatanlar “Antropogoni” mitleri,
4. İnsanın ve dünyanın geleceğini (tufan ve kıyamet gibi konular) anlatanlar “Eskatoloji” mitleri başlığı altında toplanmaktadır (Oğuz, Ekici, Aça vd. 2014: 135; Malinowski;1998: 116-157; Bayat 2013; 14-18).

Türk anlatılarında da mitler çok önemli bir yere sahiptir. Türk anlatılarında mitin önemi ve özellikleri ile ilgili Bayram Durbilmez şunları ifade etmiştir:

“Geleneği Türk anlatılarının kökeni mitlere kadar uzanır. Mitolojik dönemde Türk halkı kâinatın, dünyanın, insanların, diğer varlıkların yaratılışı ve sonları hakkında duyduklarını, düşündüklerini, algıladıklarını, inandıklarını mitlerle (mitos) anlatır. Anlatı geleneğinin başlangıcı sayılan mitler, insanların yaratılışın başlangıcı ve yaratılışın sonu ile ilgili açıklamalarından oluşmakla birlikte, bu yorumlar zamanla inanç kalıplarına dönüşür. Mitlerin özel anlatıcıları olmakla birlikte kam, şaman, ozan gibi adlar verilen sanatçı-din adamları tarafından anlatılanların bir kısmı şiir diliyle dile getirilince daha etkileyici ve kalıcı olur.” (Durbilmez 2017: 11).

Bu bilgiler doğrultusunda “Mit” ile “İsrailiyat” arasındaki ilişkileri incelediğimizde, Türkiye’de anlatılan özellikle kâinat (Teogoni) ve insanın (Antropogoni) yaratılışı ile dünyada meydana gelen büyük çaplı olayları içeren kıssa ve rivayetler de Yahudi,

Hristiyan ve diğer kültürlere ait pek çok mitolojik unsurlar bulunmaktadır. Söz gelimi “Nur”, “Kalem”, “Levh-i Mahfuz”, “Arş”, “Kürsü” ve “Sidretü’l-Müntehâ” ile ilgili kıssa ve rivayetlerde yer alan mitolojik unsurlar tamamıyla bir kutsiyet barındırmaktadır. Nur (Işık) kavramı eski Türk inançlarında olduğu gibi günümüz Türk-İslam kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Eski Türk kültüründe aydınlık ve yol gösterici olarak tasvir edilirken, İslam kültüründe ise bu ilk yaratılan olarak tasvir edilen Muhammed’in nuru kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Işık motifi aynı zamanda Yahudi, Hristiyan ve Maniheizm kültüründe de yer almaktadır.⁶⁷

Işık motifi; Tevrat’ta “kurtuluş” olarak (Mezmuzlar 27: 1, 36: 9), İncil’de ise “İsa Peygamber, dünyanın nuru” (Yuhanna 8: 12), olarak ifade edilir. Nur kavramı, Kuran’da da pek çok ayette yol gösterici, ilahî ışık gibi kavramlarla ifade edilmektedir.

Işık motifi, genel olarak aydınlık ve yol gösterici kavramlarıyla karşılık bulmaktadır. Gerek İslam öncesi gerekse İslam sonrasındaki Türk anlatılarında da ışık motifi bu anlamını korumuştur. Ancak İslamiyetin benimsenmesiyle birlikte kıssa ve rivayetlerde yer alan “Muhammed’in nuru” kavramının Yahudi kültürüne ait “ilahî tecelli ve kurtuluş” ve Hristiyan kültürüne ait İsa Peygamber’in “dünyanın nuru” ifadelerinden etkilenmiş olabileceği iddia edilmiştir.⁶⁸ Çünkü Kuran’da Hz. Muhammed’in bir beşer olduğundan söz edilir (Enâm 6:50; Furkân 25:7-8, 20-23). Bu nedenle bu anlayışın özellikle Hristiyan kültürünün etkisinde geliştiği de iddia edilmektedir (Nicholson 1978: 70).

Eski Türk inançlarında “ışık” motifi pek çok anlatıda “aydınlık, yol gösterici, kurtarıcı” gibi motifleri kapsadığı da unutulmamalıdır. Türklerin İslam’ı benimsemesiyle bu anlam, Müslümanların yol göstericisi olarak kabul ettiği Hz. Muhammed’e ithaf edilerek kullanılmıştır. Ancak Kuran’da ilk yaratılan şeyin Hz. Muhammed’in nuru olduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur. Bu nedenle bu motifin, ilk yaratılan olarak bahsedilmesiyle ilgili kıssa ve rivayetlerde yer alan bilgilerde farklı kültürlerin etkisinden söz edilebilir.

Mitolojik bir motif olan “ağaç motifi”, İslamiyetten önce eski Türk anlatılarında da önemli bir yer tutar. Söz gelimi eski Türk anlatılarında “insanların dokuz dallı bir

⁶⁷ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. aynı eserde “İlk Yaratılanlar Hakkında Kıssa ve Rivayetler” bölümü.

⁶⁸ Hz. Muhammed’in nuru ile ilgili kıssa ve rivayetler için bkz. aynı eserde “Nur Hakkında Örnek Kıssa ve Rivayetler” bölümü.

ağacın gölgesinden türediği” düşüncesi vardır. İslamiyetten sonra ise Âdem ile Havva’ya ait kıssa ve rivayetlerde “yasak ağaç motifi” karşımıza çıkmaktadır. Bu tür “ağaç motifi”ne Sümer, Babil mitolojisinde ve özellikle Kutsal Kitap’ta rastlamaktayız.

Türkiye’de anlatılan kıssa ve rivayetlerde yer alan “ışık motifi”, “ağaç motifi”, “yılan motifi”, “taht motifi” gibi mitolojik motiflerde İsrailiyat etkisi görülmektedir.⁶⁹

5.2. Efsane/Menkabe Kavramı ve İsrailiyat

Türkiye Türkleri arasında “efsane”, “menkibe”, “esatir” ve “söylence” terimleriyle adlandırılan metinler, diğer Türk boylarında “epsane”, “rivayet”, “mif”, “legenda”, “anız”, “anız-engime”, “ekiyet”, “aytım”, “tavruh”, “kuu-çın”, “kep-kuuçın”, “kip-çoo”, “çoo-çaah”, “toolçurgu çugaa”, “töögü çugaa”, “tolçurgu bolgaş töögü çugaalar”, “erkek”, “kepseen”, “senen”, “kep-sel”, “bıhrğı sehen” gibi terimlerle isimlendirilmektedir (Oğuz, Ekici, Aça vd. 2014: 144).

Efsane; anlatı türleri içinde, masal, destan ve halk hikâyesine göre daha kısa, içerisinde abartma ve olağanüstülük bulunan nesir anlatıdır. Olağandışı bir gerçeklikle yüz yüze gelmekten doğduğu düşünülür. Konuları doğadaki oluşumlar ve insan (özellikle dini ve tarihi şahsiyetler) olan, somut kanıtlar ortaya koydukları için anlatılanların gerçek olduğuna inanılan bu anlatılarda olağanüstülüklerle yapılan açıklamalar önemli bir yer tutar. Nedeni belli olmayan varlık, olay ve oluşumlara açıklama getirme, toplumsal ideal ve kurumları geçerli kılma gibi işlevleri vardır. Herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda ve herhangi bir kişi tarafından anlatılabilir. Nesilden nesile aktarılan sözlü geleneğin bir ürünüdür (Oğuz, Ekici, Aça vd. 2014: 144; Boratav 1988: 99; Sakaoğlu 1980: 4; 1997: 347; Malinowski 1990: 94; Seyidoğlu 1992: 315).

Efsanenin genel özellikleri şunlardır: Anlatıda doğüstü şahıs, yer ve olaylar yer alır. Anlatılan konuların inandırıcılık özelliği vardır. Efsaneler genel olarak kısa olur ve konuşma dili ile kullanılır, ama belli bir şekli yoktur (Sakaoğlu 1980: 5-6).

Efsaneler konularına göre; yaratılış, tarihî, dinî ve olağanüstü varlıklar olarak sınıflandırılmıştır (Boratov 1988 100-107).

⁶⁹ Kutsal Kitap’ta yer alan “ışık motifi” için aynı eserde bkz. “Nur Hakkında Kıssa ve Rivayetler”, “taht (kürsü) motifi” için aynı eserde bkz. “Kürsü Hakkında Kıssa ve Rivayetler” “ağaç motifi” ve “yılan motifi” için aynı eserde bkz. “Âdem ve Havva Hakkında Kıssa ve Rivayetler” bölümü.

Türklere ait Tufan efsanesiyle Sümer, Babil ve Kutsal Kitap'a ait Tufan efsaneleri arasında pek çok benzerlikler görülmektedir. Türklere ait olan Tufan efsanesi, bu toplumlara ait anlatılardan daha sonra derlenmiştir. Bu nedenle Türk Tufan efsanesinin farklı kültürlerden etkilenmiş olduğu düşünülmektedir.⁷⁰

Evliya, derviş, şeyh gibi din ve tasavvuf adamlarına atfedilen kerametleri konu alan efsanelere ise menkabe denilir (Durbilmez 2017:79). İslam dünyasında oluşan evliya, derviş, şeyhlere ait menâkıbnâmeler İslamiyeti benimseyen Türk toplumlarında da görüldü. Müslüman Türkler arasında bu anlatıların doğuşu İslamiyet ile birlikte gelen tasavvufun etkisiyle olmuştur. Bu “veli kültü” Budizm, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi dinlerin hakim olduğu bölgelerde benzerlikler görülmektedir. Hristiyanlıkta yer alan “aziz kültü” ile Müslümanlıkta yer alan “veli kültü”nün kökeni İslam'dan önceki putperest kültürlerle ilgisi olduğu düşünülmektedir (Ocak 1992: 6-7). İslamiyet öncesinde Türk anlatılarının bir kısmında şamanların “cinlere karşı savaşlarını, ruhlarla mücadelelerini, öbür dünya ve gayb âlemine gidip gizli güçlerle temasta bulunabilme gayretleri” ve bunun sonucunda ortaya çıkan olağanüstü olayları anlatan efsaneler mevcuttur. Bunları halk arasında dinî propaganda yapan “derviş-şairler” “evliyâ menkabeleri” şekline sokarak anlatıyordu (Ocak 1992: 31). Türkiye’de anlatılan bu tür anlatılarda özellikle Budizm ve İsrailiyat etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte özellikle menâkıbnâmelerde yer alan pek çok kerametın İsrailiyat kaynaklı olduğu görülmektedir. Söz gelimi Alevî ve Bektaşî anlatılarında yer alan Menâkıbu'l-Kudsiyye ve Vilayetnâme-i Otman Baba'da Menâkıb-ı Hacı Bektaş Veli'de “ölmeden göğe yükselme”, Menâkıb-ı Hacı Bektaş Veli'de “suyu kana çevirme”, “bereklet getirme”, Menâkıbu'l-Kudsiyye, Menâkıb-ı Hacı Bektaş Veli ve Vilâyetnâme-i Hacım Sultan'da “ölüyü diriltme” gibi motifler bu konuya örnek olarak verilebilir.⁷¹

5.3. Masal Kavramı ve İsrailiyat

Türkiye’de masal adı verilen anlatılara, diğer Türk topluluklarında “nağıl”, “erteği”, “ertek”, “ekiyet”, “çörçök”, “şörçek”, “çöçek”, “nımah” ve “tool” gibi adlar verilmektedir. “Masal” sözcüğü, Türk diline Arapçadan geçmiştir. İslam Ansiklopedisi'nin masal maddesinde; Mesel, masal (Arapça çoğulu amsâl) denilmektedir (Oğuz, Ekici, Aça vd. 2014: 150). Ayrıca küçük hikâye, âdâb, ahlak gibi

⁷⁰ Konu ile ilgili aynı eserde bkz. “Nuh Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler” bölümü.

⁷¹ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi ve örnek kıssa ve rivayetler için aynı eserde bkz. “Alevî ve Bektaşîlere ait Kıssa ve Rivayetler” bölümü.

ifadelere de yer verilmektedir (Sami 1989: 1288; Devellioğlu 2001: 645; Boratav 1988: 76).

Saim Sakaoğlu masalların özellikleri ve işlevleri ile ilgili şunları dile getirmiştir; “İnsanlara, özellikle de çocuklara öğüt verirler, insanları iyi ahlaka, doğruluğa yöneltirler; insanların, özellikle de çocukların eğitiminde rol üstlenirler; kültürün ve değerlerin aktarımına aracılık ederler; insanlara hoşça vakit geçirirler, onların eğlenmelerini sağlarlar, kültürel öğelerin aktarılıp korunmasını sağlarlar.” (Sakaoğlu 2002:11-15). Bütün masalların konusu zıtlıklarıyla ele alınır. Her zaman iyilik kötülüğe karşı kazanır (Günay 1992:326). Günümüzde hâlâ genellikle bu çerçevede çocuklarımıza masal anlatma geleneği, canlı olarak yaşatılmaktadır (Günay 1975:2).

Türkiye’de anlatılan kıssa ve rivayetlerde anlatımı daha etkileyici kılmak amacıyla masalımsı anlatıların yer aldığı görülmektedir. Söz gelimi ilk yaratılanlarla ilgili (nur, kalem, kürsü gibi) birbirlerine olan uzaklık mesafeleri ya da neyin üstünde oldukları⁷² ve özellikle melekler hakkındaki (görünüşleri, boyları vb.) anlatılarda⁷³ İslamiyet ile bağdaşmayan pek çok İsrailiyat unsurunun yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte Peygamberlere ait pek çok mucizenin, halk tarafından sonraki kuşaklara sözlü gelenek yoluyla dinî kisve altında derviş, şeyh, abdal gibi kimselere atfedilerek keramet şekline dönüştüğü de görülmektedir. Bu konuya dair anlatılarda, masalımsı anlatım dikkat çekmektedir.

5.4. Destan Kavramı ve İsrailiyat

Destan, gerçek ya da kurmaca, doğaüstü ve mitolojik kahraman ya da bilge kişiler etrafında gerçekleşen savaş, göç, dinî ve tabiat olayları gibi konuları ele alan, şiir dili ile anlatılan sözlü ve yazılı kültür ürünüdür. Yaşanan bu olaylar, sonraki nesillere şairler aracılığıyla aktarılırken, milletin o günkü durumuna göre gerek siyasî, gerekse dinî konuları da anlatıya ilave edilmiş olabilir. Böylece destanlar, millî destan olma özelliğini korumaya devam eder (Elçin 1986: 72; Oğuz 2004: 6; Köprülü 1981: 41-42).

Destanların yaratılışında belli bir tarihsel olayın yaşanmış olması ve bu olayın söz konusu destanın yaratıldığı toplumun ortak hafızasında yer edecek nitelikte bir öneme sahip olması gerekliliği kesinlikle kabul edilmelidir. Bu türden olaylar, Türk boyları arasında

⁷² Konu ile ilgili aynı eserde bkz. “İlk Yaratılanlar Hakkında Kıssa ve Rivayetler” bölümü.

⁷³ Konu ile ilgili aynı eserde bkz. “Melekler Hakkında Kıssa ve Rivayetler” bölümü.

genel adları “destancı” olan sanatçılar tarafından işlenip, sahip olunan edebî gelenek içinde anlatılmaya başlanarak bir kahraman etrafında teşekkül ettirilen edebî esere dönüştürülmüştür. Bazı destanlar, Türk boylarının ilk devletlerini kurma aşamalarındaki mücadelelerini konu edinmiş; bunlardaki tarihi olay kabileden devlete gidişin anlatımı olarak ortaya çıkarken, bazı destanlardaki çekirdek olay, kurulan bir devletin korunmasıyla ilgili mücadeleden ibarettir. Daha sonraki dönemlerde yazılı olarak yaratılan destanlarda ise devlet aynı zamanda dinin de temsilcisi olduğu için hem devlet hem de din için yapılan mücadeleler çekirdek olayı oluşturmuş ve bu amaçla mücadele eden dinî şahsiyetler etrafında sözlü anlatım yerine, yazılı olarak destanlar oluşturulmuştur (Oğuz, Ekici, Aça vd. 2014: 164-165).

Destanda çevre/mekân, olduğu haliyle doğal şekilde verilir. Kahraman, anlatıcı tarafından destanda aksiyonun “eyleyicisi” olarak tabii mekân içinde olağanüstü özellikleriyle tanıtılır. Yaşanılan hayatla (insanî ve coğrafî çevre, ilişkiler, vb.) uygun olmayan bir destan suni bir anlatıdır ve dinleyenler üzerindeki etkisi zayıftır. Hayal, gerçek hayat içine oturtulmalıdır. Dinleyenler, anlatılan olayı/durumu yaşamalı, kahramanla özdeşleşebilmeli ki destan, dinleyen nezdinde güncelleşebilsin. Çünkü destan, anlatıcı ile dinleyici arasında bir ilişki kurar. Dinleyici, anlatılan olayın/durumun alıcısıdır (Oğuz, Ekici, Aça vd. 2014: 171-172).

Türklere ait XIX. yüzyılda Radloff ve Verbitsky tarafından derlenmiş olan yaratılış anlatısında açıkça Sami kültürünün etkisi görülmektedir. Bu konu ile araştırmamızın “Âdem ve Havva Hakkında Kıssa ve Rivayetler” bölümünde ayrıntılı olarak bilgi verilmiştir.

5.5. Halk Hikâyesi Kavramı ve İsrailiyat

Halk hikâyeciliğinin kaynağı destan geleneğine dayanmaktadır. Destan geleneği, zaman içerisinde yaşanılan olaylar ve anlatıcılarında etkisiyle konu ve biçim bakımından değişiklik yaşamıştır. Bu gelişim ve değişim sonucunda halk hikâyeciği oluşmuştur. Bu gelişimiyle birlikte bu anlatı türüyle ilgili yeni kaidelerde ortaya çıkmıştır. Halk hikâyelerini oluşturan ve sunan sanatçılar “Hikâyeci-âşıklar” adıyla anılıyorlar (Durbilmez 2017: 20). Halk hikâyesi, kaynağı olan destanın pek çok özelliğini içinde barındırmasına rağmen zamanla destan geleneği yok olmaya yüz tutmuştur. Bunun en önemli nedeni ise destanın oluşmasına ortam hazırlayan sosyal olayların günümüzde azalması olarak görülmektedir (Boratav 1988: 63).

Halk hikâyelerinin, halk kültürünün içine giren tüm unsurları olarak bunları koruyan ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan vasıfları da vardır. Bu ürünlerin tespit edildikleri şekliyle yayımlanmasıyla birlikte mukayeseli çalışmalar yapılmakta ve bunun neticesinde farklı kültürel özellikler tespit edilerek gerek yerel gerekse dünya kültürüne katkı sağlamaktadır (Durbilmez 2017: 38-39).

Halk hikâyelerinde; nazım ve nesir olarak, belli kalıplar içinde kahramanın başından geçen olaylar, türkülü ya da türküsüz şekilde sade ve akıcı bir üslup ile dile getirilir (Oğuz, Ekici, Aça vd. 2014: 185-188).

Destanların olduğu gibi halk hikâyelerinin de “âşık” adını alan usta anlatıcıları vardır. Eskiden âşıkların şehir ve kırsal kesimlerde, meddahların ise daha çok şehirlerde gerçekleştirdiği halk hikâyesi anlatım işini, günümüzde âşıklar ve onlardan duyduklarını anlatan kişiler yapmaktadır. Türkiye’de usta âşıklar tarafından anlatılan hikâyeler, özel bir oturma şeklinde gerçekleşir. Sözlü gelenekte âşıklar tarafından yapılan bir halk hikâyesi anlatımı; “fasıl”, “döşeme”, “asıl hikâye” ve “duvak kapama” adlarını alan dört bölümden oluşur (Oğuz, Ekici, Aça vd. 2014: 188).

Halkın nesirle dile getirdiklerini nazım diliyle söyleyen sanatçı-din adamları “mitos”tan “epos”a geçişi sağlar. Mitlerin bir kısmı da efsaneye dönüşürken, mitolojik efsaneler ve motiflerden bir kısmı da destanların oluşumunda önemli bir yer tutar. Mitolojik motifler yalnızca efsanelerde ve destanlarda değil, diğer anlatı türlerinden masallar ve destan geleneğinin devamı olan hikâyelerde de yer alır. Anlatılar arasında geçişler yalnızca destandan hikâyeye geçişle sınırlı kalmayıp diğer anlatı türleri arasında da geçişler olabilmektedir. Söz gelimi Dede Korkut anlatılarının mit, efsane, destan/ hikâye, masal türlerinde örnekler bulunması da anlatı türleri arasında da geçişler olduğunu/ olabileceğini gösterir (Durbilmez 2017:11).

Araştırmada özellikle dinî nitelik taşıyan pek çok hikâyede İsrailiyat unsuru bulunan anlatılara değinilmiştir. Söz gelimi Türkiye’de anlatılan Musa, Yusuf, Süleyman ve Davut Peygamber ile ilgili hikâyelerde İsrailiyat unsurları bulunmaktadır. Bu anlatılarda yer alan İsrailiyat unsurlarına yeri geldikçe değinilmiştir.

5.6. Kıssa / Rivayet Kavramı ve İsrailiyat

Kıssa/rivayet; “olağanüstü durumları anlatan, yazı ve menkıbe” olarak tanımlanmaktadır. Kıssalardaki en temel amaç, hidayet, yani dinî-ahlaki rehberlik olduğu için bazı noktalarına işaret edildi. Dolayısıyla kıssalarda zaman, mekân gibi

tarihsel unsurlar çok kere ortadan kaldırıldı. Peygamberlerle ve tasavvuf ehilleriyle ilgili anlatılan kıssalar, özellikle dinî-tasvufî çevrelerde büyük ilgi görmüştür. Bazı zamanlarda da kıssalara birtakım pastoral tasvirler ile teferruat ve gözalıcı süslemeler türünden bazı anekdotlar eklendi. Böylece ilk hitap çevresindeki insanların kıssaları, estetik ilgi ve beğeniyle dinlemeleri temin edildi. Kıssaların en önemli özelliği, ahlaki öğütler veren öğretici bir özellik taşımasıdır. Kıssayı anlatan kişilere de kıssa-han ya da kıssa-gû denilir. Kıssalar mit, efsane, menakıp-nâme, masal, destan, halk hikâyesi gibi anlatılar içinde de yer almaktadır. Bu nedenle toplumun kültür dünyası içinde önemli bir yere sahiptir (Durbilmez 2014: 36; Öztürk 2015: 7-8; Şengül 2002: 498).

Rivayet ve rivayet bilim demek olan narrative ve naratolojiye ait çalışmalarda; farklı din, kültür, bilgi-rivayet geçişlerinin ve geleneklerarası etkileşimin anlaşılmasında tamamlayıcı öğenin, gizli olduğu anlatılır. Naratolijik bir bakışın, Kuran ve sünnette var olduğu iddia edilen Yahudi-Hristiyan kültürüne ait unsurların boyutlarını açıklığa kavuşturacağı gibi, aynı zamanda Kuran'ın olayları anlatım biçimini de açıklayabileceği ifade edilmiştir. M.R.Waldman, Yusuf suresini bu açıdan oldukça aydınlatıcı ve dikkat çekici bulmakta ve Tevrat'taki Yusuf Peygamber'in anlatıldığı bölüm ile Kuran'daki sureyi karşılaştırmaktadır (Waldman 1986: 47).

Naratoloji, köken ve hedeflediği ufuk itibariyle disiplinlerüstü bir özelliğe sahiptir. Bu itibarla her rivayetin, aktarılan (hikâye, metin vb.) muhteva ve bu muhtevanın anlaşılmasını sağlayan açıklamalara sahip iki unsur bulunması gerektiğinden söz edilir (Smith 1980: 213).

Kuran'da kıssa kelimesi yirmi beş ayette geçer.⁷⁴ Bu ayetlerde “haber vermek, açıklamak”, “bir şeyin izini takip etmek, ardından gitmek” anlamlarında kullanılır. Tefsirlerde ise Kuran'da bahsi geçen peygamberler ve toplumlarla ilgili manidar haberler ve / veya hadiselerin aktarımına karşılık gelir (Öztürk 2015: 11).

Rivayet nakleden kişilere ravi denilir. İslamiyetten önce rivayet kelimesi sadece şiir nakilleri için kullanılırken, İslamiyetten sonra hadis, sünnet ve dinî hikâyelerin nakli için de kullanılmıştır. Rivayetlerde kıssalar gibi mit, efsane, menakıp-nâme, masal, destan, halk hikâyesi gibi anlatılar içinde yer almaktadır. Bu şekilde gelecek nesillere kültür unsurları aktarılmaktadır (Efendioğlu 2008: 135).

⁷⁴ bkz. Nisâ 4: 164; Enâm 6:57, 130; Arâf 7:7, 35, 101, 176; Hûd 11: 120; Yusuf 12:3,4; Nahl 16: 118; Kehf 18: 13; Tâhâ 20:99; Neml 27: 76; Kasas 28:25; Mümin 40:78.

Türkiye’de anlatılan pek çok kıssa ve rivayetlerde İsrailiyat unsuruna rastlanılmaktadır. Söz gelimi Halide Edip, Kenan Çobanları adlı eserinde anlattığı Yusuf kıssasına kaynak olarak Kuran yerine Tevrat’ı seçtiğinden bahsedildi. Buna benzer pek çok dinî kıssa ve rivayetlerde kaynak olarak İsrailiyatın tercih edildiği görülmektedir.

5.7. İsrailiyatın Halk Anlatılarına ve İnançlarına Etkisi

İsrailiyat, Cahiliye Dönemi’nde Arap kültürüne girmeye başlamıştır.⁷⁵ Çok önceleri Arap Yarımadası’na göç etmiş ve büyük çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu Kutsal Kitap’tan bir grup, Cahiliye Dönemi’nde Arapların arasında yaşamaktaydı ve Roma İmparatoru Titus’dan gördükleri şiddetli baskı ve sıkıntılardan kaçan Yahudiler de miladi 70 yılında Arap Yarımadası’na göç etmişlerdi. Bu göç esnasında dini kitaplarını ve bu kitapların şerhlerini de yanlarında getirmişlerdir. Bununla birlikte peygamberlerinin ve din adamlarının sonraki nesilere aktarmış olduğu kültürel değerlerle yaşamaya devam etmişlerdir. Medrese diye isimlendirilen mekânlarda kendilerine ulaşan bu bilgilerin öğretimini yapıyorlar, diğer mekânlarda ise ibadetlerini gerçekleştiriyorlardı (Zehebi 2011:30).

Araplar, cahiliye döneminde doğu ve batıya doğru olmak üzere kışın Yemen’e, yazın da Şam’a iki yolculuk yaparlardı. Bunların çoğunluğunu ise Yahudiler oluşturmaktaydı. Doğal olarak buralara yerleşen Yahudiler ile Araplar arasında karşılıklı görüşmeler, konuşmalar oluyordu. Arapların bu dönemde, kültürleri bedevi olmalarından dolayı kültür ve inanç değerleri yeterli seviyede değildi. Bu nedenle daha baskın olan Yahudi kültürü Arap kültürüne etki ettiği düşünülmektedir (Zehebi 2011: 31-32).

Medine Yahudileri, şehirde ticaret hayatını ele aldılar ve ekonomik güce sahip oldular. Küçük gruplar halinde yaşayan bu Yahudiler kendi aralarında ekonomik olarak yardımlaşmaya devam ettiler. Zamanla ekonomiyi tamamen ele geçiren Yahudiler Araplara borç para vermeye başladılar. Borçlarını ödeyemeyen Arapların topraklarına el koydular ve faizcilik yaptılar. Tevrat’a inananlarla Müslümanlar iş birliği yaptılar.

⁷⁵ İslam öncesi dönemdeki ilahî vahye dayanan dinler, Yahudilik ve Hristiyanlıktır. Bunların dışında ilahî vahiy irtibatı bulunmayan değişik din ve kültürlerin varlığı da bir gerçektir. Hz. Muhammed’in geçmiş kültürlerle karşı tavrı, esasen O’nun Ehli Kitap ve Yahudi kültürüne yönelik tavrından farklılık arz etmez. Hz. Muhammed’in geçmiş kültürlerle bakışımın genel hatlarını belirleyen hadisler, genelde geçmiş kültürlerle karşı bir duruşu ifade etmekle birlikte, gerçekte onlar, Yahudi-Hristiyan kültürüne muhalif bir tavrı yansıtır (Hıdır 2010: 208).

Münasebet bazen dinî ve siyasî, bazen dostça, bazen de düşmanca bir hava içinde gelişti. Kutsal Kitap'ta anlatılanlar Müslümanlar arasında yayılmaya başladı, dilden dile aktararak gelecek nesillere ulaştı. Kuran'ın yaratılış, peygamberler ve geçmiş milletlerle ilgili kısa olarak anlatılan hususlarını tefsir etmek için bir gayret içine girilmişti. Bu mühitte bulunan Yahudi ve Hristiyan toplulukları, gerek Kutsal Kitap'ta bulunan kıssa ve rivayetlerle gerekse kültürlerinde bulunan inançlarla Kuran'da bulunan ayetleri açıklama yoluna gitmişlerdir. Bununla birlikte kıssa anlatıcıların da bu konuda oynadığı rol de azımsanamaz. Kuran müfessiri olarak ortaya çıkan bu kişiler, Kuran'ın beyanları ve hadislerle yetinmeyerek, nereden olursa olsun buldukları bilgileri hayâllerinden çok şeyler ekleyerek anlatmışlardır. Sahabeler döneminde Kuran'ın bu şekilde açıklanması İsrailiyat unsurlarının İslam kültürüne girmesine neden olmuştur. Bu İsrailiyat unsurları, kıssa ve rivayet yoluyla tâbiîler döneminde artmıştır. Tâbiîler döneminden sözlü kültür yoluyla sonraki nesillere bu kıssa ve rivayetlerin aktarılmasıyla daha da geniş sınırlara yayılmıştır. Tâbiîler ve sonraki dönemlerde⁷⁶ Kuran'ın kısa ve açık olmayan kısımları Kutsal Kitap'ta bulunan alıntılarla yorumlanarak geniş çapta nakiller yapılmıştır. Toplumun İsrailiyat kaynaklı kıssa ve rivayetlere karşı çıkmaması ve her anlatılanın alınması, bu tür kültür unsurlarının alımını artırdı (Aydemir 2015: 18).⁷⁷

Hz. Muhammed'in ve O'nun sadık arkadaşları olan sahabenin, Hristiyan ve Yahudilere karşı gösterdikleri insanî muamele, İsrailiyat dediğimiz şeylerin Müslümanlar arasında yayılmasının ve benimsenmesinin sebepleri arasında yer alır (Aydemir 2015: 80). Bu konuya önemli bir örnek olarak, Hz. Muhammad'in gayrimüslim olan birini Habeşistan'a elçi olarak göndermesi gösterilebilir (Hamidullah 2007: 91).

Yahudilerden bazıları, Müslüman olduktan sonra kendilerine ait pek çok kıssa ve rivayetleri Müslümanlar arasında yayılmasını sağlamıştır. Bu kıssa ve rivayetler, Kuran tefsirine girmiş ve Müslüman araştırmacılar, bu yolla ayetlerin açıklamalarını tamamlama yoluna gitmişlerdir. İbn Abbas, Kabul Ahbar gibi âlimlerin sözlerini almaktan

⁷⁶Teba-yi tâbiîn (tâbiîni izleyenler) dönemi olarak kabul edilen bu dönem; tâbiînle müslüman olarak görülen ve müslüman olarak ölenleri daha özel anlamıyla tâbiîn neslinin âlimlerinden hadis rivayet edenleri ifade eder. Teba-yi tâbiîn sahâbe ve tâbiînden sonraki üçüncü nesildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ulu 2011: 217-218.

⁷⁷ İslam devletinin kültürel özelliklerini oluşturan pek çok bölümün Yahudi kültüründen etkilendiği görülmektedir. Tarih ve bu alanda telif edilen eserleri okuyup incelediğimizde, bunların bir kısmı İsrailoğulları ve peygamberlerinin tarihine, aralarında geçen konulara, başlarından geçen hadiseler ve olaylara çok önem verdiklerini görüyoruz (Zehebi 2011: 32).

kaçınmadıkları ve Hz. Muhammed'in "Kutsal Kitap size rivayet ettiğinde, tasdik de etmeyin, yalanlamayın da" buyurduğu rivayet edilmesine rağmen, iş bunun tersine dönmüş ve onların dedikleri onaylanarak aktarılmaya devam edildiği söylenmektedir (Zehebi 2011: 91).⁷⁸

İbn Haldun (öl. 808/1406), rivayet ve nakle istinad edip Yahudi kültür ve düşüncesinden istifade eden ilk müfessirlerin yöntemini araştırırken, o dönemde Arap Yarımadası'nda Yahudilerin tıpkı Araplar gibi bedevi olduklarını ve bilgilerinin de Kutsal Kitap'tan halkın bildikleriyle sınırlı olduğunu bildirerek, İsrailiyatla ilgili önemli bir tespitte bulunmuştur. Ona göre ilk müfessirlerin Yahudi kültürüyle ilişkileri halk seviyesinde olmuştur. Kutsal Kitap'tan kültürel mirasla ilmî ve bilimsel seviyede kurulan ilişki ise İbn Haldun'un sözüyle, "âlimlerin tahkik ve incelemeye başvurdukları" döneme rastlar.⁷⁹ İsraili rivayetleri nakledenlerin genellikle; Tevrat ve İncil nazarında inanılan kitaplardan nakledildiklerinden bahsedilir (Hıdır 2000: 3).

İsrailiyatın bir kısmı, bizzat Müslümanlar tarafından yayıldı ve kitaplara geçti. Bu İsrailiyat unsurlarının, Hz. Muhammed döneminden sonra, gelecek nesillere kıssa ve rivayetlerin içinde taşıyan, ilk iki neslin sahabe ve tâbiînin, Yahudi kültürüne ve kutsal kitaplara âşinâ olmaları nedeniyle bu kültürün etkisinde kaldıklarından söz edilmiştir (Aydemir 2015: 75-76; Hıdır 2010: 256).

İsrailiyat, başlangıçta tefsir ve hadislerin iç içe olmasından dolayı tefsir ve hadislere aynı zamanda girmiştir. Özellikle bu sızmalar sahabeler döneminde başlamış ve onların Kuran'ı okuduklarında ondaki kıssa ve rivayetleri İsrailiyat unsurları ile tamamlamışlardır. Ancak Kuran'ın bunları, vaaz ve ibret alınması kabilinden

⁷⁸ Hz. Muhammed zamanında bazı kimseler Tevrat'ı İbranice olarak okurlar, Arapça olarak da açıklarlardı. Bu suretle Ashâb-ı kiram onlardan bazı bilgiler öğrenirlerdi. Ayrıca Kabul Ahbar (öl. 35/655) ve Vehb b. Münebbih (öl. 110/728) gibi Ehli Kitap'tan pek çok haberlerini gayet mükemmel bir şekilde bilen ve bu vasıflarıyla meşhur olan bazı âlimler de bu mevzudaki malûmatın çoğalmasına imkân vermişlerdir. Müslümanların bu tür rivayetler karşısındaki durumlarını belirten Hz. Muhammed, "Ehli Kitap'tan ne tasdik edin, ne de yalanlayın; yalnız biz Allah'a ve bize indirdiği şeylere... inandık deyin" buyurmuştur. Ne var ki, bir kısım hadis imalcileri ve bilhassa halk hikâyecileri, İsrailiyata ve diğer Ehli-i Kitap'a ait bazı sözleri, halka daha çok tesir edeceği düşüncesiyle, Hz. Muhammed'in hadisi olarak nakletmişlerdir. Bu rivayetlerin bir kısmı evvelki peygamberlerin, bir kısmı İsrail âlimlerinin sözleri, bazıları da Tevrat veya İncil de geçen sözlerdir. Mesela hadis diye rivayet edilen "dünya muhabbeti her günahın başıdır" sözünün Hz. İsa'ya ait olduğu söylenmektedir. Bu tür uydurmalarından biri olan "Beytu'l-mukaddes, akreplerle dolu altın bir leğendir" sözü Tevrat'ta geçen bir cümledir. Şurası da muhakkaktır ki, hadis olarak rivayet edilen ve fakat bir benzeri Tevrat veya İncil'de mevcut olan bazı haberleri derhal uydurma olarak kabul etmek, bazılarının yaptığı gibi doğru olamaz; zira bu kitaplarda bulunan tahrife uğramış bazı sözlerle Hz. Muhammed'in hadislerinin aynı mealde olması da mümkündür (Cevziyye:71-72).

⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Haldun 1401: 997.

zikretmekle yetindiğini, olayların ayrıntısını anlatmadığını, olayı kısaca müşahede ettiğinden bahsedilirdi. Kuran’da zikri geçen olay ve hadiselerin özellikle de peygamber kıssalarının pek çoğunun ayrıntıyı, Tevrat ve İncil ile bu ikisinin açıklamaları ve yorumlarından öğreniliyordu. Sahabîlerden bazıları bu ayrıntıları öğrenmeye meraklı idiler ve Kutsal Kitap’tan Müslüman olanlarla görüşerek merak ettikleri bu konuları soruyorlar, onlar da bildiklerini aktarıyorlardı. Tâbiîn döneminde, Kutsal Kitap’tan nakil işi yaygınlık kazanmıştı. İsrailî kıssa ve rivayetler, tefsir ve hadislerde fazlaca yer almaktaydı. Kutsal Kitap’tan İslam’a aktarılan unsurların oldukça fazla olması ile toplumun, kitaplarında geçen ilginç konuları dinlemeye olan aşırı merakları bunda etkili olmuştur. Hatta bu dönemdeki bazı müfessirler, tefsirde boşluk olarak gördükleri yönü kendilerine ulaşan İsrailî rivayetlerle kapatmaya çalışmışlardır. Bu tür aktarmalar tedvin⁸⁰ dönemine kadar devam etmiştir (Zehebi 2011: 38-39).

Tefsir ve hadislerin toplanması ve yazılması aynı döneme denk gelir. Bu da şu şekilde olmuştur: Ömer b. Abdulaziz değişik bölgelere dağılmış âlimlere gönderdiği emirnamede doğru gördükleri hadisleri toplanmalarını istemişti. Bunlardan bazıları farklı şehirleri gezerek Hz. Muhammed’in hadislerini topladılar. Topladıkları malzemeler içinde tefsirle ilgili Hz. Muhammed’den gelen rivayetlerin yanında sahabe ve tâbiînden gelen nakiller de mevcuttu. Başka bir ifadeyle, topladıkları hadisleri bir araya getirip farklı bölümlere ayırıyorlardı. Tefsir de bu bölümlerden biriydi. Bunun anlamı; aslında onların amacı tefsirlerde bulunan hadislerin bir bölümüyle ilgili kıssa ve rivayetleri toplamaktı, yoksa tefsiri bir ilim olarak görüp o konuyla ilgili hadislerde yer alan kıssa ve rivayetleri toplamak değildi. Bunlardan sonra gelen bazı müfessirler ve hadisçiler, kıssa ve rivayetin toplanması aşamasında senedinden bahsetmeksizin sadece metni zikretmekle yetindiler. Rivayet döneminde olduğu gibi, tedvin döneminde de bu davranış devam etmiştir. Çünkü senedlerin zikredilmemesi, bu kitaplara bakan kimselerin müelliflerine güvenerek, bunlardaki bütün hadisleri, kıssa ve rivayetleri gerçek kabul ettiklerinden bahsedilir. Zaman geçtikçe tefsir ve hadis alanında eser yazmaya girişen bazı kimseler, bu rivayetlere karşı duyarsız davranmaya devam ettikleri anlatılır. Ebu İshak es-Salebî’nin (427/1036) bunlardan biri olduğu da iddia edilmiştir (Zehebi 2011: 36-40).

⁸⁰ Sözlükte “yazmak, toplamak, derlemek” anlamındaki tedvin, terim olarak hafızalarda ve değişik yazı malzemeleri üzerinde bulunan hadis metinlerini belli bir tasnife tâbi tutmadan yazıya geçirmeyi ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Efendioğlu 2011:267.

Bu dönemlerde, tefsir ve hadise İsrailiyatı karıştıran insanların çoğu, mescitlerde, camilerde ve başka yerlerde halkın önüne oturup onlara, gönüllerinin arzuladığı İslam'a uygun olmayan değişik şeyleri anlatan, sevgilerini kazanarak ceplerinden bir şeyler koparmaya çalışan kıssacılar olduğundan da bahsedilmektedir (Zehebi 2011: 39).

Hiz. Muhammed ashabıyla birlikte otururken kendisinin önem verdiği veya ashabının sorduğu dinî ve dünyevî meselelerden bahsettiği ve konuşmalarında ashabın anlayamadığı bazı ayetleri de açıklamıştır (Zehebi 2011: 34). Bununla beraber Hiz. Muhammed, geçmiş ümmet ve milletlerle ilgili ibretli, faydalı kıssa ve rivayetleri sahabîlere anlatmış, bu kıssa ve rivayetlerde, tıpkı Kuran'daki gibi, ibretli ve faydalı olma yönünü öne çıkarmayı amaçlamıştır (Hıdır 2010: 208). Sahabîler ondan işittiklerini kavrayıp ezberlerler ve bunları Hiz. Muhammed'in o an meclisinde hazır bulunmayan kardeşlerine ve daha sonraları kendilerine talebelik yapan tâbiîlere naklederlerdi. Tâbiîler de sahabeden öğrendikleri kıssa ve rivayetleri önce birbirlerine, daha sonra da bu konuları öğrencilerine aktarırlardı. Hiç şüphesiz tâbiîn ile onların öğrencilerinin aktardıkları bilgiler sadece Hiz. Muhammed'den gelen kıssa ve rivayetler değildi. Bunun yanında sahabe ve tâbiîn'in açıklamalarını da aktarıyorlardı. Bu açıklamaların bir kısmı tefsirle ilgili bir kısmı da diğer dini hususlar hakkındaydı. Özellikle tefsir ve hadisle ilgili kıssa ve rivayetler, geçirdikleri dönemlerde, iyice kaydedilmek, ezberlenmek ve sıhhatlerinin tespit edilmesi açısından hep aynı titizlik gösterilmemiştir. Sahabîler güvenilir, ezberleme yetenekleri son derece kuvvetli ve Hiz. Muhammed'in kendilerine rivayet ettiği hadisleri kabulde çoğunlukla tereddüt etmezlerdi. Tâbiîn döneminde ise kıssa ve rivayet uydurmacılığı çoğaldı. Hicri 41 yılında Müslümanlar arasında fitne çıkmaya başladığında insanlar Şiî, Haricî ve Ehli Sünnet diye gruplara ayrılınca kıssa ve rivayet uydurma faaliyeti orta çıktı. Fakat tâbiîn döneminde kıssa ve rivayet yolu ile hadis uydurma faaliyetinin yayılmış ve daha farklı bir boyuta ulaşmıştır. Hiz. Muhammed adına hadis, kıssa ve rivayet uydurmalar yaygınlaştı. Tâbiîlerin öğrencileri döneminde ise hadis uydurma hareketi daha ileri bir safhaya ulaştı (Zehebi 2011: 34-36). Bununla birlikte İsrailiyat kaynaklı kıssa ve rivayetlerde anlatılmaya devam edildi.

Rivayet ilminde esas ve yaygın olan, sonraki neslin öncekinden aldıkları rivayetlerdir. Bununla beraber ashabın ashaptan, tâbiîn'in de tâbiîden, tâbiîn'in de öğrencilerine nakilde

bulunması gibi, bir neslin yine kendileriyle aynı nesle mensup kimselerden rivayet etmeleri önemli bir kültür aktarım şeklidir.

Mit unsurlarından beslenen, sözlü kültür ürünleri arasında yer alan kıssa ve rivayetler; bir toplumun manevi değerlerinin, hayat tarzının, ahlakî yönelimlerinin, inanç ve davranış biçimlerinin oluşmasında etkin bir rol oynamaktadır. Yani kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılması ve toplum hayatının sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir mihenk taşıdır.

Kıssa ve rivayet tarzı anlatımlar farklı anlatı türleri içinde de yer alır. Bu anlatı türleri; kültürlerin gelişmesine, yayılmasına ve diğer kültürlerle etkileşime geçmesini sağlayan önemli unsurlar arasındadır. Bu anlatılar, iç içe geçmiş ve birbirlerine yakın dönemlerde ortaya çıkmıştır. Arap Yarımadası'nda İslamiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte özellikle kıssa ve rivayetler aracılığıyla pek çok İsrailiyat unsurunun İslam'a girdiğinden söz edilmişti. Türklerinde İslamiyeti benimsemesiyle birlikte bu anlatılarda yer alan İsrailiyat unsurları Türk kültürüne girmiştir. Günümüzde anlatılan ilk yaratılanlar, helak edilen kavimler ve peygamberler hakkında anlatılan pek çok kıssa ve rivayette İsrailiyat unsurlarına rastlanmaktadır.

Türk kültürüne giren en önemli İsrailiyat, Türk soyunun Nuh Peygamber'in oğullarından Yafes [Yafet] 'in torunu (Gomer'in oğlu) olan Togarma'dan geldiğinin rivayet edilmesidir.

Ayrıca yukarıda bahsi geçen konuyla ilgili başka bir rivayet de şöyledir: ... Nuh Peygamber, oğullarından Ham'ı Arap tarafına, Sam'ı İran tarafına, bir rivayette de Yunanistan tarafına, Yafes [Yafet]'i de Türkistan tarafına çok uzak bir yere gönderir. Yafes [Yafet], yanında iman eden iki kişi ve karısı ile beraber hayli yol yürüdüktan sonra Buhara'da kalır. Buhara'dan sonra Semerkand'a gelir. Burayı geçtikten sonra Kettekurgan ve Mir Pazar yolu üzerinden Zarevşan ırmağının geçtiği yönde ilerler ve Amudareyi geçtikten sonra sular akmaya başlar. Taşkent'ten Çimkent dediğimiz bir yere ve ordan Talas'a, Talas'tan Kırgızistan'ın Islık Gölü'ne kadar gelir. Orada kalır. Yafes [Yafet]'ten dört oğlan meydana gelir. Bunlar Tutuk, Türk, Moğol ve Tatar'dır. Tutuk'un soyu meydana gelmez. Moğollar bellidir. Tatarlar da Tatar, Kara Tatar diye iki kısma ayrılır. Türk'ün soyundan da Ayhan, Günhan, Yıldızhan gelir (K1). Bu

rivayette de Türk soyunun kökeni Nuh Peygamber'in oğlu Yafes [Yafet]' in soyuna dayandırılmaktadır.

Bununla birlikte Hacı Bektaş Veli, Hacım Sultan, Otman Baba, Battal Gazi, Danişmend Gazi ve Saltuknâme gibi anlatılar din tesiri altında gelişmiş eserlerdir. Bu eserler, kahramanları öldükten sonra kaleme alınmıştır. Bu anlatılarda, destansı anlatımın yanı sıra hikâye tarzı anlatım özelliğiyle birlikte özellikle masalımsı anlatım dikkat çekmektedir. Bu anlatılarda, masalımsı anlatım olarak dikkat çeken özellikler söz gelimi “kahramanın bir bağırsığıyla yüzlerce, binlerce kişi ölür”, “eren, denize seccadesini ya da postunu serip üstünde oturur, karşıya geçer ve geçtikten sonra seccadesini ya da postunu bir ucundan tutup silker ve omzuna atıp gider”, eren/kahraman; “zamanı gelince doğan, şahin, güvercin donuna girer, yeri gelince de silkinip insan olur”, “aynı anda pek çok yerde görünür”, “denizdeki gemiyi kurtarır”, “hayvanlarla konuşur ve taşlar yürür”, “zaman içinde zaman, mekan içinde mekan yaratır”, “kayayı hamur gibi yoğurur”, “ateşe girer yanmaz”, “gerekirse taşı hızar gibi keser, dağı saman çöpü gibi nefesiyle uçurur”, “ölüyü diriltir”, “doğuşu da bir keramet sonucudur, ölümü ise sadece bir uykudan ibarettir”. Bütün bu anlatılarda yer alan bu olağanüstü özelliklere sahip eren/kahraman aynı zamanda, aynı mekanda haşır neşir olurlar. Bu anlatılarda dikkat çeken önemli bir husus da halkın dilinin kullanılmasıdır. Türk anlatılarında yer alan eren/derviş gibi kişilere ait bu özellikler peygamberlere ait kıssa ve rivayetlerle birlikte Hristiyan ve Budist azizlerine ait anlatılarda da görülmektedir. Söz gelimi Hristiyan ve Budist azizlerde “denizden geçer, havada uçar”. (Ocak 1958: IV-V).

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ANLATILAN İSRAİLİYAT KAYNAKLI KISSA ve RİVAYETLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Âlem, evrenin yaratılışı, Âdem, Nuh, İbrahim, Yusuf, Musa Peygamber ... ve bunlara dair kıssa ve rivayetler, Yahudi ve Hristiyan kültüründe olduğu gibi Türk-İslam kültürünün de ayrılmaz bir parçasıdır. İbrahimî geleneğin ortak mirasına dair sayısız anlatı, bazen Yahudi kaynaklarından İslam kaynaklarına, bazen Hristiyan kaynaklarından tasavvufa ve bazen de tersine İslamî kıssa ve rivayetlerden, Yahudi ve Hristiyan anlatılarına geçerek artık kesin kaynağı saptanamayan ortak bir zenginlik haline geldiği gibi, bunun tam tersi bir etki de gösterdiği görülmüştür.

1. İlk Yaratılanlar Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Bu bölümde, evren yaratılmadan önce Allah tarafından ilk olarak yaratıldığı düşünülen “Nur”, “Kalem”, “Levh-i Mahfuz”, “Arş”, “Kürsü” ve “Sidretü'l-Müntehâ” ile ilgili kıssa ve rivayetlerde İsrailiyat unsurları bulunmaktadır.

1.1.Nur Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Nur hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Allah'ın ilk olarak altı varlığı yaratıp bir ölçüye koyması, bunlardan ilkinin nur olması, sonra sırasıyla nefsi, ruhu, sureti, harfleri, isimleri, rengi, tadı ... yaratması,
2. Allah'ın tüm varlıklardan önce Hz. Muhammed'in nurunun yaratılması ve belli bir süre bekletilmesi, daha sonra bu nurdan dört varlık (kalem, levh, arş ...) yaratması ve dördüncünün yeniden dört parçaya ayrılması,
3. Hz. Muhammed'in rivayetine göre, Allah'ın ilk yarattığı şeyin akıl olduğu, bu aklında gizli bir nurdan yaratıldığı ve bu nurun ruhanî olduğu,
4. Nur'un “arş, kürsü, levh ve kalemden dokuz yüz bin sene önce” yaratılması, başka rivayette ise tüm varlıklardan üç yüz yirmi dört bin yıl önce yaratılması, bu nurun bin yüz sene Allah'a secde etmesi, daha sonra nurdan cevher yaratılması, Allah'ın cevhere

kudret nazarı ile bakması neticesinde bu cevherin eriyerek su olması, bu suyun bin yıl boyunca durmadan akmaya devam etmesi, sonra Allah'ın bu suyu 10 kısma ayırması, yaratılan her kısım arasında çok uzun mesafelerin olması, bunların rakamlarla belirtilmesi, sırasıyla önce arş, sonra kalem, levh, ay ... yaratması ve bunların niteliklerinin verilmesi,

5. İlk olarak Hz. Muhammed'in ruhunu yaratılması, bu ruhun arşın sağında dört bin yıl tesbih ve takdise devam etmesi, daha sonra arşın ortasında yedi bin yıl tesbih etmesi, sonrasında Allah'ın meleklerle yerden toprak getirmelerini emretmesi,

6. Hz. Muhammed'in nurunun beyaz bir kuş suretinde yaratılması, bu kuşun arşın altındaki deryada dört bin yıl tesbih eylemesi ve deryadan çıktığı zaman yüz yirmi dört bin damla düşmesi ve her damladan bir peygamberin ruhunun yaratılması; bir başka rivayette ise bu kuşun yüz yirmi dört bin kere nefes alması, her nefesinde bir peygamber yaratılması, nura mahal olacak toprağı Allah'ın dört kısma ayrılmasını emretmesi, toprağın dörde bölünmesi, birisinden güneş, birisinden ay, birisinden hava, birisinden kandil yaratılması,

7. Kâinatın nurunun, bütün varlıklardan bir milyon altı yüz yetmiş bin yıl önce halk olunması, iki bin perdeden geçmesi, her bir perdede binlerce yıl tesbih ile meşgul olması,

8. Hz. Muhammed'in nurunun, hicapların her birinde on iki bin yıl tesbih çekmesi, hepsini bitirip bütün perdelerden geçtikten sonra on deryaya dalmasının emredilmesi, bu deryalarda (Şefaath deryası, Nasihat deryası, Şükür deryası, Sabır deryası, Cömertlik deryası, İnâbet deryası, Yakın deryası, Hilm deryası, Kanaat deryası, Muhabbet deryası) binlerce yıl Allah'ı tesbih etmesi, Allah'ın deryanın yanında nurdan bir konak yaratması, bu konağın yerden ve gökten yetmiş defa daha büyük olması ve bu konakta yedi yüz makam yaratması, nurun iki rekat namaz kılması kıyam, rüku, secde ve tehiyyatta bin yıl durması, Hz. Muhammed'in kalktığı esnada yüz yirmi dört bin damla düşmesi, her damladan peygamber ruhunun yaratılması, daha sonraki damlalardan dört meleğin (Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail) yaratılması,

9. İlk yaratılanların aslının cevher olması, bu cevherin âlemin dört yüz misli büyüklükte olması, Allah'ın bu cevhere heybet nazarı ile bakması ve sonucunda bu cevherin su, ateş

ve nur olarak üç parçaya ayrılması, bunların birbirine karıştırılmasıyla gök, yer, arş, kürsü, gök yüzü cisimleri ve nurun yaratılması, bu nurdan peygamberlerin, evliyaların ve tasavvuf büyüklerinin yaratılması, daha sonra yine bu cevherden ateş, hava, su ve toprağın yaratılması,

10.Allah'ın her gün bir varlığı yaratması, sırasıyla “toprağı cumartesi, dağları pazar günü, ağaçları pazartesi günü ...” yaratması,

11.On iki hicap yaratılması ve nurun her bir hicapta binlerce yıl kalmasıyla ilgili kıssa ve rivayetler, İslam ilminde Kutsal Kitap kaynaklı İsrailiyat olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca nur (ışık) motifi Kutsal Kitap'tan daha eski kaynaklı mitolojik unsur olarak da görülmektedir.

Türk yaratılış destanında olduğu gibi pek çok anlatılarda nur (ışık) motifi yer almaktadır. Işık genellikle “aydınlık veren, kurtarıcı, yol gösterici” gibi anlamlarda kullanılan mitolojik bir motiftir. Destanların büyük kahramanları, kahramanların eşleri ve onlara yol gösteren kurt kutsal bir ışıktan doğarlar.⁸¹ Türklerin İslamiyetten önceki inançlarında (Şamanizm) uçmak / cennet bir ışık dünyası olarak ortaya çıkar. Bu inanca göre, yeryüzünden on yedi kat göğe yükseldikçe ışığın arttığı nur dünyası vardır. Uygurların benimsediği Işık dini olarak kabul edilen Maniheizm'in tanrısı da ışık tanrısı olarak görülür.⁸² İslamiyetin kabulünden sonraki dönemlerde destanlarda da ışık motifi dinî bir motif olarak ortaya çıkar, hem destan hem de diğer dinî anlatıların kahramanlarının yüzleri nurlu ve aydınlık olarak anlatılmıştır.⁸³

Kıssa ve rivayetlerde “nur” hakkında anlatılan ayrıntılarla ilgili hem Kutsal Kitap hem de Kuran'da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. “Nur” Eski Ahit'te “ilahî tecelli ve kurtuluş” olarak ifade edilirken (Mezmuzlar 27:1, 36:9), Yeni Ahit'te İsa Peygamber'in, “Ben dünyanın nuruyum [ışığıyım]” ifadesi vardır (Yuhanna 8:12). “Nur” kavramı Kuran'da pek çok ayette “yol gösterici ilahî ışık”, “vahyin aydınlığı” (Mâide 5:15; İbrâhîm 14:1; Hadîd 57:9; Zümer 39:22) gibi anlamlarda kullanılmıştır. Ayrıca güneş

⁸¹ Yaratılış destanındaki Ak Ana, ışıktan bir kadın motifidir. Oğuz Kağan destanında Oğuz'un evlendiği kadın gökten inen mavi bir ışıktan doğar. Yine aynı destanda, Oğuz Kağan ordularına yol gösteren kurdun Oğuz'un çadırına inen bir ışıktan doğduğu anlatılmaktadır.

⁸² Bütün eski Türk inanışlarında ışık hep ön plandadır. Uygur destanında Böğü Kağan'ın dört kardeşi ile birlikte gökten yere inen bir ışıktan yaratıldığından bahsedilmektedir.

⁸³ Satuk Buğra Han'ın dört kızından ikincisi Alanur'un Cebrail aracılığıyla ağzına akan bir damla ışıktan dünyaya gelen oğluna Ali gibi Allah'ın arslanı olduğundan Seyyid Ali Aslan Han adını verişini bu motifin Türk destanlarında yer aldığını göstermektedir.

için “ziyâ”, ay için de “nur” (Yunus 10:5) kelimesi kullanılmıştır. Nur ayetinde ise “Allah’ın yerin ve göklerin nuru” olduğunu açıklar (Nur 24:35). Kuran’da ana hatlarıyla Hz. Muhammed’in bir beşer ve insanlara doğru yolu gösteren bir peygamber olduğundan bahsedilir (Enâm 6:50; Furkân 25: 7-8, 20-23).

Bu bilgilere baktığımızda “Hz. Muhammed’in ışığı” (Nur-ı Muhammedî) kavramında İslamiyetten daha önce olan Hristiyan teolojisinde İsa Peygamber için kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle bu kavramın ortaya çıkışında Hristiyan teolojisinin etkisi olduğu düşünülebilir.

Dünyevî nurlar⁸⁴ olduğu gibi mânevî nurlar⁸⁵ da vardır. Kuran’da “Allah’a, resulüne ve indirdiğimiz Nur’a iman ediniz” ayetlerinde (Tegabün 64:8; Nisâ 4:174), Nur’dan kastdedilen şeyin Kuran olduğu da söylenir. Bu doğrultuda Kuran’ın adlarından biri olarak da nur kabul edebilir.⁸⁶ “Muhakkak ki Allah’tan size bir nur, bir de apaçık kitap gelmiştir” (Mâide 5:15) ayetinde nur ise Hz. Muhammed’dir. “Müminlerin velisi olan Allah onları karanlıklardan nura çıkarır” âyetleri de (Bakara 2:257; Mâide 5:16) bulunmaktadır. “İnsanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa, aziz ve övgüye layık olan Allah’ın yoluna çıkarman için bu kitabı indirdik” (İbrahim 14:1) ayetinde karanlık ve aydınlık motifleri dikkat çekmektedir. Doğruluk “aydınlıkla”, kötülük “karanlıkla” birlikte anılmaktadır. Mitolojik anlatılarda da aydınlık ışık ile karanlık kötülük ile anılmaktadır.

Ayrıca kıssacılar ve raviler, bu kıssa ve rivayetlerde hayalî ve abartılı (özellikle anlatılarda yer verilen sayılar dikkat çekmekte) bir tarz kullanarak zaman zaman efsanevî zaman zaman masalımsı bir anlatımla dinleyicilerin dikkatini çekmiş, onları etki altına almış ve cezp etmiştir. Sözlü kaynaklarda yer alan bu kıssa ve rivayetler halk arasında kabul görmüştür.

Kıssa ve rivayetlerde cevherin üç parçaya ayrılması, birinden suyun, birinden ateşin, birinden de nurun yaratılması, bir başka rivayette ise iki âlemin fertlerinden üç bileşik cismin ortaya çıkarılmasından söz edilmektedir. “Üç sayısı ‘kutlu’ kabul edilen mitolojik bir simgedir” (Durbilmez 2005: 1-22). Mitolojik sayılar içinde üç önemli bir

⁸⁴ Güneş, ay, yıldız vb.

⁸⁵ Kuran gibi.

⁸⁶ Kuran’dan önce indirilen; Zebur, Tevrat ve İncil gibi kutsal kitaplar da Allah’ın kelâmı olmaları bakımından birer Nur’dur (Mâide 5:44, 46; Enâm 6:91).

yer tutar. “Kapsayıcı sentez” (Schimmel 2000: 69) olarak açıklanan “üç”, “başı, ortası ve sonu olan ilk gerçek sayı” kabul edilir. “Hayatta üç aşamalıdır: 1. Başlangıç, 2. Orta, 3. Son. Mükemmellik ve bütünlük sayısı ve kesin saymanın üst sınırı sayılan üç aynı zamanda belirsiz çokluğun bir ifadesi olarak görülür ve basit yuvarlak bir sayıya çevrilebilir” (Schimmel 2000: 80). Özellikle üçlü kümeler “gizemli sayılardan çok yuvarlak sayılar olarak işlev görür” (Durbilmez 2005: 4).⁸⁷

Rivayette, anâsır-ı erbaa (Dört unsur = Ateş, hava, su, toprak) yaratılmasından bahsedilmektedir. Eski Türk inaçlarında (Şamanizm, Budizm, Zerdüştilik, Maniheizm ve Mazdeizm) olduğu gibi ilk çağda eski Yunan felsefesinde de var olmuştur. Bu konuda, Yunan düşünürleri Thales, Anaximanes, Herakleitos ve Aristo farklı fikirler beyan etmişlerdir. Orta çağda ise Hristiyanlık ve İslam felsefesinde kullanılmaya başlanmıştır. Kıssa ve rivayetlerde yer alan bu dört unsurun farklı inançlar tarafından benimsendiği, ancak ilk olarak Eski Yunan mitolojisinde ortaya çıkmış olacağı düşünülmektedir (Karlığa :149).⁸⁸

Göktürklerde bu dört unsur çok önem arz etmiştir. Türkler ateşe kutsiyet yüklemişlerdir. Aynı şekilde hava, su ve suyu takdis edip toprağa büyük önem vermişlerdir. Bu dört unsur Göktürkler dışında farklı Türkler tarafından da benimşenmiş ve bazı kültürlerde bu beş unsura çıkarılmıştır. Bunlar hava, ağaç, demir, güneş ve ay olarak karşımıza çıkmaktadır. Moğol, Çin ve İran kültüründe de bu unsurların bazı farklılıklarla yer aldığı görülmektedir (Ocak 2002: 239-241).

Alevî ve Bektaşî anlatılarında bu dört unsur (ateş, su, hava ve toprak) inancından sadece Menâkıbu'l Kudsiye ve Vilâyetnâme-i Otman Baba'da bahsedildiğini görüyoruz. Baba İlyas'ın oğullarından Ömer Paşa'nın halifelerinden Yusuf'un kerametleri anlatılırken, Menâkıbu'l Kudsiye'de şu mısralar yer almaktadır:

⁸⁷ Türk halk kültüründe yer alan mitolojik sayılarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Durbilmez 2005: 1-22, 2007: 113-126, 2008: 340-352, 2009:71-85, 2010: 80-85, 2011: 77-93, 2011: 245-257,

⁸⁸Yaratılan ilk madde Arkhe diye adlandırılmıştır. Bu ilk madde Thales'e göre su, Anaximenes'e göre hava, Herakleitos'a göre ateştir. Empedokles ise bunlardan her birini arke olarak kabul etmek yerine, toprakla birlikte dördünün kâinatın ana maddesini teşkil ettiğini söylemiştir. Eflâton'un da dört unsur fikrini savunduğu bilinmektedir. Dört unsur teorisini sistemleştirerek tabiat bilimlerinde hâkim görüş haline getiren ise Aristo olmuştur. Ona göre kâinat, ay üstü ve ay altı olmak üzere ikiye ayrılır. Ay üstü âlem ebediyet diyarı olduğu için burada oluş (kevn-génération) ve bozulma (fesat-corruption) yoktur ve bu sebeple ay üstü âlemde bir tek unsur vardır. Aristo buna esîr adını verir. Ay altı âlem ise oluş ve bozulma evreni olduğu için burada birden fazla unsurun bulunması gerekir.

“Ger diyem beşde onda bir işini
 Unıdasın Yusuf gibi düşüni
 Tâ be-hadd-i anâsır ânı kıl
 Nâfizu'l-hükm idi zihî tahsil
 Od u suyil ü doprağa söyler
 Od u su yil ü doprağ ânılar
 Din ü dünya beği Ömer Beşe'mün
 Kemterin bir kuluyıdı Yusuf ânun” (Ocak 2002:237).

Türklerin İslamiyeti kabulüyle birlikte kıssa ve rivayetlerde, bu inancın anlamına İslamî değerlerin yüklendiğini söylenebilir.⁸⁹ Ayrıca “mitolojik sayılar içinde dört simgeside önemli bir yer tutar” (Durbilmez 2009:98). “Maddi düzenin sayısı olarak bahsedilen dört; dünyada bilinen ilk düzenle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olup doğadan uygarlığa doğru bir değişim söz konusudur” (Durbilmez 2017:207).

Bu konu, özellikle tasavvuf araştırmacıların dikkatini çekmiş ve bu konuyu farklı şekillerde yorumlamışlardır. Başlangıçtan günümüze çeşitli dinî anlayış, irfânî akım ve yaratılışla ilgili anlatılarda manevî ışığı/aydınlığı ifade eden bir terimdir. Gerek eski Türk milletlerinde ve gerekse Türk-İslam kültüründe ışık motifi halk anlatılarında yer almıştır. Işık motifine Maniheizm ile Hermetik felsefesinde de rastlanılmaktadır (Kutluer 2007: 245).

Nur kavramı tarihi seyri dikkate alınarak incelendiğinde benzerinin farklı inanç ve kültürlerde olduğu görülmektedir. İslam düşüncesinde başlangıçta olmayıp sonradan ortaya çıkması da bu anlayışın oluşup şekillenmesinde farklı inanç ve kültürlerin etkisi olabileceğini akla getirmektedir. Fakat araştırmalar Şia'daki Hz. Muhammed anlayışı ile halk öğretilerindeki Nur-ı Muhammedî kavramı arasında benzerlikler olduğunu ortaya koymaktadır. Şî mezheplerinin bir kısmı Hz. Muhammed'in ruhunun doğumdan önce belli olmayan bir zamanda mevcut olduğunu ve yetmiş bin yıl bir kuş şeklinde kaldığını, cennette ise “şeceretü'l- yakîn”in dalları arasında bulunduğu sırada devamlı tesbih çektiğine inanmaktadır. Araştırmalarda bu görüşün Şîîler'de nurun nesilden

⁸⁹ Türklerin İslamiyete girmesi ile ilgili bu dört unsurla ilgili motife Menakıbu'l-Kudsiyye ve Vilayetnâme-i Otman Baba adlı eserlerde rastlamaktayız. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak 1992: 70-71.

nesile geçtiği, ailenin erkek çocuklarından devam ettiği veya bir şekilden başka bir şekile geçtiğinden söz edilir. Bu anlayışa, başlangıçtan beri İsmaililerin inançlarında, Alevî ve Talibîler de, masumiyetle getirilmiş şekliyle Nusayrîlerde ve İmamîlerin eserlerinde görülmektedir (Arpaguş 2015: 210-211).

Bu anlayışın Yunan felsefesinden İslam inancına geçtiği de iddia edilmiştir (Gölpınarlı 1970: 327). Bu anlayış ile ilgili Hıristiyan kültürünün etkisinden de bahsedilir. Buna göre Hıristiyan mistik teologları, İsa Peygamber hakkında kullandıkları ifadelerin aynı İslam'ın kurucusu hakkında da kullanılmış ve Hz. Muhammed'in Allah'ın nuru olduğunu söylemişlerdir. O'nun âlemin yaratılışından önce var olduğu düşünülmüş ve her hayatın temel kaynağı olarak bu nur görülmüştür (Nicholson 1978: 70).

Allah'tan sonra gelen en önemli varlık olarak tanımlanan “Nur-ı Muhammed” anlayışı Hicri III. yüzyıldan itibaren İslam coğrafyasında ortaya çıkmış, zaman içerisinde yayılıp halkın dini duygularına etki etmiştir. Bu anlayışın oluşumu esnasında Yunan ve İslam felsefesindeki doğuş teorisi ve faal aklın, irfanî Hermetik yazılarının ve Maniheizm'in etkisi olduğu açıkça görülmektedir (Arpaguş 2015: 212).

Söz konusu rivayetlerde âlemin ve nübüvvetin başlangıcının sayıya dökülmüş ifadeleri görülmektedir. Mahlukatin yaratılışından önce nurun bekleme suresi üç yüz altmış yıl iken, Âdem Peygamber'den önceki müddeti de üç yüz yirmi dört yıl olduğundan söz edilir. Fakat ilk yaratılışla ilgili rivayetler farklıdır. Hadis olarak aktarılan kıssa ve rivayetlerde ilk yaratılan madde Hz. Muhammed'in nuru, aklı, ruhu vb. olarak anlatılır. Bunun yanında mutlak manada kâinatın yaratılışından bahsedilirken ilk yaratılan nurdur, akıldır, candır gibi kıssa ve rivayetlerde vardır. Ortaya çıkan bu durum aktarılan bu kıssa ve rivayetlerin telifini ve yorumlanmasını güçleştirmektedir. Ayrıca İslamiyeti benimsemiş ancak dinî Kuran'dan değilde tasavvuf ehli şeyh, derviş, veli tipi kimselerin aracılığıyla özellikle kırsalda yaşayan eğitimsiz kişiler tarafından bu kıssa ve rivayetler daha çok rağbet görmüştür (Arpaguş 2015: 207; Arslan 2009: 195-219).

Süleyman Uludağ, “Âdem su ile toprak arasında iken ben peygamberdim.” hadisinden hareketle gerçek olmayan rivayetlere dayandırılan bu düşüncenin, tasavvufa ve Sunni muhite Şia'dan, Şia'ya Yeni Eflatunculuk'tan geçtiğini anlatır. Yine bu tür kavramlar Kuşeyrî'de (öl. 465/1073) bulunmamaktadır. Bu görüşün hicri III. yüzyıldan itibaren tasavvufta öne sürülmeye başladığından ve Yahudi filozofu Filon'un ilahî kelime

görüşü anlayışıyla arasında yakın bir ilişkisinin olduğundan söz edilir. Hristiyanlıkta İsa Peygamber'i böyle anlayan, bu şekilde yorumlayan din adamları da vardır (Arpaguş 2015: 210-211).

İbn Kesir, nur ve onunla ilgili anlatılan pek çok kıssa ve rivayeti Kabul Ahbar ve onun düşüncesini benimseyen sahabelerin Hz. Muhammed'e atfederek anlattığını söylemiştir. Bu tür kıssa ve rivayetlerde yer alan unsurları İsrailiyat olarak kabul eder (Aydemir 2015: 106-107).⁹⁰

1.2.Kalem Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Kalem hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Nurun (Işığın) ilk bölümünden yaratılan kalemin zümrüt yeşili olması, uzunluğunun beş yüz yıllık uzaklıkta olması (başka rivayette uzunluğunun yüz yıllık mesafede olduğu da anlatılır), kalem yazmaya başladığında ışık çıkması, yazılan harfin büyüklüğünün Kaf Dağı kadar olması, Kalem'in Allah ile konuşması ve korkusundan ikiye yarılması ve daha sonra kalemin yazabilen bir araç olarak kullanılmaya başlanması,
2. Kalem'in, başı arşa bağlı bir meleğin elinde olması, Allah'ın Kalem'e seslenmesi üzerine kalemin korkup gök gürültüsü gibi bir ses ile tesbih etmesi, her şeyi Levh-i Mahfuz üzerinde yazması, yazılacaklar bittikten sonra kalemin kuruması, Allah'ın her gün ve gece üç yüz altmış kere nazar edip her nazarında yeni bir şey silip yerine yenisini yazması,
3. Her şeyden önce ilk olarak Kalem'in yaratıldığı,
4. Kalem'in bismelenin “b” harfini yazdığında bütün yeryüzü ve gökyüzünü aydınlatacak yoğunlukta bir nurun yayılması, “sin” (س) harfini yazdığında “sin” (س) den nur çıktığı, “sin” nin her dışından ayrı bir nurun çıktığı; birinin uçup arşa gittiği, birinin kürsüye gittiği ve üçüncüsünün de cennete gittiği ile ilgili kıssa ve rivayetler, bu konu ile ilgili Kuran'da ayrıntılı bir bilgi bulunmaması nedeniyle farklı inanç ve kültürlerden İslam kültürüne girdiği düşünülmektedir.

Eski Türk inançlarında “kalem motifi” ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Bu nedenle, kalem motifi Türk kültürüne İslam'ın kabulüyle birlikte girdiği düşünülmektedir. Kıssa

⁹⁰ Nur-ı Muhammed kavramı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Demirci 1983: 239-257.

ve rivayetlerde söz edilen kaleme, insanın hayatında olacak her şeyi yazıldığı gibi bir anlam yüklenmiştir. Ancak bu kıssa ve rivayetlerde abartılı bir anlatım göze çarpmaktadır.

Kalem kelimesi Kuran'da dört yerde geçmektedir. İki yerde tekil, iki yerde çoğul şekliyle (aklâm) bahsedilir. Ayetlerin birinde “insana kalem kullanmasını öğrettiği” anlatılır (Alak 96:1-4). Diğer âyette ise “kaleme ve yazdıklarına yemin edilerek Hz. Muhammed'in yüksek mânevî değerlere sahip bir insan olduğu ve inkârcıların alışlagelen bilinçsiz tepkilerinin sonucu olan delilik ithamıyla ilgisinin bulunmadığı” anlatılır (Kalem 68:1-4). Başka ayette “ilahî ilmin sonsuzluğu yeryüzündeki ağaçların tamamının kalem, mürekkebin ise tüm denizlerin yedi katı daha artırılması halinde bile ilahî kelamın yazmakla tükenmeyeceği” anlatılır (Lokman 31:27). Diğerinde ise “İsrailoğullarından hangisinin Meryem'i himayesi altına alacağını belirlemek için oklarla [kalemleriyle] kura çektiklerinden haber verildiğini” (Ali İmran 3:44) bildirilmektedir.

Kutsal Kitap'ta ise kalem, Süleyman Peygamber'in özdeyişleri arasında geçmektedir. “Kurtar beni düşmalarımdan ey Tanrım, kalem ol hasımlarıma karşı” (Mezmozlar 59:1), “Gücüm sensin, seni gözlüyorum, çünkü kalemsin, ey Tanrı” (Mezmurlar 59:9) ve “Gücüm sensin, seni ilahilerle öveceğim, çünkü kalem, beni seven Tanrı sensin” (Mezmurlar 59: 17) şeklinde mecazî anlamda kullanılmaktadır.

Kalem dini terim olarak, Allah'ın yaratmış olduğu âlemdeki bütün nesne ve olayları kaydeden araç olarak tanımlanır. Kuran'da kaleme ilgili ayetler de bulunmasına rağmen muhtevası ve özellikleri hakkında rivayetlerdeki gibi bilgiler yer almamaktadır. “Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir” şeklindeki rivayetin ve bu konuya dair diğer kıssa ve rivayetlerin de zayıf olduğu anlatılmaktadır. Yine kalemin nurdan yaratıldığı, her şeyin ondan yaratıldığı ve rızkın nurla verildiği ... şeklindeki kıssa ve rivayetler de doğru olarak kabul görmemiştir (Arpaguş 2015: 165).

1.3. Levh-i Mahfuz Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Levh-i Mahfuz hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Levh-i Mahfuz'un arş-ı azamın altında bulunduğu ve onun nurundan yeşil zeberced renginde, etrafı da kırmızı yakut renginde yaratıldığı,

2. Levh-i Mahfuz'un eğilip İsrâfil'in alınına dokunması ile İsrâfil'in de Levh'de ne yazıldığına baktığı, yerine getirilecek husus semayla ilgiliyse Mikail'e, yeryüzüyle ilgiliyse Cebrail'e haber verdiği,

3. Levhin uzunluğunun gök ile yer arası kadar, genişliğinin doğu ile batı arası kadar olduğu, etrafının inci ve yakuttan, iki kapının da kırmızı yakuttan olduğu,

4. Levh-i Mahfuz'un arşın sağında, ak inciden, kenarları kızıl yakuttan olduğu ve her gün üç yüz altmış renge girdiği söylenmiştir. İlgili kıssa ve rivayetler geçen bu unsurlar, İsrailiyat kaynaklıdır. Türk kültüründe tasavvufî anlamda, olacak olan her şeyin Levh-i Mahfuz üzerine yazıldığına inanılmaktadır. Kuran'da bu konu ile ilgili ayrıntı bulunmamaktadır. Ancak pek çok kıssa ve rivayette bu tür konulara yer verildiği görülmektedir. Sözlü olarak anlatılan bu kıssalar zamanla dinî eserlerde yer almaya başlamıştır.

Kuran'da, “Kuran'ın çok şerefli, değerli ve Levh-i Mahfuz'da bulunduğu” (Buruc 85:21-22) bildirilir. Kuran'da Levh-i Mahfuz yerine “kitap” (Enâm 6:38; Kaf 50:4), “kitap mübîn” (Yunus 10:61; Sebe 34:3), “kitap meknûn” (Vâkıa 56:78), “kitap mestûr” (İsrâ 17:58; Ahzâb 33:6), “ümmü'l-kitap” (Rad 13:39; Zuhruf 43:4) tamlamalar da yer almaktadır. Araştırmacılar, Kuran'da yer alan bu tamlamalarda Levh-i Mahfuz'un kastedildiğini düşünmektedirler. Bununla birlikte kâinatta olan ve olacak her şeyin burada yazılı olduğuna inanılır (Yavuz 2003: 151).

Levh-i Mahfuz ifadesiyle, her şeyin ilahî kalem ile kaydedildiği bir kitap olarak da söz edilmektedir. Levh kelimesi “yazı yazılan düzgün yüzey”, mahfuz kelimesi “korunmuş” anlamlarına gelmektedirler. Levh-i Mahfuz ise “üzerine yazı yazılan ve silinmekten korunmuş düzgün yüzey” olarak tanımlanmaktadır (Yavuz 2003: 151).

Levh-i Mahfuz'un özellikleri hakkında herhangi bir şey bilinmemektedir. Tasvirine ilişkin kıssa ve rivayetler ve bu konu ile ilgili teorilere bağlı açıklamalar farklı inançlara ait olduğu düşünülmektedir (Yavuz 2003: 151).

Bu konu ile ilgili yer alan kıssa ve rivayetler hakkında, Kuran' da bulunmayan Levh'in bir yüzünün inci, diğerinin yakuttan oluşuyla ilgili kıssa ve rivayetlerin doğru olmadığı, ayrıca Levh-i Mahfuz'un İsrâfil'in alnında bulunduğu ile ilgili kıssa ve rivayetlerin de abartılı olduğu düşünülmektedir (Arpaguş 2015: 165).

Levh-i Mahfuz'un, beyaz bir inciden yaratıldığı, sayfalarının kırmızı yakuttan, kaleminin nurdan ve yazısının da nurdan olduğu ile ilgili rivayetlerin abartılı düşünülmemektedir (İbn Kesir 2011: 22- Dipnot:48).

1.4. Arş Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Arş hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Arşın yeşil cevherden yaratıldığı, her biri farklı dilde Allah'ı tesbih eden yetmiş bin dili olduğu,
2. Arşın, nurdan yaratılmış altı yüz bin perdesinin olduğu, her bir perdenin de yedi kat yer ve gökten büyük olduğu,
3. Arşın üç yüz altmış bin ayağı olduğu, her ayakta üç yüz altmış bin âlem ve her âlem de üç yüz altmış bin meydan, her meydan da üç yüz altmış bin şehrin ... olduğu,
4. İlk önce arşı, suyun üzerinde yarattığı ve arştan sonra sırasıyla gökleri ve yeri yarattığı,
5. Cevherin yüzü suyu, hayâsından harekete gelip, dalgaları köpük köpük yükselmeye başlayınca en üst köpüğünden arşın meydana geldiği, onun altındaki köpüklerden kürsü, cennet, cehennem, yedi kat gökler ve anasır-ı erbaanın yaratıldığı,
6. Arşın sekiz nehir ötesinde, arşın nurunun şiddetinden yanmamaları için oradaki meleklerle bir engel olmak üzere bin adet aydınlıktan ve bin adet de karanlıktan perdeler yapıldığı, bu perdelerin ötesinde yetmiş bin meleğin yaratıldığı, saf tutan meleklerin ötesinde bir büyük yılanın olduğu ve bu yılanın arşta başı kuyruğu üzere çevrilmiş olduğu, arşın başının beyaz inciden, bedeninin sarı altından ve gözlerinin kırmızı yakuttan yaratıldığı ve bir meleğin tesbih ettiği yüz bin kanadının olduğu,
7. İlk yaratılan cevherin köpüğünden arşın yaratıldığı, etrafının kırmızı yakuttan olduğu ve meleklerin kiblesinin arş olduğu,
8. Arşı taşıyan meleklerden birinin insan, diğerlerinin de akbaba, aslan ve öküz suretinde olduğu, akbaba kuşların, aslan yırtıcı hayvanların, öküz ise bütün hayvanların rızıklarının verilmesi için Allah'a dua ettikleri,

9. Gök ile yer arasında beş yüz yıllık mesafenin olduğu, her bir gök ile diğeri arasında da beş yüz yıllık mesafe olduğu, bir göğün kalınlığının beş yüz yıl uzunluk ile ölçüldüğü, yedinci göğün üstünde denizin bulunduğu, denizin üstünde sekiz geyiğin bulunduğu, geyiklerin tırnaklarıyla dizleri arasındaki mesafenin gök ile yer arası kadar olduğu,

10. Semerin binicinin altında gıcırdaması gibi, arşın da ondan dolayı gıcırdadığı,

11. Allah'ın arşın üzerinde, arşında göklerin üzerinde olduğu,

12. Arşın, sağ ayağının altında bir adam ile bir öküzün, diğer ayağı için bekletilen bir aslan ile kerkenezin olduğu,

13. Arşın, kırmızı yakuttan yaratıldığı ve iki ucunun arasındaki uzaklığın elli bin yıllık mesafede olduğu,

14. Arşın, tamamiyle yuvarlak bir yörünge olarak düşünüldüğü ve her taraftan âlemi kuşattığı, arşı taşıyan meleğin kulak memesi ile omuzu arasındaki mesafenin kuş uçuşu yedi yüz yıllık mesafe olduğu söylenmiştir. Bu unsurlarla ilgili kıssa ve rivayetler, Türk kültürüne sonradan girmiş İsrailiyat kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Bu unsurlar, abartılı bir üslup ile anlatılmıştır.

Eski Türk inancı olan Gök Tanrı inancı ile kıssalarda yer alan gök yüzünün üstündeki arşın üzerinde Allah'ın bulunması ile ilgili tasvirde benzerlik görülmektedir. Eski Türklerde arş, gök ile anılmaktaydı. İslamiyetin benimsenmesiyle birlikte arş ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Kutadgu Bilig'te de buna rastlanılmaktadır: “Yüce arştan, altında yere kadar”, “Bu arştan, aşağıdaki yere kadar! Her şey Tanrı'ya muhtaçtır.” Artık bu dönemde “Yüce gök” yerine “arş” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir (Ögel 1995:146).

Arşın suyun üzerinde olduğu ile ilgili kıssa ve rivayetlerde, su motifi ön plana çıkmaktadır. Su motifi, pek çok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de mitolojik değeri olan bir motiftir. Söz gelimi Radloff, 19. yüzyılda derlemiş olduğu Altay yaratılış anlatısında “Evvelce ancak su vardı; yer, gök, ay ve güneş yoktu.” (İnan 1986:14-19), Verbitsky'ni derlemiş olduğu anlatıda da “Gök ve yer yoktu. Uçsuz bucaksız deniz vardı.” (Sakaoglu ve Duymaz 2010:173) ifadeleri yer almaktadır. Su,

kutsiyet bildiren bir mit unsurudur. Su motifi, kötülükleri ve ruhu arındıran, sağlık ve bereket kaynağı gibi anlamlar kazanmaktadır. Günümüzde de su kelimesi “su gibi aziz ol”, “su gibi gidip gel”, “sular seller gibi ezberlemek”, “aralarından su sızmamak”, “bin dereden su getirmek”, “canına susamak”, “elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak” gibi özlü sözlerde kullanılmaktadır.

Yılan motifinin ise Sümer, Mısır, Mezopotamya, Antik Yunan ve Anadolu kültürü gibi pek çok kültürde yer aldığı görülmektedir.⁹¹

Kıssa ve rivayetlerde yer alan arşın özellikleri ve tasviri ile alakalı Kutsal Kitap'ın Vahiy (Vahiy: 4/2-8) bölümünde yer alan anlatıyla pek çok benzerlikler görülmektedir. Kutsal Kitap'ta arş ile ilgili kıssa şu şekildedir:

Gökte bir taht [arş] konulmuştur. Taht üzerinde görünüşte yeşil ve kırmızı akik taşına benzer biri oturmakta, çevresinde ise zümrüde benzer bir gök kuşağı bulunmaktadır. Tahtın etrafında yirmi dört taht ve bu tahtlar üzerinde başlarında altın taçlar bulunan beyaz esvaplı yirmi dört ihtiyar oturmaktadır. Tahtın şimşekler, sesler ve gök gürlemeleri çıkmaktadır. Yine tahtın önünde yanan yedi ateş meşalesi vardır ki bunlar Allah'ın ruhudur. Önünde ise billura benzer sanki bir deniz, önünde ve etrafında önden ve arkadan gözlerle dolu dört canlı mahluk bulunur. Bunların birincisi aslana, ikincisi danaya, üçüncüsü insana, dördüncüsü de uçan bir kartala benzer. Her birinin etrafı ve içi gözlerle dolu altı kanadı mevcuttur (Vahiy 4: 2-8) ifadeleri yer almaktadır.

Görüldüğü gibi kıssalarda yer alan arşın tasviri ile etrafında bulunan canlılar arasında büyük bir benzerlik vardır. Kuran'da ise arşın özellikleri ve tasviriyle ilgili herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Bu nedenle bu tür kıssa ve rivayetlerde Kutsal Kitap'ın etkisi olduğu düşünülmektedir.

Kutsal Kitap'ta arş üç anlamda kullanılmaktadır. Birinci anlamının “Kralın tahtı”, ikinci anlamının “hükümlerlik” ve üçüncü anlamının “Allah'ın tahtı” olduğu bildirilmiştir.

⁹¹ Yılan, Sümerlerden Hititlere; Anadolu'dan Akdeniz'e kadar uzanan geniş bir yelpaze de çeşitli öykülere konu olmuştur. Ayrıca o, Mısır, Yunan, Roma gibi birçok farklı antik toplumda mitolojinin başat figürü olagelmıştır. Genellikle yeraltı veya yerüstünü temsil eden yılan, toprak altında yaşadığı için onun ölü atalarla ilişkili olduğuna dair yaygın bir kanaat oluşmuştur. Öyle ki bazı dönemlerde tanrısal bir varlık olarak yılanın tapınılmıştır. Bu tapınma, İlk Çağ'da daha çok ön plana çıkmış olsa da günümüz ilkel kabilelerinde hâlâ devam etmektedir. Tevrat'ta üzerinde önemle durulan yılan, bazı farklılıklarla fakat sıradan bir kahraman olarak İslam'ın kutsal kitabı Kuran'da da geçmektedir. Dolayısıyla Yahudilikte ve özellikle de Hristiyanlıkta önem verilen yılanın, İslam inancında rolü yoktur. Ayrıca Kuran, diğer inanç sistemlerinin kutsal metinleri gibi yılanı özel bir yer veya önem vermez (ayrıntılı bilgi için bkz. Sümer 2016: 275-288). Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. aynı eserde bulunan “Âdem Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler” bölümü.

Arşın birinci anlamı “Kralın tahtı” (Luka 1:32; 1.Krallar 1:46),⁹² “ilahî saltanatın eski zamandan beri kurulmuş olup” (Mezmurlar 93:1-2), “ebediyen devam edeceği, bu saltanatın hak ve adalet temellerine dayandığı” (Mezmurlar 45:16) bildirilen ikinci anlamı olan “hükümlerlik”, “Allah’ın ezelden beri üzerinde oturduğu” (Mezmurlar 9: 4, 6, 7, 47:8, 55:19; Vahiy 6:13, 71:10) “bir taht olup evrenin en yüksek noktası” (Mezmurlar 11:4) olduğu; arşın üçüncü anlamı ise “Allah’ın tahtı” şeklinde kullanılmıştır. “Kerubiler’in başları üzerindeki gök kubbede bulunan bu taht, pembe mavi karışımı gök yakutu rengindedir” (Hezekiel 1:26, 10:1; Mezmurlar 99:1; İşıya 37:16). “Altından, billur gibi berrak bir hayat ırmağı akar” (Vahiy 22: 1,3), “Kalın bulutlarla örtülü bulunan tahtın çevresinde aslana, danaya, kuşa ve insana benzeyen özel yaratılışlı dört canlı vardır” (Vahiy 4: 6-10), “Secdeye kapanan melekler ve bütün gökler ordusu bu tahtın etrafını kuşatmıştır” (Vahiy 71: 11-12; I. Krallar 22: 19) ifadeleri yer almaktadır.

Kuran’da arş kelimesi, Allah ile bağlantılı on sekiz yerde, insan ile bağlantılı beş yerde geçmektedir. Kuran’da, taht anlamına gelen bu kelime “Arş” (Yusuf 12:100; Neml 27:38, 41, 42)⁹³ ve “arş-ı azim” (Neml 27:23, 38, 41, 42)⁹⁴ ifadeleriyle kullanılmıştır. Allah’ın büyük “azim” (Tevbe 9:129), yüce “kerim” ve şanı yüce “mecid” olan arşı (Müminun 23:116), “su üzerinde olup” (Hud 11:7), “Rahman onun üzerine istiva etmiştir” (Yunus 10:3; Rad 13:2). “Bir kısım melekler arşı yüklenmişler ve bir kısmı da onun etrafında olup, hepsi Rablerini hamd ederek tesbih etmekte, O’na iman etmekte ve müminler için istiğfarda bulunmaktadırlar” (Mümin 40:7). “Kıyamet günü yine bir kısım melekler, etrafında hamd ile tesbih edecekler” (Zümer 39:75) ve “arşı sekiz melek taşıyacaktır” (Hakka 69:17). Kuran’da geçen arş ile ilgili bilgileri özetleyecek olursak “Allah’ın arşın sahibi olduğu”, “meleklerin de onu taşıdıkları” ve “onun etrafında tesbihte bulduklarından” (Tevbe 9:129; Enbiya 21:22; Müminun 23:86,116; Neml 27:26; Zümer 39:75; Mümin 40:7,15; Zuhruf 43:82; Hakka 69:17; Buruc 85:15) bahsedilmektedir. “O, öyle bir Allah’dır ki, hanginizin daha güzel amel işleyeceğini imtihan etmek için gökleri ve yeri altı günde yarattı. Arşı da su üstündeydi. Onlara öldükten sonra tekrar dirileceksiniz dersin, o kâfirler de kesinlikle sana: Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değildir, diyecekler” (Hud 11: 7), ayetinde arş ile ilgili bilgiyi

⁹² Kutsal Kitap’ta “arş” kelimesi Davud ve Süleyman Peygamber ile Firavun’un tahtı kastedilmektedir.

⁹³ Bu ayetlerde geçen “arş” kelimesi Yusuf Peygamber’in tahtı olarak tasvir edilmiştir.

⁹⁴ Bu ayetlerde geçen “arş-ı azim” kelimesi Belkıs’ın tahtı olarak tasvir edilmiştir.

sadece ilk akla geldiği şekli ile anlayanlar olduğu gibi, bu ifadeyi suyun bütün varlığın aslı ve hayat kaynağı olduğu şeklinde yorumlayanlar da mevcuttur (Arpaguş 2015: 168).

Bazı araştırmacılar, Kuran ve hadislerde yer alan “arş” ile Kutsal Kitap’ta anlatılan “arş” arasında benzerlikler olduğunu düşünmektedir. Bu kavramı, Hz. Muhammed’in Yahudilerden naklettiği iddiasında bulunmuşlardır. Ancak bu iddialarını kanıtlayacak bir delil bulunmamaktadır. Bütün semavi dinler tarafından kabul edilen ilahî kitaplar vahye dayanmaktadır. Bu nedenle söz konusu iddia ile bu düşünce ters düşmektedir. Kuran’da yer alan kıssa ve rivayetlerin Kutsal Kitap’taki kıssa ve rivayetleri doğrulaması her şeyden önce hepsinin ilahî kaynaklı olmasıdır (Yavuz 1991:406-409).

Araştırmalarda, Doğu mitolojisinde bulunan Kam ve Budist rahiplerin, İslam’la temas girdikleri, ilk günlerden itibaren batıl ve hurafelerle dolu inançları, Kuran’dan ayetler ilave ederek İslamî bir hava içerisinde naklettiklerinden bahsedilmektedir. Böylelikle onlar, Cahiliye devri Arap kültürüne ait batıl inanç ve hurafelerin cahil halk arasında Kâbe, levh-i mahfuz, arş ve kürsü isimlerinin karışmasına sebebiyet verdikleri düşünülmektedir (İnan 1962: 49). Bu nedenle bu konu ile ilgili anlatıların, halk öğretisi olan kıssa ve rivayetlerde daha geniş olarak yer aldığı görülürken, Kuran’dan alınmış ifadeler önceki batıl inanç ve hurafelerin de eklenmesiyle ayrıntılı bir şekilde açıklandığını da göstermektedir (Arpaguş 2015: 172).

Hz. Muhammed’in mirac sırasında gördükleri ile ilgili İbn Abbas tarafından aktarılan kıssanın; İbn Abbas’tan aktarılması, dikkate alınacak bir kaynağın olmaması, abartılı ve doğru olmayan hayalî ifadeler taşıması gerçek olmadığını göstermektedir (Arpaguş 2015: 171). Ayrıca bu rivayetle ilgili Kutsal Kitap’ta arşı anlatan pasajlarla arasındaki benzerliklerin de olması bu kıssanın İsrailiyattan alıntı olma ihtimalini güçlendirmektedir. Söz gelimi Kutsal Kitap’ın Vahiy bölümünün 4 ve 5. Bablarında, bahsedilen rivayette olduğu gibi taht ve tahta oturan biri olduğu, tahtta oturanın, yeşil ve kırmızı akik taşına benzer bir görünüşü olduğu, zümrüdü andıran bir gökkuşağının tahtı çevrelediği, tahtın çevresinde yirmi dört ayrı tahtın, bu tahtlarda ihtiyarların ve çevresinde çok sayıda meleklerin olduğundan bahsedilmektedir.

Arşın kırmızı yakuttan olduğu ve arşı, Allah'ın kendi nurundan yarattığı ile ilgili rivayetler bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmiş ve doğru olarak kabul görmemiştir (Aydemir 2015: 114).

Allah ya da Hz. Muhammed, yaratılıştaki nasıl bir sıranın izlendiği hakkında bilgi vermemişse hiçkimse bunları bilme kudretine sahip değildir. Aşağıda bahsi geçen kıssa ve rivayetlerde yer alan ayrıntıların büyük bölümü eski ve felsefi düşüncelerden aktarılmıştır (Ateş 1969:108).

Arşın, bir yörüngede olduğu ile ilgili rivayetin İsrailiyat kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde arşın cennetin üstünde olduğu, cennetin de göklerin üstünde bulunduğu ve cennette her iki derece arası gök ile yer arası kadar olan yüz derecenin olduğu da iddia edilmektedir. Buna göre arş ile kürsünün arasındaki uzaklığın, bir yörüngenin diğerine olan uzaklığı gibi olmadığı düşünülebilir (İbn Kesir 2011: 18).

Başka bir rivayette ise, arşın su üzerinde olduğu anlatılmakla birlikte Kamil Miras; bu rivayetin yorumlanmasında arşın pek çok şeylere nispet edildiğini, bunlarında genellikle yücelik ve yükseklik anlamlarına geldiğini ifade etmektedir. Âlimler, arşın gerçeğini anlama gayretinin beşerin akıl ve idrakinin dışında kaldığını, bundan dolayı bu konuyla ilgili rivayetlerin arşın aslını değil de, büyüklüğünü açıklamayı amaçlayan rivayetler olarak değerlendirildiğini anlatmaktadır (Arpaguş 2015: 168).

Bu konu ile ilgili var olan pek çok kıssa ve rivayetlerin İsrailiyata dayandığı düşünülmektedir. Arşın, melekler tarafından taşınması hususunu bir mecaz olarak düşünenler de vardır (Yavuz 1991:407). Bu tür kıssa ve rivayetlerin gerçek olmadığını ortaya koyan işaretlerden biri de abartılı ifadelerin bulunması (Kandemir 2002:177-179) ve kıssa ve rivayetlerin genellikle İbn Abbas'a dayandırılmasıdır. Hadis araştırmacıları, hem rivayet sırasında geçmiş peygamberler ve kutsal kitaplardan aktarmayı tabii bir yol görmüş, hem de bunların görünen, açık manasının da alınmasını gerekli görmüştür. Sonuç olarak; bu tür kıssa ve rivayetlerin yayıldığı ve bilhassa halka yönelik eserlerde daha fazla yer bulduğu görülmektedir. Bu nedenle kıssa ve rivayetler Türk-İslam kültüründe önemli yer tutmaktadır (Arpaguş 2015: 169).

Ayrıca kıssa ve rivayetlerde mitolojik sayı olan yedi simgesinde bulunmaktadır. Yedi simgesi bir çok kültürde “yedi/ dokuz gök ve yedi/ dokuz yer inancı” ön plana çıkmaktadır (Durbilmez 2008:348). Bu konuyla ilgili kıssa ve rivayetlerde , “her perdenin yedi kat yer ve göklerden büyük olduğu ve yedi kat göklerin yaratılmış olduğu”, “yedinci göğün üstünde bir deniz bulunduğu”, “arş ile yedinci kat yer arasındaki uzaklık, elli bin senelik mesafedir.” gibi ifadeler yer almaktadır.

Arş ile ilgili kıssada geçen geyik motifi, eski Türk inançlarında kutsiyet taşıyan bir motiftir. Yapılan arkeolojik kazılar neticesinde, Hun dönemine ait geyik figürlerine rastlanmıştır. Göktürklere ait anlatıda ise Göktürklerin dişi bir geyikten türediği anlatılmaktadır.⁹⁵ Kuzey-Türk destanlarında geyik motifi yol gösterici olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz gelimi “... Han-Alp, göklere çıkan Kan-Mergen adlı bir yiğidi aramaya gider. Gökte bir yol görünür ve Han-Mergen’i, bu yolda atını bir geyiğin peşinden sürer görür. Geyik, yedi tanrının çalışarak yaptığı Bakır dağa çıkar. Yiğit, kamçısı ile geyiğe vurayım der. Dağ yarılr ve geyik dağın içine dalar. Geyik, bir çadırın önüne gidip yatar ve yiğit de geyiği vurur. Çadırın içinden bir yaşlı çıkar ve yiğide; ‘ Benim adım Bakır-Alp’tir. Bu dağ benimdir. Seni bana getirsin diye bu geyiği gönderdim’ der...” (Ögel 1995:101). Uygur Türklerinde ise geyik bir av hayvanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Türklerde beyaz geyikler kutsal olarak kabul edilirdi (Mandaoğlu 2013:384-389; Aytaş 1999: 161-170; Eberhard 1996:86).⁹⁶ Altay anlatılarında şöyle bir anlatı var: “Oğlan bir geyik görür ve geyiği kovalamaya başlar. Geyik, bakır bir dağdan içeri girer. Oğlan da geyiği izler ve böylece bir kızla karşılaşır. Oğlan kızla güreşir ve güreşte kızı yenerek alır (Ögel 1995:102).

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra da geyik motifi anlatılarda devam etmiştir. Dede Korkut Kitabı’nda da Altay anlatısına benzer bir anlatı vardır. Bamsı Beyrek, geyiği

⁹⁵ Göktürklerin dedeleri bir deniz ilahesi ile münasebette bulunuyordu. İlk dede avda bir ak geyik öldürdüğünden ilahe münasebetten vazgeçti. Bunun oymağından aveneler bu geyiği öldürmüş olduklarından o günden itibaren hep insan kurbanı için insanlar göndermek mecburiyetinde idiler (Eberhard 1996: 86).

⁹⁶ Geyik motifi ile ilgili Anadolu’daki efsanelerden birisi Bursa’da bulunan Geyikli Baba’ya aittir. Sultan Baba veya Geyikli Sultan Baba olarak da bilinmektedir. XIV. yüzyılda Bursa civarında yaşayan Geyikli Baba, Bizans’la mücadele eden derviş-gazilerden biridir. Geyik sakladığı ve geyiğe bindiğinden dolayı Geyikli Sultan Baba da denilmektedir (Tanyu 1967: 187; Karadavut-Yeşildal 2007:109). Geyikli Baba’nın Orhan Gazi’nin Bursa’yı fethettiği dönemde Osmanlı ordusunda yer aldığı, bindiği geyiğinin üzerinde kılıç sallayarak çarpıştığı anlatılmaktadır. Anadolu Türkmen dervişlerinden Orhan Gazi’nin çağdaşı Geyikli Baba’nın geyiklerle beraber yürümesi ve geyiklere binmesi Şamanizm unsurlarıdır. Geyikli Baba’nın geyiğe binerek gezmesi hakkındaki menkıbe Altaylı kamların okudukları dualarda “bindiğim hayvan geyik-sığın” sözlerini hatırlatmaktadır (İnan 2000: 83).

kovalayarak nişanlısı Banu Çiçek'e ait otağın önüne gider. Onunla güreşir ve kızı yener. Sonra kızı alır. Mevlüd kitaplarında da; “Muhammed Hanifi, bir geyiği kovalayarak mağaradan içeri girer ve böylece Mine Hatun ile karşılaşır.” buna benzer anlatımlar bulunmaktadır. Ala geyik motifi de Orta Asya ve Türk anlatılarında önemli bir motif olarak karşımıza çıkar (Ögel 1995:102).⁹⁷ Özellikle Alevî ve Bektaşî anlatılarında şekil değiştirme motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Geyik motifine; Hacım Sultan, Kaygusuz Abdal ve Sultan Şucâuddin'in velayetnâmelerinde de rastlanılmaktadır. Bu anlatıların sonunda, Kaygusuz Abdal ve Sultan Şucauddin, geyik motifine girmiş şeyhlerine mürit olurlar. Bu motiflerde, geyikler yol göstericidir.⁹⁸ Kaygusuz Abdal'ın kıssasına benzer anlatılar, Hristiyan menkâbelerinde de vardır. Bu anlatıların biri, cüzzam hastası olan kızkardeşini kurtarmak isteyen bir prens, bu hastalığı tedavi eden, ancak yerini bilmediği bir rahibi, avlanmak istediği bir geyiğin yol göstermesiyle bulduğu, daha sonra anlatılmaktadır. Bu anlatının sonunda, prens ve rahip sayesinde cüzzam hastalığından kurtulan kız kardeşinin Hristiyan olduğu anlatılmaktadır (Ocak 2002:207-209).⁹⁹ Bu anlatılarla bizim anlatılar arasında dikkat çeken benzerlikler görülmektedir. Burada da geyik yol gösterici durumundadır. Kaygusuz Abdal kıssasında geyik motifine girmiş şeyhin müridi olurken bu anlatıda prens ve kız kardeşi Hristiyan olmaktadır.

Hristiyanlıkta şekil değiştirme ve özellikle geyik motifinin, XV. yüzyılda ortaya çıktığı bilinmektedir. Türk-İslam kültürünün etkisiyle Hristiyanlığa geçtiği düşünülmektedir. Roux, bu inançların Orta Asya'dan Şamanizm ile alakalı olduğunu söylemiştir. Saadet Çağatay ise Müslüman ve Hristiyan kıssalarındaki geyik şekline girme motifinin

⁹⁷ Türk anlatılarında yer alan “deniz ruhu olan bir dişi geyik”, “yer ruhu dişi bir geyik”, “konuşan geyik”, “alageyik” ve “bozgeyik” motifleride bulunmaktadır. Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ögel 1995:102-108.

⁹⁸ Bunlardan biri şu şekildedir: Abdal Musa'ya nasıl mürit olduğunu anlatan ve Bektaşîler arasında çok tanınan bir hikâyedir. Rivayete göre bir gün Alâiye beğinin oğlu Gaybî Beğ adamlarıyla ava çıkar. Bir ara güzel bir âhu görerek peşine düşer ve adamlarından ayrılır. Bir müddet kovaladıktan sonra ön bacağının yanından onu okla yaralamayı başarır. Fakat âhu koşmaya devam ederek Abdal Musa'nın tekkesinden içeri girer ve kaybolur. Gaybî Beğ atıyla peşinden gelir ve dervişlerden kovaladığı âhuyu ister. Dervişler görmediklerini söyleyip bir de şeyhlerine başvurmasını bildirirler. Gaybî Beğ, meydan denilen salona girer ve Abdal Musa'yı postunda otururken bulur. Kendisine durumu anlatır Abdal Musa cübbesini yukarı kaldırır ve koltuğunun altına saplanmış oku gösterir. Bu manzaradan şaşkına dönen Gaybî Beğ, yaraladığı âhunun gerçekte Abdal Musa olduğunu anlar ve bağışlanmasını diler; ayrıca müritliğe kabulünü ister. İşte böylece, Gaybî Beğ Abdal Musa'ya mürit olur (bkz. Ocak 2002:84-85).

⁹⁹ İbrahim b. Edhem'inin hemen hemen aynı olan başka bir menkabe daha vardır. Saint Hubert de Liege'e ait bu menkabeye göre, adı geçen daha önce avcılık yapmaktadır. Bir gün avlanırken karşısına boynuzları arasında haç taşıyan bir geyik çıkarak konuşmuş, kendisinin İsa Peygamber olduğunu söylemiştir. Bunu gören ve avcılıktan vazgeçen Hubert, hemen Hristiyan olmuş ve zamanla avcılarının azizi mertebesine yükselmiştir (Ocak 2002:209-210).

kaynağının Buda'ya ait kıssalar olduğunu düşünmektedir (Ocak 2002: 210-211). Burdan anlaşıldığı üzere kültürel etkileşimin olduğu çok açık bir şekilde görülmektedir.

1.5.Kürsü Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Kürsü hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Kürsünün bir latif cevherden yaratılmış olması, yedi kat yerler ve göklerin kürsü yanında, uçsuz bucaksız bir çöldeki halka gibi olması, kürsünün arşta asılı olarak durması,
2. Allah'ın Musa Peygamber'e arş ile kürsü arasında on bin yıllık yol olduğunu yani bu yolun doğu ile batı arasında on bin kez gidip gelme mesafesinde olduğunu söylemesi,
3. Kâinat nurunun, bütün yaratılmışlardan, arş ve kürsüden, levh ve kalemden dokuz yüz bin sene önce yaratılmış olması, nurdan cevher yaratması ve cevherin eriyip su haline gelmesi, bu suyun on kısma ayrılması, dokuzuncu kısmında gökleri ve yedi kat yerleri dolduran inciden bir kürsü yaratılması, yer ve göğün kürsünün yanında çölde kum gibi kalması, kürsünün sağında on bin kürsü bulunması, her bir kürsüde meleklerin olması,
4. Gökler ve yerin kürsünün içinde olduğu, kürsünün de arşın önünde olduğu, kürsünün içinde yedi kat göğün olduğu, bir kalkanın içine atılmış yedi dirhem olduğu, kürsününde arşın içinde bir çöldeki demirden halka gibi olduğu,
5. Hz. Muhammed'in ahirette hesabın başlaması için Allah nezdinde tevessülde bulunurken O'nu kürsünün üzerinde görmesi, Cebrail'i ufukta bir kürsü üzerinde otururken görmesi, biri arşın üstünde diğeri arşın altında bulunan iki kürsünün var olması, bunlardan birinin suyun üstünde ve şekilleri farklı dört meleğin başı üzerinde bulunduğu ifade edilmektedir. Bu unsurlarla ilgili kıssa ve rivayetlerde anlatılan ayrıntılı bilgilerin Kuran'da bulunmamasına rağmen tefsirciler, özellikle arş ile ilgili ayetleri açıklarken arş ve kürsüyü iki varlık olarak ele alan kıssalara da yer vermişlerdir.

Kuran'da kürsü, "O'nun kürsüsünün göklerle yeri kuşattığı" (Bakara 2:255) ayetinde kürsü kelimesi Allah'a atfedilmiştir. Bu ayete, "Ayetül Kürsü" adı verilmektedir. "Biz

Süleyman'ı imtihan ettik, tahtının üstünde bir ceset bıraktık” (Sad 38:34) ayetinde de Süleyman Peygamber'in tahtı kastedilmektedir.

Ancak Arapçada, arş ile kürsü aynı anlamda kullanılmaktadır. Eski Türk hakanların tahta çıkma törenleri göğe çıkma gibi tasvir edilirdi. Bu törenlerde hakan, bir keçenin üzerine oturur ve doğudan batıya doğru dokuz kez dönderilirdi. Hakan böylece tahta çıkmış olurdu. Bu şekilde yapılmasının sebebi ise dünyanın, güneşin doğduğu yerden yani doğudan batıya doğru döndüğüne işaret etmektir. Dokuz kez döndürülme sebebi ise hakanın göğün dokuz katını aşarak Tanrı'ya ulaştığı ve Tanrı'dan kağanlık kutluluğunu aldığı düşünülmesindedir (Ögel 1995:164). İslam'ın benimsenmesiyle birlikte kıssa ve rivayetlerde bu motif gerek Arap gerekse Araplara geçen Yahudi ve Hristiyan kültürüne ait unsurlarla birlikte kullanılmıştır. Kıssa ve rivayetlerde geçen kürsünün uzunluğu, genişliği ve nerde bulunduğuyla ilgili abartılı bir üslup dikkat çekmektedir.

Kürsü, dini anlamda Allah'ın hükümrancılığını sürdürdüğü manevi varlık olarak kullanılmaktadır. Hadis literatüründe ise Allah'a, Cebrail'e ve insanlara atfedilerek kullanılmıştır (Yavuz 2002: 572-573).

Kuran, kıssa ve rivayetlerde geçen kürsünün anlamıyla ilgili olarak; Arapçada kürsü ile arşın aynı anlamda kullanılması nedeniyle, kürsü ile arşın kastedildiği, “ilahî ilim”,¹⁰⁰ somut olarak “iki ayağın bastığı yer”,¹⁰¹ sekizinci felek,¹⁰² ilahî saltanat anlamında manevi bir varlık,¹⁰³ yedinci kat göğün üzerinde arşın altında nesnel bir varlık ve Allah'ın zatıyla ilgili mekan, bilinmeyen âleme ait bir kavram olup gerçek anlamının bilinmesinin mümkün olmadığı,¹⁰⁴ ve “ilahî emirlerin ortaya çıktığı yer”¹⁰⁵ gibi şekillerde tasvir edilmektedir (Yavuz 2002: 573).

¹⁰⁰ İbn Abbas'tan nakledilen bu görüş, başta Taberi ve İbnü'l Cevzi olmak üzere pek çok âlim tarafından benimsenmiştir. Ancak Kürsünün sözlükte “ilim” manasına gelmediği ve İbn Abbas'a atfedilen rivayetin zayıf olduğu ileri sürülerek sözü edilen yorum Selefiyye âlimlerince eleştirilmiştir (Yavuz 2002:573).

¹⁰¹ Sahih hadisler de Kürsüye bundan başka bir anlam vermeyi imkânsız kıldığı, Kürsüyü Allah'a yön, hatta mekân nispet etmenin delilleri arasında görerek bu şekilde manalandıran Selef âlimleri olduğu iddia edilir (Yavuz 2002:573).

¹⁰² Nitekim bazı rivayetlerde Kürsünün göklere ve yere nispette büyüklüğü çölün ortasına atılmış bir demir halkası gibi tasvir edilmiştir. İslam filozoflarının ve İsmailiyye'nin benimsediği bu görüş de zayıf rivayetlere dayandığı ve sahih hadislerle bağdaşmadığı için eleştirilmiştir (Yavuz 2002:573).

¹⁰³ Kuran, zihni manaları duyularla algılanabilen hissi varlıklar gibi tasvir ederek anlatır (Yavuz 2002:573).

¹⁰⁴ Varlığına inanarak mahiyetini ilahî ilme havale etmek en uygun yol olarak görülmektedir. Bu görüşü de Mutahhar b. Tahir el-Makdisî, Ebü Bekir İbnü'l-Arabî, Şehabeddin Mahmud el-Alüsî ve M. Reşid Rıza gibi değişik ekollere mensup âlimler benimsemiştir (Yavuz 2002:573).

1.6. Sidretü'l-Müntehâ Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Sidretü'l-Müntehâ hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Sidretü'l-müntehâ'nın arşın altında ve onun nurundan kürsünün karşısında, cennetin üstünde beyaz inci gibi bir şeyden yaratılmasından, Cebrail'in makamı olmasından, Tuba adında büyük bir ağacın yaratılması, bu ağacın kökünün sarı altından, dallarının çoğu kırmızı mercandan, yaprakları yeşil zümrüden ve çeşitli meyvelerinin şekerden olması, çok uzun dallarının olmasından ve bu ağacın meyvelerinden cenneteki varlıkların faydalanmasından,
2. Sidre'nin altından yaratılan, nur ile kaplanmış bir ağaç olması, bu ağacın dallarının bir kısmının zümrüt bir kısmının ise yakuttan olması, uzunluğunun yüz elli yıllık yol, yapraklarının fil kulağı şeklinde dünyayı kaplayacak büyüklükte olmasından,
3. Hz. Muhammed'in miraç gecesi gördüğü ağacın yapraklarının çekirge gibi parlayan, yıldız gibi ışık veren melekler tarafından çevrilmiş olmasından, Cebrail'in makamının yeşil zümrüt budaklarından birinde olmasından, burasının yüksekliğinin yüz bin yıllık yol olmasından, burada bulunan yakuttan mihrabın Cebrail'in makamı olmasından, bu makamın önünde Hz. Muhammed'in kürsüsünün olmasından, bu kürsünün önünde bulunan on bin kürsüde Tevrat'ı yazan, bu kürsülerin çevresindeki kırk bin kürsüde de Tevrat'ı okuyan meleklerin olmasından, kürsünün sağ yanındaki yeşil zümrüden on bin kürsüdeki meleklerin İncil'i yazarken bunların çevresindeki kırk bin kürsüdeki meleklerin de İncil'i okumasından, sol taraftaki kürsüdeki meleklerin ise Zebur'u yazmak ve okumakla meşgul olmasından, kürsünün arkasında da Kuran okuyan ve yazan meleklerin olmasından söz edilmektedir. Bu kıssa ve rivayetlerin İsrailiyat kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Bu kıssa ve rivayetlerde geçen ağaç motifi dikkat çekicidir. Eski Türk inançları arasında yer alan “tabiat kültü” inancında ağaç motifi önemli bir yere sahiptir.

Türk mitolojisinde ağaç motifinden, geniş bir tasvir ile söz edilmektedir. Türklerde, bir ağacın köklerinin yer altı dünyasını, gövdesinin yeryüzünü, dalları ve yapraklarının ise

¹⁰⁵ Arşta kuvve halinde bulunan ilahî kelimeler Kürsüde fiil haline gelir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Şaranî gibi bazı süfiler bu görüşü benimdeğinden söz edilir. Bunların içinde, dini anlatılarla uygunluğu ön plana alan ve ulühiyyet makamını yaratıklara benzemekten tenzih eden Fahreddin er-Razi ve Elmalî'ya ait görüşün daha doğru olduğu düşünülmektedir (Yavuz 2002:573).

gökyüzünün üst bölgesini oluşturan “Dünya Ağacı” motifine inanılır. Bu ağacın en üstünde Tanrı Ülgen oturur. Bu ağaç, Şamanist törenlerde şamanın ağacı merdiven gibi kullanarak göğe çıkmasını sağladığı şeklinde tasvir edilir (Kıyak 2011:95-96). Oğuz Kağan Destanı’nda ağaç motifi şu şekilde geçmektedir: “Ava gitmişti bir gün, ormanda Oğuz Kağan, gölün tam ortasında, bir ağaç gördü yalnız, ağacın kovuğunda duruyordu bir kız, gözü gökten daha gök, sanki Tanrı kızıydı...” (Korkmaz 2008: 101).

Orhun ve Uygur yazıtlarında “ağaç, nebat, bitki” anlamında “ı” sesinden oluşan bir sözcük kullanılmıştır (Hatiboğlu 1972:267). Altaylara ait metinlerde “dal” kelimesi “budak” olarak ifade edilmiştir. Budak; oğul, soy, kuşak anlamında mitolojik bir simge olarak da kullanılmaktadır (Ergun 2012:78).¹⁰⁶

Tiyen-şan Kırgızları ölülerini toprağa gömmeden önce, bir tabutun içinde kemikleri çürüyünceye kadar ulu bir ağacın üstünde bekletilirdi. Yakutlarda ise kadınlar ak boz at derisini de yanlarına alarak kutsal ağacın altında oturup yer sahibine dua ederlerdi. Ağacın iklimden iklime değişime uğrayarak kendini yenilemesi gibi pek çok özelliğinden dolayı Türk toplumunda “ağaç” motifi hayatın simgesi olarak kabul edilir (Bars 2014:383-389). Anadolu da ağaç motifi hayata anlam ve kutsiyet katan bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde, çocuk ve ev sahibi, iş bulmak, evlenmek, sınavda başarılı olmak isteyen insanların kutsal saydıkları ağacın dallarına beyaz bir çabut bağlayarak dilekte bulunmaları gibi değerler yer almaktadır.¹⁰⁷

J.P. Roux, ağacın Türkler arasında önemli bir kült olduğunu, bunu da Kaşgarlı Mahmud’un “Türkler Tengri ismini, ulu bir ağaç gibi göze büyük görünen her şeye veriyorlar” sözünü de örnek göstererek anlatır. Ayrıca İslam öncesi Türkler’deki ağaç kültürünün ilk ortaya çıkış bölgesinin, Ötüken’in dağlık arazisi olduğu tahmin edilmektedir (Ocak 2002:130).

Tasavvufta sidretü’l-müntehâ, Hz. Muhammed’in, Mirac gecesi ilahî sırlara mazhar olan ağaç olduğu söylenmektedir. Kuran’da bir ayette “sidretü’l-müntehâ” (Necm

¹⁰⁶ Altay destanlarının ve umumi Türk destanlarının kutlu ağacı bazen yedi, bazen sekiz, bazen de yetmiş, hatta yetmiş yedi ve yüz budaklıdır. Er Samır’ın kutlu evi, “ceten ceti budaktu temir terektiñ tözinde” (yetmiş yedi budaklı demir kavağın kökünde) bulunmaktadır. Söz gelimi kutlu yaratılmış Malçı Mergen destanında kutlu ağaç “cüs budaktu bay terek”tir, yani yüz budaklıdır (Ergun 2012:78).

¹⁰⁷ Her evin olduğu gibi her köyün de bir ulu ve yaşlı ağacı vardır. Türklerde yeni nesiller köklü bir ağacın dalları ve yaprakları gibi görülürler. Mezarlara ağaç dikme eski bir Türk geleneğidir (Bars 2014:383-389).

53:14), başka ayette “sidre” (Necm 53:16) olarak geçmektedir. Sidr kelimesi ise iki ayette de (Sebe 34:16; Vâkıa 56:28) “ağaç” anlamında kullanılmaktadır. Farklı kıssa ve rivayetlerde, sidr yapraklarının yıkanmada kullanılması sebebiyle, sidretü’l-müntehâ ise ayetteki konumundan dolayı kullanılmaktadır (Uludağ 2009:151).

Görüldüğü gibi ağaç motifinin, eski Türk kültüründe, İslamın kabulüyle Türk-İslam kültüründe ve özellikle Alevî-Bektaşî kültüründe önemli bir yere sahiptir. Özellikle Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli ve Vilâyetnâme-i Şucâuddin’de görülmektedir (Ocak 2002: 128).¹⁰⁸

Sidretü’l-müntehâ tamlamasıyla ilgili olarak iki görüş ön plana çıkmaktadır. Bu konu ile ilgili; Hz. Muhammed’in miraçta ilahî sırlara erişen ağaç olduğu şeklindeki rivayet ilgi görmektedir. Çünkü tamlamanın yer aldığı Necm suresindeki ayetler Hz. Muhammed’in miracıyla ilgilidir. Bu konuyla ilgili farklı olarak, cennetin sonunda bulunması, yaratılmışlara özgü bütün bilgilerin orada son bulması, aşağıdan yükselen ve yukarıdan inen şeylerin orada sonuçlanması gibi birkaç görüş vardır (Uludağ 2009:152). Bilinmeyen bir âleme ait olarak karşımıza çıkan sidretü’l-müntehâyı, insanların akli ile kavrayamacağı ve onun özelliklerini anlayamacağı düşünülmektedir.

Kuran’da sidretü’l-müntehânın yalnızca adından söz edilmiş (Necm 53:14) ve özellikleri hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu konu ile ilgili anlatılan kıssa ve rivayetlerin güvenilir olmadığı bildirilmiştir (Ateş 1988:110).

2.Âlemlerin Yaratılması Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Âlemlerin yaratılması hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Allah’ın bin ümmet yarattığı, bunların altı yüzünün denizde, geride kalanlarının da karada olmasından, bin ümmetten ilk helak olacakların çekirgelerin olmasından,
2. Bir rivayette Allah’ın on sekiz bin âlem, başka rivayette üç yüz altmış bin âlem, bir başkasında seksen bin âlem ... yaratmasından,
3. Arzın dört zaviyesinin ve her zaviyede üç bin beş yüz âlemin var olmasından,
4. Dünyanın doğusundan batısına kadar yer alan kırk bin âlemden bir tanesi olmasından,

¹⁰⁸ Ağaç motifini ile ilgili geniş bilgi için aynı eserde bkz. “Âdem ve Havva Hakkında Kıssa ve Rivayetler” bölümü.

5. Âlemlerin bin ümmetten meydana gelmesinden, bunların altı yüzünün denizde, dört yüzünün karada olmasından,

6. Arşın üç yüz altmış bin ayağının var olmasından ve her ayakta üç yüz altmış bin âlem olmasından, her âlemde üç yüz altmış bin meydan olmasından söz eden kıssa ve rivayetlerde abartının fazla olduğu masalımsı bir anlatım görülmektedir. Kuran'da âlemlerin sayısı ve muhtevası hakkında bir bilgi verilmemektedir. Bu kıssa ve rivayetlerde yer alan bu tür unsurların İsrailiyat kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Âlem, Allah'ın haricinde canlı ve cansız tüm varlıkların ve olayların var olduğu, maddî ve manevî unsurların bulunduğu, gerek duyu organlarımız ile gerekse düşünce yoluyla algılayabildiğimiz şeylerin tamamını kapsayan bir terim olarak düşünülmektedir. Maddî anlamda insanlar âlemi, hayvanlar âlemi, bilim âlemi ... , manevî anlamda ise ruhlar âlemi, melekler âlemi, cinler âlemi ... gibi kullanımları bulunmaktadır. Kuran'da insanlar ve kâinat âlemlerinden bahsedilir. Kuran'da bu kelime yetmiş üç ayette çoğul olarak kullanılmaktadır. Bunların kırk ikisinde “âlemlerin Rabbi” olarak bahsedilmektedir. Ayrıca “âlemlerin Rabbi” ve “âlemlere rahmet” (Enbiyâ 21: 107) tamlamalarıyla yaratılan varlıkların hepsi kastedilmektedir (Uludağ 1989: 357).

Kuran'da âlemler ile ilgili pek çok ayet yer almakta ve bu ayetlerde genellikle Allah'ın âlemlerin Rabbi olduğundan söz edilmekte (Fatiha 1:1; Bakara 2: 47,131,251; Ali İmran 3:33,42,97,108; Maide 5:20,28,115; Enam 6:45,71,86,90,162; Arâf 7:54,61,67,80,104,121,140; Yunus 10:10,37,104; Enbiya 21:71, 107; Furkan 25:1; Şuara 6:16,47,77,98,109,127,164,180,192...) ancak anlatılarda yer alan ayrıntılardan söz edilmemektedir.

Aydemir, “Sadece arz üzerinde meleklerden müteşekkil on dört veya on sekiz bin âlem... Arzın dört zaviye ve her zaviyede üç bin âlem...” pek çok tefsirde yer alan bu kıssa ve rivayetlerin akıl olarak açıklanmasının güç olduğunu, bu tür kıssa ve rivayetlerin kabulü mutlaka doğru ve sağlam delillere bağlı olması gerektiğini dile getirmiştir (Aydemir 2015: 109).¹⁰⁹

¹⁰⁹ Halife Ömer devrinde cereyan eden rivayet bize intikal ettirenlerden Muhammed İbn İsa zayıf bir ravidir; dolayısıyla haber de zayıftır. Es-Suyûtî, bu haberin mevzu olduğunu söylemiştir (Aydemir 2015:109).

3.Dünya, Gökler, Yer ve İki Arasında Yaratılanlar (Ay, Güneş, Yer, Gökler, Deniz ve Rüzgâr) Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Dünya, gökler, yer ve iki arasında yaratılanlar (Ay, Güneş, Yer, Gök, Deniz ve Rüzgâr) hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Allah'ın suya yüceliğiyle bakmasıyla suyun coşması ve kaynaması, kaynayan sudan duman olması, bu dumandan da gökleri yaratması, yedi parçaya ayırması ve yedi göğü yaratması, otları yaratması ve bu yerleri su üstünde bir balığın arkasına koyması, o balığın suyun içinde, o suyun bir taşın üstünde, taşın da bir meleğin avucunun içinde olması, balığın deprenmesi sonucunda deprem olması, her şeyin altı bin günde yaratılması, bu altı bin yılın cihanın altı günü olması, yıldızların yürümesi, dünyanın ömrünün yedi bin yıl olması, kıyamet kopup dünya harap olmasının aralığı on dört bin yıl miktarı olması, bunun yedi bin yıl yaratılma müddetinin, yedi bin yıl ise yaşama bekası müddeti olmasından,

2. Neyin ne zaman yaratıldığı ile ilgili olarak; pazar ve pazartesi günlerinde Allah'ın yerleri ve onda olan yararlı, yararsız şeyleri, salı günü ise dağları, çarşamba günü ağaçları, suları ve geri kalan bitkileri, perşembe günü, Allah gökleri, arşı, kürsüyü yarattığı ve cuma gününün öncesinde tâ... üçüncü saat tamamlanmaya kadar ayı, güneşi ve melekleri yaratması, cuma gününün son saatine kadar Âdem Peygamber'in yaratılmasından,

3. Yerleri birbirinin altında yedi tabaka halinde yaratması, her tabakanın genişliği ve her iki tabaka arası beş yüz yıllık yol mesafede ve hava ile dolu olması, birinci tabakanın adının Dimkâ olması, buranın yağmursuz rüzgâr gibi havası nâhoş olması; ikinci tabakanın adının Celde, orada Cehennem ehli için çeşitli azapların olması, üçüncü tabakanın adının Arkâ, orada katır büyüklüğünde akreplerin olması ve kuyruklarında üç yüz boğanın öldürücü gücünde zehrinin olması, dördüncü tabakanın adının Harbâ, orada dağlar kadar büyük ejderhaların olması ve kuyruklarının zehirli olması, beşinci tabakanın adının Melesel, orada yaşayan mıhtatların birbirlerini yemesi, altıncı tabakanın adının siccin, orada cehennem ehlinin amel defterinin ve kuş şeklinde kutâfe adında yaratıkların olması, yedinci tabakanın adının Ucbâ, orada yaşayan kavmin adının Cüsûm olduğu ve hepsinin kısa boylu, siyah zenciler gibi olmasından,

4. Allah toprağı cumartesi günü, dağları pazar günü, ağaçları pazartesi günü, mekruhu salı günü, nuru çarşamba günü yaratması ve perşembe günü yeryüzüne bütün hayvanları yerleştirmesi, Âdem Peygamber'i cuma günü ikindi ile gece arasında bir zamanda yaratmasından,
5. Yerin kızıl bir el taşı büyüklüğünde yaratılmasından,
6. Yerin "Nun"un üzerinde, "Nun"unda denizin üzerinde olması, deryanın gökyüzünün yeşilliğini kendisinden aldığı yeşil bir kaya üzerinde olmasından,
7. Yeryüzünde yedi deryanın ve en altta bulunan deryanın cehennem kenarında olmasından, burada bulunan sularının çokluğu ve soğukluğundan dolayı cehennem arz üzerinde bulunan her şeyi yakıp kavuramamasından,
8. İlk yaratıldığında güneş ile ayın nurunun eşit ve her zaman gündüz olması nedeniyle Allah'ın Cebrail'e emrederek, Cebrail'in kanadını ayın yüzüne dokundurup gezdirdiğinde yüzünden nuru alıp güneşe vermesiyle gecenin meydana gelmesinden,
9. Derya içinde güneş için üç yüz altmış kulplu elmadan bir araba yaratması, ay içinde Allah üç yüz kulplu sarı yakuttan bir araba yaratarak üzerine ayı yerleştirmesi, bu arabayı meleklerin doğudan batıya çekmeleri için altmış kulp yaratmasından,
10. Güneşin kaftanının arşın nurundan, ayın ki ise kürsünün nurundan olması nedeniyle ayın nurunun güneşin nurundan az olmasından,
11. Vekil olan meleklerin Güneş'i doğuya götürmeleri ve Güneş'in oradan doğmasından,
12. Güneş'in altmış fersah eni, altmış fersah uzunluğunun var olması, ayın da altmış fersah eni, kırk fersah da uzunluğu olması, başka rivayette ise boylarının eşit enlerinin seksen fersah olmasından,
13. Allah'ın Güneş'i yarattığı zaman, O'na arşın nurundan bir taşıt yaratması, O arabanın üç yüz atlımış köşesinin var olması, her bir köşesine dördüncü Gök'ün meleklerinden bir meleği muhafız bırakması, meleklerin güneşi doğudan batıya, batıdan doğuya taşımasından,

14. Güneş'in her gün taşıt üstünde bir pınardan doğması, o taşıtı da üç yüz altmış meleğin enginliğin içinden çekmesi, Allah'ın kullarına inayet edeceği zaman güneşin engine düşmesi, üç yüz altmış meleğin şaşkına dönmesi ve neticesinde güneşin tutulması, Allah'ın doğuda karanlıkta bir perde yaratması, meleğin buradan aldığı bir avuç karanlıkla, güneş dolanınca avucunu açması ve karanlığın cihana saçılması, bu meleğin kanadının doğudan batıya kadar uzanmasıyla o karanlığın doğudan batıya kadar uzanmasından,

15. Kıyamet yaklaştığında yargıçların adil hüküm verememesi, Allah'ın halkın tövbe kapısını kapamaması, güneşin arşın altında bir gün secdede kalması, Allah'tan izin gelmemesi üzerine güneş ile ayın arşın altında üç gün ve üç gece kalması, dünyanın karanlık içinde kalması, Allah'ın emriyle Cebrail'in ayı ve güneşi almasından,

16. Deryaların genişliğinin beş yüz yıllık olması, kavimler yaratması, bu kavimlerin ağzının köpek ağzına, ellerinin insan eline, kulaklarının sığır kulağına, kıllarının keçi ve koyuna benzemesinden,

17. Allah'ın Güneş'i de Ayı da yetmiş parça olarak yaratması, Ay'ın nurundan altmış dokuz parçasını alması, bunları güneşin nuru ile birleştirmesi, bugün güneşin yüz otuz dokuz parçadan, ayın ise bir parçadan oluşmasından,

18. Kaf Dağı'nın yeşil zebercedden yaratılması ve bütün yeryüzünü kaplamasından,

19. Kaf Dağı'nın ardında, kâfurdan yetmiş dağ, onun ardından amberden yetmiş dağ, bunun ardında gümüşten yetmiş dağ, bunun ardından demirden yetmiş dağ, bu dağların ardında da yetmiş bin âlem olması ve her bir âlemde pek çok meleğin olmasından,

20. Kaf Dağı'nın kökleri dünyanın üzerinde durduğu kayaya ulaşması ve zelzelenin kaynağının bu dağ olmasından,

21. Yedinci denizin ötesinde olmak üzere sekiz yeşil Kaf Dağı yaratması, genişliğinin beş yüz yıllık yol olmasından,

22. Kaf Dağı'nın parmağı saran yüzük gibi arzı çevrelemesi ve onu sabitlemesi, renginin zümrüt yeşili ve mavi olması, bu nedenle gökyüzünün rengini ondan almasından,

23. Göğün ilki olan en yakın gök, dışarı taşmayan iç dalgalanmadan ibaret olması, ikincisini kaya, üçüncüsünün demir, dördüncüsünün bakır, beşincisinin gümüş, altıncısının altın ve yedincisinin ise yakut olmasından,

24. Allah'ın hem şark hem de garp deryasıyla ayrı ayrı konuşup, onları sorduğu sorularla sınamasından,

25. Allah'ın gemi gibi sallanan yeri sabitlemek için bir meleği görevlendirmesi, meleğin bir elini doğudan diğerini de batıdan çıkarıp yeri omuzlaması, ama ayaklarının tutmaması üzerine Allah'ın, Firdevsi âlâdan yeşil yakuttan dört köşe bir taş çıkarması, taşın kalınlığının beş yüz yıllık yol olması ve üzerinde yedi bin çukurun olması, bu taşın meleğe yardım etmek amacıyla meleğin ayağının altına girmesi, bu seferde taşın duramaması ve bunun üzerine kırk bin boynuzlu bir öküzün taşın altına girmesi, öküzünde taşıyamaması üzerine kırk bin kanadı kırk bin ayağı olan bir balığın öküzün altına girmesi, onun da taşıyamaması üzerine balığın altına suyun konmasından,

26. Allah'ın yeryüzünden sonra yedi denizi yaratması, yedi denizin en küçüğünün arzın etrafını Kaf Dağı'nın ötesinden kuşatması, adının Bahr-i Muhit olması, onun ötesinde ikinci denizin var olması, adının Kaynes olması ..., sekiz Kaf Dağı yaratması, bir Kaf Dağı'nın genişliğinin beş yüz yıllık yol olmasından,

27. Rüzgârın ikinci arzda yaratılması ve Âd kavmini helak etmesi için öküzün burun deliğinden çıkan nefesin yeterli olmasından,

28. Meleklerin dağların şiddetine hayrette kalmaları ve meleklerle Allah arasında geçen soru-cevap gibi diyalogun olmasından söz eden ayrıntılar Türk kültürüne girmiş İsrailiyat kaynaklı anlatılar olduğu düşünülmektedir.

Eski Türklerde, yaratılış ve gök motifi çok önemli unsurlardır. Göktürk yazıtlarında yaratılış şu şekilde anlatılmaktadır: “Yukarıda mavi gök [Kök Tengri], aşağıda yağız yer yaratıldığında, ikisi arasında kişiöglü [insanoğlu yaratılmış], insanoğlunun üzerine de atalarım Bumin Kağan, İstemi Kağan [kağan olarak tahta] oturmuşlardı.” Dış etkilerden uzak Altay ve Kırgız destanlarında da, “önce gök yaratılıyor, sonra da yer yaratılıyor.” Yaratılış anlatılarında genel olarak gök, yer ve insan motifi bir arada verilmektedir. Uygur anlatılarında da yücelerden olan gök yerden önce yaratıldığından bahsedilmektedir. Ancak Kutadgu Bilig'te “yeni kökni yaraktan [yeri göğü yaratan]”

deyişyle yerin gökten önce yaratıldığı ifade edilmektedir. Gök, yıldızlar ile arşı, güneş ile ayı da içine alan geniş bir anlamda kullanılmaktadır. Göktürk kavramının da buradan geldiği düşünülmektedir (Ögel 1995: 145).

Göktürk ve Uygur yazıtlarında gök ile yer birlikte ifade edilmektedir. Göktürk döneminde, “Üze Tengri (gök) - asra yer”; Uygur el yazmalarında “üstün Tengri (gök) - altın yer” sözlerinde de görüldüğü gibi “gök” ve “yer” birlikte kullanılan kavramlardı. Şaman törenlerinde, ulu Tanrı'nın bulunduğu katlar beşinci kattan sonra olduğuna, bazen da en üstte dokuzuncu katta olduğu tasvir edilmekteydi. XI. yüzyıla ait bir kaynak da şunlar bulunmaktadır: “Kafirler göğe, Tengri derlerdi . Yine bu adamlar, büyük bir dağ, büyük bir ağaç gibi, gözlerine büyük görünen şeylere de, hep Tengri adını verirlerdi. Bu yüzden bu gibi şeylere tapınır ve secde ederlerdi. Yine bu kimseler, bilgin kişilere de, Tengriyen derlerdi.” Kaşgarlı Mahmud Müslüman olmasına rağmen, “Tengri oğul verdi”, “Tengri yağmur yağdırdı” gibi örneklere yer vermiştir. Bu düşünce Anadolu'ya kadar devam etmiştir (Ögel 1995: 146-147). Ayrıca yer ile su da insanları beslediği için gök gibi kutsal kabul edilirdi. Türk milletinin koruyucusu gök ve yer idi. Türkler için önemli olan yeryüzünde bulunan yer ile su, insan ve hayvanları besleyen kutsal varlıklardı. Söz gelimi “... Yukarıda Türk Tanrısı, Türk'ün mukaddes yeri ve suyu, şöyle demiş: Türk milleti yok olmasın! Millet olsun!...” (Ögel 1995: 148) ifadesi Türk milletini yerin ve göğün koruduğu anlayışının var olduğunu göstermektedir. Eski Türklerde, Hind ve eski İran kültüründe yer alan karanlık ve korkunç yer altı düşüncesi söz konusu değildir (Ögel 1995: 148).

Altay destanlarında; “Dünya topraklarının bittiği yerde, sonsuz bir mavi deniz (Kök Tengiz) vardı ...” ifadeleriyle birlikte “Kök-Han” ve “Kök-Katay” adlarıyla anılan hakanların adları da vardı (Ögel 1995: 152). Bu da bize gök kavramının daha geniş bir anlam kazandığını göstermektedir.

Oğuz destanında “yerden, yani ağaç koğundan gelen hatundan” Gök-Han doğmuştur. “Gökten inen hatundan” Gün-Han, Yıldız-Han ve Ay-Han doğmuştur. Kutadgu Bilig'de yer, ay, gece ve gün ayrımından şu şekilde bahsedilmektedir: “Yağz yeri, yeşil göğü, gün, ay ile geceyi! İnsanlar ile zaman (öd), zamaneyi (ödle), bu günü (bukün) yarattı!” ayrıca, “Yeşil göğü, binlerce yıldızlarla bezedin; karanlık geceyi, aydın yıldızlarla bezedin” ifadeleri yer almaktadır (Ögel 1995: 146).

İslamiyeti benimseyen Türklerde de dokuz kat göğe inanılırdı. Dokuzuncu katın yukarısı atlas, dokuzuncu kat arş, sekizinci kat yıldızlar ile burçların bulunduğu ve döndüğü kat, yedinci kat ise yedi kattan oluşan gök katlarının varlığına inanılırdı. Yunus Emre'nin, "Dokuz arslan u yedi evren ü dört ejderha" sözüyle sadece gök katlarını kasetmediği, yıldız ve sayılarıyla da ilgili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Yunus Emre, "Ol Felekde dün olmaz", Ay, gün doğup, dolunmaz!" sözleriyle göğün üst katlarında gece ve gündüz ayrımının olmadığı ifade etmektedir (Ögel 1995: 158).

Doğu Türklerine göre dokuz kat olan gök, Batı Türklerine göre yedi kat idi. Kuzey Türk destanlarında da "yedi gök", "yedi kat gök" den söz edilmektedir. Kaşgarlı Mahmud'un da "Yetti kat kök" ifadesini kullanarak açıkladığı görülmektedir (Ögel 1995: 163). "Yedi" sayısı düşüncesinin İran ve Ön Asya tesiriyle girmiş olduğu düşünülmektedir. Söz gelimi Batı Göktürk Kağanı İstemi Kağan, Bizans İmparatoruna yazdığı mektupta "Yedi iklim hükümdarı" olduğunu söylüyordu. Bu söyleyiş ve yazıta Soğd tesiri de bulunma ihtimali üzerinde durulmuştur (Ögel 1995:163)

Altay ve Kuzey Türk destanlarında da gök direği anlayışı önemli bir yere sahiptir. Bir Altay destanında yer alan "göğün direği alınsa" sözüyle kıyamet kopsa denilmektedir. Burada göğün direği çadır direği gibi algılanmaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nda ise; Oğuz Kağan "Gök çadırımız, güneşte bayrağımız olsun", ifadesiyle gök, yeryüzünü kaplayan bir çadır gibi tasvir edilmiştir. Göktürk yazıtlarında ise "göğün basmasından, yerin delinmesinden" söz edilir. Babil ve İsrailoğullarında, çadırlar Türklerin ki gibi kubbeli değildi. Babil yazıtlarında, göğü bir çoban çadırına benzetmişlerdir. Kendi çamurdan yapılmış evlerine benzetmemişlerdir. Türklerin inanışları ve düşünceleri, günlük yaşamın bir yansımasıydı (Ögel 1995: 169).

Türklerin İslamiyeti benimsemesiyle birlikte göğün direği Hz. Muhammed ve Halife Ali adıyla tasvir edilmektedir. Hz. Muhammed yerden göğe doğru uzanan bir direk tasvirini, Alevîler Halife Ali ile özdeşleştirmişlerdir. Pir Sultan Abdal'ın Şah İsmailden aldığı şu şiir bunun için güzel bir örnektir: "Yaktıcağın bir çıradır", "Yerden göğe bir direktir", "Bindireceğim bir buraktır", "Allah bi, Muhammedi Ali!" (Ögel 1995: 169-170)

Eski Türkler göğün direğinin Kutup Yıldızı olduğunu düşünmüşlerdi. Bunun için Kutup Yıldızı'na, "demir kazık" veya "altun kazık" demişlerdir. Temel düşünce bütün gezegen

ile yıldızlar onun çevresinde dönüyorlardı. Kutup Yıldızı hiç hareket etmiyordu ve Tanrı'nın ışıklı ülkeleri olan yüksek gök ile yeryüzünü birleştiren kutlu kapıydı. Bu kapı maddî ve manevî dünyayı, Tanrı ile insanı birbirinden ayıran bir sınır olarak düşünülmekteydi (Ögel 1995: 170).

Türklerde göğün direğine bağlı bir arabayı çeken iki aygır anlayışı vardı. Bu anlayışa göre, Kutup Yıldızının kuyruğuna bağlanmış gibi düşünülen küçük ayı burcu (yedi yıldızdan oluşan bir yıldız kümesi) iki aygır olarak tasvir edilmekteydi. Bunlar “Ak-bozat” ile “Gök-bozat” idiler. Arkadaki dört yıldız çekiyorlardı. Bu da dört tekerli bir arabaydı. Atlar ile dört yıldız arasındaki küçük yıldız ise araba oku oluyordu. Araba ve atlar Kutup Yıldızı'nın etrafında dönüyorlardı. Ayrıca “Büyük ayı burcunun yedi yıldız birer aç kurt idiler. Bunlar küçük ayı burcunun iki atını kovalayıp duruyorlardı.” Oğuz Kağan destanı ve Kuzey Türk destanlarında Kutup Yıldızı parlaklık semboli olarak karşımıza çıkar. Oğuz Kağan Destanında, “ Oğuz Kağan bir yerde Tanrı'ya dua ediyormuş. Birden bire bir karanlık basmış ve gökten parlak bir ışık düşmüş. Işığın içinde , güzel bir kız oturuyormuş. Başındaki tacı demir kazığı (yani Kutup Yıldızı'nı) andırıyormuş...” anlatısı yer almaktadır (Ögel 1995: 170,180-181). Ayrıca eski Türklerde “gök kuşağı”, “yay”, “Tanrı'nın kamçısı”, olarak “ebekuşağı” kavramı kullanılırdı.¹¹⁰ Oğuz Kağan Destanı'nda ise göğü baştan başa kaplayan “altın yay” olarak tasvir edilmiştir. İran mitolojisinde şeytanın yayı olarak geçmektedir (Ögel 1995: 227).

Türklerde güneş motifi önemli yer tutmaktadır. Özellikle Hun kültüründe, Göktürk ve Altay destanlarında önemli bir yere sahiptir. Hunlarda, güneşe üç kez diz çökerek selam veriliyordu. Çadırların kapısı doğuya doğru açılıyordu. Altay türeyiş destanında: “... Ay ile güneşin, kendilerinin ayrı bir güçleri yoktu. Bunlar, yalnızca, Tanrı'nın verdiği ışık ile sıcaklığı yansıtıyorlardı. Bir maden parçası olan bir ayna (toli) gibiydiler...” Yakut Türkleri ise güneşi şu şekilde tasvir ediyorlardı: “... Kün-Toyun, güneş Tanrısı idi... Ay ile güneş arasında kavga ederler (güneş tutulması). Kötü ruhlar da bu kavgayı tutuştururlar. Kötü ruhlar, güneşi ele geçirince güneş tutulurdu...” Yakutlar ay ve güneş bayamını bahar döneminde yaparlardı. Eski Türk destanlarında güneş ana, ay baba

¹¹⁰ Anadolu'da “al kuşak”, “ala kuşak”, “al yeşil kuşak”, “dede kuşağı”, “ebe kuşağı”, “ebem kuşağı” sözleri kullanılmaktadır.

olarak da tasvir edilirdi.¹¹¹ Ayrıca Mısır'daki bir Türk-Memlûk anlatısında: "... Güneş Saratan burcuna girdiği zaman güneş, suyu ve toprağı ısıtıyordu. Mağarada toplanan balçıklardan türeyen ilk atas Ay-Ata adını alıyordu..." (Ögel 1995: 187-188)

Eski Türklerde ay motifi de önemlidir. Yakut Türklerine ait anlatılarda bu motif şu şekilde geçmektedir: "... Bir zamanlar, öksüz ve yoksul bir kız varmış. Sıkıntı içinde yaşarmış. Aya yalvarmış ve aydan yardım istemiş. Kız bir gün soğuk bir gecede suya giderken, ay inmiş ve kızı alıp götürmüş. Bunun için dolunayda omzunda sığı ve iki kovası ile görünmüş. Ayda iki tane çocuk doğurmuş. Bunun için Yakut Türkleri, kızıdan zarar gelir diye aya baktırmazlarmış ..." Bir başka Yakut Türklerine ait anlatısında: "... Öksüz ve yoksul bir kız varmış. Üvey annesi kızı çok eziyet edermiş. Bir gün iki kovasını sığın uçlarına takarak suya gitmiş. Bu sırada ay ile güneş yere inmişler. Kız, onları görünce korkmuş ve bir fundanın arkasına saklanmış. Güneş, kızı fundayla birlikte alıp göğe götürmüş. Sonra da aya vermiş. Bunun için ay üzerinde, fundanın altına saklanmış kız hep görünür durmuş..." Altay anlatılarında ay motifi şu şekilde geçmektedir: "... Yeryüzünde, insanları yiyip bitiren bir dev varmış. Tanrı bu devi öldürmeyi düşünmüş. Güneş: "Ben sıcak ve ateşim ile devi öldürebilirim. Ancak, insanları da yakabilirim." demiş ve vazgeçmiş. Ay ise: "İnsanlar benim soğuşuma dayanabilirler. Bunun için ben devi öldürebilirim." demiş ve yeryüzüne inmiş. Bir ağaç üzerinde böğürtlen yiyen devi, ağaçla birlikte alıp gökyüzüne çıkmış. Bunun için dolunay, dev ile ağaç, ayın yüzünde görünürmüş..." Bazı anlatılarda da ayın küçülüp büyümesiyle ilgili olarak, ayın dolunay şekline geldiğinde kurtların ayın bir parçasını yediğine inanılmış (Ögel 1995: 197-199).

Dünya; canlı ve cansız varlıkların yaşadığı, insanların duyuları ile algılayabildiği genellikle maddî anlamda kullanılan bir terimdir. Manevî olarak ise insanların duyu yolu ile algılayamadıkları tasavvuf ve ahlak kavramı olarak da kullanılmaktadır. Bilimsel olarak ise "yerküre" tabiri geçmektedir. Tefsirde ise maddî ve manevî dünyayı anlatan kıssa ve rivayetler bulunmaktadır (Uludağ 1994: 22).

Eski Türklerde dünya kavramı "acun" kelimesiyle telaffuz edilirdi. Dünyalıklar olarak "acunluk" deyimini kullanılırdı. Acunun sahibi Türk hakanıydı. Dünya Türk otağı, bir tepsi ya da dört köşeli olarak tasvir edilirdi. Yakut Türklerine göre ise dünya hem

¹¹¹ Türk halk destanlarında güneş dişi, ay ise erkektir. Kırgız Hanları ve Şingiz Hanın soyunun güneşten türediği anlatılmaktadır (Ögel 1995:191).

yuvarlak hem de dört köşeydi. Yakut Türkleri gök, yer ve yer altı dünyası olmak üzere üç dünyanın varlığına inanmaktaydı (Ögel 1995: 243-245).

Kıssa ve rivayetlerde geçen öküz ve balık motifi Türk anlatılarında da bulunmaktadır. Altay'ın kuzeyindeki Türklere göre dünya dört öküzün üzerinde durmaktaydı. Onlara göre: “Dört gök öküz, tabağa benzeyen dünyayı, altına girerek değil; kenarlarına koşulmuş olarak tutuyordu. Öküzlerin kıpırdamalarından deprem oluyordu”. Altay Destanı'na göre: “Dünya, çadırlı bir otağ gibiydi. Öküzler tarafından çekiliyordu”. Kırgız Türklerine göre: “Yerin altında büyük bir okyanus vardı. Bu denizin üzerinde çok kalın bir bulut dolaşırdı. Bulutun üzerinde de bir “boz öküz” vardı. Dünya bu öküzün boynuzu üzerinde dururdu”. Kırım Türklerine göre: “ Dünya, bir boğanın boynuzları üzerinde dururdu. Boğanın altında bir deniz, denizde büyük bir balık vardı. Onun altında, rüzgârlar ile karanlık bir dünya vardı”. Altay ve Ön Asya düşüncesine Anadolu'da Kayıkçı Kul Mustafa'nın “ En aşağıda, büyük bir deniz vardı. Denizde, bir balık, balığın üstünde de öküz vardı. Dünya bu öküzün üstünde duruyordu” sözü ile benzerlik göstermektedir. Yine buna benzer Pir Sultan Apdal şöyle demiştir: “Musa söyler idi binbir kelâmı”, “Kudret eli ile çaldı kalemi”, “Öküze yükletti, cümle âlemi”, “Dünyanın temel kuralı” (Ögel 1995: 248-249).

“Dünyanın göbeği” tabirini de eski Türklerde ve Anadolu'da kullanıldığı görülmektedir. Söz gelimi Yakut Türklerinde “göğün göbeği yerde, yerin göbeği gökte” sözü kullanılmaktadır. Altay Türkleri “yerin, dünyanın göbeği” için, “yering kindiği” sözünü kullanıyorlardı (Ögel 1995: 251).

Eski Türklerde yer, su ile birlikte anılan önemli bir motiftir. İnsanları açlığını ve susuzluğunu gideren ve barınak imkânı sağlayan Türk milletini koruyan kutsal bir varlıktı. Yer madde yönü ile bir toprak idi. Eski Türklerdeki “yer ağaçlandı (yer yığaçlandı)” sözü 11. yüzyılda da bu dönemin Türk halkı tarafından yine aynı sözü kullandığından bahsedilir. Kara kelimesi yer, toprak ve mezar için kullanılırdı. Dede Kotkut'ta “Kara yerinizi otağ dikelim” denilirdi. Kutadgu Biliğ de “Yücelerdeki arştan, aşağıdaki yere (karağa)kadar” sözü geçmektedir. Yakut Türklerinde her şeyin anası ve başladığı, bittiği yer, “kara yer ve kara toprak”. Yakut Türkleri beddua ederken dahi günümüzdeki gibi “boğazın toprakla dolsun” sözünü kullanıyorlardı (Ögel 1995: 255-256, 262).

Eski Türk inançlarında diğer kültürlerde olduğu gibi yer altı ruhları inancı yoktu. Altay destanlarında yer altı ruhları kötü ruhlardı. Altay destanına göre: “Ölülerin Hanı İrle Han’ın kızı, bir siyah tilki donuna bürünüyor ve yiğitleri yer altına çekerek başlarına türlü felaket getiriyordu”. “Geyik Kızlar” destanında, biri yeryüzündeki bir yiğit ile diğeri de yer altı ruhu, Yer Kara Alp ile evli görülüyorlar. “Yiğitler, yer ruhu Yer Kara Alp, birer atmaca ve şahin donuna giriyorlar ve gökte çarpışıyorlar. Gök gürültüsüne benzer sesler çıkarıyorlar. Bu sırada, yiğidin karısı, yani Yer Kara Alp’ın baldızı, saçının telini yakıyor. Büyük bir ateş göğe yükseliyor. Yer Kara Alp yanarak düşüyor ve böylece yiğit ile kız birleşiyor.” (Ögel 1995: 260-280).

Kaf Dağı ile ilgili kıssa ve rivayetlerde “dağ motifi” dikkat çekmektedir. İslamiyette yer alan dağ motifi, kıssa ve rivayetlerde Kaf Dağı olarak karşımıza çıkar. Bu motife örnek olarak Yunanlıların Olimpos dağı, eski Türklerin Ötüken dağı verilebilir. Bu motif, Yunanlılarda ve eski Türklerde vazgeçilemeyen mitolojik bir unsurdur.

Göktürk yazıtlarında “Töngüş tag” ve Uygur Bayan-çur Kağan yazıtında da “Kömür teg” gibi gerçek olduğu bilinen dağlardan söz edilir. Eski Türklerle ait pek çok anlatıda dağ motifi bulunmaktadır. Söz gelimi Verbitsky tarafından derlenmiş bir Altay yaratılış anlatısı içinde “altın dağ” motifi yer almaktadır: “Altın dağ gök ile yer arasında bulunuyormuş. Başı, ay ile güneşe değişirmiş. Bu dağda (Büyük Tanrı) Ülgen oturmuş. Dağın etekleri ise, dünyaya veya yere değmiyormuş. Havada duruyormuş!...” . Kuzey Türk destanında “bakır dağ” motifi şu şekilde yer alır: “... Bir yiğit bir geyiği kovalıyor. Geyik kaçıyor ve bir bakır dağın önüne geliyor. Bakır dağ açılıyor. Geyik dağın içine giriyor. Yiğit de dağa geyiğin arkasından giriyor. Ancak geyik kayboluyor. Yiğidin karşısına yedi tanrı (kuday) çıkıyor...” “Demir Dağ” (Ergenekon) motifi de ayrıca önem arz etmektedir. Ana hatlarıyla şu şekilde anlatılmaktadır: “Ak-Han’ın çocukları, kırk boynuzlu boğayı öldürmek için Demir Dağ’a giderler. Orada Katay-Han’ın boğasına rastlarlar ve onu öldürürler...” Türklerin “Demir Dağ” motifi “Kaf Dağı” motifine benzetilmektedir. Kırgız Türklerine göre yeryüzünü çevreleyen dağlar Kaf Dağı olarak nitelendirilmektedir. Kuzey Altaylarda derlenmiş bir anlatı şu şekildedir: “... Bir Han, Tanrı’nın emri ile Demir Dağ’daki insanlar ile savaşmaya gider ancak Demir Dağ’daki insanlar savaş nedir bilmiyorlarmış. Hanları bir kürk armağan etmiş. Bundan sekiz kürk yapmışlar. Boyları o kadar büyükmüş ki bundan sonra savaştan vazgeçmişler...” Anadolu anlatılarında da Tepegöz

Kaf Dağı'nda bir mağarada yaşıyor ve insanları içeri çekiordu. Anadolu'ya gelen Türklerde, eski Türk mitolojisinin Tanrı'ya ulaşan "Aştın Dağları" ya da "Ak-Dağları" kaybolmuş (özellikle Türk halk edebiyatında) "Kaf" ve "Tur" dağları bunların yerini almıştır. Dede Korkut Kitabı'nda da dağlar ile ilgili farklı motifler bulunmaktadır (Ögel 1995: 423-465).

Alevî ve Bektaşî anlatılarında da dağ ve tepe motiflerine rastlanılmaktadır. Anlatılarda şeyhler inziva, ibadet ve riyazat yeri olarak buraları kullanmışlardır. Söz gelimi Hacı Bektaş Veli'nin, inziva yeri olarak Arâfat Dağı gösterilmektedir. Hacı Bektaş, Sulucakarahöyük'e geldiği zaman, köye yakın olan bu sözü edilen tepeye çıkar ve orada bulunan mağarada dua eder. Vilayetnâme-i Hacım Sultan'da, Hacım'ın sürekli yüksek tepelerde ibadet ettiği anlatılır. Hacım Sultan Kızılburun adını taşıyan bir tepede inzivaya çekildiği ve geceli gündüzlü sağ ayağı üzerinde kırk gün durduğu anlatılmaktadır (Ocak 2002: 114).

Eski Türklerde bulunan dağ motifi, Alevî ve Bektaşî anlatılarının yanı sıra İslamî devirde yazılan eserlerde de görülmektedir. Bunlar arasında yer alan Dede Korkut Kitabı'nda kahramanlar zor duruma düştükleri zaman canlı bir varlığa seslenir gibi dağlara hitap ederler (Ergin 1964: 53,55,57). Danişmendnâme'de düşmanlarla savaşırken şehit düşen Türkler dağ ya da tepe üstlerine gömülürler. Âşık Kerem, Âşık Garip vb. halk hikâyelerinde ve Köroğlu gibi halk destanı/hikâyesinde dağlara seslenişler vardır. Köroğlu anlatısında; Köroğlu sefere çıkacağı zaman dağ başlarına bakar yahut sefer sırasında geçit vermeyen bir dağ ile karşılaştığı zaman tepedeki evliyaya yalvarır, ancak o zaman dağ geçit verir (Ocak 2002: 121-122). Dağ motifinin halk anlatılarına bu şekilde yansıdığı görülmektedir.

Eski Türklerin inançlarında rüzgâr motifi önemli bir yere sahiptir. Orta Asya ve Sibirya'nın bazı bölgelerinde "boz öküz"ün ya da "rüzgâr kuşu"nun var olduğuna inanılırdı. Ancak Türklerde rüzgâr, insan ile Tanrı arasında olan bir işti. Eski bir Göktürk efsanesine göre, Türklerin başkanı İdi-Nisibu istediği zaman rüzgâr ve fırtınalar çıkarabiliyordu. Bu da gösteriyor ki Türkler, bu tabiat olaylarını şerefli atalarının yaptıklarına inanırlardı (Ögel 1995:299).¹¹² Mevsimden mevsime değişen

¹¹² İdi-Nisibu'nun iki tane eşi vardı. Bunlardan biri yaz tanrısı diğeri kış tanrısının kızlarıydı. Çince metinde bu kızlara hem "Türk atasının kızı" hem de "Yaz ve Kış Tanrılarının kızı" denmektedir. Bu

rüzgâr atlı göçebe yaşayan Türkler için günlük yaşamda da ayrı bir önem arz etmektedir. Türkler arasında İslamiyetten önce ve sonra en yaygın düşünce rüzgârı estiren ve yağmuru getiren bütün güçler Tanrı'nın elinde olduğu düşüncesi hakimdi (Ögel 1995: 304).

Deniz motifi, Türk anlatılarında genellikle aşılması gereken bir engel olarak anlatılmaktadır. “ Ülkenin birinde büyük bir Han varmış. Tanrı bu Han'a büyük denizi (Ak-Deniz) geçerek, Demir Dağ'daki (Ergenekon) insanlarla harp etmesini istemiş. Han da Tanrı'nın bu emrini yerine getirmek için asker göndermiş. Askerler binbir güçlkle denizi geçip Demir Dağ'a varmışlar” (Ögel 2010: 60). Altay ve Yakut destanlarında Ak-Deniz ve Süt-Deniz'i motiflerine rastlanılmaktadır. Gorohov'un derlediği Yakut anlatısında deniz motifi ayrıntılı olarak yer alması da önem arz etmektedir. “... Ak-Oğlan güneyle, ne var diyerek bakmış, bir Süt-Denizi görmüş, rengi de süttten akmış, denizin kenarında, beyaz çamurlar varmış...” (Ögel 2010: 102). Uygurların türeyiş anlatısında da deniz motifi yer almaktadır. “...Yurdunda, bir süt denizi varmış ve hiç kuramazmış. Er-Sohotolı ırmaklarında yıkanır, ormanlarında avlanırmış... Hemen yurdunun kıyısında bir de büyük bir deniz varmış. Bu denizde kumlar cam parçası gibi, dalgaları da tıpkı beyaz bir gümüş gibi parlarmış...” (Ögel 2010: 106).

Yukarıda bahsedilen motifler, Türk inançları ve kültüründe özellikle sözlü kültürde yer alan Türklerin günlük yaşam tarzlarını belirleyen önemli unsurlardır. Söz gelimi Oğuz Han Destanı'na baktığımızda; Oğuz Han, gök ve yerin sembolleri olan kızlarla evlendikten sonra eşinden “Gök, Gün, Ay, Deniz, Dağ, Yıldız” gibi adlar verdiği çocukları olmuştur. Bu da bize bu motiflerin Türklerin her alanında değerli olduğunun göstergesidir.

Altay yaratılış anlatısında evrenin başlangıcında yalnızca Tanrı Ülgen ve Kışioğlu (Erlık) vardı. Diğer Orta Asya anlatılarında da yaratılışın başlangıcında iki varlıktan söz edilir. Diğer Türk anlatılarından farklı olan tarafı fikir ve düşünce yapısında ortaya çıkmaktadır. Türk efsanesi, düşünce bakımından Maniheizt düşünce ile telif ve adapte edildiği düşünülmektedir. Erlık başlangıçta Tanrı'nın yardımcısı olan bir insan iken sonradan şeytan olmuş ve Ehrimen'i yerine geçmiştir. Yaratılışta “Tanrı ve insan” iki

---

nedenle bu bölümün açıklanmaya ihtiyacı vardır. Ancak buradan şunu anlıyoruz ki bu kızlar Türklerin atasının eşleridir (Ögel 1995:299).

varlığın bulunması bakımından eski İran mitolojisinin temel sistemine benzetilmiştir. Verbitsky'nin derlemiş olduğu Altay Türk Yaratılış anlatısında bulunan gök, yeryüzü ve yer altının yaratılması Mani mezhebinin prensipleri olarak görülmektedir (Ögel 2010: 421). Bu anlatının Verbitsky tarafından XIX. yüzyılda derlendiği de göz önüne alınması gerekir. Anlatıda geçen gök, yeryüzü ve yer altının yaratılması olayı İsrailiyat ve İslamiyette de yer almaktadır. Bu da dikkat çekici bir durumdur.¹¹³

XIX. yüzyılda derlenmiş olan Radloff ve Verbitsky'e ait yaratılış anlatılarında Hristiyanlık tesiri görülmektedir (Sakaoğlu ve Duymaz 2010: 167). XIX. yüzyıl ortalarında bu kişiler tarafından tespit edilen dünya yaratılışı hakkındaki anlatılar, Kutsal Kitap ve Hint-İran anlatılarının etkisinde kalmıştır. Bu anlatılardaki Huday, Körmös yahut Kurbüstan tanrıları İran kaynaklı, Meyterc ve Mangdaşire tanrıları ise Hint kaynaklıdır. Şamanist Yakutlarında dünya yaratılışı ile ilgili tasavvurları çok daha karışıktır; bazı anlatılardan anlaşıldığına göre eski Yakutlar, kâinatın ezeli ve kadim olduğuna inanmışlardır. Onlara göre yaratıcı (ayısıt) olan tanrıların görevleri ebedî ve ezeli göklerde hazır olanları yere indirmektir. Umumiyetle Şamanist Türklerin kozmogonisi “yaratıcı tanrılar”a (ayısıt, yayuçu) inansalar da “yaratma” mefhumu onlarda “yoktan var etme” olarak nitelendirilmemektedir. Tanrıların herhangi bir şeyi “yaratmak” için başlangıçtan beri mevcut çeşitli maddeler var olmuştur. Yakutlar kökenlerine dair anlatılardaki bilgilere göre, ilk insan gökten inen yarı at, yarı insan şeklinde bir yaratıktan türemiştir. Altay anlatılarına göre su yer yaratılmadan önce vardı. “Kuday (veya Olgen) yer yaratmak için, kendisiyle arkadaşlık eden ‘kişi’ ye emrederek denizin dibinden ‘toprak’ çıkarttı... ilk insanlar da bir ağaç dalında meyve gibi bitti...” Bu anlatılarda tanrılar mevcut maddelere şekil vererek yaratma eylemi gerçekleştiriyordu. Yoktan var etme eyleminin, Sami kültüründen Türk kozmogonisine girmiş olma ihtimali çok güçlüdür (İnan 1986: 13-14,19).¹¹⁴ Türklerin İslamiyeti benimsemesiyle birlikte Arap kültürünü etkileyen Sami kültürüne ait unsurlar Türk kültürüne girmiştir. Bunun yanı sıra Babil ve Sümer anlatılarında da olay örgüsünün ana hatlarında benzerlikler bulunmaktadır. Bu anlatılarda başlangıçta hiçbir şeyin bulunmadığı, sadece denizin olduğu, bu denizden toprağın yaratıldığından ...(Graves

¹¹³ Bu konuyla ilgili geniş bilgi için aynı eserde bulunan “Âdem Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler” bölümüne bakınız.

¹¹⁴ Bahaeddin Ögel, Altay Yaratılış Destanları'nda, eski İranlıların Tanrıların yanında, Tevrat'ın Âdem Peygamberi ve onunla ilgili anlatılarında bulunabileceğini ifade etmiştir. Ancak eski Grek ve Hristiyan etkilerini aramanın ilim metoduyla uyuşmayan çıkışlar olarak değerlendirmiştir. Bu anlatılarda daha çok Maniheizm'in etkisinden söz etmektedir (Ögel 2010:420).

ve Patai 2013: 50-51) söz edilmektedir. Bu yaratılış anlatısıyla diğer yaratılış anlatılarında benzerlikler görülmektedir.

Kutsal Kitap'ta yer alan yaratılış anlatısı ise ana hatlarıyla şu şekilde açıklanmaktadır:

Tanrı, gökleri ve yeryüzünü yaratmak için işe koyulduğunda, etrafında Tohu ve Bohu, yani Kaos ve Boşluktan başka bir şey göremedi. Tanrı'nın Ruhu'nun dalgalandığı boşluğun yüzü karanlıklarla kaplıydı (Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu). Bu yüzden yaratılışın ilk gününde Tanrı, "Işık olsun!" diye buyurdu ve ışık oldu. Yaratılışın ikinci gününde Tanrı, yüksek sularla (Gök kubbenin üstündeki suları) alçak suları (Gök kubbenin altındaki suları) birbirinden ayırmak için bir gök kubbe yaptı ve ona "Gök" (Cennet) adını verdi. Yaratılışın üçüncü gününde Tanrı, Gök kubbenin altındaki suları bir yere topladı ve onu kurutarak kuru toprağın görünmesini sağladı. Kuru alana "Kara", toplanan sulara da "Deniz" adını verdi. Tanrı, karaya; bitkiler, tohum veren otlar ve ağaçları üretmesini söyledi. Dördüncü günde Tanrı güneşi, ayı ve yıldızları yarattı. Beşinci günde deniz yaratıklarını, balıkları ve kuşları yarattı. Altıncı günde kara hayvanlarını, sürüngenleri ve insanı yarattı. Yedinci günde Tanrı yaptığı işlerden hoşnut oldu ve dinlendi (Tekvin 1: 1-2:3).

Buna karşın Tekvin II'de ise yaratılış şu şekilde açıklanır:

Yeryüzü ve Gökyüzünü yarattıktan sonra Tanrı'nın, kuru toprakları nemlendirmek (islatmak) için yeryüzünü buharla (gişeyle) kapladığını ve böylece tohum veren otlar ile çimenleri yeşerttiğini anlatırlar. Buna göre Tanrı daha sonra Aden'de bir bahçe yaptı ve yarattığı insana Âdem adını vererek bahçeye koyup orada ağaç yetiştirdi. Tanrı bundan sonra bütün yaratıkları, kuşları, sürüngenleri ve son olarak da kadını yarattı (Tekvin 2: 4-23).

Yaratılışla ilgili bu iki anlatımda farklılıklar göze çarpmaktadır. Babil Sürgününden döndükten sonra Kudüs'te yaratılışın ilk anlatılan bölümü (Tekvin 1: 1-2,3) yazılmıştır. Burada Tanrı, "Elohim" olarak isimlendirilmiştir. İkinci anlatıda (Tekvin 2: 4-22) ise muhtemelen Edom orijinli olmak kaydıyla Yahuda kökenli olan sürgün öncesi dönem kaleme alınmıştır. Bu anlatıda ise Tanrı'ya, "Yahve" ismi verilmiştir. Fakat dindar yazarlar tarafından söz konusu unvan "Yahve Elohim" (Ulu Tanrı) olarak değiştirilmiş; böylece de Tekvin birdeki Tanrı ile Tekvin ikideki Tanrı birbiriyle özdeşleştirilmiş ve özdeşlik taşıyan versiyonlarla anlatılmıştır. Kutsal Kitap'ta Tanrı, yaratılış sırasında birbiriyle çelişen bazı ayrıntıları tamamıyla gidermemiştir. Yahudi ve Hristiyanlar her zaman sözü edilen çelişkiler karşısında şaşırılmışlar ve bunları makul bir şekilde açıklamaya çalışmışlardır. Birinci anlatıdaki yedi gün kurgusu, insanların Şabat'ı

(Cumartesi gününü) yerine getirmesi için mitsel bir ferman özelliği taşımaktadır; açıkcası Tanrı yedinci günü kutsal sayıp, kutsallaştırmıştır. Bu nokta açık bir şekilde On Emir'in (Çıkış 20: 8-11) bir versiyonuna geçmiştir. İlk çağlardaki Haham yorumcuları, esas elementlerin ilk üç günde yaratıldığını; ikinci üç günde ise yaratılanların süslenerek güzelleştirildiğinden bahsederler. Buna göre, birinci gün ile dördüncü gün; ikinci gün ile beşinci gün ve son olarak da üçüncü gün ile altıncı günde yaratılanlar arasında bir benzeşim olduğu görülmektedir (Graves ve Patai 2013:49-52).

Bunu tabloda şu şekilde gösterilebilir:¹¹⁵

Birinci Gün: Gökyüzünün yaratılması ve onun karanlıktan ayrılması	Dördüncü Gün: Günü geceden, mevsimi mevsimden ayırmak için gökeisimlerinin yaratılması (Güneş, Ay ve yıldızlar)
İkinci Gün: Gökyüzünün yaratılması ve gökyüzündeki sularla, yeryüzündeki yüzen suların birbirinden ayrılması	Beşinci Gün: Göklerde uçan kuşların, yeryüzündeki denizlerde balıkların yaratılması
Üçüncü Gün: Kuru Toprakların yaratılması ve kıvılcımsız ormanlar ile tohum veren bitkilerle bezenmesi	Altıncı Gün: Kuru topraklarda yürüten hayvan, insan ve sürüngenlerin yaratılması

Kuran'a bakıldığında “gökleri ve yeri altı günde yaratan Allah” (Arâf 7:54; Yunus 10:3; Hud 11:7; Furkan 25:59; Secde 32:4; Kaf 50:38; Hadid 45:12-13) “onlardaki her şeyi, güneşi, ayı, yıldızları, denizleri, ırmakları, bitki ve hayvanları da yaratarak insanın hizmetine verdiği” (İbrahim 14:33; Nahl 16:12; Kasas 28:73; Ankebut 29:60; Yasin 36:71; Casiye 45:12-13) ifade edilmektedir. “Kâinat, insanlar için bir düzen ve ahenk içinde uygun bir halde yaratılmıştır” (Bakara 2:22; Rad 13:4; Nahl 16:15; Enbiya 21:31-32; Hac 22:65; Neml 27:61; Rum 30:25; Sebe 34:9; Kaf 50:6; Rahman 55:7; Mülk 67:15; Naziat 79:30; Ala 87:2-3; Gaşiye 88:20). “Atmosfer, güneş, ay ve yıldızlara ayrı ayrı görevler verilmiştir. Atmosfer yeryüzünün tavanı kılınmış, aydınlatma ve ısıtma görevi güneşe verilmiş, ay bir nur halinde yansıtıcı haline getirilmiş, yıldızlara da yönlerin bulunmasında rehber görevinin yanı sıra güneş ve ay vakitlerin hesabını ve yılların sayısını gösterecek özellikte yaratılmıştır” (Enâm 6:96-97; Yunus 10:5; İbrahim 14:33; Hicr 15:16; Enbiya 21:32; Furkan 25:61; Saffat 37:6; Mülk 67:5; Nuh

¹¹⁵ Bu tablo, Robert Graves-Raphael Patai'ye ait “İbrani Mitleri Tekvin-Yaratılış Kitabı” adlı eserin 53. sayfasındaki tablodan alıntı yapılmıştır.

Peygamber 71:15-16; Nebe 78:13; Şems 91:5). Bütün bu konu ile ilgili yorumlarda Kuran'ın konuyu kâinattaki düzen, oluşum, ahenk ve ölçünün varlığı açısından anlattığı ve bunların insana hizmet amacıyla yaratıldığı düşüncesi hakimdir (Arpaguş 2015:178). Ayrıca Kuran'da yedi göğe temas edilir. “Yedi göğü ve onlar gibi yeri yaratan da Allah'tır. Gücünün her şeye yettiğini ve bilgisinin her şeyi kuşattığını bilmeniz için O'nun emri bütün bunların arasında durmadan iner durur” (Talak 65:12). “İnkâr edenler gökler ve yer bitişik iken onları birbirinden ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi?” (Enbiya 21:30) ayetinin yorumu ile ilgili, görünen anlamını kullanılarak, gök ve yerin bitişik olduğu, daha sonra birbirinden ayrıldığını söyleyenler olduğu gibi, yer ve göklerin yaratılmadan önce aynı maddeden oluştuğu görüşünü benimseyenler de vardır (Arpaguş 2015: 179).

Kuran'da, “Biz, geceyi ve gündüzü iki ayet yaptık; sonra gecenin ayetini silip gündüzün ayetini gösterici yaptık ki, Rabbinizden bir lütuf isteyeziniz, yılların sayısını ve hesabını bilesiniz. Biz her şeyi ayrıntılı bir biçimde açıkladık” (İsrâ 17:12) ayeti var olmayla ilgili bir olay üzerinde durur. Hz. Muhammed'in bu tür konular ile ilgili ayrıntılı bilgi verdiği dair doğru kabul edilen hadis kitaplarında herhangi bir malumata rastlamak mümkün değildir. Nitekim Hz. Muhammed'e Ay'ın hilalle başlayıp bir zaman sonra dolunay haline geldiği ve bir zaman sonra yine eski haline döndüğü sorulduğunda: “Sana hilal şeklindeki yeni doğmuş aylardan sorarlar. De ki onlar insanlar ve hac için vakit ölçüleridir...” (Bakara 2:189) ayeti ile cevap verilmiştir. Bu tür konular insan aklına ve bilgisine bırakılmıştır. Bilim ilerledikçe insanlar bunu, gücü nispetince çözmeye çalışacaktır. Hz. Muhammed, böyle şeyleri açıklamak için gönderilmemiştir. Ayrıca Kuran, astronomi bilgileri yorumlayan ya da bu konuya açıklık getirmeye çalışan bir kitap değildir (Aydemir 2015: 127-128).

Bütün bunlar karşısında Kuran'ın verdiği bilgiler yaratılışın keyfiyetini anlatmaktan ziyade, yaratılanların insana ne gibi faydalar sağladığını ve ne tür hikmetler taşıdığını ortaya koyma çabasıdır. Kuran'ın bu konulara temas etmesi, insanın kâinatı ve Yaratıcı'sını tanımasına zemin oluşturmaktadır. Yine farklı ayetlerde de ısrarla insana yaratılanlar üzerinde düşünmesi ve gördüklerinden kanıt üzere Yaratıcı'sına ve O'nun kudretine inancını güçlendirmesi istenmektedir. Ayrıca bu tür konuların yabancı kültürlerden Türk-İslam kültürüne girdiği görülmektedir (Arpaguş 2015: 180).

Davadarı'nın naklettiği rivayet de, Oğuz anlatılarıyla Moğol döneminde anlatılan muhtelif rivayetlerin iç içe geçtiği, bu anlatılara İran ve Yunanlılara ait kıssa ve rivayetlerinde etki etmiş olabileceği düşünülmektedir (İnan 1986: 19).

Ayrıca kıssa ve rivayetlerde yer alan yedi ve dokuz sayısı mitolojik değeri olan sayılardır (Durbilmez 2017: 201-251).

“Bilgeliğin sütunları” adlandırılan yedi; “4 elementi kuşatan ve duygusal güçlere karşılık gelen maddî dörtlemeyle (hava=zekâ, ateş=istenç, su=duygular, toprak=ahlak) birlikte yaratıcı ilkelerin üçlüğünü (aktif zeka, pasif bilinç altı ve işbirliğinin düzenleyici gücü) içerir (Schimmel 2000:140). Özellikle Kam-Şaman inanışlarında yedi ile ilgili kabul ve davranışların yaygınlığı dikkat çekmektedir. Söz gelimi Tanrı Ülgen yeryüzünde önce yedi kişi yaratır. Tanrı Ülgen'in katına ulaşmak için yedi engel aşılmalıdır. Ayrıca yedi sayısı gerek Türk-İslam kültürü gerekse Yahudi kültürüne ait anlatılarda ayrıca önem arz etmektedir (Durbilmez 2008: 348).

Kıssa ve rivayetleri incelediğimizde kutsal bir nitelik taşıyan”yedi” sayısına rastlamaktadır. Söz gelimi ...Kaynadı ve o sudan bir duman meydana geldi. O duman, o tütsüntüden gökleri yarattı... Sonra buyurdu: “Yedi parça, yedi kat oldu”. “Allah yerleri birbirinin altında yedi tabaka hâlinde yaratmıştır”. “Allah yedi kat yerin altında yeşil kaya, kırmızı boğa, büyük balık...”. “Yedi tabaka Cehennem yaratmıştır”. “Cehennem yedi kapısı vardır”. “Yedi Cehennem hâkimi ve kapıcısı” “Yerleri yedi kat olarak yarattı”. “Yeryüzünde yedi derya vardır”. “Yedi gök ile dünyadaki gökyüzü arasında”. “Allah yedi gök yarıp ayırdı” vb. anlatılarda görülmektedir..

Kutlu üç sayının üç katı olan dokuz “Büyütülmüş kutsal üç” (Schimmel 2000:177) olarak adlandırılır. “Daha çok dünyanın kuzey kısmındaki uygarlıklarına özgü” olan bu sayı, “Sami ve sonraki Yahudi-Hristiyan dünyasında önemli bir yer işgal etmediğinden söz edilir (Schimmel 2000:177). “Mükemlik sayısı ya da nihai sınır olarak kullanılan” (Schimmel 2000:188) bu sayının Türk mitolojisinde ve kültüründe önemli bir yere sahiptir. Söz gelimi yaratılış anlatısına göre; Tanrı, dokuz dallı bir ağaç ve bu ağacın her dalının altında bir insan yaratır. Yedi kat gökten sonra gelen Arş ve Kürsü de birer kuşatıcı kat sayılarak, göklerin dokuz kat olduğuna inanılır... (Durbilmez 2017: 214).

Kıssa ve rivayetlerde özellikle Türk yaratılış anlatılarında “dokuz” sayısı yer alır. Söz gelimi “Buna dokuz tane dal bitsin!” dedi. Ağaçta dokuz dal bitti.” “Tanrı yine şöyle dedi: Dokuz dalın kökünden dokuz kişi türesin ve bunlardan dokuz ulus olsun!” “Şimdi

senin dokuz oğul, dokuz kızın olsun.” “Dokuz ay mütedil rüzgâr esti. Böylece dört unsur birleşmiş oldu. Dokuz ay sonra bu yaratıktan insan şeklinde bir mahluk çıktı.”¹¹⁶

Yüzyıllar boyunca Yahudi ve Hristiyan teologları, Tekvin’de anlatılan yaratılış anlatılarına yalnızca Tanrı tarafından ilham verilmediğini, aynı zamanda söz konusu anlatıların herhangi bir kutsal yazıya da atfedilmediği konusunda fikir birliğinden söz edilebilir. Ne var ki bu görüş bu dönemde gelenekçiler dışında kimse tarafından kabul edilmemiştir. 1876’dan beri Akadya (bir diğer anlatımla Babil ve Asur) yaratılış anlatılarının pek çok çeşidi ortaya çıkarılmış ve yayımlanmıştır. Bu anlatılardan en uzun olan ve “yükseklerdeyken” anlamına gelen “Enuma Elish”¹¹⁷ anlatının MÖ 2000 yılın başlarında yazıldığı tahmin edilmektedir. Bu anlatı yaklaşık yüz elli altı mısradan oluşan yedi çivi yazısı tabletinde bugüne kadar ulaşmıştır. Söz konusu buluş yine de Berossus’un yaratılış mit tasvirlerinden haberi olan, bunu okuyan bilim insanlarına çok ilginç gelmemiştir. MÖ IV. yüzyılda doğan Berossus’un, Babil sınırları içerisindeki Bel’de bir rahip olması nedeniyle, bu tasvirleri Caesarealı Piskopos Eusebius’un alıntılıdığından bahsedilir. Hem Babil, hem de Sümer dilinde tapınakların arındırılmasında söylenen büyülü sözlere giriş özelliği taşıyan aynı anlatının MÖ VI. yüzyıla dayanan bir diğer versiyonu da Sippar’da ortaya çıkmıştır:

Kutsal yerdeki, Tanrıların evi, kutsal ev henüz yapılmamıştı;
 Hiçbir bitki (kamış-saz) yeşermemiş, hiçbir ağaç yaratılmamıştı;
 Hiçbir yapı-taşı (tuğla) döşenmemiş, hiçbir ev yükselmemişti;
 Hiçbir şehir yapılmamış, hiçbir varlığa can verilmemişti;
 Nippur yapılmamış, Ekur inşa edilmemişti;
 Erech yapılmamış, Eana inşa edilmemişti;
 Boşluk (karanlık) yapılmamış, Eridu inşa edilmemişti;
 Kutsal ev, tanrıların evi, hiçbir barınak yapılmamıştı;
 Bütün topraklar denizdi.
 Sonra denizin sisinden bir kıvılcıktanma (hareketlenme) oldu;
 Bu sırada Eridu yapıldı ve Essagil kuruldu;

¹¹⁶ Ayrıca Hakas Türklerinde de mitolojik bir sayı olarak kabul edilen dokuz sayısı hakkında bilgi için bkz. Durbilmez 2010: 80-85.

¹¹⁷ Bu başlık sözü edilen destanın ilk iki kelimesidir.

Dumanının derinliklerinde Tanrı Lugal-du-kuda'nın yaşadığı Essagil;

Babil şehri, kuruldu ve Essagil bitirildi.

Tanırlar, yeryüzünün canlıları, Marduk hep bir anda yaptı;

Kalplerindeki arzuların yaşadığı, yüce dedikleri kutsal şehir.

Marduk suyun yüzüne bir kamış koydu,

Ve toprağı yarattı, kamışın kenarına döktü onu;

Tanırların, kalplerindeki arzularında yaşamalarına (oturmalarına) yol açabilirdi,

Ve insanı yarattı.

Onunla birlikte Tanrıça Aruru insanın tohumlarını yarattı.

Otlak yaratıklarını ve otlaktaki yaşayan varlıkları o (Marduk) yarattı.

Dicle ve Fırat'ı o yarattı ve yerlerine yerleştirdi.

Adlarından mazbutça söz etti.

Otları, bataklık sazlarını, kamışları ve ormanları o yarattı.

Otlakların tohum veren bitkilerini o yarattı.

Toprakları, bataklıkları ve balçıkları;

Vahşi ineği ve onun küçük vahşi yavrusunu, koyunu ve onun küçük kuzusunu.

Meyve bahçelerini ve ormanları;

Tekeyi ve dağ geçisini...

Efendi Marduk denizin hemen yanında bir baraj inşa etti.

[...]

Kamışları o biçimlendirdi, ağaçları o yarattı;

Tuğlaları (yapı-taşlarını) o düzdü, binaları o dikti;

Evleri o yaptı, şehirleri okurdu;

Şehirleri o yaptı, varlıklara o can verdi;

Nippur'u o yaptı, Ekur'u o kurdu;

Erech'i o yaptı, Eana'yı o kurdu (Graves ve Patai 2013: 50-51).

Yaratılışa ilgili olarak İbrani mitlerinde yer alan kıssa ve rivayetlerden bazıları şunlardır:

1. Yaratılışa başarılan iş o kadar büyüktü ki sıradan bir insan için yeryüzünün doğusundan batısına kadar yürümek beş yüzyıl almaktaydı. Öyle ki insanın ömrü bu yolculuğa yetecek olsa bile bir diğer beş yüzyıla da kuzeyden güneye geçmek için ihtiyaç duyacaktı. Sözü edilen mesafeler, Yeryüzünden ilk gökyüzüne ve ilk gökyüzünden onun zirvesine kadar olan uzaklığa karşılık gelmektedir. Yeryüzüne gelince, yüzeyinin üçte biri çöl; üçte biri deniz ve kalan üçte biri de üzerinde yaşanılabilir topraklardan oluşmaktadır. Bazıları yeryüzünün genişliğini bütün yönlerden olmak üzere altı bin fersah, bir diğer deyişle on sekiz bin mil; gökyüzünün yüksekliğini ise bin fersah, yani üç bin mil olarak hesaplamaktadır. Diğerlerine göre yeryüzü bahsedilen bu rakamlardan daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu savı öne sürenler Mısır'ın Etiyopya yüz ölçümünün altmışta biri; Etiyopya'nın yeryüzü yüz ölçümünün altmışta biri; yeryüzünün cennet yüz ölçümünün altmışta biri ve Eden'in de Eden Cenneti'nin (Gehenna) altmışta biri olduğunu belirtirler. Dolayısıyla yeryüzü cennetle karşılaştırıldığında uçsuz bucaksız bir alanda küçük bir adacık olarak kalmaktadır (Graves ve Patai 2013: 65).

2. Yaşanılabilir dünya topraklarının Doğu tarafında erdemlilerin ikametgâhı olan Eden Bahçesi (Cennet) bulunmaktadır. Batıda ise Okyanus ve adaları ve onların ardında ise sadece yılanların ve akreplerin yaşadığı sıcaktan kavrulmuş topraklar, bulunmaktadır. Kuzeyde Babil ve Kildani, onların arkasında da Cehennem ateşi mahzeninin yanı sıra, kar, dolu, sis, duman, karanlık ve fırtına mahzenleri bulunmaktadır. Cehennem adı verilen bu yerde iblisler, kötü ruhlar ve Samael'in mihmandan yaşamakta ve kötülere de tutsak olarak tutmaktadır. Güneyde, Teman Sarayı'nın yanında ateş mahzeni ile sıcak girdapların yükseldiği Duman Mağarası bulunmaktadır. Diğerlerine göre ise Doğu, ışık ve ateşin (sıcaklığın) dünyaya yayıldığı çeyrek parçadır. Buna göre kan ve dolu tanelerinin mahzeni olan Batı, soğuk rüzgârların estiği parça; Güney, çiy ve yağmurun geldiği yer; Kuzey ise karanlığı doyuran dörtte bir bölümdür. Tanrı Gök kubbeyi doğudan, güneyden ve batıdan yeryüzüne bağlarken, kuzeyi açık bırakıp şöyle buyurdu: "Her kim ben tanrıyım derse, tanrılığının ispatı için Kuzeyi de yeryüzüne bağlasın." (Graves ve Patai 2013: 65-66).

3. Aralıklarla meydana gelen kasırgalarla birbirinden ayrılan Yedi Dünya (Evren) yukarıya doğru sırasıyla Eres, Adama, Ha Rabha, Şiyya, Yabbasha, Arqa,

Tebhel ve Hekd adlarıyla isimlendirilmiştir. Beşinci Dünya olan Arqa, cehennem ve her birinde karanlığın mahzenlerinin olduğu yedi katmanı içerir. Bunlardan en yükseği Sheol ve onun altında bulunanlar da sırasıyla “Cehennem, En Dip Çukur, Kanal, Sessizlik, Ölüm Kapıları ve Ölüm Gölgesinin Kapıları”dır. Her katmandaki ateş, bir altındaki katmana göre altmış kat daha şiddetlidir. Burada kötüler cezalandırılır ve melekler de onlara işkence eder. Altıncı Dünya olan Tebhel, üzerinde tam üç yüz altmış beş tür yaratığın barındığı tepeleri, dağları, vadileri ve ovaları kapsar. Bu yaratıklarının bir kısmı öküz başı ve vücuduna sahipken, insana özgü konuşma yetisi bahşedilmiştir. Diğerleri iki kafalı, dört kulaklı, dört gözlü, iki burun ve ağızlı, dört eli, dört bacaklı, buna karşın tek bedene sahiptir. Oturduklarında iki insana benzemekle beraber, yürüdüklerinde tek bir insanmış gibi görünürler. Bir şeyler yiyip içtiklerinde çift başlardan biri pekâlâ diğerini daha fazla yediği ve kendi payım kapdığı için suçlayabilir. Ancak bununla birlikte adil yaratıklar olarak kabul görürler. Üzerinde yaşadığımız ve Yedinci Dünya olan yeryüzü Heledin ise tasvire ihtiyacı yoktur (Graves ve Patai 2013: 66).

4. Göklerin katlarının iki, üç, yedi veya on olduğu konusunda farklı görüşler bulunmasına karşın, Dünya sayısının yedi olduğu konusunda tam bir görüş birliği vardır. Gökyüzü, yeryüzünü kubbe şeklindeki göz kapağı gibi kaplamakta, kenarları da dünyayı çevreleyen okyanusa dokunmaktadır. Göğün kancaları ise bu sulara gömülü durumdadır (Graves ve Patai 2013: 66).

5. Vaktiyle bir Arap, Rabba bar Bar-Hana’yı Doğuya, gök kubbenin bağlı olduğu yere götürmüş ve Rabba buradan bir sepet dolusu ekmek almıştı. İbadet vakti gelince de sepeti kutsal pencere resifine bırakmış, ibadet sonrasında Rabbe sepeti koyduğu yerde bulamayınca dönüp Arap’a sepetini kimin çaldığını sormuştu. Arap da ona “Hiçkimse” dedi. “Gök kubbenin tekerleği sen ibadetini yaparken döndü. Ekmeğini almak için yarını beklemelisin.” (Graves ve Patai 2013: 66).

6. Bazıları yeryüzünü, sadece kuzey yönü açık olan bir hol, koridor şeklinde betimler. Zira bir zamanlar güneş, doğudan batıya olan yolculuğunda, kuzeybatı köşesine ulaşmış sonra da geri dönüp gökyüzü kubbesinin ardında yukarı ve aşağı doğru gidip gelmiştir. Gök kubbe ışık geçirmez olduğu için, güneşin geri dönüşü yeryüzüne geceyi getirir. Doğuya ulaştıktan sonra gök kubbenin altından bir kez daha geçtiğinde, bütün insanlığa ışığı da beraberinde getirir.” (Graves ve Patai 2013: 66).

7. Rabbi Shimon ben Lagish yedi kat semayı şu şekilde adlandırır: Wilon, Ratfi'a, Shehaqim, Zebhuî, Maon, Makhon ve Arabhoth. Bunların hepsi sabit ve kemer şeklinde yeryüzünün üstündedir. En üstteki yeryüzünü ısıdan, gölge ederek koruyan en alt katman Willon'un dışında kalan katmanlar, bir soğanın yaprakları gibi birbirinin üzerine konuşlanmıştır. Dolayısıyla tan vaktinde Wilon gökyüzüne gerilirken, gün batımında ise ikinci Cennetten, Raqia'dan ay ve yıldızların ışığını yeryüzüne ulaştırmak için geri toplanır (Graves ve Patai 2013: 67).

8. Shehaqim'de adil ve doğru olanlar için bir çift değirmen taşından öğütülen kudret helvası hazırlanmakta; Zebhuî'de Kutsal Kudüs, Tapınak ve başmelek Mikail'in kurbanları sunduğu mabet bulunmaktadır. Ma'on bütün gece Tanrıya ilahiler okuyan hizmetçi meleklerle ev sahipliği yapmaktadır. Gece boyunca ilahiler okuyan melekler, yeryüzündeki İsrail kavmince Yaratana söylenen duaları Tanrının duyması için tan vaktinde sessizliğe bürünmektedir. Kar ve dolu tanelerinin mahzenlerini içinde barındıran Makhon, aynı zamanda çiy, yağmur, kasırga ve sise de mihmandarlık yapmaktadır. Arabhoth, Adalet, Yasa ve Merhamet; hayat hazinelerinin yanı sıra, Huzur ve Şükran, doğru ve adil olanların ruhları ile henüz doğmayanların ruhlarını da muhafaza etmekteydi. Tanrı'nın ölümlere can verdiği şebnem de dâhil olmak üzere, Hezekiel'in hayalinde gördüğü araba ile hizmetkâr melekler ve Kutsal Taht da burada bulunmaktadır (Graves ve Patai 2013: 67).

9. Oldukça farklı bir diğer görüşe göre ise, en alttaki semanın bulut, rüzgârları, havayı, üstteki suları, yıldızları izlemekle görevli olan iki yüz meleği, kar, buz ve çiy mahzenleri ile bunları korumakla görevli bekçi melekleri barındırmaktadır. İkinci katta zifiri karanlık, Yargılanma umudu içindeki zincirlerle bağlı olan günahkârlar üzerinde her daim durmaktadır. Aden Bahçesi'ndeki görkemli meyve ağaçlarıyla dolu olan üçüncü kat bunların yanı sıra Tanrı'nın burayı her ziyaret edişinde altında (gölgesinde) dinlendiği "Yaşam Ağacı"na da sahiptir. Aden'de iki ırmak vardır: Bunların birinde süt ve bal; diğerinde ise şarap ve yağ akmaktadır. Her iki ırmak da dört kola ayrılmakta ve aşağı inerek bütün Yeryüzünü çevrelemektedir. Sayıları üç yüzü bulan ve durmaksızın Tanrı'ya ilahiler okuyan ışığın Melekleri, doğru ve adil olanların ölümlerinden sonra ruhlarının kabul edildiği bu bahçeyi her zaman gözetlemektedir; Aden'in kuzeyinde ise, kötülerin işkence gördüğü, közdeki ateşlerin için için daima yandığı, ateş alevinden oluşan bir nehrin, buz ve keskin soğukla kaplı olan topraklarda aktığı Cehennem

bulunmaktadır. Dördüncü katta Güneş ve Ay'ın bindikleri arabalar; her birini binlerce küçük yıldızın takip ettiği ve Güneş'in yaptığı yolculukta ona eşlik eden devasa yıldızlar bulunmaktadır. Bu yıldızlardan dördü yolculuk boyunca Güneş'in sağ tarafında yer alırken, diğer dördü de sol tarafta bulunmaktadır. Güneş ve Ay'ın bindikleri arabaları çeken ve her birinin on iki kanadı olan rüzgârlardan biri Anka kuşu şeklinde, diğeri de pirinçten yılan silüetindedir. Bununla beraber her ikisinin yüzü bir aslanı andırırken, vücutlarının geri kalanları ise Livyatan'ı çağrıştırmaktadır. Bu katın doğu ve batısında, belirlenen saatlerde arabaların geçtiği kapılar bulunmaktadır. Beşinci kat Gök, daimi bir umutsuzluk, sessizlik içinde çömelerek duran devasa düşen Meleklerle ev sahipliği yapmaktadır. Altıncı katta yedi Anka kuşu ile birlikte hiç durmadan Tanrı'ya methiyeler düzen yedi Keruv yaşamaktadır. Ayrıca kendilerini astroloji bilimine adayan ı ışık saçan melekler ile saatleri, yılları, nehirleri, denizleri, mahsulleri, otlakları ve insanı gözetleyen ve alışılmadık bir durum karşısında Tanrı'yı uyaran diğer melekler de burada yaşamaktadır. Tarifi imkânsız bir ışığa sahip olan Yedinci katman, Başmelekler ve kutsal tekerleklere sahipti. Tanrı burada Kutsal Tahtını bulundurur ve her daim O'na dualar edilir. Sözü edilen yedi kat Gök ile yedi Dünyanın birbirinden ayrılması ve boşluğa (Void) düşmesi, her bir kat göğün köşesine, buradan da toprağa bağlanan devasa kancalarla engellenmektedir. Buna karşın en üstteki Dünya, ikinci kat Gökyüzünün kenarına (katlanmış bir örtüden farklı olmayan ilk kat Gökyüzünün bağlı değildir); ikinci Gök ise Üçüncü Gök'e kancalanmış ve bu şekilde diğer gökler de birbirine bağlı durumdadır. Bunun dışında her katman en yakınındakine de bu şekilde bağlı durumdadır. Dolayısıyla bütün yapı on dört katlı bir kuleyi andırmakta, kulenin en üstündeki 'Arabhoth ise Tanrı'nın kolu üzerinde durmaktadır. Buna karşın bazıları Tanrı'nın cennetleri sağ eliyle, dünyaları ise sol eliyle tuttuğunu ileri sürmektedir. Tanrı her gün bir keruvun üzerine binerek hürmet ve hayranlıkla karşılandığı bütün dünyaları ziyaret eder; dönüş yolculuğunda ise rüzgârın kanatlarından birine biner (Graves ve Patai 2013: 67-68).

Çoğunlukla Yunan, Pers ve Babil kaynaklarından gelişigüzel bir şekilde alınan Rabbiniklere ait bu mitolojik rivayetler, Tanrı'nın yerine getirdiği işler ile onların karmaşık ve şaşırtıcı yapısının yanı sıra söz konusu yapıyı destekleyen iki farklı teorinin uzlaşmazlığına gösterilen hayranlığı gözler önüne serme amacı taşımaktadır. Dünyanın düz olduğu şeklindeki Kutsal Kitap'a ait kavramı kabul eden bilgelerin hepsi güneşin her sabah doğudan tekrar ortaya çıkması karşısında şaşırılmışlardır. Hezekiel'in ilk

bölümüne göre Hashmal, Tanrı'nın tahtı ve çehresinin ihtişamını sağlayan kutsal bir maddedir. Septuagintler (Eski Ahit'in Yunanca versiyonunun, bu şekilde adlandırılmasının nedeni yetmiş mütercim tarafından çevrilmiş olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.) Yunancada Elector ile ilişkilendirilen electron'u güneşe karşılık gelen bir kelime olduğu şeklinde çevirmişler, dolayısıyla da söz konusu kelimeye "altın bir ışıktan parlayan" (kehribar ya da kehribar renkli electrum, gümüş ve altın alaşımı) anlamını vermişlerdir. Hashmal modern İbranicede "elektrik" anlamına gelir. Görünen o ki kehribarların birbirine sürtüldükten sonra tozları çekme özelliği ilk çağlarda elektriğin deneysel kullanımını ortaya koymaktadır. Buna karşın yıldırımın Tanrı'nın kudreti ile ilişkilendirilmesi, eski çağlara dayanan bir benzetme olup, Hezekiel'in sözü edilen Hashmal'ı yıldırımın kaynağı olarak görmüş olması muhtemeldir. Bütün Evrenin Tanrı'nın koluyla tutunmuş olduğu şeklindeki anlatımı, ilk olarak Babil Talmud'unda Haham Yose şu şekilde ifade eder: "Yeryüzü sütunların üzerinde/sütunlar suların üzerinde, sular dağların üzerinde, dağlar rüzgârın üzerinde, rüzgâr girdabın üzerinde ve girdap da Tanrı'nın koluna dayanmaktadır". Ne var ki Tanrı'nın her bir Cennet'e ve her bir Dünya'ya yaptığı günlük ziyaretlerin bu bağlamda bağdaştırılması oldukça güçtür (Graves ve Patai 2013:69-70).¹¹⁸

Dünyanın neyin üzerinde durduğu ile ilgili rivayetler de Taberi'nin rivayetini bildiren kaynak hakkında şüphe duyulmaktadır. Bundan dolayı bu rivayete fazla güvenilmemektedir. İbn Kesir, bu rivayete değinmekte ve bunun İsrailiyat olma ihtimalinin yüksek olduğunu söylemektedir. İbn Atıyye de bu tür kıssa ve rivayetleri eserlerine aldıktan sonra bunların doğruluğu kanıtlanmamış bilgiler olduğunu söylemiştir (Aydemir 2015:117).

Yer ve göklerin yaratılmasıyla ilgili Taberi'nin İbn Abbas'tan ve Ebu Hureyre'den aktarılan kıssa ve rivayetler gerçek kabul edilmemiştir. Bu rivayetler için, Ali İbn Medinî, el-Buharî ve diğer pek çok muhaddisin eleştirileri vardır. Genel düşünceye göre, bu kıssayı Ebu Hureyre, Kabul Ahbar'dan nakletmiştir. Hadis başlangıçta

¹¹⁸ İbrani mitlerinde yer alan bazı kelimelerin anlamı ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır: "Arami diline ait olan Adama ve arqa'nun yanı sıra Eres, 'yeryüzü'; şiyya, 'kuruluk'; yabbasha, 'kuru toprak'; ha Rabha, 'kavruk toprak'; tebhel ve heled ise 'dünya' anlamına gelmektedir. Wilon, 'perde' anlamına gelirken, raqia, 'gök kubbe'; shehaqim, 'bulut' ya da 'değirmentası'; zebhul, 'mesken'; maon, 'ev'; makhon, 'yerleştirme-yerleşim'; arabhoth ise 'ovalar, düzlükler' anlamlarına gelmektedirler" (Graves ve Patai 2013:70).

mevkuf¹¹⁹ iken sonradan bazı ravilerce merfu¹²⁰ hale getirilmiştir. Ayrıca bu konu ile ilgili bazı kıssa ve rivayetlerin Kuran'a zıt oldukları ifade edilmiştir. Hz. Muhammed'in bu şekilde ayrıntılı rivayet bildirmediğinden söz edilir. Bu kıssa ve rivayetlerin pek çok kaynağı Kabul Ahbar olarak görülmekte ve bu tür anlatılar İsrailiyat olarak kabul edilmektedir (Aydemir 2015:120).

Yer ve yeryüzünün yaratılması ile ilgili İbn Abbas ve İbn Münebbih'den nakledilen kıssa ve rivayetler İslamî düşünceye uygun görülmemiştir (Aydemir 2015:121).

Ebu Şehbe de bu tür kıssa ve rivayetlere Hz. Muhammed'in kaynak olma ihtimali olmadığını belirttiikten sonra bunların ancak İsrailoğullarının batıl inançlarından başka bir şey olmayacağını gündeme taşımıştır. Nitekim Hz. Muhammed'in hayatı ve gerçek hadisleri incelendiğinde onun ayrıntılı bir şekilde âlem ve kâinatın yaratılışı hakkında bilgi vermediği ortaya çıkmaktadır. Bu gibi hususların İslamî anlayış olarak sunulmasının İslam'ın bilimsel gerçeklerle çelişmesi sonucunu doğurduğu gibi İslam karşıtının din aleyhine çalışmalar yapmaları yolunu da açmaktadır (Arpaguş 2015:182).

Kaf Dağı ile ilgili kıssa ve rivayetlerin ortaya çıkışı ise Kuran'ın bazı surelerinin evvelinde "el-hurufü'l-mukattaa" ismiyle bilinen bazı harflerdir. Bunların ne manaya geldiğini bilmiyoruz. İslam'ın ilk devirlerinde hiçbir kimse bunlara anlam vermeyi düşünmemiştir. Fakat sonradan bozuk mezhep sahipleri, kendi inanç ve düşüncelerini açıklamak maksadıyla bunlara anlam vermek isteyince farklı anlamlar ortaya çıkmıştır. Allah ile elçisi Hz. Muhammed arasında birer şifre niteliği taşıdığı iddia edilmektedir. Bu harflerden biri de Kuran'ın ellinci suresinin başındadır ve sure ismini bu harften almıştır: Kaf suresi. Surenin başında bulunan bu Kaf harfi ile ilgili pek çok anlamlar ortaya atılmıştır. Bunlardan biri de Kaf Dağı'nın varlığıyla ilgilidir. Genellikle masallara konu olan bu hayalî Kaf Dağı'nın, yeryüzünde görüntüsü yoktur. Bu tür rivayetler Kutsal Kitap'tan duyduğunu nakle özenen, söylenenleri akıl, mantık ve İslamî esasların ışığında tahlile tabi tutmayan kimselerin naklettikleri İsrailiyat kaynaklı bilgiler olduğu düşünülmektedir (Aydemir 2015:376).

¹¹⁹ Mevkuf Hadis: Sahabeden, isnadı ister muttasıl olsun ister munkatı olsun, söz, fiil ve takrir olarak rivayet edilen haberlere mevkuf denilmiştir.

¹²⁰ Merfu hadis: Özellikle Hazreti Peygambere isnad edilen söz, fiil ve takrirlerden -ister munkatı isnadla rivayet edilmiş olsun, ister muttasıl isnadla rivayet edilmiş olsun – bütün hadislere merfu denilmiştir.

Kaf Dağı ile ilgili, Kuran'da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat özellikle tefsir kitaplarındaki kıssa ve rivayetlerde bu konu ayrıntılarıyla birlikte aktarılmıştır. Pek çok milletin kutsal olarak kabul ettiği dağ motifleri vardır. Bunlar arasında Çin'de Kouen Iouen, Japonya'da Fuji-Yama, Hint geleneğinde Lokoloka ve Budizm'de Meru dağı vardır. Zerdüştilikteki yaratılış inancında dünya yedi ayrı bölgeye ayrılmıştır. İnsanların bulunduğu bölgede yer alan ve yer yüzünü sabit tuttuğu düşünülen Hvanirat bölgesindeki Elburz (Hara) dağı bulunmaktadır. Türk-İslam kültüründe bu konuda Zerdüştiliğin etkisi olduğu düşünülebilir. Yahudilerde¹²¹ ve Hristiyanlarda¹²² da bu tür inançlar vardır(Demirci 2001:144-145). Yeryüzünün birbirinin üstünde yedi tabaka halinde olması, isimleri ve içinde ruhanî varlıkların yaşaması, gökyüzünün tabakaları ve isimleri ile ilgili anlayışla, bahsedilen halk öğretisindeki bilgilerin benzer motifler taşıdığı görülmektedir (Arpaguş 2015:181).

Âlemi kuşatan yedi deniz hakkındaki rivayetler de Kuran'da yer alan Lokman suresinde Allah şöyle buyurur: “Eğer yerdeki [her bir] ağaç, kalemler olsa, deniz de, arkasından yedi deniz daha kendisine yardım edecek [mürekkep] olsa yine Allah'ın kelimeleri tükenmez” (Lokman 31:27). Bu ayetteki yedi deniz ifadesi mübalağa içindir ve Allah'ın kelimatının yüceliği ve yazmakla bitirilemeyeceği ifade edilmektedir. Ayetteki yedi deniz “hasr” ifade etmez ve bu yedi denizden anlatılmak istenen âlemi kuşatmış olan, yedi muayyen deniz olduğu yolundaki rivayetler batıl ve İsrailiyattır (Aydemir 2015:377).

Rüzgârla ilgili yer alan kıssa ve rivayet için Tirmizî (279/892), “hasen-garib” ifadesini kullanmış, bu rivayetlerin doğrulu ve gerçekliğinin bilmediği bildirmiştir (Engin 2006:34).

Abdullah İbn Amr'a ait olan rüzgârla ilgili; rüzgârın ikinci arzda olduğu, Allah'ın, Âd kavmini helak etmek istediği zaman, Âd kavmini helak etmeye yetecek kadar üzerlerine rüzgâr gönderilmesini rüzgâr bekçisine emrettiği, rüzgâr bekçisinin onlara öküzün burun deliğinden çıkan rüzgâr kadar göndermek istediği, Allah'ın ise bu miktardaki rüzgârın yeryüzünü ve üzerinde yaşayanları mahvedeceğini ve onlara bir yüzük halkasının

¹²¹ Yahudi geleneğine göre Süleyman Mabedi'nin üzerine inşa edildiği kaya (even şetiya) dünyanın merkezi kabul edilir. Ayrıca bu kayanın bütün dünyayı taşıdığı düşünülmektedir. Onlara göre, Yahova buraya tecelli etmiş, yeryüzü burası esas alınarak yaratmıştır.

¹²² Hristiyanlar tarafından İsa Peygamber'in çarmıha gerildiği Calvaire (Aramice Golgota) tepesi dünyanın merkezi kabul edilmektedir. Burası hem semavî dağın zirvesi hem de Âdem Peygamber'in yaratıldığı ve defnedildiği yer olarak kabul edilmektedir.

deliğinden geçecek miktarda rüzgâr göndermesini söylediği rivayet İsrailiyat olarak kabul edilmiştir (Aydemir 2015:113).

4. Melekler Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Melekler hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Yedi gökten birinci göğün yeşil zebercedden, adının da “berkiâ” ya da “rakiâ” olması, İsmail adında bu göğü tutan bir melek yaratıldığı, ikinci göğün, sarı yakuttan, adının “kayzum” ve bu göğün meleklerinin anka suretinde olması, görevli meleğin adının da Mihail olması, üçüncü göğün adı “mâûn”, burada görevli olan meleğin adının Sadâil olması, gümüştan olan dördüncü göğün adının “arkalun”, görevli meleğin adının Salsâil olması, kızıl altından olan beşinci göğün adının “ratka” ve buradaki meleklerin cennet hurileri şeklinde olması, burada görevli meleğin adının “kelkâil” olmasından...,
2. Cebrail’in her seher vaktinde arşın sağında yedi kat yerden ve gökten büyük ırmağa girip yıkanması, daha da güzelleşmesi, ırmaktan çıkıp silkinince her damlasından bir melek yaratılması, bu meleklerden yetmiş bininin Kâbe’yi tavaf etmesinden,
3. Allah’ın emrini, levh-i mahfuza önce İsrail’in götürmesi, buradan bilgilerin Cebrail’e, Cebrail’den Mikail’e, Mikail’den Azrail’e indirmesinden,
4. Allah’ın meleklerin en üstünü olan Cebrail’i beş yüz yıl sonra yaratması ve Cebrail’in çeşitli cevherlerden altı yüz kanadının olması, beş yüz yıl sonra zebercedden ve çeşitli cevherlerden oluşan iki kanatlı Mikail’i yaratması, bin yüzünün bin ağzının ve binlerce gözünün olması, bu meleğin göz yaşlarından düşen her damlanın melek olmasından,
5. Dördüncü kat semada bulunan bir varlığın, her gün on bin defa Allah’ı tesbih etmesi, her tesbihinden Allah’ın bir melek yaratmasından,
6. Dördüncü kat semada bulunan meleğin bütün gökleri ve yerleri bir lokmada yut denilse, muhakkak yutabileceğinden,
7. Harkâil adlı meleğin sekiz bin kanadı ile arşın etrafında üç kez uçuşması, her seferinde üç bin sene uçuşması, yine de arşın etrafını tamamlayamamasından,
8. Arşın nurunun azametini yanmamaları için oradaki meleklerle bir engel olmak üzere, bin adet karanlıktan ve bin adet de aydınlıktan perdelerin yaratılmasından,

9. Sidredeki meleklerin nurlarına, göklerde ve yerde olan meleklerin dayanamadıklarından ve yanacak olmalarından,

10. Cebrail'in, altı yüz kanadının var olması, her birinin yüz teleğinin, her teleğin uzunluğu maşrik ile mağrib arası kadar uzun olması, bütün kanatların renkli nurlardan olmakla beraber büyük cüssesi kardan beyaz, ayaklarının ise yerin altına kadar uzanmasından ...,

11. Meleğin yetmiş yüzü, her yüzünde yetmiş ağzı ve her ağzında yetmiş dilinin olmasından,

12. Meleğin bin beş yüz kanadı ve her bir kanadında yüz bin teleğinin olmasından pek çok kıssa ve rivayetler ile tefsir ve dinî kitaplarda bahsedilmesine rağmen, Kuran'da bu konularla ilgili bu kadar açık ayrıntılara yer verilmemiştir. Türk-İslam kültüründe yer alan bu tür kıssa ve rivayetlerin İsrailiyat olduğu düşünülebilir.

Eski Türk inançlarında, iyi ruh ve kötü ruh kavramı yer almaktadır. İyi ruh olarak nitelendirilenler yer, su, gök, tabiat vb. varlıkların ruhlarıdır. Bu ruhlar insanı, tabiatı ve diğer varlıkları korumak ile görevlidirler. Bu ruhlar için dini törenler yapılır ve kurbanlar sunulur. Söz gelimi Altay Türklerinde “Umay”, “Ana Maygıl”, “Ak ene”; Yakut Türklerinde “Ayısıtlar” adı verilen dişi ruhlar vardır. Ancak Altay Türkleri arasında yer alan “Umay”, tanrı özelliklerine sahip bir varlık olarak da tasvir edilir. Altay Türklerine göre “Umay” insan bebeklerini, hayvan yavrularını ve bütün dişileri koruyan dişi bir tanrıdır (İnan 1986:24). “Umay” adına Türk tarihi kaynaklarında ilk defa Göktürk yazıtlarında rastlanır. Kültegin yazıtında Bilge hakan “babam hakan öldüğü vakit küçük kardeşim Kül Tegin yedi yaşında idi. Umay gibi anam hatun sayesinde küçük kardeşim Kül Tegin er-kahraman adını aldı” diyor ki burada anasını çocukları koruyan dişi tanrı Umay'a benzetmiştir (İnan 1976:24). Bu özelliklere benzer bir hüviyette Yakut Türklerinin inançlarında yer almaktadır. Yakut Türklerinde kısır kadınlar çocuk vermesi için “Ayısıt”a dua ederler. Gebe kadınlar doğum günleri yaklaştığı zaman odalarını ve evlerinin çevresini çok temiz tutmaya çalışırlar. İnsanların bebeklerine ve hayvanların yavrularına karşı sevgi gösterir ve onları doyururlar. “Ayısıt” geldiğinde herkes güler yüzlü, şen ve tok olmalıdır. “Ayısıt”ayini yapmak için şaman dokuz yiğit ve dokuz kız hazırlar. Bunlar masum ve afif gençler olmalıdır. Şaman, kızları sol yanına, yiğitleri sağ yanına alıp halka oluşturur, ilahiler okuyup dansa

başlarlar. Yakut şamanlığında “amin” yerinde söylenen “ayhal” ve “uruy” kelimelerini hep birlikte söylerler. Şaman muhtelif Ayısıtlara methiyeler söyleyerek göklere “çıkma” devam eder. Kızlardan veya yiğitlerden biri günahlı ise, günahının derecesine göre, “oloh” (makam) lardan birinde kalır. Şaman böylece dokuz “oloh” u geçerek Ayısıtlar dergâhına ulaşır. Yakut Türklerinde tanrı özelliklerine sahip Ayi toyun ile dişi ruhlara “Ayısıt” denilmektedir. Bunlar Sami kültürünün meleklerine benzetilmektedir (İnan 1986: 38). Kutsal Kitap’ta meleklerin cinsiyetini belirten pasajlar vardır (Tekvin 6: 2). Türklerin İslamı kabul etmesiyle birlikte bu düşüncenin değiştiği görülmektedir.

Bu bölümde yer alan kıssa ve rivayetlerde “yineleme kuralı”na yer verildiği görülmektedir.¹²³ Söz gelimi “Allah arşa Harkâil isminde, bütün eşyanın, mahlukların sırlarını bilen bir melek yaratmıştır. Bu melek arşın büyüklüğünü merak edip Allah’tan izin isteyerek arşı tavaf etmeye çıkmıştır. Sekiz bin kanadı ile üç bin sene uçmuştur. Uçmaktan aciz kalınca, Allah ona kuvvet verip tekrar uçuşmasını emretmiştir. Üç bin sene daha arşın etrafında uçarak yorulduğunda Allah yine kuvvet verip uçmaya devam etmesini emretmiştir. Tekrar üç bin sene daha uçup yine aciz kaldığında dokuz bin senede arşın ancak bir direğinden diğer direğine gittiğini anlamıştır”. Üç bin sene söylemi ile “yineleme kuralı” uygulandığı görülmektedir.

Kıssa ve rivayetlerin bulunduğu eserlerin çoğunda melekler oldukça sık karşılaşılan varlıklar arasında bulunmaktadır. Ruhanî varlık olarak kabul edilen melekler pek çok kültürde yer almaktadır. Allah’ın vermiş olduğu pek çok görevin melekler tarafından yerine getirildiğine inanılmaktadır. Bunlar kâinatın yönetiminden ayakta durmasında, peygamberlerin doğumlarından ölümlerine kadar süren her safhasında, ahiret ile ilgili hususların tamamında, sevabın ve günahın kaydedilmesinde, Allah ile kulları arasında mümkün olacak haberlerin iletilmesinde etkin görev almışlardır. Bu görevleri icra eden farklı motiflerle anlatılan melekler vardır (Arpağuş 2015: 365; Erbaş 2004: 37).

Eski Ahit’te “meleklerin insan şeklinde oldukları” (Tekvin 19:1), “insanlar gibi yiyip içtikleri, hareket etikleri” (Tekvin 19:3; 15-16; İşaya 7: 6; I. Krallar 19: 5; 22: 19, 21; II.

¹²³ Bu bölümde, halk anlatılarının epik kurallarından “yineleme kuralı” , “üçleme kuralı” ve “ilk ve son durumun önemi” üç sayısı ile ilgili ayrıntılar yer almaktadır. “Halk anlatıları ayrıntılara inme tekniğinden yoksun olması nedeniyle seyircinin / dinleyicinin dikkatini çekmek ve konunun önemini vurgulamak için yineleme tekniğinden faydalandığı” gibi “anlatının boşluklarını doldurmak için de yinelemelerden” yararlandığından söz edilir (Durbilmez 2017: 202).

Krallar 24: 20), “merdiven inip çıktıkları” (Tekvin 28: 12), “insanlarla birlikte olup onlara yol gösterdikleri” (Tekvin 24:40; Sayılar 20: 16), “dört yüzlü ve dört kanatlı oldukları, ayaklarının buzağı ayağı gibi olduğu, dört yandaki kanatları altında insan ellerinin bulunduğu ve kanatlarının birbirine bitişik olduğu, yüzlerinin insan yüzü gibi, sağdakilerin aslan, soldakilerin öküz, dördünün de kartal yüzlü olduğu” (Hezekiel 1:4-28; İşaya 6:2-7; Daniel 7:9-10), “insan şeklinde görünüp konuştukları” (Hâkimler 13:3,6,9, 11-13, 15-20), “Allah oğulları (melekler) insan kızlarının güzel olduklarını gördüler ve bütün seçtiklerinden kendilerine karılar aldılar” (Tekvin 6:2) ifadesine dayanılarak meleklerle bir cinsiyet yüklenmektedir. Yahudiler, Babil esareti suresince Keldanilerin ve İranlıların etkisi altında kalmışlardır. Özellikle Zerdüştilikteki iyi ve kötü ruh fikri Yahudiliğe iyi melek ve kötü melek şeklinde aktarıldığı gibi ruhların hiyerarşik tasnifi de Yahudilikte görülen meleklerin tasnifini ortaya çıkardığı düşünülmektedir. İkinci mabed döneminde meleklerle ilgili inanç daha da gelişmiş ve girift hale geldiğini apokrif eserlerde ve Essenîlerin yazılarında görmek mümkündür. Bu yazılarda birbirinden farklı ve çeşitli işler gören çok sayıda melek vardır. Büyük melekler olarak Uriel, Raguel, Rafael, Mihael, Gabriel, Sariel ve Jeremiel’in isimleri geçmektedir. Bu melekler muhtelif kategorilere ayrılmış olup hiyerarşik bir yapıda bulunmaktadır. Ateş, rüzgâr, bulut gibi tabiat olaylarından, mevsimlerden ve yılın her bir gününden sorumlu melekler de vardır. Rabbinik literatürde de meleklerden bahsedilmektedir. Talmud ve Midraşlarda meleklerin yaratılışına ve tasnifine dair anlatılar bulunmasına rağmen Mişna’da meleklerden söz edilmemektedir. Yahudi inancına göre melekler ateşten yaratılmış saf ruhlardır. Rabbinik literatürde faziletli insanın meleklerden daha üstün olduğu vurgulanır. Meleklerin tam anlamıyla ilahî bilgiye ve iradeye sahip olmadıkları için geleceği ve kıyameti bilemeyecekleri ifade edilir (Erbaş 2004: 37-39).

Yeni Ahit’te ise “iyi ve kötü melek” (Matta 25:41; Vahiy 12:7) ayrımı yapıldığı, “iyi meleklerin gökte ikamet edip Allah’ı tesbih ettikleri ve O’nun huzurunda buldukları, O’nun ordusunu meydana getirdikleri, oradan yeryüzüne indikleri”(Matta 18:10; Luka 1:19) ve “insan şekline girdikleri ve insan gibi konuştukları” (Matta 28:3; Yuhanna 12:28-30; 20:11-13; Luka 1:11-13, 18-19, 18-19, 26-38; Resullerin İşleri 5; 18-20, 10:1-4), “Abaddon denilen cehennem meleği ve tabiat olaylarını sevk ve idare eden meleklerden” (Vahiy 7:1; 9:11), “meleklerin ölümsüz olduğuna” (Luka 20:36), “imtihana tâbi tutulduklarına” (Matta 25:41; 2. Petrus 2:4; Yahuda 6), “bilgilerinin ve

iradelerinin sınırlı olduğuna” (Matta 24:36; Markos: 13:31-32), “kendilerine ibadet edilmemesi gerektiğine” (Koloselilere Mektup 2:18), “İsa Peygamber’den aşağı” (Efeslilere Mektup 1:22-23), “insandan üstün bulduklarına” (İbranilere Mektup 2:7), “kanatlı olarak zikredilmelerinin mecazi olup bununla Tanrı’nın emirlerini hızlı bir şekilde yapıldığının anlatılmak istendiği” (Yuhanna Vahyi 14: 6-8) bildirilmiştir. XVI. yüzyılda Hristiyanlarda melek kültü gelişmiştir. Papa IV. Pie bir kiliseyi Meryem ve yedi büyük meleğe adamıştır. Gabriel’in 24 Mart, Michel’in 8 Mayıs ve 29 Eylül, Rafael’in de 24 Ekim’de bayramları günümüzde kutlanmaktadır. Hristiyan sanatı ilk yayılışından itibaren kompozisyonlarda melekleri de konu edinmiş, statülerine göre farklı sayıda kanatlı varlıklar olarak tasvirlerinin yapıldığı görülmektedir (Erbaş 2004: 37-39).

Kuran’ da meleklerle ilgili genel ifadeler kullanılmış ve Kutsal Kitap’taki gibi ayrıntılara girilmemiştir. Kuran’da meleklerin özellikleri ile ilgili; “melek inancının imamın esaslarından biri” (Bakara 2:98) olduğu, onların “İbrahim” (Hud 11:69; Hicr 15:52-60; Ankebut 29:31-38; Zariyat 51: 24-27), “Lut” (Hud 11: 77-81; Hicr 15:61-67; Ankebut 29:33-34), “Zekeriyya” (Ali İmran 3:39) ve “Meryem” (Ali İmran 3:42-43; 45; Meryem 19:21) ile konuştukları, “ahirette de cehennemliklerle konuşacakları” (Nisa 4:97), “güçlü ve kuvvetli olmaları” (Necm 53:5; Tekvir 81:20), “Allah’ın emirlerine karşı gelmemeleri, kendilerine emredilen şeyleri yerine getirmeleri, elçilik görevi yapmaları” (Nahl 16:50; Enbiya 21:27; Tahrim 66:6), “Cebrail’in Hz. Muhammed’e Kuran’ı getirmesi” (Bakara 2:97), “meleklerin ikişer, üçer, dörder kanatları” (Fatır 35:1) ve “pençelerinin bulunması” (Enâm 6:93), “çok hızlı hareket etmeleri” (Mearic 70:4), “erkek ve dişilik özelliklerine sahip olmamaları” (Zuhruf 43:19), “devamlı Allah’ı tesbihte bulunmaları ve O’na secde etmeleri (Bakara 2:30; Arâf 7:206; Enbiya 21:19-20; Ahzab 33:43; Saffat 37:166; Zümer 39:75; Mümin 40:7; Şura 42:5), “insanları korumaları” (Rad 13:11), “Allah’a inanıp doğru yolda yürüyenlere manevî destek olmaları” (Fussilet 41:30-32; Mucadile 58:22), “düşmaların üzerine ordular halinde gitmeleri, inananların kalplerini rahatlatmaları, kafirlerin kalplerine korku salmaları” (Ali İmran 3:124-126; Enfal 8:12; Tevbe 9:26; Nahl 16:32; Ahzab 33:9; Mümin 40:1; Tahrim 66:6)’ndan bahsedilmektedir.

İslamî kaynaklarda özellikle tefsirlerde bu konuda pek çok aslı esas olmayan kıssa ve rivayetler yer almaktadır. Kıssalarda geçen meleklerin kanatları, yüzleri, dilleri,

okuduğu tesbih ve dua ile ilgili verilen ayrıntılar ve dördüncü kat gökte bulunan meleklerin her şeyden büyük olduğu ile ilgili anlatıların doğru olmadığı görüşü ön plana çıkmaktadır. Bir kısım tefsirlere girmiş olan bu tür meleklerle ilgili kısya ve rivayetlerin İsrailiyat olduğu iddia edilmektedir (Aydemir 2015: 131).

5. Yıldırım ve Gök Gürlemesi Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Eski Türklerde “yıldırım”ın Tanrı’nın iradesiyle gerçekleştiği düşünülmektedir. Yakut Türkleri yere çok sayıda yıldırım düştüğü zaman madeni eşyaları birbirine çarparak ses çıkarıp gürültü yaparlardı. Yakutlarda başlangıçlarda Uygurların ataları Kao-çılar gibi yıldırım düşerken göğe ok atıp, bağırıyorlar ve madenleri birbirine vurarak gürültü çıkarıyorlardı. Bu konuda farklı yorumlar yapılmıştır. Bir çeşit Tanrı’yı selamlama olarak yorumlandığı gibi yıldırım düşmesiyle birlikte kötü ruhların yeryüzüne dağıldığına inanılır ve onları gürültü çıkararak kovmaya çalıştıkları düşünülürdü. Yıldırım çarpması neticesinde insanlar korkarlar ve yıldırım gönderen Tanrı’ya sunmak amacıyla çadırlarının çevrelerine süt ve ayran gibi içecekler dökerlerdi. Böylece Tanrı’nın kızgınlığının azalacağı düşünülürdü. Ancak genel olarak eski Türkler yıldırımdan korkmazlardı. Yıldırım, uğurlu ve iyi bir işaret olarak kabul edilirdi. Altay Türklerinin inanişına göre; “kötü ruhların en çok korktukları şey yıldırım idi. Yıldırım düşünce kötü ruhlarla şeytanları kovar veya yok ederlerdi. Yıldırımdan kurtulmak isteyen kötü ruhlar ya ağaçların alt kısımlarına ya da insanların içlerine girerlerdi. Bazılarına göre ise yıldırım tehlikesini hisseden kötü ruhlar hemen bir sincap şekline girer ve ağaçların içlerine saklanırmış. Yıldırımda bu sincapın saklandığı ağacı bulur ve üzerine düşermiş.” Uygurların atları yıldırım düşen yere toplanır, törenler yapar ve bu törenlerden sonra da kurban kesilerek aynı yere gömülürdü. Bir zaman sonra yine aynı yerde toplanan şamanlar dua ederler ve savaşçılarda atlarına binerek yıldırımın düştüğü yerin çevresinde dönerlerdi. Türklere göre yıldırımın düştüğü yer kutsal sayılırdı. Yıldırım düşmesi sonucu ölen insanlar hemen gömülmezdi. Ölünün yanında nöbetçiler olur ve üç gün üç gece bekletilirdi. Nöbetçiler, yıldırımın ruhunun gelip ölünün ruhunu alması için beklerdi (Ögel 1995: 282-283).

Eski Türk kavimleri gök gürlemesi için “kükreşmek” fiilini kullanırlardı. Bulutların kükreşmesi, arslanların kükreşmesi gibi tasvir edilirdi. Arslan, Türkler arasına bir din ve edebiyat sembolü olarak oldukça geç zamanlarda girmiştir. Büyük devletler kurduktan sonra bu tasvir yapılmıştır (Ögel 1995:289). Kutsal Kitap’ta da gök

gürlemesi aslanın kükremesi gibi tasvir edilmektedir (Vahiy 10:2-3). Bazı Türk kavimlerinde gök gürlemesi ve yıldırım gibi tabiat olaylarını Merküt adlı bir kuşun yaptığına inanırlardı. Yakut Türklerinde ise bu tür tabiat olaylarının çift başlı bir kartal tarafından yapıldığı düşünülürdü. Bu düşünceye göre; gökte oturan çift başlı kartal zaman zaman kanatlarını vuruyor, ses çıkarıyor veya kımıldıyordu. Bütün fevkalade tabiat olayları da bu sebepten dolayı meydana gelmekteydi (Ögel 1995: 289-290).

Kuran'ın bazı ayetlerinde, yıldırım ve gök gürültüsünün Allah'ın eseri olduğu bildirilmektedir. "Gök gürültüsü, hamederek tenzih eder onu, melekler de korkularından tenzih ederler ve yıldırımları yollar da dilediğine isabet ettirir ve hâlâ da onlar, Allah hakkında çekişip dururlar ve onun birdenbire gelen azabı pek kuvvetlidir." (Rad 13: 13).

Kutsal Kitap'ta gök gürlemesiyle ilgili, "sağ ayağını denize, sol ayağını karaya koyarak aslanın kükremesini andıran yüksek sesle bağırdı ve O bağırınca, yedi gök gürlemesi dile gelip seslendiler (Vahiy 10:2-3) ve "yedi gök gürlemesi seslendiğinde yazmak üzereydim ki, gökten, 'Yedi gök gürlemesinin söylediklerini mühürle, yazma!' diyen bir ses işittim" (Vahiy 10:4) ifadeleri geçmektedir. Türklerin büyük devletler kurduktan sonraki dönemlerde ve Kutsal Kitap'ta yer alan gök gürlemesinin aslan kükremesi gibi tasvir edilmesi dikkat çekici bir şekilde benzerlik göstermektedir.

6.İblis - Şeytan ve Cin Hakkında Kıssa ve Rivayetler

İblis-Şeytan ve Cin hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Allah'ın, Mâric isimli bir erkek yaratması, sonra ondan da Mârice adlı bir kadın yaratması, bunlardan bir oğlan doğması, adının Cin koyulması ve bütün cinlerin onun soyundan olduğu,
2. İblis'in, Cân kavminden bir karısı ve onun adının Lehya olduğu,
3. İblis'in de bulunduğu Cân oğullarına, gökten yere inerek cinnîlerle savaşmalarını emretmesi,
4. İblis'in, yedinci kat semada beş yüz bin sene ibadet etmesi ve bin yıl da cennetin hazinedarı olması,

5. İblis'in bin yıl lanet okuması,
6. İblis'in, Allah'ın kendisinden daha üstün bir varlık yaratacağını öğrenince bunu yere haber vermesi,
7. Allah ve İblis arasında geçen konuşma: Allah İblis'e "Mezbelelik ve çöplükler senin meskenindir" buyurması, İblis'in Allah'a, "Yâ Rabbi! İnsanoğluna peygamberler ve kitaplar verdin, bana da kitap gerek" demesi, buna karşılık Allah'ın "Boş ve faydasız sözler, saçma şiir ve hicivler senin kitabındır" ... buyurması,
8. Allah'ın ilk yarattığı şeyin devler olması ve onlara Cân denilmesi ve kumların sayısı kadar çok olmaları,
9. İblis'in evlenmesi, bu evlenişten karınca, örümcek, çekirge ve kuş biçiminde sayısız ve hesapsız evlatların olması,
10. Canlar bu ant gereğince Allah'ın buyruklarına aykırı hareket etmeyecekleri, sonra yer toparlağına inmeleri, yetmiş bin kabile, boy olarak nice müddet Allah'a ibadet etmeleri,
11. Can kavminden gönderilen sekiz yüz nebinin sekiz yüz yıl içinde öldürülmesi,
12. İblis'in, üç bin yıl Cennet'in hazini yani muhafızı, bekçisi olması,
13. Cinleri, yılan ve köpek şeklinde yeryüzünde yürüyenler, havada uçanlar, itaat etmediklerinde azaba uğrayanlar, ibadet ettiklerinde sevap alanlar şeklinde üç grup olarak yaratılması,
14. Âdem'e secde etmeyen meleklerden bir grubun üzerine ateş gönderip helak edilmesi,
15. Hz. Muhammed'in doğumuyla bütün cihanı kaplayan nurun şeytanların göğe çıkarılmalarına engel olması gibi kıssa ve rivayetlerde yer alan bu bilgiler Kuran'da yer almamaktadır. Bu tür ayrıntılar, Kuran'ı açıklamaya, yorumlamaya çalışan tefsircilere ve dinî eserlere girmiş, geçmiş milletlerin kültürlerine ait unsurlar olduğu düşünülmektedir.

Eski Türklerde, bahsettiğimiz gibi iyi ve kötü ruh inancı vardı. Kötü ruhların başında Altay Türklerine göre “Erlık”, Yakut Türklerine göre “Arşan Dolay” adında ruh vardır. “Erlık” insanlara her türlü kötülüğü yapan, insanlara ve hayvanlara pek çok hastalıklar gönderen, karşılığında kurban isteyen, istediği kurban verilmezse o kavme ya da aileye ölüm ve felaket ruhları gönderip insanları cezalandıran ve ruhlarını yer altındaki karanlık dünyasında köle yapan bir varlık olarak tasvir edilmektedir. “Erlık”ın erkek ve kız çocukları olduğu ve bu kız çocukların, şamanların Ülgen’e kurban sunacağı esnada şamanları yoldan çıkartmak için farklı yollar denedikleri anlatılır (İnan 1976:27-30).

Ayrıca günümüze gelen bu kıssa ve rivayetlerin geneline bakıldığında iyilik ve kötülük temeline oturtulmuş bir dünya düzeninden bahsedilmektedir. Kötülükler, Şeytan’a nispet edilerek kullanılmaktadır. Bu kötülüklerin Şeytan’a nispet edilerek kullanılması Türk-İslam kültüründe de mevcuttur. Bu varlıklarla ilgili anlatılan ayrıntılar incelendiğinde farklı kültürlerde değişik şekil ve özelliklerle tanımlandıkları görülmektedir. İncelemiş olduğumuz günümüze aktarılan bu tür kıssa ve rivayetlerde, fazlaca ayrıntıya ve abartıya yer verildiği görülmektedir.

Kuran’da cinin “zehirli ve dumansız bir ateşten” (Hicr 15:27; Rahman: 55:15), “Allah’a kulluk üzere yaratıldıklarından” (Zâriyât 51:56), “Allah’a karşı sorumlu olduklarından” (Fussilet 41:25; Ahkaf 46:18), “cinlerin insanlar gibi şuur ve irade sahibi olduklarından” (Kehf 18:50; Rahman 55:39; Cin 72:2,10-11), “içlerinde inanan ve inanmayanların bulunduğundan” (Enâm 6:130; Cin 72:2,4,11,13), “taşdıkları bu özelliklerden hareketle cinlerin Allah’a karşı sorumluluklarının olduğundan, ama insanların, meleklerden ve şeytanlardan farklı bir yapıya sahip bulduklarından” (Enâm 6:112, 128, 130; Arâf 7:179; Neml 27:17; Secde 32:13; Fusillet 41:25) bahsedilmektedir. Kuran’da şeytan kelimesi seksen sekiz yerde geçmektedir. Şeytan’a “Âdem’e secde etmemesinin sebebi sorulduğunda ateşten yaratıldığını” (Arâf 7:12; Sâd 38:76) söyleyerek kendi özelliği ile ilgili bilgi verdiği aktarılmaktadır. Allah’ın meleklerle secde emri verdiği bahsedilen ayetlerde “şeytanın cinlerden olduğundan” (Kehf 18:50) söz edilmesi, başka bir ayette de “İblis dışında bütün meleklerin secde ettiğinin bildirilmesi” (Bakara 2:34; Arâf 7:11; Hicr 15:30-31; İsrâ 17:61; Tâhâ 20:116; Sâd 38:73-74),¹²⁴ şeytanın meleklerden mi yoksa cinlerden mi olduğu hususunda fikir ayrılığı oluşturmaktadır. Şeytan Âdem Peygamber’e secde etmeyi kabul etmemesi

¹²⁴ Meleklerin Âdem Peygamber’e secde etmesiyle ilgili bkz. Keskin 2002: 107-125.

nedeniyle Allah'ın huzurundan kovulmuştur. “Şeytan cezasının kıyamete kadar ertelemesini talep etmiş ve istediği doğrultuda süre verilmiştir” (Arâf 7:13-16). Daha sonra “Âdem Peygamber'den itibaren insanları doğru yoldan çıkarmak için elinden gelen mücadeleyi ortaya koyacaktır” (Bakara 2:268; Nisa 4:118-119; Yusuf 12:5; Hicr 15:38; Nahl 16:63; İsrâ 17:53; Fâtır 35:6; Zuhruf 43:62). “Şeytanın insanlara göremeyecekleri yönlerden” (Arâf 7:27) “önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından yaklaştığı” (Arâf 7:16-17), “kötüleri güzel gösterdiği” (Enâm 6:43; Enfâl 8:48; Nahl 16:63; Neml 27:24; Ankebût 29:38; Fussilet 41:25), “boş kuruntu ve yalan vaatlerle insanları oyaladığı” (Nisâ 4:119-120; İsrâ 17:64-65; Hac 22:52-53; Muhammed 47:25), “Allah'ın emirlerini yerine getirmeyi engelleyerek harama” (Bakara 2:168-169; Nisâ 4:119; Meryem 19:83; Fâtır 35:6) ve “birbirine düşmelerine özendirildiği” (Mâide 5:91; Enâm 6:121-122; İsrâ 17:53; Yusuf 12:100), “vesvese ve tuzaklar kurduğu” (Nisâ 4:76; Arâf 7:200-201; Enfâl 8:11; Yusuf: 12:5; Müminûn 23:97; Mücâdile 58:10; Nâs 114:5) bildirilmiştir. Fakat bütün bunlara rağmen “onun aldatmalarının güçsüz olduğu” (Nisâ 4:76) hatırlatılmıştır. “Şeytan'ın izinden gidilmemesi” (Bakara 2:168,208; Enâm 6:142; Nur 24:21), “vesvese ve tuzaklarından Allah'a sığınması” (Arâf 7:200; Nahl 16:98; Müminun 23:97; Fussilet 41:36; Nâs 114:1-5) ve onun yanında yer alanlarla mücadele edilmesi bildirilmiştir. Kuran'da cin ve şeytanların insan ya da hayvan, özellikle de yılan şekline girebileceğiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen pek çok kıssa ve rivayette bu tür bilgilere rastlanılmaktadır (Arpaguş 2015:380-383). Kıssa ve rivayetlerde yer alan insan ya da hayvan, özellikle yılan şekline girmiş şeytan ya da cin figürünün daha çok Kutsal Kitap kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Kuran'da şeytan ve cinlerin özellikleri ya da işlevleri ayrıntılı olarak anlatılmamıştır. Bu yüzden herhangi bir karışıklık yoktur. Cinlerin özellikleri, barındıkları yerler, insanlarla münasebetleri, değişik varlık kalıplarına girerek görünmeleri farklı inanç ve kültürlerde bulunmaktadır.

İblis'in kıssası sadece Kuran'a ait bir anlatı değildir. Buna benzer anlatılar kadim Mezopotamya'daki mitolojik edebiyatın yanı sıra Yahudi ve Hristiyan geleneğinde de bulunmaktadır. Söz gelimi Hristiyan kültürüne ait bir metinde geçen kıssaya göre; Mikail, melekleri Âdem'e secde etmeye çağırır. Fakat İblis Âdem'in kendisinden daha aşağı ve daha toy bir varlık olduğunu ileri sürer ve yandaşlarıyla birlikte secdeyi

reddeder. Bunun üzerine İblis ve yandaşları yeryüzüne sürülür. Yine Hristiyan geleneğine ait başka bir kıssaya göre Allah Âdem'e bütün mahlukat üzerinde hâkimiyet bahşeder. Bunun üzerine tüm melekler ona secde eder; fakat İblis onu kıskanır ve “Aslında onun bana secde etmesi gerekir; çünkü ben ışık ve havayım; halbuki o sadece topraktır” diyerek secdeyi reddeder. Bu küstah tavrı yüzünden yandaşlarıyla birlikte cennetten kovulur ve o zamandan itibaren şeytan, cin gibi isimlerle anılmaya başlar (Öztürk 2015: 112).

Cin, Sümer uygarlığından bu yana farklı isimlendirmeler altında varlığını sürdüren bir kavramdır. İslam öncesi çeşitli din ve kültürlerde edimmu, utukku, daimon-demon, genius, kuei, deva, kara neme-yek, leviathan, dibbuk gibi farklı isimlerle anılan cinler İslam öncesi Arap toplumunda da çok yaygın bir inanışa mevzu teşkil ediyordu. Bu inanca göre, bazı taşlar ve ağaçlarda, kuyu, mağara ve benzeri yerlerde insan hayatına tesir eden varlıklar mevcut idi. Ruhlar âleminin iyi ve faydalı olanlarını melekler ile cinlerin bir kısmı, kötü ve zararlı olanlarını da şeytanlar ve cinlerin diğer kısmı teşkil ediyordu. Cahiliye dönemi Arapları cinleri yeryüzünde oturan ilahlar olarak kabul ediyor, pek çok olayın onlar tarafından gerçekleştirildiğine inanıyorlardı. Ayrıca Allah ile cinler arasında nesep bağı kuruyor, cinleri Allah'a ortak koşuyorlardı. Yine cahili Arap kültüründe cinlerin de kabile ve gruplar halinde yaşadıklarına, birbirleriyle savaştıklarına, fırtına gibi bazı tabiat olaylarının cinlerden kaynaklandığına inanılıyordu. Ayrıca cinlerin insanları öldürdükleri, bazı cinlerin ise insanlara yardım ettikleri ve hatta cinlerle evlenen insanlar olduğu düşünülüyordu. Bütün bunların yanında cinlerin yılan başta olmak üzere çeşitli hayvanların suretine büründüklerine, genellikle karanlık ve izbe yerlerde yaşadıklarına, insanlar gibi yiyip içtiklerine, hastalıkların onlardan kaynaklandığına ve nihayet delilerin cinlerin istilasına uğramış kişiler olduklarına inanılıyordu. Türk İslam kültüründe de bu tür olaylar kıssa ve rivayetlerde yer almaktadır. Ancak Kuran'da cinlerin insanlar gibi Allah'a kulluk etmeleri için yaratıldıkları, kendilerine peygamber gönderildiği, ancak bir kısmının yanlış yolu tercih ettiği gibi dinî ve ahlakî boyutundan söz edilmektedir. Bu nedenle tefsirlerde yer alan cinlerle ilgili pek çok kıssa ve rivayetlerin büyük bir çoğunluğunun Yahudi ve Hristiyan kültüründen tedarik edildiği düşünülmektedir (Öztürk 2015: 117-119).

Kutsal Kitap'ta şeytan ve cin ile ilgili, “iyi olsun kötü olsun bütün ruhanî, manevî varlıkların Tanrı'nın kontrolünde olduğu” (II. Samuel 24: 16-17), “şeytanın bile insanların Tanrı'ya itaatleri konusunda bir hizmetçi ve elçi olduğu” (Eyub 1: 6-12; 2: 1-7) veya “ilahî mahkeme önünde onların sınırı aştıkları noktalarda bir davacı olduğu” (Zekarya 3:1-2), “şedim” (kötü ruhlar) (Tesniye 32: 17), “keçi görünümlü” (İşaya 13: 21). “ağrı ve felâket veren” (II. Samuel 1: 9), “kan emici” (Süleyman'ın Meselleri 30: 15), çöl, cinlerin ve ruhanî varlıkların meskeni” (Levililer 13: 21; 17,7), “büyük ejderha [iblis ya da şeytan denen, bütün dünyayı saptıran o eski yılan] melekleriyle birlikte yeryüzüne atıldığı” (Vahiy 12:9), “İblis ile melekler için hazırlanmış sönmez ateşlere gittiği” (Matta 25:41), “Ejderhanın ağzından, canavarın ağzından ve sahte peygamberin ağzından kurbağaya benzer üç kötü ruhun çıktığını gördüğü, bunların olağanüstü belirtiler gerçekleştiren cinlerin ruhları olduğu” (Vahiy 16:13-14), “İsa Peygamber'e cine tutsak dilsiz birinin getirildiği” (Matta 9:32-33), kızdan cin çıkartıldığı” (Markos 7: 29, 30) gibi bilgiler yer almaktadır.

Özellikle İblis ile ilgili tefsir, kıssa ve rivayetlerdeki bilgilerde de büyük ölçüde Yahudi ve Hristiyan kültürünün etkisi görülmektedir. Söz gelimi İblis'in asıl adının Azazil olduğuna ilişkin bilgi aslında Yahudi geleneğine aittir. Zira Kuran'da ve muteber hadis kitaplarında bahsedilmeyen Azazil kelimesi İbranicede “Tanrının kuvvet verdiği” anlamına gelmekte ve bu konuyla ilgili en eski rivayet, Enoch (Hanok veya İdris) kitabında yer almaktadır. Bu rivayette Azazil ismi insan türünden olan kızların güzelliğine kapılarak yeryüzüne inen iki yüz meleğin reisleri arasında bahsedilmektedir. Muhtemelen bu rivayet Tekvin'in altıncı babındaki “Allah'ın Oğulları” anlatısıyla ilgilidir. Bu anlatıya göre insan türünden olan kızlar ile birleşmelerinden peyda olan devlerin yeryüzüne saçtıkları kötülükler yüzünden tufan suları dünyayı kaplamadan önce Allah bu melekleri cezalandırmış, bu arada Azazil'in ellerini ve ayaklarını büyük meleklerden Rafael'e bağlatarak Dudael'deki bir çukura attırmıştır. Yahudiler arasında mevcut olup İsrailiyat edebiyatı vasıtasıyla cahiliye dönemi Arapları arasında da yayılan, karanlık gecelerde yolculara türlü eziyetler eden sayısız çöl cinlerinden birinin Azazil olduğuna dair inanış da muhtemelen yine bu kıssaya dayanmaktadır (Öztürk 2015:119).

Cahiliye Dönemi'nde, Araplarda da iyi ve güzel şeylerin meleklerle, kötü ve hoşlanılmayan hususların şeytanlara nispet edilmesi anlayışı bulunmaktaydı. Özellikle

insanoğlu tabiat hakkında henüz mÜspet bir malumat edinemediği dönemlerde gördüğü olayları, muğlak ve gizemli olarak değerlendirmekle birlikte yine de bunları bir şekilde izah edilmesi yoluna gitmiştir. Bundan dolayı Cahiliye Dönemi inançları arasında evrenin ruhlarla dolu olduğu anlayişıyla karşılaşılmaktadır. Animizm'e göre kâinata gözlemlenen her olayın iyi ve kötü bir ruhun eseri olduğu iddia edilmektedir. Diğer bir ifadeyle âlemde vuku bulan olaylardan insanlara faydalı olanların ervâh-ı tayyibe, zarar verenlerin de ervâh-ı habise tarafından yapıldığı düşünölmektedir. Araştırmalar görönen olayların ötesindeki ruhlara yüklenen anlam ve fonksiyonların Arap Yarımadası'ndaki etkisinin diğer bölge ve milletlere göre daha fazla olduğu bildirilmektedir. İşte Animizm'den başka Maniheizm ve Zerdüştlükteki hayır ve şer güçlerinin de melekle özdeşleşmek suretiyle yukarıdaki rivayet ve anlatımlar şeklinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu anlayişların halk anlatıları ve İslamî literatürde sonradan uydurulmuş kıssa ve rivayet şeklinde ortaya çıkması da bunların girişinde naklin ve özellikle kıssa ve rivayet kültürünün kullanıldığını ortaya koymaktadır (Arpağu 2015:386).

şeytan kelimesi pek çok kıssa ve rivayetlerde yer almaktadır. Bu tür kıssa ve rivayetlerde insanda görölen her türlü kötü davranışlarda şeytan'ın etkisi olduğu ve aldatıcı oyunları üzerinde durulmaktadır. şeytan, insanın, Allah'a yaklaştıracak ibadetleri yapmasına da engel olmaya çalışmaktadır (Çelebi 2010:99-100).

Yahudi kültürüne ait şeytan (Samael) ile ilgili kıssa ve rivayetlerden bazıları şunlardır:

1. "Aden Bahçesi'ndeki yılanın, şeytan'ın kılık değiştirmiş hali yani Başmelek Samael olduğunu ileri sürerler. Buna göre Samael, Tanrı'nın cennette yaşayan tüm sakinlere ibadet etme emrini verdiği Âdem'e karşı duyduğu ve her geçen gün artan kıskançlığı yüzünden yaratılışın altıncı gününde isyan etmişti. Başmelek Mikail bu emre hemen itaat ederken Samael, "Benden daha az önemli ve ikincil bir varlığa ibadet etmeyeceğim. Âdem yaratıldığı zaman ben kusursuz bir şekilde yaratılmıştım. O bana ibadet etsin!" Samael'e hizmet eden melekler ona hak verirken Mikail, "Tanrı'nın gazabından korkun!" diyerek onları uyardı. Samael bunun karşılığında, "Eğer Tanrı gazabını gösterirse, yıldızların üzerinde kendime bir taht yapıp en büyük olduğumu ilan edeceğim!" dedi. Bunun üzerine Mikail, Samael'i cennetten atarak, Tanrı'nın buyruklarına karşı gelmeye devam edeceği yer olan yeryüzüne gönderdi (Graves ve Patai 2013:125).

2. Bütün melekler Âdem'e secde ettiğinde Samael'in Tanrı'ya dönerek, "Kâinatın Efendisi, bizi kendi görkeminizden yaratmanıza karşın, topraktan yaratılan bir varlığa mı ibadet edeceğiz?" diye sorduğunu iddia ederler. Buna göre Tanrı Samael'e dönerek, "Her ne kadar topraktan yaratılmış olsa da bu varlık bilgelik ve muhakemede senden daha üstündür" diye cevap verdi. Samael Tanrı'ya meydan okuyarak, "O halde bizi test et!" dedi. Tanrı bunun üzerine, "Hayvanları, kuşları ve sürüngenleri yarattı. Yer yüzüne git ve onların hepsini bir sıraya koy. Onları benim yaptığım gibi isimlendirir ve hepsine uygun adlar verirsen, Âdem'in, senin bilgeliğin karşısında /sana derin bir saygı duymaktan başka çaresi kalmayacak. Fakat Âdem bunu başarır, sen başaramazsan, bu kez sen ona saygı duyacaksın" dedi. Aden Bahçesi'nde Âdem, Samael'i Tanrı sanarak ona derin bir hürmet gösterdi. Bunun üzerine Tanrı onu uyararak Samael'e döndü: "Bu yaratıkları isimlendirmede sen mi yoksa Âdem mi ilk olacak?" diye sordu. "Daha büyük ve daha bilge olduğum için ben ilk olacağım" dedi Samael. Bunun üzerine Tanrı onun karşısına öküzleri getirdi, "Bunlara ne isim vereceksin?" diye sordu. Samael'in bu soru karşısında sessiz kaldığını görünce öküzleri gönderip bir deve, sonra da bir eşek getirdi. Fakat Samael hiçbirini isimlendiremedi. Sıra Âdem'e geldiğinde Tanrı ona ilham verdi ve soracağı sorudaki ilk kelimenin ilk harfinin karşısına çıkacak varlığın isminin ilk harfi olacağını ona bildirdi. Âdem'in karşısına öküzleri tekrar çıkardı ve ona sordu: "Dudaklarım aç ve onların isimlerini bana söyle!" Âdem, Tanrı'nın kalbine gönderdiği buyruğa uygun olarak onlara 'Öküz' adını verdi. Tanrı daha sonra ona bir deve gösterdi ve "Gel ve buna da bir isim ver!" Âdem bu hayvana da 'Deve' ismini verdi. Son olarak Tanrı ona bir eşek gösterdi: "Ve buna da bir isim verebilecek misin?" diye sordu. Âdem son hayvana da 'Eşek' adını koydu. Samael, Tanrı'nın Âdem'e ilham verdiğini anladığında öfkeyle bağırdı. Tanrı, "Bana mı bağıryorsun?" diye sordu. "Nasıl bağırmayayım?" diye karşılık verdi Samael. "Beni kendi görkeminizle yarattınız. Ancak benden sonra topraktan yaratılan bir varlığa muhakeme yeteneğini bahşediyorsunuz." Tanrı cevap verdi: "Âdem'in bilgeliği karşısında şaşırıdın mı? Ancak o soyundan gelecek herkesin doğumunu önceden görecektir ve hepsine Kıyamet Günü'ne kadar kendi ismini verecektir!" Bunun hemen ardından da Tanrı, Samael ve ona hizmet eden melekleri Cennet'ten fırlatıp attı. Tam bu sırada Samael, Mikail'in kanatlarına tutunup onun da düşmesine neden olacakken Tanrı müdahale edip Mikail'in düşmesine engel oldu (Graves ve Patai 2013:125-126).

3. Bazı yazarlara göre Şeytan, Tanrı'nın "Işık olsun!" diye buyurmasından bile önce O'nun buyruklarına karşı gelen öküz benzeri Karanlıklar Prensiydi. Tanrı, "Uzaklaş buradan! Kendi dünyamı ışıkla yaratacağım!" dediğinde Karanlıklar Prensi, "Bu iş için niye karanlığı seçmiyorsun?" diye sormuş, Tanrı da ona "Dikkat et! Yoksa seni haykırışla dize getiririm" diye cevap vermişti. Tanrı altında olduğunu bir türlü kabullenmeyen ve bunu reddeden Prens kendisine söylenileni duymamış gibi yaptı. Ne var ki Tanrı'nın attığı nara, daha önce söylediği gibi onu dize getirmeye yetti. Samael melekleri ile birlikte hâlâ acı çektikleri, yüzlerinin yorgunluk ve bitkinlikten solduğu, dudaklarının mühürlendiği ve izleyenler adını aldıkları karanlık bir zindana hapsedildiler. Kıyamet gününde Karanlıklar Prensi tekrar ortaya çıkacak ve Tanrı'ya şirk koşarak onunla eşit olduğunu ilan edecek. Bununla da kalmayıp yaratılışa kendisinin de payı ve emeği olduğunu iddia edip, "Tanrı, yeryüzünü ve ışığı yaratmış olsa da ben de karanlığı ve okyanusların ışıksız derinliklerini yarattım." diyerek övünecek. Ona hizmet eden melekler de bunu destekleyecek. Ne var ki cehennemin ateşi onların bu küstahlığına son verecek" (Graves ve Patai 2013:126).

İslamî literatürde yılan şeklini almış cinden bahsedilmekle birlikte bu tür kıssa ve rivayetlerin sorunlu olduğu, cinlerin üç gruba ayrıldığını bildiren rivayetin de kaynağının zayıf olduğu ifade edilmektedir (Arpaguş 20015: 383).

Cahiliye döneminden gelen bazı yanlış düşünce ve kültürel değerlerin etkisinde kalarak meseleyi karıştırdıkları, konunun anlamının dışına çıkıldığı düşünülmektedir (Ateş 1995: 121-122).

Vehb b. Münebbih'e atfedilen kıssa ve rivayetlerin gerçeklerle uyuşmadığı, kaynağı bulunmadığı için de doğru kabul edilmemekte ve bu tür rivayetler İsrailiyat olarak düşünülmektedir (Yıldırım 2009:105-106). Şeytanın gökyüzünden inmesi ve cenk etmesini içeren rivayetin Kuran'da olmadığı, Yahudilere daha eski kaynaklardan, Araplara ise Yahudilerden geçtiği ve Türklerinde İslamiyeti kabul etmesiyle de bu kıssanın Türk-İslam kültürüne geçtiği belirtilebilir (Baykurt 1989: 90).

Ruhanî varlıkların (melek-cin-şeytan) kendi iradeleriyle aslî suretlerinden başka bir şekle girip giremeyecekleri meselesiyle ilgili girebileceklerini düşünenler yanında aslî suretlerini değiştirme kudretine sahip olmadıkları fikrini benimseyenler de vardır. Bu

anlayışlar arasından aslî suretlerini değiştirme kudretine sahip olmadıkları düşüncesinin daha isabetli olduğu düşünülebilir (Arpaguş 2015: 384-385).

Râzi, cin ve şeytanların aslî suretlerini değiştirip insan şekline geçmeleri durumunda dünyada insana güvenin kalmadığı gibi kişinin anne-baba, kardeş, eş ve çocuğunun cin olup olmadığını bilmesi de zorlaşacağını bildirmiştir. İmam Şafiî (öl. 204/819) bu tür söylemlerde bulunanların yalancı olduklarını, Kuran'a muhalefet etmeleri nedeniyle cezalandırılmaları gerektiğini ifade etmiştir (Arpaguş 2015: 385).

Yahudi ve Hristiyanlara selam verilmemesini içeren kıssa ve rivayetlerin gerçek olmadığı, şeytanın tahtının denizde olması ve askerlerinin bulunması ile ilgili rivayetin de zayıf olduğu, hoş ve güzel kabul edilmeyen şeylerin şeytana nispet edilerek anlatılması örneklerinden biri de kırmızının şeytanın ziyneti olduğu ve ondan sakınılması gerektiğini anlatan rivayetin doğru olmadığı, yılanlarında cinlerin bozulmuş hali olduğuna dair kıssa ve rivayetlerin de İsrailiyat olduğu düşünülebilir (Arpaguş 20015:383).

7.Kavimler Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Araştırmada bu bölümünde Türk-İslam kültüründeki anlatılarda yer alan Allah tarafından helak edilmiş kavimler ile ilgili kıssa ve rivayetler yer almaktadır. Eski Türk kavimlerinin Allah tarafından helak edildiğine dair herhangi bir kaynaktan bilgi yoktur. Türklerin İslamiyeti kabulüyle birlikte Alevî ve Bektaşî anlatılarında Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli ve Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan adlı eserlerde halka felaket getirme motifine rastlanılmaktadır.¹²⁵

7.1.Âd Kavmi Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Âd Kavmi hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Allah'ın biri beyaz, diğeri kırmızı, üçüncüsü siyah olmak üzere üç bulut yaratıp göndermesi ve bu bulutlardan birinin tercih edilmesini istemesi,
2. Lokman İbn Âd'ın Allah'tan uzun ömür istemesi ve karşılığında yedi kartalın ömrü kadar yaşamayı talep etmesi,

¹²⁵ Halka felaket getirme motifi ile ilgili aynı eserde bkz. "Alevî ve Bektaşîler Hakkında Kıssa ve Rivayetler" bölümü.

3. Allah'ın, leş kaldıran kara kuşlar göndermiş olması ve onların kâfirlerin leşlerini alıp denize atması,
4. Âd kavmine mensup kişilerden uzun boyluların uzunluğunun yüz zira ve kısa boylu olanların ise altmış zira olması,
5. Âd kavmine mensup kişilerin başlarının büyük bir kubbeden oluştuğu gibi şekil özelliklerinin anlatılması,
6. Âd kavmine mensup kişilerin iki eliyle bir dağı tutup koparacağı gibi kıssa ve rivayetler kasaslar tarafından abartılı bir şekilde aktararak dinleyicilerin üzerinde etkisi artırılmak istenilmiştir. Kuran'da bu tür ayrıntılar bildirilmemektedir. Tefsirdeki kıssa ve rivayetlerde yer alan bu ayrıntılarda fazlasıyla abartı bulunmaktadır.

Kuran'da Âd kavminin “muhteşem saraylara” (Şuara 26: 128, 129), “mallara, eşsiz bağ ve bahçelere sahip olduğu” (Şuara 26: 133,134), “gurur ve kibre kapılmış olan Âd kavminin putlara taptığı, insanlara zulmederek azgınlık ve taşkınlıkta buldukları” (Hud 11: 59; Şuara 26:130), “Allah'ın, Hud Peygamberi bu kavme peygamber olarak gönderdiği, fakat kavmi onu yalanlayarak kendisine karşı çıktığı” (Arâf 7:65, Hud 11:50; Şuara 26:123-126), Âd kavminin “ ister öğüt ver ister verme, bizce birdir, fark etmez” (Şuara 26: 136) demesi, “şiddetli bir rüzgârla cezalandırıldığı” (Fussilet 41:16; Kamer 54:19; Hakka 69:6), “Âd kavmini hurma kütükleri gibi buldukları yerden söküp attığı” (Hakka 69: 6-8), “Hud ve ona inanan müminlerin ise bu felaketten kurtuldukları” (Arâf 7:72) bildirilmektedir.¹²⁶

Kutsal Kitap'ta Hud Peygamber ve Âd kavmi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Kuran'da bu konu ile ilgili ayetler, farklı kıssa ve rivayetlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak İslam'a uygun olmayan unsurlar da bu kıssa ve rivayetlere dahil edilmiştir. Bu kıssa ve rivayetler de tefsir kitaplarına girmiştir.

¹²⁶ Âd kelimesinin anlamı, Âd kavminin yaşadıkları muhtemel bölge ve inançları ile bkz. Cora 2013: 109-134.

7.2. İsrailoğulları ve Firavun Kavmi Hakkında Kıssa ve Rivayetler

İsrailoğulları ve Firavun Kavmi¹²⁷ hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Musa Peygamber'in Firavun'a yaptığı teklifler arasında yer alan; "Şarap tatma yani içme kudreti ve cinsî kudreti iade edilmek" gibi ahlaki olmayan bu teklifin bir peygambere atfedilmesi,
2. İsrailoğullarının altı yüz bin kişi olduğu ve buların iki yüz bininin yirmi ile kırk yaşları arasında olduğu ya da altı yüz yetmiş bin kişi olduğu,
3. Musa Peygamber'in Mısır'dan İsrailoğullarıyla birlikte çıktıktan sonra arkalarından Firavun'un bir milyon beş yüz bin kişilik bir ordu gönderdiği, bu ordunun içinde kolları bilezikli beş yüz meliğin olduğu, başka rivayetlerde ise Firavun ordusunun adedi sayılamayacak kadar çok olduğu, kır atlara binenler hariç olmak üzere, yağız atlara binmiş yetmiş bin asker olduğu, süvari olanların bir milyon altı yüz bin kişiden oluştuğu, bir milyon altı yüz bin'den yüz binin yağız atlara binmiş olduğu, sadece yağız atlara binmişlerin sayısı sekiz yüz bin kişi olduğu, bin tane cebbarın başlarına tac giydiği ve bu cebbarlardan her biri bir atlı grubun komutanı olduğu, öncü kollarının sayısı yedi yüz bin kişi olduğu, yağız atlara binmiş altı yüz bin bin kişi olduğu,
4. Firavun ordusunun arkasında otuz melek olduğu ve başlarında Cebrail'in bulunduğu,
5. Allah, Musa Peygamber'in duası ile Firavun'un ve onunla birlikte altı yüz bin Kıptî'nin naşını karaya attığı, İsrailoğullarının Firavun'un ellerini dudaklarını yolmaya ve gözlerini oymaya başladığı,
6. Firavun'un cesedinin kırmızı bir öküz gibi karaya atıldığı gibi rivayetler İsrailiyattır. Özellikle kıssa ve rivayetçilerin bu gibi konuları abartılı bir anlatımla tefsirlerde ve dini hikâyelerde yer verdikleri görülmektedir. Kuran'da gerek İsrailoğullarının sayısı ve yaşları gerekse Firavun'un ordusunun sayısı ve özellikleri ile ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Bu tür bilgilerin, Yahudi ve Hristiyan dinine ait dini kitaplardan ya da dini hikâyelerden aktarıldığı düşünülmektedir.

Kuran'da "Allah, Musa Peygamber'e şunu vahyetti: '...Kullarımı gece yola çıkar.

¹²⁷ Bu konu ile ilgili kıssa ve rivayetler Musa Peygamber ile ilgili bölümde daha ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Çünkü takip edileceksiniz...’ ‘...Firavun’da şehirlere toplayıcılar gönderdi [ve]: ‘Şüphesiz ki bunlar [İsrailoğulları] az sayıda bir topluluktur...’ dedi (Şuara 6: 52-54). Bu ayette geçen ve İsrailoğullarının sayısı ve yaşları ile ilgili bilgi vermeyen bu kısım, kıssa ve rivayetçiler tarafından abartılmıştır.

Kutsal Kitap’ta olduğu gibi Kuran’da da özellikle Musa Peygamber döneminde yaşayan Firavun hakkında pek çok ayet bulunmaktadır. Kuran’da Musa Peygamber ile Firavun arasında geçen karşılıklı konuşmalar ve bu konularla ilgili yetmiş dört ayette¹²⁸ bahsedilmektedir. Musa Peygamber, Allah tarafından İsrailoğullarını Firavun’un zulmünden kurtarmak ve doğru yolu göstermek amacıyla görevlendirilmişti. Firavun’a Musa Peygamber’in İsrailoğullarını bırakması için uzun süren yalvarmalarına ve gösterilen mucizelere rağmen Firavun imana gelmemiştir. Ayrıca Firavun, İsrailoğullarının Mısır’dan gitmelerine de izin vermemiştir. Kuran’da yer alan bu bölümler kısa ve özlü olarak sadece ders alınması amacıyla anlatılmıştır.¹²⁹ Bu ayetler, İsrailiyat unsurlarının yer aldığı kıssa ve rivayetler ile açıklanma yoluna gidilmiştir. Sözlü kültür ortamında yaşayan bu kıssa ve rivayetler zaman içerisinde tefsir ve dinî eserlere girmiştir (Aydemir 2015:149).

Eski Türk Edebiyatı’ndaki İsrailiyat unsurları barındıran bazı şiirlerde Musa Peygamber, Firavun ve Haman ile ilgili kavram ve işaretler yer almaktadır. Özellikle tasavvufî şiirlerde Firavun kavramı bütün olumsuz yönleriyle nefsi anlatmak için kullanılmıştır. Söz gelimi Yunus Emre’nin devriyesindeki, “Bir dem gelir Musa olur yüz bin münâcatlar kılır / Bir dem girer kibr evine Firavun ile Haman olur” beytinde yer alan Firavun ve Haman nefsin kötü yönünü temsil etmektedir (Uzun 1996:121-122).

¹²⁸ bkz. Bakara 2:49,50; Ali İmran 3:11; Arâf 7:104, 109, 113, 123, 127, 130, 137, 141; Enfâl 8:52; Yunus 10:75, 79, 83, 88, 90; Hud 11:97; İbrahim 14:6; İsrâ 17:101,102; Taha 20:24, 43,60, 78, 79; Müminün 23:46; Şuara 26:11,16, 23,41,44, 53; Neml 27:12; Kasas 28:3, 4, 6, 8, 9, 32, 38; Ankebût 29:29; Sad 38:12; Gâfir 40:24, 26, 28, 29, 36, 37, 45, 46; Zuhuruf 43:46, 51; Duhan 44:17, 31; Kaf 50:13; Zariyat 51:38; Kamer 54:41; Tahrim 66:11...

¹²⁹ İsrâ 17:4-8: “Biz kitapta İsrailoğullarına şu haberi verdik: Siz arzda muhakkak iki defa fesâd çıkaracak ve muhakkak büyük bir serkeşlik yapıp kabarcaksınız. İşte o ikiden birinci vadesi gelince çok çetin kuvvete malik olan kullarımızı üzerinize musalat kıldık da, onlar evlerin aralarına kadar girip (sizi) araştırdılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaad idi.” “Sonra bunlara karşı size tekrar galebe ve devlet verdik. Mallarla, oğullarla sizin imdadınıza yetiştik, cemiyyetinizi de daha fazla çoğalttık. Eğer iyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz. Eğer kötülük ederseniz (yine) kendinize kötülük etmiş olursunuz. Artık diğer vadenin cezâsı gelince, yüzlerinizi kötölesinler, mescidinize birinci defa girdikleri gibi girip (tahrib etsinler), galebe ve istila ettiklerini mahvettikçe etsinler diye (başımıza düşmanları yine musallat ettik).” “(Tevbe ederseniz) Rabbinizin sizi esirgeyeceğini umabilirsiniz. (Eğer tekrar fesada) dönerseniz biz de (sizi cezalandırmaya) döneriz. Biz cehennemi kâfirlere bir zindan yaptık.”

7.3.Res Kavmi Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Res Kavmi hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Kıyamet gününde insanlardan ilk kez Cennete girecek olan kulun siyahî olduğu,
2. Peygambere isyan edip önce kuyuya attıkları, daha sonra ise imana gelip peygamberlerini kuyudan çıkartmaları,
3. Res kavminin ağaca tapan bir kavim olduğu,
4. Peygamberlerini öldürüp, onun etini yiyen bir kavim olduğu,
5. Dünyada ilk defa sihir yapan bunların kadınları olduğu gibi kıssa ve rivayetler, Kuran tefsirlerine ve dini hikâyelere girmiş İsrailiyat kaynaklı anlatılar olduğu düşünülmektedir. Kuran'da bu tür ayrıntılara yer verilmemiştir. Cennete ilk kimin gireceği hususunu sadece Allah bilir. Ayrıca esirgeyici ve bağışlayıcı olan Allah'ın, pişman olmuş ve peygamberine uymuş bir kavmin helak edilmesi akla uygun görülmemektedir.

Kuran'da iki ayette Res kavminin adı geçmektedir (Furkan 25:38; Kaf 50:12).¹³⁰ Bu ayetlerde Res kavmi, helak edilen diğer kavimlerle birlikte isim olarak anılmakta, ancak bu konu ile ilgili ayrıntılar bulunmamaktadır. Kutsal Kitap'ta ise Res kavmi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.

7.4.Kehf Kavmi Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Kehf Kavmi hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Havarilerden birinin şehre gitmeyerek civarda bulunan bir hamamda ücretle çalışmaya başlaması,
2. Hükümdarın oğlunun bir kadınla hamama gelmesi, her ikisinin de havarinin sözünü dinlemeyip hamamda ölmeleri,
3. Köpeği olan çiftçinin onlara katılması,
4. Kehf kavminin kaç kişi olduğu ile ilgili farklı rakamlar verilmesi,

¹³⁰ “Âd'ı de, Semud'u da, Res Ashabını da ve bunların arasında geçen birçok nesilleri de helak ettik.” (Furkan 25:38); “Onlardan evvel Nuh Peygamber kavmi, Res yaranı, Semud (kavmi) de tekzip ettiler.” (Kaf 50:12)

5. Kehf kavminin kimler olduğu, isimlerinin ne olduğu,
6. Kehf kavminin uyandıktan sonra alışverişe kimi gönderdikleri,
7. Kehf kavminin mağarada uyandıktan sonra şehre gidip ne tür ve ne kadar miktarda yiyecek alacağı,
8. Kehf kavminin yanında bulunan köpeğin sahibinin kim olduğu, cinsi, adı ve renginin ne olduğu,
9. Kehf kavminin uyuya kaldığı mağranın hangi şehirde olduğu gibi anlatılar İsrailiyattır.

Kuran’da, “Biz onları gâh sağ yanına, gâh sol yanına çeviriyorduk” (Kehf 18:18) buyurmaktadır, buna istinaden anlatılan; yılda iki kere sağa sola döndükleri; altı ay bir yanları, altı ay da diğer yanlarına döndükleri; üç yüz sene bir yanları, dokuz yıl da diğer yanlarına döndükleri ile ilgili rivayetler İsrailiyattır. Kuran’da bizlerin ibret alması için anlatılan bu kıssa, Yahudi kültüründe ve özellikle Hristiyanlara ait “Efes’in Yedi Uyurları” anlatısında yer alan bilgiler sözlü kültür yoluyla tefsir ve dinî kitaplara aktarılarak Türk kültürüne girmiştir.

Bu kıssa ve rivayetlerde mağara motifi karşımıza çıkmaktadır. Eski Türk inançlarında da kutsiyet taşıyan mağara motifi yer almaktadır. Göktürklerin inancına göre, kesilen at ve koyun kurbanlıkların kafaları sırıklara konur. Hakanın çadırı ötüken dağındadır; kapısı doğuya bakar. Her yıl, boy başbuğlarıyla beraber atalarının mağarasına kurban sunulur (İnan 1976:6).

Kuran’da Kehf kavmi ile ilgili 18. surede, yine aynı ad ile anılan Kehf suresinin 9-26. ayetlerinin yer alan kıssa şöyledir:¹³¹

(9) [Ey Peygamber!] Sen bizim sınırsız kudretimize işaret eden onca ayetlerimiz arasında mağara ve kitabe ashabının başın dan geçenleri daha mı hayret verici buldun?! [Oysa Allah’ın şu uçsuz bucaksız gökleri ve yeryüzünü yaratmasını, insanı top rak ve sudan var edip ölümden sonra onu tekrar diriltecek ol masını düşündüğünde mağaraya sığınan gençlerin orada uzun yıllar boyunca uyuyup sonra uyanmış olmaları çok da hayret edilecek birşey değildir] (10). Vakti zamanında o gençler mağaraya sığınmışlar ve

¹³¹ Kehf suresine ait bu meal Mustafa Öztürk’ün “Kıssaların Dili” adlı eserinden alınmıştır (Öztürk 2015:324-327).

“Rabbimiz! Bize rahmet ve merhametini lütfet! Bu inanç mücadele mizde bize rehberlik et!” diye yakarmışlardı. (11-12) Derken, onları mağarada yıllarca derin bir uykuya daldırdık. Sonra da onları uyandırdık Böylece içlerinden hangi grubun mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesapladığını görelim istedik. (13-15) [Ey Peygamber!] Biz sana o gençlerin başından geçenleri esaslı bir gaye, bir amaç için anlatıyoruz. Doğrusu onlar Rablerine yürekten inanmış gençlerdi Bu yüzden biz de onların iman ve teslimiyet duygularını güçlendirmiş, kalplerine kuvvet ve metanet vermiştik. Nitekim onlar kâfirlerin karşısına dikildikleri zaman şöyle demişlerdi: “Bizim Rabbimiz göklerin ve yeryüzünün Rabbidir. Biz O’ndan başka hiçbir varlığa İlahtık yakıştırıp tapınmayız. Şayet böyle bir şey yapacak olursak, saçma sapan bir inancı dillendirmiş oluruz. Ne var ki bizim halkımız Allah’tan başka varlıkları tanı edindiler. Bu halkın benimsedikleri inancın doğruluğuna dair açık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Şu halde, Allah’a yalan isnat eden [yani birtakım tanrılar uydurmak suretiyle Allah’ın birliği, eşsiz ve ortaksız olduğu gerçeğini yalan sayan] kimseden daha zâlim-kâfir biri olabilir mi?” (16) Gençler [halkın imana gelmesinden ümitlerini kestikten ve onlardan uzaklaşmaya karar verdikten sonra] birbirlerine şöyle demişlerdi: “[Arkadaşlar!] Mademki biz halkımızdan ve onların Allah’tan başka tanı edindikleri varlıklardan uzaklaştık, o halde bir mağaraya sığınalım ki böylece Rabbimiz bizi rahmetle kuşatsın ve bize yardım elini uzatsın.” (17) [Ey Peygamber!] Eğer onları görme imkânın olsaydı şu manzaraya tanık olurdu: Güneş doğarken onların mağarasını sağ taraftan yalayıp geçiyor, batarken de onlara hiç yansımada sol taraftan geçip gidiyor. Onlar ise [kuzeye bakan] mağaranın genişçe bir dehlizinde yatmış uyuyor. İşte onların yıllarca bu şekilde uyumaları Allah’ın sınırsız kudretine ilişkin delillerden biridir. Allah’ın rehberlik ettiği kimse elbette doğru yola erişmiştir. Allah’ın saptırdığı kimseye gelince, böylelerine sahip çıkıp doğru yolu gösterecek kimse bulamazsın. (18) [Ey Peygamber! Eğer görmüş olsaydın] mağaradaki o gençleri uykuda oldukları halde uyanık sanırdın. [Yanları ezilip çürümesin diye] biz onları kâh sağa kâh sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış vaziyette yatıyordu. O gençleri bu halleriyle görmüş olsaydın mutlaka korkup kaçırdın; onların dehşet verici görüntüsünden dolayı yüreğini de korku kaplardı. (19-20) Evet, işte onları derin bir uykuya daldırdık, günü gelince de uyandırdık. Derken ne olup bittiğine dair aralarında konuşmaya başladılar. Gençlerden biri, “Burada uyur vaziyette ne kadar süre kaldık?” diye sordu. Diğer gençler, “Bir gün veya daha kısa bir süre” diye cevap verdiler. İçlerinde daha sağlıklı düşünenler ise, “Burada uyur vaziyette ne kadar kaldığımızı en iyi bilecek olan Rabbimizdir.” dediler ve ardından şunu söylediler: “Şimdi [bu meseleyi tartışmayı bırakalım da] içimizden birini şu gümüş paralarla şehre gönderelim, O da çarşı pazarı dolaşır araştırır, hangi yiyecek daha temiz-nezih ise bize o yiyecekte alıp getirsin. Ama çok dikkatli, tedbirli davransın ve hiç kimseye bizden bahsetmesin. Zira şehirdeki ahali varlığımızı öğrenir ve bizi ele geçirdiklerinde ya bizi taşla tutup öldürür ya da baskıyla kendi dinlerine döndürürler. Onların dinine döndüğümüz takdirde asla iflah olmayız.” (21) Biz o gençleri nasıl yüzyıllarca uyutup sonra uyandırdıksa şehrin ahalisini de onların varlığından haberdar ettik

ve böylece Allah'ın ölümden sonra dirilişle ilgili vaadinin mutlak gerçek olduğunu, kıyametin de gelip çatacağında hiç şüphe bulunmadığını o ahali de anlasın istedik. Derken, mağaraya sığınan gençlerin varlığından haberdar olan ahali onların başından geçenlerle ilgili olarak kendi aralarında tartışmaya başladı. Şehrin ahalisinden kimileri, “Onların anısına bir anıt dikelim. Başlarından neler geçtiğini doğrusu biz pek anlayamadık. Rableri onların serüvenini elbette çok iyi bilir.” dediler. Ahali arasında sözü dinlenen kimseler ise, “Onların yanı başına bir mabet inşa etmeliyiz.” Dediler. (22-24) [Bu olaydan çok zaman sonra] kimi insanlar, “Onlar üç kişiydiler. Dördüncüleri de köpekleriydi.” diyecektir. Kimileri de çıkıp, “Onlar beş kişiydiler. Altıncıları da köpekleriydi.” diyecektir. Bütün bunlar, bilmedikleri bir konu hakkında gelişigüzel tahminlerde bulunmaktan ibarettir. Kimi insanlar ise, “Onlar yedi kişiydiler. Sekizincileri de köpekleriydi” diyecektir. [Ey Peygamber!] De ki: “Onların sayısını gerçekte Rabbim bilir. Zaten çok az kimse onlar hakkında bilgi sahibidir. Bu yüzden onlar hakkında uzun boylu tartışmaya girme ve yine onlar hakkında hiç kimseden bilgi isteme. Bir de sakın hiçbir şey hakkında, “Ben yarın mutlaka şu işi yapacağım” deme! Böyle bir sözü ancak “Eğer Allah dilerse” [inşallah] ifadesiyle birlikte söyle! “Eğer Allah dilerse” demeyi unutursan, hatırladığın zaman [af dileğiyle birlikte] Rabbini an ve şöyle de: Umarım Rabbim beni inşallah demeye her daim muvaffak kılar.” (25-26) Kimi insanlar, o gençlerin mağarada üç yüz yıl kaldıklarını söylüyor. Kimileri de bu sayıya dokuz yû daha ekleyip onların mağarada üç yüz dokuz yıl kaldıklarını Heri sürüyor. [Ey Peygamber!] De ki Onların mağarada kaç yıl kaldıklarını en iyi bilen Allah'tır. Göklerin ve yeryüzünün insan bilgisine kapalı yönlerini bilmek O'na mahsustur. O öyle mükemmel görür, öyle mükemmel iştir ki.. Göklerde ve yerde bulunan varlıkların Allah'a rağmen hiçbir koruyucusu, kayıncısı yoktur. Çünkü O mutlak egemenliğine kimseyi ortak yapmaz!

Kehf Kavmi ile ilgili Tevrat'ta ve İncil'de herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen Yahudiler'in Talmud adlı dini kitaplarında “Essene Kardeşliği”, Hristiyanlarda ise “Efes'in Yedi Uyurları” adlı anlatıları Kuran'da yer alan kıssa ile pek çok benzerlik göstermekle birlikte, bu kişilerin kaç kişi olduğu ve hangi mağarada yaşadıklarıyla ilgili Kuran'da yer almayan bilgiler bu anlatılarda yer almaktadır (Öztürk 2015:327,337-338; Ersöz 1991:465). Ayrıca Kehf Kavmi'nin isimleri, yiyecek almaya giden kişinin adı ve olayın ne zaman gerçekleştiği ile ilgili bilgiler Kuran'da yer almamaktadır.

Hristiyanlara ait “Efes'in Yedi Uyurları”na ait birbirine benzeyen kıssalar bulunmaktadır. Passio Septem Dormientum, bu kıssayı şu şekilde anlatmaktadır:

İmparator Decius zamanında Hristiyanlara karşı bir kovuşturma başlatılmış, Hristiyanlar dinlerinden dönmeye zorlanmıştır. Dininden dönmeyen Hristiyanlar pek çok işkenceye maruz kalmış, çoğu öldürülmüştür. Bu dönemde İmparator Efes'e gelir, burada bir tapınak

inşa ettirir ve bu tapınakta putlar için kurbanlar kesilmesini emreder. Efes'te yaşayan yedi asil genç de putlara ibadet etmeye zorlanır fakat bu emre itaat etmezler. Bunun üzerine kralın huzuruna çıkarılırlar. Onların düzgün görünüşlerinden etkilenen Decius düşünceleri için gençlere süre verir. Bu yedi gencin adları Maximian, Malchus/Marchus, Martinian, Dionisius, Iohnnes, Seraphion ve Constantinus'tur. Kral bir süreliğine şehirden ayrılır, bu ayrılığı fırsat bilen yedi genç şehrin yakınındaki bir dağa sığınır. Burada zamanlarını ibadet ve dua ile geçirirler. Aralarından birisini yiyecek temini ve şehrin haberlerini kendisine getirmesi için şehre gönderirler. İmparator şehre döndüğünde gençlerin aranıp kendisine getirilmesini ister. Bu arada imparatorun şehre döndüğünü haber alan gençler dua ve niyazda bulunurlar. Bu sırada Tanrı onlara derin bir uyku verir. Gençlerin mağaraya sığındığını öğrenen Decius mağaranın kapısına kadar gelir. Öfkelenir, açlıktan ölmeleri için mağaranın girişine bir duvar örülmesini emreder. Gençlerin kim oldukları ve öyküleri bu sırada kralın yanında bulunan ve dinini gizleyen bir Hristiyan tarafından kurşun bir levhaya yazılarak mağaranın içerisine bırakılır. Yıllar sonra İmparator II. Theodosius döneminde, Hristiyanların yaşadığı zulmün sona erdiği bir dönemde, Hristiyan kilisesinde ölümden sonra dirilişi inkar eden bir sapkınlık baş gösterir. Bu esnada Tanrı, Efes halkından sürüleri olan bir kimsenin aklına mağaranın ağzında bulunan taşları söküp hayvanlarına ağıl yapma fikrini verir. Bunun üzerine bu kişi mağaranın girişindeki taşları söker. Gençler de uzun süren uykularından uyanırlar, uyandıklarında sadece bir gece uyudukları hissine kapılırlar ve adetleri üzere aralarından birini yiyecek temini için şehre gönderirler. Şehre gelen genç şehrin kapısında göz alıcı bir hacın asılı olduğunu görür ve oldukça şaşırır. Fakat şaşkınlığı bununla da sınırlı kalmaz. Şehrin içinde yürüdükçe İsa'nın adına yemin eden insanlarla karşılaşır. Yiyecek almak için elindeki [Decius zamanında basılan] parayı uzattığında dükkan sahibi şaşırır ve bu genç adamın eski bir hazine bulduğunu zanneder. Genç adam aksini iddia etse de dükkan sahibi ikna olmaz, onu şehrin piskopos ve hakiminin karşısına çıkarır. Hakim genci sorgular ve genç en sonunda olan biteni anlatır ve hep birlikte mağaraya giderler. Piskopos mağaraya girerken kurşun levha gözüne ilişir ve oradan gençlerin kim olduklarını ve hikâyelerini öğrenir. Durum bir an önce İmparator II. Theodosius'a haber verilir. O sırada Konstantinopolis'te bulunan Theodosius Efes'e gelir. Gençlerin bu mucizevi hallerini öldükten sonra dirilişi inkar eden sapkınlığa karşı delil olarak Tanrı'nın bir lütfu olduğunu söyler. Hadisenin tüm gerçeğiyle ortaya çıkması ve gençlerle imparatorun buluşmasının ardından Tanrı gençlerin ruhlarını yeniden alır. Bunun üzerine imparator gençler için altından bir türbe yaptırmak ister fakat gördüğü bir rüya sonucunda bu isteğinden vazgeçer (Sekme 2014:16-18).

Bu kıssada kaç yıl uyku halinde buldukları ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bu konu ile ilgili 372, 362, 307 yıl gibi farklı yıllar söylenmekle birlikte genel kabul iki asır uyudukları yönündedir (Sekme 2014:18). Konu ile ilgili kıssa ve rivayetlerin Hristiyan kültürüne ait olduğu da iddia edilmektedir.

Müfessirler Kehf Kavmi'nin köpeğinin cinsi, ismi ve rengi hakkında da pek çok farklı görüş nakletmişlerdir. Ne var ki ilgili görüşlerin tamamı İsrailiyat kaynaklıdır. Diğer bir deyişle, Kehf Kavmi'ne ait köpeğin adının, cinsinin ve renginin ne olduğuna ilişkin bilgiler hemen tamamıyla Yahudi ve Hristiyan kültürüne aittir. İlgili rivayetlerin Kabul Ahbar, İbn Cüreyc ve Kelbî gibi isimleri çoğu kez tefsirde İsrailiyatla birlikte anılan şahsiyetlerden nakledilmiş olması da buna işaret etmektedir. Takdir edileceği üzere bu tür kıssa ve rivayetlere bilgi ve tefsir değeri atfetmek mümkün değildir. Dahası, Kehf Kavmi'nin köpeğinin kangal mı yoksa doberman cinsi mi olduğunu tayin etmeye çalışmak Kuran tefsiri bağlamında abesle işigalle eşdeğer bir çaba olarak görülmektedir (Öztürk 2015:331).

Eski Türklerde uzun uyku motifi bulunan bir anlatı bulunmamasına rağmen Yunan ve Hint anlatılarında buna rastlamak mümkündür. Ancak bu anlatılardaki olay örgüsü Kehf Kavmi'ne ait kıssalardan farklıdır. İslam öncesi Hristiyanlık haricinde Yahudilik, Hinduizm, Yunan mitolojisi ve diğer dinlerin kutsal metinlerinde Kehf Kavmi'ne ait kıssa ve rivayetlere rastlanılmamaktadır (Sekme 2014:19).

Rivayetlerde Kehf Kavmi'nin sayısı hakkında farklı sayılar verilmektedir. Kehf Kavmi'nin kaç kişiden ibaret olduğu ile ilgili olarak İslam âlimlerinin konuyu irdelemekten geri durmadıkları, ancak bunların faydasız ve neticesiz gayretler olduğu ifade edilir (Aydemir 2015:227).

7.5. İrem Kavmi Hakkında Kıssa ve Rivayetler

İrem Kavmi hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. İrem'de bulunan her evin üstünde odalar olduğu, her odanın üzerinde de yakut, inci, gümüş ve altından yapılmış başka odalar bulunduğu, bütün odaların inci, misk ve zaferandan yapılmış küçük taşlarla döşendiği,
2. İrem'de bulunan nehirlerin sularının gümüş kanallardan aktığı,
3. Şehrin yapılması için yüz kahramanın vazifelendirildiği, yapılması için tam üç yüz yıl çalıştıkları,

4. Şedad'ın bin tane vezirinin olduğu ve yapılan şehrin taşınması için hazırlıkların on sene sürdüğü,
5. Şedad'ın babasının altından yapılmış bir sal üzerine konarak defnedildiği, üzerine yol yol altın işlenmiş yetmiş hülle (örtü) attığı,
6. İrem'in Bil beldesi ya da İskenderiye olduğu,
7. Şeddad'ın eşlerinin sayısı, çocuklarının sayısı, yaşadığı yıl ile ilgili verilen bilgiler,
8. Şeddad da yaşayanların boylarının uzunluğunun on zira, yetmiş zira ... olduğu ile ilgili kıssa ve rivayetler İsrailiyat olarak kabul edilmektedir.

Kuran'da doğru yoldan ayrılıp, peygamberlerinin yolundan gitmedikleri için helak edilen diğer kavimler gibi İrem kavminin de helak edildiği kısa ve öz olarak, insanlara ibret vermek amacıyla anlatılmaktadır (Fecr 89:7-8).¹³² Kuran'da İrem kavmi ile alakalı ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Buna rağmen pek çok tefsir ve dinî eserlerde sözlü kültürden nakledilmiş kıssa ve rivayetlere rastlanılmaktadır (Aydemir 2015:269).

İsrailoğullarına ait inançları içeren kıssa ve rivayetlere, tefsircilerin Kuran'da bulunan bu kıssayı açıklamak amacıyla eserlerinde yer verdikleri düşünülmektedir (Aydemir 2015:276).

7.6.Karun Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Karun hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Karun'un, kim olduğu ile ilgili olarak; Musa Peygamber'in amcasının oğlu olduğu, amcası olduğu...,
2. Karun'un nasıl servet sahibi olduğu ile ilgili olarak; Musa Peygamber'in Karun'a otlardan nasıl altın yapılacağını öğrettiği, Karun'un kimya ilmine vakıf olduğu ve bunlar sayesinde mal, mülk sahibi olduğu,
3. Karun'un hazinelerin bulunduğu sandıkları açan anahtarların sayısı (400), bu anahtarların demirden, deriden, altından yapıldığı,

¹³² Fecr 89:7-8: "Görmedin mi Rabbin nice yaptı Âd'a; o direk sahibi İrem'e? Ki o, şehirlerde bir benzeri yaratılmayandı."

4. Karun'un hazineleri taşıyan katırların sayısı (40,60,70,...),
5. Karun'un erguvânî renkte bir eğerle eğerlenmiş kır bir ata bindiği, yanında dört bin atlı, üç yüz köle ve üç yüz cariyesi ile yola çıktığı, hizmetindeki dört bin adamının kırmızı elbiseler giydiği, dört bin atlıdan bini kırmızı kadifelerle donatılmış beyaz katırlara bindikleri,
6. Süslenmiş atlara binen dört bin erkek köle ve yine sırmalı, yaldızlı ve süslü giysiler içinde binlerce güzel cariye'nin atların üstünde Karun'un önünde ve arkasında gittikleri,
7. Karun'un Musa Peygamber'e kadınla zina ettiği ile ilgili iftira atması ve Karun'un Musa Peygamber'e iftira etmesi karşılığında kadına teklif ettiği şeyler,
8. Karun ve hazinesinin kıyamet gününe kadar her gün bir adam boyu yere batacağı, gibi ifadeler İsrailiyat olarak düşünülmektedir.

Ayrıca bu konu ile ilgili kıssalarda “üçlüme kuralı” (Durbilmez 2017:202) da görülmektedir. “Allah Musa Peygamber'e vahiy yoluyla: Yere istediğini emret! dedi. Musa Peygamber de: Yer! onları yakala! dediğinde, yer onları dizlerine kadar; ikinci defa: Ey yer! Onları yakala! dediği zaman, boylarına kadar yuttu. Musa Peygamber'in üçüncü defa: Ey yer! Onları yakala! demesiyle, yer onların üzerine kapandı.”

Kuran'da Karun ile ilgili üç sürede insanlara ders vermek amacıyla kısaca değinilmiştir (Kasas 28:76-82; Ankebut 29:39; Mümin 40:24).¹³³ Kasas suresinin 76-82. ayetlerin mealî şu şekildedir:

Gerçekten Karun Musa'nın kavmindendi. Fakat onlara karşı serkeşlik etti. Biz ona öyle hazineler verdik ki, anahtarlarını taşımak hile güçlü kuvvetli cemaate ağır geliyordu. O vakit kavmi ona şöyle demişti: “Şımarma. Çünkü Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiği maldan harcayıp âhîret yurdunu ara. Dünyadan nasibini unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de (insanlara sadaka vererek) ihsanda bulun. Yeryüzünde fesadlık arama. Çünkü Allah fesadçıları sevmez.” Karun dedi ki: “Bu servet bana ancak bende olan ilim sayesinde verilmiştir.” (O madem ki âlimdi) kendisinden evvelki nesillerden kuvvetçe ondan daha üstün, mal ve cemaatçe daha çok (daha kesretli) kimseleri Allah'ın hakîkaten helak etmiş

¹³³ Musa'nın apaçık delillerle İsrailoğullarına zulmeden Firavun, Haman ve Karun'a gönderildi, fakat onlar Musa'yı sihirbaz olarak niteledikleri, sonuçta her birinin farklı şekillerde cezalandırıldığı anlatılır (Ankebût 29: 39; Gâfir 40: 24).

olduğunu bilmedi mi? Mücrimlerden günahları sorulmaz. Derken zînet (ve debdebesi) içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzu edenler: “Ne olurdu, dediler; Karun’a verilen şu servet gibi bizim de (malımız) olsaydı! O, gerçekten büyük nasip sahibidir.” Kendilerine ilim verilenler de şöyle dediler: “Yazıklar olsun size. Allah’ın sevabı, iman ve iyi amel (ve hareket) eden kimseler için daha hayırlıdır. Buna da sabır ve sebat edenlerden başkası kavuşturulamaz”. Nihayet biz onu da, sarayını da yere geçiriverdik. Artık Allah’a karşı kendisine yardım edecek hiçbir cemaatı da yoktu onun. Bizzat kendisini müdâfaa edebileceklerden de değildi o. Dün onun mevkiini temennî edenler sabahleyin şöyle diyorlardı: “Yay, demek ki Allah, kullarından kimi dilerse onun rızkını yayıyor (genişletiyor) yahut daraltıyor. Allah bize Lut affetmeseydi, bizi de muhakkak batırırdı. Vay, demek ki hakikat şudur: Kâfirler felâh bulmaz!” (Kasas 28:76-82).

Tevrat’ta Karun ismi Korah (Çıkış 6:16,18,21; Sayılar 16:1-3) şeklinde geçmektedir. Tevrat’ta Korah’ın, Musa Peygamber’e ve Harun’a karşı farklı kavimlerden kişiler toplayarak isyan başlattığı anlatılmaktadır (Sayılar 16:1-3). Musa Peygamber, Allah’a yakararak Korah’ı helak etmesini istediği, Allah’ın da Korah’ı, ona bağlı kimseleri ve tüm malları helak ettiği, yerin yanılarak hepsini içine aldığı (Sayılar 16: 4-35) bildirilmektedir.

Türk Halk Edebiyatı’nda Karun ile ilgili şiir ve deyimler de yer almaktadır. Söz gelimi Gaziantep yöresine ait bir türkü içinde yer alan, “Kul Himmet üstadım gelse otursa / Hakk’ın kelâmını dile getirse / Dünya benim deyi zapta geçirse / Karun kadar malın olsa ne fayda” dörtlüğünde Karun’un bu zenginliğin işe yaramayacağı anlatılmaktadır (Şener 2001: 519-520). Ayrıca “Karun gibi zengin olmak”, “Karun kadar malı olmak” vb. zenginliği ifade eden deyimler de kullanılmaktadır.¹³⁴

İbn Kesir, Karun ile ilgili müfessirlerin rivayetlerde pek çok İsrailiyatı zikrettiklerinden bahsetmiştir (İbn Kesir 2011: 570).

7.7.Belam b. Bâûrâ Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Belam B. Bâûrâ hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

¹³⁴ Gaziantep yöresine ait bir türkü içinde yer alan, “Kul Himmet üstadım gelse otursa / Hakk’ın kelâmını dile getirse / Dünya benim deyi zapta geçirse / Karun kadar malın olsa ne fayda” dörtlüğünde Karun’un bu zenginliğin işe yaramayacağı anlatılmaktadır (Şener 2001: 519-520).

1. Kıssa ve rivayetlerde yer alan Belam b. Bâûrâ adı,
2. Belam b. Bâûrâ'nın "İsm-i Azam" olarak bahsedilmesi,
3. Belam b. Bâûrâ'nın beddua etmesi,
4. Belam b. Bâûrâ'nın aleyhinde bir delil teşkil etsin diye Allah'ın izni ile eşeğin konuşması ve eşeğiyle cinsî münasebette bulunması,
5. Belam b. Bâûrâ'nın da Allah tarafından bir ceza olmak üzere dilinin göğsüne doğru sarkması,
6. Vebadan ölenler sayıldığında bir saat içinde yetmiş bin kişinin öldüğü gibi kıssa ve rivayetlerin, Kuran'da adı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu tür anlatılanların kaynağı Tevrat'ta bulunan Belam kıssasına aittir. Türkiye'de anlatılan Belam ile ilgili kıssa ve rivayetler İsrailiyat kaynaklıdır denilebilir.

Kuran'da Arâf suresinin 175. ayetine istinaden pek çok kıssa ve rivayet anlatılmıştır. Bu ayetin meali şu şekildedir:

(Habibim) onlara o kimsenin haberini de oku ki, biz kendisine ayetlerimizi vermiştik de o, bunlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytan onu arkasına takmış, nihayet azgınlardan olmuştu. Eğer dileseydik onu yükseltirdik. Fakat o, yere saplandı, hevesine uydu. Artık onun sıfatı o köpeğin hali gibidir ki, üstüne varsan dilini sarkıtıp solur, yahut kendi haline bıraksan yine dilini uzatıp solur. İşte ayetlerimizi yalan sayanlar guruhunun sıfatı budur. Artık sen (Habibim) kıssayı onlara anlat. Belki iyice düşünürler (Arâf 7: 175-176).

Kuran'da isim verilmemesine rağmen özellikle tefsir ilmine sahip kişiler, anlatılan kişinin Belam B. Bâûrâ olduğunu iddia etmekte ve bu konu ile ilgili tefsirlerde kıssalara yer verilmektedir.

Kuran'da ismi belirtilmeyen, ama Tevrat'ta Balam olarak geçen kişiye ait iki farklı kıssa yer almaktadır. Bunlardan biri şu şekilde anlatılmaktadır:

Ve o vakitler Tsippor oğlu Balak Moab kralı idi. Ve Beor oğlu Balam'ı çağırarak için ırmak kenarında, kavmin oğullarının memleketi olan Petor'a ulaklar gönderip ona dedi: İşte, Mısır'dan bir kavim çıktı; işte yerin yüzünü kaphıyor ve benim karşımda oturuyor. Ve rica ederim şimdi gel, benim için bu kavme lanet et; çünkü o benden kuvvetlidir; belki muktedir olurum da onu vururuz ve onu memleketten kovarım; çünkü bilirim ki, senin mübarek

kıldığın kimse mübarek olur ve lanet ettiğin kimse lanetli olur. Ve Moab ihtiyarları ile Midyan ihtiyarları elinde falcılık ücretleri olarak gittiler ve Balam'a geldiler ve ona Balak'ın sözlerini söylediler. Ve onlara dedi: Bu geceyi burada geçirin ve Rabbim bana söyleceğine göre size cevap vereceğim ve Moab reisleri Balam'ın yanında kaldılar. Ve Allah, Balam'a geldi ve dedi: Evinde olan bu adamlar kimdir? Balam Allah'a dedi: Moab Kralı bana dedi. Ve Allah, Balam'a dedi: Onlara gitmeyeceksin! O kavme lanet etmeyeceksin; çünkü mübarektir. Ve Balam sabahleyin kalktı ve eşeğine palan vurdu ve Moab reisleriyle beraber gitti. Ve gittiği için Allah'ın öfkesi alevlendi ve Rabbin meleği ona karşı durmak için yol üzerine dikildi. Ve o eşeğine binmişti ve kendisi ile beraber iki uşağı vardı. Ve eşek yalın kılıcı elinde, yola dikilmekte olan Rabbin meleğini gördü ve eşek yoldan sapıp tarlanın içine girdi ve Balam yola döndürmek için eşeğe vurdu. Ve yine eşeğe vurdu. Ve eşek Rabbin meleğini gördü ve Balam'ın altında çöktü. Ve Balam'ın öfkesi alevlendi ve değneği ile eşeğe vurdu. Ve Rab eşeğin ağzını açtı ve o Balam'a dedi: Sana ne yaptım ki, bana böyle üç kerre vurdun? Ve Balam eşeğe dedi: Çünkü benimle eğlendin; keşke elimde bir kılıç olsa idi, şimdi seni öldürürdüm.. Ve Balak, Balam'a dedi: Bana ne yaptın? Düşmanlarına lanet etmek için seni getirdim ve işte, sen onları ancak mübarek kıldın. Ve cevap verip dedi: Rabbin ağzıma koyduğunu söylemeye dikkat etmeli değil miyim? Ve İsrail, Şittim'de oturdu ve kavim Moab kızları ile zina etmeye başladı. Ve işte İsrail oğullarından bir adam geldi, Musa'nın gözü önünde ve toplanma çadırı kapısında ağlamakta olan bütün İsrailoğulları cemaatinin gözü önünde kardeşlerine Midyanî bir kadın getirdi. Ve Kâhin Harun oğlu, Finehas bunu görünce, cemaatin sırasından kalktı ve eline bir mızrak aldı ve İsrailî adamın ardınca çadırı iç tarafına girdi ve İsrailî adama ve karısından kadına, ikisine de mızrağı sapladı. Ve ba da İsrail oğullarından kaldırıldı. Ve ba da ölenler 24 bin kişi idi. Ve Midyanî kadınla beraber vurulan İsrailî adamın adı Salu oğlu Zimri idi. Şimeoniler arasında ataları evinin bir beyi idi. Ve vurulan Midyanî kadının adı Tsur kızı Kozbi idi; bu adam Midyan'da atalar evi kavminin bir reisi idi" (Sayılar 22: 2-41; 23:1-40; 24:25, 31:16; Yeşu 24: 9).

Tefsirlerde yer alan kıssa ve rivayetler Tevrat'tan alınmış İsrailiyat ürünleri olarak kabul edilmektedir (Aydemir 2015:302).

8.Peygamberler Hakkında Kıssa ve Rivayetlerde İsrailiyat

8.1. Âdem Peygamber ve Havva Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Âdem Peygamber hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Allah'ın, Âdem Peygamber'i yaratmak istediği zaman Cebrail'e yerden kuru toprak, yaş toprak, karadan, kıızıdan, sarıdan, gök renkten, aktan, tuzludan gibi tüm toprak çeşitlerinden almasını (insanları farklı özelliklerde yaratmak için) emretti, ancak Cebrail yere indiği zaman, yer Cebrail'in toprak alamaması için Cebrail'e alacağı toprağın

Allah'a karşı isyan edebileceği söyleyerek yakarması üzerine Cebrail'in toprak almaktan vazgeçtiği, bunun üzerine Allah'ın önce Mikail'i gönderdiği ve onun da yerden toprak almadığı, sonra İsrâfil'i gönderdiği ve onun da yerden toprak alamadığı ve en son Azrâil'i gönderdiğinde Azrail'in yere Allah'ın emrinden ayrılamayacağını söyleyerek farklı toprak çeşitlerinden aldığı,

2. İnsanoğlunun iyi huylu, kötü huylu gibi farklı karakterlerde olmasının sebebinin; Âdem Peygamber'in kızıl, kara, ak, gök, yeşil, yaş, balçık, toprak, kum gibi farklı topraklardan yaratılmış olmasından kaynaklı olduğu,

3. Allah'ın isteği üzerine yerden toprağı sadece Azrail'in getirebilmesi, bunun sonucunda Allah'ın Azrail'i ölüm meleği yaptığı,

4. Cebrail'in balçığı bütün cennet ırmaklarına daldırıp çıkardığı,

5. Allah'ın toprak yığınının üzerine bir parça bulut gönderdiği, kırk gün yağmur yağdırdığı, bir rivayette ise, kırk yıl yağdığı, otuz dokuzu gam denizinden, biri ferahlık denizinden yağdığı,

6. Âdem Peygamber'i cennetten çıkardığında boyunun o kadar uzun olduğu, ayakları yerde olduğu halde, başının gökyüzüne ulaştığı,¹³⁵

7. İblis'in Âdem Peygamber'in kalıbını görmeye geldiğinde kalıba dokunduğu ve kalıptan ses gelidiği, kalıbın içinin boş olduğunu anladığında onun içinin her tarafını gezdiği, İblis'in meleklerin padişahı olduğu ve meleklerle bu kalıbı Cann kavmi gibi helak etmelerini emrettiği, ancak meleklerin sadece Allah'tan emir alacaklarını söyledikleri,

8. Allah'ın Âdem'e verdiği ruhun Âdem'in ağzından girerek boğazına ulaştığı, oradan yukarı çıkarak başını, burnunu ve ağzını biçimleştirdiği, daha sonra ayak tırnaklarına kadar indiği ve ulaştığı her yerde kemik, sinir ve etin oluştuğu,

9. Allah'ın yeri göğü, cinleri yarattıktan sonra meleklerin göklerde, cinlerin yerde iskân ettiği, cinlerin yeryüzünde uzun süre ibadet ettikten sonra aralarında fesat çıktığı, birbirlerini öldürdükleri ve bunun üzerine Allah'ın meleklerden ordu kurarak cinlerin üzerine gönderdiği,

¹³⁵ Âdem Peygamber'in boyu ile ilgili bilgiler için bkz. Bedir 1998: 133-138.

10. İblis'in dünya semasındaki meleklerin reisi ve dört kanatlı olanlardan olduğu,
11. Âdem Peygamber'e ruh verilmeden önce balçık olarak kırk yıl bekletildiği,
12. Âdem Peygamber'in ağzından güneşin nuru gibi bir nur çıkarıldığı, bu nurun Hz. Muhammed Mustafa'nın nuru olduğu,
13. Âdem Peygamber'in kalıbının içine girecek olan ruhun, gireceği esnada bu kalıbın dar ve karanlık olduğunu Allah'a söylemesi üzerine, Allah'ın ruha güçlkle girip güçlkle çıkmasını emrettiği,
14. Allah'ın Âdem'in toprağına nuru koyduğu, ruh kuşu onu görüp meylettiği ve böylece ruhun bedene girdiği,
15. Ruh bedene girdiğinde yüz yıl beyin içinde döndüğü, saksı gibi olan bedenın et ve kan olup canlandığı,
16. Ruhun bedene girdiğinde karanlık olan bedenın yer, ateş, hava, su, toprak gibi birbirine zıt maddelerden yapıldığını gördüğü, kendi kendine bu yapının hemen çökeceğini söylediğı, bedende insan tabiatında bulunan kötü huylar ve kötü sıfatların vahşi bir hayvan şeklinde ruha saldırdığı,
17. Allah'ın Âdem'e nurdan elbiseler giydirdiğı, Âdem'in günden güne güzelliğinin arttığı,
18. Gökteki meleklerin, yirmi bir saf halinde toplandığı, Âdem yedi ayaklı bir minbere çıktığı, üzerinde yeşil sündüsten/ipekten bir elbisenin olduğu, saçlarının ikiye ayrılmış ve mücevherlerle bezendiğı,
19. Âdem Peygamber'in cennetten bir salkım ak üzüm yediğı, başka bir rivayette ise üzüm, incir ve hurma yediğı,
20. Âdem Peygamber'in, meleklerin taşıdığı taht üzerinde yüz yıl gökleri tavaf ettiğı,
21. Âdem Peygamber'in; kendisi miskten, kanatları inciden ve mercandan yaratılan bir atın üzerinde dolaştığı,

22. Âdem Peygamber'e secde etmeyen meleklerin yakıldığı,
23. Âdem'in yaratılmasından iki bin yıl önce Hin ve Bin milletlerinin var olduğu, bu milletlerin kan döktüğü,
24. Âdem Peygamber'in eşinin yaratılışı (rivayetlere göre sol eğe kemiğinden, kaburga kemiklerinden en yamuk olanından, en üstte bulunan kaburga kemiğinden yaratıldığı),
25. Âdem Peygamber'in eşinin adının Havva olduğu,
26. Havva'nın derisinin Âdem'in derisinden daha nazik ve parlak olduğu, sesinin tatlı, gözlerin siyah olması, dişleri, avuçları ve tabanlarının Âdem'inkinden daha güzel olduğu, saçlarının yedi yüz bölük olduğu ve her bir bölümünün cennet yakutuyla süslü olduğu,
27. Allah'ın emriyle meleklerin cevherden kürsü kurdurarak tüm meleklerin önünde Âdem ve Havva'nın nikahını kıydığı,
28. İblis'in cennete girmek için cennetin kapısında üç yüz yıl beklediği, cennetin kapısına Tavus'un çıktığı ve İblis'in Tavus'a kendisini cennete alması için pek çok vaatte bulunması, bunun üzerine Tavus'un ona kanarak kardeşi aracılığıyla cennete girdirdiği, İblis'in cennete girerken kimse görmesin diye Tavus'un kardeşinin ağzının içine girdiği (bazı rivayetlerde Şeytan'ın cennete yılanın ağzında gizlenerek girdiği),
29. Yılan'ın deve ayağı gibi dört ayağının olduğu, bu ayaklarının yeşil zebercedden olduğu, dişlerinin inci gibi, dilinin misk gibi, karnının kırmızı bir gül gibi, boynunun zebercedden ve başının kızıl yakuttan olduğu,
30. Şeytan'ın Havva'ya yalan söyleyerek kandırdığı ve ilk önce Havva'nın yasak ağaçtan yedi tane başak aldığı, birisini yediği, birisini sakladığı, beşini de Âdem Peygamber'e getirdiği, bu meyvenin şekerden tatlı, miskten güzel kokan buğday tanesi olduğu,
31. Havva'nın Âdem Peygamber'e cennet şerbeti [şarap] içirip sarhoş ettikten sonra kandırarak yasak meyveyi yedirdiği, yasak meyveyi yedikten sonra çıplaklığı ortaya çıkan Âdem Peygamber ve Havva'nın vücutlarını incir yaprağıyla kapattıkları,

32. Cennetten kovulan Âdem Peygamber'e verilen cezalar (cennet elbiselerinden mahrum olması, derisinin renginin siyaha yakın olması, Havva ile iki yüz yıl ayrı kalması, şeytan ile aralarına düşmalık girmesi, şeytanın evladına ve malına ortak olması vb.),
33. Havva'ya verilen cezalar (Hayız ve nifâs kanı olması, dokuz ay karnında çocuk gezdirmesi, doğum esnasında ölüm acısını tatması, kocasının mahkumu olması, aklının noksan olması, dininin noksan olsun) ve bu cezaların kendisinden sonra dünyaya gelecek kadın nesli içinde geçerli olduğu,
34. Şeytan'a yardım eden Tavus'a verilen cezalar (altı yüz kanadının alınması geriye sadece iki tane kalması, kötü iş için yürüyen ayaklarının çirkinleştiği),
35. Şeytan'ı ağzında cennete alan Yılan'a (Hayye) verilen cezalar (tüm bedeninin değiştiği, zebercedden olan dört ayağının, nurlu ve ışık gibi olan azası, inci gibi dişleri, gül gibi kırmızı kanı, kızıl yakuttan başının değişmesi, sürünmeye, toprak yemeye ve dilinden zehir saçmaya başlaması),
36. İblis'e verilen cezalar (suretinin, isminin değişmesi ...),
37. Âdem Peygamber (Serendib dağına ...), Havva (Cidde ...), Tavus (Yemen ...), Yılan (İsfahan ...) ve Şeytan'ın (Basra ...) dünyada indirildikleri yerler,
38. Âdem Peygamber'in Hindistan'da yüz yıl başka rivayette üç yüz yıl ağladığı ve gözünün yaşından ırmaklar ve derelerin oluştuğu,
39. Âdem Peygamber ile Havva'nın kırk sene yemedikleri, içmedikleri, üç yüz yıl gökyüzüne bakmadıkları,
40. Cennetten çıkan Âdem Peygamber'in boyunun altmış arşına indirildiği,
41. Meleklerin Âdem Peygamber'in ağlamasını Allah'a şikâyet ettiği,
42. Allah'ın cennetten Âdem Peygamber'e birer çift koyun, keçi, öküz ve deve gönderdiği,

43. Allah'ın, cennet yemişlerinden otuz yemiş gönderdiği, Âdem Peygamber'in hepsini toprağa diktiği, bu otuz türlü yemiştten onunun kabuklu, onunun kabuksuz ve ortasındaki çekirdeğin yenmediği, on tanesinin de kabuksuz ve çekirdeğinin yenildiği,
44. Âdem Peygamber'in ektiği tanelerin buğday, Havva'nın ektiklerinin arpa olduğu, buğday tanelerinin her biri yüz seksen dirhem ağırlığında olduğu,
45. Allah'ın, Cennet'ten indirdiği sekiz çift hayvanın bir çifti olan koçu kesmelerini emrettiği,
46. İblis'in Âdem Peygamber'in çocuğunun adını Abdulharis koymadığı için çocuğa musallat olduğu ve onu öldürdüğü,
47. Havva'nın yüz yirmi doğum yaptığı, her doğumdan bir kızla bir oğlanın dünyaya geldiği,
48. Âdem Peygamber ve eşinin çocukları olan Habil ve Kabil'in adları,
49. Âdem Peygamber'in, Kabil ile aynı karından doğan güzel bir kızını Habil'e vermek istediği, ancak bunu Kabil'in kabul etmediği ve bu kız ile kendisinin evlenmek istediği,
50. Allah tarafından kabul olan sununun yandığı,
51. Habil'i öldüren Kabil'in, ne yapacağını bilemediği bir anda Allah'ın gönderdiği iki karganın birbiriyle kavga etmesi, galip gelen karganın gagasıyla toprağı kazarak öldürdüğü kargayı buraya gömerek üstünü toprak ile kapatması,
52. Kabil Habil'i öldürünce, pek çok ağacın meyve vermez olduğu, denizlerin suyunun acılaştığı ve hayvanların birbirlerine saldırmaya başladığı,
53. İlk puta tapanın Kabil olduğu,
54. Âdem Peygamber'in bin yıl yaşadığı, ömründen kırk yılını Davud Peygamber'e verdiği,
55. Âdem Peygamber'in ruhunu teslim edince, bütün meleklerin toplaşıp cennetten kefen getirdikleri, Âdem Peygamber'i üç kere suyla yıkayıp üç kefene sardıkları, bu esnada yer ile gök arasında meleklerin dolduğu ile ilgili kıssa ve rivayetler İsrailiyattır.

Bu kıssa ve rivayetlerde en dikkat çekici motifler arasında ağaç, insan, yılan ve şeytan motifleri vardır. XIX. yüzyılda derlenen Türk yaratılış anlatılarında yer alan; ağaç, yasak meyve, yılan motifi ve erkek (Törüngey) ve kadının (Eje) yaratılması, Erlik'in [Şeytan] uyuyan yılanın ağzından girmesi, kadının meyveyi yemesi için şeytan tarafından kandırılması, kadının erkeğe yasak meyveyi yedirmesi, erkek ve kadının tüylerinin dökülmesi, utanmaları, Tanrı'nın bunları çağırması, erkek ve kadının saklanmaları, Tanrı'nın sözünü dinlemedikleri için erkek, kadın, yılan ve şeytanın cezalandırılması, yılanın cezasının; şeytan olması, insanların onu düşman görmesi ve öldürmesi, kadının cezası; çocuk doğurması, doğum sırasında sancılar çekmesi ve ölmesi, erkeğin cezası; Allah'ın nurundan mahrum kalması, şeytana inananların dünyasında yaşayacağı ve bundan sonra kendi yiyeceklerini kendilerinin kazanacağı, şeytanın insanları kandırmaya devam edeceği gibi unsurların birçoğu Kutsal Kitap'taki anlatıyla büyük benzerlik göstermektedir. Bu unsurlardan bazılarının da Gılgamış Destanı'yla benzerlik göstermesi de dikkat çekicidir.

Eski Türk anlatılarında ve dini uygulamalarında yılan motifi yer almaktadır. Şaman törenlerinde Erlik bir canavar olarak tasvir edilirken yılan motifi de kullanılmıştır:

“Bindiği (at) kara küheylân, döseği kara kun duz derisinden. Beline kuşak yetişmez, boynuna kucak yetişmez. (Göz) kapağı bir karış, kara bıyıklı, kara sakallı, kana çalmış yüzlü (çehrelî), parlak saçlı Bay Erlik! Kuvası kişi göğsünden, kadehi kurumuş kafatasından, kılıcı yeşil demirden, kürek kemikleri yassı demirden, kapkara yüzlü..... bindiği (at) kara küheylân, dizgini kara ipekten, kamçısı kara yılan, tam önüme gülererek gel!” (İnan 1976: 28.)

Türklerde yılan ata ve yılan ana kavramı vardır. Yılan ata veya tanrı, yılanların kendisinden türediği efsanevi yaratıktır. Bu hayvan belden aşağısı yılan, üst kısmı ise insan olarak tasvir edilir. Her derde deva olan bir canlı olarak tasvir edilen bu hayvanın, yerin yedi kat altında yaşadığı bilinir. O, tek ya da çift boynuzlu olarak düşünülür. Yılan ana ise yılanlara hükmeden bir tanrıçadır. Yer altı güçlerini simgeleyen yılan ana, yılan atanın aksine kara değil beyazdır. Yılan ananın karnının altını sıvazlayan kimselerin her şeyin gizemini çözeceğine inanılır. Yılan ata ve yılan ana motifleri Türklerde ölümlüleri iyileştiren ve sırları açığa çıkaran bir varlık olarak ön plandadır (Sümer 2016: 279).

Sümerlilere ait Gılgamış Destanı'nda da yılan motifi kötü rolde yer almaktadır. Bu anlatıda yılan, kahraman Gılgamış'ın ölümsüzlük bitkisini çalan kötü bir hayvanı

simgelemektedir. Antik Yunan mitolojisinde ise yılan; bazı anlatılarda tıbbın ve sağlığın tanrısı, bazı anlatılarda ise olumsuz bir motif olarak yer almıştır. Çin ve Hint mitolojisinde de yılan motifi bulunmaktadır. Çin anlatılarında yılanlar, masum görüldüğünde bile zarar verebilen ve kimliğini gizleyebilen kötü tanrılar olarak görülür. Budizm ve Hinduizm’de yılan motifi olumlu bir işlev kazanır. Özellikle Budist anlatılarında yılan Buda’ya güzel sözler söyleyen ve onu kutsayan bir hayvan olarak yer alır.¹³⁶

Dolayısıyla sonsuz yaşamı simgeleyen yılan motifinin diğer kültürlerde olduğu gibi burada da hastalıklara şifa dağıtması veya sağaltıcı özelliğiyle bilinmesi olumlu ve beklenen bir durumdur.

İslamiyetin kabulünden sonra da yılan olumsuz bir motif olarak karşımıza çıkar. Nevaî bir şiirinde “yılan arbağı” ndan, yani yılan afsunundan bahsederek şöyle der: “Zülfî sevdasında bilmesler Nevâî nüktesin, Çün cünûn güftaridur yahut “yılan arbağı”. “Yılan arbağı” Türk folklorunda yaygın bir inançtır. Ali Şir Nevaî’nin şiirindeki “arbağ” kelimesini “Abuşka” lugatı yazarı şöyle açıklıyor: “Yılanı ininden çıkarmak ya da zehirini gidermek için okunan afsundur.” (İnan 1976:249).

Ağaç motifi, ilk yaratılanlar bölümünde de bahsettiğimiz gibi Türkler için önemli bir motiftir. Bu ağaç kültürünün İslam kültürüne eski Türk inançları olan Şamanizm, Budizm, Zerdüştilik, Maniheizm ve Mazdeizm inancından kaynaklı olduğu düşünülmektedir (Ocak 1992:70-71). Türklerin İslamiyeti kabulüyle birlikte kıssa ve rivayetlerimizde Kuran’da geçen “yasak ağaç” motifi de yer almıştır. Radloff ve Verbitsky tarafından derlenen Türk yaratılış anlatısında da ağaç motifi dikkat çeker.

“Ak Kağan” destanında, Altın Tayçı, kendisi gibi bir yiğit olan Çargın Tayçı ile tutuşur: “İki yiğit sonra tutuştuklarında katı ağaç kuruyup kırıldı, kara yer yarılıp kaldı. Yuvalı kuş, yuvasından kaçtı, yavrulu hayvan, yavrusundan azdı. Ak nehri gölete çevirip, dövüştüler, ak dağı tümsek kılıp kapıştılar. Tutuşa tutuşa, yedi gün tutuştular. Yedi gün sonunda, ulu ağaç düşüp kaldı, ulu yiğit hıkkıldayıp yıkıldı. Ağarıp ay öldü, göverip güneş öldü.” (Ergun, 2006: 160). Dövüş sonunda Çargın Tayçı ölür. Destanda anlatılan ulu ağacın yıkılması Çargın Tayçı’nın ölümüne işaret eder. Aynı düşünce “Altın Sırık”

¹³⁶ Farklı milletlere ait mitolojik anlatılarda yer alan yılan motifi için bkz. Sümer 2016: 275-288.

destanında da karşımıza çıkar. Destanda Altın Sırık, Kağan Sulazın ile vuruşurken onu başından yakasından kavrayıp kara taşa vurur. Bunun sonucunda: “Ulu ağaç yıkılıp kurudu, Kudretli bahadır inleyip yıkıldı.” (Ergun, 2006: 257).

Ağaç kültü, Türk kültüründe de çok önemli bir yere sahiptir. Söz gelimi Dede Korkut Kitabı’nda her anlatının sonunda “gölgelice kaba ağacın (ulu ağaç) kesilmesin!” şeklinde bir dua yer almaktadır. Bu da bize ağaç kültürüne ne kadar önem verildiğini göstermektedir (Ocak 2002:140).

Ağaç kültü, İslamiyetten sonra Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli ve Vilâyetnâme-i Sultan Şucâuddîn adlı eserlerde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri şu şekildedir: Hacı Bektaş Sulucakarahöyük’e ilk geldiğinde, halk önceleri onun gerçek bir veli olduğunu anlamamıştır. Bu yüzden köyü terk etmesine ses çıkarmazlar. Gerçeği anladıkları zaman ise, hep birden peşine düşüp geri getirmek isterler. Hacı Bektaş gelenlerin elinden kurtulmak için yakındaki Hırka Dağı denilen yüksek bir tepenin üstünde bulunan bir ardıç ağacının yanına ulaşır. Ardıçtan kendini saklamasını ister. Ağaç derhal dal ve yapraklarıyla bir çadır biçimini alır ve Hacı Bektaş’ı içinde saklar. Gelenler kimseyi bulamazlar. Böylece halkın elinden kurtulan Hacı Bektaş, orada kırk gün çile çıkarır, ibadet ve riyazat yapar. Devcik Ağaç denilen bu ardıç, tâ eskilerden beri ziyaret edilmektedir (Ocak 2002:128).¹³⁷ Ağaç maddi olarak değil manevi olarak değer kazanmaktadır.

Ağaç motifi halk hikâyelerinde de görülmektedir. Söz gelimi “Erçişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi”nde Şah Oğlu Şah Abbas Van kalesi kuşatmış, ancak kuşatma uzun sürmüştür. Bu süreçte Şah Abbas emrinde bulunan askerlerine “Herkes gendisine bir fidan dikecek.” dedikten sonra kalenin etrafına ağaçlar dikilmiştir. Van ilindeki ağaçların kökeni Şah Oğlu Şah Abbas’ın bu seferine dayandığı ifade edilmektedir (Alptekin 2009:35).

Burada kıssa ve rivayetlerle ilgili olarak “merkezli kuramsal yaklaşımlar”ın içinde bulunan “gelişme kuramı” ve “yayıma kuramı”ndan bahsetmekte fayda vardır.

¹³⁷ Sultan Şucâuddîn ile ilgili rivayette ise, bu şeyhin gittiği her yerde daima ulu bir çam ağacı dibinde oturup kalktığı, ibadet ettiği anlatılır. Bu zatın sık sık dibinde ibadet ettiği bu çamlardan ikisinin adı Kırklar Çamı ve Bölük Çam olarak eserde zikredilmektedir. İlk bakışta çam altında ibadetin tabii olabileceği akla gelebilir; fakat özellikle ve daima çam ağacının seçilmesi kanaatimizce meselenin püf noktasını teşkil etmektedir.

Gelişme kuramı; kültür ve medeniyetlerin nasıl oluştuğu ve geliştiği, kültürel açıdan bazı milletlerin ileri seviye olmasına rağmen bazı milletlerin ise geride kalması, milletlere ait kültür unsurlarının benzer ve farklı oluşların sebepleri varsayımlarından hareketle ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır. Bu teorinin kültür ve medeniyet oluşumu konusunda, halkbilimi alanında kullanılması ise, sosyal bilimlerin tarih, sosyoloji, antropoloji vb. alanlarda olduğu gibi, halk edebiyatı ürünleri oluşturmanın ve birbirinden uzak toplumların benzer halk edebiyatı ürünleri oluşturmalarına sahip olma özelliklerinin nedenlerini açıklamaya yöneliktir (Oğuz, Ekici, Aça vd. 2014: 62).

Milletlerin kültürel değerlerinin olması ve farklı milletlere ait kültür unsurlarındaki benzerliklerin olması durumunu açıklamaya çalışan kuramsal yaklaşıma “yayılma kuramı” denilmektedir. Bu yaklaşım, farklı milletlere ait aynı olan kültürel özellikleri bulup bunun sebebini açıklamak ve dünyadaki tüm kültürlerin merkezi olan bir başlangıç noktasının bulunup bulunmadığını tespit etmek amacıyla ortaya koyulmuştur (Oğuz, Ekici, Aça vd. 2014: 64).

Bu bilgiler doğrultusunda Türklere ait olan Verbitski ile Radloff tarafından XIX. yüzyılda derlenen yaratılış anlatılarının Hint, İran ve Sami kültürüne ait anlatılarla pek çok yönden benzerlik gösterdiği görülmektedir. Verbitski ile Radloff tarafından XIX. yüzyılda derlenmiş olan yaratılış efsanelerini “yayılma kuramı” kapsamında değerlendirmenin uygun olabileceği düşünülmektedir.

Kuran’da, Âdem Peygamber ile ilgili muhtemel yirmi iki ayette¹³⁸ bahsedilmiştir. Bu konu ile ilgili pek çok kıssa ve rivayetler müfessirlerce nakledilmiştir.

İslamî kaynaklarda “ebü’l-beşer” yani “insanlığın atası” olarak kabul edilir. Kuran’da “Allah’ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olduğundan safiyyullah unvanlarıyla da anılmaktadır” (Ali İmran 3: 33). Kuran’da Âdem Peygamber ile ilgili kıssalar şu şekilde geçmektedir:¹³⁹

Vaktiyle Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife görevlendireceğim” buyurdu. Melekler de şöyle dediler: “Orayı yangın yerine çevirip kan dökecek bir varlığa mı görev vereceksin? Oysa biz seni her daim övüp yüceltiyoruz.” Bunun üzerine Allah, “Ben sizin bilmediğiniz nice şeyler biliyorum” buyurdu. Derken, Allah Âdem’e tüm isimleri öğretti,

¹³⁸ bkz. Bakara 2:30-31,34,35,37; Ali İmran 3: 33-34,59; Maide 5:27; Arâf 7:11-12,19, 189; Hicr 15:26,28; İsrâ 17:61; Kehf 18:50; Meryem 19:58; Tâhâ 20:116-117,120-121.

¹³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kırkız 2009: 57-62, 133-138, 209-282.

sonra meleklerle, “Mademki görev ve sorumluluk üstlenme hususunda kendinizi Âdem’den daha layık görme iddiasındasınız, o hâlde bütün bu nesnelere isimlerini söyleyin bana” buyurdu. Melekler şöyle karşılık verdiler: “Sen yüceler yücesisin. Biz senin öğrettiğinden başka hiçbir bilgiye sahip değiliz. Şüphesiz sen her şeyi bilir, her şeyi mükemmel biçimde yapıp edersin.” Allah, “Ey Âdem! Bütün bu nesnelere isimlerini meleklerle sen bildir” buyurdu. Âdem onların isimlerini meleklerle bildirince Allah şöyle buyurdu: “Göklerde ve yerde sizin için bilinemez ve kavranamaz olan her şeyi bilirim; keza gizli saklı tuttuklarınızı da dışa vurduklarınızı da bilirim, dememiş miydum ben size?” Vaktiyle meleklerle, “Âdem’in üstünlüğünü kabul edin” diye emrettik. Tüm melekler Âdem’in üstünlüğünü kabul ettiler; ama İblis bunu kabule yanaşmadı. Küstahça böbürlendi, böylece Allah’a karşı nankörlük etti. Biz vaktiyle Âdem’e de şöyle buyurduk: “Ey Âdem! Eşinle beraber şu hasbahçeye yerleşin ve oradaki ürünlerden sıhhat ve afiyet içinde dilediğiniz gibi istifade edin; ama sakın şu ağaca yaklaşmayın. Aksi hâlde kendinize yazık edersiniz.” Ne var ki şeytan orada Âdem’i ve eşini ayarttı. Böylece onların refah ve rahat yaşantılarının son bulmasına sebep oldu. Bunun üzerine Âdem’e, eşine ve şeytana şöyle buyurduk: “Birbirinize düşman olarak orayı terk edin! Bundan böyle siz insanlar çoğalıp yeryüzüne dağılacak ve sınırlı süreli ömrünüz boyunca orada hayat mücadelesi vereceksiniz.” derken, Âdem Rabbinin ilhamıyla af dileği içeren sözler öğrendi ve af diledi. Allah da onun dileğini kabul buyurdu. Şüphesiz O içtenlikli af dileklerini kabul buyuran, şefkat ve merhameti sınırsız olandır (Bakara 2:30-37).

Kuran’da Âdem Peygamber’in İblis ile arasında geçen diyalog ve Âdem Peygamber ile eşinin İblis tarafından aldatılması şu şekilde anlatılmaktadır:

“Ey Âdem! Sen ve eşin şu cennete yerleşin. Oradaki bütün nimetlerden dilediğiniz gibi yiyip içip faydalananın fakat şu ağaca sakın yaklaşmayın. Aksi hâlde kendinize yazık etmiş olursunuz!” derken şeytan o vakte kadar dikkatlerinden uzak tutulan cinselliklerini birbirlerine fark ettirmek için Âdem ve eşine vesvese verdi. Bir de onlara, “Bakın, Rabbiniz size bu ağacı birer melek olmayasınız ya da sonsuza dek yaşamayasınız diye yasakladı” diye telkinde bulundu ve üstelik “Ben sizin iyiliğinizi isteyen biriyim” diyerek yemin üstüne yemin etti. Nihayet onları kandırıp yasak ağaca yaklaşmalarını sağladı. Âdem ve eşi yasak ağacın meyvesini tadar tatmaz edep yerlerinin açık olduğunu fark ettiler ve hemen bahçedeki ağaçların yapraklarıyla edep yerlerini örtmeye başladılar. Bu sırada Allah onlara şöyle seslendi: “Ben sizi o ağaca yaklaştırmaktan men etmedim mi? Şeytan besbelli düşmanınızdır, diye sizi uyarmadım mı?” Bunun üzerine Âdem ve eşi şöyle yakardılar: “Ey Rabbimiz! Kendimize gerçekten yazık ettik. Eğer sen bizi affetmez, bize acıyıp merhamet etmezsen hüsrana uğramamız kaçınılmazdır!” Allah da şöyle buyurdu: “Birbirinize düşman olarak orayı terk edin! Bundan böyle siz insanlar çoğalıp yeryüzüne dağılacak ve sınırlı süreli ömrünüz boyunca orada hayat kavgası vereceksiniz! Evet, siz artık orada

yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve yine orada topraktan çıkarılıp diriltileceksiniz!” (Arâf 7:18-25)

Kuran’da Âdem Peygamber ile ilgili bir başka rivayette şu şekilde anlatılmaktadır:

Unutma ki biz daha önce Âdem’e de buyruğumuzu bildirmiştik. Ama o Rabbinin buyruğunu savsakladı. Doğrusu biz onda bir azim ve kararlılık görmedik. Şöyle ki biz vaktiyle meleklerle, “Âdem’in üstünlüğünü kabul edin!” buyurduk. Tüm melekler onun üstünlüğünü kabul etti. Fakat İblis bunu kabule yanaşmadı. Bunun üzerine Âdem’e şöyle buyurduk: “Ey Âdem! Bilesin ki bu İblis senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın sizi bu bahçeden çıkarmasın. Ona uyup cennetten kovulduğunuz takdirde geçim derdine düşer, perişan olursun. Oysa cennette kaldığın sürece açlık çekmeyecek, kendini çıplak hissetmeyeceksin. Yine orada susuzluk çekmeyecek, güneşin kavurucu sıcağına maruz kalmayacaksın.” Ne var ki şeytan, “Ey Âdem! Sana ölümsüzlük ağacını, dolayısıyla hiç son bulmayacak bir saltanatın yolunu göstereyim mi?” diyerek onu fitledi. Derken, Âdem ve eşi o yasak ağacın meyvesinden yediler. Ardından çıplaklıklarının farkına vardılar ve hemen bahçeden topladıkları yapraklarla edep yerlerini örtmeye başladılar. İşte böylece Âdem Rabbine karşı gelmiş ve dolayısıyla ciddi bir hataya düşmüş oldu. Derken, Rabbi onun yüzüne rahmet ve şefkat nazarıyla baktı. Tövbesini kabul buyurup yol gösterdi Sonunda Allah Âdem’e ve eşine hitaben şöyle buyurdu: “Cenneti birbirinizin düşmanı olarak terk edin! Bundan böyle benden size bir yol gösterici geldiğinde her kim ona uyarırsa işte böyleleri ne yolunu şaşırır ne de bedbaht olur.” (Taha 20:115-123)

Kutsal Kitap’ta, Âdem Peygamber, eşi ve şeytan ile ilgili kıssa daha ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Tekvin bölümünde Âdem Peygamber ile ilgili kıssa şu şekilde anlatılmaktadır:

Ve Allah dedi: “Suretimizde, benzeyişimize göre insan yapalım; ve denizin balıklarına ve göklerin kuşlarına ve sığırlara ve bütün yeryüzüne ve yerde sürünen her şeye hakim olsun.” Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı, onu Allah’ın suretinde yarattı. Ve Allah onları mübarek kıldı ve Allah onlara dedi: “Semereli olun ve çoğalın ve yeryüzünü doldurun ve onu tabi kılın ve denizin balıklarına ve göklerin kuşlarına ve yer üzerinde hareket eden her canlı şeye hâkim olun.” Ve Allah dedi: “İşte, bütün yeryüzü üzerinde olup tohum veren her sebzeyi ve kendisinde ağaç meyvesi olup tohum veren her ağacı size verdim; size yiyecek olacaktır ve yerin her hayvanına ve göklerin her kuşuna ve kendisinde hayat nefesi olup yeryüzünde sürünen her şeye, bütün yeşil otu yiyecek olarak verdim” ve böyle oldu. Ve Allah yaptığı her şeyi gördü ve işte, çok iyi idi. Ve akşam oldu ve sabah oldu, altıncı gün... (Tekvin 1:26-31).

Kutsal Kitap'ta yer alan ikinci yaratılış kıssası ise şu şekildedir:

Ve Rab yerin toprağından adamı yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi; ve adam yaşayan can oldu. Ve Rab Allah şarka doğru Aden'de bir bahçe dikti; ve yaptığı adamı oraya koydu. Ve Rab Allah görünüşü güzel ve yenilmesi iyi olan her ağacı ve bahçenin ortasında hayat ağacını ve iyilik ve kötülüğü bilme ağacını yerden bitirdi. Ve bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı ve oradan bölündü ve dört kol oldu. Birinin adı Pişon'dur; kendisinden altın olan bütün Havila diyarını kuşatır; ve bu diyarın altını iyidir; orada ak günnük ve akik taşı vardır. Ve ikinci ırmağın adı Gihon'dur; bütün Kuş ilini kuşatan odur. Ve üçüncü ırmağın adı Dicle'dir; Asur'un önünden akan odur. Ve dördüncü ırmak Fırat'tır. Ve Rab Allah adamı aldı, baksın ve onu korusun diye Aden bahçesine koydu. Ve Rab Allah adama emredip dedi: "Bahçenin her ağacından istediğin gibi ye; fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemeyeceksin; çünkü ondan yediğin günde mutlaka ölürsün." Ve Rab Allah dedi: "Adamın yalnız olması iyi değildir; kendisine uygun bir yardımcı yapacağım." Ve Rab Allah her kır hayvanını ve göklerin her kuşunu topraktan yaptı ve onlara ne ad koyacağını görmek için adama getirdi; ve adam her birinin adını ne koydu ise, canlı mahlukun adı o oldu. Ve adam bütün sığırlara ve göklerin kuşlarına ve her kır hayvanına ad koydu; fakat adam için kendisine uygun yardımcı bulunmadı. Ve Rab Allah adamın üzerine derin uyku getirdi ve o uyudu; ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı, ve yerini etle kapadı; ve Rab Allah adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı, ve onu adama getirdi. Ve adam dedi: "Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir; buna Nisa denilecek, çünkü o insandan alındı." Bunun için insan anasını ve babasını bırakacak ve karısına yapışacaktır ve bir beden olacaklardır. Ve adam ve karısı, ikisi de çıplaktılar ve utançları yoktu (Tekvin 2: 7-25).

Kutsal Kitap'ta Âdem Peygamber'in ve onun eşinin şeytan tarafından cennette kandırılması kıssası şu şekilde anlatılmaktadır:

Ve Rab Allah'ın yaptığı bütün kır hayvanlarının en hilekârı olan yilandı. Ve kadına dedi: "Gerçek, Allah: Bahçenin hiçbir ağacından yemeyeceksiniz dedi mi?" Ve kadın yılanı dedi: "Bahçenin ağaçlarının meyvesinden yiyebiliriz; fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesi hakkında Allah: Ondan yemeyin ve ona dokunmayın ki, ölmezesiniz, dedi." Ve yılan kadına dedi: "Katiyen ölmezsiniz; çünkü Allah bilir ki ondan yediğiniz gün, o vakit gözleriniz açılacak ve iyiyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız." Ve kadın gördü ki, ağaç yemek için iyi ve gözlere hoş ve anlayışlı kılmak için arzu olunur bir ağaçtı; ve onun meyvesinden aldı ve yedi; ve kendisi ile beraber kocasına da verdi, o da yedi ikisinin de gözleri açıldı ve kendilerinin çıplak olduğunu bildiler ve incir yaprakları dikip kendilerine önlükler yaptılar (Tekvin 3: 1-7). Yasak ağaçtan yer yemez çıplak olduklarının farkına varan ve hemen incir yapraklarıyla edep yerlerini örtmeye çalışan Âdem ve Havva bu esnada cennette gezinen Allah'ın sesini duyarlar. Allah, "Neredesin?" diye Âdem'e seslenir. Âdem

de, “Senin sesini bahçede işittim ve korktum, çünkü ben çıplaktım ve gizlendim.” diye cevap verir. Allah bu defa, “Ondan yeme diye sana emrettiğim ağaçtan yedin mi?” diye sorar. Âdem, “Yanıma verdiğin kadın o ağaçtan bana verdi ve yedim” diye cevaplar. Bu cevap üzerine Allah Havva’ya döner ve “Bu yaptığın nedir?” diye sorar. Havva da kendisini yılanın ayarttığını söyler. Bunun üzerine Rab yılanı, “Bunu yaptığın için, bütün sığırlardan ve bütün kır hayvanlarından daha lanetlisin; karnın üzerinde yürüyeceksin ve ömrünün bütün günlerinde toprak yiyeceksin; ve seninle kadın arasına ve senin zürriyetinle onun zürriyeti arasına düşmanlık koyacağım; o senin başına saldıracak ve sen onun topuğuna saldıracaksın” der. Rab sonra Havva’ya döner ve şöyle der: “Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım; ağrı ile evlat doğuracaksın; arzun kocana olacak, o da sana hâkim olacaktır. Allah Âdem’i de şöyle azarlar: “Karının sözünü dinlediğin ve: Ondan yemeyeceksin diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden lanetli oldu; ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin; ve sana diken ve çalı bitirecek; ve kır otunu yiyeceksin; toprağa dönünceye kadar alınının teriyle ekmek yiyeceksin; çünkü ondan alındın; çünkü topraksın ve toprağa döneceksin.” (Tekvin 3:14-19). Ve Rab Allah dedi: “İşte, adam iyiyi ve kötüyü bilmekte bizden biri gibi oldu ve şimdi elini uzatmasın ve hayat ağacından almasın ve yemesin ve ebediyen yaşamasın diye Rab Allah onu Aden bahçesinden, kendisinin içinden alındığı toprağı işlemek için çıkardı. Ve adamı kovdu ve hayat ağacının yolunu korumak için, Aden bahçesinin şarkına Kerübileri ve her tarafa dönen kılıcın alevini koydu (Tekvin 3: 22-24).

İbrani mitlerinde Âdem Peygamber’in yaratılışı ile ilgili ana hatlarıyla şu rivayetler yer almaktadır:

1. Bazıları Tanrı’nın Âdem’i yaratırken iki çeşit toprak kullandığını ileri sürerler. Buna göre Moriya Dağı’ndan alınan toprağın yanı sıra, dünyanın her köşesinden seçilip hazırlanan topraklardan elde edilen karışım, var olan tüm deniz ve nehirlerin suyu ile ıslatılmış ve ilk insan bununla yaratılmıştır. Tanrı, Âdem’in sağlıklı olması için eril toz (toprak) ile birlikte dişi toprağı da kullandı. Aynı kişiler, Âdem’in adının, kendisini oluşturan elementleri ortaya çıkardığını da belirtirler: ismin üç İbrani harfi baş harflerini oluşturmaktadır, epher (toprak), dam (kan) ve marah (öd-safra). Bu elementler eşit miktarlarda olmadığı zaman, insan hastalanıp ölecektir. Tanrı, Âdem’i yarattığı toprağı bizzat getirmekten imtina ederek yerine bir melek gönderdi. Mikail’i Moriya Dağı’na ya da Cebrail’i de dünyanın dört bir yanına gönderdi. Ne var ki Yeryüzü, Âdem’in rivayetinden dolayı lanetleneceğini bildiğinden gönderilen melekleri inkâra kalkışınca Tanrı, kendi elini uzattı. Bazıları ise Âdem’in gövdesinin yaratıldığı toprağın Babil’den; başının yaratıldığı toprağın İsrail’den; kalçalarının yaratıldığı toprağın Babil sınırları içerisindeki Ağma hisarından ve son olarak kol ve bacak toprağının ise belli diğer

topraklardan getirildiğini ileri sürmektedirler. İnsanda bulunan farklı renklerin varlığı, yaratılışında farklı toprakların kullanıldığını akla getirmektedir: Âdem'in vücudu ve kanı kırmızı; bağırsakları siyah; kemik ve kasları beyaz, derisi de zeytin yeşilidir. Tanrı dünyanın her köşesinden toprak kullanarak, Âdem'in soyundan gelenlerin herhangi bir ülkede ölmeleri durumunda yeryüzünün onları kabul etmesini de temin etmiştir. Aksi halde Doğu'da doğan biri Batı'ya; Batı'da doğan biri de Doğu'ya gitmesi durumunda ölüm anı geldiğinde o bulunduğu yabancı topraklar onu kabul etmeyip: Bu toprak sana ait değil, kabul edemem, ait olduğun yere gitmelisin! diyecekti. Buna karşın her ne kadar Âdem'in yaratıldığı toprak karasal elementlerden oluşmuşsa da, ruhu göğe ait, semavi elementlerden oluşturulmuştur; ne var ki bazıları ruhu oluşturan öğelerin de yeryüzü kökenli olduğunu ileri sürmektedir. Tanrı'nın Âdem'in ruhunu hangi saatte (anda) yarattığı her zaman bir tartışma konusu olmuştur. Altıncı günün şafağında (vücudu daha geç yaratılmıştır); beşinci günde, deniz canlılarının ortaya çıkışından önce ya da hepsinin yaratılışta ilk olarak bu değerli şeyi yarattığı tartışılmaktadır. Bazıları Âdem'in vücudunun, ruhundan önce, hatta ışığın yaratılmasından önce var olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre Tanrı, Âdem'in burnuna yaşam soluğunu (ruhunu) üfleme üzereyken bir an duraksadı ve düşündü: Eğer insanın dirilip hemen ayağa kalkmasına izin verirsem, benim yaptığım işlerden kendine pay çıkarabilir... Ben işlerimi bitirene dek çamur parçası olarak kalmalı! Altıncı günün alacakaranlığında hizmetçi melekler sordu: Âlemlerin Efendisi, neden henüz insanı yaratmadınız? Bunun üzerine Tanrı onlara cevap verdi: İnsan zaten yaratıldı, sadece yaşam soluğundan mahrum. Bundan sonra Tanrı yaşam soluğunu insana üfledi ve Âdem ayağa kalktı ve böylece yaratılış tamamlanmış oldu. Tanrı, Âdem'e o kadar büyük bir beden bahsetmişti ki Âdem uzandığında vücudu, yeryüzünün bir ucundan diğerine dokunabilmekteydi. Ve ayağa kalktığında da kafası Kutsal Taht'a değmekteydi. Üstelik tarif edilmez bir güzelliğe sahipti. Başka yerlerde anlatılanlara göre ise Âdem'in devasa bedeninden ve ışık saçan simasından melekler o kadar etkilenmişlerdi ki ona 'Kutsal Varlık' diye hitap etmişler ve Cennete de ürpererek gelip Tanrı'ya sormuşlardı: İki kutsal gücün: biri burada, diğeri de yeryüzünde var olması mümkün mü? Onları sakinleştirmek için Tanrı, Âdem'in üzerine elini koydu onun boyunu bin fersaha kadar indirdi. Daha sonra Âdem, itaat etmeyerek Bilgi Ağacı'ndan yasaklı meyveyi yediğinde bu kez gövdesini yüz fersaha indirdi. Bazıları Tanrı'nın Âdem'in bedenini küçültmediğini, ancak vücudundan sayısız parçaları budayıp aldığını ifade ederler. Buna göre Âdem, Tanrı'nın yaptıkları

karşısında O'na dönerek: Neden beni yok ediyorsun? diye sordu. Tanrı da bunun üzerine: 'Sana onları tekrar vermek için alıyorum. Dökülen parçaları bir araya getir ve olabildiğince uzağa serp. Onları her nereye atarsan, tohumların yeryüzünün her yanını kaplasın diye orada toprağa kavuşacaklar (Graves ve Patai 2013: 97-99).

2. Âdem henüz bir çamur yığınıyken ve dünyanın bir ucundan diğerine yetişir halde uzanırken, Yaratılış'ı izleyebilmekteydi. Tanrı aynı zamanda ona kendi soyundan gelen Erdemli Olanları da gösterdi bunu, sadece imgelem olarak değil, onu eğitmek için Erdemli Olanları daha önce yaratarak gerçekleştirdi. Erdemliler, bu şekilde yaratıldıklarında Âdem'in devasa vücudunun yanında çok küçük kaldılar. Öyle ki bir araya gelip ona yaklaştıklarında içlerinden bazıları saçlarına yapışırken, diğerleri de onun gözlerine, kulaklarına, ağzına ve burun deliklerine tutundular (Graves ve Patai 2013: 100).

3. Allah ilk olarak Cebrail'i, daha sonra da Mikail'i, gerekli toprağı getirmesi için dünyaya gönderdiğinde yeryüzü her seferinde, 'Senden Allah'a sığınıyorum' diyerek buna karşı çıkar. Bunun üzerine Allah, kendisine verilen kutsal görevi yerine getirmeden dönmeyeceğine yemin eden Ölüm Meleği'ni gönderir. Ölüm Meleği'nin gücünden korkan yeryüzü, onun beyaz, siyah ve bakır-kırmızısı toprağı¹⁴⁰ toplayıp almasına izin verir - insanın farklı renklerdeki ırkları bu şekilde oluşur (Graves ve Patai 2013: 102).

4. Bazı kaynaklar Tanrı'nın, erkek ve kadını kendi suretinde yaratılışın altıncı gününde yarattığını, onlara dünyanın sorumluluğunu verdiğini ifade ederken, henüz Havva'nın var olmadığını kaydederler. Buna göre Tanrı Âdem'e, dünyada bulunan bütün yaratıklara, kuşlara ve yaşayan her şeye isim verme sorumluluğunu vermişti. Tüm canlılar ilk insan'ın önünden çiftler halinde erkek ve dişi olarak geçerken, Âdem (yirmi yaşındaki bir yetişkin halindeydi) onların birbirlerine duyduğu aşkı kıskandı. Her ne kadar her bir dişiyle sırayla beraber olmaya çalıştıysa da doyumuna ulaşmadı. Bunun üzerine haykırarak: "Bütün canlıların dişisi varken, benim yok!" diye serzenişte bulunup Tanrı'ya bu adaletsizliğe bir çare bulması için yalvardı. Âdem'e uygun bir eş yaratamamanın yılgısı içerisinde Tanrı, bu kez bir kadının anatomisini yaratırken Âdem'in

¹⁴⁰ İnsanın kil ve topraktan, yeryüzünde yaratıldığını konu alan mit oldukça yaygındır. Mısır'da Tanrı Khnum ya da Tanrı Rtah insanı bir çömlekçi tezgâhında yaratmıştı. Babil'de ise Tanrıça Aruru ya da Tanrı Ea insanı kilden yoğurarak şekillendirmiştir. Phokia kaynaklı Yunan söylencesine göre de Prometheus Panopeus'taki belirli bir kırmızı kili kullanarak insanı yaratmış ve bu bölgede o günden kalan kalmalar yüzyıllar boyu insan eti kokusunu etrafa yaymıştır (Graves ve Patai 2013: 101).

de izlemesine izin verdi. Kemikler, doku, kaslar, kan ve salgı bezlerinin kullanılmasından sonra Tanrı bu bedeni deriyle kapladı ve saç kümeleriyle donattı. Bedenin yaratılması sırasında bütün merhaleleri izleyen Âdem, bu görüntü karşısında öyle bir iğrenme duydu ki bu durum ilk Havva'nın tüm güzelliğiyle karşısına geçmesine kadar bile devam etti ve ona, karşı konulmaz bir tiksinti hissetti. Tanrı bir kez daha başarısızlığa uğradığını gördüğünde ilk Havva'yı yeryüzünden aldı. Onun nereye gittiğini kesin olarak hiçkimse bilemedi." Tanrı üçüncü kez, bu sefer daha dikkatli bir şekilde aynı şeyi denedi. Âdem derin bir uykudayken onun kaburgalarından birini alıp kadını yarattı. Âdem henüz uyanmadan, saç ekleyip onu bir gelin gibi, yirmi dört parça mücevherle süsledi. Âdem uyandığında ise gördüğü karşısında büyülenip kendinden geçti (Graves ve Patai 2013: 103-104).

5. Bazı yazarlar Tanrı'nın Havva'yı anlatıldığı gibi kaburga kemiğinden değil de, onun vücudunun bir parçası olan kuyruk kısmından yarattığını ileri sürmektedir. Buna göre Tanrı bu parçayı kesip almıştı. Geri kalan kısım da -şimdilerde bir işlevi olmayan kuyruk sokumu - Âdem'in soyundan gelenlerin bedenlerinde varlığını sürdürmektedir (Graves ve Patai 2013: 104-105).

6. İbrani mitlerinde Âdem Peygamber'in eşi Havva'nın düşüşü ile ilgili ana hatlarıyla şu rivayetler yer almaktadır: Yılan, Havva'yı Bilgi Ağacı'nın meyvesinden yemesi için kurnazca kandırmıştı: "Bu ağaca dokunduktan sonra ölmediğini gördün. Aynı şekilde meyvesini yedikten sonra da ölmeyeceksin!" dedi ve ekledi: "Yaratılanların hepsi, kendilerinden sonra yaratılanlar tarafından yönetiliyor. En son yaratılan sen ve Âdem, bütün dünyayı yönetiyorsunuz. Bu meyveden yemelisin ki bilge olasın. Bu meyveyi yemelisin ki Tanrı, hükümrانlığını elinizden alacak yeni yaratılanlar göndermesin!" Bu esnada omzu ağaca değdiğinde Havva, ölümün yaklaştığını gördü ve "Şimdi ölüm vakti geldi" diye ahladı. "Ve Tanrı, Âdem'e yeni bir eş verecek! Onun da benim yediğim meyveden yemesini sağlamalıyım. Eğer her ikimiz de öleceksek birlikte ölmeliyiz. Eğer yaşayacaksak da sonsuza dek birlikte yaşamalıyız" dedi. Bundan hemen sonra Bilgi Ağacı'ndan, bir meyve koparıp yedi ve sonra da Âdem'in yanına giderek gözyaşları içinde meyveyi yemeye ikna edene dek ona yalvardı. Havva daha sonra bütün yaratıkları ve kuşları meyveden yemeleri için ikna etti biri haricinde, o da sonsuza dek ölümsüz kalan tedbirli Zümrüdü anka kuşunun dışında bütün yaratıklar meyveyi tattı. Âdem, karşısında çıplak halde Havva'yı gördüğünde şaşırıp kalmıştı. Zira tıpkı bir

parmak tırnağı gibi pürüzsüz ve bembeyaz olan görkemli dış derisinden eser kalmamıştı. Buna karşın Havva'nın, bir inci gibi parıldayan iç güzelliği onun büyülenmesine yetti. Öyle ki tam üç saat boyunca Havva elinde meyve tuttuğu halde meyveyi yemesi için onun yaptığı tüm ayartmalara karşı kendi kendisiyle savaştı. En sonunda, "Senden sonra uzun zaman sensiz yaşamaktansa ölmeyi yeğlerim. Eğer ölüm ruhunu bedeninden ayırırsa, Tanrı'nın bundan sonra yaratacağı hiçbir kadın senin güzelliğinde olamaz ve seninle boy ölçüşemez!" Bunları söyledikten sonra Âdem, Havva'nın elinde tuttuğu meyveyi yedi ve onun da göz kamaştırıcı dış derisi bir anda ortadan kayboldu Bazı kaynaklar meyveyi yiyerek Âdem'in kehanet yetisini kazandığını iddia ederler. Buna göre Âdem, önlük yapmak için ağaçlardan incir yaprağı toplamaya kalkıştığında ağaçlar buna karşı gelmiş ve 'defol, yaratıcısına itaat etmeyen hırsız! Bizden hiçbir şey alamazsın!' diyerek onu kovmuştu. Buna karşın Bilgi Ağacı Âdem'in, ölümsüzlük yerine bilgeliği seçtiği için istediği şeyleri almasına -bunlar incir yapraklarıydı- izin verdi. Bazı kaynaklar ise Bilgi Ağacı'nın, bir sedir ağacından daha uzun, devasa bir buğday sapı; bir asma kütüğü ya da Sukot'ta (Çardaklar Bayramı) meyveleri kullanılan bir tür ağaç kavunu olduğunu ileri sürmektedir. Ancak Hanok söz konusu ağacın bir hurma ağacı olduğunu ifade etmiştir. Bazılarına göre Tanrı'nın, Âdem ve Havva'ya verdiği giysiler Beth Shean'dan getirilen ve sardıkları bedenine kalıbına giren halis Mısır ketenine benzemektedir. Diğerleri ise bu giysilerin keçi derisi; tavşan derisi; Çerkez yünü; devetüyü ya da yılanın derisinden yapılmış olduğunu ileri sürmektedir. Başka bir grup da bu giysinin Kutsal bir kaftan olduğunu ve Âdem'in onu Şife; Şifin Metuşelah'a; Metuşelah'ın da Nuh Peygamber'e bıraktığını ifade etmektedir. Buna göre Nuh Peygamber, kutsal giysiyi dünyaya gelen ilk oğlu Yafef'e vermesi gerekirken, İsrailoğullarının atasının Sam olacağını önceden görerek emaneti Sam'a verdi. Sam da kaftanı, Tanrı'nın gözdesi ve soyun atası olan İbrahim'e; İbrahim'den İshak'a; İshak da Yakup'a verdi. Kutsal Kaftan daha sonra Yakup'un ilk oğlu Ruben'e geçti ve bu gelenek nesilden nesile bu şekilde devam etti; ta ki Ruben evinin ilk erkeği olan ve sunu ayrıcalığının tanındığı Musa'ya verilene dek. Kutsal emanet en sonunda Levililerden Harun'a geçti (Graves ve Patai 2013: 118-119).

7. Âdem ile Havva, birlikte yaratıldıkları ve aynı zamanda birlikte günah işledikleri birinci cuma Aden Bahçesi'nden kovuldular. Şabatın birinci günü, Âdem dinlenip Tanrı'ya merhamet için dualar etti. Irmakların en büyüğü olan Gihon'un üst kısımlarına gitti ve burada yedi haftalık kefareti ödedi. Daha sonra da çenesine dek nehrin ortasında, ta ki bedeni yumuşak bir süngere dönene dek orada bekledi. Aden Bahçesi'nden

kovulduktan hemen sonra bir melek Âdem'e yardımcı olmak için yeryüzüne geldi ve ona ateş maşalarıyla birlikte örsün nasıl kullanılacağını da öğretti. Âdem, aynı zamanda melekten toprağı zamanında sürüp ekebilmesi için öküzleri ehlileştirmeyi de öğrendi (Graves ve Patai 2013: 119).

Yaratılış ile ilgili en eski anlatıya, MÖ 2000'li yıllara dayandığı Gılgamış Destanı'nın, Sümer Aşk-tanrıçası Aruru'nun soylu-vahşi Enkidu'yu kilden nasıl yaratıldığını anlattığı bölümde rastlanız. Bu anlatıya göre, Enkidu gazellerle birlikte otlamakta, yabani sığır sürüleriyle susuzluğunu gidermekte ve aynı zamanda da yunuslarla oynayarak zaman geçirmektedir. Bu durum, Gılgamış tarafından ona bir rahibe gönderilip aşk ayinlerine katılımının sağlanmasına dek bu şekilde sürüp gitti. Bir Tanrı kadar akıllı olsa da Enkidu, vahşi hayvanlar tarafından kaçırılışını engelleyemez. Bunun üzerine rahibe, kendi giysisinin bir parçası ile Enkidu'nun çıplaklığını örter ve onu kahraman Gılgamış'la kankardeş olacağı Uruk şehrine getirir. Sonraları ise Gılgamış ölümsüzlük bitkisini bulma macerası başlar. On iki fersah uzunluğundaki kasvetli bir tünele girer ve karşısına Bilgelik Tanrıçası Siduri'ye ait olan ve dallarında mücevherler asılı duran cennet çıkar. Güneş-Tanrı'nın konaklaması yönündeki ısrarlarına rağmen yoluna devam eden Gılgamış, Utnapishtim'den (Sümer anlatılarında Nuh Peygamber ile ilişkilendirilmiştir) aradığı ölümsüzlük bitkisinin cehri denizin derinliklerinde olduğunu öğrenene kadar macerasına devam eder. Gılgamış ayaklarına taşlar bağlayarak kendini denize atar ve bitkiyi bulup derinliklerden çıkarmayı başarır. Ne var ki susuzluğunu gidermek için taşlar bir su kaynağında mola verdiği anda bir yılan yanına yaklaşarak bitkiyi ondan çalar. Bunun üzerine Gılgamış da hayatına son verir (Graves ve Patai 2013: 120-121).

Kuran'da ve Kutsal Kitap'ta geçen Âdem Peygamber'in yaratılış kıssasının bir benzerinin Sümer mitolojisinde de bulunduğu görülmektedir.

Dursun Ali Tökel "yasak meyve" ve "kadının yaratılışı" ile ilgili konuda şunları dile getirmiştir:

Bazen sınıflarda ders işlerken, bazen dost muhitlerinde sohbetler esnasında "Yasak meyve nedir?" diye sorduğum zaman hep "elma" cevabını almışımdır. Bizim kaynaklarımızda bu meyvenin neler olduğuna dair pek çok meyve adı geçer, üzüm, buğday, sümbüle, zeytin, hurma, incir veya soyut olarak ilim, ebedilik, mihnet ağacı vb. gibi ama hiç bir yerde elma göremezsiniz. Ama bugün nasıl oluyor da bizim çocuklarımız bu yasak meyveye hep bir ağızdan "elma" diyorlar? Bu inancın kaynağında bizim kültürümüzün ve dinimizin değil de

Hristiyanlığın yattığını neden hiç kimse bilmez de, bu elma meselesini sanki bizim kültürel bir unsurumuz zanneder? “Allah kadını nasıl yarattı?” diye sorduğunuz ve kaynaklarımızda da araştırdığımız zaman “erkeğin kaburga kemiğinden” cevabını alıyorsunuz, “kaynağınız ne?” diye sorduğunuz zaman da genellikle “Kuran” diyorlar. Peki, öyle mi? Tabi ki değil. Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratılması inancı da Tevrat’tan ve İsrailiyattandır (Tökel 2010:7).

Türk edebiyatında “Lâ Sonsuzluk Hecesi” (Bekiroğlu 2008: 55) adlı romanda Adem ve Havva ile ilgili olarak en son yazılan romanlardan biridir. Bu romanda, şeytanın Tanrı’dan ademoğlunu kandıracak bir çeldirici istemektedir. Tanrı’nın pek çok şeyi saymasına rağmen (yiyecekler, içecekler, makam, mevki, değerli taşlar) şeytanın daha fazlası istemekte ve en son Tanrı’nın kadını yaratacağını söylemesi üzerine Şeytan ikna olmaktadır. Bu romanda da kadının insanoğlunu yoldan çıkararak bir varlık olarak tasvir edilmektedir. Ayrıca romanın devamında, kadının Adem’in sol yanından eğe kemiğinden yaratıldığını ve yerine etle örtüldüğü de anlatılmaktadır (Tökel 2010:8). Bu romanda da İsrailiyat etkisi açık bir şekilde görülmektedir.

Kıssalarda anlatılan, Şeytan’ın yasak meyveyi ilk önce Âdem’e yedirmeye çalışması, fakat onu kandıramadığı için Havva’ya yönelmesi ve Havva’yı kandırmasıyla Şeytan’ın bile kandıramadığı Âdem’i kadının kandırması, onun Şeytan’dan bile daha tehlikeli bir varlık olmasıyla ilgili inançlar tamamen batıldır. Kuran’a göre yasak meyveyi her ikisi birlikte yemişlerdir. Kadın’ın erkeğin sol eğe kemiğinden yaratılması, erkeği cennette kandırması, yasak meyveyi önce kadının yemesi vb. anlatılar Tevrat’tan ve İsrailiyattır (Tökel 2010:7-8).

Kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratılışını anlatan rivayet Tevrat’ta yer alan bir ifadeye benzediği için eleştiri almıştır. Bazıları bu rivayete dayanarak kadın aklının noksan ve bedeninin eğri olma sebebinin bundan dolayı olduğu varsayılmıştır. Diğer bir kısım ise rivayetin kadın ve erkeğin yaratılışında eşitsizlik anlamı içerdiği gerekçesi ile kabul etmemişlerdir (Ağırman 2001:274).

Âdem Peygamber’in cennetten çıkarıldıktan sonraki dönemle alakalı anlatılan rivayetler Yahudi kültüründen aktarılmıştır (Bolay1988:363).

Âdem Peygamber’e, eşine ve zürriyetine şeytanın musallat olması ile ilgili rivayetlerde yer alan ayrıntılar İsrailiyattır (Aydemir 2015:334). Kuran’da bu konu ile ilgili bir bilgi mevcut değildir.

Eski Ahit'te yukarıda söylenenlerin dışında başka bilgi bulunmamasına karşılık Yeni Ahit'te Habil'e oldukça geniş yer verilmiştir. Kilise babaları, Habil'i İsa Mesih'in âdeta bir benzeri olarak görmüşler; mâsumiyeti, çobanlık yapması, kıskanılması, Tanrı tarafından takdimesinin kabul edilmesi, ıstıraplı ölümü gibi hususlarda İsa'ya benzerliğini vurgulamışlardır. Bu meziyetleri sebebiyle İsa onu peygamberler arasında saymıştır (Matta 23:35). Pavlus da Habil'in öfke sonucunda dökülen kanı ile İsa'nın Rabbin izzeti için dökülen kanını karşılaştırır (İbraniler'e Mektup 12:24). Kabil Yeni Ahit'te işleri kötü, şerlerden olan (Yuhanna'nın I. Mektubu 3:12), kötü insanların yolunda yürüdükleri kişi (Yahuda'nın Mektubu: 11), salih olmayan, samimiyetsiz bir insan (İbraniler'e Mektup 11:4), olarak gösterilmektedir. Kilise babaları Kabil'i iyi insanlara zulmeden, Tanrı ülkesiyle mücadele eden ve kötülük sembolü olan Bâbil'in kurucusu sayarlar.

Ayrıca eski din ve inanışlarda, ilk insanın, farklı tanıtılmış olmasına rağmen bütün dini düşüncelerde yer aldığını görüyoruz. Âdem Peygamber'in yaratılışına benzer kıssalar Mısır, Asur, eski Pers, Yunan, Hint, İskandinav hatta Polinezya, Afrika'nın yerli kabilelerinde ve Zulu inanışlarında da bulunmaktadır (Erdem 1993:4).¹⁴¹

Bu bölüm içinde Habil ile Kabil kıssasından da bahsedeceğiz. Kuran'da bu kardeşlerin ismi verilmeden şu şekilde anlatılmaktadır:

Ey Peygamber! Medine Yahudilerine Âdem'in iki oğlunun şu öyküsünü, kıskançlığın nelere yol açtığına dair bir ibret vesilesi olarak anlat: Vakti zamanında Âdem'in iki oğlu Allah'a birer kurban sundular. Kardeşlerden birinin kurbanı Allah tarafından kabul edildi, diğerinki kabul edilmedi. Kurbanı kabul edilmeyen [Kabil], kardeşine [Habil] , “Seni öldüreceğim.” dedi. [Habil] de kardeşine şöyle karşılık verdi: “Allah sadece emirlerine itaatsizlikten sakınanların kurbanlarını kabul buyurur. Hem sen beni öldürmeye kalkışsan dahi ben seni öldürmeye asla teşebbüs etmem. Çünkü ben âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım. İsterim ki sen beni öldürdüğün takdirde hem kendi günahlarını hem de benim günahlarını yüklenesin de böylece cehennemini boylayanlardan olasın. Kardeş katili olanlara yaraşan ceza da bu olsa gerektir!” Sonunda Kabil, “Kardeşini öldür!” diyen ihtirasına yenik düşüp kardeşinin canına kıydı ve böylece kendine yazık etti. Derken, Allah bir karga gönderdi. Karga, Kabil'e, kardeşinin cesedini nasıl ortadan kaldıracağını göstermek için toprağı eşeleyip duruyordu. Bunu gören Kabil, “Acizliğimden dolayı yazıklar olsun bana!

¹⁴¹ İlk insanın yaratılışı ile ilgili eski din ve inançları ait bilgiler için bkz. Erdem 1993: 17-105.

Ben ki şu karga kadar bile olamadım, onun gibi toprağı eşeyip de kardeşimin cesedini gömmeyi akıl edemedim.” diye hayıflanıp vicdan azabına mahkum oldu (Maide 5: 27-31).

Tevrat'ta Kuran'da anlatılan bu kıssaya göre konu daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır:

Ve Âdem karısı Havva'yı bildi; ve gebe kalıp Kain'i doğurdu; ve: “Rabbin yardımı ile bir adam kazandım” dedi. Ve yine kardeşi Habil'i doğurdu. Ve Habil koyun çobanı oldu, fakat Kain çiftçi oldu. Ve Kain, günler geçtikten sonra, toprağın semeresinden Rabbe takdime getirdi. Ve Habil, kendisi de sürünün ilk doğanlarından ve yağlarından getirdi. Ve Rab Habil'e ve onun takdimesine baktı; Fakat Kain'e ve onun takdimesine bakmadı. Ve Kain çok öfkeleni ve çehresini astı. Ve Rab Kain'e dedi: “Niçin öfkeleni? Ve niçin çehreni astın? Eğer iyi davranırsan, o yükseltilmeyecek mi? Ve eğer iyi davranmazsan, günah kapıda pusuya yatmıştır; ve onun istediğı sensin; fakat sen ona üstün ol.” Ve Kain, kardeşi Habil'e söyledi. Ve vaki oldu ki, kırdı oldukları zaman Kain, kardeşi Habil'e karşı kalktı ve onu öldürdü. “Ve Rab Kain'e dedi:” Kardeşin Habil nerede?” Ve dedi: “Bilmiyorum; kardeşimin bekçisi miyim ben?” Ve dedi: Ne yaptın? Kardeşinin kanının sesi topraktan bana bağıyor. Ve şimdi sen toprak tarafından lanet edildin, o toprak ki kardeşinin kanını senin elinden almak için ağzını açtı. Toprağı işlediğın zaman artık sana kuvvetini vermeyecektir; yeryüzünde kaçak ve serseri olacaksın.” Ve Kain Rabbe dedi: “Cezam taşınmayacak derecede büyüktür. İşte, bugün toprağın üzerinden beni kovdun; ve senin yüzünden gizli kalacağım; ve yeryüzünde kaçak ve serseri olacağım; ve vaki olacak ki, her kim beni bulursa, beni öldürecektir.” Ve Rab ona dedi: “Bunun için Kain'i her kim öldürürse, ondan yedi kere oç alınacaktır.” Ve Rab, her kim onu bulursa kendisini vurmasın diye Kain üzerine bir nişane koydu. Ve Kain Rabbin önünden çıktı, ve Aden'in şarkında Nod diyarında oturdu. Ve Kain karısını bildi ve gebe kalıp Hanok'u doğurdu; ve bir şehir bina etti, ve şehrin adını oğlunun adına göre Hanok koydu. Ve Hanok'a İrad doğdu; ve İrad Mehuyael'in babası oldu; ve Mehuyael Metuşael'in babası oldu... (Tekvin 4:1-26).

Habil ve Kabil'in hayatı ile ilgili evlenip evlenmediğı, çocuklarının olup olmadığı ve ne kadar yaşadığı gibi hususlarla ilgili Kuran'da bilgi mevcut değildir. Ancak Kutsal Kitap'ta Kabil ile ilgili bu tür bilgiler yer almaktadır. Türkiye'de anlatılan kıssalarda da bu ayrıntıların yer alması dikkat çekicidir. Türkiye'de anlatılan bu kıssa ve rivayetlerde Kutsal Kitap'ta bulunan ayrıntılardan faydalanıldığı düşünülmektedir.

8.2. İdris Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler

İdris Peygamber hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. İdris Peygamber'in suretinin, babası Şit Peygamber'e benzediği, terzilik sanatını icat ettiği, hem kendisine hem de diğer insanlara elbise dikmeye başladığı, ilk defa kalem kullandığı, ilk defa ata binen kişi olduğu,
2. Allah'ın, İdris Peygamber'e Âdem ve Şit Peygamber'e verdiği kitaplarla birlikte otuz sayfalık daha kitap verdiği,
3. Azrail'in İdris Peygamber ile sohbet etmesi, İdris Peygamber'in ruhunu kabzettiği, Allah'ın o anda İdris Peygamber'i tekrar dirilttiği, İdris Peygamber'in cehennemi gördükten sonra cenneti görmek istediği ve Allah'ın izniyle cenneti gördüğü,
4. İdris Peygamber'in dünyadan ahirete gitiğinde üç yüz altmış yaşında olduğu,
5. Ölüm meleğinin İdris Peygamber'in ruhunu dördüncü kat semada kabzettiği,
6. İdris Peygamber'in dostu olan meleğe ne kadar ömrü kaldığını Azrail'e sormasını istediği, meleğin Azrail'e bunu sorduğunda cevap olarak İdris Peygamber'in gözünü açıp kapaması kadar ömrünün olduğunu bildirildiği ve o anda meleğin kanatları altında olan İdris Peygamber'in öldüğü,
7. İdris Peygamber'in, Peygamber olunca yetmiş iki lisanla konuştuğu, yüz şehir bina ettiği ve her gün ok iki bin defa Allah'ı zikrettiği,
8. İdris Peygamber'in otuz yıl gökyüzünü dolaştığı ve Nuh Peygamber'e tufan olacağını haber verdiği,
9. İdris Peygamber'in, iki bin yıllık uzaklıkta olan güneşin sıcaklığından etkilendiği, bunun üzerine güneşi hareket ettiren meleğin daha çok etkileneceğini düşünerek Allah'a dua edip güneşin sıcaklığından bunalan meleği rahatlattığı, İdris Peygamber'in bu melekten ne kadar ömrünün kaldığını öğrenmesi için Azrail'den bilgi almasını istediği, bunun üzerine meleğin İdris Peygamber'i güneşin yanına bırakıp Azrail'in yanına gittiği, Azrail'in İdris Peygamber'in güneşin yanına gelmeyince vefat etmeyeceği, o anda İdris Peygamber'in vefat ettiği, yedi kat gök halkının namazını kıldığı,
10. Azrail'in İdris Peygamber'e gıpta ettiği, Allah'tan izin alıp insan şekline girerek İdris Peygamber ile sohbet ettiği, yemek vakitlerinde geri çekildiği, bunun üzerine İdris Peygamber'in onun bir melek olduğunu anladığı,

11. Hz. Muhammed'in, Mirac gecesinde İdris Peygamber'i dördüncü kat semada (bazı rivayetlerde altı kat) gördüğünü beyan ettiği,

12. İdris Peygamber'in cennette dirildiği zaman cennetin hüllelerini biçtiği gibi kıssa ve rivayetler ile ilgili Kuran'da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Tefsir ve dini kitaplarda yer alan bu kıssa ve rivayetlerdeki ayrıntıların Yahudi ve Hristiyan dinlerine ait dini kitaplardan elde edildiği düşünülmektedir.

Kuran'da, İdris Peygamber ile ilgili iki ayette doğrudan kendisinden söz edilirken dört ayette de onun özellikleri anlatılmaktadır. Kuran'da doğrudan ona istinaden geçen ayetler: "Kitap'ta İdris Peygamber'i de an; çünkü o çok sadık bir peygamberdi. Biz onu yüce bir makama yükselttik" (Meryem 19:56-57), "İsmail'i, İdris Peygamber'i, Zülkif'i de hatırla. Bunların hepsi sabredenlerdendi. Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdendi." (Enbiyâ 21:85-86). Nitelikleri ile ilgili: "ağlayarak secde etme, doğruya ulaştırılma, seçkin kılınma" (Meryem 19:58); "şanının ve mekânının üstün ve yüce olması" (Meryem 19:57); "sabredici olma" (Enbiyâ 21:85); "sıddîk ve nebî olma" (Meryem 19:56) ayetler yer almaktadır.

Pek çok araştırmacı Kutsal Kitap'ta yer alan Hanoh'un, İdris Peygamber olduğunu düşünülmektedir. Onunla ilgili pasajlar şunlardır:

"Yeret yüz altmış iki yaşındayken oğlu Hanok doğdu" (Tekvin 5:18). "Hanok altmış beş yaşındayken oğlu Metuşelah doğdu. Metuşelah'ın doğumundan sonra Hanok üç yüz yıl Tanrı yolunda yürüdü. Başka oğulları, kızları oldu. Hanok toplam üç yüz altmış beş yıl yaşadı. Tanrı yolunda yürüdü, sonra ortadan kayboldu; çünkü Tanrı onu yanına almıştı" (Tekvin 5:22-24). "İman sayesinde Hanok ölümü tatmamak üzere yukarı alındı. Kimse onu bulamadı, çünkü Tanrı onu yukarı almıştı. Yukarı alınmadan önce Tanrı'yı hoşnut eden biri olduğuna tanıklık edildi" (İbranilere Mektup 11:5). Hanok, Âdem'den sonraki altıncı kuşaktır (Yahuda'nın Mektubu: 14).

İdris Peygamber hakkında anlatılan pek çok kıssa ve rivayette, Kuran'da yer almayan konular ele alınmıştır. Kuran'da yer alan bu konu ile ilgili ayetlerin açıklanması tefsir kitaplarına Sami kültürüne ait sözlü kültür ve apokrif eserlerde yer alan İdris Peygamber ile aynı kişi olduğu düşünülen Hanoh ile ilgili bilgilerin aktarıldığı düşünülmektedir (Harman 2000:479).

İdris Peygamber'in yüceltilmesi, dördüncü kat ya da altıncı kat semaya çıkması, ile ilgili olan rivayetler İsrailiyattır. Bu konuda yer alan bilgilerin büyük bölümünün İncil ve Hristiyan kültüründen aktarıldığı da düşünülmektedir (Aydemir 20015: 344-345; 1992: 45).

Meleğin kanadının altında bulunan İdris Peygamber'e baktığında, kendisi farkına varmadan onun vefat etmiş olduğunu görmesi, İsrailiyattır (İbn Kesir 2011: 171).

İdris Peygamber'in uzun boylu, beyaz tenli, geniş göğüslü, iri karınlı, iri kemikli, vücudu hafif kıllı, gür saçlı, ince sesli, yumuşak sözlü, kısa adımlı olduğuna dair rivayetler vardır. İdris Peygamber'in Kuran'da suret ve şekil özellikleri ile ilgili bilgi verilmemektedir.

8.3.Nuh Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Nuh Peygamber hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Nuh'un elli, bazı rivayetlerde üç yüz elli, bazı rivayetlerde ise dört yüz seksen yaşında peygamber olduğu,
2. Nuh Peygamber'in dokuz yüz elli yıl boyunca azgın kavmini doğru yola davet ettiği, Nuh Peygamber'e iman eden sadece seksen kişi (bazı rivayetlerde on, bazılarında yetmiş, bazılarında ise yetmiş üç kişi) olduğu, bunların kırkının erkek, kırkının kadın olduğu ve sadece bu kişilerin gemiye bindiği,
3. Cebrail'in bir kuş göğsü getirip Nuh Peygamber'e gösterdiği ve o şekilde bir gemi yapması gerektiğini söylediği,
4. Gemi yapımında kullanılacak ağacın kırk yılda büyüyeceği ve tufanında o zaman olacağı, bazı rivayetlerde ise ağacın büyümesinin yüz yıl sürdüğü, yüz yıl boyunca da onu kereste haline getirdiği, bazı rivayetlerde ise kereste yapmanın kırk yıl sürdüğü,
5. Nuh Peygamber'in Küfe şehrindeki evinde bulunan fırının Âdem Peygamber döneminden kaldığı,
6. Nuh Peygamber'in Ham, Sam ve Yafes [Yafet] adında üç çocuğunun olduğu, Türklerin Yafes [Yafet]'in soyundan geldiği,

7. Allah'ın Nuh Peygamber'e tahta kesmeyi ve mıhlamayı öğrettiği, gemi yapımının iki yılda tamamlandığı,
8. Geminin şekil özellikleri (uzunluğu üç yüz kulaç, genişliği altı kulaç yüksekliği de otuz kulaç; geminin uzunluğu bin iki yüz zira, eni de altı yüz zira; uzunluğu bin iki yüz, eni altı yüz arşın; boyu üç yüz otuz metre, eni yüz elli metre gibi farklı rivayetler), zift ile sıvanması,
9. Geminin hangi katında neyin olduğu (Birinci katına; ehli hayvanları, bazı rivayetlerde dört ayaklı hayvanları, ikinci katına; vahşi hayvanları, bazı rivayetlerde insanoğurlarını, en üst katta; kendisine ve müminlere, bazı rivayetlerde ise kuşlar için ayırdığı, karıncaları da ayak altında ezilmemeleri için insanların bulunduğu yere koyduğu...),
10. Kırk gün, gece ve gündüz durmadan yağmur yağdığı, tufan günü suyun kırk kulaç yukarı çıktığı,
11. Şeytan'ın, eşeğin kuyruğuna saklanarak gemiye bindiği, keçinin gemiye girmemek için inat ettiği, Nuh Peygamber'in keçiyi kuyruğundan tutup zorla gemiye bindirdiği, keçinin bu olayda kuyruğunun koptuğu ve bu nedenle keçinin kıyamete kadar kuyruksuz kalacağı,
12. Nuh Peygamber'in gemi yapmaya başladığında dört yüz seksen yaşında olduğu, altı yüz yaşında gemiye bindiği, Âdem Peygamber zamanından tufana kadar iki bin yıl ya da üç bin beş yüz yıl geçtiği,
13. Nuh Peygamber'in gemiye, eti yenen hayvanlardan yedişer çift, eti yenmeyen hayvandan ikişer çift aldığı,
14. Geminin içindeki canlıların çiftleşmesinin yasaklandığı, ancak kedi ve köpeğin bu yasağa uymadığı,
15. Gemiye giren hayvanların isimleri (kedi, köpek, domuz, eşek, sıçan, kuş, karga, fil, aslan vb.), kedi, sıçan ve domuzun üç misli artması, geminin altı ay su üzerinde kaldığı, bazı rivayetlerde yüz elli gün suyun üzerinde kaldığı,

16. Nuh Peygamber'in eliyle filin arkasını sıvaması, Allah'nın emriyle filin ardından bir domuz çıkması; sonra domuzu sıvaması, sıçan çıkması; aslanın arkasını sıvaması, aslanın aksırıp burnundan kedi çıkması,

17. Tufan'ın bitip bitmediğini öğrenmek için önce kuzgun ya da karganın daha sonra güvercinin gönderilmesi, kuzgun ya da kargaya beddua, güvercine dua ettiği,

18. Nuh Peygamber'in tufanın bitip bitmediğini anlamak için güvercin gönderdiğinde güvercinin süratle uçtuğu, o azap suyunun derinliğini anlamak için ayaklarını batırdığı esnada, suyun ayağını yakması, ayaklarının kıpkızıl olması, tüylerinin haşlanması ve dökülmesi, bu nedenle güvercinin ayağının kızıl renkli olması ve tüyünün azlığı o günden kalması,

19. Bütün insanların gemide bulunan seksen kişiden üremiş olması, Nuh Peygamber'in tufandan sonra üç yıl yaşadığı, Sam'ın ömrünün dört yüz kırk sekiz yıl olduğu,

20. Zenciler, Hindliler, kara yüzlüler, zalimler, hiç kimseye acıması olmayan katı gönüllüler varsa, onların da çoğunun Ham oğullarından olması,

21. Hz. İsa'nın gemide bulunan Nuh Peygamber'in oğlu Sam'ı diriltmesi,

22. Gemide hayvan tezeleri çoğalınca domuzun, farelerin çoğalıp gemiyi delmeye kalkınca da kedinin yaratıldığı gibi kıssa ve rivayetler İsrailiyattır.

23. Eski Türklerdeki tufan anlatısında, Tanrı Ülgen'in Nama adlı kişiye tufan olacağını bildirdiği, Nama'nın üç oğlunun olduğu (Soozunuul, Saruul ve Balıksa), Nama'ya gemi yapmayı Tanrı Ülgen'in öğrettiği, Tanrı Ülgen'in isteğiyle insan ve hayvanları gemiye aldığı, her yerin su içinde kaldığı, sular çekilip çekilmediğini öğrenmek için Nama'nın kuzgunu gönderdiği, kuzgunun dönmemesi üzerine kargayı gönderdiği, onun da dönmemesi üzerine güvercini gönderdiği, güvercinin gagasında bir dal ile geri döndüğü, geminin Uludağ denilen bir tepenin üzerinde durduğu gibi kıssa ve rivayetlerde yer alan ayrıntılar İsrailiyat kaynaklıdır.

Şamanistlerde söylenen Tufan efsanesinin Samilerin Tufan hikâyesinden alınmış ve şamanizm unsurlarıyla süslenmiş olduğu açıkça görülmektedir. Bununla beraber tanrılardan birinin Yayık (büyük su) Han adını taşıması dikkate değer. Büyük Türk ırmaklarından birinin adı olan Yayık (şimdiki adı Ural) Ptolemeos'den beri malumdur, “

yaygın su” anlamını ifade eder. İhtimal ki eski zamanlarda şamanizmin kendine mahsus bir tufan efsanesi bulunmuş, sonraları Samilerin efsanesiyle karıştırılmıştır (İnan 1986:23).

Kuran’da “Nuh Peygamber” kırk üç yerde geçer. Tufan olayı nedeniyle Âdem’den sonra gelen Nuh Peygamber insanlığın ikinci babası olarak kabul edilir. Kuran’ın yirmi sekiz ayetten oluşan 71. suresi Nuh Peygamber’in adıyla isimlendirilmiştir. Nuh Peygamber adı ile anılan Nuh Tufanı Kuran’da Hud suresinin 25-44. ayetlerinde anlatılmaktadır.¹⁴² Kuran’a göre Nuh’un Peygamberliği ve Nuh Tufanı şu şekildedir:

“Şüphesiz, Biz Nuh’u; Kavmini, onlara acı bir azap gelmeden evvel uyar, diye kendi kavmine [peygamber olarak] gönderdik. O da dedi ki: “Ey Kavmim, gerçek şu ki, ben size [gönderilmiş] apaçık bir uyarıcıyım.” “Allah’a kulluk edin, O’ndan korkun ve bana itaat edin.” “Ki günahlarınızı bağışlasın ve sizi adı konulmuş bir ecele kadar ertelesin. Elbette Allah’ın eceli geldiği zaman, o ertelenmez. Bir bilmiş olsaydınız.” Dedi ki: “Rabbim, gerçekten kavmimi gece ve gündüz davet edip durdum.” “Fakat davet etmem, bir kaçıştan başkasını artırmadı.” “Doğrusu ben, onları bağışlaman için her davet edişimde, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar, örtülerini başlarına çektiler ve büyüklük tasladıkça büyüklük gösterip direttiler.” “Sonra onları açıktan açığa davet ettim.” “Daha sonra onlara açıkça ilan ettim ve kendilerine gizli gizli yollarla yanaşmak istedim.” “Bundan böyle” dedim. “Rabbinizden mağfiret isteyin; çünkü gerçekten O, çok bağışlayandır. “Üzerinize gökten sağanak yağdırın.” “Size mallar ve çocuklarla yardımda bulunsun. Size bağlar-bahçeler versin, ırmaklar da versin.” “Size ne oluyor ki, Allah’tan bir vakarı ummuyorsunuz?” “Oysa O, sizi gerçekten tavır tavır yaratmıştır.” “Görmüyor musunuz; Allah, yedi göğü birbirleriyle bir uyum içinde yaratmıştır?” “Ve ayı bunlar içinde bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır.”“Allah, sizi yerden bir bitki bitirdi.” “Sonra sizi yine oraya geri çevirecek ve sizi bir çıkarışla diriltip-çıkarcaktır.” “Allah, yeri sizin için bir yaygı kıldı.” “Öyle ki, onun içinde geniş yollarında gezip-dolaşırsınız, diye.” Nuh: “Rabbim, gerçekten onlar bana isyan ettiler; mal ve çocukları kendisine ziyandan başka bir şeyi artırmayan kimselere uydular.” “Ve büyük büyük hileli düzenler kurdular.” Ve dediler ki: “Kendi ilahlarınızı bırakmayın; bırakmayın ne Vedd’i, ne Suva’ı, ne Yeğus’u, ne Yeuk’u ve ne de Nesr’i.”“Böylece onlar, çoğu kimseyi şaşırtıp saptırdılar. Sen de o zalimlere sapıklıktan başkasını arttırma.” Bunlar, hataları dolayısıyla suda boğuldular, sonra ateşe sokuldular. O zaman da Allah’ın dışında hiçbir yardımcı bulamadılar. Nuh “Rabbim, yeryüzünde kafirlerden yurt edinen hiç kimseyi bırakma.” dedi. “Çünkü Sen onları bırakacak olursan, Senin kullarını şaşırtıp saptırırlar ve onlar, kötülükten sınırı aşan kafirden başkasını doğurmazlar.” “Rabbim, beni, annemi, babamı, mümin olarak evime

¹⁴² Tefsirlerde geçen Nuh Peygamber’in kıssası için bkz. Çelem 2016: 69-179.

gireni, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları başışla. Zalimlere yıkımdan başkasını arttırma.” (Nuh 71: 1-28).

“Kavminden, ileri gelen inkarcılar: “Biz seni yalnızca bizim gibi bir beşerden başkası görmüyoruz; sana, sığ görüşlü olan en aşağılıklarımızdan başkasının uyduğunu görmüyoruz ve sizin bize bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Aksine, biz sizi yalancılar sanıyoruz” dedi. Dedi ki: “Ey kavmim, görüşünüz nedir söyleyin? Eğer ben Rabbimden apaçık bir belge üzerinde isem ve Rabbim bana Kendi Katından bir rahmet vermiş de sizin gözlerinizden saklı tutulmuşsa? Siz bunu istemiyorken biz sizi buna zorlayacak mıyız?” “Ey Kavmim, ben sizden buna karşılık bir mal istemiyorum. Benim ecrim, yalnızca Allah’a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim. Onlar gerçekten Rablerine kavuşacaklar. Ancak ben sizi, cahillik etmekte olan bir kavim görüyorum. “Ey kavmim, ben onları kovarsam, Allah’tan bana kim yardım edecek? Hiç düşünmez misiniz?” “Ben size Allah’ın hazineleri yanımdadır demiyorum, gaybı da bilmiyorum. Melek olduğumu söylemiyorum ve gözlerinizin aşağılık gördüklerine, Allah kesin olarak bir hayır vermez de demiyorum. Nefislerinde olanı Allah daha iyi bilir. Bu durumda gerçekten o zaman zalimlerdenimdir.” Dediler ki: “Ey Nuh, bizimle çekişip-durdun, bu çekişmede ileri de gittin. Eğer doğru söylüyorsan, bize vaadettiğini getir.” Dedi ki: “Eğer dilerse, onu size Allah getirir ve siz aciz bırakacak değilsiniz.” “Eğer Allah sizi azdırmayı dilemişse, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdümün size yararı olmaz. O sizin Rabbinizdir ve O’na döndürüleceksiniz.” Onlar: “Bunu kendisi uydurdu” mu diyorlar? De ki: “Eğer onu ben uydurduysam, günahım bana aittir. Ama ben, sizlerin suç olarak işlemekte olduklarımızdan uzağım.” Nuh’a vahyedildi: “Gerçekten iman edenlerin dışında, kesin olarak kimse inanmayacak. Şu halde onların işlemekte olduklarından dolayı üzülme.” “Bizim gözetimimiz altında ve vahyimizle gemiyi imal et. Zulmedenler konusunda Bana hitapta bulunma. Çünkü onlar suda boğulacaklardır.” Gemiyi yapıyordu. Kavminin ileri gelenleri kendisine her uğradığında onunla alay ediyordu. O: “Eğer bizimle alay ederseniz, alay ettiğiniz gibi biz de sizlerle alay edeceğiz” dedi. “Artık, ileride bileceksiniz. Aşağılatıcı azap kime gelecek ve sürekli azap kimin üstüne çökecek.” Sonunda emrimiz geldiğinde ve tandır feveran ettiği zaman, dedik ki: “Her birinden ikişer çift [hayvan] ile aleyhlerinde söz geçmiş olanlar dışında, aileni ve iman edenleri ona yükle.” Zaten onunla birlikte çok azından başkası iman etmemişti. Dedi ki: “Ona binin. Onun yüzmesi de, demir atması da Allah’ın adıyladır. Şüphesiz, benim Rabbim başışlayandır, esirgeyendir.” Onlarla dağlar gibi dalga içinde yüzüyorken Nuh, bir kenara çekilmiş olan oğluna seslendi: “Ey oğlum, bizimle birlikte bin ve kafirlerle birlikte olma.” Dedi ki: “Ben bir dağa sığınacağım, o beni sudan korur.” Dedi ki: “Bugün Allah’ın emrinden, esirgeyen olan [Allah]dan başka bir koruyucu yoktur.” Ve ikisinin arasına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu. Denildi ki: “Ey yer, suyunu yut ve ey gök, sen de tut.” Su çekildi, iş bitiriliverdi, [gemi de] Cudi üstünde durdu ve zalimler topluluğuna da: “Uzak olsunlar” denildi. Nuh, Rabbine seslendi. Dedi ki: “Rabbim, şüphesiz benim oğlum ailemdendir ve Senin vadin de doğrusu haktır. Sen

hakimlerin hakimisin.” Dedi ki: “Ey Nuh, kesinlikle o senin aileden değildir. Çünkü o, salih olmayan bir iş [yapmıştır]. Öyleyse hakkında bilgin olmayan şeyi Benden isteme. Gerçekten Ben, cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum.” Dedi ki: “Rabbim, bilgim olmayan şeyi Senden istemekten Sana sığmırım. Ve eğer beni bağışlamaz ve beni esirgemezsen, hüsrana uğrayanlardan olurum.” “Ey Nuh” denildi. “Sana ve seninle birlikte olan ümmetler üzerine Bizden selam ve bereketlerle [gemiden] in. [Sizden türeyecek diğer kafir] Ümmetleri de yararlandıracağız, sonra onlara Bizden acı bir azap dokunacaktır.” (Hud 11:27-44).

Kutsal Kitap'ta Nuh'un Peygamberliği ve Nuh Tufanı ile ilgili bilgiler kronolojik bir sırayla ayrıntılı olarak aktarılmıştır.¹⁴³ Kutsal Kitap'ta bu kıssa şu şekilde geçmektedir:

“Yeryüzünde insanlar çoğalmaya başladı, kızlar doğdu. İlahi varlıklar insan kızlarının güzelliğini görünce beğendikleriyle evlendiler. Rab, “Ruhum insanda sonsuza dek kalmayacak, çünkü o ölümlüdür” dedi, “İnsanın ömrü yüz yirmi yıl olacak.” İlahi varlıkların insan kızlarıyla evlenip çocuk sahibi oldukları günlerde ve daha sonra yeryüzünde Nefiller vardı. Bunlar eski çağ kahramanları, ünlü kişilerdi. Rab baktı, yeryüzünde insanın yaptığı kötülük çok, aklı fikri hep kötülükte. İnsanı yarattığına pişman oldu. Yüreği sızladı.”Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri, kuşları yeryüzünden silip atacağım” dedi, “Çünkü onları yarattığıma pişman oldum.” Ama Nuh Rabbin gözündeki lütuf buldu. Nuh'un öyküsü şöyledir: Nuh doğru bir insandı. Çağdaşları arasında kusursuz biriydi. Tanrı yolunda yürüdü. Üç oğlu vardı: Sam, Ham, Yafet. Tanrı'nın gözündeki yeryüzü bozulmuş, zorbalıkla dolmuştu. Tanrı yeryüzüne baktı ve her şeyin ne denli bozulduğunu gördü. Çünkü insanlar yoldan çıkmıştı. Tanrı Nuh'a, “İnsanlığa son vereceğim” dedi, “Çünkü onlar yüzünden yeryüzü zorbalıkla doldu. Onlarla birlikte yeryüzünü de yok edeceğim. Kendine gofer ağacından bir gemi yap. İçini dışını ziftle, içeriye kamaralar yap. Gemiye şöyle yapacaksın: Uzunluğu üç yüz, genişliği elli, yüksekliği otuz arşın olacak. Pencere de yap, boyu yukarıya doğru bir arşını bulsun. Kapıyı geminin yan tarafına koy. Alt, orta ve üst güverteler yap. Yeryüzüne tufan göndereceğim. Göklerin altında soluk alan bütün canlıları yok edeceğim. Yeryüzündeki her canlı ölecek. Ama seninle bir antlaşma yapacağım. Oğulların, karın, gelinlerinle birlikte gemiye bin. Sağ kalabilmeleri için her canlı türünden bir erkek, bir dişi olmak üzere birer çifti gemiye al. Çeşit çeşit kuşlar, hayvanlar, sürüngenler sağ kalmak için çiftler sana gelecekler. Yanına hem kendin, hem onlar için yenebilecek ne varsa al, ilerde yemek üzere depola.”Nuh Tanrı'nın bütün buyruklarını yerine getirdi. Rab Nuh'a, “Bütün ailenle birlikte gemiye bin” dedi, “Çünkü bu kuşak içinde yalnız seni doğru buldum. Yeryüzünde soyları tükenmesin diye, yanına temiz sayılan hayvanlardan erkek ve dişi olmak üzere yedişer çift, kirli sayılan

¹⁴³ Tevrat ve Kuran'da Nuh Peygamber hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Demirer 1999: 10-106.

hayvanlardan birer çift, kuşlardan yedişer çift al. Çünkü yedi gün sonra yeryüzüne kırk gün kırk gece yağmur yağdıracağım. Yarattığım her canlıyı yeryüzünden silip atacağım.” Nuh Rabbin bütün buyruklarını yerine getirdi. Yeryüzünde tufan koptuğunda Nuh altı yüz yaşındaydı. Nuh, oğulları, karısı, gelinleri tufandan kurtulmak için hep birlikte gemiye bindiler. Tanrı'nın Nuh'a buyurduğu gibi temiz ve kirli sayılan her tür hayvan, kuş ve sürüngenden erkek ve dişi olmak üzere birer çift Nuh'a gelip gemiye bindiler. Yedi gün sonra tufan koptu. Nuh altı yüz yaşındayken, o yılın ikinci ayının on yedinci günü enginlerin bütün kaynakları fışkırdı, göklerin kapakları açıldı. Yeryüzüne kırk gün kırk gece yağmur yağdı. Nuh, oğulları Sam, Ham, Yafet, Nuh'un karısıyla üç gelini tam o gün gemiye bindiler. Onlarla birlikte her tür hayvan [evcil hayvanların, sürüngenlerin, kuşların, uçan yaratıkların her türü] gemiye bindi. Soluk alan her tür canlı çifter çifter Nuh'un yanına gelip gemiye bindi. Gemiye giren hayvanlar Tanrı'nın Nuh'a buyurduğu gibi erkek ve dişiydi. Rab Nuh'un ardından kapıyı kapadı. Tufan kırk gün sürdü. Çoğalan sular gemiyi yerden yukarı kaldırdı. Sular yükseldi, çoğaldıkça çoğaldı; gemi suyun üzerinde yüzmeye başladı. Sular öyle yükseldi ki, yeryüzündeki bütün yüksek dağlar su altında kaldı. Yükselen sular dağları on beş arşın aştı. Yeryüzünde yaşayan bütün canlılar yok oldu; kuşlar, evcil ve yabani hayvanlar, sürüngenler, insanlar, soluk alan bütün canlılar öldü. Rab insanlardan evcil hayvanlara, sürüngenlerden kuşlara dek bütün canlıları yok etti, yeryüzündeki her şey silinip gitti. Yalnız Nuh'la gemidekiler kaldı. Sular yüz elli gün boyunca yeryüzünü kapladı. Sonra Tanrı Nuh'u ve gemideki evcil ve yabani hayvanları anımsadı. Yeryüzünde bir rüzgâr estirdi, sular alçalmaya başladı. Enginlerin kaynakları, göklerin kapakları kapandı. Yağmur dindi. Sular yeryüzünden çekilmeye başladı. Yüz elli gün geçtikten sonra sular azaldı. Gemi yedinci ayın on yedinci günü Ararat dağlarına oturdu. Sular onuncu aya kadar sürekli azaldı. Onuncu ayın birinde dağların doruğu görüldü. Kırk gün sonra Nuh yapmış olduğu geminin penceresini açtı. Kuzgunu dışarı gönderdi. Kuzgun sular kuruyuncaya kadar dönmedi, uçup durdu. Bunun üzerine Nuh suların yeryüzünden çekilip çekilmediğini anlamak için güvercini gönderdi. Güvercin konacak bir yer bulamadı, çünkü her yer suyla kaplıydı. Gemiye, Nuh'un yanına döndü. Nuh uzanıp güvercini tuttu ve gemiye, yanına aldı. Yedi gün daha bekledi, sonra güvercini yine dışarı saldı. Güvercin gagasında yeni kopmuş bir zeytin yaprağıyla akşamleyin geri döndü. O zaman Nuh suların yeryüzünden çekilmiş olduğunu anladı. Yedi gün daha bekledikten sonra güvercini yine gönderdi. Bu kez güvercin geri dönmedi. Nuh altı yüz bir yaşındayken, birinci ayın birinde yeryüzündeki sular kurudu. Nuh geminin üstündeki kapağı kaldırıncaya toprağın kurumuş olduğunu gördü. İkinci ayın yirmi yedinci günü toprak tümüyle kurumuştü. Tanrı Nuh'a, “Karın, oğulların ve gelinlerinle birlikte gemiden çık” dedi. “Kendinle birlikte bütün canlıları, kuşları, hayvanları, sürüngenleri de çıkar. Üresinler, verimli olsunlar, yeryüzünde çoğalsınlar.” Nuh karısı, oğulları ve gelinleriyle birlikte gemiden çıktı. Bütün hayvanlar, sürüngenler, kuşlar, yeryüzünde yaşayan her tür canlı da gemiyi terk etti. Nuh Rabbe bir sunak yaptı. Orada bütün temiz sayılan hayvanlarla kuşlardan yakmalık sunular sundu. Güzel kokudan hoşnut olan Rab içinden şöyle dedi:

“İnsanlar yüzünden yeryüzünü bir daha lanetlemeyeceğim. Çünkü insan yüreğindeki eğilimler çocukluğundan beri kötüdür. Şimdi yaptığım gibi bütün canlıları bir daha yok etmeyeceğim. Dünya durdukça, Ekin ekmek, biçmek, Sıcak, soğuk, Yaz, kış, Gece, gündüz hep var olacaktır.” Tanrı, Nuh’u ve oğullarını kutsayarak, “Verimli olun, çoğalıp yeryüzünü doldurun” dedi. “Yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümü sizden korkup ürkecek. Yeryüzündeki bütün canlılar, denizdeki bütün balıklar sizin yönetiminize verilmiştir. Bütün canlılar size yiyecek olacak. Yeşil bitkiler gibi, hepsini size veriyorum.” Yalnız kanlı et yemeyeceksiniz, çünkü kan canı içerir. Sizin de kanınız dökülürse, hakkınızı kesinlikle arayacağım. Her hayvandan hesabını soracağım. Her insandan, kardeşinin canına kıyan herkesten hakkınızı arayacağım.” Kim insan kanı dökerse, Kendi kanı da insan tarafından dökülecektir. Çünkü Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Verimli olun, çoğalın. Yeryüzünde üreyin, artın.” Tanrı Nuh’a ve oğullarına şöyle dedi: “Sizinle ve gelecek kuşaklarınızla, sizinle birlikteki bütün canlılarla [kuşlar, evcil ve yabani hayvanlar, gemiden çıkan bütün hayvanlarla] antlaşmamı sürdürmek istiyorum. Sizinle antlaşmamı sürdüreceğim: Bir daha tufanla bütün canlılar yok olmayacak. Yeryüzünü yok eden tufan bir daha olmayacak.” Tanrı şöyle sürdürdü konuşmasını: “Sizinle ve bütün canlılarla kuşaklar boyu sonsuza dek sürecek antlaşmamın belirtisi şu olacak: Yayımı bulutlara yerleştireceğim ve bu, yeryüzüyle aramdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Yeryüzüne ne zaman bulut göndersem, yayım bulutların arasında ne zaman görünse, sizinle ve bütün canlı varlıklarla yaptığım antlaşmayı anımsayacağım: Canlıları yok edecek bir tufan bir daha olmayacak. Ne zaman bulutlarda yay görünse, ona bakıp yeryüzünde yaşayan bütün canlılarla yaptığım sonsuza dek geçerli antlaşmayı anımsayacağım.” Tanrı Nuh’a, “Kendimle yeryüzündeki bütün canlılar arasında sürdüreceğim antlaşmanın belirtisi budur” dedi.” (Yaratılış 6: 1-9).

Nuh Peygamber ile ilgili İbranilere ait kıssa, ana hatlarıyla şu şekilde anlatılmaktadır:

Nuh Peygamber, masumiyetini kaybetmemek için, tüm zorlamalara rağmen evlenme konusunda o kadar isteksiz davrandı ki en sonunda Tanrı onun Hanok’un kızı Naama ile evlenmesini istedi. Naama, yozlaşan toplumda İstahar’dan beri iffetini koruyan tek kadındı. Tanrı yolunda yürüyen Nuh Peygamber’in Naama ile birlikteliğinden üç erkek çocuğu oldu: Sam, Ham ve Yafet oğulları büyüüp evlenme çağına geldiklerinde Nuh Peygamber onları, Metuselah’ın oğlu olan Eliakim’in kızları ile evlendirdi. Tufanın geleceği Tanrı tarafından kendisine bildirilen Nuh Peygamber, bu haberi her gittiği yerde insanlara anlatarak tövbe etmelerini ve günah işlemekten vazgeçmelerini sağlamaya çalıştı. Sözleri bir meşale gibi kesin ve açık olmasına karşın insanlar onunla alay ettiler: Tufan dediğin şey de nedir? Eğer bir ateş topundan bahsediyorsan bizi ateşten koruyacak alithamız (asbest?) var. Eğer bu suysa, bizi yerden fıskırıp gelen sellerden koruyacak demirden örtülerimiz var. Gökten akıp gelen sellerden de agebi

(tente?) kullanarak korunabiliriz. Nuh Peygamber tüm bunlara: Ancak Tanrı topuklarınızın altından fokurdayıp çıkacak sularla tufan yaratacak! diye karşılık verdi. Bu sefer de insanlar kendilerinden emin bir gururla: Bu tufan ne kadar büyük olursa olsun, o kadar uzunuz ki sular ancak boyunlarımıza kadar ulaşabilir. Ve Tanrı eğer Tehom'un bentlerini açmaya kalkarsa da biz o yarıkları ayaklarımızın altlarıyla kapatıp suyun çıkmasını engelleriz. Tanrı bunun üzerine Nuh Peygamber'e, içine kendisinin, ailesinin ve yeryüzünde yaşayan diğer bütün canlı varlıkların sığabileceği büyüklükte gofer ağacından bir gemi inşa etmesini söyledi. Buna göre Nuh Peygamber, içini ve dışını ziftle kaplayacağı gemiye temiz sayılan her hayvan ve kuş türünden erkek ve dişi olmak üzere yedi çift; temiz sayılmayan hayvan ve kuş türünden erkek ve dişi olmak üzere iki çift; yine her çeşit sürüngen türünden de erkek ve dişi olmak üzere iki çift canlıyı alacaktı. Nuh Peygamber, gemisine alacağı her canlı için yiyecek de bulduracaktı. Tanrı'nın gazabını erteleme umuduyla çok yavaş çalışan Nuh Peygamber, kendisine buyrulan gemiyi inşa etmek için elli iki yıl uğraştı. Gemiye bizzat Tanrı tasarladı. Üç güvertesi olan geminin pruvasından kık kısmına olan uzunluk üç yüz arşın gelirken genişliği elli, yüksekliği ise otuz arşındı. Her güvertede yüzlerce kabin bulunmaktaydı. En alt güverteye vahşi ve evcil bütün hayvanlar; ortadakine bütün kuşlar ve en üstteki güverteye de sürünen hayvanlarla birlikte Nuh Peygamber'in ailesi yerleşti. Dolaşan ruhların bir kısmı da gemiye bindi ve hayatlarını bu şekilde kurtardılar. Hiçbir kabine sığmayacak kadar büyük olan iki canavar da bu gemi sayesinde kurtuldu. Reem, burnunu kık kısmına koyarak geminin ardından yüzdü. Diğer canavar ise dev Og'du. Bu dev, Hiya'nın, şimdilerde eşi olan Ham ile yaşadığı birliktelikten dünyaya gelmiş ve annesinin ricasıyla gemiye bir ip-merdivenle bağlanmış ve kafasını suyun üzerinde tutarak suların altında can vermesi engellenmişti. Og, Nuh Peygamber'e, hayatını kurtarması karşılığında duyduğu minnettarlığı göstermek için onun kölesi olacağına yemin etti. Ne var ki tufan boyunca bizzat Nuh Peygamber tarafından bir lombar deliğinden şefkatle beslenmesine karşın yolculuğun ardından, yaptığı kötülöklere ve işlediği günahlara kaldığı yerden devam etti. Nuh Peygamber, kendisine söylendiği gibi bütün canlıları bir araya getirmeye kalktığıında işin zorluğu karşısında umutsuzluğa kapılıp kaygılandı. Evrenin Efendisine, bu kadar büyük bir işin üstesinden nasıl geleceğim? diye haykırdı. Bunun üzerine her türün koruyucu meleği Cennetten yeryüzüne indi. Elllerinde seleler dolusu saman ve yemle tüm hayvanları sanki kendi başlarına gelmişler gibi gemiye yöneltti. Tüm hayvanlar, Metuşelah'ın

dokuz yüz altmış dokuz yıl süren ömrünün sonlanacağı, Tufanın kopacağı günün bir hafta öncesinde geminin bulunduğu yere geldiler. Tanrı bu yas zamanını, insanın tövbe edip günahlarından kurtulması için son bir şans olarak bahşetti. Tanrı daha sonra Nuh Peygamber'e geminin girişinde oturmasını ve kendisine doğru gelen her canlıyı gözetlemesini istedi. Önünde eğilenleri gemiye kabul etmesini, eğilmeyip dik duranları kabul etmemesini istedi. Bazı yazarlar, Tanrı'nın buyruğuna göre, eğer canlı çiftlerinden erkek olan dişisine göre daha kibirli davranmış olsa bile her ikisinin de kabul edildiğini; aksi durumunda ise hiçbirinin gemiye binmesine izin verilmediğini ileri sürer. Buna göre, Tanrı bu emirleri sapkınlığın artık sadece insanlar değil, hayvanlar arasında da yayılmasıyla ilgilidir. Zira hayvanlar kendi türlerinden eşlerini reddetmişlerdi. Aygır, dişi eşekle; erkek eşek, kısrakla; köpek, dişi kurtla; yılan, kaplumbağa ile çiftleşmişti. Buna benzer pek çok anormallikler yaşanmaktaydı üstelik dişiler sık sık erkeklerinden daha üstün olduklarını düşünüyorlardı. Tanrı, kendi buyruğuna uymayanlar dışında bütün canlıları yok etmeye karar verdi. Tufan başladığında yeryüzünün temelleri sarsılıp, sallandı, güneş karardı, şimşekler çakıp, yıldırımlar gürledi. Daha önceden hiç duyulmamış bir ses, dağlardan ve ovalardan yankılanarak kulakları sağır edercesine çınlayıp durdu. Tanrı bu şekilde günahkârları yola getirmeyi, onların tövbe etmelerini sağlamayı denedi. Ne var ki bu da işe yaramadı. Ahlaksızlığı cezalandırmak için ateşten ziyade su seçildi. Bunun için Tanrı Cennetin bent kapaklarını, iki Pleiadeleri yerinden oynatarak açtı. Bu şekilde yukarıdaki sularla aşağıdaki sular Tanrı'nın yaratılış zamanında birbirinden ayırdığı Tehom'un eril ve dişil elementleri tekrar birleşip dünyanın her tarafını yerle bir etti. Tufan, Nuh Peygamber altı yüz yaşındayken, ikinci ayın on yedinci gününde başladı. Nuh Peygamber ve ailesinin bütün fertleri gemiye binmişler ve onlar yerlerini alır almaz da Tanrı bizzat geminin kapısını kapatmıştı. Tüm bunlar olurken Nuh Peygamber'in kendisi bile, Tanrı'nın kendi elleriyle yarattığı bu eseri yok edeceğine ihtimal vermemiş ve bu yüzden sular ayak bileklerine ulaşana dek gemiye binmemişti. Sular çok geçmeden dünyanın her yanını kapladı. Yedi yüz bin günahkâr aynı anda geminin etrafını sararak Nuh Peygamber'e yalvarmaya başladılar: Kapıları aç! içeri girmemize izin ver! Nuh Peygamber, kendisine seslenenlere geminin içinden cevap verdi: Sizi tam yüz yirmi yıl boyunca günahlarınızdan tövbe edip doğru yola girmeniz için uyarmadım mı? Geminin etrafını saranlar: Bizler şimdi pişman olduk, tövbe ediyoruz, dediler. Ancak çok geç, dedi Nuh Peygamber. Günahkârlar bu cevabı aldıklarında kapıyı kırmaya ve gemiyi devirmeye çalıştılar. Ne var ki tam bu sırada,

kendileri de gemiye girmeye çalışan ancak reddedilen bir grup kurt, aslan ve ayı orada bulunanların yüzlercesini öldürerek parçalara ayırdı. Geri kalanlar ise ölüm korkusuyla geminin yanından ayrıldılar. Tehom'un aşağıdaki suları yükseldiğinde günahkârlar ilk olarak çocukları su kaynaklarının ağzına atarak onu, bu şekilde tıkayıp kapatmayı denediler. Bu işe yaramayınca da ağaçlara, tepelere çıktılar. Yağmur sularıyla iyice coşan ve kabaran sular gemiyi kısa süre içerisinde kaldırdı ve yükselen sular en sonunda gemiyi en yüksek dağın on beş arşın üzerine taşıdı, ancak geminin içindekiler, her yandan vuran dalgalarla bir yandan öbür yana, tıpkı kaynayan bir kaptaki fasulye taneleri gibi savrulup durdular. Bazı yazarlar Tanrı'nın Tufan sularını, çukurun alevleriyle kaydattığını, en azgın şehvetleri bu suyla haşladığını; ya da günahkârların üzerine birer ateş topuna dönüşen yağmur taneleri gönderdiğini veya leş kuşlarının, günahkârlar yüzerken onların gözlerini çıkarmalarına izin verdiğini ileri sürerler. Geminin çatısında asılı duran bir inci Nuh Peygamber ve ailesi için hiç sönüp eksilmeden ışık saçtı. İncinin ışığı azalmaya başladığında Nuh Peygamber, gündüzün yakınlaştığını, gün ışığının doğmaya yakın olduğunu; ışık artınca da gecenin yaklaşmakta olduğunu anlıyor ve bu şekilde Şabat Günlerinin hesabını şaşırmamış oluyordu. Buna karşın bazı yazarlar bahsedilen ışığın Başmelek İsrail tarafından Nuh Peygamber'e verilen kutsal bir kitaptan yayıldığını ve safirlerle ciltlenmiş bu kitapta yıldızlara ait tüm bilgilerin yanı sıra şifa sanatı ile cinlere hâkim olup onları denetim altına alma sırları da bulunmakta olduğunu söylerler. Nuh Peygamber kendisine verilen bu kitabı daha sonra oğlu Şam'a verdi. Bu Kitap Şam'dan İbrahim'e; İbrahim'den Yakup'a; Levi'ye, Yeşu'ya ve Süleyman'a geçti. Tufanı takip eden on iki ay boyunca, her an işleri ve sorumluluklarıyla meşgul olan Nuh Peygamber ve oğulları uyku yüzü görmedi. Bazı yaratıklar sabahın ya da gecenin ilk saatinde yemeye, bazıları günün ya da gecenin ikinci, üçüncü, dördüncü hatta daha geç vakitlerinde karınlarını doyurmaya alışıklardı. Ayrıca her bir hayvanın kendi yemiyle beslenmesi gerekiyordu: develer saman yerken, eşekler, çavdar; filler, asma dallarıyla; devekuşu ise cam kırıklarıyla besleniyordu. Buna karşın bir söylenceye göre ise bütün hayvanlar, kuşlar, sürünen şeyler ve insanlar sadece tek bir yiyecek, incir-ekmeği yiyerek bu yolculuğu tamamlamışlardı. Nuh Peygamber yolculuğun bir anında Tanrıya yalvararak sıkıntısını anlattı: Kâinatın Efendisi, bu hapishaneden çıkmama izin ver! Bedenim ve ruhum aslan, panter ve ayıların yaydığı kokulara artık dayanamıyor. Bir diğer sıkıntı da bukalemunla alakalıydı, zira hiçkimse onun ne yediğini ve nasıl beslendiğini bilmiyordu. Günlerden bir gün Nuh Peygamber,

bir nar parçalayıp içindeki kurtçuklardan biri yere düşünce, açlıktan ölmek üzere olan bukalemunun kurtçuğa saldırıp onu hemen midesine indirdiğini gördü. Bunun üzerine Nuh Peygamber, devedikeni sürgünlerini yoğurdu ve bu karışımdan oluşan kurtçuklarla hayvanı besledi. Yolculuk boyunca aslanlara tebelleş olan ateş, onların hastalanmasına neden oldu, bu şekilde diğer hayvanları parçalayıp yemelerini engelleyip, öküzler gibi et yerine ot yemelerini sağladı. Nuh Peygamber'in gözleri bir ara, bir köşeye sıkışıp kalmış olan Zümrüdü Anka kuşuna takıldı. Sen neden yiyecek istemiyorsun? diye sordu. Siz ve aileniz o kadar meşguldünüz ki, sizleri rahatsız etmek istemedim. Bu cevap üzerine Nuh Peygamber, Zümrüdü Anka kuşuna dönerek: Tanrı'nın izniyle hiç ölmeyeceksin, diyerek onu kutsadı. Nuh Peygamber, yolculuk boyunca oğulları ile eşlerini birbirlerinden ayırarak onların birlikte olmalarını yasakladı. Tüm evrende yaşayanlar yok oluyorken, yeryüzünün tekrar canlılarla doldurulmasına izin vermedi. Nuh Peygamber, aynı yasağı bütün hayvanlar, kuşlar ve sürüngenler için de getirdi. Bu yasağa sadece Ham, köpek ve kuzgun uymadı. Ham'ın, babasının buyruğuna uymaması ise tamamen eşini bir utançtan koruma amaçlıydı. Zira Ham eşiyile birlikte olmasaydı, Sam ile Yafet onun Düşen Melek Samhazai ile yaşadığı yasak aşktan bir çocuk dünyaya getireceğini öğreneceklerdi. Ne var ki Tanrı, Nuh'un oğlu Sam'ın derisini siyaha çevirerek onu cezalandırdı. Köpek ve kuzgun da buyruğa itaat etmemelerinin karşılığını aldılar. Tanrı, köpeğe eşiyile çiftleştikten sonra ona yapışıp kalma cezasını verirken; kuzgun ise gagasıyla dişi kuş olarak döllendi. Tufanın başlamasından yüz elli gün sonra -bazı yazarlar bu sürenin kırk gün olduğunu ileri sürer- Tanrı, Cennetin bent kapaklarını, Büyük Ayı takım yıldızından ödünç aldığı iki yıldızla kapadı. Büyük Ayı hâlâ geceleri Pleiadalardan peşine düşerek: Yıldızlarımı geri ver! deyip durur. Daha sonra, Tufan yavaş yavaş etkisini azaltıp, sular çekilene dek Tanrı Tehom'un sularını durduracak ve onu yeryüzünün kıyısına sürececek bir rüzgâr gönderdi. Yedinci ayın yedinci gününe gelindiğinde Nuh Peygamber'in gemisi Ararat Dağı'na oturdu. Onuncu ayın ilk gününde ise diğer dağların zirveleri görünmeye başladı. Kırk gün daha bekleyen Nuh Peygamber, geminin penceresini açarak kuzgunu dışarıya gönderip, ondan dış dünyadan haber getirmesini istedi. Ancak kuzgun kendisine böyle bir görev verilmesinden hoşnut olmayarak küstah bir tavırla Nuh Peygamber'e: Senin Efendin, Tanrı benden nefret ediyor. Sen de öyle! Temiz sayılan canlılardan yedi, temiz sayılmayanlardan iki tanesini gemiye alman O'nun emri değil miydi? Neden böylesine tehlikeli bir görev için beni seçiyorsun. Gemide benim türümden sadece ben ve eşim

bulunmakta. Bunun için neden yedi tane olan güvercinleri seçmiyorsun? Eğer soğuk ya da sıcaktan ölürsem, dünya kuzgunlardan yoksun olacak. Yoksa benim eşime sahip olmayı mı arzuluyorsun? dedi. Nuh Peygamber duydukları karşısında haykırarak: Seni günahkâr, dedi. Suyun üzerindeyken kendi eşimle olmak bile bana yasaklandı. Eşim dururken kendi türümden olmayan bir canlıyla mı birlikte olacağım? Bu sözlerden sonra kuzgun gemide saklandı. Her bölümü dikkatle arayan Nuh Peygamber, kaçağı çok geçmeden dişi bir kartalın kanatlarının altına gizlenmiş halde buldu: Seni günahkâr. Seni gemiden çıkıp tufanın bitip bitmediğini öğrenmeye göndermedim mi? Hemen sana söyleneni yap! Kuzgun saygısız bir şekilde: Tam düşündüğüm gibi. Eşime karşı senin tutkulu isteklerin var! dedi. Bu sözler üzerine Nuh Peygamber, sinirlendi ve bağırdı: Tanrı, bana iftira ettiğin gaganı lanetlesin! Olup bitenlere şahit olan canlıların hepsi de Âmin! dedi. Nuh Peygamber geminin penceresini açtı ve kuzgun dışarıya çıktı. Tüm bunlar olurken kuzgun, kanatlarının altına sığındığı dişi kartalın yanı sıra diğer leş kuşlarıyla da birlikte olmuş ve onların da mizacını yozlaştırmıştı. Ne var ki dışarıya çıkmasıyla geri gelmesi bir oldu. Bir kez daha dışarıya gönderilmesine rağmen tekrar geriye döndü. Üçüncü kez çıkarıldı. Bu sefer geri dönmek yerine midesini leşlerle doldurmayı tercih etti. Nuh Peygamber aynı emri bu kez bir güvecine verdi. O da üzerine konacağı hiçbir ağaç bulamadığından çok geçmeden geri döndü. Nuh Peygamber yedi gün daha bekleyip güvercini bir kez daha dışarıya gönderdi. Güvercin bu kez gemiye akşam üzeri, gagasında yeşil bir zeytin yaprağı olduğu halde geldi. Yedi gün daha beklendi ve Nuh Peygamber güvercini tekrar dışarı gönderdi ama bu kez kuş geri gelmedi. Birinci ayın ilk gününde, Nuh Peygamber bu kez kendisi geminin üzerine çıkıp etrafa bakındı. Gördüğü tek şey uzakta bulunan dağlara dek uzanan çamur deryasıydı. Öyle ki Âdem'in mezarı bile ortalıkta görünmüyordu. İkinci ayın yirmi yedinci gününe kadar esen rüzgârlar ve parlayan güneş bu bataklığı ancak kurutabildi. Ayakları yere basar basmaz Nuh Peygamber, yerden topladığı taşlarla Tanrı'ya bir sunak inşa etti. Tanrı kendisine yapılan yakmalık sunuların kokusunu aldığı anda şöyle dedi: İnsanların içinde kötülüğe karşı bir meyil olsa da bir daha onlara tufanlar gönderip yok etmeyeceğim. Bundan böyle, yeryüzü var olduğu sürece ekim zamanı hasadı; hasat da ekim zamanını takip etsin, yazın, kışı; günün geceyi takip etmesi gibi. Tanrı, Nuh Peygamber ve ailesini kutsayıp onlara: Üreyin. Verimli olun ve çoğalın! dedi. Bütün hayvanlara, kuşlara ve sürüngenlere hükmedin! Tanrı aynı zamanda onların et yemelerine, hayvanın ruhu kanındadır, diyerek canlıların kanının akıtılması koşuluyla

izin verdi. Ayrıca, insan ya da hayvanın cinayet işlemesi durumunda da ölüm cezasını getirdi. Tanrı daha sonra: Yağmur bulutlarını yeryüzüne gönderdiğimde parlayan bu kuşak, bana verdiğim sözü hatırlatacak! diyerek gökkuşağını gökyüzüne koydu.” (Graves ve Patai 2013: 163-165).

Yukarıda bahsettiğimiz İbranî miti ile ilgili benzer bir rivayette; Tufanı çağrıştıran, Yunan ve Akadya kökenli iki anlatı da vardır. Gılgamış Destanı’nda karşılaştığımız Akadya miti Sümerler de dâhil olmak üzere Hurriler ve Hititler arasında oldukça yaygındı. Söz konusu anlatıda kahraman Utnapishtim Bilgelik Tanrısı Ea tarafından uyarılır. Buna göre başlarında Yaratıcı Enlil olduğu halde tanrılar tüm evreni içine alıp yok edecek bir tufan göndereceklerdir. Buna sebep de diğer tanrıların kendisi onuruna yapılan Yeni Yıl sunularından çıkarılmasıdır. Ea, Utnapishtim’i hemen bir gemi inşa etmesi konusunda uyarır. Utnapishtim, bunun üzerine altı güverteden oluşan bir gemi inşa eder. Gemi, her bir yanı yüz yirmi arşın gelen tam bir küp şeklinde inşa edilir, içi ve dışı katranla kaplanır. Utnapishtim, yedi gün içerisinde gemiyi bitirdikten sonra ustalarına: Yeni Yıl günündeki eğlencelerdeki gibi yağmur kadar çok şarap içmelerini, söyler. Hava bozup yağmur yağmaya başladığında Utnapishtim ailesini, ustalarını, hazinelerini taşıyanların yanı sıra, çok sayıdaki hayvan ve kuşu da gemisine alır. Utnapishtim’in kayıkçısı daha sonra tahta parçalarıyla açıklığı kapatır. Bütün gün boyunca Güney Rüzgârı hiddetle eser. Dağları önüne katıp, insanları silip süpürür. Tanrılar tufandan dolayı korku içinde, gökyüzüne sığınıp köpekler gibi oraya büzülürler ve hiç kıyılamazlar. Altı gün ve altı gece fırtına ve yağmur devam eder ancak yedinci gün başlarken kesilir. Bunun üzerine Utnapishtim gemisinden bir aralık açar ve etrafa bakar. Sel, evlerin çatısına dek yükselmiştir. Bütün insanları balçık olmuş halde görür. Çamur uzaktaki on dört dağın zirvesine dek yayılmıştır. Gemi, Utnapishtim’in yedi gün daha beklediği Nisir Dağı’na saplanıp kalır. Yedinci gün doğduğunda Utnapishtim gemiden dışarı bir güvercin yollar, ancak güvercin konacak hiçbir yer bulamadığı için geri döner. Utnapishtim yedi gün daha bekler ve bu sefer de bir kırlangıç uçurur. O da geri döner. Üçüncü seferde bir kuzgun yollar. Cansız bedenlerin etlerini gagalayıp yiyen kuzgun gemiye geri dönmeyince Utnapishtim, suyun alçaldığını görüp gemiden çıkar. Utnapishtim yeryüzünün kurduğunu gördüğünde kendisinden sonra gemide bulunan bütün insanları ve hayvanları çıkarıp, dağın zirvesine yedi kat şarap döker; güzel kokulu yakmalık sunular -şeker kamışı, sedir ve mersin ağacı- sunar. Bu güzel kokuları alan tanrılar bir araya gelerek sunuyu konuşmaya başlarlar. İştar, Utnapishtim’i överken, böyle zalimce

bir tufan gönderdiği için Enlil'e hakaretler yağdırır. Bunun üzerine Enlil öfkeden çılgına dönerek: Benim çıkardığım tufandan hiçbir insan sağ kalmamalıydı. Bunlar hâlâ hayatta mı? diye hayıflanır. Ea, sonunda Utnapishtim'i uykusunda tufanın geleceğine dair haberdar ettiğini itiraf eder. Öfkesi geçen ve yumuşayan Enlil gemiye biner, Utnapishtim ve eşini kutsayarak onları birer Tanrıya çevirip Cennet'e yerleştirir. Utnapishtim ve eşi geldikleri bu yerde daha sonra Gilgamiş tarafından karşılanırlar (Graves ve Patai 2013: 169-170).

Aynı rivayetin, Sümer versiyonunun¹⁴⁴ bir kısmında Tufan kahramanı Kral Ziusudra'dır (Kral, Berossus'un MÖ 3. yüzyılda kaleme aldığı Babil Tarihi (Babylonian History) adlı kitapta Xisuthros şeklinde adlandırılmıştır.). Xisuthros, söz konusu gelenekte daha önceden Sippar şehrine gömüdüğü bazı kutsal kitapları yeraltından kazarak çıkarmaktadır (Graves ve Patai 2013:170). Bu anlatıda tanrılar yozlaşmış insanlığı tufan ile yok etmeye karar vermiştir. "Zisudra erdemli bir kraldır. Tanrıların bu kararından haberdar olur. Tufandan kurtulan sadece odur. Gök tanrı An ve hava tanrı Enlil, Zisudra'ya tanrısal bir hayat verir ve onu mucizevî Dilmun ülkesine yerleştirir". Ayrıca tufan anlatısına Yunan, Hint, Çin, Japo, Afrika, Amerika, Avustralya, ve İskandinav ülkelerinin anlatılarında rastlamak mümkündür.¹⁴⁵

Tekvin'de bulunan bu mit görüldüğü kadarıyla üç farklı malzemenin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bunlardan ilki Ermenistan sınırları içerisinde bulunan dağlarda yaşanan selin tarihsel ifadesidir. Wooley'in kaleme aldığı Ur of the Chaîdees'de söz konusu selin Dicle ile Fırat'ın MÖ 3200'lü yıllarda istila ettiği anlatılır, bu selde kırk bin millik alan içerisinde bulunan Sümer köyleri sekiz ayak yüksekliğinde kil ve balçık yığını altında kalmıştır. Sadece yüksekte kalan ve tuğladan duvarla korunan birkaç şehir bu yıkımdan kurtulmuştur. Söylencenin içerdiği ikinci kaynak Babil, Suriye ve Filistin sınırları içerisinde sonbaharda geleneksel olarak gerçekleştirilen Yeni Yıl bağbozumu festivaline aittir. Bu festivallerde, içinde kurban edilecek hayvanları barındıran gemi, hilal şekli verilmiş ay biçimindedir. Festival, kış yağmurlarını çağırmak amacıyla sonbahar gündönümüne en yakın Yeni Ay'da, yeni şaraplardan dökülen işaretlerle kutlanmaktaydı. Josephus, Ararat Dağı'nda (Ağrı Dağı) bulunan kalıntılardan Berossus ile diğer tarihçilerden alıntılar yaparak bahsetmektedir. Berossus'un kaydettiğine göre

¹⁴⁴ bkz. Çiğ 2013:86-101.

¹⁴⁵ Farklı milletlere ve inançlara ait tufan anlatısı için bkz. Açmaz 1991: 83-191.

bu bölgede yaşayan Kürtler o tarihlerde gemiden tahta parçaları yontarak onu muska amaçlı kullanmaktaydılar. Son yıllarda Amerikalılar tarafından yapılan bir araştırmada, MÖ 1500'lü yıllara ait yarı-fosilleşmiş kereste kalıntılarına rastlandığı iddia edilmektedir. Bir Ermeni tarihçisi olan Khoreneli Moses bu kutsal yeri Nachidsheuan (soyun ilk yeri) şeklinde adlandırmaktadır. Ararat, Asur sınırları içerisinde bulunan 1. Shalmanassar (MÖ 1272-1243) yazıtlarında Uruatri ya da Uratri adlarıyla karşımıza çıkar. Bu sözcük sonraları Van Gölü etrafında kurulan bir krallık olan ve Eski Ahit çağlarında Yahudiler tarafından Ararat Ülkesi adıyla bilinen Urartu halini almıştır (Graves ve Patai 2013:170).

Tekvin'de bulunan Tufanı çağrıştıran Yunan söylencesi ise şöyledir: Zeus Olympos'a dönüşünde, barbarlığın bütün insanlığı sardığını düşünüp onların hepsinin yok edilmesi gerektiğine karar vererek yeryüzüne büyük bir tufan gönderir. Bu arada Phthia kralı Deukalion Kaukasus'da ziyaret ettiği babası Prometheus tarafından tufanın geleceğini öğrenir öğrenmez erkeklerle doldurduğu bir gemi inşa ederek, Epimetheus'un kızı olan eşi Pyrrha ile birlikte denize açılır. Bundan hemen sonra Güney Rüzgârı bütün şiddeti ile eser ve yağmurlar başlar. Yağmur suları ile azan nehirler denizleri o kadar çabuk taşırır ki bütün dünya birkaç dağın zirvesi dışında sulara gömülür. Görünüşe göre Deukalion ve Pyrrha dışında hiçbir canlı sağ kurtulamamıştır. Gemi azgın sulara dokuz gün dokuz gece yol alır; en sonunda suların, çekilmeye başlaması ile bazılarının Aetna, bazılarının Athos, bazılarının Tesalya'daki Orthrys, bazılarının Parnassus olduğunu ileri sürdükleri dağa gelirler. Deukalion'un bu yolculukta kılavuzluğunu, gemiye yol göstermesi için gönderdiği bir güvercinin yaptığı anlatılır (Graves ve Patai 2013:171).

8.4.İbrahim Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler

İbrahim Peygamber hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Nemrud'un, bir gün memleketinin uluları, sayılı kimseleri, yıldızlara bakanları, bilginleri topladığı; onlardan bu yıl olacak olan şeyler hakkında bilgi aldığı, bu bilgiler arasında Nemrud'a yurdunda bir erkek çocuk dünyaya geleceği, putlarını kıracağı ve hükümdar olacağını bildirildiği,
2. Nemrud'un bir rüya görmesi, bu rüyanın münecimler tarafından yorumlanması ve doğan erkek çocukların öldürülmesi,

3. İbrahim Peygamber'in bir mağarada dünyaya gelmesi, bir günde bir aylık çocuk kadar ve bir ayda, başka çocukların bir yılda büyüdüğü kadar büyüdüğü, böylece de on beş aylık olduğunda sanki on beş yaşında bir erkek çocuğu haline geldiği,
4. İbrahim Peygamber'in dört parmağının her birinden yağ, bal, süt ve hurma geldiği,
5. İbrahim Peygamber'i ateşte yakmak için odun getiren develerin İbrahim Peygamber'in yakılacağını anladıklarında sırtlarındaki odunları düşürdükleri, bundan dolayı İbrahim Peygamber'in develere hayır duasında bulunduğu, ancak katırların odunları gönülden taşıdığı, bu nedenle de İbrahim Peygamber'in katırlara lanet ettiği,
6. İbrahim Peygamber'in yakılacağı odunların bir yıl boyunca toplandığı ve odunların bir dağ boyu kadar olduğu,
7. İbrahim Peygamber'i ateşe atılabilmesi için, Şeytan'ın Nemrud'a mancınığı öğrettiği, Şeytan mancılık işe yaramayınca Nemrud'a biri kız, biri erkek iki kardeşin açıkta çiftleştirmesini söylediği, Nemrud'un da bunu yaptığı ve daha sonra İbrahim Peygamber'i mancınıktan fırlattığı, Çingene milletinin çiftleşen bu iki kardeşin soyundan geldiği,
8. İbrahim Peygamber'in ateşe fırlatıldığı esnada Allah'ın Cebrail'e İbrahim'i yakalamasını emrettiği, Cebrail'in İbrahim Peygamber'e kendisinden bir isteği olup olmadığı sorduğu,
9. İbrahim Peygamber'in ateşin ortasına düştüğünde ateşin dört bir yana çekildiği, ortasında meydan açıldığı, latif bir pınarın belirdiği ve İbrahim Peygamber'in bu pınarın yanına oturduğu,
10. Bülbül kuşu'nun Allah'ın binbir isminin önce yüz tanesini, daha sonra kalan dokuz yüz tanesini öğrendiği,
11. Kurban'ın kabul edilip edilmemesinin gökten inen bir ateşin kurbanı yakması ve kül etmesiyle anlaşıldığı,
12. Nemrud'un İbrahim Peygamber'in Tanrı'sı ile gökte savaşmak ve onu ok ile öldürmek için büyük bir sandık yaptığı, bu sandığın bir kapısının göğe doğru bir kapısının da yere doğru açıldığı, sandığın dört köşesine ucunda et bulunan dört mızrağın

yerleştirildiği, sonra dört akbabanın sandığa bağlandığı ve sandığın bu akbaların eti yemeye çalışmasıyla göğe yükseldiği, Nemrud'un Tanrı'yı vurmak için göğe üç ok attığı, Cebral'in bu okları kana buladığı, Nemrud'un aşağıya indiğinde kopan bir gürültüyle sarayın ve kafirlerin evlerinin yıkıldığı,

13. Allah'ın Nemrud'un askerlerine sivrisinek ordusunu musallat etmesi, sineğin Nemrud'un ağzından girerek beynini yemeye başladığı, Firavun'un acısını dindirmek için eliyle yüzüne ve gözüne vurduğu, daha sonra bu iş için bir adam tutup kafasını tokmaklattığı,

14. Allah'ın Nemrud'a bin yıllık sultanlık verdiği, bu süreçte hiç hastalanmadığı ve zahmet çekmediği,

15. Her şehir arasının on saat uzaklıkta olduğu ve her şehirde yüz bin nüfus olduğu,

16. İbrahim Peygamber'in Firavun'a eşi Sare'nin kız kardeşi olduğunu söylediği,

17. İbrahim Peygamber'in eşi Sare'ye, Firavun'un üç kez elini uzattığı ve her seferinde elinin kuruduğu, Firavun'un dört yüz kızıoğlan kız cariyesinin olduğu,

18. İbrahim Peygamber'in eve yiyecek getirmek için yola çıktığı, ancak yiyecek bir şey bulamadığından eve geri dönerken eşlerinin yiyecek bir şey bulamadığını anlamaması için çuvalına kum doldurduğu, eşi Hacer'in çuvala baktığında çuvaldaki kumun un olduğu, çuvaldan ayrıca öğütülmemiş buğday çıktığı,

19. İbrahim Peygamber'in, suyu tükenen kavim için yedi keçi verdiği ve bu keçilere kalan sudan içirmelerini söylediği, kavmin de bu söylenenleri yapması sonucunda suyun arttığı,

20. İbrahim Peygamber'in öldükten sonra nasıl dirileceğini Allah'tan öğrenmeyi dilemesi üzerine Allah'ın İbrahim Peygamber'e bir horoz, bir tavus, bir karga, bir de güvercin toplam dört kuş alıp boğazlayıp parçaladığı, tüyelerini yolduğu, etlerini parçalayıp birbirine karıştırdığı, ezip hamur yaptığı ve farklı yerlere götürüp bıraktığı,

21. İbrahim Peygamber'in bir zenci deve çobanından su istediği, bu kişinin yere ayağıyla vurması sonucunda yerden suyun çıktığı,

22. İbrahim Peygamber ilk sirval (diz ile göbek arasını örten şalvar gibi bir elbise) giyen, ilk saçlarını ayıran, ilk eteklerini tıraş eden, yüz yirmi yaşında olduğu halde keser ile ilk sünnet olan, ilk saçları ağıran kişi olduğu,
23. İbrahim Peygamber'in oğlu İsmail'i kurban edeceği sırada gönderilen kurbanın beyaz, geniş ve güzel gözlü bir koç olduğu,
24. İbrahim Peygamber'in yüz yirmi yaşında Allah ile yaptığı anlaşması neticesinde sünnet olduğu ve her doğan erkek çocuğun bu anlaşma gereği sünnet edildiği,
25. İbrahim Peygamber'in, Nemrud'a tahıl istemek üzere gitmiş olduğu seferden dönüşünde torbasındaki kumların evine varınca un olduğu ile ilgili kıssa ve rivayetlerdeki ayrıntıların Yahudi kültürüne ait anlatılardan sözlü kültür aracılığıyla İslam kültürüne geçtiği ve zamanla eserlerde yer aldığı düşünülmektedir. Bu konu ile ilgili kıssalarda yer alan bu unsurlara İsrailiyat denilebilir.

Bu bölümde incelemiş olduğumuz kıssa ve rivayetlerde rüya, ateş, mağara, kurban, yerden su çıkarma, bereket getirme gibi motifler dikkat çekmektedir. Eski Türk inançlarında da yer alan bu motifler Türk-İslam kültüründe de bulunmaktadır. Rüya motifi; efsane, destan, halk hikâyesi, masal gibi anlatı türlerinde gelecekte olacak olaylar hakkında işaret veren bir motiftir. Rüya motifi Oğuz Kağan, Göç, Dede Korkut gibi pek çok eserde karşımıza çıkmaktadır. Söz gelimi Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz Kağan'ın veziri Uluğ Türk, rüyasında: "Altın bir yayın gün doğusundan gün batısına; üç gümüş okunsa kuzeye doğru gittiğini görür. Bu rüyasını Oğuz Kağan'a anlatırken de; Gök Tanrı düşümde gördüğümü hakikate çıkarırsın! Tanrım bütün yeryüzünü senin soyuna bağışlasın, diye dua eder. Oğuz Kağan, Uluğ Türk'ün rüyasını ve yorumunu çok beğenir. Onun öğütleri üzerine oğullarını çağırarak gönlünün av istediğini söyler. Gün, Ay ve Yıldız'ı gün doğusuna; Gök, Dağ ve Deniz'i de gün batısına gönderir. Gün, Ay ve Yıldız, bu yolculukta pek çok av avladıktan sonra buldukları altın bir yayı babalarına getirirler. Oğuz Kağan çok sevinir ve yayı üçe bölerek onların da yay gibi olmalarını, okları göklere atmalarını öğütler. Diğer yandan Gök, Dağ ve Deniz de yine pek çok av avladıktan sonra yolda üç gümüş ok bulurlar. Buldukları bu okları tıpkı diğer kardeşleri gibi babalarına verirler. Oğuz Kağan, okları üçe bölüp küçük oğullarına verirken, yayın oku atacağını ve onların da oklar gibi olmaları gerektiğini söyler" (Sepetçioğlu 1995: 145). Bu rüya Oğuz boylarının gelecekte büyük bir devlet kuracağını işaretleri olarak görülmüştür (Kurt ve Kurt 2015:242). Dede Korkut Kitabı'ndaki Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması hikâyesinde; "Salur Kazan Han, ava çıktığı günün gecesinde rüyasında bir karabasan görür. Kara kuduz kurtlar, kara kargalar hep hanesine saldırıyordu. İçi rahat etmez. Adamlarını av yerinde bırakıp, atına atlayarak, üç gün yol giderek obasına

varır. Durumu görünce, kanlı gözyaşları döker. Sonra da kâfirlerin peşine düşer” (Kurt ve Kurt 2015:243). Salur Kazan’ın gördüğü bir rüya neticesinde obasına gittiği görülmektedir. Bunun yanı sıra Battalgazi Destanı’nda (Bars 2015: 73-93), Dânişmend-nâme’de (Çelebi 2010: 263-280.), Cengiz Aytmatov’un eserlerinde (Uzun 2008: 424-434) ve Ömer Seyfettin’in Hikâyeleri (Yabuz 2002:257-265) ve Âşık Edebiyatı’nda da rüya motifi ön plana çıkmaktadır.

Ateş motifinin çıkış kaynağı olarak Hint ve İran inançları görülmektedir. Dört unsurdan biri ateştir. Eski Türk inançlarında ateş kültü önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Batı Türklerinde ateşe çok büyük bir saygı gösterilmektedir (Ocak 2002:241,243). Dünyanın sonu ile ilgili Radloff ve Verbitsky’nin derlediği “Kalgancı Çak” anlatısında “savaş esnasında Maytere’nin kanının ateş olarak yer yüzünü kapladığı ve o zaman Kalgancı Çak [kıyamet]” olduğundan bahsedilir (Ocak 1986:25). Kaçlarda tespit edilen “ateş duası”nda “Imay Ana”dan ateş ruhu olarak bahsedilir.” (Ocak 1986:35). XI. asırda “Kırgızlar, Hintliler gibi, ölülerini yakarlar ve ateş en temiz şeydir, ateşe düşen her şey temiz olur, ölüyü de ateş kirlerinden ve günahlarından temizler” derler (Ocak 1986:8). Türk-İslam kültüründe özellikle Alevî ve Bektaşî anlatılarında ateş motifine rastlamaktayız. Söz gelimi Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli’de, “Hacı Bektaş bir gün abdallarıyla birlikte Hırkadağı’na çıkar. Toplanılan alanda emri ile çalı çırğı toplanıp yakılır. Hacı Bektaş kalkıp semâya başlar, müritleri kendisini takip eder. Tam kırk kere, dua ve ilahi ile dans ederek ateşin etrafında dönerler. Sonra Hacı Bektaş, sırtından hırkasını çıkarıp ateşe atar. Yanan hırkanın küllerini tepeye savurur. Küllerinin düştüğü yerde meşe ağacı çıkar. Bu yüzden bu tepeye Hırkadağı denilmiştir.” (Ocak 2002:242). Vilâyetnâme-i Otman Baba’da, “Fatih hastalığından dolayı Otman Baba büyük bir ateş yaktırır. Dört selvi ağacından yakılan bu ateşin başında “Karanlık götürülsün ve Mehmed sağ olsun” diye biten dualar okuyarak Fatih’in hastalığını iyileştirilir.” (Ocak 2002:243).

Eski Türklerde mağara ve kurban motifi, kutsiyet barından motiflerdir. Mağara motifi koruyucu, kurtarıcı, barınak gibi görülürken, kurban tanrılar ve atalar için sunulan sunaklardır. Altıncı asırda büyük Göktürk devletini yeniden kuran Türkler “kestikleri at ve koyun kurbanlıkların kafalarını sırıklara korlar. Hakanın çadırı ötüken dağındadır. Kapısı doğuya bakar. Her yıl boy başbuğlarıyla beraber atalarının mağarasına kurban sunarlar. Ayın ilk onunda ırmak kıyısında tanrıya kurban keserler.” (Ocak 1986:5). Batı

Göktürkleri de atalarının yaşadığı mağaraya her yıl giderek kurban keserler. Bu da eski Türklerde mağara, kurban ve atalar kültürünün ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Ocak 1986:6). İslamiyette de mağara motifi önemli bir yer tutmaktadır. Söz gelimi “Hz. Muhammed’in Cebrail ile ilk defa Hira Mağara’sında karşılaşması, burada Cebrail’in “oku” demesi” ve yine “Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye hicret ettiği esnada düşmanlarından kurtulmak için Sevr Mağara’sına gizlenmesi” dikkati çekmektedir.

Alevî ve Bektaşî anlatıları arasında yerden/taştan su çıkarma ve bereket getirme motiflerine, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Vilâyetnâme-i Hacım Sultan ve Vilâyetnâme-i Abdal Musa’da rastlamaktayız.¹⁴⁶

Kutsal Kitap ve Kuran’da en çok adı geçen peygamberlerden biri de İbrahim Peygamberdir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam inancında en büyük ata olarak kabul edilir. Bu üç dine ait literatürde diğer peygamberlere nispeten daha fazla bilgi yer almaktadır.

Kutsal Kitap’ta İbrahim Peygamber ile ilgili kısaca kronolojik olarak ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Kutsal Kitap’ta İbrahim Peygamber adı Avram olarak geçmektedir. Allah ile olan antlaşması nedeniyle “insanların atası” (Tekvin 17:5) olarak anılmaktadır. Kutsal Kitap’ta İbrahim Peygamber’in doğumu ve sonraki gelişmeler şu şekilde anlatılır:

Terah’ın doğumundan sonra Nahor yüz on dokuz yıl daha yaşadı. Başka oğulları, kızları oldu. Yetmiş yaşından sonra Terah’ın Avram, Nahor ve Haran adlı oğulları oldu. Terah soyunun öyküsü: Terah Avram, Nahor ve Haran’ın babasıydı. Haran’ın Lut Peygamber adlı bir oğlu oldu. Haran, babası Terah henüz sağken, doğduğu ülkede, Kildaniler’in Ur Kenti’nde öldü. Avram’la Nahor evlendiler. Avram’ın karısının adı Saray, Nahor’unkinin adı Milka’ydı. Milka Yiska’nın babası Haran’ın kızıydı. Saray kısrırdı, çocuğu olmuyordu. Terah, oğlu Avram’ı, Haran’ın oğlu olan torunu Lut Peygamber’i ve Avram’ın karısı olan gelini Saray’ı yanına aldı. Kenan ülkesine gitmek üzere Kildaniler’in Ur Kenti’nden ayrıldılar. Harran’a gidip oraya yerleştiler. Terah iki yüz beş yıl yaşadıktan sonra Harran’da öldü (Tekvin 11:24-32).

İbrahim Peygamber’in Allah’ın çağrısına uyması;

¹⁴⁶ Yerden/taştan su çıkarma ve bereket getirme motifleri ile ilgili aynı eserde bkz. “Alevî ve Bektaşîlere Hakkında Kıssa ve Rivayetler” bölümü.

Rab Avram'a, "Ülkeni, akrabalarımı, baba evini bırak, sana göstereceğim ülkeye git" dedi. "Seni büyük bir ulus yapacağım. Seni kutsayacak, sana ün kazandıracam. Bereket kaynağı olacaksın. Seni kutsayanları kutsayacak, seni lanetleyeni lanetleyeceğim. Yeryüzündeki bütün halklar senin aracılığınla kutsanacak." Avram Rabbin buyurduğu gibi yola çıktı. Lut Peygamber de onunla birlikte gitti. Avram Harran'dan ayrıldığı zaman yetmiş beş yaşındaydı. Karısı Saray'ı, yeğeni Lut Peygamber'i, Harran'da kazandıkları malları, edindikleri uşakları yanına alıp Kenan ülkesine doğru yola çıktı. Oraya vardılar. Avram ülke boyunca Şekem'deki More meşesine kadar ilerledi. O günlerde orada Kenanlılar yaşıyordu. Rab Avram'a görünerek, "Bu toprakları senin soyuna vereceğim" dedi. Avram kendisine görünen Rabbe orada bir sunak yaptı. Oradan Beytel'in doğusundaki dağlık bölgeye doğru gitti. Çadırını batıdaki Beytel'le doğudaki Ay Kenti'nin arasına kurdu. Orada Rabbe bir sunak yapıp Rabbi adıyla çağırdı. Sonra kona göçe Negev'e doğru ilerledi (Tekvin 12:1-9).

İbrahim Peygamber Mısır'da:

Ülkedeki şiddetli kıtlık yüzünden Avram geçici bir süre için Mısır'a gitti. Mısır'a yaklaştıklarında karısı Saray'a, "Güzel bir kadın olduğumu biliyorum" dedi, "Olur ki Mısırlılar seni görüp, 'Bu onun karısı' diyerek beni öldürür, seni sağ bırakırlar. Lütfen, 'Onun kızkardeşiyim' de ki, senin hatırım için bana iyi davranırlar, canıma dokunmasınlar." Avram Mısır'a girince, Mısırlılar karısının çok güzel olduğunu fark ettiler. Kadını gören firavunun adamları, güzelliğini firavuna övdüler. Kadın saraya alındı. Onun hatırı için firavun Avram'a iyi davrandı. Avram davar, sığır, erkek ve dişi eşek, erkek ve kadın köle, deve sahibi oldu. Rab Avram'ın karısı Saray yüzünden firavunla ev halkının başına korkunç felaketler getirdi. Firavun Avram'ı çağırarak, "Nedir bana bu yaptığın?" dedi, "Neden Saray'ın karın olduğunu söylemedin? Niçin 'Saray kız kardeşimdir' diyerek onunla evlenmeye izin verdin? Al karını, git!" Firavun Avram için adamlarına buyruk verdi. Böylece Avram'la karısını sahip olduğu her şeyle birlikte gönderdiler. Avram, karısı ve sahip olduğu her şeyle birlikte Mısır'dan ayrılıp Negev'e doğru gitti (Tekvin 12:10-20).

İbrahim Peygamber'in Lut Peygamber'i kurtarması ve Allah tarafından kutsanması:

Şinar Kralı Amrafel, Ellasar Kralı Aryok, Elam Kralı Kedorlaomer ve Goyim Kralı Tidal Sodom Kralı Bera'ya, Gomora Kralı Birşa'ya, Adma Kralı Şinav'a, Sevoyim Kralı Şemever'e ve Bala [Soar] Kralı'na karşı savaş açtı. Bu son beş kral bugün Lut Peygamber Gölü olan Siddim Vadisi'nde güçlerini birleştirmişti. Bu krallar on iki yıl Kedorlaomer'in egemenliği altında yaşamış, on üçüncü yıl ona başkaldırmışlardı. On dördüncü yıl Kedorlaomer'le onu destekleyen öbür krallar gelip Aşterot-Karnayim'de Refalılar'ı, Ham'da Zuzlular'ı, Şave-Kiryatayim'de Emliler'i, çöl kenarındaki El-Paran'a kadar uzanan dağlık Seir bölgesinde Horlular'ı bozguna uğrattılar. Oradan geri dönüp Eyn-Mişpat'a

[Kadeş'e] gittiler. Amalekliler'in bütün topraklarını alarak Haseson-Tamar'da yaşayan Amorlular'ı bozguna uğrattılar. Bunun üzerine Sodom, Gomora, Adma, Sevoyim, Bala kralları yola çıktı. Bu beş kral dört krala [Elam Kralı Kedorlaomer, Goyim Kralı Tidal, Şinar Kralı Amrafel, Ellasar Kralı Aryok'a] karşı Siddim Vadisi'nde savaş düzenine girdiler. Siddim Vadisi zift çukurlarıyla doluydu. Sodom ve Gomora kralları kaçarken adamlarından bazıları bu çukurlara düştü. Sağ kalanlarsa dağlara kaçtı. Dört kral Sodom ve Gomora'nın bütün malını ve yiyeceğini alıp gitti. Avram'ın yeğeni Lut Peygamber'le mallarını da götürdüler. Çünkü o da Sodom'da yaşıyordu. Oradan kaçıp kurtulan biri gelip İbrani Avram'a durumu bildirdi. Avram Eşkol'la Aner'in kardeşi Amorlu Mamre'nin meşeliğinde yaşıyordu. Bunların hepsi Avram'dan yanaydılar. Avram yeğeni Lut Peygamber'in tutsak alındığını duyunca, evinde doğup yetişmiş üç yüz on sekiz adamını yanına alarak dört kralı Dan'a kadar kovaladı. Adamlarını gruplara ayırdı, gece saldırıp onları bozguna uğratarak Şam'ın kuzeyindeki Hova'ya kadar kovaladı. Yağmalanan bütün malı, yeğeni Lut Peygamber'le mallarını, kadınları ve halkı geri getirdi. Avram Kedorlaomer'le onu destekleyen kralları bozguna uğratarak dönünce, Sodom Kralı onu karşılamak için Kral Vadisi olan Şave Vadisi'ne gitti. Yüce Tanrı'nın kâhini olan Şalem Kralı Melkisedek ekmek ve şarap getirdi. Avram'ı kutsayarak şöyle dedi: "Yeri göğü yaratan yüce Tanrı Avram'ı kutsasın, düşmanlarımı onun eline teslim eden yüce Tanrı'ya övgüler olsun." Bunun üzerine Avram her şeyin ondalığını Melkisedek'e verdi. Sodom Kralı Avram'a, "Adamlarımı bana ver, mallar sana kalsın" dedi. Avram Sodom Kralı'na, "Yeri göğü yaratan yüce Tanrı Rabbin önünde sana ait hiçbir şey, bir iplik, bir çank bağı bile almayacağıma ant içerim" diye karşılık verdi, "Öyle ki, 'Avram'ı zengin ettim' demeyesin. Yalnız, adamlarımın yedikleri bunun dışında. Bir de beni destekleyen Aner, Eşkol ve Mamre paylarına düşeni alsınlar." Bundan sonra Rab bir görünümde Avram'a, "Korkma, Avram" diye seslendi, "Senin kalkanın benim. Ödülün çok büyük olacak." Avram, "Ey Egemen Rab, bana ne vereceksin?" dedi, "Çocuk sahibi olamadım. Evim Şamlı Eliezer'e kalacak. Bana çocuk vermediğin için evimdeki bir uşak mirasçım olacak." Rab yine seslendi: "O mirasçım olmayacak, öz çocuğun mirasçım olacak." Sonra Avram'ı dışarı çıkararak, "Göklere bak" dedi, "Yıldızları sayabilir misin? İşte, soyun o kadar çok olacak." Avram Rabbe iman etti, Rab bunu ona doğruluk saydı. Tanrı Avram'a, "Bu toprakları sana miras olarak vermek için Kildaniler'in Ur Kenti'nden seni çıkararak Rab benim" dedi. Avram, "Ey Egemen Rab, bu toprakları miras alacağımı nasıl bileceğim?" diye sordu. Rab, "Bana bir düve, bir keçi, bir de koç getir" dedi, "Hepsi üçer yaşında olsun. Bir de kumruyla güvercin yavrusu getir." Avram hepsini getirdi, ortadan kesip parçaları birbirine karşı dizdi. Yalnız kuşları kesmedi. Leşlerin üzerine konan yırtıcı kuşları kovdu. Güneş batarken Avram derin bir uykuya daldı. Üzerine dehşet verici zifiri bir karanlık çöktü. Rab Avram'a şöyle dedi: "Şunu iyi bil ki, senin soyun yabancı bir ülkede, gurbette yaşayacak. Dört yüz yıl kölelik edip baskı göreceksin. Ama soyuna kölelik yaptıran ulusu cezalandıracağım. Sonra soyun oradan büyük mal varlığıyla çıkacak. Sen de esenlik içinde atalarına kavuşacaksın. İleri yaşta ölüp gömüleceksin. Soyunun dördüncü kuşağı

buraya geri dönecek. Çünkü Amorlular'ın yaptığı kötülükler henüz doruğa varmadı.” Güneş batıp karanlık çökünce, dumanlı bir mangalla alevli bir meşale gördü ve kesilen hayvan parçalarının arasından geçti. O gün Rab Avram'la antlaşma yaparak ona şöyle dedi: “Mısır Irmağı'ndan büyük Fırat Irmağı'na kadar uzanan bu toprakları [Ken, Keniz, Kadmon, Hitit, Periz, Refa, Amor, Kenan, Girgaş ve Yevus topraklarını] senin soyuna vereceğim” (Tekvin 14:1-24; 15:1-21).

İbrahim Peygamber'in Saray'dan çocuğunun olmaması, Saray'ın cariyesi Hacer ve oğlu İsmail ile olan durumu:

Karısı Saray Avram'a çocuk verememişti. Saray'ın Hacer adında Mısırlı bir cariyesi vardı. Saray Avram'a, “Rab çocuk sahibi olmamı engelledi” dedi, “Lütfen, cariyemle yat. Belki bu yoldan bir çocuk sahibi olabilirim.” Avram Saray'ın sözünü dinledi. Saray Mısırlı cariyesi Hacer'i kocası Avram'a karı olarak verdi. Bu olay Avram Kenan'da on yıl yaşadıktan sonra oldu. Avram Hacer'le yattı, Hacer hamile kaldı. Hacer hamile olduğunu anlayınca, hanımını küçük görmeye başladı. Saray Avram'a, “Bu haksızlık senin yüzünden başıma geldi!” dedi, “Cariyemi koynuna soktum. Hamile olduğunu anlayınca beni küçük görmeye başladı. Seninle benim aramda Rab karar versin.” Avram, “Cariyen senin elinde” dedi, “Neyi uygun görürsen yap.” Böylece Saray cariyesine sert davranmaya başladı. Hacer onun yanından kaçtı. Rabbin meleği Hacer'i çölde bir pınarı, Şur yolundaki pınarı başında buldu. Ona, “Saray'ın cariyesi Hacer, nereden gelip nereye gidiyorsun?” diye sordu. Hacer, “Hanımım Saray'dan kaçıyorum” diye yanıtladı. Rabbin meleği, “Hanımına dön ve ona boyun eğ” dedi, “Senin soyunu öyle çoğaltacağım ki, kimse sayamayacak.” İşte hamilesin, bir oğlun olacak, Adını İsmail koyacaksın. Çünkü Rab sıkıntı içindeki yakarışını işitti. Oğlun yaban eşeğine benzer bir adam olacak. O herkese, herkes de ona karşı çıkacak. Kardeşlerinin hepsiyle çekişme içinde yaşayacak.” Hacer, “Beni gören Tanrı'yı gerçekten gördüm mü?” diyerek kendisiyle konuşan Rabbe “El-Roi” adını verdi. Bu yüzden Kadeş'le Beret arasındaki o kuyuya Beer-Lahay-Roi adı verildi. Hacer Avram'a bir erkek çocuk doğurdu. Avram çocuğun adını İsmail koydu. Hacer İsmail'i doğurduğunda, Avram seksen altı yaşındaydı (Tekvin 16: 1-16).

İbrahim Peygamberin Allah ile antlaşma simgesi sünnet:

Avram [Abram-İbrahim] doksan dokuz yaşındayken Rab ona görünerek, “Ben Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'yım” dedi, “Benim yolumda yürü, kusursuz ol. Seninle yaptığım antlaşmayı sürdüreceğim, soyunu alabildiğine çoğaltacağım.” Avram yüzüstü yere kapandı. Tanrı, “Seninle yaptığım antlaşma şudur” dedi, “Pek çok ulusun babası olacaksın. Artık adın Avram değil, İbrahim olacak. Çünkü seni pek çok ulusun babası yapacağım. Seni çok verimli kılacağım. Soyundan uluslar doğacak, krallar çıkacak. Antlaşmamı seninle ve soyunla kuşaklar boyunca, sonsuza dek sürdüreceğim. Senin, senden sonra da soyunun Tanrısı olacağım. Bir yabancı olarak yaşadığın toprakları, bütün Kenan ülkesini sonsuza

dek mülkünüz olmak üzere sana ve soyuna vereceğim. Onların Tanrısı olacağım.” Tanrı İbrahim’e, “Sen ve soyun kuşaklar boyu antlaşmama bağlı kalmalısınız” dedi, “Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Evinizde doğmuş ya da soyunuzdan olmayan bir yabancından satın alınmış köleler dahil sekiz günlük her erkek çocuk sünnet edilecek. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürecek bu. Evinizde doğan ya da satın aldığımız her çocuk kesinlikle sünnet edilecek. Bedeninizdeki bu belirti sonsuza dek sürecek antlaşmamın simgesi olacak. Sünnet edilmemiş her erkek halkın arasından atılacak, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir.” Tanrı, “Karın Saray’a gelince, ona artık Saray demeyeceksin” dedi, “Bundan böyle onun adı Sara olacak. Onu kutsayacak, ondan sana bir oğul vereceğim. Onu kutsayacağım, ulusların anası olacak. Halkların kralları onun soyundan çıkacak.” İbrahim yüzüstü yere kapandı ve güldü. İçinden, “Yüz yaşında bir adam çocuk sahibi olabilir mi?” dedi, “Doksan yaşındaki Sara doğurabilir mi?” Sonra Tanrı’ya, “Keşke İsmail’i mirasçım kabul etseydin!” dedi. Tanrı, “Hayır. Ama karın Sara sana bir oğul doğuracak, adını İshak koyacağım” dedi, “Onunla ve soyuyla antlaşmamı sonsuza dek sürdüreceğim. İsmail’e gelince, seni işittim. Onu kutsayacak, verimli kılacak, soyunu alabildiğine çoğaltacağım. On iki beyin babası olacak. Soyunu büyük bir ulus yapacağım. Ancak antlaşmamı gelecek yıl bu zaman Sara’nın doğuracağı oğlun İshak’la sürdüreceğim.” Tanrı İbrahim’le konuşmasını bitirince ondan ayrılıp yukarıya çekildi. İbrahim evindeki bütün erkekleri [oğlu İsmail’i, evinde doğanların, satın aldığı uşakların hepsini] Tanrı’nın kendisine buyurduğu gibi o gün sünnet ettirdi. İbrahim sünnet olduğunda doksan dokuz yaşındaydı. Oğlu İsmail on üç yaşında sünnet oldu. İbrahim, oğlu İsmail’le aynı gün sünnet edildi. İbrahim’in evindeki bütün erkekler [evinde doğanlar ve yabancılardan satın alınanlar] onunla birlikte sünnet oldu (Tekvin 17: 1-27).

İbrahim Peygamber’in misafirleri:

İbrahim günün sıcak saatlerinde Mamre meşeliğindeki çadırının önünde otururken, Rab kendisine göründü. İbrahim karşısında üç adamın durduğunu gördü. Onları görür görmez karşılamaya koştu. Yere kapanarak, ”Ey efendim, eğer gözünde lütf bulduysam, lütfen kulunun yanından ayrılma!” dedi, ”Biraz su getirteyim, ayaklarınızı yıkayın. Şu ağacın altında dinlenin. Madem kulunuza konuk geldiniz, bırakın size yiyecek bir şeyler getireyim. Biraz dinlendikten sonra yolunuza devam edersiniz.” Adamlar: “Peki, dediğin gibi olsun.” dediler. İbrahim hemen çadıra, Sara’nın yanına gitti. Ona, “Hemen üç sea ince un al, yoğurup pide yap.” dedi. Ardından sığırlara koştu. Körpe ve besili bir buzağı seçip uşağına verdi. Uşak buzağıyı hemen hazırladı. İbrahim hazırlanan buzağıyı yoğurt ve sütle birlikte götürüp konuklarının önüne koydu. Onlar yerken o da yanlarında, ağacın altında durdu. Konuklar, “Karın Sara nerede?” diye sordular. İbrahim, “Çadırda” diye yanıtladı. O, “Gelecek yıl bu zamanda kesinlikle yanına döneceğim” dedi, “O zaman karın Sara’nın bir oğlu olacak.” Sara onun arkasında, çadırın girişinde durmuş, dinliyordu. İbrahim’le Sara kocamışlardı, yaşları hayli ileriye. Sara âdetten kesilmişti. İçin için gülerken, “Bu yaştan

sonra bu sevinci tadabilir miyim?” diye düşündü, “Üstelik efendim de yaşlı.” Rab İbrahim’e sordu: “Sara niçin, ‘Bu yaştan sonra gerçekten çocuk sahibi mi olacağım?’ diyerek güldü? Rab için olanaksız bir şey var mı? Belirlenen vakitte, gelecek yıl bu zaman yanına döndüğümde Sara’nın bir oğlu olacak.” Sara korktu, “Gülmedim” diyerek yalan söyledi. Rab, “Hayır, güldün” dedi (Tekvin 18: 1-15).

İbrahim Peygamber’in Sara’dan olan oğlu İshak’ın doğumu:

Rab verdiği söz uyarınca Sara’ya iyilik etti ve sözünü yerine getirdi. Sara hamile kaldı; İbrahim’in yaşlılık döneminde, tam Tanrı’nın belirttiği zamanda ona bir erkek çocuk doğurdu. İbrahim Sara’nın doğurduğu çocuğa İshak adını verdi. Tanrı’nın kendisine buyurduğu gibi oğlu İshak’ı sekiz günlükken sünnet etti. İshak doğduğunda İbrahim yüz yaşındaydı. Sara, “Tanrı yüzümü güldürdü” dedi, “Bunu duyan herkes benimle birlikte gülecek. Kim İbrahim’e Sara çocuk emzirecek derdi? Bu yaşında ona bir oğul doğurdum.” (Tekvin 21: 1-7).

İbrahim Peygamber’in eşi Sara’nın isteği üzerine Hacer ve oğlu İsmail’i uzaklaştırması:

Çocuk büyüdü [İshak]. Sütten kesildiği gün İbrahim büyük bir şölen verdi. Ne var ki Sara, Mısırlı Hacer’in İbrahim’den olma oğlu İsmail’in alay ettiğini görünce, İbrahim’e, “Bu cariyeyle oğlunu kov” dedi, “Bu cariyenin oğlu, oğlum İshak’ın mirasına ortak olmasın.” Bu İbrahim’i çok üzdü, çünkü İsmail de öz oğluydu. Ancak Tanrı İbrahim’e, “Oğlunla cariyen için üzülme” dedi, “Sara ne derse, onu yap. Çünkü senin soyun İshak’la sürecektir. Cariyenin oğlundan da bir ulus yaratacağım, çünkü o da senin soyun.” İbrahim sabah erkenden kalktı, biraz yiyecek, bir tulum da su hazırlayıp Hacer’in omuzuna attı, çocuğunu da verip onu gönderdi. Hacer Beer-Şeva Çölü’ne gitti, orada bir süre dolaştı. Tulumdaki su tükenince, oğlunu bir çalının altına bıraktı. Yaklaşık bir ok atımı uzaklaşıp, “Oğlumun ölümünü görmeyeyim” diyerek onun karşısına oturup hıçkırarak hıçkırarak ağladı. Tanrı çocuğun sesini duydu. Tanrı’nın meleği göklerden Hacer’e, “Nen var, Hacer?” diye seslendi, “Korkma! Çünkü Tanrı çocuğun sesini duydu. Kalk, oğlunu kaldır, elini tut. Onu büyük bir ulus yapacağım.” Sonra Tanrı Hacer’in gözlerini açtı, Hacer bir kuyu gördü. Gidip tulumunu doldurdu, oğluna içirdi. Çocuk büyürken Tanrı onunlaydı. Çocuk çölde yaşadı ve okçu oldu. Paran Çölü’nde yaşarken annesi ona Mısırlı bir kadın aldı (Tekvin 21: 8-21).

Allah’ın İbrahim Peygamber’i oğlu ile sınaması:

Daha sonra Tanrı İbrahim’i denedi. “İbrahim!” diye seslendi. İbrahim, “Buradayım!” dedi. Tanrı, “İshak’ı, sevdiğin biricik oğlunu al, Moriya bölgesine git” dedi, “Orada sana göstereceğim bir dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sun.” İbrahim sabah erkenden kalktı, eşeğine palan vurdu. Yanına uşaklarından ikisini ve oğlu İshak’ı aldı. Yakmalık sunu için odun yarıdıktan sonra, Tanrı’nın kendisine belirttiği yere doğru yola çıktı. Üçüncü gün

gideceği yeri uzaktan gördü. Uşaklarına, “Siz burada, eşeğin yanında kalın” dedi, “Tapınmak için oğlumla birlikte oraya gidip döneceğiz.” Yakmalık sunu için yardığı odunları oğlu İshak’a yükledi. Ateşi ve bıçağı kendisi aldı. Birlikte giderlerken İshak İbrahim’e, “Baba!” dedi. İbrahim, “Evet, oğlum!” diye yanıtladı. İshak, “Ateşle odun burada, ama yakmalık sunu kuzusu nerede?” diye sordu. İbrahim, “Oğlum, yakmalık sunu için kuzuyu Tanrı kendisi sağlayacak” dedi. İkisi birlikte yürümeye devam ettiler. Tanrı’nın kendisine belirttiği yere varınca İbrahim bir sunak yaptı, üzerine odun dizdi. Oğlu İshak’ı bağlayıp sunaktaki odunların üzerine yatırdı. Onu boğazlamak için uzanıp bıçağı aldı. Ama Rabbin meleği göklerden, “İbrahim, İbrahim!” diye seslendi. İbrahim, “İşte buradayım!” diye karşılık verdi. Melek, “Çocuğa dokunma” dedi, “Ona hiçbir şey yapma. Şimdi Tanrı’dan korktuğunu anladım, biricik oğlunu benden esirgemedin.” İbrahim çevresine bakınca, boynuzları sık çalılara takılmış bir koç gördü. Gidip koçu getirdi. Oğlunun yerine onu yakmalık sunu olarak sundu. Oraya “Yahve yire” adını verdi. “Rabbin dağında sağlanacaktır” sözü bu yüzden bugün de söyleniyor. Rabbin meleği göklerden İbrahim’e ikinci kez seslendi: “Rab diyor ki, kendi üzerime ant içiyorum. Bunu yaptığım için, biricik oğlunu esirgemediğın için seni fazlasıyla kutsayacağım; soyunu göklerin yıldızları, kıyıların kumu kadar çoğaltacağım. Soyun düşmanlarının kentlerini mülk edinecek. Soyunun aracılığıyla yeryüzündeki bütün uluslar kutsanacak. Çünkü sözümü dinledin.” Sonra İbrahim uşaklarının yanına döndü. Birlikte yola çıkıp Beer-Şeva’ya gittiler. İbrahim Beer-Şeva’da kaldı (Tekvin 22:1-19).

İbrani mitlerinde İbrahim Peygamber ile Nemrut arasında geçen kıssa şu şekilde anlatılmaktadır:

Bazıları Cebrail’in, düşmanlar kendine doğru ilerlemeye başladığında, Abram’ı [Avram-İbrahim] omuzlarına alarak göz açıp kapayıncaya dek geçen bir süre içerisinde Ur’dan Babil’e götürdüğünü ileri sürerler. Buna göre Abram, Babil’de bir pazar yerinde Kral Nemrut’la birlikte buraya kaçan babası Terah ile karşılaştı. Terah hiç vakit kaybetmeden Nemrut’un yanına gitti ve mucizevî bir şekilde dünyaya gelip büyüyen oğlunun kendilerini takip ederek bu şehre geldiğini söyledi. Korkudan ne yapacağım şaşırın Nemrut, buna rağmen Abram’ın huzuruna gelmesi için ona elçiler gönderdi. Abram, saraya girer girmez yaşayan Tanrı’ya şahadette bulunup Nemrut’u tanrı tanımazlıkla suçladı. Sesi o denli gür çıktı ki orada bulunanlar kralın taburunun sallandığına tanık oldular, öyle ki etrafta bulunan kutsiyet atfedilen bütün putlar birbiri ardına, kralın kendisiyle birlikte yere yüz üstü düştüler. Ancak iki buçuk saat sonra kral başını kaldırıp baygın bir sesle şunu sormaya cüret edebildi: “Bu duyulan ölümsüz Tanrı’nın sesi miydi?” Abram cevap verdi: “Hayır, bu O’nun en değersiz varlığının sesiydi. “Bunun üzerine Nemrut, Tanrı’nın kudretini anladı ve Terah’ın huzur içerisinde

ayrılmasına izin verdi. Terah serbest bırakılmasının ardından yanına Abram, Saray ve Lut Peygamber'i de alarak Harran'a gitti.

Bazı kimseler ise , Nuh'un gözetimi altında eğitimini tamamlayan Abram'ın bilge bir kişi olarak Babil'e geldiğini belirtirler. Abram, Babil'e geldiğinde babasını hâlâ Kral Nemrut'un ordularını kumanda ederken, tahta ve taştan yapılan putlara taparken buldu. Abram bunları gördükten sonra annesi Amitlay'ı çağırarak ondan bir kuzu kesip derisini yüzmesini istedi. Kâselere koyduğu eti putların önüne bıraktı ve hangisinin eti yiyeceğini görmek için beklemeye başladı. Putların parmaklarını dahi kıpırdatmadığını gördüğünde alaylı bir şekilde annesine dönerek, “Bunun nedeni kâselerin çok küçük olması mı yoksa etin yeterince lezzetli olmaması mı? Hemen üç kuzu daha kesip bin bir çeşit baharatla onları pişir!” Amitlay, oğlunun söylediklerini aynen yerine getirdi. Abram yine kâselere etleri doldurdu ve putların önüne bıraktı. Ancak bu sefer de onların hiç hareket etmediğini gördü. Tanrı'nın ruhu, Abram'a görünerek ilham verdi. Bir balta aldı ve putlarının en büyüğünün dışında hepsini parçalara ayırdı. Sonra da elindeki baltayı, parçalamadığı en büyük putun eline tutuşturarak oradan ayrıldı. Terah gürültüleri duyar duymaz hemen içeri koştu ve oğlunun yapmış olduğu yıkıma şahit oldu. Hemen Abram'ı yanına çağırarak öfkeyle sordu: “Nedir bütün bunlar?” Abram cevap verdi: “Bu yiyecekleri sizin putlarınıza sunmuştum, mutlaka yiyecekler yüzünden tartışma çıkmıştır. Bu büyük olanın elinde baltayla sapasağlam olması ve diğerlerinin paramparça oluşundan değil mi?” “Beni kandırma!” dedi Terah. “Bunlar insan eliyle tahtadan ve taştan yapılan imgeler.” Abram babasına cevap verdi: “Eğer böyleyse, bunlar insan elinden çıkan imgelerse onlara neden her gün yiyecek sunuyorsunuz? Bunlar dualarınıza nasıl cevap verir?” Abram, yaşayan Tanrı'ya vaaz etti, Terah'a tufanı hatırlattı ve Tanrı'nın kötülere nasıl cezalandırdığını anlattı. Oğlundan dinledikleri karşısında söyleyecek söz bulamayan Terah, ne cevap vereceğini düşünürken, Abram baltayı eline aldı ve geriye kalan tek putu da parçalara ayırdı. Bunun üzerine Terah olan biten her şeyi Kral Nemrut'a anlattı. Kral da Abram'ı mahkum etmekte gecikmedi. Çok geçmeden gökbilimciler onun seçilmiş olduğunu anladılar. Nemrut, Abram ve kardeşi Haran'ın kızgın fırına atılarak yakılmasını emretti. Hiçbir inancı olmayan Haran da dahil olmak üzere alevler, bu görevi üstlenen on iki kişiye mezar oldu. İçlerinden sadece Abram giysileri bile yanmamış bir halde alevlerin arasında dimdik durdu. Alevler yalnızca bedenine, ellerini ve kollarını bağlayan ipleri yaktı. Nemrut öfkeden çıldırılmış bir halde adamlarına bağırarak, “Şu suçluyu alevlerin içine atın, yoksa hepinizi ben

öldüreceğim!” diye haykırdı. Ne var ki askerler ağlayıp sızlayarak ona şu cevabı verdiler: “Kralımız bizi, yoldaşlarımızın başına geldiği gibi yakmakla mı cezalandıracak?”

Bu sırada Nemrut’un huzuruna çıkıp önünde eğilen ve söz isteyen Şeytan, Kral’a dönerek, “Bana odun, ip ve birkaç alet verin! Efendimiz için bir mancınık inşa edeceğim, içine Abram’ı koyup uygun bir mesafeden onu ateşin içine fırlatayım.” Şeytan mancınığı inşa ettikten sonra büyük kayalar fırlatarak çalışıp çalışmadığından emin oldu. Sonra da Abram’ı yerleştirerek fırlattı. Tam bu sırada Amitlay koşarak Kral’ın huzuruna çıktı ve diz çöküp ona yalvarmasına rağmen Abram annesine karşı çıktı: “İnsan elinin tutuşturduğu alev suyla söndürülebilir; ancak su, Tanrı’nın ateşini söndürmeye yetmez.” Abram, daha sonra Tanrı’ya dualar etti. O dua eder etmez alevler sönmeye, küle dönmeye başladı. Dahası Tanrı, yanan odunları önce bir tomurcuğa, sonra çiçek açmış bir meyve ağacına sonra da o çiçekleri birer meyveye dönüştürdü. Mucizeler, fırının çiçeklerle bezeli, Abram’ın melekler arasında serbestçe gezindiği bir bahçeye dönüşmesine dek devam etti.

Bu olaya şahit olan tüm yıldız falcıları o sırada sarayda bulunanlar ve konseyin tüm üyeleri yaşayan Tanrı’ya dualar ettiler. Şaşkınlık ve korkudan öylece hareketsiz kalan Nemrut, Abram’a iki önder kölesini, Oni ve Eliezer’i verdi. Bunun yanı sıra ona bol miktarda altın, gümüş ve değerli taş hediye etti. Abram, Harran’a gitmek için yola çıktığında Nemrut’un üç yüz adamı da ona katıldı (Graves ve Patai 2013:201-203).

Kuran’da İbrahim Peygamber’in kıssası, Kutsal Kitap’taki gibi kronolojik bir sıra takip etmemiştir. Ayrıca Kutsal Kitap’taki belirtilen yer adları ve olayların ayrıntıları ile ilgili geniş bilgiler bulunmamaktadır. Kuran’da diğer peygamberlerin kıssasında olduğu gibi İbrahim Peygamber’in kıssasına da yeri geldikçe insanlara ders vermek amacıyla değinilmektedir. Kuran’da altmış dokuz yerde İbrahim Peygamber’den söz edilmekte ve ayrıca İbrahim suresi bulunmaktadır.

Kuran’da İbrahim’in Peygamber seçilmesi ile ilgili kıssa şu şekildedir:

Bir zamanlar Rabbi İbrahim’i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: “Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti.” “Soyumdan da” dedi. Allah: “Ahdim zalimlere ermez” buyurdu. Biz, Beyt’i insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail’e:

“Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim’i temiz tutun,” diye emretmiştik. İbrahim de demişti ki: “Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah’a ve ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle.” Allah buyurdu ki: “Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!” Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah’ın temellerini yükseltiyor: “Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.” “Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira, tevbeleri çokça kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.” “Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.” İbrahim’in dininden kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir? Andolsun ki, biz onu dünyada [elçi] seçtik, şüphesiz o ahirette de iyilerdendir. Çünkü Rabbi ona: “Müslüman ol,” demiş, o da: “Âlemlerin Rabbine boyun eğdim,” demişti. Bunu İbrahim de kendi oğullarına vasiyet etti, Yakup da: “Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti. O halde sadece müslümanlar olarak ölünüz.” (Bakara 2:124-132).

İbrahim Peygamber ile Nemrut arasında geçen kıssa şu şekildedir:

Allah kendisine mülk verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni [Nemrut’u] görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: “Rabbim hayat veren ve öldürenidir,” demişti. O da: “Hayat veren ve öldüren benim, demişti.” İbrahim: “Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir,” dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez (Bakara 2: 258).

İbrahim Peygamber’in Allah’tan ölüleri nasıl dirilttiğini merak etmesiyle ilgili kıssa şu şekildedir:

İbrahim Rabbine: “Ey Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster,” demişti. Rabbi ona: “Yoksa inanmadın mı?” dedi. İbrahim: “Hayır! İnanırım, fakat kalbimin mutmain olması için,” dedi. Bunun üzerine Allah: “Öyleyse dört tane kuş yakala, onları yanına al, sonra [kesip parçala], her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; koşarak sana gelirler. Bil ki Allah azizdir, hakimdir,” buyurdu (Bakara 2:260).

İbrahim Peygamber’in Yahudi ya da Hristiyan olmadığı ile ilgili anlatılan kıssa şu şekildedir:

“Ey ehl-i kitap! İbrahim hakkında niçin çekişirsiniz? Halbuki Tevrat ve İncil, kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz? İşte siz böyle kimselersiniz! Hadi hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuda tartışınız; fakat bilgi sahibi olmadığınız konuda niçin tartışıyorsunuz! Oysa ki Allah, her şeyi bilir, siz ise bilmezsiniz. İbrahim, ne Yahudi, ne de Hristiyan idi; fakat o, Allah’ı bir tanıyan dosdoğru bir müslüman idi; müşriklerden de

değildi. İnsanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah müminlerin dostudur." (Ali İmran 3: 65-68).

İbrahim Peygamber'in babası ve kavmi ile mücadeleleri ve Allah'ın varlığını bilmesiyle ilgili kıssa şu şekildedir:

Bir zaman o babasına dedi ki: "Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Hakikaten sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki, seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a âsi oldu. Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum." [Babası:] "Ey İbrahim! dedi, sen benim tanrılarımın yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım! Uzun bir zaman benden uzak dur!" İbrahim: "Selam sana" dedi, "Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O bana karşı çok lütüfkârdır. Sizden de, Allah'ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Umulur ki Rabbime dua etmemle bedbaht olmam." "Nihayet İbrahim onlardan ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden uzaklaşıp bir tarafa çekildiği zaman biz ona İshak ve Yakup'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık." (Meryem 19:42-49) İbrahim, babası Âzer'e: "Birtakım putları tanrılar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum," demişti. Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekutunu gösteriyorduk. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, "Rabbim budur," dedi. Yıldız batınca, "batanları sevmem," dedi. Ay'ı doğarken görünce, "Rabbim budur," dedi. O da batınca, "Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum," dedi. Güneşi doğarken görünce de, "Rabbim budur, zira bu daha büyük," dedi. O da batınca, dedi ki: "Ey kavmim! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım." "Ben hanif olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim." Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: "Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak, Rabbimin bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi herşeyi kuşatmıştır. Hâlâ ibret almıyor musunuz? Siz, Allah'ın size haklarında hiçbir hüküm indirmediği şeyleri O'na ortak koştuktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım! Şimdi biliyorsanız, iki guruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?" "İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır." İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir (Enâm 6: 74-83).

İbrahim Peygamber'in melekler arasında geçen kıssa şu şekildedir:

And olsun ki elçilerimiz [melekler] İbrahim'e müjde getirdiler ve: "Selam" dediler. O da: "selam" dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi. Ellerini yemeğe uzatmadıklarını

görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. Dediler ki: “Korkma! [biz melekleriz]. Lut Peygamber kavmine gönderildik.” O esnada hanımı ayakta idi ve [bu sözleri duyunca] güldü. Ona da İshak’ı, İshak’ın ardından da Yakup’u müjdeledik. [İbrahim’in karısı:] “Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!” dedi. [Melekler] dediler ki: “Allah’ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah’ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, iyiliği boldur. İbrahim’den korku gidip kendisine müjde gelince, Lut Peygamber kavmi hakkında bizimle mücadeleye başladı. İbrahim cidden yumuşak huylu, bağıri yanık, kendisini Allah’a vermiş biri idi. [Melekler dediler ki:] “Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!” (Hud 1: 69-76).

İbrahim Peygamber’in ateşe atılması ve kavmi ile olan mücadelesi hakkındaki kıssa şu şekildedir:

Andolsun biz İbrahim’e daha önce rüşdünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık. O, babasına ve kavmine: “Şu karşısına geçip tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?” demişti. Dediler ki: “Biz, babalarımızı bunlara tapar kimseler bulduk. Doğrusu, siz de, babalarınız da açık bir sapıklık içindediniz,” dedi. Dediler ki: “Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen oyunbazlardan biri misin?” “Hayır,” dedi, “sizin Rabbiniz, yarattığı göklerin ve yerin de Rabbidir ve ben buna şahitlik edenlerdenim. Allah’a yemin ederim ki, siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!” Sonunda İbrahim onları paramparça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye. “Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir,” dediler. [Bir kısmı:] “Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş,” dediler. “O halde,” dediler, “onu hemen insanların gözü önüne getirin. Belki şahitlik ederler.” “Bunu ilahlarımıza sen mi yaptın ey İbrahim?” dediler. “Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa!” dedi. “Bunun üzerine, kendi vicdanlarına dönüp “Zalimler sizlersiniz, sizler!” dediler. Sonra tekrar eski inanç ve tartışmalarına döndüler: “Sen bunların konuşmadığını pek âlâ biliyorsun,” dediler. İbrahim: “Öyleyse,” dedi, “Allah’ı bırakıp da, size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hâla tapacak mısınız? Size de, Allah’ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun! Siz akıllanmaz mısınız?” [Bir kısmı:] “Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin!” dediler. “Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!” dedik. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler; fakat biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk.” (Enbiya 21: 52-70)

İbrahim Peygamber’in oğlunu kurban etmek istemesiyle ilgili kıssa şu şekildedir:

O: “Rabbim! Bana salihlerden olacak bir evlat ver”, dedi. İşte o zaman biz onu uslu bir oğul ile müjdeledik. Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: “Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin?” dedi. O da cevaben: “Babacığım!

Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun,” dedi. Her ikisi de teslim olup, onu alını üzerine yatırınca, Biz ona: “Ey İbrahim!” diye seslendik. “Rüyayı gerçekleştirdin. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Bu, gerçekten, çok açık bir imtihandır. Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik. Geriden gelecekler arasında ona bıraktık: İbrahim’e “selam!” dedik. Biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandır. Salihlerden bir peygamber olarak O’na İshak’ı müjdeledik. Kendisini ve İshak’ı mübarek eyledik. Lâkin her ikisinin neslinden iyi kimseler olacağı gibi, kendine açıktan açığa kötülük edenler de olacak (Saffat 37: 100-113).

Nemrud’un İbrahim Peygamber’in doğumuna yakın yıllarda gördüğü rüya ve ayrıntıyı, İbrahim Peygamber’in mağrada doğması ve hızlı bir şekilde büyümesi, arşı görmesi, eşinin meleklerin sözlerine gülmesi, Allah’ın ölüleri diriltmesine örnek olarak verilen dört hayvanın ne olduğu gibi ayrıntıların tamamı İsrailiyat olarak kabul edilebilir (Aydemir 2015: 368-371).

8.5.Lut Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Lut Peygamber hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Lut kavminin bulunduğu şehirlerin adları (Sema, Sedam, Ganure, Duma, Didam ...) ve her bir şehirdeki nüfusun yüz binden fazla olduğu,
2. İbrahim’in evine misafir olarak gelen meleklerle buzağı ve yahni pişirdiği,
3. Lut Peygamber’i ziyarete bazı rivayetlerde Cebrail ve Mikail’in bazılarında ise bu meleklerin yanında İsrail’in de geldiği,
4. Lut Peygamber’in evine giren üç kişinin, Cebrail’in yüzlerine üfürmesi sonucunda kör oldukları,
5. Lut kavminin helak edileceği gün Lut Peygamber ile gelen müminlerin sayısının on dört kişi olduğu,
6. Lut Peygamber’in iki kızının hayatta kimsenin kalmadığını düşüncesiyle babalarını sarhoş edip birlikte oldukları ve babalarından erkek çocuklarının olduğu ile ilgili kıssa ve rivayetlerde bulunan bu gibi ayrıntılar İsrailiyattır.

Kutsal Kitap’ta, Lut Peygamber’den İbrahim Peygamber’in yeğeni olarak bahsedilmektedir (Tekvin 11:31). Kuran’da ise peygamber olarak geçer (Arâf 7:80).

Kutsal Kitap ve Kuran’da Lut kavmi, Allah’a inanmadıkları ve azgınlık gösterdikleri için helak edilen kavimler arasında yer almaktadır.

Kutsal Kitap’ta Lut Peygamber’in kıssası da diğer kıssalar gibi kronolojik bir sıra ile anlatılmaktadır. İbrahim Peygamber’in Lut Peygamber ile uzun süren yol arkadaşlığından sonra yollarının ayrılması ile ilgili kısma şu şekildedir:

Lut Peygamber de onunla birlikteydi. Avram çok zengindi. Sürüleri, altınları, gümüşleri vardı. Negev’den başlayıp bir yerden öbürüne geçerek Beytel’e kadar gitti. Beytel’le Ay Kenti arasında daha önce çadırını kurmuş olduğu yere vardı. Önceden yapmış olduğu sunağın bulunduğu yere gidip orada RAB’bi adıyla çağırды. Avram’la birlikte göçen Lut Peygamber’in da davaları, sığırları, çadırları vardı. Malları öyle çoktu ki, toprak birlikte yaşamalarına elvermedi; yan yana yaşayamadılar. Avram’ın çobanlarıyla Lut Peygamber’in çobanları arasında kavga çıktı. [O günlerde Kenanlılar’la Perizliler de orada yaşıyorlardı.] Avram Lut Peygamber’e, “Biz akrabayız” dedi, “Bu yüzden aramızda da çobanlarımız arasında da kavga çıkmasın. Bütün topraklar senin önünde. Gel, ayrılalım. Sen sola gidersen, ben sağa gideceğim. Sen sağa gidersen, ben sola gideceğim.” Lut Peygamber çevresine baktı. Şeria Ovası’nın tümü Rabbin bahçesi gibi, Soar’a doğru giderken Mısır toprakları gibiydi. Her yerde bol su vardı. Rab Sodom ve Gomora kentlerini yok etmeden önce ova böyleydi. Lut Peygamber kendine Şeria Ovası’nın tümünü seçerek doğuya doğru göçtü. Birbirlerinden ayrıldılar. Avram Kenan topraklarında kaldı. Lut Peygamber oadaki kentlerin arasına yerleşti, Sodom’a yakın bir yere çadır kurdu. Sodom halkı çok kötüydü. Rabbe karşı büyük günah işliyordu. Lut Peygamber Avram’dan ayrıldıktan sonra, Rab Avram’a, “Bulduğun yerden kuzeye, güneye, doğuya, batıya dikkatle bak” dedi, “Gördüğün bütün toprakları sonsuza dek sana ve soyuna vereceğim. Soyunu toprağın tozu kadar çoğaltacağım. Öyle ki, biri çıkıp da toprağın tozunu sayabilirse, senin soyunu da sayabilecek. Kalk, sana vereceğim toprakları boydan boya dolaş.” Avram çadırını söktü, gidip Hevron’daki Mamre meşeliğine yerleşti. Orada Rabbe bir sunak yaptı (Tekvin 13:1-18).

İbrahim’in Lut Peygamber’i düşmanların elinden kurtarmasıyla ilgili kısma şu şekildedir:

Şinar Kralı Amrafel, Ellasar Kralı Aryok, Elam Kralı Kedorlaomer ve Goyim Kralı Tidal Sodom Kralı Bera’ya, Gomora Kralı Birşa’ya, Adma Kralı Şinav’a, Sevoyim Kralı Şemever’e ve Bala [Soar] Kralı’na karşı savaş açtı. Bu son beş kral bugün Lut Peygamber Göltü olan Siddim Vadisi’nde güçlerini birleştirmişti. Bu krallar on iki yıl Kedorlaomer’in egemenliği altında yaşamış, on üçüncü yıl ona başkaldırmışlardı. On dördüncü yıl Kedorlaomer’le onu destekleyen öbür krallar gelip Aşterot-Karnayim’de Refalılar’ı, Ham’da Zuzlular’ı, Şave-Kiryatayim’de Emliler’i, çöl kenarındaki El-Paran’a kadar uzanan dağlık Seir bölgesinde Horlular’ı bozguna uğrattılar. Oradan geri dönüp Eyn-Mişpat’a gittiler. Amalekliler’in bütün topraklarını alarak Haseson-Tamar’da yaşayan Amorlular’ı

bozguna uğrattılar. Bunun üzerine Sodom, Gomora, Adma, Sevoyim, Bala kralları yola çıktı. Bu beş kral dört krala karşı Siddim Vadisi'nde savaş düzenine girdiler. Siddim Vadisi zift çukurlarıyla doluydu. Sodom ve Gomora kralları kaçarken adamlarından bazıları bu çukurlara düştü. Sağ kalanlarsa dağlara kaçtı. Dört kral Sodom ve Gomora'nın bütün malını ve yiyeceğini alıp gitti. Avram'ın yeğeni Lut Peygamber'le mallarını da götürdüler. Çünkü o da Sodom'da yaşıyordu. Oradan kaçıp kurtulan biri gelip İbrani Avram'a durumu bildirdi. Avram Eşkol'la Aner'in kardeşi Amorlu Mamre'nin meşeliğinde yaşıyordu. Bunların hepsi Avram'dan yanaydılar. Avram yeğeni Lut Peygamber'in tutsak alındığını duyunca, evinde doğup yetişmiş üç yüz on sekiz adamını yanına alarak dört kralı Dan'a kadar kovaladı. Adamlarını gruplara ayırdı, gece saldırıp onları bozguna uğratarak Şam'ın kuzeyindeki Hova'ya kadar kovaladı. Yağmalanan bütün malı, yeğeni Lut Peygamber'le mallarını, kadınları ve halkı geri getirdi (Tekvin 14:1-16).

İbrahim Peygamber'in Sodom'un helak edilmemesi için Allah'a yakarmasıyla ilgili kıssa şu şekildedir:

Adamlar oradan ayrılırken Sodom'a doğru baktılar. İbrahim onları yolcu etmek için yanlarında yürüyordu. Rab, "Yapacağım şeyi İbrahim'den mi gizleyeceğim?" dedi, "Kuşkusuz İbrahim'den büyük ve güçlü bir ulus türeyecek, yeryüzündeki bütün uluslar onun aracılığıyla kutsanacak. Doğru ve adil olanı yaparak yolumda yürümeyi oğullarına ve soyuna buyursun diye İbrahim'i seçtim. Öyle ki, ona verdiğim sözü yerine getireyim." Sonra İbrahim'e, "Sodom ve Gomora büyük suçlama altında" dedi, "Günahları çok ağır. Onun için inip bakacağım. Duyduğum suçlamalar doğru mu, değil mi göreceğim. Bunları yapıp yapmadıklarını anlayacağım." Adamlar oradan ayrılıp Sodom'a doğru gittiler. Ama İbrahim Rabbin huzurunda kaldı. Rabbe yaklaşıp, "Haksızla birlikte haklıyı da mı yok edeceksin?" diye sordu, "Kentte elli doğru kişi var diyelim. Orayı gerçekten yok edecek misin? İçindeki elli doğru kişinin hatırı için kenti bağışlamayacak mısın? Senden uzak olsun bu. Haklıyı, haksızı aynı kefeye koyarak haksızın yanında haklıyı da öldürmek senden uzak olsun. Bütün dünyayı yargılayan adil olmalı." Rab, "Eğer Sodom'da elli doğru kişi bulursam, onların hatırına bütün kenti bağışlayacağım" diye karşılık verdi. İbrahim, "Ben toz ve külüm, bir hiçim" dedi, "Ama seninle konuşma yürekliliğini göstereceğim. Kırk beş doğru kişi var diyelim, beş kişi için bütün kenti yok mu edeceksin?" Rab, "Eğer kentte kırk beş doğru kişi bulursam, orayı yok etmeyeceğim" dedi. İbrahim yine sordu: "Ya kırk kişi bulursan?" Rab, "O kırk kişinin hatırı için hiçbir şey yapmayacağım" diye yanıtladı. İbrahim, "Ya Rab, öfkelenme ama, otuz kişi var diyelim?" dedi. Rab, "Otuz kişi bulursam, kente dokunmayacağım" diye yanıtladı. İbrahim, "Ya Rab, lütfen konuşma yürekliliğimi bağışla" dedi, "Eğer yirmi kişi bulursan?" Rab, "Yirmi kişinin hatırı için kenti yok etmeyeceğim" diye yanıtladı. İbrahim, "Ya Rab, öfkelenme ama, bir kez daha konuşacağım" dedi, "Eğer on kişi bulursan?" Rab, "On kişinin hatırı için kenti yok etmeyeceğim" diye yanıtladı. Rab İbrahim'le konuşmasını bitirince oradan ayrıldı,

İbrahim de çadırına döndü. İki melek akşamleyin Sodom'a vardılar. Lut Peygamber kentin kapısında oturuyordu. Onları görür görmez karşılamak için ayağa kalktı. Yere kapanarak, "Efendilerim" dedi, "Kulunuzun evine buyurun. Ayaklarınızı yıkayın, geceyi bizde geçirin. Sonra erkenden kalkıp yolunuza devam edersiniz." Melekler, "Olmaz" dediler. "Geceyi kent meydanında geçireceğiz." Ama Lut Peygamber çok diretti. Sonunda onunla birlikte evine gittiler. Lut Peygamber onlara yemek hazırladı, mayasız ekmeği pişirdi. Yediler. Onlar yatmadan, kentin erkekleri evi sardı. Lut Peygamber'e seslenerek, "Bu gece sana gelen adamlar nerede?" diye sordular, "Getir onları da yatalım." Lut Peygamber dışarı çıktı, arkasından kapıyı kapadı. "Kardeşler, lütfen bu kötülüğü yapmayın" dedi, "Erkek yüzü görmemiş iki kızım var. Size onları getireyim, ne isterseniz yapın. Yeter ki, bu adamlara dokunmayın. Çünkü onlar konuğumdur, çatımın altına geldiler." Adamlar, "Çekil önümüzden!" diye karşılık verdiler, "Adam buraya dışardan geldi, şimdi yargıçlık taşıyor! Sana daha beterini yaparız." Lut Peygamber'i ite kaka kapıyı kırmaya davrandılar. Ama içerdeki adamlar uzanıp Lut Peygamber'i evin içine, yanlarına aldılar ve kapıyı kapadılar. Kapıya dayanan adamları, büyük küçük hepsini kör ettiler. Öyle ki, adamlar kapıyı bulamaz oldu. İçerdeki iki adam Lut Peygamber'e, "Senin burada başka kimin var?" diye sordular, "Oğullarımı, kızlarımı, damatlarımı, kentte sana ait kim varsa hepsini dışarı çıkar. Çünkü burayı yok edeceğiz. Rab bu halk hakkında pek çok kötü suçlama duydu, kenti yok etmek için bizi gönderdi." Lut Peygamber dışarı çıktı ve kızlarıyla evlenecek olan adamlara, "Hemen buradan uzaklaşın!" dedi, "Çünkü Rab bu kenti yok etmek üzere." Ne var ki damat adayları onun şaka yaptığını sandılar. Tan ağarırken melekler Lut Peygamber'e, "Karınla iki kızını al, hemen buradan uzaklaş" diye üstelediler, "Yoksa kent cezasını bulurken sen de canından olursun." Lut Peygamber ağır davrandı, ama Rab ona acıdı. Adamlar Lut Peygamber'le karısının ve iki kızının elinden tutup onları kentin dışına çıkardılar. Kent dışına çıkınca, adamlardan biri Lut Peygamber'e, "Kaç, canını kurtar, arkana bakma" dedi, "Bu ovanın hiçbir yerinde durma. Dağa kaç, yoksa ölür gidersin." Lut Peygamber, "Aman, efendim!" diye karşılık verdi, "Ben kulunuzdan hoşnut kaldınız, canımı kurtarmakla bana büyük iyilik yaptınız. Ama dağa kaçamam. Çünkü felaket bana yetişir, ölürüm. İşte, şurada kaçabileceğim yakın bir kent var, küçücük bir kent. İzin verin, oraya kaçıp canımı kurtarayım. Zaten küçücük bir kent." Adamlardan biri, "Peki, dileğini kabul ediyorum" dedi, "O kenti yıkmayacağım. Çabuk ol, hemen kaç! Çünkü sen oraya varmadan bir şey yapamam." Bu yüzden o kente Soar adı verildi. Lut Peygamber, Soar'a vardığında güneş doğmuştu. Rab Sodom ve Gomora'nın üzerine gökten ateşli kükürt yağdırdı. Bu kentleri, bütün ovayı, oradaki insanların hepsini ve bütün bitkileri yok etti. Ancak Lut Peygamber'in peşisıra gelen karısı dönüp geriye bakınca tuz kesildi. İbrahim sabah erkenden kalkıp önceki gün Rabbin huzurunda durduğu yere gitti. Sodom ve Gomora'ya ve bütün ovaya baktı. Yerden, tüten bir ocak gibi duman yükseliyordu. Tanrı oadaki kentleri yok ederken İbrahim'i anımsamış ve Lut Peygamber'in yaşadığı kentleri yok ederken Lut Peygamber'i bu felaketin dışına çıkarmıştı (Tekvin 19:1-29).

Lut Peygamber'in kızları ile arasında geçen münasebet hakkında kısaca şu şekildedir:

Lut Peygamber Soar'da kalmaktan korkuyordu. Bu yüzden iki kızıyla kentten ayrılarak dağa yerleşti, onlarla birlikte bir mağarada yaşamaya başladı. Büyük kız küçüğüne, "Babamız yaşlı" dedi, "Dünya geleneklerine uygun biçimde burada bizimle yatabilecek bir erkek yok. Gel, babamıza şarap içirelim, soyumuzu yaşatmak için onunla yatalım." O gece babalarına şarap içirdiler. Büyük kız gidip babasıyla yattı. Ancak Lut Peygamber yatıp kalktığına farkında değildi. Ertesi gün büyük kız küçüğüne, "Dün gece babamla yattım" dedi, "Bu gece de ona şarap içirelim. Soyumuzu yaşatmak için sen de onunla yat." O gece de babalarına şarap içirdiler ve küçük kız babasıyla yattı. Ama Lut Peygamber yatıp kalktığına farkında değildi. Böylece Lut Peygamber'in iki kızı da öz babalarından hamile kaldılar. Büyük kız bir erkek çocuk doğurdu, ona Moav adını verdi. Moav bugünkü Moavlılar'ın atasıdır. Küçük kızın da bir oğlu oldu, adını Ben-Ammi koydu. O da bugünkü Ammonlular'ın atasıdır (Tekvin 19:30-38).

Kuran'da Lut Peygamber, peygamber olarak kavmine gönderilmiştir. Kutsal Kitap'taki gibi diğer anlatılarda da olduğu gibi bu kıssada da kronolojik bir sıra izlenilmemiştir. Lut Peygamber'e peygamberlik görevinin verilmesi ve kavmi ile olan mücadelesinin kıssası şu şekildedir:

Lut Peygamber'i da [peygamber gönderdik]. Kavmine dedi ki: "Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhuşu mu yapıyorsunuz? Çünkü siz, şehveti tatmin için kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkın bir milletsiniz." Kavminin cevabı: "Onları [Lut Peygamber'i ve taraftarlarını] memleketinizden çıkarın; çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış!" demelerinden başka bir şey olmadı. Biz de onu ve karısından başka aile efradını kurtardık; çünkü karısı geride kalanlardan idi. Ve üzerlerine yağmuru yağdırdık. Bak ki günahkârların sonu nasıl oldu!" (Arâf 7:80-84).

Lut Peygamber'e meleklerin gelmesi hakkında rivayet şu şekildedir:

Elçilerimiz Lut Peygamber'e gelince, [Lut Peygamber] onların yüzünden üzüldü ve onlardan dolayı içi daraldı da "Bu, çetin bir gündür" dedi. Lut Peygamber'in kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapmaktaydılar. [Lut Peygamber:] "Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır; sizin için onlar daha temizdir. Allah'tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde akli başında bir adam yok mu!" dedi. Dediler ki: "Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin." [Lut Peygamber] Keşke benim size karşı bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!" dedi. [Melekler] dediler ki: Ey Lut Peygamber! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmayın.

Çünkü onlara gelecek olan şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vaat olunan zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?" Emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine pışırılıp istif edilmiş taşlar yağdırdık. [O taşlar:] Rabbin katında işaretlenerek [yağdırılmıştır]. Onlar zalimlerden uzak değildir." (Hud 11:77-83). Melek olan elçiler Lut Peygamber ailesine gelince, Lut Peygamber onlara: "Hakikaten siz tanınmayan kimselersiniz" dedi. Dediler ki: "Bilakis, biz sana, onların şüphe etmekte oldukları şeyi [azabı ve helakı] getirdik. Sana gerçeği getirdik; biz, hakikaten doğru söyleyenleriz. Gecenin bir bölümünde aile fertlerini yola çıkar, sen de arkalarından yürü. Sizden hiç kimse, sakın dönüp de ardına bakmasın, istenen yere gidin. Ona şu hükmümüzü vahyettik: "Sabaha çıkarlarken mutlaka onların ardı kesilmiş olacaktır." Şehir halkı, birbirlerini kutlayarak, [meleklerin yanına] geldiler. [Lut Peygamber] onlara, "Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın; Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin!" dedi. "Biz seni, elâlemin işine karışmaktan men etmemiş miydik?" dediler. [Lut Peygamber:] İşte kızlarım! [Düşündüğünüzü] yapacaksınız [onlarla evlenin], dedi." (Hicr 15: 61-77).

Lut Kavminin yaptığı hayasızlıklarla ilgili kısca şu şekildedir:¹⁴⁷

Kavmine dedi ki: "Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhuşu mu yapıyorsunuz? Çünkü siz, şehveti tatmin için kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkın bir milletsiniz" (Arâf 7:80-81). Lut Peygamber'i da kavmine şöyle demişti: Göz göre göre hâlâ o hayâsızlığı yapacak mısınız? Siz, ille de kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşacak mısınız? Doğrusu siz, beyinsizlikte devam edegelen bir kavimsiniz!" Kavminin cevabı sadece: "Lut Peygamber ailesini memleketinizden çıkarın; çünkü onlar uzak kalmak isteyen insanlarmış!" demelerinden ibaret oldu. Bunun üzerine onu ve ailesini kurtardık. Yalnız karısı müstesna; onun geride kalmasını takdir ettik. Onların üzerlerine müthiş bir yağmur indirdik. Bu sebeple, uyarılan [fakat aldırmayan] ların yağmuru ne kötü olmuştur!" (Neml 27:54-58), "Şu fesatçılar güruhuna karşı bana yardım eyle Rabbim!" dedi (Ankebut 29:30).

Lut Peygamber'in kavminin helak olmasıyla ilgili kısca şöyledir:

[Melekler] dediler ki: Ey Lut Peygamber! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vaat olunan zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi? Emrimiz gelince, oranın altını üstüne

¹⁴⁷ Kuran'da Lut Peygamber Peygamber'in yalancılıkla suçlanmasıyla ilgili kısaca bkz. Şuara 26:160-175.

getirdik ve üzerlerine (balçıktan) pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık. Rabbin katında işaretlenerek [yağdırılmıştır]. Onlar zalimlerden uzak değildir” (Hud 11:81-83). Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı. Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı. Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık. İşte bunda ibret alanlar için işaretler vardır. Onlar hâla gözler önünde duran bir yol üzerindedirler. Hakikaten bunda iman edenler için bir ibret vardır” (Hicr 15: 72-77).

Kuran dışındaki İslamî kaynaklarda yer alan Lut Peygamber ve kavmiyle ilgili olarak pek çok kıssa ve rivayette, genellikle İsrailiyata ait bilgiler içerdiği görülmektedir (Harman 2003:229).

8.6. Yusuf Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Yusuf Peygamber hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Yakup Peygamber’in kız kardeşinin Yusuf Peygamber’i yanına aldığı, Yakup Peygamber’i oğlunu geri istediğinde onu Yakup Peygamber’e geri vermemek için hile yaptığı ve İbrahim Peygamber’e ait kuşağı Yusuf Peygamber’in beline bağlayıp Yakup Peygamber’e kuşağın çalındığını söylediği, kuşağı Yusuf Peygamber’in beline bağlı olarak bulunduğu, bu nedenle İbrahim Peygamber’in şeriatının uygulandığı ve Yusuf Peygamber’in halasının kulu ve kölesi olarak bir süre daha kaldığı,
2. Yusuf Peygamber’in kardeşleri tarafından bazı rivayetlerde yirmi akçeye, bazı rivayetlerde on dirheme, bazı rivayetlerde ise on sekiz dirheme (yirmi dirheme, yirmi iki dirheme, otuz dirheme, kırk dirheme...) satıldığı,
3. Yusuf Peygamber’in rivayetlerde geçen Züleyha ya da bir kadına karşı hissettikleri ve yaptıkları (zevce olarak almak istediği, zina etmek istediği, uçkurunu çözdüğü, kadının sırt üstü yattığı, Şeytan’ın aralarına girip bir eliyle Yusuf’u diğer eliyle Züleyha’yı tuttuğu ...),
4. Yusuf Peygamber’in Züleyha ile birlikte olacağı sırada babasını karşısında gördüğü ve babasının şayet zina edersen kanatları dökülmüş kuşa benzeyeceğini söylediği, bazı rivayetler de Cebrail’in Yusuf Peygamber’in göğsüne dokunmasıyla şehvetinin parmak uçlarından çıktığı, bazı rivayetler de ise omzuna konan bir kuşun Yusuf Peygamber’e zina yaparsan peygamberlik safından düşeceğini söylediği ...,

5. Yusuf Peygamber'in misk gibi kokusu, ay gibi yuvarlak bir yüzü, şahin gibi gözleri, çatılı kaşları ve güzel bir ağız olduğu, güldüğü zaman inci dişlerinden nur saçıldığı, Yusuf Peygamber'in güzelliğini gören kadınlardan bazılarının öldüğü,
6. Yusuf Peygamber'in Mısır azizinin evinde altı yıl kaldığı ve yirmi üç yaşına geldiği,
7. Yusuf Peygamber'in zifaf gecesi kadına bu şekilde daha uygun olduğunu söylemesi üzerine kadının ona Allah vergisi gereği güzel olduğunu söylediği, eski eşinin onunla ilgilenmediği ve Yusuf Peygamber'in bu kadını bakire bulduğu,
8. Melik'in kaybettiği su kabının (maşraba) bazı rivayetlerde zebercedden, bazı rivayetler de bakırdan, bazı rivayetler de ise gümüşten ya da altından olduğu,
9. Yusuf Peygamber'in Ay, Güneş ve on bir yıldızın kendisine secde ettiği rüyayı görüp yorumladığı şeylerin doğru çıkması tamam oluncaya kadar aradan kırk yıl geçtiği bazı rivayetlerde yetmiş yıl geçtiği,
10. Yusuf Peygamber'in Mısır ölçeğiyle beş bin batman ağırlığındaki altını kaldırıp attığı,
11. Melik'in Yusuf Peygamber'in kardeşleri ile sınanmasını istediği, Şemun'un değirmen taşı büyüklüğündeki altını havaya fırlattığı, Yahuda'nın bu altın taşı yere düşmeden tuttuğu, kardeşlerden birinin orada bulunan aslanı yakalayıp fırlattığı, bunu gören Melik'in her bir kardeşi atlı bey yaptığı ve farklı illere gönderdiği,
12. Yusuf Peygamber'in kardeşi Rubil'in kızdığı zaman gövdesinden kılların elbisesinin dışına çıktığı, bağırdığı zaman kim bu sesi işitirse öldüğü, Rubil'in kızgınlığının gitmesi için Yusuf Peygamber oğlu Efrâyim'i Rubil'in yanına gönderdiği ve Efrâyim'in elini Rubil'in üstüne koyduğu anda kızgınlığının kalmadığı,
13. Yakup Peygamber'in Mısır'a altmış kişiyle birlikte geldiği, Musa Peygamber'in Mısır'dan çıktığı gün altı yüz bin kişi oldukları,
14. Yusuf Peygamber'in bazı rivayetlerde yüz kırk dört, bazı rivayetler de ise yüz yirmi yaşında öldüğü ile ilgili kıssa ve rivayetlerde yer alan bu ayrıntılar İsrailiyattır.

Tevrat ve Kuran'da Yusuf Peygamber'in kıssası ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. Bu kıssaların anlatımında ana hatlarında benzerlikler var iken ayrıntılarında farklılıklar

bulunmaktadır. Tevrat'ta Yusuf kıssası diğer peygamberin kıssası gibi kronolojik bir sıra ile (Tekvin 30;50) anlatılmıştır. Kuran'da ise diğer peygamberlere ait kıssalardan farklı olarak Yusuf Peygamber'in kıssası tek bir sürede "Ahsenü'l –kasas" (kıssaların en güzeli) (Yusuf 12:3) ünvanıyla Yusuf suresinde geçmektedir (Yusuf 12).

Kutsal Kitap'ın Tekvin bölümünün 37. babından 50. babına kadar Yusuf Peygamber'in kıssası şu şekildedir:

Yakup Peygamber, Kenan diyarındayken oğlu Yusuf on yedi yaşında hayvan sürüsü gütmeye gider. Orada Yusuf rüya görüp kardeşlerine anlatır. Rüyasında kardeşleri ile demetler bağlarken Yusuf'un demeti kalkıp diğer demetlerin ortasına geçip öteki demetler ona secde ederler. Kardeşleri bunu duyunca "Başımıza kral mı olacaksınız?" derler. Yusuf'tan daha çok nefret etmeye başlarlar. Daha sonra Yusuf bir rüya daha görür. Bu rüyada on bir yıldız, güneş ve ay kendisine secde etmektedir. Bu rüyayı da anlatınca babası Yusuf'u azarlar ve kardeşleri Yusuf'u yine kıskanırlar. Daha sonra Yusuf'un kardeşleri Sekem' de koyun güderlerken Yakup, Yusuf'u kardeşlerinin yanına yollar. Yusuf'un tek başına geldiğini gören kardeşleri, ona tuzak kurmak için plan yaparlar. "Onu öldürelim ve kuyulara atalım, bir canavar yedi deriz." Ruben de "O'nu öldürmeyelim kuyuya atalım." der. Böylece Yusuf gelince entarisini çıkarıp Yusuf'u kuyuya atarlar. Daha sonra uzaktan İsmaililerin kervanını görürler. Kardeşlerinden Yahuda diğerlerine "Yusuf'u kuyudan çıkarıp İsmaililere satalım" der ve Yusuf'u çıkarıp 20 gümüşe satarlar. Babalarına gelip Yusuf'un yırtık entarisini gösterirler. Yakup yas tutmaya başlar. Kervandakilerse Yusuf'u Mısır'da Firavun' un askerler reisi olan Potifor'a satarlar. Potifor' un gözünde Yusuf lütuf bulur ve her şeyi Yusuf'a emanet eder. Yusuf yakışıklı ve endamlıdır. Bundan sonra efendisinin karısı Yusuf'a göz atıp "Benimle yat!" der. Yusuf asla kabul etmez. Bir gün evde kimse yokken efendisinin karısı Yusuf'u çağırıp yine "Benimle yat!" dediyse de Yusuf entarisini kadının yanında bırakıp kaçır. Efendisi gelince karısı Yusuf'u şikâyet eder: "Yusuf benimle yatmak istedi ve ben bağırınca entarisini yanımda bırakıp kaçtı." der. Bunu duyan efendisi Yusuf'u zindana attırır. Bundan sonra Firavun' un başsakisi ile ekmekçisi de zindana atılır. Bir gece ikisi de rüya görürler. Rüyalarını Yusuf'a anlatırlar. Başsakinin rüyası ise şöyledir: "Önümde bir asma ve asmada üç çubuk vardı ve tomurcuklanır gibiydi ve çiçeklenip olgun üzümler verdiler ve Firavun' un kâsesi elimdeydi üzümleri alıp içine sıktım ve Firavun'a verdim". Yusuf bunun tabiri şudur der; "Üç çubuk üç gündür. Artık üç güne kadar Firavun seni yükseltecek ve geri memuriyete döneceksin. Beni unutma hatırla diye tembih eder. Baş ekmekçi rüyasını şöyle anlatır; "Başımda üç tane beyaz ekmek vardı ve kuşlar başımdaki sepetten onları yiyorlardı. Yusuf der ; "Üç sepet üç gündür. Üç güne kadar Firavun senin başını kesecek ve kuşlar senin etinden yiyecekler. Üç gün sonra her şey Yusuf'un tabir ettiği gibi çıkar ama baş saki Yusuf'u hatırlamaz." Tam iki yıl sonra Firavun bir rüya görür: "İrmak kenarında yedi sekiz güzel inek otluyordu daha

sonra yedi cılız çirkin inek ortaya çıktı ve semiz güzel inekleri yer.” Firavun uyanır ve tekrar uykuya dalar. Bu sefer yedi semiz güzel başak götür ve sonra şark rüzgârından yanmış yedi cılız başaklar semiz başakları yutar. Sabah Firavun memleketteki bütün tabircileri ve sihirbazlarını çağırır rüyayı anlatır ama hiçbiri bilmez. Başsaki Firavun’ a zindanda yaşadıklarını anlatır ve Yusuf’un bunu bileceğini söyler. Firavun Yusuf’u çağırır ve zindandan çıkarır. Yusuf Firavun’ un rüyasını yedi yıl bolluktan sonra yedi yıl kıtlık olacak diye tabir eder. Firavun’ a memleket üzerinden bir adam tayin etmesini ve yedi yıl bu bereketi saklayıp kıtlık zamanına kadar biriktirmesini söyler. Firavun’da Yusuf’u kendinden sonra memleketin ikinci adamı ilan eder. Firavun Yusuf’un adını “Zeferat Penah” koyar. Potifera’ nın kızı Asenat’ı karı olarak Yusuf’a verir. Yusuf’un iki oğlu olur. Yakup oğullarını kıtlık için Mısır’a gönderir ve buğday almalarını söyler. Yusuf’un kardeşi Benyamın hariç hepsi Mısır’a giderler ve Yusuf’un huzuruna çıkıp, secdeye kapanırlar. Yusuf onları tanır ancak onlar Yusuf’u tanımazlar. Yusuf onların yalan söylediklerine karar verip içlerinden birini geri gönderir ve küçük kardeşini buraya getirmesini emreder. Sonra hepsini hapse attırır. Üç gün sonra Yusuf tekrar kardeşleri ile görüşür ve içlerinden Simeon’ un kalıp diğerlerinin gitmesine karar verir. Bir daha ki sefer geleceklerinde de Yusuf diğer kardeşlerinin de gelmesini ister. Yoksa Yusuf onlara erzak vermeyecektir. Yolda erzakların arasında verdikleri paranın geri verildiğini anırlar. Buna çok sevinerek babalarına gelirler ve yaşadıkları olayları anlatırlar. Yakup bir oğlunu daha kaybettiğinden dolayı üzülür. Oğullarına da bir kardeşlerinin daha olduğundan bahsettiklerinden dolayı kızar. Mısır’dan getirilen tüm erzaklar tükenir ve babaları tekrar Mısır’a gitmelerini ister. Sonunda Benyamın’i de onlarla gönderir. Yusuf’un huzuruna gelirler ve önceden çuvala konulan parayı takdim ederler ve tekrardan buğday almak isterler. Benyamın’i de Yusuf’a takdim ederler. Yusuf kâhyaya kendi kâsesi olan gümüş kâsesini ve buğday parasını onun çuvalına koymasını emreder. Sabah kervan yola çıkınca Yusuf ardından adam gönderir. Sonra da çalınan kâsenin kimin çuvalında bulunursa cezaya çarptırılacağını söyler. Ceza olarak ta Yusuf’un kölesi olacaktır. Kâse ve Para Benyamın’ın çuvalında bulunur. Diğer kardeşler Yusuf’a Benyamın’i affetmesi için yalvarırlar ama Yusuf hepsini reddeder. Yusuf kardeşi Benyamın ile aynı odada kalacak şekilde diğerlerini dışarıya çıkarır. Benyamın’e kendini takdim eder. Daha sonra kardeşlerinin yanına çıkıp kendisini tanıtır. Kardeşlerine babalarını da alıp Kenan’dan buraya göç etmelerini söyler. Yusuf kardeşlerine göç için gerekli yardımda bulunur. Daha sonra Yakup’a kardeşleri gelir ve durumu anlatırlar. Yakup sevinir ve hep beraber yola çıkarlar.” Mısır’a göç eden İsrailoğullarının bütün isimleri teker teker zikredilir. Yusuf, Yakup ile buluşup uzun müddet sarılıp ağlarlar. Yusuf, babasına ve kardeşlerine Firavun’a kendilerini çoban olarak takdim etmelerini söyler. Daha sonra Firavun’a çoban olduklarını arz ederler. Yusuf memleketteki toprakları Firavun adına satın alır. Yusuf bir tek kâhinlerin topraklarını Firavun adına satın almamıştır. İsrailoğulları ise Mısır’da Gosen ilinde ikamet ederler ve çoğalırlar. Yusuf’un iki oğlunun dedeleri İsrail tarafından mübarek kılınmasından ve küçük oğlunun büyük kardeşinden daha büyük olacağından bahsedilmektedir. Yakupoğullarını çağırıp son günlerde başlarına gelecek

olaylardan bahseder. Şiirsel şekildeki konuşmasının sonunda vefat eder. Yusuf mumya olarak babasının Kenan ilinde gömülmesi için Firavun'dan izin ister. Babalarını gömüp Mısır'a dönen Yusuf ve kardeşleri burada yaşamaya devam eder. Yusuf 110 yaşında yaşadığı yer olan Mısır'da ölür. Kendisinin de mumya olarak gömülmesini vasiyet eder (Tekvin 37:1-36; 38:1-30; 39/1-23;...;50:1-26).

Kuran'da Yusuf Peygamber'in adı Yusuf suresinde yirmi beş, Enâm suresinde bir (Enâm 6:84), Mümin suresinde de bir defa (Mümin 40:34) olmak üzere toplam yirmi yedi yerde geçmektedir.

Kuran'da Yusuf Peygamber'in kıssası kesintisiz olarak şu şekildedir:

Bir zamanlar Yusuf, babasına demişti ki: Babacığım! Ben [rüyamda] on bir yıldızla güneşi ve ayı bana secde ederlerken gördüm, der. Babası oğluna “Yavrucuğum sakın bu rüyayı kardeşlerine anlatma!” der ve devamında babası Yusuf'a: Allah'ın kendisine rüya tabirini öğreteceğini ve ataları gibi Yakup hanedanına da nimetlerini tamamlayacağını söyler. Yakup'un diğer oğulları, Yusuf ve kardeşini kıskanmaya başladıklarından Yusuf hakkında planlar kurmaya başlarlar. Kardeşlerinden bazıları “Yusuf'u öldürelim.” derken bazı kardeşler ise onu ıssız bir yere götürüp onu oraya atmayı tavsiye ederler. İçlerinden biri “Yusuf'u öldürmeyiniz! Onu bir kuyunun dibine bırakınız da bir yolcu kafilesinden biri onu alır.” der. Bu fikir üzerine anlaşılan kardeşler babalarından Yusuf'u kendileri ile kıra göndermesi hususunda izin isterler. Babaları onu bir kurt yemesinden korktuğunu ileri sürerek kabul etmediğini bildirir. Ancak kardeşler babalarını ikna eder. Böylece kardeşleri Yusuf'u kıra yanlarında götürürler. Kararlaştırdıkları gibi Yusuf'u kuyuya atarlar. Allah Yusuf'a “Onların yaptıkları bu işi kendilerinin farkında olmadıkları bir anda sen onlara haber vereceksin.” şeklinde bildir. Akşam olur ve kardeşleri babalarına ağlayarak gelirler ve Yusuf'u bir Kurt'un yediğini anlatırlar. Bu iddialarını ispat için Yusuf'un gömleğine kan bulaştırarak babalarına gösterirler. Yakup, buna inanmaz ve “Benim için artık güzel bir sabır vardır.” der. Yusuf bir kervanın sakaları tarafından kuyudan çıkartılarak Mısır'da az bir ücret karşılığında satılır. Böylece Yusuf, Mısır'a yerleştirilip nübüvete alıştırılır ve ona rüya ilmi öğretilir. Ergenlik çağına ulaştığında Yusuf'a Allah'ın hüküm ve ilim verdiğiinden bahsedilir. Ancak köle olarak onu satın alan efendisinin karısı, onun nefsinden murat almak ister. Bir gün evde kimse yok iken kapıları kapatır ve Yusuf'a “Haydi gel!” diyerek zina teklif eder. Yusuf da Allah'tan gördüğü bir burhan ile kadından kaçır ve kadın o kaçarken onun gömleğinin arka taraftan yırtılmasına sebep olur. Bu esnada evin efendisi eve gelir. Kadın kendisinin suçsuz olduğunu iddia ederek hemen şöyle der: “Zevcene kötülük etmek isteyeninin cezası zindana atılmaktan veyahut acıklı bir azaptan başka ne olabilir ki?” der. Yusuf da kendini savunarak kadının kendi nefsinden murat almak istediğini beyan eder. Bir şahit de şöyle der: “Eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmış ise kadın doğru söylüyor bu ise yalancısıdır. Eğer gömleği arkadan yırtılmış ise Yusuf doğru söyleyip kadın ise

yalancılardandır.” Bu olay bütün Mısır’da yankılanmaya başlar. Kadın hakkında dedikodular yapılmaktadır. Bu dedikoduları duyan kadın, Yusuf’u kadınların bir araya toplandıkları bir sırada huzurlarına çıkarır. Kadın, onların ellerine bıçak vermiştir. Yusuf’u gören kadınlar ellerindeki bıçaklar ile ellerini keserler. Yusuf da Allah’a o kadınların şerlerinden uzak olmak için zindanı dahi hoş gördüğünü dile getirir. Zaten kadın da Yusuf’un kendisi ile yatmadığından dolayı zindana atılacağını iddia eder. Böylece Yusuf hakkında karar verenler onun bir zamana kadar zindana atılmasını kararlaştırırlar. Yusuf zindana girer ve Yusuf ile iki kişi daha zindana girer. Bu iki kişi de bir rüya görür. Birincisi rüyasını Yusuf’a anlatmaya başlar: “Rüyamda üzüm şarabı sıkıyorken kendimi gördüm.” derken öbürü de “Rüyamda başımda ekmek götürüyordum ve kuşlar bu ekmekten yiyorlardı.” der. Yusuf’tan bu rüyalarının tabirlerini isterler. Yusuf da onlara bu rüyaların tabirlerini izah etmeden önce orada bulunanlara hitaben şunları söyleyerek Hak dinene davet eder: “Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindedir. Şüphesiz ben Allah’a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım. Onlar ahreti inkâr edenlerin kendileridir. Atalarım İbrahim, İshak ve Yakup’un dinine uydum. Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu, Allah’ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler. Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli tanrılar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı? Allah’ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir. Hüküm sadece Allah’a aittir. O size kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.” Daha sonra zindan da bulunan iki kişinin rüyasını şu şekilde yorumlar: “Birincisi için efendisine şarap içirecek diğeri ise asılacak” der. Yusuf zindandan kurtulacak olan adama: “Efendinin yanında beni de an der. Ancak adam zindandan kurtulduğunda Yusuf’u unuttur.” Böylece Yusuf birkaç yıl daha zindanda kalır. Derken kral bir rüya gördüğünü etrafına söyler. Kuran’a göre bu rüya şu şekildedir; “Kral der: Ben yedi semiz inek gördüm, bunları yedi zayıf inek yiyordu. Bir de yedi yeşil başak ile yedi kuru başak gördüm. Kral bütün ileri gelenleri toplar ve bu gördüğü rüyanın tabirini ister. Fakat kimse bu rüya için bir tabirde bulunamaz. Zindandan kurtulan adam Yusuf’u hatırlayarak, Yusuf’a gidip bu rüyanın tabirini sorar. Yusuf da “Ona ilk yedi yıl bir verimlilik olacağını sonra ki yedi yılda kıtlık olacak” der. Onun için yedi yıl ekinlerden ve yiyeceklerden az bir miktarı hariç diğerlerini saklamalarını ister. Kıtlık yılları geçince hayat geri normal akışına dönecektir. Bu tabiri adam Krala bildirir. Kral da Yusuf’un hemen getirilmesini emreder. Yusuf da kendisinin tamamen aklanması için gelen elçiye efendisine dönüp o kadınların gerçek yüzünün araştırılmasını ister. Kadınlar da doğruyu söylerler. Böylece Yusuf tamamen aklanarak zindandan çıkar.” Kral Yusuf ile konuşur onu hazinelerinin ve mallarının başına vezir tayin eder. Böylece Yusuf zindandan bir köle olarak çıkarken Allah’ın lütfu ve inayeti ile Kraldan sonra ikinci adam olur. Bütün bu olaylardan sonra Yusuf’un yaşadığı bölgede ve Yakup’un memleketinde kıtlık görülür. Böylece Yakup’un oğulları Mısır’a varıp erzak almak için Yusuf’un huzuruna çıkarlar.

Kardeşleri Yusuf'u tanımıyorlardı. Yusuf ise onları tanımıştı. Yusuf kardeşlerine on bir deve yükü erzak verir. Ancak sayılarının on olduğunu görünce bunun sebebini sorar. Kardeşleri de ona; kardeşlerinden birinin kaybolmuş ve babalarının da öbürünü dizinden ayırmadığı cevabını vermiştir. Yusuf bu seferlik onun adına erzak vereceğini ancak diğer gelişlerinde küçük kardeşlerinin de yanlarında getirmedikleri takdirde ise asla erzak vermeyeceğini beyan eder. Hizmetçilerine gizliden çuvallarına getirdikleri sermayelerini koydurur. Kardeşleri babalarına geldiklerinde olanları anlatırlar. Babaları küçük kardeşlerinin yanlarında götürülmesine razı olmaz. Oğulları Bünyamin'e bir şey yapmayacaklarına dair Allah'a yemin ederler. Çuvallarını açıp baktıkları zaman sermayelerinin durduğunu görürler. Yakup zor da olsa ikna olur. İkinci kere Mısır'a giderlerken küçük kardeşleri de yanlarında gelir. Babalarının emri doğrultusunda Mısır'a ayrı kapılardan girerler. Küçük kardeşi ile beraber Yusuf'un huzuruna çıkarlar. Yusuf kardeşini yanına çekerek baş başa kaldıkları esnada kendisinin Yusuf olduğunu söyler. Daha sonra yola çıkacakları esnada Yusuf öz kardeşinin çuvalına su kabını koyar. Kervan hareket ederken arkadan bir görevli nida eder: "Ey kabile bir hırsızlık yaptınız". Kardeşleri şaşırır ve bu kadar nimetlerini bahşeden bir insana karşı kötülük yapmayacaklarını beyan ederler. Eğer içlerinden biri böyle bir suç yapmışsa cezasının hükümdarın kölesi olmak olacağını bildirirler. Hükümdarın su kabı küçük kardeşlerinin yükünde bulunur. Bu olay üzerine küçük kardeşleri alı konulur. Kardeşleri Yusuf'a yalvarırsa da Yusuf küçük kardeşlerini vermez. En büyük kardeş de Mısır'da kalır. Diğerleri durumu babalarına anlatırlar. Bunun üzerine Yakup'un gözlerine ak düşer. Etrafindakiler: "Yaşlandın ama hala Yusuf dersin." derler. Yakup da: "Ben sadece gam ve kederimi Allah'a arz ediyorum" der. Yakup tekrardan Mısır'a gitmelerini ve kardeşlerinden haber almalarını oğullarından ister. Kafile yola çıkar ve Yusuf'un huzuruna gelirler. Yusuf bu gelişlerinde kendisini takdim ederek tanıtır. Kardeşleri Yusuf'un üstünlüğünü kabul eder. Yusuf onlara herhangi bir ceza vermez ve onları Allah'a havale eder. Yusuf babasını sorar ve gözlerinin görmediğini öğrenir. Bunun üzerine gömleğini çıkarır. "Gömleği yüzlerine sürün görececek duruma gelir ve bütün ailenizle beraber buraya gelin." der. Yusuf'un gömleği babalarına daha ulaşmadan Yakup: "Yusuf'un kokusu geliyor." der. Yusuf'un gömleği getirildiğinde yüzüne sürer, böylece babasının gözleri görür oldu. Yakup ve ailesi Mısır'a doğru yola çıkarak Yusuf'un yanına gelirler. Yusuf onları karşılar ve "Allah'ın izni ile güven ve huzur içinde girin!" der. Yusuf ana ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için secdeye kapandılar. Yusuf: "Ey babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana çok şey lütfetti. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi." der ve "Ey Rabbim! Mülkten bana nasibimi verdin ve bana rüyada görülen olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni müslüman olarak öldür ve beni salihler arasına kat!" der (Yusuf 12: 1-101).

8.7.Musa Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Musa Peygamber hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Firavun'un, bir ateşin Beytü'l-Makdis (Kudüs) tarafından gelerek İsrailoğulları haricindeki tüm insanları yakıp kül ettiğine yönelik bir rüya gördüğü,
2. Dülger'in Firavun'a Musa Peygamber'in anasının kendisinden bir sandık aldığını söylemek isteyen dilinin tutulduğu,
3. Haman'ın bulduğu tüm erkek çocukları öldürttüğü, Musa'nın evine geldiği esnada kız kardeşinin Musa'yı bulmamaları için yanan fırının içine gizlediği,
4. Yıldız bakanlar, Firavun'un hasta olan kızının pazartesi günü denizden gelen bir çocuğun salyalarını yara olan yerlerine sürdüğü zaman iyileşeceği, Firavun'un kızının suda buldukları Musa Peygamber'in tükürüğünden aldığı, salyalarını ağrıyan yerlerine sürdüğü ve falcıların dediği gibi ağrıyan yaralarının o anda iyileştiği,
5. Musa Peygamber'in oyun oynadığı esnada ansızın sol elini uzatıp Firavun'un sakalından tuttuğu, Firavun'un yerlere kadar eğildiği ve başındaki tacın yerlere düştüğü, sonrasında Firavun'un Musa Peygamber'i öldürmek istediği,
6. Firavun'un Musa Peygamber'in sakalını bilinçli mi yoksa bilinçsiz olarak mı çekmesiyle ilgili Musa Peygamber'i bir sınava tabi tuttuğu, bu sınav için bir tepsinin içine ateş ve biraz altın koyulduğu, Musa Peygamber şayet altına elini uzatırsa bunu bilinçli yaptığı için öldürüleceği, bu sınav esnasında Musa Peygamber'in elini altına uzatmak istediği sırada Cebrail'in onun elini ileri atarak ateşe yapıştırdığı ve bir parça ateşi ağzına götürdüğü, dilinin yandığı ve bu nedenle peltek konuştuğu,
7. Musa Peygamber'in kavga eden İsrailoğlu ile Kıptî'yi ayırmak istediği, ancak İsrailoğlunu korumak isterken Kıptî'yi öldürdüğü, Musa Peygamber'in parmaklarının Kıptî'nin göğsüne geçtiği,
8. Cebrail ve Mikail'in saraydan kaçan Musa Peygamber'in yanına gittiği ve ikisinin de iki yiğit, iki genç kılığına girdiği,
9. Şeytan'ın Şuayp Peygamber'in yanına giden Musa Peygamber'i azdırmak, yoldan çıkarmak için Şuayb Peygamber'in kızı Safura'nın eteğine üfleyerek eteğini açtığı,

10. Musa Peygamber'in Şuayb peygamberin yanında sekiz yıl kaldıktan sonra iki yıl daha kalarak toplamda on yıl kaldığı,
11. Bir meleğin Şuayb Peygamber'e emanet ettiği asayı Musa Peygamber'in aldığı, ancak Şuayb Peygamber'in bu emanet edilen asayı vermeye razı olmadığı, Musa Peygamber'e ait olan bu asanın böğürtlen ya da mersin ağacından olduğu,
12. Musa Peygamber'in Şuayb Peygamber'in yanından ayrıldığı dönemde yanan böğürtlen ağacının yanına gittiği,
13. Musa Peygamber'in Firavun ile görüşmek için iki yıl kapısında beklediği,
14. Musa Peygamber'in Firavun'un karşısına çıktığında asayı ortaya atmasıyla asanın; son derece iri, simsiyah, dört ayaklı, kısa fakat oldukça kaim, büyük bir deveden daha iri, daha uzun, kuyruğu üzerine dikildiği zaman başı, boynu ve göğsü ile şehrin surlarının üzerine çıkan bir ejderha olduğu,
15. Firavun'un tükürme nedir bilmediği, öksürüp, aksırmadığı, nezle dahi olmadığı, gözlerine hiçbir şey olmadığı, hastalık nedir bilmediği ve bu nedenle kendini tanrı olarak gördüğü,
16. Firavun'un saray ve köşklerinden birinin bin katlı, son derece güzel ve tantanalı olduğu,
17. Kule yapımı maksadıyla toplanan usta ve kalifiye eleman sayısı, yardımcı personel hariç elli bin olduğu, çivi dökenler, kireç yakanlar, tuğla pişirenler, doğrama işlerini üstlenenler, kalıpcıların da bu sayının dışında tutulduğu,
18. Allah'ın inşa edilen kulenin yıkılması için Cebrail'i gönderdiği, Cebrail'in kanadını bir kere vurunca kulenin üç parçaya ayrıldığı, her bir parçanın birbirinden uzak yerlere düştüğü,
19. Kule yapımında görev alan herkesin şu veya bu hastalıkla mahvolup gittiği,
20. Musa Peygamber'in Firavun'a göstermiş olduğu iki mucize karşısında, Firavun'un bazı rivayetlerde on beş bin bazı rivayetlerde ise otuz bin sihirbaz topladığı ve aralarından yetmiş sihirbazın seçildiği,

21. Musa Peygamber'in asasının ejderhaya dönüştüğü bu ejderhanın alt çenesini yere koyduğu ve üst çenesini de Firavun'un sarayının çatısına dayadığı,
22. Musa Peygamber'in Mısır'dan çıkacağı zaman atası olan Yusuf Peygamber'in naşını da alıp götürmek istediği, ancak bu naşın yerini bilmediği, bir kadının Musa Peygamber'e kendisini de yanlarında götürmesi ve kendisine cenneti vaat etmesi şartıyla Yusuf Peygamber'in kabrinin yerini söyleyeceği,
23. Allah'ın Mısır'a felaket getireceği bir dönem, İsrailoğullarına ait olan evlerin belli olması için evde yaşayanların kapılarının önünde bir tavuk ya da bir oğlak kestiği, kanını da kapıya sürdüğü,
24. Musa Peygamber'in Mısır'dan çıkarken toplanan İsrailoğullarını saydığı, üç yüz yirmi bin seçkin atlı ve silahlı yiğit kişinin olduğu, kadınlardan ve çocuklardan, yirmi yaşından küçükleri ve altmış yaşından yukarı olan ihtiyarları sayıma dahil etmediği,
25. Musa Peygamber'in Mısır'dan çıktığı gece, gökteki Muharrem ayının dokuzuncu cumartesi gecesi olduğu, Firavun'un ertesi pazar günü Aşure günü, Başbakan Haman ile elli bin kişilik askerinin öncüsü olarak Musa Peygamber'in peşine düştüğü,
26. Musa Peygamber'in asasını denize vurması sonucunda Allah'ın buyruğu ile denizin açıldığı, bu denizin on iki bölük olduğu, suyun birbiri üstüne yığıldığı, her bölüğün ulu bir dağ gibi olduğu, aralıkları yol haline geldiği, suyun enliliğinin dört fersenk yol olduğu, Musa Peygamber'in bu yolu iki saatte geçtiği,
27. Firavun'un atının sudan çıkmasını engellemek için Cebrail'in Firavun'un şekline girdiği, ona bir sille vurduğu ve Firavun'un atından bu nedenle yıkıldığı,
28. Cebrail'in, uzun zamandır gebe kalmamış bir beygirin üzerinde bir süvari suretinde görüldüğü, bu şekilde Firavun'un erkek atının önünden geçtiği ve Firavun'un atının onun peşinden hızlı bir şekilde gittiği,
29. Cebrail'in Firavun boğulurken Allah'tan af dilemesini engellemek için Firavun'un ağzına bir avuç balçık koyduğu,
30. Firavun'un dört yüz yıl padişahlık ettiği, bu süreçte hiç hasta olmadığı, haftada bir kez ayak yoluna gittiği,

31. Cebrail'in kanadından mağarada bulunan çocuklar için süt akıttığı, bu çocuklar arasında Samiri'nin de bulunduğu,

32. Samiri'nin bir avuç toprağı erimiş mücevherlerin üstüne attığı, erimişinden altın buzağı heykelini yaptığı, yüz bin kişiden on iki bin kişinin bu altın buzağıya secde kılmaktan geri kaldığı, bazı rivayetlerde buzağıya tapanların iki yüz bin kişi olduğu,

33. Musa Peygamber'in Allah'ı görmek dileği neticesinde Allah'ın heybetinden dağın altı parça olduğu, her bir parçasının farklı yerlere düştüğü, Musa Peygamber'in o dağı görünce düşüp aklının gittiği,

34. Musa Peygamber'in Karun'a altından yapılmış Buzağı eritmesi için kimya ilmini öğrettiği,

35. Musa Peygamber'in yiyecek istediğinde asasını yere vurmasıyla yerden bir günlük yiyecek erzakın çıktığı, canı meyve istediğinde asayı yere dikmesiyle ondan istediği meyvenin olduğu, asanın geceleri kandil gibi yanmasıyla etrafa ışık verdiği,

36. Musa Peygamber'in, İsrailoğullarından Tevrat'a uyacaklarına dair söz aldıktan kırk gece veya kırk gün sonra kavminden ayrıldığı ve onu bir daha görenin olmadığı,

36. Hz. Muhammed'in Mirac'a çıktığında altıncı kat semada Musa Peygamber ile karşılaştığı, Musa Peygamber'in ona elli vakit namazın farz kılındığını öğrenince ümmetinin buna tahammül edemeyeceğini bildirdiği ve Allah'tan bunu azaltılmasını talep etmesini söylediği,

37. Rivayette yer alan Musa Peygamber'in esmer yüzlü, uzun boylu olması ile ilgili rivayetler abartılı bir anlatımla ifade edilmiştir. Bu kıssa ve rivayetlerde yer alan ayrıntılar İsrailiyat kaynaklıdır.

Kutsal Kitap'ta ve Kuran'da en çok bahsedilen peygamber Musa Peygamber'dir. Kutsal Kitap ve Kuran'da Musa Peygamber ile ilgili anlatılan kıssalar ana hatlarıyla benzerlik göstermesine rağmen ayrıntılarda farklılıklar taşımaktadır.

Kutsal Kitap'ta Musa Peygamber'in kıssası, kronolijik sırayla anlatılmıştır. Kutsal Kitap'ta, Musa'nın kıssası ana hatlarıyla şu şekilde anlatılmaktadır:

Mısır Kralı, Şifra ve Pua adındaki İbrani ebelere şöyle dedi: “İbrani kadınlarını doğum sandalyesinde doğurturken iyi bakın; çocuk erkekse öldürün, kızsız dokunmayın.” Ama ebeler Tanrı’dan korkan kimselerdi, Mısır Kralı’nın buyruğuna uymayarak erkek çocukları sağ bıraktılar (Çıkış 1: 16-17). Ebeler kendisinden korktukları için Tanrı onları ev bark sahibi yaptı.(Çıkış 1: 16-17) Bunun üzerine firavun bütün halkına buyruk verdi: “Doğan her İbrani erkek çocuk Nil’e atılacak, kızlar sağ bırakılacak.” Bu baskı döneminde Levi evinden bir adam bir Levi kızıyla evlenmiş ve Musa dünyaya gelmiştir (Çıkış 2: 1-2). Annesi, çok güzel olan oğlunu (Resullerin İşleri: 7, 20) öldürülmekten kurtarmak için üç ay gizlemiş, daha sonra sazdan bir sepeti harç ve ziftle sıvamış, çocuğu içine koyup nehre bırakmış ve Miryam uzaktan onu gözlemiştir. Firavun’un kızı yıkanmak için nehre indiğinde çocuğun içinde bulunduğu sepeti görüp aldırılmış, İbranîlerin çocuklarından olduğunu bildiği halde onu sevmiş ve himaye etmiştir (Çıkış 2: 2-6). Firavun’un kızı onu çocuğu emzirmek için pek çok Mısırlı kadın çağırılmış, ama Musa onların sütünü emmemiştir. Bu esnada Miryam gelmiş, çocuk için İbranî bir kadın bulabileceğini söylemiş, Musa’nın annesini getirmiş ve Musa tekrar annesine kavuşmuştur. Üç veya dört yaşında sütten kesildiğinde annesi onu Firavun’un kızına götürmüş, o da çocuğu evlat edinip adını Musa koymuştur (Çıkış 2: 7-10). Musa kırk yaşına geldiğinde (Resullerin İşleri: 7, 23) Delta’nın doğusuna gönderilmiş ve bu vesile ile kardeşleri olan İsrailoğullarını ziyaret etmiştir. Bu arada bir Mısırlı ile kavga eden İbranî asıllı bir kişiye yardım ederken kaza ile Mısırlıyı öldürmüş, ertesi gün yine bir kavgaya şahit olmuş ve aynı İbranî, Musa’nın bir Mısırlıyı öldürdüğünü açıklayınca Firavun Musa’nın öldürülmesini emretmiş, o da Medyen’e kaçmıştır (Çıkış 2:11-15; Resullerin İşleri: 7, 23-28). Musa’nın kardeşlerine gidişi basit bir ziyaret değil onların kaderlerini paylaşmak içindir. Musa imanla büyüyünce Firavun’un kızının oğlu olarak anılmayı reddetmiş ve Allah’ın kavmiyle beraber hakaret görmeyi günahın sefasını sürmeye tercih etmiştir (Resullerin İşleri: 7,23-29; İbranîlere Mektup: 11, 24-25). Medyen’de bir kuyu başına varan Musa, Medyen kâhininin kızlarına yardım ederek hayvanlarını sulamış, bunun üzerine Medyen kâhini Musa’yı çağırılmış ve yanında çalışmasını istemiştir. Musa kırk yıl orada kalmış (Resullerin İşleri: 7,30), onun kızlarından Tsippora ile evlenmiş ve Gerşom ile Eliezer adında iki oğlu olmuştur (Çıkış 2:16-22, 18:3-4; I. Tarihler 23:15-17). Musa Medyen’de iken başta Mısır kralı olmak üzere kendisini öldürmek isteyenlerin hepsi ölmüştür (Çıkış 2:23; 4:19). İsrailoğulları üzerindeki baskı devam etmiş ve Allah onlara acımıştır. Musa, Medyen’deki ikametinin kırkinci yılında (Resullerin İşleri: 7,30) Horeb dağı çevresinde kayınpederinin sürüsünü otlatırken dağda gördüğü ateşten Tanrı veya O’nun meleği tarafından kendisine seslenilerek peygamber seçildiği bildirilmiş ve İsrailoğullarını kurtarmak için Firavun’a gitmekle görevlendirilmiştir. Musa’nın kendini bu işe ehil görmemesi üzerine başarılı olacağı bildirilmiştir (Çıkış 3:1-12; Resullerin İşleri: 7, 30-35). Kavminin kendisine inanması için ona asa ve beyaz el mucizeleri verilir, yine de inanmadıkları takdirde suların kana dönüşeceği belirtilir (Çıkış 4:1-9). Musa bu defa da rahat konuşamadığını, ağzının ve dilinin ağır olduğunu öne sürünce kendisine kardeşi Harun yardımcı olarak verilir, ayrıca

çeşitli mucizelerin gerçekleşeceği esasını yanına alması istenir (Çıkış 4:10-17). Medyen'e dönen Musa, olanlar hakkında bilgi vermeden Mısır'a gitmek istediğini bildirip ailesiyle birlikte yola çıkar ve Allah'ın emriyle kendisini karşılamaya gelen Harun ile Sînâ dağında buluşur (Çıkış 4:18-27). İsrailoğullarını yeni görevlerine inandıran Musa ve Harun, Allah'ın İsrailoğullarını salıvermesini istediğini Firavun'a söyler. Firavun bu isteği reddettiği gibi İsrailoğullarının yükünü daha da ağırlaştırır. Bunun üzerine İsrailoğulları Musa ve Harun'a tepki gösterirler (Çıkış 5:1-21). Musa ve Harun, Allah'ın emriyle tekrar Firavun'a giderek İsrailoğullarını salıvermesini isterlerse de Firavun kabul etmez. Musa ve Harun çeşitli mucizeler gösterir. Öncelikle Harun'un asası yılanı dönüştürüp sihirbazların değneklerini yutar. Firavun'un kalbi katılaşıp İsrailoğullarını göndermeyince bu defa Firavun ve Mısır halkına suların kana dönüşmesi, kurbağalar, tatarcık, at sineği, hayvanların ölümü, çıbanlar, dolu yağması, çekirge, üç gün süren karanlık, ilk doğanların ölümü şeklinde sıralanan on musibet gelir. Her musibette Firavun, İsrailoğullarını salıvereceğini vaat eder, fakat sıkıntı geçince yine inadında ısrar eder (Çıkış 7:1-11,10). Nihayet her evde ilk doğanların ölümüne Mısırlıların baskısı da eklenince Firavun gitmelerine izin verir (Çıkış 12:12, 29-36). İsrailoğulları dört yüz otuz yıl kaldıkları Mısır'dan çıkmak üzere gece vakti aceleyle yola koyulurlar, Ramses'ten Sukkot'a, oradan da Etam'a giderler. Musa, Yusuf Peygamber'in kemiklerini taşımaktadır. İsrailoğulları ilahî tâlimatla sahil yolu yerine Kızıldeniz çölü yolunu seçerler. Öte yandan pişman olan Firavun ordusuyla yola çıkarak deniz kıyısında konaklayan İsrailoğullarına yetişir. İsrailoğulları bu durum karşısında Musa'ya sitem ederler. Musa esasını uzatınca Kızıldeniz'in içinde sular ayrılarak yol oluşur, İsrailoğulları geçer ve Firavun ile ordusu boğulur (Çıkış 12:1-14:1-31). Firavun'dan kurtulan İsrailoğulları, Musa'nın önderliğinde Kızıldeniz sahili boyunca Sur çölünde susuz bir halde üç gün boyunca yürür, nihayet bir su kaynağına ulaşırlar; ancak su acı olduğundan Musa Peygamber'e tepki gösterirler, bunun üzerine Musa mucize ile suları tatlı hale getirir (Çıkış 15:22-26). Mara adı verilen bu yerden Elim'e, oradan Elim ile Sînâ arasındaki Sin çölüne varırlar. Burada açlıktan şikâyet edince onlara çöl hayatı boyunca devam edecek olan men ve selvâ verilir (Çıkış 16:1-31). Refidim'de Musa esasını kayaya vurur ve su fışkırır (Çıkış 17:1-7). Burada da Amalek ile savaş yapılır; Musa elini kaldırdığında İsrail, indirdiğinde ise Amalek galip gelir (Çıkış 17:8-16). Yetro, Musa'nın eşini ve iki oğlunu getirir; Yetro'nun tavsiyesi üzerine Musa bazı işlerin yürütülmesi için hâkimler tayin eder (Çıkış 18:1-27). Mısır'dan çıkışın üçüncü ayında İsrailoğulları Sînâ dağına varırlar. Allah Musa'yı dağa çağırır. Daha sonra Musa dağa tekrar çıkar ve orada oruçlu olarak kırk gün kalır. Bu sürede Allah, Musa'ya ibadet eşyası ve ruhbanlık giysileriyle ilgili kurallar bildirir ve on emri ihtiva eden taş levhaları verir (Çıkış 19:1-23/33; 25:1-31). Musa Sînâ dağından döner, yokluğunda kavminin taptığı altın buzağıyı parçalar, buzağıya tapan kavmini cezalandırır. Ertesi gün Sînâ'ya giderek affedilmelerini ister (Çıkış 32:30-35) ve İsrailoğulları affedilir. Musa kırılanların yerine tekrar iki taş tablet hazırlar ve Sînâ'ya çıkar (Çıkış 34:1-4). İlahî emirleri alarak yemeden içmeden kırk gün dağda kalır (Çıkış 34:27-28). Diğer emirler ve yasaklar kendisine bildirilir (Çıkış 35:4-

39:42, 40:1-36; Levililer: 1-4; 11-15). Musa Peygamber, ikinci kırk günlük oruç döneminden sonra dağdan indiğinde Tanrı ile yüzyüze görüşmesi sebebiyle yüzü kavmini korkutacak derecede parlar (Çıkış 34:29). Mısır'dan çıkışın ikinci yılının ikinci ayında Musa, İsrailoğullarının nüfus sayımını yapar. Daha sonra İsrailoğulları Sînâ'dan göç ederek Paran çölüne giderler (Sayılar 10:11-28). Musa, Kenân diyarı hakkında bilgi almak için heyet gönderir (Sayılar 13:1-14:39). İsrailoğulları vaat edilmiş topraklara girmek istemeyince orası onlara kırk yıl yasaklanır ve bu süre çölde geçer (Sayılar 14:34; Tesniye 2:14). İsrailoğulları Kadeş'te iken Korah [Karun] Musa'ya karşı çıkınca bütün malı ve mülküyle toprağa gömülerek cezalandırılır (Sayılar 16:1-40).¹⁴⁸ Burada yine susuz kalırlar, Musa asası ile kayaya vurur ve su çıkar (Sayılar 20:2-12). Musa ve Harun bu mucize esnasında kendilerinde bir güç vehmederek Tanrı'ya itaatsizlik etmiş olurlar ve vaat edilen topraklara girmekten mahrum bırakılırlar. Musa vaat edilmiş topraklara girmek için niyazda bulunur, fakat kabul edilmez (Tesniye 3:25). Mısır'dan çıkışın kırkinci yılının on birinci ayında Musa, Sînâ'dan itibaren vuku bulan olayları anlatır, yeni kurallar bildirir (Tesniye 1:1-4:43). 120 yaşına gelen Musa Peygamber artık onlara liderlik yapamayacağını bildirir ve görevlerini Yeşua devreder (Sayılar 27:16-23; Tesniye 1:9, 31:1-3,14, 23). Tevrat'ı Levililer'e teslim eder ve her yedi yılda onu okumalarını ister (Tesniye 31:9-13). Bundan sonra Musa Moav ovalarından Nevo Dağı'na giderek Eriha Kenti karşısındaki Pisga Dağı'na çıktı. Rab ona bütün ülkeyi gösterdi: Dan'a kadar uzanan Gilat'ı, bütün Naftali'yi, Efrayim ve Manaşşe bölgelerini, Akdeniz'e kadar uzanan bütün Yahuda bölgesini, Negev'i, hurma kenti Eriha Vadisi'nin Soar'a kadar uzanan ovasını. Sonra Musa'ya şöyle dedi: "İbrahim'e, İshak'a, Yakup'a, 'Senin soyuna vereceğim' diye ant içtiğim ülke budur. Ülkeyi sana gösterdim, ama oraya gitmeyeceksin." Böylece Rabbin sözü uyarınca Rabbin kulu Musa orada, Moav ülkesinde öldü. Rab onu Moav ülkesinde, Beytpeor karşısındaki vadide gömdü. Bugün de mezarının nerede olduğunu kimse bilmiyor. Musa öldüğünde yüz yirmi yaşındaydı; ne gözleri zayıflamıştı, ne de gücü tükenmişti. İsraililer Moav ovalarında Musa için otuz gün yas tuttular (Tesniye 34:1-8).

Kuran'da Musa Peygamber'in en çok adı zikredilen Peygamber olduğundan bahsetmiştik.¹⁴⁹ Kuran'da Musa Peygamber'in kıssası ana hatlarıyla şu şekildedir:

Musa'nın dünyaya geldiği dönemde Mısır'ın ve İsrailoğullarının durumunu naklederken Firavun'un halkını çeşitli zümrelere böldüğünü, bir kısmını güçsüz bulup baskı ve zulüm yaptığını, erkek çocuklarını öldürüp kız çocuklarını sağ bıraktığını bildirmektedir (Bakara 2:49; Arâf 7:141; İbrahim: 14:6; Kasas 28:4). Musa dünyaya geldiğinde annesine çocuğunu emzirmesi, endişelendiği takdirde onu bir sandığa koyarak nehre bırakması ve kaygılanmaması bildirilerek; oğlunun kendisine geri getirileceği ve ileride peygamber olacağı müjdelendir. Annesi onu daha fazla gizleyemeyeceğini anlayınca söyleneni yapar ve

¹⁴⁸ Karun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. aynı eserde bulunan "Karun Hakkında Kıssa ve Rivayetler".

¹⁴⁹ Musa Peygamber'in Kuran'da 34 surede 136 yerde ismi geçmektedir.

çocuğu bir sandık içinde nehre bırakır, Musa'nın ablasına da kardeşinin âkibetini uzaktan gözlemesini söyler. Firavun'un ailesi onu nehirde bulup alır; Firavun'un karısı öldürülmemesini, evlat edinilmesini ister. Musa, Mısırlı hiçbir sütanneyi kabul etmeyince ablası ona bir sütanne bulmayı teklif eder, böylece Musa tekrar annesine kavuşturulmuş olur (Tâhâ 20:38-40; Kasas 28:7-13). Musa ilahî nezaret altında yetiştirilmiş, gençlik çağına gelip olgunlaşınca kendisine hikmet ve ilim verilmiştir (Tâhâ 20:39; Kasas 28:14). Musa bir Mısırlı ile kavga eden İbranî'ye yardım ederken Mısırlı'nın ölümüne sebep olur. Pişman olarak affedilmesini diler ve Allah da onu affeder. Bir gün sonra başka bir Mısırlı ile kavga eden İbranî'nin tekrar kendisinden yardım istemesi üzerine Musa ona haksız olduğunu söyleyince bu defa Musa'nın bir adam öldürdüğünü ifşa eder. Mısır'ın ileri gelenleri Musa'yı öldürmek için plan yapar. Bunu haber alan Musa oradan kaçır ve Medyen'e gider. Medyen suyunda iki kıza hayvanlarını sulamada yardımcı olur. Kızların babası Musa Peygamber'yi çağırıp başından geçenleri dinler, ona emniyette olduğunu ve sekiz yıl çalışması karşılığında kızlarından biriyle evlenebileceğini söyler. Musa bu teklifi kabul eder ve orada kalır (Tâhâ 20:40; Kasas 28:15-28). Musa Peygamber, suresini tamamlayınca ailesiyle birlikte Medyen'den ayrılır. Tûr civarına geldiğinde dağda ateş görür. Yolu soracak birini bulmak veya bir ateş parçası almak için yaklaştığında vadinin sağ yamacından gelen bir sesle kendisine ayakkabılarını çıkarması emredilir ve peygamber olarak seçildiği bildirilir; asa ve beyaz el mucizeleri verilir. Bu iki mucize, Firavun ve adamlarına karşı Musa'nın haklı ve yetkili olduğunu göstermek üzere Allah tarafından verilmiş iki delildir (Tâhâ 20:17-23; Neml 27:10-12; Kasas 28:31-32). Musa, Harun ile birlikte Mısır'a dönerek Firavun'a Allah'ın elçileri olduklarını bildirip ondan İsrailoğullarını kendileriyle beraber göndermesini isteyince Firavun şöyle der: "Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının pek çok yılını aramızda geçirmedin mi? Sonunda o yaptığın işi de [adam öldürmeyi] yaptın! Sen nankörün birisin!" Musa Peygamber o işi bilmeden yaptığını, korkunca da kaçtığını söyler. Firavun, inkâr ettiği gibi Musa'nın tanrısına çıkmak için Haman'dan bir kule yapmasını ister, ayrıca kendisini tanrı kabul etmezse onu hapsedeceğini Musa'ya bildirir. Musa Firavun'a, Allah'ın elçisi olduğunu söyler ve inanması için ona asa ve beyaz el mucizelerini gösterir. Bunun üzerine Firavun Mısır'ın önde gelen sihirbazlarını toplar. Sonunda Musa'nın asası sihirbazların oyuncaklarını yutar. Sihirbazlar Musa'ya iman edince Firavun tarafından cezalandırılırlar (Arâf 7:104-126; Yunus 10:83; Tâhâ 20:47-76; Şuarâ 26:16-51; Kasas 28:36-37; Duhân 44:17-21). Firavun küfründe ısrar eder, İsrailoğullarına baskı ve zulüm daha da artar (Bakara 2:49; İbrahim 14:6; Arâf 7:127; Gafir 40:23-25; Zuhruf 43:51-54). Bunun üzerine Musa dokuz mucize gösterir. Bunlar asa, beyaz el, tufan, çekirge, haşere, kurbağa, kan, karanlık, Kızıldeniz'in yarılması olarak gösterildiği gibi asa, beyaz el, denizin yarılması, kayadan su fişkırması' da vardır. Firavun ve Mısır halkına bu musibetlerden her biri geldiğinde onlar Musa'ya İsrailoğullarını salıvereceklerini söyler, fakat azap kalktığında sözlerinden dönerler (Bakara 2:60; Arâf 7:130-135; İsrâ 17:101). Musa'ya bir gece vakti yola çıkması emredilir, Firavun ve adamları da onların peşine düşer. Musa asası ile denize

vurur ve deniz yarılr. İsrailoğulları denizi geçer, ancak Firavun ile askerleri boğulur (Bakara 2:50; Arâf 7:136; Enfâl 8:54; Yunus 10:90, 92; İsrâ 17:103; Tâhâ 20:77-78; Şuarâ 26:52, 53, 60-66; Kasas 28:40; Duhân 44:23; Zâriyât: 51:40). İsrailoğulları denizi geçtikten sonra Musa'nın önderliğinde Tûr'a gelirler. Otuz ve on gecelik bir süreyle dağa çağrılan Musa yerine Harun'u bırakarak dağa çıkar. Rabbini görmek istediğini söyleyince dağa bakması emredilir, dağ paramparça olur. Daha sonra Musa Peygamber'e ilahî emirleri ihtiva eden levhalar verilir (Arâf 7:142-145; Tâhâ 20:80). Tûr'dan dönüşte kavminin bir buzağı yapıp ona taptığını gören Musa öfkelenerek levhaları yere atar ve Harun'u hırpalır. Daha sonra kavminden seçtiği yetmiş kişiyle tövbe eder (Bakara 2:54,92; Arâf 7:148-156; Tâhâ: 20:85-97). Sonunda Musa kavminden kendilerine vaat edilen topraklara girmelerini ister, fakat onlar kabul etmezler; bunun üzerine oraya girmeleri yasaklanır ve kırk yıl çölde yaşamaya mahkûm edilirler (Mâide 5:21-26). Musa Peygamber'e karşı çıkan Firavun, Haman ve Karun helak edilir (Ankebût 29:39).¹⁵⁰

Kuran ve Kutsal Kitap'ta yer alan bu kıssalarda; Musa'nın doğumu, Firavun'un sarayına gelişi, Mısırlıyı öldürdüğü için Medyen'e kaçışı, Medyen'de Allah'ın Musa ile konuşması, Musa'nın Peygamber olarak Mısır'a gitmesi, burada İsrailoğullarını kurtarmak için Firavun ile olan mücadelesi, İsrailoğullarını kurtarması ve İsrailoğullarının çöldeki yaşamları gibi hususlar ana hatlarıyla benzerlik göstermektedir.

Musa Peygamber ile ilgili gerek tarihî gerekse dinî eserlerde pek çok bilgi yer almaktadır. Bu bilgilerin bir kısmının özellikle Yahudi kültüründen geçmiş olduğu düşünülmektedir (Arslan 2013:12).

8.8.Davud Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Davud Peygamber hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Davud Peygamber'in yeşil gözlü, kırmızı yüzlü, ince bacaklı, kısa boylu, az tüylü, beyaz tenli, uzun sakallı, saf ve temiz kalpli bir zat olarak tarif edildiği,
2. Davud Peygamber'in kapısını dört bin kişinin beklediği, odalıklarından başka doksan dokuz hatununun olduğu, her günü üç kısma ayırdığı, birincisi dünya işleri, ikincisi ibadet, üçüncüsü de helal kazanç olduğu,

¹⁵⁰ Kuran'da yer alan Musa Peygamber ile ilgili kıssanın aktarılması hususunda Ömer Faruk Harman'ın İslam Ansiklopedisi'nde yer alan Musa adlı yazısından faydalanılmıştır (Harman 2006: 207-213).

3. Davud Peygamber'in Zebur okuyacağı zaman ön tarafa İsrailoğullarının bilginlerinin, bilginlerin arkasına halkın, halkın arkasına cinlerin, cinlerin arkasına şeytanların durduğu; vahşi hayvanların ve yırtıcı mahlukatın elle tutulacak tarzda yaklaştığı,
4. Davud Peygamber'in Zebur'u okumaya başladığında bakire kızların bekaretini kaybettiği, hatta nehirlerin bile durduğu,
5. Davud Peygamber'in diğer peygamberlerin seviyesine yükselmek için Allah'tan onlara verdiği sıkıntılar gibi kendisine de sıkıntı vermesini istediği ve bu dileğin Allah tarafından kabul edildiği,
6. Şeytan'ın Davud Peygamber'i kandırmak için renkli bir güvercin kılığına girdiği, bir başka rivayette Şeytan'ın altın güvercin şekline girdiği, inciden ve zebecedden kanatlarının olduğu, Davud Peygamber'in kuşu yakalamak istediği sırada pencereden uçtuğu, ona baktığında dışarıda güzel bir kadın gördüğü ve ona âşık olduğu,
7. Davud Peygamber'in kendi askeri Urya'nın eşine (Nesâyi) âşık olduğu, bu kadının soyunun peygamber soyuna dayandığı, Urya'nın eşi ile evlenmek için Urya'nın savaşta öldürülmesine sebep olduğu (Urya'yı savaşta kutsal sandığı koruması için görevlendirdiği), eşi Nesâyi ile evlenmek istediği, Nesâyi'nin doğacak oğlan çocuğunu kendi yerine veliaht yapması şartıyla evliliği kabul ettiği,
8. Davud Peygamber'in demiri elinde balmumu, hamur, çamur ve eğer bükücü gibi büktüğü ve dilediği şekle soktuğu,
9. Davud Peygamber'in bir davaya baktığı esnada davacı kadına meylettiği,
10. Meleğin Davud Peygamber'e doksan dokuz karısının olduğu halde bir başkasının eşini almak için hilelere başvurduğunu söylediği,
11. Davud Peygamber'in, işlediği günahtan dolayı kırk gün kırk gece başını secdeden kaldırmadığı, pişmanlık içinde kırk gün ağladığı ve başının etrafının otlarla çevrildiği, pişmanlığından dolayı otuz yıl durmadan ağlayan Davud Peygamber'in gözyaşlarının bütün mahlukatın gözyaşlarına muadil olduğu ve kâsesindeki suyu içip bitirmeden kâsenin gözyaşlarıyla dolduğu,

12. Davud Peygamber'in pişmanlığından dolayı hırpani kılıklar içinde Uriya'nın kabrine gittiği, Uriya'nın kabirden Davud Peygamber'e cevap verdiği, Davud Peygamber'in ondan helallik istediği ve Uriya'nın onun sayesinde cennete gittiği için ona hakkını helal ettiği,

13. Davud Peygamber'in İsrailoğullarının sayısını öğrenmek istediği, Davud Peygamber'in bu yaptığı işin Allah'a hoş gelmediği, bu nedenle Allah'ın onun için üç felaket hazırladığı ve Davud Peygamber'in bu üç felaketten birini kabul etmesini istediği, bu üç felaketin; üç yıl kıtlık, üç ay düşmanla savaş ve halkının üç gün tâûn hastalığı çekeceği, Davud Peygamber'in tâûn hastalığını setçisi, bundan dolayı pek çok masum insanın öldüğü ve Davud Peygamber'in bu cezanın affolması için Allah'tan bağışlanma dilediği, Allah'ın onun duasını kabul ettiği ve o anda meleklerin yalın kılıçlarını halkı öldürmemek için üzerlerinden çektikleri ve Davud Peygamber'in bütün o meleklerin kılıçlarını kınlarına koyup göğe çıktıklarını gördüğü,

14. Beytü'l-Makdis'in mermerden olan her bir direğin uzunluğunun yirmi arşın ve bin tane direk olduğu, bu yapılan işin insan işi olmadığı,

15. Allah'ın Davud Peygamber'e hüküm verirken doğru ile yanlış ayırt etmesi için altın bir zincir verdiği ve Davud Peygamber'in iki kişi arasındaki anlaşmazlıkları bu zincir ile çözdüğü,

16. Allah'ın dünyayı yaratmadan önce kırk bin şehir, her şehirde kırk bin köşk, her köşkte kırk bin bahçe, her bahçede kırk bin ev, her evin içinde on sekiz bin hardal hazinesi yarattığı,

17. Davud Peygamber'in ömrünün yüz yıl olduğu, ömrünün kırk yılını krallıkla geçirdiği ile ilgili kıssa ve rivayetler İsrailiyattır.

Kutsal Kitap'ta, Yahudileri bir araya getiren, büyük bir devlet kuran, güçlü bir kral olarak bahsedilen Davud, İslamiyette peygamber olarak kabul edilir. Davud, Peygamber olarak İsrailoğullarına gönderilmiş ve kendisine Zebur kitabı verilmiştir.

Eski Ahit'e göre Davud'un kaç yaşında öldüğü ve nereye defnedildiği ile ilgili şu bilgiler yer alır: "otuz yaşında kral olmuş ve kırk yıl altı ay (yedi yıl altı ay Hebron'da, otuz üç yıl Kudüs'te) saltanat sürdükten sonra yetmiş bir yaşında vefat ettiği (II. Samuel

2: 11; 5:4, 5; I. Tarihler 29:27) anlatılmaktadır. Davud şehrine (Kudüs) defnedilmiştir.” (I. Krallar 2:10). Kuran’da ise bu tür bilgilere rastlanmamaktadır.

Kuran’da Davud Peygamber’in kaç yaşında kral olduğu, kaç yıl hükmettiği, Uriya ile olan olaylar, kaç yaşında öldüğü, nereye gömüldüğü gibi bilgiler bulunmamaktadır. Kuran’da diğer peygamber kıssalarında olduğu gibi amaç insanlara ders vermek ve ibret almalarını sağlamaktır.

Kutsal Kitap’ta Kral Davud ile ilgili kıssa ve rivayetler ana hatlarıyla şu şekildedir:

Allah’ın, Saul’ü krallıktan reddetmesi ve Davud’un Golyat mücadelesi hakkındaki kıssa şu şekildedir:

Rab Samuel’e şöyle seslendi (1. Samuel 15:10), “Saul’u kral yaptığıma pişmanım. Beni izlemekten vazgeçti. Buyruklarımı yerine getirmedi.” Samuel öfkeleni ve bütün geceyi Rab’be yakarmakla geçirdi (1. Samuel 15:11). Samuel, Saul’un yanına giderek Rabbin yolundan neden çıktığını sordu. Saul Rab’dan bağışlanma diledi, ancak dileği kabul olmadı (1. Samuel 15:12-34). Rab Samuel’e, “Ben Saul’un İsrail Kralı olmasını reddettim diye sen daha ne zamana dek onun için üzüleceksin?” dedi, “Yağ boynuzunu yağla doldurup yola çık. Seni Beytlehemli İşay’ın evine gönderiyorum. Çünkü onun oğullarından birini kral seçtim.” (1. Samuel 16:1). Rab, Samuel’e Beyt-lehim’e giderken yanına bir buzağı almasını ve oraya gidince o buzağı kurban etmesini, keserken de Yesse’yi kurbanı çağırmasını emretti. Samuel, Beyt-lehim’e giderek Rabbin dediklerini aynen yaptı. Kurbanı Yesse ve oğullarını çağırdı. Samuel, Rabbin göstermesi ile Yesse’nin koyunları güden en küçük oğlunu [Davud] takdis etti.” (1. Samuel 16:1-13). Davud da çok iyi bir müzisyendi. Davud bu özelliğinden dolayı Saul’un yanına getirildi. Saul yakışıklı ve zeki Davud’dan hoşlanmaya başladı (1. Samuel 16:14-23) Davud’un, Saul’un yanına getirildiği sıralarda Filistinliler ile İsrailoğulları arasında devamlı savaşlar oluyordu. Yine Filistinliler ile İsrailoğulları savaşmak için karşı karşıya geldiler. Filistinlilerin ordusunda düşmanlarının korktuğu Golyat isimli Gatlı bir pehlivan vardı. Golyat’ın boyu altı arşın civarında idi (1. Samuel 17:1-4). Savaşlara başını ve vücudunun çok büyük bölümünü kapatan tunçtan zırhla çıkardı (1. Samuel 17:4-7).^{124I} İsrailoğullarının karşısına yine böyle çıktı ve kendisiyle savaşacak bir yiğit istedi (1. Samuel 17:8-10). O dev gibi adamdan Yahudi ordusunun korktuğu, kimsenin onunla savaşmak istemediği, herkesin onun önünden kaçtığı hatta Saul’un Golyad’ı öldürene büyük hediyeler ve kendi kızını vereceği rivayet edilir. Yine rivayet edilenler arasında Beytlehemli Yesse’nin küçük oğlu Davud’un savaşa katılan ağabeylerine yiyecek bazı şeyler getirmek ve onların hallerini sormak için savaş alanına geldiği de yer almaktadır. Golyat’ı savaş meydanında kendisine rakip ararken herkese meydan okuduğunu gören Davud’un; “Allah’ın askerlerine meydan okuyan bu sünnetsiz

Filistinli de kim oluyor?” diyerek onun kim olduğunu öğrenir. Daha sonra Saul bunun üzerine Davud’un cesaretine hayran kalır ve Rab seninle beraber olsun diyerek kendi zırhını Davud’a giydirir. Davud, bunları giyer fakat alışık olmadığı için bu zırhlarla yürüyemez ve bunları çıkarır. Kendi elbiselerini giyer. Eline değneğini alır, seçtiği beş tane taş ve sapanını çoban torbasına koyar ve bu şekilde savaş meydanına çıkıp Golyat’a yaklaşmaya başlar. Golyat, Davud’u kendine rakip olarak görmez ve küçümser. Davud’u korkutmak ve kaçtırmak için tehdit eder. Kılıç, mızrak ve kargı gibi aletlerle Davud’a meydan okur. O dev gibi adam tam teçhizatlı iken Davud’un elinde sadece değnek vardı ve Davud, Golyat’a: “Bugün Rab seni benim elime verecek, seni vuracağım, başını gövdenden ayıracağım, ordunun leşlerini de göklerin kuşlarına ve yerin canavarlarına vereceğim.” der. Savaş alanında birbirlerine yaklaşırlarken Davud atik davranır ve çantasındaki sapanı bir taş ile beraber çıkarır. Davud taş fırlatır ve Golyat’ı alnından vurur. Herkesin önünde titrediği Golyat yüz üstü yere düşmüştür. Davud’un elinde kılıç olmadığı için Golyat’ın kılıcını aldığı ve söylediği gibi kafasını gövdesinden ayırır. Golyat’ın öldüğünü gören Filistinliler savaş alanından kaçmaya başlar. İsrailoğulları kaçışan Filistinlileri Gaiye varncaya kadar ve Ebron kapılarına kadar kovalar (1. Samuel 17:11-52).

Kral Davud’un Saul ile mücadelesinin kıssası:

Davud, Filistinlilerin ünlü savaşçısı Golyat’ı öldürdüğünde Saul bu genci tanımak istedi ve ordusunun başkomutanı olan Abner’e sordu. Abner genci bilmediğini söyledi ve Davud’u çağırdı. Davud, Beyt-lehimli Yesse’nin oğlu olduğunu söyledi (1. Samuel 17:55-58). Böylece Davud, Saul’un yanına gelmiş ve uzun bir mücadelenin ilk basamağı atılmış oldu. Davud Peygamber Saul’un kendisini gönderdiği her yere gitti ve başarılı oldu. Bu yüzden Saul ona ordusunda üstün bir rütbe verdi. Bu olay bütün halkı, Saul’un görevlilerini bile hoşnut etti. Bir yandan oynuyor, bir yandan da şu ezgiyi söylüyorlardı: “Saul binlercesini öldürdü, Davud Peygamber’se on binlercesini.” Bu sözlere gücenen Saul çok öfkeleni. “Davud Peygamber’e on binlercesini, banaysa ancak binlercesini verdiler. Artık kral olmaktan başka onun ne eksigi kaldı ki?” diye düşündü. Böylece o günden sonra Saul Davud Peygamber’u kıskanmaya başladı. Ertesi gün Tanrı’nın gönderdiği kötü bir ruh Saul’un üzerine güçlü bir biçimde indi. Saul evinde sayıklamaya başladı. Davud Peygamber her zamanki gibi yine lir çalıyordu. Saul’un elinde bir mızrak vardı. “Davud Peygamber’u vurup duvara çakacağım” diye düşünerek mızrağı ona fırlattı. Ama Davud Peygamber iki kez ondan kurtuldu. Saul Davud Peygamber’tan korkuyordu. Çünkü Rab Davud Peygamber’leydi, oysa kendisinden ayrılmıştı. Bu yüzden Saul Davud Peygamber’u yanından uzaklaştırdı. Onu bin kişilik birliğe komutan atadı. Davud Peygamber askerlere öncülük yapıyordu. Rab onunla birlikte olduğundan, yaptığı her işte başarılıydı. Davud Peygamber’in büyük başarısını gördükçe Saul’un korkusu daha

da artıyordu. Ne var ki, bütün İsrail ve Yahuda halkı Davud Peygamber’u seviyordu; çünkü Davud Peygamber onlara öncülük ediyordu. Saul Davud Peygamber’e, “İşte büyük kızım Merav” dedi, “Onu sana eş olarak vereceğim. Yalnız hatırım için yiğitçe davran ve Rabbin savaşlarını sürdür.” Çünkü, “Davud Peygamber’in ölümü benim elimden değil, Filistliler’in elinden olsun” diye düşünüyordu. Davud Peygamber, “Ben kim oluyorum, İsrail’de ailem ve babamın oymağı ne ki, krala damat olayım?” diye karşılık verdi. Ne var ki, Saul’un kızı Merav’ın Davud Peygamber’e verileceği zaman geldiğinde, kız Davud Peygamber yerine Meholalı Adriel’e eş olarak verildi. Bu arada Saul’un öbür kızı Mikal Davud Peygamber’e gönül vermişti. Bunu duyan Saul sevindi. “Davud Peygamber’e Mikal’ı veririm” diye düşündü, “Öyle ki, Mikal Davud Peygamber’u tuzağa düşürür; Filistliler de onu öldürür.” Davud Peygamber’e, “Bugün damadım olmak için yine fırsatın var” dedi. Sonra görevlilerine, Davud Peygamber’e gizlice şunları söylemelerini buyurdu: “Bak, kral senden hoşnut, bütün görevlileri de seni seviyor. Kralın damadı olmanın zamanı geldi.” Saul’un görevlileri bu sözleri Davud Peygamber’e iletiler. Davud Peygamber, “Yoksul ve önemsiz biriyken kralın damadı olmak sizce küçük bir şey mi?” diye karşılık verdi. Görevliler Davud Peygamber’in dediklerini Saul’a bildirdiler. Saul şöyle buyurdu: “Davud Peygamber’e deyin ki, ‘Kral düşmanlarından oç almak için başlık parası olarak yüz Filistli’nin sünnet derisinden başka bir şey istemiyor.’” Davud Peygamber’in Filistliler’in eline düşüp öleceğini tasarlıyordu. Görevliler Saul’un söylediklerini Davud Peygamber’e iletiler. Davud Peygamber, kralın damadı olacağına sevindi. Tanınan süre dolmadan Davud Peygamber’le adamları gidip iki yüz Filistli öldürdüler. Kralın damadı olabilmek için Davud Peygamber, öldürülen Filistliler’in sünnet derilerini tam tamına getirip krala sundu. Saul da buna karşılık kızı Mikal’ı eş olarak ona verdi. Saul, Rabbin Davud Peygamber’le birlikte olduğunu ve kızı Mikal’ın onu sevdiğini apaçık gördü. Bu yüzden Davud Peygamber’tan daha çok korktu ve yaşamı boyunca ona düşmanlık besledi. Filistli komutanlar saldırdıkça Davud Peygamber Saul’un öbür komutanlarından daha başarılı oluyordu. Bu yüzden büyük bir üne kavuştu (1. Samuel 18:5-30).

Saul, Davud’dan kurtulmak için başka yollar aradı. Saul, oğlu Yonatan’a ve bütün adamlarına Davud’u öldürmelerini söyledi. Fakat Yonatan, Davud’un yakın arkadaşı olduğu için bunu Davud’a haber verdi ve kaçıp kurtulmasını önerdi. Yonatan, Davud’a haber verip ve onun kaçmasını istemekle kalmadı, ayrıca babasını da bu verdiği karardan vazgeçirmeye çalıştı. Bunun karşılığını da aldı, babasını ikna etti. Daha sonra babasının af ettiğini Davud’a bildirdi ve Davud’u Saul’un yanına getirdi. Bu arada yine Filistinlilerle bir savaş oldu. Davud bu savaşa da katıldı ve başarı kazandı. Saul tekrar Davud’a karşı

kinlenmeye başladı. Saul, önceki öldürme teşebbüsü gibi evinde mızrağı ile Davud'u vurmaya çalıştı. Fakat Davud yine kaçarak canını kurtardı. Bu sefer Saul, Davud'u öldürmeye kararlıydı ve bu yüzden Davud'un peşine düştü. Saul, Davud'u kendi evinde öldürtmek için adamlarını Davud'un evine gönderdi. Fakat bunu karısı Mikal daha önce Davud'a haber verdi ve eğer canını kurtarmazsan babamın adamları seni yarın öldürecekler, dedi. Davud kaçıp kurtuldu. Davud oradan kaçtıktan sonra Rama'ya Samuel'in yanına gitti ve Saul'ün kendisine yaptığı her şeyi anlattı. Davud'un, Rama'da Samuel'in yanında olduğunu öğrenen Saul, adamlarını oraya gönderdi. Gönderdiği adamlar Samuel'den Davud'u kendilerine vermesini istediler; fakat Samuel, Davud'u vermedi. Saul'ün adamları da orada Rab tarafından peygamber olarak görevlendirildiler. Bunun üzerine Saul, Rama'ya kendisi gitti. Fakat orada Saul de peygamberlikle görevlendirildi (1 Samuel 19: 1-24).

Davud adamlarıyla beraber En- Gedi çölündeydi. Davud'un En-Gedi Çölü'nde olduğu Saul'e haber verildi. Saul yanına seçme üç bin kişi alarak Davud'u öldürmek için yola çıktı. O sırada Davud ve adamları bir mağaranın iç tarafında dinleniyorlardı. Saul ve adamları o mağaranın içine girdiler. Bunu fark eden Davud'un adamları Davud'a:“İşte Rabbin, düşmanını senin eline verdi. Artık dilediğini ona yapabilirsin” dediler. Davud, gizlice gidip Saul'ün cübbesinden bir parça kesti ve adamlarına elinin Rabbin mesihine kalkmayacağını, Saul'ün kendisinin efendisi olduğunu söyledi. Davud, bunları söylemekle adamlarının da Saul'e zarar vermesinin önüne geçmiş oldu. Saul mağaradan çıktı ve gitti. Arkasından Davud mağaradan çıktı ve Saul'ün arkasından şöyle seslendi: “Efendim kral, Davud senin zararını istiyor diyen adamların sözlerini niçin dinliyorsun? Bugün mağarada Rabbin nasıl seni elime verdiğini, işte gözün gördü ve seni öldürmemi söylediler. Fakat gözüm seni esirgedi, dedim ki; efendime karşı elimi uzatamam, çünkü O Rabbin mesihidir. Elimdeki cübbenin eteğine bak, senin cübbenin eteğini kesip seni öldürmediğimden bil ve gör ki elimde kötülük ve günah yoktur. Sen canımı almak için uğraştığın halde ben sana karşı bir suç da işlemedim. Seninle benim aramda Rab hükümsün.” Davud'un konuşması bittiğinde Saul şöyle karşılık verdi: “Sen benden daha salih bir adamsın. Ben sana kötülük ettiğim halde sen bana iyilik ettin, bugünkü yaptığın iyilikten de anlaşılıyor ki muhakkak Rab seni İsrail krallığının başına getirecektir.”dedi. Ve sonra ekledi: “Benden sonra zürriyetimi kesmeyeceğine ve babamın evinden adımları kaldırmayacağına Rabbin hakkı için söz ver.” Davud söz verdi. Saul evine gitti, Davud da adamları ile oradan ayrıldı (1. Samuel 24:1-22).

Bu mücadeleler sırasında I.Samuel'de Davud ile Nabal isimli birinin arasında geçen şöyle bir olaydan bahsedilir; Maon'da Nabal isimli büyük ve zengin bir adam vardı. Nabal'ın üç bin koyunu ve bin keçisi vardı. Nabal kaba, anlayışsız ve kötü işli biri olmasına karşılık karısı Abigail anlayışlı ve iyi bir kadındı. Davud, Nabal'a adam gönderdi ve ondan elinden gelen yardımı etmesini istedi. Nabal yardım etmeyi reddetti. Yardımı reddettiği gibi Davud'a hakarete varan sözler söyledi. Davud'un adamları geldi ve bunları Davud'a söylediler. Davud, adamlarına cenge hazırlanmalarını söyledi. Onlar da kılıçlarını kuşandılar. Dört yüz kişi ile Nabal'ın üstüne gittiler. Nabal'ın karısı, kocasının Davud'un adamlarına yapmış olduğu kötü davranışları bir hizmetlisinden duydu. Kocasına haber

vermeden iki yüz ekmek, iki tulum şarap, beş koyun, beş ölçek kavrulmuş buğday, yüz salkım kuru üzüm ve iki yüz parça basılmış incir hazırladı. Hazırladıklarını hizmetlileri ile beraber Davud'a götürürken yolda Davud'la karşılaştılar. Kadın hemen Davud'un ayaklarına kapandı ve kocasının yanlış yaptığını, bundan dolayı af edilmesini istedi. Davud, eğer kadın erken davranıp da gelmeseydi Nabal'ın bütün erkeklerini öldürürdüm dedi. Bu olaydan sonra Abigail evine döndü ve olanları kocasına söylemedi. Çünkü evinde ziyafet vardı ve Nabal da sarhoştü. Sabah olup da Nabal kendine geldiğinde karısı olanları anlattı. Nabal olanları duyunca taş gibi kaskatı kesildi ve on gün sonra da öldü. Davud, Nabal'ın öldüğünü duyduğunda Rabbe şükretti. Nabal'ın cezasının Rab eliyle olduğunu söyledi. Davud, Nabal'ın karısı Abigail'i hanım olarak kendine aldı (1. Samuel 25:1-43).

Saul, Davud'u öldürme düşüncesinden bir türlü vazgeçemiyordu. Davud'un Zif Çölü'nde olduğunu öğrenince Saul, Zif Çölü'nde Davud'u bulmak ve onu öldürmek için İsrail'den üç bin seçkin kişiyi de yanına alarak yola çıktı. Saul, Zif Çölü'ne geldiğinde Hakila tepesinde konakladı ve oraya ordugâh kurdu. Davud, Saul'ün peşine düştüğünü ve çöle gelip ordugâh kurduğunu haber aldı. Davud, birkaç tane adamını gizlice gönderdi ve ordugâhın yerini öğrendi. Bir gece vakti Davud yanına aldığı gönüllü adamları ile Saul'ün ordugâhına gitti ve gizlice Saul'ün çadırına girdi. Adamları, Rab bugün düşmanını senin eline verdi, bırak onu öldürelim dediklerinde, Davud, Rabbin mesihine el uzatmak doğru değil, onun ölümü Rab eliyle olacaktır diyerek karşılık verdi. Daha sonra adamlarına Saul'ün başucundaki mızrağı ve su matarasını alın ve gidelim dedi. Bu olanları Saul ve adamlarından hiçbiri görmedi. Çünkü Saul ve adamları Rab tarafından derin bir uykuya aldırılmışlardı. Davud çadırdan çıkıp oradan epeyce uzaklaştıktan sonra oradaki bir tepenin üzerinde durdu. Davud geri döndü ve Saul'ün ordu komutanı Abner'e seslendi. Ona Saul'ü gerektiğince koruyamadıklarını, istese Saul'ü öldürebileceğini, fakat el uzatmaktan uzak durduğunu söyledi. Saul, Davud'un sesini tanıdı. Saul yine hata ettiğini söyledi. Davud da mızrak ve su matarası burada, onları almak için adam göndermesini söyledi. Daha sonra iki tarafda kendi yollarına gittiler (1. Samuel 26:1-25).

Davud İsrail diyarından Filistin diyarına gitmenin daha iyi olacağını, hem böyle yaparsa Saul'ün kendini takip etmekten ve öldürme planlarından vazgeçeceğini düşünür. Bu yüzden yanındaki altı yüz kadar tebaasıyla beraber Gat Kralı Akiş'in yanına gider. Burada bir buçuk yıla yakın kaldığı, bu sırada da etraftaki milletler üzerine akınlar yaptığı, bu akınlar neticesinde elde ettiği ganimetleri Akiş'e getirdiği ve Akiş'in krallığını da etraftaki milletlere karşı korur (1. Samuel 27:1-12). Bir süre sonra Filistinliler ile İsraililer savaşa başladılar. İsraililer, Filistinlilerin önünden kaçtılar. Burada Saul'ün oğullarından Yonatan, Abinadab ve Malkişiay öldürüldü. Filistinli okçular Saul'ü kıştırdılar. Saul yanındaki silahtarına kılıcını kendisine saplamasını, yoksa Filistinlilerin gelip kendine kılıç saplayacağını söyledi. Silahtarı korktuğu için bunu yapmak istemedi. Saul kılıcının üzerine atlayarak kendi canına kıydı. Saul'ün öldüğünü gören silahtarı da kendi canına kıydı. Böylece Saul, üç oğlu, silahtarı ve bütün adamları o gün birlikte ölmüş olurlar (1. Samuel 31:1-6).

Kral Davud ile askeri Uriya arasında geçen olayın kıssası:

Kral Davud, ordusunu etraftaki düşmanları üzerine gönderip kendisi Kudüs'te kendi evinde kaldığında akşam yatağından kalkıp evinin damına çıktı. Damda gezinirken yıkanmakta olan güzel bir kadın gördü. Kadın Uriyan'ın karısı Eliamin'in kızı Bat-Şeba idi. Davud adamlarını göndererek kadını getirtti ve onunla yattı. Kadın bu ilişkiden hamile kaldı. Kadının kocası Uriya, Davud'un ordusunda bir askeri. Uriya cenkten geldiğinde Davud onu evine karısının yanına göndermek istedi. Gönderme isteğindeki amaç; Uriya'nın karısıyla beraber olmasına ortam hazırlayarak kadının kamındaki çocuktan dolayı şüphelenmemesini sağlamaktı. Fakat Uriya evine gitmedi. Davud'un bu amacı gerçekleşmeyince, Davud komutanına mektup yazarak Uriya'nın savaşta en ön safta savaşa sokulmasını emretti. Böyle bir emir Uriya'yı ölüme göndermek anlamına geliyordu ve öyle de oldu Uriya savaşta öldü. Bu haber Davud'a ve Bat-Şeba'ya bildirildi. Bat-Şeba biraz yas tuttu. Yas tutması bittikten sonra Davud onu hanım olarak kendine aldı. Davud'un yaptığı bu olay Rabbin hoşuna gitmedi (2. Samuel 11:1-27). Ve Rab, peygamber Natan'ı, Davud'a göndererek bir dava hakkında hüküm sordu. Natan: "Bir şehirde biri zengin biri fakir iki adam vardır. Zengin adamın pek çok koyunu ve sığırları var. Fakir adamın ise satın alıp beslediği küçük bir dişi kuzusu vardı. Bir gün zengin adama bir misafir geldi. Zengin, gelen misafirine ikram etmek için kendi koyunlarından ve sığırlarından birini kesmeye kıyamayıp fakir adamın kuzusunu aldı ve onu misafirine ikram etti. Bunun hükmü nedir? diye sordu. Davud bunu dinleyince zengin adama sinirlendi ve: "Bu adam ölümü hak etmiştir, kuzuya bedel olarak ise onun dört katını verecektir" dedi. Natan, Uriya olayını hatırlatarak bu zengin adamın kendisi olduğunu belirtti. Natan devam ederek, Rab:"Ben, Davud'a her şeyi verdiğim halde neden o benim hoşuma gitmeyen bir şey yaptı" diyor, diye ekledi. Davud yaptığının hata olduğunu anlayarak pişman oldu. Natan ise Rabbin affettiğini, kendisinin ölmeyeceğini; fakat doğan çocuğunun öleceğini söyledi. Çocuk doğdu ama hastaydı. Davud, çocuğu için oruç tutup secdeye kapandı. Çocuk fazla yaşamadı ve yedinci gün öldü. Bat-Şeba daha sonra bir oğlan çocuk doğurdu ve adını Süleyman koydular (2. Samuel 12:1-24).

Kuran'da Davud Peygamber'in kıssası Kutsal Kitap'taki gibi ayrıntılı aktarılmamıştır. Kutsal Kitap'ta Kral olarak nitelendirilen Davud, Kuran'da peygamber olarak nitelendirilmiştir. Bu, "Davud Peygamber'dir" (Bakara 2:251), ayetiyle açıkça ifade edilmektedir. Kuran'da ayrıntı verilmeden Kutsal Kitap'ta olduğu gibi Zebur kitabının Davud Peygamber'e verdiği de anlatılmaktadır. Kuran'da "Davud'a Zebur verdik" (Nisa 4:63; İsra 17:55), ayeti bulunmaktadır.

Kuran'da Davud Peygamber ile Calut [Golyat] arasında geçen mücadelenin kıssası şu şekildedir:

Onlar, Calut ve ordusuna karşı meydana [savaşa] çıktıklarında, dediler ki: “Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır, adımlarımızı sabit kıl [kaydırma] ve kafirler topluluğuna karşı bize yardım et.”Böylece onları, Allah'ın izniyle yenilgiye uğrattılar. Davud, Calut'u öldürdü. Allah da ona mülk ve hikmet verdi; ona dilediğinden öğretti. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmı ile bir kısmını defî [engellemesi] olmasaydı, yeryüzü mutlaka fesada uğrardı. Ancak Allah, âlemlere karşı büyük fazl [ve ihsan] sahibidir.” (Bakara 2:250-251).

Kuran'da Davud Peygamber'in kişisel özellikleriyle ilgili şu bilgiler verilmektedir:

Andolsun, Biz Davud'a tArâfımızdan bir fazl [üstünlük] verdik. “Ey dağlar, onunla birlikte [Beni tesbih edip] yankıyla ses verin” [dedik] ve kuşlara da [aynısını emrettik]. Ve ona demiri yumuşattık. “Geniş zırhlar yap, [onları] düzenli bir biçime sok ve hepiniz salih ameller yapın. Gerçekten ben, sizin yaptıklarınızı görenim” (Sebe 34:10-11). Ve sizin için ona, zorlu-savaşınızda sizi korusun diye, ‘[madeni] giyim-sanatını’ öğrettik (Enbiyâ 21:80).

Davud Peygamber'in bir davaya hüküm vermesiyle ilgili kıssa şu şekildedir:

Sana o davacıların haberi geldi mi? Hani mihraba [Davud'un bulunduğu yere girmek için] yüksek duvardan tırmanmışlardı. Davud'a girdiklerinde, o, onlardan ürkmüştü; dediler ki: “Korkma, iki davacıyız, birimiz diğerimize haksızlıkta bulundu. Şimdi sen aramızda hak ile hükmet, kararında zulme sapma ve bizi doğru yolun ortasına yöneltip ilet.” “Bu benim kardeşimdir, doksan dokuz koyunu vardır, benimse bir tek koyunum var. Buna rağmen “Onu da benim payıma [koyunlarıma] kat” dedi ve bana, konuşmada üstün geldi.” [Davud] Dedi ki: “Andolsun senin koyununu, kendi koyunlarına [katmak] istemekle sana zulmetmiştir. Doğrusu, [emek ve mali güçlerini] birleştirip katan [ortak]ardan çoğu, birbirlerine karşı tecavüz ederler; ancak iman edip salih amellerde bulunanlar başka. Onlar da ne kadar azdır.” Davud, gerçekten Bizim onu imtihan ettiğimizi sandı, böylece Rabbinden bağışlanma diledi ve rüku ederek yere kapandı ve [Bize gönülden] yönelip döndü (Sad 38:21-24).

Kıssa ve Rivayetlerde geçen Davud Peygamber'in işlediği günahları avucuna nakşetmesi, içeceklerinin göz yaşıyla dolması, eski püskü elbiseler giymesi, kurumuş arpa ekmeğini göz yaşlarıyla ıslatarak yemesi, günahkarlarla hemhal olması, Uriya'nın kabrine gitmesi, Uriya'dan af dilemesi gibi konuların kaynağı İsrailiyattır (Aydemir 1992:167).

8.9. Süleyman Peygamber Hakkında Kıssa ve Rivayetler

Süleyman Peygamber hakkındaki kıssa ve rivayetlerde tespit edilen özellikler şunlardır:

1. Süleyman Peygamber'in beyaz tenli, iri gövdeli, nur yüzlü, tüy ve kılları çok olan bir zat olduğu,
2. Süleyman Peygamber'in bazı rivayetlerde yedi yüz hanımın ve üç yüz cariyesinin olduğu, bazı rivayetlerde ise bin hanımının ve yedi yüz cariyesinin olduğu,
3. Süleyman Peygamber'in vaaz verirken mihrabının çevresinde on iki bin adam ve cinin oturup onu dinlediği,
4. Süleyman Peygamber'in bir gecede yüz kadını dolaştığı ve her birinden cengaver evlat edinmek istediği, bu gece inşallah dememesi nedeniyle sadece bir özürlü çocuğunun olduğu,
5. Süleyman Peygamber'in oturacağı yerde altından iki tavus kuşunun bulunduğu, tahtına çıkıp oturduğu zaman o iki tavus kuşunun kanatlarını açtığı, ona gölgelik ettiği, kalktığında ise bu kuşların kanatlarını kapandığı,
6. Süleyman Peygamber'in yanındakilere horozun, bülbülün ve tavuğun ne dediklerini anlattığı, söz gelimi horozun: "Ey gafiller! Allah'ı zikredin", bülbülün; "Ben de bu dünyada yarım hurma yedim", tavuğun; "Nasıl doğuyorsanız, öyle de ölürsünüz", diye öttüğü,
7. Süleyman Peygamber'in tahtının dört arslan tarafından taşındığı, atlarının sayısının on bin ya da yirmi bin olduğu, içlerinden yirmi tane kanatlı atın olduğu,
8. Süleyman Peygamber'in atları sevmekle meşgul olduğu esnada ibadetten uzak kaldığı ve bu nedenle atların dizlerinin arkasındaki kirişleri ve boyunlarını kılıç ile kestiği,
9. Süleyman Peygamber'in yaygısının uzunluğunun iki yüz bin arşın, genişliğinin de iki yüz bin arşın olduğu, bu yaygının üstünde on iki bin mihrabın olduğu,
10. Rüzgârın yaygıyı askerlerle beraber kaldırdığı, Süleyman Peygamber'i havanın üstünde gezdirdiği,

11. Azrail'in Süleyman Peygamber'in oğlunun ruhunun aldıktan sonra cesedini Süleyman Peygamber'in tahtının üzerine koyduğu,

12. Dev'in (bazı rivayetler de şeytan) Süleyman Peygamber'in kılığına girerek eşinden yüzüğü aldığı, Dev'in yüzüğü parmağına taktığı ve tahta oturduğu, Tevrat'ı sakladığı, büyücülükle ilgili kitaplar yazdığı, bütün gücünü yüzüğünden alan Süleyman Peygamber'in bu yüzüğü kaybedince tüm gücünü de kaybettiği ve onu kimsenin tanımadığı, aradan kırk gün geçtikten sonra halkın bu Dev'den şüphelendiği ve Vezir Asaf'ın yanına gittikleri, Vezir Asaf'ında bu işi anlayarak yanına kırk bin kişiyi alıp Dev'in huzurunda bu kişilerin Tevrat'ı okudukları ve böylece Dev'in oradan kaçtığı ve yüzüğü denize attığı,

13. Süleyman Peygamber'e balıkçıların iki balık verdiği, onun da birini satıp diğerini kızarttığı ve bu balığın içinde yüzüğü bulduğu ve yeniden tahta çıktığı,

14. Süleyman Peygamber ve askerlerinin kendi yerine geçen Dev'i yakaladıkları, onu bağladıktan sonra oydukları, kayanın içine koydukları ve kayayı bakır ırmağının içine attıkları,

15. Süleyman Peygamber'in denizde bulunan bir memleketi fethettiği ve bu memleketin hükümdarının kızını esir aldığı,

16. Süleyman Peygamber'in mahkeme sırasında oturduğu tahtının fildişinden mamul olduğu, inci, yakut ve zeberced ile süslendiği ve etrafının dört hurma ağacıyla donatıldığı,

17. Süleyman Peygamber'in mutfağı için her gün yüz bin koyun ve kırk bin sığır kesildiği,

18. Belkıs'ın babasının Arap, annesinin peri olduğu,

19. Süleyman Peygamber'in Belkıs için köşk yaptırdığı, bu köşkün yüz adım uzunluğunun ve yüz adım genişliğinin olduğu,

20. Belkıs'ın Süleyman Peygamber'e imtihan maksadıyla gönderdiği, bu hediyeler arasında "erkek elbisesi giydirilmiş beş yüz cariyeye; kadın giysileri içinde kolları altın bilezikli, boyunları altın kordonlu ve kulakları çeşitli cevherlerle süslenmiş salkım

küpelere içinde beş yüz oğlan, beş yüz ata cevherlerle donatılıp altın eğer vurulduğu, beş yüz altın kerpiç, beş yüz gümüş kerpiç, inci ve yakutlarla süslenmiş taşlar”ın olduğu, Belkıs’ın Süleyman Peygamber’den bir karış uzunluğundaki yakutu delip bir ipe asmasını ve bunu mühürlemesini, ayrıca gönderdiği cariye ve oğlanları birbirinden ayırt etmesini istediği,

21. Süleyman Peygamber’in yanına gelen Belkıs’ın mahiyetinde bazı rivayetlerde bin hükümdar ve her birinin emrinde yüz bin kişi olduğu, bazı rivayetlerde ise on iki bin hükümdar ve her birinin kumandasında binlerce kuvvetin olduğu,

22. Süleyman Peygamber’in Belkıs ile evlendiği, Süleyman Peygamber’in bütün yaratıklara bir yemek vermeyi ve ziyafette bulunmayı dileyerek Allah’tan icazet aldığı, bir sahrada iki bin yüz kazan hazırlandığı, bu kazanların büyüklüğünün bir kenarından bir kenarına iki bin arşın olduğu,

23. Süleyman Peygamber’in mihrabında bir ağacın çıktığı, o ağaca neden geldiğini sorduğunda cevap olarak ağacında bu mescidi yakıp yıkacağını söylediği, bunun üzerine Süleyman Peygamber’in ölümünün yaklaştığını anlayıp bu ağacı kestirdiği ve kendisine asa yaptığı ile ilgili kıssa ve rivayetlerde verilen ayrıntılar İsrailiyat kaynaklıdır. Ayrıca rivayetlerde geçen rakamlar fazlaca abartılmıştır. Kıssa ve rivayetlerde bulunan bu ayrıntılar Kuran’da yer almamaktadır.

Süleyman Peygamber Kutsal Kitap’ta kral olarak, Kuran’da ise peygamber olarak nitelendirilmektedir. Kutsal Kitap’ta yer alan Kral Süleyman’ın [Şelomoh] doğumu ile ilgili, “Davud karısı Bat-Şeva ile birlikte olduğu ve oğlu olduğu ve çocuğun adını Süleyman koyduğu” (2. Samuel 12:24) anlatılır. Ancak çocukluğuyla ilgili bilgi mevcut olmamasına rağmen krallık ve sonraki dönemiyle ilgili geniş bir bilgi yer almaktadır.

Süleyman’ın kral olmasıyla ilgili kıssa:

Natan, Süleyman’ın annesi Bat-Şeva’ya, “Hagit oğlu Adoniya efendimiz Davud’un haberi olmadan kendini kral ilan etmiş, duymadın mı?” dedi, “Şimdi izin ver de sana kendi canıyla oğlun Süleyman’ın canını nasıl kurtaracağına ilişkin öğüt vereyim. Git Kral Davud’a söyle, ‘Efendim kral, benden sonra oğlun Süleyman kral olacak ve tahtıma o oturacak diye bana ant içmedin mi? O halde neden Adoniya kral oldu?’ Sen kralla konuşmanı bitirmeden ben içeri girip sözlerini doğrulayacağım.” Bat-Şeva yaşı çok ilerlemiş olan kralın odasına girdiğinde Şunemli Avişak ona hizmet ediyordu. Bat-Şeva, kralın önünde diz çöküp yere kapandı. Kral, “Ne istiyorsun?” diye sordu. Bat-Şeva şöyle karşılık verdi: “Efendim,

'Benden sonra oğlum Süleyman kral olacak ve tahtıma oturacak' diye bana Tanrın Rab adıyla ant için. Efendim kral, şu anda senin haberin olmadan Adoniya krallığını ilan etti. Sayısız sığır, davar ve besili buzağı kurban edip kralın bütün oğullarını, Kâhin Aviyatar'ı ve ordu komutanı Yoav'ı çağırdı, ama kulun Süleyman'ı çağırmadı. Efendim kral, bütün İsrail'in gözü sende. Senden sonra tahtına kimin geçeceğini öğrenmek istiyorlar. Yoksa sen ölüp atalarına kavuşunca, ben ve oğlum Süleyman suçlu sayılacağız." Bat-Şeva daha kralla konuşurken Peygamber Natan geldi. Krala, "Peygamber Natan geldi" dediler. Natan kralın huzuruna çıkıp yüzüstü yere kapandı. Sonra, "Efendim kral, senden sonra Adoniya'nın kral olup tahtına geçeceğini söyledin mi?" dedi, "Adoniya bugün gidip sayısız sığır, davar ve besili buzağı kurban etmiş; kralın bütün oğullarını, ordu komutanlarını ve Kâhin Aviyatar'ı çağırmış. Şu anda hepsi onun önünde yiyip içiyor ve 'Yaşasın Kral Adoniya!' diye bağırıyor. Ama Adoniya beni, Kâhin Sadok'u, Yehoyada oğlu Benaya'yı ve kulun Süleyman'ı çağırmadı. Efendim ve kralım, gerçekten bütün bunlara sen mi karar verdin? Yoksa senden sonra tahtına kimin geçeceğini biz kullarına bildirmeden mi bunu yaptın?" Kral Davud, "Bana Bat-Şeva'yı çağırın!" dedi. Bat-Şeva kralın huzuruna çıkıp önünde durdu. Kral Bat-Şeva'ya, "Beni bütün sıkıntılardan kurtaran, yaşayan Rab'bin adıyla ant içiyorum" dedi, " 'Benden sonra oğlum Süleyman kral olacak ve tahtıma geçecek' diye İsrail'in Tanrısı Rab'bin adıyla içtiğim andı bugün yerine getireceğim." O zaman Bat-Şeva kralın önünde diz çöküp yüzüstü yere kapandı ve "Efendim Kral Davud sonsuza dek yaşasın!" dedi. Kral Davud, "Kâhin Sadok'u, Peygamber Natan'ı ve Yehoyada oğlu Benaya'yı bana çağırın" dedi. Hepsi önüne gelince, kral onlara şöyle dedi: "Efendinizin görevlilerini yanımıza alın ve oğlum Süleyman'ı benim katırma bindirip Gihon'a götürün. Orada Kâhin Sadok ve Peygamber Natan onu İsrail Kralı olarak meshetsinler. Boru çalıp, 'Yaşasın Kral Süleyman!' diye bağırın. Onun ardından gidin; çünkü o gelip tahtıma oturacak ve yerime kral olacak. Onu İsrail ve Yahuda'ya yönetici atadım." Yehoyada oğlu Benaya, "Amin" diye karşılık verdi, "Efendim kralın Tanrısı Rab de bu kararı onaylasın. Rab, efendim kralla birlikte olduğu gibi Süleyman'la da birlikte olsun ve onun krallığını Davud'un krallığından daha başarılı kılsın." Kâhin Sadok, Peygamber Natan, Yehoyada oğlu Benaya, Keretliler'le Peletliler gidip Süleyman'ı Kral Davud'un katırına bindirdiler ve Gihon'a kadar ona eşlik ettiler. Kâhin Sadok, Kutsal Çadır'dan yağ dolu boynuz kabı alıp Süleyman'ı meshetti. Boru çalınca bütün halk "Yaşasın Kral Süleyman!" diye bağırды. Herkes kaval çalarak Süleyman'ın ardından yürüdü. Öyle sevinçliydi ki, seslerinden adeta yer sarsılıyordu ... (1. Krallar 1: 11-53).

Kral Süleyman'ın Tanrı'dan bilgelik istemesiyle ilgili kısca:

Süleyman, Mısır Firavunu'nun kızıyla evlendi. Böylece firavunla müttefik oldu. Eşini Davud Kenti'ne götürdü. Kendi sarayı, Rab'bin Tapınağı ve Yeruşalim'in çevre surları tamamlanmaya kadar orada yaşadılar. Halk, hâlâ çeşitli tapınma yerlerinde Rabbe kurban

sunuyordu. Çünkü o güne dek Rabbin adına yapılmış bir tapınak yoktu. Süleyman babası Davud'un kurallarına uyarak Rabbe olan sevgisini gösterdi. Ancak hâlâ çeşitli tapınma yerlerinde kurban sunuyor, buhur yakıyordu. Tapınma yerlerinin en ünlüsü Givon'daydı. Kral Süleyman oraya giderek sunakta bin yakmalık sunu sundu. Rab Tanrı, Givon'da o gece rüyada Süleyman'a görünüp, "Sana ne vermemi istersin?" diye sordu. Süleyman, "Kulun babam Davud'a büyük iyilikler yaptın" diye karşılık verdi, "O sana bağlı, doğru, bütün yüreğiyle dürüst biri olarak yolunda yürüdü. Bugün tahtına oturacak bir oğul vermekle ona büyük bir iyilik daha yapmış oldun. "Ya Rab Tanrım! Ben henüz çocuk denecek bir yaşta, yöneticilik nedir bilmezken bu kulunu babam Davud'un yerine kral atadın. İşte kulun kendi seçtiğin kalabalık halkın, sayılamayacak kadar büyük bir kalabalığın ortasındadır. Bu yüzden bana öyle sezgi dolu bir yürek ver ki, iyi ile kötüyü ayırt edip halkını yönetebileyim. Başka türlü senin bu büyük halkını kim yönetebilir!" Süleyman'ın bu isteği Rab'bi hoşnut etti. Tanrı ona şöyle dedi: "Madem kendin için uzun ömür, zenginlik ve düşmanlarının ölümünü istemedin, bunların yerine adil bir yönetim için bilgelik istedin; isteğini yerine getireceğim. Sana öyle bir bilgelik ve sezgi dolu bir yürek vereceğim ki, benzeri ne senden öncekilerde görülmüştür, ne de senden sonrakilerde görülecektir. Sana istemediklerini de vereceğim: Yaşadığın sürece öbür kralların erişemeyeceği bir zenginlik ve onura ulaşacaksın. Eğer sen de baban Davud gibi kurallarına ve buyruklarına uyup yollarımda yürürsen, sana uzun ömür de vereceğim." Süleyman uyanınca bunun bir rüya olduğunu anladı. Sonra Yeruşalim'e gitti, Rab'bin Antlaşma Sandığı'nın önünde durup yakmalık sunular ve esenlik sunuları sundu. Ayrıca bütün görevlilerine de bir şölen verdi (1.Krallar 3: 1-15).

Kral Süleyman'ın hükmü ile ilgili kısca:

Bir gün iki fahişe gelip kralın önünde durdu. Kadınlardan biri krala şöyle dedi: "Efendim, bu kadımla ben aynı evde kalıyoruz. Birlikte kaldığımız sırada ben bir çocuk doğurdum. İki gün sonra da o doğurdu. Evde yalnızdık, ikimizden başka kimse yoktu. Bu kadın geceleyin çocuğunun üzerine yattığı için çocuk ölmüş. Gece yarısı, ben kulun uyurken, kalkıp çocuğumu almış, koynuna yatırmış, kendi ölü çocuğunu da benim koynuma koymuş. Sabahleyin oğlumu emzirmek için kalktığımda, onu ölmüş buldum. Ama sabah aydınlığında dikkatle bakınca, onun benim doğurduğum çocuk olmadığını anladım." Öbür kadın, "Hayır! Yaşayan çocuk benim, ölü olan senin!" diye çıkıştı. Birinci kadın, "Hayır! Ölen çocuk senin, yaşayan çocuk benim!" diye diretti. Kralın önünde böyle tartışıp durdular. Kral, "Biri, 'Yaşayan çocuk benim, ölü olan senin' diyor, öbürü, 'Hayır! Ölen çocuk senin, yaşayan benim' diyor. O halde bana bir kılıç getirin!" dedi. Kılıç getirilince, kral, "Yaşayan çocuğu ikiye bölüp yarısını birine, yarısını öbürüne verin!" diye buyurdu. Yüreği oğlunun acısıyla sızlayan, çocuğun gerçek annesi krala, "Aman efendim, sakın çocuğu öldürmeyin! Ona verin!" dedi. Öbür kadınsa, "Çocuk ne benim, ne de senin olsun, onu ikiye bölsünler!" dedi. O zaman kral kararını verdi: "Sakın çocuğu öldürmeyin!

Birinci kadına verin, çünkü gerçek annesi odur.” Kralın verdiği bu kararı duyan bütün İsraililer hayranlık içinde kaldı. Herkes adil bir yönetim için Süleyman’ın Tanrı’dan gelen bilgeliğe sahip olduğunu anladı (1. Krallar 3: 16-28).

Kral Süleyman’ın bir günlük ihtiyaçları ve bunların karşılanmasıyla ilgili kısaca:

Yahuda ve İsrail halkı kıyıların kumu kadar kalabalıktı. Herkes yiyip içip sevinç içinde yaşıyordu. Süleyman, Fırat Irmağı’ndan Filist’e, oradan Mısır sınırına kadar bütün ülkelere egemendi. Bu ülkeler Süleyman’ın yaşamı boyunca ona haraç ödeyip hizmet ettiler. Süleyman’ın sarayının bir günlük yiyecek gereksinimi şunlardı: Otuz kor ince, altmış kor kepekli un; onu ahırda, yirmisi çayırdaki yetiştirilmiş sığır ve yüz koyun; ayrıca geyikler, ceylanlar, karacalar ve semiz kuşlar. Tifsah’tan Gazze’ye kadar, Fırat Irmağı’nın batısındaki bütün krallıkları Süleyman yönetiyordu. Her tarafta barış vardı. Dan’dan Beer-Şeva’ya kadar Yahuda ve İsrail halkının her bireyi Süleyman’ın yaşamı boyunca kendi asması ve incir ağacı altında güvenlik içinde yaşadı. Süleyman’ın savaş arabalarının atları için dört bin ahır ve on iki bin atlısı vardı. Bölge valilerinin her biri kendine düşen bir ay boyunca, Kral Süleyman’a ve sofrasına oturan herkese yiyecek sağlar, hiçbir şeyi eksik etmezdi. Her vali kendisine verilen buyruk uyarınca, savaş arabalarının atlarıyla öbür atlar için belirli bir yere arpa ve saman getirirdi (1. Krallar 4: 20-28).

Kral Süleyman’ın tapınağının yapım hazırlıkları ve tapınağın yapılışı ile ilgili kısaca:

Kral Süleyman angaryasına çalıştırmak üzere bütün İsrail’den otuz bin adam topladı. Sırayla her ay on binini Lübnan’a gönderiyordu. Bir ay Lübnan’da, iki ay evlerinde kalıyorlardı. Angaryasına çalışan adamların başında Adoniram vardı. Süleyman’ın yük taşıyan yetmiş bin, dağlarda taş kesen seksen bin adamı vardı. Ayrıca, işin yürütmesini sağlayan ve işçileri yöneten üç bin üç yüz görevlisi vardı. İşçiler, kralın buyruğu uyarınca, tapınağın temelini yontma taşlarla atmak üzere ocaktan büyük ve kaliteli taşlar kesip çıkardılar. Süleyman’ın ve Hiram’ın yapıcılarıyla Gevallılar, tapınağın yapımı için taşlarla keresteleri kesip hazırladılar (1. Krallar 5:13-18) İsrail halkı Mısır’dan çıktıktan 480 yıl sonra, Süleyman, krallığının dördüncü yılının ikinci ayı olan Ziv ayında Rab’bin Tapınağı’nın yapımına başladı. Kral Süleyman’ın Rab için yaptığı tapınağın uzunluğu altmış, genişliği yirmi, yüksekliği otuz arşındı. Tapınağın ana bölümünün önündeki eyvan tapınağın genişliğinde olup yirmi arşındı. Eyvan tapınağın önünden ileriye doğru on arşındı. Süleyman tapınakta dışa doğru daralan kafesli pencereler yaptırdı. Tapınağın dış cephesine bitişik, ana bölümün ve iç odanın çevresindeki duvarlara bitişik, odalardan oluşan katlar yaptırdı. Alt kat beş arşın, orta kat altı arşın, üst kat yedi arşın genişliğindeydi. Kirişler tapınağın duvarlarına girmesin diye duvarların çevresinde dışarıya doğru çıkıntılar bıraktı. Tapınağın yapımında kullanılan taşlar taş ocaklarında yontulmuştu. Onun için yapım halindeki tapınakta çekiç ve balta dahil hiçbir demir aletin sesi duyulmadı. Aşağı yan katın girişi tapınağın güneyindeydi. Döner bir merdivenle orta kata, oradan da üçüncü kata çıkılırdı. Süleyman tapınağı yapıp tamamladı. Üstünü sedir ağacından direklerle, kalın

tahtalarla kapattı. Dış duvarlara bitişik katlar tapınağın çevresini kapsıyordu. Her birinin yüksekliği beş arşındı. Bunlar sedir ağacından kirişlerle tapınağa eklendi. Rab, Süleyman'a şöyle seslendi: "Bu tapınağı yapmaktasın. Kurallarına, ilkelerime ve bütün buyruklarına uyup onlara bağlı kalırsan, baban Davud'a verdiğim sözü senin aracılığınla yerine getireceğim." Oymaların üzerini düzgün biçimde altınla kaplattı. İç avlunun duvarlarını üç sıra yontma taş ve bir sıra sedir ağacı kirişleriyle yaptırdı. RAB'bin Tapınağı'nın temeli dördüncü yılın Ziv ayında atıldı. On birinci yılın sekizinci ayı olan Bul ayında tapınak tasarlandığı biçimde bütün ayrıntılarıyla tamamlandı. Tapınağın yapımı Süleyman'ın yedi yılını almıştı (1. Krallar 6:1-38).

Kral Süleyman'ın Ahit [Antlaşma] Sandığı'nı tapınağa getirmesi hakkındaki kıssa:

Kral Süleyman Rabbin Antlaşma Sandığı'nı Davud Kenti olan Siyon'dan getirmek üzere İsrail halkının ileri gelenleriyle bütün oymak ve boy başlarını Yeruşalim'e [Kudüs] çağırdı. Hepsi yedinci ay olan Etanim ayındaki bayramda Kral Süleyman'ın önünde toplandı. İsrail'in bütün ileri gelenleri toplanınca, bazı kâhinler Antlaşma Sandığı'nı yerden kaldırdılar. Sandığı, Buluşma Çadırı'nı ve çadırdaki bütün kutsal eşyaları kâhinlerle Levililer tapınağa taşıdılar. Kral Süleyman ve bütün İsrail topluluğu Antlaşma Sandığı'nın önünde sayısız davar ve sığır kurban etti. Kâhinler Rab'bin Antlaşma Sandığı'nı tapınağın iç odasına, En Kutsal Yer'e taşıyıp Keruvlar'ın kanatlarının altına yerleştirdiler. Keruvlar'ın kanatları sandığın konduğu yerin üstüne kadar uzanıyor ve sandığı da, sırtlarını da örtüyordu. Sırtlar öyle uzundu ki, uçları iç odanın önündeki Kutsal Yer'den görünüyordu. Ancak dışarıdan görünmüyordu. Bunlar hâlâ oradadır. Sandığın içinde Musa'nın Horev Dağı'nda koyduğu iki taş levhadan başka bir şey yoktu. Bunlar Mısır'dan çıkışlarında Rab'bin İsraililerle yaptığı antlaşmanın taş levhalarıydı. Kâhinler Kutsal Yer'den çıkınca, Rab'bin Tapınağı'nı bir bulut doldurdu. Bu bulut yüzünden kâhinler görevlerini sürdüremediler. Çünkü Rab'bin görkemi tapınağı doldurmuştu (1. Krallar 8: 1-10).

Kral Süleyman'ı Saba Kraliçesi'ni ziyareti hakkındaki kıssa:

Saba Kraliçesi, Rab'bin adından ötürü Süleyman'ın artan ününü duyunca, onu çetin sorularla sınamaya geldi. Çeşitli baharat, çok miktarda altın ve değerli taşlarla yüklü büyük bir kervan eşliğinde Yeruşalim'e gelen kraliçe, aklından geçen her şeyi Süleyman'la konuştu. Süleyman onun bütün sorularına karşılık verdi. Kralın ona yanıt bulmakta güçlük çektiği hiçbir konu olmadı. Süleyman'ın bilgeliğini, yaptırdığı sarayı, sofrasının zenginliğini, görevlilerinin oturup kalkışını, hizmetkârlarının özel giysileriyle yaptığı hizmeti, sakilerini ve Rabbin Tapınağı'nda sunduğu yakmalık sunuları gören Saba Kraliçesi hayranlık içinde kaldı. Krala, "Ülkemdeyken yaptıklarınla ve bilgeliğinle ilgili

duyduklarım doğruymuş” dedi, “Ama gelip kendi gözlerimle görünceye dek inanmamıştım. Bunların yarısı bile bana anlatılmadı. Bilgeliğin de, zenginliğin de duyduklarımdan kat kat fazla. Ne mutlu adamlarına! Ne mutlu sana hizmet eden görevlilere! Çünkü sürekli bilgeliğine tanık oluyorlar. Senden hoşnut kalan, seni İsrail tahtına oturtan Tanrın Rabbe övgüler olsun! Rab İsrail'e sonsuz sevgi duyduğundan, adaleti ve doğruluğu sağlaman için seni kral yaptı.” Saba Kraliçesi krala yüz yirmi talant altın, çok büyük miktarda baharat ve değerli taşlar armağan etti. Krala o kadar baharat armağan etti ki, bir daha bu kadar çok baharat görülmedi. Bu arada Hiram'ın gemileri Ofir'den altın ve büyük miktarda almug kerestesiyle değerli taşlar getirdiler. Kral, Rab'bin Tapınağı'yla sarayın trabzanlarını, çalgıcıların lirleriyle çenklilerini bu almug kerestesinden yaptırdı. Bugüne dek o kadar almug ağacı ne gelmiş, ne de görülmüştür. Kral Süleyman Saba Kraliçesi'nin her isteğini, her dileğini yerine getirdi. Ayrıca ona gönülden kopan pek çok armağan verdi. Bundan sonra kraliçe adamlarıyla birlikte oradan ayrılıp kendi ülkesine döndü (1. Krallar 10: 1-13).

Kral Süleyman'ın zenginliğinin anlatıldığı kısca:

Süleyman'a bir yılda gelen altının miktarı altı yüz altmış altı talantı buluyordu. Alım satımla uğraşanlarla tüccarların kazançlarından ve Arabistan'ın bütün krallarıyla İsrail valilerinden gelenler bunun dışındaydı. Kral Süleyman her biri altı yüz şekel ağırlığında dövme altından iki yüz büyük kalkan yaptırdı. Ayrıca her biri üç mina ağırlığında dövme altından üç yüz küçük kalkan yaptırdı. Kral bu kalkanları Lübnan Ormanı adındaki saraya koydu. Kral fildişinden büyük bir taht yaptırıp saf altınla kaplattı. Tahtın altı basamağı, arka kısmında yuvarlak bir başlığı vardı. Oturulan yerin iki yanında kollar, her kolun yanında birer aslan heykeli bulunuyordu. Altı basamağın iki yanında on iki aslan heykeli vardı. Hiçbir krallıkta böylesi yapılmamıştı. Kral Süleyman'ın kadehleriyle Lübnan Ormanı adındaki sarayın bütün eşyaları saf altından yapılmış, hiç gümüş kullanılmamıştı. Çünkü Süleyman'ın döneminde gümüşün değeri yoktu. Hiram'ın gemilerinin yanısıra, kralın da denizde ticaret gemileri vardı. Bu gemiler üç yılda bir altın, gümüş, fildişi ve türlü maymunlarla yüklü olarak dönerlerdi. Kral Süleyman dünyanın bütün krallarından daha zengin, daha bilgeydi. Tanrı'nın Süleyman'a verdiği bilgeliği dinlemek için bütün dünya onu görmek isterdi. Onu görmeye gelenler her yıl armağan olarak altın ve gümüş eşya, giysi, silah, baharat, at, katır getirirlerdi. Süleyman savaş arabalarıyla atlarını topladı. Bin dört yüz savaş arabası, on iki bin atı vardı. Bunların bir kısmını savaş arabaları için ayrılan kentlere, bir kısmını da kendi yanına, Yeruşalim'e yerleştirdi. Krallığı döneminde Yeruşalim'de gümüş taş değerine düştü. Sedir ağaçları Şefela'daki yabancı incir ağaçları kadar bollaşdı. Süleyman'ın atları Mısır ve Keve'den getirilirdi. Kralın tüccarları atları Keve'den satın alırdı. Mısır'dan bir savaş arabası altı yüz, bir at yüz elli şekel gümüşe getirilirdi. Bunları bütün Hitit ve Aram krallarına satarlardı (1. Krallar 10: 14-29)

Kuran'da Kutsal Kitap'ta olduğu gibi kronolojik ve ayrıntılı bir anlatım yoktur.

Kuran'da Süleyman Peygamber'in ana hatlarıyla kıssası şu şekildedir:

Davud'dan sonra gelen Peygamber, Süleyman'dı. Davud'un yerini almıştı. Onun oğludu(Sad 38:30). Ona varis olmuştu (Neml 27:16). Öteki peygamberler gibi bu da Allah'tan vahiy almıştı (Enâm 6/84). Süleyman iyi bir kuldu ve her daim Allah'a iman ederdi (Sad 38:30,40). İnsanlara ve cinlere hakimdi (Sebe 34:12). Hayvanların dilini anlardı (Neml 27:16). [Süleyman dedi:] “Rabbim, beni başısla ve benden sonra hiç kimseye nasib olmayan bir mülkü bana armağan et. Şüphesiz Sen, karşılıksız armağan edensin.” Böylece rüzgârı onun buyruğu altına verdik. Onun emriyle dilediği yöne yumuşakça eserdi. Şeytanları da; her bina ustasını ve dalgıç olanı. Ve [kötülük yapmamaları için] sağlam kementlerle birbirine bağlanmış diğerlerini. “İşte bu, bizim vergimizdir [başışımızdır]. [Ey Süleyman] Artık sen de hesaba vurmaksızın, ver ya da tut.” (Sad 38: 35-38).

Süleyman için de, sabah gidişi bir ay, akşam dönüşü bir ay [mesafe] olan rüzgâra [boyun eğdirdik]; erimiş bakır madenini ona sel gibi akıttık. Onun eli altında Rabbinin izniyle iş gören bir kısım cinler vardı. Onlardan kim Bizim emrimizden çıkıp-sapacak olsa, ona çılgın ateşin azabından taddırırđık. Ona dilediği şekilde kaleler, heykeller, havuz büyüklüğünde çanaklar ve yerinden sökülmeven kazanlar yaparlardı. “Ey Davud ailesi, şükrederek çalışın.” Kullarımdan şükredenler azdır (Sebe 34: 12-13).

And olsun, Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik: “Bizi inanmış kullarından birçoğuna göre üstün kılan Allah'a hamd olsun.” dediler. Süleyman, Davud'a mirasçı oldu ve dedi ki: “Ey insanlar, bize kuşların konuşma-dili öğretildi ve bize herşeyden [bol bir nimet] verildi. Gerçekten bu, apaçık bir üstünlüktür.” Süleyman'a cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları toplandı ve bunlar bölükler halinde dağıtıldı. Nihayet karınca vadisine geldiklerinde, bir dişi karınca dedi ki: “Ey karınca topluluğu, kendi yuvalarınıza girin, Süleyman ve orduları, farkında olmaksızın sizi kırıp-geçmesin.” [Süleyman] Bu sözü üzerine tebessüm edip güldü ve dedi ki: “Rabbim, bana, anne ve babama verdiğin nimete şükretmemi ve hoşnut olacağım salih bir amelde bulunmamı ilham et ve beni rahmetinle salih kulların arasına kat.” Kuşları denetledikten sonra dedi ki: “Hüdhüd'ü neden göremiyorum, yoksa kaybolanlardan mı oldu?” “Onu gerçekten şiddetli bir azapla azaplandıracağım, ya da onu boğazlayacağım veya o, bana apaçık olan bir delil getirmelidir.” Derken uzun zaman geçmeden geldi ve dedi ki: “Senin kuşatmadığın [öğrenemediğın] şeyi, ben kuşattım ve sana Saba'dan kesin bir haber getirdim.” “Gerçekten ben, onlara hükmetmekte olan bir kadın buldum ki, ona herşeyden (bolca) verilmiştir ve büyük bir tahtı var.” “Onu ve kavmini, Allah'ı bırakıp da güneşe secde etmekteilerken buldum, şeytan onlara yaptıklarını süslemiştir, böylece onları (doğru) yoldan alıkoymuştur; bundan dolayı onlar hidayet bulmuyorlar.” “Ki onlar, göklerde ve yerde saklı olanı ortaya çıkaran ve sizin gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı bilen Allah'a secde etmesinler diye [yapmaktadırlar].” (Neml 27: 15-25)

[Süleyman:] “Durup bekleyeceğiz, doğruyu mu söyledin, yoksa yalancılardan mı oldun?” dedi. “Bu mektubumla git, onu kendilerine bırak sonra onlardan [biraz] uzaklaş, böylelikle

bir bakiver, neye başvuracaklar?” [Hüdhüd’ün mektubu götürüp bırakmasından sonra Saba melikesi Belkis:] Dedi ki: “Ey önde gelenler gerçekten bana oldukça önemli bir mektup bırakıldı.” “Gerçek şu ki, bu, Süleyman’dandır ve ‘Şüphesiz Rahman ve Rahim Olan Allah’ın Adıyla [başlamakta]dır.” [İçinde de:] “Bana karşı büyüklük göstermeyin ve bana Müslüman olarak gelin” diye [yazılmaktadır]. Dedi ki: “Ey önde gelenler, bu işimde bana görüş belirtin, siz [her şeye] şahidlik etmedikçe ben hiçbir işte kesin [karar veren biri] değilim.” Dediler ki: “Biz kuvvet sahibiyiz ve zorlu savaşçılarız. İş konusunda karar senindir, artık sen bak, neyi emredersen [biz uyguluyoruz]. Dedi ki: “Gerçekten hükümdarlar bir ülkeye girdikleri zaman, orasını bozguna uğratarlar ve halkından onur sahibi olanları hor ve aşağılık kırlarlar; işte onlar, böyle yaparlar.” “Ben onlara bir hediye göndereyim de, bir bakayım elçiler neyle dönerler.” [Elçi hediyelerle] Süleyman’a geldiği zaman: “Sizler bana mal ile yardımda mı bulunmak istiyorsunuz? Allah’ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır, hayır, siz, hediyenizle sevinip öğünelirsiniz” dedi. “Sen onlara dön, Biz onlara öyle ordularla geliriz ki, onların karşı koymaları mümkün değil ve Biz onları ordan horlanmış-aşağılanmış ve küçük düşürülmüşler olarak sürüp çıkarırız.” [Elçinin gitmesinden sonra Süleyman:] “Ey önde gelenler, onlar bana teslim olmuş [Müslüman]lar olarak gelmeden önce, sizden kim onun tahtını bana getirebilir?” dedi. Cinlerden ifrit: “Sen daha makamından kalkmadan, ben onu sana getirebilirim, ben gerçekten buna karşı kesin olarak güvenilir bir güce sahibim.” dedi. Kendi yanında kitaptan ilmi olan biri dedi ki: “Ben, [gözünü açıp kapamadan] onu sana getirebilirim.” Derken [Süleyman] onu kendi yanında durur vaziyette görünce dedi ki: “Bu Rabbimin fazlındandır, O’na şükredek miyim, yoksa nankörlük edecek miyim diye beni denemekte olduğu için [bu olağanüstü olay gerçekleşti]. Kim şükrederse, artık o kendisi için şükretmiştir, kim nankörlük ederse, gerçekten benim Rabbim Gani [hiçbir şeye ve kimseye ihtiyacı olmayan]dır, Kerim olandır. Dedi ki: “Onun tahtını değişikliğe uğratan, bir bakalım doğru olanı bulabilecek mi, yoksa bulmayanlardan mı olacak? Böylece [Belkis] geldiği zaman ona: “Senin tahtın böyle mi?” denildi. Dedi ki: “Tıpkı kendisi. Bize ondan önce ilim verilmişti ve biz Müslüman olmuştuk.” Allah’tan başka tapmakta olduğu şeyler onu [Müslüman olmaktan] alıkoymuştu. Gerçekte o, inkar eden bir kavimdendi. Ona: “Köşke gir” denildi. Onu görünce derin bir su sandı ve [eteğini çekerek] ayaklarını açtı. [Süleyman:] Dedi ki: “Gerçekte bu, saydam camdan olma düzeltilmiş bir köşk-zemindir.” Dedi ki: “Rabbim, gerçekten ben kendime zulmettim; [artık] ben Süleyman’la birlikte alemlerin Rabbi olan Allah’a teslim oldum.” (Neml 27: 44).

Böylece onun [Süleyman’ın] ölümüne karar verdiğimiz zaman, ölümünü, onlara, esasını yemekte olan bir ağaç kurdundan başkası haber vermedi. Artık o, yere yıkılıp-düşünce, açıkça ortaya çıktı ki, şayet cinler gaybı bilmiş olsalardı böylesine aşağılanıcı bir azap içinde kalıp-yaşamazlardı (Sebe 34: 14).

Kutsal Kitap ve Kuran'dan bu kıssayı aktardıktan sonra sözlü kültürde ve yazılı kültürde özellikle tefsirlerde yer alan pek çok kıssanın daha çok Kutsal Kitap kaynaklı olduğu düşünülebilir. Süleyman Peygamber ile ilgili anlatılan bir yüzük ile tüm cinlere ve hayvanlara hükmettiği, kuş dilini bilmesi, karınca ile konuşması ve Belkıs ile olan kıssalardaki ayrıntıların tamamına yakınının İsrailiyat kaynaklı olduğu düşünülmektedir (Akkaya 2010: 60-62).

9. Alevî ve Bektaşîler Hakkında Kıssa ve Rivayetler

İslamiyetin, Yahudi ve Hristiyan kültürlerle ilk ilişkisi Cahiliye Dönemi'nde Arap Yarımadası'nda olmuştur. İsrailiyat ilk olarak sözlü kültür yoluyla İslam kültürüne girmiştir. Türkler, İslamiyeti genellikle tasavvuf ehli kimselerden sözlü kültür yoluyla öğrenmiştir. Bu nedenle bu sözlü kültür ürünleri özellikle Osmanlı Dönemin'de yazılı olarak tefsir ve dinî eserlerde yer almaya başlamıştır. Bu İsrailiyat unsurları, Türk-İslam kültürüne önce sözlü sonra da yazılı kültür aracılığıyla girmiştir. Günümüzde de İsrailiyat unsurları taşıyan kıssa ve rivayetler, sonraki kuşaklara aktarılırken araç olan sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında yaşamaya devam etmektedir.

Veli kültü, olağanüstü kuvvet ve kudretlerle mücehhez olup Allah'a yakın kabul edilen bir kimsenin herhangi bir konuda sağ ya da ölüyken yardımının dokunulacağına inanılması ve bunu temin için ritüel yollara başvurulması olarak tanımlanmaktadır. Veli kültürünün, dinler araştırmasına göre, Budizm, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi büyük dinlerin hâkim olduğu sahalarda benzerlik göstermektedir. Araştırmacılar gerek Hristiyanlık gerekse Müslümanlıktaki aziz yahut veli kültürünün kökenini, bu dinlerin ortaya çıktığı ve yayıldığı sahalarda eskiden mevcut birtakım kültürlere bağlamaktadırlar. Türklerdeki veli kültürünün temelini Şamanist dönemde atıldığı söylenebilir. Eski Türk şamanları incelendiği zaman, bunların Türk veli imajına çok benzediğini fark etmemek mümkün değildi. Şamanist, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyette yer alan gelecekte haber verme, felâket musallat eden ya da önleyen, hastaları iyileştiren, ölüleri diriltiren, göğe yükselen, su üzerinde yürüyen gibi pek çok olağanüstü olaylar özellikle Bektaşî menâkıbnâmelerinde ve kısmen de öteki tarikat çevrelerinde yazılmış menâkıbnâmelerde yeniden hayat bulmuştur (Ocak 1992: 6,11).

Türkler Anadolu'ya yerleştikleri sırada burada bulunan gayrisünnî tarikatlara mensup şeyh ve dervişler, tekkelerini terk edilmiş yahut henüz faaliyette olan kilise ve

manastırların yerine ya da civarına kuruyorlardı. Bundan amaç, orada eski dinin merkeziyle doğrudan karşılaşarak onun kullandığı vasıtaları aynen kullanıp tesirini zamanla zayıflatarak yerine geçmekti ve zamanla da öyle oluyordu. Nitekim bu şeyh ve dervişler, yerleştikleri yerlerde, kökü Hristiyanlık, hatta Hristiyanlık öncesi devirlere çıkan mahallî aziz kültleriyle karşılaştılar. Bu kültürler, keramet kıssa ve rivayetleri aracılığıyla rahatça İslamîleştiriliyor, bu vesileyle bölgedeki Hristiyan halkın müslümanlığa kolayca ısınması sağlanıyordu. Çünkü Müslüman olduktan sonra da bağlı oldukları eski kültü, bir Türk velisi adına İslamîleşmiş kılıkta sürdürüyorlardı (Ocak 1992: 17). Bu konuda XII. ve XIV. yüzyıllara ait bazı örnekler vermek mümkündür. Söz gelimi Hacı Bektaş'ın XIII. yüzyılda Sulucakarahöyük'te kurduğu tekke, bu havalı Hristiyanların takdis ettiği Saint Charalambus kültürünü İslamîleştirerek kendine mal etmiş, böylece Hacı Bektaş Hristiyanlarca da benimsenmiştir. XIII. yüzyılın ikinci yarısında Balknlardaki Dobruca bölgesinde bir Türkmen kolonisinin iskânını sağlayan Türkmen Babası Sarı Saltık da aynı şekilde, orada eskiden mevcut Saint Nicolas kültürüyle özdeşleştirilmiştir (Ocak 1992: 17).

Evliya, Şeyh, derviş gibi din ve tasavvuf ehli kimselerin, hayatları etrafında kıssa ve rivayetler oluşmaya başlamıştır. XI. yüzyılda tarikatların da etkisiyle menkabe anlatmak bir gelenek haline gelmiştir. Bu kıssa ve rivayetler, başka tasavvuf ehli kimseler tarafından derlenip yazılarak “menâkıbnâme”, “velâyetnâme”, “keramet” adları verilen eserler ortaya çıkarılmıştır. XV. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan bu eserler, tasavvuf ehli kimselerin aracılığıyla sözlü kültürden beslenmeye devam etmiştir. Sözlü kültür geleneği içinde tespit edilen bu kıssa ve rivayetler bir kısmı yazılı metinler arasında, bir kısmı da sözlü kültür hayatında yaşamaya devam etmektedir. Bu anlatılar bu dönemde de gerek kıssa anlatıcıları, gerekse bilim adamları sayesinde sözlü kültürden yazılı kültüre, yazılı kültürden de tekrar sözlü kültüre aktarılarak yaşatılmaktadır. Bu ürünler halk biliminin inceleme alanı içinde olan derviş tarzı edebiyat geleneği açısından da büyük önem arz etmektedir (Durbilmez 2014: 35; 2017: 79-80).

XV. yüzyılda Osmanlı devrinde en önemli tarikatlardan biri olan Bektaşiliğin yavaş yavaş Kalenderîlikten ayrılarak teşekkülünü tamamladığı dönem olarak dikkat çeker. Dönemimize ulaşmış daha ziyade Vilâyetnâme adıyla bahsedilen Bektaşî menâkıbnâmelerinin bu yüzyılın son dönemlerinde yazıldığı tahmin edilmektedir. Bunların tahmini yazılış sırasına göre belli başlı örnekleri şunlardır: 1) Vilâyetnâme-i

Hacım Sultan, 2) Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, 3) Vilâyetnâme-i Abdal Musa, 4) Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan, 5) Vilâyetnâme-i Sultan Şucâuddin, 6) Vilâyetnâme-i Otman Baba (Ocak 1992:52), 7) Muhyiddin Abdal Menkabeleri (Durbilmez 1999; 133-150).

Vilâyetnâme-i Hacım Sultan'ı Derviş Burhan adında birinin kaleme aldığı iddia edilmektedir. Eserde Hacım Sultan'ın Hacı Bektaş ile Anadolu'ya gelişi, onun yanındaki hayatı ve onun halifesi sıfatıyla Batı Anadolu'da Germiyan iline gidip yerleşmesi ve oradaki hayatı menkabelerle anlatılır (Ocak:1992:52).

Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli adlı menâkıbnâme 1480'li yıllarda yazıldığı tahmin edilmektedir. Vilâyetnâme adıyla da bilinen bu eser Bektaşî anlatıları içinde en tanınmış ve en çok okunan menâkıbnâmedir. Bu eser, Hacı Bektaş'ın doğumu, Horasan'daki çocukluk dönemi ve Ahmed Yesevî ile ilişkilerini anlatmakla başlar. Daha sonra Anadolu'ya gelip Sulucakarahöyük'e yerleşmesi, buradaki hayatı, o zaman ki mutasavvıflar ve diğer ünlü şahsiyetlerle münasebetleri ve ölümünü anlatır ve Hacı Bektaş'ın halifelerinin menkabeleriyle eser son bulur (Ocak 1992:53).¹⁵¹

Vilâyetnâme-i Abdal Musa adlı eser Bektaşî menâkıbnâmeleri arasında hacim olarak en küçük olanıdır. XIV. yüzyılda Osmanlı Beyliği sınırları içinde faaliyet gösteren Abdâlân-ı Rum zümresinin ileri gelen lerinden olup Yeniçeriliğin teşkilatlanmasına adı karışan Abdal Musa'nın menkabelerini nakleder. Bu eser, Abdal Musa'nın doğumundan başlayarak Tekke yöresine gelişini ve buradaki kurduğu tekkedeki hayatı anlatılır (Ocak 1992:53-54).

Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan adlı eserin içeriği diğer Bektaşî anlatılarından farklıdır. Bu eserde Rumeli fetihleri menkabevî biçimde anlatılmaktadır. Bu yönüyle Battalnâme ve Danişmendnâme gibi cihat ve gaza esasına dayanmaktadır (Ocak 1992:54-55).

Vilâyetnâme-i Sultan Şucâuddin adlı eser, Çelebi Mehmed ve II. Murad döneminde yaşadığı anlaşılan bir Rum Abdalı yani Kalenderî şeyhi olan Sultan Şucâ'nın menkabelerini ihtiva etmektedir. Bu eser, şeyhin muhtelif yerlere seyahatleri ve bu esnada olan olayları anlatır (Ocak 1992:54-55).

¹⁵¹ Muhyiddin Abdal'a göre Hacı Bektaş ve Otman Baba hakkında bilgi için bkz. Durbilmez 1999: 133-140.

Vilâyetnâme-i Otman Baba adlı eser, 1483 yılında Otman Baba'nın yakın adamlarından ve halifelerinden Küçük Abdal tarafından Türkçe ve nesir şeklinde kaleme alınmıştır. Eserin kahramanı Otman Baba, yahut asıl adıyla Hüsam Şah, rivayet göre Timur zamanında Anadolu'ya gelmiş, Germiyan ve Saruhan bölgelerinde uzun müddet dolaştıktan sonra Fatih'in şehzadeligi sırasında Manisa'da bulunmuş ve sonrasında Rumeli'ye geçmiştir (Ocak 1992:55-56).

Muhyiddin Abdal'ın hayatı ve yaşadığı dönem hakkında ise belgelere dayalı kesin bilgiler bulunmamaktadır. Şiirlerinden hareketle XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olabileceği düşünülebiliriz. Muhyiddin Abdal ile ilgili olarak anlatılan menkabelerden hareketle, onun ailesinin Aydın'dan geçerek Edirne'nin Lala Paşa ilçesinin Çöke nahiyesine yerleşmiş olduğu söylenebilir (Durbilmez 2017:80-81).¹⁵²

Nefes, gazel, kaside, mesnevî, tuyug ve mâni tarzlarında şiirleri bulunan şair, Hurûflik inancını daha çok tuyug ve mânileri aracılığıyla dile getirmiştir (Durbilmez 1996:427-438).

Bu ürünler sözlü kültür içinde çeşitlenme, benimsenme, uyarlanabilme gibi özellikleri olan anlatılardandır. Bu sebeple sözlü kültür kaynaklarından derlenen kıssa ve rivayetler, yazılı kaynaklara aktarıldığında da sözlü anlatı geleneğinin özelliklerini taşımaktadır. Bu anlatılardaki dinî ya da tarihî bir kişiliğe sahip kişilerin hayatıyla ilgili yer alan bilgilerin tamamıyla doğru kabul edilmesi ne kadar yanlış ise bu bilgileri görmezden gelmek de bir o kadar yanlış olacaktır (Durbilmez 2017:80).

Gerçeklik payı bulunsa bile, menkabelerde geçen bütün bilgileri mutlak doğru kabul etmenin doğru olmayacağını gösteren çeşitlenmeler menkabelerde de görülmektedir (Durbilmez 2017: 91).

Milletlerin kültürleri; aşamalı olarak sözlü, yazılı ve elektronik ortamlarda gelişme göstermiştir. Türk milletinin kültür anlayışı da diğer milletlerde olduğu gibi sözlü olarak gelişmiştir. Osmanlı döneminde ise "büyük şehir kültürü" adı verilen yazılı kültür ortaya çıkmıştır. Günümüz Türkiye'sinde ise kültür, daha çok elektronik ortamda

¹⁵² Muhyiddin Abdal ile ilgili incelemeler için bkz. Durbilmez 1997:48-49.; 1998: 205-214; 2015: 1-22.

gelişme göstermektedir. Milletlere ait sözlü kültür ürünleri pek çok sanatkâra ve bilim adamlarını ilham kaynağı olmuştur (Görkem 2009: 1-6).

Kutsal Kitap'ta geçen peygamberle ilgili pek çok kıssa ana hatlarıyla Kuran'da da bulunmaktadır. Bu kıssalarla ilgili insanların merak ettiği ayrıntılar, kıssacılar tarafından Kutsal Kitap'ta yer alan bilgilerle giderilmeye çalışılmıştır. Zaman içinde Türkler, Yahudi ve Hristiyan toplumlarla ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerde de bulunmuştur. Bu nedenle İsrailiyatın, gerek sosyo-kültürel ilişkiler, gerek kıssacılar aracılığıyla, gerekse sonradan Müslaman olan Yahudi/Hristiyan kimselerin eski dinî bilgileriyle bilinçli/bilinçsiz olarak Kuran'da yer alan kıssaları açıklamaya çalışmaları neticesinde Türk kültüründe yer aldığı görülmektedir (Ocak 2002: 253-254). Peygamberlere atfedilen pek çok olağanüstü olayların özellikle Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde yer aldığı görülmektedir.

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde yer alan; “ölmeden önce göğe yükselmek”, “suyu kana çevirmek”, “halka felaket musallat etmek”, “bereket getirmek”, “körleri gördürmek”, “ölü insan veya hayvanı diriltmek”, “yerden veya taştan su çıkarmak”, “ırmağı veya denizi yarıp geçmek”, “ırmak veya deniz üstünde yürümek” gibi Peygamberlere atfedilen Kutsal Kitap kaynaklı motiflerin (Ocak 2002:284) yer aldığı İsrailiyat unsurları bulunmaktadır.

9.1. “Ölmeden Önce Göğe Çekilme” Motifi

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde bu motife Menâkıbu'l-Kudsîye'de ve Vilâyetnâme Otman Baba'da rastlanılmaktadır.

1. Keşiş, Şeyh'in kendisine canını verecek kadar bağlanmıştır. Şeyh bu zata artık vadesinin yettiğini, kendisini terk edeceğini söyler. Sonra kendi simasını ve vücut şeklini keşişe verir. Böylece keşiş görünüşte Baba İlyas olur. Tam o sırada Baba İlyas'ın Boz isimli kır atı zindan duvarını yarıp içeri girer. Şeyh üstüne atlar atlamaz göğe çekilerek kaybolur. Muhafızların biraz sonra gelerek Baba İlyas zannıyla keşişi götürmesi ve keşişin idam edilmesi,

2. Baba İlyas'ın oğullarından Mahmut Paşa'nın da benzer bir şekilde, öldürülmeden önce göğe çekilip kaybolduğu anlatılır.” Rivayete göre; “Mahmut Paşa, yakalanacağında, Allah'a dua etmesi ve “Mesih (İsa Peygamber) gibi” göğe çekilmesi,

3. Otman Baba ölümünden önce abdallarını bir yere toplayarak ne zaman öleceğini onlara haber vermiş, “atına binerek göğe gideceğini” bildirmiştir. Gerçekten de abdallar, gökten başı açık, yalın ayak bazı kimselerin yeşil kanatlı bir kır at getirerek Otman Baba’yı bindirdiklerini “âlem-i hâbda” (rüyada) görmeleri İsrailiyat kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Baba İlyas, Mahmut Paşa ve Otman Baba’nın yönetime karşı olmaları nedeniyle öldürülmek istenmesi, ancak bu kimselerin öldürülmeden önce ata binerek göğe yükselmeleriyle ilgili kıssa ve rivayetlerde Yahudilik, Hristiyanlık ve bazı farklılıklarla İslamiyette de yer aldığı görülmektedir. Bu kıssalar özellikle Hristiyanlık inancında İsa Peygamberin çarmıha gerilmeden önce şekil değiştirmesi ve sonra göğe yükselmesi, Kutsal Kitap’ta ise İlyas Peygamber’in ata binerek göğe yükselmesi tasviriyle büyük benzerlik göstermektedir. Bu nedenle bu tür rivayetlerde İsrailiyat etkisi olduğu düşünülebilir.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyette de bu motif kullanılmaktadır. Kutsal Kitap’ta ve Kuran’da göğe yükselme motifi yer almaktadır. Kutsal Kitap’ta Hanok (İdris Peygamber), İlyas (İlyas) ve İsa Peygamber’in göğe yükseltildiğine inanılmaktadır.

Kutsal Kitap’ta; Hanok’un göğe yükselmesi şu şekilde geçmektedir:

“Tanrı yolunda yürüdü, sonra ortadan kayboldu; çünkü Tanrı onu yanına almıştı.” (Tekvin 5: 24).

İlyas Peygamber’in göğe yükselmesiyle ilgili kıssa şu şekilde geçmektedir:

İlyas, “Eğer ben Tanrı adamıysam, göklerden ateş yağacak ve seninle birlikte elli adamını yok edecek!” diye karşılık verdi. O anda göklerden ateş yağdı, komutanla birlikte elli adamını yakıp yok etti. Kral üçüncü kez bir komutanla elli adam gönderdi. Üçüncü komutan çıkıp İlyas’ın önünde diz çöktü ve ona şöyle yalvardı: “Ey Tanrı adamı, lütfen bana ve adamlarıma acı, canımızı bağışla! Göklerden yağın ateş daha önce gelen iki komutanla ellişer adamını yakıp yok etti, ama lütfen bana acı.” Rabbin meleği, İlyas’a, “Onunla birlikte aşağı in, korkma” dedi. İlyas kalkıp komutanla birlikte kralın yanına gitti ve ona şöyle dedi: “Rab diyor ki, ‘İsrail’de danışacak Tanrı yok mu ki Ekron ilahı Baalzevuv’a danışmak için haberciler gönderdin? Bu yüzden yattığın yataktan kalkamayacak, kesinlikle öleceksin!” Rabbin İlyas aracılığıyla söylediği söz uyarınca Kral Ahazyaya öldü. Oğlu olmadığı için yerine kardeşi Yoram geçti. Bu olay Yahuda Kralı Yehoşafat oğlu Yehoram’ın krallığının ikinci yılında oldu. Ahazyaya’nın krallığı

dönemindeki öteki olaylar ve yaptıkları İsrail krallarının tarihinde yazılıdır (2. Krallar 1:12-18). Rab İlyas'ı kasırgayla göklere çıkarmadan önce, İlyas ile Elişa Gilgal'dan ayrılıp yola çıkmışlardı. İlyas Elişa'ya, "Lütfen sen burada kal, çünkü Rab beni Beytel'e gönderdi" dedi ... Onlar yürüyüp konuşurlarken, ansızın ateşten bir atlı araba göründü, onları birbirinden ayırdı. İlyas kasırgayla göklere alındı. Olanları gören Elişa şöyle bağırdı: "Baba, baba, İsrail'in arabası ve atlıları!" İlyas'ı bir daha göremedi. (2. Krallar 2:1-12).

İsa Peygamber'in göğe yükselmesiyle ilgili kıssa da şu şekildedir:

On İki Havârî'den biri olan Yahuda İskariyot, Yahudilerin başkâhinine gidip para karşılığında onu kendilerine teslim edebileceğini söyledi. Yahuda'ya otuz gümüş verdiler, İsa'nın yerini onlara haber verdi, gelip yakaladılar, çarpmıha gerdiler, burada ruhunu teslim etti, tâbîleri onu alıp bir kabre gömdüler, bilahare kabre geldiklerinde üzerindeki taşın kaldırılmış, kabrin içinin de boş olduğunu gördüler; İsa diriltilmiş, kıyam etmişti. Bazı şâkirdlerine görüldükten ve getirdiği dini yaymalarını onlara vazife olarak verdikten sonra, göklere çıkmış ve babasının (Tanrı'nın) sağına oturmuştu... (Matta: 26-28; Markos: 14-16; Luka: 22-24 Yuhanna: 19-21).

Kuran'da İdris (Kutsal Kitap'ta Hanok) Peygamber ile ilgili "Onu yüce bir yere yükselttik" (Meryem 19:57) ayetini açıklamaya çalışan pek çok tefsirci sözlü kültürden etkilenerak İdris Peygamber'in göğe yükselmesiyle ilgili kıssa ve rivayetler yazılmıştır.

Kuran'da İlyas Peygamber'in göğe yükselmesiyle ilgili herhangi bir kıssa mevcut değildir.

Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı da [hidayete eriştirdik]. Onların hepsi salihlerdendir (Enâm 6:85). Gerçekten İlyas da, gönderilmiş peygamber]lerdendi. Hani kendi kavmine demişti ki: "Siz korkup sakınmaz mısınız?" "Siz Ba'le tapıp da Yaratıcıların en güzeli [olan Allah'ı] mı bırakıyorsunuz?" "Allah ki, sizin de Rabbiniz, önceki atalarınızın da Rabbidir." Fakat onu yalanladılar; bundan dolayı gerçekten onlar, [azap için getirilip] hazır bulundurulacak olanlardır. Ancak, muhlis olan kullar başka. Sonra gelenler arasında ona [hayırlı ve şerefli bir isim] bıraktık. İlyas'a selam olsun (Saffat 37:124-130).

Kuran'da Hz. İsa'nın göğe yükselmesiyle ilgili kıssa şu şekildedir:

İnkara sapmaları ve Meryem'in aleyhinde büyük bühthanlar söylemeleri. Ve: "Biz, Allah'ın Resulü Meryem oğlu Mesih İsa'yı gerçekten öldürdük" demeleri nedeniyle de [onlara böyle bir ceza verdik]. Oysa onu öldürmediler ve onu asmadılar. Ama onlara [onun] benzeri gösterildi. Gerçekten onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, kesin bir şüphe içindedirler. Onların bir zanna uymaktan başka buna ilişkin hiçbir bilgileri yoktur. Onu kesin olarak öldürmediler. Hayır, Allah onu Kendine yükseltti. Allah üstün ve güçlüdür, hüküm ve

hikmet sahibidir. Andolsun, Kitap Ehlinden, ölmeden önce ona inanmayacak kimse yoktur. Kıyamet günü, o da onların aleyhine şahid olacaktır (Nisa 4:156-159).

Kuran’da geçen bu kıssaya istinaden kıssacılar İsa Peygamber’in göğe yükselmesiyle alakalı pek çok kıssa ve rivayet anlatmıştır.

9.2. “Suyu Kana Çevirme” Motifi

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde bu motife, Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli’de rastlanılmaktadır.

1. Hacı Bektaş Veli’yi sevmeyen ve ona inanmayan Nureddin Hoca, bir gün Hacı Bektaş Veli’ye abdest alması için bir hizmetkarına su getirir. Hacı Bektaş Veli kollarını sıvayıp elini uzatır, su döküldüğünde kıpkızıl kan olması ve yine bu olaya benzer bir başka rivayette de Hacı Bektaş Veli ile müridi Molla Saduddin arasında geçer.

Bu kıssa ve rivayetler oluşturulurken Kutsal Kitap ve Kuran’dan esinlendiği düşünülmektedir. Ancak Kutsal Kitap’ın daha ayrıntılı aktarması nedeniyle Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli’de yer alan bu rivayetlerin, Kutsal Kitap’tan daha fazla esinlenilerek oluşturulduğu ve bu nedenle İsrailiyat kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Kutsal Kitap ve Kuran’da yer alan Musa Peygamber’in kıssasında suyun kana çevrilmesi motifi yer almaktadır.

Kutsal Kitap’ta yer alan Musa Peygamber’in kıssasında Mısır’a on felaket musallat ettiği ayrıntılı bir şekilde anlatılır (Çıkış 7,8,9,10,11). Bu felaketlerden biri de suyun kana bulanmasıyla ilgilidir.

Rab Musa’ya şöyle buyurdu: “Harun’a de ki, ‘Değneğini al ve elini Mısır’ın suları üzerine [ırmakları, kanalları, havuzları, bütün su birikintileri üzerine] uzat, hepsi kana dönsün. Bütün Mısır’da tahta ve taş kaplardaki sular bile kana dönecek.’” Musa’yla Harun Rabbin buyurduğu gibi yaptılar. Harun Firavun’la görevlilerinin gözü önünde değneğini kaldırıp ırmağın sularına vurdu. Bütün sular kana dönüştü (Çıkış: 7, 17-21).

Kuran’da yer alan Musa Peygamber’in kıssasında ise Mısır’a dokuz felaket musallat ettiği kısaca anlatılır. Bu felaketlerden biri de suyun kana bulanmasıdır. Kısaca bildirilen kıssa şu şekildedir:

Onlar: “Bizi büyülemek için mucize olarak her ne getirirsen getir, yine de biz sana inanacak değiliz” dediler. Bunun üzerine, ayrı ayrı mucizeler olarak üzerlerine tufan, çekirge, buğday güvesi, kurbağa ve kan musallat kıldık. Yine büyüklük tasladılar ve suçlu-günahkâr bir kavim oldular (Arâf 7:132-133).

9.3. “Halka Felâket Musallat Etme” Motifi

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde bu motife Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan ve Menâkıb-ı Muhyiddin Abdal’da rastlanılmaktadır.¹⁵³

1. Seyid Ali Sultan ve askerleri fethetmekte zorlandıkları bir kaleye şeyhin kerametiyle yağmur gibi ateş yağdırması ve yine aynı eserde Seyyid Ali Sultan’ın başka bir kaleyi almak için beddua etmesi ve kalenin altını üstüne getirmesi,

2. Muhiyyidin Abdal seyahatı sırasında bir köye uğrar ve köylüden bir parça yemek istemesi, ancak köylü Muhyiddin Abdal’ı köyden kovması ve akabinde Muhyiddin Abdal’ın bu köye beddua etmesi ve köyün birden kaybolması, yerin dibine batması ile ilgili bu kıssa ve rivayetlerde yer alan “halka felaket musallat etme” motifinin İsrailiyat kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Kutsal Kitap ve Kuran’da Allah’a iman etmeyen, Allah’ın elçilerine karşı çıkan kavimlerin helak edilmesiyle ilgili pek çok kıssa bulunmaktadır. Kutsal Kitap’ta bu konu ile ilgili rivayetler daha ayrıntılı olarak bildirilmektedir. Bunların bazıları şunlardır:

Lut Kavmi ile ilgili kıssada “Rab Sodom ve Gomora’nın üzerine gökten ateşli kükürt yağdırdı. Bu kentleri, bütün ovayı, oradaki insanların hepsini ve bütün bitkileri yok etti” (Tekvin 19:24-25).

Nuh tufanı ile ilgili kıssada: Tufan kırk gün sürdü. Çoğalan sular gemiyi yerden yukarı kaldırdı. Sular yükseldi, çoğaldıkça çoğaldı; gemi suyun üzerinde yüzmeye başladı. Sular öyle yükseldi ki, yeryüzündeki bütün yüksek dağlar su altında kaldı. Yükselen sular dağları on beş arşın aşti. Yeryüzünde yaşayan bütün canlılar yok oldu; kuşlar, evcil ve yabamıl hayvanlar, sürüngenler, insanlar, soluk alan bütün canlılar öldü. Rab insanlardan evcil hayvanlara, sürüngenlerden kuşlara dek bütün canlıları yok etti, yeryüzündeki her şey silinip gitti (Tekvin 7:17-23).

¹⁵³ Muhyiddin Abdal menkabelerinin değerlendirilmesi ile ilgili inceleme için bkz. Durbilmez 2015:1-22.

Musa Peygamber, Firavun'u cezalandırmak için Mısır'a on felaket musallat etmiştir(Çıkış 7, 8, 9, 10, 11). Bu kıssalardan biri şu şekildedir:

Rab Musa'ya, "Elini göğe doğru uzat" dedi, "Mısır'ın her yerine, insanların, hayvanların, kırdaki bütün bitkilerin üzerine dolu yağsın." Musa değneğini göğe doğru uzatınca Rab gök gürlemeleri ve dolu gönderdi. Yıldırım düştü. Rab Mısır'a dolu yağdırdı. Şiddetli dolu yağıyor, sürekli şimşek çakıyordu. Mısır Mısır olalı böylesi bir dolu görmemişti. Dolu Mısır'da insandan hayvana dek kırdaki her şeyi, bütün bitkileri mahvetti, bütün ağaçları kırdı (Çıkış 9:22-25).

Kuran'da bu motif ile ilgili geçen kıssalar ana hatlarıyla şu şekildedir:

Lut kavmi ile ilgili kıssa:

Dediler ki: "Ey Lut, biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana kesin olarak ulaşamazlar. Gecenin bir parçasında ailenle birlikte yürü (yola çık). Sakın, hiçbiriniz dönüp arkasına bakmasın; fakat senin karın başka. Çünkü onlara isabet edecek olan, ona da isabet edecektir. Onlara va'dolunan (azap) sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi?" Böylece emrimiz geldiği zaman, üstünü altına çevirdik ve üzerlerine balçıktan pişirilmiş, istif edilmiş taşlar yağdırdık (Hud 11:81-82).

Nuh tufanı ile ilgili kıssa:

"Bunun üzerine, onu ve onunla birlikte olanları [insan ve hayvanlarla] yüklü gemi içinde kurtardık. Sonra bunun ardından geride kalanları da suda-boğduk." (Şuara 26:119-120).

Musa Peygamber'in Firavun ve halkını cezalandırması ile ilgili kıssa:

Onlar: "Bizi büyülemek için mucize olarak her ne getirirsen getir, yine de biz sana inanacak değiliz" dediler. Bunun üzerine, ayrı ayrı mucizeler olarak üzerlerine tufan, çekirge, buğday güvesi, kurbağa ve kan musallat kıldık. Yine büyüklük tasladılar ve suçlu-günahkar bir kavim oldular (Arâf 7: 132-133).

9.4. "Bereketli Olma" Motifi

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde bu motife Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Vilâyetnâme-i Hacım Sultan ve Menâkıbnâme-i Muhyiddin Abdal'da rastlanılmaktadır.

1. Hacı Bektaş yolda bir köye uğraması, bir kadından yiyecek istemesi, kadının biraz beklemesini söyleyerek evine gelmesi, bir parça ekmeğin içine biraz yağ koyup Hacı

Bektaş Veli'ye götürmesi, tekrar eve döndüğünde, önceden içinde azıcık yağ olan küpün, ağzına kadar dolduğunu görmesi” ile ilgili kıssayı incelediğimizde Kutsal Kitap'ta yer alan Elisha Peygamber ile ilgili anlatılan rivayete çok benzediği görülmektedir. Her ikisinde de yardıma muhtaç bir kadına yardım edilmekte ve bereket olarak da yağın çoğaldığı rivayet edilmektedir.

2. Kadıncık Ana'nın evinde pek çok misafir vardır. Ancak Kadıncık Ana'nın evinde hiç un bulunmamaktadır ve bunu haber verince Hacı Bektaş un çuvallarını silktirir ve bir avuç kadar un birikir. Yoğurup bir tekneye koyarlar ve üstünü örterler. Hacı Bektaş bir dua eder ve teknenin içi hamurla dolup taşar” bu konu ile ilgili rivayeti incelediğimizde Kutsal Kitap'ta geçen (yukarıda bahsettiğimiz) Peygamber İlyas ile ilgili kıssa ile benzerlikler göstermektedir. Her iki kıssada da bir kadının yardım istemesi ve bereket olarak unun çoğalması anlatılır.

3. Hacım Sultan'ın Horasan'dan gelirken Ahmed-i Yesevi tarafından verilen bir sofrası vardır. Hacım Sultan bunu bir ağaca astırmış ve gelip geçenlerin yemesi için serbest bırakmıştır. Oradan kimler geçerse geçsin, ne kadar kalabalık olurlarsa olsunlar sofrayı açtıkları zaman diledikleri kadar yiyip içerler sonra da yerine asarlar” bu konu ile ilgili kıssası,

4. Ocakta yemek pişmektedir, bu yemeğin az olduğunu gören askerler aç kalacaklarını düşünürler, ancak yemek kırk bin askere yettiği halde kazanın dolu olarak durması” ile ilgili kıssa,

5. Muhyiddin Baba'nın bir kazan kaynatıp üç köyün karnını doyurması” ile ilgili kıssa yukarıda da bahsettiğimiz hem Kutsal Kitap hem de Kuran'da yer alan İsa Peygamber'in kıssası ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. Buna dayanarak bu kıssalarda hem İsrailiyat hem de Kuran'ın etkisi olduğu varsayılmaktadır. Ancak Kutsal Kitap incelendiğinde bu kıssaların daha ayrıntılı olarak var olduğu görülmektedir. Bu nedenle İsrailiyat etkisinin daha fazla olduğu düşünülmektedir.

Kutsal Kitap'ta bereket olması ile ilgili kıssalardan bazıları şunlardır:

Elisha Peygamber ile ilgili kıssalar:

Bir gün, peygamber topluluğundan bir adamın karısı gidip Elisha'ya şöyle yakardı:
“Efendim, kocam öldü! Bildiğin gibi Rabbe tapınırdı. Şimdi bir alacaklısı geldi, iki oğlumu

benden alıp köle olarak götürmek istiyor.” Elisha, “Senin için ne yapsam?” diye karşılık verdi, “Söyle bana, evinde neler var?” Kadın, “Azıcık zeytinyağı dışında, kulunun evinde hiçbir şey yok” dedi. Elisha, “Bütün komşularına git, ne kadar boş kapları varsa iste” dedi, “Sonra oğullarınla birlikte eve git. Kapıyı üzerinize kapayın ve bütün kapları yağla doldurun. Doldurduklarınızı bir kenara koyun.” Kadın oradan ayrılıp oğullarıyla birlikte evine gitti, kapıyı kapadı. Oğullarının getirdiği kapları doldurmaya başladı. Bütün kaplar dolunca oğullarından birine, “Bana bir kap daha getir” dedi. Oğlu, “Başka kap kalmadı” diye karşılık verdi. O zaman zeytinyağının akışı durdu. Kadın gidip durumu Tanrı adamı Elisha’ya bildirdi. Elisha, “Git, zeytinyağını sat, borcunu öde” dedi. “Kalan parayla da oğullarınla birlikte yaşamımı sürdür.” (2. Krallar 4:1-7)

Bir başka kıssa da, Baal-Şalişa’dan bir adam geldi. Tanrı adamına o yıl ilk biçilen arpadan yapılmış yirmi ekmekle taze buğday başağı getirdi. Elisha uşağına, “Bunları halka dağıt, yesinler” dedi. Uşak, “Nasıl olur, bu yüz kişinin önüne konur mu?” diye sordu. Elisha, “Halka dağıt, yesinler” diye karşılık verdi, “Çünkü Rab diyor ki, ‘Yiyecekler, birazı da artacak.’” Bunun üzerine uşak yiyecekleri halkın önüne koydu. Rabbin sözü uyarınca halk yedi, birazı da arttı (2. Krallar 4:42-44).

Peygamber İlyas’ın kıssası:

Rab, İlyas’a, “Şimdi kalk git, Sayda yakınlarındaki Sarefat Kenti’ne yerleş” dedi, “Orada sana yiyecek sağlaması için dul bir kadına buyruk verdim.” Sarefat’a giden İlyas kentin kapısına varınca, orada dul bir kadının odun topladığını gördü. Kadına: “Bana içmek için biraz su verebilir misin?” dedi. Kadın su getirmeye giderken İlyas yine seslendi: “Lütfen bir parça da ekme getir.” Kadın, “Senin Tanrının yaşayan Rabbin adıyla ant içerim, hiç ekmeğim yok” diye karşılık verdi, “Yalnız küpte bir avuç un, çömleğin dibinde de azıcık yağ var. Görüyorsun, bir iki parça odun topluyorum. Götürüp oğlumla kendim için bir şeyler hazırlayacağım. Belki de son yemeğimiz olacak, ölüp gideceğiz.” İlyas kadına, “Korkma, git yiyeceğini hazırla” dedi, “Yalnız önce bana küçük bir pide yapıp getir. Sonra oğlunla kendin için yaparsın. İsrail’in Tanrısı Rab diyor ki, ‘Toprağa yağmur düşünceye dek küpten un, çömlekten yağ eksilmeyecek.’” Kadın gidip İlyas’ın söylediklerini yaptı. Hep birlikte günlerce yiyip içtiler. Rabbin İlyas aracılığıyla söylediği söz uyarınca, küpten un, çömlekten yağ eksilmedi (1. Krallar 17:8-16).

İsa Peygamber’in kıssası:

Akşama doğru öğrencileri yanına gelip [İsa’nın], “Burası ıssız bir yer” dediler, “Vakit de geç oldu. Halkı salıver de köylere gidip kendilerine yiyecek alsınlar.” İsa, “Gitmelerine gerek yok, onlara siz yiyecek verin” dedi. Öğrenciler, “Burada beş ekmekle iki balıktan başka bir şeyimiz yok ki” dediler. İsa, “Onları buraya, bana getirin” dedi. Halka çayıra oturmalarını buyurduktan sonra, beş ekmekle iki balığı aldı, gözlerini göğe kaldırarak

şükretti; sonra ekmekleri bölüp öğrencilerine verdi, onlar da halka dağıttılar. Herkes yiyip doydu. Artakalan parçalardan on iki sepet dolusu topladılar. Yemek yiyenlerin sayısı, kadın ve çocuklar hariç, yaklaşık beş bin erkekti (Matta 14:15-21).

Kuran'da Kutsal Kitap'ta yer alan İsa Peygamber ile ilgili benzer bir kıssa yer almaktadır. Bu kıssa şu şekildedir:

Havariler: “Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten bir sofraya indirebilir mi?” demişlerdi. O da: “Eğer inanmışsarsanız Allah'tan korkup-sakınım” demişti (Bu sefer Havariler:) “Ondan yemek istiyoruz, kalplerimiz tatmin olsun, senin de gerçekten bize doğru söylediğini bilelim ve buna şahitlerden olalım” demişlerdi. Meryem oğlu İsa: “Allah'ım, Rabbiniz, bize gökten bir sofraya indir, öncemiz ve sonramız için bir bayram ve Senden de bir belge olsun. Bizi rızıklandır, Sen rızık vericilerin en hayırlısı” demişti. Allah demişti ki: “Şüphesiz Ben bunu size indireceğim. Artık sonra sizden kim inkar ederse, Ben onu gerçekten alemlerden hiç kimseyi azaplandırmayacağım bir azapla azaplandıracağım.” (Maide 5: 112-115)

9.5. “Körlerin Görmesini Sağlama” Motifi

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde bu motife Kaygusuz Abdal kıssasında rastlanılmaktadır.

1. Kaygusuz Abdal'ın bir dua ederek sultanın kör gözünü açması ve buna benzer kıssa ve rivayetlerde hem İsrailiyat hem de Kuran'ın etkisinin olduğu düşünülebilir.

Kutsal Kitap'ta körlerin görmesinin sağlanmasıyla ilgili İsa Peygamber'in kıssası vardır. Bu kıssa şu şekildedir:

İsa oradan ayrılırken iki kör, “Ey Davut Oğlu, halimize acı!” diye feryat ederek O'nun ardından gittiler. İsa eve girince körler yanına geldi. Onlara, “İstedığınızı yapabileceğime inanıyor musunuz?” diye sordu. Körler, “İnanıyoruz, ya Rab!” dediler. Bunun üzerine İsa körlerin gözlerine dokunarak, “İmanınıza göre olsun” dedi. Ve adamların gözleri açıldı (Matta 9:27-30).¹⁵⁴

Kuran' da İsa Peygamber'in bu motifle ilgili bilgileri yer almaktadır. Bu bilgiler şu şekildedir:

İsrailoğulları'na elçi kılacak. (O, İsrailoğulları'na şöyle diyecek:) “Gerçek şu, ben size Rabbinizden bir ayetle geldim. Ben size çamurdan kuş biçiminde bir şey oluşturur, içine

¹⁵⁴ Benzer bir rivayet için bkz. Matta 12: 10-13.

üfürürüm, o da hemencecik Allah'ın izniyle kuş oluverir. Ve Allah'ın izniyle doğuştan kör olanı, alaca hastalığına tutulanı iyileştirir ve ölüyü diriltirim. Yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi size haber veririm. Şüphesiz, eğer inanmışsanız bunda sizin için kesin bir ayet vardır.” (Ali İmran 3:49)

Allah şöyle diyecek: “Ey Meryem oğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla. Ben seni Ruhü'l-Kudüs ile destekledim, beşikte iken de, yetişkin iken de insanlarla konuşuyordun. Sana Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğrettim. İznimle çamurdan kuş biçiminde oluşturuyordun da iznimle ona üfürdüğünde bir kuş oluveriyordu. Doğuştan kör olanı, alacalıyı iznimle iyileştiriyordun, Benim iznimle ölüleri çıkarıyordun. İsrailoğulları'na apaçık belgelerle geldiğinde onlardan inkara sapanlar, “Şüphesiz bu apaçık bir sihirdir” demişlerdi [de] İsrailoğulları'nı senden geri püskürtmüştüm.” (Maide 5:110)

Yusuf Peygamber'in kıssası:

“Bu gömleğimle gidin de, babamın yüzüne sürün. Gözü [yine] görür hale gelir. Bütün ailenizi de bana getirin.” Kafiye [Mısır'dan] ayrılmaya başladığı zaman, babaları dedi ki: “Eğer beni bunamış saymıyorsanız, inanın Yusuf'un kokusunu [burnumda tüter] buluyorum.” “Allah adına, hayret” dediler. “Sen hala geçmişteki yanlışığındasın.” Müjdeci gelip de onu [gömleği] onun yüzüne sürdüğü zaman, gözü görür olarak [sağlığına] dönüverdi. [Yakup] Dedi ki: “Ben, size bilmediğinizi Allah'tan gerçekten biliyorum demedim mi?” (Yusuf 12: 93-96)

9.6. “Ölü İnsan ya da Hayvanı Canlandırma” Motifi

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde bu motife Baba İlyas, Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Vilâyetnâme-i Hacım Sultan'da rastlanılmaktadır.

1. Baba İlyas'ın torunu Âşık Paşa'nın halifelerinden Ebubekir'in ölü arılarını diriltmesi,
2. Hacı Bektaş'ın ölen bir çocuğun yanına giderek onu hırkasıyla örtmesi, elini yüzüne sürer sürmez çocuğun dirilip ayağa kalkması,
3. Ölen çocuğunun başında ağlayan karısına acıyan şeyhin, cesede yaklaşması ve onu elinden tutarak ayağa kaldırması,
4. Hacım Sultan'ın beline kuşattığı tahta kılıcın kesip kesmediğini anlamak için bir katırı ikiye biçmesi, dervişlerin şikâyeti üzerine Hacım Sultan'ın dua ile katırı yeniden

diriltmesi ile ilgili kıssa ve rivayetleri incelediğimizde “ölüyü diriltme” motifinin İsrailiyat kaynaklı olduğu açıkça görülmektedir.¹⁵⁵

Kutsal Kitap'ta bu motif ile ilgili üç kıssa bulunmaktadır.

İlyas Peygamber'in kıssası:

Bir süre sonra ev sahibi dul kadının oğlu gittikçe ağırlaşan kötü bir hastalığa yakalandı, sonunda öldü. Kadın İlyas'a, “Ey Tanrı adamı, alıp veremediğimiz nedir?” dedi, “Günahlarımı Tanrı'ya anımsatıp oğlumun ölümüne neden olmak için mi buraya geldin?” İlyas, “Oğlunu bana ver” diyerek çocuğu kadının kucağından aldı, kaldığı yukarı odaya çıkardı ve yatağına yatırdı. Sonra Rabbe şöyle yalvardı: “Ya Rab Tanrım, neden yanında kaldığım dul kadının oğlunu öldürerek ona bu kötülüğü yaptın?” İlyas üç kez çocuğun üzerine kapanıp Rabbe şöyle dua etti: “Ya Rab Tanrım, bu çocuğa yeniden can ver.” Rab İlyas'ın yalvarışını duydu. Çocuk dirilip yeniden yaşama döndü. İlyas çocuğu yukarı odadan indirip annesine verirken, “İşte oğlun yaşıyor!” dedi (1. Krallar 17-23)

Elişa Peygamber'in kıssası:

Kadın gebe kaldı ve bir yıl sonra, Elişa'nın söylediği günlerde bir oğul doğurdu. Çocuk büyüdü. Bir gün orakçıların başında bulunan babasının yanına gitti. “Başım ağrıyor, başım!” diye bağırmaya başladı. Babası uşağına, “Onu annesine götür” dedi. Uşak çocuğu alıp annesine götürdü. Çocuk öğlene kadar annesinin dizlerinde yattıktan sonra öldü. Annesi onu yukarı çıkardı, Tanrı adamının yatağına yatırdı, sonra kapıyı kapayıp dışarıya çıktı. Kocasını çağırıp şöyle dedi: “Lütfen bir eşekle birlikte uşaklarından birini bana gönder. Tanrı adamının yanına gitmeliyim. Hemen dönerim.” Kocasını, “Neden bugün gidiyorsun?” dedi, “Ne Yeni Ay, ne de Şabat bugün.” Kadın, “Zarar yok” karşılığını verdi. Eşeğe palan vurup uşağına, “Haydi yürü, ben sana söylemedikçe yavaşlama” dedi. Karmel Dağı'na varıp Tanrı adamının yanına çıktı. Tanrı adamı, kadını uzaktan görünce, uşağı Gehazi'ye, “Bak, Şunemli kadın geliyor!” dedi. “Haydi koş, onu karşıla, ‘Nasılsın, kocanla oğlun nasıllar?’ diye sor. Kadın Gehazi'ye, “Herkes iyi” dedi. Kadın dağa çıkıp Tanrı adamının yanına varınca, onun ayaklarına sarıldı. Gehazi kadını uzaklaştırmak istediye de Tanrı adamı, “Kadını rahat bırak!” dedi, “Çünkü acı çekiyor. Rab bunun nedenini benden gizledi, açıklamadı.” Kadın ona, “Efendim, ben senden çocuk istedim mi?” dedi, “Beni umutlandırma demedim mi?” Elişa Gehazi'ye, “Hemen kemerini kuşan, değneğimi al, koş” dedi, “Biriyle karşılaşırsan selam verme, biri seni selamlarsa karşılık verme. Git, değneğimi çocuğun yüzüne tut.” Çocuğun annesi, “Yaşayan Rabbin adıyla başın üzerine ant içerim ki, senden ayrılmayacağım” dedi. Sonra Gehazi'yle birlikte

¹⁵⁵ Bu tür anlatılara Envaru'l Âşikin, Ahmediyye gibi kitaplardaki rivayetlerde ve ayrıca ölüyü diriltme motifi bazı Altay ve Anadolu masallarında da görülmemektedir. (Ögel 2010: 317; Günay 1975: 410-416.)

yola çıktı. Gehazi önden gidip değneği çocuğun yüzüne tuttu, ama ne bir ses vardı, ne de bir yanıt. Bunun üzerine Gehazi geri dönüp Elişa'yı karşıladı ve ona, "Çocuk dirilmedi" diye haber verdi. Elişa eve vardığında, çocuğu yatağında ölü buldu. İçeri girdi, kapıyı kapayıp Rabbe yalvarmaya başladı. Sonra ağız çocuğun ağızının, gözleriyle elleri de çocuğun gözleriyle ellerinin üzerine gelecek biçimde yatağa, çocuğun üzerine kapandı. Çocuğun bedeni ısınmaya başladı. Elişa kalkıp odanın içinde sağa sola gezindi, sonra yine dönüp çocuğun üzerine kapandı. Çocuk yedi kez aksırdı ve gözlerini açtı. Elişa Gehazi'ye, "Şunemli kadını çağır" diye seslendi. Gehazi kadını çağırdı. Kadın gelince, Elişa, "Al oğlunu" dedi. Kadın Elişa'nın ayaklarına kapandı, yerlere kadar eğildi, sonra çocuğunu alıp gitti (2. Krallar 4:17-37).

İsa Peygamber'in kıssası:

İsa onlara bu sözleri söylerken bir havra yöneticisi gelip O'nun önünde yere kapanarak, "Kızım az önce öldü. Ama sen gelip elini onun üzerine koyarsan, dirilecek" dedi. İsa kalkıp öğrencileriyle birlikte adamın ardından gitti. Tam o sırada, on iki yıldır kanaması olan bir kadın İsa'nın arkasından yetişip giysisinin eteğine dokundu. İçinden, "Giysisine bir dokunsam kurtulurum" diyordu. İsa arkasına dönüp onu görünce, "Cesur ol, kızım! İmanın seni kurtardı" dedi. Ve kadın o anda iyileşti. İsa, yöneticinin evine varıp kaval çalanlarla gürültülü kalabalığı görünce, "Çekilin!" dedi. "Kız ölmedi, uyuyor." Onlar ise kendisiyle alay ettiler. Kalabalık dışarı çıkarılınca İsa içeri girip kızın elini tuttu, kız ayağa kalktı. (Matta 9:18-25).

Kuran'da İsa Peygamber'in körleri iyileştirdiği bildirilmekte, ancak Kutsal Kitap'taki gibi ayıntılı anlatım bulunmamaktadır.

Allah şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla. Ben seni Ruhu'l-Kudüs ile destekledim, beşikte iken de, yetişkin iken de insanlarla konuşuyordun. Sana Kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğrettim. İznimle çamurdan kuş biçiminde oluşturuyordun da iznimle ona üfürdüğünde bir kuş oluveriyordu. Doğuştan kör olanı, alacalıyı iznimle iyileştiriyordun, Benim iznimle ölüleri çıkarıyordun. İsrailoğulları'na apaçık belgelerle geldiğinde onlardan inkara sapanlar, "Şüphesiz bu apaçık bir sihirdir" demişlerdi [de] İsrailoğulları'nı senden geri püskürtmüştüm." (Maide 5:110; ayrıca bkz Ali İmran 3:49).

9.7. "Yerden veya Taştan Su Çıkarma" Motifi

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde bu motife Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Vilâyetnâme-i Hacım Sultan, Abdal Musa ve Seyid Ali Sultan menkabelerinde rastlanılmaktadır.

1. Bir gün Lokman abdest almak için bir ibrik su ister. Hacı Bektaş suyu getirir ama şeyhinden yerden bir pınar çıkartmasını rica eder. Şeyhi buna kadir olamayacağını bildirince kendisinin dua edip tekkenin ortasından bir su fişkirtması, yine bu eserde yer alan rivayetlerde Hacı Bektaş, Sulucakarahöyük'e yerleştikten sonra; Ararat Dağı'nda, köyün içinde, bir tepe üzerinde ve Ahi Evren'le buluşması sırasında yerden su çıkartması,
2. Abdal Musa'nın köy evinde yumruğunu yere vurduğunda su fişkirtması,
3. Hacım Sultan bir kayanın yanına gelip "ya Allah!" diyerek elini kayaya indirmesi ve kayadan su çıkması,
4. Abdal Musa'nın, yumruğunu yere vurmasıyla orda çok güzel suyu olan bir pınarın fişkirtması
5. Hacım Sultan'nın bir kayayı hamur gibi çökertmesi ve elini çeker çekmez berrak ve soğuk bir su fişkirtması,
6. Seyyid Ali Sultan'ın kayaya attığı bir ok ile su fişkirtması ile ilgili olarak;

Eski Türk anlatılarında topraktan ya da taştan su çıkarma motifi bulunmamaktadır. Anadolu'da ortaya çıkan bu motifin eski Türk inançlarıyla ilgisi yoktur. Bu motifin ilk örneklerinin/kaynağının Kutsal Kitap'taki kıssalar olduğu görülmektedir (Ocak, 2002:275).

Rivayetleri incelediğimizde hem Kutsal Kitap'ta hem de Kuran'da bu tür rivayetler bulunmaktadır. Ancak bu rivayetler Kutsal Kitap'ta daha ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Bu rivayetlerin kaynağının hem İsrailiyat hem de Kuran olduğu düşünülebilir.

Kutsal Kitap'ta bu motif ile ilgili kıssalar şu şekilde anlatılmaktadır:

Şimşon'un kıssası:

Şimşon ölesiye susamıştı. Rabbe şöyle yakardı: "Kulunun eliyle büyük bir kurtuluş sağladın. Ama şimdi susuzluktan ölüp sünnetsizlerin eline mi düşeceğim?" Bunun üzerine Tanrı Lehi'deki çukuru yardı. Çukurdan su fişkirdi. Şimşon suyu içince canlanıp güçlendi.

Suyun çıktığı yere Eyn-Hakkore adını verdi. Pınar bugün de Lehi'de duruyor (Hakimler 15:18-19).

Musa Peygamber'in kıssası:

Musa'ya, "Bize içecek su ver" diye çıkıştılar. Musa, "Niçin bana çıkışıyorsunuz?" dedi, "Neden Rabbi deniyorsunuz?" Ama halk susamıştı. "Niçin bizi Mısır'dan çıkardın?" diye Musa'ya söylendiler, "Bizi, çocuklarımızı, hayvanlarımızı susuzluktan öldürmek için mi?" Musa, "Bu halka ne yapayım?" diye Rabbe feryat etti, "Neredeyse beni taşılayacaklar." Rab Musa'ya, "Halkın önüne geç" dedi, "Birkaç İsrail ileri gelenini ve Nil'e vurduğun değneği de yanına alıp yürü. Ben Horev Dağı'nda bir kayanın üzerinde, senin önünde duracağım. Kayaya vuracaksın, halk içsin diye su fişkıracak." Musa İsrail ileri gelenlerinin önünde denileni yaptı (Çıkış 17:2-6).

Kuran'da da Kutsal Kitap'ta yer aldığı gibi ayrıntılı olmasa da benzer kıssalar bulunmaktadır.

Eyyüp Peygamber'in kıssası:

"Kulumuz Eyyüp'ü de hatırla. Hani o: "Herhalde şeytan, bana kahredici bir acı ve azap dokundurdu" diye Rabbine seslenmişti. "Ayağını depret. İşte yıkanacak ve içecek soğuk [su, diye vahyettik] ." (Sad 38:41-42).

Musa Peygamber'in kıssası:

Biz onları [İsrailoğullarını] ayrı ayrı oymaklar olarak on iki topluluk olarak ayırdık. Kavmi kendisinden su istediğinde Musa'ya: "Asan'la taş vurun" diye vahyettik. Ondan on iki pınar sızıp-fişkırdı; böylece her bir insan topluluğu su içeceği yeri öğrenmiş oldu. Üzerlerine bulutla gölge çektik ve onlara kudret helvası ile bildircin indirdik. [Sonra da şöyle dedik:] "Size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyin." Onlar Bize zulmetmedi, ancak kendi nefislerine zulmediyorlardı (Arâf 7:160).

1.8. "Deniz veya Irmağı Yarıp Geçme" Motifi

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde bu motife Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli ve Vilâyetnâme-i Hacım Sultan'da rastlanılmaktadır.

1. Hacı Bektaş'ın ileri gelen halifelerinden Seyyid Cemal'in oğlu Asildoğan'ın yürüdükçe, denizin iki yana açılması ve karanın ortaya çıkması,

2. Hacım Sultan ırmağa yaklaştığında ırmağın hemen ikiye ayrılması ile ilgili kıssa ve rivayetlerin kaynağı olarak hem İsrailiyat hem de Kuran düşünülebilir.

Kutsal Kitap'da ve Kuran'da yer alan kıssalarda bu motife rastlanılmaktadır. Kutsal Kitap'da Musa Peygamber'in kıssası:

Musa elini denizin üzerine uzattı. Rab bütün gece güçlü doğu rüzgârıyla suları geri itti, denizi karaya çevirdi. Sular ikiye bölündü, İsraililer kuru toprak üzerinde yürüyerek denizi geçtiler. Sular sağlarında, sollarında onlara duvar oluşturdu. Mısırlılar artlarından geliyordu. Firavunun bütün atları, savaş arabaları, atlıları denizde onları izliyordu (Çıkış 14:21-23).

İlyas ve Elişa Peygamber'in kıssası:

Elişa, “Yaşayan Rabbin adıyla başın üzerine ant içerim ki, senden ayrılmam” diye karşılık verdi. Böylece ikisi birlikte yollarına devam etti. Elli peygamber de onları Şeria Irmağı'na kadar izledi. İlyas ile Elişa Şeria Irmağı'nın kıyısında durdular. Peygamberler de biraz ötede, onların karşısında durdu. İlyas cüppesini dürüp sulara vurunca, sular ikiye ayrıldı. Elişa ile İlyas kuru toprağın üzerinden yürüyerek karşıya geçtiler (2. Krallar 2:7-8).

Elişa Peygamber'in kıssası:

Elişa şöyle bağırdı: “Baba, baba, İsrail'in arabası ve atlıları!” İlyas'ı bir daha göremedi. Giysilerini yırtıp paramparça etti. Sonra İlyas'ın üzerinden düşen cüppeyi alıp geri döndü ve Şeria Irmağı'nın kıyısında durdu. İlyas'ın üzerinden düşen cüppeyi sulara vurarak, “İlyas'ın Tanrısı Rab nerede?” diye seslendi. Cüppeyi sulara vurunca ırmak ikiye ayrıldı, Elişa karşı yakaya geçti (2. Krallar 2:12-14).

Kuran'da yer alan Musa Peygamber'in kıssası:

İki topluluk birbirini gördükleri zaman Musa'nın adamları: “Gerçekten yakalandık” dediler. [Musa:] “Hayır” dedi. “Şüphesiz Rabbim, benimle beraberdir; bana yol gösterecektir.” Bunun üzerine Musa'ya: “Asanla denize vur” diye vahyettik. [Vurdu ve] Deniz hemencecik yarılıverdi de her parçası kocaman bir dağ gibi oldu. Ötekileri de buraya yaklaştırdık. Musa'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtarmış olduk (Şuara 26:61-65).

1.9. “Deniz veya Irmak Üzerinde Yürüme” Motifi

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde bu motife Baba İlyas ve Otman Baba menkabelerinde rastlanılmaktadır.

1. Baba İlyas’ın esir edilen müridlerinden bazıları boğulmaları için denize atılır, ancak kiminin denizde oturması, kiminin üzerinde yürümesi,
2. Otman Baba’nın farklı rivayetlerinde ırmak, göl ve deniz üzerinde yürüyerek karşı tarafa geçmesi ile ilgili kıssa ve rivayetler İsrailiyat kaynaklıdır.

Kutsal Kitap’da bu motifin geçtiği bir kıssa var iken Kuran’da böyle bir motifin geçtiği kıssa bulunmamaktadır.

İsa Peygamber’in kıssası:

İsa öğrencilerine, tekneye binip kendisinden önce karşı yakaya geçmelerini buyurdu. Bu arada halkı evlerine gönderecekti. Halkı gönderdikten sonra dua etmek için tek başına dağa çıktı. Akşam olurken orada yalnızdı. O sırada tekne kıyından bir hayli uzakta dalgalarla boğuşuyordu. Çünkü rüzgâr karşı yönden esiyordu. Sabaha karşı İsa, gölün üstünde yürüyerek onlara yaklaştı. Öğrenciler, O’nun gölün üstünde yürüdüğünü görünce dehşete kapıldılar. “Bu bir hayalet!” diyerek korkuyla bağıştılar. Ama İsa hemen onlara seslenerek, “Cesur olun, benim, korkmayın!” dedi. Petrus buna karşılık, “Ya Rab” dedi, “Eğer sen isen, buyruk ver suyun üstünden yürüyerek sana geleyim.” İsa, “Gel!” dedi. Petrus da tekneden indi, suyun üstünden yürüyerek İsa’ya yaklaştı (Matta 14:22-29).

1.10. “Kuru Odunu Ağaç Haline Getirme” Motifi

Alevî ve Bektaşîlere ait kıssa ve rivayetlerde bu motife Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Vilâyetnâme-i Hacım Sultan ve Seyid Ali Sultan menkabesinde rastlanılmaktadır.

1. Hacı Bektaş’ın dut ağacına ait bir dalı dikmesi sonucunda bu dalın yeniden ağaç olup yeşermesi,
2. Hacı Bektaş’ın kavak ağacından olan esasını yere dikmesi sonrasında ağaç olması,
3. Hacı Bektaş’ın yere diktiği değneğin ağaç olması ile günahı olan bir kişinin affedildiğini anlaması,
4. Hacım Sultan’nin yere diktiği odunun kırk gün sonra ağaç olması,

5. Seyyid Ali Sultan'nın yere düşen bir oku dikmesi ile bu okun ağaç olması,
6. Seyyid Rüstem Gazi'nin çınar ağacından bir şişi dikmesi ile bu şişin ağaç olması konulu kıssa ve rivayetlerin İsrailiyat kaynaklı olduğu düşünülebilir.

Kutsal Kitap ve Kuran'da bu motifle ilgili herhangi bir kıssaya rastlanılmamaktadır. Ancak bu motifin kaynağının Hristiyan kültürü olduğuna dair Ocak (Ocak 2002: 272-273) bize Taberi'den iki kıssa nakletmiştir. Bu kıssalar şu şekildedir:

Rivayete göre Curcis, imana davet ettiği hükümdarın yakınlarından Meclitis'in isteği doğrultusunda ağaç eşyayı tekrar dallı budaklı yeşil ağacadönüştürmesi teklifiyle karşılaşmıştır. Curcis dua etmiş ve o anda hazır olanların gözü önünde bir anda ağaç eşya eskiden hangi ağaçtan yapılmışsa o ağaç haline gelivermiştir.

Bir başka rivayette ise Curcis imana davet ettiği bir kadının, evin ortasındaki tahta direği meyveli bir ağaç haline getirmesi teklifi üzerine, dediğini yapmış ve kadının bu yolla iman etmesini sağladığı bildirilmiştir (Ocak 2002:272-273).

Ocak'ın Taberi'den bize naklettiği rivayetleri göz önünde bulundurulduğunda "kuru odunu ağaç haline getirme" motifi ile ilgili kıssa ve rivayetlerin İsrailiyat kaynaklı olduğu görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖRNEK KISSA VE RİVAYETLER

1. İlk Yaratılanlar

1.1. Nur

1. El Huseyn'in rivayetine göre; "Allah, altı şeyi vecihte yaratıp bir ölçüye koydu. Birinci vecih meşiyettir ki, nur üzerine yaratılmıştır. Sonra nefsi, sonra ruhu, sonra sureti, sonra harfleri, sonra isimleri, sonra rengi, sonra tadı, sonra kokuyu, sonra dehri yarattı. Sonra ölçüleri, sonra ameli, sonra nuru, sonra bereketi, sonra sükunu, sonra vücudu, sonra Âdem'i ... böylece birbiri peşi sıra yarattı. Diğer bir rivayete göre: Allah önce dehri, sonra kuvveti, sonra cevheri, sonra sesi, sonra ruhu yarattı. Bunları gizli bir ilimden yaratıp bir ölçüye göre takdir etti..." (Aydemir 2015:105).
2. Allah bütün mahlukattan önce kendi nurundan Hz. Muhammed'in nurunu yaratmış ve onu bir süre bekletmiştir. Sonra yaratmaya devam ederek bu nuru dörde ayırmış, birincisinden kalemi, ikincisinden levhi, üçüncüsünden arşı yaratmıştır. Dördüncü bölümü tekrar dörde bölerek birincisinden hamele-i arşı, ikincisinden kürsüyü, üçüncüsünden melekleri yaratmış ve dördüncüyü tekrar dörde ayırarak birincisinden gökleri, ikincisinden yerleri, üçüncüsünden cenneti ve cehennemi yaratmış, dördüncüsünü tekrar dörde bölerek birincisinden müminlerin gözlerinin nurunu, ikincisinden kalplerinin nurunu, üçüncüsünden dillerinin nurunu, dördüncüsünden de Hz. Muhammed'in pak ruhunu yaratmıştır (Cezûli 2015:88-89).
3. Hz. Muhammed buyurdular: "Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır." "Ey ilahî sırların talibi! Allah ilk önce aklı yarattı, gel dedi, geldi; git dedi, gitti; konuş dedi, konuştu; sus dedi, sustu." Allah buyurdu ki: "İzzetim ve celalim hakkı için, bana, senden sevgili bir kul yaratmadım ve sana sabırdan üstün bir şey vermedim." Nakledildiğine göre Hz. Ali şöyle demiştir: Allah akı, gizli bir nurdan yarattı. Önceleri o, Allah'ın ilminde mahzun idi, açığa çıkarmayı diledi. İlmi, aklın nefesine koydu, ruhuna Fehmi/anlayışı koydu, başına zühdü, gözlerine hayatı, diline hikmeti, kulağına haberi, kalbine şefkati yerleştirdi. Himmetine rahmeti ve içine de sabrı koyup bu şekilde kemalat ile aklı süsledi. Aklın nuru ruhanîdir; makamı gönülde sırrın yanındadır. Sırrın meyli sürekli olarak yücelikleredir, ama aklın, kendi zatından yükseğe meyli yoktur. Zaman gelir dünyaya meyleder, zaman olur ahirete meyleder (Yazıcıoğlu 2015:37).
4. Ebû Musa el-Medenî, Şeref-il Mustafâ adlı eserinde şöyle rivayet eder: "Hazret-i server-i kâinatın nuru, bütün yaratılmışlardan, arş ve kürsüden, levh ve kalemden dokuz yüz bin

sene önce yaratılmıştır. Nur, mekânsız olan gayb âlemi sahrasında nice müddet seyrettikten sonra Allah'a secde etmesi emrolundu. Bin yüz sene secdede kaldı. Sonra; âlemlerin yaratımı ve bütün mahlukların rızkının vericisi olan Allah hazretleri, sınıf sınıf mahlukatı, basit ve bileşik cisimleri yaratmak diledi. Bu nurdan bir cevher yarattı ve ona kudret nazarı ile baktı. O cevher Allah'ın bakmasının heybetinden eridi, su oldu. Akmaya başladı. Öyle aktı ki, hiçbir yerde durmadı. Bin sene devamlı aktı. Allah o suyu on kısma ayırdı: Birinci kısımdan "arş"ı yarattı. Arşın dört yüz bin direği var. Her direğin arası dört yüz bin yıllık yoldur. İkinci kısımdan "kalem"i yarattı. Uzunluğu beş yüz yıllık yoldur. Bir rivayette yüz boğumdur. Bir boğumu elli yıllık yoldur. Sonra kaleme; "Ey kalem! Yaz, yaz!" dedi. Kalem, "Ey Rabbim, ne yazayım" dedi. Allah buyurdu ki: "Bismillahirrahmanirrahim" yaz. Kalem, Bismillah... yazınca, İsmullah'ın heybetinden iki parça oldu. Birkaç bin sene ikiye ayrılmış olarak kaldı. Sonra birinci parça ile "Rahman", ikinci parça ile "Rahim" yazdı. Besmeleyi yüz senede tamamladı. Allah'tan bir hitap geldi: "Ey kalem! İzzim ve celalim hürmeti için ümmet-i Muhammed'den erkek veya kadın bir kimse "Bismillahirrahmanirrahim" dese, onun amel defterine yedi yüz yıllık ibadet cevabı yazarım. Bu yıllar ahiret yılıdır ki üç yüz altmış gündür. Her günü bin dünya yılı kadar uzundur. Sonra kaleme şunu yazmasını emretti: "Ben o Allah'ım ki, benden başka ilah yoktur. Muhammed aleyhisselam, Allahın resulüdür. Bir kimse, kazama teslim olsa, belama sabretse, nimetlerime şükretse ve hükmüme razı olsa, ben onu sıddıklardan yazarım ve kıyamette, sıddıklar ile hasrederim. Eğer bir kimse kazama teslim olmaz, belama sabretmez, nimetlerime şükretmez ve hükmüme razı olmaz ise o kimse, kendine benden başka Rab arasın." Sonra kaleme, yağmurların damlalarını, kumların adetlerini, ağaçların yapraklarını, mahlukların rızıklarını, denizlerin köpüklerini kıyamete kadar gece ve gündüzlerin adedini ve bu gece ve gündüzlerde neler olacağını bütün teferruatıyla yazmasını emretti. Kalem yazdı. Rivayet olunur ki kalem, Hz. Muhammed ism-i şerifini yazdığı zaman Allah'a secde etti. Bin yıl secdede durdu. Sonra kalkıp "Esselâmü aleyke yâ Muhammed" dedi. Allah habibi tarafından kalemin selamını alıp: "Sana ve ona selam ve rahmet olsun. Cenneti, habibime ve onu tasdik edenlere vacib kıldım" buyurdu. Onun için selam vermek sünnet, selam almak ise farz oldu." Üçüncü kısımdan "levh"i yarattı. Levh, bir beyaz inciden halk olundu. Kenarları kızıl yakuttur. Yer ile gök arasındadır. Allah her gün bu levhe nazar eder. Levh de şu yazı vardır: "Ölüyü diriltir, diriye öldürürüm. Zengini fakir, fakiri zengin yaparım. Zelili aziz, azizi zelil ederim." Levhin yukarısı arşa bağlıdır. Aşağısı, bir büyük meleğin omuzunda durur. Dördüncü kısımdan "ay"ı yarattı. Beşinci kısımdan "güneş"i yarattı. Altıncı kısımdan "cennet"i yarattı. "Evliyaya ve doğru yolda olanlara mesken eyledi." Cenneti beş şey ile süsledi: "1. Emr-i bilmâruf. 2.Nehy-i anilmünker. 3. Cömertlik. 4. Allah'a itaat. 5. Günahlardan kaçınmak." Yedinci kısımdan "gündüz"ü halk etti ve gündüzü çalışma ve maişet için kıldı. Sekizinci kısımdan "melekler"i halk etti ve sınıf sınıf ayırdı. Kendisine ibadet etmelerini ve müminler için istiğfar etmelerini onlara emretti. Dokuzuncu kısımdan "kürsü"yü yarattı. Bir inciden yarattığı kürsü, gökleri ve yedi kat yerleri doldurdu. Yer ve gök, kürsü yanında sahrada kum gibi kalır. Kürsünün sağında on bin, solunda on bin kürsü vardır. Her kürsüde bir melek oturur, "Ayetel Kürsü" okumakla

meşgul olurlar. Sevabını ümmet-i Muhammed'den bu ayet-i kerimeyi okuyanların, amel defterlerine yazarlar. Allah bu ayet-i kerimeyi, kürsünün etrafına yazmıştır. Her kim bu ayet-i kerimeyi okumaya devam ederse, kıyamet günü onun sevap kefesine kürsünün ağırlığı kadar sevap verir. Onuncu kısımdan Muhammed aleyhisselamın hâk-i pâkini halk etti” (Hirevî :104-106).

5. İlk önce Hz. Muhammed'in ruhunu yarattı. Arşın sağında dört bin yıl tesbih ve takdise devam etti. Sonra arşın ortasına gelmesi emrolundu. Yedi bin yıl burada tesbih ve tehiri etti. Oradan levhe vardı. Burada nur-ı mübini ziyade parlak oldu. Oradan kürsüye getirildi. Tesbih ve tehlil etti. O zaman Cebrail, Mikail ve İsrail aleyhisselama emrolundu ki: “Gidiniz! Habibimin türbe-i mutahharası ve Ravda-i münevveresi olacak yerden bir miktar toprak getiriniz!” Allah'ın emriyle dünyaya geldiler. Yer sevincinden yarıldı. Toprak misk gibi siyah iken kâfur gibi beyaz oldu. Melekler bir miskal toprak alıp göğe çıktılar. Allah, Cebraila emretti: “Yâ Cebrail! Cennete var. Bir miktar kâfur, misk, zaferin, sümbül, mâi muin, selsebil ve esnim al ve toprağa karıştır.” Cebrail bunun hikmetinden sual edince, Allah buyurdu ki: “Habibimin kemiğini kâfurdan, sinirini zaferândan, kanını miskten, saçını sümbülden, yüzünü selsebilden, ağız ve dişlerini mâi muinden, sözlerini de tesnimden halk ederim. Onun fasih ve belîğ sözlerini insanlara rahmet ederim.” Cebrail, Allah'ın emrini yerine getirdi. Allah buyurdu ki: “Yâ Cebrail! O toprağı al. Gökleri, tabakalarını ve etrafını dolaştır. Meleklerle göster. Cennet nehirlerine daldır. Bütün âleme, karalara ve denizlere arz eyle ve şöyle nida eyle”: “Bu, Habibi Rabbilâleminin temiz toprağıdır. Günahkârların şefaattçisidir. Öncelerin meşhuru, sonraların mezkurudur. Sonra bir kandil yakıp arş altına astılar. Onu, hâce-i kâinatın nuruna yer yaptılar. Nur-i resul, Âdem Peygamber'in kalbi ve cesed-i şerifi yaratılmaya kadar orada kaldı. Sonra nura, Âdem'in iki kaşı arasına gelmesi emrolundu. Âdem Peygamber'e ruh verilince alnında gökteki zühre yıldızı gibi parlayan bir nur olduğunu gördü (Hirevî :106).
6. Şeyh Said'den yapılan bir rivayette: Hz. Muhammed'in nuru, bir beyaz kuş suretinde halk olundu. Bu kuş, arş altındaki rahmet deryasına daldı. Dört bin yıl tesbih eyledi. Deryadan çıktığı zaman tüylerinden yüz yirmi dört bin damla döküldü. Her bir damladan bir peygamberin ruhu halk olundu (Hirevî :107).
7. Bir rivayette ise bir beyaz kuş yüz yirmi dört bin kere nefes alıp verdi. Her nefesten bir peygamberin ruhu halk olundu. Peygamberlerin ruhlarının nefeslerinden siddıkların ruhları halk olundu. Siddıkların ruhlarından zahitlerden mutîlerin, onlardan da asilerin ruhları yaratıldı. Bunun için mutîler ve asiler, o Hazreti sallallahü aleyhi ve sellemi severler. Sonra bu nura mahal olacak, toprağa Allah dört kısma ayrılmasını emretti. Toprak dörde bölündü. Birisinden güneş, birisinden ay, birisinden hava, birisinden kandil halk olundu. Bu kandil üç zincir ile Arş'a bağlıdır. Beka (Bakîlik, ebedîlik), Atâ (İhsan), Likâ-i ubudiyet (Cemâl-i ilahî). Bu kandilden bir katre damladı. Allah, Cebraila buyurdu ki: “Yâ Cebrail! O toprağı

bu damla ile karıştır. Habibimin nuruna mahal olsun. Habibimin nurunu, Âdemın çamuru yoğurulunca onun alınına emanet koyun (Hirevî:107).

8. Tefrîk-i Bahrül-ulûmda Necmeddin Ömer Nesefî rahmetullahi aleyh rivayet eder: Seyyid-i kâinatın nuru, bütün mevcudattan, bir milyon altı yüz yetmiş bin yıl önce halk olundu. İki bin perdeden geçti. Hicab-ı kudret, hicab-ı azamet, hicab-ı minnet, hicab-ı rahmet, hicab-ı seadet, hicab-ı keramet, hicab-ı mezellet, hicab-ı hidayet, hicab-ı nübüvvet, hicab-ı rifat, hicab-ı heybet, hicab-ı şefaât... Bu nur her hicapta Allah'ın dilediği kadar durdu. Kudret perdesinde on iki bin yıl “Sübhone Rabbiyel alâ” tesbihiyle meşgul oldu. Kudret perdesinde on bir bin yıl “Sübhone âlimüssena ve ehfâ” tesbihiyle meşgul oldu. Minnet perdesinde on bin yıl “Sübhanerrefiyil alâ” tesbihiyle meşgul oldu. Rahmet perdesinde dokuz bin yıl “Sübhanel hayyül kayyûm”, Saadet perdesinde sekiz bin yıl “Sübhone men hüve ganiyyun lâ yeftekr”, Keramet perdesinde yedi bin yıl “Sübhone men hüve hayyün lâ yemût”, Menzilet perdesinde altı bin yıl “Sübhanel alimül halim”, Hidayet perdesinde beş bin yıl “Sübhone Rabbül izzeti amma yesîfün”, Nübüvvet perdesinde dört bin yıl “Sübbühün kuddüsün Rabbüna ve Rabbül melâiketi verruh”, Rifat perdesinde üç bin yıl “Sübhone zil mülki vel melekût”, Heybet perdesinde iki bin yıl “Sübhone Rabbiyel azîm ve bi hamdihi”, Şefaât perdesinde bin yıl “Sübhanâllahi ve bi hamdihi” tesbihleriyle meşgul oldu.

Bir rivayette, bu hicabların her birinde on iki bin yıl tesbih etti. Hepsini bitirip bütün perdelerden geçtikten sonra on deryaya dalması emrolundu. Bunlar: “Şefaât deryası, nasihat deryası, şükür deryası, sabır deryası, cömertlik deryası, inâbet deryası, yakîn deryası, hilm deryası, kanaat deryası, muhabbet deryası.” Şefaât deryasında bin yıl “Rabbi, Rabbi” dedi. Nasihat deryasında iki bin yıl “İlahî, İlahî” dedi. Şükür deryasında üç bin yıl “Seyyidî, Seyyidî” dedi. Sabır deryasında dört bin yıl “Yâ Ehad, yâ Ehad” dedi. Cömertlik deryasında beş bin yıl “Yâ Vâhid, yâ Vâhid” dedi. İnâbet deryasında altı bin yıl “Yâ Vâcid, yâ Vâcid” dedi. Yakîn deryasında yedi bin yıl “Yâ Ali, yâ Ali” dedi. Hilm deryasında sekiz bin yıl “Yâ Azîm, yâ Azîm” dedi. Kanaat deryasında dokuz bin yıl “Yâ Rauf, yâ Rauf” dedi. Muhabbet deryasında on bin yıl “Sübbühün, Kuddüsün, yâ Allah, yâ Kerim” deyip teşbih eyledi. Allah bu derya kenarında nurdan bir konak yarattı ki, yerden ve gökten yetmiş defa büyüktür. Bu konakta yedi yüz makam halk etti. Bu makamlar: “Tevhid makamı, marifet makamı, iman makamı, islam makamı, hayf (Allahdan korkmak) makamı, recâ (Allahdan ümitli olmak) makamı, şükür makamı, hudû ve huşû makamı, inâbet (Günahı terk edip, Allah'a dönmek) makamı, haşyet (Hürmetle beraber korku) makamı, hayret makamı, kanaat makamı, iradet makamı ve en son muhabbet makamı” hepsi yedi yüz makamdır.

Hız. Muhammed'in nuru bu makamlardan geçerken; her birinde bin sene durdu. En son muhabbet makamına geldi, bin sene de bu makamda durdu. Sonra Allah'tan bir nida geldi: “Ey Habibimin nuru! Ben kimim?” Nur: “Beni halk eden, bana rızık veren, beni yaşatan ve öldüren sensin yâ Rabbi.” Allah'tan hitabı geldi: “Ey Habibimin nuru! Beni güzel bildin. Beni bildiğin gibi ibadetimle meşgul ol ki, marifetin bana ibadet yapmak olduğunu bilsinler.” Derhal

ibadete başladı. On yedi bin yıl ibadet etti. Allah kendi nurundan bir miktar, bu nur üzerine saçtı. Nur bu ihсандan dolayı şükür secdesine vardı. Allah bu secde için Kuran'da müyesser kıldı. O zaman sabah namazı farz oldu. Tekrar ibadete koyuldu. On yedi bin yıl ibadet etti. Allah nurdan bir elbise giydirdi. Nur bu ihсандan ötürü tekrar şükür secdesine vardı. Bu secde sebebiyle öğle namazı farz oldu. Bu şekilde beş vakit namaz, şükür secdeleri karşılığında farz oldu. Her secdesinde nurdan bir elbise giydirildi. Sonra nur şimdi kılınan namaz gibi, iki rekat namaz kıldı. Kıyamda bin yıl, rükuda bin yıl, secdede bin yıl, tehiyyatta da bin yıl durdu. Her rükunda bin yıl bekledi. Selam verip sağında bin yıl ve solunda bin yıl eylendi. Sonra namazı bitirdi. Allah dedi ki: "Habibim güzel hizmet ettin. Bir hilat dile." Peygamber efendimiz de: "Yâ Rabbi! Öyle anlıyorum ki beni ileride bir topluluğa önder olarak göndereceksin. O beşeriyet nerhazlarını noksan kılacaklar. Ben bu namazın sevabını onlara hibe ettim. Onlar için mağfiret hilatı isterim." Hitap geldi: "Ey habibimin nuru, güzel hilat istedin. Ben de seni onun için yarattım ve onun için seni dost ittihaz edindim." Bu ihсан karşısında Allah kalktı. Yüz yirmi dört bin damla düştü. Her damladan bir peygamberin ruhu yaratıldı. Sonra tekrar başka damlalardan Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail yaratıldılar (Hirevî :107-109).

9. Bir başka rivayette cevher, bütün maddelerin, bütün mahlukatın aslıdır. O kadar büyük idi ki, âlemin dört yüz misli idi. Çok nurlu idi. Allah buna heybet nazarı ile baktı. Cevher üç parçaya ayrıldı. Birinden suyu, birinden ateşi, birinden de nuru yarattı. Su, nur ile karıştı. Duman yükseldi. Dumandan gökleri, köpüğünden yerleri yarattı. En alttaki kısımdan güneşi, ayı, yıldızları ve cansız cisimleri yarattı. Ortadaki kısımdan, arşı, kürsüyü ve cennetleri halk etti. En üstteki nuru, kendi kudret ve hazinesinde sakladı. Sonra o nurdan peygamberlerin, evliyanın ve tasavvuf büyüklerinin ruhlarını yarattı. Lakin Hâce-i Kâinatın nurunu kudret hazinesinde alıkoydu. Ne zaman ki o Sultan zuhur etti. O zaman o nuru sahibine ilette ve on sekiz bin âlemi onun ile ışıklandırdı (Hirevî :109).
10. Tefsir ve hadis âlimleri ittifakla şöyle bildirmişlerdir: Allah ve Tekaddes hazretleri Ehadiyyet mertebesinde bir gizli hazine iken tanınmayı isteyip severek ruhlar âlemini ve cisimler âlemini yarattı. Rahmetinin güzelliğini, kudretinin mükemmelliğini azamet ve celalini, bağış ve nimetini, sanatının bolluğunu ve hizmetinin sırlarını meydana çıkarmak istediğinde, yarattığı bütün varlıklardan önce, Ketm-i Âdem'den bir Cevher-i Ahzâr var etmiştir.

Bir rivayete göre de kendi nurundan güzel ve büyük bir cevher var edip, ondan bütün kâinatı ağır ağır ve sırasıyla ortaya çıkarmıştır. Bu cevher, cevher-i evvel, nur-u Muhammed, levh-i mahfuz, akl-ı küll ve rûh-ı izafî isimleri ile anılır. Bütün ruh ve cisimlerin başlangıcı ve menşei o cevherdir. Allah bu cevhere muhabbeti ile bakınca, cevher, hayasından eriyip su gibi akmıştır. Üste çıkan halis özünden bütün nefislerin ilk şekillerini yaratmıştır. Sonra meleklerin ruhlarını, sonra peygamberlerin ruhlarını, daha sonra sırasıyla evliyanın, ariflerin, abidlerin, müminlerin, kâfirlerin, cinlerin, şeytanların, hayvanların,

bitkilerin ve tabiatların ruhlarını yaratmıştır. Bu ruhlar için mertebelerine göre belli makamlar tayin edip, her sınıf kendi belli makamına gitmiştir. Her ruh kendi cinsini bulup, belli gruplar oluşturmuş ve her fırka kendi makamında kalmıştır. Ruhların bu on dört çeşidi ile âlem-i melekut tamamlanmıştır. Bu âlemin en yüksek, en saf ve en latifine âlem-i gayb, âlem-i lâhût veya âlem-i ceberut denilir. Ortasına âlem-i ervah, âlem-i meâni ve âlem-i emr isimleri verilmiştir. En altta, en yoğun ve cisme çok yakın olanına âlem-i mücerredât, âlem-i berzah ve âlem-i misâl gibi isimler vermişlerdir. İki bin sene sonra Allah, ezeli iradesi ile nam ve şanın meydana çıkarmak için cisimler âlemini yaratmak üzere o cevhere muhabbetle bir daha nazar kılmıştır. Cevherin yüzü suyu, hayasından harekete gelip, dalgaları köpük köpük yükselmeye başlayınca en üst köpüğünden “arş-ı azam” meydana gelmiştir. Onun altındaki köpüklerden kürsü, cennet, cehennem, yedi kat gökler ve anasır-ı erbaa (Dört unsur = Ateş, hava, su, toprak) yaratılmış, şekil verilmiştir. Arş-ı alâdan Esfel-i Sâfilî’ne kadar bu madde âlemi bu tertib üzere nizam bulup, yukarıdaki on beş çeşit cisim ile varlık âlemi tamamlanmıştır. Bu âlemin en üstüne ulvî âlem, bakîlik âlemi veya âhîret âlemi; ortasına orta âlem, moleküller âlemi, felekler âlemi veya gökler âlemi; en alt kısmına ise aşâğı âlem, cisimler âlemi, unsurlar âlemi, var oluş ve yok oluş âlemi veya dünya âlemi denir. Âlem-i melekut ile âlem-i mülkûn fertleri, yani ruhların on dört çeşidi ile basit cisimlerin on beş sınıfının toplamı, harflerin sayısı olan yirmi dokuzu bulmuştur. Harflerin terkibinden, insan sözlerinin temeli olan isim, fiil ve kelime meydana geldiği gibi, bu iki âlemin sayıları belli ferdlerinin terkibinden de üç kısım birleşik cisim meydana gelmiştir ki, bunlar; maden, bitki ve hayvandır. Yine bu iki âlemin fertlerinden üç bileşik cisim meydana çıkarak cihan kitabı bunlarla sayısız manalar bulmuştur. Nitekim ibret gözü ile âleme bakan arifler, her şeyde nice hikmetler görmüşlerdir. Allah dostları da böylece Allah’ın yaptıklarının sırlarına vakıf olmuşlar, eşyanın harflerinden mananın özüne ulaşmışlar Allah’a yakınlık ve O’nun yüksek huzurunu bulmuşlardır (Hakkı 1999:15-17).

11. Ebu Hüreyre bu konu ile ilgili şöyle bir rivayette bulunmuştur: Allah toprağı cumartesi, dağları pazar günü, ağaçları pazartesi günü, mekruhu salı günü, nuru da çarşamba günü ... yaratmıştır (Aydemir 2015:106).
12. İlk ortaya çıkan, varlık formasını giyen Hz. Muhammed Mustafa nurudur. Gerçekten bütün nurlar, aydınlıklar ondan gelir. Allah ona salat ve selam eylesin. İlk akıl da odur, hemen her şey için bir başlangıç olmuştur, en büyük ruh dahi odur, Allah’ın emri ile her şeye hayat verir, canlandırır (Yazıcıoğlu 2012:31).
13. Zat nurunun aydınlığı apaçık ortaya çıkınca, Allah şöyle buyurdu: “Bu nura iyi bakın.” Bunun üzerine, insan ruhları o apaçık nura bakmaya başladılar; şöyle ki: “Kimi, onun baş kısmını gördü; cihanda sultan oldu. Kimi onun elini gördü, cihanda adalet terazisini elinden bırakmadı; onun adaleti payesinde rahata erdi, hem can, hem gönül. Kimi onun göğsünü gördü; bilgin oldu bu âlemden. Kimi ona hiç bakmadı; bu yüzden yoluna girmeden, zalim

oldu.” Hasılı bu tarife göre, orada bulunan cümle ruhlardan her birine Allah ne gösterdiyse gören ruh, bu âlemde ona göre yetişti; eli bir sanata erdi, ona yapıştı, bırakmadı.

Haber anlatan zatlardan biri, Halife Ali'nin aşağıdaki görüşlerini anlattı; Gerçekten o, Allah'ın arslanı velidir, Allah ondan razı olsun. “Allah, Resulullah efendimizin nurunu mükemmel, eksiksiz kudretinden yarattı. Açıkçası yüce makam nurundan, kendinden, zatından. O zaman ne arş vardı, ne kürsü vardı, ne cennet, ne de cehennem. O zaman yer yoktu, gök yoktu, dönüp duran bu gök kubbenin çenberi de yoktu. Âlemin namı nişanı olmadığı gibi, Âdem'in de adı sanı ortada dolaşmıyordu. Şunu iyi bil ki, Allah, bunların hepsinden, üç yüz yirmi dört bin yıl önce yarattı, bundaki gerçeği anla!”

Allah ona, bu ulu kapıyı açınca, zatını perdeleyen; on iki hicap yarattı. Bu hicapların her biri bir başka ilahî perdedir:

Birincisi: Kudret hicabıdır. İkincisi: Azamet hicabıdır. Üçüncüsü: Minnet ihlan hicabıdır. Dördüncüsü: Rahmet hicabıdır. Beşincisi: Saadet, mutluluk hicabıdır. Altıncısı: Kerametler hicabıdır. Yedincisi: Derece, makam, menzilet hicabıdır. Bütün bunlar, onun için birer mertebe sayıldı; hem de mükemmel manadadır. Sekizincisi: Hidayet hicabı idi, şanına en büyük belge de buydu. Hidayet, onun şanına büyük bir belgeydi, şunun için ki: Kendisi, ulaşılması gereken en ileri derecedeki gaye ola. Dokuzuncusu: Peygamberlik hicabı idi. Onuncusu: İlimle, hünerle bezeli rifat hicabı idi. On birincisi: Heybet hicabı idi, saltanat sancağı perdeleri idi. On ikincisi: Şefaathicabı idi. Şefaathicabı ona üstün bir dereceydi, bizim için de Allah'tan bir inayetti. Zira cümleye armağan edilen rahmet oydu.

Her biri bir mana perdesi sayılan on iki hicap tamam olunca, Allah'ın rahmet tecellileri gelip onlara doldu; nur dahi gelip onları buldu. Bundan sonra bütün dilekler, istekler, ihtiyaçlar yerine getirildi.

O üstün nur, üstte bir bir sayılan hicaplarda nice bin yıl kaldı; bu kalış sürelerini de bir bir diyelim de dinleyin: “Kudret hicabı içinde, on iki bin yıl oturup kaldı. Azamet hicabı içinde dahi, on bir bin yıl eğlendi, tazimler etti. Allah'a saygılar sundu. Minnet hicabına gelip oturdu; burada on bin yıl kaldı. Rahmet hicabı içinde dahi sebat edip dokuz bin yıl durdu. Saadet, mutluluk hicabını dahi, sekiz bin yıl kendisine karargâh eyledi. Kerametler hicabına geldi; burada dahi, yedi bin yıl vakit tüketti. Mertebe, menzilet hicabında dahi, altı bin yıl eğlenip durdu. Hidayetler hicabında dahi, beş bin yıl, nice nice hal saf alan sürüp gitti. Nübüvvet hicabını dahi kendisine vatan edindi; burada dört bin yıl oturdu. Rifat hicabı içinde dahi, üç bin yıl bizzat oturdu durdu. Heybet hicabı içinde kaldı, iki bin yıl makam tuttu burayı. Bundan sonra, şefaathicabına konuk oldu o varlıkların en şerefli, en değerli; Allah ona salat ve selam eylesin. Bu şefaathicabı üzerinde dahi, kurulup bin yıl padişah oldu. Bundan sonra yaratılıştaki şunlar sıraya girdi: “Kalem, Levh-ü Mahfuz, Arş, Kürsü, Cennetler... “ acaba bunlardan, bunların yaratılmasından kimdir gaye bilir misin? “Muhammed”, “Ahmed”, “Mahmud” olmuştur elbette; Allah ona salat ve selam eylesin. Ta

ki buluna bu yoldan bulunan, ta ki O yüce mabud buluna; ta ki bütün yaratılmışlar ve gizlide kalmışlar tüm ayrıntıları ile bilineler. Evveleri Yüce Zat, gizli bir hazine idi, onu bilen, tanıyan kimse de yoktu. Eğer o bilinmeseydi, âlemlere rahmet de olmazdı, çünkü varlıklardan varlık kokusunu da henüz alan yoktu. İş bu hal içinde Allah diledi ki: “Gizli hazinesini aç, özünü ayan beyan göstere..” Hemen tecelli yüzünü gösterdi, Ahmed’i dahi yüzüne ayna eyledi. Onu ilahî nur deryasından çıkardı, nurlarla dolu âlemde ona ayrıcalık verdi. Daha sonra nur, bu cisimler âlemine geldi, gizli yanları açığa çıkardı (Yazıcıoğlu 2012:39-41).

1.2. Kalem

1. Nurun ilk bölümünden yaratılmış olan kalemdir, zümrüt yeşilidir, beş yüz yıllık mesafedeki uzunluğu yüz boğumdur. Dünya kalemlerinin içinden mürekkep çıkarken ondan nur çıkar. Baş arşa bağlı bir meleğin elindedir. Yazdığı her harfin büyüklüğü de Kaf Dağı kadardır... Allah, “Ey kalem yaz” diye nida edince, kalem “Yâ Rab ne yazayım?” diye sorar, Allah “La ilahe illallah Muhammedü’n-Resullullah” yaz diye ferman buyurur. Kalem yazarken “Bu Muhammed ismi ne güzel isimdir ki sizin ism-i şerifinize yakın oldu” der. Allah da “Edep eyle, o benim habibimin ismidir, arşı ve levhi, hatta seni de onun nurundan yarattım. Eğer o olmasaydı mahlukatımdan hiçbir şeyi yaratmazdım.” buyurur. Bunun üzerine kalem, Allah korkusundan yarılıp, konuşan yerinden kesilir. Bu zamandan sonra kalem ancak yarılıp kesildiğinde yazabilen bir araç olur (Cezûli 2015:88).
2. Ubade b. Samit şöyle anlattı: Allah, kalemi yarattıktan sonra buyurdu: “Ey kalem! Yaz!” Kalem sordu: “Yâ Rabbi ne yazayım? Allah buyurdu: “Olan ve olacak olan her şeyi yaz.” Kalem de yazdı (Yazıcıoğlu 2015:37).
3. Hz. Muhammed buyurdu: “Allah evvela bir cevher yarattı. Uzunluğu beş yüz yıllı yoldur, yüz boğumu vardır. Dünya kaleminin ucundan mürekkep çıktığı gibi, ucu ikiye ayrıktır, içinden nur çıkar. Baş arşta bağlıdır, bir meleğin elindedir. Söylediklerine göre, her harfi Kaf Dağı kadar büyüktür.” (Yazıcıoğlu 2015:37-38).
4. Allah uzunluğu yüz yıllık mesafe olan zümrüt renginde bir yeşil kalem yaratmıştır. İçindeki mürekkebi beyaz nur olmuştur. Allah, kaleme “Ey kalem yaz!” diye nida edince kalem heybetten ürküp gök gürültüsü gibi ses ile teşbih ederek, levh-i mahfuz üzerinde Allah’ın emrine uygun olarak yazmaya başlamıştır. Kıyamet gününe kadar olacakları yazarak levh-i mahfuzu doldurmuştur. Sonra, “yazılan yazıldı ve kalem kurudu” gereğince kalem kuruyup kalmıştır. Artık iyi olan iyi; kötü olan kötü olup kalmıştır. Fakat, Allah levh-i mahfuz her gün ve gece üç yüz altmış kere nazar edip her nazarında bir şey silip, yerine bir şey yazar ve dilediğini işler. Nitekim “Rad” suresindeki ayet-i kerimesinde, “Allah dilediğini siler, dilediğini değiştirmez. Ümmü’l-kitap O’ndadır.”, buyurulmuştur. Allah’ın, kulların işlerini levh-i mahfuz yazması, gök ve yer ehlinin, mahlukların işlerinin ezeli ilme uygun olarak meydana geldiğini bilmeleri içindir. Levh ve kalemi inkâr eden münafıktır (Hakkı 1999:21).
5. Cafer b. Musâfir el-Hüzelî Yahyâ b. Hassan’dan, o Velîd b. Rabâh’dan, o İbrahim Ebî Ubele’den, o Ebî Hafsa’dan Ubâde b. Sâmit’in oğluna ölümü sırasında şöyle dediğini rivayet

etmişlerdir: “Oğulcuğum, başına gelecek olan şeyin asla atlatılamayacağını, kaçırıklarını da yakalayamayacağımı bilmedikçe sen, imanın hakikatının tadını asla bulamazsın. Zira ben, Resulullah’ın şöyle söylediğini işittim: “Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir. Kalem yarattı ve kıyamete kadar olacak şeylerin miktarlarını yaz!” dedi. Oğulcuğum, Rasulullah’dan şunu da işittim: “Kim bu inanç dışında olarak ölürse benden değildir.” (Engin 2006:29).

6. Hazinetü’l Ulema adlı kitapta nakledildiğine göre Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: “Allah, kaleme besmele yazmasını emretti. Kalem de “b” (ب) harfini yazar yazmaz bütün yeryüzü ve gökyüzünü aydınlatacak yoğunlukta bir nurun yayıldığını görülür. Kalem: “Ya Rabbi! Bu nasıl bir “b” dir ki böyle bir nur ondan çıktı?” Allah şöyle buyurdu: “Bu, Hz. Muhammed’in ümmeti için benim keremimin nurudur.” Sonra kalem “sin” (س) yazdı, “sin” den nur çıktı, her dışından bir nur çıktı; biri uçtu arşa gitti, biri kürsüye gitti ve üçüncüsü de cennete gitti. Kalem bunların hikmetini sorunca Allah şöyle buyurdu: “Habibimin ümmetini üçe ayırdım; bir kısmı hayra koşanlar/hayırdı yarışanlardır. Diğer kısmı içi ile dışı beraber olanlardır. Sonuncusu ise dışları içlerinden üstün olanlardır. Arşa uçup giden nur sabıkların, kürsüye giden nur muktesidlerin, cennete giden nur da nefislerine zulmedenlerin nurudur (Yazıcıoğlu 2015:38-39).

1.3. Levh-i Mahfuz

1. Allah arş-ı azamın altında ve onun nurundan yeşil zeberced renginde, etrafı da kırmızı yakut renginde olan büyük bir levh yaratmıştır (Hakkı 1999:21).
2. Allah takdir ettiği bir hususu yaratmayı dilediğinde arşa asılı bulunan levha gerekli malumatı yazar, levh de eğilip İsrail’in alına dokunur. Gerekli işareti alan İsrail levhe yazılmış olana bakar, yerine getirilecek husus semayla ilgili ise Mikail’e, yeryüzüyle ilgili ise Cebrail’e haber verir. Cebrail de ilgili peygambere bilgi verir (Cezûli 2015:538-539).
3. Hafız Ebu’l-Kasım et-Taberani’nin İbni Abbas’tan rivayetine göre; Allah’ın Peygamberi sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “Allah, beyaz bir inciden levh-i mahfuzu yarattı. Onun sayfaları kırmızı yakuttandır. Kalem nurdan, yazısı nurdur. Allah, her gün üç yüz altmış defa ona bakar. Böylece yaratır ve rızıklandırır, öldürür ve diriltir, izzetli kılar ve zelil eder ve dilediğini yapar.” (İbn Kesir 2011:22).
4. İbni Abbas dedi ki: “Levh beyaz bir incidendir. Uzunluğu gök ile yer arası kadar, genişliği ise doğu ile batı arası kadardır. Onun etrafı inci ve yakuttan, iki kapı da kırmızı yakuttandır. Kalem nurdan, kelâmı da arşa bağlıdır. Aslı bir meleğin kucağındadır.” (İbn Kesir 2011:22).
5. Enes b. Malik ve seleften pek çokları şöyle dediler: Levh-i mahfuz, İsrail aleyhisselamın alınıdadır (İbn Kesir 2011:22).
6. Mukatil dedi ki: Levh-i mahfuz, arşın sağındadır (İbn Kesir 2011:22).

7. Hz. İbn Abbas şöyle demiştir: “Allah, levh-i mahfuzu yarattı. Kıyamete kadar olmuş ve olacak her şeyi ona kaydetti. Levh-i Mmahfuz; ak incidendir, kenarları kızıl yakuttandır. Her gün üç yüz altmış renge girer.” (Yazıcıoğlu 2015:38).

1.4. Arş

1. Allah, yeşil cevherden keremli arşını yarattı. Arşın, her biri farklı dilde Allah'ı tesbih eden yetmiş bin dili vardı (Yazıcıoğlu 2015:42).
2. İmam Fahreddin-i Razî şöyle der: Arşın, nurdan altı yüz bin perdesi vardır. Her perde yedi kat yer ve göklerden büyüktür (Yazıcıoğlu 2015:42).
3. Halife Ali anlatıyor: Bir gün Resul-i Ekrem ve Nebiyi Muhterem'e arş-ı alanın büyüklüğünden sordum. Hz. Muhammed şöyle buyurdu: “Yâ Ali! Büyük şeyden sordun. Bilmiş ol ki arşın üç yüz altmış bin ayağı vardır. Her ayakta üç yüz altmış bin âlem vardır ve her âlem de üç yüz altmış bin meydan vardır. Her meydan da üç yüz altmış bin şehir, her şehirde de Allah'tan gayri kimsenin bilmediği binlerce mahluk vardır. Allah onlara, istiğfar etmelerini ve bu istiğfarlarını da Halife Ebubekir, Halife Ömer, Halife Osman ve Halife Ali'yi sevenlerine başışlamasını emretmiştir. Her ayağın arasında yine üç yüz altmış bin âlem bulunmaktadır. Her âlemde üç yüz altmış bin meydan, her meydan da üç yüz altmış bin şehir vardır. Her şehirde de binlerce mahlukat vardır ki onları Allah'tan gayri kimse bilmez. Allah, bunlara da Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'yi sevmeyenlere lanet etmelerini emretmiştir (Yazıcıoğlu 2015:42-43).
4. Muhammed b. Kesîr Süfyân Câmî b. Şeddâd'dan, o da Safvân b. Muharriz'dan o da İmrân b. Husayn'dan bize şöyle haber verdi: Hz. Muhammed'e Beni Temim kabilesinden bir grup insan geldi. Onlara: “Ey Beni Temim, size müjde olsun!” diyerek söze başlamıştı. Onlar hemen: “Bize müjde verdin, öyle ise (beytül-malden) iki kere başış yap!” diye talepte bulundular. Onların bu cevabı karşısında Resulullah'ın yüzünün rengi attı. Hz. Muhammed'in huzuruna Yemen halkından bir grup girmişti. Onlara: “Ey Yemenliler! Beni Temim'in kabul etmediği müjdeyi siz bari kabul edin!” dedi. Onlar: “Kabul ettik ey Allah'ın Rasulü!” dediler ve arkadan ilave ettiler: “Biz bu (yaratılış) işini senden sormaya geldik!” dediler. Bunun üzerine Resulullah şöyle dedi. “Bidâyette Allah vardı. Ondan başka hiçbir şey yoktu. O'nun arşı suyun üzerinde bulunuyordu. Sonra zikir denen kader defterinde ebede kadar cereyan edecek her şeyi yazdı. Sonra gökleri ve yeri yarattı.” (Engin 2006:22-23)
5. İki bin sene sonra Allah, ezeli iradesi ile nam ve şanını meydana çıkarmak için cisimler âlemini yaratmak üzere o cevhere muhabbetle bir daha nazar kılmıştır. Cevherin yüzü suyu, hayâsından hareketle bir daha nazar kılmıştır. Cevherin yüzü suyu, hayâsından harekete gelip, dalgaları köpük köpük yükselmeye başlayınca en üst köpüğünden arş-ı azam meydana gelmiştir. Onun altındaki köpüklerden kürsü, cennet, cehennem, yedi kat gökler ve anasır-ı erbaa (Dört unsur: Ateş, hava, su, toprak) yaratılmış, şekil verilmiştir (Hakkı 1999:16).

6. Allah ilk yarattığı cevherin köpüğünden arş-ı azamı yaratmıştır ki, o cevherin nur ve azametini anlatmak imkânsızdır. Arş-ı mecidin etrafı kırmızı yakut olup, bütün mahlukların sıfat ve suretini orada resm ve nakş olunmuştur. Yeryüzündekilerin kıblesi Kâbe olduğu gibi, meleklerin kıblesi de göklerin üstündeki arş-ı azamdır. Arş-ı azamın her biri başka bir lugatla Allah'ı tesbih eden yetmiş bin lisanı vardır. Direklerin ayakları yerin altına varmaktadır... (Hakkı 1999:18).
7. Arş-ı azamın etrafında sekiz nehir ötesinde, arşın nurunun şiddetinden yanmamaları için oradaki meleklerle bir engel olmak üzere, bin adet aydınlıktan ve bin adet de karanlıktan perdeler yapılmıştır. Bu perdelerin ötesinde yetmiş bin saf melâike yaratılmıştır... Bütün bu saf saf olan meleklerin ötesinde bir büyük yılan vardır. Arş-ı Azamı, başı kuyruğunun üzere çevrelemiştir. Başı beyaz inciden, bedeni sarı altından ve gözleri kırmızı yakuttan yaratılmıştır. Her tüyünün dibinde bir meleğin tesbih ettiği yüz bin kanadı vardır... (Hakkı 1999:19-20).
8. Bir başka rivayette özetle: Arşı taşıyan meleklerin biri insan, diğerleri de akbaba, aslan, ve öküz suretindedir. Bunlardan insan suretinde olan insan türünün rızklarının verilmesi, suçlarının affı ve mağrifeti için dua eder. Akbaba kuşların, aslan yırtıcı hayvanların, öküz ise bütün hayvanların rızkının verilmesi için dua eder... (Cezûli 2015 :224-225).
9. Ahmed b. Hanbel dedi ki: Abbas b. Abdülmüttalip şöyle buyurdu: Rasulullah salallâhu aleyhi ve sellem ile birlikte Bethâ denilen yerde oturuyorduk. (Üzerimizden) bir bulut geçti, Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellem: “Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?” dedi. Biz, “bulut!” deyince; Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellem: “Bu müzn/bulutdur (sehab/bulut kelimesi yerine müzn/bulut kelimesini kullandı)” dedi. Biz de: “Bu müzndür.” dedik. O: “Bu Anandır/bulutdur” deyince biz sustuk. Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurdu: “Gök ile yer arasında ne kadar mesafe olduğunu biliyor musunuz?” Biz: “Allah ve Rasulü en iyisini bilirler.” dedik. Şöyle buyurdu: “Gök ile yer arasında beş yüz yıllık mesafe var. Her bir gök ile diğeri arasında da beş yüz yıllık mesafe var. Her bir göğün kalınlığı beş yüz yıllık mesafedir. Yedinci göğün üstünde bir deniz bulunmaktadır. Bu denizin dibi ile yüzeyi arasındaki mesafe, gök ile yer arasındaki mesafe kadardır. Sonra bunun üstünde de sekiz tane geyik bulunmaktadır (Bunları dünyadaki geyiklere benzetmekten kaçınmak gerekir. Çünkü bunlar meleklerdir). Bu geyiklerin tırnaklarıyla dizleri arası, gök ile yer arası kadardır. Bunun da üstünde arş bulunmaktadır ki, altı ile üstü arasındaki mesafe gök ile yer arası kadardır. Bunun da üstünde Allah bulunmaktadır. Bununla beraber Ademoğullarının amellerinden hiçbir şey O'na gizli kalmaz (İbn Kesir 2011:16).
10. Ebu Davud dedi ki: Cübeyr b. Mütim şöyle buyurdu: Bir bedevi Rasulullah'a gelerek: “Ey Allah'ın elçisi! insanlar sıkıntıda, çocuklar aç, mallar eksildi ve hayvanlar telef oldu. Bizim için Allah'tan yağmur diler misiniz? Çünkü biz Allah ile aramızda seni şefaataçı/aracı kılar, senin için de Allah'ı aracı kılarız” dedi. Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurdu: “Yazıklar olsun sana. Sen ne dediğinin farkın da mısın?” Rasulullah sallallâhu aleyhi vesellem o kadar

çok “Sübhanellahu” dedi ki, onun ashabının yüzlerinden bile durumun vehameti belli oluyordu. Sonra Rasulullah şöyle buyurdu: “Yazık sana! Allah, yaratmış olduğu hiçbir kimsenin katında aracı yapılamaz. Allah’ın şanı, bundan çok daha büyüktür. Yazık sana! Sen Allah’ın (azametinin) nasıl olduğunu biliyor musun? (Parmaklarıyla kubbe gibi yaparak) O’nun arşı, göklerinin üzerinde bu şekildedir. Semerin binicinin altında gıcırdaması gibi, arş da O’ndan dolayı gıcırdamaktadır.” Bu hadisin senedinde bulunan Muhammed b. Beşşar’ın hadisinin lafzı şöyledir: “Muhakkak Allah, arşın üzerinde; arş da göklerin üzerindedir.” (İbn Kesir 2011:17).

11. İmam Ahmed, İkrime yoluyla İbni Abbas’tan rivayet etti ki: Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellem Umeyye b. Ebi’s-Salt’ı bazı şiirlerinde tasdik etti. Umeyye dedi ki: “Sağ ayağının altında bir adamla bir öküz; diğeri için bekletilen bir aslanla kerkenez.” Rasalullah salallâhu aleyhi ve sellem: “Doğru söyledi.” dedi (İbn Kesir 2011:17-18).
12. Hafız Osman b. Ebi Şeybe’nin oğlu olan Hafız Muhammed b. Osman “Arşın Sıfatı” isimli kitabında seleften olan birinden şunu nakleder: Arş, kırmızı yakuttan yaratılmıştır. Arşın iki ucunun arasındaki uzaklık, elli bin yıllık mesafedir. Nitekim biz de: “Melekler de ruh da oraya miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselir” (Mearic 70:4), ayetinin tefsirinde aktarmıştık ki, arş ile yedinci kat yer arasındaki uzaklık, elli bin senelik mesafedir. Arşın genişliği de elli bin yıllık mesafedir (İbn Kesir 2011:18).
13. Kelam ehlerinden bir grubun görüşü şöyledir: Arş, tamamıyla dairesel/yuvarlak bir yörüngedir. Her taraftan âlemi kuşatmıştır. Bazen de arşı, dokuzuncu yörünge, atlas yörüngesi, esir gibi isimlerle isimlendirirler (İbn Kesir 2011:18).
14. Rasulullah şöyle buyurdular; “Bana arşı taşıyan Allah’ın bir meleğini anlatmam için izin verildi. O meleğin kulak memesi ile omuzu arasındaki mesafe kuş uçuşu yedi yüz yıllık mesafededir.” (Engin 2006:62).
15. Arş, yedi kat göğün üzerinde bulunan Hz. Allah’ın tahtıdır. Bu tahta bazı rivayetlerde kürsü de derler (K 1).

1.5. Kürsü

1. Allah, bir latif cevherden kursüyü yaratmıştır. Resul-i Ekrem şöyle buyurdu: “Yedi kat yerler ve gökler, kürsü yanında, uçsuz bucaksız bir çöldeki bir halka gibidir. Böyle olduğu için Allah, onu bir kandil gibi arş-ı alaya asıverdi, şimdiki halde orada asılıdır.” (Yazıcıoğlu 2015:45).
2. Mesâbîh şerhinde nakledildiğine göre; Musa Peygamber, Allah’ya şöyle sordu: “Yâ Rabbi! Arş ile Kürsü’nin arasında ne kadar mesafe vardır?” Allah şu cevabı verdi: “Yâ Musa! on bin yıllık yol vardır; bu, doğu ile batı arasında on bin kez gidip gelme mesafesidir.” (Yazıcıoğlu 2015:45).

2. Ebu Musa el Medenî, (Şeref-il Mustafa) isimli kitapta der ki: Hz. Server-i Kâinatın nuru, bütün yaratılmışlardan, arş ve kürsüden, levh ve kalemden dokuz yüz bin sene önce yaratılmıştır. Nur, mekânsız olan gayp âlemi sahrasında nice müddet seyrettikten sonra Cenabı İzzet'e secde etmesi emrolundu. Bin yüz sene secdede kaldı. Sonra âlemlerin yaratana ve bütün mahlukların rızkının vericisi olan Allah Hazretleri sınıf sınıf mahlukatı, basit ve birleşik cisimleri yaratmak diledi. Bu nurdan bir cevher yarattı ve ona kudret nazarı ile baktı. O cevher Allah'ın bakmasının heybetinden eridi, su oldu. Akmaya başladı. Öyle aktı ki, hiçbir yerde durmadı. Bin sene devamlı aktı. Allah o suyu on kısma ayırdı. Birinci kısımdan arşı yarattı. Arşın dört yüz bin direği var. Her direğin arası dört yüz bin yıllık yoldur. İkinci kısımdan kalemi yarattı. Uzunluğu beş yüz yıllık yoldur. Bir rivayette yüz boğumdur. Bir boğumu elli yıllık yoldur. Sonra kaleme; "Ey kalem! yaz, yaz!" dedi. Kalem: "Ey Rabbim ne yazayım?", dedi. Allah buyurdu ki: "Bismillahirrahmanirrahim yaz." Kalem Bismillah.. yazınca, İsmullah'ın heybetinden iki parça oldu. Birkaç bin sene ikiye ayrılmış olarak kaldı. Sonra birinci parça ile Rahman, ikinci parça ile Rahim yazdı. Besmeleyi yüz sene de tamamladı. ... Üçüncü kısımdan levhi yarattı. Levh, bir beyaz inciden halk olundu. Kenarları kızıl yakuttur. Yer ile gök arasındadır. Allah her gün bu levhe nazar eder. Levh de şu yazı vardır: "Ölüyü diriltir diriye öldürürüm. Zengini fakir, fakiri zengin yaparım. Zelili aziz, azizi zelil ederim." Levh'in yukarısı arşa bağlıdır. Aşağısı bir büyük meleğin omzunda durur... Dokuzuncu kısımdan kürsüyü yarattı. Bir inciden yarattığı kürsü, gökleri ve yedi kat yerleri doldurdu. Yer ve gök kürsü yanında sahrada kum gibi kalır. Kürsünün sağında on bin kursü vardır. Her Kürsüde bir melek oturur. Ayetel kürsü okumakla meşgul olurlar. Sevabını ümmet-i Muhammed'den bu ayet-i kerimeyi okuyanların amel defterlerine yazarlar. Allah bu ayeti, kürsünün etrafına yazmıştır. Her kim bu ayeti okumaya devam ederse, kıyamet günü onun sevap kafesine kürsünün ağırlığı kadar sevap yerir (Hirevî :104-105).
3. Es-Süddi, Ebu Malik'ten şunu nakletti: Kürsü, arşın altındadır. es-Süddi dedi ki: "Gökler ve yer kürsünün içindedir. Kürsü de arşın önündedir." (İbn Kesir 2011:20).
4. İbni Cerir ile İbni Ebi Hatim, İbni Abbas'ın şöyle dediğini rivayet ettiler: Şayet yedi gök ile yedi yer neşredilseler, sonra da birbirlerine ekletilseler; kürsünün genişliğinin yanında ancak bir çölde bulunan bir halka kadar yer tutarlar (İbn Kesir 2011:20).
5. İbni Cerir Zeyd b. Eslem'den rivayet etti: Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: "Muhakkak ki kürsünün içinde yedi kat gök, bir kalkanın içine atılmış yedi dirhem gibidir." (İbn Kesir 2011:20).
6. Zeyd dedi ki: Ebû Zer radiyallahu anhu şöyle buyurdu: Rasulullah'm şöyle buyurduğunu işittim: "Arşın içinde kürsü de, bir çölün içine atılmış demirden bir halka gibidir." (İbn Kesir 2011:20).

7. Rasulallah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Nefsim elinde olan Zata yemin olsun ki, yedi kat gök ve yedi kat yer kürsünün içinde, ancak çöle atılmış bir halka gibidir. Muhakkak ki arşın kürsüye olan üstünlüğü, çölün o halkaya olan üstünlüğü gibidir (İbn Kesir 2011:21).
8. Hz. Muhammed'in ahirette hesabın başlaması için Allah nezdinde tevessülde bulunurken O'nu kürsünün üzerinde göreceği ve önünde secdeye kapanacağı, Allah için birbirini seven müminlere nurdan kürsüler verileceği, ayrıca Hz. Muhammed'in Cebrail'i ufukta bir kürsü üzerinde otururken gördüğü anlatılmaktadır. Biri arşın üstünde diğeri arşın altında bulunan iki kürsünün var olduğu, bunlardan birinin suyun üstünde ve şekilleri farklı dört meleğin başı üzerinde bulunduğu, ahirette etrafındaki minberlerde peygamberlerin oturacağı rivayet edilir (Yavuz 2002:572-573).
9. Kürsü, Allah'ın yedinci kat gökte bulunan tahtıdır. Bu kürsüyü sekiz melek taşımaktadır. Bu kürsünün ne ucu ne de sonu görünmektedir. O kadar ki aklın alamayacağı büyüklüktedir (K 1).

1.6. Sidretü'l – Müntehâ

1. Allah arş-ı azam altında ve onun nurundan kürsünün karşısında, cennetin üstünde beyaz inci misali bir fezâ (saha) yaratmıştır ki, adı sidretü'l-müntehâdır. Cibril-i emin ve melâike-i mükerrerinin makamı burasıdır. Allah sidretü'l-müntehâda büyük bir ağaç yaratmıştır ki, adı tuba ağacıdır. Kökü sarı altından, dallarının çoğu kırmızı mercandan, yaprakları yeşil zümrüdden ve çeşitli meyvaları şekerdendir. Uçsuz bucaksız dalları cennet köşklere uzanır. Sayısız meyvalarından cennet ehli yararlanırlar. Sidretü'l-müntehâda bulunan meleklerin arşın nuru ile yanmamaları için sidre ile arş arasında yetmiş bin perde yaratılmıştır... (Hakkı 1999:22)
2. Sidre hakkında İbn Abbas'tan gelen rivayette şu bilgilere yer verilmiştir: O altından yaratılan ve nurla kuşatılan bir ağaçtır, dallarının bir kısmı zümrütten, bir kısmı da yakuttandır. Kökünden tepesine kadar olan mesafe yüz elli yıllık yoldur. Yaprakları fil kulağına benzer ve bir tanesi bütün dünyayı kaplayacak büyüklüktedir. Yemişleri testi şeklindedir (Arpaguş 2015:171).
3. Hz. Muhammed'in miraç sırasında gördükleri ile ilgili rivayeti özetle İbn Abbas şu şekilde anlatmıştır: Ağacın yapraklarının hepsi çekirge gibi parlayan, yıldızlar gibi ışık veren melekler tarafından sarılmıştır. Cebrail'in makamı yeşil zümrüt budaklarından birindedir. Burasının yüksekliği yüz bin yıllık yoldur, nurdan bir sergi döşenmiş, üzerinde de kırmızı yakuttan mihrap vardır. Bu mihrap Cebrail'in makamıdır, önünde de Hz. Muhammed için kürsü konulmuştur. Cebrail, Resul-i Ekrem'i alıp bu kürsünün üzerine oturtur. Bu kürsünün önündeki on bin kürsüde Tevrat'ı yazan, bu kürsülerin çevresindeki kırk bin kürsüde de Tevrat'ı okuyan melekler vardır. Kürsünün sağ yanındaki yeşil zümrütten on bin kürsüdeki melekler İncil'i yazarken bunların çevresindeki kırk bin kürsüdeki melekler de İncil'i

okumaktadırlar. Sol taraftaki kürsüdeki melekler Zebur'u yazmak ve okumakla meşguldürler. Kürsünün arkasında da Kuran okuyan ve yazan melekler ve kürsüler vardır (Cezûli 2015:217-218).

4. Sidretü'l Müntehâ cennete bulunan bir ağaçtır. Bu ağaç tüm sırlara vakıftır. Hz. Muhammed sallallahu aleyhi vesselam, miraç günü göğe yükseldiğinde bu ağacı gördüğü rivayet edilir (K 1).

2. Âlemlerin Yaratılması

1. Cabir İbn Abdullah'tan rivayete göre; Halife Ömer'in devlet başkanı olduğu yıllardan birinde çekirge çok azaldı. Adeta nesli kesildi. Bir adam kendisine başvurup bunun hakkında bilgi almak istedi. Fakat, Halife Ömer ona hiçbir cevap veremedi ve bundan dolayı da çok üzüldü. Derhal bir atlı Yemen'e, bir atlı Şam'a ve bir atlı da Irak'a gönderdi. Bunlar gittiklere yerlere çekirge var mıdır, yok mudur bunu araştıracaklardı. Ravi der ki: Yemen tarafına giden bir atlı bir avuç kadar çekirge getirip Halife Ömer'in önüne attı. Halife Ömer çekirgeleri görünce tekbir getirdi ve şöyle dedi: Ben Hz. Muhammed'in şöyle dediğini işitmişim: "Cenabı Hak bin ümmet yaratmıştır. Bunların altı yüzü denizde, geride kalanları da karadadır. Bu bin ümmetten ilk helak olacak olanlar çekirgelerdir. Bunlar helak olup da nesilleri kesilince diğerlerine sıra gelir..." (Aydemir 2015:108-109).
2. Vehb İbn Münebbih'in rivayetine göre, "Allah'ın on sekiz bin âlemi vardır. Dünya da bu on sekiz bin âlemden bir tanesidir (Aydemir 2015:109).
3. Ebu'l-Aliye'den naklen Ebu Cafer er Razi şöyle rivayet eder: İns (İnsan) bir âlemdir. Bunların dışında kalanlar ise on sekiz bin veya on dört bin âlemdir. Bunlar yeryüzünde bulunan meleklerin teşkil ettiği âlemlerdir. Arzın dört zaviyesi vardır. Her zaviyede üç bin beş yüz âlem vardır ki Allah bunları kendisine ibadet etsin diye yaratmıştır (Aydemir 2015:108).
4. Ebu Said el-Hudrî'den Kurtubi'nin naklettiğine göre, Allah'ın kırk bin âlemi vardır. Dünya doğusundan batısına kadar kırk bin âlemden bir tanesi teşkil eder (Aydemir 2015:108).
5. İbnü Ebî Hatim'in kaydettiğine göre, âlemler bin ümmetten müteşekkildir. Bunların altı yüzü denizde, dört yüzü karadır (Aydemir 2015:108).
6. Mutasavvıflara göre âlem son derece geniştir. Allah'ın öyle yaratıkları vardır ki yeryüzünden ve burada insanların yaşamakta olduklarından bile haberleri yoktur. Tasavvufî eserlerde bu genişliği ifade etmek için on sekiz bin veya üç yüz altmış bin âlemin mevcut olduğundan bahsedilmiştir (Uludağ 1989:361).
7. Mutakıl'e göre âlemlerin sayısı seksen bindir (Aydemir 2015:109).
8. Hz. Ali anlatıyor: Bir gün Resul-i Ekrem ve Nebiyi Muhterem'e arş-ı alanın büyüklüğünden sordum. Resulullah şöyle buyurdu: "Yâ Ali! Büyük şeyden sordun. Bilmiş ol ki arşın üç yüz altmış bin ayağı vardır. Her ayakta üç yüz altmış bin âlem vardır ve her âlem de üç yüz altmış bin meydan vardır. Her meydan da üç yüz altmış bin şehir, her şehirde de Allah'tan gayri kimsenin bilmediği binlerce mahluk vardır. Allah onlara, istiğfar etmelerini ve bu istiğfarlarımı da Halife Ebubekir, Halife Ömer, Halife Osman ve Halife Ali'yi sevenlerine

başılamasını emretmiştir. Her ayağın arasında yine üç yüz altmış bin âlem bulunmaktadır. Her âlemde üç yüz altmış bin meydan, her meydan da üç yüz altmış bin şehir vardır. Her şehirde de binlerce mahlukat vardır ki onları Allah'tan gayri kimse bilmez. Allah, bunlara da Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'yi sevmeyenlere lanet etmelerini emretmiştir.” (Yazıcıoğlu 2015:42-43).

9. On sekiz bin âlem vardır. Her âlemde ayrı bir tür vardı. İnsanlar yaşadığı dünya bu âlemlerden bir tanesidir. Cinler, melekler gibi türlerinde kendi âlemleri vardır (K 1).

3. Dünya, Gökler, Yer ve İkisi Arasında Yaratılanlar (Ay, Güneş, Yer, Gökler, Deniz ve Rüzgâr)

1. Hz. Muhammed şöyle dedi: “Allah bu evreni, bu âlemi baştan başa sudan yarattı. Suya bütün yüceliği ile baktı. Su o yüce bakıştan çoştı. Kaynadı ve o sudan bir duman meydana geldi. O duman, o tütsüntüden gökleri yarattı... Sonra buyurdu. Yedi parça, yedi kat oldu. ...Allah otlar bitirdi ve bu yerleri su üstünde bir balığın arkasına koydu. O balık suyun içindedir. O su bir taşın üstünde, taş da bir meleğin avucu içindedir. O melek böylece bir yere dayanmadan durmaktadır. Ayağının altında hiçbir dayanak yoktur. O balık da şunu bilmeli ve demeli: Yer, benim üstümdedir. Ama ben yalnız başıma götürmüyorum. Belki onu benim de altımda bulunan melek, hem de ayağının altında dayanak yokken tutmaktadır. O balık ne zaman deprene bu yeri (arzı) titretir. Allah bilir ki bu yaratıklar mustarıptır ve (depremlerle) titremektedir, yeryüzünde de dirlik edemezler, bunun üzerine dağları yarattı ve yere baskı kıldı. Tâ ki dünya titremeye, deprenmeye ve bu halk onun üzerinde yaşayalar, birlik süreler. Allah bunları altı bin yılda yarattı ki, o altı bin bu cihanın altı günüdür. Yedinci günde bin kadardı. Artık bu felek dönmeye başlamıştı. Yıldızlar yürüyüşe geçtiler ve yedi bin yıl bu cihana ömür verdi. Artık viran kılsa gerektir. O vakit ki kalemi yarattı ve kıyamet kopup dünya harap olur, bu aralık on dört bin yıl miktarı olur. Yedi bin yıl yaratılması müddetidir, yedi bin yıl yaşaması bekası müddetidir” (Taberi :34-36).
2. Din bilginlerinden şöyle rivayet edilmiştir ki Allah, kalemi, ondan sonra levhi yarattı. Kaleme: “Yaz Kalem!” diye buyurdu. Bunun üzerine kalem yazmaya başladı. Sonra, yerleri, gökleri ve yıldızları, ayı, güneşi yarattı. Sonra da felek dönmeye başladı. Bunun üzerine altı gün geçti... Yahudiler, şu soruyu sordular Peygambere: “Bu altı günün içinde Allah ne yarattı? Ve her günde ne gibi şeyi yarattı?” Peygamber : “Pazar ve pazartesi günlerinde Allah yerleri ve onda olan yararlı, yararsız şeyleri yarattı. Salı günü ise dağları ve dağlarda olan faydalı, faydasız şeyleri yarattı. Çarşamba günü ağaçları ve suları ve geri kalan bitkileri (nebatları) yarattı. Bu dört günün ikisinde bütün yeri ve öteki ikisinde yerde ne gibi şeyler varsa yarattı. Böylece bunlar tamam oldu...Yahudiler: “Doğru, gerçek söyledin, Yâ Muhammed dediler.” Tevrat'ta da sen ne diyorsan öyle yazılmıştır! dediler. Yahudi bilginleri yine sorularını sordular: “Perşembe ve Cuma günleri, Allah, hangi şeyleri yarattı?” Hz. Muhammed şu cevabı verdi: “Perşembe günü, Allah gökleri, arşı, kürsüyü yarattı. Cuma gününün öncesinde tâ üçüncü saat tamamlanmaya kadar ayı, güneşi ve

melekleri yarattı. Dördüncü ve beşinci saatte hiçbir şey yaratmadı ve bu iki saatte bu cihan meleklerin elindeydi. Altıncı saatte (ki o günün yarısıydı) tâ Cuma gününün son saatine kadar Allah, Âdem Peygamberi yarattı ve “meleklerle Âdem’e secde edin”, buyruğunu verdi. Meleklerde ona secde ettiler. Âdem cennete girdi. Cuma gününün son saati geçince de cennetten çıktı. Bu, onun işlediği günahıtan ötürü olmuştu.” Yahudiler bu cevaba da: “Doğrudur, Tevrat’ta da böyledir dediler.” Yahudiler sonra: “Cumartesi günü, Allah ne yarattı?” diye sordular. Peygamber ‘de: “O gün hiçbir şey yaratmadı. Dünyanın halkı o gün tamam olduydu!” dedi. Yahudiler de: “Tevrat’ta da böyledir. Cumartesi Yaratan dinlendi! rahat oldu!” dediler. Hz. Muhammed bu sözleri işitince kızdı: “Yalan söylüyorsunuz,” dedi. Allah’a yorulma ve dinlenme diye bir şey yoktur. Yüce Yaratan yorulma ve aciz olmaktan beridir,” dedi... (Taberi :28-30).

3. Allah yerleri birbirinin altında yedi tabaka halinde yaratmıştır. Her tabakanın genişliği ve her iki tabaka arası beş yüz yıllık yol olup hava ile doludur. Birinci tabakanın ismi Dimkâ’dır. Yağmursuz rüzgâr gibi havası nâhoştur. Orada Berşem ismi ile meşhur yaratıklar vardır ki, onlara hem hesap hem azap vardır. İkinci tabakanın adı Celde’dir, orada cehennem ehli için çeşitli azaplar hazırdır. Kavminin ismi Tamas’tır. Birbirini yerler. Üçüncü tabakanın ismi Arkâ’dır. Orada katır büyüklüğünde akrepler vardır. Kuyrukları mızrak gibidir. Herbirinin kuyruğunda öldürücü zehirle dolu üç yüz boğum vardır. Orada yaşayanlar cimri bir taifedir. Bunlara Kabes derler. Onların yiyeceği toprak; içeceği çiğ tanesidir. Dördüncü tabakanın adı Harbâ’dır. Orada dağlar gibi ejderhalar vardır. Kuyrukları uzun hurma ağacı gibidir. Eğer birinin zehiri bahr-i muhite karışsa, orada yaşayan bütün canlılar ölür. Orada sakin olanlara Cülhâm derler. Gözleri ve ayakları yoktur. İki kanatları vardır, uçarlar. Beşinci tabakanın adı Melesel’dir. Orada yaşayanların adı Mihtat’dır. Sayıları hesapsızdır. Birbirlerini yerler. Orada kükürten dağ gibi taşlar vardır. O taşlar kâfirlerin boyunlarına bağlanıp cehenneme atılır. Altıncı tabakanın adı Siccin’dir. Cehennem ehlinin amel defterleri oradadır. Orada sakin olanlara Kutâfe derler. Kuş şeklinedirler. Fakat elleri insan eli, kulakları sığır kulağı, ayakları koyun ayağı gibidir. Onlar melekler gibi yemez, içmez ve cima etmezler. Daima Allah’a ibadet ederler. Bir rivayette, cehenneme gireceklerin ruhları kıyamete kadar orada hapis olmuşlardır. Yedinci tabakanın adı Ucbâ’dır. Kavminin adı Cüsûm’dur. Hepsi kısa boylu, siyah zenciler gibidir. Elleri, ayakları yırtıcı hayvan pençesi gibidir. Yecüc ve Mecüc’u onlar helak etse gerektir. Halen lanetli şeytan, avanesiyle birlikte orada sakindir. Kendisi bir taht üzerinde oturur. Taraftarları etrafında saflar halinde durup her biri bu yeryüzünde insanları sapıtmak için yaptıkları fitne ve fesatları ona arz ederler. Bunlardan fesat ve kötülüğü çok olanı İblis yanına alıp ona iltifat eder ve yakınlarından sayar. Allah ümmet-i Muhammedi (sallâllahü aleyhi ve sellem) onların şerrinden muhafaza buyursun. Amin! Bu yedinci tabakanın ortasında karanlıktan bir perde vardır.

Yerin bu yedi tabakası, arzı taşımak için yaratılan büyük bir meleğin omuzunda durmaktadır. Allah yedi kat yerin altında yeşil kaya, kırmızı boğa, büyük balık ve engin

denizden daha aşağıda kendi haşmetiyle yedi tabaka cehennem yaratmıştır. Bu yedi tabaka, birbirinin altında ve her iki tabaka arası beş yüz yıllık mesafedir. Cehennemin yedi kapısı vardır. Her birinin içinde ateşten yetmiş bin dağ, her dağda ateşten yetmiş bin vadi, her vadinin içinde ipler, sandıklar, tokmaklar, topuzlar, zincirler, bukağılar, köpekler, yılanlar, zehirli akrepler, kaynar sular, katran ve irinler, zehir, zakkum gibi binlerce azap vardır. Cehennemde kara yüzlü, gök gözlü zebani melekler vardır. Bu meleklerin hepsi sağırdır, onlarda merhamet yaratılmamıştır, sayıları çoktur. Allah zebanilere Malik isminde büyük ve heybetli bir melek vekil etmiştir. Yedi cehennemin hâkimi ve kapıcısı odur (Hakkı 1999:37-38).

4. Ebu Hureyre'nin rivayetine göre; Hz. Muhammed elimi tuttu ve şöyle buyurdu: "Allah toprağı cumartesi günü, dağları pazar günü, ağaçları pazartesi günü, mekruhu salı günü, nuru çarşamba günü yarattı. Perşembe günü yeryüzüne bütün hayvanları yaydı ve yerleştirdi. Âdem'i de bütün mahlukatın sonunda, cuma günü ikindi ile gece arasındaki bir zaman içinde yarattı." (Aydemir 2015:119-120).
5. İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: Yüce Allah, yerleri yedi kat olarak yarattı. Birinci kat yerin adı "Demka" dır, onun altında rîh-i akîm (kuru rüzgâr) vardır. Allah, Âd kavmini o rüzgârla helak etmiştir. Orada yaşayan "Tames" denilen bir kavim vardır, bunların bir kısmı diğer kısmını yer. İkinci kat yere "Hulde" derler, burada kâfirlere azap için çeşitli aletler bulunur. Burada yaşayan ve kendilerine "Bûşim" denilen bir kavim vardır ki bunlar için sevap ve azap vardır. Üçüncü yeri adı "Garak"tır. Burada katır büyüklüğünde akrepler vardır, kuyrukları süngü gibidir. Eğer bunlardan biri, yer ehlinde birine dahi dokunsa bütün yer halkı helak olur. Dördüncü yerin adı "Cerba" dır. Burası yılanlarla doludur. Burada yaşayan ve kendilerine "Celham" denilen bir kavim vardır; bunların kanatları vardır, uçarlar ama gözleri yoktur. Beşinci yerin adı "Mûlsâ" dır. Burada kâfirler için kibrit /kükürt dağları vardır. Ayrıca burada kendilerine "Mahtat" denilen bir kavim yaşar. Bunların da bir kısmı diğer kısmını yer. Altıncı yerin adı "Siccîn" dir. Cehennemliklerin amel defteri oradadır. Burada Allah'a ibadet eden, kuş suretinde ve adına "Katât" denilen bir kavim yaşar. Yedinci yerin adı "Acbâ" dır. Burada yaşayan kavmin adı "Cuşûm" dur. Bunlar, ahir zamanda, Yecûc ve Mecûc'ün ardından çıkacak ve onları helak edecek olan kavimdir. Şeytan halen orada hâpistir (Yazıcıoğlu 2015:46).
6. Ebû'l-Leys şöyle demiştir: Allah önce, kızıl bir el taşı büyüklüğünde yeri yarattı. Bu ilk yer Kâbe'nin yeri idi. Ardından gökleri yarattı ve yerleri su üzerine yaydı (Yazıcıoğlu 2015:46).
7. İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: Yer, Nun'un üzerinde, Nun denizin üzerindedir. Nun'un iki tarafı yani başı ve kuyruğu arşın altında birleşir. Derya gökyüzünün yeşilliğini kendisinden aldığı yeşil bir kaya üzerindedir (Aydemir 2015:120).

8. Vehb İbn Münebbih şöyle rivayet etmiştir: Yeryüzünde yedi derya vardır. Yerler yedi (tabakadan) ibarettir. Her tabakanın arasında bir derya vardır. En altta bulunan derya cehennem kenarına bitişiktir. Eğer bu deryanın büyüklüğü, sularının çokluğu ve soğukluğu olmasaydı, cehennem arz üzerinde bulunan her şeyi yakar kavururdu. Cehennem, rüzgârın belinde (sirtında), rüzgârın belinde büyüklüğünü sadece Allah'ın bildiği karanlıktan (zulmet) bir perde üzerinedir. Mahlukatın bilgisi de bu ıslak toprakta son bulur (Aydemir 2015:121).
9. Mücahit şöyle der: İlk zamanlarda güneşle ayın nuru eşitti, gece olmazdı, hep gündüz aydınlığı vardır. Gecelerin gündüzlerden fark edilmemesinden dolayı halk rahat edemez diye Allah, Cebrail'e emretti, ayın yüzünden nuru alıp güneşe verdi. Böylelikle ayın yüzeyinde olan karanlık Cebrail'in izidir... (Yazıcıoğlu 2015:49).
10. Yedi gök ile dünyadaki gökyüzü arasında da uzay boşluğuna benzer bir mesafe takdir edilmiştir. Yedi göğün altında dünya göğüne bitişik olup onun içini kaplamış su denizi bulunur. Bu suyun dağları Allah'ın emriyle kendilerini tuttuğundan bir damlası havaya düşmez. Allah arşın nurundan yarattığı güneşi, ayı ve diğer yıldızları balık gibi bu denizin içinde yüzücü kılmıştır. Fakat, Cebrail kanadını ayın yüzüne dokundurup gezdirdiğinde ışığı yok olmuş, nuru sönmüştür. Bugün ayın yüzünde görünen siyah lekeler nurunun mahvolmasından kaynaklanan çizgilerdir (Arpaguş 2015:175).
11. Allah bu derya içinde güneş için üç yüz altmış kulplu elmastan bir araba yaratıp üzerine güneşi koymuştur. Güneşi arabası ile doğudan batıya çekip götürmeleri için her kulpundan tutacak bir melek tayin edilmiştir. Ay içinde Allah üç yüz kulplu sarı yakuttan bir araba yaratarak üzerine ayı yerleştirmiştir. Ay'ı arabası ile derya içinde doğudan batıya çekip götürmeleri için her kulpu tutacak melek tayin edilmiştir. Ayrıca ay için laciverdi cevherden altmış kulplu bir kılıf yaratmış, her kulptan tutacak altmış melek tayin etmiştir. Ay'ın arabasını götüren melekler onu her geçen gün güneşten biraz daha uzaklaştırdıkça, kılıfını tutan melekler de kılıfı aydan her gün biraz daha sıyırlar. Böylece güneş ile ay karşı karşıya geldiğinde ay kılıfından tamamen çıkıp dolunay halinde görünür... (Hakkı 1999:30)
12. Ebu Zer Gıfari şöyle rivayet etmiştir: Bir gün ikindi vaktinde, yani güneşin sarardığı vakitte, Hz. Muhammed ile birlikte oturmuştum. Vakta ki güneş batmaya, dolanmaya başladı. Ben: "Yâ Resullallah!" bu güneş nerede dolanır? (dolaşır) ve nereden doğar?" dedim. Hz. Muhammed: "Yâ Ebâ Zer! diye buyurdu. Göğün kenarında bir sıcak pınar vardır. Her gün güneş o pınarda dolanır". "Ben yâ Resûlallah, güneş oradan nereye gider?" diye sordum. Hz. Muhammed: "Gökten göğe batar. Sonra arşın altına erişince Allah tâ sabah vakti oluncaya kadar secde kılar. Ondan sonra Allah'tan izin ister: "Ya Rabbi, hangi yandan doğayım? Doğudan mı veya batıdan mı?" der. Allah Cebrail'e buyruk salar. Tâ.. arşın nurundan ona bir kaftan giydirir. Ona vekil olan meleklere buyurur. Güneşi doğuya

götürürler ve oradan doğar. Böyle doğuş Allah'ın güneşin batıdan doğmasını ve dünyanın harap olmasını buyurduğu zamana kadar sürer. Güneş, o vakit Allah'tan destur diler, fakat Allah'ın izni üç gün gelmez, dördüncü gün Allah'tan: "Nereden dolandınsa, nerede battınsa yine oradan doğ" emri gelir. Fakat o kaftan ki arşın nurundan giyerdi. O gün giydirilmez. Güneşin de hiçbir nuru ve aydınlığı kalmaz. Dördüncü gün şöyle siyahça batıdan doğar. Göğün ortasına kadar gelir. Bütün dünya halkı onu görürler, sonra geri dönüp batıdan dolanır ve tövbe kapısı halk üzerine kapanır. Bundan sonra da hiçbir kişinin tövbesi kabul olunmaz. Kıyametin kopmasına da az bir zaman kalır (Taberi :41-42).

13. Ebû Zer Gıfâri, Resul (s.a.v.)'a: "Yâ Resullallah! Ay haberi nicedir!" dedi ve şu cevabı aldı: "Ay da hemen o pınarlardan dolanır. Bir gökten bir göğe gider. Tâ arşın altına gelir. Allah'a secde kılar, doğacağı vakti gelince Allah'tan izin ister. Cenabı Hak da doğu yönünden doğmasına izin verir ve Cebrail'e: "Kürsünün nurundan aya bir kaftan giydir!" diye buyurur. Aya kaftan giydirilir. Bundan ötürüdür ki ayın nuru, güneşin nurundan eksiktir. Çünkü güneşin kaftanı arş nurundandır ve ayın nuru kürsü nurundandır (Taberi :37-38).
14. Mücâhid şöyle rivayet eder: İlk zamanlarda güneş ile ayın nuru eşitti, gece olmazdı, hep gündüz aydınlığı vardı. Gecelerin gündüzden fark edilememesinden dolayı halk rahat edemez diye Allah, Cebrail'e emretti, ayın yüzünden nuru alıp güneşe verdi. Böylelikle ayın yüzeyinde olan karanlık, Cebrail'in izidir. Matematikçilere ve tefsircilere göre de böyledir (Yazıcıoğlu 2015:50).
15. İbn Abbas şöyle der: Güneşin altmış fersah eni, altmış fersah uzunluğu vardır. Ayın da altmış fersah eni, kırk fersah da uzunluğu vardır (Yazıcıoğlu 2015:50).
16. Mutâkil şöyle rivayet etmektedir: Güneş ile ayın boyutları aynıdır, enleri ve boyları seksen fersahtr... (Yazıcıoğlu 2015:50).
17. Hibban oğlu Mukatil, İkrime'den şöyle rivayet eder: İkrime bana dedi ki: "Bir gün Abbas oğlu Abdullah'ın katında oturmuştum. Bir kişi geldi" ve dedi ki: "Ben bu gün Kabul Ahbar'dan ay ve güneş sıfatından bir söz işittim, çok şaşırđım!" dedi. Kabul Ahbar'ın aslı Yahudi idi. Tevrat ilminde gayet bilgindi. Eski zamanın din kitaplarını da çok okumuştı. Halife Hattab oğlu Ömer zamanında Müslüman olmuştu. Medine halkı her gün onun katında toplanırlardı. O Tevrat'tan ve o eski kitaplardan söz ederdi. İşte Abdullah bin Abbas'ın yanına gelen kişi onun yanından geliyordu. Kabul Ahbar dedi ki: "Kıyamet gününde ay ve güneşi, ikisini birlikte, göttürdükleri zaman onlar kapkaradır ve nurları üzerlerinden gitmiştir. İki sığır şeklinde halkın üzerinde görünürler! Bütün mahşer halkı onları görür. Ondan sonra ikisini cehenneme iletirler. Onlar burada ateş olacaklardır. Çünkü Allah onları oddan (ateşten), yaratmıştır!" dedi. O zaman Abdullah oğlu Abbas darılarak: "O ne söylese Yahudilerin kitabından söyler!" dedi. Allah ise şöyle buyurdu: "Güneşi ve ayı gök altında devamlı olarak size musahhar kılan Allah Teâlâ'dır" (İbrahim 14:33). Ve

Kabul Ahbar'a sordu: "Ay ve güneşin ne günahı vardı ki Allah onları cehenneme atsın?.." Ve sonra Abbasi oğlu Abdullah halka: "Ben size ay ile güneşin sıfatını söyleyim!" dedi şöyle ki Hz. Muhammed'den işitmişim. Hz. Muhammed şöyle buyurdu: "Hak Sübhânehü Teâlâ, ay ve güneşi arş'ın nurundan yarattı. Öyle ki ikisinin de nuru eşitti. Güneşin cismi bu cihanın cürmi, cismi kadardır. Ayın ki biraz daha eksiktir. Ama göze küçük görünmeleri çok irak olduklarından ötürüdür. Eğer Allah ayı o yarattığı gibi bıraksaydı, gece ile gündüz seçilmezlerdi. Ay ve gün hesabı bilinmezdi. Allah, halka şefkatinden Cebrail'e emretti, onu Cebrail kanadı ile üç kez sildi. Böylece ayın nuru eksildi. Görünen karanlıkta Cebrail'in kanat izidir" (Taberi :38)

18. Hz. Muhammed şöyle buyurdu: "Allah vakta ki güneşi yarattı. Ona arşın nurundan bir taşıt yarattı. O arabanın üç yüz altmış köşesi vardı her bir köşesine dördüncü göğün meleklerinden bir meleği muhafız bıraktı. O melekler daima güneşi o arabanın üstünde doğudan batıya doğru ve batıdan doğuya doğru çekerler. Allah yüz seksen pınar doğunun bir tarafında, yüz seksen pınar da bir tarafında yaratmıştır. Batının da iki tarafında yüz seksen pınar yaratmıştır. Güneş, doğudaki pınar gibi her gün bir pınardan doğar, karşısında olan pınarda dolanır. İki kere yüz seksen, üç yüz altmış eder. Güneş her yıl her gün bir pınardan doğar ve bir pınarda dolanır. Ve Hz. Muhammed şöyle buyurur: "Her göğün altında havada bir deniz vardır. Doğudan batıya kadar Allah'ın buyruğu ile şöyle boşlukta durur. Katresi yere dökülmez ve bu ay da deniz de o enginlerde yürürler. Öteki beş gezegen yıldız da öyle yaparlar. Ay ve güneş gibi birer taşıt üstünde yürürler. Doğudan doğarlar ve batıdan dolanırlar ve onlarda bu enginliklere yürürler." Böylece Hz. Muhammed: "O Allah hakkı için ki Muhammed'in canı onun güçlü elindedir. Eğer güneş o enginde gitmeseydi ve sudan doğmasaydı, Âdemoğlundan, bitkiden, ağaçtan hangi şeyin üstüne doğsa, o şey güneşin ısısından yanıp kül olurdu ve eğer güneş o suyun içinden gitmeseydi halk ona (güzelliğinden ve latifliğinden ötürü) secdeye kapanır." (Taberi :39-40).

19. Hz. Muhammed şöyle buyurdu: Güneş her gün taşıtı üstünde bir pınardan doğar. O taşıt da üç yüz altmış melek enginliğin içinden çekerler ve her bir melek o taşıtın bir köşesine yapışmıştır. Allah, kullarına hangi gün inayet yardım edecekse onlara kendi ayetini, burhanını gösterip güneşe: "Seni taşıyan taşıttan dışarı çık!" der. Güneş engine düşer. O taşıtı çeker üç yüz altmış melek şaşkınlaşırlar. O vakit insanlar: "Güneş tutuldu!" derler. Dünyaya karanlık dolar, bir saat veya iki saat, Allah'ın dileği kadar gündüz, sanki gece gibi olur. Sonra Allah buyurur. Güneşi engin sudan çıkarırlar. Yine taşıtına koyarlar. O vakit halk: "Güneş, tutulmaktan kurtuldu!" derler.

Hz. Muhammed yine buyurdu: "Güneş o çeşmelerden birisinden dolanınca, melekler onu gökten göğe arşın altına iletirler." Güneşin karar kıldığı, durduğu yer de arşın altıdır. Allah doğuda, karanlıkta bir perde yaratmıştır. Ona bir meleği vekil bırakmıştır. Güneş her gece dolanınca, o melek, o karanlıktan bir avuç alır. Sonra avucunu açar. O karanlıktan, parmakları arasından parça parça karanlık cihana saçılır. Şafak kaybolunca avucunu da

bütün açar. O meleğin kanadı doğudan batıya yetişir ve kanadı ile o karanlığı doğudan batıya kadar sürer. Dünyayı karanlık basar. Sabah vakti erişince de o melek o karanlığı yine kanadıyla sürüp doğudan batıya iletir. Kendi de batıya gelir. O karanlığı yine eline alır. Batıda yerleştirir. O yerde (ki yedinci deniz oradadır) o melek daima her gece doğudaki o karanlık perdesinden bir avuç batıya iletir. Bu perde ne zaman maşrıktan (doğudan) mağribe (batıya) gelirse o vakitte kıyamet kopar (Taberi :40-41).

20. Hz. Muhammed şöyle dedi: Güneş, arşın altında secde kılar, bütün melekler ki şimşek vekilidirler, vakit sabah olunca Allah'tan onlara güneş yeniden doğuya varsın diye ferman gelir. Sonra da güneş doğsun diye o melekler onu bir taşıta koyarlar. Gökten göğe götürürler. Tâ... doğuya gelinceye dek. Vakta ki güneş doğuya gelir. Doğudan doğmaya başlar. Ayında doğması ve dolanması güneş gibidir. Tâ... kıyamet yaklaşmıcaya kadar bunun gibidir ki anlatmış olduk. Böylece, kıyamet kopması yaklaştığında halk fışk ile fesat ile uğraşırlar. Yargıçlar adil hüküm vermezler. Allah halkın üzerine tevbe kapısını kapar. Güneş, arşın altına gelince, bir gün secdede kalır, yine döneceği vakit Allah'ın dergâhından izin gelmez. Ay ve güneş arşın altında üç gün ve üç gece kalırlar. Bu cihan karanlık içinde kalır. Yıldızların nurundan başka nur kalmaz. Halka o gece çok uzun gelir. Halin ne olduğunu kimse bilmez. Hikâyenin ne olduğundan da habersizdirler. Ama gece namazlarını kılan âbidler bunu bilirler, namaz vazifelerini bitirince sabah namazı vaktini beklerler. Lakin sabahın olmadığını görürler. O korktukları geceye uğradıklarını anlarlar. Varıp camilere girerler. Ağlaşırlar. Dua ve yakarma ile meşgul olurlar. Üç gün kadar bir zaman geçince Allah, Cebrail'e ayı ve güneşi almasını emir buyurur. Yine ay ile güneşin batıdan doğması için batıdan yana gider. Nursuz ve kara kalkan gibi göğün ta ortasına gelirler. Öğle olur. Cihan halkı onları görürler. İkiside giderler. Mağripten dolanırlar. Her gün dolandıkları pınardan dolanmamak isteyince Allah'ın emri ile melekler buna engel olurlar. Bundan sonra tevbe kapısı da kapanır (Taberi :41-42).

21. Bidayette, gök yalnız başına ve arz da yalnız başına yaratılmıştı. Bu yalnız başına yaratılan gökten Allah yedi gök yapıp ayırdı; yerden de keza yedi yer tabakasını yapıp ayırdı. Allah en yüksek olan yer tabakasını (en dışta olanı) yaratıp akıttı; türlü yemişler bitirdi. Deryalar vücuda getirdi ve genişliği beş yüz yıllıktır. Sonra Allah, genişlikte tıpkı birincisi gibi ikincisini de yarattı ve onda birtakım kavimler vücuda getirdi ki, bu kavimlerin ağızları köpek ağzına, elleri insan eline, kulakları sığır kulağına, kılları keçi ve koyun kılına benzer, kıyametin kopması yaklaştığı zaman yer, bunları Yecüc ve Mecüc'ün bulunduğu yere fırlatıp atar... (Aydemir 2015:122).

22. İbn Abbas der ki: Allah güneşi de ayı da yetmiş parça olarak yaratmıştı. Ayın nurundan altmış dokuz parçasını aldı ve bunları güneşin nuru ile birleştirdi. Bu gün güneş yüz otuz dokuz parçadan müteşekkildir. Ay ise bir parçadan ibaret olarak kalmıştır (Aydemir 2015:126).

23. Süreyc b. Yunus ve Harun b. Abdullah Haccâc b. Muhammed'in şöyle dediğini haber vermişlerdir: İbn Cureyc İsmâil b. Umeyye'den o da Eyyûb b. Hâlid'den, o da Abdullah b. Râfi' (Ümmü Seleme'nin kölesi)'den Ebu Hüreyre'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Resulullah bir gün elimden tuttu ve şu açıklamayı yaptı: "Allah toprağı cumartesi günü yarattı. Ondaki dağları pazar günü yarattı; ağaçları pazartesi günü yarattı. Sevimsiz şeyleri salı günü yarattı. Nuru çarşamba günü yarattı ve arz üzerinde hayvanları perşembe günü yarattı. Âdem Peygamber'i cuma günü ikindi vaktinden sonra, ikindi ile gece arasındaki gündüz vaktinin en son saatinde en son mahluk olarak yarattı" (Engin 2006:31-32).
24. Kaf Dağı ile ilgili İbn Abbas şöyle rivayet etti: Kaf Dağı yeşil zebercedden yaratılmıştır ve bütün yeryüzünü kaplamıştır. Göklerin yeşilliği Kaf Dağı'ndandır (Yazıcıoğlu 2015:45).
25. Kısas-ı Enbiya'da Kaf Dağı ile ilgili şöyle denilmiştir: Kaf Dağının ardında, kafurdan yetmiş dağ vardır, onun ardından amberden yetmiş dağ, bunun ardında gümüşten yetmiş dağ, bunun ardından demirden yetmiş dağ vardır. Bu dağların ardında da yetmiş bin alem vardır ve her bir alemde o kadar melek vardır ki sayısını ancak Allah bilir. Bu melekler, ne insanı ne de şeytanı bilirler. Kelime-i Tevhid ederler. Allah, Kaf Dağının arkasında, bu dünyadan otuz kat büyük bir yer yarattı. İçi yaratıklarla doludur, Allah'a ibadet ederler (Yazıcıoğlu 2015:45).
26. Kaf Dağı, yerküreyi kuşatmış olan yeşil zebercedden bir dağdır ve semanın etrafı onun üzerindedir; kökleri dünyanın üzerinde durduğu kayaya ulaşır ve zelzelenin kaynağı bu dağdır (Aydemir 2015:376).
27. Allah gökleri ve yerleri yaratmayı istediğinde, önce bildirdiğimiz yeşil cevherin suyundan cennetler ve hazineler altında kalan artığın saf ve latifinden yedi kat gökleri yaratmıştır. Ondaki kalan bulanık ve kesifini birbirine vurmıştır. Yüze çıkan köpüğü ve yükselen dağları dondurunca yerler ve dağlar meydana gelmiştir. Dağlar yerin direkleri olmuştur. Sonra bütün dağların damarlarını yeryüzüne çevreleyen Kaf Dağı'na bağlamıştır. Bir büyük meleği zelzeleye vekil edip dağların damarlarını onun emrine vermiştir. Allah bir yerin halkını gûnahtan men etmek istediğinde, o melek o yerin damarını hareket ettirir... (Hakkı 1999:35).
28. Allah yedi deniz yaratmıştır. Allah yeşil cevherin bakiyesinden her iki deniz arasında ve birinci deniz ile yerin etrafı arasında bir de yedinci denizin ötesinde olmak üzere sekiz yeşil Kaf Dağı yaratmıştır. Her bir Kaf Dağının genişliği beş yüz yıllık yoldur. Sonra Allah kudreti ile çadırlar gibi olan bu Kaf Dağlarının yedisinin üzerine yedi semanın etrafını kubbeler gibi kondurmuştur. Sekizinci Kaf Dağı dünya semasının içinde, bahr-i muhit ile arz arasında hepsinden ayrı ve tek başına kalmıştır. Bu yeşil dağa sema içinde güneş ışıkları, ay nurları ve yıldızlar parlayıp, şuaları Kaf Dağı'ndan havaya aksettiğinden renksiz havayı gök mavisi gösterir. Halk bunu semanın rengi zanneder (Hakkı 1999:36).

29. Taberi'ye göre Kaf Dağı, parmağı saran yüzük gibi arzı çevrelemekte ve onu sabit tutmaktadır; ona ulaşmak için dört ay süren karanlık bir mesafeyi kat etmek gerekmektedir. Bu dağın rengi zümrüt yeşili ve mavidir; gökyüzü rengini ondan almıştır. Bütün dağlar ona bağlı olduğundan yeryüzünün sürekli sallanmasını engellemektedir (Demirci 2001:144).
30. Bir rivayette: Peygamber arkadaşları ile oturduğu bir sırada bir bulut geldi. Rasulullah göğe işaret ederek “üstünüzdeki nedir, biliyor musunuz?” dedi. Onlar; “Allah ve Rasulü bizden daha iyi bilir.”, dediler. Peygamber dedi ki; “O, korunmuş bir tava ve taşmaktan alikonulup tutulan bir dalga olan dünya göğüdür.” Sonra onlara, “Sizinle gök arasındaki mesafenin ne kadar olduğunu biliyor musunuz?” diye sordu. Onlar; “Allah ve Rasulu daha iyi bilir.”, dediler. O da buyurdu ki, “Sizinle onun arasında beş yüz yıllık mesafe vardır.” Sonra Peygamber; “O göğün ötesinde ne vardır biliyor musunuz?” dedi. Arkadaşları gene; “Allah ve Rasulü daha iyi bilir.”, dediler. Dedi ki, “Onun ötesinde araları beş yüz yıl olan iki gök daha vardır.” Bu şekilde Peygamber, yerle gök arasında olduğu gibi her iki gök arasında aynı mesafeler bulunduğunu söyleyerek yedi gök saydı. Sonra Hz. Peygamber; “Yedinci göğün ötesinde ne olduğunu biliyor musunuz?” diye sordu. Onlar aynı şekilde; “Allah ve Rasulü bilir.” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Onun da üstünde iki gök arası mesafe uzaklığınca bir mesafede olan arş vardır.” dedi (Engin 2006:33,36).
31. Rabi b. Enes'ten gelen bir rivayette şöyle denilmektedir. “Göğün ilki olan en yakın gök, dışarı taşmayan iç dalgalanmadan ibarettir. İkinci gök kaya, üçüncüsü demir, dördüncüsü bakır, beşincisi gümüş, altıncısı altın ve yedincisi ise yakuttandır (Engin 2006:35).
32. Taberani İbn Abbas'tan şöyle bir rivayette bulunmuştur. “Allah gökleri yaratmadan önce ilk iş olarak iki gün içerisinde yeri yarattı. Sonra, göğe yönelip diğer iki gün içinde onları yedi gök olarak yaratıp düzenledi. Daha sonra da O, yere gelip orayı döşedi. O'nun arzı yayıp döşemesi demek; geriye kalan iki günde orada su ve meralar çıkarması, nehirler, yollar açması, dağları, kumlukları ve ikisi arasında yer alan şeyleri yaratması demektir (Engin 2006:35).
33. El-Hafız Ebu Bekr el-Bezzar, Müsned'ine Ebu Hüreyre'den menkul olan şu rivayeti aktarmıştır: Allah hem şark hem de garp deryasıyla ayrı ayrı konuştu ve garp deryasına şunu sordu: “Ben kullarımdan bir kısmını sana yükleyeceğim (sana emanet edeceğim); sen onlar için ne yapmayı düşünüyorsun?” Allah'ın bu sorusuna garp denizi şu cevabı verdi: “Onları boğacağım!”, Allah: “Senin zarar ve şiddetin kendi civarındadır (ateş olsan cirmin kadar yer yakarsın)! Ben onları kendi (kudret ve rahmet) elime alacağım; (sana) her türlü zinet ve avları haram kıldım.” buyurdu. Allah aynı şekilde şark deryasına sordu: “Sana kullarımdan bir kısmını yükleyeceğim (bindirip emanet edeceğim), sen onlara nasıl davranacaksın?” Şark deryası: “ Onları üzerimde taşıyacağım, onlara şefkatli bir annenin yavrusuna davrandığı gibi merhamet ve mürüvvetli davranacağım.” cevabını verdi. Allah da şark deryasını namütenahi zinetler ve deniz avlarıyla mükâfatlandırıldı (Aydemir

2015:110).

34. İlk zamanlarda yerler, suyun üzerinde gemi gibi sallanırdı, sabit değildi. Allah, arştan bir melek indirdi ve ona yeri taşımasını emretti. Bu melek, bir elini doğudan diğerini de batıdan çıkarıp yeri omuzladı, ama ayakları tutmadı. Allah Teâlâ, Firdevsi aladan, yeşil yakuttan dört köşe bir taş çıkardı. Taşın kalınlığı beş yüz yıllık yoldu ve üzerinde yedi bin çukur vardı. Her çukurda, vasfını Allah'tan gayri kimsenin bilmediği deniz vardı. Allah, bu taşta, yeri yüklenen meleğin durabilmesi için, ayağının altına girmesini emretti. Melek karar tuttu ama bu sefer taş karar tutamadı. Allah, firdevsi aladan kırk bin boynuzlu, adına "leyutan" denilen bir öküz çıkardı. Boyu yerin tâ altından arşın etekleri kadar uzandı. Başından kuyruğuna uzunluğu beş yüz yıllık yoldur. Allah, bu öküzü taşın altına girmeyi emretti. Girdi ve taşıdı. Bu sefer öküz karar tutamadı. Allah, kalınlığı yedi kat yer ve gökler kadar olan bir taş daha yarattı. O öküzün altına girdi, öküz karar tuttu, ama taş tutamadı. Bu kez Allah büyük bir balık yarattı. Balığın kırk bin kanadı ve kırk bin ayağı vardır, adına "Yehmud" derler. Bütün denizler bu balığın karnına konulsa dolduramazdı. Kabul Ahbar şöyle demiştir: Bu defa o balık karar tutamadı. Allah, bu balığın altında bir deniz yarattı, balık karar tuttu. Bu denizin altına da yeli koydu. Buna göre sıralama şöyledir: Bütün yerler bir meleğin omuzlarında, o melek taş üzerinde, taş öküzün üstünde, öküz bir başka taş üstünde, o taş balığın, balık da suyun üzerindedir. Su havanın üstünde, hava zulmet/karanlık üzerindedir. Bütün yaratılmışların ilmi buraya kadardır, insanın bundan ötesine dair bir bilgisi yoktur. İbn Abbas şöyle demiştir: Bütün yerler balık üzerinde, balık da su üzerindedir. Bu balığın başıyla kuyruğu arştan birleşmiştir. Bu balığın niteliklerini Allah'tan gayri kimse bilmez. Allah'ın bilmediği hiçbir şey yoktur ve O'nun gücü her şeye yeter (Yazıcıoğlu 2015:46-47; Hakkı 1999:36).

35. Allah yeryüzünden sonra yedi denizi yarattı. En küçüğü arzın etrafını Kaf Dağının ötesinden kuşatmıştır. İsmi "Bahr-i Muhit"tir. Onun ötesinde ikinci deniz vardır. İsmi "Kaynes"tir. Onun ötesinde, ismi "Esam" olan üçüncü deniz vardır. Onun ötesinde, ismi "Muzlem" olan dördüncü deniz vardır. Onun ötesinde, ismi "Mırmaz" olan beşinci deniz vardır. Onun ötesinde, ismi "Sakin" olan altıncı deniz vardır. Onun ötesinde, ismi "Bakî" olan yedinci deniz vardır. Bütün bu denizler birbirini içine almıştır. Her denizin eni beş yüz yıllık yoldur. Allah yeşil cevherin bakiyesinden her iki deniz arasında ve birinci deniz ile yerin etrafı arasında bir de yedinci denizin ötesinde olmak üzere sekiz yeşil Kaf Dağı yaratmıştır. Her bir Kaf Dağının genişliği beş yüz yıllık yoldur. Sonra Allah kudreti ile çadırlar gibi olan bu Kaf Dağlarının yedisinin üzerine yedi semanın etrafını kubbeler gibi kondurmuştur. Sekizinci Kaf Dağı dünya semasının içinde, Bahr-i Muhit ile arz arasında hepsinden ayrı ve tek başına kalmıştır. Bu yeşil dağa sema içinden güneş ışıkları, ay nurları ve yıldızlar parlayıp, şuaları Kaf Dağı'ndan havaya aksettiklerinden renksiz havayı gök mavisi gösterir. Halk bunu semanın rengi zannederler. Allah yedi denizin her birini balıklar gibi binlerce çeşit mahluklarla doldurmuştur. Yedinci kat göğün duvarı olan Kaf Dağının ötesinde büyük bir yılan yaratmıştır. Bu yılan o büyük dağı, başı kuyruğuna gelecek şekilde

çevrelemiştir. Kıyamete kadar Allah'a yüksek sesle tesbih eder. Yedi denizin ortasında yedi kat yer, bir gemi gibi hareketli ve dönüp dururken Allah, yedi kat yerin etrafını kavrayıp bir omuzu üzerinde durduran bir büyük melek yaratmıştır. O meleğin, ayağını basması için yeşil yakuttan kare şeklinde bir büyük kaya yaratmıştır. Bu kayanın üst yüzünde bin vadi yaratıp her birini su ile doldurup denizler gibi yaparak her birini binlerce çeşit mahluklarla doldurmuştur. Allah o yakut kayayı sabit tutmak için bir büyük kırmızı boğa yaratmıştır. Bu boğanın kırk bin başı, kırk bin boynuzu ve kırk bin ayağı vardır. Her iki ayağı arası bir yıllık yoldur. Büyük yakut kayayı boynuzları ve sırtı üzerinde taşır. Bu boğanın adı "Liyunan"dır. Sonra Allah bu boğanın ayaklarının karar etmesi için bir büyük balık yaratmıştır. Yedi deniz onun ağzında bir damla gibidir. Sonra Allah balığın altında büyük bir deniz yaratmıştır. Balık bu denizde hareketsiz durmaktadır. Sonra Allah bu denizin altında yedi tabaka cehennemi yaratmıştır ki, büyük deniz cehennem üzerinde sakin olmuştur. Allah yedi cehennemin altında, "Saîr" ve "Sekar" adlı tabakaların üzerinde durduğu keskin rüzgârı yaratmıştır. Sonra o rüzgârın altında karanlık ve onun altında bir perde yaratmıştır. Mahlukların ilmi o perdeye kadardır (Hakkı 1999:36).

36. İbnü Ebî Hatim'in, Abdullah İbn Amr'dan naklettiği bir rivayet göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Rüzgâr ikinci arzdadır (ikinci arzda yaratılmış ve oraya yerleştirilmiştir). Allah, Âd kavmini helak etmek istediği zaman, Âd kavmini helak etmeye yetecek kadar üzerlerine rüzgâr gönderilmesini, rüzgâr bekçisine emretti. Bekçi de: "Ya Rab! Onlara öküzün burun deliğinden çıkan rüzgâr kadar göndereceğim (ne buyurursun? Az mıdır, çok mudur?)" dedi. Şanı yüce olan Allah şöyle buyurdu: "Bu dediğin miktar rüzgâr yeryüzünü ve üzerinde yaşayanları mahveder (Bu miktar fazladır, bu kadar gönderme!). Onlara bir yüzük halkasının deliğinden geçecek miktar gönder." (Aydemir 2015:122).
37. Muhammed b. Beşâr Yezîd b. Hârun'dan, o Avvâm b. Havşeb'den, o Süleyman b. Ebî Süleyman'dan Enes b. Mâlik'den Hz. Muhammed'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Allah arzı yarattığı zaman, arz sallanmaya (tıpkı bir hurma ağacı gibi sağa sola) yalpalar yapmaya başladı, bunun üzerine dağlarla onu sabitleştirdi ve böylece arz istikrarını buldu. Melekler dağların şiddetine hayrette kaldılar. "Ey Rabbimiz!" dediler, "dağlardan daha şiddetli bir mahluk yarattın mı?" "Evet," buyurdu. "Demiri yarattım." "Demirden daha şiddetli bir şey yarattın mı?" dediler. Allah: "Evet" dedi. "Ateşi yarattım." "Ateşten daha ağır bir şey yarattın mı?" diye yine sordular. Allah: "Evet," dedi, "Suyu yarattım!" "Sudan daha şiddetli bir şey yarattın mı?" dediler. Allah tekrar cevap verdi: "Evet, rüzgârı yarattım." "Rüzgârdan daha şiddetli bir şey yarattın mı?" diye yine sordular. Allah: "Evet insanoğlunu yarattım" dedi ve devam etti: "Eğer o, sağ eliyle sadaka verir, sol eli görmeyecek kadar gizlerse (daha şiddetlidir)" (Engin 2006:33).
38. W. Radloff tarafından tespit edilen Altay efsanesinde yerin yaratılışı (yeriding pütkeni) şöyle anlatılıyor:

Evvelce ancak su vardı; yer, gök, ay ve güneş yoktu. Tanrı (Kuday) ile bir “kişi” vardı. Bunlar kara kaz şekline girip su üzerinde uçuyorlardı. Tanrı hiçbir şey düşünmüyordu. “Kişi” rüzgâr çıkarıp suyu dalgalandırdı ve tanrının yüzüne su serpti. Bu “kişi” kendisinin tanrıdan büyük olduğunu sandı ve suyun içine dalıverdi. Su içinde boğulacak oldu; “Tanrı, bana yardım et!” diye bağırmaya başladı. Tanrı “yukarı çık!” dedi, o da sudan çıkıverdi. Tanrı şöyle buyurdu: “Sağlam bir taş olsun!” suyun dibinden bir taş çıktı. Tanrı ile “kişi” taşın üzerine oturdular. Tanrı “kişi” ye: “Suya dal, oradan toprak çıkar!” dedi. “Kişi suyun dibinden toprak çıkarıp tanrıya verdi. Tanrı bu toprağı suyun üzerine atarak “yer olsun (yer bütsün!)” dedi. Böylece yer yaratılmış oldu. Bundan sonra Tanrı yine “kişi” ye: “suya dal, toprak çıkar” dedi. “Kişi” suya daldı ve “ben kendim için de toprak alayım” diye düşündü, iki eline toprak aldı; bir elindeki toprağı, kendi başına iş gürmek düşüncesiyle, ağzına soktu. Tanrı’dan gizlice yer yaratmak istiyordu. Bir elindeki toprağı Tanrı’ya verdi. Tanrı bu toprağı saçıverdi, katı yer meydana geldi. Demin ki “kişi” nin ağzında gizlediğı toprak da büyümeye başladı. Nefesi tıkanıp boğulacak, ölecek oldu. Tanrı’dan kaçmaya başladı. Fakat nereye baksa Tanrı’yı yanında buldu. Boğulmak üzere iken “A Tanrı, gerçek Tanrı, bana yardım et!” diye yalvardı. Tanrı ona “ ne yaptın? Ağzına toprak saklayım diye mi düşündün? Bu toprağı ne için gizledin?” diye sordu. O “kişi” cevap verdi: “ yer yaratayım, diye bu toprağı ağzımda gizlemiştim.” Tanrı ona “at ağzından o toprağı!” dedi. “Kişi” toprağı atıverdi. Bu topraktan küçük küçük tepeler meydana geldi. Bundan sonra Tanrı şöyle dedi: “İmdi sen günahlı oldun; bana karşı fenalık düşündün. Sana itaat eden halkın (sanga bakkan albatng): düşünceleri dahi fena olacaktır. Bana itaat eden halkın düşünceleri arı, temiz olacaktır; onlar güneş görecekler, aydınlık görecekler. Ben gerçek Kurbustan adını almışımdır. Senin adın ise Erlik olsun; günahlarını benden gizliyenler senin halkın olsun; günahlarını senden gizliyenler benim halkım olsun!” dedi. “ Dalsız, budaksız bir ağaç bitmişti. Bu Ağacı Tanrı gördü ve “dalları olmayan ağaca bakmak hoş bir şey değil; buna dokuz tane dal bitsin!” dedi. Ağaçta dokuz dal bitti. Tanrı yine şöyle dedi: “Dokuz dalın kökünden dokuz kişi türesin ve bunlardan dokuz ulus olsun!” Bu sırada Erlik bir kalabalığın gürültüsünü işitti ve “Bu gürültü nedir?” diye sordu. Tanrı “sen de bir hakansın, ben de bir hakanım. Bu gürültü yapan kalabalık benim ulusumdur” dedi. Erlik bu kavmin kendine verilmesini istedi. Tanrı ona “hayır, sana vermiyeceğim. Sen kendine bak!” dedi. Erlik, “Dur, bakalım. Tanrı’nın şu ulusunu bir göreyim.” dedi ve kalabalığa doğru yürüdü. Bir yere geldi. Burada insanlar, yabani hayvanlar, kuşlar ve başka pek çok canlı yaratıklar gördü ve “Tanrı bunları nasıl yaratmış? Bunlar ne ile besleniyorlar?” diye düşündü. Burada bulunan insanlar bir ağacın meyvesiyle besleniyorlardı. Ağacın bir tarafındaki meyveyi yiyorlar, diğer tarafındaki meyvelerden ağızlarına almıyorlardı. Erlik bunun sebebini sordu, insanlar ona cevap verdiler: “Tanrı bize bu dört dalın meyvesini yemeyi yasak etti. Güneşin doğduğu yanda bulunan beş dalın meyvelerinden yemeyi buyurdu. Yılan ile köpeğe bu ağacın dört dalından yemek isteyenleri bırakma diye emretti. Bundan sonra Tanrı göğe çıktı. Beş dalın meyveleri bizim aşımız oldu.” Erlik Körmös bunları duyduktan sonra Törüngey denilen bir kişiyi buldu ve ona “ Tanrı yalan söylemiş, siz bu dört dalın

meyvelerini de yiyiniz!” dedi. Bekçi yılan uyuyordu. Erlik onun ağzına girdi ve “bu ağaca çık!” dedi. Yılan ağaca çıktı, yasak meyveden yedi. Törüngey ile karısı Eje beraber geziyorlardı, Erlik onlara “bu meyvelerden yiyiniz!” dedi. Törüngey istemedi. Fakat karısı yedi, meyve çok tatlı geldi. Meyveyi alıp kocasının ağzına sürdü. O anda her ikisinin tüyleri dökülürdü, utandılar. Ağaçların altına saklandılar. Derken Tanrı geldi. Bütün ulus tanrıdan gizlendi. Tanrı haykırdı: “Törüngey, Törüngey! Eje, Eje! neredesiniz?” Onlar “ağaç altındayız, sana varamayız” dediler. Yılan, köpek, Töröngöy, Eje kabahati hep birbirine attılar. Tanrı yılanı dedi: “şimdi sen Körmös (şeytan) oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun, öldürsün.” Bundan sonra Eje`ye: “yasak meyveyi yedin. Körmös`ün sözüne uydun, bundan böyle sen gebe olacaksın, çocuk doğuracaksın, doğum sancıları çekeceksin, sonra öleceksin.” Törüngey`e şöyle dedi: “Körmös`ün aşımı yedin, beni dinlemedin, şeytanın sözüne kandın, onun sözüne kananlar onun ülkesinde yaşayacaklar, benim nurumdan mahrum olacaklar, karanlık dünyada bulunacaklardır. Şeytan bana düşman oldu; sen de ona düşman olacaksın. Beni dinlemiş olsaydın benim gibi olurdu. Şimdi senin dokuz oğul, dokuz kızın olsun. Bundan sonra ben kişi yaratmıyacağım. Kişileri sen doğuracaksın.” Tanrı, şeytana “adamlarımı ne için aldattın?” dedi. Şeytan “ben istedim, sen vermedin. Ben de hırsızca almaya karar verdim. Ben alacağım. Atla kaçarsa düşürerek alacağım, rakı içip sarhoş olursa döğüştüreceğim, suya girse, ağaca çıksa yine alacağım” dedi. Tanrı şöyle dedi: “Üç kat yerin altında, ay ve güneşi olmayan karanlık bir dünya vardır. Ben seni oraya atıyorum.” İnsanlara da şöyle dedi: “Bundan sonra size yemek vermiyeceğim. Kendinizi kendi gücünüzle kazanarak besleyiniz. Sizinle konuşmayacağım. Size Mayteri`yi göndereceğim.” dedi. Maytere geldi; insanlara pek çok şeyler öğretti. Araba yaptı. Aş olarak ot köklerini, ısırgan vesaire otları tayin etti. Erlik, Maytere`ye yalvardı: “Ey Maytere, sen benim için Tanrı`ya başvur, müsaade etsin de ben Tanrı`nın yanına çıkayım.” Maytere, Erlik`in kabul edilmesi için Tanrı`ya altmış yıl yalvardı. Tanrı şeytana şöyle dedi: “Bana düşman olmazsan, insanlara fenalık etmezsen yanıma gel!” Şeytan göklere Tanrı`nın yanına çıktı; Tanrı`ya secde ederek “Beni takdis et, müsaade et de ben kendim için gökler yapayım.” dedi. Tanrı müsaade etti. Erlik gökler yaptı. Erlik`in avenesi göklere yerleşip çok kalabalık oldu. Tanrı`nın öz kişisi Mangdaşire şöyle düşündü: “Bizim öz kişilerimiz yeryüzünde, Erlik`in kişileri göklerde. Bu çok fena bir şey.” Mangdaşire, Tanrı`ya darılıp, Erlik`e karşı savaş açtı; Erlik karşı geldi, ateşle vurup Mangdaşire`yi kaçırdı, Mangdaşire Tanrı huzuruna geldi. Tanrı, “Nereden geliyorsun?” diye sordu. Mangdaşire “Erlik`in avenesi yüksek göklerde, bizim kişilerimiz ise yerde bulunuyorlar, bu çok fena bir şey. “Ben Erlik`in avenesini yere indirmek için savaştım. Fakat gücüm yetmedi, indiremedim.” dedi. Tanrı benden başka kimse ona dayanamaz; Erlik`in gücü senden fazladır. Fakat bir zaman gelecek ki sana “ var!” diyeceğim. İşte o zaman senin gücün Erlik`in gücünden üstün olacaktır³³ dedi. Bunun üzerine Mangdaşire rahat rahat yattı. Bir gün Mangdaşire şöyle düşündü: “ Tanrımın var, diyeceği gün yaklaştı.” Tanrı Mangdaşireye dedi: “Ey Mangdaşire, bugün var, Erlik` i göklerden süreceksin, maksadına erişeceksin, ondan çok güçlü olacaksın. Benim gücüm, kudretim, takdisim

(alkışım) sana yetsin.” Mangdaşire sevindi, bir kahkaha attı “tüfeğim yok, yayım, okum yok, kargım (çıdam) yok, yatağanım yok, ancak yalın bileğim, kolum var. Nasıl ben Erlik’e karşı varayım?” dedi. Tanrı ona kargı verdi. Mangdaşire kargıyı alıp Erlik’in göklerine çıktı. Erlik’i yendi, kaçırdı. Göklerini kırıp parça parça etti. Erlik’in göklerinin parçaları yere döküldü. O zamana kadar yeryüzü dümdüz idi. Bu parçalardan dağlar, kayalar hasıl oldu. Güzel Tanrı’nın güzel yarattığı dümdüz yer böylece eğri-büğü oldu. Erlik’in bütün avenesi yere döküldü, kimi suya düştü, boğuldu, kimi ağaca, kimi taşa çarptı, öldü, kimi hayvanlara çarptı öldü. İmdi Erlik Tanrı’dan yer istedi. “Benim göklerimi kırdın. Şimdi benim barınacak yerim yok.” dedi. Tanrı onu yerin altına, karanlık dünyasına sürdü. Üzerine kat kat kilitler koydu. “Üzerinde sönmez ateş olsun, güneş ve ay ışığı görmiyenin! tekrar ediyorum. İyi olursan, yanıma alırım, fena olursan daha derinlere sürerim!” dedi. Erlik “ben, ölmüş adamların canlarını alacağım.” dedi. Tanrı “Ben onları sana vermeyeceğim. Kendin yarat.” dedi. Erlik eline çekiç, körük, örs aldı. Bir vurdu kurbağa çıktı; bir vurdu yılan çıktı; bir vurdu ayı çıktı; bir vurdu domuz çıktı, bir vurdu albıs (fena ruh) çıktı; bir vurdu şulmus (fena ruh) çıktı; bir vurdu deve çıktı. Tanrı geldi. Erlik’in körük, çekiç ve örsünü alıp ateşe attı. Körük bir kadın, çekiç de bir erkek oldu. Tanrı bu kadını yakalayıp yüzüne tükürdü. Kadın bir kuş olup, uçtu; bu kuş eti yenmez, tüyü yekek olmaz “Kurday” denilen kuştur. Tanrı erkeği yakalayıp yüzüne tükürdü, o da bir kuş oldu; bu da “Yalban” denilen kuştur. Bütün bunlardan sonra Tanrı halka hitaben: “Ben size mal verdim, aş verdim, yerin üzerinde iyi, güzel ve arı sular verdim; size yardım ettim. Siz de iyilik yapınız. Ben göklerime döneceğim; çabuk gelmeyeceğim.” dedi. Sonra yardımcı ruhlarına hitaben: Şal-yime, sen rakı içip aklını kaybedenleri, körpe çocukları, kısrak yavrularını, inek buzağlarını koru, iyi sakla, iyilik yapmış olan ölülerin canlarını yanına al, kendi kendini öldürenleri alma! Zenginlerin malına göz dikenleri, hırsızları başkalarına düşmanlık edenleri de alma, benim için ve hakani için savaşın ölenleri al, benim yanıma götür! İnsanlar, size yardım ettim, sizden fena ruhları uzaklaştırdım. Fena ruhlar (körmösler) insanlara yaklaşırlarsa onlara yemek versinler. Körmöslerin aşlarını yemeyiniz, yerseniz onlardan olursunuz. Benim adımlı söylerseniz himayemde bulunacaksınız. Şimdi ben uzaklaşıyorum; fakat tekrar geleceğim; beni unutmayınız, beni gelmez sanmayınız. Şimdi uzaklara gidiyorum. Tekrar geldiğim zaman sizin iyilik ve fenalıklarınızın hesabını göreceğim. Şimdilik benim yerimde Yapkara, Mangdaşire ve Şal-Yime kalıyorlar. Onlar size yardım edeceklerdir. Yapkara, sen iyi bak! Erlik senin elinden ölmüşlerin canını çalmak isterse Mangdaşire’ye söyle; o kuvvetlidir. Şal-Yime, sen iyi bak! albıs, şulbus yerin altından çıkmasınlar; çıkarlarsa derhal Maytere’ye haber ver! o kuvvetlidir. Onları kovsun! Podo-sünku, ayı ve güneşi beklesin. Mangdaşire’ye söyle yeri ve gökleri muhafaza etsin! Maytere iyilerden kötülerini uzaklaştırsın. Mangdaşire, sen fena ruhlarla savaş! Sana güç gelirse benim adımlı çağır! İnsanlara iyi şeyleri, iyi işleri öğret. Olta ile balık avlamak, sincap (tiyin) vurmak, hayvan beslemek sanatlarını öğret!” Bunları söyledikten sonra Tanrı uzaklaştı. Mangdaşire olta yaptı. Balık avladı, tüfek, barut icat etti. Sincap vurdu. Tanrı’nın buyurduğu gibi insanlara pek çok, şeyler öğretti. Mangdaşire bir gün şöyle dedi: “Bugün

beni rüzgâr uçuracak ve götürecektir.” Rüzgâr geldi. Mangdaşire’yi alıp götürdü. Yapkara insanlara şöyle dedi: “Mangdaşire’yi Tanrı yanına aldı. Onu bulamazsınız, ben Tanrı’nın elçisiyim, ben de gideceğim. Tanrı nerede durdursa orada kalacağım. Siz öğrendiklerinizi unutmayınız. Tanrının yargısı budur.” dedi. İnsanları kendi hallerine bırakıp o da gitti (İnan 1986:14-19).

39. Verbitski tarafından tespit edilen yaratılış efsanesi Radloff’un tespit ettiği yukarıdaki efsaneden epeyce farklıdır. Bu efsanenin (rivayetin) özeti şöyledir:

Gök ve yer yoktu. Uçsuz bucaksız deniz vardı. Tanrı Ülgen (yahut Aakay, Kurbustan) bu deniz üzerinde uçuyor, konacak katı yer arıyordu. Fakat bulamıyordu. O zaman gönlüne bir ilham oldu: “Önündeki nesneyi yakala!” Ülgen bu sözleri tekrarlıyarak ellerini öne uzattı; birden bire su yüzüne çıkıveren bir taş yakaladı ve bunun üzerine oturdu. Böylece oturacak yer bulduktan sonra dünyayı yaratmak istedi. Fakat “Ne yaratayım, nasıl yaratayım?” diye düşündü. Birden bire su içinde Ak ana (Ak ene) karşısına çıkıverdi ve “bir nesne yaratmak istersen “yaptım, oldu” de, “ yaptım, olmadı” deme! “Ak ana bunları söyledikten sonra kayboldu. Bundan sonra kimseye görünmedi. Ak ananın buyruğu üzerinedir ki Ülgen insanlara şu emri verdi: “Varı yok demeyiniz. Varı yok diyenler yok olur.” Ülgen “yer yaratılsın!” dedi, yer yaratıldı; “gökler yaratılsın” dedi, gökler yaratıldı. Böylece bütün dünyayı yarattı. Üç büyük balık yaratıp onların üzerine yeri koydu. İkisini erin kenarlarına ve birini yerin tam ortasına koydu. Ortada bulunan balığın başı kuzey yönündedir. Bu balık başını aşağı eğerse kuzeyden tufan (yayık) olur. Eğer başını çok aşağı eğerse bütün dünyayı su basar. Bu balık büyük bir zincirle büyük bir direğe bağlanmıştır. Onu Mangdaşire idare ediyor. Bir gün Mangdaşire bu balığın başını çok aşağıya indirdiği için cihan tufanı olmuştu. Dünyayı yaratırken Ülgen “ay güneş dokunan altın dağ” (ay, kün tiygen altın tü) üzerinde oturdu. Bu dağ gökle yer arasında idi. Yere o kadar yakındı ki ancak bir adam boyu kadar aralık bulunuyordu. Dünya yaratılışı altı gün sürdü, yedinci gün Ülgen yatıp uyudu; sekizinci gün kalktı... Bizim ay ve güneşimiz dünyasından başka doksan dokuz dünya vardır. Bunların hepsinde birer yer ve cehennem (tamü) vardır. İnsanlar da bulunur. En büyük dünya Han Kurbustan Tengere’dır. Bu âlemin idaresini Ülgen kendi yardımcılarından Mangizin Matmas Burkan adlı ruha vermiştir. Bu dünyanın yerinin adı Altın Telegey, cehennemi de Mangiz Toçiri Tarnu’dur. Bu cehennemin müdürü Matman Kara’dır. Doksan dokuz âlemin ortancası Ezre Kurbustan Tengere’dır. Bu âlemin idaresi Belgein Keratlu Türün Musıkay Burkan’a verilmiştir; yerinin adı Altın Şarka’dır, cehennemi Tüpken Kara Tamu’dur. Bu cehennemi Matman Karakçı idare eder. Kişioğullarının bulunduğu bizim dünyamız en küçük dünyadır. Buna Kara Tengere dünyası denir; Maytere idare eder. Cehennemi Tepten Karateş’dır. Bu cehennemi Kerey Han idare eder. Bizim dünyamızın üzerinde otuz üç kat gök vardır. Bir gün Tanrı Ülgen denize bakarken su üzerinde yüzen bir toprak parçası gördü. Bu toprağın üzerinde insan vücuduna benzeyen kil tabakası vardı. “Nedir bu cansız nesne? Kişi olsun!” dedi. Toprak derhal kişi oldu. Ülgen buna Erlik adını verdi ve bunu orada bıraktı. Erlik, Tanrı Ülgeni arayıp buldu.

Tanrı onu kendisine küçük kardeş yaptı. Erlik bir müddet geçtikten sonra Ülgen'den daha büyük ve daha kuvvetli olmak istedi "Ah, bende Ülgen gibi yaratıcı olsam!" diye düşündü. Nihayet Ülgen'e düşman oldu. Ülgen bunun yerine Mangdaşire'yi yarattı. Bunlardan başka yine bizim dünyamızda yedi kişi yarattı. Bunların kemikleri kamyıştan, etleri topraktandı Kulaklarına üfledi can verdi, burunlarına üfledi akıl verdi, yine bir "kişi" yarattı ve buna Maytere adını verdi ve "sen insanları idare et" diye buyurdu (Sakaoğlu ve Duymaz 2010:173).

40. Türklerin ilk babasının yaratılışı hakkındaki bir rivayet Ebubekir b. Abdullah b. Aybek ed-Devadarî adlı Mısırlı bir Türk tarihçisi tarafından nakledilmiştir. Bu anlatı, "Ulu Han Ata Bitikçi" adlı Türkçe bir kitabın, Hicri 211 senesinde Cebril b. Bahtesyu adlı tabip tarafından farsçaya tercüme edilmiş nüshasından alınmıştır. Bu anlatıya göre; ilk çağda yağmurdan hasıl olan seller Karadağcı denilen bir dağdaki mağaraya çamur sürükleyip getirdi ve bu çamurları insan kalıbına benzeyen yarıklara döktü. Su ile toprak bir müddet bu yarıklarda kaldı. Güneş Saratan burcunda idi ve sıcaklığı çok kuvvetli idi. Güneş, su ve toprak döküntülerini kızdırdı, pişirdi. Mezkûr mağara kadının karnı (batını) vazifesini gördü. Su, toprak ve güneşin harareti (ateş) unsurlarından ibaret olan bir yığın üzerinden dokuz ay mütedil rüzgâr esti. Böylece dört unsur birleşmiş oldu. Dokuz ay sonra bu yaratıktan insan şeklinde bir mahluk çıktı. Bu insana Türk dilince "Ay Atam" denildi ki "Ay Baba" demektir. Bu "Ay Atam" denilen kişi sağlam havalı ve tatlı sulu yere indi [metinde "çıktı" denilmiyor indi" deniliyor]. Kuvvet ve neşesi günden güne arttı, orada kırk yıl kaldı. Sonra seller bir daha aktı, yukarıda zikredildiği gibi, mağaradaki yarıklara toprak dolduruldu. Güneş Sünbüle yıldızında idi. Binaenaleyh bu toprağın pişmesi zamanı güneşin aşağı indiği devre tesadüf etti ve bundan dolayıdır ki bu topraktan yaratılan kişi dişi oldu. Bu dişi kişiye "Ay-va" adı verildi ki "Ay Yüzlü" demektir. Ay Atam ile Ay-va evlendiler. Bunlardan kırk çocuk dünyaya geldi. Yarısı erkek yarısı dişi idi. Bunlar birbirleriyle evlendiler. Ana ve babaları öldükten sonra çıktıkları mağaraya gömüp ağzını altın kapı ile kapadılar ve kapının yanına çiçekler koydular (Sakaoğlu ve Duymaz 2010:173).

41. Altay Türklerine ait başka bir rivayette yaratılış şöyle anlatılır:

Yer ve gök yaratılmadan her şey sudan ibaretti, yer yoktu, güneş ile ay da henüz yoktular. O zaman, tanrıların en yükseği, bütün varlıkların başlangıcı insanoğullarının ata ve anası Tengere Kayra Kan kendisine benzer bir varlık yaratarak ona "Kişi" dedi. Kayra Kan ile Kişi su üzerinde iki kara kaz sakın sakın uçarak süzülüyordu... Kayra Kan suyu yaratmak istedi, bunun için Kişi'ye, suya dalarak derinliklerden toprak çıkarmasını söyledi ve bu toprağı suyun üzerine serpti. Kişi toprağın bir kısmını kendisi için bir yer yaratmak amacıyla sakladı. Fakat, yukarı çıktığında ağzındaki toprak şişti ve nefes alamaz oldu. Kayra Kan, Kişi'ye ağzındaki toprağı tükürmesini söyledi... Kayra Kan tarafından yaratılan yer düz ve arızasızdı, ancak Kişi'nin ağzından fıskıran toprak her tarafa yayıldı ve pek çok yerde bataklık tepecikler meydana getirdi... (Sakaoğlu ve Duymaz 2010:174)

42. Saha (Yakut) Türklerinin yaratılış ile ilgili:

Büyük Ak yaratıcı Ürtüng-ayığ-toyob, ta başlangıçlarda, büyük denizin üzerinde, yükseklerde durup dururken, su üstünde yüzen bir köpük gördü. Tanrı durdu ve köpüğe sordu: “Sen kimsin?” diye. Köpük baktı Tanrı’ya dedi: “Ben bir şeytanım. Ta su dibinde yerde, ben orda yaşarım.” Tanrı döndü şeytana: “Gerçek mi bilmem sözün! Var mı su altında yer? Öyleyse getir bana yerden bir parça toprak!” şeytan daldı denize, epey bir zaman geçti. Sonra şeytan görüldü. Elinde az toprakla. Tanrı eline aldı, kara toprağa baktı. Takdis etti toprağı, elinden suya attı. Sonra şeytan düşündü: “Şu Tanrı’yı ben nasıl suya batırırım da suda boğayım.” diye. Fakat tam bu sırada, toprak nasıl olduysa, başladı büyümeye, etrafa yayılmaya. Sertleşti, katılaştı. Denizin büyük kısmı, hemen toprakla doldu (Sakaoğlu ve Duymaz 2010:167).

43. Lebed Tatarlarının yaratılışı ile ilgili:

Önce her taraf su idi ve hiçbir tarafta toprak yoktu. O zaman Tanrı suya ak bir kuğu kuşu göndererek bir gaga dolusu su getirmesini emretti. Fakat suya daldığında kuğunun gagasına bir parça toprak yapışmış olduğundan kuğu bunu üfleyerek fırlattı; toprak parçaları küçük toz zerrelere şeklinde suya düşerek onun üzerinde yüzmeye başladılar; bu tozlar büyümek ve yayılmak suretiyle yeri meydana getirdiler... (Sakaoğlu ve Duymaz 2010:175-176).

4. Melekler

1. İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: Allah, buhara sudan çıkıp havaya karışmasını emretti. Buhar sudan ayrıldı, Allah o buhardan gökleri yarattı. Önce bir kat idi, sonra yedi kat yaptı. Birinci gök yeşil zeberceddendir, adı “Berkiâ”dır. “Rakiâ” da derler. Allah İsmail adında bu göğü tutan bir melek yarattı. İkinci gök, sarı yakuttandır, adı “Kayzum”dur. Bu göğün melekleri ankâ suretindedir. Buradaki görevli meleğin adı da Mihail’dir. Üçüncü gök, kızıl yakuttan olup adı “Mâûn”dur. Burada görevli olan meleğin adı Sadâil’dir. Dördüncüsü gök, gümüştedir, adı “Arkalun”dur. Burada görevli meleğinin adı Salsâil’dir. Beşinci gök kızıl altındandır, adı “Ratka”dır, buradaki melekler cennet hurileri şeklindedir. Adına Kelkâil denilen bir melek buranın görevlisidir. Altınca katta gök beyaz incidendir, adı “Refâ”dır. Bu katta görevli meleğin adına da Efzâil derler. Her göğün kalınlığı beş yüz yıllık yoldur. Yedinci gök açık nurdandır, adı “Garîba”dır. Efrail adlı melek bu göğün görevlisidir. Her göğün arası beş yüz yıllık mesafedir. Göklerin içi ve dışı meleklerle doludur (Yazıcıoğlu 2015:47-48).
2. İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: Arşın sağında bir ırmak vardır, yedi kat yerler ve göklerden büyüktür. Cebrail her seher o ırmağa girip yıkanır. Nur üstüne nur ve güzellik üstüne güzellik kazanır. O, ırmaktan çıkıp silkinince, her damlasından bir melek yaratılır. Bu meleklerden her gün yetmiş bini Beytülmamur’a ve Kâbe’ye gelir ve tavaf ederler. Bir kez tavaf eden meleğe, kıyamete kadar bir daha sıra gelmez (Yazıcıoğlu 2015:48).

3. Kabul Ahbar şöyle rivayet etmiştir: Allah, İsrail'i yarattı ve Allah'ın buyruğunu levh-i mahfuza önce İsrail'e götürür. Ondan sonra Cebrail'e, Cebrail Mikail'e, Mikail de Azrail'e indirir. İsrail'in dört kanadı vardır; bir kanadı doğuya, ikincisi batıya, üçüncüsünü yerle gök arasına yaymıştır. Dördüncü kanadı da Allah'tan korkusundan yüzünü kapatmıştır. Arşın bir ayağı onun omzundadır. Baş arşa, ayakları yedi kat yerden aşağıdadır. Çok güzel sesi vardır. İnsanlar içinden Davud Peygamber'den daha güzel seslisi olmadığı gibi, melekler içinde de ondan güzel sesli olanı yoktur (Yazıcıoğlu 2015:48).
4. Allah beş yüz yıl sonra Cebrail'i yarattı, hem meleklerin en üstünüdür hem de Allah'ın sevgilisidir. Ona "Ruhulemin" derler. Allah'tan vahyi peygamberlere Cebrail getirir. Onun çeşitli cevherlerden altı yüz kanadı vardır... beş yüz yıl sonra Mikail'i yarattı. Zebercedden ve çeşitli cevherlerden iki kanadı vardır. Bin yüzü vardır, müminler için tesbih ettiği binlerce ağzı vardır. Binlerce gözleri vardır ki bularla günahkârlara göz yaş döker... göz yaşının her damlasından Allah bir melek yaratır... Beş yüz yıl sonra Azrail'i yarattı... Sağ eliyle müminlerin ruhunu kabzeder ve yüce makama gönderir, sol eliyle de kâfirlerin ruhunu alır ve cehenneme gönderir... (Yazıcıoğlu 2015:48-49).
5. Taberi'nin İbn Mesud'dan bir rivayeti şu şekildedir: Ruh'tan¹⁵⁶ maksat dördüncü semada bulunan bir varlıktır. Bu varlık semalardan, dağlardan ve tekmil varlıklardan daha iridir. Her gün on iki bin kere Allah'ı tesbih eder. Onun her tesbihinden Allah bir melek yaratır. Ve bu, dağlardan, meleklerden ve semalardan iri olan varlık kıyamet günü yalnız başına bir saf teşkil eder (Aydemir 2015:130-131).
6. Dördüncü kat semada bulunan melek ile ilgili İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: Allah öyle bir meleği vardır ki, şayet ona: Bütün gökleri ve yerleri bir lokmada yut denilse, muhakkak yutar... (Aydemir 2015:131).
7. Ey aziz! Tefsir ve hadis âlimleri ittifakla şöyle bildirmişlerdir: Allah, arş-ı azamın etrafında sekiz büyük nehir yaratmıştır. Bunların dördü kardan beyaz ve soğuk, dördü de baldan tath ve güzel kokuludur. Bu nehirler devamlı olarak akıp, arş-ı azamın etrafını tavaf ederler. Allah arşa Harkâil isminde, bütün eşyanın, mahlukların sırlarını bilen bir melek yaratmıştır. Bu melek arşın büyüklüğünü merak edip Allah'tan izin isteyerek arşı tavaf etmeye çıkmıştır. Sekiz bin kanadı ile üç bin sene uçmuştur. Uçmaktan aciz kalınca, Allah ona kuvvet verip tekrar uymasını emretmiştir. Üç bin sene daha arşın etrafında uçarak yorulduğunda Allah yine kuvvet verip uçmaya devam etmesini emretmiştir. Tekrar üç bin sene daha uçup yine aciz kaldığında dokuz bin senede arşın ancak bir direğinden diğer direğine gittiğini anlamıştır. Melek bu hayret içinde iken Allah'tan, "Ya Harkâil! kıyamete kadar uçsan, yine arşımı tamamen tavaf edemezsin." diye bir nida gelmiştir (Hakkı 1999:19).
8. Arş-ı azamın etrafında sekiz nehrin ötesinde, arşın nurunun şiddetinden yanmamaları için oradaki meleklerle bir engel olmak üzere, bin adet aydınlıktan ve bin adet de karanlıktan

¹⁵⁶ Nebe77:38 ayetinde geçen "O gün (kıyamet günü) ruh ve melekler saf halinde ayakta duracaklardır. Rahmeti umuma yaygın olan Allah'ın, kendilerine izin verdiğinden başkaları (o gün) konuşamazlar." Ruh'tan bahsedilmektedir.

perdelere yaratılmıştır. Bu perdelerin ötesinde yetmiş bin saf melaike yaratılmıştır. Arşa müstevli olan Rahman'ı devamlı olarak tesbih ederler ve arşın etrafında tavaf için dönerler. Günde iki kere hamele-i arşa selam verme sırası gelen bu meleklerle Melaike-i Sâffün ve Hâffün derler. Bunların ötesinde yetmiş bin saf melek daha yaratılmıştır. Bunlar devamlı olarak ayakta durup: “Sübhânallahi ve'l-hamdü lillâhi ve lâ ilahe illallahü vallahü ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyi'l-azim,” derler. Bütün bu saf saf olan meleklerin ötesinde bir büyük yılan vardır. Arş-ı azamı, başı kuyruğunun üzerine gelmek üzere çevrelemiştir. Başı beyaz inciden, bedeni sarı altından ve gözleri kırmızı yakuttan yaratılmıştır. Her tüyünün dibinde bir meleğin tesbih ettiği yüz bin kanadı vardır. Bu sarı yılanın teşbihinin sesi, diğer bütün meleklerin tesbih seslerini bastırarak onlara korku verir. Ağzını açtığı zaman gökleri ve yeri bir lokma etmesi mümkündür. Eğer o büyük yılan ilham olunmasa idi, onun sesinin heybetinden bütün mahluklar helak olurdu (Hakkı 1999:19-20).

9. Allah melekleri çeşitli tarzlarda nurlardan yaratmıştır. Arş-ı envere yakın olan meleklerin nurları daha kuvvetli ve parlaktır. Arştaki meleklerin nurlarına sidredeki melekler tahammül edemezler. Sidredeki meleklerin nurlarına da göklerde ve yerde olan melekler dayanamazlar ve yanarlar (Hakkı 1999:20).
10. Bütün melekler Allah'ın emirlerini yapmakla meşgul olurlar. İnsan gibi günah işlemezler. Gıdaları Allah'ı zikir olup; yemek, içmek, uyumak, cinsî münasebette bulunmak gibi özellikleri yoktur. Çoğunluğu insan şeklindedirler. Uçan kuşlara benzeyip latif cisimler oldukları için de çeşitli şekiller alırlar. Allah'ın emri ile her biri bir hizmete yıldırım gibi giderler. Her biri bir ayrı işte olup, arş etrafında tesbih ve tavaf ederler. Kürside, sidrede, cennette, cehennemde, gökte, yerde bulunan sayısız meleklerin kimi kıyamda, kimi rükûda, kimi secdede, kimi oturarak devamlı olarak Allah'ı tesbih ederler. İnsanların hizmetinde olanları gece gündüz onları korur ve amellerini yazarlar. Bunlara Kirâmen Kâtibin ve Hafaza melekleri denir. Meleklerin de kendilerinden peygamberleri vardır. Bu peygamberlerden biri İsrâfil aleyhisselamdır ki, Sur'a üfurecektir. Birisi Cebraildir ki, altı yüz kanadı vardır. Her birinin yüz teleği vardır ki, her teleğin uzunluğu maşrik ile mağrip arası kadardır. Bütün kanatları renkli nurlardan olmakla beraber büyük cüssesi kardan beyazdır, ayakları yerin altına kadar uzanır. Kanadının bir tüyüyle dağları devirip ufalayacak kadar kuvvetlidir. Allah'tan yeryüzünde olan peygamberlere selam ve vahiy getirmekle görevlidir. Şekil ve büyüklükte İsrâfil aleyhisselam gibidir. Biri de Mikail aleyhisselamdır ki, kanatlarının sayısını ancak Allah bilir. Denizlerdeki melekler ona bağlıdır. Gökler ve yer meleklerle doludur. Her birinin yağmuru indirmek gibi nice vazifeleri vardır. Her yağmur damlasını bir melek indirir ve kıyamete kadar ona bir daha nöbet gelmez. Yağmur yağdırma işi Mikail aleyhisselama bırakıldığından, her yere yağın yağmur, Mikail aleyhisselamın rey ve tedbirindedir. Cebrailin şekil ve büyüklüğündedir. Meleklerin peygamberlerinden birisi de Azrail aleyhisselamdır ki, can almakla görevlidir. Bütün ruhları kabz eden odur. Bütün yeryüzü onun huzurunda bir sofradır gibidir. Yüz binlerce rahmet ve gazab melekleri onun emrindedir. Şekil ve büyüklükte, kanatlarının

çokluğunda Mikail aleyhisselam gibidir. İsrafil, Cebrail, Mikail ve Azrail aleyhimüsselamın dördü bütün meleklerin reisleri ve peygamberleridir. Göklerde ve yerde olan meleklerin hepsi bu büyük meleklerin emrine boyun eğerler ve onlara itaat ederler (Hakkı 1999:21-22).

11. Allah, sidretü'l-müntehâda görevlendirdiği meleği çok büyük ve akıl almaz şekilde yaratmıştır. Bu meleğin yetmiş yüzü, her yüzünde yetmiş ağzı ve her ağzında yetmiş dili vardır. Her dili başka lisanla Allah'ı devamlı tesbih eder. Allah, sidrede dört bin saf melek yaratmıştır. Her safın meleklerinin sayısı on bine varmıştır. Birinci safta olan melekler daima secdeye varıp “Sübhânallah”, derler. İkinci saftaki melekler devamlı oturup, “Elhamdülillah”, derler. Üçüncü saftaki melekler devamlı rükûa varıp, “Lâ ilahe illallah”, derler. Dördüncü saftaki melekler devamlı ayakta durup, “Allahü ekber”, derler (Hakkı 1999:22).
12. Allah, sidrede yeşil zümrüdden minare şeklinde bir büyük direk yaratmıştır. Sidreden yüksekliği yetmiş bin fersahdır. Direğin başında beyaz inciden bir büyük kubbe ve bu kubbe üzerinde tavus kuşu şeklinde üstünde çeşitli cevherlerin renklerinin bulunduğu bir melek yaratmıştır. Bu meleğin bin beş yüz kanadı ve her bir kanadında yüz bin teleği vardır. Her telek üzerinde yeşil yazıyla yazılmış üç satır vardır. Birinci satırda, “Bismillâhirrahmanirrahim”, ikinci satırda, “Lâ ilahe illallah, Muhammedün Resülullah”, üçüncü satırda Kasas suresinin 88. âyet-i kerimesi olan “Allah'ın zâtından başka her şey yok olucudur”, yazılıdır. Bu meleğe “arş horozu” derler. Kanatlarını açtıkça teleklerinden cennet ehlinin üzerine Allah'ın izni ile nisan yağmuru gibi rahmet iner. Beş vakit namazın vakitleri olduğunda o arş horozu kanatlarını birbirine vurup feryat ile bağırınca kanatlarının her bir tüyünden başka bir ses meydana gelip cennet ağaçlarının dallarını sabah rüzgârı gibi harekete getirir. Onun ötmesinden cennette olan huri ve gilman mesrur olup yüksek çardaklardan başlarını çıkarıp ümmet-i Muhammedin (sallâllahu aleyhi ve sellem) namaz vaktinin geldiğini birbirlerine müjdeliler ve “Şimdi hepsi ibadetle meşguldür”, derler. Allah, arş horozuna feryat etmesinin sebebinin sorduğunda, melek, “Mümin kulların Sana ibadet etmeye başladıklarında onlar için Senden rahmet isterim”, der. Allah, “Ey kuş! dünyada beş vakit namazı edâ eden kullarıma rahmet edip, cehennemden azat ederek naim cennetinin nimetleri ile onları hisseleririr, gönüllerini hoş ederim.”, buyurur. Bunun üzerine arş horozu çok sevinir (Hakkı 1999: 22-23).

5.Yıldırım ve Gök Gürlemesi

1. Bazı müfessirlerce, Melekler bağırdıkları zaman gök gürlemesinin olduğu anlatılır (Aydemir 2015:133).
2. Bazı müfessirlerce, Meleklerin kalplerinin kükremesi ya da ağlamaları neticesinde de yıldırımın ortaya çıktığı anlatılır (Aydemir 2015:133).

3. Bir rivayete göre; Gök gürültüsünü çıkaran bir melektir. Beraberinde ateşten kırbaçlar vardır. Hz. Allah'ın emriyle bulutları sağa, sola, yukarı ve aşağı götürür. Hz. Allah ne zaman ki meleğe emrederse işte o zaman melek kırbacı ile buluta vurur ve gök gürlemesi olur, derler (K 1).

6.İblis - Şeytan ve Cin

1. Allah, ateşin yalazından önce, Mâric isimli bir erkek yarattı. Sonra ondan da Mârice adlı bir kadın yarattı. Bunlardan bir oğlan doğdu, adını Cin koydular. Bütün cinler onun neslinden türedi, hatta İblis de onlardandır. İblis'in, Cân kavminden bir karısı vardır, adı Lehya'dır. Allah, Cân kavmini dünya semasından yeryüzüne indirdi. Bunlar uzun yıllar ibadetle meşgul oldular. Bir süre sonra, Allah'a asi oldular. Bunun üzerine yeryüzü feryat ederek şöyle dedi: "İlahî! Beni yarattın, benim üzerime sana asi olanları mı yerleştirdin?" Allah yeryüzüne şöyle buyurdu: "Ey yer! Ben onlara kendi cinslerinden peygamberler göndereyim. Bu kavme sekiz yüz peygamber gönderdi, hepsini şehit ettiler. Allah, içlerinde İblis'in de bulunduğu Cân oğullarına, gökten yere inerek cinnîlerle savaşmalarını emretti. Onlar da gökten inip savaştılar. Allah, gökten yere ateş gönderip hepsini yakıp helak etti. Cân'ın çocukları ve İblis yeryüzüne yerleştiler. İblis yeryüzünde o denli ibadet etti ki Allah, onu birinci kat semaya çıkardı. Bin yıl da burada ibadet etti. Allah, Âdem Peygamber'i yaratıp bütün meleklerle, Âdem Peygamber'e secde etmelerini emretti. Onlar da secde ettiler, ama İblis secde etmeyerek lanetlendi ve huzurdan kovuldu (Yazıcıoğlu 2015:52).
2. Hasan Basri şöyle demiştir: İblis, yedinci kat semada beş yüz bin sene ibadet etti ve bin yıl da cennetin hazinedarı oldu. Cennetin kapısında şöyle bir yazı gördü: "Allah'a yakın olan kullardan biri, Allah'ın kendisine emrettiğine itaat etmeyecek ve Allah'a asi olacak." Allah da o kulu huzurundan kovacak ve ona lanet edecek. İblis bu yazıyı görüp şöyle dedi: "Yâ Rabbi! Bana izin ver de o kula lanet edeyim." Allah izin verdi ve İblis bin yıl lanet okudu. Halbuki o asi ve kovulmuş kul kendisiydi. Kendi kendisine lanet etmiş oldu (Yazıcıoğlu 2015:52).
3. İblis, Allah'ın kendisinden daha üstün bir varlık yaratacağını öğrenince bunu yere haber verdi. Cebrail toprak almak üzere yere inince yer, Cebrail'e, "Allah hakkı için benden toprak alma." diye yalvardı. Cebrail bir şey almadan göğe çıktı. Sonra Allah, Mikâil'e aynı şekilde emretti. Yer ona da aynı şekilde mukabele edince o da toprak alamadan göğe çıktı. Ondandır Allah, Azrail'e emretti. Yer ona da aynı şeyi söylediysede Azrail, Allah'ın emrini yerine getirmeyi daha uygun bulduğundan, buna aldırmaııp yerden bir avuç toprak alarak makamına yükseldi. Yüce Allah, neler olduğunu sorunca Azrail, yerin kendisine söylediklerini anlattı. Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu: "Senin getirdiğin topraktan bir insan yaratacağım ve sen de acıma duygusu az olduğundan, bunların ruhunu alma işini sana vereceğim." dedi (Yazıcıoğlu 2015:53).

4. Bir rivayette İblis şöyle konuştu: “Yâ Rabbi! Bunların olacağı senin ilminde mevcuttu, hiç olmazsa bana kıyamete kadar mühlet ver.” Allah, “Mühlet verdim, bu zaman zarfında ne istiyorsan yap.” buyurdu. İblis, “Yâ Rabbi! Beni yeryüzüne indiriyorsun, ben nerede oturacağım?” dedi. Allah, “Mezbelelik ve çöplükler senin meskenindir.” buyurdu. İblis yeniden, “Yâ Rabbi! İnsanoğluna peygamberler ve kitaplar verdin, bana da kitap gerek.” deyince Allah şöyle buyurdu: “Boş ve faydasız sözler, saçma şiir ve hicivler senin kitabındır.” İblis, “Peki benim elçilerim olmayacak mı?” deyince Yüce Allah, “Cadılar, kâhinler, sihirbazlar senin elçilerindir.” buyurdu. İblis tekrar, “Hani benim evim?” dedi. Allah da onun evinin hamamlar olduğunu söyledi. Sonra İblis, “Çığırkanlarım nerede?” dedi. Allah, “Senin çığırkanların, ölümlerin arkasından bağıra çağıra ağıt yakanlardır.” buyurdu. İblis, ne yiyip içeceğini sorunca Allah, “Benim adım anılmadan (besmele çekilmeden) yenilip içilen her şey senin yiyeceğin olsun.” buyurdu. İblis bu kez de içkisinin ne olduğunu sordu. Allah buyurdu: “Sarhoş eden bütün içecekler senin içkin olsun.” İblis (lanet üzerine olsun) tekrar sordu: “Hani benim meclislerim, oturup kalkacağım yerler?” Allah şöyle buyurdu: “Sokaklar, çarşı pazarlar senin meclisin olsun.” Bu sefer İblis, “Benim işaretim nerede? Ben ne giyecek, neyle bileceğim?” diye sordu. Allah da şöyle buyurdu: “Benim lanetim gazabım senin üzerine olsun.” Allah, İblis’e on bela verdi:

1. Mağdur oldu,
2. Cennetten kovuldu,
3. Suretini değiştirdi,
4. İsmiğini değiştirdi,
5. Sapıkların ve cahillerin önderi oldu,
6. Lanetlendi,
7. Marifetten (ilahî bilgilerden) mahrum etti,
8. Tövbesini asla kabul etmedi, yani İblis asla tövbe etmedi,
9. Rahmetten mahrum oldu,
10. Cehennemliklerin hatibi oldu (Yazıcıoğlu 2015:64-65).

5. Vehb bin Münebbih şöyle demiştir: Ben Peygamber’den işittim ki şöyle buyurdu: Yaratıklardan Allah’ın ilk yarattığı şey devlerdi ki onlara Cân derler. Kumların sayısı kadardır. Onların oturduğu yer havada oldu. Allah onları yedi bin yıl bu cihana hâkim ve sahip kıldı. Bundan sonra Allah, Cân’dan Cin’i yarattı ki İblis onlardandır. Leyyâ Bint-i Ravhân ve Selsâyil, Cân oğludur. İblis’in adı Süryani dilince Azazil ve Arap dilinde Haris idi. İblis (Allah’ın laneti onun üzerine olsun) evlendi. Bu evlenişten karınca, örümcek ve çekirge, kuş biçiminde sayısız ve hesapsız evlat doğdu. Bunlar, kırlarda ve dağlardaki kovuklarda, ormanlarda, yollarda, viranelerde, fırınlarda, kuyularda, küllüklerde, su yollarında otururdu. Sonra Cin kavmini Allah gökte oturttu. Onlara itaat etmeyi, ibadet eylemeyi emir buyurdu

ve Allah gökteki meleklerle: “Ben”, diye buyurdu, “iki konak, iki ev halk ettim. Biri rahmetimendir, birisi de gazabımdan, kızgınlığımdandır. İkisine de bakın.” O zaman melekler de cehenneme baktılar. Orada türlü türlü azapları gördüler: “Yâ ilâhi!” diyerek sordular. “Bu evi sen kimler için yaptın? Kimler için yarattın?” O zaman Allah’ın izni ile cehennem cevap verdi: “Ben, şu inatçı kâfirler için ki, Allah’ın peygamberlerini ve kitaplarını yalanlarlar!” Melekler sonra cennete baktılar. Oranın türlü sefaalarını gördüler. O zaman: “Yâ Rabbi!” dediler. “Bunları kimler için yarattın?”

Allah meleklerle cevap versin diye, cennete emirde bulundu. Sonra cennet meleklerle şu karşılığı verdi: “Müminler felâhi, kurtuluşu mutlaka bulmuşlardır. O müminler ki, namazda huşu içindedirler.” Bundan sonra melekler, Allah’ın bu yeni konaklama yerleri için bir başka yaratık yaratacağını ve o güne kadar yaratılmış olanlardan daha faziletli kılıp melekleri ona secde ettireceğini anladılar.

Vehb bin Münebbih der ki: Gökler; yeryüzüne karşı iftihar duyup: “Rabbimiz, bizi senin üzerine üstün, yüce kıldı. Bizi meleklerle mesken eyledi. Arş, kürsü, güneş ve ayı, yıldızları rahmet hazinelerini bizde oturttu. Onları kudreti ile bizden indirdi.” dediler.

Gök böyle söyleyince yer de şöyle dedi: “Yâ İlâhi! beni suyun üstüne döşedin. Ağaçların, bitkilerin, ırmakların damarlarını bende yarattın. Sırtımda dağları karar ettirdin, yerli yerine koydun. O dağlarda türlü türlü bitkileri yarattın. Bunları kimler için halk ettin ki gök benim üstüme ululanıyor?”

Yer, böyle deyince Allah şöyle buyurdu: “Ey yer! Sen sakın ol. Şikâyet etme. Ben Halikim! Yararıcıyım. Senin derinin üstünde, onun dış yüzünde eşi, benzeri olmayan, güzel bir suret yaratsam gerek. Ona akıl, anlayış gücü ve dil verip her şeyin isim bilgisini, adını öğreteyim. Sözlerimi onlara bildireyim. Senin içini, dışını onlarla doldurayım. Ey arz! Ey yer! sen de bununla göğün üzerine göğsünü kabart.”

Bundan sonra Can kavmi de yeryüzüne inmeyi Allah’tan dileyip şöyle dediler: “Yâ Rabbi! bizi yeryüzüne indir.”

Allah da izin verdi. İbadet etmelerini buyurdu. Bunlardan ant aldı. Canlar bu ant gereğince Allah’ın buyruklarına aykırı hareket etmeyeceklerdi. Sonra yer toparlığına indiler. Yetmiş bin kabile, boy olarak nice müddet Allah’a ibadet eylediler. Fakat bundan sonra Hak yolundan ayrıldılar. Günaha girmeye başladılar. İş böyle olunca yer (arz) bunlardan şikâyetçi oldu ve “Yâ Rabbi”, dedi, “benim üstümde bunlar gibi asiler olmaksızın üstümü bomboş kılsan daha iyi olur!” dedi. O zaman Allah da yere vahiy yolu ile: “Ey yer! (Ey arz!) Sen sakın ol. Bunlardan peygamber göndereyim!” diye buyurdu.

Kabul Ahbar (Allah ondan razı olsun) der ki: En önceki nebi (ki Can kavminden gönderilmişti) onun adı Âmir bin İmran’dı. Onu öldürdüler. Sonra Saik bin Bâik adlı

Peygamber gönderildi. Onu da öldürdüler. Bunlardan sekiz yüz nebi gönderildi. Sekiz yüz yıl içinde de hepsini öldürdüler. Onlar vakta ki Resullerini yalanladılar. Allah, Cin oğullarına (ki İblis onlardandı) şu buyruğu verdi: “Yeryüzüne inin, bu günahkârlarla savaşın, kavga edip yeryüzünden bunları atınız, gideriniz!” dedi. Günahkârları bir araya topladı. Üstlerine Yüce Allah ateş gönderdi. Hepsini yaktı. İblis de Cin kavmi ile yeryüzünde oturup Allah’a ibadet eyledi. İblis’in ibadeti bütün Cin kavminden fazlaydı. Bundan ötürü Allah İblis’i dünyanın göğüne kaldırdı. İbadetinin çokluğundan dolayı da onu ikinci göğe yükseltti. İblis, orada da nice ibadetlerde bulundu. Bu ibadetinden ötürü de tâ yedinci göğe kaldırıldı. Ondan sonra, İblis, üç bin yıl cennetin hazini yani muhafızı, bekçisi oldu. Fakat Cin tayfası da Allah’a isyan etti. Allah’da onları azledip, arzın yüzünü perilere verdi. Onlarda beş bin yıl cihana hükmettiler, egemenlik yaptılar. Onlarda azledildi. Yeryüzü meleklerle verildi. Onlarda beş bin yıl hükmettiler. Onların ulusu Can idi. Sonra Can kavmi sürüldü. İblis oraya gönderildi. Allah onları fesattan yasaklasın diye İblis’i onlara ulu kıldı. İblis, Can kavmini sürünce, kendisi bu cihana padişah oldu. Gönlüne kendisini beğenmişlik geldi ve: “Benim gibi kim olabilir ki dilersem gökte, dilersem yerde olurum! Hem de bunca melekler benim hükmüm altındadır!” dedi. Fakat, Allah onun gönlünde olanı biliyordu. Âdem’i yarattı. Bu dünyayı Âdem’e ve evlatlarına sundu. İblis’e de lanet kıldı. Onu dergâhından sürdü, kovdu (Taberi :12-15).

6. Ebü'd-Derda, Allah’ın cinleri yılan ve köpek şeklinde; yeryüzünde yürüyenler, havada uçanlar, itaat etmediklerinde azaba uğrayanlar, ibadet ettiklerinde sevap alanlar şeklinde üç grup olarak yarattığını bildirmektedir (Arpaguş 2015:377).

7. Kavimler

7.1. Âd Kavmi

1. Âd kavmi, kıtlığa tutulduktan sonra yağmur duasında bulunmak üzere Mekke’ye adamlar göndermek hususunu görüştüler ve Kayl İbn Ayr, Lükaym İbn Hezal İbn Hüzeyl, Ukayl İbn Zidd İbn Âd el-Ekber ve Mersed İbn Sad İbn Ufeyr’den mürekkep bir heyet gönderdiler. Mersed mümin idi, fakat o müslümanlığını arkadaşlarından saklıyordu. Bu delegelerden her biri, yanlarında kendi boylarından bir grup bulunduğu halde yola çıktılar. Böylece sayıları yetmiş buldu. Adamlar Mekke’ye geldiklerinde Muâviye İbn Bekr’in evinde misafir oldular. Muâviye, Harem’in ve Mekke’nin haricinde otururdu. Onları evine alarak saygı gösterdi. Çünkü gelenler, onun dayıları ve damatları idiler. Muâviye’nin kız kardeşi olan Hüzeyle Binti Bekr, Lükaym ile evli idi. Hüzeyle’nin anası Kehle de el-Hayberî’nin kızıdır. Hüzeyle’den, Amr, Amir ve Umeyr adlarında oğulları olmuştu. Bunlar, Mekke’de dayıları Muâviye İbn Bekr ailesinin katında yaşıyorlardı. Bunlardan yetişen nesiller, Ad-i Ulâ (İlk Ad’ler) adıyla anılmıştır.

Muâviye’nin evine inen heybet onun evinde bir ay kaldı. Onlar, bu bir ay içinde içki içiyor ve Muâviye’nin “Ceradetan” adıyla anılan iki cariyesi de şarkılar söyleyerek onları

eğlendiriyorlardı.

Heyet bir ay da Mekke'ye çekilmiş, bir ay da Muâviye'nin evinde kalmıştı. Onların, uzun müddet evinde kalarak eğlenmeleri, Muâviye'ye zor geldi. Halbuki kavimleri onları katlanmakta oldukları kıtlık belasından kurtulmak maksadıyla Mekke'ye gidip yağmur duasında bulunmaya memur etmişlerdi. Muâviye kendi kendine: “Dayılarım, damatlarım mahvoldu. Bunlar ise, benim evimde eğleniyorlar. Bunlar benim misafirlerimdir. Kendilerine ne gibi bir muamelede bulunacağımı bilmiyorum. Memur oldukları yağmur duasına gitmek üzere, evimden ayrılmalarını söylemeye de utanıyorum. Söylersem onlar, evimde kalmalarını arzu etmediğim düşüncesine kapılabilirler. Halbuki arkalarında kalan kavimleri kıtlıktan, susuzluktan mahvolup gidiyor.” diye düşündü veyahut buna benzer sözler söyledi.

Muâviye misafirlerinin bu halini, şarkı söyleyen Ceradetan'a anlattı. Onlar: “Sen bir şiir yaz. Biz bu şiirleri okuruz, onlar da şiirlerin kim tarafından tertip edilmiş olduğunu bilmezler. Bu şiirin onları harekete getirmesi ümit olunur.” dediler. Muâviye de onların tavsiyesiyle şiiri söyledi:

“Ey Kay! Yazıklar olsun sana! Yerinden kalkta Allah'tan iste, Allah'ın bize bulutlardan yağmur yağdırması ümit olunur. Bu yağmur, Âd topraklarını sular. Çünkü Âd kavmi, son derece susamış oldukları için söz söyleyemeyecek bir halde geceyi karşıladılar. Yaşları ilerlemiş olan ihtiyarların ve genç yaşta olanların bu ağır hale dayanabilecekleri ümit edilmez. Onları kadınları hayırlı ve mesut idiler. Şimdi ise zorluk ve mihnetler içinde geceyi karşıladılar. Yırtıcı hayvanlar, Âd kavminin oklarından korkmadan ve sakınmadan, açıkça onların yurtlarına saldırmaktadır. Siz ise burada gündüz ve gece keyf ve safa içindesiniz. Bir kavim tarafından gönderilen heyet arasında, Allah sizi en çirkin heyet eyledi. Siz selam ve dua ile karşılanmayın.”

Muâviye tarafından tertip edilen bu şiiri, öteki iki şarkıcı cariye okudu. Adamlar, iki cariye tarafından okunan bu şiiri işittikten sonra birbirlerine: “Kavmimiz, bizi başlarına gelmiş olan şu kıtlık belasından kurtarmak maksadıyla, yağmur duasında bulunmak için göndermişti. Siz yağmur duasında bulunmayı geciktirdiniz. Haydi, şu hareme giriniz de kavininiz için yağmur duasında bulununuz.” dediler. Mersed İbn Sad İbn Ufeyr onlara: “Allah adına and içerek teyit ederim ki, yağmur duasında bulunmakla Allah size yağmur yağdırmıyacaktır. Fakat, peygamberinize itaat ve iman edip tevbe ederseniz yağmur yağacaktır.” dedi. Ve böylece de İslam dininde olduğunu açığa vurdu. Muâviye İbn Bekr'in dayısı Cülhüme bu sözleri işitince, O'nun Hud Peygamber'in dinini kabul edip iman etmiş olduğunu anladı ve şu şiiri söyledi:

“Ey Sad'ın babası! Sen şeref sahibi ve saygı değer bir kavimdensin. Anan da Semud kavmindendir. Biz dünyada yaşadığımız müddetçe sana uyacak ve senin arzunu yerine getirecek değiliz. Sen bizi Rıfd, Remi, es-Semud ve es-Süda putlarına tapmaktan mı

alıkoymak istiyorsun? Senin sözünle saygılı ve doğru fikirli olan atalarımızın dinini bırakarak Hud Peygamber'in dinini kabul edecek değiliz.”

Adları geçen bu dört put onları ilahları idi. Cülhüme bundan sonra Muâviye İbn Bekr'le onun babası Bekr'e: “Siz Mersed'i tevkif ediniz ki, bizimle birlikte Mekke'ye dönmesin. Çünkü O, Hud Peygamber'in dinini kabul edip bizim dinimizi bırakmıştır.” dedi. Bundan sonra onlar, Âd kavmi için yağmur duasında bulunmak üzere Mekke'ye gittiler. Mersed İbn Sad da Muâviye'nin evinden çıkarak, Allah'a dua da bulunmadan önce onların arkalarından yetişti. Mersed, Harem'e geldikten sonra, Âd'ın mümessilleri de orada duada bulunurken yüce Mevlaya şöyle dua etmeye başladı: “Ey Rabbim! Yalnız benim kendi dileğimi kabul eyle. Beni Âd kavminin duasından hiçbir şeye karıştıрма!”

Kayl İbn Asr, Âd kavmi heyetinin başkam idi. Âd kavmi mümessilleri: “Ey Rabbimiz, Kayl'e (başkanımıza) dilediklerini ver. Bizim senden dilediklerimizi de onun diledikleri ile birlikte kabul et” diye dua ettiler. Lokman İbn Âd, onlarla birlikte yağmur duasına gitmeden arkada kalmıştı. O, Âd kavminin ulusu idi. Âd kavminin adamları yağmur dualarını tamamladıktan sonra Mersed: “Ey Rabbim! Ben ihtiyacım için dilekte bulunmak üzere tek başıma geldim. Dileğimi kabul eyle!” deyi dua etti. Kayl İbn Asr, dua ettiği vakit: “Ey ilahımız! Eğer Hud hak Peygamber ise bize yağmur yağdır. Çünkü biz mahvolduk.” diye Allah'a yakardı. Bundan sonra Allah; biri beyaz, diğeri kırmızı, üçüncüsü siyah olmak üzere üç bulut yarattı. Bulutlardan: “Ey Kayl! Kendin ve kavmin için şu bulutlardan birini seç.” diye bir sada geldi. Kayl: “Bu bulutlar arasında suyu en çok olanı siyah bulut olduğu için ben siyah bulutu seçtim.” dedi. O sırada Hafiften şu ses işitildi: “Sen her şeyi ince kül haline getiren bulutu seçtin. Bu bulut Âd kavminden kimseyi sağ bırakmayacaktır. Babaları da, oğulları da mahvedecektir. Ancak hak dinini kabul etmiş olan Benu Levziyye sağ kalacaktır.” Benu Levziyye, Lukaym İbn Hezal bin Hüzeyle İbn Bekr oğullarıdır. Hüzeyle, Bekr'in kızıdır. Onlar dayıları yanında Mekke'de yaşıyorlardı; Âd kavmi topraklarında değildiler.

Bunlar, “Âd-i Ahire” (sonuncu Âd'lar)'dır. Âd kavminden sağ kalanlar bunların neslindedir. Rivayet edildiğine göre Allah, Kayl İbn Asrın seçtiği siyah bulutu içindeki felakete birlikte Âd kavmi üzerine gönderdi. Bu bulut, El-Mugîs adlı ova tarafından geliyordu. Onlar bu bulutu gördüklerinde sevinerek: “İşte bu, yağmur yağdıran buluttur.” dediler. Allah, Mukaddes kitabında bu münasebetle şöyle diyor: “Vaktaki onu, vadilerine yönelerek gelen bu bulut halinde görmüşlerdi. Dediler ki: “Bu bize yağmur verici bir buluttur.” Hud: “Hayır, bu çarçabuk gelmesini arzu ettiğiniz şeydir; rüzgârdır ki, onda elem verici bir azap vardır. O, Rabbinin emri ile her şeyi helak edecektir...”

Bu bulutda neler bulunduğunu ilk anlayan bir kadın olmuştu. Rivayete göre bu kadın Âd kavminden olup, adı Mehded idi. O, bu bulutun bir rüzgârdan ibaret olduğunu bilmiş, bu hali gördükten sonra bağırarak kendini kaybetmiş ve yere düşmüştü. Ayıldıktan sonra

kendisinden: “Ey Mehded, neler gördün?” diye sorduklarında: “Bir rüzgâr ve bu rüzgârın içinde parlayan ateş parçaları gördüm. Bu bulutun ön tarafında bulutu sürükleyip getiren adamlar vardı.” diye cevap vermiştir. Allah kitabında anlattığı gibi, bu azap bulutunu yedi gün, sekiz gece onlara musallat etti. Bu bulut, Âd kavminden kimseyi bırakmadan hepsini helak etti. Rivayet edildiğine göre, Hud ile ona iman edenler bir ağıla çekilmişlerdi. Onlara bu azaptan bir şey isabet etmiyor, tersine bundan haz duyuyorlardı. Yağan taşlar Âd kavmini kırıp geçiriyor ve parçalıyordu. Âd kavminin mümessilleri, Mekke’den ayrılıp Muâviye İbn Bekr ile babasının evlerine dönerek oraya indiler. Onlar Muâviye’nin evinde iken biri, mehtaplı bir gecede devesine binerek yanlarına geldi ve Âd kavminin helak olduğunu haber verdi. Ondaki: “Oradan ayrıldığın vakit Hud ile O’na uyanlar nerede bulunuyorlardı?” diye sorduklarında: “Deniz sahilinde idiler.” diye cevap verdi. Onlar adamın bu sözlerine inanmaz gibi bir tavır takınmışlardı. Bekr’in kızı habercinin sözünü işittiğinde; “Kabe’nin Rabbi adına and içerek doğru söylediğini teyit ederim.” dedi.

Muâviye İbn Bekr’in kardeşi Mesud İbn Yağfir de onların yanında bulunuyordu. Rivayete göre, Mekke’de dua ettikleri vakit Mersed İbn Sad ile Lokman İbn Ad da Kayl İbn Asra: “Size bütün istedikleriniz verilmiştir. Fakat ebedî hayat sürmek imkânsızdır. Ölümden kurtulmak yoktu.” denildi. Mersed İbn Sad: “Ey Rabbim, bana iyiliği ve doğruluğu ihsan et!” diye dua etti. Ona dilediği verildi. Lokman İbn Ad: “Bana uzun ömür ver.” diye dua etti. Ona: “Kendin için istediğini seç, fakat ebedî hayat sürmek yoktur; ömrünü tayin etmek üzere şu iki şıktan birini seçeceksin: Ya yağmurdan başka hiçbir şey bulaşmayan bir dağda bulunan bozumca, kızıl koyun tezeğinin bekası müddetince veyahut yedi kartalın ömrü kadar yaşamaktan birini tercih edeceksin. Seçtiğin kartal öldükçe, biri arkasından diğeri olmak üzere yedi kartal seçersin.” denildi. Lokman bu kartalları seçti. İddia edildiğine göre Lokman, yedi kartal ömrü kadar uzun ömürlü olmuştur. O, yumurta içinden çıktığı gibi bir kartal yavrusu alıyor, kuvvetli olduğuna göre erkek yavru seçiyordu. Bu kartal öldükten sonra diğeri seçerek yediye kadar böylece hareket etti. İddiaya göre her kartal seksen yıl yaşıyordu. Yedinci kartala gelince kardeşinin oğlu: “Ey Amca! Senin ancak şu kartalın ömrü kadar ömrün kaldı.” dediğinde Lokman: “Ey kardeşimin oğlu, bu Lübed’ dir” cevabında bulundu. Lübed, onların dilinde “dehr” (uzun zaman) manasına gelirdi (O sonuncu kartalına bu adı vermişti). Bu kartalın son günleri geldiğinde kartallar dağın tepesinden uçtu iseler de, Lokman’ın Lübed’i yerinden kalkmadı (dağın başında kaldı). Lokman’ın kartalları kaybolmuyorlar, O ancak kartalı tayin ediyordu. Lübed diğer kartallarla birlikte yerinden kalkmayınca Lokman kartalına ne olduğunu anlamak üzere dağa tırmandı. Lokman kendinde zayıflık ve gevşeklik hissetti. Bundan önce kendisinde böyle bir hal görmemişti. Dağın tepesine çıktığında kartalının yere yuvarlanmış olduğunu gördü ve: “Ey Lübed, yerinden kalk!” diye seslendi. Lübed, yani kartal yerinden kalkmak istedi ise de kalkamadı. Kuşun yelekları soyularak yere yuvarlandı. Lübed’de Lokman’da öldüler.

Kayl İbn Asr’a da: “Sen de arkadaşların gibi, kendin için bir şey seç.” denildiğinde O: “Ben

kavminin başına gelen hali istiyorum.” dedi. Ona: “Kavmin helak oldu.” denildiğinde O: “Ben bundan çekinmem, ben onlardan sonra yaşamak istemem.” dedi. O’na da, Âd kavmine inen azap indi. O da helak oldu (Tebari :151-159; İbn Kesir 2011:208-228; Aydemir 2015:138-145).

2. İbnü Cerir et-Taberî’nin, Haris İbn Hassan el-Bekri’den rivayeti de şöyledir: “Ben Allah elçisi Hz. Muhammed’in katına gelirken, Rebze denilen mevkide bir kadının yanından geçiyordum. Kadın: “Beni hayvanına bindirerek Allah Resulünün yanına götürmez misin?” dedi. Ben de, O’nu hayvanıma bindirerek Allah Resulünün katına götürdüm. Medine’ye geldim. Camiye girdim. O zaman Peygamber minberde bulunuyordu. Bilal kılıcını kınından çıkarmış bir halde (Hz. Muhammed’in yanında) duruyordu. Siyah bayraklar yükselmişti. Ben “Ne var?” diye sorduğumda: “Amr İbnü’l-As gazadan döndü.” diye cevap verdiler. Allah’ın Rasulü minberden indikten sonra kapısına geldim. Yanına girmek üzere izin istedim. Müsaade etti ve ona “Ey Allah’ın Resulü, Benu Temim’den bir kadın benden, hayvanıma bindirerek katına getirmemi rica etmişti; o kadın şimdi kapımızdadır.” dedim. Allah’ın Rasulü: “Ey Bilal! ona müsaade et; girsin.” dedi. Hz. Peygamber benden “Benu Temim ile aranızda bir şeyler oldu mu?” diye sordu. Ben de: “Evet, iki arada cereyan eden savaşta onlar yenildiler.” diye cevap verdim. “Onlarla aramızda Dehnâ çölünü sınır yapmak imkânını sağlasaydın, iyi olurdu.” dedim. Ben bu sözleri söylerken öteki kadın: “Ey Allah’ın elçisi! Sana zarar veren kimseler nelere mecbur edilirler.” diye aleyhimde söz söylemeye başladı. Ben de ona: “Seninle benim halim, kendisiyle birlikte bıçağım da getiren keçiye benzer. Seni hayvanıma alarak buraya getirdim. Şimdi hasım olarak mı karşıma çıkacaksın?” dedim. “Ben Âd mümessilleri gibi olmaktan Allah’a sığıyorum.” dedim. Hz. Peygamber benim bu sözümü işittiğinde: “Âd mümessilleri nedir?” diye sordu. Ben de: “Ehlinden ve iyi bilen kimseden sordunuz.” diyerek anlatmaya başladım: “Âd kavmi, kıtlık ve açlığa tutulunca yağmur duasında bulunmak üzere Mekke’ye mümessiller göndermişti...

... Haris sözüne devam edip: “Ey Allah’ın elçisi, bana söylediklerine göre Allah onlara işte bu yüzüğün içinde geçecek kadar rüzgâr göndermişti.” dedi (Aydemir 2015:145-146).

3. Hud Peygamber dünyaya teşrif edince her tarafından (Muhammed aleyhisselamın nuru senin alınıdadır) diye sesler gelirdi. Putları kırmak, kâfirleri öldürmek, küfür ateşlerini söndürmek ona müyesser oldu. Allah onu Âd kavmine gönderdi. Bu kavmin insanları, uzun boylu, ağır cüsseli ve çok kuvvetli idiler. Altmış metre boyları vardı. Ayaklarını kuvvetlice taşa vursalar dizlerine kadar gömülürdü. Âd, Sam’ın torunudur. Çocuk ve torunlarına Âd kavmi demişlerdir. Bunlar putlara ibadet ederlerdi. Allah bunlara Hud aleyhisselamı gönderdi. Elli yıl davet etti. Dinlemediler. Az kimse imana geldi. Bunlar da kâfirlerin korkusundan imanlarını gizlerlerdi. Kâfirler Hud aleyhisselamı öldürmek istediler. İman edenlerden biri gelip haber verdi. Hud aleyhisselam müminlerin selameti ve kâfirlerin helaki için dua etti. Kabul olunup yedi sene yağmur yağmadı. Yerdeki sular kurudu. Bağ, bahçe kalmadı.

Müthiş bir kıtlık başladı. Hud aleyhisselam şefkat edip nasihat ederdi. Kabul etmezlerdi; senin sözüne biz putlarımızı terk etmeyiz derlerdi. Âd kavmi bu kıtlıktan perişan oldular. İçlerinden bir gurup kimseyi Mekke-i Mükerreme`ye gönderip yağmur istemelerini tembih ettiler. O zaman müminler ve kâfirler mühim işlerinde Kâbe-i şerife gidip ihtiyaçlarını orada isterlerdi. Kâbe-i şerifin yerinde o zaman kızıl bir tepe vardı. Civarında Amalika adında bir kavim yaşırdı. Âd kavminden gelenlerin arasında bir mümin vardı. İmanını saklardı. Gelip Hayseme adlı birinin evinde misafir oldular. Hayseme, bunların mühim bir iş için geldiklerini öğrenip kendilerine bir hizmetçi verdi. Bunlar bu yerde rahat edip yediler içtiler. Ne için geldiklerini unuttular. Bunlardan sonra yetmiş kişi daha dua için geldi. Bunlar da birinciler gibi rahata kavuşunca kavimlerinin açlığını unuttular. Ev sahibi Hayseme, bunların halini görür, fakat misafir oldukları için bir şey demezdi. En sonunda bir şiir yazıp hizmetçisine vererek misafirlere karşı okumasını emretti. Bu şiirde onların ne için geldiklerini ve kavminin açlıktan ıstırap çektiklerini işaret etti. Bunlar şiiri işitip kendilerine geldiler. Hemen oradan ayrılıp duaya başladılar. Dediler ki: “Ey Allah`ımız! Biz hastamıza şifa istemiyoruz. Borcumuzu ödemek de dilemiyoruz. Kavmimizde kıtlık var. Bize yağmur gönder.” O anda üç parça bulut görüldü. Beyaz, siyah ve kırmızı bulutlardan bir ses işitildi: “Ey Âd kavmi! Bunlardan birini seçin, dediler ki şu siyah bulutun yağmuru çoktur. Onu seçelim. Siz siyah bulutu değil, kırmızı bulutu istediniz. Kendinize bunu lâıyk gördünüz. Kavminizden bir kimse sağ kalmayacak.” diye bir ses işittiler. Allah emretti. Kırmızı bulut Âd kavminin bulunduğu yere yollandı. Onlar bunu görüp birbirlerine müjde verdiler ve “Bize yağmur yağdıracak bulut kavmimizin olduğu yere doğru gidiyor.” Dediler. Gaybdan bir ses: “O giden bulut değildir. Ateş yağdıran bir rüzgârdır. Müstehak olanlara azap yapmak istedi. Aradığımı buldu.” diyordu. Vehab bin Münebbih diyor ki, o alevli rüzgârın yeri dördüncü kat yer olup, yetmiş bin melek ancak zapt ederdi. Allah bu rüzgâra emredince melekler, “Yâ Rabbi, ne kadar rüzgâr gönderelim?” dediler. Allah Hazretleri, “Sığır burnunun deliği kadar.” buyurdu. Melekler yalvardılar ve “Ey Rabbimiz! Eğer bu kadar gönderirsek yeryüzünde bir şey kalmaz. Dağ, taş yanar yok olur.” dediler. Allah merhamet edip “Daha az gönderin.” buyurdu. Rüzgâr yerinden koptu. Yedi sene sekiz gün esti. Bu bir azap idi.

Rüzgârı ilk defa bir kadın gördü. Feryat edip yıkıldı. Kendinden geçti. Uyanınca halini sordular. “Bir rüzgâr gördüm ki içinde ateşler vardı. Bu azap rüzgârını hiç görmediğim kimseler bize doğru çekiyorlardı.” dedi. Hud aleyhisselam gökte bulutları görünce azap geleceğini anlayıp, iman edenlerle bir araya geldiler. Allah Hazretleri: “Sana tabi olanları al ve bu yerden çık.” buyurdu. Hud aleyhisselam müminlerle birlikte çıkıp تنها bir yere geldi. Dört bin kişi idiler. Bir daire çizip, “Kimse bu hududun dışına çıkmasın.” buyurdu. Bu suretle rüzgârdan emin oldular. Bir rivayette bunlar bir adaya gittiler. Azap rüzgârı kâfirlere ateş getirirken, bunlara misk ve anber kokusu getiriyordu. Âd kavmi mallarını alıp bu yerden kaçımağa başladılar. Allah bunlara yılanlar ve akrepler gönderip yollarını kesti. O kadar çok yılan ve akrep vardı ki geçmeye muvaffak olamadılar. Bir tepeye çıktılar.

Kadınlarını ve çocuklarını ortaya alıp kendileri el ele tuttular. Daire şeklinde durdular ve “Hud aleyhisselamın rüzgârı bize ne yapabilir.” dediler. Rüzgâr tepeden gelip çocuklarını ve kadınlarını havaya kaldırır, birbirlerine kuvvetlice çarpar ve yere vururdu. Öyle ki parça parça olurlardı. Tekrar havaya kaldırıp yere vururdu. Bunu görüp evlerine kaçtılar. Bazısı duvar altında kalıp helak oldu. Bazısını, rüzgâr evinden alıp havaya fırlatır ve yere çarpardı. Şiddetinden derileri soyulur ve parça parça olurdu. Reislerinden Halecan bin Sad isminde biri vardı. Kavminin en yaşlısı olup çok ömür sürmüş ve tecrübe görmüş idi. Kavmini alıp bir mağaraya girdi. Ağızını kuvvetlice kapadı. Beş gün sonra Hud aleyhisselam gelip, “Gördün mü kavmin nasıl birer birer helak oldu. İman etmezsen sen de bu azaptan kurtulamayacaksın.” buyurdu ise de kabul etmedi. Altıncı günü azap rüzgârı gelip teker teker hepsini helak etti. Yalnız Halecan bin Sad kaldı. Yedinci günü Hud aleyhisselam gelip buyurdu ki: “Gördün mü kavmin nasıl birer birer helak oldular. İman etmezsen sen de helak olursun. Gel iman et. Azaptan kurtul. Kavminden sağ kalanlar da senin sebebinle kurtulsunlar.” Halecan: “İman edersem Allah bana ne verir?” Hud aleyhisselam: “Cennetini verir.” Halecan: “Kavmime ne verir?” Hud aleyhisselam: “Onlar da iman ederlerse az zamanda çok evlatlar verir. Çoğalırsınız.” Halecan: “Ey Hud! Bulutun içerisinde iri yapılı ve korkunç kimseler görmüştüm. Kim onlar?” Hud aleyhisselam: “Onlar Allah’ın melekleridir. Bu işe emredilmişlerdir.” Halecan: “Eğer iman edersem, Allah kavminden ötürü bunlara kısas yapar mı?” Hud aleyhisselam: “Hiçbir padişah gördün mü ki düşmanlarının helaki için asker göndersin. Sonra da düşmandan ötürü askerine kısas yapsın?”

Halecan iman etmedi. Mağaraya girip kapısını sıkıca kapadı. Rüzgâr gelip mağaraya girdi. Halecan’ı kaldırıp yüzünün üzerine yere çarptı. Paramparça olup canı cehenneme gitti. Âd kavminden, Mekke’ye gidenler Muâviye bin Bekir’in evinde idiler. Ansızın uzaktan deveye binmiş bir kimse görüldü. Âd kavminin helakinden üç gün geçmiş idi. Yaklaşınca kim olduğunu sordular. “Ben Hud aleyhisselamın tümmetindenim. Mısır’a gidiyorum. Âd kavmi topyekun helak oldu. Hud aleyhisselam müminlerle birlikte deniz kenarına gidip kurtuldular.” dedi. Çok üzüldüler ve “Ey Rabbimiz! bizim de ruhumuzu al” dediler. Allah bunlara da rüzgâr gönderip kavimleri gibi helak oldular (Hirevî :154-157).

4. Kabul Ahbar şöyle demektedir: Hud, Yemen’de kırk yıl boyunca putperest kavmini dine davet edip, puta tapmanın batıl olduğunu söyledi. Allah, Hud’u Âd kavmine peygamber gönderdi. Hud kavmine şöyle dedi: “Allah’ın verdiği rızka nankörlük ediyorsunuz. Gelin, yüce Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim O’nun resulü olduğuma tanıklık edin. Bu şekilde Hud onları imana davet etti. Küçük bir grubun dışında kavminin çoğu küfürlerinde direndiler. Allah, onları “rîh-i akîm” denilen, yağmur getirmeyen kavurucu bir rüzgârla helak etti (Yazıcıoğlu 2015:85).

5. Nakledildiğine göre Hud kavminden kâfir olanlara şöyle dedi: Allah sizi rüzgârla helak eder. Onlar bu tehdide inanmadılar. Allah, “rîh-i akîm”den sorumlu meleğe, bir halka kadar yel çıkarmalarını ve o kavmi helak etmelerini emretti (Yazıcıoğlu 2015:85).
6. Süddî şöyle demiştir: Yüce Allah onlara yel gönderdi. Onlar bu yelin insanları, hatta develeri kuru yaprak gibi, yerle gök arasında savurduğunu görünce kaçıp mağaralara sığındılar ve mağaraların ağzını sağlam bir şekilde ördüler. Yel geldi, onları gizlendikleri bu yerden söküp helak etti. Ondan sonra Allah, leş kaldıran kara kuşlar gönderdi. Onlar, kâfirlerin leşlerini alıp denize attılar. Onlar, tabiatın ilahî yönünü kavramaktan mahrum oldukları için/tabiatçı oldukları için Hud’u inkar etmişlerdi. Nihayet, Allah onları helak ettikten sonra Hud, 150 yıl daha yaşadı. Ondan sonra dârü’l-bekâya göçtü. Mekke’de, İbrahim Peygamber’in makamının (makâm-ı İbrahim’in) civarına defnedildi (Yazıcıoğlu 2015:86).
7. İbn Abbas’tan: Âd kavminden olanların en uzununu yüz zira, en kısası altmış zira idi (Aydemir 2015:145).
8. Vehb İbn Münebbih’ten: Âd kavminden olan bir kişinin başı, büyük bir kubbe ve tepeyi andırırdı; göz yuvaları ve burun deliklerinde ise sırtlanlar yavrularlardı (Aydemir 2015:145).
9. Ebu Cafer el-Bakır’dan: Âd kavminden olanların boyları uzun hurmalara benzerdi. Bunlardan biri iki eliyle bir dağı tuttuğu zaman ondan bir parça yıkar ve koparırdı (Aydemir 2015:146).
10. Hud aleyhisselam, Nuh aleyhisselamın Sam diye Arap Yarımadası’na gönderdiği oğlunun soyundan gelen bir peygamberdir(Hadramut dediğimiz bir mıntıka da şu andaki adı ile Şehriyar, Yemen havalesinde). Âd kavmi diye bir kavme yani kendi soyundan gelen bir kavme peygamber olarak gönderildi. Şimdi Âd kavmine gönderilince Hud aleyhisselam. Kavim çok zengin, çok münbit bir arazileri vardı. Fakat oldukça şımarık bir kavimdi Âd Kavmi. Hud aleyhisselam bunlara peygamberliğini, Nuh aleyhisselamın tufanını, hatta Allah’ın bütün şeylerine ne kadar anlattı ise de bunlar bir türlü şımarıklıkları yüzünden ona inanmadılar. Hatta bunlar sanatta da çok ileri gittiler. Bunlar öyle bir binalar diktiler ki, çok sağlam, hatta kayaları peynir gibi kesip ev yapacak derecede sanatkârlardı Âd kavmi. Bu kendi diktikleri binalar, şimdiki binalar gibi değil, çok sağlam binalardı. Cabu Sahra kayaları kestiler ve bunlar kendi sanatlarına çok güvendikleri için, Hud aleyhisselamın bahsettiği cennette ve cehennemde, öldükten sonra dirilmeye hiç inanmadılar. Ahirete hiç inanmadılar. Hud aleyhisselamı yalanladılar. Hayli zaman Âd kavmine, Hud aleyhisselam İslam dinini ne kadar anlattı ise de, kesinlikle kabul etmediler, çünkü arazileri çok mümbitti. Hz. Allah bunlara ceza vermeden önce yağmurlarını kesti, sularını kesti. Bunlar yağmur duası için Hud aleyhisselama gelip onun diğer inen suhurlarda anlattığı gibi Kabe’ye gidelim, yağmur duasında bulunalım dediler, ancak o, kabul etmedi. Kendi aralarından bir heyet gönderdiler. Bir rivayete göre gelen heyetler Cürüm kabilesinin

yaşadığı yerlere kadar geldiler. Dua ettiler, geri döndükten sonra duaları kabul olmadı Âd kaviminin. Hz. Allah, bunlara öyle bir bela verdi ki bütün ekinleri, bütün bitkileri birer birer kurudu. Gene inanmadılar. Suları çekildi, gene inanmadılar. Azgınlıklarına devam ettiler. Âd kavmi, dediğim gibi Hadramut yöresinde çok münbit bir arazide yaşamalarına rağmen Hz. Allah bunlara bir büyük rüzgâr verdi. Rüzgâr öyle bir kasırga idi ki yapmış oldukları evler, diktikleri ağaçlar yerle bir oldu. Hz. Allah, Âd kavmini, altını üstüne getirdi, batırdı. Âd Kavmi de on üç haneden oluşuyordu. Küçüktü, fakat çok şımarık bir kavimdi. Âd kavminde Hud aleyhisselama hiç iman eden olmadı. Ad kavmi de böylelikle harap oldu (K 1).

7.2. İsrailoğulları ve Firavun Kavmi

1. Harun ile Musa, Firavun'un katına geldiler. Musa Firavun'a: "Ey Firavun! Sana gençliğin iade edilmek, ihtiyarlamamak, devlet ve saltanatın elinden alınmamak, cinsî münasebet ve şarap tatma kudretin iade edilmek, hayvanlara binme kudreti verilmek ve öldükten sonra cennetlik olmak (olman) şartıyla bana iman eder misin?" dedi. Bu sözler Firavun üzerinde iyi bir tesir bıraktı ve: "Haman geldikten sonra dediğin gibi hareket ederim." dedi. Haman gelince Firavun: "Öteki adam gelerek bana şu şu sözleri söyledi." dedi. Haman: "O adam kimdir?" diye sordu. Çünkü bundan önce Firavun, Musa'dan sihirbaz diye bahsedirdi. Bu sefer ise Haman'ın sualine, "Musa" diye cevap verdi. Haman, Firavun'dan: "O sana neler söyledi?" diye sordu. Firavun: "Şu şu sözleri söyledi.", diye Musa'nın sözlerini hikâye etti. Haman: "Sen onun sözlerini reddetmedin mi?" dediğinde, Firavun: "Haman geldikten sonra onunla istişare eder, ona danışırım diye cevap verdim." dedi. Haman, Firavun'u acizlikle itham ederek: "Ben senin hakkında daha hayırlı düşünüyordum. İbadet edilen şey yani Rab (=put) olduktan sonra, başkasına tapan bir köle mi olmak istiyorsun?" dedi. Çünkü o, kavmini bir araya toplayıp onların karşısına çıktığı vakit onlara: "Ben sizin en büyük Rabbinizim." diyordu (Aydemir 2015: 149-150).
2. Allah, Musa Peygamber'e şu tarzda emir verdi: "...Kullarımı gece yola çıkar. Çünkü takip edileceksiniz..." İsrail oğullarının sayısı altı yüz bin kişi idi. Musa Peygamber, İsrailoğullarının artçı kollarının, Harun da öncü kollarının başında bulunuyordu. Müminler, Musa'dan: "Ey Allah'ın elçisi! Nereye gitmeye memur edildin?" diye sordukları zaman, Musa Peygamber: "Denize gitmek emredildi." derdi. Bir mümin, denize girmek istediye de, Musa Peygamber onu bu hareketten men etti. Musa altı yüz bin savaş eriyle Mısır'dan çıkmıştı. Bunların en genci yirmi, en ihtiyarı da altmış yaşını geçmemişti. Yani çoluk-çocuğu saymadan ancak yirmi ile altmış yaş arasında bulunanları saymışlardı. Musa Peygamber, İsrailoğullarını Allah'ın emri ile Mısır'dan çıkardı ve tayin edilen istikamete doğru yol almaya başladılar. Onların Mısır'dan çıkıp gitmelerinden sonra Firavun da civar şehirlere asker toplayıcı (eleman ve subay)'lar gönderdi. Ve subaylar marifetiyle toplanmış olan birliklerle birlikte, güneş doğarken onların arkalarına düştüler. İsrailoğullarını takibe çıktıkları zaman Firavun'un yanında bin tane cebbar vardı. Başlarına tac giymiş olan bu

cebbarlardan her biri bir atlı grubun komutanı idi. Firavun'un yanında yağız atlara binmiş altı yüz binlik bir ordu vardı. Firavun ordusunun öncü kollarının sayısı da yedi yüz bin kişiden ibaretti. Her asker bir ata binmişti, başında miğfer elinde de harbe vardı. Firavun da yağız bir atla bunların arkasında bulunuyordu. Bu rakama diğer renklerdeki atlılar dahil değildir. Firavun, ordusuyla beraber Musa Peygamber ve yanındakileri takibe çıktığı vakit, Firavun'un ordusunun arkasında otuz melek vardı. Başlarında (önlere) Cebrail'in bulunduğu bu otuz melek, Firavun ordusunu deniz istikametine doğru sevk ediyorlardı. Firavun ve adamları bu melekleri kendilerinden zannettiler ve bunların melek olduklarının farkına varmadılar (Aydemir 2015:151).

3. Firavun, Musa Peygamber ve İsrailoğullarının arkasından bir buçuk milyon kişilik bir ordu gönderdi. Bu ordunun içinde kolları bilezikli beş yüz melek vardı. Her melikin yanında (kumandasında) bin kişi bulunuyordu. Firavun kendisi de büyük bir dostlar grubuyla hareket etti. Musa Peygamber, İsrailoğullarını deniz kenarına iletildiği vakit onlar, Musa Peygamber'e şunu sordular: "Ey Musa, nerede bize vaat ettiğin şeyler? Önümüzde deniz, arkamızda Firavun ve ordusu!" dediler. Diğer bir rivayete göre: "Arkamızdan yetiştiler, yakalandık." diye bağırdılar. (Sonra da) Musa Peygamber'e hitaben: "Ey Musa, sen bizim yanımıza gelmeden önce, onlar bize eziyet ediyor, çocuklarımızı sağ bırakıyorlardı. Bugün sen yanımıza geldikten sonra ise, arkamızdan yetişerek bizi de öldüreceklerdir. Önümüzde deniz, arkamızda Firavun ve ordusu bulunuyor." dediler. Musa Peygamber onlara: "Hayır, Firavun size bir şey yapamayacaktır. Çünkü Rabbim benimle beraberdir. O, bana doğru yolu gösterecek ve beni koruyacaktır. Rabbinizin düşmanları öldürerek, sizi yeryüzünün halifesi yapacağım ümit ediyorum. O sizin amellerinize bakacaktır." dedi. Harun ilerliyerek denize vurdu ise de deniz açılmadı ve: "Bana vuran bu cebbar kimdir?" diye seslendi. Bundan sonra Musa gelip Harun'u; "Ebu Hâlid" künyesi ile zikretti. Asası ile denize vurduğunda, deniz yarıldı. Yarılan parçaların her biri büyük bir dağ kadardı. Bundan sonra İsrailoğullarının on iki boyunun her biri, denizde açılan on iki yola girerek ilerlediler. Yollar birbirinden duvarlarla ayrılmış gibi olduğu için, her boy, diğerini mahvolmuş sanıyordu. Musa Peygamber İsrailoğullarındaki bu hali müşahade ettiğinde Allah'a dua etti. Allah da köprüler vücuda getirdi. İsrail boyları birbirlerini görebildiler ve nihayet sağ selâmet karaya çıktılar.

Firavun, ordusu ile denize yaklaşmış olduğunu gördüğü zaman: "Denizin benden korkarak açıldığını görmüyor musunuz? O, düşmanlarımla arkasından yetişerek öldürmem için açılmıştır." dedi. Allah bunu: "Diğerlerini de oraya yaklaştırdık. Musa ile kavmini kurtardık. Fakat öbürlerini batırdık." diye hikâye eder.

Firavun, denizde açılan yolların baş tarafında bulunuyor, fakat aygırı, denize girmekten çekiniyordu. Bunun üzerine Cebrail, kösemış (tavlu) bir kırsığa binerek geldi. Aygır, kırsığın kokusunu aldıktan sonra, onun arkasından denize atıldı. İsrailoğullarının öncü kolları karaya yaklaşmış artçı kolları denize girdikten sonra, denizin dalgaları çarparak

Firavun ile ordusunu batırdı. Bu sırada Cebrail Firavun ile meşgul olarak, denizin dibinden aldığı ufak taşları onun ağzına dolduruyordu. Firavun, batmak üzere iken: “İsrailoğullarının iman ettikleri Allah’tan başka bir ilah bulunmadığına inandım. Ben de müslümanlardan oldum.” dediyse de, Allah, Mikail’i göndererek: “Önce Allah’a isyan edip azgınlardan olduğun halde, şimdi ona nasıl iman ediyorsun?” diye azarladı ve onun imanını kabul etmedi (Aydemir 2015:153-155).

4. Cebrail, Peygamberimize: “Ey Muhammed, ben iki kişiye, hiç kimseye karşı kızmadığım şekilde kızdım. Bunlardan biri İblis olup, Âdem’e secdeye yanaşmamıştı; diğeri de Firavun’dur. O, kavmine, ben sizin en büyük ilahınızım, dediği vakit ona (çok) kızdım. Firavun kendisini affettirecek bir söz söyler de Allah onu bağışlar korkusu ile denizin dibinden aldığım ufak taşların ağzına dolduruşunu bir görseydin!” demiştir (Aydemir 2015:155).
5. İsrailoğulları, Firavun’un boğulduğuna bir türlü inanamıyorlardı. Allah, Musa Peygamber’in duası ile Firavun’un ve onunla birlikte altı yüz bin Kıptî’nin naşını karaya attı. İsrailoğulları Firavun’un ellerini dudaklarını yolmaya ve gözlerini oymaya başladılar... (Aydemir 2015:155)
6. Diğer bir rivayette Firavun’un cesedini kırmızı bir öküz gibi karaya atıldığı ve İsrailoğullarının kendisine baktığı tarzında ifadeler vardır (Aydemir 2015:155).
7. İsrailoğullarının sayısı ile ilgili değişik rivayetler vardır. Bunlar ana hatlarıyla şu şekildedir:
  - 7.1 Musa Peygamber’in altı yüz bin savaş eriyle Mısır’dan çıktığı, bunların en gencinin yirmi, en ihtiyarının altmış yaşını geçmemişti...
  - 7.2 İsrailoğullarının sayısı ilgili olarak rivayet edilen altı yüz yetmiş bin kişi idi, altı yüz bin kişi idi...
  - 7.3 İsrailoğulları altı yüz bin kişi olduğu ve bunların iki yüz bini yirmi ile kırk yaşları arasındakileri teşkil ediyordu...” (Aydemir 2015:151)
8. Firavunun ordusunun sayısı ve özellikleri ile ilgili değişik rivayetler bulunmaktadır. Bunlar ana hatlarıyla şu şekildedir:
  - 8.1. Firavun ordusunun adedi sayılamıyacak kadar çoktu (sayısızdı)...
  - 8.2. Firavun Musa Peygamber’i aramak üzere yola çıktığında, kır atlara binenler hariç olmak üzere, yağız atlara binmiş yetmiş bin asker vardı...
  - 8.3. Firavun’un ordusunun sayısı, hepsi de süvari olan bir milyon altı yüz bin kişiden mürekkebt...

- 8.4. Bu bir milyon altı yüz binden, yüz bini yağız atlara binmişti...
- 8.5. Sadece yağız atlara binmişlerin sayısı sekiz yüz bin kişi idi...
- 8.6. İsrailoğullarını takibe çıktıkları zaman Firavun'un yanında bin cebbar vardı. Başlarına tac giymiş olan bu cebbarlardan her biri bir atlı grubun komutanı idi...
- 8.7. Firavun'un ordusuyla beraber Musa Peygamber ve yanındakileri takibe çıktığı vakit, Firavun ordusunun arkasında otuz melek vardı. Başlarında Cebrail'in bulunduğu bu otuz melek, Firavun ordusunu deniz istikametine doğru sevk ediyorlardı. Firavun ve adamları bu melekleri kendilerinden zannettiler ve bunların melek olduklarının farkına varmadılar.
- 8.8. Firavun'un askeri, yalnız aygırlara binmiş olup aralarında bir tane olsun kısrağ yoktu...
- 8.9. Firavun ordusunun öncü kollarının sayısı yedi yüz bin kişiden ibaretti. Her asker bir ata binmişti, başında miğfer elinde de harbe vardı. Firavun da yağız bir atla bunların arkasında bulunuyordu.
- 8.10. Firavun'un yanında yağız atlara binmiş altı yüz bin kişilik bir ordu vardı (Aydemir 152-153) ... gibi.

7.3.Res Kavmi

1. İbnü İshak'ın Muhammed İbn Kab'dan naklettiği bir habere göre; Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Kiyamet gününde insanlardan ilk kez cennete girecek olan siyahî bir kuldur. Bunun sebebi şudur: Allah bir memleket ahalisine peygamber gönderdi de, o peygambere bu şehir ahalisinden bu siyahî kuldan başkası iman etmedi. Sonra bu peygambere bir kuyu kazdılar ve Allah elçisini içine attılar. Kuyunun ağzını muhkem ve iri bir kaya ile kapattılar. Efendimiz sözüne devamla şöyle dedi: "Bu kul dağlara taşlara gider, kestiği ve topladığı odunları sırtına yüklenir pazara götürüp satar; parasıyla yiyecek ve içecek satın alır; bunları kuyunun bulunduğu yere götürür, kuyunun ağzındaki kayayı Allah'ın yardımı sayesinde kaldırır, yanında götürdüğü yiyecek ve içeceği kuyudaki peygambere sarkıtırdı. Sonra da kuyunun ağzını eskisi gibi örterdi." Efendimiz, bu halin böylece Allah'ın dilediği kadar devam ettiğini, sonra yine aynı şahsın her gün olduğu gibi odun toplamak üzere dağa gittiğini, odununu toplayıp yığdıktan sonra, sırtına yükleneceği sırada üzerinde bir ağırlık ve yorgunluk hissettiğini, bunun neticesinde uzanıp yattığını ve yedi yıl Allah'ın kendisini uyutmuş olduğunu, bu yedi yılın hitamında sıçrayarak döndüğünü ve diğer yanı üzerine uzanıp yattığını ve böylece yedi yıl daha kaldığını, toplamış olduğu odun demetini yüklenip sadece bir saat uyduğunu zannederek şehre indiğini, odununu sattığını, eskiden olduğu gibi bir miktar yiyecek ve içecek satın alıp kuyunun bulunduğu yere gittiğini, aradığı halde yerini bulamadığını; bu şahsın uykuda olduğu bu zaman zarfında bu zatın mensup olduğu kavmin görüşlerinin değiştiğini, peygamberlerini kuyudan çıkarıp imana geldiklerini ve kendisini tasdik ettiklerini anlattı.

Yine Efendimizin beyanına göre, peygamberleri memleket ahalisinden bu siyahî kulum ahvalini, nerede ve ne işle meşgul olduğunu daim sorardı. Onlar da “Bilmiyoruz.” derlerdi. Gün geldi, Allah peygamberin emanetini aldı (öldü). Siyahî kulum uykusundan uyanması, bahsi geçen peygamberin vefatından sonra oldu. Hz. Peygamber: “İşte bu siyahî kul cennete gireceklerin ilkidir.” dedi (Aydemir 2015:157-158).

2. Bir rivayette göre, Res kavmi ağaca tapan bir kavimdi. Allah kendilerine peygamber olarak Yahûza İbn Yakup soyundan bir peygamber göndermişti. Bir kuyu kazıp onu içine attılar. Bu sebepten dolayı Allah tarafından helak edildiler (Aydemir 2015:157).
3. Hanzale İbn Safvân ismindeki peygamberin gönderildiği millet Res kavmidir. Peygamberlerini öldürdüler. Bundan dolayı Allah kendilerini mahvetti (Aydemir 2015:157).
4. Şuayb ‘in gönderildiği kavim Res kavmiydi. Putlara taparlardı. Kuyuları ve mevaşileri vardı. Kendilerini İslam ve itaate davet etti; tekzip edip, azgınlık yaptılar ve peygamberlerine ezada devam ettiler ve günün birinde, örülmemiş kuyuları olan Res’in etrafında buldukları sırada orası çöktü ve yere geçtiler (Aydemir 2015:157).
5. Res kavmi, peygamberlerini öldürüp, etini yiyen bir kavimdir. Dünyada ilk defa sihir yapan bunların kadınlarıdır (Aydemir 2015:157).

7.4.Kehf Kavmi

1. Vehb İbn Münebbih’ten rivayet edildiğine göre: İsa İbn Meryem’in havarilerinden biri Kehf kavminin buldukları şehre gelmişti. Fakat şehre girmek istediği zaman ona, kapıda bulunan puta tapmak icap ettiğini söylediler. Bundan dolayı havari şehre girmeyerek civarda bulunan bir hamamda ücretle çalışmaya başladı. Hamam sahibi, havarinin çalışmaya başlamasıyla hamamda gelirin, hayır ve bereketin arttığını gördü. Havari ona samimi olarak açıldı ve dinini anlatmaya başladı. Şehrin gençleri de onunla münasebet kurarak kendisini sevdiler. Havari onlara göklerle yeryüzünün haberlerini işlerini anlattı. Bu gençler, Hristiyanlığı kabul edip iman getirdiler. Temizlikte havariyi kendilerine örnek edindiler. Havari hamam sahibine, ibadet zamanı geldiği vakit gençlerin namaz kılmasına ve ibadet etmesine mani olmamasını şart koşmuş ve hamamcı da bunu kabul etmişti. Bu sırada Hükümdarın oğlu bir kadınla hamama geldi. Havari onun bu işini kötüleyerek; “Sen bir hükümdar oğlu olduğun halde, bir yabancı kadınla hamama geliyorsun!” dedi. Bunun üzerine o, utanarak hamama girmeden geri döndü. Fakat bir müddet sonra yanında bir kadın olduğu halde tekrar hamama geldi. Havari sözünü tekrarlayıp onu azarladı ise de, bu sefer hükümdar oğlu, onun sözüne kulak asmayarak hamama girdi. Her ikisi de hamamda öldüler. Hükümdara oğlunun hamam sahibi tarafından öldürüldüğü haber verildiği zaman, hamamcı aratıldı ise de bulunamadı. Hükümdar arkadaşlarına sorduğundan gençlerin adı verildi. Onlar şehirden uzaklaşarak kendileri gibi Hristiyan olan ve çifçilikle uğraşan arkadaşlarının yanına gelip, Hükümdar tarafından takip edilmekte olduklarını anlattılar.

Yanında köpeği olan çiftçi onlara katıldı. Hepsi de geceleyin bir mağaraya sığınarak: “Geceyi burada geçirelim de yarın ne yapacağımızı düşünelim.” dediler. Fakat Allah onların kulaklarına ağırlık vererek uykuya daldırdı. Onları takip eden hükümdarın adamları, sığındıkları mağarayı keşfettiler. Fakat mağaranın önünde herkes korkuya tutulduğundan kimse içeriye giremedi. Nihayet aralarından biri; “Onları ele geçirdiğimiz takdirde öldürecek değil miyiz? Öyleyse mağaranın ağzını kapatalım da susuzluktan ve açlıktan ölsünler.” dedi. Arkadaşları da bu fikri kabul edip mağaranın ağzını kapattıktan sonra çekilip gittiler.

(Aradan uzun zaman geçtikten sonra) bir çoban mağaranın yanında yağmura tutulmuş ve ağzını açarak koyunlarını içeriye sokmak istemişti. Nihayet uğraşa uğraşa koyunlarını sokabilecek kadar bir delik açmağa muvaffak oldu. Allah, (o gün) sabahleyin onların ruhlarını cesetlerine iade etti. Aralarından birini gümüş paralarla yiyecek satın almak üzere pazara gönderdiler. Adam şehrin kapısına geldiği zaman, ahalide kendisinin alışmadığı hal-ler gördü. Tüccardan birinin yanına gelerek: “Şu para mukabilinde bana yiyecek ver.” dedi. Tüccar: “Sen bu dirhemleri nereden aldın?” diye sorduğu zaman, O: “Arkadaşlarımla dün bir yere sığınmıştık. Sabah olunca bu parayı vererek beni pazara gönderdiler.” diye cevap verdi. Tüccar: “Bu paralar falan hükümdar zamanında çıkarılmıştır.” dedikten sonra, onu hükümdarın katına götürdü. Salih bir zat olan hükümdar da ondan: “Bu paraları nereden aldın?” diye sordu. O: “Dün arkadaşlarımla şehirden çıkıp şu mağaraya sığınmıştık. Sabah olunca arkadaşlarım bu paraları elime vererek beni pazara yiyecek almak üzere gönderdiler.” diye cevap verdi ve mağarayı tarif etti. Hükümdar ondan arkadaşlarının (halen) nerede bulunduğunu sordu ve mağarada bulduklarını öğrenince hepsi birlikte oraya gittiler. O: “Mağaraya benim ilk girmeme müsaade ediniz. Sizin geldiğinizi arkadaşlarıma haber veririm.” dedi. Mağaraya girer girmez onu ve arkadaşlarını birden bire uyku bastı. Arkasından girmek isteyen herkes korktu ve kimse içeriye giremedi. Nihayet onlar, bu gençlerin bulunduğu mağaranın yanında bir kilise yapıp, onu namaz kılmak üzere mescit edindiler (Aydemir 2015:212-213).

2. İbnü Cerîr et-Taberî “Kehf ve Rakım yaranı” hakkında Amr’dan şunu rivayet eder: Bu gençler İsa Peygamber’in dininden ve İslamiyet inancı üzere idiler. Başlarındaki melik ise kâfirdi. Bunlara tapmaları için bir put gösterdi. Reddetteler ve: “Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz ondan başkasına İlah demeyiz. (Eğer dersek) o halde, and olsun ki, hakikatten uzaklaşmış oluruz.” dediler. Ravi der ki; “Onlar Allah’a kulluk için kavimlerinden ayrıldılar.” İçlerinden biri: “Babamın koyunlarını barındırdığı bir mağarası vardır. Gidip oraya gizlenelim.” dedi. Gidip mağaraya girdiler ve izlerini kaybettiler. Arkada kalanlar kendilerini aradılar. Gizlendikleri mağaraya girdikleri haber verildi. Millettaşları: “Biz bu mağaranın ağzını iyice örüp kapatalım. Başka azap ve ceza istemiyoruz.” dediler. Mağaranın ağzını örüp kapattılar. Aradan zaman geçti, Allah onlara İsa Peygamber’in dinine inanmış bir melik gönderdi. Bu melik Kehf Kavmi’nin üzerine yapılmış olan duvarı yıktırdı. (Bu olay üzerine uyanan Kehf Kavmi) birbirlerine şu gün,

yahut bir günün bir parçasında eyleştik.” dediler. Şimdi siz birinizi bu gümüş para ile şehre gönderin de baksın, onun hangi yiyeceği daha temiz ise, ondan size bir rızık getirsin.” O devrin gümüş paraları büyük idi. Yiyecek ve içecek getirmesi için birini şehre gönderdiler. Dışarıya çıkmak için mağaranın ağzına vardığında, mağaranın kapısı üzerinde tuhaf bir şey gördü. Geri dönmek istedi. Fakat sonra kararından vazgeçip gitti ve şehre girdi. Gördükleri tuhafına gidiyordu. Alış-veriş esnasında bir dirhem çıkarıp verdi. Adama baktılar ve yadırgadılar. Dirhemi de yadırgadılar ve: “Sen bunu nereden buldun? Bu, bu devrin parası değil.” dediler. Etrafına birikip sordular. Neticede adamı alıp hükümdara götürdüler. Bu kavmin ileride olacak mühim hadisleri kaydettikleri bir levhaları vardı. Bu levhaya baktılar. Hükümdar o zata macerayı sordu, o da anlattı. Bu zat ve arkadaşlarından dolayı sevindiler. O zata: “Bizi götür de arkadaşlarımı görelim.” dediler. Arkadaşlarını görmek için beraberce gittiler. Kehf Kavmi’nden olan içeriye önce girdi. Allah, o içeri girdiği esnada onların kulaklarına perde vurdu. Onların işine galip ve vakıf olanlar: “Mutlaka yanlarında bir mescit edineceğiz.” dediler (Aydemir 2015:211-212).

3. Mücahid’in rivayeti de şu şekildedir: Bana söylediklerine göre, onların bazıları çok genç olduklarından derilerinde benekli hastalık vardı. İbnü Abbas der ki: “Kehf Kavmi devamlı olarak gece ve gündüz Allah’a ibadet ediyorlar, ağlıyorlar ve Allah’tan yardım talebinde bulunuyorlardı. Bunlar sekiz kişi idiler. Aralarında en büyüğünün ve hepsinin namına söz söyleyenin adı Meksemîna idi. Diğerlerinin adları ise; Mahsîmilîna, Yemlîhâ, Martûs, Keşûtûş, Bîrunes, Dinemus, Yetuns, Kalûs’tur.

Dekyanus kasaba halkını, putlara tapmak ve onlara kurban kesmek için toplatınca, bu gençler ağladılar, sızladılar ve Allah’a şu tarzda duaya başladılar: “Ey yer ve göklerin Rabbi olan Allah’ımız! Biz asla senden başkasına yalvarmayız. (Eğer yalvarırsak, o takdirde bizler) and olsun ki, hakikatten uzaklaşmış oluruz. Mümin kullarından bu fitneyi kaldır. Belayı onlardan uzaklaştır. İnanmış kullarına yardım et! Çünkü onlar, sana açık ibadetten men edildiler, gizli ibadet eder hale geldiler. Bunun için sağa sola gizleniyorlar. Sana açıkça ibadet edebilmeleri için onlara yardımını gönder!”

Kehf Kavmi bu vaziyette iken, halkı putlara tapmaya ve onlara kurban kesmeye zorlayan kâfirlerin ileri gelenlerinden biri, Kehf Kavmi’nin bu uzletinin farkına vardı. Aralarında konuştular, Kehf Kavmi namazgâhlarında halktan ayrı bir hayat sürüyorlar, Allah’a ibadet ve yalvarma ile vakit geçiriyorlar ve Dekyanus ismindeki zalim hükümdara şikâyet edilecekleri anı bekliyorlardı. Halkı dinsizliğe zorlayan kâfirler gidip Kehf Kavmi’nin namazgâhına girdiler. Onları, Dekyanus’un fitnesinden kurtarması için Allah’a yalvarır, ağlar, tazarru içinde ve yüz üstü secde vaziyetinde buldular. Kâfirlerin ileri gelenleri onları görünce: “Hükümdarın emrinden böyle ayrılıp uzaklaşmanızın sebebi nedir? Haydi ona!” dediler. Kehf Kavmi onların sözüne aldırmaıyıp, bildiklerinde devam ettiler. Ve hükümdarın huzuruna gitmediler. Onların yanından çıkan kâfirler doğruca hükümdarın yanına varıp durumu anlattılar (Taberi :384-398).

4. Rivayet edilir ki, Kehf Kavmi'nin uyku esnasında sağa-sola döndürülmeleri yılda iki kere olurdu. Altı ay bir yanları, altı ay da diğer yanları üzerinde yatarlardı. Bir başka rivayette; yılda sadece bir kerre döndürülürlerdi ve bu da Aşure gününe tesadüf ederdi. Mücahit'ten rivayete göre; Kehf Kavmi, 300 sene bir yanları üzerinde; dokuz yıl da diğer yanları üzerinde uyumuşlardır. Başka bir rivayette ise; sık sık sağa-sola döndürüldükleri anlatılır (Aydemir 2015:219).

5. Kehf Kavmi ile ilgili rivayetlerin içinde farklılık arz eden konular şu şekildedir:

5.1. Kehf Kavmi'nden yiyecek almaya giden kişinin kim olduğu ile ilgili olarak rivayet edilenler:

5.1.1. "Yemliha idi;

5.1.2. Yemnih idi;

5.1.3. Temliha idi;

5.1.4. Tîzûsis idi..." (Aydemir 2015:215)

5.2. Kehf Kavmi'nin şehirden aldıkları yiyecek ve miktarı ile ilgili olarak rivayet edilenler:

5.2.1. Alınan yiyeceğin ne olduğu

5.2.1.1" Pirinç idi,

5.2.1.2. Kuru üzüm idi;

5.2.1.3. Hurma idi.

5.2.2. Yiyeceğin miktarının ne kadar olduğu:

5.2.2.1. Şayet et alacaksa, helal ve meşru tarzda boğazlanmıştan alsın. Çünkü Kehf Kavmi'nin şehrinde yaşayanlar ekserisi kâfirdi. Hayvanları putlar namına keserlerdi. Şehirde imanını gizleyen ve kesim işini dinlerinin emrettiği tarzda yapan müslümanlar vardı. Şehre gidenin işte bu son zümrenin kestiği etleri arayıp bulması isteniyordu.

5.2.2.2. En helal rızık olması isteniyordu. Ed-Dahhâk der ki: "Bu şehirde yaşayan insanların mallarının çoğu gasp malı idi." Mücâhid'in dediğine göre Kehf Kavmi denilen yiğitler arkadaşlarına: "Gasp edilmiş veya zulmen alınmış mal ve erzak satın alma!" demişlerdi.

5.2.2.3. Bereketi bol yiyecek,

5.2.2.4. Güzel ve temiz yiyecek,

5.2.2.5. Hayırlı yiyecek,

5.2.2.6. En ucuz yiyecek,

5.2.2.7. Az fakat bereketli yiyecek. Rivayete göre, şüphe uyandırmamasın diye Kehf Kavmi arkadaşlarına, iki veya üç kişilik yiyecek almasını söylemişlerdir. Fakat alınan bu yiyecek pişirildiğinde kendilerine yetecek şekilde çoğalmalı idi." (Aydemir 2015:216).

6. Kehf Kavmi'nin köpeğinin sahibinin kim olduğu, köpeğin adı, köpeğin rengi ve köpeğin cinsi ile ilgili olarak rivayet edilenler:

6.1. "Köpeğin sahibinin kim olduğu:

6.1.1. Köpek bir çobanın idi. Yolda çobana rastladılar, çoban ve köpeği onlara tabi oldu.

6.1.2. Köpek, Kehf Kavmi'ne ait idi. Onunla avlanıyorlardı.

6.1.3. Kehf Kavmi mağaraya giderken bir köpeğe rastadılar. Köpek arkalarına takıldı. Kovaladılar, gitti yine geldi. Bu kovalama işini defalarca yaptılar kâr etmedi. Neticede köpek dile gelip: "Benden ne istiyorsunuz? Benden kormayın! Ben Allah'ın sevdiklerini severim. Uyuyunuz! Ben size bekçi olurum." dedi.

6.1.4. Çiftçilikle uğraşan birinin köpeği idi.

6.1.5. Av köpeği idi.

6.1.6. Kehf Kavmi'ne eşlik eden bir köpekti.

6.1.7. Ayette Kehf Kavmi'nin köpeği olarak bildirilen yaratık, gerçekten bir köpek değil, insandı. Aşçıları idi.

6.1.8. Hükümdarın aşçısının köpeği idi. Kehf Kavmi ile aynı inanışta olan bu adam, onlara katıldı. Köpeği de arkasına takıldı.

6.1.9. Kehf Kavmi den birinin koyun (sürtü) veya bağ-bahçe köpeği idi." (Aydemir 2015:217)

6.2. Köpeğin adının ne olduğu:

6.2.1. Kıtımîr idi.

6.2.2. Er-Rakîm idi.

6.2.3. El-Vasîd idi.

6.2.4. Humran idi.

6.2.5. Kutmîr idi.

6.2.6. Müşîr idi.

6.2.7. Besît idi.

6.2.8. Rayyan idi.

6.2.9. Kıtîr idi (Aydemir 2015:217-218).

6.3. Köpeğin renginin ne olduğu:

6.3.1. Al idi.

6.3.2. Sarı idi.

6.3.3. Başı al, sırtı siyah, karnı beyaz ve kuyruğu siyah-beyaz karışımı idi.

6.3.4. Panter renginde idi.

6.3.5. Alaca bir köpek idi.

6.3.6. Gök renginde idi.

6.3.7. Taş renginde idi (Aydemir 2015:218).

6.4. Köpeğin cinsinin ne olduğu:

6.4.1. Normal bir köpek idi.

6.4.2. Köpek değil aslan idi.

6.4.3. Çin köpeği idi (Aydemir 2015:219).

7.5. İrem Kavmi

1. Vehb İbn Münebbihten: Abdullah İbn Kılâbe isimli bir zat kaçıp kaybolan devesini aramaya çıkmıştı. Bu maksatla Aden çöllerinde dolaşırken, bu çöllerde üzerinde kale bulunan bir şehre rastladı; kalenin etrafında çok sayıda köşkler vardı. Şehre yaklaşınca burada devesini soracağı bir adam bulacağını zan ve tahmin etti. Fakat şehrin ne dışında ve ne de içinde kimseye rastlamadı. Bineğinden indi, onu bağladı, kılıcını çekti ve kalenin kapısından içeri girdi. Kaleye girince karşısına iki büyük kapı çıktı ki, ömründe bunlardan daha iri kapı görmemişti. Kapılar beyaz ve kırmızı yakutlarla işlenmişti. Abdullah İbn Kılâbe bu manzarayı görünce dehşetle irkildi; kapılardan birini açtı; gördü ki bu, hiçbir kimsenin dengini görmediği bir şehirdir. İçeride birtakım köşkler vardı; her köşkün üstünde odalar vardı; her odanın üzerinde de yakut, inci, gümüş ve altından yapılmış (başka) odalar vardı; bu odaların kapılarının kanatları da tıpkı şehrin kapısının kanatları gibi (süslü) idi; hepsi birbirine bakıyordu. Bütün odalar inci, misk ve zaferandan yapılmış küçük taşlarla döşenmişti. Abdullah İbn Kılâbeyi hiçkimsenin görmediği bu şeyler korkuttu; sonra şehrin yol ve sokaklarına baktı; her sokak meyveli ağaçlarla donatılmıştı. Ağaçların altında muttarid nehirler vardı; bu nehirlerin suları gümüş kanallardan akıyordu. Bütün bunları müşahede eden Abdullah: “Bu gerçek cennetin ta kendisidir!” dedi ve şehrin inci, misk ve zaferan taşlarından bineğine bir miktar yükleyip Yemen’e döndü. Beraberinde getirdiği şeyleri insanlara gösterdi. Bu haber döndü dolaştı. Muâviye’ye ulaştı Muâviye, Abdullah İbn Kılâbe’ye haber yolladı. Adam geldi ve gördüklerini Muâviye’ye anlattı. Muâviye Kabul Ahbar’a haber saldı; huzuruna girince: “Ey Ebâ İshak! Dünyada altını ve gümüşten yapılmış şehir var mıdır?” diye sordu. O da: “Evet vardır. O şehrin yapılış tarzını, tezyinatım ve kim tarafından yapıldığını sana söyleyeyim mi? Onu Şeddad İbn Ad yapmıştır. Şehir (İrem Zâtü’l-İmâd)dır” dedi. Muâviye: “Bu şehrin hikâyesini bana anlat.” dedi. O da söze başladı: “Bunlar ‘Âd-i Ūlâ’dandır. ‘Âd’ın Şedfid ve Şeddâd adında iki oğlu vardı. Aradan zaman geçti, önce Ad, sonra da Şedfid öldü. Şeddâd tek başına hayatta kaldı. Şeddâd yeryüzüne hâkim oldu; bütün krallar kendisine boyun eğdi. Şeddad kitap okumaya düşküncüydü. Okuma esnasında cennetin tasvirlerini gördü. Allah’a baş kaldırıp cennetin benzerini dünyada yapmaya

karar verdi. İrem Zâtü'l-İmâd'ın yapılması için emir verdi. Bu iş için kendi hassasından yüz kahramanı vazifelendirdi. Her kahramanın bin tane yardımcısı vardı. Bütün dünya krallarına, memleketlerinde bulunan cevâhirin gönderilmesi hususunda emir çıkardı. Yukarıda bahis konusu edilen kahramanlar, şehrin (cennetin) yapılması için bir yer aramaya koyuldular. Büyük, temiz, tepelerden müteşekkil bir yerde karar kıldılar. Burası aynı zamanda akar sulan bulunan güzel bir yerdi. Kahramanlar melikimiz Şeddâd'ın şehir yapılması için seçilmesini arzu ve emrettiği yer burasıdır dediler. Şehrin temellerini el-cizeü'l-Yemânî (alaca renkli, bir çeşit göz boncuğu)'den attılar. Yapılması için tam üç yüz yıl çalıştılar. Şeddâd dokuz yüz yaşında idi. Şehri yapıp bitirince Şeddâd'a gelip durumu arz ettiler. Şeddâd: Gidiniz, onun üzerine bir kale yapınız; kalenin etrafına bin köşk yapınız; her köşkte vezirlerimden birinin bulunduğunu gösteren bin âlem bulunsun dedi. Bunları da yaptılar. Melik Şeddâd, sayıları bin tane olan vezirlerine yapımı tamamlanmış bulunan "İrem Zâtul-İmâd"a taşınma hazırlığı yapmaları için emir verdi. Melik ve yakınlarının hazırlığı tam on sene sürdü. Hazırlıklar bitince yola düştüler. Şehre bir gün ve bir gecelik mesafe kalınca semadan bir sayha ile hepsi helak oldu. Tek bir kişi bile kurtulmadı" (Aydemir 2015:370-272)

2. Eş-Şabî'nin Değfel eş-Şeybânî'den, onun da Himyer bilginlerinden nakline göre: Şeddâd İbn Ad ve beraberindekiler sayhadan helak oldukları zaman; yerine, babası tarafından Hadramut'a halife tayin edilen oğlu Mersed İbn Şeddât melik oldu. Melik olunca babasının cenazesinin çölden alınıp Hadramut'a getirilmesini ve defnedilmesini emretti. Çölde bir mezar kazıldı. Altından yapılmış bir sal üzerine konarak defnedildi. Üzerine yol yol altın işlenmiş yetmiş hülle attı (örttü). Baş ucuna da altundan büyük bir levha koydu ve üzerine şunları yazdı: "Ey uzun ömürle mağrur kişi ibret al. Ben muhkem kale sahibi Şeddâd İbn Ad'im. Bütün yeryüzü halkı, vaadimin korkusundan dolayı bana baş eğip emrime râm oldular. Ben şarka ve garba üstün gücümle sahip oldum." (Aydemir 2015:272).

3. Bu rivayetlerin dışında İrem Kavmi ile ilgili anlatılanlar birbirlerine benzer rivayetlerdir. İrem Kavmi ile ilgili rivayetlerin içinde farklılık arz eden konular şu şekildedir:

- 3.1. İrem'in ne olduğu:

- 3.1.1. "Bil beldenin adıdır.

- 3.1.2. İskenderiye şehridir.

- 3.1.3. Dimeşk kasabasıdır.

- 3.1.4. Şeddad'ın yaptığı şehridir.

- 3.1.5. Yemen'de bir kasabadır (Aydemir 2015:269-270).

3.2. Şeddad'ın kaç yıl yaşadığı ve ailesi ile ilgili olanlar:

3.2.1. Şeddad'ın kaç yıl yaşadığı:

3.2.1.1. Dokuz yüz yıl.

3.2.1.2. Bin yıl.

3.2.2. Şeddad'ın kaç hanımının olduğu:

3.2.2.1. Bin hanımı vardı.

3.2.3. Şeddad'ın kaç çocuğunun olduğu:

3.2.3.1. Dört bin çocuğu vardı.

3.2.3. Şeddad'ın kaç yıl cenaze görmediği:

3.2.3.1. Yüz yıl.

4. Şeddad'ın kavminin boylarının uzunluğu ile ilgili:

4.1. On iki zira idi.

4.2. Yetmiş zira idi.

4.3. En kısa boylu adamları üç yüz zira idi.

4.4. Dört yüz zira idi.

4.5. Beş yüz zira idi (Aydemir 2015:273).

7.6. Karun

1. Karun aslında altıncıydı. Musa, ona çok saygı gösterirdi. Çünkü Karun, onun amcasının oğluydu. Musa, Allah ile gizli konuşmasından dönünce, o Samir'in düzdüğü buzağıyı ateşe atıp yakmak ve külünü denize savurmak istedi. Dileği, kavminin o buzağının Allah olmadığını bilmesiydi. Eğer gerçekte ilah ise ateşi kendisi uzaklaştırırdı. Musa Karun'a: "Bunu ateşe yak ve külünü suya savur!" dedi. Karun da ona: "Altının kendisi hiçbir zaman yanmaz. Ama ateşin içinde su gibi erir. Ne zaman erise, aynı altın haline gelir, içindeki kötü maddeler kalmaz. Aslından da hiç eksilmez. Bu altını niye yakmalı ki, altın hiçbir zaman yanmaz!" dedi. Musa dua etti. Allah hazretleri altın yapılan otu ona öğretti. O otun hali şöyleydi ki, onu kuruturlar, gümüşe çalarlar o da altın olurdu. Yalnız o otu altına katsalar altın kül olurdu. Bu ot deniz kıyılarında topraktan çok fişkirirdi. Lakin onu kimse bilmezdi. Bu kıssadan önceleri de kimse kimya ilmi nedir bilmezdi. Allah Hazretleri vahyedip o otu Musa'ya öğretti. Bu suretle kimya ilmi gökten inmiştir. Musa'ya vahiy olunmuştur denilmesinin nedeni anlatılan kıssadır. Bu zamanda kimyadan çok haber verilir. Her ne kadar çok söylerler, ama o ilimden yeryüzünde kimse hiçbir şey bilmez. Ve imam Ebu Yusuf'tan rivayet edilir ki, "Her kimse ki kimya için mal verse iflas etmiş olur. Her kim ki garib hadiseler anlatmak isterse yalancı olur!" demiştir. Musa, Karun'a o kimyayı öğretti. Karun'da Musa Peygamber'e şöyle dedi: "O otları bana göster. Bende onların nasıl altın

olduğunu göreyim!” dedi. Musa, o otları ona öğretti. O zaman da Karun buzağı ateşe bıraktı. O otu kuruttu. Onun üstüne döktü. O anda altın buzağı kül oldu, gitti. Musa İsrailoğullarını Mısır’a götürünce, Karun o otlardan yanında çok götürdü. Sonra onlardan Mısır’da kendisi için altın düzdü. Musa, onu sezerdi. Lakin İsrailoğulları bunu bilmezlerdi. Karun yaptığı altınla dört bin köle satın aldı. En sonu öyle oldu ki o, bağlarının, evlerinin kapılarını altından yaptırdı. Dünya malı olan her cins şeyden biriktirdi. Öyle ki Mısır’da ondan zengin, ondan daha çok mal sahibi olan kimse yoktu. Kargir evler, mahzenler, hazineler yaptırdı. Çok çok eyledi. Kapılarının, kilitlerinin hepsini demirden ettirdi. O yapıların hepsine altın ve cevahir doldurdu. Ata binip gezmeye çıksa, dört bin kul da onun ardı sıra atlara binerlerdi. Onun hazinelerinin anahtarlarını bir kişi bir torbaya doldurur, başının üstünde, Karun’un önü sıra götürürdü. Tâ ki halk, bunların hepsinin hazine anahtarları olduğunu bilmeliydi. En sonunda iş o hale geldi ki, bir kişi o anahtarları taşıyamaz oldu. Karun, her gün de o hazinelerini artırdı. Tâ o hale geldi ki onun anahtarlarını dört bin köle önünce ve ardınca taşırdı. Fakat o mal bu yolda toplanınca Karun, Musa Peygamber’den yüz çevirdi. Asi oldu, azgınlaştı. Allah, Musa’ya Karun’dan zekât almasını emretti. Musa, Karun’a geldi. Mallarının zekâtını istedi. Karun vermedi: “Bu mallar bana ancak bende bulunan bir bilgiden ötürü verilmiştir!” dedi.

Musa, Karun’la, bin dirhemden bir dirhem, bin dinardan da bir dinar fakirlere vermesi yolunda bir anlaşma yaptı. Karun da buna razı oldu. Malını hesapladı. O verilmesi kararlaştırılan zekâtı hazırladı. Fakat çok zekât tuttuğunu gördü. Bu kadar akçayı fukaralara vermemek için pişmanlık gösterdi. Ve her gün de malı günden güne artıyordu. Seyrana çıktığı zaman öyle şöhret salardı ki hiçbir Firavun, hiçbir eşkiya onun gibi gösterilerde bulunmamıştı. Onun haşmeti o derecede idi ki, ne vakit al ata, kızıl renkli bir ata binse o ata altın bir eğer vurdururdu. Kendisi de sırmalı yaldızlı elbiseler giyerdi. Yine süslü eğer vurulmuş atlara binmiş dört bin erkek köle, nice bin güzel cariye de yine sırmalı, yaldızlı elbiseler süslü giysiler içinde atlar üstünde onun önünce ve ardınca giderlerdi. Vakta ki gezintiden geri dönerdi, onların giydikleri elbisenin parıltısı gözleri kamaştırırdı. Halk, güneşin yere indiğini sanırdı. Dünya ziynetini sevenler: “Ah, ne olaydı ki bizimde malmız Karun kadar olsaydı!” derlerdi. O, dünyada bu kadar sonsuz mala sahipti. Karun’un bu ziyareti on yıl sürdü. Ve Musa, her gün Karun’un kapısına gelirdi. Onu, Allah’ın yoluna çağırırdı. Onun zekât vermesini dilerdi. Karun ise onun bu sözlerine hiç kulak vermezdi. Böylece Musa’nın dininden vazgeçti ve İsrailoğulları Musa’nın dininden uzaklaştırmak sevdasına düştü. İsrailoğullarının arasında Belâye adında bir kadın vardı. Musa onu reddetmişti ve kötü işler yaptığından ötürü kendi topluluğu arasından sürmüştü. Karun o kadını getirtti. Ona çok mal verdi. Ve ona şöyle dedi: “Ben İsrailoğullarını toplayım. Onlara ziyafet çekeyim. Musa’yı da çağırayım. Sen ey hatun onların içinde kalk! de ki, Musa beni evine aldı. Benimle zina etti, sevişti!..” Kadın bu sözlere razı oldu. Karun da bir ziyafet verdi. İsrailoğullarının beylerini, ulu kişilerini bir yere topladı. Onlara hoş biçimde ziyafet verdi. Daha sonra şöyle dedi: “Siz bilirsiniz ki bende, sizin gibi Musa’ya tabiydim. O

zaman Musa doğru yoldaydı. O şimdiden sonra doğru yoldan çıkmış bulunuyor. Ben de ondan yüz çevirdim. Halk da ona: “Musa Allah’ın yolundan nasıl çıktı?” diye sordu. O da: “Siz bilirsiniz ki adı Belâye olan kadın ki İsrailoğulları arasında adı çıkmış bir kadındır. O kadın benim katıma geldi. Musa hakkında bana şu yolda sözler söyleyip; ‘Musa beni zorla tuttu. Kendi evine götürdü. Benimle sevişti!’ dedi. Eğer bu söze inanmazsanız, o kadın şimdi bizim evdedir. Musa’yı çağıralım. Aralarında neler geçtiyse yüz yüze karşılaştıralım, söylesin!” dedi ve Karun, Musa’ya bir adam yolladı.

Bu adam Musa Peygamber’e: “Ey Musa! dedi. İsrailoğulları uluları bir araya geldiler. Senin gelmeni istiyorlar!” dedi. O da Karun’un tevbe, istiğfar edip Hak yola döneceğini sandı. Kalktı. Oraya geldi. Yerine oturunca Karun ona dedi ki: “Ey Musa, bir kişi zina ederse o kişi hakkında Tevrat’ta ne buyrulur. Ve cezası nedir?” diye sordu. Musa da ona şu cevabı verdi: “Eğer zina eden erkek (Haramdan sakıncı) bir kimse değil ise ona sopa atarlar. Ve eğer (Haramdan sakıncı bir kimse ise) onu taşlarlar!” dedi. Karun: “Ya eğer o zina eden kişiyle olursan bu hüküm yine öyle midir?” diye sordu. Musa da: “Evet!” diyerek tastik etti. Karun o zaman: “Ey Musa! İşte seni tepelemek vacip oldu!” dedi. “Çünkü filan kadın ki İsrailoğulları arasında dillere destandır. Eğer dilersen onu çağıralım, seninle yüz yüze gelsin! Bildiğini söylesin! dedi.” Musa da: “Gelsin, bakalım ne söyler!” dedi. Kadını hemen çağırdılar. Kadın evden dışarı çıktı. O kavmin önüne geldi. Durdu. Karun ona: “Ey hatun! seninle Musa arasında neler geçmişse hiçkimseden korkma, utanma, söyle!” dedi. O kadın, Musa benimle zina etti, demek istiyordu ki Allah o kadının dilini döndürdü. Şöyle dedi: “Ey İsrailoğulları! Bilin ki Karun bana çok mal verdi. Ve bana: Benim katımda ve İsrailoğulları katında Musa benimle zina etti! diye, söyle dedi. Allah saklasın ki peygamber ve kelimullah zina ede!” dedi. Musa Peygamber’in gözleri bu sözleri işitince, yaşla doldu, kalktı, onların arasından çekilip gitti. Karun da o halkın arasında rezil oldu, rüsva oldu.

Tefsir ehlinden kimi kişiler şöyle demişlerdir: “Ey iman edenler! Siz de Musa’yı incitip yaralayanlar gibi olmayın. En sonunda Allah onu iftiralardan temize çıkardı. O, Allah katında şerefliydi. Musa bu iftira yüzünden, Karun’un bulunduğu meclisten dışarı çıktı. Allah Hazretlerine secde etti. Yüzünü toprağa vurdu. Rabbine yalvardı, yakardı. Ve Allah, Musa’ya: “Yeri senin buyruğunda kıldım. Her ne emredersen, ona emret!” dedi. Musa sevindi, şad oldu. Hemen kalktı. O kavmin yanına geldi: “Durun! Bu dinini değiştiren kişinin katından uzaklaşın! Allah yere bunu öldürmesini buyurmuştur!” dedi. O zaman İsrailoğulları Musa’nın gerçekliğini anladılar. Hemen oradan uzaklaştılar, fakat Karun uzaklaşmadı. Gitmedi. Musa: “Ey yer! Bunu tut!” dedi. Toprak, hemen Karun’un ayaklarının altında kımıldadı. Karun çok korktu. Gitmek, kaçmak diledi. Yer, onun ayaklarını tuttu. Karun bunu görünce: “Ey Musa yaptığım bu ne sihirbazlıktır?” dedi. Musa, yine toprağa: “Ey yer! tut,” dedi. Karun Musa’ya yalvardı: “Beni kurtar! Tâ ki ben senin buyruğunda olayım!” dedi. Musa yine: “Ey yer! bunu tut!” dedi. Yer, bu kez, Karun’u boğazına dek yakaladı. Karun Musa Peygamber’e şöyle yalvarmaya başladı: “Ey Musa! bizim aramızdaki akrabalık hakkı için beni kurtar!” dedi. Musa yine: “Ey yer! onu tut!”

dedi. Yer bu kez onu yuttu. Göze görünmez etti. Musa geri döndü. Allah Hazretlerine yakardı, senâ ve şükürde bulundu. Allah da ona: “Ey Musa! benim kulum Karun sana ne kadar yalvardı ise, sen ona aman vermedin!” diye buyurdu. Musa Peygamber de: “Yâ Rabbi! ben onun seni bir kere dile getirmesini bekliyordum. O zaman ben ona aman dilerdim!” dedi. Allah Hazretleri de: “Ey Musa!” diye buyurdu, “eğer o beni ansaydı, ben seni ona musallat etmezdim!” dedi (Taberi :457-463).

2. Gelen haberlerde şu rivayette vardır: Karun'un kendi adamlarından yetmiş kişi birlikte dininden çıkmış mürted olmuştu. Karun'la birlikte onları da toprak yutmuştu. Bunlar tâ kıyamet gününe kadar her gün bir adam boyu yerden aşağı batarlar ve kıyamet gününde cehenneme girerler. İsrailoğullarından kimi kişiler de: “Musa Karun'u, onun mallarının, hazinesinin kendisine kalmasını istemesinden öldürttü!” demişlerdir. Musa bu söylentiye öğrenince, Allah'a: “Yâ Rab!” dedi, “toprağa emret, Karun'un bütün malını, mülkünü yere yuttur!” diye beddua etti ve yere o malları bu bedduasıyla yutturdu. Böylece onun ne hışmı, ne akrabası, ne de ona uyanlar ona yardıma koşmamıştı. Bir zaman: “Ah keşke ululukta biz de Karun gibi olsaydık.”, diyenler şimdi şöyle diyorlardı: “Allah dilediği kişinin rızkını genişletir, dilemediği rızkı azaltır.” Eğer Allah bize lütfetmeseydi, bizi de onunla birlikte batırırdı. Demek ki kâfirler hiçbir zaman felâh bulamaz (Taberi :462-463).
3. İbn Abbas'tan: Zekât ayeti indikten sonra, Karun, Musa Peygamber'in yanına gelerek, her bin dinardan bir dinar, her bin dirhemden bir dirhem, her bin nesneden bir parça ve bin koyundan bir koyun vermek üzere anlaştı. Karun bu şartlara göre Musa Peygamber ile banştıktan sonra evine gelerek ödeyeceği malın miktarını hesap etti. Hesap neticesinde bunun pek çok olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Karun, İsrailoğullarını bir araya toplayarak: “Ey İsrailoğulları, siz, Musa ne emretti ise yerine getirdiniz, o şimdi de sizin mal ve servetinizi elinizden almak istiyor.” dedi. Onlar Karun'a: “Sen bizim büyüğümüz ve liderimizsin, dilediğini emret emrini yerine getireceğiz.” dediler. Karun: “Ben size falan iffetsiz kadını getirmenizi emrediyorum; ona bir mükafat tayin ediniz de, Musa'nın kendisiyle cinsî münasebette bulunduğunu söylesin; siz onu bu işe isteklendiriniz.” dedi. Kadın, Karun'un adamları tarafından kandırılarak gerekli tertibat alındıktan sonra, Karun, Musa'nın yanına gelerek: “İsrailoğulları senin dini emir ve yasaklarla ilgili sözlerini dinlemek üzere toplanmış bulunuyor; senin gelmeni bekliyorlar.” dedi. İsrailoğulları açık bir sahada toplanmışlardı. Musa Peygamber onlara dini hükümleri tebliğ ederken: “Bir kişi hırsızlık ederse eli kesilir; yalandan iftirada bulunana seksen sopa vurulur; zina eden evli değilse yüz kamçı vurulmakla, evli ise recm süretiyle idam edilmekle cezalandırılır.” dediğinde, Karun hemen Musa'nın sözünü keserek: “Senin için de hüküm böyle midir?” diye sordu. Karun, Musa'dan “evet” cevabını alınca: “İsrailoğulları, seni falan kadınla cinsî münasebette bulunmakla itham ediyorlar.” dedi. Musa Peygamber: “Kadını çağırınız; kadın tasdik ederse bu sözü bir gerçek olarak kabul edebilirsiniz.” dedi. Kadın gelince Musa Peygamber ondan: “Tevrat'ı bize indiren Allah'ın hakkı için doğru söyle; ben seninle bunların iddia ettikleri gibi cinsî münasebette bulundum mu?” diye sordu. Kadın: “Hayır,

bulunmadın, onlar yalan söylüyorlar; sana iftira etmem için birtakım şeyler vaat ettiler.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Musa hemen yerinden sıçrayarak secdeye kapandı. Allah O’na vahiy yoluyla: “Yere istediğini emret!” dedi. Musa Peygamber d: “Yer! onları yakala!” dediğinde, yer onları dizlerine kadar; ikinci defa: “Ey yer! Onları yakala!” dediği zaman, boylarına kadar yuttu. Musa Peygamber’in üçüncü defa: “Ey yer! Onları yakala!” demesiyle, yer onların üzerine kapandı.

Allah vahiy yoluyla Musa’ya: “Kullarım sana, ‘Ey Musa, bizi esirge!’ diyorlar; sen onlara acımıyorsun; fakat onlar bana dua ettikleri takdirde, beni kendilerine yakın bir yerde bulurlar; ben onların dualarını kabul ederim.” dedi. Allah bunu kitabında şöyle anlatmaktadır: “Karun bir gün âdeti üzere süs ve zinetler içerisinde kavminin huzuruna çıkmıştı.” (Aydemir 2015:278-279).

4. Abdullah İbn Haris’tan yapılan bir rivayete göre: Musa Peygamber’in duası üzerine Karun ve arkadaşlarının yer tarafından yutulmaları şöyle olmuştur. Musa Peygamber: “Ey yer onları al!” dedi. Bu emir üzerine Karun’un sarayı sarsıldı; Karun’u ve arkadaşlarını topuklarına kadar yer yuttu. Karun: “Ey Musa, bana acı!” diye sesleniyordu. Musa ikinci defa olarak: “Ey yer onları al!” dediği zaman, Karun ile arkadaşları dizlerine kadar yere battı. Karun ise Musa’ya yalvarmakta olup: “Ey Musa bana acı!” diye sesleniyordu. Musa üçüncü defa olarak: “Ey yer, onları al!” dediği zaman, saray çöktü. Karun ile arkadaşları kirpiklerine kadar yere battı. Musa Peygamber yere tekrar hitap ettiği zaman yer, Karun ile arkadaşlarını sarayı ile birlikte büsbütün yuttu. Allah, Musa’ya: “Ey Musa, sen çok katı kalplisin, izzetimle and içerek bildiririm ki, onlar beni yardıma çağırdıkları takdirde yardımlarına yetişmiş olurdum.” dedi (Aydemir 2015:279-280).
5. Allah şöyle buyurdu: “Böylelikle kendi ihtişamlı süsü içinde kavminin karşısına çıktı.” Pek çok müfessirin zikrettiğine göre Karun, giysilerden, bineklerden, hizmetçilerden ve yakın çevresinden oluşan pek büyük bir şaşaa ve süs içerisinde çıkmıştı. Bunun üzerine dünya hayatının süsünü tazim eden kimseler onu görünce, onun gibi olmayı temenni ettiler ve onun üzerinde bulunduğu haline ve ona ait olan şeylere gıpta ettiler (İbn Kesir 2011:568).
6. İbn Abbas ve Süddî’nin şöyle dedikleri zikredilmiştir: Karun, fahişe bir kadına mal vererek insanların ileri gelen bir topluluğu arasında iken Musa aleyhisselama şöyle demesini istedi: “Şüphesiz ki sen, bana şöyle şöyle yaptın.” Denilir ki: Kadın gerçekten de gelip bunu söyledi. Bunun üzerine Musa aleyhisselam korkudan titremeye başladı. İki rekat namaz kıldı, sonra kadına yönelerek ve ona yemin verdirerek şöyle dedi: “Bunu yapmaya seni sevk eden kimdir? Bunu yapmana sebep nedir?” Kadın da böyle yapmaya onu Karun’un sevk ettiğini söyledi. Kadın tevbe ederek Allah’tan bağışlanma istedi. İşte bu sırada Musa aleyhisselam, Allah için secdeye kapandı ve Karun’un aleyhine Allah’a dua etti. Allah da ona şöyle vahyetti: “Muhakkak ki Ben, onun hakkında sana itaat etmesi için yere emrettim.

Bunun üzerine Musa aleyhisselam, Karun'u ve evini yutması için yere emir verdi ve işte bu da gerçekleşti (İbn Kesir 2011:569).

7. Şöyle de denilmiştir: Karun süslenerek kavminin karşısına çıkınca, kalabalık çevresiyle, katırlarıyla ve üzerindeki giysileriyle birlikte Musa aleyhisselamın meclisinin olduğu yere geldi. Bu esnada Musa aleyhisselam kavmine, Allah'ın kâfirleri helak ettiği günleri anlatıyordu. Karun'u gördükleri zaman pek çok insanın yüzü ona yöneldi ve ona bakmaya başladılar. Musa aleyhisselam da onu çağırarak şöyle dedi: "Bunu yapmaya seni sevk eden nedir?" Karun şöyle cevap verdi: "Ey Musa, eğer sen Peygamberlikle bana üstün kılınmışsan, şüphesiz ki ben de mal ile senden üstün kılınmışım. Eğer istersen çıkarısın, sen bana beddua edersen, ben de sana beddua ederim." Musa aleyhisselam çıktı, Karun da kavmi içinde çıktı. Musa aleyhisselam ona: "Önce sen mi dua edeceksin, ben mi dua edeyim?" dedi. Karun: "Ben dua edeceğim." dedi. Karun, Musa aleyhisselama beddua etti, fakat Musa aleyhisselam hakkında ona icabet olunmadı. Musa aleyhisselam: "Dua edeyim mi?" dedi. Karun: "Evet" dedi. Musa aleyhisselam da: "Allah'ım, bugün bana itaat etmesi için yere emret." şeklinde dua etti. Allah ona: "Şüphesiz ki Ben bunu yaptım." diye vahyetti. Bunun üzerine Musa aleyhisselam şöyle dedi: "Ey yer, onları tut!" dedi. Yer onları ayaklarına kadar yuttu. Sonra Musa aleyhisselam tekrar: "Onları tut!" dedi. Yer onları dizlerine kadar yuttu. Sonra onları omuzlarına kadar yuttu. Sonra Musa aleyhisselam, yere şöyle emretti: "Onların hazinelerini ve mallarını toplayıp getir." Yer onların hazinelerini ve mallarını getirdi. Öyle ki onlar mallarına bakakaldılar. Sonra Musa aleyhisselam eliyle işaret ederek şöyle dedi: "Haydi gidin ey Levi oğulları! Artık yer onları tamamen yuttu." (İbn Kesir 2011:569).
8. Katade'nin şöyle dediği rivayet edildi: Onlar kıyamet gününe kadar her gün bir adam boyu yere batırılıyorlar (İbn Kesir 2011:570).
9. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet edildi: Onlar yedinci yere kadar batırıldılar (İbn Kesir 2011:570).
10. İbn Abbas dedi ki: Karun, Musa aleyhisselamın amcasının oğlu idi. Aynı şekilde İbrahim Nehai, Abdullah b. Haris b. Nevfel, Simak b. Harb, Katade, Malik b. Dinar ve İbni Cüreyc de böyle dediler. Ayrıca İbni Cüreyc şunu ekledi: Karun, Yashar b. Kâhis'in oğludur. Musa aleyhisselam da İmran b. Kâhisin oğludur (İbn Kesir 2011:566).
11. İbn Cerir dedi ki: Karun'un Musa aleyhisselamın amcasının oğlu olduğu, ilim ehlinin çoğunun görüşüdür. İbn Cerir, İbn İshak'ın: "Karun Musa'nın amcasıydı, şeklindeki görüşünü reddetti (İbn Kesir 2011:566).
12. Katade dedi ki: Tevrat'ı çok güzel okuduğundan dolayı ona "Münevvir" deniliyordu. Ancak Allah'ın düşmanı münafık oldu. Nitekim Samiri de münafık olmuştu. İşte malının çokluğundan dolayı kapıldığı azgınlığı onu helak etti (İbn Kesir 2011:566).

13. Şehr b. Havşeb dedi ki: Karun, kavmine olan üstünlüğünü ve kibrini ifade etmek için elbisesini bir karış daha fazla uzatıyordu (İbn Kesir 2011:567).
14. Allah, Karun'un hazinelerinin pek fazla olduğunu, hatta hazinelerinin anahtarlarını bile kuvvetli erkeklerden oluşan bir topluluğun taşımalarının zor olduğunu zikretmiştir. Denildiğine göre bu anahtarlar deriden yapılmış olup, altmış katırın üzerinde taşınıyordu (İbn Kesir 2011:567).
15. Bu rivayetlerin dışında Karun ile ilgili anlatılanlar birbirlerine benzer rivayetlerdir. Karun'un, Musa Peygamber'e iftira atması için kadına vaat ettikleri ile ilgili olanlar:
  - 15.1. İki bin dirhem vaat etmiştir.
  - 15.2. Bin dinar vaat etmiştir.
  - 15.3. Altından mamul bir tas vaat etmiştir.
  - 15.4. Bir tas dolusu altun vaat etmiştir.
16. Karun'un anahtarları ile ilgili olanlar:
  - 16.1. Anahtarın kaç tane olduğu:
    - 17.1.1. Dört yüz tanedir.
  - 16.2. Anahtarların büyüklüğü ile ilgili olanlar:
    - 16.2.1. Parmak büyüklüğündedir.
  - 16.3. Anahtarların kaç katır tarafından taşındığı:
    - 16.3.1. Kırk katır tarafından taşınıyordu.
    - 16.3.2. Altmış katır tarafından taşınıyordu; bu rivayetin ilk ravisi olan Hayseme, katırların ayaklarının sekili ve alınlarının beyaz olduğunu; her biri bir parmaktan kalın olmayan anahtarların, ayrı ayrı hazineleri açmak için kullanıldığını ve bunların İncil'de yazılı olduğunu tasrih eder.
    - 16.3.3. Yetmiş katır tarafından taşınıyordu.
    - 16.3.4. Kırk adam tarafından taşınıyordu.
  - 16.4. Anahtarların neden yapıldığı:
    - 16.4.1. Demirden yapılmıştı.
    - 16.4.2. Demirden yapılanları ağır olmasından dolayı ağaçtan yapılmıştır.
    - 16.4.3. Deriden yapılmıştır.
    - 16.4.4. Sığır derisinden yapılmıştır.
    - 16.4.5. Deve derisindendi.

16.4.6. Öküz derisindendi.

17. Karun'un zineti ve halkın karşısına çıkması:

17.1. Cahilliği ve kavmine karşı olan inat ve isyanından dolayı halkın nasihatleri Karun'a tesir etmedi. O, inat ve azgınlığında devam ederek süs ve zinetler içerisinde, erguvânî renkte eğerle eğerlenmiş kıratına binerek kavminin karşısına çıktı. Kendisi, Allah'ın Musa Peygamber'e cennetten indirmiş olduğu yeşil renkli bir ibişe giymişti (ki Karun bunu bir yolunu bulup Musa Peygamber'den çalmıştı.).

17.2. Erguvânî renkte eğerle eğerlenmiş beyaz atlara binmiş, üzerine sarı renkte elbiseler giymiş bin kişilik maiyyetiyle çıktı.

17.3. Üç yüz atlı ile beraber çıktı.

17.4. Dört bin atlı, üç yüz köle ve üç yüz cariye ile çıktı ki, kendisi erguvânî renkte bir eğerle eğerlenmiş kır bir ata binmişti; maiyyetinde bulunan dört bin adamı kırmızı elbiseler giymişlerdi; dört bin atlıdan bini kırmızı kadifelerde donatılmış beyaz katırlara binmişti.

17.5. Üzerlerine sarı renkte elbiseler giymiş yetmiş bin adamıyla çıktı.

18. Karun'un kim olduğu:

18.1. Musa Peygamber'in amcasının oğlu olduğu,

18.2. Teyzesinin oğlu olduğu,

18.3. Musa Peygamber'in amcası olduğu (Aydemir 2015:280-283).

7.7. Belam b. Bâûrâ

1. Rivayetlerden birine göre Musa Peygamber'in, Kuran'da "cebbar bir kavim" şeklinde nitelendirilen bir toplulukla savaşmak için hazırlanması üzerine Belam'ın kavmi ona durumu anlatarak Musa'nın etkisiz kılınması için dua etmesini isterler. Ancak Musa'nın peygamberliğine inanan ve iyi bir mümin olan Belam bu isteği reddeder; Allah'ın kendisine Musa'ya beddua konusunda izin vermediğini belirterek öteki isteklerini de geri çevirirse de kavmi onu hediyelerle kandırıp beddua etmesini sağlarlar. Ancak Allah bu bedduayı onun kavmine çevirir; Belam'ın da Allah tarafından bir ceza olmak üzere dili göğsüne doğru sarkar. Artık dünya ve âhiretinin yıkıldığını düşünen Belam, hiç olmazsa kavmini kurtarmak için onlara Musa Peygamber ve İsrailoğullarına karşı kullanılmak üzere bir hile öğretir. Buna göre bu kavim kadınları süsleyerek Musa'nın sefer halinde olan askerleri arasına gönderecek ve bu kadınlar onları baştan çıkaracaktır. Gerçekten Şimeonilerin reisi Zimri, Sur kızı Kozbi ile zina etmiş ve bu yüzden ilahî bir ceza olmak üzere baş gösteren veba salgınında yetmiş bin kişi ölmüştür (Harman 1992:389).

2. Bir başka rivayete göre ise Belam Musa Peygamber'e beddua edemeyeceğini, çünkü aynı dine mensup olduklarını belirtmiş, çarpmıha gerilerek öldürülme tehdidi üzerine ise ism-i

azamı okuyarak Musa Peygamber'in şehre girmemesi için dua etmiş, duası kabul olunmuş ve böylece İsrailoğulları çölde kalmışlardır. Bunun üzerine Musa Peygamber, Belam'dan ism-i azam ile imanın alınması için dua etmiş ve ilgili ayette belirtildiği gibi Belam'a verilen "ayetler" geri alınmıştır (Harman 1992:389).

3. Rivayete göre Musa Kenanîlerin Şam'daki topraklarına girdiği vakit Belam, el-Belka köylerinden Balâ'da bulunuyordu. Musa, İsrailoğullarıyla birlikte oraya indiğinde adamlar Belam'ın yanına giderek: "Ey Belam, Musa İbn İmrân İsrailoğullarının başında olduğu halde bizi yurdumuzdan sürmek ve öldürmek üzere geldi. O, bizim memleketimize İsrailoğullarını yerleştirecektir. Senin kavmin olan bizlerin ise konacak yerimiz yoktur. Sen duası kabul edilen bir zatsın. Çık da onları defetmesini isteyerek Allah'a dua et." dediler. O: "Yazıklar olsun size! o, Allah elçisidir; melekler ve müminler de onunla beraberdir; gidip de onlar aleyhinde nasıl dua edebilirim? Bildiğimi bana Allah öğretti." diye red cevabı verdi. Kavmi yalvararak dua etmesi hususunda ısrar edip onu fitneye uğrattılar. Belam eşeğine binerek, İsrailoğullarının çıkmakta olduğu bir dağa doğru ilerledi. Bu dağ, Husbân dağıdır. Biraz gittikten sonra eşeği yere çöktü. Belam hayvanından inerek onu yerinden kaldırmaya kadar dövdü. Eşeğine binerek biraz ilerledikten sonra hayvanı tekrar çöktü. Belam biraz evvelki gibi hareket ettikten sonra tekrar hayvanına bindi. Biraz yol alınca eşek yine çöktü. O yine eşeğini yerinden kaldırmaya kadar dövdü. Nihayet eşek, Belam aleyhinde bir delil teşkil etsin diye Allah'ın izni ile konuşarak şöyle dedi: "Ey Belam, nereye gidiyorsun? Meleklerin önünde durarak, beni yolundan çevirdiklerini görmüyor musun?" Allah elçisi ile müminler senin kavmin aleyhinde dua etmektedirler. Fakat Belam buna bakmadan eşeğini döverek onu ileri sürmekte devam etti. Eşek yürüye yürüye onu Husbân dağına çıkararak Musa Peygamber ordusunun ve İsrailoğullarının karşısına götürdü. Belam onlara beddua etmeye başladı; fakat İsrailoğullarına beddua ederken Allah onun dilini kendi kavmi aleyhine çevirdi. Yanında bulunan halk onun kendi aleyhlerine beddua etmekte olduğunu görünce: "Ey Belam! Ne yaptığın biliyor musun? Sen İsrailoğullarına hayır duada, bize bedduada bulunuyorsun." dediler. O da: "ben bunu kendi ihtiyarım ile yapmıyorum; Allah dilime hâkim oldu." dedi. Bunun üzerine dili ağzından çıkarak göğsü üzerine sarktı; sonra kavmine: "Dünya ve ahiret benim elimden gitti; artık hileye başvurmadan başka çare yoktur. Ben şöyle bir hile tertipliyeceğim. Siz en güzel kadınları toplayarak ellerine ticaret eşyası veriniz; bunları İsrailoğullarının arasına giderek satsınlar; İsrailoğullarından biri onlarla cinsî münasebette bulunmak isterse buna mani olmasınlar; çünkü onlardan biri bu kadınlarla zina ederse siz kurtulmuş sayılırsınız." dedi. Kavmi, Belam'ın tavsiyesine göre hareket ederek kadınların İsrailoğullarının askerleri arasına gönderdiler. Kadınlar İsrail askerleri arasına sokulduktan sonra; Kenanîlerin kabile başkanlarından olan Sur'un, Kestî adlı kızı, İsrail askeri arasından geçiyordu. Sur, Kenanîlerin Medyen'de yaşayan büyüklerindendi. İsrailoğullarının ileri gelenlerinden olup, Şemûn İbn İshak İbn İbrahim'den türeyen ve İsrail boyunun başkanı sayılan Zümrî İbn Şelul, bu kızla cinsî yakınlıkta bulundu ki, hadise şöyle cereyan etmiştir: Kızı beğenen

Zümrî onu elinden yakalayarak Musa Peygamber'in yanına götürdü ve: "Senin bana, bu kıza yaklaşman haramdır, diyeceğini sanıyorum." dedi. Musa Peygamber: "Evet, bu kız sana haramdır; yaklaşma!" diye cevap verdi. Zümrî: "Allah adına and içerek teyit ederim ki, bu hususta sana itaat etmeyeceğim." dedikten sonra kadını koğuşuna götürerek onunla cinsî münasebette bulundu. Bunun üzerine Allah, İsrailoğullarına vebayı musallat etti. Bu sırada Musa Peygamber'in emri altında bulunan Finhas İbn Ayzar İbn Harun ordugâhta değildi. O, iri gövdeli kuvvetli ve bahadır bir gençti. Finhas geldiği zaman veba İsrailoğullarını kınp geçirmekte idi. O, olup bitenleri öğrendikten sonra tamamiyle demirden yapılmış mızrağını onların her ikisine birden saplayarak mızrağıyla ikisini birden havaya kaldırdığı halde koğuştan çıktı. Mızrağı eliyle yakalamış, dirseğini beline ve mızrağın bir ucunu da çene kemiğine dayamış vaziyette idi. Ayzar'ın ilk çocuğu olan Finhas: "Ey Rabbimiz! biz, sana isyan edenlereetmiş karşı böyle hareket ederiz." diyordu. Zümrî ile Kenanlı kadın öldürüldükten sonra veba ortadan kalktı; fakat gündüzün vebadan ölenler sayıldığında bir saat içinde bin kişinin öldüğü anlaşılmıştır. En az hesap edenler, ölenlerin yirmi bin kişi olduğunu söylerler. Finhas'ın bu hayırlı işinden dolayı, İsrailoğulları her kestikleri hayvanın sokum, dirsek ve çene kemiğini Finhas'ın evladına vermişlerdir. Çünkü ataları Finhas, Zümrî'yi öldürdükten sonra mızrağını eliyle tutmuş, beline ve çene kemiğine dayamıştı. İsrailoğulları, bundan başka mallarının ilk mahsülünü de onlara ihsan ederler (Aydemir 2015:295-297).

4. Diğer bir rivayete göre de: Belam adında biri İsrailoğullarından ayrılarak kâfir olmuş ve cebbarlar memleketine gelmişti. O, Allah'ın esrarından olan "İsm-i Azam"ı biliyordu. O, cebbarlara: "Siz İsrailoğullarından korkmayınız; çünkü onlarla savaşmak için meydana çıktığınız vakit ben onlara beddua ederek hepsinin mahvına sebep olacağım." diyordu. O, cebbarların memleketinde dünyanın arzu ettiği kadar nimet ve servetlerini bulabiliyordu. Ancak, cebbarların kadınları çok büyük gövdeli ve uzun boylu oldukları için kadınlarıyla münasebette bulunmak kudretinde değildi. Bu yüzden kadın yerine eşeğini kullanıyordu. Belam köpek gibi dilini çıkararak soluk alırdı. Yûşa İsrailoğullarının başında olduğu halde cebbarlarla savaşmak üzere yola çıktığı zaman, Belam da eşeğine binerek cebbarlarla birlikte hareket etti. Maksudı, İsrailoğullarına lanet okumaktı. İsrailoğullarına beddua etmek istediği halde, daima cebbarlara beddua ediyordu. Bunu gören cebbarlar: "Sen bize beddua ediyorsun." derler. O da: "Ben İsrailoğullarına beddua etmek istedim." derdi. Belam şehrin kapısına geldiğinde melek eşeğinin kuyruğundan yakalayarak durdurdu. O eşeğini sürmek ister, fakat hayvanı yürümezdi. Belam onu çok dövdükten sonra eşek dile gelerek: "Sen geceleri beni kadın yerine kullanıyor, gündüzleri üzerime biniyorsun; ben senin yüzünden mahvolup gidiyorum. İlerlemek kudretinde olsaydım, ilerlerdim. Fakat melek beni yolumdan alıkoyuyor." dedi... (Aydemir 2015:298).

8. Peygamberler

8.1. Âdem Peygamber ve Havva

1. Allah, Âdem'i yaratmayı dilediği zaman Cebrail'i yere yolladı: “Var, yerden bir avuç toprak al, getir! Ama bütün toprak çeşitlerinden olsun. Kuru toprak, yaş topraktan, karadan, kıızıldan, sarıdan, gök renkten, aktan, tuzludan, tatlıdan olsun ki o halkı böyle türlü topraktan yaratayım!” dedi. Cebrail yere indi. O bölgede (ki şimdi Kâbe oradadır) diledi ki yerden toprak alsın, yer titreyip: “Ne istiyorsun?” diye sordu. Cebrail: “Senden bir avuç toprak dilerim.” Allah'a iletceğim! Allah ondan bir halk yaratacak.” dedi. Yer: “Ey Cebrail! yaratılacaktır, ama bilmem ki Allah'a inatçı mı olur ya da asi mi olur eğer itaat etmeyenlerden olursa Allah âşkına benden toprak alma.” dedi. Yer'in ant verişine saygı göstererek geriye döndü. Topraktan almadı. Allah'ın katına geldi: “Yarap! Sen bilirsin ki yer bana senin adına ant içti, toprak almadım!” dedi. Allah sonra Mikail'i yolladı. Yer Mikail'e de ant verdi, sonra İsrail'i gönderdi. Yer, İsrail'e de yemin etti ondan sonra Azrail'e de yemin verdi. Azrail: “Allah hakkı için, senin and içmenle ben Allah'ın buyruğundan ayrılmam!” dedi. Yere bir avuç sürdü her renkten, sarı, kıızı, kara, ak, gök, yeşil, yaş, balçık, toprak, kum hepsinden aldı. Bundan ötürü Âdemoğulları türlü türlü olurlar. Kimi iyi huyludur, kimi kötü huylu. Ondan sonra o toprak balçık olup ak ve arı balçık haline geldi. Ondan sonra o balçığı bıraktılar. Üstünden çok zaman geçti. Karardı. Bir biçime giren balçık oldu. Ondan sonra bu balçığa güneş vurdu. Kurudu. Sal sal oldu. Sonra öyle bir şekil meydana geldi ki bu gün Âdemoğulları işte o suretin aynısıdır. Bu şekildeki şey o zamana kadar hiç görülmemişti. Ne melek, ne cinnî, ne yırtıcı, ne vahşi bir kimse görmüştü. Hiçbir yüz bu güzellikte değildi. Âdem Peygamber'in boyu yerden göğe kadardı. Âdem Peygamber'in kalıbı, bugün Kâbe olan yerde yattı. Onun yanından her kim geçse, melek olsun, başka cinsten olsun, o cisme bakınca şaşırır kalırdı. Bir gün, İblis Âdem'i görmeye geldi. Ayağı ile dürttü. Âdem'in kalıbı kurumuştü. Sal sal haline gelmişti. Kalıptan bir ses, bir avaz geldi. İblis şaştı buna! Sonra o kalıba baktı. Onun içinin boş olduğunu gördü. Ağızından içine girdi. Karnının içinde gezindi. Daha sonra burnundan yana geldi. Sonra başının içine girdi. Beyninde gezdi. Ondan sonra dışarı çıktı. Yeryüzünde İblis'e itaat eden melekler, İblis padişahları olduğundan ötürü, onunla birlikte hazırıldılar. İblis Âdem'in içinden çıkınca, kâfirlik ki onun gönlündeydi, onu, meleklerle açıkladı: “Bu yaratık bir nesne değildir. Gücü de hiç yoktur. Eğer Allah, ona, yeryüzünü verirse, biz varıp onları bu yerden Can'ı çıkardığımız gibi onu da çıkaralım, sürelim.” dedi. Melekler: “Can'a ne ettik isek Yüce Allah'ın izniyle ettik. Senin buyruğunla etmedik. Bu yer toprağı Allah'ın mülküdür. Her kime dilerse verir. Eğer bu yeri Yüce Allah bu yeni yaratığına verirse biz de teslim ederiz!” dediler. İblis, kendisine bu meleklerden kimsenin yardımcı olmadığını görünce bu sözleri bıraktı. Kâfirliğini gizledi. İbadetini açığa vurdu. O meleklerle: “Söz sizindir. Bu yer Allah'ın mülküdür. Kime dilerse verir. Ben de sizin fikrinizdeyim. Lakin bu sözden dileğim sizi denemektir!” dedi. Ama gönlünden şunları geçirip dedi ki: “Eğer Yüce Allah bu yarattığını benim üstüme daha üstün, faziletli kılar ve bana musallat

ederse ben bu kişinin buyruğu altına giremem. Eğer beni ona musallat ederse ben onu helak ederim.” Yüce Allah da İblis’in bu fikrini açığa vurmasını diledi. Âdem’e ruh verdi. Ruh geldi, Âdem’in ağzından girdi. Boğazına yollandı. Oradan başına gitti. Âdem’in başı, burnu, ağzı biçimlendi. Boğazından aşağı indi, karnına geçti. Tâ.. ayak tırnaklarına erişti. Her nereye o ruh varıyorsa o kısmın balçığı kemik ve sinir oluyordu. Hem de üstlerinde et belirliyordu. Hadiste bildirilmiştir ki ruh Âdem’in başına girdi, yüzüne, gözüne, burnuna ve ağzına eriştiği zaman Âdem aksırdı. Cebrail onun başının ucunda durmuştu. Ona: “Ey Âdem! Allah’a hamdolsun de” dedi. Âdem de: “Allah’a hamdolsun!” deyince, Ruh: “Rabbin de sana Rahmet etsin!” dedi. Bundan sonra Âdem gözünü açtı. Cennet’i gördü. Ve cennet’in ağaçlarını gördü ki türlü türlü yemişler o ağaçlarda yetişmişti. Bir açlık duygusu Âdem’i öyle üsteledi ki, yerden kalkıp o cennet yemişlerinden yemek istedi. Elini yere koydu. Kalkayım diye, ama gövdesinin yarısı henüz balçıktı. Yerinden kalkamadı. Cebrail: “Ey Âdem! Savrukluğ etme. İvedilikte bulunma. Acele etme!” dedi (Taber:83-86).

2. Mufessirler şöyle demişlerdir: Allah yeri, göğü, melekleri, cinleri yaratıp melekleri göklerde, cinleri yerde iskan etti. Cinler yeryüzünde uzun müddet ibadet ettiler. Derken, aralarında fesat belirdi ve birbirlerini öldürdüler. Allah, bunlara cennetin hazinedarı olan meleklerden bir ordu gönderdi. İblis bu hazinedarların reisiydi. Önceleri İblis’in adı Süryanice “Azâzil”, Arapça’da “Haris” idi. Âdem’e secde etmeyip isyan edince Yüce Allah, ismini ve suretini değiştirdi. Allah’ın rahmetinden ümidini kestiği için ona İblis dendi. Meleklerin ordusu yeryüzüne inince cinleri dağlara ve ıssız adalara sürdüler. Daha sonra Allah, İblis’e yerde, gökte ve cennette ibadet etme konusunda izin verdi. Bunun üzerine İblis böbürlenerek, “Allah, beni meleklerden de üstün yarattı, dilediğim yerde bana ibadet etme izni verdi.” demeye başladı. İşte Allah’ın; “Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim” buyurmasından dolayı Allah’ın gazabından korkan melekler, her gün üç saat Kâbe’yi tavaf ederek ağlaştılar ve Allah’tan rahmet dilediler. Allah buyurdu: “Arşımın altında, adına âb-ı hayat (hayat suyu) denilen bir nehir vardır. Ondan elinizi, yüzünüzü ve ayaklarınızı üçer kere yıkayın.” Onlar da üç kere yıkadılar. Bunun üzerine Allah, “Bütün günahlarınızı bağışladım.” buyurdu.

Mufessirler şöyle dediler: Allah, Azrail’e yerden toprak almasını emredince, o da yerin dört bir yanından toprak aldı. Bu yüzden âdemoğlunun suretleri ve renkleri farklı olmuştur. Allah, meleklerle bu toprağı balçık haline getirmelerini emretti. Ondan sonra Allah, Hz. Muhammed Mustafa’yı yaratmak için, Cebrail’e yerin kalbinden toprak getirmesini emretti. Cebrail ile birlikte Mukarrebîn ve Kerrübiyyîn denilen Allah’a yakın melekler, Peygamber Efendimiz’in şimdi kabrinin bulunduğu yerden bir avuç toprak aldılar. Bu toprağı “tesnîm, rahîk ve selsebil” suyuyla karıştırdılar. Toprak bir ak inci haline geldi. Ardından Cebrail bu balçığı bütün cennet ırmaklarına daldırıp çıkardı. Melekler bunun Muhammed Mustafa olduğunu anladılar.

Âdem Peygamber balçık olarak kırk yıl bekletildi. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: “İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?” İblis, Âdem’in birtakım üstünlüklerle donatıldığını görünce, ona karşı aşırı bir haset duygusuna

kapıldı. Âdem Peygamber balçık olarak yatarken eliyle göğsüne vurdu. İçinin boş olduğunu görünce, ağzından girip ardından çıkararak etrafındakilere şöyle dedi: “Bunun içi boştur, bu âlemde hiçbir şey yapamaz. Eğer Allah bunu sizden üstün kılarlsa ne yaparsınız?” Onlar da, “Allah’a itaat ederiz” dediler. İblis ise, “Eğer benden üstün olursa ben ona asi olurum. Eğer ben ondan üstün olursam da bunu helak ederim.” diye ant içti.

Âlimler şöyle derler: Allah, Âdem’e ruh vermeyi dileyince ruha, bütün nurların içine girip çıkmasını, sonra da Âdem’in cesedine girmesini emretti. Ruh, Âdem’in cesedine girmek istediğinde, orasının dar ve karanlık olduğunu görüp şöyle dedi: “Burası karanlık bir yerdir, nasıl gireyim yâ Rabbi? Allah, “Güçlülükle gir, güçlülükle çık!” diye buyurdu. Ruh cesede girdi, önce dimağına ulaştı, sonra gözlerine geldi. Bundaki hikmet, Âdem’in bedenine bakıp toprak olduğunu görmesi ve kendisine keramet ve peygamberlik verildiğinde nefsinde kibir oluşmamasıdır. Ruh, Âdem’in genzine gelince aksırıp “elhamdülillah” dedi. İşte Âdem’in ağzından çıkan ilk söz bu oldu. İşte Allah, Âdem’in bu hamdetmesinden livâû’l-hamdi yarattı. Ondan sonra ruh, bütünüyle Âdem’in cesedine girdi. Allah, Âdem’e nurdan elbiseler giydirdi. Günden güne güzelliği ve hoşluğu artmaktaydı.

Nakledildiğine göre Allah, Cebrail’i akıl, haya ve imanla birlikte Âdem’e gönderdi. Cebrail, “Ey Âdem! Hangisini istersen seç.” dedi. Âdem Peygamber akli seçti. Bunun üzerine iman, hayâya şöyle dedi: Allah bana, akıl nerede olursa sen de orada ol diye emretti. Haya da şöyle cevap verdi: Allah, bana da akıl ve iman neredeyse sen de orada ol diye emretti.

Âdem’in yaratılması tamamlanınca Allah, Âdem Peygamber için cennetten, türlü ziynetlerle süslenmiş elbiseler gönderdi. Sonra, Âdem’in ağzından güneşin nuru gibi bir nur çıkardı ki bu, Hz. Muhammed Mustafa’nın nuruydu. O nur, Âdem Peygamber’in iki kaşının arasında, dolunay gibi parlardı.

Ondan sonra Allah meleklerle, Âdem’in hutbesini dinlemek üzere toplanmalarını emretti. Bütün gökteki melekler, yirmi bir saf halinde toplandılar. Âdem yedi ayaklı bir minbere çıktı, üzerinde yeşil sündüsten/ipekten bir elbise vardı. Saçları ikiye ayrılmış ve mücevherlerle bezenmişti. Başında dört köşeli, cevherlerle işlenmiş, güneşten daha parlak altın bir taç vardı. Beline nurdan bir kuşak kuşatılmıştı. Allah, Âdem’e çok güzel bir ses verdi, minbere çıkıp hutbe okudu. Allah, Âdem’e bütün eşyanın isimlerini öğretmişti. Nitekim Allah şöyle buyurur: “Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti.” (Yazıcıoğlu 2015:59-60)

3. Allah, Âdem’i yaratmak istediği zaman toprağa şöyle emretti: Senden bir bölük halk yaratsam, gerektir. Bunlardan bir kısmı bana itaat eder. Diğeri asi olur. Mutîleri cennete, asileri cehenneme sokarım. Zavallı yer yalvararak dedi ki: “Yâ Rabbi, itaat edenlere diyeceğim yok. Lakin isyan edenlerin cehenneme gireceklerinden çok korkuyorum. Yer bunu söyledi ve çok ağladı. Halen yeryüzündeki kaynak ve nehirler o ağlamanın eseridir. Allah, Cebrail’e: “Gidip yerden bir miktar toprak getir!” diye emretti. Cebrail yere geldi. Toprak alacağı sırada, yer feryat edip: “Allah’ın büyüklüğüne sığınırım. Bugün benden bir şey

alma. Zira yarın cehenneme girerler.” dedi ye çok yemin verdirdi. Cebrail, yerin bu haline acıyıp toprak almadı. Boş el ile Allah’a rücû etti. Allah: “Niçin boş geldin?” diye hitap edince: “Yâ Rabbi, sana malumdur ki emrini yapmamak niyet etmedim. Keremine güvenerek yerin ağlayıp sızlamasına acıdım. Onun için toprak almadım.” dedi. Sonra Mikail’e emrolundu. O da yere indi. Lakin o da yere şefkatinden boş döndü. Özür diledi. Sonra İsrafil’e emrolundu. O da toprak almadan döndü. En sonra Azrail’e emrolundu. Azrail yere indi. Her kıtadan bir miktar toprak alıp Taif ile Mekke-i Mükerreme arasına koydu. Kırk arşın yüksekliğinde bir yığın oldu. Bir rivayette Azrail toprağı alacağı zaman yer feryat etti. Allah’tan nida geldi ki: “Ey zemin, üzülme! Senden aldığımı güzel bir şekilde sana iade edeceğim. Cansız toprak alıp, ârif-i billâh gönderirim. Siyah toprak aldım. Al yüzü beyaz azalı olarak iade ederim.” Velhasıl bu toprak dünyanın her yerinden alındı. Çeşitli renkleri vardı. Onun için insanoğlu da çeşitli renk ve şekillerde ve çeşitli tabiat ve huylarda halk olundu.

Sonra bu toprak yığınının üzerine bir parça bulut gönderdi. Kırk gün yağmur yağdırdı. Bir rivayette, kırk yıl yağdı. Otuz dokuzu gam denizinden, biri ferahlık denizinden yağdı. Onun için insanoğlunun üzüntüsü çok, sevinci azdır. Sonra kırk sabah Âdem’in çamurunu kudretiyle yuğurdu. Cebrail’e lütf-u izzetten hava getirmesini, Mikail’e ateş getirmesini emir buyurdu. Getirip koydular. Bir rivayette Allah yetmiş bin meleğe emir etti. Cennetten su getirdiler o toprağa döktüler. Sonra bir parça buluta emir olundu. Kırk yıl yağmur yağdırdı. Siyah renkli bir çamur oldu. Sonra kudret güneşi ile o çamuru kuruttu. Bir rivayette o çamuru kuruttu. Bir rivayette o çamur kurumadan, vücut azaları yapıldı. Sonra kurudu. O kadar kuru oldu ki vurulduğu zaman saksı gibi ses verirdi. Sonra azası şekillendi. Burada Kudret-i ilahiye’nin eseri fazla oldu. Bir rivayette Âdem’in başını Kabe toprağından, gerdanını Beytül-mukaddes toprağından, mübarek arkasını ve karnını Hint toprağından, ellerini meşrikten, ayaklarını mağribten, diş, sinir, damar ve kemiklerini başka yerlerin toprağından halk etti. Âdem’in kalıbı tamamlandıktan sonra kırk yıl yerde durdu. Bu müddet zarfında Allah meleklerle, giderek Âdem’in kalıbını ziyaret etmelerini emretti. Melekler onun suretinin güzelliğine ve ilgi çekilen duruşuna hayran oldular. Zira o şekilde bir mahluk hiç görmemişlerdi. Bir gün İblis, daha kovulmadan evvel tebasıyla gezerken Âdem’in kalıbını görmek için uğradılar. Görünce hayret edip nasıl bir şey olduğunu merak ettiler. İblis parmağıyla hafifçe dokundu. Muazzam bir ses çıktı. Bu ses yabancı birinin eli dokunduğu için idi. İblis: “Üzülmeyin, içi boştur.” dedi. Sonra: “Sabredin. Ben kamını deleyim. İçinde ne vardır size haber vereyim.” deyip, kamını deldi, içine girdi. Gökler âleminde gördüğü bütün şeyleri orada gördü. Bir de acaib mahzen gördü. Kapısı kilitli idi. İçine girmek için ne kadar uğraşdı ise de giremedi. Âdem’in kalıbı onu reddetti. Kovuldu.

Büyükler buyurmuşlardır ki: Gönül, Allah’ın nazar ettiği bir yerdir. Çalış, oraya gir, Allahın nazarına kavuşursun. Bir velinin gönlünden düşmek, arştan yere düşmekten daha kötüdür.

İblis kalıptan çıkıp gördüklerini anlattı. Dedi ki: “İçerisi şehir gibidir. Dolaşmak kolaydır, lakin bir hazine gördüm, içine giremedim. Sırrına da vakıf olamadım. Bu sebepten canım sıkıldı. Kalbim kıvrıldı. Sonra dedi ki: “Ey arkadaşlar! Eğer Allah bunu bizden daha kıymetli tutarsa siz ne yaparsınız?” Oradakiler: “Kabul eder tabi oluruz.” dediler. İblis kalbinden geçirdi ki: “Eğer bunu tercih ederse ben asi olurum. Eğer beni tercih ederse onu helak ederim.” Halbuki Allah, Kuran’da: “Ben sizin gizli ve aşikâr işlerinizi bilirim.” buyurdu.

Allah, Âdem’in kalıbına ruh vereceği zaman Cebrail’e: “Habibimin nurunu getir. Âdem’in iki kaşı arasına emanet olarak koy.” buyurdu.

Büyükler buyurmuşlardır ki, avcılar bir avuç toprak altına yem koyup tuzak hazırlarlar. Kuş, o yemi görüp tuzağa tutulur. Allah da Âdem’in toprağına o nuru koydu. Ruh kuşu onu görüp meyletti. Böylece ruh bedene taalluk etti.

Âdem’in vücudu Allah’ın kudretiyle tamam oldu. Allah âlem-î emrden olan ruha: “Şu yaratmış olduğum cesede gir.” diye emretti. Ruh baktı. Karanlık bir yer gördü. Özür dileyip girmek istemedi. Allah üç kere hitap etti. Ruh özür diledi. Sonunda Allah: “İstemiyerek gir. İstemiyerek çık.” buyurdu. Çünkü ruh latiftir. Madde değildir. Ceset ise madde olduğu için, ruh girmek istemedi. Lakin bu cesedin alnında, Sultan-ı Enbiya’nın ışığı ile göz pınarından zevk ve şevk ile cesede girdi. Âdem’in dimağı hayat buldu. Ruh yüz yıl dimağ içinde döndü. Sonra vücudu dolaşmaya başladı. Her nereye gitse, saksı gibi olan beden et ve kan olup canlandı. Gözüne ulaştınca görmeğe başladı. Kendi bedenine baktı. Henüz vücudunun bazı yerleri balçık idi. Lakin alnındaki nurdan ışıl ışıl parlıyordu.

Rivayet olunur ki, Âdem mübarek gözlerini açınca arşa baktı. Orada “Lâ ilahe illallah Muhammedün resulüllah. Ümmetün müznibetün ve Rabbün gafur” yazılmış gördü. İki şey düşündü. Habibullahın şanını, yüksekliğini ve ümmetinin günahkârlığını. Hayret etti. Allah’tan sual etti: “Ya Rabbi, bu kimdir ki ismini kendi ismin ile yanyana yazdın? Allah buyurdu ki: “Evlâdından bir peygamberdir. Senden yahut evlâdından bir zelle sadır olsa, onun şefaatiyle affederim. Âdem’in hatırına şöyle geldi ki: “Babanın oğula şefaet etmesi daha uygun olurdu. Acaba niçin aksi oldu?” Allah, Cebrail’e buyurdu ki: “Yâ Cebrail, çabuk yetiş. Âdem’i o düşünceden kurtar, yoksa helak olur.” Cebrail bir anda geldi. Âdem’in göğsünü yardı. O endişenin yarısını çıkarıp toprağına gömdü. Yarısı, Âdem’in kalbinde kaldı. Yere gömülen yarıdan, bir ağaç meydana geldi. Sonra bu ağaç hataya sebep oldu. Kalbinde kalan yarıdan nefis-i emmâre hasıl oldu.

Ondan sonra ruh kulağı ve dimağın tamamına geldi. O zaman aksırdı ve “Elhamdülillâhi Rabbil âlemin” dedi.

Allah da “Yerhamüke Rabbüke velihâza halaktüke yâ Âdem” (Yâni, Ey Âdem, seni bunun için halk ettim. Nimetimi yemeden şükrettin. Ben de seni günâh etmeden affettim.) buyurdu.

Allah, Âdem'in hilkatinde günaha vesile olacak sebepleri bilir ve ilacını, günah hasıl olmadan buyururdu ki bu onun merhametindedir.

Rivayet olunur ki Âdem kelimesini işitince “Eyvah!” dedi ve elini başına koyup ağladı. Musibet zamanında böyle yapmak, evladına âdet oldu. Allah buyurdu ki: “Yâ Âdem, niçin eyvah dedin ve ağladın?”

Âdem: “Ey Rabbim, gözümü açtım. Günahkâr ümmet yazısını gördüm. Kullarını duymağa başladım. Rabbin sana acısın kelâmını işittim. Bundan anladım ki bu, ümmet isyan eder. İsyân ise cezayı gerektirir. Ben ise cezaya dayanamam.” dedi. Allah'tan hitap geldi ki: “Yâ Âdem, Ümmetün müznibetün yazısına baktın. Hemen sonra “Ve Rabbün gafur”. Allah çok affedicidir, yazısını görmedin mi?”

Ey aziz Allah, Âdem'in çamurunu kendi kudret eliyle yoğurdu. Bunun gibi ruh vereceği zaman kimseyi vasıta yapmadı. “Ona kendi ruhumdan üfledim.” buyurdu. Allah'ın bu işte kimseyi vasıta yapmamasının hikmeti şudur ki Âlem-i emrdendir. Âlem-i emr ulvîdir, yüksektir. Beden ise âlem-i halktandır. Âlem-i halk, süflüdür, alçaktır. Aradaki mesafe çoktur. Yolda düşmanı fazladır. Ruh o ulvî âlemden bu süflî âleme inerken düşmandan zarar görmesin ve Rabbine yakınlığının lezzetini unutmasın diye Allah onu bizzat kendisi bedene ilettili.

Ruh insan bedenine girince, baktı ki karanlık bir yer ve ateş, hava, su, toprak gibi tıpkı birbirine zıt maddelerden yapılmış. Kendi kendine: “Bu bina ebedî kalmaz, çabuk çöker.” dedi. Sonra dört taraftan vahşi hayvanların kendisine saldırdığını gördü, insan tabiatında bulunan kötü huylar ve kötü sıfatlar birer hayvan suretinde saldırdı. Şehvet, akrep suretinde, gazap; yırtıcı hayvan şeklinde idi. Her sınıf hayvan orada idi ve hep birden hücumla geçtiler. Yedi başlı bir ejderha ruha kast etti. Önünden ve arkasından sinek ve arılar gibi hamle yaptılar. Nazlı ruh uzun müddet mukaddes âlemlerde durup, Allah'a yakınlık peyda etmiş iken, bu vaziyet karşısında geldiği yere dönmek istedi. Lakin kendi kendine gidemezdi. Çaresizlik içinde bir kere âh etti. O âhdan buhar yükseldi. Dimağa erişti. Bir kere aksırdı. Bu aksırma ile vücuduna hareket gelip her azası şartlandı. Âlemi temaya başladı.

Yeri rengarenk çiçeklerle süslü, göğü sayısız yıldızlarla nurlu gördü. Âlemdeki bu büyük sanatı ve incelikleri seyretti. Sonunda; “Bu eser, bir kudret sahibine ve bu incelik, yüksek bir sanatçının hikmetine delâlet eder.” dedi. Tekrar hamd etti ve “Allah'ın zatının nurunu müşahededen mahrum kaldımsa, bari onun varlığını ve büyüklüğünü gösteren sıfatlarının nurlarını müşahede ederim.” dedi (Hirevî : 114-118).

4. Abdullah b. Amr dedi ki: “Âdem'in yaratılmasından iki bin yıl önce Hin ve Bin milletleri vardı. Bu milletler kan döktüler. Allah da onların üzerine meleklerden bir ordu gönderdi. Melekler onları, denizlerde bulunan adalara sürdüler (Hirevî : 121).

5. İbni Abbas dedi ki: Bu, insanların kullanarak anlaştıkları şu isimlerdir: İnsan, dabbe/yürüten canlı, yer, ova, deniz, dağ, deve, eşek ve bunların benzerleri. Diğer bir rivayette şöyle dedi: “Âdem’e tabak, tencere hatta yellenme gibi isimleri öğretti (Hirevî : 122).
6. Rivayet edilir ki, Âdem cennette üzüm, incir ve hurma yedi. Böylece cennet yemeklerine ve meyvelerine rağbet eyledi. Cennet bağlarını, bahçelerini ve cennet köşklerini dolaşmaya başladı. Canı her ne isterse, hemen hazır olurdu. Lakin yaratılışı icabı, olarak kendi cinsinden arkadaş bulup onunla yakınlık kurmak istedi. Bu düşüncede iken uyuyu verdi. O esnada sol tarafından Havva halk olundu.

Bir rivayette; Havva, cennetin dışında yaratılıp, ikisi iki taht üzerinde cennete iletildiler. Havva'nın yaratılmasından Âdem'in hiç haberi olmadı. Lakin İbni Abbas'tan rivayet olunur ki, Havva Cennette halk olundu. Meşhur olan kavi de budur. Havva Âdem'in suretinde, onun boyunda, onun şeklinde ve renginde yaratıldı. Yüzünün güzelliği de, Âdem'in ki gibi idi.

Havva'nın derisi, Âdem'in derisinden nazik ve rengi çok parlak idi. Sesi tatlı, gözleri siyah idi. Dişleri, avuçları ve tabanları, Âdem'inkinden güzel idi. Saçları yedi yüz bölük olup, her biri cennet yakutlarıyla süslü idi.

Rivayet olunur ki, Âdem, Havva'yı görünce: “Sen kimsin? Niçin geldin?” dedi. Havva: “Ben sana zevce olarak halk olundum. Allah beni, sana, arkadaş olmak için yarattı ve sana eş olayım diye gönderdi.” dedi. Âdem, Allah'a: “Bu ne cinstir ki, onu sevdim ve ona bağlandım.” diye soru sordu. Allah buyurdu ki: “Sen benim kulumsun. Seni topraktan yarattım. Adını Âdem koydum. O da benim kulumdur. Adını Havva koydum. Âdem: “Yâ Rabbim, kalbim ona çok meyil etti. Sanki ciğerimden bir parçadır.” dedi. Allah buyurdu ki: “Onu senin için yarattım. Benden onun için bir şey iste.” dedi. Âdem: “Yâ Rabbi, ne istiyeyim?” dedi. Allah: “Takva ve salih amel iste ve din bilgilerini ona öğret.” buyurdu.

Sonra Allah'ın emriyle melekler cevherden bir kürsü kurdular. Âdem o kürsüye oturdu. Bütün melekler geldiler. Hazır oldular. Allah buyurdu ki: “Ey Âdem, hutbe oku.” Âdem emri yerine getirdi. Allah, Havva'yı Âdem'e nikâh eyledi ve buyurdu ki: “Ey Âdem! Benim sevgilim ve dostum ve kendisiyle övündüğüm, Muhammed Mustafa'dır. Hiçbir şeyi yaratmadan, onun nurunu yarattım. Alnında parlayan nur işte o nurdur. Onu yaratmasaydım, ne aydınlığı, ne karanlığı, ne cenneti, ne cehennemi, ne levhi, ne kalemi, ne arşı, ne kürsüyü, yeri ve göğü, insanı, cini ve meleği yaratmazdım. Bütün bunları, onun hürmetine halk ettim. Her şeyden evvel onun ismini söyledim ve onun ismini kendi isimle beraber yazdım.”

Allahi, Âdem ile Havva'nın nikâhlarını kıyarken, melekler her ikisinin üzerlerine cennetten inciler ve mücevherler saçarlardı. Allah bizzat kendisine şu hutbeyi okudu: “Bismillâhirrahmânirrahim. Hamd sertâmdır. Kibriya ridamdır. Azamet İzânımdır. Bütün mahlukat zavallı kulumdur. Muhammed habibimdir ve resulümdür. Eşyayı, birliğimi göstermeleri için yarattım. Melekleri ve göklerde olanları ve Hamele-i Arşı, Havva ile

Âdem'in nikahına şahit tutarım. Tesbih ve tenzih ve tehlilimi doğrularlar. O kelime şehadetü en lâ ilahe ilâllah vahdeke lâ şerikeleh. Ey Âdem ve Havva! cennetimde sakin olun. Meyvelerimden yiyin. Şu ağaca yaklaşmayın. İkinize de selam ve rahmetim olsun.”

Âdem ile Havva cennette dolaşırlar, envai çeşit nimet, zevk ve lezzetler içinde vakit geçirirlerdi. Aynı zamanda Allah'ın kendilerine yasak ettiği ağaca hiç yaklaşmazlardı.

Âdem ile Havva'nın cennette kalmaları İblis'in hoşuna gitmedi. Onlara kötülük yapma fikri kuvvetlendi. Düşündü taşındı. Onlara bir zarar vermenin yollarını aradı. Nihayet buldu. Allah'ın bir ağacı onlara yasak ettiğini öğrendi. Çok sevindi. Yerden göğe çıktı. Cennete girmek istedi. Sokmadılar, cennetin kapısında bekledi. Bir kimse çıksın da onu aldatayım dedi. Kimse çıkmadı. Öylece üç yüz yıl bekledi. Sonunda Tavus çıktı. İblis: “Ey güzel ve temiz kardeş, sen kimsin?” dedi. “Ben Tavus'um. Sen kimsin?” “Ben Allah'a yakın meleklerden biriyim. Cennete girmek ve Allah'ın dostlarına hazırlamış olduğu nimetleri görmek istiyorum. Her an ibadet ederim. Lakin şevk ve iştiyakım fazlalaşsın diyorum. Cennete girmeme bir çare bulabilir misin? Eğer bu işimi yaparsan sana bir şey öğreteceğim. Hiç hasta olmayacak ve hastalanmayacaksın ve devamlı cennette kalacaksın, hiç çıkmayacaksın.” Tavus: “Doğru mu söylüyorsun.” dedi. Şeytan kuvvetli bir yemin etti. Tavus yeminine aldandı ve: “Ben bu işi yapamam. Lakin benim bir kardeşim vardır. O yapabilir.” deyip kardeşine gitti: “Müjde ey kardeş. Allah'a yakın meleklerden birini gördüm. Bize üç kelime öğretecek. Daima sıhhatli olacağız ve ebedî cennette kalacağız.” dedi. Kardeşi süratle Cennetin kapısına geldi. Şeytan bunu görünce yaltaklanmağa ve aldatıcı sözler söylemeğe başladı. O kadar vesvese verdi ki, o da aldandı. Şeytana inandı ve cennetin reisi: “Rıdvan ve diğer bekçileri varken seni nasıl içeri alsam ki!” dedi. Şeytan: “Ağzımı aç.” dedi. Açtı. Bir anda ağzına girdi. Böylece cennete girmiş oldu. Cennette olanlar hep duyular. Mani olup dışarı atmak istediler ise de, Allah'tan ferman geldi: “Mani olmayınız. Zira benim bu işte sırrım ve hikmetim vardır.” buyurdu. Şeytan doğruca Âdem ve Havva'nın yanına geldi. Ağlayarak yaklaştı. Şeytanı tanımadılar. Hâline acıdılar ve “Niçin ağlıyorsun?” diye sordular. Şeytan: “Ey bütün meleklerin secde ettiği ve ey yerin ve göklerin seçilmişisi. Yüzünün güzelliği kimsede yok. Hiçkimse senin bu derecene yükselmez. Bu nimetlerden başkasına verilmez. Lakin şunu bil ki, seni bu makamda bırakmazlar. Cennetten çıkarırlar. Afiyet elbisesini alıp, ölüm çulunu giydirirler.” dedi. Bu vesveseyi verip gitti.

Âdem'in kalbine bir korku düştü. Ne yapsam ne etsem de şu cennette ebedî kalsam. Ölüm şerbetini içmesem diye düşünmeye başladı. Şeytan bir fırsatını bulup tekrar Âdem'in yanına geldi. “Eğer sözüme inanırsanız size bir ağaç göstereyim. Ondan bir meyve yiyince, ölüm şerbetini içmez cennetten çıkarılmazsınız.” dedi.

Âdem bir parça teselli oldu. Şeytan yasak olan ağacın hangisi olduğunu Tavus'tan öğrendi. Altına oturup nağmeye başladı: “Allah da ağacı size, yasak etmedi. Bunu melek olmayanlara ve cennette olmayanlara yasak etti.” diye bağırdı. Havva bunu işitip yaklaştı. Şeytan yetmiş kere yemin etti ki ben size nasihat ediyorum. Şeytanın vesvesesi evvela

Havva'ya tesir etti. "Zira kim bu ağaçtan önce yerse arkadaşından daha güzel, daha kıymetli ve daha kuvvetli olur." demişti.

Havva geldi. Yasak ağaçtan yedi tane başak aldı. Bir tanesini yedi, bir tanesini de sakladı, geriye kalan beş tanesini de Âdem'e getirdi. Lezzetini medhetti. O devirde buğday, çok tatlı ve gülden güzel kokardı. Âdem istemedi ve "Ey Havva, niçin Allah'ın yasak ettiğini işledin. Cezasından korkmadın mı?" dedi. Havva: "Allah'ın rahmeti sonsuzdur. Mağfireti hesapsızdır." dedi. Âdem, Havva'nın sözüne aldanmadı. Havva, Âdem'e cennet şerbeti getirdi. Âdem içti. Kendisine bir ağırlık çöktü. Tam bu esnada Havva, saklamış olduğu bir buğday tanesini Âdem'in ağzına koydu. Çok lezzetli geldi. Buğday tanesi henüz miğdesine inmemiş idi ki, cennet hüllesi arkasından düştü. Rivayet edilir ki, cennet hüllesi tırnak şeklinde ve renginde idi. Allah o hüllelenin benzerini parmak uçlarında alıyordu ki, Âdem onları gördükçe cennet hüllesini hatırlasın ve ağlasın. Sonra başında olan cennet tacı, kuş gibi uçu gitti. Cebrail geldi. Bellerindeki cennet kemerini çıkardı. Böylece, her ikisi de cennet elbiselerini çıkarmış oldular. Birbirlerini görüp üzüldüler, utandılar. Ağaç arkasına saklanmak istediler. Lakin hangi ağaca gitseler, ağaç geri kaçardı. Üzüm ağacının altına gelince Allah: "Ey Âdem, bizden mi kaçırıyorsun?" buyurdu. "Yâ Rabbi, senden utandığım için kaçıyorum." dedi. Allah: "Yâ Âdem, şimdi neredesin?" buyurdu. "Yâ Rabbi üzüm ağacının altında, cennet elbiselerinden mahrum perişanım," dedi. "Yâ Âdem, perişanlığın, zelle sebebiyledir." buyurdu. Âdem, "bir Ah!" etti.

Allah, Cebrail'e: "Âdem'i cennetinden çıkar." diye emretti. Cebrail cennetin kapısına geldi. Tekrar fermân-ı ilahi geldi: "Yâ Cebrail, bekle. Düşmanlarıyla beraber çıkar." buyurdu.

Âdem, Allah'ın bir emrine muhalefet ettiği için, on musibete uğradı. Birincisi: Allah'ın azarlaması. İkincisi: Cennet elbiselerinden mahrum oldu. Üçüncüsü: Derisinin rengi siyaha yakın oldu. Dördüncüsü: Allah'a yakınlığı azaldı. Beşincisi: Havva'dan iki yüz yıl ayrı kaldı. Altıncısı: Şeytan ile aralarına düşmanlık girdi. Bu adavet kıyamete kadar evladı üzerinde devam etti. Yedincisi: İsyân ile zikrolundu. Sekizincisi: Şeytan evladına ve mallarına ortak oldu. Dokuzuncusu: Dünya zindanında kaldı ve soğuk, sıcak, hastalık ve rahatsızlıklara mübtela oldu. Onuncusu: Rızkını kazanabilmek için çalışmağa ve çeşitli zahmet ve meşakketlere katlanmağa mecbur oldu.

Allah, Havva'ya: "Ey Havva, neredesin?" buyurdu. Havva hazin bir sesle: "Yâ Rabbim, cennet elbiselerim üzerimden alındı. Utanıyorum." diye cevap verdi. Allah buyurdu ki: "Bu hale düşmen, işlediğin hata sebebiyledir. Niçin Âdem'in hatasına sebep oldun ve onu perişan eyledin. Havva: "Ey Rabbim, hiçbir mahlukun, senin ism-i şerifini anarak yalan yere yemin edeceğini bilmezdim." dedi.

Allah emreyledi: "Ey Havva, cennetten dışarı çık. Seni on beş musibete mübtela ettim. Kızların da kıyamete kadar bu belalara mübtela olsunlar.

Musibetlerin birincisi: Hayız ve nifas kanı. İkincisi: Dokuz ay karnında çocuk gezdireler. Üçüncüsü: Doğum esnasında ölüm acısını tadalar. Dördüncüsü: İddet mihtetini çekerler.

Beşincisi: Kocalarının mahkûmu olsunlar. Altıncısı: Boşanma kocalarının elinde olsun. Yedincisi: Mirasta noksan alsınlar. Sekizincisi: Şahitlikleri noksan olsun. Dokuzuncusu: Akılları noksan olsun. Onuncusu: Dinleri noksan olsun. On birincisi: Selam verilmekten mahrum olsunlar. On ikincisi: Cuma ve cemaatten mahrum olsunlar. On üçüncüsü: Peygamberlikten mahrum olsunlar. On dördüncüsü: Sultanlıktan mahrum olsunlar. On beşincisi: Kâfirlerle cihattan mahrum olsunlar ve mahremi yanında olmaksızın sefere gidemesinler.

Sonra Cebrail, şeytanın cennete girmesine yardımcı olan Tavus'u, cennetten dışarı çıkardı. O zaman altı yüz kanadı var idi. Melekler kanatlarını aldılar. İki kanadı kaldı. Ayakları kötü iş için yürüdüğü için çirkinleşti. Sonra kız kardeşi Hayye'yi (yılanı) getirdiler. Şeytan, bunun ağzından cennete girmişti. O zaman deve ayağı gibi dört ayağı vardı. Dördü de yeşil zebercedden idi. Bütün azası nurlu ve güneş gibi ışık saçardı. Dişleri inci gibi, dili misk gibi, karnı kırmızı gül gibi idi. Boynu zebercedden, başı kızıl yakuttan idi. Bütün bedeni değişti. Dişlerinin en alt kısmında güçlü bir zehir hasıl oldu. Bu şekilde cennetten çıkardılar. Allah'tan hitab-ı izzet geldi ki: "Bu günaha sen sebep oldun. Zelil ve hakir ol. Yüzün üzerine yürü. Meskenin yer, gıdan toprak olsun.

Âdem yasak ağaçtan yediği anda üzerinden cennet elbiseleri alınmış idi. Bu yüzden mahcup olup saklanmak için yer ararken, mübarek saç bir ağaca takılmış idi. O anda Allah'tan hitap geldi ki: Ey meleklerim: Âdem'in saçını o ağaçtan kurtarın.

Âdem, Allah'ın bu hitabını işitti. Elini kaldırıp dua etti: "Yâ Rabbi, bize önceki lütuf ve ihsanlarımı, kasıtlı yapmadığım bir zelle sebebiyle geri alma ve beni bu saadetten mahrum eyleme!" dedi. Allah: "İletin kulumu." buyurdu. Melekler Âdem'i o ağaçtan kurtardılar. Bu sefer başka bir ağaca yapışıp: "Yâ Rabbi, beni cennetten çıkarırsan, ben ayrılığa dayanmam ve sensiz bir yerde duramam." dedi. Allah: "İletin kulumu." buyurdu. Melekler, Âdem'i o ağaçtan da ayırdılar. Başka bir ağaca sarıldı ve "Yâ Rabbi, benim zürriyetimden peygamberler yaratacağına söz verdin. Bunlardan İdris Peygamber ve Nuh Peygamber hürmetine bana acı." dedi. Allah yine: "İletin kulumu." buyurdu. Melekler o ağaçtan kopardılar, başka bir ağaca tutundu ve Halil Peygamberi şefaatchi yaptı. Kabul olunmadı. Böylece bütün peygamberleri sıra ile şefaatchi gönderdi. Hiçbirisi kabul olunmadı. En son âlemlere rahmet olan Peygamberlerin efendisi Muhammed Mustafa'yı hatırladı. "Yâ Rabbi, benim evladımdan bir peygamber getireceğini ve benden bir zelle sadır olsa onun hürmetine affedeceğini söz vermişsin. O oğul hürmetine bu babaya acı," dedi. Allah buyurdu ki: "Bana kuvvetli şefaatchi getirdin. Onun ismiyle ne istersen veririm." Sonra Allah yumuşak cevap verdi ve hakikati şöyle beyan buyurdu: "Yâ Âdem, ben yeryüzünde halife halk edip, orada sakin olmasını diledim. Seni yarattım." Âdem, Allah'ın muradını anladı. Derhal cennetten dışarı çıktı. "Yâ Rabbi, tevbe edince tekrar cennete girer miyim?" dedi. Allah: "Evet girersin." buyurdu. Cebrail, Âdem'i cennetten çıkarırken: "Beni nereye götürürsün?" dedi. Cebrail: "Hak olduğun yere." Âdem: "Orada çok mu kalacağım. Yoksa birkaç gün mü?" Cebrail: "Bilmiyorum." Âdem: "Orada bana kim arkadaş olacak?" Cebrail: "Yasak ağaçtan yemene sebep olan seninle beraber olacak." Âdem üzüldü. Dedi

ki: “Dosttan ayrılma belası yetmez mi ki, düşman ile beraber olmak mihneti de verildi.”
 Sonra, “Yâ Cebrail, gök ehli arasında rüsva oldum. Bari yer halkına benim hatamı söyleme.” dedi. Cebrail: “Senin hatan, yerden göğe kadar her yere yayıldı.” deyince ağladı. O kadar çok ağladı ki, taşlar yarıldı. “Yâ Cebrail, biraz sabret, meleklerle veda edeyim deyip yüzünü geri çevirdi ve Esselâmü aleyküm ey Allah’ın melekleri, sizin aranızdan beni çıkardılar. Şimdi ne muamele göreceğimi bilmiyorum. Sizden ricam şudur ki, bana bu hatamdan dolayı bilerek yaptı demeyin, unuttu deyin. Çünkü unutarak oldu.” dedi. Âdem, şeytan, hayye ve tavus’u birbirinden ayırdılar. Her birini yere indirdiler.

Âdem’i, Serendib dağına indirdiler. Yeryüzünde bundan daha yüksek dağ yok idi. Bir rivayette Âdem’in başı göklere erişir ve meleklerin teşbihini işitirdi. Sonra meleklerin duası ile altmış arşın oldu. Kederi fazlalaştı.

Havva Cidde’ye, Tavus Yemen’e, Hayye ise İsfahan’a indiler. Şeytan Basra’ya yahut Mısır’a indi. İblis ile Âdem arasında husule gelen düşmanlık, kıyamete kadar devam etti.

Cebrail yeryüzünden geldiği yere dönmek istedi, Âdem feryat edip ağlamaya başladı. “Beni bu mihnet ve meşakkat diyarında bırakıp gidiyorsun. Ne zaman geri dönersin.” dedi. Cebrail, “biz melekleriz. Emirden dışarı çıkmayız.” deyip veda etti ve Âdem’in gözünden kayboldu. Ondan sonra Âdem’in derdi ve mihneti çoğaldı. O kadar ki kendisini yere atar ve yuvarlanırdı ve: “Yâ Rabbi, beni Cebrail terk etti. Sen terk etme!” derdi.

Vehb bin Münebbih der ki, Âdem Hindistan’da yüz yıl ağladı. Gözünün yaşından ırmaklar ve dereler hasıl oldu. Bir rivayette ise üç yüz yıl ağladı. Utancından gökyüzüne bakmadı. Kuşlar, Âdem’in gözünün yaşından içip birbirlerine bundan daha tatlı su görmedik derlerdi. Âdem onların lisanını bilir idi. “Yâ Rabbi, kuşlar beni kötülerler.” dedi. Allah: “Ey Âdem, izzetim ve celalim hakkı için, asilerin göz yaşlarından daha leziz ve kıymetli bir su yoktur.” buyurdu. Âdem’in ağlaması, Allah’ın ona bir rahmetidir. Zira dağlara rahmet yağmadığı zaman ondan nehirler akmaz. Allah’ın rahmeti bir kimseye inmez ise onun gözünden de asla yaş akmaz.

Allah kurtlara, kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün mahlukata, Âdem’in hatırını sorup teselli vermelerini emretti. Grup grup, saf saf geldiler. Lakin Âdem başını önüne eğmiş durmadan ağlıyor, ağlamaktan başını kaldırmıyordu. Gelenler: “Bunun hatasının, zararı bize de dokunur.” deyip yanından dağıldılar. Âdem, Allah’a: “Yâ Rabbi, gök ehlinin, hatamdan dolayı beni kötülemesi yetmez miydi ki, yer ehli de beni zem etmeye başladı.” dedi. Bu sözünden dolayı Allah acıyıp tövbesini kabul etti (Hirevî :125-130).

7. İbn Abbas’tan nakledilmiştir: Allah melekleri yarattığı zaman şöyle buyurdu: “Gerçek Ben çamurdan bir beşer yaratacağım. Ben kendisini yarattığım an, derhal ona secde ediniz!” Allah’ın bu emrine melekler; “Yapmayız!” karşılığını verdiler; Allah üzerlerine bir ateş gönderdi ve ateş onların hepsini yaktı. Sonra Allah başka melekler yarattı ve onlara da: “Ben çamurdan bir beşer yaratacağım. Ben kendisini yarattığım an, derhal ona secde ediniz!” dedi. Bunlar da Allah’ın emirlerine karşı gelip dayattılar ve secde etmediler.

Ravi der ki: “Allah onların üzerine de bir ateş gönderdi ve ateş onların hepsini yaktı.” Sonra Allah başka melekler yarattı ve onlara da: “Ben çamurdan bir beşer yaratacağım. Ben kendisini yaratacağım an, derhal ona secde ediniz!” dedi. Bunlar da secde etmediler. Allah da onların üzerlerine bir ateş gönderdi ve ateş onların hepsini yaktı. Bundan sonra Allah başka melekler yarattı. Onlara da: “Ben çamurdan bir beşer yaratacağım. Ben kendisini yarattığım an, derhal ona secde ediniz!” dedi. Bu sonuncu grup melekler: “Emrini işittik ve itaat ettik.” dediler. Yalnız İblis secde etmedi ve böylece de küfredenlerden oldu (Aydemir 2015:250-251).

8. Ruh yani can, Âdem’in ayağının tırnağına erişince onun yaratılışı tamam oldu. Yüce Allah buyruk verdi: “Ona giysiler getirin!” dedi. Melekler, Âdem’e giysiler getirdiler. Âdem, onu giydi ve keramet tahtına geçip oturdu. Allah şöyle buyurur: “Meleklerle Âdem’e secde ediniz dedik.” Bütün melekler Âdem’e secde ettikleri halde İblis secde etmemişti. Allah’ın, Âdem’e Âdem diye ad vermesi şundan ötürüydü ki, onu yerin yüzünden yaratmıştı. Böylece ona bütün melekler secde kıldılar. Yalnız İblis secde etmedi. İblis de: “Ben ondan üstünüm. Çünkü sen beni ateşten yarattın. Onu ise topraktan. Benim aslım yücedir. Ve hem apaydındır, nurludur. Her bir şeyin üstünlüğü aslı ve cevheri ile ölçülür!” dedi. Secdeyi tanımadı, ama İblis’in bu sözü hüccet değildi. Aksine kendi üzerine hüccetti. İblis bunu bilmedi. Ve beni sen yaratmadın! diye inkarda bulunmadı. Vakta ki İblis kendi kâfirliğine delil olan o sözü söyleyince, böylece onun gönlündeki ve Allah’ın bildirdiği kâfirlik açığa vurulmuş oldu. Allah ona lanet etti. Onu meleklik sıfatından ve şeklinden çıkardı. O, İblis suretine girdi. Önceki şekli ile güzel yüzlü bir melekti. Adı da Azazil idi. Allah bu adı ve melekliği ondan giderdi. Adını İblis koydu. Çünkü İblis demek, umutsuz demektir. Allah, meleklerle Âdem’i kendilerinden faziletli kılmasının sözden ibaret olmadığını bildirmek için Âdem’e bir ilim öğretti ki bu ilmi melekler bilmiyorlardı. Melekler, Âdem’in kendi üzerlerine üstünlüğünün ilim olduğunu ve asilla, cevher olmadığını bilmelilerdi. Bu şeyler ki, yeryüzünde ve havada bulunanların adları olan şeylerde, gökte, denizde, dört ayaklı canavarlarda, kumlarda ve sahralarda bulunan yırtıcılarda, yeryüzündeki yavru kuzularda ve havadaki türlü türlü kuşlarda bulunuyordu. Ve o adlar her birinde başka başkaydı. Ağaçlardan, yemişlerden, aydan, güneşten ve yıldızlardan, gök gürültüsünden ve şimşekten. Yani, yerdeki her şeyi, gökteki her şeyi, yerle gök arasındaki her şeyin isimlerini Âdem’e öğretti. Meleklerden hiçbiri bu şeylerin adlarını bilmiyordu. Allah meleklerle şöyle buyurdu: “Eğer gerçeklerseniz, bunların adlarını söyleyiniz!” Meleklerde şöyle dediler: “Bize öğrettiğin şeylerden başka bilgimiz yok. Şüphe yok ki sen her şeyi bilen ve hikmet sahibisin.” Bundan sonra Allah bu adları Âdem’den sordu. Âdem, hepsinin haberini bildirdi ve melekler hepsine şaşırıp kaldılar. Bu adları bilmediklerini söylediler. Allah Âdem’e: “Ey Âdem!” diye buyurdu. “Eşyaların adlarını meleklerle söyle!” diye buyurdu. Âdem de bütün eşyaların adını söyledi. Ve meleklerle öğretti. Böylece Âdem’in fazileti meleklerce de bilindi. Anladılar ki üstünlük ilim ve hikmetledir ve cevherle değildir. Âdem, meleklerle bu isimleri bildirdiğinde Allah: “Ben size demedim mi ki yer ve göklerdeki gizli her şeyi bilirim. Bunlar ister açıkladığımız olsun, ister gizledikleriniz olsun!” diye buyurdu. Ve şöyle

buyurdu: “Bu halk fesat çıkarırlar, kanlar dökerler lakin bilirdim ki bu halktan ilim ve fikir gelir.” Sonra Yüce Allah, Âdem’e bu dünyada cennet elbiselerinden giydirdi. Cennet yemişlerinden gönderdi. Böylece Âdem onlardan yeyince, Yüce Allah onu keramet tahtı üstüne oturttu. Melekler onu kıble kıldı. Melekler ne zaman Allah’a ibadet etmek isteseler yüzlerini Âdem’e çevirirlerdi. Öyle ki biz de ibadet edeceğimiz zaman yüzümüzü Kâbe yönüne döndürürüz (Taberi :87-90).

9. Âdem Peygamber, Allah’a, “İlahî! Benden üstün bir varlık yarattın mı?” diye sordu. Allah şöyle buyurdu: “Hayır ey Âdem! Senden üstün bir mahluk yaratmadım.” Ondan sonra Âdem Peygamber melekler selam verdi. Melekler de hürmet ve tazimle onun selamını aldılar. Allah melekler, Âdem’e secde etmelerini emredince bütün melekler secdeye kapandılar. Lakin İblis kibirlenip secde etmeyince kâfir oldu (Yazıcıoğlu 2015:60).
10. İbn Abbas şöyle demiştir: Meleklerden bir grup Âdem Peygamber’e secde etmedi. Allah, onların üzerine ateş gönderip yaktı ve helak etti (Yazıcıoğlu 2015:60).
11. Begavî tefsirinde şöyle demektedir: Âdem Peygamber’e ilk secde eden İsrail’dir . Bu, Âdem Peygamber’in yüzünde Kuran’ın nurunu görmesi ve derhal bu nura secde etmesindedir. Sonra Âdem Peygamber minberden indi. Cennetten bir salkım ak üzüm geldi, bu onun cennet nimetlerinden ilk yediğidir. Üzümü yedikten sonra “elhamdülillah” deyince Allah şöyle buyurdu: “Ey Âdem! Ben seni işte bunun için, nimetlerimi yiyip şükredesin diye yarattım. Öyleyse yiyip şükrederek senin evlatlarına, kıyamete kadar sünnet olsun.” (Yazıcıoğlu 2015:60).
12. Kısas-ı Enbiya’da şöyle der: Allah, Âdem’i yaratıp ona ruh üfledikten sonra cennet elbiseleri giydirip onu bir taht üzerine oturttu. Bu tahtı melekler omuzlarında taşırlardı. Allah, “Âdem benim gökleri görsün de yakini artsın” buyurdu. Emretti, melekler getirdiler, yüz yıl gökleri tavaf edip, buralarda insan havsalasına sığmayan pek çok şey gördü. Ondan sonra Allah, kendisi miskten, kanatları inciden ve mercandan olan bir at yarattı. Âdem Peygamber o ata bindi. Cebrail yularını tutmuş, sağında İsrail ve solunda Mikail olduğu halde bütün gökleri dolaştılar (Yazıcıoğlu 2015:60).
13. Süddî, İbni Abbas’tan, İbni Mesud’dan ve bazı sahabelerden şöyle dediklerini rivayet etti: İblis cennetten çıkarılarak, Âdem cennete yerleştirildi. Âdem cennette tek başına geziyordu. Yanında sükunet bulup huzura kavuşacağı bir eşi yoktu. Âdem az bir şey uyuduktan sonra uyandığında başının yanında oturmuş bir kadın gördü. Allah, onu Âdem’in kaburgasından yaratmıştı. Âdem ona: “Sen kimsin?” dedi. O da: “Bir kadın!” diyerek cevapladı. Âdem: “Peki sen niye yaratıldın?” diye sorduğunda; “Senin benimle huzur bulman için.” dedi. Bu defa melekler, ilminin derecesini ölçmek için Âdem’e: “Ey Âdem, onun ismi nedir?” diye sordular. Âdem de: “Havva” diyerek cevap verdi. Melekler: “Neden onun ismi Havva?” dediklerinde; Âdem şöyle dedi: “Çünkü o, hayat sahibi bir şeyden yaratıldı.” (İbn Kesir 2011:127-128).
14. Muhammed b. İshak İbni Abbas’ın şöyle dediğini nakletti: Havva, Âdem’in sol ve en kısa

kaburgasından, Âdem uykudayken, yaratıldı. Bu kaburganın yerini et ile doldurdu (İbn Kesir 2011:128).

15. Ebu Hureyre dedi ki: Peygamber şöyle buyurdu: Kadınlara iyi davranın. Çünkü kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Muhakkak kaburga kemiklerinden en yamuk olanı, en üstte bulunanıdır. Eğer onu düzeltmeye çalışırsan, onu kırarsın, şayet onu olduğu gibi bırakırsan, yamuk olmaya devam edecektir. Bundan dolayı kadınlara iyi davranın (İbn Kesir 2011:128).
16. Âdem, cennet yemişlerini yedikten sonra o tahtın üstüne oturdu. Âdem'in uykusu geldi. Uyudu. Allah onun sol eğe kemiğinden Havva'yı yarattı. Bundan ötürüdür ki: "Kadın sol kaburgadandır!" denilmiştir. Havva da Âdem yaratılışındaydı ve Âdem boyundaydı. Lakin Havva dişi yaratılmıştı. Âdem ise erkekti. Allah, cennet elbiselerini Havva'ya da giydirdi. Âdem'e rüyasında Havva'yı gösterdi. Ve o vakte ki gözlerini açtı, başının ucunda Havva'yı oturur gördü. Âdem ona: "Sen kimsin?" diye sordu. Havva: "Ben senin eşin, çiftinim! Yüce Allah beni senin gönlünü benimle dinlenmesi için yarattı!" dedi. Melekler Âdem'i denemek için: "Acaba Âdem bunun da adını bilir mi?" dediler. Ona: "Yâ Âdem! Bunun adı nedir?" diye sordular. Âdem de: "Onun adı Havva'dır!" diye karşılık verdi. O melekler: "Havva ne demektir?" dediler. Âdem: "Diriden, canlı bir maddeden yaratılmış demektir!" diye cevap verdi (İbn Kesir 2011:127).
17. Tefsirciler şöyle der: Âdem Peygamber, cennette yalnız başına gezinirdi, gönlü rahat değildi. Allah Âdem'e bir uyku verdi, o da uyudu. Cenâb-ı Hak, Âdem'in sol eğe kemiğinden Havva'yı yarattı ve ona cennet elbiselerinden giydirdi. Havva, Âdem'in başucuna oturdu. Âdem, uyanınca başucunda bir kadın oturduğunu gördü. Melekler, onu sınamak için, "Bu kimdir?" diye sordular. Âdem Peygamber, "Kadındır" dedi. Melekler onun ismini sorduklarında "Havva" karşılığını verdi. "Niçin ismi Havva'dır?" diye sorulunca da, "Diriden yaratıldığı için" dedi. Bu kez melekler, "Niçin yaratıldı?" diye sorduklarında, Âdem Peygamber, "Ben onda, o da bende sakin olmamız için" dedi. Nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ şöyle buyurur: Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur" (Yazıcıoğlu 2015:60-61)
18. Bedâyi, Ahbar'da nakledildiğine göre: Âdem Peygamber cennete girdi. Allah cennette Havva'yı yarattıktan sonra, her ikisine hitaben: "Benim cennetimde yaşayın, dilediğinizi yiyin için ama sakın şu ağaca yaklaşmayın. Selamım ve rahmetim sizin üzerinize olsun." buyurdu. Sonra kendisini hamd ve sena ile anıp şöyle buyurdu: "Hamd benim övüncümdür, Azamet benim izârım (örtüm), kibriya ridâm (elbisem) ve bütün yaratılanlar benim kulumdur." Âdem'de bu şeref ve ululuğu görünce bütün cennet ahali ve melekler, Âdem ile Havva'ya selam vererek onların üzerine inci ve mücevherler saçtılar. Allah şöyle buyurdu: "Ey Âdem! Benim nimetlerime şükret. Seni son derece güzel ve hoş yarattım, ayağa kaldırıp yürüttüm, sana ruhumdan üfledim, sana secde etmediği için İblis'i lanetleyip kovdum. Seni kerem ve lütuf yönünden bütün varlıklardan üstün kıldım. Sizin için, sizi yaratmadan iki bin yıl önce cenneti yarattım. Eğer bana itaat ederseniz, cennetimde kalırsınız.

Eğer bana verdiğiniz sözde durmazsanız o zaman sizi cennetimden çıkarır, size ateşle azap ederim.” Âdem Peygamber bunun üzerine: “Yâ Rabbi! ahdini ve emanetini kabul ettim.” dedi. Allah buyurdu: “Eğer yasakladığım ağaca yaklaşırsanız zalimlerden olursunuz.” (Yazıcıoğlu 2015:61).

19. Şehr b. Havşeb dedi ki: İblis, cinlerdendi. Cinler yeryüzünde fesat çıkarınca, Allah onların üzerine meleklerden bir ordu gönderdi. Onların bir kısmını öldürdüler, bir kısmını da denizlerdeki adalara sürdüler. İblis de esir alınanlardandı. Onu alıp yanlarında semaya götürdüler. Böylece İblis semada durdu. Ta ki meleklerle secde etmeleri emredilince, İblis secde etmekten imtina etti (İbn Kesir 2011:125).
20. İbni Mesud, İbni Abbas, bazı sahabeler, Said b. Müseyyeb ve daha başkaları dediler ki: İblis, dünya semasındaki meleklerin reisiydi (İbn Kesir 2011:125).
21. İbn Abbas dedi ki: İblis’in ismi Azazil, başka bir rivayette de Haris idi (İbn Kesir 2011:125).
22. Nakkaş dedi ki: İblis’in künyesi Ebû Kürdus idi (İbn Kesir 2011:125).
23. İbni Abbas dedi ki: İblis, kendilerine el-Hin denilen meleklerin bir kabilesine mensuptu. Bunlar cennetin bekçileriydiler. İblis de bunların arasında hem ilmi ve hem de ibadeti en fazla olan ve onların en üstünü olandı. İblis dört kanatlı olanlardandı. İşte böyleyken Allah onu kovulmuş şeytana çevirdi (İbn Kesir 2011:125).
24. İblis, yılanın karnına (veya ağzına) girerek Cennete sokulmayı başardı. Rivayete göre Yüce Allah Âdem’e “Ey Âdem, eşinle birlikte cennete oturunuz. Cennetin nimetlerinden istediğiniz gibi bol bol yiyiniz; fakat şu ağaca yaklaşmayınız! Yaklaşırsanız kendinize yazık etmiş olursunuz.” dedi. İblis, onların yanına cennete girmek istedi. Cennetin muhafızları onu içeri sokmadılar. Bundan sonra İblis yılanın yanına geldi. Yılan o zaman deve gibi dört ayaklı olup en güzel hayvanlardandı. İblis ona, ağzına alarak cennete Âdem’in yanına götürmesini teklif etti. Yılan onun bu teklifini kabul edip İblis’i ağzının içine soktu. Cennet muhafızlarının yanından geçti. Allah bunu irade etmiş olduğu için, onlar İblis’in yılanın içinde bulunduğunu bilmiyorlardı. İblis yılanın ağzı içinde iken Âdem’le konuştu ise de Âdem onun sözüne önem vermedi. Bunun üzerine yılanın ağzından çıkarak Âdem’e gözüktü (Aydemir 2015:313).
25. İblis her zaman cennet kapısına gelir, yılanla konuşur, sohbet eder. Âdem’in durumundan sorardı:“O, yasaklandığı ağaçtan yedi mi?” dedi. Yılan da: “Henüz yemedi!” diye cevap verirdi. Rivayet edilmiştir ki, İblis yılanı aldatmıştı. Ona: “Bana yol ver, cennete gireyim. Âdem’in yanına varayım!” dedi. Yılan: “Melekler seni görürlerse hal nice olur?” diye sordu. İblis: “Ağzımı aç, içine gireyim. O Meleklerin yanından, görünmeden geçeyim!” dedi. Yine rivayet edilmiştir ki, yılan çok güzel tüylüydü ve dört ayağı vardı. İblis’i ağzına aldı. Cennet’e girdi. Öyle ki meleklerden hiçbiri İblis’i görmedi. Ve o tâ Âdem’in yanına kadar geldi. Âdem ile Havva yan yana duruyorlardı. Hallerini sordu. Âdem, Allah’a şükretti, teşbihte bulundu. İblis: “Ben sizin halinizi düşünüyorum, sanıyorum ki, Allah sizi

cennetten çıkaracak!” dedi. Âdem: “Nerden bildin?” diye sordu. İblis: “Allah’ın yasakladığı ağaçtan (ki ona ebedilik ağacı derler) her kimse yemişinden yerse, cennetten hiç çıkmaz, orada ebedî kalır! Âdem: “Allah’ın emrini bozup senin emrini tutamam!” dedi. İblis, böylece, Âdem’den ümidini kesti. Havva’nın yanına geldi. Havva’nın tez aldanacağını düşündü. Havva’ya da hiçbir şey olmadı. Çünkü Allah’ın sözü Âdem üzerindeydi. Unutulan o ahit Kuran’da şuydu: “Yani şeytan sana ve zevcene düşmandır.” Âdem, bunu unutmuştu. Havva o ağaçtan yeyince ve kendisine bir zarar gelmeyince Âdem’e yemiştten vererek: “Ben yedim, ziyanını görmedim! Sen de ye!” dedi. Âdem: “Ben yemem!” dedi. Havva: “İblis, Allah’ın azametini yemin ederek ben size nasihat ediyorum.” dedi. Âdem de Allah’ın yasağını unuttu. İblis’in sözünü öğüt sandı. Yemiştten bir tane alıp ağzına attı. Yemiş Âdem’in boğazından aşağı geçerken o anda Âdem’in ve Havva’nın giydikleri şeyler tenlerinden uçtu. Avret yerleri açıldı. İki de birbirinden utandı. Bütün vücutlarını kaplayan deri tırnak gibi parlarken, Allah o deriyi onlardan soydu. Tırnak uçlarına kadar soydu. Sonraları Âdem, her tırnağına bakışta hıçkırma hıçkırma ağladı. O zaman Allah yılanı şeytanı izinsiz cennete soktuğu için, lanet etti. Yılanın güzel yüzünü değiştirdi. Ayaklarını kesti. Karnının üzerinde yürüttü. Ve yiyeceğini topraktan verdi. Yılan şeytana düşman oldu. Allah dördünü de yani Âdem’i, Havva’yı, İblis’i ve yılanı cennetten çıkardı. Böylece; yılanı karnının üstünde süründürmekle ve toprak yemekle azaplandırdı. Havva’yı, aybaşı hali görmek ve çocuk doğurmakla cezalandırdı. Çünkü Havva, Âdem’e öncülük etmiş, yasak ağaçtan yemesine sebep olmuştur. Allah ikisini de dünyaya yolladı. Onlara şöyle buyurdu: “Haydi, inin bir kısmınız bir kısmınıza düşman olarak ininiz. Yerde, sizin için bir zamana (ecelinizin sonuna) kadar yerleşip kalmak ve geçinmek var.” Böylece Âdem ve Havva, İblis’e düşman oldular. İblis de her ikisine düşman oldu. Âdem ile Havva, yılanı, yılan da Âdem ile Havva’ya ve evlatlarına düşman oldular. Âdem, Hindistan’da bir dağa düştü. Burası Serendip adasıydı. Havva, Arabistan’da Cidde’ye düştü. Şeytan Bülle’ye ve yılan İsfahan’a düştüler (Taberi :93-96).

26. İbn Zeyd’den: İblis, kötüyü iyi göstermek suretiyle Havva’nın kalbine vesvese verdi. Bunun üzerine Havva ağacın yanına geldi. İblis bundan sonra Âdem’e Havva’yı güzel gösterdi. Âdem, Havva’yı ihtiyacını tatmine çağırırdı. Havva, ancak ağacın yanına gelmesi şartıyla ona muvafakat edeceğini söyledi. Âdem oraya varınca Havva: “Ancak meyvesinden yersen buna yanaşırım.” dedi. Bunun üzerine her ikisi de yasak olan ağacın meyvesinden yediler. Hemen her ikisinin gizli yerleri gözükte... Allah: “Ey Âdem! seni bu işe kim şevketti?” diye sorduğunda Âdem: “Havva” diye cevap verdi...(Taberi : 145).
27. Said ibn Müseyyeb’den: Said ibn Müseyyeb, yemin ederek Âdem’in aklı başında iken bu ağaca yaklaşmadığını söyledi; ona göre Havva, Âdem’e şarap içirerek sarhoş ettikten sonra, ağacın yanına getirmiş, Âdem de sarhoş kafa ile ondan yemiştir. Âdem ile Havva bu hataya düştükten sonra, Allah onları cennetten çıkarmıştır.

Ebü'l-Leys, İbn Abbas’tan şu rivayeti nakleder: O zaman İblis, Âdem Peygamber’in Allah’tan bu derece şeref ve yücelik bulduğunu görünce haset edip onu cennetten çıkarmak istedi.

Yılan suretine girerek neden ağladığını sordular. İblis şöyle dedi: “Sizin için ağlıyorum, çünkü birbirinize hasret kalacaksınız. Ama size şu öğütü vereyim: Şu ağaçtan yerseniz ebediyen cennette kalırsınız.”

Havva, bu sözlere aldanıp Âdem’in yanına gelerek, “Gel şu ağaçtan yiyip ebedî olarak cennette kalalım.” dedi. Buna karşılık Âdem Peygamber de, “Allah, bize o ağaçtan yemeyi yasakladı.” dedi. Havva, binbir türlü naz ve eda ile “Beni seviyorsan, ne olur bu ağaçtan yiyelim, ebedî cennette kalalım.” diye ısrar etti. Âdem Peygamber buna karşılık, “Ey Havva! Böyle yapma, ben Allah’ın gazabından korkuyorum.” dedi. Havva ise, “Allah’ın rahmeti çoktur.” diyerek uzanıp ağaçtan bir meyve koparıp yedi. Sonra da, “Ey Âdem! Bak bana bir şey olmadı.” dedi. Gerçekten de Havva, kendisine uyulan değil uyan/ tâbi olan olduğu için ona bir şey olmamıştı. Mademki tabi olana bir şey olmuyordu, öyleyse tabi olunana da bir şey olmazdı ki bunun tersi de böyledir. Havva bir yemiş daha alıp Âdem’e verdi. Âdem Peygamber o meyveden yer yemez üstündeki bütün cennet elbiseleri gitti, çıplak kaldı. Bunun üzerine utancından kaçıp gizlendi. Yüce Allah şöyle buyurdu: Ey Âdem! Kimden kaçyorsun, benden mi?” Âdem Peygamber, “Yâ Rabbi! Günahımın utancından kaçıyorum.” dedi ve incir ağacının yaprağıyla kendisini örtmeye çalıştı (Taberi :145-147).

28. Said b. Müseyyeb şöyle demiştir: Halbuki Âdem o ağaçtan yemeyeceğine dair Allah’a söz vermişti. Üstelik akli davardı, peki niçin yedi? Cevabı şudur: Havva onu, yaratılışındaki bir türlü güzellik ve aşk şarabıyla sarhoş etmişti. Bu yüzden verdiği sözü unutup yedi (Yazıcıoğlu 2015:62).

29. Begavî’den nakledildiğine göre Muhammed b. Kays şöyle demiştir: Allah Âdem’e sordu: “Benim yasakladığım şeyden niçin yedin?” Âdem Peygamber: “Bana Havva yedirdi.” dedi. Allah bu kez Havva’ya, niçin yedirttiğini sordu. Havva da: “Bana yılan yel!” dedi, yedim cevabını verdi. Bu defa Allah yılanı niçin yedirdiğini sorunca yılan, “Bana İblis öğretti” dedi. Bunun üzerine Allah, Havva’ya şöyle buyurdu: Sen ayda bir kere kan/âdet gör!

Yılanın kendisi deve gibiydi ve ayakları da vardı. Allahona, “Ayaklarımı kestim, yüz üstü sürün.” buyurdu, İblis’e de, “Lanet senin üzerine olsun, bunları hep sen azdırdın.” dedi. Sonra Âdem’e , “Ey Âdem! Ben seni şükreden bir kul olman için yarattım, sen ise nankör bir kul olmak istiyorsun.” buyurdu.

Âdem Peygamber, “Ey Rabbim! Beni yeniden toprak et, yeter ki azap etme!” diye niyazda bulundu. Allah, bunun üzerine şöyle buyurdu: “Ben niçin seni toprak edeyim? Cenneti ve cehennemi senin evlatlarınla dolduracağım.” Âdem Peygamber bunu işitince sevinip sustu.

Ondan sonra Allah, Âdem Peygamber’i Serendib dağına indirdi ve on türlü sıkıntı verdiği bildirdi: Yeryüzüne indirdi, mahcubiyete ve sıkıntıya düşürdü. Rengini değiştirdi. Komşuluğundan uzaklaştırdı. Havva’yı ondan ayırdı. Âdem Peygamber ile İblis arasında tekrar düşmanlık oldu. Âdem Peygamber, Allah’ın yasağını çiğnedi, İblis’i âdemoğullarının üzerine yönlendirdi. Dünyayı âdemoğullarına zindan kıldı, Âdem Peygamber’i cennetin havasından mahrum bıraktı.

Ondan sonra Allah, Havva'ya, nasıl olduğunu sordu. Havva cevap verdi: Yâ Rabbi! Benim cennet giysilerim ve bütün ziynetlerim gitti, çıplak kaldım. Allah, "Bunları senden kim giderdi?" diye sordu. Havva cevap verdi: Yaptığım hata giderdi. Beni düşmanım olan İblis kandırdı. Senin adına ant içtiği için ona inandım.

Şimdi, ey Havva! Cennetten çık! Havva şöyle dedi: Bütün yücelik ve olgunlukları benden aldın yâ Rabbi! Cennetten nasıl çıkayım? Allah Teâlâ buyurdu: Cennetimden çık! Senin neslinden nice peygamberler, veliler ve şehitler gelecek ve ben onlarla cenneti dolduracağım.

Cebrael, cennetten Âdem Peygamber'i alıp Serendib'e, Havva'yı da Cidde'ye indirdi. Melekler, yeryüzünde Âdem Peygamber'in çıplak dolaşmasına acıyıp şöyle yalvardılar: İlahî! Âdem'i utandırma.

Âdem Peygamber cennetten çıktığında, elleri başının üzerinde, yanaklarından yaşlar boşanmaktaydı. Bazı melekler Âdem Peygamber'i ayıplayarak, Allah'ın ona verdiği nimetleri hatırlattılar. Bunun üzerine Âdem Peygamber şöyle dedi: "Benim yere indirilmem Allah'ın takdiridir." Allah, meleklerle saf tutmalarını emrettikten sonra Âdem'e hitap ederek şöyle buyurdu: "Tövbe etmedikçe asileri kabul etmemeyi takdir ettim. Seni topraktan yarattım, ne surette ne de olgunlukta sana benzeyen, melekler dâhil hiçkimse yaratmadım. Sana ruhumdan üfleyip bütün melekleri secde ettirdim. Bütün isimleri sana öğrettim ve sana Havva'yı verdim. Seni bütün meleklerle hatip kıldım. Sonunda bana verdiğin sözü unutup şeytana itaat ettin..."

Âdem Peygamber: "Ey Rabbim! Nimetlerini artır. dedi. Allah şöyle buyurdu: Bir iyiliğine karşılık on sevap, bir kötülüğüne ise bir günah yazarım. Âdem Peygamber artırılmasını isteyince Yüce Allah şöyle buyurdu: "Tövbeni kabul ettim." Âdem Peygamber yine artırılmasını istedi. Bu defa Allah, "Seni ve evlatlarını da bağışlarım." buyurunca Âdem Peygamber, "Şimdi işim tamamdır." dedi (Yazıcıoğlu 2015:61-64).

30. İblis şöyle konuştu: "Yâ Rabbi! Bunların olacağı senin ilminde mevcuttu, hiç olmazsa bana kıyamete kadar mühlet ver." Allah: "Mühlet verdim, bu zaman zarfında ne istiyorsan yap." buyurdu. İblis: "Yâ Rabbi! Beni yeryüzüne indiriyorsun, ben nerede oturacağım?" dedi. Allah: "Mezbelelik ve çöplükler senin meskenindir." buyurdu. İblis yeniden: "Yâ Rabbi! İnsanoğluna peygamberler ve kitaplar verdin, bana da kitap gerek" deyince Allah şöyle buyurdu: "Boş ve faydasız sözler, saçma şiir ve hicivler senin kitabındır." İblis: "Peki benim elçilerim olmayacak mı?" deyince yüce Allah, "cadılar, kâhinler, sihirbazlar senin elçilerindir." buyurdu. İblis tekrar: "Hani benim evim?" dedi. Allah da onun evinin hamamlar olduğunu söyledi. Sonra İblis, "Çığırtkanlarım nerede?" dedi. Allah, "Senin çığırtkanların, ölümlerinin arkasından bağıra çağıra ağıt yakanlardır." buyurdu. İblis, ne yiyip içeceğini sorunca Allah: "Benim adım anılmadan (besmele çekilmeden) yenilip içilen her şey senin yiyeceğin olsun." buyurdu. İblis bu kez de içkisinin ne olduğunu sordu. Allah buyurdu: "Sarhoş eden bütün içecekler senin içkin olsun." İblis tekrar sordu: "Hani benim meclislerim, oturup kalkacağım

yerler?” Allah şöyle buyurdu: “Sokaklar, çarşı pazarlar senin meclisin olsun.” Bu sefer İblis: “Benim işaretim nerede? Ben ne giyecek, neyle bilineceğim?” diye sordu. Allah da şöyle buyurdu: “Benim lanetim gazabım senin üzerine olsun.” Allah, İblis’e (lanet üzerine olsun) on bela verdi: Mağrur oldu, cennetten kovuldu, suretini değiştirdi, ismini değiştirdi, sapıkların ve cahillerin önderi oldu, lanetlendi, marifetten (ilahî bilgilerden) mahrum etti, Tövbesini asla kabul etmedi, yani İblis asla tövbe etmedi, Rahmetten mahrum oldu, Cehennemliklerin hatibi oldu.

Âdem Peygamber şöyle dedi: “Ey Rabbim! İblis’e kıyamete kadar mühlet verdin ve o sana, benim evlatlarımı azdıracağına dair sana ant içti. Ben onun hile ve tuzaklarından nasıl emin olayım?” Allah şöyle buyurdu: “Ey Âdem! Ben sana üç şey verdim ki bunları yaptıkça ne seni ne de evlatlarımı hiç kimse azdıramaz:

1. Ortak koşmadan, sırf benim rızam için bana ibadet etmenizdir ki bu benim içindir.
2. İşlediğiniz her hayra bire on, günaha misliyle ceza veririm. Bu da sizin içindir.
3. Yapmış olduğunuz günahlara pişman olup tövbe ederseniz sizi bağışlarım.

Nitekim Allah ayet-i celilesinde şöyle buyurur: “Kullarım sana, beni sorduğunda söyle onlara: Ben çok yakıным. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm.”

Bunun üzerine İblis, yine Âdem Peygamber’e haset edip şöyle dedi: “Yâ Rabbi! Ben bunun evlatlarını nasıl azdıracağım?” Allah şöyle buyurdu: “Damarlarına ve kalplerine yerleş, nasıl istersen öyle azdır.” İblis, “Beni yere mi indiriyorsun?” diye sorunca Allah buyurdu: Benim rahmetimden ümidini kesenleri cehennemine dibine indiririm. Şu ayet-i celile buna işaret etmektedir: “Mutlaka sen ve sana uyanların hepsiyle cehennemi dolduracağım!”

Âdem Peygamber: “Yâ Rabbi! Şu benim düşmanım olan yılanla ben yeryüzünde nasıl geçinirim?” dedi. Allah şöyle buyurdu: “Ey Âdem! Ben onun yerini toprağın altı ve yiyeceğini de toprak yaparım. Ne zaman yeryüzüne çıktığını görürsen derhal başını ez.”

Allah, tavusa da şöyle buyurdu: “Senin meskenini sulu yerler yaptım, rızkıyı da yerden yarattım.”

Sonra Havva şöyle yakardı: “Ey Rabbim! Mademki beni eğri kemikten yarattın. Aklımı, dinimi, şahitliğimi ve mirasımı eksik kıldın. Hiç olmazsa sevap ve mükafat bakımından beni erkeklerden geri bırakma!” Allah şöyle buyurdu: “Ey Havva! hayayı, merhameti ve şefkati sana verdim. Eğer senin kızlarından biri çocuk doğururken ölürse, onu şehitlik mertebesine yükseltirim.”

Ondan sonra Yüce Allah, Âdem Peygamber’i tövbe kapısından geçirip Hindistan’da Serendib’e indirdi. Havva’yı rahmet kapısından geçirerek Cidde’ye indirdi. İblis’i lanet kapısından çıkarıp attı ve tavusu gazap kapısından çıkarıp saharalara bıraktı. Yılanı da azap kapısından çıkarıp İsfahan’a indirdi. Bunlar ikinci vakti cennetten çıkarıldılar. O zamanlar Âdem Peygamber uzun boyluydu, ayağa kalktığında başı göklere ulaşır, meleklerin teşbihini işitirdi. O zamana kadar sakalsız bir genç olan Âdem Peygamber’in sakalları çıktı ve

meleklerin seslerini işitmez oldu. Yalnız kalmaktan şiddetli bir ürküntü duyan Âdem Peygamber, şöyle dedi: “Yâ Rabbi! Meleklerin seslerini niçin duyamıyorum?” Allah şöyle buyurdu: “Hata işledin, bu yüzden onların teşbihini duymanı engellendi.”

Müfessirler şöyle derler: Âdem Peygamber’i yeryüzüne indirdikten sonra Allah’a göre yerlere ve dağlara emaneti arz etti ve şöyle buyurdu: “Bu emaneti, içindekiyle birlikte kabul eder misiniz?” Onlar da, “Yâ Rabbi! İçindeki nedir?” diye sordular. Allah buyurdu: “İtaat ederseniz sevap, asi olursanız azap bulursunuz.” Bunun üzerine şöyle dediler: “Yâ Rabbi! Biz ancak sana itaat ederiz, bize ne sevap gerek ne de azap. Allah Zülcelâl’in bunlara emaneti arz etmesi, seçme ve iradelerini serbestçe kullanmaları içindi.”

Ondan sonra Allah, emaneti Âdem Peygamber’e teklif etti. Begavî tefsirinde şöyle der: O emanet dört köşeli bir taş idi. Allah onu yerlere, göklere ve dağlara arz etti; hiçbiri güç yetiremedi, ama Âdem Peygamber kimseye aldırmandan o taşa yapıştı ve alıp götürdü. Emaneti yere koymak isteyince Allah şöyle buyurdu: “Ey Âdem! yerinde kalsın. O emanet şüphesiz, kıyamete kadar senin ve çocuklarının omuzlarında kalacak.” (Yazıcıoğlu 2015:64-67).

31. İblis’in cennete nasıl girdiği ile ilgili farklı rivayetler vardır. Ana hatlarıyla bu rivayetler şu şekildedir:
  - 31.1. Âdem’i de, Havva’yı da görmeden kendilerini iğva etti,
  - 31.2. Âdem ve eşine yerden (arzdan) hitap edip konuştu ve onları böylece azdırdı,
  - 31.3. Âdemle Havva’yı cennetin kapısında gördü. O zamanlar şeytan cennetin kapışma yaklaşabiliyordu. Böyle bir fırsattan istifade ederek konuştu ve onları iğva etti,
  - 31.4. Şeytan bizzat kendisi ayaklı bir hayvan kılığında girip, cennet bekçilerine kendini belli etmeden Âdem ile Havva’ya yaklaştı ve onları kandırdı
  - 31.5. Şeytanın cennete girmesine yılan vesile oldu,
  - 31.6. Yılanın sakalı araşma gizlenerek cennete girdi,
  - 31.7. Yılanın karnına (veya ağzına) girerek cennete sokulmayı başardı. Rivayete göre Yüce Allah, Adem’e: “Ey Adem, eşinle birlikte cennette oturunuz; cennetin nimetlerinden istediğiniz gibi bol bol yiyiniz; fakat şu ağaca yaklaşmayınız! Yaklaşırsanız kendinize yazık etmiş olursunuz” dedi. İblis, onların yanına cennete girmek istedi. Cennetin muhafızları onu içeri sokmadılar. Bundan sonra İblis yılanın yanına geldi. Yılan o zaman deve gibi dört ayaklı olup en güzel hayvanlardandı. İblis ona, ağzına alarak cennete Adem’in yanına götürmesini teklif etti. Yılan onun bu teklifini kabul edip, İblis’i ağzının içine soktu. cennet muhafızlarının yanından geçti. Allah bunu irade etmiş olduğu için, onlar İblis’in yılanın içinde bulunduğunu bilmiyorlardı. İblis yılanın ağzı içinde iken Âdem ile konuştu ise de, Adem onun sözüne önem vermedi. Bunun üzerine yılanın ağzından çıkarak Âdem’e gözükte,

31.8 . Yılanın azı dişleri arasına gizlenerek cennete girdi. İbn Abbas'tan nakledilen habere göre: Allah düşmanı İblis kendisini alarak cennete götürmeleri için yeryüzü hayvanlarına tekliflerde bulundu. Maksudı Âdem ve Havva ile konuşmaktı. Bir hayvan onun bu teklifini kabule yanaşmadı. Bunun üzerine yılanın yanına geldi. Ona: “Sen benim cennete girmemi temin edersen, seni himayeme alır. Âdem oğullarından korurum, dedi. Yılan İblis'in bu teklifini kabul edip onu azı dişlerinden iki tanesinin arasına alarak cennete götürdü (Aydemir 1992:23-24).

32. Yasak ağacının cinsinin ne olduğu ile ilgili farklı kıssa ve rivayetler vardır. Bunlar ana hatlarıyla şunlardır:

32.1. “İlim, yani hayrı ve şerri bilme ağacı idi,

32.2. Üzüm asması idi, bunun için Ümmet-i Muhammed'e şarap haram kılınmış,

32.3. Ağaç cinsi idi,

32.4. Buğday idi. Vehb İbn Münebbih'ten nakledildiğine göre: Öyle bir cennet buğdayı idi ki, dânesi sığır yüreği gibi, kaymaktan lezzetli, baldan tatlı idi.

32.5. Sünbüle idi,

32.6. Zeytin ağacı idi,

32.7. Hurma ağacı idi,

32.8. İncir ağacı idi,

32.9. Meyvesinden yendiği zaman büyük abdest ihtiyacı hissettiren bir ağaç idi,

32.10. Kâfûr ağacı idi,

32.11. Ebedilik ağacı idi ve melekler bununla kaşınırlardı,

32.12. Şarap ağacı idi,

32.13. Mihnet ağacı idi,

32.14. Üzüm idi,

32.15. Meyve ağacı idi,

32.16. Bazı kaynaklarda, dalları birbirine sarılmış olarak tasvir edilen bu ağaç hakkında Şif mezhebine ait koyu teviller de yapılmıştır. Bunlar:

32.16.1. Şecere-i İlm-i Muhammed idi,

32.16.2. Şecer-i Âl-i Muhammed, idi” (Aydemir 1992:25-26).

33. Evzai, Hassan b. Atiyye'den şöyle dediğini aktardı: Âdem Peygamber cennette yüz sene - bir rivayette, altmış sene- durdu. Cennetten çıktığı için yetmiş sene ağladı. Hatasından dolayı da yetmiş sene ağladı. Öldürülen çocuğu için de kırk sene ağladı. Bunu İbni Asakir rivayet etti (İbn Kesir 2011:138).

34. İbni Ebi Hatim İbni Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etti: Âdem, Mekke ile Taif arasında Dehnâ denilen bir yere indirildi” (İbn Kesir 2011:138)
35. Hasan dedi ki: Âdem Peygamber Hindistan'a, Havva Cidde'ye, İblis Basra'ya birkaç mil uzaklıktaki Destemisân'a ve yılan da İsbehan'a indirildi. Bunu da İbni Ebi Hatim nakletti (İbn Kesir 2011:138).
36. Süddi dedi ki: Âdem Peygamber Hindistan'a indi. Yanında bir de Hacer-i Esved ve cennet yapraklarından bir avuç indirdi. Bu yaprakları Hindistan'a serpti. Bundan orada güzel kokulu ağaç ve bitkiler yeşerdi (İbn Kesir 2011:138).
37. İbni Ömer radiyallâhu anhu dedi ki: Âdem Safa'ya, Havva da Merve'ye indirildi. Bunu da İbni Ebi Hatim nakletti (İbn Kesir 2011:138).
38. Abdürrezzak, Musannef'inde Ebû Musa el-Eşari'den şöyle dediğini nakletti: Allah, Âdem Peygamber'i cennetten yeryüzüne indirince, ona her şeyin sanatını öğretti ve cennet meyvelerinden onu azıkladı. İşte sizin bu meyvelerinizi, cennetin meyvelerindedir. Ancak bu meyveler değişmekte/bozulmakta, diğerleri ise değişmemektedir” (İbn Kesir 2011:138)
39. İbni Abbas buyurdu ki, Âdem ile Havva cennetten çıktıktan sonra iki yüz yıl ağlaştılar. Hiç kavuşmadılar. Kırk sene yemediler, içmediler. Üç yüz yıl gökyüzüne bakmadılar; Cennette iken oranın, latif havasına alıştıkları için dünyanın havasından şekilleri değişti. Sebebini bilemediler. Cebrail, Allah'ın emriyle gelip Âdem'in halini sordu. Perişan olduğunu öğrenip arz etti. Allah cennetten birer çift koyun, keçi, öküz ve deve gönderdi. Bunlardan birini boğazlamalarını emreyledi. Yününden Havva'nın eğirmesini, Âdem'in dokumasını, kendisine hırka, Havva'ya gömlek yapmasını Allah emretti.

Âdem sıcaktan ve soğuktan böylece korunmuş oldu. Bu sefer açlık derdine düştü. Cebrail gelip açlığından sual etti. Buyurdu ki, “derimin altında karıncaların yürüdüğünü zannediyorum.”

Cebrail: “Ona açlık derle.” dedi. Âdem: “Bundan nasıl kurtulurum?”. Cebrail: “Yakında öğrenirsin.” dedi ve gözden kayboldu. Az sonra. Cennetten biri siyah diğeri kırmızı iki sığır ile ağaç ve demir getirdi. Sonra cehennemden bir kıvılcım alıp Âdem'in eline verdi. Kıvılcım uçup denize düştü. Cebrail tekrar getirdi. Kıvılcım yine uçup gitti. Böylece yedi defa tekrar etti. Yedincide kıvılcım dile gelip: “Ben itaat etmem. Asilerden ve senin evladından intikam almak için halkolundum.” dedi. Cebrail, Âdema: Nâr doğru söylüyor Lakin ben onu hapsedeyim. Senin evladın kıyamete kadar ondan faydalansınlar, deyip ateşi demir ile taşda hapsetti.

Rivayet edilir ki Âdem: “Yâ Cebrail, ateş benim elimi yakar. Seninkini niçin yakmaz.” dedi. Cebrail: “Sen zelle işledin. Ben asla isyan etmem.” dedi. Sonra ekin ekmek için gerekli aletleri hazırladı. Bir de kap getirdi. İçinde üç tane buğday vardı. “Yâ Âdem, ikisini

sen al.” Birisini “Havva`ya ver,” dedi. Âdem: “Yâ Cebrail, bunları yiyeyim mi?” dedi. Sakla. Bu senin açlığını giderir. Bunun sebebiyle Cennetten çıktın. Senin ve evlâdının kıyamete kadar hayatınıza sebeptir. Evladın arasında çok fitnelere sebep olur, deyip, cennetten getirdiği iki öküzü çifte koştu. Cennette otlamış, mihnet ve meşakkat görmemiş olan öküzler göz yaşları döküp durakladılar. Âdem öküzlerin yürümesi için bir iki değnek vurdu. Öküzler dile gelip: “Bize niçin vurursun?” dediler. Âdem: “Söz tutmazsınız.” buyurdular. Öküzler: “Söz tutmayan cezaya müstehak olur mu?” dediler. Âdem bu sözden o kadar ağladı ki, kendisinden geçti. Cebrail gelip dedi ki: Allahsana selam eder buyurur ki: Sana melekler secde etmiş idi. Şimdi sığır sözünü dinlemiyor. O izzet taattan idi. Bu zillet ise isyandandır. Bundan sonra öküzler yürüyüp yeri sürmeye başladılar. Âdem ile Havva buğday danelerini ektiler. Âdem`in ektiği daneler buğday, Havva`nın ektikleri arpa bitti. Âdem hayrete düşüp: “Yâ Rabbi, aynı tohumu ektik. Benim ektiğim buğday bitti. Havva`nın ektiği arpa oldu”. dedi. Allah buyurdu ki: Evvela Havva, şeytanın sözüne aldanıp günahı işledi.

Velhasıl Âdem çok fazla acıktı. Bundan yemeğe izin var mı? dedi. Cebrail aleyhisselâm: “Ya Âdem, bütün belalar bundan yediğin için oldu. Yine yemeğe acele edersin.” dedi. Âdem muhalefette çok bela olduğunu bildi ve ağladı. Sabır ve tahammüle bel bağladı. Buğdaylar başak oluncaya kadar ağlayıp sabretti. Cebrail`den öğrendiği gibi başakları dövdü ve savurdu. Sonra un yaptı. Sık sık yemeğe izin isterdi. Cebrail men ederdi. Sonra tandır yaptılar. Unu hamur edip tandırda pişirdiler. Rivayet edilir ki, bu ekmeğin uzunluğu beş yüz zira, yani iki yüz elli metre idi. Âdem`in boyu, cennette iken iki yüz elli metre idi. Dünyaya inince otuz metre oldu. Ekmek pişinde Âdem hemen yemek istedi.

Cebrail: “Soğuyuncaya kadar sabret. Sonra rahatça ye!” dedi. Âdem: “Sübhânallah, bir lokma yemek için ne kadar zorluk varmış.” dedi. Bir rivayette Cebrail dedi ki: “Ya Âdem, akşama üç saat kaldı. Sabret. Güneş batsın, iftar zamanı yersin.” dedi. Âdem dedi ki: “Allah onun karşılığında üç keramet verir:

Birincisi: Günahlarını affeder ve azap etmez.

İkincisi: Senden razı olup hiç gazap etmez.

Üçüncüsü: Seni Cennete koyar ve ebedî çıkarmaz.

Âdem: “Yâ Cebrail, bu kerametler yalnız bana mı mahsusdur deyince, Cebrail: “Evladından kıyamete kadar gelecek olanlardan herhangi biri, bu ameli işlerse, bu kerametler ona da verilir.” diye cevap verdi. Nihayet yemek zamanı geldi. Cebrail: Havva`nın hissesini ayır. dedi. Ayırıp Havva`ya götürdü. Böylece kadınların nafakası erkeklerin üzerine borç olması o zamandan kaldı. Âdem ekmeği yiyip doyduktan sonra karnında bir rahatsızlık duydu. Cebrail bunu sual etti. “O da, bu rahatsızlık susuzluktandır.” diye cevap verdi. Buna ilaç nedir? dedi. “Cebrail hemen bir kazma getirdi.” “Yeri kaz. Kendi elinle suyu çıkar.” dedi. Âdem yeri kazdı. Su içti. Karnında bir rahatsızlık daha duydu. Cebrail aleyhisselâmdan sebebini sordu. Bilmem diye cevap verdi. Allah bir melek gönderdi. Melek elini Âdem`in

karnı üzerine koydu. Rahatsızlık geçti. O anda kötü bir koku hasil oldu. Âdem çok üzüldü. Yetmiş yıl ağladı (Hirevî :131-133).

40. Rivayete göre, Âdem nisan ayından beş gün geçmişti ki dünyaya indi. Günlerden cuma idi. Ve sabahtan yedi saat geçmişti. Cennette yaratıldı ve yere indi. Dört günahkâr birlikte yere inmiş ve ayrı ayrı yerlere düşmüşlerdi. Âdem Hindistan'a, Havva anamız Cidde'ye konmuşlardı. Cidde, Mekke'den yedi fersah, deniz kıyısında bir yerdi. İblis, Basra şehri yakınlarında Eyb adındaki şehre düşmüştü. Yılan da İran'da İsfahan'a düşmüştü Âdem'in düştüğü dağ yüksekti. O dağ başında oturdu, kaldı. İlk gök katındaki meleklerin teşbihlerini, Allah'a hamd ve senalarının seslerini işitirdi. Kendi günahı için de ağlar dururdu. Kırk gün yemek yemedi. Fakat Allah Âdem için buğday ektirdi. Hemen bir günde buğday toprakta yetişti. Âdem o buğdaydan yedi ve dünyada uzun müddet kaldı. Cebrail'in tarifi ile dağ eteğinde bir değirmen kurdu. Ve Cebrail ona: "O buğdayı değirmende öğüt! Un yap!" dedi. O da buğdayı öğüttü. Un yaptı. Cebrail: "Unu hamur yap!" dedi. O da unu hamur yaptı. Cebrail: "Şimdi bir yeri kaz, içinde ateş yak ve hamuru içine bırak pişsin, sonra ye!" dedi. Âdem söylenenleri yaptı. Havva ise, acıktıkça denize elini uzatırdı. Sudan bir balık çıkarır, güneşten kızmış bir taşın üstünde kızartır ve yerdi. Âdem o dağ başında yüz sene, işlediği günah için ağladı. O dağın üstünden göz yaşları dökülürdü. O göz, yaşlarından ağaçlar bitti. Bu ağaçlar helile, belile ve emlec gibi bitkilerdi ki insanlara faydası vardı. Âdem yüz yıl ekin ekti ve yedi. Cebrail, O'na yaban sığırlarından bir de öküz vermişti. O yüce dağdan demir de çıkarmıştı. Cebrail, demiri topraktan nasıl çıkarıldığını, nasıl dövülüp kullanılacak hale getirdiğini ve onunla nasıl ekin ekileceğini de öğretti. Âdem ekinin ne zaman biçileceğini, nasıl temizleneceğini, nasıl hamur yapılacağını ve nasıl pişirileceğini de, Cebrail'den öğrenmişti. Bundan sonra Cebrail, Âdem'e şöyle dedi: "Bütün bu azaplar, cennetin içinde Allah'a asi olduğun içindir. Bundan sonra zahmet çekmeden nimet yiyemezsin! Bu zahmet bir nevi meşakkat ve insana zülumdür." Âdem yüz yıl o dağ başında ağladı. Allah, Âdem'e acıdı ve kendisine kelimeler öğretti. Cebrail geldi: Yâ Âdem, dedi, Allah sana selam ediyor ve diyor ki: "Ey Âdem ben seni kendi elimle yarattım. Sana ruh verdim. Meleklerime, sana secde etsinler diye emir verdim. Sen niçin böyle ağlarsın?" Âdem de: Nasıl ağlamamayım ki Allah'ın yakınlığından irak düştüm. Ve Allah'nın emrini yerine getirmedim! "dedi. Cebrail: Üzülme yâ Âdem! Bu üç sözü söyle. "Allah da tövbeni kabul etsin!" dedi. Âdem dua edince Allah da onun tövbesini kabul etti. Âdem'e sevincinden ağlamak geldi. Yüz yıl daha sevincinden ağladı. Bu tövbeden sonra gözyaşlarından gül, reyhan ve hoş kokulu bitkiler yetişti. Kimileri der ki: Âdem "Beni kim yarattı?" diye sordu. Allah: "Ben yarattım!" diye buyurdu. Âdem yine: "Bana kim can verdi?" diye sordu. Allah: "Ben verdim!" dedi. Âdem: "Yâ Rabbi, dedi, ben günah işlesem, sen bağışlamazsan kim bağışlar? Halbuki Sen, Benim rahmetim gazabımdan ileridir!" diyordun. Yine şöyle denilmiştir: "Âdem, Allah'a kelimelerle dua edince Cebrail geldi, müjde verip: Allah tövbeni kabul etti! dedi. Hz. Âdem 'de o müjdeye çok sevindi" (Taberi :96-98.).

41. Atâ'dan nakledildiğine göre o şöyle demiştir: Allah, Âdem Peygamber'i cennetten çıkardığında onun boyu o kadar uzundu ki ayakları yerde olduğu halde, başı gökyüzüne ulaşırdı. Böylelikle meleklerin teşbihlerini iştirirdi, o buna alışmıştı. Fakat devamlı ağlıyordu. Melekler onun ağlamasını Allah'a şikâyet ettiler. Bunun üzerine Allah, Âdem Peygamber'in boyunu Âdem'in ölçüsüyle, altmış arşına indirdi (Yazıcıoğlu 2015:75).
42. Nakledildiğine göre Allah, Âdem Peygamber'i cennetten dört nesneyle birlikte çıkardı: "Asa, incir yaprağı, yüzük ve ağlamak." İşte Musa Peygamber'e kadar ulaşan ve ona mucize olan bu asadır. İncir yaprağını geyik yedi, bu onda misk oldu. Yüzük ise tâ Süleyman Peygamber'e ulaşip onunla kuvvet ve devlet buldu. Ağlamak ise isyan edenlere miras kaldı ve onunla rahmet buldular (Yazıcıoğlu 2015:75).
43. Nakledildiğine göre Âdem Peygamber şöyle dedi: "Yâ Rabbi! Muhammed ümmetine, bana vermediğin dört nimet verdin: Birincisi, benim tövbemi Kâbe-i şeriften başka bir yerde kabul etmediğin halde, onların tövbelerini her yerde kabul edersin. İkincisi, benim üzerimde cennet giysileri vardı, ben hata edince o giysiler benim üzerimden gitti ve ben çıplak kaldım. Muhammed ümmeti çıplak günah işleseler onlara tövbe elbisesi giydirirsin. Üçüncüsü, benden zelle (hata) sâdır oldu, eşimi benden ayırdın, hatta bizi cennetten dünyaya indirdin. Muhammed ümmeti dünyada günah işlerler, yine onları cennete koyarsın. Dördüncüsü, eşimi, ben hata ettiğim için benden ayırdın, onların eşlerini ayırmaz ve günahlarını da bağışlarsın (Yazıcıoğlu 2015:75).
44. Hafız İbni Asakir Hasan el-Basri yoluyla Übeyy b. Kab'tan rivayet etti: "Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Sizin babanız Âdem, uzun bir hurma ağacı gibiydi. Altmış zira idi. Saçı çok, avreti örtülüydü. Cennette o hatasını işleyince, avreti ona göründü. O da cennetten çıktı. Bir ağaca rast geldi de ağaç onun perçeminden yakalayiverdi (perçemi ağaca takıldı). Rabbi ona nida ederek: "Ey Âdem, Benden mi kaçıyorsun?" dedi. Âdem şöyle dedi: "Bilakis yaptığım şeyden dolayı -vallahi- Senden utandığım için yâ Rabbi." dedi (İbn Kesir 2011:136).
45. Âdem Peygamber çok uzun boyluydu. Sanki yürüyünce bulutlara erişecek samılırdı. Cennet arzusu onun içinden çıkmamıştı. Bu dünyaya ilgi duymamıştı. Allah onun uzun boyunu da kısaltmış idi. Bu yüzden üzüldü. Durdu. Önceleri birinci gök meleklerinin dua seslerini iştirirken, artık işitemez olmuştu. Gönlü kırıldı. Allah'a yalvarıp: Ya Rabbi dedi. Beni bir günah için Cennet'ten çıkardın ve onun nimetlerinden mahrum ettin. Beni bu kadar mihnete uğrattın. Bana asi adını verdin, boyumun uzunluğunu kısalttın. Artık meleklerin seslerini işitemez oldum. Yâ Rabbi, kendi fazlınla bana rahmet et. Benim gönlüme bu dünyada rahat ver. Allah da Âdem'in duasını kabul etti. Kızıl yakuttan bir ev yarattı ve onu yere indirdi. Böylece bu ev ile Âdem'in üzüntüsünü giderecekti. Önce bu evin adı, Beytü'l-Dahar idi. Allah, bu evi dünyanın orta yerinde yapmıştı. Şimdi Kâbe oradadır. Hacer-i Esved'i (karataşı) cennetten gönderdi. Onu o evin bir rüknüne koydular. O taş, önce beyazdı. Ay gibi nur verirdi. O ev, kızıl yakuttandı, güneş gibi aydınlık verirdi. O evle, o taş bir yere gelince ay ile güneş bir yere inmiş gibi olurdu. Allah, Cebrail'i Âdem'e yolladı. O da geldi:

“Yâ Âdem” dedi, “Allah sana şöyle buyurdu: Bu evi tavaf et, bu, benim evimdir, ta ki, senin gönlün üzüntüden kurtulsun. Melekler arşı tavaf ederler. Sen de bu evi tavaf et!”
 Sonra Cebrail; Hac usullerini Âdem’ee öğretti ve Arafat’a çıkmayı söyledi. Âdem, kendi melâlınden Havva’yı anamaz idi. Havva’nın ciddi gönlü kırılmıştı. Sonra kalktı dağlardan yana gitti. Mekke tarafına yol aldı. Lakin kendisi ne yöne gittiğini bilmiyordu. Arafat dağına eriştiği zaman Âdem’i gördü. O da onu gördü. Birbirini tanıdılar, bildiler. Âdem ile Havva arasındaki ayrılıktan sonra o dağlarda marifet meydana geldi. Onun için bu dağlara Arafat dağları denildi. Âdem, Haccı tamamladı, fakat Mekke’de kalamadı Beytü’l-Mamur’u tavaf etti. Veda ederek Havva’yı yanına aldı. Yine Hindistan’a gitti. Gökten indiği dağa geldi. Ertesi yıl, yine aynı mevsim gelince, yine Mekke’deki Mukaddes evi görmeyi arzu etti. Hindistan’dan Mekke’ye geldi. Beytü’l-Mamur’u tavaf kıldı. Arafat’a çıktı. Hac şartlarını tamamladı. Yine Hindistan’a geldi. Kırk yıl bu yolda hac vaktinde Mekke’ye gelir, hacda bulunurdu. Sonra yine Hindistan’a giderdi. Nereye ayağını bastı ise bugün oralarda şehirler kurulmuştur. Ayak basmadığı yerler çöl ve ıssız yerler haline gelmiştir. Adımları öyle genişti ki bir ayağını atsa üç günlük yoldu.” (Beytü’l-Mamur Nuh Peygamber zamanına kadar kaldı. O tufan olunca, Allah o evi dördüncü kat göğe çıkardı ve bir dağa emretti. Dağ, onun yerinde durdu, böylece tufanın azap suları Beytü’l-Mamur’a erişmemiş oldu. O dağ da orada İbrahim’in vaktine kadar durdu. Hiç kimse, o yerin nerede olduğunu bilemedi. İbrahim’e malum etti...) Kimileri de der ki: “Allah, Âdem’in tövbesini kabul ettiği ve uzun boyunu kısalttığı zaman Âdem’in gönlü üzüldü, bu dünyada kararı kalmadı. Allah ona cennetten reyhan ve yemişler gönderdi. Hacerü’l- Esved’i yolladı. Bu cennet taşlarından bir ok taşı. Ay gibi parıldardı. Allah, Âdem’e yine mersin, hıyar, turunc ve nar yolladı. Âdem o mersin ağacını Hindistan dağında dikti. Ağaç büyüdü. Musa’nın asası o ağacın bir dalındandır. Allah, uçmak yemişlerinden otuz yemiş gönderdi. Âdem hepsini toprağa dikti. Bu otuz türlü yemiştten on tanesi kabuksuzdu. O tanesi kabuksuzdu ve ortasındaki çekirdeği yenmezdi. On tanesi de kabuksuzdu ve çekirdeği yenirdi. Kabuklu olanların kabuğu yenilmezdi. Bunlar: Ceviz, badem, fıstık, fındık, göknar, palamut, kestane, nar ve Hindistan ceviziydi. Kabuksuz olup çekirdeği yenenler de şunlardır: Elma, armut, üzüm, dut, incir, hıyar, acur, karpuz ve kavundu. Âdem bunların hepsini Hindistan’da toprağa dikti. Ve böylece de dünyaya yayıldı ve Allah, Mekke’nin yerini hürmette arşla beraber kıldı. Ona hürmet için adına; “Harem” dedi. Haber vericilerden bir kısım kimseler şöyle der: “Âdem o evi taştan yaptı.” Ve yine: “Allah, Âdem’e Mekke’ye var, orada taştan bir ev yap!” diye buyurdu. Cebrail ‘i Âdem’e yolladı ve onunla o evin yerini ona gösterdi. Âdem Hacer’ül-Esved’i yerine aldı. O evin taşını, Hira dağından getirdi temel attı. Duvarlarını Tûr dağının taşlarından yaptı. Bu iki dağ, bütün dünya dağlarının en faziletlisi idiler. Âdem bu evi tamamlayınca Hacer’ül-Esved’i o evin bir rûknüne yerleştirdi. Taş ay gibi ışık verirdi. Vakta ki kâfirler ona ellerini sürdüler o kapkara oldu. Cebrail Âdem’e: “Bu evi tavaf kıl.” dedi ve Hac şartlarını öğretti. Âdem, Havva’yı aldı. Yine Hindistan’a Serendip dağına döndü. Yılda bir kere de buraya gelir, Hacda bulunurdu. Ve yine Hindistan’a dönerdi ve ölünceye kadar da Serendip’te kaldı. Şimdi

kabri Serendip'tedir. Allah'ın o dağdan Âdem'e verdiği şey demirdi. Cebrail gelerek demircilik araçlarının demirden nasıl yapıldığını Âdem'e öğretti. Demirden bir ocak da yaptırdı ki, bu ocak (tandır) tâ Nuh Peygamber'e kadar vardı. Nuh Peygamber tufanı o ocaktan başladı."

Daha sonra Cebrail Hz. Âdem'e öğretilmelerini devam etti. Bir koyun tuttu onun yünü kırktı. Havva eğerd, dokudu. Âdem kendisine gömlek yaptı. Havva'ya da bir gömlek ve bir başörtüsü yaptı. Onun başını ve bütün vücudunu örttü. Böyle dünyada ilk yapı Kâbe idi. Ondan önce ev yoktu. Âdem o eve Bekke dedi. Arapça'da halkın toplandığı yer demektir. Âdem, Kâbeyi yapıp Hindistan'a dönünce orada da bir ev yaptı. Allah'a hürmet kıldı. Allah da bütün yer mülkünü ona verdi. Yerde ne kadar canlı yaratık varsa, dört ayaklı olsun, kuş olsun, başka hayvanlardan olsun, hepsini Âdem'e itaatkâr kıldı. O da kimisini boğazlar, kimisini kendisine hizmet ettirirdi." (Taberi : 99-102).

46. "Allah'ın lanet ettiği İblis, Allah'ya dua edince ona kıyamete kadar ömür verildi. Bundan sonra İblis, Âdem'i ve Âdemoğullarını azdırmaya çalıştı. Âdem'in yanına geldi. Onunla dostluk temeli attı. Dedi ki: "Yâ Âdem! Allah, senin sebebinle beni rahmetten ümitsiz kıldı. Bu mülkü benden aldı, sana verdi. Ben şimdiden sonra seninle dostluk edeceğim. Senin hizmetinde olacağım." Böylece İblis ile Âdem Hindistan'da bir araya geldiler. Âdem kendi kendine: "Mademki bununla bu dünyada beraber yaşayacağım, bari onunla dostça geçineyim!" dedi. Fakat İblis'in Âdem'i aldattığı meydana çıktı. Âdem'in Havva'dan bir oğlu doğar, bir yıl yaşar, sonra ölürdü. Havva, dördüncü çocuğuna hamile kaldı. İblis Âdem'e: "Yâ Âdem!" dedi. Ben senin çocukların için çok üzülüyorum. Doğan tezce ölüyor! Âdem: "Hüküm Allah'ındır. Ölmek, sağ kalmak O'nun elindedir. Yalnız diri kalan O Allah'tır!" dedi. İblis: "Benim aklıma şu geliyor. Havva'nın karnında olan çocuk, uğurlu olacak ve güzel yüzlü, eli, ayağı tam, ömrü uzun olacaktır!" dedi. Âdem'de: "Allah'tan ümit ederim ki öyle bir çocuk olur!" diye cevap verdi. İblis: "Eğer bu benim dediğim gibi çocuk doğarsa bana bağışlar mısın?" diye sordu. Âdem: "Bağışlarım!" dedi. İblis: "Ama onun adını benim kulum olarak koymalısın!" dedi. Âdem: "Öyle bir isim koyayım?" dedi. İblis'in adı Haris'ti. "O çocuğun adını Abdulharis (Haris'in kulu) koy!" dedi. Âdem ona da: "Peki, öyle olsun!" diye cevap verdi. Az sonra Âdem'in bir oğlu doğdu. Çok güzel yüzlü, dürüst endamlı bir çocuktur. İblis: "Yâ Âdem" dedi, "falın doğru çıktı. Şimdi benimle olan ahbine vefa kıl. Bu oğlana Abdulharis adını koy, öyle ki benim de bu oğuldan nasibim olsun! Hem senin, hem benim oğullarım olsun!" dedi. Âdem de ona Haris'in kulu anlamında Abdulharis adını verdi. Çocuğun adı Abdulharis konulmuştur. İblis, Âdem'i belki aldatmıştı, ama Âdem çocuğunu kâfir kılmamıştı. Dostluk dolayısıyla böyle bir isim verilmesi vaadinde bulunmuştur. Âdem, yalnızca, mürsel Peygamberdi. Kadri yüceydi. O, Allah'a bu isimle İblis'i ortak etmemişti. Fakat Allah da Âdem'in bu aldanişını beğenmedi. Bu işi büyük bir günah saydı. Çünkü Peygamberlerin küçük günahları bile büyük sayılır. Onların mertebeleri yüce, şanları büyüktü. Kimi müfessirler derler ki: "Âdem ile Havva'nın

çocukları ölünce Âdem eşine: “Yâ Havva”, dedi, “üzülme! Henüz güçlü, kuvvetliyiz. Birbirimizle yine yatalım. Çocuklarımız olsun!” dedi. Allah: “Yâ Âdem, çocuk oluşunun yatmaktan mı olduğunu sanırsın?” dedi. Âdem bu sözü ile Allah’a ortak koşmuyordu. Nitekim o çocuk da öldü. Fakat Allah, Âdem’e bir oğul daha verdi. Onun da adını Şit koydu. Ve Âdem’den sonra o peygamber oldu. Allah, Şiti yeryüzüne vekil (halife) kıldı. Sonra Allah, Âdem’e çok evlat verdi. Hepsi uzun ömürlü oldular. Sayıları arttıkça arttı. Her seferinde, Havva, ikiz çocuk doğururdu. Çocuklardan birisi erkek, birisi dişi (biri oğlan, biri kız) olurdu ve böylece de nesli arttıkça artmıştı (Taberi :105-107).

47. Bir rivayete göre Âdem Peygamber bir dağa indirilmiştir. Bu dağın yüksek tepesi yeryüzündeki dağ tepelerinin göklere en yakın olanıdır. Âdem, bu dağın tepesine indirildiğinde, onun iki ayağı tepenin üzerinde, başı gökte olup, meleklerin dua ve tesbihlerini işitiyor ve böylece onlarla ülfet peyda edip avunuyordu. Fakat ondan korktukları için, boyu kısaltıldı...

Âdem, Hint ülkesinde yalnız kalınca sıkıldı. Halini Allah’a arz etti. Allah, duasını kabul edip, onu Mekke’ye gönderdi. Mekke’ye giderken ayak bastığı yerler mamur köy, adımlarının arası çöl ve sahra halini aldı. Mekke’ye varıncaya kadar bu hal devam etti. Âdem Mekke’ye vardığında Yüce Allah o’na cennetten bir yakut indirdi. ...

Âdem yere inince Yüce Allah’a yalvardı: “Ey Rabbim! Ben, senin yurdunda senin komşun idim. Sen beni koruyordun. Orada Senin nimetlerinden bol bol yerdim... Cennetin hoş kokularını koklardım. Sen beni yere indirdin; boyumu altmış arşın yaptın. Bunun üzerine meleklerin sesleri kesildi; cennetin kokuları kayboldu” diye dua ve şikâyetinde bulundu... Allah, cennetten indirdiği sekiz çift hayvanın bir çifti olan koçu kesmelerini emretti. Âdem koçu kesti. Havva yünü alarak eğirdi. Âdem ile Havva bu ipten kumaş dokudular. Âdem, kendisi için bir cübbe, Havva için bir gömlek ve başörtüsü dokudu...

Âdem, Tur-i Sina, Tur-i Zeyta, Lübnan ve Cudi dağlarından getirdiği taşlarla evi (Kâbe’yi) yaptı. Temel taşlarını Hira dağından aldı...

Âdem, cennetten yere indiğinde, başında cennet ağacından yapılan bir taç bulunuyordu... Âdem yere indikten sonra tacın yapıldığı ağacın yaprakları kuruyarak yere döküldü. Bunun döküntüsünden her türlü hoş kokulu nebatlar bitti...

Allah, yere indireceğini Âdem’e bildirdikten sonra Âdem, cennetteki her ağacın yanından geçtikçe dallarından birer tane koparmış, bu dalları beraberinde dünyaya getirmişti. Bunlar kuruduktan sonra yaprakları yere dökülerek yeryüzündeki hoş kokulu nebatlarının aslımı teşkil etmiştir...

Âdem, cennetten çıktığında kendisiyle birlikte cennet ağacından yapılmış bir asa (sopa, değnek) getirdi... Musa Peygamber’in asası da Âdem’le birlikte cennetten indirilmiştir. Bu asa, cennetteki “as” ağacından olup Musa Peygamber’in boyuna uygun olarak on arşın uzunluğunda idi. Saban ve diğer gerekli şeyler de Âdem ile birlikte cennetten inen eşya arasında bulunuyordu. Sonradan örs, çekiç ve kerpeten de cennetten indirildi...

Âdem, Allah'ın emri ile otuz türlü meyveyi kendisiyle beraber getirmiştir. Bunlardan on tanesi kabuklu, on tanesi çekirdekli, on tanesi de hem kabuksuz hem çekirdeksizdi. Kabuklular şunlardır: Ceviz, fındık, fıstık, haşhaş, nar, badem, kestane, atkestanesi ve hindistan cevizi. Çekirdekli olanlar şunlardır: Şeftali, hurma, ünnab, şahluc, erik, gambira, sedir ağacının meyvesi, alıç ve akgünlük. Hem kabuksuz, hem çekirdeksiz olanları şunlardır: Portakal, üzüm, dut, incir, salatalık, kavun, armut, ağaç kavunu ve humup.

Rivayete göre Âdem ile birlikte cennetten çıkarılan nesnelere arasında bir kese buğday da vardır. Diğer bir rivayete göre buğday Âdem'in karnı acıktıktan sonra Cebrail tarafından getirilmiştir. Çünkü Âdem aç kaldıktan sonra Allah'tan yemek yedirmesini istemiş, bunun üzerine Allah, Cebrail aracılığı ile ona yedi buğday danesi göndermiş, Cebrail bu daneleri Âdem'in eline vermiştir. Âdem, Cebrail'den "Bu nedir?" diye sorduğunda Cebrail ona: "Seni cennetten çıkaran nesne işte budur!" cevabında bulunmuştur. Bu buğday danelerinin her biri yüz seksen dirhem ağırlığında idi. Âdem, Cebrail'den "Ben bunları ne yapayım?" diye sordu. Cebrail: "Sen bu daneleri yere serp." dedi. Âdem daneleri yere serpti. Yüce Allah hemen o saatte bu danelerden buğday yetiştirdi. Bundan sonra yere tohum ekmek âdemoğulları arasında bir âdet oldu. Buğday yetiştiğinden sonra Cebrail buğdayın biçilmesini, biçildikten sonra bir araya toplanmasını, elle oğuşturmayı, harman edip rüzgârda savurmayı öğretti (Aydemir 2015:329-331).

48. Said İbn Cübeyir'den: Havva ilk çocuğuna hamile olup, yükü ağırlaştıktan sonra, İblis Havva'nın yanına geldi ve ona: "Ey Havva! Karnında olan nedir?" diye sorduğunda Havva: "Bilmiyorum" diye cevap verdi. İblis: "Gövdendeki bu nesne burnundan mı, gözünden mi yahut kulağından mı çıkacak?" diye sordu. Havva yine: "Bilmiyorum." cevabında bulundu. İblis: "Çocuğun sağ salim doğarsa, benim emrime itaat eder misin?" dediğinde Havva: "Evet, itaat ederim." dedi. İblis o'na: "Çocuğuna Abdulharis adını ver." diye emretti. Allah tarafından lanetlenmiş olan İblis Haris adıyla anılırdı. Havva bundan sonra Âdem'in yanına gelerek: "Uykuda bulunduğumu vakit biri bana, şu sözleri söyledi." dedi. Âdem ona: "Uykuda gördüğün o adam İblis'tir. O, bizim düşmanımız olup, bizi Cennetten çıkarttı. Sen onun şerrinden sakın." dedi. İblis tekrar Havva'nın yanına gelerek daha önce söylemiş olduğu sözleri tekrarladı. Bunun üzerine Havva: "Yaparım." diye muvafakat etti. Havva çocuğunu sağlam olarak dünyaya getirdi ve ona Abdulharis adını verdi (Aydemir 2015:332-333).
49. Süddî'den nakledilmiştir: Havva erkek bir çocuk dünyaya getirdiğinde İblis onun yanına gelerek: "Yavruya Abdulharis (-Haris'in yani İblis'in kulu) adını verin. Yoksa onu öldürürüm." dedi. Âdem: "Ben sana itaat ettiğim vakit, sen beni cennetten çıkardın." diyerek İblis'e itaat etmedi. Çocuğa "Abdurrahman" adını verdi. Allah'ın lanetine uğramış İblis, çocuğa musallat olarak onu öldürdü. Şundan sonra Havva diğer bir yavruya yüklü kaldı. Havva bu çocuğunu da dünyaya getirdiği zaman İblis yanına gelerek: "Çocuğuna, bana nispetle (Haris'in kölesi, kulu) anlamına gelen adı vermezsen, çocuğunu öldüreceğim." dedi. Bunun üzerine Âdem İblis'e: "Ben sana itaat etmişim. Sen benim cennetten çıkmama

sebeup oldun.” diyerek İblis’in isteğim reddetti. Çocuğuna “Salih” adını verdi. İblis bu keresinde de çocuğu öldürdü. Havva üçüncü çocuğuna hamile kaldıktan sonra, İblis onların yanına gelerek: “Bana üstün gelmeyin ve çocuğun ölmemesini istiyorsanız, çocuğa Abdulharis adını veriniz.” dedi. Onlar da çocuklarına, İblis’in teklif ettiği Abdulharis adını koydular, İblis Haris adıyla anılırdı (Aydemir 2015:333-334).

50. Rivayet edilir ki, Âdem’in çocukları çok olmuştı. Her doğuşta ikiz çocuk dünyaya gelirdi. Biri erkek, biri kız olurdu. Ve bir karında doğan kız, ayrı bir karında doğan erkek çocuğa verirlerdi.

Bir gün Kabil ile aynı karında bir kız dünyaya geldi. Kız çok güzeldi. Âdem bu kızın Habil’e vermek diledi. Fakat Kabil razı olmadı. Âdem: “Varın, kurban hediye edin!” dedi.

Âdem Peygamber yılda bir gün seçmişti ki o gün dua edilir. Allah’a kurban sunulurdu. Sonra gökten ateş rengine kızıl bir şey inerdi. Kabul edilmeyen kurbanın yanından geçmezdi. Eğer kurbanın üzerine konarsa kalktığı vakit o kurbandan iz bulunmazdı. Halk da o kurbanın Allah tarafından kabul edildiğini anlardı. Allah’ın kabul etmediği kurban önceki halinde ve olduğu gibi kalırdı. O ateş onu yakmazdı, o zaman halkın ortasında o kurban sahibinin yüzü kara olurdu. Çok utanırdı, bu hal tâ.. İsrâiloğulları zamanına kadar sürmüştü. Sonra bu türlü hediye ortadan kalktı. Kabil, o kız kardeşiyle evlenmek isteyince Âdem Peygamber Habil’e: “Varın, kurban sunun. Hanginizin ki kabul edilirse bu kızın ona vereyim!” dedi. İki kardeş kurban sunmaya gittiler. Habil çobandı, koyun güttüğü için, sürüsünün en güzelini götürdü, kurban mihrabına koydu. Kabil’de ekinci, çiftçiydi. Bir kucak buğday aldı, getirdi ki ondan daha aşağısı bulunamazdı, onu kurban yerine koydu. Âdem, çocuklarının her birine bir sanat öğretmişti. Kabil çiftçiydi, ekin ekerdi.

Az sonra kuş şeklinde o ateş geldi. Habil’in kurbanını yaktı. Yeri bomboş kaldı. Kabil’in buğday demetinin ise yanından bile geçmedi. Kabil, bunu görünce Habil’e: “Ben seni öldüreceğim!” dedi. Habil de: “Allah, hediyeği ona ibadetçi olanlardan kabul eder! Eğer sen bana el uzatırsan, benim de sana el uzatacağımı sanma. Ben Allah’tan korkarım!” dedi. Böylece, Habil, Kabil’den korkardı ve Kabil daima Habil’in ardınca dolaşır ve onu öldürmek için fırsat kollardı.

Bir gündü. Habil, bir dağ başında uyuyordu. Kabil bir taş alıp getirdi. Habil’in başının üstüne bıraktı. Habil’i öldürdü. Yeryüzünde ilk önce kan döken kimse, Kabil olmuştı.

Âdemoğullarından her kim kan dökse işlediği günah kadarı Kabil üzerine de gider. Çünkü o, öz kardeşini öldürmüştü. Kabil, Habil’i öldürünce çok korkmuştu. Babası Âdem’in göreceğinden korktu. Habil’i arkasına aldı, gezdi, dolaştı. Ne yapacağını bilemedi. Allah, işte bu an da ona iki karga yolladı. Kabil’in gözü önünde ikisi de birbirini tepeledi. Galip karga gagasıyla çukur kazdı. Ölü kargayı o çukura gömdü, üstüne toprak çekti. İşte Kabil bu aczine şaşmış: “Ben, bunca aklımla ve bilgimle bir karga kadar yokmuşum! Ben de onun yaptığı gibi yapayım!” dedi. Kalktı, bir çukur kazdı kardeşini oraya bıraktı. Üzerine toprak örttü. Bu sırada Âdem hacca gitmiş ve bütün çocuklarını Kabil’e ısmarlamıştı.

Hacdan geri döndüğü zaman Habil'i bulamadı. O'nu Kabil'in öldürdüğünü anladı. Kabil'e lanet etti. Ve Âdem şu sözleri söyledi:

“Bu anda bir şehircik halini geldi kim bilir,
Yeryüzü üzüntüden çirkinleşmiş gibidir!
Tadı, rengi olan şey, değiştirdi yüzünü,
Güzelim görünüşler güldürmüyor yüzümü!
Yazık, yazık, bu demde oğlum Habil'im nerede?
Mahşer gününe kadar yatar, durur şu yerde!
Yakın bir düşmanımız var ki erişmez, neden
Ona kızıl bir ölüm, bize bir rahat beden?”

Âdem, Kabil'in yüzünde eşkiyalığının izlerini gördü. Şeytan onu kandırmıştı. Babası ile birlikte artık yaşayamazdı, kız kardeşini yanına aldı. Yemen illerine doğru gitti ve ölünceye kadar orada kaldı (Taberi :108-110).

51. Nakledildiğine göre Havva yüz yirmi doğum yapmıştır, her doğumda bir kızla bir oğlan dünyaya gelirdi. Ebü'l-Leys'in Tefsirinde, Mukâtil'in şöyle dediği yazılıdır: “Allah, Âdem Peygamber ile Havva'dan bin zürriyet yarattı. İlki kız kardeşi Aklimâ ile birlikte doğan Kabil'di. Ondandır Habil doğdu. Kabil'e, kız kardeşini Habil'e vermesi emredildi. Kabil buna razı olmayıp isyan etti ve kardeşi Habil'i de öldürdü. Tarihte ilk puta tapan da Kabil'dir.

Kabil, Habil'in kanını akıtınca, toprak yedi gün bu kanı emmedi, daha sonra emdi. Âdem Peygamber, Kabil'e kardeşinin nerede olduğunu sorunca o, “Bilmiyorum” diyerek yalan söyledi. Âdem Peygamber, bu cevap üzerine: “Yer bana, senin kardeşini öldürdüğünü haber verdi.” dedi. Bu sefer Kabil: “Öldürdüysem kanı nerede?” dedi. Bunun üzerine, o günden itibaren Allah, yere kanı haram kıldı.

Kabil'in Habil'i katletmesinden dolayı Âdem Peygamber büyük bir üzüntü duyunca Allah, Âdem Peygamber'e, “Yeri senin emrine verdim.” buyurdu. Âdem Peygamber, yere “Ey yer! Kabil'i tut” dedi. Yer, kendisini tutunca, Kabil şöyle dedi: “Ey yer! Allah'ın hakkı için bana mühlet ver. Yer ona mühlet verdi. Kabil bu kez şöyle dedi: “Yâ Rabbi! Benim babam sana asi olduğu zaman yer niçin onu tutmadı da şimdi beni tutuyor?” Allah şöyle buyurdu: “O yalnız benim emrimi tutmadı, oysa sen hem benim emrimi hem de babanın emrini tutmadın.” Âdem Peygamber yeniden yere tutmasını emretti, yer yine onu tuttu. Kabil bu kez de, “Senin doksan dokuz ismin vardır, eğer beni helak edeceksen Rahman ve Rahim isimlerini ortadan kaldır.” dedi (Yazıcıoğlu 2015:76).

52. Dahhâk şöyle demiştir: “Âdem Peygamber zamanında bütün ağaçlar meyve verirdi ve denizlerin suyu tatlıydı. Aslan veya kurt, koyuna öldürüp yemek için saldırmazdı. Kabil,

Habil'i öldürünce, pek çok ağaç meyve vermez oldu, denizlerin suyu acılaştı ve hayvanlar birbirlerine saldırmaya başladılar (Yazıcıoğlu 2015:77).

53. Âdem bin yıl yaşadı! derler. Allah, Âdem'in sırtından zürriyetini çıkarıp, gösterdiği gün onların dünyada ne kadar yaşayacağını da bilmişti. Âdem'in zürriyeti bölük bölük önünden geçti. Peygamberler bölüğü geçerken de onların içinde bir peygamberin ağladığını gördü. Kendi gibi, hem de hani dağ başında ağladığı gibi ağlıyordu. O gününü düşündü: "Ya Rabbi, bu kimdir?" diye sordu. Allah: "Bu, senin oğullarından bir Peygamberdir. Adı Davud'dur!" dedi. O da bir günah işlese gerektir. Nitekim sen de günah işlemiştin. O da ağlasa gerektir. Nitekim sen de ağladın. Ve ömrü de altmış yıldır. Âdem, Davud Peygamber'e şefkat ederek! "Ya Rabbi!" dedi, kırk yılını, benim ömründen, buna ver. Onun ömrü yüz yıla tamamlansın!" dedi. Allah, Âdem'in duasını kabul etti. Âdem de: "Senin de ömrün bin sene olsun!" dedi. Sonra Âdem, Hindistan'a döndü. Daima kendi ömrünü sayardı ne kadar geçti, ne kadarı kaldı, ölçerdi. En sonunda dokuz yüz altmış yıl tamamlandı. Ölüm meleği geldi. Âdem'in canını alacaktı. Âdem: "Ey ölüm meleği!" dedi. "Yanıldım! Benim ömrümden daha kırk yıl var!" dedi. Ölüm meleği: "Ben yanılmadım." dedi, "ama sen kırk yılını, ömründen oğlun Davud Peygamber'e vermiştin." Âdem de: "Vermedimdi!" dedi. O zaman Allah Hazretleri: "Ey Azrail!" dedi. Bırak Âdem'in ömrü bin seneye tamam olsun. Allah, Âdem'e bin sene ömür verdi. Davud Peygamber'e yüz yıl yıl ömür bağısladı. Âdem ölünce Allah Şit'e verdiği kitaplarda şöyle buyurdu: "Ey Şit, Âdemoğulları bir şart ortaya koyunca onlara şahit tutmalarını söyle, sonra inkarda bulunmasınlar. Âdem, benim ahdimi unuttu. İblis onu aldattı. Cennetten çıkardı!" Yine şöyle haber verilmiştir ki Âdem yirmi gün hasta olmuştu. Sonra öldü. Allah, Âdem ölmezden bir gün önce Cebrail'i yolladı. "Vasiyet et oğlun Şit'i vasi ve halef kıl!" dedi. Âdem'de Şit'i çağırdı. Şit'i bütün çocuklarından daha üstün tutardı ve Şit her şeyi çok bilirdi. Bu sebepten Allah, Şit'in babasının halefi, yeryüzünün meliki ve insanların Peygamberi olmasını istedi. Nitekim Âdem'de vasiyette bulundu. Böyle Âdemoğullarına vasiyet etmek, Âdem'den sünnet kaldı. Ve o Şit'e ne söylemek gerekse o vasiyette bulundu. Sonra Âdem öldü. Allah, Şit Peygamber'e Cebrail'i yolladı: "Âdem'i yıka ve kefeni sar, toprağa göm! Tâ ki Âdemoğullarına bu işler sünnet kalsın!" dedi. Cebrail Âdem'i yıkadı. Şit de yıkamayı öğrendi. Allah cennetten kefen yolladı. Cebrail Âdem'i cennet bezlerine sardı. Ve Şit'e: "Atanın namazını kıl!" dedi. Şit: "Sen kıl!" dedi. Cebrail de ona: "Âdem'in halefi sensin! Namazı sen kıl!" dedi. Ve Şit otuz bir tekbirle namazı kıldı. Ama ondan dört tekbir kaldı. Yirmi yedi tekbir Âdem'in fazileti içindir. Sonra Cebrail: "Bir kabir kaz. Âdem'i toprağa göm!" dedi. Bu da bütün Âdemoğullarına sünnet oldu.

Din bilgileri Âdem'in mezarında fikir ayrılığına düşmüşlerdi. Bazısı: "Serendip'te Âdem'in gökten indiği dağdadır!" derler. Bazısı da: "Mekke'de Ebû Kubey's dağının altındadır?" derler. Ve yine rivayet edilir ki, Âdem'den sonra Havva bir yıl daha yaşadı. Sonra o da öldü. Şit, Âdem'le Havva'yı bir kabire koydu.

Nuh Peygamber zamanında tufan olunca Nuh Peygamber, Âdem ile Havva'nın kabrini açtı ve cesetlerini aldı, gemiye götürdü. Gemiden çıkınca da ikisini de birlikte Beytül Mukaddes'te gömdü. Şimdi kabirleri oradadır! demişlerdir (Taberi 113-115).

54. Vehb şöyle demiştir: Âdem Peygamber'in ömrünün bitmesine yakın Allah buyurdu: "Ruhunu cuma günü alacağım." Bunun üzerine Âdem Peygamber ağlayarak Havva'nın yanına geldi. Havva sordu: "Ey Âdem! Sana ne oldu? Neden böyle feryat ediyorsun?" Âdem Peygamber, ölüm haberini Havva'ya vererek şöyle dedi: "Ey Havva! Ölüm, testereyle biçilmekten daha şiddetlidir." Havva, "Ah, ayrılık! Allah bizi cennetten çıkardı, buraya gönderdi, ölünce acaba nereye gideceğiz?" dedi. Âdem Peygamber, "Toprağa gideriz." cevabını verdi. Havva da ağlayıp feryat edince Âdem Peygamber, "Ey Havva! Ağlama. Bu ölümü, bizi cennetten çıkmamıza yol açarak sen miras bıraktın. Ben, sen ve bütün evlatların bu ölüm şarabından içeceğiz." dedi. O anda ölüm meleği gelip şu ayeti okudu: "Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de biran ileri gidebilirler." Bunun üzerine Âdem Peygamber o denli feryat etti ki eğer sesini işitseydi bütün mahlukat ölürdü (Yazıcıoğlu 2015:77).

Ondan sonra Âdem Peygamber şöyle dedi: "Ey ölüm meleği! Evlatlarımla ruhlarımla da böyle mi alacaksın, yoksa bu, günah işlediğim için bana mı mahsustur?" Ölüm meleği şöyle cevap verdi: "Ey Âdem! Allah, ölümü sana kolaylaştırmıştır. Bunun üzerine Âdem Peygamber başını semaya kaldırarak, "İlahî! ölümü, benim mümin evlatlarımla için de kolaylaştır." diye dua etti (Yazıcıoğlu 2015:78).

55. İbn Abbas şöyle demiştir: Âdem'in ömrü sona yaklaşınca Allah, ona şöyle buyurdu: "Ey Âdem! Ecelin yaklaştı, oğlun Şit'e vasiyetini bildir. Âdem Peygamber'in "Yâ Rabbi! Ölüm nedir?" diye sorunca Allah şöyle dedi: "Ey Âdem! ölüm acısı zehirden beterdir. Ölüm kişinin yüzünün nurunu giderir, toprak onun etini kemiğini yer, kişi tamamen toprak olur. Sonra yeniden seni ve evlatlarımla diriltip hepinize, amelinize göre hesap sorarım." Âdem Peygamber'in bunları işitince feryat edip ağladı. Bundan sonra yer, Âdem'e şöyle dedi: "Ey Âdem! Allah, benden aldığı toprağı yine bana döndüreceğine söz verdi (Yazıcıoğlu 2015:78).

56. İbn Abbas şöyle demiştir: Peygamber Efendimiz dışında hiçbir peygamber, ecel şerbetini içmeye razı olmadı. Hz. Muhammed Mustafa ise, "Allah'a varmak ne güzeldir." buyurdu. Allah, ölümü Âdem Peygamber'e bildirmek isteyince, onu bir koç şeklinde indirip, gösterdi. Âdem Peygamber'in ölümün suretini görünce aklı başından gidip bayıldı. Melekler onu tutup kaldırdılar ve yüzüne hayat suyundan serptiler.

Yeniden aklı başına geldi. Yüce Allah şöyle buyurdu: Ey Âdem! Ölüm, bütün yaratılmışlar için takdir ettiğim bir akıbetdir. Müminlerin canları illiyyinde, kâfirlerin canı siccindedir (Yazıcıoğlu 2015:78-79).

57. Kabul Ahbar şöyle demiştir: Allah, Azrail'e Âdem'e inmesini emredince, öyle güzel ve sevimli bir çehreyle indi ki Hz. Muhammed Mustafa'dan başka hiç kimseye öyle inmemiştir.

Allah ölüm meleğine: “Ayrılık şarabını al, Âdem Peygamber’e ver, içsin. Ardından ruhunu kabzeyle!” buyurdu. Ölüm meleği, Âdem’e gelip şöyle dedi: “Selam senin üzerine olsun ey beşeriyetin babası! Beni biliyor musun?” Âdem de: “Biliyorum ama niye geldiğini bilmiyorum.” dedi. Ölüm meleği şöyle dedi: “Şu şarabın hepsini iç, ondan sonra ölümü sana tattırayım.” Âdem Peygamber: “Ben Rabbim’e itaat ederim.” deyip ecel şerbetini içti. Âdem Peygamber ruhunu teslim edince, bütün melekler toplaşıp cennetten kefen getirdiler. Âdem Peygamber’i üç kere suyla yıkayıp üç kefene sardılar. Şit, Âdem Peygamber’in namazını kıldı. Bu esnada yerle gök arası meleklerle dolmuştu. Şit, otuz kere tekbir aldı. Bunlardan beşi, beş vakit namaz oldu, yirmi beşi ise ululamak içindi. Bazıları, Âdem Peygamber’in kabri Serendib’dedir derler. Âdem Peygamber, bir cuma günü öğleden sonra vefat etti. Ondan sonra Havva, kırk gün bir şey yiyip içmedi ve o da vefat etti. Bazıları, Âdem Peygamber’in vefatından bir yıl sonra vefat ettiğini söylerler. Havva, vefatının ardından Âdem Peygamber’in yanına defnedildi (Yazıcıoğlu 2015:79).

58. Allah, Âdem’i cennete yerleştirdiğinde Âdem orada yalnızdı. Onu ağır bir uykuya daldıran Allah sol böğründeki kaburga kemiklerinden birini almış ve ondan Havva’yı yaratmıştır. Bu ameliye sırasında Âdem hiç acı çekmemiştir; çünkü eğer acı hissetseydi kadına karşı meyli olmazdı. Daha sonra Havva’ya cennet elbiseleri giydirilir, süslenir ve Âdem’in baş ucuna oturtulur. Âdem uykudan uyanınca onu görür ve Havva adını verir. Meleklerin bir sorusu üzerine de onun kadın olduğunu, canlıdan yaratıldığı için ona Havva adını verdiğini bildirir; niçin yaratıldığı sorusuna da, “Her iki cinsin birbiriyle huzur bulması için!” karşılığını verir. Âdem topraktan yaratıldığı için erkekler yaşlandıkça güzelleşmekte, kadınlar ise etten yaratıldıkları ve et zamanla bozulduğu için yaşlandıkça çirkinleşmektedirler. Aynı kaynaklarda cennette yasak meyveyi yemeleri için İblis’in her ikisini de iğvaya çalıştığı ve yasak meyveyi önce Havva’nın, ardından Âdem’in yediği belirtilir. Saîd b. Müseyyeb’den nakledilen bir rivayette ise, Âdem’in akli başında iken yasak meyveyi yemediği, bunun üzerine Havva’nın ona içki içirip sarhoş ettiği, sonra da ağacın yanına götürerek Âdem’in yasak meyveden yemesini sağladığı ifade edilir (Harman 1997:544).
59. Ebu Hureyre Rasulullah’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Cennet ehli topluca, boyunları bembeyaz olarak saçları dalgalı bir şekilde, gözleri sürmeli olarak, hepsi otuz üç yaşında ve Âdem’in boyu olan altmış zira boyunda olarak cennete girerler.” (Engin 2006:42)
60. Hz. Âdem aleyhisselam yaratılmadan önce Hz. Allah yeryüzünde dört kavim yarattı. Yani yeri ve göğü altı günde yaratan Hz. Allah yeryüzünde o zaman dört tane kavim yarattı. Has Kavmi, Pes Kavmi, Dü Kavmi, bi de Can kavmi diye dört kavim, fakat bunlar sadece bir ana unsurdan yaratılmıştı. Toprak, su, hava ve ateşten yaratılmıştı. Can Kavmi dört gözlüydü. Sudan yaratılmıştı. Bunlar vurdular ve kırdılar; onları da Hz. Allah helak etti. Diğer kavimleri de helak ettikten sonra yeryüzü bir müddet boş kaldı. Bu arada Hz. Allah meleklerle ben yeryüzüne bir halife yaratacağım dediğinde, melekler Yarabbi halife yaratıp da gene mi fesat çıkaracaksın diye bir ifade kurdular ki, melekler de geçmişteki bu kavimlerin fesatlık çıkardıklarını gördükleri için korkuyorlardı. Hz. Allah da hayır öyle

değil, yaratacağım onlardan farklı olacak dedi ve melekler bir müddet bunu dinledikten sonra Hz. Allah yeryüzüne ilk önce Cebrail aleyhisselamı gönderdi. Yeryüzünden bir avuç toprak al gel, dedi. Cebrail aleyhisselam yeryüzüne inince toprak almaya kalktı. Toprak lisana gelerek beni götürüp de Allah'a isyan edecek bir topluluk mu, bir insan mı yaratacaksınız deyince Cebrail korktu toprak alamadı. Daha sonra Mikail aleyhisselam, İsrail aleyhisselam da yeryüzüne indi ama onlar da alamadılar. En son Azrail aleyhisselam indi yeryüzüne ve yeryüzünün değişik yörelerinden siyah, boz, beyaz, kırmızı dört çeşit toprak aldı. Azrail aleyhisselam toprağı aldıktan sonra, bu toprakları Hz. Allah, dört anasır-ı erbaa dediğimiz (Âdem'in yaratılışında dört unsur var, toprak, ateş, su, hava) bu dört ana sırrı, Hz. Allah denemek için bundan önceki yarattıkları (dört tane Can Kavmi, Pes Kavmi ...) bu unsurlardan biriyle yaratmıştı. Bu unsurları birleştirerek Âdem aleyhisselamı yarattı. Hatta Hz. Allah burada Âdem aleyhisselamı yarattıktan sonra bir müddet Âdem aleyhisselam, o çamur balçığı halinde kuru olarak kaldı. Yalnız meleklerin içerisinde Allah'a ibadet edenler, şu anda ismini Şeytan veya İblis dediğimiz varlıkta (orada ismi Azazil olarak geçiyor) çok fazla Allah'a ibadet ediyordu. Hatta kısıkmıyordu diğer melekler, yalnız bir şey daha var, ne hikmettense diğer melekler bir koyun sürüsü gibi beyazsa, (tasvirde hata olmasın) bunların içerisinde Azazil bir siyah keçi gibi sırtarıyordu. Hatta bildiğime göre meleklerle de hocalık yaptığı rivayet edilir. Dört çeşit topraktan yaratılan Âdem aleyhisselam bir rivayete göre kırk gün, bir rivayete göre otuz altı gün, bu toprakla çamur arasında kaldı. Hz. Allah burada melekleri bir kontrol, imtihan etmek istiyordu. Azazil ara ara meleklerden ayrılp Âdem aleyhisselamın yanına gelip içine girip, hatta alaylı bir vaziyette bu mu insan olacak, hatta eliyle vurduğu zamanda da o içi boş tap tap sesler geliyordu. Bu daha konuşmasını bilmiyor gibi ifadeler kullanılıyordu. Ara ara da Şeytan etrafında dolanarak yarın buna can gelirse, bundan bize bir kötülük gelirse, birbirimize düşman oluruz gibi ifadeler de kullanılıyordu. Nihayetinde Hz. Allah, Âdem aleyhisselama ruhunu verdiği zamanda Âdem aleyhisselamın ilk tıksırdığında yani burnundan ağzından ruhla birlikte tıksırdığı zaman Elhamdülillah kelimesi zuhur etti, hatta ağzından çıkan bu kelimeyi melekler dahi anlamadı. Ne diyor bu, dediler. Âdem aleyhisselama Hz. Allah ruhunu verdikten sonra meleklerle bir selam ver, dediğinde melekler dedi ki; konuşmasını biliyor mu? Hz. Allah da Âdem'e ben lisanımı öğrettim, onun vereceği selam, bütün yeryüzündeki Müslümanlara tabidir, dedi (K 1).

61. Âdem aleyhisselama ruh verilip de Âdem aleyhisselam o balçıktan yaratılıp tıksırdığında Elhamdülillah kelimesi zuhur etti. Melekler bunu anlamadı hatta bu ne diyor deyince Hz. Allah, Âdem aleyhisselama biz kelim konuşmasını öğrettik, git meleklerle konuş, diye. Ancak meleklerin birçoğu konuştuğunu anlamadı. Sonradan Âdem aleyhisselamın bu vermiş olduğu selamı melekler aldı. Âdem aleyhisselamın gözünü açtığı anda bulunduğu makamda Lailaheillallah Muhammeden Resulullah diye bir levha gördü, bu kimdir diye sorduğunda, ahir zamanda zuhur edecek bir peygamber, keşke bende ona iman etmiş olsam gibi bir kelime kullandı. Şimdi Âdem aleyhisselam ruh verilip kendine geldikten sonra

Allah melekleri topladı. Secde edin buna dediğinde melekler hepsi tereddütsüz secde etti, fakat o zaman meleklerle hatta bir rivayete göre hocalık yapan, meleklerden daha fazla Allah'a ibadet eden ve ismi Azazil olarak tanınan (Kuran da ismi İblis ve Şeytan olarak geçer) Şeytan secde etmedi. Allah sordu, ben sana emrettiğim halde senin secde etmene mani olan nedir? deyince Şeytan orda dedi ki, beni ateşten halk ettin, bunu topraktan yarattın, oysa ki ben ondan kutsalım, kendine bir kibir enaniyet getirdi, secde etmedi, secde etmeyince Hz. Allah da madem benim emrime uymuyorsun, in o bulunduğun makamdan, dedi. O zaman Şeytan burada kurnaz davrandı, madem dedi beni kovuyorsun, o zaman senden bir isteğim var, bana da bahsi geçen zamana kadar bir ömür ver dedi. (Şeytan öldükten sonra dirileceğimiz günü kast ediyor) Yani ölüm acısını tatmamak için Şeytan böyle bir kurnaz davrandı. Hz. Allah da Şeytan'a ben ancak bildiğim zamana kadar sana izin veririm, dedi. Şeytan o zaman döndü, madem beni kovdun, bende bunun (Âdem aleyhisselamı işaret ederek) soyundan gelen, bunlardan türeyen, yeryüzüne indirdiğin bütün kullarının önünden, arkasından, sağından ve solundan sapıtacağım, azdıracağım, sana şükredenleri az bulacaksın. Hz. Allah da dedi ki, kim hangi kulum ki senin şerrinden bana sığınırsa bende onları koruyacağım, muhafaza edeceğim, sana tabi olanları da cehenneme doldururum dedi, bu esnada Âdem aleyhisselama, Şeytan secde etmedikten sonra aralarında bir husumet zuhur etti. Âdem aleyhisselama ara ara yaşmaya çalıştı. Fakat Âdem aleyhisselam, yalnız bulunduğu yerde dönerken, dolanırken bir uyku zuhur etti, hafiften uykuya dalınca Hz. Allah, Âdem aleyhisselamın eye kemiğinden, sol üsteki eye kemiğinden Havva anamızı yarattı (eye kemiği eğridir. Bu nedenle Peygamberimiz de kadınlar, erkeklerin eye kemiğinden yaratıldığı için doğrultmaya kalkmayın, idare edin, kırmayın, öfkelenmeyin, çünkü daha fazla üzerine giderseniz, doğrultmaya kalkarsanız, kırarsınız, dedi. Diğer bir ravi de kadınlarda akıl da din de noksandır, daha fazla üzerlerine gitmeyin). Âdem aleyhisselam, Havva anamızı gördüğü zamanda, Allah'a şükretti ve Âdem aleyhisselam, Havva anamızı görünce üryandı. Hz. Allah, bunları her ikisini de alıp cennete koyduğunda, Şeytan da bunlarla beraber cennete girdi. Cennete kondukları zamanda Hz. Allah, Âdem aleyhisselama bol bol bu nimetlerden yiye dediğinde, Âdem aleyhisselam değişik yemeklerden, meyvelerden yiyorlardı. Fakat orada bir ağaç var, (şimdi bu ağaçta birçokları değişik rivayetler var, fakat en sahih olan rivayet sonradan Âdem aleyhisselama yeryüzüne indikten sonra zahmet vereceği bir nimettir. Biz buğday ağacı diyoruz ki o zaman büyüktü buğday tanesi ve yumuşaktı.) bu ağaca buğday ağacı diyoruz (hani kitaplarda memnu diyorlar ya, men edilen ağaç anlamına geliyor). Allah Âdem aleyhisselama bu ağaca yaklaşmayın, dedi. Hz. Allah muz, hurma ve nar ağaçlarını yönlendirdi, bunlardan yiye, fakat bu ağaca bundan sonra yaklaşmayın dedi. Şeytan, bunların sağına soluna geldikten sonra onların o ekmek gıdasını giderebilmesi için kurnazca fırsat kolluyordu. Âdem aleyhisselamın yanına Şeytan geldi, ağlamaya başladı. Sordu niye ağlıyorsun? dedi. Şeytan sizin bu ağaçtan yemenizi Allah men etti. Yarın sizi yeryüzüne kovacak, en iyisi siz bundan yiye, ebedî burada kalın dedi. Fakat Âdem aleyhisselam, Şeytan'ın o halini görünce kovdu. Bu sefer Şeytan döndü, dolaştı Havva

anamızın yanına geldi. Kandırdı onu ve bunlar gittiler o ağaçtan yediler, yiyince anadan üryan oldular (ayette soyuldu bütün üzerleri diye geçer, buna da bir örnek hadiste de var, insanoğlunun bütün vücudu şu tırnak üzeri gibiydi. Yani soğuğa, sıcağa çok dayanıklıydı. Hepsini Allah soyunca örnek olarak sadece tırnaklarımızı koydu). Hz. Allah, onları cezalandırdı ve cennetten yeryüzüne indirdi. Bunlar yeryüzüne inince Âdem aleyhisselamı Hindistan'dan ayrılan Srilanka dediğimiz bir yer var Serendip Adası, Âdem'in tepesi denilen bu yere dokuz yüz doksan dokuz basamakla çıkılıyor. Âdem aleyhisselamı bu Serendip adasına, Havva anamızı da Cidde'ye attı. Allah, Şeytanı da cezalandırarak yılan suretinde, İran'daki İsfahan'a attığı rivayet edilir. Âdem aleyhisselam, Serendip adasında hayli kaldıktan sonra Allah ona ruhsat verdi, dağlar düdü. Âdem aleyhisselam'ın ayağının her bastığı yer yerleşim bölgesi olduğu da rivayet edilir. Hz. Allah, Harran Ovası'nda Âdem aleyhisselama meleklerin öncülüğünde buğdayı ekmesini, tarla sürmesini bir meşakkat göstermesini istedi. Hani orada yediğimiz meyveyi kolayca yiyordun, şimdi sana bir ceza vermek amacıyla, yeryüzüne indi buğdayı ekti, bekledi, hasat oldu, biçti, öğüttü, samanından ayırdı, hamur yaptı ve yemek ekmek yaparak zahmetini gösterdi Âdem aleyhisselam. Bu işi yaptıktan sonra Cebrail öncülüğünde Mekke'ye yönlendirdi. Mekke'de bir beyt, bir ev, bir bina yapması emrolundu. Mekke'nin taşlarını dört tane değişik dağdan getirdi. Ebu Kubeys Dağı'ndan, Golon Tepelerinden, Zeytin Dağı'ndan ve Eriha bölgesinden. Bu taşları getirdi. Kabe-i Muazzamayı yaptı, semanın bir noktada direğidir, üzerinde kuşlar uçamaz o Kabe'nin üzerinden, çünkü semaya doğru gözle görülmeyen bir asansör görevi görüyor. O, zamanla yıkıldı (İbrahim aleyhisselamla İsmail aleyhisselam tamir ettiler.). Âdem aleyhisselam, Kabe'yi yaptıktan sonra hac farizasını da yapmaya başladı. Cidde'den de Havva anamızı meleklerin öncülüğünde Mekke'ye doğru yönlendirdi. Her ikisi Arafat Dağı dediğimiz yerde birleştiler. O dağdan akşam Muzdelefeye indiler. Şeytan'da boş durmamış, bunlarla beraber geldikten sonra o da Mekke'nin kenarına o Cemre-i Akabe dediğimiz taşlama yerine gelmiş. Âdem aleyhisselam ile Havva anamız birleştikten sonra, Mekke-i Mükerrreme de bir müddet kaldılar. Fakat bunların neslinin üreyebilmesi için Hz. Allah'ın ilhamı ile Âdem aleyhisselamla Havva anamızın karı koca olması zuhur edildi. Fakat çok zor anlar oldu, çünkü Havva anamız hamile kaldığı zamanda, ilk ikiz çocuğunu dünyaya getirdi, bir kız bir oğlandı. Ondan sonra tekrar hamile kaldı, yine bir kız, bir oğlan oldu. Oğlanların birinin ismi Habil, birinin ismi Kabil idi. Bunlar dünyaya geldikten sonra Allah'ın emri ile bunlar büyüdü. Hz. Allah şunu söyledi; Habil ile dünyaya gelen kızı, Kabil alacak. Kabil ile dünyaya gelen kızı, Habil alacak dedi. Fakat Kabil, kendi ile beraber doğan ikiz kız kardeşini, diğerinden daha güzel, daha gülbüz olunca kardeşi Habil'e vermek istemedi. Ben evleneceğim bununla dedi. Allah'ın emri böyleydi, çünkü bir batında dünyaya geldikleri için Allah men etmişti. Âdem aleyhisselam emir böyledir, dedi. Kabil, arsızlık yaptı. Ben kendi ikiz kardeşimi ona vermem, dedi. O zaman aralarında tartışma zuhur edince Hz. Allah dedi ki, gidin bir kurban kesin, dedi. Bunlar uzun uzun düşündü ve kimin kurbanı kabul olursa ona göre hareket edelim, dediler. Tabi bunlar biri çobandı, biri bahçivandı. Habil'in kurbanı kabul oldu.

Kabil'in ki kabul olmayınca, Habil'e kinlendi. Kinlendikten sonra Habil'i öldürdü. (Habil'i öldürünce o kızı ben alacağım dedi gene alamadı. Habil'den doğan kız çocuğunu aldı.) Fakat öldürdükten sonra Kabil, Habil'i sırtına aldı gezdiriyordu. Ne yapacağını şaşırды. Babasından ve annesinden de korkuyordu. Bu esnada bir ağacın dibinde gölgelenirken bir baktı ki ağacın dalında iki tane karga birbirleri ile didişiyor. Karganın biri vurunca öteki kargayı öldürdü. Ağaçtan aşağı düştü, şimdi baktı, dikkatli davranıyor. Karga ölen kargayı aldı ağzıyla beraber, biraz ileriye gitti ve bir yer deşeledi. O kargayı oraya gömdükten sonra Kabil, demek ki böyle olacak diye düşündü. Gitti bir mezar kazdı. Habil'i oraya gömdü. Gömdükten sonra eve geldi. Âdem aleyhisselamla Havva anamızın yanına geldi ve durumu anlattı (K 1).

62. Bir başka rivayete göre Allah, Âdem'in yaratılacağı toprağı getirmesi için yeryüzüne önce Cebrail'i göndermiş, fakat yeryüzü kendisinden toprak alınmasına müsaade etmemiştir. Bunun üzerine Mikail görevlendirilmiş, o da başaramayınca bu defa "ölüm meleği" bu işe memur edilmiştir. Ölüm meleği, yeryüzünün itirazına rağmen toprağı almayı başarmıştır. Bu melek yeryüzünün çeşitli yörelerinden aldığı kırmızı, beyaz ve siyah toprak örneklerini birbirine karıştırmış, daha sonra göğe çıkararak toprağı su katmış ve onu yapışkan çamur haline getirmiştir. Çamur siyahlaşıp kokmaya başlayınca Allah bu çamurdan Âdem'i yaratmıştır (K 1).
63. Âdem'in baş ve yüzünün Kâbe toprağından, göğsünün ve sırtının Beytülmağdis, baldırlarının Yemen, bacaklarının Mısır, ayaklarının Hicaz, sağ elinin doğu, sol elinin de batı topraklarından yaratılmıştır (K 1).
64. Havva biri kız, biri erkek olmak üzere her batında iki ve toplam yirmi batında kırk çocuk dünyaya getirmiş, sadece Şit tek doğmuştur. İlk batında doğan çocuklar Kabil ve Aklimâ, ikinci batında doğanlar Habil ve Lebûda'dır. Âdem Peygamber ile Havva'nın ilk çocukları bir rivayete göre cennetten yeryüzüne indikten yüz yıl sonra, başka bir rivayete göre Kabil ve ikizi cennette, Habil ve ikizi ise yeryüzüne indikten sonra doğmuştur. Âdem ile Havva'nın çocukları birbirleriyle evlenmiştir. Ancak ikizlerin evliliği yasak olduğundan her batının erkeğı bir diğerk batının kızıyla evlenebiliyordu. Evlilik çağına geldiklerinde Âdem Peygamber, Habil'in ikizi Lebûda'yı Kabil'le, Kabil'in ikizi Aklimâ'yı da Habil'le evlendirme hususunda Allah'tan emir aldı. Aklimâ çok güzeldi. Evlilik söz konusu olunca Kabil buna itiraz etti. Kendi ikizinin diğerkinden daha güzel olduğunu, öte yandan kendilerinin cennette doğduklarını söyleyerek Habil'in kız kardeşiyle evlenmesine karşı çıktı. Bunun üzerine Âdem Peygamber Habil ve Kabil'den Tanrı'ya birer kurban takdim etmelerini, hangisinin kurbanı kabul edilirse onun haklı olacağını söyledi. O dönemlerde kurbanın kabul edildiğinin alameti semadan inen bir ateşin takdimeyi yok etmesiydi; kabul edilmeyen takdimeyi ise yırtıcı hayvanlar yiyordu. Kabil, ziraat ürünlerinin en kötüsünden az bir miktar takdim etti. Ayrıca takdimenin kabul edilip edilmemesinin önemli olmadığını ve kız kardeşinin asla başkasıyla evlenemeyeceğini düşünüyordu. Habil ise sürüsünün en iyilerinden besili bir koç ile süt ve yağ takdim etti; içinden de Allah'ın emrine boyun eğmeyi ve rızasını kazanmayı arzu ediyordu. Her iki kardeş takdimelerini bir dağın tepesine

koydular. Semadan bir ateş inerek Habil'in takdimelerini yedi; fakat Kabil'in takdimelerine dokunmadı. Bunun üzerine Kabil öfkeleni ve kardeşine kin duymaya başladı. Diğer taraftan Âdem Peygamber, Kabe'yi ziyaret için Mekke'ye gitmeyi düşünüyordu. Yola çıkmadan önce oğlu Habil'i semanın, yerin ve dağların himayesine bırakmak istedi; fakat onlar kabul etmediler. Bunun üzerine Habil'in korunmasını Kabil'den isteyince o bunu kabul etti. Âdem Peygamber gidince Kabil Habil'e: "Seni öldüreceğim, çünkü Allah senin kurbanını kabul etti, benimkini kabul etmedi; üstelik sen benim güzel ikizimle de evleneceksin." dedi. Habil ise bunda kendisinin bir suçu olmadığını, Allah'ın ancak müttakilerin takdimesini kabul ettiğini, yine de öldürmeye kararlı ise kendisine karşılık vermeyeceğini söyledi ve kardeşinin yanından kaçtı. Kabil onu aramaya koyuldu. Nihayet bir gün Habil uyurken Kabil onu buldu ve bir taşla başına vurarak yirmi yaşındaki kardeşini öldürdü. Bir rivayete göre, Kabil kardeşini nasıl öldüreceğini bilemediğinden İblis bir kuşun başını taşla ezmek suretiyle ona yol gösterir. Ayrıca Kabil, kardeşi ilk öldürülen insan olduğu için cesedi ne yapacağını bilemez; onu yırtıcı hayvanlardan korumak için bir torba içine koyarak bir yıl boyunca taşır. Sonunda Allah iki karga gönderir. Birbirine hücum eden iki kargadan biri diğerini öldürür ve toprağa gömer. Bunu gören Kabil: "Yazık bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini bile gömemedim!" der. Kabil, Habil'i öldürünce yeryüzü yedi gün boyunca sallanır ve daha sonra toprak Habil'in kanını emer. Allah Kabil'e: "Kardeşin Habil nerede?" diye sorar. Kabil: "Bilmiyorum, ben onun bekçisi değilim." der. Bunun üzerine Allah: "Kardeşinin kanı topraktan bana sesleniyor; kardeşini niçin öldürdün?" der. Kabil de: "Eğer onu öldürdüysem kanı nerede?" diye karşılık verir. Bundan sonra Allah yeryüzüne kan emmeyi yasaklar (K 1).

65. Allah, Âdem'e ileride türeyecek bütün soyunu göstermiş, Âdem, Davud'un ömrünün altmış yıl olduğunu görünce kendi bin yıllık ömrünün kırk yılını ona vermiştir. Ancak eceli geldiğinde bu vaadinden dönmek isteyince Allah onun ömrünü bin Davud'un ömrünü de bine tamamlamıştır (K 1).

8.2. İdris Peygamber

1. Kabul Ahbar şöyle demektedir: İdris Peygamber'in sureti, babası Şit'e benzerdi. Âlemde ilk yazıyı İdris Peygamber yazmıştır. Çünkü o yıldızlarla, rakamlarla, hesapla meşgul olmasının yanında Allah'a ibadete çok düşkündü. Asıl ismi "Ahnûn" olmasına rağmen, ilimle ve ders verme işiyle çok meşgul olduğu için kendisine, İdris Peygamber denildi. Daha sonra Allah, İdris'e peygamberlik verdi. Âdem'in ve Şit'in suhurlarını ona vermekten başka, kendisine ayrıca "Otuz Suhuf" indirdi. Terzilik sanatını icat edip, hem kendisine hem de diğer insanlara elbise dikmeye başladı. İnsanlar o vakte kadar hayvan derisi giyerlerdi.

Allah, İdris Peygamber'e şöyle vahyetti: "Bu dünya bir denizdir. Eğer sen bir gemi yapıp ona binersen, bedenini harap olduğu zaman kurtuluşa erersin. Eğer böyle yapmazsan, bedenini harap sen de helak olursun. İdris Peygamber Yüce Allah'tan bunları işitince dünyadan ve dünya ehlinden yüz çevirdi.

Ondan sonra İdris Peygamber cenneti görmeyi ve ona girmeyi istedi. Bu amaçla her gün ibadetini artırırdu. Hatta o hale geldi ki yeryüzündeki bütün insanların ibadeti kadar ibadet eder oldu. Melekler onun ibadet edişine hayran olurlardı. Allah'tan izin isteyip onu ziyarete geldiler. Aralarında inşa şekline girmiş bir halde ölüm meleği de bulunuyordu. İdris Peygamber on görünce, ona kim olduğunu sordu. Azrail: "Ben ölüm meleğiyim." deyince İdris Peygamber: "Benim ruhumu almaya mı geldin?" diye sordu. Buna karşılık Azrail: "Hayır, bilakis seninle sohbet etmeye geldim." dedi. Bunun üzerine İdris Peygamber şöyle dedi: "Ey ölüm meleği! Benim ruhunu almanı isterim." Ölüm meleği: "Ölüp de ne yapacaksın? Hem Allah bana izin vermeden, ben kimsenin canını alamam." dedi. Hak şöyle buyurdu: "Ey ölüm meleği! İdris Peygamber'in ruhunu kabzeye. Ben onun gönlündekini bilirim."

Nihayet ölüm meleği, İdris Peygamber'in ruhunu kabzetti. Yüce Allah, o anda İdris Peygamber'i tekrar diriltti. Bu kez İdris Peygamber cehennemi görmek istediğini arz etti. Allah: "Götür, İdris Peygamber cehennemi görsün." buyurdu. İdris Peygamber, cehennemi gördükten sonra cenneti görmek istediğini söyledi. Rıdvan: "Allah'tan izin almadan olmaz." dedi. Allah emretti: "Ey Rıdvan! kulumun ne istediğini ben bilirim." Bırak cennete girsin. İdris Peygamber cennete girip biraz yürüdüktan sonra, oradaki bir ağaca sıkıca yapıştı. Ölüm meleği: "Ey İdris Peygamber! Gel çık!" deyince İdris Peygamber: "Hayır, buradan çıkmıyorum" dedi. Allah, bunların arasında hüküm vermesi için bir meleği görevlendirdi. O melek gelerek İdris Peygamber'e: "Ey İdris Peygamber! Niçin çıkmıyorsun?" diye sordu. İdris Peygamber şöyle dedi: "Allah buyurdu ki Her canlı ölümü tadar. Öyleyse ben ölümü tattım." Allah yine buyurmuştur ki: "İçinizden, oraya (cehenneme) uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Buna göre ben cehennemi de geçtim. Allah, yine şöyle buyurmuştur: "Onlar, oradan çıkarılmayacaklardır. Dolayısıyla ben cennete girdim, artık çıkmayacağım."

Allah, o meleğe şöyle buyurdu: "İdris Peygamber, benim sözümle cennete girdi ve yine benim sözümle cennetten çıkmayacaktır. Ona bir şey deme, cennette ebediyen kalsın." Bunun üzerine İdris Peygamber cennette ebedî olarak kaldı. Nitekim Allah Zülcelâl şöyle buyurdu: "Kitap'ta İdris'i de an. Hakikaten o, pek doğru bir insan, bir peygamberdi. Onu üstün bir makama yücelttik."

İşte İdris Peygamber'e verilen bu kemalatın tamamı Allah'ın inayetidir. Bunun yanı sıra o kendisini ilme ve riyazete verip takvaya ulaşmakla meşgul etmiş, hatta altı yıl boyunca yiyip içmeden ve uyumadan Allah'a ibadetle meşgul olmuştu.

Hasan şöyle der: "Allah, İdris Peygamber'i cennete yükseltti. Nitekim Kuran'da böyle buyrulmaktadır. Doğrusu cennetten yüce makam yoktur. Resuli Ekrem, Mirac gecesinde İdris Peygamber'i dördüncü kat semada gördüğünü beyan buyurdu. Bunlar arasında uygun olan hangisidir, diye sorulacak olursa rivayetler içinde buna verilecek en doğru cevap şudur: "İdris Peygamber cennettedir ve cennetin dördüncü veya altıncı kat gökte arz olunması

mümkündür.” Peygamberimiz’e dördüncü kat gökte görünmesinin sebebi şu olabilir: “Ruhlar mertebelerine göre, Mirac gecesi Resulullah’a arz olundu. Böyle olunca İdris Peygamber de dördüncü kat gökte Peygamber Efendimiz’e göründü ve mertebesi orada arz olundu. İdris Peygamber, dünyadan ahirete gittiği zaman üç yüz altmış yaşındaydı.” (Yazıcıoğlu 2015:80-81).

2. İbni İshak dedi ki: İlk kalemle yazı yazan İdris Peygamber aleyhisselam’dır. İdris Peygamber, Âdem’in hayatından üç yüz sekiz seneye yetişmiştir (İbn Kesir 2011:170).
3. İbni Cerir Hilal b. Yesaf’ın şöyle dediğini rivayet etti: Ben de hazır bulunduğum bir esnada Abdullah b. Abbas radiyallâhu anhu Kab’a, Allah’ın: “Biz onu yüce bir mekana yükseltmiştik.” demesinin manası nedir? diye sordu. Kab şöyle dedi: İdris Peygamber’e gelince, Allah ona şöyle vahyetti: “Muhakkak Ben senin için/adına, her gün Ademoğullarının bütün amelleri kadar (herhalde bunlar kendi zamanındaki insanlardır) ameli (katına) yükselteceğim.” dedi. Bunun üzerine İdris Peygamber, amellerinin çok olmasını arzuladı. İdris Peygamber’i, meleklerden bir dostu ziyaret edince, İdris Peygamber ona şöyle dedi: “Allah bana şöyle şöyle vahiy indirdi. Ölüm meleği ile konuşsan da benim ruhumu biraz geç kabzetse, böylece amelim daha da artsa nasıl olur?” Dostu olan melek onu kanatlarının arasına bindirip göğe çıkardı. Dördüncü semaya ulaşınca, yukarıdan inen ölüm meleği onlarla karşılaştı. İdris Peygamber’in dostu olan melek, İdris Peygamber’in ona söylediği hususu ölüm meleğine söyledi. Ölüm meleği ona: “İdris Peygamber nerede?” diye sorunca: “İşte sırtımın üzerindedir.” dedi. Ölüm meleği dedi ki: “Hayret doğrusu. Ben, İdris Peygamber’in ruhunu dördüncü semada kabzet, emri ile gönderildim.” Ben kendi kendime şöyle dedim: “O yerde olduğu halde, ben nasıl onun ruhunu dördüncü semada kabzederim?” Hemen orada onun ruhunu kabzetti. İşte Allah’ın: “Biz onu yüce bir mekâna (makam) yükseltmiştik ayetinin manası budur (İbn Kesir 2011:171).
4. İbni Ebi Hatim rivayet etti: İdris Peygamber dostu olan meleğe: “Benim için ölüm meleğine, ömrümün ne kadar kaldığını sorar mısın?” dedi. İdris Peygamber de onunla birlikteyken ölüm meleğine: “İdris Peygamber’in ne kadar ömrü kaldı?” diye sordu. Ölüm meleği: “Bilmiyorum, ama bir bakayım.” dedi. Baktı ve şöyle dedi: “Sen bana, ömründen ancak göz açıp kapayacak kadar bir müddet kalmış bir adamı soruyorsun.” İdris Peygamber’in dostu olan melek, kanadının altında bulunan İdris Peygamber’e bakınca, kendisi farkına varmadan onun vefat etmiş olduğunu gördü (İbn Kesir 2011:171).
5. Rivayet edilir ki baba ve dedesinin şeriatini peygamberliğinden önce İdris Peygamber de bilmezdi. Ama yeri, göğü ve bunlardaki nizamı görüp, bütün bunların bir yapıcısı olduğunu ve bunun varlığının lazım olduğunu, bir olup ortağı bulunmadığını yakîn üzere biliyordu. Sadece ibadet şeklini bilmiyordu. Allah’ın bunu kendisine bildirmesini ümit edip bekliyordu. Bir gün kendi kavminden bir grup kimseye Allah’a ibadet etmenin ehemmiyetini anlatıp kabul etmelerini istedi. Birer birer tasdik ettiler. Evvela yedi kişi

inandı. Sonra yetmiş, yüz ve nihayet bin kişi oldu. İdris Peygamber, bu bin kişiden yüz kimseyi ayırdı. Bu yüz kişiden on kişi seçti. Bunlardan da yedi kişi ayırıp beraberce sahraya çıktılar. Bu yedi kişiye: “Ben Allah’a, bize ibadet şeklini bildirmesi için dua edeceğim, siz amin deyin.” buyurdu. Ellerini yere koyup dua ettiler. Kabul olunmadı. Ellerini kaldırıp semaya çevirdiler, kabul olup, Allah otuz sahife gönderdi. Sahife küçük kitap demektir. Bu kitapta şeriat hükümlerini, ibadet şekillerini bildirdi ve o peygamber olunca yetmiş iki lisanla konuşur oldu. Yüz şehir bina etti. Bütün dünya kendisine imân edip etrafında toplandılar. İdris Peygamber şeriatinde Allah’ı bir bilmek, adaletli olmak, ihlas ile ibadet ederek dünyaya gönül bağlayıp ona aldanmamak, nefse uymamak, namaz kılmak, oruç tutmak, gusul etmek, cihat etmek, emr-i maruf ve nehy-i münker yapmak yani şeriatı birbirine öğretmek, domuz ve köpek eti yememek, akli giderici içkiler içmemek ve kurban kesmek gibi emir ve yasaklar vardı. İdris Peygamber her gün on iki bin defa Allah’ı zikrederdi. Meleklerle sohbet eder ve ulvî âlemler ile aşinalık kesbederdi.

Buyurmuştur ki, otuz yıl semavati dolaştım. Göklerde bulunan her şeyi gördüm ve anladım. İdris Peygamber kendinden sonra gelecek peygamberlerden, Nuh Peygamber’in tufanından haber verdi. Mısır’dan çıkıp yeryüzünü dolaştı, tekrar Mısır’a döndü. Ömrünün sonunda Allah onu gökyüzüne çıkardı. Cennette sakin oldu (Hirevî :144).

6. İbni Abbas’tan rivayet edilmiştir ki, bir gün İdris Peygamber yeryüzünde geziyordu. Güneşin sıcaklığı fazla tesir etti. Düşündü ki bin yıllık uzaklıktan bu kadar tesiri olursa bunu hareket ettiren meleğe ne kadar tesir eder. Allah’a dua edip, “Yâ Rabbi! güneşin ağırlığını hafiflet ve sıcaklığını azalt...” dedi. Duası kabul olunup o melek hafiflik hissetti ve fazla sıcaklıktan kurtuldu. Acaba bu bana rahmet midir, Yoksa gazap mıdır?” diye Allah’ya münacaat etti. Allah, İdris Peygamber’in duasının bereketidir, buyurdu. Melek, İdris Peygamber muhabbet edip onu ziyaret etmek ve kendisiyle kardeş olmak istedi. Allah’tan izin istedi. Kabul olunup İdris Peygamber aleyhisselam meleğe dedi ki: “Sen aziz bir kimsesin. Azrail rica et ki, benim ruhumu almağı biraz geciktirsin. Ben o müddet zarfında Allah’a ibâdet edeyim.” Melek: “Buna çare yoktur.” dedi.

İdris Peygamber: “Çare olmayacağı belli. Lakin hele sen bir sor.” dedi. Melek, Allah’tan izin istedi. Buyurdu ki: “Onu Azrail’in yanına götür. Kendisi sorsun.” Melek, İdris Peygamber’i göğe çıkardı. Onu güneşin yanında bırakıp Azrail’in yanına gitti: “Ey Azrail, senden bir ricam var.” “Söyle, kadir isem yapayım.” “Benim İdris Peygamber adında insandan bir kardeşim vardır, onun eceli yakın ise biraz tehir et. Zira Allah’a ibadete henüz doymadı.” Azrail: “Buna kadir değilim. Lakin eceli yaklaşıncı haber vereyim... Tedbirini alsın.” dedi. Sonra insanlar defterine baktı. “Senin sorduğun kimse için yazıyor ki, İdris Peygamber güneşin yanına gelmeyince vefat etmez.” dedi. Melek: “Ben onu şimdi güneşin yanına bıraktım da geldim.” Azrail: “Öyleyse git ona söyle. Ömrü sona ermiştir.” Melek derhal güneşin yanına geldi. İdris Peygamber’i vefat etmiş buldu. Yedi kat gök halkı namazını kıldılar. Beytül mâmurda defnettiler (Hirevî :144-145).

7. Vehab bin Münebbih'den rivayet edilir ki, İdris Peygamber: "Ölüm acısını, kabir ayrılığını ve kıyamet gününün şiddetini düşünüp, fırsat elde iken tedarik görmek lazımdır." derdi. O kadar ibadet ederdi ki taati bütün insanların ibadetleri toplamından fazla idi. Her ibadeti semaya çıkarıldı. Azrail bu ibadetlerin sahibine gıpta edip Allah'tan izin istedi. İnsan şekline girip İdris Peygamber'i ziyaret etti. Üç gün sohbet ettiler.

Yemek vakitlerinde geri çekilir beklerdi. Hiç yemeyince insan olmadığını tahmin etti. Halini sorup melekülmevt olduğunu anladı. "Ruhumu almaya mı geldin?" dedi. "Hayır, ziyaret için geldim." diye cevap verdi. "Senden bir ricam var, şimdi ruhumu al da, ölüm acısını tadayım." dedi. Azrail, Allah'tan izin isteyip ruhunu aldı. Tekrar iade etti. "Bunda gayen ne idi?" dedi. "Ölüm acısını bileyim ki daha çok ibadet edeyim." buyurdu. İdris Peygamber: "Senden bir ricam daha var. Bana gök, cenneti ve cehennemi açsın. Bütün tabakalarını göreyim." dedi. Azrail, Allah'tan izin isteyip göğe çıkardı. "Ey Azrail, cehenneme uğrayınca Malik'e söyle. Cehennemi açsın. Bütün tabakalarını göreyim." dedi. Allah'ın emriyle açıp gösterdi. İdris Peygamber kendinden geçti. Kendine gelince cenneti de göreyim dedi. Cenneti, hurileri, rıdvânı, gılmânı, yüksek dereceleri görüp rahatladı. Azrail: "Ey İdris Peygamber, gel gidelim, seni kendi mekânına götürüyüm." dedi. "Allah'ın emri olmadıkça çıkmam." buyurdu. Allah muhakeme için bir melek gönderdi. Azrail olanları anlattı. O melek, İdris Peygamber'e: "Sen ne dersin?" dedi. İdris Peygamber dedi ki: "Allah, her nefis ölümü tadacaktır." buyurdu. Ben ölümü tattım. Herkes cehenneme uğrayacaktır." buyurdu. "Ben cehenneme uğradım. Onlar cennette ebedî olarak kalırlar. Hiç çıkmazlar." buyurdu. "Ben de Allah emretmedikçe buradan çıkmam." dedi.

Allah: "Yâ Azrail, elini ondan çek. Emrimle cennete girdi. Delil ile söyledi. Davasında haklıdır." buyurdu. Böylece Allah onu cennette sakın kıldı. İdris Peygamber bazen cennette bazen dördüncü kat gökte yahut altıncı gökte olur, meleklerle beraber ibadet ederdi (Hirevî :145-146).

8. Kabil oğullarının kavmine Allah İdris Peygamber'i elçi seçtiği zaman, İdris Peygamber Kabil oğullarını dine davet etti: "Ateşe tapmayınız, şarap içmeyiniz, zina etmeyiniz!" dedi. Bunlardan onları yasakladı. Fakat bu kavimden pek az kimse İdris Peygamber 'i tastik etti. Ateşe tapmayı bırakmadılar. Çok zaman fiske ve fücür içinde kaldılar. İdris Peygamber'e uymadılar. İdris Peygamber'in padişahlığı yoktu. Onlarla dövüşemezdi. Lakin Allah'a, doğru yola onları çağırırdı. Şit'e inen suhufu onlara okudu. Halka o kitabın hükümlerine uymalarını söylerdi. Allah, ona da otuz suhuf yolladı. Bu ayetleri kendi eliyle yazdı. Âdem'den sonra eli ilk kalem tutan ve yazı yazan İdris Peygamber olmuştur. Ve dünyada ilk esvap (elbise) diken de yine İdris Peygamber'dir. Gerek yazıcılık, gerek terzilik sanatı ondan kaldı. Onun zamanından önce halk, post giyerlerdi. Koyun yününe keçe gibi yaparlar, sırtlarına giyinirlerdi. İdris Peygamber terziliği icat edince halk da hayvan postunu ve keçeyi sırtlarından attılar. Kaftan, gömlek ve don giymeye başladılar. İdris Peygamber'in eli çok tezdi. Herkese kaftanı ve gömleği o dikerdi. Bu kadar iş arasında da

Allah'a ibadet ederdi. Derler ki: "İdris Peygamber on yıl bir gece uykusunu tamam uyuyamadı. Geceleri, sabahlara kadar ibadet ederdi. Suhuf okurdu. O kadar Allah'a ibadette bulunurdu ki, melekler ona âşık oldular. Hatta Azrail onu ziyaret etmek diledi. Onunla dostluk edeyim! dedi. Allah da Azrail'e izin verdi. O da insan kılığına girdi. İdris Peygamber'in yanına geldi. Onunla oturdu. En sonunda İdris Peygamber'e Azrail: "Ben ölüm meleği Azrail'im!" dedi, "seni görmeye ve ziyaret etmeğe geldim. Yeryüzünde Allah'a o kadar ibadet ettin ki seni sevdim ve seninle dost olmak ve kardeşlik istedim. Benden ne dileğin olursa onu yerine getiririm!" İdris Peygamber: "Yâ Azrail!" dedi, "mademki benim hakkımda bu yolda kerim kıydın, senden dileğim benim canımı almandır!" Azrail: "Ben senin canını almaya gelmedim." dedi. "Senin ömrün sona ermiş değildir!" İdris Peygamber de: "Ne olur, kalan ömrüm bin yıl da olsa, kerem kıl, sen benim canımı al! Ömrüm kalmışsa, Allah yine diriltir!" dedi. Ölüm meleği Azrail de: "Böyle bir iş yapmak, Allah izin vermeyince, elimden gelmez!" dedi. İdris Peygamber de ölümü Allah'tan diledi. Yüce Allah her şeyi bildi. İdris Peygamber'in bu dilediğindeki muradını bildi zaten, önceden de böyle takdir buyurmuştu. Onun duasını kabul etti. Azrail'e: "Kulumun dileği ne ise yerine getir!" dedi. Allah'tan böyle bir buyruk gelince Azrail, İdris Peygamber'in ruhunu kabzetti. İdris Peygamber o zamanlar altmış yaşındaydı. O saatte, İdris Peygamber, Allah'ın emri ile yine dirildi. Önceki hali gibi yine ibadete başladı. Azrail ise her zaman onun katına gelir, giderdi. Ve onunla dostluk ederdi. Bunun üzerine çok zamanlar geçti. Bir gün İdris Peygamber Azrail'e şöyle dedi: "Ey kardeş, senden bir dileğim var. Bunu kabul et." Ölüm meleği Azrail'de: "Dilediğini söyle, elimden gelecek şeyse yapayım!" dedi. İdris Peygamber'de: "Senden dileğim cehennemi göstermendir!" dedi. Azrail: "Sen cehennemi görmeye takat getiremezsin!" dedi. O da: "Niçin?" diye sordu. "Hak beni öldürdü. Benden o fani can gitti. Yerine baki can, ebedi can geldi! Şimdi ben cehennemi görebilirim!" dedi. Azrail: "Hayır" dedi. "Bu iş Allah'ın buyruğu olmayınca olamaz!" O anda Allah'tan İdris Peygamber diledi. Ve Allah'tan: "Yâ Azrail! İdris Peygamber'e dilediği yeri göster!" diye emir geldi. O da, İdris Peygamber'i aldı. Cehennem'i göstermeye götürdü. Cehennem derece ve tabakalarını ona birer birer seyrettirdi. Her bir asiye ne türlü azap edildiğini gösterdi. İdris Peygamber cehennemini yedi tabakasını da görünce, cehennem azabından Allah'a sığındı. Sonra yine makamına geldi. Yine bir gündü. Azrail İdris Peygamber'in yanına gelmişti. İdris Peygamber ona: "Ey saygılı dostum! Senin yanında bir dileğim daha kaldı. Kerem kıl, bunu da kabul et!" dedi. İdris Peygamber: "Ey Azrail kardeş, bana cenneti de göster, seyrettir." dedi. Azrail: "Bu şey de Allah'ın izni olmadan olmaz!" dedi. O da hemen Allah'tan diledi. O zaman: "Yâ Azrail, kuluma dilediğini verdim. Onu dediği yere ilet!" dedi. Azrail'de, İdris Peygamber'i aldı. Cennetin kapısına götürdü. İçeri girmek istediler. Fakat cennet bekçisi Rıdvan içeri girmelerine izin vermedi: "Sen Âdemoğlusun. Âdemoğlu da ölmeyince cennete giremez!" dedi. İdris Peygamber: "Bana ölüm şerbetini, önce tattırdılar ve benim fani olan canımı aldılar. Ebedî can verdiler! Maksat ölmekse ben öldüm ve dirildim!" dedi. Azrail: "Bu söylenenlere şahadet ederim!" dedi. Rıdvan: "Sözünüzü kabul ettik. Fakat Allah'tan izin

olmayınca biz kendisine, destur vermeyiz!” dedi. O anda Allah’tan izin Rıdvan’a geldi. Cennetin kapıları açıldı. İdris Peygamber içeri girdi. Azrail ona cennet makamlarını ve sekiz cenneti gezdirdi. Nihayet, geri kapıya dönünce İdris Peygamber, cennetten çıkmak istemedi tekrar içeri girdi. Cennet bekçisi Rıdvan ona yapıştı: “Buradan mutlaka çıkman gerektir. Sen de yâ İdris Peygamber, bilirsin ki Âdemoğlu ölmedikçe ve kıyamet kopup sorgu sorulup hesap verilmedikçe ve cehennemi görmedikçe cennette kimse kalmaz!” dedi. İdris Peygamber de: “Yâ Rıdvan!” dedi, “ben Allah’ın peygamberiyim. Sühuf’ta, benim makamımın cennet olacağını gördüm. Maksat ölmekse ben öldüm. Cehennem’i görmekse onu da gördüm. Şimdiden sonra nereye gitmek gerek?” O zaman Allah’tan şu hitap geldi: “Yâ Rıdvan! kulumu incitme. Nerede dilerse yürüsün ve hatırı ne dilerse, gönlü ne çekerse, öyle etsin!” diye buyurdu. Rıdvan da İdris Peygamber’den el çekti. Cennetin içinde kaldı. Şimdiki halde, hâlâ cennetin içindedir (Taberi :117-120).

9. İdris Peygamber, şems mülkünün sahibi idi. Semaya çıkmak istedi. İzinle semaya çıktı. Orada kabzolundu. Tekrar dirildi. Nebi müşarun ilayh (adı geçen İdris Peygamber) cennetin hüllelerini biçtiği rivayet edilir (Aydemir 20015:344-345).
10. Hz. Âdem’in oğlu Şit aleyhisselamdan sonra da İdris aleyhisselam, (İdris Nebiullah da diyoruz buna) dünyaya geldi. İdris Peygamber’de Âdem aleyhisselam ve Şit’e gelen kitapları çok fazla okuduğu için bu adı aldı. İdris Aleyhisselam; beyaz tenli, uzun boylu, büyük karınlı, geniş göğüslü, kaba sakallı, iri kemikli ve güler yüzlü idi. Giderken adımını kısa atar önüne bakardı. İdris Aleyhisselam, Âdem aleyhisselamdan sonra kalemlle ilk kez yazıyı yazan zat idi. İlk kez yıldızlar ve hesap ilmiyle (biz ilm-i hendes ve ilm-i nücun diyoruz) uğraşandı. Bütün ilimleri kendisi öğrenmiş idi. İdris aleyhisselam aynı zamanda ilk terzi, ilk elbise diken (ondan önce hayvan derilerini falan giyiyorlardı) insandı. İdris aleyhisselamın asıl mesleği de terzi idi. İdris aleyhisselam, Allah’a çok zikrettiği için babası ve dedesine inen kitapları bol bol okuduğu için melekler ona gıpta ediyordu. Hatta bir gün bir melek onun yanına gelip Allah’ın dostu, İdris aleyhisselamla arkadaş oluyorlar. Arkadaş olunca inen sulhlardan cennet ve cehennemi anlatıyordu. İdris aleyhisselam, meleğe diyor ki (bir rivayete göre gelen melek Cebrail aleyhisselam), biz öldükten sonra cennet ve cehennem nasıl bir yer. Bana bu ölüm acısını tattırır mısın? deyince tabi hepsi Allah’ın emri ile zuhur ediyor. Melek, İdris aleyhisselamın dediğini yapıyor. İdris ölüm anını tattığında bir cenneti görüyor, bir de cehennemi görüyor. Tekrar dirildiği zamanda meleklerle dostluk yaşıyorlar. O zaman İdris aleyhisselam diyor meleğe, Allah’tan bir izin al, ben cenneti de gördüm, cehennemi de gördüm, ben O’nun makamına çıkmak isterim, dedi. Melek, hayır dedi. Bir daha ölürsen tekrar dünyaya gelemezsin, dedi. İdris aleyhisselam ısrar edince, melek, o zaman Allah’tan izin alalım, makamına yükselim, dedi. İdris aleyhisselam ölmedi, ölmeden Allah’ın makamına yükseltildi. Melek, tekrar yeryüzüne inelim deyince, İdris aleyhisselam, hayır Allah izin vermedikten sonra buradan inmem, dedi. İnmayınca de aynı makamda kaldı. Makamda kaldığı için Peygamber efendimiz miraç’a çıktığında İdris aleyhisselamı orada gördü (K 1).

8.3.Nuh Peygamber

1. Allah, Beyûraseb'in kavmini hak dine çağırarak için Nuh Peygamber'i gönderdi. Muğan kavmi şöyle derler: "Beyuraseb, ateşe tapardı." Ve Nuh Peygamber şöyle demişti: "Yâ Rabbi! Onlar, bana isyan ettiler, malı ve çocuğu, kendisine hüsrandan başka bir şey kazandırmayan kimselere uydular. Ve büyük günahlar işlediler." Ve Nuh Peygamber, o kavmin tapıkları putların adlarını şöyle bildirdi: "Onlar birbirine, sakın ilahlarınızı bırakmayın. Tanrılarınız Ved, Süvâ'dan, Yegûs'dan, Yeuk'tan ve Nesr'den vazgeçmeyin, dediler ve birçok kimseyi doğru yoldan çıkardılar, azdırdılar." Bu ayeti kerimedeki isimler o kavmin tapındığı put adlarıdır. Cemşit bu putları kendi şeklinde yaptırmış, herbirini bir memlekete yollamıştı. Uzaklarda olanlar ve Cemşit'in kendisine secde edemeyenler bu putları onun yerine sayıp secde etmekteydiler. Nuh Peygamber dokuz yüz elli yıl yaşadı. Nuh Peygamber, kavmini dine davet etti. Nuh Peygamber'in kavmi o kadar asi idiler ki bu dokuz yüz elli yıl içinde az kişi yanına geldi. Ve bu imansızlık Nuh Tufanı'na kadar sürdü. Ve Nuh Peygamber bir gemiye bindi. Erkek ve kadından hemen hemen Nuh Peygamber'e iman getiren seksen kişi bulundu. Bunların kırkı erkek, kırkı kadındı. Oysa Nuh Peygamber, Allah tarafından gönderilen (Mürsel) peygamberdendi. Bütün yeryüzü halkını dine davet için gönderilmişti. Bu kadar yıl içinde ne kadar kimsenin imana geldiği, ihtiyarlayıp öldüğü oğulları ve onların oğulları da nice kere kocayıp öldüğü ve yerine oğullarının geldiği belliydi.

Şöyle rivayet edilmişti ki, o zamanlarda bir kişinin bir oğlu doğup büyüse, babası o çocuğun elinden tutar, Nuh'un yanına götürür: "Oğlum!" derdi, bu kimse yalancısıdır! Sihirbazdır, cadıdır. Sakın, bunun yanına gelme! Söylediği sözlere inanma. Ben ölür ve sen kalırsan sen de benim gibi, oğluna buna inanmamasını, söylediği sözleri gerçek saymamasını ona söyle, öğüt!"

Nuh Peygamber, ne zaman halkı Allah'a davet etse, halk onun başına üşüşür, ona sövüp sayarlardı. Fakat Nuh Peygamber hepsine sabrederdi. Onların azaplarına dayanırdı. Nuh Peygamber'in kendi karısı bile kâfir bir kadındı. Kocasını Nuh Peygamber'e inanmamıştı. O kadından, Nuh Peygamber'in dört oğlu oldu. Bunlar: 1) Ham, 2) Sam, 3) Yafes [Yafet], 4) Kenan'dı. Bunlar da analarına uymuşlar, kâfir olmuşlardı. Ama Ham, Sam ve Yafes [Yafet] sonra Hak dine geldiler. Üçü de gemiye binenler arasındaydı. Nuh Peygamber kavmini Hak dine çağırırken çok zaman ve yıllar geçmişti. Artık kendisinin sabrı kalmamıştı, takati tükenmişti. Onların imana gelmeyeceğini ve gittikçe küfre daldıklarını anladı. Onların doğru yola gelmediğini görünce Allah'a yalvardı. Onları yok etmesini diledi. ... Fakat kâfirler oğullarına durmadan: "Bu adama inanma, dediğine aldanma" derlerdi. Allah da Nuh Peygamber'in duasını kabul etti: "Yâ Nuh Peygamber, diye buyurdu, mademki bu yolda dua ediyorsun, var, şimdi toprağı saç, ağacı fidanları dik. Bu ağaçlar yetiştiği zaman muradın yerine gelecektir. Bu ağaç kırk yılda büyür kemale erer." Nuh Peygamber, Allah'ın kırk yıl sonra hışımının geleceğini anladı. Yine yüreğine sabır doldururdu. Halkı,

Allah'a daveti anlatırdı. O böyle çalışıp durdukça o kâfirler de inatlarını artırıyorlar. En sonunda kırk yıl tamamlandı. Diktiği ağaçlar büyüdü yetişti. O zaman Allah: "Yâ Nuh, dedi. Ben bu halkı su ile yok edeceğim. Yerle gök arasını su ile dolduracağım." O zaman Nuh Peygamber: "Yâ Rabbi! Bunlara azabın ne zaman erer?" dedi. Allah'da: "Evindeki ekmek fırınından ne zaman su kaynarsa, sen bil ki, onlara azap gelecektir." O zamanlar Nuh Peygamber'in evi Küfe şehrindeydi ve evinde bir fırın vardı. Rivayete göre bu fırın Âdem zamanından kalmıştı. Fırının içinden su kaynamaya başladı. Nuh Peygamber: "Ben de mi helak olacağım?" diye korktu (Küfe= Irak'ta, Dicle-Fırat havzasında bir şehir) "Yâ Rabbi! beni ve imana gelmiş olanları kurtar!" diye dua etti. Allah da: "Kurtarırım!" diye buyurdu. "Sen, o sal ağaçlarını kes. Onlardan tahta yap!" Nuh Peygamber de o ağaçları kesti. Tahta yaptı. Allah, Cebrail'i gönderdi. Gemi yapmanın yolunu gösterdi. ...

Nuh Peygamber vahiy ile gemiyi yaptı. Ve Allah ona tahta kesmeyi ve mihlamayı öğretti. ...

Nuh Peygamber çalışarak gemiyi yapmıştı. Kâfirlikten vazgeçmeyen halk, gelip geçerken Nuh Peygamber'in yaptığı işi seyrediyorlardı. Hem de: "Yâ Nuh, ne işler yapıyorsun? Neye zahmet çekersin?" diyorlardı. O da: "Tufan olsa gerektir!" diyordu. "Allah sizi su ile yok edecektir. Ben bu gemiyi Allah'a ibadet edenler girip sudan kurtulsun diye yapıyorum!" derdi. Kâfirler ise onunla alay ederler, işi maskaralığa vardırırlardı. Ve böyle onlar Nuh Peygamber'e: "Kocadı, ne dediğini bilmiyor!" derlerdi. Nuh Peygamber ise iki yıl öyle çalıştı ki, gemiyi bu iki yıl içinde tamamladı. Geminin uzunluğu üç yüz kulaç, genişliği altı kulaç yüksekliği de otuz kulaçtı. Gemi üç katlı idi. Alt katta dört ayaklı hayvanlar oturacaktı. Orta kat Âdemoğulları içindi, üst kat ise kuşlar içindi. Nitekim Kuranı Kerim şöyle buyurur: "Her cinsten ikişer tane çift yükle." Nuh Peygamber: "Yarabbi, dedi bunları ben nerede bulayım? Her biri bir ıssız yerde ve havalardadır." Allah emretti. Beytül-Mamur'u yine eski yerine, göğe çektiler. Beytül-Mamur'un yerine bir dağ getirildi. Bu dağ azap denizi sularının Beytül-Mamur'un yerini doldurmaması içindi. Sonra Allah, Nuh Peygamber'e buyurdu. O da Âdem Peygamber'in cesedini gemiye koydu, sonra kendisi ile birlikte olan Müslümanları gemiye bindirdi. Hepsi kırk erkek, kırk kadındı. Hepsi, böylece seksen kişiydi. Sonra da her soy hayvandan ve kuştan çiftler çiftler gemiye aldı. Kırk gün, gece ve gündüz durmadan yağmur yağdı. Yerlerden sular kaynadı. Bütün dünya yüzünü sular kapladı.

Rivayetlere göre su kırk kulaç yukarı çıktı. Nuh Peygamber, gemisini sular yüzdürmeye başladı. Oğlu Kenan onun karşısında duruyordu. Kuran bu olay için şöyle buyurur: "Ey oğul! gel, bizimle birlikte (gemiye) bin." Oğlu: "Ben dağa sığmırım, o beni sudan saklar!" dedi. Nuh Peygamber; "Bugün Allah'ın hışmından kimse kurtulamaz. Meğer Allah esirgeye!" dedi. En sonunda ikisinin arasına dalga girdi. O da (Oğul da) boğulanlardan oldu.

Ve Nuh Peygamber, Allah'a şöyle yakardı: "Yâ Rabbi! Sen benimle vaatte bulunmuştun. Oğlum benim ev halkımdandır. Senin ehlini yok etmem? demiştin. Sen hâkimler hâkimisin!" dedi. Allah da: "Ey Nuh! o oğul senin ev halkından değildir. Çünkü o kâfirdir, doğru iş işlemeyendir. Bilmediğin şeyi benden dileme. Senin bilgisizlerden olmaktan men ederim!" dedi. Nuh Peygamber de: "Ey Rabbim bilmediğimi senden dilemekten sana sığınırım." dedi. Sonra Allah yele şöyle buyurdu: "Ey yel! gemiyi al, götür. Günbatısı ile gündeğusu arasını tamam gezdir." Rivayet edilmiştir ki, Nuh Peygamber gemiye hayvanları koyarken herbirisine: "Gir!" diye işaret ederdi. Eşek içeri girerken şeytan onun kuyruğuna yapıştı. Eşek girmek isteyince o, onun kuyruğunu çekip eşeğin gemiye girmesini zorlatırdı. Nuh Peygamber eşeğin gemiye girmemesine kızdı: "Yâ melun, içeri girsene!" dedi. Eşek de sıçradı. Gemiye girdi. İblis de eşekle birlikte, o zaman içeri girdi. Dünyayı tufan basınca Allah'ın lanet ettiği şeytani, Nuh Peygamber gemide gördü: "Ey melun!" dedi, "gemiye kimin izniyle girdin?" Şeytan: "Senin izninle!" dedi. Nuh Peygamber: "Yalan söylüyorsun? Ben sana ne zaman gir! dedim?" diye sordu. İblis de: "Eşeğe gemiye gir diye kızdığın zaman ben onun kuyruğuna yapışmışım. Ona sen: Yâ melun içeri gir! dedin. Benden başka Allah'ın kullarından lanetlenmiş olmadığını bildiğim için bu sözü bana söylüyorsun sandım ve ben de içeri girdim!" dedi.

Bundan sonra Nuh Peygamber gemiye girmişti. Göklerin kapıları açıldı, yağmur seller gibi boşandı, yağdı, yerden su kaynakları fışkırıp çıktı. Dünya suya boğuldu. Allah şöyle buyurur: "Biz de, bardaktan boşanır gibi yağın bir yağmurla semanın kapılarını açtık. Arzı; kaynaklar, pınarlar halinde coşturduk. İki su, belirli bir ölçü ile birleşti. Mukadder olan helak meydana geldi. Biz Nuh Peygamber'e (tahta) levhalardan yapılmış ve sağlamlaştırılmış gemiye yükledik. Öyle ki, gemi, koruyuculuğumuz altında akıp gidiyordu. Bunu inkâr edilen (Nuh Peygamber'e) mükâfat olarak yaptık.

Gemi su üzerinde kalktı. Nuh Peygamber şöyle dedi: "Hareketin Allah adıyla. Sükunun da Allah'ın adıyla. Rabbim gerçekten Gafur ve Rahimdir."

Nuh Peygamber'in gemisi altı ay su üzerinde gitti. Rüzgâr esti, gemiyi götürdü. Doğu ve batı arasını tam tamamına gezdirdi. Sonra Mekke'ye götürdü. Mekke'yi tavaf edip, oradan Şam'a geldi. Altı ay dolunca geminin içindeki halk batacaklarını sandılar. Nuh Peygamber, bu gidişin Allah'ın kudretiyle olduğunu bildi. Dua etti. Bulutlar açıldı. Yere emir verildi. O da suları yuttu. Kalan sulardan denizler oldu. Yeryüzü sudan açılınca gemi Cudi dağının üstünde karar tuttu, oturdu. Nitekim Kur'anı Kerim şöyle buyurur: "Yâ Allah; "Ey arz, suyu yut ve ey gök yağmuru tut." dedi. Su çekildi. Buyruk yerine geldi. Gemi Cudi dağının üzerinde durdu. Ve zalimler helak olsun denildi.

Nuh Peygamber, gemiden dışarı çıktı. Cihamı dopdolu suyla dolmuş gördü. Gemi içindekilerden başka yerde ne uçanlardan ne yürüyenlerden, ne de depremlerden hiçbir şey kalmamıştı.

Nuh Peygamber, Allah'a şükretti: "Şükür Allah'a ki bizi o zalimlerden kurtardı!" dedi ve şöyle dua etti: "Yâ Rabbi! Beni bir mübarek yere indir. Sen indirenlerin en hayırlısısın!" dedi.

Nuh Peygamber, Recep ayının onuncu gününde gemiye girdi ve mübarek Muharrem ayının onuncu günü olunca gemiden çıktı. Halka: "Bu gün oruç tutunuz." dedi. Onlarda oruç tuttular.

Din bilginlerinden şöyle nakledilmiştir: Nuh Peygamber ile gemiye giren canlılardan kedi, sıçan ve domuz üç misli artmıştı. Sebebi şuydu: İnsan ve hayvan dışkısından geminin içi kokmuştu. Halk o kokudan bunaldı. Nuh Peygamber'e şikâyet ettiler: "Bize medet eyle, bu kokudan bıktık!" dediler. Nuh Peygamber eliyle filin arkasını sıvadı. Allah'ın emriyle filin ardından bir domuz çıktı o dışkılarını yedi. Halk da o kokudan kurtuldular. Sonra domuzu sıvadı. Sıçan çıktı, Müslümanların rızkını yedi. Elbiselerini kemirdi. Halk yine Nuh Peygamber'e şikâyet ettiler. O da aslanın arkasını sıvadı. Aslan aksırdı. Burnundan kedi çıktı. O sıçanları yedi.

Ondan önce dünyada domuz, kedi ve sıçan yaratılmamıştı. Sonra Nuh Peygamber gemiden çıktı. Kırk gün Cudi dağının üstünde kaldı. Yer, suları çekti. Toprak fıskırttığı suyu yine yuttu. Ama gökten inen suları yutamadı. Çünkü onlar azap suyu idi. Bu denizleri meydana getirdi. Bundan dolayı tuzludur.

Sular çekilip azalınca Nuh Peygamber dağ başından yere indi, kuzgunu yolladı: "Var, dünyada kalan suyun derinliği ne kadardır? Anla! hemen tezce geri dön, bana haber getir!" dedi. Kuzgun giderken yolda bir leş gördü. Tamahlandı. Onu yemeye çalıştı. Vakit geçirdi Nuh Peygamber, kuzgundan incindi. Ona beddua etti: "Allah seni yaratıkların gözünde hor kılsın. Yediğin şeylerde her zaman murdar olsun!" dedi. Sonra güvercine emretti. Güvercin süratle uçtu. O azap suyunun derinliğini anlamak için ayaklarını batırdı, su ayağını yaktı. Ayakları kıpkızıl oldu. Tüyleri haşlandı ve döküldü. Güvercinin ayağının kızıl renkli olması ve tüyünün azlığı o günden kalmaz. Güvercin hemen geri döndü suyun miktarını bildirdi. Nuh Peygamber, suyun güvercinin ayağının uzunluğu kadar kaldığını anladı ve güvercine hayır dua diledi: "Allah seni halkın gözüne şirin göstereyim!" dedi. Sonra Nuh Peygamber, yeryüzüne çıkıp yürüdü. O vakit, gündeğusu ile günbatısı arasında hiç ev kalmamış, hepsi yok olmuştu. Nuh Peygamber, Cudi dağının çevresinde bir köy kurdu. O seksen kişi başlı başına birer ev yaptılar. Gün geçtikçe köy büyüdü. Koskoca bir şehir oldu onun adına Sûkul Semaîm (Sekoen çarşı) derlerdi.

Rivayetlere göre Nuh Peygamber tufandan sonra üç yüz yıl yıl daha yaşadı. Ve yine söylendiğine göre, Âdem zamanından tufana kadar iki bin yıl geçmişti.

Kimileri de, Âdem'den tufana kadar üç bin beş yüz yıl geçti derler. Bu bütün insanlar, o seksen kişiden üredi. Ve cihan halkından, kâfir olsun, Yahudi olsun, Müslüman olsun,

hepsi de Nuh Peygamber tufanını ikrar ederler. Hiçkimse onu inkar etmez. Fakat Moğol taifesi ne tufanı bilirler, ne de Nuh Peygamber'i tanırırlar (Taberi:138-144).

2. Bütün insanlar Nuh Peygamber'in üç oğlundan çoğalmıştır ki, biri Sam, biri Ham, biri de Yafes [Yafet]'tir. Kenan, kâfir olduğu için Nuh Peygamber ile gemiye girmemiş tufanda boğulmuştu. O seksen kişiden hepsi ölmüş, yalnız Nuh Peygamber'in bu üç oğlu kalmıştı.

Derler ki: Arap ve Acemlerden ne kadar ak yüzlü kişi varsa, hem de ne kadar iyi huylu, güzel adam bulunuyorsa, bilginler, din adamları, hâkim kimseler, evliya ve nebiler ve bunlara benzer dünyada ne kadar kişi varsa çoğu, Sam oğullarıdır. Zenciler, Hindliler, kara yüzlüler, zalimler, hiçkimseye acıması olmayan katı gönüllüler varsa, onların da çoğu Ham oğullarıdır.

Sebebi de şudur: Bir gün Nuh Peygamber yatıp uykuya dalmıştı. O sırada bir yel esmiş, Nuh Peygamber'in eteğini açmıştı ve avret yeri açık kalmıştı. O bundan habersizdi. Ham geldi. Babasını o halde görünce güldü, geçti, gitti. Babasını örtmedi. Onun arkasından Sam geldi, babasını çıplak görünce hemen ilerledi. Onu örttü. Nuh Peygamber uyandı. Sam'a: "Ne oldu?" dedi. Sam da babasının halini haber verdi: "Ve kardeşim de o halinizi gördü ve gülüp geçti!" dedi. Nuh Peygamber oğlu Ham'a dua etti: "Allah senin neslinin şeklini değiştirsin!" dedi. İşte kara derililer o Ham neslindedir (Kara üzüm, kara incir, kara renkli ne varsa o taife ile nispet edilir.) (Taberi :145)

3. İbn Abbas rivayet eder ki geminin boyu üç yüz otuz metre, eni yüz elli metre idi ve üç katlı idi. Birinci katına ehli hayvanları, ikinci katına vahşi hayvanları koydu. En üst katı da kendisine ve müminlere ayırdı. Kuş şeklinde bir kişi vardı ki başı tavus başına ve göğsü kaz göğsüne kuyruğu horoz kuyruğuna benzerdi. Âdem cesedi şerifi için tabut yapması emrolundu. Ağaçtan bir tabut yapıp, cesed-i şerifi içine koydu ve gemiye aldı. Allah'ın emrini bekledi.

Naklederler ki, Nuh Peygamber bir ekmekçi dükkanına uğradı. O zaman ekmeği bir tandır, yere kazılmış bir iki metre derinliğinde yuvarlak bir oyuktur. Fırıncı alay ederek: "Bizi korkuttuğun su hani? Yoksa su tandırdan mı çıkacak?" dedi. Nuh Peygamber: "Evet senin tandırından çıkacak." buyurdu. O anda tandırdan su kaynamaya başladı.

Bir rivayette ise Nuh Peygamber'in bir tandırı var idi. Kendi ev kapısının sağında idi. Nuh Peygamber'in kızı veya hanımı tandırda ekmek pişirirken tandırdan su kaynamaya başladı. Koşup Nuh Peygamber'e haber verdi. Nuh Peygamber, azap vaktinin geldiğini anladı. Allah'tan vahiy geldi. Her cins hayvandan birer çift gemiye alınmasını emreyledi. Nuh Peygamber: "Yâ Rabbi, bütün dünyadaki hayvanları nasıl bir araya getireyim." dedi. Allah rüzgâra emretti. Rüzgâr esip dünyanın her tarafındaki her cins hayvanı Nuh Peygamber yanına getirdi. "Yâ Rabbi, kurt ile kuzuyu, arslan ile sığırı nasıl yan yana getireyim." dedi. Allah, buyurdu ki: "Bunların arasındaki düşmanlığı kim yarattı." "Sen yarattın yâ Rabbi

dedi.” “Şimdi de birbirine dost ederim.” buyurdu. Arslana sıtma hastalığı verdi. Hiçbir hayvana saldırma gücü olmadı. Allah`tan emir geldi ki insanlar ve hayvanlar gemide mücemeat etmesinler. Zira çoğalıp izdihama sebep olurlar. Erkekler kadınlarıyla birlikte yemek yemesinler. Cimâya sebep olur. Herkes bir yıllık yiyeceğini alsın. Sonra geminin en üst katında erkekler ile kadınların arasına Âdem tabutunu koydu.

Karıncaları da ayak altında ezilmemeleri için insanların bulunduğu yere koydular. Sonra Nuh Peygamber, diğer hayvanlardan birer çift alıp gemiye koymaya başladı. Sıra akrep ile yılan gelince: “Ya Rabbi, bunlardan zarar gelir ne yapalım?” dedi. Allah, akrebin iğnesini, yılanın dişini çıkardı. Ondan sonra bunlar söz verdiler: “İnsanlardan her kim senin ismi mübarekeni zikredip derse ona zarar etmeyecekler.”

Nuh Peygamber önce karıncayı sonra merkebi gemiye aldı. Rivayet ederler ki, şeytan merkebin kuyruğuna yapıştı. Onunla birlikte içeri girdi. Nuh Peygamber gemidekileri yokladı. Şeytanın bir köşede oturduğunu gördü. “Ey melun sen kimin izniyle girdin.” dedi ve gemiden çıkarmak istedi. Allah: “Ona mühlet verdiğimizde hikmet vardır. buyurdu. ...

Nakledilir ki keçi gemiye girmemekte inat etti. Nuh Peygamber kuyruğundan tutup zorla attı. Kuruğu koptu. Kıyamete kadar keçiler kuyruksuz kaldı. Koyun kolaylıkla girdi. Onun kuyruğunu sıvadı (Taberi :149-151).

4. Bir başka rivayete göre; Nuh Peygamber hayvanlara çifleşmemelerini emretmişti. Fare dinlemedi. Çoğalıp gemiyi kemirmeye başladılar. Nuh Peygamber Allah`ya niyaz etti. “Arslanın alnını sıva” buyurdu. Sıvadı. Arslan aksırdı. Burnundan kedi çıktı. Fareleri temizledi (Taberi :151).
5. Başka bir rivayet de ise; Bir emre köpek uymadı. Kedi bunu haber verdi. Köpek inkar etti. Üç kere tekrar etti. Kedi, Allah`a yalvarıp: “Yâ Rabbi doğru söylediğimi sen biliyorsun. Beni yalancı çıkarma.” dedi. Allah duasını kabul etti. Dördüncüde köpek yakalandı. Kedinin doğruluğu meydana çıktı. Köpek de Allah`a yalvarıp: “Yâ Rabbi kedi beni rüsva eyledi. Sen de onu rüsva eyle.” dedi. Kabul olundu. Cimâlarını herkes götür oldu (Taberi :152).
6. Gemi tufanın başlangıcından kırk gün sonra yürümeye başladı. Altı ay su üzerinde kaldı. Sular çekilip gemi alçalmağa başlayınca Allah`tan hitap geldi: “Ey arz, suyunu çek ve ey gök, suyunu kes.” O anda yağmur dindi. Sular toprağa süzüldü. Gemi yere yaklaştı. Bütün dağlar geminin kendisine inmesi için yarışa girdiler. Cudi dağı tevazu edip, kendini buna layık görmedi. Bu tevazu sebebiyle Allah gemiyi ona indirdi. Cudi dağı Nusaybin şehrinde bir dağdır. Naklelerler ki: Tufanda bütün dağlar sudan kurtulmak için baş kaldırdılar. Cudi başını eğdi. Allah onu tufandan korudu.

Gemi inince örtüsünü kaldırıp, dışarı çıktılar, bir ay o dağda durdular. Nuh Peygamber suyun vaziyetini öğrenmesi için kargayı aşağı gönderdi. Karga giderken çöplüğe rastladı. Azık için eğlendi, oyalandı.

Nuh Peygamber: Herkesten korkasın, yiyeceğin cife olsun, insanlarla ülfet etmiyesin.” diye, beddua etti. Kabul olundu. Sonra güvercini gönderdi. O da ağzına zeytin yaprağı alıp ayağını kırmızı çamura batırarak yola çıktı. Nuh Peygamber hayır dua etti. İnsanlardan ve bütün korkulardan emin olmasını istedi. Aşure günü gemiden çıkıldı. O gün oruç tuttular. Dışarı çıkınca gözlerini ışık aldı. O zaman sürme çektiler. Bir şehir inşa ettiler. Ona kurtulanların şehri dediler.

Allah, Nuh Peygamber’e bardak ve çömlekler yapmasını emretti. Nuh Peygamber yaptı. Sonra Allah kırmasını emretti. O da kırdı ve dedi ki: “Yâ Rabbi, nice müddet bu çanakları işlememi emretmiştin. Şimdi ise kırmamı emreyledin. Buna üzülüyorum.” dedi. Allah buyurdu ki: “Topraktan yaptığın bir iki saksı parçasının kırılmasına mı üzüldün. Bu saksılarda ruh, hareket ve güzellik yok idi. Halbuki benim halk edip ruh verdiğim ve çeşitli nimetlerle yetiştirdiğim güzel yüzlü, uzun boylu nice kimseler senin duan ile helak oldular. Bunlara üzülmedin mi?” Nuh Peygamber’in pişmanlığı fazlalaştı. Allah: “İzzim ve celalim hakkı için bundan sonra hiçbir kavmi suda boğmak ile helak etmem.” buyurdu. Nuh Peygamber’in bu üzüntüsü kıyamete kadar geçmedi. Rivayet edilir ki, tufandan sonra üç yüz yıl yaşadı. Sam’ın ömrü dört yüz kırk sekiz yıl idi. Bunu veliahd edip kendisine dört vasiyet eyledi: “Ey oğlum! Şirkten ve küfürden uzak ol. Zira bu iki şey insanı cennetten uzaklaştırır. Lâ ilahe illallah kelimesi ile Sübhanâllahi ve bihamdihi kelimesini çok söyle. Bunlar seni Allah’a yaklaştırır.” buyurdu (Taberi :152-153).

7. İmam Ebû Cafer İbni Cerir, İbni Abbas’ın şöyle dediğini rivayet etti: Havariler İsa bin Meryem’e dediler ki: “Gemide bulunmuş bir adamı bizim için diriltsen de, bize gemiden bahsetse?” İsa Peygamber onları alarak, bir yığın toprağın olduğu bir yere geldi. O topraktan eliyle bir avuç aldı ve: “Bu nedir biliyor musunuz?” dedi. Onlar da: “Allah ve Rasulü daha iyi bilirler.” dediler. İsa Peygamber şöyle buyurdu: “Bu, Ham bin Nuh Peygamber’in topuğudur. Toprak yığımına asasıyla vurarak: “Allah’ın izniyle kalk.” dedi. Hemen Ham ayağa kalkarak, ağaran başından toprağı silkmeye başladı. İsa, ona: “Sen bu şekil üzere mi öldün?” diye sordu. Ham şöyle cevap verdi: “Hayır. Bilakis ben genç iken ölmüştüm. Fakat bunun kıyamet olduğunu zannettiğimden dolayı saçlarım ağardı.” İsa Peygamber: “Bize Nuh Peygamber’in gemisinden bahset.” dedi. Ham şöyle dedi: “Geminin uzunluğu bin iki yüz zira, eni de altı yüz zira idi. Üç tabakadan/kattan oluşuyordu. Bir katında evcil ve vahşi hayvanlar, diğer bir katında insanlar ve öbür katında da kuşlar duruyordu. Hayvanların pislikleri çoğalınca, Allah Nuh Peygamber’e, Filin kuyruğunu dürt, diye vahyetti. Nuh Peygamber filin kuyruğunu dürtünce, biri erkek diğeri dişi iki domuz düştü ondan. Bu domuzlar pislikleri yemeye başladılar. Fare kemirerek gemiyi neredeyse deliyordu ki, Allah, Nuh Peygamber’e, aslanın iki gözünün ortasına vur, diye vahyetti.

Aslanın burnundan biri erkek diğeri dişi iki kedi çıktı ve farelere yöneldiler.” İsa Peygamber, ona: “Nuh Peygamber, yerden suyun çekildiğini nasıl bildi?” diye sordu. Ham şöyle dedi: “Ona haber getirmesi için kargayı gönderdi. Karga bir leş görüp ona kondu. Nuh Peygamber aleyhisselam da korkuya maruz kalması için ona beddua etti. İşte bundan dolayı da evlere alışamıyor.” Dedi ki: “Sonra güvercini gönderdi. Güvercin gagasında bir zeytin yaprağı ve ayağında çamur ile geldi. Nuh Peygamber de bundan anladı ki sular yerden çekilmiş. Nuh Peygamber güvercine, boynunda bulunan yeşilliği taktı ve ünsiyet ve emniyete mazhar olması için ona dua etti. Bundan dolayı da güvercin evlere alışabiliyor. “Havariler dediler ki: “Ey Allah’ın Rasulü, biz bunu alıp ailemize götürelim, bizimle beraber oturup bize konuşsun.” İsa Peygamber onlara şöyle buyurdu: Rızkı kalmamış birisi nasıl sizinle beraber gelsin! Sonra İsa Peygamber, ona: “Allah’ın izniyle eski haline dön.” dedi. O da hemen toprak oluverdi (İbn Kesir 2011:202).

8. Albâu b. Ahmer İkrime’den, o da İbni Abbas’ tan şöyle dediğini rivayet etti: Nuh Peygamber ile birlikte gemide seksen kişi vardı. Yanlarında aileleri de bulunuyordu. Gemide yüz elli gün kaldılar. Allah geminin yönünü Mekke tarafına çevirdi ve Mekke’ye gelen gemi kırk gün Beyt’i/Kâbe’yi tavaf etti. Sonra Allah onun yönünü Cudi dağına çevirdi ve gemi Cudi’ye gelerek onun üzerine oturdu. Nuh Peygamber, yerden kendisine haber getirmesi için kargayı gönderdi. Karga da gidip bir leşe kondu. Karga gelmeyince, peşinden güvercini gönderdi. Güvercin bir zeytin yaprağı alarak ayaklarını da çamura bulaştırarak geldi. Nuh Peygamber de bundan suyun çekildiğini anladı. Cudi’nin dibinde bir yere inerek, orada bir köy edindi ve ona Semanin/Seksenler ismini verdi. Onlar bir sabah kalktıklarında, dilleri tam seksen lügat üzere değişmişti (ki bunlardan sadece bir tanesi Arapçadır) ve onlardan hiçbiri diğerini anlamıyordu. Nuh Peygamber onların dillerini bir diğerine tercüme ediyor ve birbirlerini anlamalarını sağlıyordu (İbn Keser 2011:202).
9. Cebrail, bir kuş göğsü getirip Nuh Peygamber’e göstererek, o şekilde bir gemi yapması gerektiğini bildirdi. Nuh Peygamber recep ayının ilk gününde gemiyi tamamladı. Yedinci gün, ocağındaki su kaynamaya başladı. Derken sular gökten boşanmaya, yerden fışkırmaya başladı. Kadın, erkek toplam seksen kişi, Nuh Peygamber ile birlikte gemiye bindiler. Âdem Peygamber yeryüzüne indikten iki bin yıl sonra bu tufan meydana gelmiştir. Nuh Peygamber’in oğlu Kenan, suda boğuldu. Oğullarından üçü; Sam, Ham ve Yafes [Yafet], babalarıyla birlikte gemiye bindiler. Ham, gemide eşiyile birlikte olunca Nuh Peygamber ona kızıp beddua etti. Bunun sonucunda onun soyunu Allah, kara eyledi. Dünyadaki bütün siyah derililer Ham neslindedir. Ondan sonra gemi su üzerinde altı ay yürüdü, recepten zilhicceye kadar bu yolculuk sürdü. Sonunda gemi Cudi dağının üzerinde durdu ve gemiden bir kapı açıldı. Nuh Peygamber oradan bakınca yeryüzünün ak olduğunu gördü ve “İlahî! Bu ak şeyler nedir?” diye sordu. Allah, senin kavminden ölenlerin kemikleri, deyince Nuh Peygamber onlara çok üzüldüğünü ifade etti (Yazıcıoğlu 2015:83).

10. Katâde şöyle demiştir: Ben Tevrat'ta şöyle gördüm: Allah, Nuh Peygamber'e gemi yapmasını; o geminin başının horoz başı, göğsünün kuş göğsü ve kuyruğunun da yine horoz kuyruğu gibi olmasını vahyetti. Hayvanlardan da erkek ve dişi birer çift gemiye alındı. İblis, eşeğin kuyruğuna yapışıp öyle girdi ve Nuh Peygamber'in gemisi altı ay su üstünde yürüdü (Yazıcıoğlu 2015:83).
11. Vehb b. Münebbih şöyle dedi: O geminin üç kapısı vardı ve gemi üç kattan oluşuyordu. En üst katında insanlar, orta katta kuşlar ve evcil hayvanlar, en altta ise aslanlar ve diğer vahşi hayvanlar bulunuyordu (Yazıcıoğlu 2015:84).
12. Bir rivayette şöyle denilmektedir: Yeryüzü suyla doldu, gemi bir balık gibi suda yüzerdi (Yazıcıoğlu 2015:84).
13. Kadı Beyzâvî ise şöyle demektedir: İddia edildiği gibi her yer suyla dopdolu değildi, belki kırk arşın kadardı. Kâfirler suda boğuldular, sadece Üc b. Unuk kaldı, su onun ancak topuğuna kadar çıkabilmiştir (Yazıcıoğlu 2015:84).
14. İbn Abbas şöyle demiştir: Nuh Peygamber, gemi yapmaya başladığında dört yüz seksen yaşındaydı. Altı yüz yaşında gemiye bindi. Tufanla birlikte âlem gark olduktan sonra üç yüz elli yıl daha yaşadı. Bu hesapla Nuh Peygamber'in ömrü dokuz yüz elli yıldır (Yazıcıoğlu 2015:84).
15. Yine nakledildiğine göre Kûtü'l-Kulûb'da Ebû Tâlib el-Mekkî şöyle demektedir: Sehl b. Abdullah-ı Tüsterî, bir gün yalnız başına otururken vecde gelip ayağını uzatıp Kaf Dağının üstüne bastı. Bakınca Nuh Peygamber'in gemisini orada gördü. Bunu duyanlar, keşke buna bir işaret olsa dediklerinde, orta yere, gemiden bir parça tahta getirdiler (Yazıcıoğlu 2015:84).
16. Katade ve daha başkaları dediler ki: Receb ayının onunda gemiye bindiler. Tam yüz elli gün yol aldılar. Gemi Cudi'nin üzerinde karar kılıp, bir ay öylece kaldı. Muharrem ayının onuncu (Aşura) gününde gemiden çıktılar (İbn Kesir 2011:203).
17. Nuh Peygamber bir dağda dolaşıyordu. Azrail gelip ömrünün bittiğini haber verdi. Nuh Peygamber: "Bana biraz mühlet ver. Gidip evladıma veda edeyim." dedi. Azrail: "Bana bunun için izin vermediler." dedi. Nuh Peygamber: "Bu sahrada benim namazımı kim kılar?" dedi. Azrail: "Cebrail ve melekler bu iş için hazır dırlar." dedi. Cebrail sual etti ki: "Ey Allah'ın Peygamberi! Dünyayı nasıl buldun?" "İki kapılı bir saray gibi. Birinden girdim, öbüründen çıktım." buyurdu. O anda Azrail ruhunu aldı. Melekler yıkadılar. Namazını kıldılar. Yedi kat gök melekleri Nuh Peygamber için ağlaştılar (Taberi :153-154).
18. Allah, Nuh'u, putlara ve tağutlara ibadet edildiği, insanların küfür ve dalalete düştüğü bir dönemde göndermişti. Allah, onu kullara rahmet olarak gönderdi. O, yeryüzü ehline ilk

gönderilen Rasul idi. Nitekim kıyamet gününde insanlar ona böyle diyeceklerdir (İbn Kesir 2011:174).

19. İbni Cerir ve daha başkalarının zikrettiğine göre, Nuh Peygamber kavmine, Benu Rasip deniliyordu. Nuh'un Peygamber olduğu zaman ömrünün ne kadar olduğu hususunda ihtilaf ettiler. Elli yaşında olduğu söylenmiştir. Üç yüz elli yaşında olduğu da söylendi. Dört yüz seksen yaşında olduğu da söylendi (İbn Kesir 2011:174).
20. Selef âlimlerinden bazıları dediler ki: Allah, Nuh Peygamber'in duasına icabet edince, kendisinden gemiyi yapması için bir ağaç dikmesini emretti. Nuh Peygamber, ağacı dikti ve tam yüz sene onun büyümesini bekledi. Sonra yüz sene boyunca onu kereste haline getirdi. Kereste yapmanın kırk sene sürdüğü de söylenmiştir (İbn Kesir 2011:191).
21. Muhammed b. İshak, Sevri'nin şöyle dediğini nakletti: Bu gemi, tik/sac ağacının kerestesinden yapıldı (İbn Kesir 2011:191).
22. Şöyle denilmiştir: Çam ağacının kerestesinden yapıldı (İbn Kesir 2011:192).
23. Sevri dedi ki: Allah, Nuh Peygamber'e, geminin uzunluğunu seksen zira/arşın, enini de elli arşın yapmasını, hem dışını ve hem de içini ziftlemesini, suyu yarıp gitmesi için gemiye az meyilli bir mahmuz/pruva yapmasını emretti (İbn Kesir 2011:192).
24. Katade dedi ki: Geminin uzunluğu üç yüz zira/arşın eni ise elli zira idi. Benim Tevrat'ta gördüğüm de bunun aynısıdır (İbn Kesir 2011:192).
25. Hasan el-Basri dedi ki: Geminin uzunluğu altı yüz zira, genişliği üç yüz zira idi (İbn Kesir 2011:192).
26. İbni Abbas'tan şöyle dediği nakledildi: Gemini uzunluğu bin iki yüz zira, eni de altı yüz zira idi (İbn Kesir 2011:192).
27. Şöyle de denildi: Geminin uzunluğu iki bin zira, eni ise yüz zira idi (İbn Kesir 2011:192).
28. Bunların hepsi şöyle dediler: Yüksekliği otuz zira/arşın idi. Üç kattan oluşuyordu. Her bir kat on zira idi. En alt kat kara hayvanları ve vahşi hayvanlara, orta kat insanlara ve üst kat da kuşlara aitti. Kapısı yan tarafında idi. Geminin üzerini tamamen kapatmış bir de örtüsü vardı (İbn Kesir 2011:192).
29. İbni Abbas dedi ki: Gemide seksen kişi idiler. Yanlarında hanımları da vardı (İbn Kesir 2011:194).
30. Kabul Ahbar dedi ki: Gemide yetmiş iki kişiydiler (İbn Kesir 2011:194).
31. Denildi ki: Gemide on kişiydiler (İbn Kesir 2011:194).

32. Şöyle de denildi: Gemiye binenler sadece Nuh Peygamber, üç oğlu ve dört gelini idi. Yanlarında perişan olan, ayrılarak doğruluk yolundan başka bir yola sülük eden Yam'ın hanımını da vardı (İbn Kesir 2011:194).
33. Allah, Nuh Peygamber'e, gemisini Hint ardıcı ağacından, eğrice ve devrek bir şekilde yapmasını, içinden ve dışından ziftle sıvamasını... gemide pencere kabilinden bir delik açmasını emretti. Nuh Peygamber, Allah'ın emrine uygun olarak geminin yapımını tamamladı. Yapımı tamamlanan gemi, baş ve arka kısmıyla bir horozu, gövdesi ile de bir kuşu andırıyordu. Geminin ebadı ile ilgili bazı rivayetler ise,
- 33.1. Uzunluğu seksen, eni elli, yüksekliği otuz arşın idi,
- 33.2. Uzunluğu üç yüz, eni elli, yüksekliği otuz arşın idi (bazı rivayetlerde bu ölçülerin Nuh Peygamber'in büyük babasının arşınına göre hesap edildiği tasrih edilmiştir),
- 33.3. Uzunluğu bin iki yüz, eni altı yüz arşın idi" (Aydemir 1992:48).
34. Gemiye binenlerin sayısı ile ilgili rivayetler ise;
- 34.1. "Nuh Peygamber gemisine üç oğlu ile onların eşlerini ve kendi eşini bindirdi. Oğullarının adları: Yafes [Yafet], Ham ve Şam'dır. Ham gemide iken eşi ile münasebette bulundu. Bunun üzerine babası O'na soyunun değişmesiyle beddua etti. Tufan'dan sonra O, Sudan'a geldi ve zencilerin atası oldu. Gemide bulunanların sayısı (yedi) kişi idi.
- 34.2. Nuh Peygamber 'un gemisinde ancak; Nuh Peygamber kendisi, eşi, sonra üç oğlu ile onların eşleri yani topu bir arada sekiz kişi bulunuyordu.
- 34.3. Ham, Sam, Yafes [Yafet] adlı üç oğlu ile onların ailelerini ve kendisine iman etmiş olan altı kişiyi gemiye aldı ki, tamamı on kişi eder (bazı rivayetlerde de, bu altı kişiden başka Nuh Peygamber'in kendi oğulları, gelinleri ve Nuh Peygamber'in kendisi dahil olmak üzere on üç kişi kaydı vardır).
- 34.4. İbn Abbas'tan nakle göre, Nuh Peygamber'in gemisinde kendisiyle beraber seksen kişi vardı. Bu seksen kişi içinden oğulları Ham, Yafes [Yafet], Sam'la onların eşleri olan gelinleri de vardı. Bunlardan başka Şit oğullarından kendisine iman etmiş olan yetmiş üç kişiyi de gemiye aldı ki hepsi bir arada seksen kişi eder" (Aydemir 1992:48).
35. Eski Türklerde Tufan ile İlgili Rivayetler:
- Tufandan önce yeryüzünün hükümdarı Tengiz (Deniz) Han idi. O zamanda Nama adlı meşhur bir adam vardı. Tanrı-Ülgen bu adama dünya tufanı olacağını, insanoğullarını ve hayvanları kurtarmak için sınanmış sandal ağacından (adıra sandal ağaç) gemi yapmasını buyurdu. Nama'nın Soozunuul, Saruul ve Balıkxa adlı üç oğlu vardı. Nama bu oğullarına,

dağ tepesinde gemi yapmalarını emir verdi. Gemi, Ülgen'in öğrettiği ve gösterdiği gibi yapıldı. Nama, Ülgen'in buyruğu ile insanları ve hayvanları gemiye aldı. Nama'nın gözleri iyi görmezdi. Gemidekilere sordu: "Bir şeyler görüyor musunuz?" "Yeryüzünü sis kaplamış, müthiş karanlık basmış." dediler. O zaman yerin altından, ırmaklardan, denizlerden karalara sular fişkırmaya başladı, gökten de yağmur yağıyordu. Gemi yüzmiye başladı. Gök ve sudan başka bir şey görünmüyordu... Nihayet sular çekimliye başladı. Dağların tepeleri görüldü. Gemi, Çomgoday ve Tulut Peygamber dağlarında karaya oturdu. Suyun derinliğini öğrenmek için Nama kuzgunu gönderdi. Kuzgun dönmedi; kargayı gönderdi, o da dönmedi; saksaganı gönderdi, o da dönmedi. Nihayet güvercini gönderdi. Güvercin, gagasında bir dal ile geri döndü. Nama kuzgun, karga ve saksaganı görüp görmediğini sordu. Güvercin bunları gördüğünü, her üçünün de leşe konup gagaladıklarını haber verdi. Nama; "onlar kıyamete kadar leş ile geçinsinler, sen benim sadık hizmetçim oldun; kıyamete kadar benim evladım ile beraber yaşa." dedi. Tufandan sonra Nama Yayaçı (Yaratıcı) ve Yayık (Tufan) Han adıyla tanrılar sırasına geçti. Yeni nesiller ona kurban kesmekte devam ettiler (İnan 1986:22-23).

36. G. Potanin tarafından tespit edilen Uryanha (Tuba) rivayetine göre; yer, bir kurbağa üzerindedir. Kurbağa kıvıldanırsa tufan olur. Eski bir zamanda bu kurbağa kıvıldanmış ve yeryüzünün büyük denizi (ulu talay) dalgalanmış, kaynar gibi olmuş, tufan olmuş. Bu felâketi önceden sezen bir ihtiyar demir çivili sal (temir kadalı sal) yapmış, bununla insan neslini ve hayvanları kurtarmış. Bu sal şimdiyedek bir yerde bulunmaktadır (İnan 1986:23).
37. A. V. Anohin'nin tespit ettiği rivayete göre tufan olacağını demir boynuzlu gök teke (temir müüstü kök-teke) haber vermiştir. Bu teke yedi gün dünya çevresinde dolaşmış, acı acı melemiş (bağırılmış), yedi gün deprem olmuş, yedi gün dağlar ateş fişkırmış... Yedi gün yağmur yağmış; yedi gün fırtına ile dolu yağmış; yedi gün kar yağmış. Tufan olacağını Ülgen ve altı kardeşi bilmişler ve bir gemi yapmışlar, böylece insan ve hayvan neslini kurtarmışlar. Nama (yahut Yayık Han)'nın gemisinin son durağı, Altaylılara göre, Altay dağlarından birindedir. Fakat her boy kendi çevresinde bulunan yüksek dağlardan birini gösterir. Bazı Altaylılar Yal Mõngkü dağı, bazıları da Iyık dağı gösteriyorlar. Kuzey Altaylılara göre Nama'nın gemisi Uludağ denilen dağın tepesinde şimdiye dek durmaktadır (İnan 1986:23).
38. Nuh aleyhisselam, İdris aleyhisselamın soyundan gelen bir peygamberdir. Nuh aleyhisselam dokuz yüz elli yıl yaşadı. Bir rivayete göre Irak'ın Necef'te, bir rivayete göre Kufe'de söylenir. Nuh aleyhisselam, Allah tarafından gönderildiği zamanda çok çile çekti. Kavmini gece uyardı, gündüz uyardı. Fakat iman etmediler, hep asi oldular. Kavmi gece ve gündüz iman etmeye çağırırsa da kulaklarına parmaklarını tıkadılar, iman etmediler. Elbiselerini kafalarının üzerine çekerek sürekli Nuh aleyhisselamdan uzaklaştılar. Şimdi Nuh aleyhisselam, bunları açıktan ve gizli gizli uyardı. Onları çağırıp toplantıda anlattı. Dedi ki, Bakın Allah size semadan yağmur veriyor, çocuklarınız büyüyor, hasat mevsimi,

bunları gözle görüyorsunuz. Allah'a inanın, dediği halde, bunlar yine Allah'a inanmadılar. Fakat kavim o zaman ki Vet, Sua, Yausa gibi putlara taparak, Nuh aleyhisselamı dışladılar. Sen bizi putlarımızdan geri koyuyorsun, dediler. Yani Nuh aleyhisselam bunları ne kadar davet ettiyse, bunlar isyan ettiler Nuh aleyhisselama. Nuh aleyhisselam, İslam dinini, İdris aleyhisselamın, Âdem aleyhisselamın suhuflarını okuyarak, dini anlatmasına rağmen gece ve gündüz, açıktan ve gizli gizli uyarmalarına rağmen, bir türlü ne hikmeten Nuh aleyhisselam, dokuz yüz elli yıl zarfında kendine iman edenleri çok az buldu. (Bir rivayete göre seksen kişi, bir rivayete göre kırk kişi, hatta bir rivayete göre on yedi kişinin iman ettiği, gemiye de bu kadar kişinin bindiği söylenir.) Nuh Aleyhisselam'ın dört oğlu vardı. Bunlar Ham, Sam, Yafes [Yafet] bir de Yam'dır Yam'ın diğer bir adı Kenan'dır. Bu Yam, annesi ile beraber iman etmedi. Nuh aleyhisselam ne kadar çağırıdıysa da iman etmedi. Bu kadar uzun zamanda iman etmeyince zaman zaman Nuh aleyhisselam, Allah'a dua etti. Yarabbi kavmim beni tanımıyor ne yapmam lazım, Hz. Allah da Nuh Aleyhisselam'a (Hindistan yöresinde çok yaygın olup, boyu çok uzun olan üç yüz metreye kadar varan sac ağacı, bazı rivayete göre de belyoza ağacı, bazı rivayetlere göre de maona ağacı diyenler de var. Fakat en sahih rivayetler de sac ağacı kabul edilir ki kütüğü gayet geniş, boyu çok uzun olan bir ağaçtır.) İşlemesi kolay olan sac ağacından dikmesini emretti. Nuh aleyhisselam bu ağaçlardan dikti. Fakat kavmi hala alay ediyordu Nuh aleyhisselamla. İşte bu ağaçları diktin ne yapacaksınız falan, dediler. Nuh aleyhisselam, Cebrail aleyhisselam vasıtasıyla bu ağaçları dikti. Ara ara bakıyordu. Bir rivayete göre bu ağaçlar yedi yıl, bir rivayete göre dokuz yıl, bir rivayete göre on iki yıl, yine bir rivayete göre dört yıl gibi, bu ağaçların boyu üç yüz metreyi buldu ve kütüğü de gayet geniş oldu. Kendi sanatı da marangoz olduğu için Nuh aleyhisselam, meleklerin yardımıyla bu ağaçları kesti. Bu ağaçlar kesildiğinde üç bin ok dediğimiz büyüklükte, iri yapılı, o üç yüz metre uzunluktaki büyük ağaçları eliyle tutup yolan ve omzunda getirip Nuh aleyhisselama yardım eden, Allah tarafından yaratılan bir yaratık ona yardım etti. Bazıları diyor ki cinlilerden Müslüman olan büyük bir yaratık geldi yardım etti. Bazıları melaike geldi yardım etti, der. Çünkü geminin tasarısını, geminin plan ve projesini çizen Cebrail aleyhisselamdır. Bu ağaçlar geldikten sonra Nuh aleyhisselam, bu ağaçları kendine has olan marangoz dükkânında işlerken yine diğer kavimler alay ediyor. Hatta en büyük alay eden karısı ve oğlu idi. Sen bunları ne yapacaksın, derlerdi. Nuh aleyhisselam bu ağaçlarla kendi bulunduğu yerde, çünkü deniz kenarında değildi, kuru bir alanda gemiyi inşa etmişti. Gülyörlardı, sen bu gemiyi dağda mı yürüteceksin, su yok deniz yok gibi sözlerle alay edenler vardı. Fakat Nuh aleyhisselam bu arada Eriha'da, (hatta son zamanlarda adı çok çok sık duyulan Kerbela olayı gibi kırmızı topraklı olan bir arazidir. Fırat'ın kenarında Havva anamız zamanında, hatta diğer peygamberler zamanında ora mümbit bir arazi idi.) tennur adı altında bir büyük fırın vardı. Ara ara da Nuh aleyhisselam bu fırında ağaçları, su almasın diye kaynatırdı. Demirden de çivileri yaptı. Nuh aleyhisselam geminin burnunu horoz burnu gibi, arkasını da aynen horozun kuyruğu gibi, alt tavanı, yani ambarını kuş gövdesi gibi, horozun gövdesi gibi tasvir edilen şekilde üç kat olarak yaptı. Gemi seksen metre uzunluğunda otuz metre eninde deniliyor, bazı rivayetlere

göre üç yüz otuz üç metre uzunluğunda, yetmiş yedi metre eninde olduğunu ve üç bölümden olduğunu, en alt tabakaya hayvanları, orta tabakaya erzak, yiyeceklerini ve üst tabakaya da insanları, Müslüman olanları koyduğu rivayet edilir. Nuh aleyhisselam bir dua etti. Yarabbi, Yarabbi, dedi, bunlar azgın, semadan yağmurunu indir, yerde de suyu boşalt, muazzam bir su birikintili olsun ki gemiyi onda yürüteyim. Hz. Allah da, ne zaman ki bu tennur dediğimiz yerde sıcaklık hat safhaya gelirse, işte o zaman tufan başlayacak, yağmurlar inmeye başlayacak, o zaman hayvanları veya kadınları, insanları gemiye çağır, dedi. Şimdi Nuh aleyhisselam bu gemiyi yaptıktan sonra o duayı yaptı. Yarabbi, bunlardan bu iman etmeyenlerden yeryüzünde bir tane ev bırakma, yaşayan birini bırakma, çünkü eğer onlardan birisi kalırsa tekrar senin kullarını azıttır, ne olur Yarabbi gemiye binenlerden başka kimseyi yeryüzünde koyma, diye dua etti. Allah da bunun duasını kabul ederek gemi ne zaman ki o fırın (tennur) dediğimiz yerde, o işaretler başlayıp da gök kapandı, yer suyunu yavaş yavaş vermeye başladı, o zaman Nuh aleyhisselam daveti yaptı. Şimdi bu davette seksen kişinin gemiye geldiğini, yetmiş kişinin, kırk kişinin, on yedi kişinin geldiğini söyleyenler var. Fakat şu bir gerçek ki Nuh aleyhisselamın hanımı ile oğlu gemiye binmedi. Hatta yağmur yağıp da gemi tam suyun üzerine çıkar vaziyete gelince oğlu ile hanımı, o köyü terk ederek dağa doğru kaçmaya başladılar. Nuh Aleyhisselam çağırıyor onları, gelin tufan geliyor, gemiye binin ben size dua ederim, deyince Hz. Allah da bizim hidayete erdirmediğimizi sen mi hidayete erdireceksin, diye Nuh'a bir izarda bulundu. Gemiye insanlar ve o an için mevcut olan hayvanlardan da erkekli dişili birer çift bindi. Nuh Aleyhisselam gemiye bunları aldığı zaman gök, suyunu, yeryüzü de suyunu verdiği zaman yavaş yavaş bütün gözle görülen dağların tepelerine kadar su çıktı. Gemi artık suyun üzerindeydi, gemi, dağların zirvesine kadar çıktı. (Dünyadaki mevcut bulunan dağlar için, Hz. Allah yeryüzü sallanmasın diye dağları çivi olarak çaktık dediği bu çivilerin tepesine kadar çıktı diye rivayet var, bu da ne demek oluyor, en yüksek dağın zirvesi ki mesela Everest Dağı da diye bilirsiniz.) Nuh aleyhisselamın tufanında bu gemi Irak'tan yürümeye başladığı zaman Irak havzasından Arar, Hafrül Batın, hatta Riyat, Necran, Hamis Meşed, Cidde ve Mekke'ye döndü geldi. Mekke'de Kabe'nin etrafında altı ay kadar bu gemi suda kaldı. Mekke'nin etrafında tur attı. Kabe-i Muazzamayı Hz. Allah göğe çektiği de rivayet ediliyor. Nuh aleyhisselamın tufanında birçok yerler yıkıldı, fakat izi kaldı. Gemi altı ay kadar suyun yüzünde dolandıktan sonra altı ay sonra gemi Cudi Dağı'na geldi. Tabi yavaş yavaş sular çekiliyordu Hz. Allah. Yavaş yavaş dağların tepeleri zirveleri gözüktüyordu. Nuh aleyhisselamın sular yavaş yavaş çekilmeye başladığında, Cizre kenarındaki bir dağda durdu ve hatta gemi dağa durduktan sonra sağa sola baktılar. Dağlar, tepeler, araziler görününce Nuh aleyhisselamın gemide iman eden üç oğlu, o Yam denilen Kenan oğlu ve annesi hariç, diğer üç oğlu Ham, Sam, Yafes [Yafet]. Bu üç oğlu gemide idi, gemi Cudi Dağı'na durduğunda Nuh aleyhisselam kuşlardan sevdiği, itaatkâr olan güvercine, git bir dola bakalım, dünyada sular tamamen çekilmiş mi? dedi. Güvercin dolandı, ayağındaki tüylerde çamur izleri vardı, biraz daha bekledi. Bu arada kekligi gönderdi, kekligin ayakları da çıplakta. Bu gitti geldi, kekligin ayakları gayet çıplak olunca geminin kapılarını açtı Nuh

aleyhisselam. Nuh aleyhisselam oğularından Ham'ı Arap tarafına, Sam'ı da İran tarafına, bir rivayette de Yunanistan tarafına, Yafes [Yafet]'i de Türkistan tarafına çok uzak bir yere gönderdi. Yafes [Yafet], yanında iman eden iki kişi ve karısı ile beraber, hayli yol yürüdü Buhara'da kaldı. Buhara'dan sonra Semerkand'da kaldı. Buradan Kettekurgan ve Mir Pazar yolu üzerinden Zarevşan ırmağının bulunduğu yere gitti. Amudareyi geçtikten sonra sular akmaya başladı. Taşkent'ten Çimkent'e oradan da Talas'a ve Talas'tan Kırgızistan'ın Islık Gölü denilen bölgeye kadar geldi. Orada kaldı. Yafes [Yafet]'ten dört oğlan meydana geldi. Tutuk, Türk, Moğol ve Tatar. Tutuk'un soyu meydana gelmedi. Moğollar belli. Tatarlar da Tatar, Kara Tatar diye iki kısma ayrıldı. Türk'ün soyundan da Ayhan, Günhan, Yıldızhan geldi. Ayhan'ın soyundan gelenler Çin'e kadar indi. Nuh aleyhisselam gemiden indikten sonra otuz beş yıl kadar, bir rivayete göre yetmiş yıl kadar daha kaldı. Nuh aleyhisselam, Cizre tarafında kaldıktan sonra, gemideki mevcut bulunan Müslümanlar, Cizre'ye geldikleri zaman peyderpey hafif hafif bir rüzgâr esintisiyle veya değişik hastalıklarla hepsi de öldüler. Nuh aleyhisselamdan başka hiçbir nesil kalmadı. Sadece kalan Nuh aleyhisselamın üç oğlunun soyudur (K 1).

8.4.İbrahim Peygamber

1. Kenan ile oğlu Nemrud, Babil diyarında yaşarlardı. Babil Bağdat yakınlarındaydı. Nemrud çok zulüm edici bir padişahı. Puta tapardı, kendisinin birçok, kendine has putları vardı. Altından, gümüşten, kıvıllı yakut ve incilerle ve türlü türlü cevahirle bu putları süslemişlerdi. Nemrud'un Azer adında bir veziri vardı. Nemrud'un malının hepsine ve definelere çoğu onun elindeydi. Nemrud onu çok hoş tutardı. Ve kendisini çok severdi. Bu Azer, İbrahim Peygamber'in babasıydı. On ikinci atada Nuh Peygamber'e bağlanırdı. Azer'in İrancada adı Tarak idi.

Rivayet edilmiştir ki, (Eski dünyada dört padişah, her yeri hükmü altında bulundurmıştır ki ikisi Hak dinindeydiler. Hak dininden olanlar Süleyman Peygamberle Zülkarneyn'di. İkisi de kâfirdi ki biri Nemrud, birisi de Buhtun Nasır idi. Kimileri: Nemrud yedi iklimde hükmeden değildi. Yalnız Babil ülkesine padişah olmuştu” der. Nemrud hükümdar olunca, tahtına oturup çok zulümler yaptı. Kötü kötü işler ortaya koydu. Bir gün memleketinin uluları, sayılı kimseleri, yıldızlara bakanları, bilginleri toplandı. Onun yanına geldiler: “Bu yıl içinde, kitaplarımızın gösterdiğine göre, senin yurdunda bir erkek çocuk dünyaya gelecek. Senin dinine batıl diyecek. Putlarınızı kıracak ve senin hükümdarlığını elinden alacak, mülkünü avucunda tutacaktır. Hem de sen onun yüzünden helak olacaksın!” dediler. Nemrud, bu sözleri işitince çok üzüldü. İllere adamlar gönderdi. Vezirler yolladı ve sıkıca ısmarladılar ki, hangi kadın çocuk doğuracaksa defterlere yazılsın. Dikkat edilsin. Eğer erkek doğurursa güç vermeyip hemen öldürülsün, kız doğurursa dokunulmasın.

Böylece, her kadın gözetildi. Eğer erkek çocuk doğurmuşsa onun çocuğunu öldürdüler. Bu hal İbrahim'in anasının gebeliğine kadar sürdü, gitti. Ve bir gece, O, İbrahim'i doğurdu.

Fakat oğlan çocuk doğurduğunu gizledi. Gelen adamlara: “Çocuğum öldü!” diye haber verdi. Onlarda onun oğlunu almaktan uzak kaldılar. İbrahim’in anası, oğlunu geceleyin aldı, götürdü. Bir mağaranın içinde sakladı. Doyuncaya kadar emzirdi. Sonra mağaranın ağzını büyük bir taşla kapattı. “Ne konu komşu, ne Babil halkı bunu sezmesinler!” dedi. İki, üç gün oraya gitmedi, üç günden sonra: “Varayım, oğlumu göreyim!” dedi. “Acaba sağ mı? Öldü mü bileyim! Galiba öldü!” dedi.

O mağaraya gelince İbrahim’in sağ ve selamette olduğunu gördü. Parmağını ağzına almış, emip yerde yatıyordu. Allah onun rızkını parmağından vermişti. Oğlunu hemen yerden kaldırdı. Doyuncaya kadar emzirdi. Yine mağaranın ağzını kapattı. Evine döndü. Ve bu hal bir yıl sürdü. Her zaman gizlice gelir, oğlunu emzirir, sonra yine geriye, evine dönerdi. Ve bu hali kimseye duyuramaz, söylemezdi. Hatta kocası Azer’e de bildirmezdi. Belki Nemrud’a söyler diye.

Azer, bu ululuk ve iş içinde olduğu halde evde putlar yapar, satardı. Parasını yerdi. Kendi kendine: “Kendi el emeğimle geçiniyorum. Bu helal bir paradır. Devlet kesesine elimi uzatmıyorum!” derdi. Öte yanda, İbrahim Allah’ın emri ile büyüyordu. Bir günde bir aylık çocuk kadar ve bir ayda, başka çocukların bir yılda büyüdüğü kadar büyümüşü. Böylece de on beş aylık olmuştu. Sanki on beş yaşında bir erkek çocuğu haline gelmişti.

Bir geceydi. İbrahim’i annesi emzirmeye gelmişti. Çünkü gündüzleri gelmekten çekiniyordu. İbrahim’i kucakladı, emzirdi. Sonra mağaradan dışarı çıkardı, oturttu. İbrahim başını göğe kaldırdı. Yıldızları gördü. Şaşırdı, kaldı. Kendi gönlünün içinden: “Acaba bu göğü, bu kadar büyüklükte kim yarattı?” dedi. Bunun sahibi kimdir? diye düşündü. Sonra ansızın büyük bir yıldız gözü ilişti. Yine: “Bunun sahibi kimdir acaba?” dedi. Sonra: “İşte Rabbim budur!” diye mırıldandı. Bu sözden kastedilen: “Acaba Rab bu mu olsa gerek?” demektir. Çünkü İbrahim o büyük yıldızın nurunu kalan yıldızlardan daha parlak görmüş ve: “Bu Tanrı mıdır?” diye düşünmüştü. Çünkü dileği kendisini Yaratan’ı bilmektir. Rivayet edilir ki; İbrahim’in görüp de: “Tanrı budur!” dediği yıldız Müşteri (Jüpiter) yıldızıydı. Az sonra o yıldız dolanıp kaybolunca: “Ben batan şeyi sevmem!” dedi. İbrahim: “Hali üzere durmayan, doğan, sonra batan bir şey Rab olamaz!” dedi. Az sonra ay doğdu. İbrahim onun yıldızdan daha parlak olduğunu görünce: “Meğer Rabbim bu imiş!” dedi. Fakat o da batınca: “Rabbim bu da değilmiş!” dedi. İbrahim’in annesi o gece evine gitmemiş onunla sabahlamıştı. Gün doğunca o güneşe baktı: “Bu, onlardan daha büyük. Aydınlığı onlardan çok. Meğer olsa olsa Rab budur!” dedi. Ama güneş de batmıştı. O zaman İbrahim: “Bunların hiçbirisi Tanrı olmaya yaramaz. Bunlar benim Rabbim değildir. Bunları da yaratan O yüce Allah’tır, O büyük Yaratan’dır!” dedi. Ve İbrahim: “Ben o gök ve yerleri yaratana açıktan iman getirdim, ona ortak koşamam!” Hemen o dakikada İbrahim’in kalbinde Allah’ın birliği ağacı filizlenip büyüüp dal saldı. Anasına: “Yâ Ana!” dedi, “beni buradan çıkar, ben Rabbimi isterim!” dedi. Annesi, onu aldı, evine getirdi. Bu gizli olayı kocası Azere bildirdi. Onu nasıl sakladığını, geceleri gidip nasıl beslediğini (emzirdiğini) anlattı. Azer, İbrahim’in yüzüne

baktı. Gönlüne evlat sevgisi düştü. Onu hoş tuttu. Nemrud'a: "Benim bir oğlum vardı. Çok zaman önce gurbete gitmişti. Yine geldi!" dedi.

Azer, altın, gümüş ve ağaçtan putlar yapıp sattığı için oğlu İbrahim büyüyünce bunları onunla da satışa yollardı. İbrahim putların boğazlarına ip takar, yerlerde, yüzü üstüne sürdü. Ve: "Bunu kim alırsa, ona hiçbir faydası yoktur, ziyandır!" derdi. Kâfirler ona zahmet çektiğini sanarak, acırlar, babasına putları horladığı içinde, babasının hatırını saydıklarından, şikâyetle bulunmazlardı. Ne para isterse, hemen ödeyip putu elinden alırlardı. O kâfirlerin bir âdeti vardı. Evlerinde ne yemek pişirsel bir parça da o putlarına ayırırlardı. Götürür, o yemeği putun önüne korlardı. Sonra o yemeği bekçiler yerdı. Ya da garip ve yoksullara verirdi. Ne zaman Azer puthaneden çıksa İbrahim içeri girerdi. O putların önüne konulan yemekleri görür: "Haydi, putlar, yiyiniz! İçiniz!" Ama niye yemiyorsunuz?" der, putların yüzünü yiyeceklere sürer, sonra da onları tekmelerdi. Sonra yerlerde sürür, su kenarına götürür, yüzlerini suya basardı. Orada: "Haydi içiniz! Niye içmiyorsunuz?" derdi. Onları tartaklardı, sopalardı. Kâfirler yanına üşüşüp o putları İbrahim'in elinden kurtarırlardı. Ve: "Yâ İbrahim!" derlerdi. "Bizim bu Tanrılarımızı niçin döversin? Onları niçin incitirsin? Eğlenceye alırsın?" derlerdi. O da: "Çünkü bu güzel yemekler onlarındı, duruyorlarda yemiyorlar! Suyu götürürüm, su içmezler. Nasıl dövmeyeyim onları?" derdi. Kâfirler: "Yâ İbrahim, bunlar ne yemek yiyebilir, ne su içebilir!" deyince o da şu cevabı verirdi: "Yemek yemeğe ve su içmeye gücü olmayanın, bu işleri yapamıyanın Tanrılığı mı olur? Yoksa başka bir kimseye yardımı mı dokunur?" derdi. Kâfirler, İbrahim'in bu işine ve sözüne dayanamadılar. Babası Azer'e söylediler. Azer oğluna kızdı: "Yâ İbrahim, niçin bizim tanrılarımıza saygısızlık edersin? Bir daha böyle şeyler yapma!" dedi. İbrahim: "Baba, gel, şeytana uyma! Puta tapma. Öyle bir Rabbe Allah'a ibadet et ki o seni ve putları, şu yerleri ve gökleri yaratandır. Ben Allah'ıma senin için istiğfar edeyim, senin günahının bağışlanmasını dileyim. Bu şeyi elinden at, müslüman ol!" dedi. İbrahim kaç kere babasına böyle sözler söyledi ise de babası kendi aklınca cevaplar verirdi. Azer, oğlu İbrahim'in kendisine uymadığını görünce ve ona söz anlatamayacağını anlayınca Hükümdar Nemrud'un yanına geldi. Ona: "Ey hükümdarım!" dedi. Benim oğlum, benim kadrimi bilmiyor, putlarımıza küfür ediyor. Onları sayıp sevmiyor. Bunu hükümdarımız birkaç gün o tapınağa göndersin, orada ulu putları görsün. Oradaki bekçiler o putlara nasıl kulluk edileceğini ona öğretsinler. Eğer gönlü putlarımıza yatarsa artık uslanır. Bundan sonra da putlarımıza saygısızlık etmez!" dedi. Nemrud da İbrahim'i büyük bir puthaneye yolladı. Orası öyle bir yerdi ki kızıl yakut ve incilerle, altın ve gümüşlerle süslenmiş putlarla doluydu. Nemrud, bu tapmakta hizmet eden kimselere: "Bu çocuğu alın, puthaneye götürün. Benim o en büyük putuma secde ettirin. Sizinle birlikte kalsın! O putlara kulluk etsin! Edep, hizmet yolunu öğrensın!" dedi. İbrahim'i hemen aldılar, puthaneye götürdüler. Ona öğütler verdiler: "İçeriye girince en büyük puta secde et!" dediler. İbrahim puthanenin kapısından içeri girince, Allah'a doğru kollarını açtı: "Ya Rabbi, benim yüce yaradanım sensin ve bütün bu yaratıkları Sen yarattın!" dedi. Büyük puttan yüz çevirdi. Allah'a secde kıldı. Sonra, tapmağın bir köşesine çekildi, sessizce durdu,

oturdu. Halk: “Bu çocuk delidir. Us sahibi değildir, aklı yok!” dediler. İbrahim’e aldırış etmediler. Birkaç gün sonra Babillilerin bayramı idi. Onların âdetince bayram gelir gelmez, küçük büyük, kadın erkek, zengin fakir kim varsa bayram yerine koşar, giderlerdi. Şehirde kimse kalmazdı. O gün o putlara hizmet edenler de bayram yerine gitmeye hazırlandılar. İbrahim’e: “Sen de bizimle gel birlikte gidelim!” dediler. İbrahim: “Bugün ben yıldıza baktım, hoşluğum yoktur, gidemem!” dedi. O zamanın halkı yıldızlara bakarak iş işlemek isterlerdi. Yıldızlara göz atarlar, takvimlere bakarlar. Yıldızın hükmü ne ise, ona göre bulunurlardı. Oysa İbrahim hasta değildi. Hastalığı da yoktu. Yıldıza bakıp hastayım demesinin sebebi, ötekilerinin sözüne inanması içindi: İbrahim, yıldızlara bakıp da söyledi! sansınlara diyeydi.

Kimileri: İbrahim, bu yalanı kendisini bayrama alıp götürmesinler diye söyledi, derler. Yine derler ki: İbrahim üç yerde yalan söyledi. Birisi, Mısır Firavununun karısı Sare’yi elinden almak istediği zaman da Firavun: “Bu kadın neyindir?” diye sordu. O da: “Kız kardeşimdir!” dedi. İkincisi de, putları kendi eliyle ve balta ile kırdıkları zaman: “Bunları kim kırdı?” sorusuna: “İşte bu ulu put putları kırdı!” demişti. Bir de bugün hastayım diyerek doğruyu söylememiş oluyordu. Gerçi bu sözler yalandı. Fakat her birisinde bir türlü mana ve iş vardı. Şimdi bile: “İş bitirmek için yalan söylemek, bugünde, caizdir!” derler. Zaten İbrahim’in o sözleri gerçekte yalan değildi. Hiçbir halim yok, hastayım, demesinden muradı kâfirlerin kötü işlerinden incinip gönül hastası olmuştu. Karısı Sare’ye kardeşim demesi de yalan değildi. Puthane hizmetçileri bayram yerine giderken İbrahim’e: “Sen gitmiyorsan dışarı çık kapıyı sıkıca kapayalım!” dediler. İbrahim de dışarı çıktı. Hizmetçiler de kapıyı muhkemce kapadılar, bayram yerine gittiler. İbrahim, kâfirler gidince dedi ve şöyle mırıldandı: “Siz, ne kadar kapıyı sağlamca kapasanız da, Vallahi ben siz gidince kapıyı açarım. Putlarınızı kırar, paramparça ederim, dedi. Puthane hizmetçilerinden birisi İbrahim’den bu sözü işitmişti: “Bu çocuk delidir! Ne söylediğini bilmiyor!” dedi. Önem bile vermedi, gitti. O da, bekçiler gözden kaybolunca, puthaneye girdi. Kapısını güzelce açtı. İçeri girdi. Elinde balta vardı. Putlara baktı. Putların önüne türlü türlü yiyeceklerin konulmuş olduğunu gördü. Zaten kâfirlerin âdeti şu idi ki, bayram için ne yiyecek pişirirlerse büyük puta ondan bir parça nasip götürürlerdi. Her putun da önüne o yemeklerden biraz koyarlardı. Sonra onları alırlar: İlahlarımızın nazarı ile bereketlenmiştir! derlerdi. Onu evlerinde saklardı. İbrahim baltası elinde, onlara: Niçin bu yiyecekleri yemiyorsunuz? Size ne oldu ki cevap da vermiyorsunuz? Söyleseniz ya! Ama doğru! Yiyemezsiniz. O halde bu halka nasıl ilahlık edersiniz? dedi. Baltayı sağ eline aldı. Putlara saldırdı. Balta ile kiminin başını kırdı. Kiminin ayağını kesti. Kimini belinden ikiye ayırdı. Kiminin başını ikiye böldü. Kimisini de yere yüzüstü bıraktı. O büyük puta ise ilişmedi. Onu altın bir tahtın üstünde oturtmuşlardı. Türlü cevherlerle de o putu süslemişlerdi. İşte İbrahim o puta dokunmadı. Onu kırmadı. Baltayı da onun boynuna astı. Sonra kendisi dışarı çıktı. Kapıyı, bekçilerin kapadığı gibi kapadı. Dışarıda oturdu, bekledi. Puthane hizmetçileri geldiği zaman o hali görünce şaşırıp kaldılar. Feryada başladılar. Hemen, o saatte, gidip Nemrud’a haber verdiler: “Putlar kırılmış!” dediler.

Nemrud, hemen yerinden fırladı. Puthaneye geldi. O hali görünce şaşırıp kaldı. Ve: “Bu işi bizim ilahlarımıza kim etti ise o zalimlerdenidir.” (Enbiya: 59) dedi. Nemrud hizmetçilere kızdı: “Bunu yapan kim ise onu bulun!” dedi. İbrahim’in: “Siz gidin. Ben de putlarınızı kırarım!” dediğini işiten bekçi Nemrud’a: “İbrahim adlı bir gençten putlarınızı ben kırarım! diye söylediğini işittik,” dedi. Nemrud: “İbrahim’i bana getirin! Eğer bu sözü doğru ise, işitenler tanıklık etsinler! Ben o kimsenin hakkından gelirim!” dedi. Nemrud ne kadar kâfir ise de iki kişi tanıklık etmeyince hüküm vermezdi. Hem de bu genç vezirin oğludur. Suçlu çıkmayınca hükmetmiyelim, diye düşünmüştü. İbrahim’i getirdiler Nemrud sordu: “Sen mi bu işi ilahlarımıza işledin yâ İbrahim?” “Belki onların büyüğü bu işi işlemiştir.” Kendisine sorun söyleyebilirse doğru söyler.” dedi. Sonra: “O inkâr edecek olursa kırılan putlara sorun, kendilerine bu işi kim ettiğini söylesinler!” dedi. Nemrud: “Sen gerçekten bilirsin ki bunlar konuşmazlar!” dedi. İbrahim bu sözleri işitince bunu bir senet saydı. “O mademki konuşmaz bunu biliyorsunuz, hiçbir kimseye fayda vermeyen zararı dokunmayan şeylere niçin tapıyorsunuz!” diye sordu. O zaman putları kıranın İbrahim olduğu anlaşıldı. Nemrud: “Buna azap verin, işkence edin!” dedi. Bundan sonra da İbrahim peygamberliğini açığa vurdu. Halkı Hakka çağırdı. Puta tapmaktan alıkoydu.

Babilliler İbrahim’e: Atamızın, anamızın tapdığı dinden bizi nehiy mi ediyorsun? dediler. O da: “Ana ve atalarımız da hata içindeydiler. Çünkü öyle bir şeye tapıyorlar ki onlara ne faydası, ne de ziyarı vardı!” dedi. Bu delille onları susturdu. Nemrud İbrahim’e: “Senin Allah’ın ne yapar ki ben de onu yapayım?” dedi. İbrahim: “Benim Allah’ım ölüyü diri kılar!” dedi. “Diriyi de öldürür!” Nemrud: “Ben de öldürür ve diriltirim!” dedi. Zindandan iki kişi getirtti. Birisini öldürttü: “İşte!” dedi, “diriyi ölü kıldım!” Sonra ötekisinin ellerini çözdürdü: “İşte, ölüyü de dirilttim!” dedi. “Çünkü elleri bağlı iken ölü gibiydi. Şimdi elini çözdürdüm, salıverdim. Sanki ona hayat verdim!” dedi. Fakat bu İbrahim’i susturacak bir delil değildi. O Nemrud’a yeniden şöyle dedi: “Allah güneşi doğudan getiriyor. Eğer gücün yetiyorsa sen de batıdan getir.” Nemrud, bu emre cevaptan aciz kaldı, sustu. O küfürücü Nemrud’un dili tutuldu sanki.

İbrahim bundan sonra yine halkı dine çağırdı. Fakat hiçkimse iman getirmedi. Çünkü Nemrud’dan korkuyorlardı. Nemrud: “İbrahim’i bir eve tıkınız!” dedi. Bir kapalı yere İbrahim’i kapadılar, bekçiler koydu. Elini, ayağını sağlamca bağlattılar. Halktan insaflı, merhametli kimseler, onun katına gelirler. O da onları imana davet ederdi. Ve babası Azer’e de şöyle derdi: “Ey Baba! Niçin görmeyen, işitmeyen, söz söylemeyen şeye taparsın? Onların sana ne faydası var ne de ziyarı! Ondan sana hayır gelir mi? Gel, sen Allah’ı bir bil. Puta tapmaktan el çek. Müslüman ol!” derdi. Babası Azer de şöyle cevap verdi: “Bu padişahın idaresinde kaldıkça, ben dediğin işi yapamam. Sabret. Bu Nemrud’un hükmettiği topraklardan çıkalım, orada dilediğin dine gireyim!”

İbrahim de onun vadine erişmeyi bekleyip kendisi için dua ederdi. Yoksa kâfir hakkında dua etmenin ne faydası olabilirdi. Hem, onlar için dua etmek yoktur. İbrahim o hapisane içinde

bu hal ile yatıp kaldı, sabretti. Bir kaç gün sonra Azer öldü. Nemrud'da İbrahim'i öldürmeye işkence etmeye niyetlendi. Ateşe atmayı diledi ve şu emri verdi: "Bunu yakın ve ilahımızla nusret edin." Sonra Nemrud'un buyruğu gereğince, bir yüce duvar yapıldı. Ateş yakılacak yeri çevirdiler.

Duvar çekilip tamamlanınca Nemrud emretti. O yere odunlar taşındı. Oraya odun götürmek için odun yükletilen develer, bu odunların İbrahim'i yakmak için buraya getirdiklerini bildikleri için sırtlarındaki yükü yere düşürürlerdi. Oraya götürmezlerdi. Bundan ötürü İbrahim onlara hayır duada bulunurdu. Ama katır huşla ve gönülden odun taşıymıştı. İbrahim katırlara lanet etti. Bu odunlar bir yıl boyu taşındı. Bundan maksat, İbrahim'in ateşe atılacağı'nın bütün illerde bilinmesi ve halkın orada hazır bulunmasıydı. Gereken hizmette halkın bulunması ve odun taşıyarak bir hayır işte bulunmalarıydı. Beli bükülmüş, ihtiyarlar, hastalar sürüne sürüne giderler, dağdan sırtlarında birer, ikişer ağaç, odun getirirlerdi. Bizde o hayırda bulunalım. İlahlarımıza yardım edelim, onların düşmanını ateşte yakalım, derlerdi. Bu yolda bir yıl tamamlanınca odunlar yığıldı. O kadar çok odun getirilmişti ki, duvar çekilen yer odunla dolmuştu. Bir yüce dağ kadar odun. Ne kadar uzaktan bakılsa görünürdü. Sonra bu odunlar ateşe verildi. Öyle yanış yandı ki yanışları gökyüzünü sarmış sanılırdı. Daha sonra İbrahim'i zincirlerle bağlı olduğu halde o ateşe atmaya getirdiler. Nemrud halkı onu görünce sevindiler. İbrahim'i sevenler ise gizli gizli ağlaşır, Allah'a yalvarırlar: "Medet senden yâ İlahî!" derlerdi. İbrahim'in ateşe atılmasına gelince, ateşe, sıcaklığından ötürü kimse yanaşamadı. Ne kadar çalışıldı ise de onu ateşe atamadılar. Aciz kaldılar. Şeytan, İbrahim'in ateşe atılması için çare bulunmadığını görünce, tezce, kendisini ulu bir kimse biçimine koydu. Büyük bir vakar içinde Nemrud'un karşısına geçti. Nemrud onun yabancı bir kişi olduğunu görünce tanıyamadı: "Sen kimsin, ne kişisin?" diye sordu. Şeytan: "İşittim ki şu büyücü kimseyi ateşte yakmak istemiş, yakamamışsın. Sana onu ateşe atmanın yolunu göstermeye geldim." dedi. Nemrud: "Söyle şimdi, öğret!" dedi. Şeytan: "Mancımıklarla atılır o" diyerek Nemrud'a mancımığın yapılmasını öğretti. Önceleri mancımığın ne olduğunu kimse bilmiyordu. Mancımık yapılıncaya, Nemrud emretti, İbrahim'i ağır zincirler içinde getirdiler. Mancılığa koyup atmak dilediler. Lakin mancımıkta işlemedi. Bundan da aciz kalıncaya, yine şeytan işe karıştı: "Bir erkekle bir kız kardeş, ikisi, burada çiftleşmeli ki bunu ateşe atabilesiniz!" dedi. Şeytan meleklerin bunu yasaklayacağını biliyordu. Nemrud onun dediği gibi biri kız, biri erkek iki kardeş buldurttu. Açıkta çiftleştirdi. Rivayet edilir ki, bugünkü çingene milleti onların oğullarıdır.

İbrahim sonra mancımığın içine konuldu ve ateşe atıldı. İbrahim mancımıktan fırlatılınca havada ateşe doğru ilerlemeye başladı. Allah Cebrail'e emretti: "Yetiş, havada İbrahim'i tut! Ona: Ben Cebrail'in de! Benim yapabileceğim bir dileğin var mıdır? diye sor" diye buyurdu. Cebrail hemen o saatte İbrahim'e yetişti: "Yâ İbrahim!" dedi. "Ben Cebrail'im! Allah'ın emriyle sana geldim. Benden ne dilersen dile!" İbrahim: "Benim dileğim Allah'adır, sana değildir. Ben onun kuluyum! Ateş de O'nundur! Nasıl dilerse öyle olsun!" dedi.

Rivayet ederler ki, İbrahim hacet dilemiyerek: Benim hacetim Allah'adır, dediği için hemen Allah da ona "Halilim" dedi ve adı "Halilullah" oldu. Allah Hazretleri o zaman ateşe şöyle buyurdu: "Ey ateş! İbrahim'in üzerine soğuk ol, selamet ol." Ve İbrahim ateşin ortasına inince, ateş dört yana çekildi. Ateşin ortasında bir meydan açıldı. Güzel bir pınar çıktı. Çevresi çimenlerle yeşillendi. Eğer Allah: "Ey ateş soğuk ol, deyip selamet ol! demeseydi, İbrahim sıcaktan nasıl helak olacaksa, soğuktan da öyle helak olurdu. Sonra latif bir pınar belirdi. O da geldi, pınarın üzerine oturdu. Ayağındaki zincir bağları çözüldü. Allah'ın emri ile hepsi yerlere döküldü. Ateş öyle büyüktü ki, nice uzaklardan yalınları görüldü.

Nemrud yüce bir saray yaptırmıştı. O sarayın üstüne ağaçtan yüksek bir sedir yapılmasını emretti. O yüksek yere çıkmak ve ateşin yalınlarını, yüksekliğini görmek istedi. Hem de: "İbrahim'in ateş içindeki halini göreyim! Acaba yanıp kavruldu mu?" dedi. Nemrud ateşin içine baktı. Ateş içinde o bahçeyi ve yeşil çimenliği gördü. İbrahim de sağ ve selamete o pınarın üzerinde duruyordu. Nemrud bu hal karşısında şaşırıp kaldı: "Yâ İbrahim!" diye bağırdı. İbrahim de: "Ey Allah'ın düşmanı! Ne diyorsun?" diye cevap verdi. Nemrud: "Bu ateşi sana kim böyle eyledi?" diye sordu. O da: "Ateşi yaradan!" diye cevap verdi. Nemrud: "Senin o yaradanın hakkı için ateş içinden dışarı çık. Seni göreyim!" dedi. İbrahim kalktı. Ateşin içinde yürüdü. Nereye ayak bassa, o yerdeki ateş söntüyor, orası çimenlik oluyordu.

Bu suretle İbrahim dışarı çıktı, durdu. Nemrud: "Yâ İbrahim!" dedi, "sana ne söyleyim. Senin Yüce bir Allah'ın varmış. Şimdi dileğim, senin Yaradanına konukluk etmektir!" dedi. İbrahim: "Benim Yaradana konukluğa ihtiyacı yoktur," dedi. Nemrud: "Ben onu konuklasam gerek!" dedi. Nice bin at, nice bin deve, koyun, sığır ve kuşları, yani sultanları konuklatmaya yarar şeyleri getirdiler. Hepsini İbrahim'e karşı kurban ettiler. Fakat Allah hiçbirisini kabul etmedi.

O zamanlarda bir kimsenin kurbanını kabul edilip edilmediğine şu inanç vardı. Gökten bir ateş inerdi. O kurbanı yakar, kül ederdi. Yanması kabul edildiğine, yanmaması kabul edilmediğinin alameti sayılırdı.

Nemrud'un kurbanı toprak üstünde yanmayınca, kabul edilmediğinden onu bir utanç sardı. Bu utançla İbrahim'in yüzüne bakamadı. Üç gün sarayına kapandı. Kapısını kapattı. Üç gün de dışarı çıkmadı. İçeriye de kimsenin girmesine izin vermedi. O hali görünce nice kişi imana geldi. İbrahim'i tastik ettiler. Nemrud halkın kendisinden yüz çevirdiğini ve İbrahim'e döndüğünü görünce, sabrı ve kararı kalmadı. Saraydan dışarı çıktı: "İbrahim'in Rabbi ile savaşıyım! Onu okla vurayım! Öldüreyim!" dedi. "Yerin ve göğün de Rabbi bir olmak gerektir!" dedi. Vezirlerine: "Bana büyük bir sandık yapın!" dedi. Sandık yapıldı. İki kapısı vardı. Biri yere, biri göğe açılıyordu. Emir buyurdu. Sandığın dört köşesine dört mızrak dikildi. Mızrakların ucuna bir parça eti sağlamca bağladılar. Sonra dört akbaba getirildi. Onları da sandığın dört köşesine bağladılar. Nemrud, kendisi veziri ile birlikte silahlarıyla o sandığın içine girdi, oturdu. Göğe çıkıp yüce yaradanla -haşa- savaş edecekti. O akbabaları aç

biraktılar. Hiçbir yiyecek vermediler. Akbalar, o mızrakların uçlarındaki etleri görüp ona erişmek isteyerek uçtular. Göğe doğru sandığı uçurdular. Tamam bir gün, bir gece gittiler. Nemrud vezirine: “Yer kapısını aç. Bakalım neler görüntüyor?” dedi. Vezir yere bakan kapıyı açtı, baktı, yer, gözlerine toz gibi göründü. Nemrud’a: “Ey hükümdarım!” dedi. “Yer bir toz gibi görüntüyor!” dedi. Nemrud: “Bir de göğe bakan kapıyı açalım!” dedi. Vezir de göğe bakan kapıyı açtı: “Ne gördün?” “Yeri nasıl toz olmuş gördümse öyle gördüm.” Sonra bir gün, bir gece daha gittiler. Nemrud yine vezire: “Kapıyı aç, bak! Neler görüyorsun?” dedi. Vezir yer kapısını açtı, baktı. Yerleri duman şeklinde gördü. Nemrud: “Neler gördün?” dedi. O da: “Yerleri duman gibi gördüm!” dedi. O halde göğe bakan kapıyı aç! Vezir o kapıyı açıp göklere baktı Nemrud: “Neler görüyorsun?” diye sordu. Vezir: “Gök de hemen hemen duman gibi görüntüyor! Başka bir şey görünmüyor!” diye cevap verdi. Bir gün, bir gece daha uçtular. Nemrud vezirine: “Yer kapısını aç, bak! Nice görünür?” dedi. Vezir dünyaya baktı. Hiçbir şey göremedi: “Hiçbir şey göremiyorum!” dedi. O zaman Nemrud yayını eline aldı. Üç ok alarak göğe karşı fırlattı, attı.

Rivayet edildiğine göre Allah, Cebrail’e: “Nemrud’un oklarını kana buluştur. Onları yine kendisine eriştir!” diye buyurdu. O da Allah’ın buyruğunu yerine getirdi. Nemrud’un oklarını kana buladı. Yine Nemrud’un üstüne bıraktı. Nemrud, okların kanlı olduğunu görünce: “İşte İbrahim’in Tanrısını öldürdüm!” dedi. Sonra mızrakları aşağı, yere doğru çevirdiler. Akbalar etleri aşağıda görünce sandığı dünyaya doğru indirmeye başladılar. Birden bire havada bir gürültü koptu. Melekler: “Acaba Allah’tan bir yüce emir mi geldi?” dediler. Böylece sandık yere indi. Nemrud o yere kadar ziyana uğramamıştı. Ama o gürültü koptuğu zaman onun yüce sarayı ve kâfirlerden o nice kişinin evleri yıkılmış çok insan ölmüştü. Nemrud oklarının kana bulandığına seviniyordu. İşin gerçeğini görünce bütün hileleri batıl oldu. Şaşırıp kaldı. Ne yapacağını hiç bilemedi. En sonunda İbrahim’i çağırdı. Onu yalnızca: “Senin Rabbin ya İbrahim, Haktır. Ben de ona iman getirdim! Ama neyliyelim ki padişahlığımdan ayrılamam. Bu dünya şöhretini bırakamam. Senin Rabbin seni nereye alsın. Sana bir ziyan erişemez. Ne olur, kerem eyle, bu şehirden uzaklaş. O sana iman getirenleri de al. Yanında götür. Bizi kendi halimize bırak. Bizi üzme, incitme. Siz nereye gitseniz, Rabbiniz sizi korur. Rızığımızı eksik etmez!” dedi. İbrahim da Nemrud’un dileğini kabul etti ve şehirden uzaklaştı (Taberi :168-184).

2. İbrahim karısı Sare ve kendisine o iman getirenlerle birlikte Harran şehrine geldiler. Şehrin meliki Riviyle adında birisiydi. Rivayete göre Sare bir melikin kızıdır da denilmiştir, ama en doğrusu, İbrahim, Sare’yi Babil’den yanında getirmişti. (Sare, İbrahim’in amcası Harran’ın kızı idi). Bu Harran meliki de Azer’in kardeşi, İbrahim’in amcasıydı.

Kafile birkaç gün Harran’da kaldıktan sonra Mısır’a hareket etti. Şam dolayları İbrahim’in anasının ve babasının memleketiydi. Filistin sınır boylarında beş tane şehir vardı ki, o zaman da kocaman şehirlerdi. Birbirlerine onar saat uzaklıktaydı. Her şehirde yüz bin nüfus vardı. O şehirlerde Mütefikât denilirdi ki yalancılar demektir. Lut Peygamber’e inanmadıkları için

onlara bu isim verilmişti.

İşte bu kavim o beş parça şehrin halkı idi ve Lut Peygamber'i yalanlamışlar ve ona inanmamışlardı. Bu beş şehir halkı, İbrahim Peygamber'e çok çok yalvardılar: "Bizimle birlikte kal!" dediler. Fakat o bunu kabul etmedi. O şehirlerde kalmayarak: "Ben Mısır'a gideceğim." dedi. Lut Peygamber orada kaldı. Ne de olsa kendi kavmi idiler. Zaten, İbrahim' de onun bu şehirler halkı arasında kalmasını istedi ve kendisi Sare ile Mısır'a geldi. Bir yerde konakladı. Mısır halkı Sare Hatun'u görünce onun güzelliği karşısında şaşırıp kaldılar. Çünkü o kadın gibi güzel bir kimseyi görmemişlerdi. O garipler diyarında İbrahim'i ise bilen bile yoktu. Mısırlılar bir garip kişinin, yanında güzel bir kadınla geldiğini görünce: "Böyle bir güzeli hiçbir göz görmemiştir!" dediler. Onun güzelliğini dillere o kadar destan ettiler ki, Mısır Sultanı tamaha düştü. Sare Hatun'u eline geçirmek istedi. Hemen birkaç adamını yolladı ve İbrahim'i getirtti: "Ne kişisin ve hangi illerdensin?" diye sordu. "Bu şehire ne iş için geldin?" İbrahim: "Ben garip bir kişiyim. Babil ilinde iken senin adaletini işitip geldim, bu şehirde senin adaletin altında sultan olmak istiyorum!" dedi. Firavun sordu: "Yanımdaki getirdiğin bu kadın kimdir?" İbrahim: "Kız kardeşimdir!" dedi. Firavun: "Var, o kız kardeşini buraya gönder!" dedi. İbrahim gitti. Firavun birkaç adamını birlikte yollayıp: "Varın o kadını bana tez getirin!" dedi. İbrahim Sare'nin yanına dönünce ona: "Bu padişah sana tamah etti. Seni benim elimden almak istiyor. Adamlarını da seni götürmek için gönderdi. Ben senin için kardeşimdir, dedim. Sana sorarsa, sen de böyle söyle!" dedi. Firavun'un adamları Sare Hatun'u alıp kendisine getirince, Firavun onun boyunu, posunu, yüzünün güzelliğini gördü. Şaşırıp kaldı. Yanındakilere işaretle: "Dışarı çıkın!" dedi. Onlar da oradan çıktılar. Firavun, Sare Hatun'a sordu: "Bu senin yanındaki kimse senin neyindir?" Sare Hatun: "Kardeşimdir!" dedi. Firavun: "O kardeşin ise ben kardeşin değilim!" diyerek Sare'ye el uzattı. Sare'yi kendisine çekecekti. Sare Hatun: "Peygamberin haremine el uzatanın eli kurusun!" diye dua etti. O an da Firavun'un eli kurudu. Kımıldanmaya gücü kalmadı. Firavun: "Sen bir sihirbaz kadınmışsın, elimi sihirle kuruttun!" dedi. Sare de: "Hayır." diye cevap verdi, "ben sihirbaz değilim. Ben Allah'nın peygamberlerinden bir Resul hatunuyum." Firavun: "Dua et, yine elim sağlamlaşsın!" dedi. Sare dua etti. Sultanın eli yine eski haline geldi. Fakat yine tamaha düştü. Yine Sare Hatun'u tutmak için elini uzattı. Allah'nın emriyle yine kurudu. O yine: "Senden vazgeçtim! Artık seni tutmak istemem!" dedi. "Dua et de elim sağlam olsun." Ve böyle üç deneme yaptı, üçünde de eli kurudu. En sonunda gönlünün isteğinden vazgeçti. Yaptığı harekete pişman oldu. Sare yine dua etti. Eli sağlam el haline geldi. Hemen adamlarına: "Varın, bu hatunun kardeşini çağırın! diye emir verdi. Kız kardeşini geriye vereyim! Alsın, gitsin!" dedi. Adamları hemen koştular, İbrahim'i getirmeye gittiler. İbrahim ise Firavun'un adamları Sare Hatun'u alıp gidince kendisi, sabrı ve kararı kalmadığı için yüzünü toprağa kapamıştı. Allah dua, secde ediyordu: "Yâ Rabbi!" demişti. Senin düşmanların beni ateşe attılar. Kimseden medet dilenmedim. Sabrettim. Ama Yâ Rabbi, bu işe sabrım kalmadı bana imdada yetiş!" Hemen o saatten Cebrail geldi. İbrahim'in gözlerinden örtüleri kaldırdı. Firavun ile İbrahim arasında perde kalmadı. Firavun ile Sare

arasında geçen olayı olduğu gibi gördü ve konuştuklarını işitti. Fakat bu hali İbrahim'den başka kimse görmezdi ve bilmezdi. Firavun'un adamları da bu an da geldi. Onu alıp Firavun'un sarayına götürdüler. Sare de Sultan'ın yanından dışarı çıkmıştı, onu da getirdiler. Firavun, Sare'ye lütuflarda, ikramlarda bulundu. Bağışlarda bulundu, İbrahim de iyi kabulde bulundu.

Rivayete göre Mısır Sultanı'nın o zaman dört yüz kızıoğlan kız cariyesi vardı. Her biri ötekisinden güzeldi. Sare'ye o cariyeleri gösterdi: “Şunların arasından ikisini sana başışladım!” dedi. “Hangisini beğenirsen al. Hiç olmazsa birisini al!” Sare Hatun o dört yüz cariyeye arasından Hacer adında birisini seçti. Firavun'un da gönlü hoş oldu. Hacer, o dört yüz cariyenin başı idi. Ve Sare'yi götür görmez, ona gönül bağlamış, onu sevmişti. Firavun onları izzet ve ikramla saraydan gönderdi. Onlar da Mısır'dan ayrıldılar. Filistin diyarına göçtüler. Lut Peygamber'in olduğu yere yakın bir yerde Sebi denilen ıssız bir meşelik vardı. İbrahim, Sare ve Hacer o alanı beğendiler. Orada konakladılar. Fakat hiç suyu yoktu. İbrahim bir yer kazdı. Allah'ın fazlı ile tatlı bir su çıktı. İbrahim Allah'ya şükretti, oraya yerleştiler. Birkaç gün geçmişti ki kafilenin yiyeceği bitmişti. Acıktılar yakınlarda il de yoktu. İbrahim'in eli, kolu bağlı kaldı. Ne yapacağını bilemedi. Hemen bir çuval omuzuna attı. Şehre varıp yiyecek alıp getirmek istedi. Yolda giderken uykusu geldi. Çuvalı başının altına koydu. Yastık yaptı: “Biraz uyuyayım! Sonra kalkıp gideyim!” dedi. Yattı. Bir zaman sonra uyandı. Akşam olduğunu gördü. Yola düşüp gidemedi. Yine konakladığı yere döndü: “Bu gece burada kalayım, yarın yola çıkıp şehre giderim!” dedi. Eve yaklaşınca boş çuvala dönmesinden dolayı Sare ve Hacer'den utandı. Çuvalın içine biraz kum doldurdu kendi kendisine: “Geceleyin, ne getirdiğimi ne bilecekler, bir şey getirdiğimi sansınlar!” dedi. Çuvalı kumla doldurdu. Eve geldi. Çuvalı bir bucakta bıraktı. Sabahleyin erkenden, onlardan habersiz şehre gidip yiyecek getirmeyi düşündü. Kendisi de yattı. Uykuya daldı, Sare Hacer'e: “Kalk, İbrahim ne getirmiştir, gör!” dedi. Hacer de yatağından kalktı. Çuvalın yanına geldi. Gece karanlıktı. Çuvala elini uzattı. Çuvalın içindeki kumun yerine un buldu. Allah'ın fazlı ile o kum, un olmuştu. Hemen Hacer, Sare'ye koştu. İki birlikte unu hamur yaptılar. Ekmek pişirdiler. Hacer, İbrahim'in yanına geldi. Onu uyandırdı: “Sıcacık ekmek, pişirdik, ye!” dedi. İbrahim uykudan uyandı. Sıcacık, pişmiş ekmeği gördü: “Bunu nerede buldunuz?” dedi. Onlarda: “Sen getirdin!” dediler. İbrahim de Allah'ın kudreti ile olduğunu anladı: “Yâ Rabbi, sana şükürler olsun!” dedi. Sabah oldu. Çuvalın içindeki unu elemek istediler. Çuvaldan daha da öğütülmemiş buğday çıktı. O buğdayı ayrıca aldılar. İbrahim Peygamber onu ayrıca ekti. İbrahim'in ne kadar malı varsa hepsi o buğdayın bereketiyle hasıl oldu ki aslı kumdur ve o kum da onun mucizelerindedir. Ve bu bereketin sonu tükenmedi. Onun için bir kişiye dua edilse: “Allah malına, davarına Halil İbrahim bereketi versin!” derler. İbrahim böylece koyun, kuzu, keçi edindi, dört yanını ekinliklerle doldurdu. İbrahim'in bütün davarları bir sudan içtikleri halde o su eksilmezdi. Böylece birçok zaman geçti. Halk dört yandan geldi. İbrahim'e komşu oldular. Orada bir köy yaptılar. Gün geçtikçe çoğaldılar. İl, büyük bir şehir haline geldi. Öyle ki su almaya sıra gelmezdi. Sonunda İbrahim'i halk incitti. Hatta

davarlarına bile su vermediler. İbrahim de onlarla birlikte, oraya yakın bir yere gitti. Buraya Kast derlerdi. Gitti, orada oturdu. O zaman da Sebi’de kazdığı kuyunun suyu eksildi. Halk da o su bereketinin İbrahim’den olduğunu anladılar. Onu incittiklerine pişman oldular. Hepsi kalkıp İbrahim’in katına geldiler. Çok özür dilediler yalvardılar, yakardılar. İbrahim’e: “Yine eski yerine gel!” dediler. Ne kadar yalvardılarsa da o geri dönmeye razı olmadı. O zaman halk da: “Mademki geriye dönmeyeceksin. Bari dua et de suyumuz eksilmesin!” dediler. İbrahim onlara yedi keçi verdi: “Bu keçileri o kuyuya götürün, yürüsünler, o kuyudan su içsinler. Allah o kuyuya bereket versin!” dedi. O keçileri o dakika da götürdüler. Orada yürüttüler. O sudan içirdiler. Su, günden güne arttı, durdu. İbrahim Kast’ta da bir kuyu kazdı. Birçok koyun, keçi sürüleri edindi. Malları, davarları o kadar arttı ki bütün dağlar sürülerle doldu. Öyle ki, o civarda İbrahim’in nimetini yemeyen kalmadı. Öyle ki o nimetler yenilmekle tükenmez oldu. 4-5 saat ilerideki yerlere adamlar gönderir, onları yemeye çağırırdı. Onlarda gelir, ona konuk olurlardı. Onun nimetini yerlerdi. Lut Peygamber de oraya pek yakındı. Gelir, İbrahim’i ziyaret ederdi. Ama Lut Peygamber’ in kavmi puta tapardı. Hepsi kâfirdi (Taberi :185-190).

3. İbrahim’i gurbet illere gönderip, Babilistan’da yalnız kalan Nemrud azıp durmuştu. İbrahim’e düşmanlık etmiş, bir sandık yaptırmış, akbalarla havaya uçmuştu. Göklere ok atmış: “İbrahim’in Rabbini okla vurdum!” diye saçma sözler söylemişti. Bunları yaptığı halde, Allah yine de ondan nimet ve ihsanı eksik etmemişti. Ona bin yıl yıllık ömür vermişti. Nemrud bu ihsanlardan gurura düştü. Yanlış yola saptı. “Ben, İbrahim’in Rabbini bırakmam. Yine savaş ederim!” diye and içti. Bunun üzerine Allah, Nemrud’a insan şeklinde bir melek yolladı. Melek ona öğüt vererek: “Ey Nemrud, böyle işler etme. Sen, Allah’ın zayıf bir kulusun! Allah sana bin yıllık padişahlık verdi. Onun kadrini bilmedin. Allah’a şükürler kılmadın! En sonra göğe çıkıp savaş yaparım! dedin. Allah’ın peygamberini ateşlere attın. Soyundan, sopundan ayırdın. Onu avare eyledin. Allah bunlardan ötürü sana yine ceza vermedi. Yine, gel şimdi, ettiğin kötü işlere tevbe et. İbrahim’e iman getir. Yoksa Allah seni yaratıklarının en zayıfının elinde öldürtür, yok eder!” dedi. Nemrud: “Öyle anlıyorum ki sen O büyücüsün İbrahim’in kavminden ve yakınlarındansın. Bu memlekette, benden başka padişah ben bilmiyorum. Gökteki padişahın haberim yoktur. Eğer, gökte, benden de ulu bir padişah varsa sen de o İbrahim de onun adamısınız. Varın, o padişahınıza söyleyin, askerini toplayıp getirsin. Ben de askerimi toplayayım. Gelsin, bir savaş yapalım. O üstün gelirse memleket onun olsun! Ben üstün gelirim, bu topraklar yine ilim ve memleketimdir, bana kalsın!” dedi. Melek de: “Peki, bir iştir, işleyin görelim!” dedi. Nemrud hemen adamlarını dört yöne mektuplar yazdı yolladı: “Çabucak ordular gönderin!” dedi. Baştan başa da silahlandı. “Gök Tanrısı ile savaş etsem gerek!” dedi. Yüz bine yakın talimli asker Nemrud’un önünde toplandı. Sonra Nemrud’un önünde toplandı. Sonra Melek, Nemrud’un yanına varıp: “Ey zavallı!” dedi. “Sen gibi biçareye asker ne gerek! Allah yarattığı en küçük bir kuluna emredirse, seni de askerini de yok eder!” dedi. Yüzünü göğe tuttu: “Yâ Rabbi, sen

bilirsin ki bu din düşmanı kâfir neler söylemektedir. Bunun hakkından gelinmesinin vaktidir!” dedi. Allah yaratıklarının en zayıfı olan sivrisinek ordusuna emretti, akın akın geldiler. Nemrud ordusunda askerin başlarına, yüzlerine, gözlerine üştüştüler. Öyle ki ne anlatılır, ne sayılırdı. Sivrisineğin çokluğundan Nemrud’un askeri birbirini görmezlerdi. Her adamı ısırınca, acısına kimse dayanamazdı. Her atı ısırıkça hayvanlar o kadar yerlerinden sıçrar, şaha kalkardı, öyle acı duyarlardı ki, canının acısından üzerlerindeki adamları yere fırlatır, atardı. At bir yana Nemrud’un askeri bir yana düşerdi. Böylece Nemrud’un o kalabalık askeri alt oldu, kırıldı, darmadağın oldu. Nemrud yapayalnız kaldı kaçtı. Sarayına girdi kapıları sağlamca kapattı. O beladan kurtuldum sandı. Fakat Allah o sinekciklerin en zayıfına emretti. Öyle ki bir gözü kör, bir ayağı topaldı. Havadan inmiş, baca deliğinden içeri girmiş, Nemrud’un dizi üstüne konmuştu. Nemrud onu tutup öldürmek istedi. Sinek uçtu, Nemrud’un yüzüne kondu. O da onu yüzünden kovmak istedi. Sinek yine uçtu, Nemrud’un burnunun içine girdi. Oradan beyninin içine kadar yürüdü. Azar azar beynini yemeye, kemirmeye başladı. Nemrud iki eliyle yüzünü, gözünü dövüyor, acısını bir parça dindirmek istiyordu. O sinek ona o kadar işkence ediyordu ki ne zaman Nemrud başını döndürse sineğin kemirişi dinliyordu. Nemrud da o anlarda dinlenmiş oluyordu. Eğer başını bir şeyle dövmeseler sineğin beynini yemesi yine başlıyordu. O zaman Nemrud’un feryadı göklere çıkıyordu. En sonunda, başını dövecek bir kişi gerekti. Tokmaklar düzüldü. Nemrud’un beylerinden veya yakınlarından helak olmayıp kurtulandan kim varsa, nöbetle Nemrud’un başını dövüyorlardı. Zayıfça vurana Nemrud darılır. Kuvvetli vurandan hoşlanırdı.

Nemrud, bu sinek belasına düştüğü zaman bin yıl padişahlık sürmüştü. O geçen bin yıl içinde de o ne hasta olmuş, ne de zahmetlere düşmüştü. Rivayete göre Nemrud, çok zaman sivrisineğin zahmetini çekmişti. En sonunda ecel erişti, vade geldi. Canını cehenneme ısmarladı. Nemrud öldüğü zaman onun akrabasından Kantari adında biri onun yerine padişah oldu. O da ölünce taht Ermenilere geçti. Ermeniler, Babil’de üç yüz yıl hüküm sürdüler. Sonra mülk, onların elinden İranlı Şah eline geçti (Taberi :191-193).

4. İbrahim’in ömrü yüz doksan dokuz yıla basınca, ömrünün bitmesine bir yıl kaldığı zamandı. Kâbe’yi tavaf ettiği o sene, yılda bir kere, dönüp Şam’a gidiyordu. Mekke ile Şam arasındaki dağlara varınca gönlüne bir endişe düştü: “Allah Kıyamet günü, ölüleri nasıl diriltecek?” dedi. Kendisi Allah’ın, kıyamette ölüleri dirilteceğini gerçekten biliyordu, ama nasıl dirilteceğini bilmiyordu. Bunu Allah, Kuran’da şöyle anlatmıştır: “Hani, İbrahim, Yâ Rabbi! demişti, ölüleri nasıl dirilttiğini göster!” Allah da.” Öyleyse dört kuş al dedi, onları ardından gelmeye alıştı. Sonra onlardan bir kısmını bir dağ üstünde yerleştirdi. Onları çağır. Onlar sana çabucak gelirler.”

Haberlere göre, İbrahim dört kuş aldı. Biri horoz, biri tavus, biri karga, biri de güvercindi. Dördünü de boğazladı. Etlerini parça parça etti. Birbirine karıştırdı. Dört bölük etti. Onları dört dağ başına koydu. Başlarını da kendi yanında bıraktı. Sonra o başları önüne koydu ve dört dağın arasında durup bakınmaya başladı. Bir yel çıktı. Kuş tüylerinin birazını bu dağdan

öbür dağa ilettiler. Bütün o tüyleri ve etleri biri birine eriştir. Öyle ki her kuşun tüyü ve bütün uzuvları biri birinden ayrılmış olduğu halde, hiçbiri yerinde kalmadı, sonra her et, her but yerli yerine yetiştir. İbrahim de kuşları çağırdı. Her gövde İbrahim'in önünde duran kendi başına yapıştı. Yine önceki gibi dirildiler. Uçtular ve kendi yerlerine gittiler. O zaman Allah, İbrahim'e: "Ey İbrahim!" dedi. "Ben ölüyü de kıyamette böylece diriltirim." İbrahim'in zaten inanan gönlü bir kere daha tatmin edilmiş oldu. Müfessirler şöyle demişlerdir: Allah'ın bu dört kuşu ayırması, Âdemoğlunun halinden dört nesneye işaretidir:

- a - Biri, nefsanî şehvettir ki onu düşündür, ahireti unuttur.
- b - Biri, türlü ziynetle mağrur olur, ölüm için hazırlıkta bulunmaz.
- c - Biri de, ehlini ve evladını çoğaltır, onlarla övünç duyar, ölümü anmaz.
- d - Biri de helal ve haram, mundar, pâk demez, nefsi ne dilerse verir (onu yedirir ve içirir). Hesap Günü'nü ise hiç düşünmez.

Bu kuşların da tabiatı şöyle yaratılmıştır:

Horoz: Şehvete düşkündür. Ve daima bu düşkünlükle vakit geçirir.

Tavus: Süsle mağrurdur. Ziynetle çalım taslar.

Karga: Murdar ve temizi ayırt etmez, tıknır.

Güvercin: Yavrulama sevdasındadır (Taberi :234-235; Aydemir 1992:60).

5. Bazıları şöyle demiştir: Nemrud rüyasında, bir yıldız doğduğunu, bu yıldızın nurunun yanında ayın ve güneşin ışığının çok sönük kaldığını gördü. Bu rüyasını münecimlere anlatınca onlar şöyle yordular: "Bir oğlan doğacak, senin helakin onun elinden olacak." Bunun üzerine Nemrud, o yıl doğan bütün erkek çocukların öldürülmesini emretti. O yıl doğan çocuklar böyle öldürülünce yer, gök, güneş ve ay Allah'a şikâyetle bulunup şöyle dediler: "İlahî! Bunları sen yarattın, rızıklarını sen verirsin, onlar senden başkasına kulluk ederler. İlahî! Bunları helak eyle!" (Yazıcıoğlu 2015:88).
6. Bazıları şöyle der: İbrahim göğe baktı, bir yıldız gördü, "bu benim ilahımdır." dedi. "Ay doğunca bu kez benim ilahım budur." dedi. Derken güneş doğunca ay görünmez oldu. Bunun üzerine güneşe ilahım budur, bu onlardan yeğdir dedi. Güneş de batınca; "Benim İlahım Allah'tır." dedi. Bu sözlerinden dolayı İbrahim'e bir sorumluluk yoktur, çünkü Allah'ı bulmak için delil arıyordu, sonra Allah'ı buldu (Yazıcıoğlu 2015:89-90).
7. Nakledildiğine göre, bir gün İbrahim kabirlerin arasından geçiyordu. Çok susamıştı. Bir zenci deve çobanına rastlayınca ondan su istedi. Çoban: "Sana su mu vereyim, süt mü? Hangisini daha çok seviyorsun?" diye sordu. İbrahim: "Suyu seviyorum." deyince o zenci

çoban ayağıyla yere vurdu ve tatlı bir su çıktı. İbrahim o sudan içmiş fakat çobanın haline de şaşmıştı. Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu: “Ey İbrahim! O çobanın bu işi yapmasına niçin hayret ediyorsun? Onun dünyada ve ahirette benden başka muradı yoktur.” (Yazıcıoğlu 2015:90).

8. Bir gün Nemrud'un üzerinde bir yıldız parladı. Bu yıldız o derece parlaktı ki, ay ile güneşin aydınlıklarını bile görünmez bir hale getiriyordu. Bu hadise Nemrud'u çok korkuttu. Bunun üzerine sihirbaz, kâhin, falcı ve iz ilminde usta olanları çağırttı. Onlardan hadisenin iç yüzünü öğrendi. Onlar: “Memleketinde biri zuhur ederek senin mahvına ve devletinin yıkılmasına sebep olacaktır.” diye cevap verdiler. Bundan böyle Nemrud yeni doğan erkek çocukları öldürttü ve ihtiyaten erkekleri kadınlardan ayırdı ve yaşadığı köyü terk ederek başka bir köye taşındı. Nemrud'un bu köyde görülmesi mühim olan bir işi çıktı. İbrahim'in babası Azer'den başkasına güvenmediği için bu işi ona havale etti. Gönderirken ona (iş için gönderdiğini, köyde bulunan eşi için): “Sakın eşinle ilişki kurma!” dedi. Azer de: “Ben dinimde sabit bir adamım. Dinimi buna feda edemem.” diye cevap verdi. Azer köye geldi ve karısını görünce dayanamayıp onunla ilişkide bulundu. Bunun üzerine Azer eşini Kufe ile Basra arasındaki “Evr” adında bir köye kaçırarak bir mağaraya yerleştirdi. Azer, karısının yiyecek ve içeceğini ve gerekli nesnelere temin ediyordu. Nemrud, hadisenin üzerinden uzun zaman geçtikten sonra: “Bunlar yalana sihirbazların uydurdukları sözlerdir; şehrinize dönünüz.” diye emir verdi. Onlar bu emir üzerine yurtlarına döndüler. İbrahim doğdu. O, bir günde, başkalarının bir haftada; diğer çocukların bir ayda; bir ayda, başkalarının bir yılda büyüdükleri kadar büyüyordu. Nemrud hadiseyi artık büsbütün unutmuştu. Derken İbrahim büyüdü (Aydemir 1992:57-58).
9. İbrahim Peygamber'i anası bir mağarada (inde) dünyaya getirmişti. İbrahim dünyaya geldiği bu mağarada ancak on beş gün kaldı. Bundan sonra anasına: “Beni mağaradan çıkar da etrafa bakayım.” dedi. Karanlık bastıktan sonra anası onu mağaradan çıkardı. İbrahim etrafına baktı; göklerin ve yerin yaratılışını, bunların keyfiyetlerini nasıl vücuda geldiklerini düşündü ve: “Beni yaratan, bana rızık veren, beni yediren ve içiren Rabbim'dir; benim O'ndan başka ilahım yoktur.” dedi. Bundan sonra göğe baktı. Gökte bir yıldız gördü (Bu, rivayete göre Müşteri yıldızı idi) ve: “Benim Rabbim işte bu yıldızdır!” dedi. İbrahim gözünü ondan ayırmayarak, kayboluncaya kadar takip etti. İbrahim, yıldız battıktan sonra: “Ben kaybolan nesnelere sevmem.” dedi. Bundan sonra ay doğdu. İbrahim ayın aydınlığını gördüğünde: “Benim Rabbim işte budur!” dedi. Ay'ı, batıncaya kadar takip etti. Ay battıktan sonra: “Rabbim kendisi beni irşat etmezse, ben azgınlardan olurum.” dedi. Gün aydınlanarak güneş doğdu. İbrahim, güneşin büyüklüğünü, parlaklığını ve onun, gördüğü her yıldızdan daha parlak ve daha büyük olduğunu gördüğünde: “İşte benim Rabbim budur; bu, hepsinden daha büyüktür!” dedi. Güneş battıktan sonra İbrahim: “Ben gökleri ve yeri yoktan var eden Yüce Allah'a ve hak dine yöneldim. Ben hiçbir vakit O'na ortak katanlardan olmam.” dedi (Aydemir 1992:57).

10. Rivayet edilir ki, Azer evden çıkınca, hanımı mağaraya gider oğlunu emzirirdi. Bazan onu mübarek parmağını emer vaziyette bulurdu. Dört parmağının her birinden yağ, bal, süt ve hurma gelirdi. Çocuk ne zaman yalnız kalsa Allah, Cebrail'i gönderip, cennetten bu gıdaları parmaklarına akıttırdı. İbni Abbas'tan rivayet olunur ki; İbrahim çabuk büyüdü. Öyle ki, bir günde, bir haftalık, bir haftada bir aylık, bir ayda bir senelik kadar olurdu. On üç veya on yedi yaşına kadar mağarada kaldı. Bir gün annesi, Azer'e: "Bizim bir oğlumuz var. Senden saklamıştım." deyip Azer'i mağaraya göttürdü. Konuşmaya başladılar.

İbrahim sordu: "Benim Rabbim kim?" "Annen." "Annemin Rabbi?" "Ben." "Seninki?" "Nemrud." "Peki, Nemrud'un Rabbi kim?" "Sus." "Onun Rabbi yok. O kendisi tanrıdır. Herkesi o yarattı." İbrahim bu suallerden sonra sormaya devam etti: "Ben mi güzelim annem mi?" "Sen güzelsin." "Sen mi güzelsin annem mi?" "Annen." "Nemrut mu güzeldir sen mi?" "Ben." "Peki benim Rabbim annem ise, niçin beni kendisinden daha güzel yarattı. Annemin Rabbi sen isen, niçin annemi kendinden güzel yarattın ve senin Rabbin Nemrud ise, niçin Nemrud senden çirkindir. Hiç Halik mahlukdan aşağı olur mu?" Azer diyecek bir şey bulamadı. İbrahim'in yüzüne bir tokat vurdu (Hirevî :159-160).

11. Naklederler ki, İbrahim'i ateşe atmak istedikleri zaman at kılından ip yapıp, onunla bağladılar. Hiç kopmayacağını zannettiler. Lakin nübüvvet kuvvetiyle parçaladı. Bu defa sığır derisini kesip kuruttular. Onunla ip yapıp bağladılar. Yine kopardı. Sonunda şeytan ihtiyar kılığında gelip nasihat verdi ve: "Dünyanın iplerini bir araya getirseniz dayanamaz kopar." dedi. "Peki ne yapmamız lazımdır?" dediler. Şeytan: "Ne ile bağlarsanız bağlayın, yalnız bağlarken (İbrahim'in dostluğu hakkı için) deyiniz. O zaman kırılmaz." dedi. Öyle yaptılar. İp kırılmadı. İbrahim: "Yâ İlahî! Ben dostluğum sebebiyle bağlandım." dedi. Allah: "Dostlukla bağlandın ise, dostlukla da kurtulursun." buyurdu (Hirevî :166).

12. Süddî şöyle demiştir: İbrahim Peygamber'i ateşe attıklarında o ateşin içinden bir su çıktı. Derken kızıl güller ve nergis bitti. İbrahim orada üç ay yedi gün kaldı. Yüce Allah, İbrahim'e cennetten bir ipek gömlek gönderdi ve şöyle dedi: "Ey İbrahim! Allah'ın dostlarını ateşin yakmayacağını anladın mı?" Ondan sonra Cebrail'i gönderip şöyle buyurdu: "Ey İbrahim! Sen hiç dostuna ateşle azap edecek bir dost gördün mü?"

Zehretü'r-Riyâz'da şöyle rivayet edilmiştir: Nemrud, İbrahim Peygamber'i ateşe atınca Cebrail ile aralarında şu konuşma geçti. Cebrail: "Bana ihtiyacın var mı?" İbrahim: "Hayır, sana ihtiyacım yok!" Cebrail: "Allah'tan nefisini iste." İbrahim: "Nefis kusurludur, her şeyi görüp bilen Allah'tan ben onu isteyemem." Cebrail: "O zaman ruhunu iste!" İbrahim: "Ruh emanettir, emanet olan bir gün sahibine iade edilir." Cebrail: "Kalbini iste!" İbrahim: "Ateşi kim yaktı?" Cebrail: "Nemrud yaktı." İbrahim: "Ona kim yaktırdı?" Cebrail: "Her şeye hükmü geçen, Aziz ve Celil olan Allah!" İbrahim: "O halde, Halil, Celil'den razıdır!" Allah, ateşe emretti: "Benim halilime serin ol! Çünkü Hz. Muhammed Mustafa, İbrahim Peygamber'in soyundan gelecektir. Allah, ateşe böyle nida edince İbrahim ağlayarak şöyle dedi: "İlahî! keşke beni ateşte yakaydın

da bana hitap edeydin, benim için daha iyiydi. Ey Rabbim! Ben ne yaptım da benimle değil de ateşle konuşuyorsun?”

İbrahim ateşe atıldığı vakit, ateş: “Selam senin üzerine olsun ey Allah’ın halili!” dedi. Kuşlar, İbrahim Peygamber’in üzerinde saf bağlanmış bir halde dönüyorlardı. Onların içinde zayıf bir kuş vardı. Birden kendini ateşe atıp İbrahim’e katıldı. Allah şöyle buyurdu: “Ey Cebrail! O zayıf kuş kendini feda etti. Madem o kuş benim halilimi yalnız bırakmadı, ne istiyorsa dilesin benden, vereyim.”

Cebrail, o anda sidretü’l-müntehâdan inip o kuşu tutup bir yere bıraktı ve ona Allah’ın buyruğunu ilettili. Kuş şöyle dedi: “İşittiğime göre Yüce Allah’ın binbir ismi varmış. Ben bunlardan yüz tanesini öğrendim, dokuz yüzünü de öğreneyim. Böylelikle bin ismini öğrenmiş olayım.” Allah, o kuşa dokuz yüz ismini de öğretti, bin oldu. İşte bu kuş bülbül idi.

Gölge meleği, İbrahim’in suretinde gelip onun yanına oturdu. Nemrud sarayından bunu görüp şöyle dedi: “Ey İbrahim! Senin Rabbin ulu ilahdır. Ben senin onun katındaki değerini gördüm. Ateşten çıkabilir misin?” İbrahim derhal ateşten çıktı. Nemrud: “Ey İbrahim! Senin yanında sana benzer biri vardı, o kimdir?” diye sordu. İbrahim de : “O bir melektir, geldi bana yoldaş oldu.” cevabını verdi. Nemrud, “Ey İbrahim! Ben senin ilahının katındaki hürmetini gördüm. İlahın çok yücedir. Senin ilahına kurban sunmak istiyorum.” deyip dört bin öküz ve kırk bin koyun boğazlattı. Bunun üzerine İbrahim: “Allah, bozuk yolunu bırakıp benim dinime girmedikçe onu senden kabul etmez.” dedi.

Tefsirciler şöyle demişlerdir: Ondan sonra Nemrud göğe uzanan kule gibi bir saray yaptırdı. O sarayın büyüklüğü beş mil idi. Allah bir yel verdi, bu yel o sarayı üçe parçaladı. Bir kısmını denize attı, geri kalan kısımları orada harap oldu. Bu dehşetli olayı yaşayan halk yetmiş üç gruba ayrıldı ve her birinin dili diğerinden farklıydı.

Ondan sonra Allah, onların üzerine sinek sürtöleri gönderdi, etlerini yiyip kanlarını emdiler. Hatta bir zayıf sinek Nemrud’un burnundan girip onu öldürdü. İbrahim’in annesi iman etti, ama babası iman etmedi.

Ondan sonra İbrahim, Şam bölgesine geldi. Orada Medyen, Medâin, İsmail ve İshak adlarında dört oğlu dünyaya geldi (Yazıcıoğlu 2015:92-93).

13. Rivayete göre yeryüzünde yaşamış olan ilk zorba Nemrud’dur. Halk, hububat ve yiyecek maddeleri satın almak üzere onun katına gelirdi. Ahali onun önünden geçerken, o: “Rabbimiz kimdir?” diye sorardı. Halk: “Rabbimiz sensin.” derdi. Önünden geçtiğinde İbrahim’e de: “Rabbin kimdir?” diye sordu. İbrahim: “Yaratıkları dirilten ve öldüren benim Rabbimdir.” diye cevap verince, Nemrud: “Ben de diriltiyorum ve öldürüyorum.” diye mukabelede bulundu. İbrahim: “Allah güneşi doğu cihetinden doğduruyor; sözün doğru ise sen de güneşi batıdan doğdur.” dediğinde kâfir olan zorba, cevaptan aciz kalarak sustu. İbrahim’e hububat

vermeden geri çevirdi. İbrahim ailesinin yanına dönüşünde, hiç çiğnenmemiş olan beyaz bir kum tepesinden geçerken: “Şu tepeden kum alıp götürsem, çuvalı görünce ilk anda hatırları hoş olur.” dedi ve oradan kum alarak ailesinin yanına döndü. Getirdiği eşyayı bir tarafa koyduktan sonra kendisi uyudu. Eşi eşyayı karıştırarak baktığında, çuvalda en iyi cinsten buğday bulunduğunu gördü. Bu buğdaydan yemek yaparak İbrahim’e takdim etti. Ailesinin yanında yiyecek pesne bulunmadığını bilen İbrahim: “Bu nereden geldi?” diye sorduğunda eşi: “Senin getirdiğin buğdaydan yaptım.” diye cevap verdi. İbrahim kendilerine Allah’ın ikram etmiş olduğunu anladı ve Allah’a hamd ve senada bulundu (Aydemir 1992:58).

14. Ebu Hureyre dedi ki, Hz. Muhammed şöyle buyurdu: İbrahim yüz yirmi yaşına ulaştığında sünnet oldu. Bundan sonra da seksen sene yaşadı. Keser ile sünnet olmuştu (İbn Kesir 2011:308).
15. Veki Rahimehullah’ın tefsirini rivayet eden Muhammed b. İsmail el-Hassani el-Vasiti, tefsire yaptığı ziyadelere Ebu Hureyre’nin şöyle dediğini aktardı: İbrahim aleyhisselam ilk sirval (diz ile göbük arasını örten şalvar gibi bir elbise) giyen, ilk saçlarını ayıran, ilk eteklerini tıraş eden, yüz yirmi yaşında olduğu halde keser ile ilk sünnet olan (ki bundan sonra da seksen sene yaşamıştı), ilk misafir ağırlayan ve ilk saçları ağaran kimseydi (İbn Kesir 2011:308).
16. İmam Malik Said b. Müseyyeb’in şöyle dediğini rivayet etti: İbrahim, ilk misafir ağırlayan, insanlardan ilk sünnet olan, insanlardan ilk bıyıklarını kısaltan ve insanlardan ilk saç ağarmasını gören kimsedir. (Saç ve sakallarının ağardığını görünce) şöyle dedi: “Yâ Rabbi, bu da nedir?” Allah: “O vakardır.” buyurdu. Bunun üzerine İbrahim: “Yâ Rabbi! vakarımı arttır.” dedi. Başkaları şunu da ziyade etmişler: İlk bıyıklarını kısaltan, ilk etek tıraş olan ve ilk sirval giyen İbrahim Peygamber’dir (İbn Kesir 2011:309).
17. İbrahim, kavminin ülkesinden hicret ettiğinde kendisine salih bir evlat bağışlamasını Rabbinden istediğini zikretmektedir. Allah da halim sahibi bir çocukla onu müjdeledi. İşte bu halim çocuk İsmail’dir. Çünkü İbrahim’in ilk çocuğu budur. Bu ilk çocuk doğduğunda, İbrahim Peygamber seksen altı yaşındaydı. İsmail, İbrahim’in ilk ve büyük çocuğu olduğu hususunda bütün dinlerin tabileri ittifak etmişlerdir.

Allah’ın: “Böylece (çocuk) onun yanında koşabilecek çağa erişince. ..” sözüne gelince; yani genç oldu ve babası gibi maslahatlarını temin etmek için yürümeye ve çalışmaya başladı.

İşte o bu duruma gelince, İbrahim’e rüyasında bu evladını kesmekle emrolunduğu gösterildi.

İbni Abbas şöyle nakletmiştir: Peygamberlerin rüyası vahiydir.

İşte Allah bununla dostunu imtihan ediyordu. Kendisi yaşlı iken doğan aziz evladını, hem de yaşı iyice ilerlemiş olduğu halde kesmesini emrediyordu.

Bundan önce de onu ve annesini, hiçbir ses verenin, hiçbir ziraat ve hayvanın bulunmadığı bir vadiye; ıssız bir yere bırakması emredilmişti. O da bu hususta Allah'ın emrine uymuş ve oğlu ile annesini Allah'a güvenerek ve O'na tevekkül ederek orada terk etmişti. Allah da onlar için bir kurtuluş ve çıkış yolu kılmış ve hiç hesaplamadıkları bir yerden onları rızıklandırmıştı.

Bütün bunlardan sonra tek ve büyük oğlu olan ve ondan başka evladı bulunmayan, Allah'ın emri ile tek bırakmış olduğu bu çocuğunu da kesmekle emredilince; hemen Allah'ına icabet etti, emrine imtisal etti ve O'na itaat etmek için elini çabuk tuttu.

Sonra bu konuyu evladına arz etti ki, onun da kalbi hoş olsun ve zorla onu yakalayıp kesmesinden ona daha kolay gelsin. Dedi ki: “Oğulcağızım, gerçekten ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum. Bak artık, sen ne düşünüyorsun.”

Halim sahibi olan çocuk, babası İbrahim el-Halil'e son derece iyi davranarak hemen şöyle dedi: “Babacığım, emrolunduğün şeyi yap! İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.”

İşte bu cevap, son derece doğru ve hem babasına hem de kulların Allah'a itaati ifade eden bir cevaptır. Allah şöyle buyurmaktadır: “Sonunda ikisi de (Allah'ın emrine ve takdirine) teslim olup (babası, İsmail'i kurban etmek için) onu alını üzerine yatırdı.”

Denildi ki: “İkisi de teslim olup...” Yani ikisi de Allah'ın emrine teslim olup, bunu yapmaya azmettiler.

Denildi ki: Burada takdim tehir vardır. Bu ayetin manası şöyledir: “Onu alını üzere yıktı.” yani onu yüzü üzere yere yatırdı.

Denildi ki: Onu, kesme halinde görmemek için ensesinden kesmek istedi. Bu İbni Abbas, Mücahit, Said b. Cübeyr, Katade ve Dahhak'ın görüşüdür.

Denildi ki: Bilakis onu, kesilen kurbanların yatırıldığı gibi yere yatırdı. Bu esnada onun alnının bir tarafı yere yapışmıştı.

Yani İbrahim Peygamber besmele çekip, tekbir getirdi; kelime-i şهادeti söyleyip, yavrusunu ölüme teslim etti.

Süddî ve başkaları dedi ki: “Bıçağı onun boğazının üzerinden götürüp getirdiği halde hiçbir şeyi kesmedi.”

Denilir ki: “Bıçakla İsmail'i boğazının arasına bakırdan bir tabaka konuldu.”

İşte tam bu esnada Allah tarafından ona şu şekilde nida edildi: “Biz ona, Ey İbrahim! diye seslendik. Rüyayı gerçekleştirdin...” Yani seni imtihan etmekten maksadımız hasıl oldu. Senin itaat ettiğin ve Allah'ın emrini yerine getirmek için hemen harekete geçtiğin sabit oldu. Böylece bedeninin ateşe

atılmasına müsamaha gösterdiğin ve malını misafirlere ikram ettiğin gibi; kurban edilmesi için yavrunu da arz etmiş oldun. Bundan dolayı da şöyle buyurdu: “Doğrusu bu, apaçık bir imtihandı.”

Allah’ın: “Ve ona büyük bir kurbanı fidiye olarak verdik” sözüne gelince: Yani Biz de onun oğlunun kesilmesine fidiye olarak, Allah’ın onun için müyesser kıldığı bir karşılık koyduk.

Cumhurun meşhur olan görüşüne göre bu karşılık beyaz, gözü geniş ve güzel boynuzlu bir koçtu. Onu Sebir dağında bir Semure ağacına bağlı olarak gördü.

İbni Abbas dedi ki: “Bu koç, kırk yıl cennette atlamıştı.”

Said b. Cübeyr dedi ki: “Bu koç cennette otliyordu. Ta ki Sebir dağı yarıldı da ondan çıktı. Üzerinde kırmızı bir yün vardı.”

İbni Abbas: “İbrahim Peygamber’in yanına Sebir dağından iri gözlü, boynuzlu ve meleyen bir koç indi. O da onu kesti. Bu, Âdem’in oğlunun kurban ettiği ve kendisinden kabul edilen koçtu.” Bunu İbni Ebi Hatim rivayet etti. Mücahit dedi ki: Koçu Mina’da kesti. Ubeyd b. Umeyr dedi ki: Koçu Makam’da kesti (Yazıcıoğlu 2015:278-280).

18. Moğol İmparatorluğu döneminde Moğollar Anadolu’yu istila etmiş, her tarafı yakıp yıkıyorlar. Hacı Bektaş Veli, Karadonlu Can Baba’yı gönderiyor diyor ki, Erzincan bölgesine git, Moğollara de ki burada İslamiyeti kabul etmedikten sonra buradan geçiş yok size pirim. Tabi onların (Moğolların) yanında keşişleri de var. Erzincan yöresinde Moğol ordusu durduruluyor. Karadonlu Can Baba, şalvar giymiş, siyah elbise, kuşak. O Kavusan’ın, Cengizhan’ın en büyük oğlu Kavusan. Diyor ki, bu derviş ne diyor? bir bak bakalım, diyor kendi keşişine. Karadonlu Can Baba, buradan öte size yol yok, diyor. Bu sihirbazdır, bunu deneyek, eğer ki sözünde doğruysa tamam bizde kanaat getirelim, diyorlar. Napalım? Bir kazanın içerisinde suyu kaynatalım, bunu da içine koyalım. Eğer sağ çıkarsa yanmazsa, tamam onun dinine gerek, demek doğru din onun dinidir diyorlar. Kazanın içine koyuyorlar bunu, kazan kaynıyor, Hacı Bektaş Veli’de (o şimdiki işte Beştepelerin bu tarafına çıktığı yer orada) zemzem suyu denilen yere geliyor. Orada eşeliyor, yanında da yine Sarı var. Pirim ne yapıyorsun? diyor. Ne yapayım, diyor. Karadonlu Can Baba’yı ateşin, sıcak suyun içerisine koymuşlar. Ateş yanıyor, o kaynıyor içinde. Erciyes’ten su yürütüyorum ki kazan içerisine soğuk su yürüsün, diyor ve yedinci sefer deyişinde Erciyes’ten su dolanıp geliyor. Su, şu yerleri dolandım da onun için geç geldim, diyor Pir Hacı Bektaş Veli’ye ve oradan Karadonlu Can Baba, aşırla bakıyorlar ki mübarek terlemiş içinde hiçbir şey yok. Keşiş diyor ki, bu sihirbaz, sihirle su oldu, ateş yakalım, ateşin içerisine koyalım, ateşten de yanmaz çıkarsa o zaman onun gerçek evliya olduğuna, onun dininin hak din olduğuna inanırız, diyor ve ateş yakıyorlar. Karadonlu Can Baba bakıyor ki bunlar inanmayacaklar, madem diyor siz inanmıyorsunuz, sizin keşişiniz de benimle beraber bu ateşe girsin, eğer sizin dininiz doğruysa o yanmaz çıkar. Benim dinim doğruysa ben yanmam çıkarım o ateşten, diyor. Moğol ordusunun hepsi kumandanlar da doğru haydi keşiş sende gir diyorlar. Keşiş diyor ki

iki tane oğulcuğum var, benim başıma gelecekleri biliyorum. Karadonlu Can Baba'ya o iki oğlum sana emanet diyor. Ateşe giriyorlar, öbür taraftan sadece keşişin parmakları Karadonlu Can Baba'nın elinde, kendisi yanmış, alın diyor parmaklarını, elini verdi bana, gönlünü vermedi, gönlünü de verseydi bir şey olmazdı. Bu kerameti görünce Moğol ordusu İslamiyeti kabul ediyor, kelime-i şehadet getiriyor. Bektaşî tarikatına hepsi giriyor ve Alaaddin Keykubat dönemi idi, diyorlar artık biz geri dönemeyiz, geri dönsek, babamızla çarpışmamız lazım, kâfir onlar çünkü. Bize burada bir yurt verin, biz burada mekân kuralım ve Hacı Bektaş Veli'nin kerameti taa... Alaaddin Keykubat'a kadar gidiyor (K 2).¹⁵⁷

8.5.Lut Peygamber

1. Rivayet edilmiştir ki, İsmail anası ile Mekke'de beş yaşında bulunduğu zamandı, İbrahim, karısı Sare'den, her zaman, bir oğulcuk beklerdi. Hacer'i kıskanmalar, tasalar Sare Hatun'un gönlünden çıkınca Allah inayet etti, İbrahim'e diletiğini verdi. Cebrail ve Mikail emretti: "Varın, Lut Peygamber kavmini helak eyleyin!" dedi. "Ve İbrahim'e de müjdelere verin, Sare'den ona bir oğul verdim!" diye buyurdu. "Adını İshak koysun. İshak'tan da bir oğul dünyaya gelecektir. Onunda adı Yakup olsun!"

Bu müjdeyi verdikten sonra Lut Peygamber kavminin bulunduğu Mütefikat denilen şehirlere gittiler. Bu beş şehrin adı şöyleydi: 1- Sema, 2- Sedam, 3- Ganure, 4- Duma, 5- Didam

Bu beş şehir o kadar güzelleştirilmiş şehirlerdir ki her birindeki halk yüz binden aşkındı. Bu şehirler Şam ile Hicaz arasındaydı. Mekke'den Şam'a giden bir kimsenin yolu Sedam'a uğrardı.

Lut Peygamber, o kavmin arasında yaşıyordu. Onlardan bir kız aldı. Orada kaldı. O kadından oğulları dünyaya geldi. Ama karısı kâfirdi. İmana gelmemişti. Lut Peygamber, nice yıl o kavmin arasında yaşadı. Onları puta tapmaktan alıkoydu ve Allah Hazretlerine davet etti. Lut Peygamber, o kavmi doğru yola davet ettikçe onların küfrü daha da artardı. Lut Peygamber'in sözü onlara hiçbir zaman tesirli olmadı. En sonunda kâfirler putlara tapmakla da kalmadılar. Türlü türlü fesatlar çıkardılar. Kadınla evlenmeyi bıraktılar, genç erkeklerle evlendiler. Bu fesadı ilk meydana çıkaran onlardı. Onlardan önce bu fesat yoktu. Böyle tabii olmayan sevgiyi kimse bilmezdi.

Gerçekten o kavim, fesadı öyle artırdılar ki açığa da vurdular. Yol basar, haramilik ederler, yol üstünde oturup geleni, geçeni soyarlar, incitirlerdi. Eğlenceye alırlardı. Meclislerde, toplantı yerlerinde birbirinden utanmazlardı. Açılmayacak yerlerini açarlar, birbirlerinin yanında ne kadar fesat çıkarmak dileğinde iseler, o fesadı işlerlerdi. Ne edep, ne utanma diye bir şeyleri kalmamıştı.

¹⁵⁷ Bektaşîlere ait bu kıssada İbrahim Peygamber'in ateşte yanmaması olayına atfedildiği, benzerliklerin var olduğu görülmektedir.

Lut kavmi, fesatlarının sınırını aşınca, Allah da onlara Lut Peygamber’i yolladı. Onlar, Lut Peygamber’e inanmadılar. Sözlerini alaya aldılar. Lut Peygamber: “Gelin, bu fesat işten vazgeçin!” dedi. “Allah’ı bilin. Müslüman olun. Yoksa Allah’tan size azap gelir!” Lut kavmi: “Eğer gerçeksen, o dediğin azabı getir, görelim!” dediler. Ve Lut Peygamber onları dine çağırdıkça: “Size Allah’ın hışmı gelir!” dedikçe, o kavim bundan başka cevap vermeyip: “Getir, Allah’ın o hışmını, azabını, görelim.” dediler. Lut kavmin akrabalarındandı. İbrahim ile Babil şehrinden birlikte ayrılmışlar. Lut Peygamber bu beş şehre gelince kalmıştı. İbrahim, Filistin şehirlerine uğrayarak Mısır’a gitmişti. Lut Peygamber ile oradaki kavim arasında hımsılık ilgileri vardı. O kavim Lut Peygamber’in: “Allah’tan korkmazmısınız ki, bu kadar fesat çıkarıyorsunuz? Gelin, Allah’tan korkun. Bu fesat, kötü işlerinizi bırakın. Müslüman olun!” sözlerini dinlemediler. Allah onlara soy bakımından Lut Peygamber’in onların kardeşi olduğunu bildirdi. Ona dinde kardeş olduğunu bildirmedi. Lut Peygamber kavmi onu yalanladılar ve şöyle dediler: “Ey Lut Peygamber! sözlerinden vazgeçmezsen, aramızdan sürgüne salınanlardan olursun, içimizden çıkarırız.”

Lut Peygamber’in o kâfir hanımından dört kızı olmuştu, onlar müslümandı. Dinleri Lut Peygamber dinindendi. Kendisinin malı ve davarı vardı. İbrahim Peygamber gibi o da konuk severdi. Lut Peygamber kavmi arasında ise ne zaman yoksul konuklar gelse, onlar, bu zavallılara ne fesat işlemek gerekse o fesadı işlerlerdi. Lut Peygamber onlara öğüt verdikçe: Aramızdan çık. Yoksa her gelen konuğunu rahat bırakmayız, derlerdi. Lut Peygamber onların elinden bıktı, usandı. Aciz kaldı. Yalnızca İbrahim de ona: “Sabret, dayan. Gün olur, insafa gelirler!” derdi. Lut Peygamber, en sonunda dayanamadı, sabrı sona erdi. “Yâ Rabbi, beni bu zâlimlerin elinden kurtar! Bana yardım et!” diye dua etti. Allah da Lut Peygamber’in duasını kabul etti. Cebrail ve Mikail’i yolladı.

Kimileri: İsrail’i de birlikte gönderdi! dedi. Üçü de parlak yüzlü, genç erkekler kılığına girdiler. Öyleki onları görenler güzelliklerinden akıllarını oynatırlardı. Önce İbrahim’in memleketine uğramayı dilediler. O sırada İbrahim konuk bekleyip yemek yedireyim diye yol üstüne adamlar göndermişti. Zaten onun âdetiydi. Konuğu olmadan yemek yemezdi. Konuk aramaya gidenler o üç genci buldular. İbrahim’in katına getirdiler. O da genç konukların güzel yüzlerine baktı, şaşırıldı. “Bizim bugünkü konuklarımız Meleklerle benziyor!” dedi. Üç Melek de kendisine selam verdi.

Kimileri: İbrahim buzağıyı çömlekte pişirdi, yahni yaptı! derler. Sonra bu yemeği üç konuğunun önüne koydu. Onlar yemeğe el sürmediler. Çünkü melektiler. Yemeği neyleyeceklerdi; İbrahim: “Yemeğe el uzatın!” dedi. Onlar çömleğe el sunmadılar. İbrahim, el uzattı, kendisi bir lokma aldı. Ağzına koydu, yine onlara: “Buyurun, el sunun!” dedi. Melekler, yine yemediler. İbrahim: “Niçin yemiyorsunuz?” diye sordu. Cebrail: “Bizim âdetimize, geleneğimize göre yemeğin bedelini vermeyince yemeyiz!” dedi. İbrahim: “Karşılığı, bu yemeğe el sunarken “Bismillah” demenizdir. Doyduktan sonra da

“Elhamdülillah” deyiniz!” dedi. “İşte bu yemeğin bedeli budur. Çünkü Allah’ın verdiği nimete şükreylemek vaciptir!”

İbrahim böyle söyleyince, Cebrail İsrail ‘e: Allahöyle kolay kolay (dostum, halilim) dememiş! dedi. İbrahim , üç (melek) konuk da yesinler diye yemeğe el uzattı. Yemeğe başladı. Onlara da: Buyurun! dedi. Üç konuk da el sunar ve yer gibi yaptı. Ama ellerini yemeğe değdirmezlerdi. Bu hali görünce İbrahim onlardan korktu, aklı karıştı.

Çünkü o zamanlar bir kimse, bir kimseyi öldürmek istese, onun yiyeceğinden yemezdi. İbrahim’in benzi sarardı, soldu. Sare Hatun onun değişen benzine baktı. Onlardan korktuğunu anladı. Gerçekten İbrahim de: “Bunların bana kötü bir niyeti var galiba! Onun için yemek yemiyorlar!” diye düşünüyordu. Sare Hatun gülümsedi, gönlünden: “İbrahim’in bunca kulu, kölesi, kollukçuları var, onlardan korkmuyorda bu üç kişiden mi korkacak? Bunun ne manası var?” dedi.

Üç Melek, İbrahim’in benzinden korktuğunu anladılar. O korkuyu onun gönlünden çıkarmayı dilediler. Kendilerini bildirdiler ve: “Biz, Lut kavmine gönderildik.” dediler. Sonra: “Yâ İbrahim, sana geldiğimizin sebebi şudur; Allah sana bir oğul verdi. Sana onu müjdeleriz. O çocuk doğunca adını İshak koy. İshak’ın da oğlu olacaktır. Onun da adı Yakup olsun. Yakup’un nesli üresin. Çok olsun!” dediler. İbrahim’e bu söz çok acaip geldi. Çünkü Sare Hatun o zamanlar yetmiş yaşındaydı. Kendisi de seksen yaşında bulunuyordu. Sare: “Eyvah!” dedi, “ben bu yaşta çocuk mu doğuracağım. Kocadım, kocam da ihtiyarladı. Bu ne acaip iştir?” dedi. Sare Hatun, İbrahim’in yüzüne baktı. Cebrail de:” Sana müjdeyi Hak diye veriyoruz. Sakın, umutsuzluğa kapılından olma.” dedi. İbrahim ile Sare bu sözden sevindiler. Fakat Lut Peygamber kavminin helaki haberine de üzüldüler. İkisi de kaygıya düştü. Lut Peygamber’i düşünerek gönülleri hüznüldü. Üç Melek: “Onu ve ailesini mutlaka kurtarıyoruz.” dediler ve: “Ama karısı kâfirdir, onu kurtaramayız. Ama iman getirenleri de o azaptan kurtarıyoruz!” dediler. Az sonra Melekler kendi suretlerine gelerek oradan ayrıldılar. Lut Peygamber’in bulunduğu şehre geldiler. Yine güzel erkek kılığına girmişlerdi. Orada Lut Peygamber’in bir kızına rastladılar. “Lut Peygamber’in evi nerededir?” diye sordular. Kız: “Ne için soruyorsunuz?” diye sordu. Melekler: “Biraz konuğuz. Lut Peygamber’in evine gideceğiz!” dediler. Kız: “Benim ardımdan geliniz!” dedi. Kız ilerledi, meleklerde ardından yürüdüler. Şehir halkı onları görünce bakiştılar. Lut Peygamber’in kızına: “Bu gençler ne kişilerdir? Kimdirler? Nereye gidiyorlar?” diye sordular. Kız: “Lut Peygamber’in konuklarıdır! Bizim evimize gidiyorlar!” dedi. Şehir halkı bu haberi işitince, sevindiler ve birbirlerine: “Müjdeler olsun, ne güzel gençlerdir. Bu gece bunları alalım, şenlik edelim!” dediler. Yiğit kılığındaki, üç melek Cebrail, Mikail ve İsrail için kötü düşüncelere daldılar. Lut Peygamber’in kızı onlardan önce yürüdü. Babasının yanına gitti: “Bize üç konuk geliyor! Öyle konuklar ki yeryüzünde onlardan daha güzel, onlardan sevgili kimse görülmuş değildir!” dedi. Kız bu sözünü henüz bitirmişti ki üç genç içeri girip Lut Peygamber’e selam verdiler. Lut Peygamber onların yüzüne baktı.

Onlara doğru yürüdü. Kendilerine saygı, ikram gösterdi. Ama çok hüznüldü. Kaygıya düştü. Kendi kendine konuşarak: “Bu çocuklar çok güzel gençlerdir. Ancak çok zor bir duruma düşmüş oldum. Bu kavim elbette bu gençleri elimizden alıp inciteceklerdir!” dedi. Hemen üç genci de evinin içine gizledi. Lut Peygamber’in karısı dinsizdi. Kâfirdi. Evden çıktı. Kavminin kâfirlerine: “Lut Peygamber gençleri aldı, evin içine gizledi!” dedi. Bu haberi duyan kâfirler, toplanıp Lut Peygamber’in kapısına geldiler. O çocukları dışarı çıkar yâ Lut! dediler. Eğer “Olmaz!” dersin seninle savaş yaparız. Çünkü biz sana: Evine konuk getirme! demedik mi? “Biz onlara sataşırız?” diye söylemedik mi? Mademki, getirdin, elbette evden çıkarıp elimize vermen gerektir. Biz onlara gönlümüze göre hareket ederiz!” dediler. Lut Peygamber bu sözlerle acz içinde kaldı, çaresizleşti. Onlara yalvardı, yakardı: “Gelin kerem eyleyin! Konuklarımı incitmeyin!” dedi. O kavim, bu sözleri dinlemediler. İçeriye, avluya girdiler. Lut Peygamber onlara: “İşte kızlarım! almak istiyorsanız alın!” dedi. Ve ilave etti: “Dört kızım var ki her biri erkek görmemiştir. Kız oğlan kızdırlar. Dördünü de nikahlayıp alınız. Vereyim. Nasıl dilerseniz eğlenin. Allah’tan korkun. Benim konuklarım için beni rezil etmeyin. Konuklarıma dokunmayın!” O kavim:” Şunlar gibi güzel erkek gençler varken senin kızların bizim ne işimize yarar. Bize o gençler gerektir. Kızları ne edelim?” dediler. Ve kavmi, Lut’a: “Bizim istediğimizi vermen gerektir!” diyerek ona hücum ettiler. Lut Peygamber’den hiç çekinmediler. Avlunun içine girdiler. Lut Peygamber çaresiz kaldı ve onlara şöyle dedi: “Size yetecek gücüm olsaydı (arkam veya yardımcım olsaydı), siz bana böyle mi edebilirdiniz.” Lut Peygamber bu sözü söyleyerek ağladı. Üç gencin üçü de bir arada dururlardı. Cebrail kapıdan yana oturmuştu. İlerisinde oturan da İsrail’di. Daha ileride duran Mikail’di. Lut Peygamber kavminden üç kişi içeri girdiler. Cebrail’i tutmak için el uzattılar. Onların eli ona dokunmazdan önce Cebrail onların yüzlerine üfürdü. Üçünün de gözleri kör oldu. Bir şey göremediler. Gözlerini tuta tuta dışarı çıktılar. Onları gören halk topluca dışarı kaçtı. Feryat ederek: “Ey halk, gördünüz mü, Lut Peygamber, bunca zamandır aramızda sihirbazlık yapardı. Kendisinin büyücülüğü ile yetinmedi, şimdi de üç büyücü genç erkek getirdi. Bizim ulu kişilerinin gözlerini kör ettirdi. Gelin Lut Peygamber’in evini, barkını yıkalım. Kendisini öldürelim!” dediler. Bu sözleri işitince Lut Peygamber korktu: “Bu gençler meğer cadı imiş!” dedi. Cebrail onun bu korkusunu görünce, aklı karışmasın diyerek kendisini tanıttı. Ey Lut, korkma!” dedi. “Kederlenme. Biz senin Rabbinin habercileriyiz. Seni bu kavmin şerrinden, kötülüklerinden kurtarmaya geldik. Onların eli hiçbir zaman sana zulmetmeye eremeyecektir. Korkma!” Ve üç melek Lut Peygamber’e öğütlerde bulundular. Ve melekler son öğütü verdiler: Seher vakti olunca bu beş şehrin sınırından çıkın! Lut Peygamber Cebrail’e: “Buraya ne iş için geldiniz?” diye sordu. O da: “Senin kavmini helak etmeye, yok etmeğe geldik!” dedi. Lut Peygamber: “Ya neden vakit geçiriyorsunuz. Bu kâfirleri hemen helak ediniz!” dedi. Cebrail şöyle dedi: “Bunların vadeleri sabah vaktidir.” “Sabah yakın değil mi?” Lut Peygamber’de hazırlandı. Kendisine iman edenleri yanına çağırttı. Durumu onlara bildirdi. Gece yarısı olunca hep birlikte Sedam şehrinde çıktılar. Cebrail onların arasından ayrıldı. Mikail ve İsrail de ayrıldılar. Allah’ın azabı gelmekteydi. Ve

Cebrail kanadını yere daldırdı. Beş şehrin hepsi birden yerden koptu. Göklere çıktı. Beş şehrin başı aşağı geldi, altı üstüne döndü. Her şehirde yüz bin kadar savaş eri vardı. Kadın ve çocuktan başka, hepsi de cehennem dibine gittiler. Gün açılıp parlayınca Lut Peygamber ve adamları, bütün ehli, Filistin diyarına yöneldi. İbrahim'e doğru yol aldı. Lut Peygamber'in kâfir karısı zaman zaman arkasına bakıyor ve kavminin halinin nice olduğunu öğrenmek istiyordu. Gökten bir taş indi. Onu da öldürdü. Lut Peygamber, taşın indiğini ve karısının helak olduğunu görünce yola düştü. İbrahim'e erişinceye kadar gitti. Bir günlük yolu alıp ona vardı ve yetişti. İbrahim'e selamet görünce çok sevindi, bağrına bastı. Ne kadar malı varsa yarısını Lut Peygamber'e verdi. Lut Peygamber ile gelen müminlerin sayısı on dört kişiydi. Ve Lut Peygamber ölünceye kadar İbrahim ile birlikte oturup kaldı (Taberi:201-2009).

2. Lut aleyhisselamın peygamber olduğuna inanmayanlar onu öldürmek istediler. Lut Peygamberin kavmi çok azgındı, livata (erkeklerle evlenmesi) ile meşgulüydü. Kadınlara ilişemediler. Kadınlara haşır neşir olmadılar. Lut Peygamber, Allah'a dua ederek, bunlara ilk olarak semadan yağmur yağdırmadı, ekinleri kurudu, su kaynakları kurudu, kaynak suları kan haline geldi, içemediler. Lut Peygamber'in hanımı da inanmayanlardandı. Lut Peygamber'in evine iki tane melek geldi. Bu misafirlere kavminden ilişmek isteyenler oldu. Lut Peygamber kavmine onların misafir olduğunu söyledi, onların yerine kızlarını vermek istedi, ancak onlar bu teklifi kabul etmediler. Bunun üzerine Lut Peygamber, kavmini Allah'a şikâyet etti. Lut aleyhisselamın bedduası ile o kavim yerle bir oldu. Şimdiki Lut Gölü'nün olduğu yere battı. Göl zaten denizden dört yüz yirmi metre aşağıdadır. Gölün içerisinde balık yetişmiyor, hatta insanlar o sudan da yararlanamıyor (K 1).

8.6.Yusuf Peygamber

1. Yakup'un tamam on iki oğul oldu. Bu on iki oğul arasında Yusuf Peygamber çok güzeldi. Yakup, Yusuf'u çok sevmekteydi. Çünkü onun anası ölmüş, küçük kardeşi Bünyamin de memede kalmıştı. Ona halası bakmaktaydı. Yakup'un İshak'dan bir kız kardeşi vardı ki, bütün kardeşlerin o en büyüğü idi. Hem de İshak öldüğü zaman o, bu kızını vâsi kılmıştı. Bu kız, Yakup Kenan iline gelince, Yakup'u ve onun çocuklarını gördü. Yusuf'un güzelliğine şaşı, kaldı. Onun yüzünün güzelliğine sevgi duydu, âşık oldu. Ve o kadar sevdi ki Yakup'a: "Ey kardeşim Yakup!" dedi. "Senin bunca çocukların var. Hatunun da yalnız değil. Oğullarından birini bana ver, ona ben bakayım. O benimle olsun."

Yakup da: "Hangisini beğenirsen onu al." dedi. O hatunda Yusuf Peygamber'i aldı. Evine götürdü. Orada onu yedirdi, içirdi, onun terbiyesi ile uğraştı. Yusuf Peygamber'i babası Yakup'un göreceği geldikçe kız kardeşinin evine gider, Yusuf'u görürdü.

Yusuf Peygamber iki yaşına basınca babası, Hz. Yakup'un ona karşı sevgisi ve hasreti arttı. Yusuf'un kız kardeşinin evinde kalmasına ve arada sırada gidip onu görmesine gönlü razı olmadı. Kız kardeşine: "Ey kızkardeşim!" dedi. "Yusuf'un ayrılığına dayanamıyorum.

Kerem kıl, Yusuf'u yine bana geri gönder." dedi. Kız kardeşi onu geri göndermeye razı olmadı. Ona: "Yusuf'u bana önceden verdin. Ben de onsuz olamam. O şimdi benim oğlumdur. Onu ben de seviyorum. Sana geri vermem." dedi. Yakup da: "Elbette onu bana vermeyince, olmaz. Ben onsuz olamam." dedi. Kadın, Yakup'un, Yusuf'u mutlaka almak istediğini görünce: "Mademki onu mutlaka almak istiyorsun, o, bir hafta benimle olsun, yanımda kalsın. Onun yüzüne doyunca bakayım, sonra sen alırsın." dedi. Yakup da buna razı oldu. Yusuf o hafta halasının yanında kaldı. Bir hafta da tamam olunca kadın kardeşi Yakup'un Yusuf'u gelip alacağını gördü. Bir hile düşündü, bir oyun kurdu. Bu hile şuydu: İbrahim Peygamber dininden İsa peygamber zamanına gelinceye kadar şeriatın hükmü şöyle idi ki bir kişi başka bir kişinin davarını çalsa, uğurlasa (davarın sahibi o davarını hırsızın elinde bulsa o hırsız davarın sahibinin kölesi, kulu olur) diye hüküm giyerdi. Bu hükümden ancak ya davar sahibinin ölmesi veya kendisini azad etmesi ile kurtulurdu.

İshak'ın vaktiyle bir kuşağı vardı. Bu kuşak ona babası İbrahim'den kalmıştı. İshak: "Bu kuşak atamın mübarek bir hatırasıdır." diyerek onu saklar, dururdu. Onu gayette aziz ve mübarek sayardı. Hatta İshak'ın oğulları şöyle derlerdi: "Dedemiz İbrahim'in kurban eylemek istediği oğul, babamız İshak'tı. İbrahim onu kurban etmek istediği zaman elini ve ayağını o kuşakla bağlamıştı." Bundan ötürü de İshakoğulları o kuşağı çok sayarlar, onu çok saygılı ve mübarek tutarlardı. İshak öldüğü zaman en büyük kızı, işte bu hatundu. Ve bu kadın o kuşağı sandığında saklamıştı. Onu sandıktan çıkardı. Yusuf Peygamber'in gömleğinin içinden onun beline kuşattı. Yakup, Yusuf Peygamber'i almaya geldiği gün kadın ona çok mahzun bir yüzle çıktı. Kendisini Yakup'a çok üzüntü içinde gösterdi. Yakup da onu: "Ey kardeş, niçin böyle çok üzüntülüsün?" dedi. Kız kardeşi de: "Nasıl üzüntülü olmayayım?" dedi. Dedem İbrahim Peygamberin o aziz ve mübarek kuşağını sandığımdan almışlar. Bugün aradım bulamadım. Ona üzülyorum." dedi. Yakup da mahzun oldu, üzüldü. Abla Hatun: "Evin içinde kuldun, uşaktan, oğlandan, kim varsa hepsini aradılar. Aranmayan yalnız Yusuf kaldı." Yakup: "Yusuf'u da arayın." dedi. Kadın: "Yusuf küçüktür, ne bilsin." dedi. O zaman Yakup: "Mutlaka aramak gerek." diye ısrar etti. En sonra adamları gelip Yusuf'u da aradılar. Kaybolan kuşağı Yusuf Peygamber'in belinde sarılı buldular. Hal böyle olunca Yakup utandı. Kız kardeşi de ona: "Dedemizin şeriatine uyar mısın?" diye sordu. O da: "Elimden ne gelir?" dedi. Kadın da: "Öyleyse şimdi Yusuf benim kulum, kölemdir. Sana vermem. Ancak iki yıldan sonra azad ederim. Ondan sonra da sen alırsın." dedi. Yakup, buna, gönüllü, gönülsüz razı oldu. Bu hükme baş eğdi. Yusuf'u kız kardeşinin evinde bıraktı, geri döndü, gitti. İki yıl tamamlanmaya kadar sabır gösterdi. Tesadüf de iki yıl tamam olunca kız kardeşi de ölmüştü. Yusuf Peygamber de kulluktan kurtulmuştu. Yakup da Yusuf'u alıp, onu evine götürdü.

Yakup, Yusuf'u çok severdi. Onu bütün oğullarından aziz tutardı. Yanından da hiç ayırmazdı. Fakat onun, Yusuf'u böyle çok sevdiğini gören kardeşleri Yusuf'u kıskandılar. Ona haset ettiler. Bir akşam, Yusuf, bir rüya görmüştü. Bu rüyada Ay ve Güneş'in gökten yere indiğini gördü. İkisi de Yusuf'un önünde baş koydular, secde ettiler. Yusuf sabaha

kadar durdu. Sabah olunca bu rüyayı babasına anlattı. Şöyle dedi: “Ey baba, on bir yıldızla ayın ve güneşin bana secde ettiğini gördüm.” Yakup rüya yorumunu iyi bilirdi. Yusuf’a: “Ey oğul, dedi. Bu rüyanın yorumu şudur ki; Allah seni aziz kılacaktır. Sana devlet ve yücelik verecektir. Kardeşlerin de sana muhtaç olacak, el açacaklardır, dedi. Bundan sonra da oğluna şu tenbihte bulundu: Ey oğlum bu rüyayı sakın kardeşlerine söyleme. Sonra sana hilede bulunurlar. Şeytan sizin büyük düşmanınızdır.” dedi. Sonra da şu tenbihte bulundu: “Sakın bu sözü kimseye söyleyim, deme.” Ve sonra şöyle dedi: “Allah seni kardeşlerinin üzerine seçkin kılacak, senin halin onların halinden yek, daha iyi olacak. Hem de sana rüya tabiri ilmini öğretecek ve senin üzerine nimetini tamamlayacak. Nitekim senin ataların ve dedelerinin üzerine de nimeti tamam etmiştir.” Yusuf gerçi bu rüyayı gördüğünü başka bir kişiye söylemedi, ama o vakitte birlikte olduğu kimselerden bu haber çıktı, yayıldı. Kardeşleri bunu işittiler, Yusuf Peygamber’in bu rüyasını ve babasının yorumladığını öğrenip bildiler. Son derece perişan oldular, bir araya geldiler. Danıştılar, görüştüler ve Yusuf ‘u ortadan kaldırmak, helak etmek için söz birliği ettiler. Ve şöyle dediler: Yusuf ile kardeşi babamızın yanında bizden daha sevgilidir. Biz on kişi oğluyuz. Hiçbirimize o kadar itibar ve himmette bulunmuyor ki yalnız Yusuf’a gösteriyor. Bu bizim babamız çok azgınlık içindedir. On kardeş bir araya oturdular. Şöyle bir tedbir aldılar: “Yusuf”u öldürün. Ya da bir irak yere bırakın. Öyle ki onu orada yırtıcı hayvanlar yesin. Babanız yalnız size kalsın. Bu (söylediğimiz) şeyi yapalım. Sonra Allah’a tevbe kılalım. İstiğfar edelim, iyi ameller üzere olalım.” dediler. “Daha sonra da böylece babamızın buyruğuna itaatli olalım ki, Allah günahımızı bağışlasın, babamız da bizden hoşnut olsun.” dediler. Bunların tedbir almakta en büyük kardeşleri Yahuda idi. Hepsisi de onun sözünü tutarlardı. O şöyle dedi: “Yusuf”u öldürmeyin. Çünkü adam öldürmek ulu iştir. Büyük hatadır. Ama onu götürün, yola yakın bir kuyuya bırakın. Bir yolcu kervanı onu kaybolmuş mal olarak alsın. Eğer yapacaksanız böyle yapın. Evet, en büyük kardeş bu düşüncede idi ki, Yusuf kuyuya atılırsa kuyu içinde ölür giderdi, böylece onun ölümünü kimse bilmezdi. Veya yolculardan birisi onu bulur, alır, gider, bir memlekette satar, yine bundan da kimsenin haberi olmazdı.” Böylece de Yusuf’tan hepsi kurtulurlar, kanından da bir günaha girmemiş olurlardı.

Böylece Yusuf Peygamber’in kardeşleri şu şeyde söz birliği ettiler ki yarın iki gün babalarında izin istesinler ve Yusuf Peygamber’i koyun gütmeye birlikte alıp gitsinler. Koyun güttükleri yerden üç fersah ileride bir kuyu vardı. Zaman zaman onlar o kuyunun çevresine giderler, orada oyun oynarlardı. Kimi kere av avlardı. Gece olunca yine eve dönerlerdi. Yakup, Yusuf ‘u onlarla birlikte hiç göndermezdi. Onu çok sevdiğinden ötürü bir saat bile yanından ayırmazdı. Kardeşlerinin sözlerine de inanmazdı. Yusuf’a bir ziyan erişir ya da yolunu şaşırıp kaybolur veya kardeşleri ona bir oyun, bir hile yapar bir tuzak kurar diye korkardı ve onlarla birlikte yollamayı hiç istemezdi.

Kardeşleri şu düşünce etrafında dayanışlık ettiler. Bir gün babalarından Yusuf’u isteyecekler ve onu yanlarına alıp gidecekleri yere götüreceklerdi. Yusuf’u orada o kuyuya bırakacaklardı. Kardeşler ağabeyleri Yahuda’ya: “Bu sözü babamıza sen söyle, ondan izin

iste. Babamız seni ve senin sözünü bizden daha çok tutar.” dediler. Yahuda da: “Şimdi gelin benimle ant için. Yusuf’u öldürmeyeceğinize beni inandırın. Yalnız kuyuya bırakacağınıza söz birliği edin.” dedi. On kardeş de ant içtiler. Yusuf’u kuyuya bırakmaktan başka bir iş işlemeyeceklerine Yahuda’yı inandırdılar. Sonra bu söz birliği içinde babalarının yanına geldiler ve: “Ey baba!” dediler. “Bugün kardeşimiz Yusuf’a izin ver, o da bizimle birlikte kıra geziye gelsin, oynasın.” dediler. Yakup bunlara cevap vermedi. Sonra on kardeşin hepsi Yusuf’un yanına geldiler: “Ey Yusuf!” dediler. “Biz bugün geziye çıkıyoruz. Sende gel. Koyunlara, kuzulara bak, gönlünü eğlendir. Hem de oyunlar oynayalım. Senin de gönlün ve gözün açılsın.” Yusuf da: “Benim de gönlüm ister, ama babam bırakmaz?” dedi. Onlar: “Babamıza çok yalvarınız. Belki seni bırakır, bir kez sen de yalvar.” dediler. Yusuf Peygamber babasının yanına geldi. Ne kadar yalvarıp yakardı ise, de Yakup razı olmadı. Yine bütün kardeşler gelip şöyle yalvardılar: “Ey baba, sana ne oldu ki Yusuf’u bize emanet edemiyorsun. Biz ona hayır öğütleriz.” dediler. Ve sözlerini şöyle sürdürdüler: “Onu bizimle birlikte yolla, Onu gözetelim. Oyun oynayalım ve onu saklayalım.” dediler. Yakup da: “Sizin onu alıp gitmeniz beni hüzne boğar. Hem de ben siz oynamağa başlar veya başka bir işle uğraşırsınız, Yusuf’u unutursunuz. Onu kurt yer diye bunu istemem.” dedi. Çocuklar da: “Biz güçlü bir topluluğuz. Yusuf’u kurda yedirirsek gerçekten biz o vakit ziyan edenlerden oluruz!” dediler.

Bu sözler üzerine Yakup bir günlük izne razı oldu ve ertesi gün onlarla birlikte Yusuf’un gitmesine destur verdi. Sabah olduğu zaman Yakup, Yusuf’a: Gel, şimdi seni bir kez öpeyim, güzel, gökçek kokunu koklayayım. Belki seni bir kere daha göremem. Çünkü bu dünya ayrılık evidir, dedi. Yusuf Peygamber de onun yanına geldi. Babası oğlunu öptü, kucakladı. Sonra kardeşlerine emanet etti: Onu size ısmarlıyorum, iyi sahip olun, dedi. Onlar da: Peki, öyle olsun, dediler. Allah bu yolda şöyle buyurur: En son kardeşleri Yusuf’u alıp götürünce, onu kuyunun dibine bırakmayı kararlaştırdılar.

Evet, on kardeş Yusuf’la birlikte evlerinden çıkıp gittiler, koyunları bir fersahlık bir yerdeydi. Orada daha ileri dokuz fersahlık yol yürüdüler. (Beytül Mukaddes’e yani Kudüs-i Şerife ve Mescid-i Aksa’ya) giden yol üstünde bir kuyu vardı. Hâlâ da bu kuyu bugün durur. Yusuf’u o kuyunun içine saldılar. Yusuf o gün tam on yedi yaşındaydı. Bu kuyu yol üstündeydi. Yusuf Peygamber’i kuyuya salmadan önce onun gömleğini çıkardılar. O da kardeşlerinin kendisini kuyuya atacıklarını anladı. Onlara: Ey kardeşlerim, dedi. Beni tek başıma bu kuyuya bırakıyorsunuz, ama ben orada çıplak ne edeyim? Gövdemi ne ile örteyim? dedi. Kardeşleri de: Ne olacak sanki çıplak olursan? Rüyada gördüğün o ay ve yıldızlar ve güneş sana secde ettilerdi, onlar gelirler, sana giyecek getirirler, sen hiç korkma, dediler. Sonra Yusuf’un beline bir ip bağladılar, kuyuya sarkıttılar. Bu kuyunun suyu çok boldu. Fakat suyun ortasında bir kaya parçası vardı ki sudan bir parça yukarıdaydı. Yusuf, taşın üstüne oturdu. Belinden ipi çıkardı. Allah, Yusuf’un gönlüne bir ilham vererek ona: Ey Yusuf, korkma, dedi, bu mihnetten yakın zamanda kurtulacaksın. Kardeşlerinin sana ettiklerini, sonra sen onlara haber verirsin. Onlar bilemezler.

Böylece Yusuf Peygamber'in gömleğini alıp, onu kuyunun içine bırakıp oradan ayrıldılar. Koyunlarının yanına geldiler. Bir koyun boğazladılar. Aldıkları gömleği onun kanına buladılar. Gece olunca o gömleği ağlaya ağlaya Yakup'un katına getirdiler ve onun önüne bıraktılar. Ve şöyle dediler: Ey bizim babamız! Senin katında günahkâr olduk. Yusuf'u giysilerimizin yanında bıraktık. Oynamaya gittik. Çok uzağa gitmişiz. Biz gelinceye kadar Yusuf'u kurt yemiş. Biz ne kadar doğruyu söylesek, sen inanmazsın. İşte gömleğini getirdik, gör.

Sonra da Yakup'a: Yusuf'un gömleğini yalan kanla, Yakup'a gösterdiler. Ve babalarına: İnsan kanı, işte gömleği gör, diyerek önüne bıraktılar. Yakup da o kanlı gömleğe baktı. Kanları gördü. Gömlek kanlıydı. Ama hiç yırtılmamıştı. Her zaman gibi bütün sağlam duruyordu. Gömlek böyle olunca, Yakup'un gönlüne kuşku düştü. Yusuf oğluna kardeşlerinden bir hile yapıldığını anladı. Onlara: O kurdun şefkat ve acıması benim Yusuf'uma sizden artkımış ki, onu yememiş, gömleğini bile parçalamamış. Bu söylediğiniz şey yalandır, sizin düzmenizdir. Yusuf'uma ne ettinizse ettiniz, hele varın, gidin. Elimden ne gelir? Ben sabredeyim. Allah'a sığınayım. Allah'tan ne gelirse hoştur, güzeldir. Sabretmekten daha güzel şey yoktur, dedi. Ve: Sabır gökçektir, güzel şeydir. Allah sabredici kullarını esirgeyicidir, diyerek bir tenha eve girdi, ağladı, gözyaşları döktü. Zaten sabrû cemil ona derler ki onda bağırarak, çağırarak, feryat yoktur. Ne elden, ne de dilden kötü şey, fena söz gelmez.

Yakup da hazin hazin ağladı. Gönlünü Allah'a bağladı. Oturdu, Yusuf'un o Yahuda adındaki kardeşi ise Yusuf Peygamber'i bir parça sevmekteydi. Öteki kardeşlerine benzemiyordu. Sabah sökünce Yusuf'u görmeye geldi. Ona yemek getirdi. Yukarıdan seslenip: Ey Yusuf, halin nedir? dedi. Kardeşi Yusuf da: Sessiz sessiz oturuyorum! diye cevap verdi. Yahuda da: Korkma, orada otur. Şu yiyeceği de al. Ben yine kardeşlerinden dilek edeyim, gelsinler, seni kuyudan çıkarsınlar! dedi ve elindeki yiyeceği bir iple aşağı sarkıttı. Yusuf Peygamber onu aldı. Yahuda da ayrılmış gitti. Yusuf, o taşın üstüne oturdu. Öylece kaldı. Kardeşlerinin geleceğini umut ederdi. Kuyudan onu çıkarmalarını beklerdi. Ama kimse gelmedi. Kuyuya atıldığı gündenberi üç gün geçmişti. O da kuyunun dibinde üç gün daha bekledi. Dördüncü gün olunca Arap kavminden bir kervan Mısır'a alışverişe gitmekteydi. Gece olunca kervan kuyunun yanına gelip kondular. Aralarından Zaar oğlu Malik adında bir kişi vardı. Sabah olunca onu su getirmek için kuyuya gönderdiler. Bir de azat edilmiş Hintli köle vardı. O da Malik'le birlikte kuyu başına gitti. Adına Büsrâ derlerdi. Malik'in yükünü taşırdı. İkisi de kuyu başına geldiler. Malik dolu kovayı çekmek istedi. Fakat çekemedi. Çünkü kova aşağı inince Yusuf kovaya kuvvetlice sarılmıştı. Malik Büsrâ'ya: Beri gel, kovayı birlikte çekelim, dedi. Fakat ikiside ağır kovayı çekemediler. Aciz kaldılar. En sonunda Malik kuyu dibine baktı. Yusuf Peygamber'in yüzünün nurundan kuyunun, içi aydınlanmıştı. Malik, bir oğlan çocuğu kovanın ipine yapışmış durmakta olduğunu gördü: Aaa müjde, dedi. Kovanın içinde bir oğlan çocuk var. İpe yapışmış, Kovayı kuvvetle çekin, dedi. Binbir zahmetle ipi çektiler. Yusuf Peygamber'i kuyudan

dışarı çıkardılar. Yusuf'un yüzüne bakınca şaşırıp kaldılar. Malik: Ne kişisin? Nasıl bir çocuksun? Seni bu kuyuya kim bıraktı? diye Yusuf Peygamber'e sordular. O da onlara: Ben Kenan ilinden bir kişinin oğluyum. Suçum yokken kardeşlerim getirdiler, beni bu kuyunun içine bıraktılar. Sonra buradan ayrılmış gittiler, dedi. Malik de: Kardeşlerin seni bu kuyuya ölesin diye bırakmışlardır. Seni görünce elimizden alırlar. Bugünden öldürürler. Ben seni oğul edeyim. Hoşça tutayım. Ya da seni Mısır'da yüce bir kişiye satayım. Kimin nesi olduğunu kimseye söylemem, dedi. Malik bu yolda söz söyleyince Yusuf'un gönlü rahatladı. Sonra Malik Azatlı köle Büsrâ'ya: Eğer bu çocuğu biz kuyuda bulduk dersek ya elimizden alırlar, ya da satarken alacağımız akçeye el atarlar. Bundan ötürü biz şöyle diyelim: Kuyunun çevresinde bir topluluk vardı. Bu oğlanı bize onlar verdi. Mısır'da satmamızı söylediler. Değeri akçe ile onlara kumaş alacağız, diyelim. Sana da sorarlarsa sen de böyle dersin. Mısır'a da gidince bunu satınca parasını seninle birlikte pay ederiz, dedi. Bunda söz birliği ettiler. Yusuf Peygamber'i alarak arkadaşlarının yanına geldiler. Öte taraftan Yusuf'un kardeşleri döndüncü gün olunca: Gelin, varalım, Yusuf'un hali ne oldu, görelim. Acaba öldü mü? Ya da bir kervan ona rastlayıp aldılar mı? Bilelim, dediler. Geldiler, kuyunun üstünde: Yusuf diye ona seslendiler. Fakat kuyudan hiçbir cevap gelmedi. Kuyunun içine baktılar, hiçbir şey göremediler. Sonra da o kervanı gördüler. Onlara gelip sordular. Yusuf Peygamber'i dae Zaar oğlu Malik'in yanında otururken gördüler. Yusuf da kardeşlerini gördü. Fakat bir şey söylemedi. Susup oturdu. Büyük kardeşi Yahuda: Bu çocuk senin neyindir? Nerde buldun? Onu diye Malik'e sordu. Malik de: Kulumdur o! diye cevap verdi. Yahuda: Bu erkek çocuk bizimdir. Bizden kaçarak buraya gelmiştir, dedi. Malik de: Mademki sizindir, bana satın, ben alayım, Mısır'da satayım, dedi. O on kardeş de Yusuf'u satmaya razı oldular. Yusuf'u yirmi akçeye sattılar. Hatta o zamanlar ölçek olan gümüşe bile satmadılar. Oysa çeki ile yirmi dirhem gümüş, adet ile olan gümüşten dört akçe fazla olurdu. Hem de kıymette yirmi dört akçeden eksik olan şeyi çekiye vurmazlardı. Adetle satarlardı. Yusuf Peygamber'i kardeşleri kötü bir fiyata sattıklarından ötürü Kuran'da şöyle buyurulmuştur: Kardeşler onu değersiz bir fiyat olan bir kaç dirhem akçeye sattılar.

Kimileri: Bahs, değerinde eksik olan şeydir, dediler. Yusuf'u da kardeşleri kötü değere sattılar. Çünkü onlar nimet dağıtıcı, vergili, zengin kişilerdi. Yusuf'un satışından gelecek paraya ihtiyaçları yoktu. Maksatları yalnız Yusuf Peygamber irak yere alınsın, götürülsün, nerede olduğu bilinmemesiydi. Bundan ötürü de kardeşleri onu fazla bahaya satmadılar. Yalnız o yirmi akçeyi aldılar, üleştiler, her birine ikişer akçe düştü. Orada kervan göçüp gidinceye kadar kaldılar, kervandakilerin kadeşleri Yusuf'u alıp gittiklerini gördüler. Sonra da gönüllerinde hiçbir endişe olmadan evlerine döndüler.

Yusuf Peygamber'in kul olmasının sebebi şuydu ki, bir gün Yusuf Peygamber bir kölesine kızmış, onu dövmüştü. Babası Yakup bunu gördü. Ona; Bu kölenin günahı yoktur, onu niçin dövdün? diye oğluna çıkışmıştı. Ve onu korumaya kalkmayarak şefaatta bulunmamıştı. Allah'tan o zaman şu nida geldi: İzzetim ve celâlim hakkı için ben de

Yusuf'u kulluğa bırakacağım. Tâ ki o da kulların neler çektiğini görsün, bilsin. Böylece öteki kimseler de kölelerini hor tutmasınlar. Çünkü onları da gözeten Allah'tır.

Bir başka rivayet te şudur: Bir gün Yusuf Peygamber aynaya bakıyordu. Kendi yüzüne bakıp: Eğer ben bir kız olsaydım, bana değerimi kim verebilirdi? dedi. Allahda bundan ötürü Yusuf'u kulluğa uğrattı. Yusuf Peygamber o kadar güzeldi ki, her ne türlü yemek yese o yemek boğazından inerken dışarıdan görünürdü.

Allah şöyle buyurdu: Ey Yusuf! Ben sana böyle bir güzellik verdim. Sen ise aynaya bakıp şükürde bulunmuyor, kendini görüp satışı çıkartıyorsun. Biz de seni köleliğe uğratarıp kıymetini bildirelim. Tâ ki kendini sevenler, gurur içinde olanlar ve kendini büyük görenler benim katımda hor ve değersiz olduğunu bilsinler.

Yine şöyle de bir rivayet vardır: Allah, Yusuf'a padişahlık verecektir. O ululuğa eriştiği zaman eli altında olanları ve kullarını hoş tutsun ve kibir göstermesin diye. Allah ona kölelik verdi. Çünkü Allah kibirlenmeyi sevmez.

Başka bir rivayette şudur: Yusuf Peygamber: Bizim aslımızda, kökenimizde kul olan, köle olan yoktur, hem bizim soyumuzda kul olmak caiz değildir. Çünkü ben rüya gördüm. Padişah olsam gerektir, dedi. Allah, her kişinin aslını, soyunu bilip gururlanmaması için Yusuf'u kul, köle yapmıştı.

Vakta ki, Zaar oğlu Malik Yusuf Peygamber'i kardeşlerinden satın alarak kavmine döndü, onlara şöyle dedi: Sakın bu oğlana güç işler yaptırmayın, onu hoş tutun. Bu çocuk kimdir, onu ben bilmekteyim, dedi. Böylece Yusuf Peygamber'i bir deveye bindirdiler, o da yolda giderken anacığının kabrine uğradı. Gerilerde kalıp kendisini deveden aşağı sarkıttı. Annesinin topraklarını kucakladı. Ve: Ey benim canım anacığım! dedi, kardeşlerim beni köle diye sattılar. Bana zulümde bulundular. Bana sevgini, şefkatini göstermen için senin şimdi sağ olman gerekti. Şimdi gurbet illerine düştüm. Senin ziyaretinden uzak kaldım. Mahrum oldum. Hasret kıyamete kaldı. Yusuf böyle diyerek ağlayıp sızladı, figan etti. Kervan halkı onun bu halini görmeyip önden gitmişti. Fakat bir kişi kervanın ardında kalmıştı. Yusuf'u gördü. Ona: Niçin kervandan geri kaldın? Yoksa kaçmak mı istiyorsun, dedi. Onun yüzüne bir yumruk indirdi. O zavallı da derin bir ah çekerek ağladı, ağladı. Hem onu önüne kattı, kervana yetiştirdi. Hemen o anda bir gök gürültüsü koptu, şimşekler çaktı. Yeryüzü karardı, tufan koptu. Az kalsın kervan halkı helak olacaktı. Bunlar hemen bir yere toplandılar, kervandakiler: Hanginiz bugün günah işledi, doğru söyleyin? Bu gınahtan ötürü bu musibet, bu bela başımıza geldi, dediler. Hemen Yusuf Peygamber'i döven kişi ileriye çıkıp: Şu İbrani köleye günahsız olarak bir tokat attım, bu alametler ondandır, dedi. Kervan halkı da ona: Tez git, onun gönlünü hoş kıl, dediler. Birkaç kişi gelip Yusuf Peygamber'den özür dilediler. Böylece Yusuf'un gönlünü aldılar? Bundan sonra da o tufan ortadan kalktı. Her yer sessizliğe kavuştu. Zaar oğlu Malik de: Ben size ona saygı gösterin,

diye söylemedim mi? dedi. Bundan sonra da Yusuf Peygamber'i hoş tuttular, ona saygı gösterdiler.

Sonra o bölgeden geçerek Mısır'a geldiler. Birkaç zaman sonra da Yusuf Peygamber'i esir pazarına iletiler. Onu satmayı dilediler. O zamanlarda Mısır Sultanı Velid oğlu Reyyan adında birisi idi. Kendisi, Nuh Peygamber'in oğlu Şam'ın oğullarındandı. Ve Amalika soyundandı. Soy kütüğü şöyleydi: Velid Reyyanın oğlu, Reyyan, Servan'ın oğlu, Servan Hâzân'ın oğlu, Harun Amelâk oğlu, Amalâk da Lâvi oğlu idi ki o da Nuh Peygamber oğullarından Şam'ın oğluydu. Sultan Reyyan'ın bir hazine başısı vardı. O vakit Mısır'ın aziz kişisi, ulu bir kişi olduğu için bu hazine başıya Azizi Mısır derlerdi. Fakat aslında adına Katfîr bin Amir veya Habib oğlu Âsaf derlerdi. Bu Azizi Mısır'a bir köle gerekti. Esir pazarına geldi. Yusuf'u görüp, yüz mısır altınına onu satın aldı. Ve kendini sevine sevine evine götürdü. Bu Aziz dedikleri kişinin cinsi gücü pek gevşekti. Kadına yaklaşıp yaklaşmazdı. Bundan ötürü de ne oğlu ve ne de kızı vardı. Bir hanımı vardı ki koca Mısır ülkesinde ondan daha güzel bir kadın yoktu. Bir yüksek rütbedeki kişinin kızıydı. Adına Zeliha derlerdi. Karısına: Bu çocuğu hoş tut, büyüdüğü vakit bize faydalı olur, ya da onu kendimize evlat ediniriz, dedi. Fakat bu hazine nazırı Yusuf'un bir peygamber oğlu olduğunu bilmemişti. ...

Denilmiştir ki güfte olgunluk yaşı on sekizle otuz yaş arasındadır. Kimileri de: Olgunluk çağı kırk yaşındadır, derler. Gerçekten Yusuf kırk yaşına gelince kendisine peygamberlik verildi. Rivayetlere göre, Yusuf Peygamber on yedi yıl Mısır'da kaldı. Altı yıl Mısır azizinin evinde ve yedi yıl zindanda bulundu. Zindandan çıktığı zaman tam otuz yaşındaydı. Kırk yıl tamam olunca Yusuf'a peygamberlik geldi (Taberi :243-257).

2. Vakta ki Yusuf Mısır azizinin evinde altı yıl kaldı, Yusuf yirmi üç yaşına ermişti. Zeliha Yusuf'u çok severdi. Arada bir Yusuf Peygamber'in gözünden, kaşından, zülfünden ve saçından sözler söylerdi. Lâfife şeklinde halini bildirirdi. Yusuf Peygamber onun bu sözlerine uymazdı. Yolunu bulur, onun yanından uzaklaşırdı. En sonra Zeliha'nın sabrı tükendi. Bu hale dayanamadı, Yusuf Peygamber'i kendisine çağırdı. Yusuf onun bu çağırışına uymadı. İsteğini kabul etmedi. Fakat bir gün Yusuf bir odanın içinde yalnız başına uyumaktaydı. Zeliha Yusuf'un bu yattığı odaya girdi. Yusuf'u uyurken gördü. Kapıyı içeriden sağlamca kilitledi. Ve Yusuf Peygamber'i uyandırdı. Ona: Ey Yusuf! Ben kendimi senin için süsledim, dur dedi. Yusuf Peygamber de: Allah esirgesin, ben o işi yapamam. Ben Allah'ın ahdini bozamam. Senin erkeğin benim efendimdir. Benim hakkımda bunca iyiliklerde bulunmuştur. Ben onun kendisine hiyanette bulunamam, dedi. Böylece Yusuf kendisini Allah yolunda böyle bir zinadan, şeriatın kabul etmediği birleşmekten yasaklayıp uzaklaştırdı.

Yusuf ne için bu kadını kocası ile korkutmak istemiştir? Çünkü o vakit Zeliha Allah'ın korkusunu bilmiyordu, onu Allah adı ile nasıl korkutabilirdi? Ancak kocasından korkardı

ve bundan ötürü Yusuf da onu böyle korkuttu. Zeliha, gerçekten onu zinaya çağırmişti. Hem de Yusuf bu çağırışı uyardı, eğer Allah'ın (İlahî ihtarı) görmemiş olsaydı, olanlar olurdu. Çünkü Yusuf, o zamanlarda gücünün en üstünde ve tam yiğitlik ve gençlik çağındaydı, Züleyha ise Mısır'da en güzel kadındı. Bir odada yalnızca kalıp yatağa çağırış da kadından olursa, elbette insan tabiatı bu daveti kabul etmemek edemezdi. Ama Yusuf Peygamber bir peygamber olduğundan ötürü şeytan onu azdıramadı. Eğer Allah yönünden de bir inayet yetişip bir alamet görünmeseydi, hal müşkül olurdu. Vakta ki Yusuf bu alameti gördü, haram işten kaçındı. O zaman hemen Zeliha'nın elinden kaçtı. Odanın kapısına seğırtti.

Yusuf Peygamber bu yolda bir alamet de görmüştü ki babası Yakup Peygamber duvar ardından kendisine işaretle bulunuyordu: Ey Yusuf, sakın ha, diye parmağını ısıırıyordu. Yusuf Peygamber de bunu görünce odadan dışarı fırladı. Bundan da anlaşılan Yusuf'un Zeliha ile zina etmediğidir ve zina etmek niyetinde de bulunmadığıdır. Eğer bir alamet görmeyip insanlık icabı belki bir kasıta bulunabilirdi, ama birleşmeye niyet bile etmedi. Her kim, Yusuf için: O zina etti ya da zinaya niyetlendi, dese hatalı söz söyler. Çünkü o bir peygamberdir ve peygamberler günahattan ismet içindedirler. Hele o günah böyle ulu bir günah olursa.

Kimi kişiler de şöyle demişlerdir: Yusuf Peygamber zinaya niyetlendi, kadını arkası üzerine yatırdı, kendisi Zeliha'nın butları arasına oturdu, zina etmek diledi. Fakat karşısında Yakup'u görünce zinada bulunmadı.

Yusuf babasından bu alameti görünce Zeliha'nın elinden kurtuldu. Kapı açmak için oraya seğırtti. Zeliha da ardından koştu kapıya önce yetişmek ve Yusuf'u odadan çıkartmamak istedi. Ona erişip gömleğine yapıştı. Yusuf Peygamber çekindi. Gömleği yırtıldı.

Kimi kişiler de şöyle der: O alamet şöyle oldu ki, Yusuf'un gözünden örtü kalktı, babası Yakup'u duvarın arkasından gördü. Yakup ona: Sakın yatarak o kötü şeye meyletmesin! Sen havada uçar kuş gibisin, eğer bu şeye meyledersen, şu kanadı ve kuyruğu yolunmuş kuş havadan nasıl düşerse, sen de peygamber ağacından aşağı öyle düşersin! dedi. Kimileri de şöyle demiştir: Yakup görünmedi. Ama odanın bir köşesinden şu ses geldi: Ey Yusuf! Sen peygambersin! Zina mı etmekte? denildi. Yusuf bu şeyi görünce kendinde olmadan kapıya doğru koştu. Zeliha da ardından seğırtti. Onun eteğine yapıştı. Gömleğini yırttı. Yusuf tezden dışarı çıkmak için kapıyı açtı. Zeliha da onun arkasından kapıya çıkınca, Aziz-i Mısır'ı kapının önünde buldular. Meğer Zeliha bu işte iken Aziz-i Mısır, gelip kapının önünde durmuştu. Zeliha'nın bir amcası oğlu vardı. Adına "Yemliha" derlerdi. Oturup onunla konuşmalar yaparlardı. İkisi birlikte kapı önünde göründüler. Aziz-i Mısır görününce Yusuf Peygamber de Zeliha da utandılar. Yusuf bir bahane söylemek istedi, dileği Zeliha'nın kocası karşısında rezil olmamasıydı. Ama Zeliha Yusuf'tan önce konuştu ve şöyle dedi: Senin ehline kasıta bulunanın cezası nedir? Zeliha bunu sorunca kocasının

kızarak Yusuf'u öldürmesinden veya ona bir zarar vermesinden korktu. Ve o cezayı kendi söyleyerek şöyle dedi: Böyle edenin cezası zindana konulmak ya da ağaçla dövülmektir. Tâ ki kul olan kişi efendisinin karısına fenalıkta bulunmaya.

Zeliha, evvel bu sözü söyleyince Yusuf'a da doğruyu söylemekten başka hal kalmadı. O da: Ben buna kastetmedim. Aksine o bana kasteyleti. Yalan söylüyorsun! O bana kasteyleti. Ben razı olmadım, kaçtım. O bana sarıldı. Kapıya gelmeye dışarı çıkmamı istemedi! dedi.

Yusuf Peygamber de: Ben buna sarılmadım. O bana sarıldı. Gömlekle yatarken o benim döşeğime geldi. Ben de yataktan fırladım, kaçtım. Ardımdan yetişti. Eteğime yapıştı. Gömleğimi de yırttı! dedi. Bu olaya şahit, Zeliha'nın amcasının oğlu Yemliha'ydı. O şöyle dedi: Görelim, eğer Yusuf'un gömleği önünden yırtıldı ise kadın gerçek söylüyor. Yusuf yalancıdır. Eğer gömlek ardından yırtıldı ise kadın yalan söylüyor, Yusuf doğru söylüyor, dedi. Çünkü gömlek ardından yırtılmış olunca Yusuf kaçmış demektir, kadın onu eteğinden tutmuştur. O vakitte suç Zeliha'nındır.

Vakta ki Mısır Aziz'i gömleğe baktı. Gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu gördü. Yusuf'un sözü doğru çıkmıştı.

Kimi kişiler şöyle demişlerdir: Böyle bir hükmü veren Zeliha'nın akrabasından bir oğlan çocuğu idi. Henüz bir, iki haftalık bebektir. Allah ona dil verdi. Konuştu, bu gömlek yırtılması ile hükümde bulundu.

Yine denilir ki: Dünya yaratıldan beri dört oğlan çocuğu konuşmuştur. Birisi bu çocuktur ki gömlekle yargıda bulundu. Birisi Firavun kızının dadısının çocuğudur. Üçüncüsü de Cüreyş'in arkadaşıdır. Dördüncüsü de İsa'dır.

Mısır hazinedarı, Yusuf'un gömleğinin ardından yırtılmış olduğunu görünce Yusuf'un doğru söylediğini anladı. Suç Zeliha'nındır. Ama karısını rezil etmek istemedi. Yusuf Peygamber'e: Ey Yusuf! dedi. Bu sözünü sakla. Hiç kimsenin yanında sakın, söyleme! Sonra da karısı Zeliha'ya şöyle dedi: Suç şenindir. Var günahına istiğfar et. Allah'tan yarlıganmak dile.

Kimileri de: Bu sözleri söyleyen Zeliha'nın amcası oğlu Yemliha idi! derler. Bu Yemliha'nın kâfirliği gerçektir, ama akıl sahibi ve tedbirli bir kişiydi.

Yalancının kimin söylediği, gömleğin yırtıldığından belli olunca, koca, karısı Zeliha'nın şehir içinde rüsva olmasını istemedi. Yusuf Peygamber'e: Sakın bu sözü kimsenin yanında söyleme! dedi. Sonra karısına da: Suç senindir. Var o erkekten özür dile! Suçunu başışlasın! Sonra ceza dilemesin ki halkın içinde kınanmayasın. Aziz-i Mısır, Yusuf Peygamber'in doğru söylediğini ve günahın karısında olduğunu bilince Zeliha'ya dedi ki:

Bu şeyler sizin hilenizdendir, oyununuzdandır. Doğrusu kadınların hile ve oyunları büyük şerdir!

Zeliha'nın Yusuf Peygamber'i sevdiği şehrin içinde yayıldı. Şehirden nice nice kadınlar şöyle dediler: Aziz'in karısı bir kölesini sevmiş, onu döşeğine çağırmış. Adını, şanını yere batırmış. O kulun sevgisi onun canına işlemiş. Bir köleye öyle âşık olmuş, kendisini böyle rezil etmek ve kınatmak ne arsızlıktır. Gerçekten biz o kadını son derecede azgınlıkta görmekteyiz!

Böylece Zeliha'ya iftira ve ayıplamada bulundular. Bu haber şehrin içinde de yayıldı. Herkes Zeliha'yı ve onun, Yusuf ile olan halini konuşur oldu. Fakat Zeliha: Bu kadınların hilelerini işitti. Ve Zeliha böylece kendisine dil uzatıldığını ve ona sövülüp durulduğunu, kendisinin kınandığını bilip anladı. O kadınları adam gönderip evine çağırtdı. Konukladı, yedirip içirdi.

Abdullah bin Abbas şöyle demiştir: Zeliha, kendisini kınayan kadınları evine çağırtdı. Onları konukladı. Bunlar beş kadındı. Biri şehir kadısının karısı, biri ihtisap ağasının (Belediye başkanının) karısı, birisi ahçı başının karısı, biri sultanın çeşneci başının (Yemeklere nezaret eden kişinin) karısı ve biri de Sultan'a Şurup sunan kişinin karısı idiler. Zeliha işte bu beş kadını evine çağırtdı. Yusuf Peygamber'i da yıkadı, arıttı, kuşattı. Üstüne pahalı ağır kaftanlar giydirdi. Bu kadınların oturacağı yerin karşısında bir odanın içinde gizledi: Sen burada otur. Ne zaman ben sana işaret verirsem, sen de gel. Bizim karşımızda dur! dedi. Yusuf'un güzelliği hakkında: Ondan daha güzel bir kimse dünyaya gelmemiştir! denilmiştir.

Bir haberde de şöyle denilmiştir: Allah dünyada kadınlar arasında en güzel olarak Sare Hatun'u yarattı ki, bu kadın İbrahim'in karısıydı. Bu güzellik Sare Hatun'dan İshak Peygamber'e geçti. İshak Peygamber'den Yakup Peygamber'e geçti. Yakup Peygamber'den Yusuf Peygamber'e geldi ve onda nihayet buldu.

Yusuf'un güzelliği o kadardı ki, Aziz-i Mısır, ne zaman şehrin içine gitse Yusuf Peygamber'in yüzünün nuru güneş gibi parlardı. Zeliha o kadınları evine çağırınca onları bir yere oturttu. Kendilerine en güzel yemekler sunuldu. Bu yemekler yenildikten sonra meclise şarap getirildi. Kadınlar sohbe koyuldular. Zeliha sonra o beş turunç ve beş bıçak getirip bunları beş kadının önüne koydurttu. Sonra da: Turunçlarınızı alın, bıçakla kesin! dedi. O kadınlar da turunçları ellerine aldılar kesmeye başladılar. Zeliha da Yusuf'a işaret etti. Yusuf, oturduğu yerden kalktı. Dışarı çıktı. Bu kadınların karşısında durdu. Bunlar, Yusuf Peygamber'in yüzüne baktılar. Onun yüzünün nurundan gözleri kamaştı. Şaşırıp kaldılar. Gözleri Yusuf'tan ayrılamadı, onun yüzünde kaldı. Ellerindeki turunçları unuttular: Turuncu kesiyoruz! diye ellerini kestiler. Ellerinden de kanlar akmaya başladı. Akan kanların acısını bile duymadılar.

Evet, gerçekten onların ellerini kestiklerinden haberleri olmamıştı. Bir acı duymamışlardı ve hepsi şöyle dediler: Hâşâ ki bu Âdemoğlu ola. Âdem`de bu kadar güzel mi olur? Bu insan değil Melek-i Kerimdir. O zaman Zeliha onlara: İşte bu o kişidir ki onun âşkının yolunda beni kınardınız. Ve: Utanmadan bir kölesini sevdi ve kendisini rezil etti! derdiniz. Evet, ben bunu gerçekten sevdim ve kendi kucağıma çağırdım. Fakat razı olmadı. Ve bana uymadı! dedi. Sonra şunları söyledi: Eğer şimdiden sonra benim dediğim yerde olmayıp benim sözüme uymazsa ben onu zindana attırırım ve kabre uğrayanlardan olacak! dedi. O kadınlar da Yusuf`a öğütte bulundular: Zeliha`nın sözünü dinle. Bu, zindana girmekten yektir! dediler. Yusuf bu sözü işitince, Allah Hazretlerine dua etti ve şöyle yakardı: Yâ Rabbi! Beni bu kadınların davet ettiği şeyi yapmaktansa, benim zindana girmem yektir! dedi ve: Eğer bunların kötülüğünü benden savmaz uzaklaştırmazsan ve beni bunların hilesinden uzaklaştırmazsan ben bunların hilesinden kurtulamam. Ve cahillerden olurum, dedi. Allah da Yusuf`un duasını kabul etti ve kadınların oyunundan Yusuf`u sakladı.

Bundan sonra Zeliha, Yusuf`u kendisine zorla davet edemezdi. Lakin kendisini naziklikle Yusuf`a gösterirdi. Ne zaman evde ikisi yalnız başlarına kalsalar, Zeliha: Ey Yusuf, derdi, ne güzel yüzün var! Yusuf da: Bu yüz toprak olacaktır! derdi. Kimi kere de kadın: Ey Yusuf! Ne derin gözlerin var, derdi. Yusuf da: Bu gözlere öldüğün zaman kurtlar üşüşecektir. Onlar o kurtların yiyeceği gıdasıdır! derdi. Ve buna benzer nice sözler söylerdi. Hasılı Yusuf Peygamber, kadınla hiç ilgilenmezdi. İşte bu halde çok zaman geçti. Zeliha kendisine baş eğmediğini, sözüne de uyacak gibi olmadığını görünce, Yusuf`u bir, iki ay zindana attırmayı diledi. Belki, zindanda zahmet çeker dediğime baş eğer ve uyar diye kocasına: Bu Kenanlı çocuk benim hakkımda kötü sözler söylemiş, şehirde kendisine haber sorarlarmış. Beni halkın gözünden düşürüp rezil, rüsva edermiş: Zeliha beni yatağına davet etti. Ben ona uymadım! dermiş. Onu zindana atmak gerektir! Böylece herkes suçun onda olduğunu bilirler. Beni dillerinden bırakırlar ve bu sözleri unutup söylemezler! dedi. Aziz-i Mısır, Yemliha ile konuştu: Bir kaç ay Yusuf zindanda kalsın. Bu kavga kapansın. Halkta unutsun! dediler. Yusuf zindana atıldı. O da zindana girince kimi zaman namaz kıları, kimi zamanda zindanda bulunan halka öğüt ve nasihat verirdi. Gönüllerini teselli ederdi. Hasta olanları ilaçlardı. Kimi de rüya görenlerin rüyasını yorumlardı. Yusuf`un tabir ettiği her rüya olduğu gibi meydana gelirdi. Çünkü Allah Yusuf`a düş, rüya bilgisini bildirmişti. Yusuf Peygamber rüya yorumlamasında o kadar şöhrete erdi ki, geceleri rüya görenler sabah olunca ona gelirler, onun başına üşüşürler ve düşlerini tabir ettirirlerdi. Zindan da bir kişi hasta olsa Yusuf ona hizmette bulunurdu. Zindandaki kişilerden biri yoksul olsa nafakası yoksa Yusuf ona nafaka verirdi. Eğer kendisinde yoksa başka kişilerden toplar, o yoksula verirdi. Öyleki zindan halkı onun yüzünden rahata ermişti.

Meğer o zindanın içinde sultanın adamlarından iki mahpus vardı. Birisi sultanın şarap vericisi, öteki de yemek çeşnilerine bakan iki erkekti. Sultan`ı kızdırmışlar, o da onları zindana attırmıştı. Sultan`ın kızmasının sebebi şuydu: Rum padişahı Mısır sultanına elçi göndermişti. Dileği Sultan`ın has adamlarından birisi ile düşüp kalksın, gizli görüşmeler

yapsın, yine gizli olarak gönderdiği zehiri Sultan'a yedirsin. Mısır Sultan'ı ölüp, Rum Sultan'ı da gelsin, Mısır'ı ele geçirsin.

Bu elçi Mısır'a gelmişti. Bir kadının evinde konukladı. O kadının evinde hayli zaman kalındı. Fakat o zehiri yedirmeye fırsat bulamadı. Sırrını da kimseye açamadı. Elçi, günler sonra, ev sahibi kadınla güzelce tanışıp, anlaştı. Her ne gerekiyorsa konuşmaya başladılar. Bir gün, tesadüfen, kadın Mısır Sultan'ından şikâyetçi oldu. Ve: Ben bir yüce mertebeli kişinin hatunu idim. Erkeğim ölünce Sultan bu evleri beylik etti. Benim elimden aldı. Beni de bu evin içinde hapsedti. Ne zaman halimi ona bildirsem, kızar, bana zulmeder! dedi. Kadın, bu sözleri söyleyince, elçi: Ben de sana bir haber vereyim ki bu beladan kurtulasın! Evinde eline geçe! dedi. Ama sana sırrımı söylemeye korkarım! dedi. Kadın da and içti. Elçiye inanç verdi: Ben senin sırrını saklar, açığa vurmam! dedi. Sonra o kadar ant içti ki elçiyi bütün bütün inandırdı. O da zehir hikâyesini kadına söyledi. O da bu söylediğin şey iki kişinin elinden gelir! dedi. Onlardan başkası bu işi yapamaz. O iki kişiden biri Sultanın şarap sunucusudur. Biri de çeşneci başıdır. Bu zehri şarap sunucu şaraba katıp içirirse Sultan ölür. Eğer çeşneci başı yemeğine katar da Sultan'a yedirirse Sultan ölür. Bu işi işte bu iki kişiden başka hiçbir kişi beceremez. Çalış, bu iki kişiden birisini elde et!

Elçi, Sultan'a şarap sunucuyu buldu. Ona çok şeyler adadı. Güzel vaadlerde bulundu. Fakat o kişi hiç razı olmadı. Ondan yüz bulamayınca elçi, çeşneci başıya gitti. Onunla aşinâlık kurdu. Ona çok (Altın) verdi. En sonunda adam razı oldu: Ben bu zehiri Sultan'a yediririm! dedi. Rum elçisi de: Eğer sen bu işi yaparsan kralımız gelecek bu ülkeyi ele geçirecek. Ben de seni o zaman Arabistan iline kral vekili yaptırırım! dedi. O zehiri çeşneci başıya verdi. Bundan sonra elçi ferahladı. Ev sahibi kadının yanına geldi. Kadın: Nice ettin? diye sordu. Elçi de: Maksadıma erdim! Ağuyı Sultan'a yedirmeye razı oldular. Sen de onun zulmünden kurtulursun! dedi. Ama zehiri hangisinin elinden verileceğini söylemedi. Elçiye de destur verildi, yine Rum ülkesine geri döndü. Ama kadın kalktı. Hemen Sultan'ın sarayına geldi. İzin diledi. İçeri girdi. Gizli meclis kurdurdu. Mısır Sultan'ına zehir olayını bildirdi. Ona: Ey Sultan'ım! Gafil olma, işte bu iki kişinin birisinde zehir vardır, sana yedireceklerdir. Bu kişilerden sakın! dedi. İşte bundan ötürü de Sultan, o iki kişiyi tutturup zindana attırdı. Bunlar doğruyu söyleyinceye kadar ve zehirin kimde olduğu bilininceye kadar zindanda yatsınlar, dedi. İşte bu iki kişi, zindanda, Yusuf Peygamber'in iyiliğini, lütfunu, ahlakını ve bu düşleri yorumlayıp doğru çıktığını gördüler. Zindancıya: Bu delikanlı kimin nesidir. Ne günah işlemiştir ki zindana atılmıştır? dediler. Zindancı da: Bu genç, Aziz-i Mısır'ın kölesidir ki o da Sultan'ın hazinebaşısıdır. O kişinin karısıyla ilişki kurduğu ithamı ile zindanda hapsolundu! dedi. Bu iki kişi konuşup danışarak: Biz düzme düş söyleyelim. Bakalım bu genç onun düzme olduğunu bilir mi ve nasıl yanında bulunur? dediler. Çeşneci başı Sultan'a şarap sunan arkadaşına: Önce sen söyle! dedi. O da Yusuf'a: Ben rüyamda kendimi şarap sıkarken yani şarap yapmak için üzüm sıkıyordum.

Çeşneci başı da: Ben düşümde başımın üstünde bir sini ekmek gördüm. Havadan kuşlar gelip o ekmeği benim başımdan yiyorlardı. Sonra ikisi de Yusuf'a: Bize bu sözlerimizin yorumunu söyle! dediler. Biz seni iyi kişilerden görmekteyiz. Yusuf birisinin rüyasının uydurma olduğunu bildi. Bunda rüyayı görene ölüm görünmekteydi. O kişinin rüyasını tabir etse, bundan o kişinin gönlü kırılırdı. Buna zindanın derdi yetişir, bir de düş derdini iştirsin! dedi. Biraz zaman hiç tınmadı, sesini çıkarmadı. Çünkü usta rüya yorumcularının âdetleri şöyle idi ki, bir kişi ona ne zaman rüyasını söylese o rüyadan o kimseye zarar gelecekse, zahmet çekmeğe lüzum görmezler ve o düşü tabir etmezlerdi. Belki, biraz vakit düşünürler, rüya sahibini yine söyletirler. Eğer ağzından hayırlı bir haber çıkarsa: Düşünü hayra yormağa mecal olsun! derlerdi. Yusuf da bunların düşünü yormadı. Başka sözlerle vakit geçirdi. Meğer o kişiler puta tapmakta imişler. Yusuf, onları Allah'a davet etti. Dedi ki: Ey iki zindan arkadaşım! Çok ilahlara tapıyorsunuz. Allah diye bunca putlara tapmaktansa bir Allah'a tapmak daha hayırlı değil midir? O Allah ki bütün dilediğini kahredicidir. Ve devamla onlara sordu: Bir ve her şeyi yoktan var eden Allah'ı bırakıp da tapmış olduğunuz ilahlar, sizin ve atalarınızın söylediği bir kuru addır. Yusuf Peygamber sözlerini şöyle sürdürdü: İnsanlar bu hak dini bir yanda bırakırlar. Putlara taparlar!

O, öğütlerini böyle söyleyerek kendilerine çok sözler söyledi. Umduğu şey bunları başka şeylerle oyalamak ve rüya tabirini unutturmaktı. Bir şey sormamalarıydı. Fakat çare olmadı. Yusuf onları söze tuttukça, onların da rüyalarının tabirine hırsları artardı. Onlardan kurtuluş çaresi olmadığını görünce onlara: Ey zindan yoldaşlarım! dedi. Sizin biriniz Sultan'ın şarap sunucusu olacaktır. Sonra o şarap sunucuya: Seni Sultan yanına alacak! Yine eski mertebeni bulacak. Sultan'ın yakını olacaksın! dedi. Çeşneci başı için de şöyle yorumda bulundu: Ama başından kuşların ekmek yediği öbürünüzü ise Sultan asacaktır. Başını kuşlar delip beynini yiyecektir. İki delikanlı: Biz sana yalan söyledik, rüya görmemiştik. Maksudımız seni denemektir, anlamaktır! dediler. Yusuf da: Anlamak istediğiniz şey böyle hükmolunmuştur. Elbette başınıza gelecektir. Yusuf sözlerini şöyle bitirdi: Eğer hayır olsun, eğer şer olsun ağzımızdan çıkan söz faldır (yorumdur), söylediğim gibi olacaktır. Yusuf, Sultan'a şarap sunucuya döndü, şöyle dedi: Ne zaman Sultan'ın huzuruna varırsan ve yine o mertebene erişirsen beni onun yanında an! Ve sözlerine şu dileği ekledi: Ona; Zindan içinde bir genç vardı. Gariptir, günahı olmadığı halde onu hapsedmişlerdir! diye söyle. Beni huzuruna getirirsin ve halimi sorsun! Fakat şeytan bu gence bu dileği unutturdu. Şarap sunan saraylı kişiye Yusuf Peygamber'i Sultan'a söylemeyi hatırlatmadı. Tam yedi yıl geçti. Yusuf'u yâd etmedi, bundan da: Yusuf Peygamber Halık'ı, Yaratan'ı unutup çareyi, dermanı mahluktan umdu! Ve bundan ötürü Allah katında onun mertebesine, yüce derecesine noksanlık geldi, denilmesin. Allah, Yusuf'u unutturmayı şeytana yüklemesi Yusuf Peygamber'in kendi katında izzet ve azametine bir delil, bir işarettir. Bir şeyden Yusuf Peygamber'e bir zanda bulunulmasın. Bunun aslı şudur ki: Her gam, her gussa ve her sevinç Allah'tan gelir. Allah, bir kulunu beladan kurtarmak istese, çok kere, ona bir şeyi zahirde sebep kılar. Gerçi, kurtuluşa sebep

olan hakikatte Allah'tır ki, (Müsebbib-i Esbab) yani sebepleri vücuda getiren yaratandır. Lakin zahirde, bir sözü ya da bir kimsenin dileğini ve şefaati sebep kılar, vesile eyler. Veliler ve Nebiler, Allah'ın dostlarından ve kendisine yakın olan kullarındandır. Onlar gönüllerini Allah'a bağlamışlardır. Onlar, her şeyi Yaratan'dan, Halık'tan bilirler. Yarattılandan, mahluktan bilmezler. Ama Yusuf Peygamber'in hatırına şöyle bir düşünce geldi; eğer kurtuluşuna Allah şarap sunucusunun Sultan'ın önündeki sözünü sebep kılmış ise o da bundan ötürü o şaraplara halini bildirerek: Beni Sultan'ın katında hatırla, an! dedi. Haberde geldiğine göre Yusuf Peygamber, o kişiye bu sözü söyleyince Yusuf Peygamber'i Allah azarladı ve ona Cebrail'e yolladı. Cebrail gelerek ona: Ey Yusuf! dedi. Allah sana: Seni kim yarattı? diye soruyor. Yusuf Allah yarattı! diye cevap verdi. Cebrail yine sordu: Bu hoşluğu, bu güzelliği sana veren kimdir ki dünyaya senden güzel kimsenin gelmediğine bütün dünya halkı inanç getirmişlerdir? Yusuf da şu cevabı verdi. Bana onları Allah verdi. Cebrail yine şöyle sordu: Baban Yakup'un on iki oğlu vardı. Bu oğulların içinde seni Yakup'a kim sevdirdi? Yusuf Peygamber de şöyle dedi: Allah! dedi. Ya senin kardeşlerin seni öldürmeye söz ve elbirliği edince seni kuyuya bırakmalarını onların gönlüne kim saldı? Allah! Ya o helaktan kim korudu? Kim sakladı. Yine Allah! O kervanı kuyu yönüne kim uğrattı ki, onlar seni kuyudan çıkartıp Mısır'a götürdüler. Yusuf yine: Allah! diye cevap verdi. Cebrail yine: Ya Mısır'a gelince seni Aziz-i Mısır'a kim verdi ki, Mısır'da ondan daha ulu bir kişi yoktu ve seni hasis ve zelil olmuş bir kişinin eline bırakmadı. Yusuf Peygamber yine: Allah! diye cevap verdi. O zaman Cebrail: Mademki, bunca şeylere sebep olanın Allah olduğunu biliyorsun, seni o Allah bu zindandan kurtarmaya sebep olamaz mıydı ki, O'nu unuttun, sebebi bir başkasından diledin?

Yusuf Peygamber, Cebrail'den bu haberi işitince, Allah'tan utandı. Ağlamaya başladı. Yusuf adının (sabrediciler defterinden silinmesinden ve o yüce dereceden aşağıya düşmesinden korktu. Yusuf bu kadar ağlayıp inleyince, Allah onu esirgedi, yarlıgadı, tevbesini kabul eyledi. Cebrail yeniden onun gönlünü teselli etti.

Ama bu azarlama Yusuf Peygamber'e tazim ve izzet azandır. Bir ceza değildir. Evliya ve Nebiler hakkında bunun gibi şeyler vukua geldiğinden ötürü, sen Yusuf hakkında yanlış inançta bulunmamalısın! Şimdi asıl maksada gelelim. Yusuf: Ey Cebrail, Allah beni niçin zindana attı? Cebrail de: Sen kendini zindana layık gördün! dedi. Yusuf sonra: Babamdan ne haber var! diye sordu ve şu haberi Cebrail'den aldı: Babanın ağlamaktan gözleri görmez oldu. Yine sorup dedi ki: Allah beni babamdan niçin ayırdı? dedi. Cebrail da şu cevabı verdi: Allah, Yakup'un senden başkasını sevmesini istemedi. Sonrası için Allah şöyle buyurdu: Şeytan, Sultan'ın yanında ona Yusuf'u anmayı unutturdu. Yusuf bu yüzden nice yıllar daha zindanda kaldı (Taberi :257-273).

3. Allah, Yusuf Peygamber'in beladan kurtarmayı dilediği vakit, bir gece Mısır Sultan'ı da yataкта acaip bir rüya gördü. Kuran bu rüya hakkında şöyle buyurur: Sultan, huzurunda bulunan beylere dedi ki: Ben düşümde Nil nehrinden çıkan yedi semiz sığır gördüm.

Onların ardınca son derecede zayıf, cılız yedi sığır çıktı o cılız sığırlar o yedi semiz sığırı yeyip yuttular. Öyle ki o semiz sığırlar belirsiz olup gitti. O bitkin, cılız sığırlar halleri üzere kaldılar. Sonra da yedi yaş (taze) buğday başağı gördüm. O yaş başaklar arasında belirsiz oldular.

Sultan bu yolda düş görünce, sabahleyin Mısır'da ne kadar rüya yorumcuları, yıldız bakanları bilginler varsa huzuruna çağırdı ve onlara rüyasını anlattı. Sonra: Ey bilgi ve marifet sahipleri, ey akıllı kişiler. Eğer rüya tabirini biliyorsanız şu benim rüyamı tabir edin, dedi.

O bilginler, ne kadar uğraşırlarsa, düşündülse de bu rüyamın tabirini bilemediler. Hepsi bundan aciz kaldı. En sonunda: Bunun gibi düşe (karışık rüyalar) denir. Biz böyle rüyaları tabir edemeyiz! dediler...Biz böyle rüyamın tevilini bilmeyiz! dediler. Mısır Sultanı bunlardan bu haberi işitince gönlü çok dağıldı (üzüldü), rahatı kaçtı. Yemekten, içmekten kesildi içine karışıklık oldu. Fakat: O iki kişinin birisi kurtulmuştu. Nice zaman geçtikten sonra Yusuf Peygamber'in söylediği sözü hatırladı: Ben size bu düşün tabirini yorumlayacak bir kişi vardır ki onu getireyim, beni gönderin varayım! dedi. Melik de: Var, git! Onu getir! dedi. Şarap sunucu hemen zindana geldi. Yusuf Peygamber'e: Ey gerçek sözlü Yusuf! dedi. Şu rüyamın tabirini bana söyle ki, yedi halsiz, bitkin cılız sığır yedi semiz sığırı yemişti. Sonra da yedi kuru buğday başağı, yedi yaş (taze) buğday başını yer. Bu neye işarettir? Bana bildir.

Genç adam Sultan'ın gördüğü rüyayı tüm anlattı. Yusuf Peygamber de Allah'tan gelecek inayetin vakti geldiğini anladı. Bu rüya kendisinin zindandan kurtulmasına sebep olacağını bildi. Haline sabır gösterdi: Beni çıkarın! Sultanın huzuruna götürün, rüyasını tabir edeyim! demedi. Aksine gösteriş yapmadan, rüyayı yorumladı. Çünkü önceki zamanda: Sultanın katında beni hatırla! dediğine pişman olmuştu. Ona şöyle dedi: Yedi yıl birbiri ardınca ekin ekiniz. Ekinleriniz kemale erince o vakit biçtiğiniz buğdayı kabuğundan çıkarmayınız. Biçtiğiniz buğdaydan biçtiğiniz kadarını dövünüz. Kalanını başağında ve kılıçığında bırakınız öyle kalsın dursun. Bundan sonra yedi zahmetli yıl gelecektir. Bu topladığımız zahireyi o yedi yılın içinde yiyebilirsiniz. Çünkü o sonraki yılların içinde kıtlık olacaktır. Ekin olmayacaktır. O semiz sığırdan ucuzluğa işarettir ki, ekinler olur, buğdaylar çoğalır. Ağaçlarda yemişler çok olur. O yeşermiş buğday başakları o ekinin bolluğuna işarettir. O cılız, zayıf sığırlar da ona işarettir ki sonra gelen yedi yıl bütün kıtlık olacaktır. Toprakta buğday taneleri yetişmiyecek, ağaçlarda yemiş olmayacaktır. Bu önceki yıllarda topladığımız buğdaylar size o kıtlık yıllarında lazım olacaktır. Başağında duran buğday, başakta ne kadar durursa dursun, kurt yemez ve ziyan olmaz. Ama döğülüp savrulan o buğday çok durmaz. On dört yıl olunca bekâ bulmaz. Yusuf sonra yine dedi ki: Bu on dört yıldan sonra bir yıl gelir ki yağmurlar çok yağar, yemişler bol olur. Ucuzluklar, rahatlıklar olur. Halk, zahmetten kurtulup rahata ererler!

Yusuf Peygamber bu on beş yılda ne olacağını kendisinden söylemişti. Çünkü o kıtlık yılından Yusuf o vakitlerde olacak ucuzluklardan da haber verdi. Bunu bildirmesinin sebebi (Mısırlıların) hatırları hoş olup, Allah'a şükretmeleri içindi. Zaten tabircilerin âdeti ne zaman zahmetli, sıkıntılı bir şeyden haber verseler, ardından iyi bir söz de söylerlerdi. Böylece o kişinin gönlünü hoşlandırırlardı. Yusuf da bu son yılları bundan ötürü haber verdi, yoksa rüyada o yıllara bir işaret yoktu. Yusuf şarap sunucuya bu rüyanın yorumunu söyleyip buğdayı o kıtlık yılları için ne yolda saklamak gerektiğini bildirince, o kişi de sevinip Sultan katına varıp haber verdi. Sultan bunu işitince çok beğendi ve: Varm, o kişiyi benim huzuruma getirin! dedi. Sultan, şarap sunucusunu yeniden Yusuf Peygamber'e yolladı. Onu zindandan çıkartıp kendi katına getirmesini istedi. Şarap sunucu da Yusuf Peygamber'e gelerek onu saraya davet etti. Yusuf, Allah'ın kendisini esirgediğini bildi. Zindan belasından kurtuluş vaktinin geldiğini anladı. Ama acele etmedi. Sabretti. Yusuf Peygamber'in bu sabrına o zamanın halkı ve ondan sonra gelen peygamberler şaşırıp kalırlardı. ... Gerçekten, Sultan'dan, gel! diye haber yetişince, Yusuf zindandan çıkmadı. Gönlünden şu düşünceler geçti. Dedi ki: Gideceğim yer Mısır Sultan'ımın katıdır. O ulu bir padişahdır. Beni onun katında ilim ve hikmetle anlatmışlardır. Beni bundan ötürü çağırtmıştır. Bu halimle onun katına varırsam ki elbette beni zindan defterine yazmışlardır benim adımı o defterde görür ve: Bir kadınla suç işlemiş, bundan ötürü zindana atılmış! der. Bunu işitenlerde inanırlar, gerçektir! derler. Bundan kötü ne olabilir ki adım hain ve ev yıkıcı olur, benim de o Sultan nazarında ne kadrim, kıymetim, ne izzetim, ne hürmetim kalır? Benim bu günahımdan uzak olduğum, günahsız bulunduğum Sultan'ın katında ortaya çıkmayınca onun huzuruna varmam! dedi. O zaman saraydan gelen adama şöyle dedi: Yürü var, efendine de ki, turunç yerine ellerini kesen o kadınlar ellerini niçin kesmişlerdir? Sorsun. O mecliste neler olmuştur. Onu da sorsun. İşin gerçeğini bilsin. Benim hakkımda ne yolda şahitlikte bulunurlar ve benim günahım nedir, neden ötürü zindana konuldum ve Efendinin hatunu o kadınlara neler söyledi, işitsin bilsin, ben ondan sonra huzura varır, çıkarım. Yusuf bu meselenin kadınlardan sorulsun demesinin sebebi, bu sırrı yalnız kadınların bilmesindendi ve Zeliha onların önünde ikrar etmişti. Ve: Ben bunu seviyorum, o benden kaçıyor, bana baş eğmezse onu zindana attırırım! demişti. O kadınlar da: Ey Yusuf! Sana ne ziyarı var, bunun istediği şeyde? Onun dediğini kabul et! demişlerdi. Yusuf da: Bunların dediği işi yapmaktansa zindana girip hapsolmek bana yeğdir! demişti. İşte bundan ötürüdür ki, Yusuf: Bu macerayı o kadınlar işitmişlerdi, bundan dolayı o kadınlardan sorsun! dedi.

Sarayın adamı geri dönerek Sultan'a Yusuf'un haberini bildirdi. Sultan şaşırıldı. Onun sabrını ve tedbirini beğendi. Tezce adam gönderip o beş kadını ve Zeliha'yı birlikte çağırttı. Onlara dedi ki: Yusuf'un nefesine yaklaşmak istediğiniz zaman ne haldeydiniz? Sultan bu sorusu ile beş kadına: Yusuf'u kendinize davet ettiğiniz zaman siz mi ona kastettiniz yoksa o mu size kastetti? demek istemişti. Çünkü bu kadınlar da Yusuf'u görünce ona kendilerini vermek dilemişlerdi. Onlar da şu cevabı vermişlerdi: Allah esirgesin, biz hiç de Yusuf'un

fenalığını görmedik, bilmedik. Ve Aziz-i Mısır'ın bu hatunu Zeliha bize: Ben Yusuf'u sevdim. Kendisini diledim. O bana razı olmadı ve bana uymadı! dedi, diye cevap verdiler. Zeliha da Sultan'ın önünde ikrarda bulunarak şöyle dedi: Şimdi hak ortaya çıktı. Yusuf'u ben diledim. O beni dilemedi. O gerçekten doğrudur. Evet, Zeliha doğruyu söylemişti. Kendisi çok çalıştı ise de Yusuf ona uymamıştı. Kendisine uymadığı, emrine baş eğmediği için zindana attırmıştı. Yusuf doğru söylüyordu. Bu işte hiçbir günahı yoktu. Mısır Sultan'ı yanında Yusuf'un doğruluğu bilinince o da Yusuf'a meselenin ve halin ne olduğunu söyledi. Yusuf da bunu işitip sevindi. Çünkü halkın içinde kendisinin doğruluğu bilinmiş oldu. O da şöyle dedi: Kadınları konuşturmakta dileğim Aziz-i Mısır'a ardından hainlik etmediğimi, hainlerin hilelerini Allah'ın başarıya erdiremediğini bilmesini temin etmek içindi!

O zaman Yusuf Peygamber'e bir hal geldi. Kendisini iyilerden bildi. Nefsini denemek ve hali kendisinden uzaklaştırmak için şöyle dedi: Ben nefsimi deniyorum. Kişinin nefsi kötü şeylere emirler buyurur. Bu şeyde benim doğruluğum belirse ne var? Ellerin bilmediği ne yaramaz işlerim vardır. Nefis şerrinden kimse kurtulamaz. Meğerki onları Allah esirgemiş ve nefsinin belasından saklamış olsun. Mısır Sultan'ı o zaman şu emri verdi: O genci bana getirin, ben onu kendi nefsim için ve kendi işlerim için hâs kişi eyleyeceğim. Onun gibi akıllı ve bilgili kimse benim yanımda gerektir. Yusuf da hemen gelince, Sultan onu Aziz-i Mısır'dan satın aldı. Sonra azat etti. Zeliha, Aziz-i Mısır'ın nikâhı altında iken Aziz-i Mısır öldü. Yusuf Peygamber Zeliha'yı aldı.

Bir rivayete göre de; Aziz-i Mısır, Zeliha'yı boşadı. Ve Sultan ona: Yusuf'u bana ver! dediği zaman Aziz-i Mısır: Ben senin kulun ölünce, o kimin olur? diyerek: O, benden azat olsun! dedi ve o sekiz yıldan sonra Yusuf, Zeliha'yı aldı. Vaktaki Yusuf'u zindandan çıkardılar. Zindan halkı ağlaştılar. Yusuf, onlara veda etti. Onlar için dualar etti. Ve duasında şöyle dedi: Bu duanın anlamı şöyleydi: Ya İlahî! Salihlerin gönlünü bunlara şefkatli kıl. Bunlardan haber gizleme. Şundan ötürüdür ki, zindan halkı şehirlerde olan haber ve havadisleri başka halktan daha çok bilirler.

Bundan sonra Yusuf'u hamama götürdüler, yıkandı. Zindan kokusu ve gövdesinde olan kirler gitti. Daha sonra ona hilaf lar giydirdiler. Yusuf, Sultan'a selam verdi. Ve İbrani dilince duada bulundu. Sultan da: Bu ne dilidir? diye sordu. Yusuf Peygamber de: Babamın ve dedemin dilidir! dedi. Oysa Sultan yetmiş türlü dil konuşurdu. Bu dillerden her ne lügat söyledi ise Yusuf, o dillerde cevap verdi. Henüz küçükken, onun bunca dili bilmesi Sultan'a çok tuhaf geldi, o, her ne söz söyledi ise Sultan çok beğendi. Ve şöyle dedi: Bundan böyle sen benim malımın ve hazinelerimin üzerine emin ol. Bu suretle Yusuf Peygamber, Sultan katında saygılı, sözü makbul bir kimse oluyordu. Eğer ilk buyrukta Sultan'ın huzuruna gelmiş olsaydı Sultan katında özür dilemeye ve o suçlamaları üstünden atmaya mecbur kalırdı. Yusuf, sabredince umduğu yönden temizliği, paklığı ve doğruluğu Sultan tarafından bilinmiş oldu. Hiç özür dilemeye hacet kalmadı. Sonra Sultan, Yusuf

Peygamber'e: Şimdi, bu gördüğüm rüya işinde ne tedbirde bulunursun? dedi. Yusuf Peygamber de ona şu cevabı verdi: Gördüğüm çare şudur. Bu ucuzluk yılları içinde çok çok buğday ektiresin. Damlara ve anbarlara sapıyla, demetiyle doldurulsun. Halkın da ektiği buğdayın beşte birini satın aldırasın. Senin ambarında kalsın. Bu zahire iyi saklansın ki o gelecek kıtlık yılları içinde kullanılabilsin. Böylece buğdayın sapı da davarlara ot, saman ve yem olsun. Taneleri de Mısır halkına ve Mısır uyruğunda bulunanlara yeterli olsun. O vakit bu toplanan hububat satılır. Anbarlarında o kadar mal toplanır ki senden önce gelen sultanların katında görülmemiş hal alır. O zaman Mısır Sultanı: Söylediğin bu iş kimin elinden gelir? Onlar bu yolda nasıl saklanır?

O zaman Yusuf Peygamber: Beni bu işlerin üzerine koy. Mısır ülkesinin buğday hazinelerini ve anbarlarını bana ısmarla. Ben emin olup doğruluğumla onları saklayayım. Ben onların nasıl korunacağını bilirim. Böylece, Mısır Sultanı da Yusuf'un dediğini yaptı. Ne kadar anbarları ve hazineleri varsa Yusuf Peygamber'e ısmarladı. O da her yana kullar ve adamlar gönderdi. Bol bol başaklı bitkiler (buğday, arpa) ektirdi. Elde ettiklerini anbarlara koyup topladı. Bildiği yolda sakladı. Ama sen bil ve hazır ol ki, Yusuf Peygamber'in Sultan'a: Beni, hazinelerinin üstüne emin kıl demesini onun dünyaya haris olmasına yorma! Hem de Yusuf Peygamber'in Beyliğe ve ululuğa saptığını sanma. Onun bu sözlerinden muradı iki şeydir. Birisi şudur ki Sultan ona ihsanda bulundu, onu o beladan kurtardı ve satın aldı. Sonra kulluktan azat kıldı. Onu, sarayında bu yolda aziz ve hürmetli kıldı. Yusuf da kulluk hakkını yerine getirmeyi diledi ve Sultan'ın ihsanı karşısında o da Sultan'ın yolunda faydalı olacak bir hizmet görmek istedi. Bir hizmet de şuydu ki, bu, yüce, ulu bir hizmetti. Başka bir kişi hazine emini olsaydı belki yoksul kimselere zulüm ve haksızlık eder diye ihtiyatlı davrandı. Hem o hububatı onlar kendi bildikleri gibi saklarsa çürüyüp gitmesinden korktu: Sultan'ın malına bundan ziyan ve noksan gelir! diyerek, bundan ötürü: Beni malına koruyucu kıl! dedi. Böylece de Mısır Sultan'ı onu hazinelerinin ve anbarlarının üstüne "EMİN" kıldı. İlk yedi yılın içinde olan, ne kadar hububat elde edildiyse, Yusuf eliyle anbarlarda, Yusuf Peygamber'in dediği yolda saklandı. Ve anbarlara Yusuf kendi mührünü vurdu.

Haberde şöyle gelmiştir: Yusuf Peygamber, zindandan çıktıktan sonra iki yıl geçince, Zeliha'nın kocası ve Yusuf Peygamber'in Efendisi olan Aziz-i Mısır öldü. Sultanın bütün malının defteri ve hesabı Yusuf Peygamber bilinmekteydi. Aslını da tamamiyle kaydetmişti. Bundan ötürü Sultan bütün hazinesini ona ısmarlamış, emanet etmişti. Yusuf, Mısır Sultanı'nın Hazinedârı olmuştu. Bu hal üzerine bir kaç gün geçti. Bir gün Sultan ona: Ey Yusuf! dedi. Şu doğruluğunu ki sen efendin hakkında göstermiştin. Onun tuz ve ekmeğini gözettin. Evine hiyanet etmedin. Şimdi benim gönlüm şunu diliyor ki sen o hatunu helallik yolunda kabul edesin.

Yusuf Peygamber de Sultan'ın bu sözünü kabul etti. Sultan, adı Zeliha olan O kadını Yusuf Peygamber'e verdi. Yusuf'la Zeliha biraraya geldikleri zaman Zeliha'nın gönlüne şöyle bir

kaygı düştü: Ben Yusuf'u, sevdiğimden ve ona gönül verip döşeğime çağırdığımdan ötürü Yusuf öyle sanır ki ben başka kimseye de öyle yaparım. Ve beni hain ve kahpe bir kadın sanır: Benimle böyle iş eden, başka bir kişiyle etmez mi? der! dedi. Zeliha, bu düşüncede iken Yusuf ona el uzattı. Zeliha, kendisini Yusuf'tan geri çekti, teslim olmadı. Ona: Ey Yusuf! dedi. Bana izin ver. Önce sana bir haberim var. Onu söylüyeyim. Yusuf Peygamber de: Söyle yâ Zeliha! dedi. Zeliha da: Ey Yusuf! dedi. Ben seni sevdiğimden ve sana bu yolda bağlandığımdan ötürü benim kötü ve hain bir kadın olduğumu sanma! Senden başkasına da böyle edeceğimi de zannetme. Erkek ki senin gibi olursa ve dünya içinde senden güzel olmazsa ve kadın ki benim gibi olur ve gençliğin, güzelliğin çağında bulunursa, kocam eksik güçte olur ve karısına erkekliğini göstermeye gücü olmazsa bu haller ile kadın senin gibi bir yiğide gönül verse onu mazur görmek gerek olduğu gibi, yaptığını ayıplamamak da gerektir. Sen bil ki, ey Yusuf, ben hiçbir zaman erkek istemedim. Ve senden başka bir kişiye gönül vermedim ve kimse bana el uzatmış değildir. Ben de Allah'ın mührü ileyim. Anamdan nasıl doğdu isem, öyle kızıoğlu kızım!

Yusuf bu sözleri işitince sevindi. Zeliha'ya el uzattı. Onu, gerçekten kız buldu. Tâ ömrü sona erinceye kadar Yusuf'la birlikte yıllar yaşadı. Allah bütün peygamberlerin kadınlarını zinadan korumuş, saklamıştır. Kâfir kadın da olsa zinaya meyletmemişlerdir. Onlar gibi hiçbir peygamber de günah işlememiştir. Hatta peygamberlik gelmeden önce de puta secde etmemişlerdir. Nasıl ki İbrahim çocuk iken, babası zorlarlar, onu puta secde ettiremezlerdi.

Yusuf, Zeliha ile çok zaman yaşadı. Yusuf Peygamber'in Zeliha'dan iki oğlu oldu. Birisinin adı Efrayim ötekinin adı Menşa idi. Yusuf Sultan'ın hazinebaşı oldu. Bütün malını ve hazinelerini avucu içine aldı. Sultan, sonra ona Hazinebaşılık ödevinden başka Vezirlik de verdi.

Bütün Mısır ülkesini Yusuf Peygamber'e emanet etti, ısmarladı. Ve sultan o halde idi ki Yusuf 'ın buyruğu olmadan hiçbir iş yapmazdı. Gönlü Mısır ülkesine yapılacak her neyi dilese, Yusuf'a kimse engel olamazdı.

Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: Biz Mısır ilinde Yusuf Peygamber'e o kadar güç verdik ki, O, ne dilerse onu yapardı. O işi nerede dilerse olurdu. Biz rahmetimizi kime dilersek ona yetiştiririz. Ve biz, iyilerin iyiliğini ve âhret mükâfatını kaybettirmeyiz.

Bir rivayete göre, Zeliha günahını itiraf edip Aziz-i Mısır kendisini boşamıştı. Çok kişiler onunla evlenmek istemişti. Fakat o kabul etmedi, varmadı, onlarla evlenmedi. O, Yusuf Peygamber'in aşkından mest olmuştu. Tamam on sekiz yıl ağladı. Her kim Yusuf'tan haber verse, onun adını ansa o kişiye çok mal dağıtırdı. Ve Yusuf Peygamber'in resmini duvara çizdirmişti. Daima ona bakar: Ey Yusuf! diye ağlardı. O hale geldi ki gözleri görmez oldu. Beli de büküldü. Malı da kalmayarak yoksullaştı, fakir oldu. Bütün dostları ondan yüz çevirdiler.

Bir gündü Yusuf Peygamber gezintiye çıkmıştı. Geri dönüp gelirken Zeliha'ya: İşte Yusuf geliyor! dediler. O da: Beni onun yoluna götürün! dedi. Onlar da Zeliha'yı alıp Yusuf Peygamber'in yolu üstüne iletiler. Yusuf ona yaklaşınca Zeliha ona seslenip: Ey nefsi ne sabreden kişi kul iken sultan olurmuş, sultan iken de kul olurmuş! dedi. Yusuf Peygamber bu sözleri işitti: Şu söz söyleyeni sorun, kimdir? dedi ona: O, Zeliha'dır! dediler. Yusuf Peygamber de atının başını çekti: Ey Zeliha! dedi. İyi misin? Hoş musun? Zeliha da bunu işitip aklı başından gitti. Yere düştü. Az sonra da aklı başına geldi. Yusuf da: Sana ne oldu ki böyle oldun? diye sordu. Zeliha da: Senin aşkımdan ötürü, işte böyle yoksul oldum! dedi. Yusuf Peygamber de: Ya gözlerine ne oldu? diye sordu. O da: Senin için ağladığımdan kör oldum! dedi. Yusuf: Ya belin neden büküldü? dedi. Ve şu cevabı aldı: Senin derdinden büküldü? Ya malımı neyledin? Senin aşkımdan yolunda üleştirip dağıttım! O zaman Yusuf Peygamber: Senin hakkın bende çoktur! dedi. Dile benden ne dilersin? Zeliha da: Gözlerimi dilerim! Tâ ki senin güzelliğine bakayım! dedi. Yusuf Peygamber: Bunca zahmet içinde de aşkı unutmadın mı? diye sordu. O da: Kamçımı bana ver! dedi. Yusuf da kamçısını Zeliha'ya verdi. Kadın bir kez: Ahhh! çekti. Kamçı bu ahtan ateş gibi oldu. Onu yine Yusuf'a geri verdi. O da elim yanmasın diye kamçıyı elinden attı. Zeliha: Ey Yusuf! dedi. Bunca yıldan beri ben kocamla bu ateşi, yüreğimde sakladım. Sen erliğin erkekliliğiyle niçin bir saat için olsun tutamadın?

Yusuf , bu halleri görünce içi yandı, özü tutuştu. Buyruk vererek Zeliha'yı saraya götürdüler. Cebrail geldi: Ey Yusuf! dedi. Zeliha'ya sor ki Allah'tan dileği nedir? Yusuf Peygamber de sordu. O da: Gençliğim, gözlerim ve güzelliğim, hem de senin helalin, eşin olmak! İşte dileğim bu! dedi. Yusuf dua etti. Allah da duasını kabul etti. Yüce Yaratan, Zeliha ne dilemiş ise ona verdi. Zeliha'ya el atmak isteğine düştü. Zeliha kaçtı. Yusuf ona yetişti. Gömleğinden yakaladı. Gömlek yırtıldı. Zeliha: Ey Yusuf! dedi. Dost, dostun perdesini yırtar mı? Yusuf işlediği bu işten utandı. Zeliha da: Ey Yusuf! Utanma! Beraber olduk! Ödeştik! dedi.

Yusuf sonra Zeliha'yı nikahlayıp aldı. Daha önceden Müslüman olmuştu. Yusuf ona din ve diyanet ve şariat öğretti. Böylece Zeliha muradına erişti, çok sevindi. İbadetle vaktini geçirdi! Ama Yusuf, her ne zaman Zeliha ile aşk oyunları oynamak istese Zeliha razı olmazdı (Taberi :274-285).

4. Yedi yıl bolluk ve kolaylık geçip tamamlanınca, bundan sonra kıtlık olmaya başladı. Birinci yıl hiç yağmur yağmadı. Halk ektiğini biçemedi. Ellerinde olan tohumlukları yediler. İkinci yıl öyle bir kıtlık oldu ki yeryüzüne gökten bir damla yağmur yağmadı. Üçüncü yıl da böylece geçti. Bütün illerde buğday kalmadı. Yalnız Mısır ülkesinde buğday vardı. Mısır'dan başka yerlerde bulunmadığı öğrenilince her ülkenin halkı Mısır yolunu tuttular. Ne kadar mal, değeri çok giyecekleri varsa, verip buğday aldılar. Dördüncü yıl ne kadar mal, davar ve kumaşları varsa Yusuf'a götürüp, buğdaya karşılık sattılar. Yusuf da o malları alarak hazineye koydu. Beşinci yıl ise, ne kadar mülkleri, bağları varsa sundular

(verdiler). Buğday aldılar. Altıncı yıl da öyle oldu ki her kişi nesi varsa buğdaya verdi. Adam vardı ki buğdayı birden alıp götürürdü. Yusuf, bu yolda buğday alındığını görünce buğdayın yetişmeyeceğini gördü, bir yasa (emir) çıkardı: Her kişi, kendisine yetecek kadar buğday alacak, fazlasını almayacak! dedi. Öyle ki bir kişi yüz yük kumaş getirse, bir yükten fazla buğday vermezdi.

Yedinci yıl olmuştu. Buğday sona erdi. Mısır halkı ağlayarak dışarı çıktılar. Kırk gün yetecek kadar buğday kalmıştı. Halk zayıfladı. Yusuf'a koşular. Yusuf da Allah'ya yakardı. Niyazda bulundu. Cebrail hemen gelip: Allah; "Ben onun cemalini görmelerini bunlara kırk gün için nimet kıldım! diye buyuruyor." dedi.

Yusuf Peygamber'e böyle ilahî buyruk gelince o da sahraya çıktı. Yüksek bir tahta oturdu. Bütün halkı çağırdı. Onlarda toplandılar. Yusuf Peygamber yüzündeki örtüyü kaldırdı. Onlara: Yüzüme bakın! dedi. Bütün halk o yüzü görünce: Ne yücedir şekil verenlerin en güzeli olan Allah'ın şanı! dediler. Alkışladılar. Karınları doydu. Kırk gün olunca bir gözsüz çocuk getirdiler. Ya Aziz, dediler, sen dua et. Bu çocuğun gözü açılsın. Yusuf el kaldırıp dua etti, çocuğun o anda gözleri açıldı. Onun yüzünü gördü, karnı doydu. Bu kıtlık, sonra, Şam iline ve Filistin diyarına erişti. İbrahim ile Yakub Peygamber orada bulunmuşlardı. Kıtlıktan ve açlıktan Yakub'un kavmi acz içinde kalmışlardı. Mısır'dan başka yerde hiçbir yiyecek bulunmuyordu.

Yakup'a şöyle bir haber geldi: Mısır Sultan'ının bir hazinedarı varmış. Anbarların çoğu onun elindeymiş. Hem de müslümanmış. Pek çok hayır ehli ve ihsan sahibiymiş. Yoksullara ve zayıflara şefkat gösterirmiş.

Bu sırada Yakub'un gözleri Yusuf'un hasretinden ağlaya ağlaya görmez olmuştu. Oğlan çocuklarına: Mısır'a varın! dedi. Biraz yiyecek getirin. İştittim ki Mısır Sultan'ının bir hazinedarı varmış. Hububat anbarları bütün onun elindeymiş. Hem de İbrahim dini yolundaymış. Görün ne kişidir O! (Biz de İbrahim çocuklarıyız!) diye ona kimliğinizi bildirin. Eğer aslınızın İbrahim peygamber olduğunu bilirse, sizi esirger, korur. Size, halka sattığından daha ucuza satar! dedi.

Kimileri de şöyle der: Yakub on oğlunun hepsini gönderdi. Yalnız Bünyamin'i göndermedi. Onu yanında alıkoydu.

Kimileri de: Üç oğlunu yolladı, Bünyamin'i şundan ötürü göndermemişti ki onu da Yusuf Peygamber'in anası doğurmuştu. Yusuf'tan yadigardı. Ve onu yanından hiç ayırmazdı.

Yakup'un çocukları Mısır'a gelince, Yusuf'un huzuruna çıktılar. Yusuf Peygamber, onları görünce kim olduklarını bildi, ama onlar Yusuf Peygamber'i bilmediler.

Yusuf onlara şöyle sordu: Siz ne kişilersiniz? Buraya ne iş için geldiniz? Onlar da: Buğday almaya geldik! dediler. Yusuf kardeşlerine kendisini bildirmeyi diledi. Onlara: Siz buğday alıcıya benzemiyorsunuz. Siz casuslara benziyorsunuz! Bir başka Sultan'a bu memleketin haberini iletmek için casusluk yapmaya geldiniz! dedi. Çocuklar da: Biz Bey ve Padişah nedir bilen bir kavimden değiliz. Biz çöllerde yaşamaktayız. Kenan illerindeniz. On bir kardeşiz. İhtiyar bir babamız vardır. Peygamberdir. Adına Yakup derler. Lakabı da İsrail'dir. Beldemizde kıtlık belirdi. Mısır'dan başka bir yerde buğdayın bulunmadığını ve senin de iyi adını işittik. Babamız bizi sana gönderdi. Bize buğday vermeni diliyor! dediler. Yusuf kardeşi Bünyamin'in halini sormak, onun sağ olup olmadığını, ölüp ölmediğini bilmeyi murat etti onlara: Mademki siz on bir kardeşsiniz, niçin öbür kardeşiniz sizinle birlikte gelmedi? diye sordu. Neden on kardeş geldiniz?

Yakup'un on oğlu şu cevabı verdi: Öbür kardeşimiz bizden küçüktür. Babamız onu çok sever. Nitekim büyük oğlunu da çok severdi. Gönlü onunla avunması için onu yanında alıkoymdu. Bizimle birlikte size göndermedi.

Yusuf: Mademki sizin babanız Peygamberdir, niçin küçük oğlunu büyük oğlundan daha çok seviyor? Oysa büyük oğlunu daha çok sevmesi gerekti. Ya da eş sevgi duyması gerekirdi, dedi. Onlar da: O küçük kardeşimizin anasından babamızın bir oğlu vardı. Adı Yusuf'tu. Babamız onu çok severdi. Onu, bir rastlantı eseri olarak kurt yedi. Onun derdinden babamız o küçük oğlunu yanından ayırmaz oldu. Onu, her zaman, ötekinin yerinde bilir, sayar, yanından bir saat olsun ayırmaz! dediler. Yusuf Peygamber bunları öğrendi: Mademki babanız peygamberdir, Mısır halkını dinine çağırma niçin gelmedi? diye sordu. Onlar da: Allah onu Kenan diyarına peygamber gönderdi! Kendisi hem çok yaşlıdır, gözleri de görmez oldu. Yusuf'un derdinden ötürü kör oldu. Şimdi de bir ev yaptırdı. Adını "Beyt'il Ahzân" koydu. Her gün o eve girip: Yusuf! diye ağlar! dediler. Yusuf Peygamber de yüz örtüsünün altında, bunları duydukça, dert ile ağladı. Ve onlara şunu sordu: Babanızın sizin gibi yiğit oğulları olunca, o küçük oğlu için niçin bu kadar ağlar? Oğullar da: Çünkü o kardeşimiz son derece güzeldi! dediler Yusuf da: Sizden çok hüneri mi vardı? diye sordu. Onlarda: O çok akıllı, zeki, zahit bir kişiydi! dediler. Yusuf kardeşlerinden kendisi hakkında iyi söz işitince duygulandı. Kendi kendisine: Bunlar bana kötülük etti, ama ben onlara iyilik edeyim! diye düşündü ve: Ben bunlara iyilik edeyim! dedi. Onlara döndü: Ben size buğdayı bir şart üzerine veririm. Bir kez daha geldiğiniz vakit o küçük kardeşinizi de yanınızda getirmelisiniz. Tâ ki ona bir göz atayım. Bakayım, onda ne hüner var, göreyim. Babanızın onu niçin hepimizden çok sevdiğini bilip anlayayım! dedi. Yusuf'un dileği kendi kardeşini görmektir. Çünkü Yusuf ondan ayrıldığı zaman o, on üç yaşında bulunuyordu. Kuyuya bırakıldığı zamanda ise Yusuf on yedi yaşındaydı. Altı yıl Aziz-i Mısır'ın evinde kalmıştı. Yedi yıl da zindanda yatmıştı. Oradan çıkıp Sultan'a hazinedar olduğu vakitte tam otuz yaşına ermişti.

Yusuf Peygamber, adamlarına buyruk verdi. Kardeşlerinin elinden akçelerini aldılar. Ve her birine birer yük buğday verdiler. Daha çoğunu vermediler. Kardeşleri kendisine: Biz uzak yoldan geldik. Bu kadar buğday bize yetişmez! dediler. Yusuf Peygamber de: Âdet böyledir. Bize bu yolda buyruk verildi ki, her kişiye bir yükten fazla buğday vermiyoruz. Her ne kadar fazlasını vermiyoruz, ama yeniden geldiğiniz vakit, eğer o kardeşinizi de birlikte getirirseniz onun hatırı için size bir yük daha çok veririm! dedi.

Kimileri şöyle demiştir: Yusuf Peygamber, bu on kardeşin birisini yanında alıyordu. Adı Şemun idi. Tâ ki dokuz kardeş ülkelerine varınca getirilmeyen kardeşlerini de alıp getirsinler. Lakin bu söz doğru değildir. Çünkü eğer Yusuf Peygamber böyle bir harekette bulunsaydı, kardeşleri belki de onun Yusuf olduğunu anlardı. Doğrusu şudur ki: O hiçbir kimseyi kardeşlerinden ayırıp sarayda bırakmadı. Eğer onu getirirseniz size bir yük buğday fazla veririm! diye vaatte bulundu, onlara söz verdi ve: Eğer kardeşinizi bana getirmezseniz, biliniz ki size buğday vermem ve katıma da sizi getirtmem dedi. Kardeşleri de şöyle dediler: Onu biz babasından dileyelim ve getirelim, dediler. Yusuf Peygamber şunu biliyordu ki, ailesi şehirde oturmuyordu ve çölde yaşamaktaydılar. Onların hazır akça bulamayacaklarından korktu. Belki bundan ötürü yeniden Mısır'a gelmiyebilirdi hemen kölelerine ve saray hizmetkârlarına: Bunların çuvallarına buğday ölçtüğünüz zaman akçelerini de buğdaylarının içine birlikte koyun. Akçe koyduğunuz onlar sakın bilmesinler. Evlerine varıp çuvallarını açınca bu akçeleri bulsunlar. Böyle hazır para ellerinde olunca, elbet yine gelirler! dedi.

Hizmetçiler de onların çuvallarını anbara götürdüler. Buğdayları doldurduktan sonra akçelerini de birlikte çuvallarına yerleştirdiler. Onlara teslim ettiler. Ama bu hali onlar hiç bilmediler. Ve vakta ki babaları Yakup'un yanına döndüler.

Ona şöyle dediler: Ey Baba! Bize buğday verilmesi yasaklandı. Ancak kardeşimizi bizimle gönder. Yine varalım fazla buğday getirelim. Hem de onu saklayalım Yusuf gibi onu kaybetmeyelim!

Yakup da şöyle dedi: Ben kardeşinizi size emanet edemem. Bundan önce Yusuf'u emanet etmiştim. Ona kötülük eylediniz. Buna da zarar ve kötülük erişmesinden korkarım. Çocuklar da şunu söylediler: Başka çare yok ki! Elbette bizimle onu göndermek zorundasın. Yoksa bize buğday vermezler. Çünkü: Eğer kardeşinizi getirilmeden gelerseniz, size buğday vermeyiz! dediler.

Yakup da çocuklarına şöyle dedi: Ben onu Allah'a ismarladım. O Allah ki koruyanların en hayırlısı, esirgeyicilerin en esirgeyicisidir. Getirdikleri o yükleri açınca akçelerini çuvalın içinde gördüler. O zaman: Ey babamız! dediler. O sultanın iyilik ve keremini gör ki akçemizi yine geri vermiş. Onu çuvalımızın içinde bulduk. Onun bize ettiği iyiliği ve keremi. Hiçbir padişah etmez. Mademki paramızı bize vermişler, biz yine oraya varalım! dediler. Yakup da: O malı yine geri götürün. Belki yanılmışlardır. Ya da bizi sınamışlardır:

Peygamber oğulları mı acaba? Bakalım, görelim, haramı helali seçiyorlar mı demişlerdir! dedi. Ve: Elbette ben onu sizinle göndermem. Meğer ki beni inandırarsınız. Ve öntümde onu yine bana getireceğinize, ona zarar vermeyeceğine ant içiniz. Onlarda yemin edip ant içtiler, böylece babalarını inandırdılar. Hal böyle olunca küçük oğlu Bünyamin'i onlarla göndermeye razı oldu. Onlara şöyle dedi: Ey oğullarım! Mısır'a varınca bir kapıdan girmeyiniz içeriye. Herbiriniz şehrin ayrı ayrı kapısından içeri girin.

Yakup, çocukları bir kapıdan girince, onlara gözler dikilip nazar degeceğinden korkmuştu. Bundan ötürü onlara: Birer, ikişer girin şehre! dedi. Sonra Yakup Peygamber'in hatırına şu geldi ki kendi kendine: Eğer bir afetin gelmesi Allah'ın takdirinde varsa, benim dememden bir fayda gelmez. Takdire olan hileyle savulmaz. Hem de peygamberin şanına lâıyk olan da şudur ki, her ne zaman onlara bir sövme, sayma, arkalarından bir iftira gibi şeyler meydana gelse ya da bir kişi onlara ayıplı bir söz söylese, onu ancak bir yolda üzerlerinden uzaklaştırabilirler! dedi. Bundan ötürü de şu düşünceye vardı: Yine de Allah'ın takdir ettiği bir şeyi sizden esirgemem. Hüküm, ancak Allah'ındır. Ben Allah'a tevekkül ederim. Varn, sizi Allah'a ısmarladım.

İbrahim'in amamesi (sarığı) Yakup'a kalmıştı, onu armağan olarak yolladı. Böylece Yakup'un çocukları onun yanından ayrılıp gittiler. Yusuf Peygamber'in çuvallarına koyduğu akçeyi de yine ona götürdüler. Hem de: Yoksuldular ve yiyeceğe de çok muhtaçtılar, diyerek onlara acısın, çok buğday versin! istediler. Mısır'a girecek kapıya gelince, babaları Yakup'un öğüdüne uyup dağıldılar. Hepsi de bir kapıdan şehre girmediler. Vakta ki: Yusuf'un kardeşleri geldiler, en küçükleri Bünyamin'i, Yusuf Peygamber'in katına götürdüler. İşte o küçük kardeşimiz budur! Getirdik, dediler. İbrahim'in sarığını Yusuf'un önüne koydular. Ve şöyle dediler: Babamız size selamını bildirdi. Bu hediyeyi size armağan etti! Bu tülbent, babamıza dedemizden kalmıştır.

Yusuf'da sarığı eline alı. Öptü, gözlerine sürdü. Sevindi, şad oldu. Peygamberliğin kendisine geleceğini bildi, anladı. Çünkü o sanki kimin eline deydi ise, o kişi peygamber olmuştu. Yusuf, şimdi kardeşi Bünyamin'in halini ve hatırını sormayı diledi. Ama öteki kardeşlerinin bundan haberleri olmamasını istedi. Bir tedbir ile onları birbirinden ayırdı. O da şu yolda olmuştu. Yusuf konuk evleri yaptırmıştı. Hizmetçilere: Bunları o konuk evlerine kondurun. Lakin ırak yoldan gelmişlerdir. Bir arada kalmasınlar. Çünkü yerleri dar olur, rahat edemezler! dedi. Her odaya ikişer ikişer konuk edildiler. Onlar onbir kardeşti. Bünyamin'den başkalarını ikişer ikişer yattırdılar. Bünyamin yalnız başına kaldı. Ona arkadaş bulunmayınca, Yusuf Bünyamin'e: Gel, sen benim odamda konuk ol. Bütün kardeşlerin ikişer ikişer yattılar. Biz de seninle arkadaş olalım! dedi. Bünyamin, Yusuf'u bilemedi. Kardeşlerinden ayrı konulduğundan gönlü üzüldü, hatırcığı perişan oldu. Yusuf Bünyamin'in kendisinden ürktüğünü anlayınca, odayı tenhalaştırdı. Bünyamin'e kendisinin kim olduğunu bildirdi. Ve ona şöyle dedi: "Ben senin kardeşin Yusuf'um, üzülme, onların bana ettiklerinden kaygılanma. Sonra da: Allah'a şükür ki ben yaşıyorum. Hayattayım. Bana

hiçbir ziyan gelmedi! dedi. Bünyamin, onun, Yusuf Peygamber olduğunu anlayıp bildi. Yüreği sevinçle doldu. Babası Yakup'un halinden ve kendisinin ondan ayrılığından ötürü çektiği mihnet ve acılardan haber verdi. Yusuf Peygamber de: Sakın beni onlara bildirme. Ben onları geri göndereyim. Seni bir tedbir ile burada alıkoyayım! dedi. Oysa İbrahim Peygamber şeriatinde şöyle hükmedilmişti ki; bir kişinin bir şeyi çalınsa mal sahibi hırsız elinde malını bulsa iki yıl o malın sahibine kulluk eder, hizmette bulunurdu. Bu yasa, tâ Musa'nın zamanına kadar da sürmüştü. Sonra Musa Peygamber zamanında ve onun şeriatinde bu hüküm ortadan kalkmıştı: Yusuf, kardeşlerinin zahire yüklerini hazırlayınca kendi su bakracını öz kardeşinin yükünün içine koydular. Sonra bir münadi arkalarından: "Ey kabile! durun. Gerçekten siz hırsız kimselersiniz..."

Yusuf Peygamber'in adamlarının, Yakup çocuklarına: Siz hırsız kişilersiniz, demesi üzerine, onlar da, geri dönerek. Ne kaybettiniz? diye sordular. Mısırlı da: Melik'in su kabını kaybettik. Onu getirene bir deve yükü buğday verilecek. Ben de buna kefilim, dedi. Yusuf'un kardeşleri de: Allah'a yemin ederiz ki, biz buraya fesat çıkarmaya gelmedik. Bunu siz de bilmektesiniz. Biz hırsız da değiliz, dediler. Sonra da: Eğer hırsız olsaydık, sizin yüklerimizin içine koyduğunuz akçeleri geri getirmezdik! dediler. Mısırlılar da: Eğer siz yalancı çıkarsanız, o kişinin cezası ne olsun? dediler.

Yakup'un oğulları o zamanda kendi şeriatlerinde hüküm ne ise hemen o hükmü kendi üzerlerine hükmeyliyerek: Melik'in bu gümüş su bakracı her kimin yükünde bulunursa, o kişiyi o kabın karşılığı olarak tutuklayınız. Köleniz olsun ve kulluk etsin. Bu, bizim dinimizde böyledir! dediler. Mısır Melik'inin de yasası öyle idi ki, kim bir akçe çalsa iki akçe verirdi. Yakup'un şeriatindeyse hırsız, mal sahibinin kölesi olurdu.

Yusuf'un kardeşleri de hükmü kendi şeriatlerinin yolunda verdiler. Önce kardeşlerin yüklerini aradılar. Bir şey bulamadılar. Sonra Bünyamin'in çuvalı arandı. Onda, aranılanı buldular. Onu çıkardılar. Yusuf Peygamber'in kardeşleri utandılar. Bünyamin'e kızarak: Nice belalar ki senden ve senin karındaşımdan gördük, hem de çektik. Şimdi de çekmekteyiz! dediler. Bünyamin de: Ben de, kardeşim de sizin belanızdan kurtulamadık. Çünkü kardeşimi aldınız, kaybettiniz, kurt yedi! dediniz. Beni de getirdiniz, hırsız diye bırakıp gidiyorsunuz! dedi. Kardeşleri: Ya bunu senin yükünün içine kim koydu? dediler. Bünyamin: Kimin koyduğunu ben ne bileyim. Belki önce sizin torbalarınıza akçelerinizi koyan kişi koydu. Bu tedbirle o da kardeşini alıkoydu. Ve bunlar Yusuf Peygamber'in gönlünün hoş olması ve onu tasdik etmek içindi ve bunların kendi şeriatleri yolunda idi ki, bunu da kendileri itiraf etmişti.

Yusuf'un kardeşleri şöyle dediler: Eğer bu çocuk hırsızlık etti ise onun bir kardeşi vardır, hem o da bir hırsız idi. Sonra da: Sen ey Aziz, iyi edersin! dediler. Bu sözden maksat ve meramları Yusuf'un önceki kıssada geçen İshak Peygamber'in kuşağı hikâyesiydi: Yusuf bu şeyi gizledi. Bunları onlara açıklamadı. Kendi kendine, siz daha kötü iş işlediniz. Allah

bunu da iyi bilir, dedi! Kardeşleri şöyle dediler: Ey aziz! dediler. Sen bunu tutuklarsan, Hak dinde ve bizim dinimizde de bu böyledir, biz bu dine muhalefet edemeyiz. Lakin onun yaşlı bir babası vardır. Hem bunun bir kardeşi vardı. Onu kurt yedi. Babamız onun sevgisini buna verdi. Bunsuz olmaz. Gönlü bununladır. Bundan ötürü sen bunun yerine herhangimizi dilersen, onun yerine alıkoy, sana hizmet etsin. Bunu da bizimle yolla. Yusuf Peygamber: Ben bir başka kişiyi tutuklamaktan Allah'a sığınırım, dedi. Çünkü böyle yaptığımızda zalimlerden oluruz, dedi!

Yusuf Peygamber, su kabının kimin çuvalında bulunursa onu tutuklayacağını söyleyince, kardeşleri dileme ve yalvarma ile bu işin olmayacağını anladılar. Bünyamin'i zorla almak istediler. Ama bunların yaşta büyük bir kardeşleri vardı. Adı Rubil idi. Ne zaman kızsza gövdesinin kılları kabarıp, elbisesinden dışarı çıkardı. Ne zaman bağırırsa ve her kim onun sesini işitse, o sesin sertliğinden can verirdi. Onun kızgınlığı yine de dinmezdi. Ancak Yakup oğullarından bir kişi elini onun üstüne koymalıydı. Rubil Yusuf'un huzuruna çıktı: Ey Mısırın azizi! dedi. Kızgınlığım depreşti. Eğer haykırarak olsam her kim benim sesimi işitirse can verir. Eğer kardeşim Bünyamin'i bize vermeyecek olursan haykırırım, sen de, bütün Mısır halkı da helak olur.

Yusuf bu sözün gerçeğini biliyordu. Rubil doğru söylemekteydi. Hem de gövdesinin kıllarının kaftanından dışarı fıskırdığını gördü. Oğlu Efrâyim'i yanına çağırdı. Ona yavaşça: Git, elini Rubil'in arkasına koy! dedi. Ama sakın o elini arkasına koyduğunu duymasın! dedi. Efrâyim de onun dediğini yaptı. Rubil'in kızgınlığı geçti. Yusuf onun gazabının geçtiğini ve gücü kâr etmeyeceğini anlayınca, ona: Ben kardeşini salıvermiyorum. Elinden ne gelirse yap, ardına koyma! dedi. Rubil, bütün gücünü toplayıp bağırarak istedi ise de, haykıramadı (Bağıramadı). Bu işe şaşkı kaldı. Kendi kendine: Bu evde Yakup soyundan bir kimse var. İbrahim oğullarından biri benim üstüme elini koymuş olmalı ki, benim kızgınlığım geçti! dedi.

Sonra Yusuf Peygamber'in yanından dışarı çıktı. Olamı biteni kardeşlerine anlattı. Kardeşleri Bünyamin'den umutsuzluğa düştüler.

Bir rivayete göre Yakupoğulları baş başa verip konuştular: Babamıza ne yüzle varalım? Olmazsa güç gösterip kardeşimizi geri alalım! dediler. Yahuda: Ben yalnız başıma Amalak'ı öldürdüm. Mısır halkı benim katımda nedir? dedi. Böylece herbiri bir kapıya yürüdü. Saldırdılar. Hemen bu hal Yusuf'a haber verildi. Kırk kişi ile ata bindi. Bu haber Mısır Melik'ine erişti: O Kenan ilinden gelen kişiler hırsızlık etti. Bundan ötürü savaşa giriştiler! dediler. Melik: Yardımcı göndereyim! dedi. Yusuf: Ben onlara yeterim! dedi. O, onlara erişmişti ki, Rubil bir kez bağırırdı. Mısır halkından iki bin kişinin aklını aldı. Arkadan Şemun da haykırdı. O kavim, korkularından, herbiri bir yere gizlendi. Sonra Yahuda eline, bir kaya alıp kapıya vurdu. Onu parçaladı. Küçük, ufak parçalara ayırdı. Yusuf onlara Mısır halkının karşı çıkamayacağını anladı. O anda İbrahim'in sarığını

çıkardı ve onlara karşı salladı. Dua kıldı. Hemen onların güçleri kesildi. Kaçmaya başladılar. Sonra, Yusuf onlara saldırıp, hepsini birer birer tuttu. Rubil, önce haykırdığı vakit Mısır Meliki kaçmış sarayına girmişti. Melik'e haber verildi ve: Yusuf o gençleri yakaladı! denildi. Melik sevindi. Şad oldu. Yusuf da: Siz sanıyordunuz ki, burada er kişi yoktur. İşte görün, nasıl düştünüz! dedi. Onlarda: Bize, hiçkimse karşı duramazdı! Bize bu kaza Allah'tandır! dediler. O zaman Yusuf buyruk verdi. Yakupoğullarının yüklerini yeniden geri verdi.

Muhammed bin Cerir et-Taberi'nin rivayetine göre: Yusuf o gümüş tası Bünyamin'in yükünden çıkardığı zaman, tası eline almıştı. Elinin avucu içine koydu. Parmağı ile ona vurdu. Tas çınladı. Ses verdi. Yusuf: Bu tas ne söylüyor? diye kulağını onun üstüne koydu. Yakup'un oğullarına: Hiç bilir misiniz ki bu tas ne söylüyor? Bu tas şunu söylüyor ki: Bunlar on iki kardeşiler! Kardeşlerinin birisini sattılar. Bu sözü işitince Bünyamin ileri fırladı. Yusuf Peygamber'in önünde yeri öptü ve: Ey Melik! Kereminden bu tasa sor ki. O satılan kardeşim ölmüş müdür? Yoksa sağ mıdır?

Yusuf da tasa dokundu. Tastan yine bir ses geldi. Yusuf Peygamber de yine kulağını ona dayadı. Tas şöyle konuştu: Kardeşin sağdır! Bünyamin yine: Benim onu görmeyeceğimi sor! dedi. Yusuf tası yine çınlattı. Sonra ona kulağını koydu. Tas: Görürsün! diye cevap verdi. Bünyamin yine Yusuf Peygamber'e: Yine sor ki bu tası benim çuvalıma kim koydu? Yusuf yine tası çınlattı. Sonra güldü: Tas kızdı, nasıl soru bu diyerek cevap vermiyor! dedi.

Vakta ki Yusuf'un kardeşleri umutlarını kaybedince konuşup fısıldaşarak bir köye çekildiler. Nice tedbir kılalım? Babamızın yanına hangi yüzle varalım? dediler. Ve En büyükleri dedi ki: Bilmiyorsunuz ki babamıza ne antta bulundunuz? Siz, Bünyamin kardeşinizi yine ona iletceğinize söz vermişsiniz. Ve sözlerini şöyle uzattı: Siz öyle demiş ve öyle ant vermişsiniz ki, onu yine babamıza geri getirecektiniz! Meğer ki ecel ere! Ve yine dedi ki: Bundan önce Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babamdan bana izin gelmeyince ben buradan gitmem. Veyahut bana Allah tarafından ecel gelir. O Hâkimlerin hayırlısıdır Kendisi kaldı. Ötekilere şöyle dedi: Varın, geri dönün, babamıza gidin ve ona: Oğlun gerçekten hırsızlık etti. Biz sana onu kurttan ve zararlı şeylerden koruruz, dedik. Ama biz hırsızlık edeceğini bilmedik. Ve aralarında şöyle konuştular: Eğer bize inanmazsan, o kervana sor ki bizimle birlikteydi. Ne keyfiyet ile o bardak onun yükünde, çuvalında bulunmuştur. Biz, doğru söylüyoruz, deyin.

Böylece Yahuda Mısır'da kaldı. Onları geri yolladı. Çocuklar babalarının yanına dönünce Yakup onları azarladı: Ne vakit siz Mısır'a varsanız ya da benim yanımdan gitseniz bir kardeşinizin eksik geliyor. Bu seferde Bünyamin hırsızlık etti, Yahuda onunla birlikte kaldı! diyorsunuz.

Ve şöyle devam etti: Belki nefsiniz size bir iş işlemiş, bu işe sürüklemiştir. Artık ben güzelce sabredeyim. Umut edilir ki, Allah beni bütün oğullarıma kavuşturur. Her şeyin sahibi O'dur.

Ve Yakup durmadan gece ve gündüz ağladı. Yusuf'tan ayrılığından o kadar ağladı ki gözleri görmez oldu. Oğulları: Yusuf'u ana ana yaşlandın ve zayıf düştün. En son onun hasretinden firakından ağlaya ağlaya kendini öldüreceksin! dediler.

O zaman Yakup oğullarına dedi ki: Ben derdimi size söylemiyorum. Allah'a açıyorum. Ben Allah'ın bildirmesi ile sizin bilmediğiniz şeyleri ben bilmekteyim. Çünkü Yakup, en sonunda Yusuf'u göreceğini biliyordu. Çünkü Melek'ül-Mevt'i (ölüm meleğini) düşünde görmüştü. Ona: Yusuf'un canını aldın mı? diye sormuştu. O da: Almadım!.. diye cevap vermişti.

Yakup, bundan Yusuf Peygamber'in sağ ve diri olduğunu bilmişti. Yusuf oğlunu göreceğine umut bağlardı. Yakup, çocuklarına, şöyle dedi: Ey benim oğullarım. Mısır'a varın. Yusuf'tan ve kardeşinden haber sorun! Bilin. Allah'ın rahmetinden ümitsiz olmayın.

Çocuklar da Yusuf ve Bünyamin niyetiyle yeniden Mısır'a yöneldiler. Biraz para, biraz yapağı, biraz da yağ aldılar. Sonra Yusuf'un ülkesine gelip onun katına vardılar. Ona şöyle dediler: Ey Aziz-i Mısır! Bize ve bizim ehil ve ayâlimizi açlık yaktı, kavurdu halimiz zorlaştı. Biz biraz da bir şeyle geldik. Bize buğday ver. Sadaka et ki Allah, sadaka verenlerin mükafatını verir. Bu yalvarışlarından ötürü Yusuf, kardeşlerinin canına açlığın tak ettiğini ve hallerinin harap olduğunu anladı. O zaman sabrı tükendi. Yakupoğullarına kendisini bildirdi ve şöyle dedi: Siz bilir miydiniz ki, Yusuf'a ve kardeşine neler ettiniz? O günlerde cahillerdendiniz! Ve şöyle devam etti: O vakitte Yusuf'u Allah'ın saklayacağımı, onu koruyacağımı bilmediniz. Bu ülkeye getirip ona sultanlık vereceğinden haberiniz yoktu. Kardeşleri Yusuf'a: Sen Yusuf musun? dediler. O da: Ben Yusuf'um! Bu da kardeşimdir! dedi. Allahbize lütufta bulundu. O Allah'tan ki her kim korkar, sabrederse Allah onun mükafatını kaybettirmez, verir. Yakupoğulları bu sözlerle Yusuf Peygamber'den korktular. Özür dilediler ve şöyle dediler: Allah seni bizim üzerimize seçip gönderdi ve biz yanlışlıklar yaptık. Yusuf onların korktuklarını anladı. Onlara güven vererek, dedi ki: Korkmayın, çekinmeyin. Bugün sizin ettiğinizi ben anmıyorum. Sizden öç almaya niyetim de yok. Allah sizi yarlıgasın ki o Allah esirgeyicilerin esirgeyicisidir. Yusuf Peygamber kardeşlerinin gönül rahatlığına kavuştuklarını görünce, babası Yakup'tan haber sordu. Onlar da: Bu sefer biz ona vardığımız zaman Bünyamin'i de götürmeyince, o, o kadar ağladı ki gözleri görmez oldu. O zaman Yusuf şöyle dedi: Benim bu gömleğimi babama iletin. Yüzüne sürün. Benim kokumu alsın. Gömleğimi yüzüne sürsün, gözleri aydın olsun, görsün, sonra bütün topluluğunuzla birlikte bana geliniz. Sonra: Önden bir adam yollayalım ki, bunu müjdelesin! dedi. Sarayda beşir adında bir genç vardı. Yusuf onu çok severdi. Onu Kenan diyarına yolladı. Beşir yollara düştü. Gece gündüz gitti. Kenan'a gelince doğru

Yakup'un evinin kapısına geldi. Bir kadının kapıya çıkıp yolları gözlediğini gördü. Ona selam verdi: Beni Yakup'la buluşturun! dedi. Ona bir müjdem var! Oğlu Yusuf'tan getiriyorum! dedi. Kadıncağız: Ya sen kimsin? Ne güzel, gökçek bir yüzün ve mübarek sözün var! Adın ne? dedi. Genç haberci de: Adım Beşir (Yani müjdecisi)! dedi. Beni küçükken satmışlar!

Kadın onun oğlu olduğunu anladı. Ona sarıldı, ağladı. Allah'ya şükreyledi, varıp Yakup'a haber verdi. O da müjdecisi gencin geldiğine ve oğlunun haberine sonsuz şükürde bulundu.

Bu yanda Yusuf, kardeşlerine bol bol buğday verdi. Onlar da hayvanlarına yüklediler. Allah'ın emriyle ta... Mısır'dan Yusuf'un kokusu Kenan ilindeki Yakup'un beynine, dimağına erişti. Mısır'la Kenan diyarının arası yüz seksen fersahlık yerd. Yakup, Yusuf'un kokusunu duyunca şöyle dedi: Eğer bana deli oldu, aklımı kaybetti demezseniz, benim dimağıma Yusuf'un kokusu geliyor!' dedi. Adamları da: Vallahi sen yine önceki muhabbetin içindesin!' dediler. Ve sonra da: Yusuf senden ayrılahı kırk ya da kırk beş yıl oldu. Sen ise Yusuf'u hâlâ unutamiyorsun. Dilinden onun adını düşürmiyorsun! dediler. Vakta ki çocukların kervanı Kenan iline geldi. Yahuda Yusuf'un gömleğini aldı. Kervan halkından önce kuş gibi uçup gitti: O gün Yusuf'un kanlı gömleğini babama ben iletmişim, bugün müjde gömleğini ben götüreyim! dedi.

Yahuda müjdelilerle geldi. Yusuf Peygamber'in gömleğini Yakup'un yüzüne sürdü. Allah'ın fazlı keremi ile Yakup'un gözleri açıldı. Yakup oğullarına: Ben size, O şeyi ki Allah bilir, siz bilemezsiniz demedim mi? dedi. Yakup'un oğulları da: Ey Baba! dediler. Bizim günahımızı Allah'tan dile, bağışlasın. Yakup da: Ben sizin için Allah'tan dilekte bulunacağım. Sizi bağışlasın. Hiç şüphe yok ki, O, çok bağışlayıcı ve acıyıcıdır. Sonra çocuklarına da şöyle dedi: Bu duayı hacet vakti olunca ederim. Şimdi vakit değıldir! dedi. Çünkü Yakup'un âdeti şuydu ki, gece gizli ibadet eder, seher vakti olunca duada bulunurdu. Kimileri de şöyle demiştir: Oğulları Yakup'dan istiğfar dileyince o da: Cuma gecesi olunca sizin için dua ederim! dedi. Ve dedikleri vakitte dua kılmadı.

Hâkim kişiler der ki: Yaşlı kimselerin acele etmemeleri, yavaş iş yapmaları, gençlerin ise ivedici aceleci olması burada belirmiştir. Bundan ötürüdür ki, Yakup'un oğulları, Yusuf'tan özür dilediler. O da o anda onların suçlarını bağışladı. Allah'tan onlar için dilek dileyip: Yağfirullahü leküm! dedi. Yakup'tan dua isteyince: Vakti gelince dua edeyim! dedi. Duaya istek duymadı. Vakta ki Yakup, kadınları, oğulları ve torunlarıyla Mısır'a geldi. Yanında bulunanlar yetmiş kişiydi. Hepsi de topluca Yusuf'un huzuruna çıktılar.

Yusuf Peygamber, babasının ve anasının elini öpüp, tahta çıkardı. Hepsi ona secdeye kapandılar. Her ne kadar Yusuf'un anası ölmüş bulunuyorsa da, onun kız kardeşi bu toplulukta idi. Allah teyzeye (ana) dedi. Çünkü teyze hemen hemen ana gibidir. Nitekim amca da baba gibidir. Yusuf Peygamber'in o onbir kardeşi geldi. Onun önünde yer öptüler. Böylece kişilerin önünde yer öpmek oradan kalmıştır. O vakit Yusuf Peygamber, babası

Yakup ‘a şöyle dedi: Ey baba! Bu, bundan önce gördüğüm rüyanın yorumudur ki, Allah onu gerçekleştirdi. Sonra Yakup, şunu söyledi: Ey oğul! Kardeşlerin seni nasıl kaybettiler. Onu bana haber ver!

Yusuf Peygamber de: Ey baba! Nasıl kaybolduğumu bana sorma. Lakin Allah’ın yaptığı işten ve benim hakkımda gösterdiği iyilik ve lütuftan sor ki, Allahbeni neden bu rütbe ve dereceye getirdi! dedi ve kerdeşlerinin kendisine çektiği acıları babasına söylemek istemedi. Babasının gönlünün kerdeşlerinden incineceğinden korktu. Çünkü onların suçlarını o bağışlamıştı. Kendisine ettiklerini helal etmişti. Yalnız kendisini -Mısır’da- zindana koyduklarını ve nice zaman zindanda kaldığını ve sonra Allah’ın yardımı yetişip Sultan’ın kendisinin zindandan çıkarıp hazinelerinin üstüne hazinebaşı yaptığından ve en sonunda bu mertebeye yetiştiğinden haber verdi.

Böylece Yusuf, bütün kerdeşlerinin cefalarını İblis’in başına yükledi. Kardeşlerinin mahzun olmasını istemedi. Kendisi işte cihanın işini anlamış, babasını bulmuş, dünyanın kaygı ve sıkıntılarından kurtulmuştu. Ama öteki dünyanın, ahiretin tasası ile uğraşp ölüm hallerini düşünmeye başladı. Dileği Allah’ın civarına ve rahmetine ulaşmasıydı.

O zaman şöyle dedi: Ey Rabbim! Sen bana bu cihanın mülkünü verdin. Rüya ve hadiselerin tevilini bahşettin. Ey yerlerin ve göklerin yaratıcısı, ey iki cihanın velisi ve sahibi! Bu cihanda işimi rast getirdin. Öteki cihanda da işimi rast getir ve müslüman olarak canımı al. Bu dünyadan beni müslüman olarak çıkar. Beni iyilere kat. Yusuf: Beni; dedem İbrahim, İsmail ve İshakların topluluğuna kat! diye duasını bitirmişti.

Haberde şöyle gelmiştir ki, Yusuf Peygamber’in Ay, Güneş ve on bir yıldızın kendisine secde ettiği rüyayı görüp yorumladığı şeylerin doğru çıkması tamam oluncaya kadar aradan kırk yıl geçmişti. Kimileri de: Yetmiş yıl geçti! der.

Yakup Mısır’a gelince Allah onun gözlerine yeniden nur verdi. Oğulları on iki kerdeş olarak önünde toplandı. Bundan sonra o yedi yıl daha yaşadı. Sekizinci yıl ahirete göçtü ve kendisi öldüğü zaman Yusuf Peygamber kırk yedi yaşındaydı. Yakup, Yusuf Peygamber’i kendisine vâsiy kıldı: Beni atalarımın yanına göm! dedi.

Yusuf da, Yakup’u tabut ile Kenan diyarına ilettilti. Orada gömdü. Sonra kerdeşleri ile Mısır’a geldiler. Daha sonra Yusuf, yirmi üç yıl sağ kaldı. Allah peygamberlik verdi. O da Mısır Sultanı’nı dine çağırdı. Sultan da Yusuf’un sözünü kabul etti. Müslüman oldu.

Bir rivayete göre Yakup, Mısır’a geldiği zaman melik bir rüya görmüşü. Bu rüya şöyleydi: Yakup’un belinden bir nur çıkmış, göğe yükselmiş, direk olmuştu. O zaman Yakup’un bir Hak peygamber olduğuna Mısır meliki inanmış ve şöyle demişti: Bu gençler, şu yiğitlerin hepsi senin oğlun mudur? Yakup da: Evet! demişti. Melik de o zaman: Ben Yusuf’tan razıyım. Benim bütün memleketimi o eline geçirdi! Yusuf’un sarayında değirmen taşı kadar

irilikte bir altın vardı. Mısır ölçeğiyle beş bin batmandı. Yakup dışarı çıkmak için ayağa kalkınca mübarek ayağı o altına dokundu. Yere düştü. Yusuf Peygamber tezce vardı, babasını yerden kaldırdı. O altını uzağa fırlatıp attı. Mısır Meliki, Yusuf Peygamber'in gücüne şaşıtı kaldı. Yusuf Peygamber, kardeşlerinin de kuvvetini Mısır Melikine anlatmıştı.

Melik ona: Kardeşlerin gelsin. Seninle sınaşsın, görelim! dedi. Yusuf Peygamber kardeşlerini çağırdı. Şemun ileri çıktı. O değirmen taşı kadar altını havaya fırlattı. Altın taş aşağı inerken Yahuda gelip onu tuttu. Kardeşlerden birisi de orada bulunan bir arslanı boynundan tuttu. Kısıvrak etti, bir kenara fırlattı. Arslanın deprenmeye bile mecali kalmadı. Kuvvet gösterisinde her kardeş türlü türlü güç gösterdi. Mısır Meliki de onların her birini atlı beyi yaparak, başka başka illere gönderdi. Birisi gitti, kâfir düşmandan bir kale aldı. Birisi de on iki bin düşman erine bir baskında bulundu. Yusuf Peygamber'in iki oğlu ki biri Efrâyım, birisi de Mensâ idi. Bunlar ve Yusuf Peygamber'in kardeşleri Mısır'da evlendiler. Dünyaya çok oğulları geldi. Öyle ki, Yakup'un evlatları Mısırlılardan daha çok oldular. İsrailoğulları Mısır'a, Yakup'la geldikleri gün ancak yetmiş kişiydiler. Oysa Musa Peygamber ile Mısır'dan çıktıkları gün altı yüz bin kişiydiler. Mısır ülkesi içinde kalanlar da bunlardan ayrı idi. Nice yıldan sonra Mısır Sultanı öldü. Onun akrabasından ve amalika soyundan bir kişi Mısır'a Sultan oldu. Onun adına "Kabus" derlerdi. Soy zinciri şöyleydi. Nuh Peygamber oğlu Sam, oğlu Ezd, oğlu Amr, oğlu Amalâk, oğlu Gayr, oğlu Maûye, oğlu Musab ve onun da oğlu Kabûs.

İşte bu Sultan'a Allah, Yusuf'u gönderdi. Onu Hak dinine çağırdı. O Firavun da imana gelmedi. Kâfir olarak kaldı.

Yusuf Peygamber, babası öldükten sonra yirmi üç yıl daha yaşadı. En sonunda bu fani dünyadan yüz çevirdi. Saadetle ahiret yurduna gitti. Ömrü yüz yirmi yaşına ermişti. Kardeşlerinden Yahuda bilgisi ile tanınan bir kişiydi. Öteki kardeşlerinin büyüğüdü.

Yusuf, ona vasiyyette bulunup dedi ki: Ben ölünce beni Mısır'da göm. Bizim atamızın oğullarından bir kişi gelecektir. Gönderilen peygamber olacaktır. Adı İmran oğlu Musa'dır. O, İsrailoğullarını Mısır'dan alıp çıkaracaktır. Siz oğuldan oğula vasiyet edin ki bu vasiyet Musa'ya erişmiş olsun. Onlar, Mısır'dan çıktıkları gün benim de tabutumu birlikte alsınlar. Atalarım olan İbrahim, İshak ve Yakup'un yanına iletsinler ve orada gömsünler.

Yahuda, bu vasiyeti kabul etti. Yusuf Peygamber'in ölüsünü mermerden bir tabuta koydu. Mısır'da Nil ırmağının ortasında bir adanın içine gömdü. O da vasiyyette bulundu. Oğulları da oğullarına öğütte bulundular. Bu öğüt tâ Musa'ya kadar erişti ve o da Mısır'dan çıktı. İsrailoğullarını alıp gitti. Ve o vasiyeti yerine getirmiş oldu. Kenan iline iletti. Orada babasının, dedesinin yanında gömdü. Ve belki de Allah, Yakup'un bütün oğullarından hoşnut oldu (Taberi :285-307).

5. Nakledildiğine göre kardeşleri, üzerinden gömleğini çıkardıklarında Yusuf Peygamber çok mahzun olup ağladı. Derhal Cebrail, cennetten kendisine bir gömlek getirip ona giydirdi. Bu gömlek, Nemrud tarafından ateşe atıldığında İbrahim'e cennetten getirilip giydirilen gömlekti ve cennet ipeklerinden idi (Yazıcıoğlu 2015:105).
  6. Nakledildiğine göre bir gün o kuyunun yakınından bir kabile geçiyordu. İçlerinden biri, su almak amacıyla kuyuya kova indirdi. Yusuf Peygamber o kovaya tutunup yukarıya çıktı. Bunun üzerine o adam Yusuf Peygamber'i kafilenin yanına getirip olanları arkadaşlarına anlattı. Ondan sonra kardeşleri kervanın yanına gelip şöyle dediler: Bu bizim kölemizdi, bizden kaçtı. Bunları söyleyip o kafilenin başkanına çok az bir para karşılığında Yusuf Peygamber'i sattılar. Bu kafilenin başında bulunan kişi, aynı zamanda Mısır Sultanı'nın hazinedarı [maliye bakanı] idi.
- O zamanlar Mısır hükümdarı Reyân idi. Onun Kıtîr adlı bir veziri vardı. Bu vezir, Yusuf'un ağırlığı miktarınca misk, altın ve ipek karşılığında onu satın alıp sarayına getirdi. Ona pahalı kumaşlardan, ipeklerden çeşitli elbiseler giydirdi. Kıtîr'in eşi Züleyha, Yusuf'a âşık oldu (Yazıcıoğlu 2015:105).
7. Cabir İbn Abdillâh'tan rivayet edildiğine göre, Yahudilerden biri Hz. Peygamber'e geldi ve şöyle dedi: Ey Muhammed, bana Yusuf'un gördüğü ve kendisine secde eden yıldızlardan haber ver; onların isimleri nedir?. (Ravi'nin ifadesine göre) Hz. Muhammed bir süre sustu ve ona hiç bir şey söylemedi. Sonra Cebrail geldi ve Hz. Muhammed'e yıldızların isimlerini haber verdi. Efendimiz yahudiye haber gönderip (huzuruna çağırttı ve): Yıldızların isimlerini söylersem müslüman olur musun? dedi. Yahudi evet cevabını verince ona yıldızların isimlerini tek tek saydı. Yahudi: Evet vallahi, bunlar Yusuf'un gördüğü yıldızların isimleridir, dedi (Aydemir 1992:76).
  8. Nakledildiğine göre İbn Abbas şöyle demiştir: Yusuf Peygamber kırk yaşına gelince Allah kendisine peygamberlik verdi, böylelikle maddi ve manevi yönden güzelliği kemale ulaştı. Bir gün Züleyha, Yusuf'un yanına geldi ve aralarında şöyle bir konuşma geçti: Züleyha: Ey Yusuf! Ne güzel gözlerin var. Yusuf Peygamber: Ölünce yere akacaklar. Züleyha: Ne güzel yüzün var. Yusuf Peygamber: Kabirde kurtlar yiyecek. Züleyha: Ne güzel saçların var. Yusuf Peygamber: Bir gün gelecek, kabirde tek tek dökülecekler. Züleyha: İşte ipek döşek, gel beni reddetme, birlikte olalım. Yusuf Peygamber: Yapamam, Allah katında değerim kalmaz. Züleyha: Emrediyorum, mutlaka geleceksin. Gönlü kendisine meyletsin diye Züleyha'nın soyunarak, altın bir leğen içindeki suya girdiği söylenir (Yazıcıoğlu 2015:105-106).
  9. Vehb b. Münebbih şöyle demiştir: Züleyha, Yusuf'a delicesine âşıktı. O kadar ısrar etti ki hatta Yusuf ile birlikte döşeğe girdiler (Yazıcıoğlu 2015:106).

10. Bazıları şöyle demiştir: O anda duvar yarıldı. Yakup, yarılan duvardan çıkıp şöyle dedi: Ey Yusuf! Allah seni peygamberler defterine yazdı, sakın cahillerin yaptığını yapmayasın! Hemen döşekten fırlayıp kaçtı (Yazıcıoğlu 2015:106).
11. Kabul Ahbar şöyle demiştir: Yusuf'un misk gibi kokusu vardı. Ay gibi yuvarlak bir yüzü, şahin gibi gözleri, çatlı kaşları ve güzel bir ağızı vardı. Güldüğü zaman inci dişlerinden nur saçılırdı. Bunlardan başka onun güzelliği ve görünüşü şöyleydi: Sokaklarda yürürken onun yüzünün nuru duvarlara yansır, güneş gibi parlardı. Söylenenlere göre âlemlerin sahibi, güzelliğin yarısını Yusuf'a, diğer yarısını da bütün yaratılmışlara bahsetmiştir. Güzelliğini gören onu melek sanırdı (Yazıcıoğlu 2015:107).
12. Rivayetlere göre Yusuf ve kardeşleri sahraya çıkınca, ona karşı düşmanlıklarını açığa vurarak kendisini dövmeye başladılar; biri döver, Yusuf diğerinden yardım isteyince, yardım edeceği yerde o da döverdi. Kardeşlerinden hiçbiri ona yardım etmezdi. Az kalsın döve döve öldüreceklerdi. Bu esnada Yusuf bağırır: Babacığım,.. senden yardım istiyorum! Ey Yakup yardıma yetiş! Cariyelerden doğan kimselerin oğluna neler yaptığını bilmiyor musun? diye seslenirdi. Nihayet onu bir kuyunun ağzına götürerek içeriye atmak istedüer; Yusuf elleriyle kuyunun kenarına yapışınca kollarını bağlayıp, gömleğini çıkardılar. Yusuf: Ey kardeşlerim, gömleğimi verin, kuyuda onunla vücudumu örterim, dedi. Onlar: Güneşle ayı, on bir yıldızı yardıma çağır; onlar senin ihtiyacını görür ve konuşurlar, diyorlardı. Kardeşleri onu kuyunun yarışma kadar sarkıttıktan sonra, ölsün diye aşağıya bırakıverdiler. Yusuf kuyuda bulunan suya düştü; sonra bir taşın üzerine çıkarak ayağa kalktı. Bütün bu olup bitenler esnasında Yusuf ağlıyordu. Kardeşleri kuyu ağzından seslendiler. Bunu merhamet eseri sanarak cevap verdi. Ölmemiş olduğunu anlayınca üzerine büyük bir taş atmak istediler (Aydemir 1992:77).
13. Rivayete göre, İbrahim Peygamber ateşe atıldığı zaman Allah, ona Cennet ipeğinden mamül bir gömlek giydirmişti. İbrahim Peygamber bu gömleği oğlu İshak 'a; İshak , Yakup'a giydirmişti. Yakup gömleği büyük inciden mamül bir kutuya yerleştirmiş ve nazar değmesin diye oğlu Yusuf'un boynuna asmıştı. Yusuf kuyuya atıldığı zaman, bir melek gelip Cennet gömleğini kutudan çıkırtırdı ve Yusuf'a giydirdi. Böylece karanlık olan kuyunun içi aydınlandı; suyu tatlılaştı ve bu su, Yusuf Peygamber'in yemek ve su ihtiyacını karşıladı (Aydemir 1992:78).
14. Yine rivayetlere bakılacak olursa kuyuya atıldığı zaman Cebrail, Yusuf Peygamber'in yanına gelmiş ve yalnızlığını, garipliğini gidermiştir. Akşam vakti olup gitmek isteyince Yusuf Peygamber: korkarım, diye Cebrailin ayrılmasına razı olmamıştır. Cebrail bu esnada Yusuf Peygamber'e bir dua öğretmiş, onu okuyunca da etrafını melekler kuşatmış ve yalnızlığını gidermişlerdir (Aydemir 1992:78).
15. Rivayete göre, Aziz'in sarayına gelen bu kadınlardan her biri çeşitli bahanelerle Yusuf ile konuşmuşlar ve herbiri ondan ayrı ayrı yakınlık dilemişti. Vehb İbn Münebbih'in dediğine

bakılırsa, Yusuf'u görür görmez bütün kadınlar kendisine deli gibi âşık olmuş, dehşet, hayret ve vecdlerinden dolayı on tanesi oracıkta oluvermiştir (Aydemir 1992:88).

16. Söylenenlere bakılırsa kadın Yusuf Peygamber'i bazı cümleler sarf ederek yasak olan bir işi yapmaya razı etmek için uğraşmıştır. Kadın Yusuf'a: Ey Yusuf, saçların ne güzel, dediğinde Yusuf: Vücudumdan ilk önce saçlarım dökülecektir, diye cevap verdi. Kadın: Ey Yusuf, gözlerin de pek güzel! deyince Yusuf: Vücudumdan ilk önce gözlerim yere akacaktır, şeklinde karşılık verdi. Kadın tekrar: Ey Yusuf, yüzün ne kadar güzel! dediğinde Yusuf onun bu sözlerini de: Yüzüm toprak olmaya mahkumdur, tarzında karşılıdı (Aydemir 1992:82).
17. Rivayetlere göre, Yusuf Peygamber zindandan çıkıp Mısır hazinelerinin idaresini ele aldığı günlerde, daha evvel kendisinden murat almaya kalkan Zeliha'nın kocası ölmüş ve Mısır sultanı da bu kadını Yusuf Peygamber ile evlendirmiştir. Yusuf Peygamber zifaf gecesi kadına : Bu kavuşmamız senin daha evvel arzu ettiğin kavuşmadan daha iyi değil mi? demiş. Kadın bu soruya: Ey doğru sözlü (arkadaş)! O hareketlerimden dolayı beni ayıplama; gördüğün gibi ben güzelim; mülk ve dünya servetleri içinde yüzen bir kadının; eşim ise kadınlarla ilişki kuramayan bir adam idi. Sen de Allah vergisi gereği güzelsin, endamın yerinde. Gördüğün gibi nefsim bana galebe çalmıştı, şeklinde karşılık vermiştir. İddiaya göre Yusuf Peygamber onu bakire olarak bulmuştur (Aydemir 1992:92)
18. Kıssa ve rivayetlerde Yusuf Peygamber'i kardeşlerinin kaçta sattığı ile ilgili olanlar:
  - 18.1. "On dirheme sattılar.
  - 18.2. On sekiz dirheme sattılar ve bu para ile mest ve ayakkabı aldılar.
  - 18.3. Yirmi dirheme sattılar.
  - 18.4. Yirmi dirheme, bir çift ayakkabı ve bir hülle sattılar.
  - 18.5. Yirmi iki dirheme sattılar ve ikişer dirhem bölüştüler.
  - 18.6. Otuz dirheme, bir çift ayakkabı ve bir hülle sattılar.
  - 18.7. Kırk dirheme sattılar" (Aydemir 1992:79).
19. Kıssa ve rivayetlerde Yusuf Peygamber'in kadına kasdının ne olduğu ile ilgili rivayetler:
  - 19.1. "Onu zevce olarak almak istedi.
  - 19.2. Onunla zina etmek istedi.
  - 19.3. Kadına kötülük kastedti ve bir insanın cinsi yakınlık esnasında kendi hanımının neresine

oturursa, o da oraya oturdu.

- 19.4. Uçkurunu çözdü ve malum yere oturdu.
- 19.5. Kadın sırt üstü yattı, Yusuf Peygamber kadının ayaklarının arasına oturdu ve soyunuyordu.
- 19.6. Şeytan aralarına girip, bir eliyle Yusuf Peygamber'in, diğeriyle de kadının boynunu tuttu ve onları bir araya getirdi" (Aydemir 1992:83).
20. Kıssa ve rivayetlerde Yusuf Peygamber'in gördüğü bürhan ne olduğu ile ilgili olanlar:
- 20.1. "Babası temessül ettirildi. İbn Abbas'dan rivayete göre kendisine şöyle seslenildi: Ey Yusuf! Zina mı ediyorsun? Şayet böyle bir şey yaparsan kanatları dökülmüş kuşa benzersin ki, uçmak ister fakat uçamaz; zina etmediğin müddetçe ufuktaki kuş gibi olursun, sana kimse el uzatamaz. Buna rağmen bu sese kulak asmadı; aynı şekilde ikinci kez nida edildi, yine aldırmadı. Bunun üzerine, babası Yakup temessül ettirildi; göğsüne vurdu; Yusuf ayağa kalktı. Bu esnada şehveti parmak uçlarından çıkıp gitti..
- İbn Abbas'tan diğer bir nakle göre de Yusuf, babasını evin içinde hayretten parmaklarını ısırır halde gördü. Bu vaziyet karşısında Yusuf hemen kötü işten vazgeçti ve : Babalık hakkına yemin ediyorum ki, bu işe katiyen dönmeyeceğim, dedi.
- Kötü işe azmettiği zaman babası (bazı rivayetlere göre Cebrail veya bir melek, tarafından Yusuf Peygamber'in göğsüne vurulunca şehveti parmak uçlarından akıp gitmişti. Bu şehvet eksikliğinden dolayı Yusuf Peygamber'in on bir11 erkek evladı dünyaya gelmiştir. Halbuki bütün kardeşlerinin on ikişer erkek evladı olmuştur..
- 20.2. Bürhan Cebrail idi. Yine Abbas'dan rivayet edildiğine göre, o esnada Yusuf'a babası Yakup temessül ettirildi; fakat aldırmadı. Ardından: Zina mı ediyorsun? Sonra tüyü yolunmuş kuşa dönersin, şeklinde nida edildi; yine de aldırmadı. Sonra Cebrail sırtına vurdu; o da sıçrayıp kalktı.
- 20.3. Kadın evin bucağında bulunan bir putun üzerini giyeceklerle örttü. Yusuf Peygamber kadına: Ne yapıyorsun? diye sordu. Kadın: İlahımın beni bu halde görmesinden utanıyorum (da üzerini örtüyorum), dedi. Yusuf: Sen işitmeyen ve düşünme hassası olmayan bir puttan utanıyorsun da ben kainatı ayakta tutan İlahımdan haya etmez miyim? dedi. İşte Yusuf'un gördüğü bürhan budur..
- 20.4. Ey Yusuf! Sen enbiya divanında yazılı olduğun halde, süfehanın amelini mi yapıyorsun? tarzında bir ses geldi'
- 20.5. Yapmaya niyetlendiği işten örtürü hayretinden parmak ısırın ve kendisini tehdit eden

babası Yakup'un suretini gördü; kaçtı.

- 20.6. Allah kendisine bir melek gönderdi ve bu melek kadının yüzüne kan ile: Zinaya yaklaşmayın; doğrusu bu çirkindir, kötü bir yoldur, ayetini (İsra:17/32) yazdı.
- 20.7. Babasını tavanda gördü; şehveti çıktı ve kaçtı. Kadın kendisini kovaladı.
- 20.8. Meleğin resim ve suretini gördü.
- 20.9. Omuzuna bir kuş kondu ve kulağına: Bu kötü işi yapma! Eğer yaparsan peygamberler safından düşersin, dedi.
- 20.10. Evin tavanı yarıldı ve kendisine: Ey ismet peygamber yapma! Zira sen masumsun, diyen güzel bir suret gördü.
- 20.11. Başını yere eğdi ve: ... Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalanır... ayetini (Nisa 4:123) yere yazılmış olarak gördü.
- 20.12. Bir melek geldi, kanatlarıyla sırtını sıvazladı ve derhal şehveti ayak parmaklarından çıkıp gitti.
- 20.13. Kadınla aralarında perde çekildi ve birbirlerini göremediler.
- 20.14. Cennet cariyelerinden bir cariye gördü ve onun güzelliğine hayran oldu ve sordu: Sen kiminsin? O da cevabında: Ben zina etmeyene aidim, dedi.
- 20.15. O anda bir kuş yanına geldi ve: Ey Yusuf, acele etme! O sana (ileride) helal (olacak)'dır ve senin için yaratılmıştır, tarzında nida etti.
- 20.16. Kadını çirkin gördü ve ondan uzaklaşıp kaçtı.
- 20.17. Ey Yusuf, sağ tarafına bak! diyen bir şahıs gördü. Sağ tarafına baktı ve son derece iri bir yılan gördü. Yılan şöyle diyordu: Zinakâr benim karnımdadır. Bu sözü duyan Yusuf kaçtı.
- 20.18. Yusuf'la kadın arasında bileği ve pazusu olmayan bir el ayası peyda oldu. Bu ayada, "Zinaya yaklaşmayın.." (İsra 17:32), ayeti yazılı idi. Yusuf korktu, kalkıp kaçtı; kadın da kalktı. Bu korku hali ikisinde de geçtikten, sonra yine aynı işe döndüler. Yusuf Peygamber (malum iş için, malum yere) oturunca aralarında aynı el ayası peyda oldu ve bu sefer üzerinde: Öyle bir günden sakının ki, (hepiniz) o gün Allah'a döndürüleceksiniz... (Bakara 2:281) ayeti yazılı idi. Bunu gören Yusuf Peygamber korkarak kalktı. Aynı işe tekrar avdet ettiğinde Allah, Cebrail'e: Günaha batmadan evvel kuluma yetiş! emrini verdi. Elini veya parmağını [hayretinden] ısırp: Ey Yusuf! ismin Allah katında nebiler içinde yazılı olduğu halde, süfehanın amelini mi yapıyorusun? diyerek süzülüp indi" (Aydemir 1992:83-85).

21. Melik'in Maşrabasının neyden yaratıldığı ile ilgili olanlar:
  - 21.1. Zeberceddendi,
  - 21.2. Bakırdandı,
  - 21.3. Gümüştendi,
  - 21.4. Altındandı,
  - 21.5. Misktendi (Aydemir 1999:94).
22. Nakledildiğine göre Yusuf Peygamber yüz kırk dört yıl yaşamıştır ve Mısır'da vefat etmiştir. Bazıları da onun yüz yirmi yaşında vefat ettiğini söylemiştir. Vefatının ardından Mısırlılar onun naaşını mermer bir tabut içine koyup Nil nehri onunla bereketlensin diye, nehre bırakmışlardır (Yazıcıoğlu 2015:117).

8.7. Musa Peygamber

1. Haberleri rivayet edenler şöyle demişlerdir: Musa doğduğu zaman anacığı Firavun'un şerrinden çok korktu. Allah ona: Çocuğunun başına bir felaket gelmesinden korkarsan onu denize at, buyurdu. Burada denizden murad Nil nehridir. Hemen anasının hatırına Kıptilerden bir dülger geldi. Kalktı, onun dükkanına gitti. Ondan küçük bir sandık satın aldı. Dülger ona: Bir oğlancığım var. Firavun'un halkı görür diye korkuyorum. Sonra onu öldürürler diye. Sandık içinde onu saklayacağım! dedi. Dülger sandığı sattı. Akçesini aldı. Kadın gittikten sonra seğirdip Firavun'un adamlarının karşısına geldi. Ki Firavun doğacak Yahudi oğlanlarını öldürmelerini onlara ismarlamıştı. Adamın muradı, Musa'nın anasının sandık aldığını söylemekti. Fakat dülgerin dili tutuldu. Söylüyeceği sözü söyliyemedi. Eliyle o kadının sandık aldığını işaret etmek istedi. Ne kadar çalıştı ise bir türlü anlatamadı. Nemrud'un adamları da ne dediğini bilemediler. En sonunda bekçilerine: Varın, şu deliyi kovun, bize rahatsızlık vermesin! dediler. Dülger de böylece maksadını anlatamamış, dönmüş, yerine gelmişti. Dükkana gelince yine dili açıldı. Dilinin yine konuştuğunu görünce yine hemen o Firavun'un memurlarına koştu. Musa Peygamber'in anasını göstermek ve bir sandık aldığını söylemek istiyordu. Fakat onların yanlarına gelince, dili yine tutuldu. Gözleri de görmez ve kör oldu. Söz söylemeye gücü kalmadı. Firavun'un adamları onu yine dövdüler. Yine kovdular: Bu deli bizden ne istiyor? dediler. Dülger üzüldü darılıp gitti. Kendisine gelen bu halden şaşırıldı. Yolda giderken bir dereye düştü. O derenin dibine varınca, yine Allah'ın emri ile gözü açıldı. Ağzında dili çözülde. Kendisi bu hali görünce gönlünde hidayet buldu. Hemen secdeye vardı. Ve: Ey her şeye kudreti olan Allah! Ey her şeye gücü yeten Allah! dedi. Ben bildim ki bu çocuk aziz kullarından olacaktır senin! Ya İlahî, senden dilerim ki, O'nun peygamberliğini bana göster! Ona iman getireyim ben! Ve her nereye giderse onun hizmetinde olayım! Bunun bir işaret, bir alamet olduğunu anladım. Firavun'un ölümü bunun ile olacaktır! dedi ve derenin içinden dışarı çıktı. Dükkanına geldi. Sonunda Musa'ya peygamberlik ilk geldiği zaman Yüce Allah onu Musa'ya irşat eyledi ve Musa Peygamber'e iman getirdi.

Musa'nın anası sandığı alınca evine geldi. Gelirken Haman'a tesadüf etti. Hatun gördü ki, Haman kendi mahallesinden bu yana gelmektedir. Hem de şunu biliyordu ki, Firavun ona: Mahallelerde bulduğun yeni doğmuş bir İsraili bebeğini öldür demişti. Ve o da mahallelerde bundan dolayı gezmekteydi. Haman o mahalleden beri yana gelince, Musa'nın anası korktu: Bu Haman mahallemden geliyor, mutlaka Musa'mı öldürmüştür! diye düşündü. Feryat etmeyi diledi. Ama sabretti. Meğer Musa'nın anası dülgere gitmeden önce evde hamur (un) yoğurmuştu. Kızına da: Sen fırını ateşle, ben fırın yanıncaya kadar Dülgerden bir sandık alıp geleyim. Fırını hazır bulayım. Ekmek yapayım, demişti. Musa'nın ablası da fırını yakmıştı. Anası da sandık almaya gitmişti. Haman o mahalleye gelince, Musa'nın kız kardeşi Haman'ın ve yardımcılarının seslerini işitince Haman'ın geldiğini ve eve girip arayacaklarını anladı. Musa da beşiğin içinde yatıyordu. Kız şaşırды, beşiği ne yapacağını bilemedi. Küçük Musa'yı beşiği ile kaptığı gibi götürdü, kızmış yanar fırının içine koydu. Kapağını üstüne kapadı. Kendisi de kaçıp bir yere gizlendi. Haman'ın adamları içeri girdiler. İmran'ın evinin içini aradılar. Fırının yanına vardılar. Fırının kızgın yanmış olduğunu gördüler. İçinde de ateş yanmaktaydı. İlgilenmediler. Evden çıkıp gittiler.

Küçük Musa'nın anası evine geldiği zaman ne kızını, ne de Musa'yı evde göremedi, kızına seslendi. Kız anasının sesini işitince dışarıdan geldi. Anası, kız neredeydin? diye sordu. O da: Haman'ın adamlarından kaçtım, gizlendim! dedi. Annesi: Beşik nerede? diye sordu. Musa'nın kız kardeşi de Musa'yı bulmalarından korktum. Fırının içine koydum. Ağzımı da kapattım! dedi. Bu haberi alan Musa'nın anası derin bir ah çekerek: Eyvah dedi, oğlumu, yavrumu ateşte yakmış olacaksın! dedi. Hemen gitti, fırının kapağını açtı. Oğlu Musa'yı terlemiş ve bir elini beşikten çıkarmış buldu. Eli ile ateşle oynuyor ve beşikte yatıyordu. Allah'ın kudretiyle ona bir zarar gelmemişti. Kadın sevindi. Yüce Allah'a şükreyledi. Hemen fırından Musa'yı çıkardı. Kucağına aldı. Okşadı, sevdi. Sonra yine giyinecekleri ile sandığın içine koydu. Ve Yüce Allah'a sığınıp Nil ırmağının sularına bıraktı. Musa Peygamber'in sandığı sulara dalınca Allah'ın buyruğu ile gökyüzündeki o yıldız şimdi gökte belirsiz oldu. Yıldız bakanlar, sihirbazlar ki o yıldızı gözetirlerdi, göremez oldular: Yıldız kayboldu! diye söyleştiler, geldiler. Firavun'a: O çocuk öldü, dediler.

Firavun onlardan bu müjde haberini işitince sevindi, şâd oldu. Sihirbazlara kaftan ve hilâtlar giydirdi. Gönlü hoş olup kalbine bir inanç geldi. Şöyle rivayet ederler ki Firavun'un dünyada yalnız bir kızı vardı ki ondan başka çocuğu yoktu. Kızını da çok severdi. O kızın bedeninde geçmesi zor bir ağrı belirdi. Bu cüzzâm hastalığı sızışıydı. Firavun bu kızının ağrılara tutulduğuna çok üzüldü. Gönlü darmadağın olmuştu. Ülkesinde ne kadar usta hekimler, sihirbazlar varsa onlara göstermişti. Ama hiçbir kimse o hastalığa çare bulamamıştı. En sonunda yıldız bakanlar şu haberi verdiler. Pazartesi günü denizde bir sandık bulunacaktır. Onun içinde bir yeni doğmuş çocuk bulunacaktır. Bu çocuk zamanın efendisi olacaktır ve kızının derdine çare o çocuğun salyaları olacaktır!

Vakta ki pazartesi günü oldu, Firavun deniz kenarına geldi. Âsiye Hatun ve kızı ve nice cariyeler Nil nehri sularına girip yıkanıp oyun oynuyorlardı. Birbirlerine sular saçmaktaydılar. Firavun da tahtının üstüne oturmuştu. Onları seyrediyordu. Beri tarafta Musa'nın anası Musa'yı sandığa koyup Nil sularına atmıştı. Nil ırmağı sandığı alıp götürdükten sonra şeytan onun gönlüne bir kuruntu verdi. Oğlunu sulara attığına pişman oldu. Allah'ın: Korkma, üzülme! Hiç şüphe yok ki sen onu yeniden sana dönmüş bulacaksın ve onu peygamber yapacağız, diye buyurduğunu unuttu. Kendi kendisine şöyle dedi: Ne tuhaf iş işledim ben? Çocukcağımızı suya atıp balıklara yedirdim. Onu öldürselerdi ve elimle gömseydim daha yekti. Oysa balıklara yedirdim onu ben! diyerek ağladı, durdu. Az sonra sular sandukayı Firavun'un olduğu yere getirdi. Firavun da oturup Nil-i Mübarek'i seyrederken gözü sandukaya rastladı. Hemen: Suların içinde bir şey görünüyor. Tez varın, onu getirin, göreyim! dedi. Hemen kayıklar salındı. Sandık Firavun'a getirildi. Firavun'un kızı ile karısı seğirtip geldiler. Firavun eliyle sandığın kapağını açtı. Hepsî sandığın içinde bir oğlan çocuğunun yattığını gördüler. Yüzü ayın on dördü kadar güzelleşmişti. Yavrucak, parlak mı parlaktı. Öyle ki o zamana kadar böyle güzel yüzlü oğlanı kimse görmüş değildi. O vakit Âsiye Hatun, Musa'nın sandukasına baktı. Allahonun gönlüne bir sevgi, bir muhabbet bırakan bir nur gösterdi. Sandukanın içinde o nur çıkıp duruyordu. Âsiye Hatun: Bunda bir hikmet vardır! dedi. Fakat bu nur Âsiye'den başka kimseye görünmedi.

Rivayet ediciler derler ki: Firavun hemen Musa Peygamber'in yüzüne baktı. Onu kızından da daha çok sevdi. Âsiye de tezce el attı. Musa'yı sandıktan çıkartıp öptü, okşadı. Onu bağrına bastı. Ona en güzel elbiseler giydirdi. Adını da Musa koydu. Zira "Mu" İbrani dilinde suya derler. "Sa" da ağaca denir. Çünkü Musa'yı su ile ağaç arasında bulmuşlardı. Bundan ötürü de onun adını Musa koydular. Sonra Firavun'un kızı onu aldı, öptü. Musa Peygamber'in tükürüğünden aldı. Ağrıyan yerlerine sürdü. Çocuğun ağız salyası her nereye sürüldü ise ağrıyan yaraları o anda iyileşti. Sonra da Firavun Musa'yı alıp öptü. Onlar bu yolda sevgiler gösterince, kimse Firavun'a Küçük Musa hakkında bir şey söylemedi. Sonra Haman ve Firavun'un kavmi ve kâhinleri Firavun'a: Ey padişah! dediler. Biz senin kullarınız. Senin için yavuz, kötü bir şey, endişe düşünmeyiz. Biz şöyle biliyoruz ki, bu o çocuktur ki senin dilediğin çocuktur. O gördüğün düş işte budur. Bunu, babası ve anası korkularından Nil sularına atmışlardır. Senin devletinde eline geçti. Eğer bu endişeden kurtulmak dilersen, ona yaşama hakkı verme, öldür!

Bu sözleri dinleyen Firavun da Musa'yı öldürtmeyi diledi. Âsiye Hatun yerinden fırlayıp: Bu oğlancığı öldürme! Belki bize faydası dokunur. Veya onu kendimize oğul edinelim! dedi. Nitekim Kuran'da şöyle buyurur: Firavun'un karısı Âsiye dedi ki: Bu oğlancığı öldürme. İkimizin de gönül eğlencesi ve gözümüzün nuru olsun. Belki bize bir faydası olur. Ya da onu oğul edinelim. Firavun ona şu cevabı verdi: Benim ona ihtiyacım yoktur. Âsiye Hatun'un ricası üzerine Firavun da Musa'yı ona bağışladı. Ve çocuğu öldürmekten vazgeçti. Öteki yanda ise Musa'nın anası perişan bir durumdaydı. Gamlı gamlı oturuyordu.

Oğlunun ne halde bulunduğundan habersizdi. Ansızın beklediği haber kulağına erişti: Firavun Nil ırmağının sularında bir sandık bulmuş. İçinden bir oğlan çocuk çıkmış. Firavun o çocuğu oğul edinmiş. Çocuğu öldürmemişler. Musa Peygamber'in anacığı bu haberi işitince saraya varmak ve: O oğlan çocuğu benimdir? demek istedi. Fakat gönlü Firavun'un kendisine bir kötülük etmesinden korktu. Allahonun gönlüne sabır verdi. Yüce Allah'ın kendisine vâde kıldığı şeyi hatırladı. Gönlü sakinleşti. Yüreğinden korkusu gitti. Öte yandan, Firavun, Musa'yı kendisine bağışlayınca Âsiye'de şehir içine kadınlar saldı. Ne kadar çocuk emziren kadınlar varsa topladılar. O, bunların arasından birini Musa'ya sütanesi seçmek için istedi. Çocuğu emzirecekti. Hangi kadın Musa'yı eline aldı ve memesini emzirmek için çocuğun ağzına verdi ise de Musa Peygamber yüzünü çevirdi, memeyi emmedi. Ne kadar uğraştılar ve hiyle ettilerse de çare bulunmadı. Âsiye üzüldü. Gussasından ağladı.

Allah bu yolda Kuran'da şöyle buyurur: İlk önce bütün sütleri biz ona haram kıldık. O zaman Âsiye Hatun'un cariyeleri: Ey Seyyide, mademki bu çocuk bu sütannelerin sütünü emmedi, adam yolla, İsrailoğullarından da kadınlar getirsinler. Belki Firavun'un çocuğunu öldürttüğü kadınlardan birinin sütünü emer! dediler. Âsiye Hatun onlara da haber gönderdi. Ve: Hangi sütanne gelir ve bu oğlan onun memesini ağzına alır ve sütün emerse ben onu malla ve nimetle zengin kılarım! dedi. Bu sözü duyan kadınlar saraya vardılar. Ama Musa hiçbirinin memesini emmedi. Musa Peygamber'in anacığı da bu haberi işitti. Kızına: Yürü, var Musa'dan haber al, halinin ne olduğunu gör! dedi. Nitekim Allahşöyle buyurur: Annesi, Musa'nın ablasına, Onun izini kolla! dedi O da hiçbir kişi farkında olmadan Musa'yı uzaktan gözetti.

Musa'nın ablası Firavun'un sarayına geldi. İçeri girdi. Sarayın içinin kadınlarla dolup boşaldığını gördü. Gelen kadınlar Musa Peygamber'in başına üşüşmüşlerdi. Emzirmeğe çare bulamıyorlardı. Kızı adamlar arasından baktı. Kardeşi Musa'yı usulcacık gördü. Kadınların ona olan sevgi ve şefkatlerine baktı. Hepsinin süt emzirmekten aciz kaldıklarını anladı. O vakit onlara: Size kılavuzluk edeyim mi? Bir kişi getireyim mi ki, bu oğlan onun sütünü emsin, onu şefkatle beslesin ve terbiye kılsın? dedi. Kız bu sözü söyleyince sarayın adamları onu sıkı bir sorguya çektiler: Çabuk söyle, sen bu oğlanın nesisin? O söylediğin kadın nasıl bir kadındır? Hem bu sözü sen neden söyledin? dediler. Musa'nın ablacığı da: Ben fakir bir kişinin kızıyım, dedi. Bu sözü şundan ötürü söylüyorum ki, Padişah ve Hatunu beni sevsinler istiyorum. Padişah, kendi kızının ağrıların gitmesine bu oğlancık sebep olduğu için onu öldürmedi. Bu çocuk mademki kimsenin sütünü emmiyor, sütü latif bir kadın biliyorum ki onun sütünü bu çocuk hiç geri çevirmez. Dilerseniz ben onu size getireyim! dedi. Kız bu kadar kesin söyleyince: Var, git. Onu bize getir! Eğer onun sütünü emecek olursa onu hoş tutalım, sana da bir şeyler verelim! dediler. Kız da hemen saraydan çıktı. Anasının yanına geldi. Kardeşi Musa'nın gördüğü rağbeti ve hürmeti anlattı. O kadınların süt vermekte nasıl aciz kaldıklarını söyledi. Ve memesinin emecek bir sütannenin ne rağbetle istendiğini anasına bildirdi. Anası da hemen o saatte evden çıktı.

Acele ederek sarayın kapısına geldi. Ve: Bu oğlancığı emzirmek için bir sütana istiyormuşsunuz!” dedi. Hemen Musa Peygamber’in anasını bir yere oturtular. Musa’yı eline verdiler. O da çocuğunu dizlerinin üstüne yatırdı. Memesini onun ağzına verdi. Musa Peygamber anacığının kokusunu hemen duyunca iki eliyle memesine sıkıca yapıştı. Memeyi doyuncaya kadar emdi. Musa’nın memeyi böylece emdiği görülünce saray hizmetçileri koşuşup Âsiye Hatun’a haber verdiler. Müjde de bulundular. Âsiye Hatun şad oldu, sevindi. O kadını hemen bizim katımıza tez getirin! dedi. Musa Peygamber’i ve anasını alıp oraya götürdüler. Firavun Âsiye ile bir arada idi. Musa Peygamber hâlâ anasının memesini emmekteydi. Onun bu suretle meme emdiğini görünce ikisi de Musa’nın anasına büyük bir yakınlık gösterdiler. Onu hoş karşıladılar. Kendisine nice nice şeyler verdiler. Firavun ve Âsiye: Gel bizimle birlikte ol. Sana bunlar gibi armağanlar verelim, dediler. Musa Peygamber’in anası onlardan bu derecede ilgi görünce, Allah’ın; Sen mutlaka ona döneceksin, dediği söz haktır. Elbette oğlum bana gelecektir! dedi. Âsiye Hatuna döndü: Ben bir kişinin hanımıyım. Evim var, çocuklarım var. Ben evimi ve oğlucuklarımı bırakıp malımı ve davarlarımı bırakıp buraya gelemem. Dilerseniz bu oğlanı bana verin, evimde kendi oğlum gibi besleyip, bakayım. Güzel bir yolda terbiye edeyim, buraya gelip oturmaya razı olamam, dedi. Firavun ve Âsiye Hatun ona çok vaadlerde bulundular: Malından çok sana mal verelim, oğlunu da, kızını da yanında getir, bizimle sarayda olsunlar, dediler. Ne kadar uğraşılsa da Musa Peygamber’in anasını razı edemediler.

En sonunda Musa’yı annesinin evde bakmasına razı oldular. Aralarında Musa’nın saraya iki günde bir getirilmesini kararlaştırdılar. Musa getirilecek, onlar görececek, yeniden evine onu iletenekti. Annesi oğlu Musa’yı alıp evine gitti. Allah Hazretlerine çok şükürler eyledi.

Böylece Yüce Allah, Firavun’un gönlüne öyle bir sevgi bıraktı ki, Musa Peygamber’i bir gün görmese gönlü rahat olmazdı. Ve Musa dizinin dibinde olmazsa, gönlü rahatlığı ile yemek yemezdi. Musa Peygamber’i göreceği geldiği zaman ağlardı. Firavun’un Musa’yı sevmesinden ötürü, bütün akrabaları da onu severlerdi. Firavun, Musa ile anasını saraydan ikram ve ihsanla yolladı. Nice türlü naz ile ve nimetle besletti. Hatta Firavun’un Başkentten Zona’ya gitmesi gerektiği zaman Musa’nın da anasını beraberinde götürmek istedi. En sonunda Musa’nın anacığının da yüreği onunla birlikte gitmeye razı oldu. Firavun’a birlikte gidileceği günü bildirdi. O güne kadar mühlet istedi: Sonra bana gelirsiniz, birlikte gideriz! dedi. O gün olunca Âsiye Hatun buyruk verdi. Bütün saray adamları armağanlarla, özentilerle Musa Peygamber’in annesinin katına geldiler.

Haydi, yolculuk günü geldi, Başkenti dolaşacağız! dediler. Sonra saraya geldiler. Firavun buyruk saldı. Çavuşlar geldiler. Çarşıları süslediler. Firavun’un kulları ve beyleri her yerde bölük bölük durdular. Musa Peygamber’in üstüne cevherler ve altın paralar saçtılar. Nice türlü ikram ile onu aldılar. Firavun’un sarayına geldiler. Âsiye Hatun’un yanına çıkıldı. Âsiye ayak üstü durdu. Musa Peygamber’in anasını karşıladı. Çocuğunu onun elinden aldı. Öptü, kucakladı, bağrına bastı. Musa Peygamber’i görüp sevindi. Şad oldu. Sonra da Musa

Peygamber'e ve ablasına ağır kumaşlardan, değerli ipeklilerden, dalı, çiçekli bezlerden elbiseler biçtiler. Bahtlı ana geldi, devletle ve saadetle Firavun'un sarayında oturmaya başladı. Lâtif nimetler yemeğe ve değerli giyimler giymeye ve Musa Peygamber'i hoş yolda terbiye etmeye başladı. Sonra öyle bir yakınlık doğdu ki Firavun, Musa Peygamber'i bir saat görmese karar almazdı. Ve onu görmediği vakit yüzü gülmezdi. Ve gönlü açılmazdı. Ve bu yolda, o, Musa Peygamber'i kendi yanında türlü türlü nimetler ve en güzel giysiler ve kaftanlar ile büyütüyordu. Bu hal Musa Peygamber'in gençliğine kadar sürdü. Musa büyüdü, yiğit oldu.

Şöyle rivayet ederler ki Firavun sarayından başkente gelince kendi kendisine: Düşmanımı öldürdüm, dileğim yerine geldi" diyerek seviniyordu. Biçare bilmiyordu ki düşmanı olarak kişi yanında bulunmaktaydı. Kızının iyileştiğine ve düşmanının kahrolduğuna çok sevinçler duydu. Zavallı adam bilmedi ki düşmanı olan kişi kendi yanındaydı. Ve onun sarayında beslenir, dururdu. Ve Allah'ın takdirinde olacak şeyi baştan savdığını ve ferahladığını sanırdı. Buraya geldiğinden ve Musa Peygamber'in bereketinden kızının da bütün illeti geçip gitti, kız iyi oldu. Bir gündü. Kız babası Firavun'un yanına geldi. Ona: Ey baba! dedi. Benim hastalığının geçmesinden ötürü açlara bir ziyafet versen, yoksula, zengine türlü yemekler ve nimetler yedersen, gariplere ve fakir kişilere mallar, elbiseler versen ne olur? dedi. Firavun da: İyi olur, hoş olur! dedi. Firavun buyruk saldı. Şehrin uluları ve bütün halk zengin ve yoksul hazır oldular. Büyük bir şölen verildi. Bol bol yemekler yenildi, şaraplar içildi. Biraz vakit geçmişti ki, Firavun'un Musa Peygamber'i göreceği geldi. Buyruk saldı. Beyler ve ulu kişiler Musa'yı getirdiler. Tâ Firavun'un yanına bıraktılar. Firavun, Musa Peygamber'i aldı. Dizi üstüne oturttu. Musa Peygamber'i öptü, kucakladı. Ulu kişiler Musa Peygamber'in şekline ve neler yaptığına bakıyorlardı. Musa Peygamber ansızın sol elini uzattı. Firavun'un sakalından tuttu. Öyle bir çekiş çekti ki, Firavun tâ yerlere kadar eğildi. Başındaki taç yerlere düştü. Musa'nın bu hareketini gören Firavun şaşırıp, kaldı.

Musa Peygamber, küçük olduğu için Firavun yalnız kızdı ve onu yere bıraktı, dizlerinden indirdi. Musa Peygamber'i gören münecimler ve kâhinler, bu çocuğun Firavun'un korktuğu oğlan çocuk olduğunu anladılar. Ama Firavun onu çok sevdiği için cesaret göstererek: İşte o çocuk budur, diyememişlerdi. Yalnız o gökteki yıldızın görünmez olmasından kuşkuya düşerlerdi. İşte şimdi Musa'nın yaptığı bu hareketi görünce, Firavun'un kızdığını anladılar, her şeyi söylemeye fırsat buldular: Ey padişah, sana yıldız bakanların, söylediği çocuk işte budur, dediler. Hiç kuşkun olmasın ki senin mülkünü işte bu çocuk harap etse gerektir. Senin mülkünü ve seni bu çocuk yok edecek, ortadan kaldıracaktır! Firavun bunun üzerine: Tez bunu alın, tepeleyin! dedi. Kulları hemen çocuğu alıp gidince Âsiye Hatun'a haber yetiştirdi. O da Firavun'un katına koştu: Ey Melik, dedi. Sana ne oldu ki bu akli ermeyen masum oğlancığa kıyarsın? Nerde kaldı ki sen onu bana bağışlamıştın! Öldürmene sebep nedir? Firavun da: Ey hatun, korkarım ki bu oğlan beni helak edecek oğlan olmasın. Görmedin sen, bana neler etti. Tacımı başımdan yıkardı, attı. Sakalıma yapıştı. Ben bunun gücünden korktum! dedi. Âsiye de: Ey Melik, bu henüz küçük

bir çocuktur. Akli ermez. Ne yaptığını bilmez. Eğer bir deneyim dersen, buyruk ver, bir tepsinin içine biraz ateş ve biraz altın koysunlar. Sonra onun önüne bıraksınlar. Eğer elini altına uzatırsa anlarız ki akli vardır, ateşe uzatırsa ve ateş eline yapışırsa sen bil ki akli yoktur. Haksız yere kânına girme! Sana ettiğini bir maksat güderek etmemiştir! dedi. Firavun: Öyle olsun. Eğer altına yapışırsa öldürsünler, elini ateşe sunacak olursa âzat edeyim!” dedi. Emretti. Ateşle altını bir tepsinin içine koydular. Musa'nın önüne getirdiler. O da elini altına uzatmak diledi. Fakat Cebrail, onun elini ileri kaktı. Eli de ateşe yapıştı. Bir parça ateşi ağzına götürdü. Ateş dilini yaktı. O da ateşi kenara fırlatıp attı.

Derler ki, Musa'nın dili söz söylerken peltek söylerdi. Bu pelteklik dilini ateşin yakmasından ötürüydü. Firavun onun bu halini görünce Musa Peygamber'e şefkat gösterip: Akli yokmuş meğer! dedi. Yine derler ki, Musa, Firavun'a bu işi ettiği gün meme emmekteydi. Bundan sonra Firavun onu naz ile nimetle besledi. Bu hal tâ Allah'ın emrini yerine getirdiği zamana kadar sürdü. İsrailoğulları kavmi gece ve gündüz Allah'a yalvarırlardı. O azaptan, Mısır'da çektikleri ıstıraptan kurtuluş dilerlerdi. Artık Musa yirmi yaşına basmıştı. O vakitler, o, İsrailoğulları kavmine gelir, giderdi. Onlara: Siz ne vakitten beri bu azaba uğradınız, diye sorardı. Onlarda: Çok zaman ve nice çağ var ki bu belâyı çekeriz! dediler. Musa bunların bu haline acır ve onlar için dertlenir: Siz kitaplarınızdan öğrendiğimize ve orada bulduğunuza göre bu belâdan ve bu Firavun'un elinden kurtulmanıza kim öncü olacaktır? diye sorardı. Onlar da: Yâ Musa, biz kitaplarımızda şunu bulduk ve okuduk, derlerdi, İsrailoğullarından bir kişi gelecektir. Nice alametler görülecektir. Bizim Firavun'un elinden kurtulmamıza o kişi sebep olacaktır. Ama o alametleri biz sende görmekteyiz. Sanıyoruz ki o kişi sensin!” derlerdi. Zira atalarımız ve dedelerimiz bize: Firavun'u o oğlan çocuğu yok edecek ve yeryüzünün egemenliği, padişahlığı yine bizim taifenin eline geçecek diye haber vermişlerdir. Nitekim önceki zamanda Yakup ve Yusuf devrinde saltanat onların elindeydi. Allah Hazretleri bizi bu Firavun'un elinde şunun için tutsak kıldı ki, biz Yüce Allah'ın buyruğuna isyancı olduk, peygamberlerimizin sözüne inanmadık. Bundan ötürü de Allah, bizi bu belaya yakalattı! dediler. Musa bunların sözlerini işitince: O Firavun'u helak edecek kişi ben olursam, artık devlet sizin! dedi. Sonra şunları onlara söyledi: Mademki bu fesadın Allah'a asi olup peygamberlerine inanmadığımızdan geldiğini biliyorsunuz, siz de Allah'tan korkun. İbadetle vakit geçirin. Bilin ki kötü iş işleyince Yüce Allah'tan yine hışım yetişir! dedi. Onlar da: Yâ Musa, Firavun'un yanında bu kadar saygın ve izzetin var. Her ne dersen yerine getirirler. Bizi Firavun'dan rahata erdirmek elinden gelmez mi? Ondak dilek dile ki bir ay kadar bize iş işlettirmesin. Gece, gündüz iş işlemekten takatimiz kalmadı. Gücümüz eksildi. Bizi hiçbir saat rahat bırakmıyorlar, dediler. Musa da: Ey İsrailoğulları, bu ukubet size kendi isyanınızdan gelmiştir, dedi. Onlar da: Evet, biliyoruz ki bizim âsiliğimizden başımıza gelmiştir, dediler. Musa da: Eğer bu mihnetten Allahsizi kurtarırsa şükreder misiniz? diye sordu. Onlar da: Ey Musa! Biz bu azaptan kurtulacağımıza ne zaman emin olabiliriz? dediler, Musa da onlara: Umarım ki güvenişiniz tez olur. Ama Allah'tan gelen

belaya sabretmelisiniz. Ve O'nun verdiği nimete Őukretmelisiniz, dedi. İsrailoğulları da: Yâ Musa! dediler. İbadetimiz üzerine ibadet edelim. Yoksullara kendi malımızdan sadaka verelim. Açları doyuralım. Yalıncaklara, giysiler giydirelim. Allah'a ibadet edelim. Peygamberlerimizin sözlerine inanalım, dediler. Musa da: Ey İsrailoğulları! İŐitiyorum ki eski zamanlarda Yüce Allah'a tapılmazmış. Puta tapılmış. Allah bir kulunu göndermiş. O kul da o putları kırmış. O halk da o putu kırıp parçalayamı ateşe atıp yakmak istemişler. Allah da ona o ateşi bir güllük haline getirmiş! dedi. İsrailoğulları onun soyundandır! dediler ve bunun gibi nice nice söz söyleştiler ve dağıldılar. Bundan sonra İsrailoğullarından bir kişi Musa peygamber ile gizlice buluŐtu: Ey Musa! Eğer senden korkmasaydım, sana bir haber verecektim! dedi. Musa: Korkma, söyle dedi. O kişi de: Ey Musa, bizim o umut ettiğimiz kişi ve kitaplarımızın içinde sıfatını ve niŐanını bulduğumuz kimse sensin. Ama benim gönlüme Şöyle bir kuşku düşüyor ki, Firavun'a senden yakın ve sana da Firavun'dan yakın bir insan yok! dedi. Musa: İbrahim ve İŐhak ve Yakup Peygamberlerin Allah'ı tek ve bir değil midir?" dedi. O kişi de: Birdir, tektir, dedi. Musa Ya bu halk niçin Firavun'a ant ißerler? diye sordu. O kişi de: Ey Musa, o yerleri ve gökleri yaratan Allah hakkı için hiç Şüphe kalmadı ki o taifenin kurtuluŐunu sen sağlayacaksın! dedi.

O böyle söyleyince, Musa ile el ele verip kardeş oldular. Ve dostluğa temel attılar. İkiŐi de bu sırrı açığa vurmamaya ant içtiler. O kişi İbrahim dinindendi. Musa katında bu sırrı kimseye söylemeyeceğine ant içti. Bundan sonra Musa sırrını o kişiden gizlemez oldu. Her ne olsa o kişiye söylerdi.

Bu hal üzerine de hayli zaman geçti. Firavun Musa'yı çok severdi. Ne zaman atlansa Musa Peygamber'i da atlandırırdı. Artık Musa büyümüş, akıl ve hikmet sahibi olmuştu, dilinden bilgi sözleri iŐitilmekteydi. Otuz yaşma erdiği zaman da Firavun onu evlendirdi. Onun için düğünler yaptı. Ziyafetler verdi. Öyle ziyafetler ki ancak Padişah çocuklarına yapılabilirdi. Mısır halkı topluca büyük nimetlere kavuştular. Őadlıklara erdiler. Ve Musa Peygamber'in o kadından iki oğlu oldu. Birinin adı Mersûn, diğerinin adı da Beliga idi. En sonra Musa kırk yaşına bastı. Bu kırk yaşına eriŐi izzet, nimet ve saltanatla olmuştu. Bundan sonra da Medyen'e göçtü.

Musa saygı ve sevgiyle vakit geçirirken, İsrailoğulları zulüm ve zahmetler içinde ömür sürüyorlardı. Firavun onları durmadan kullanıyor, meŐakkatli, güç işler yaptırıyordu. Ve Musa Peygamber onları bu meŐakkatlerden kurtaramazdı. Bunlara açıktan açığa yardım da edemezdi. Firavun kendisi için: Musa da onlardandır! der, diye korkardı. Çaresiz sabırda bulunurdu. Vakta ki kırk yaşını bitirdi. Allah'ın kendisini Firavun'dan ayırması yaklaşmıştı. Musa bir gün atlandı. Firavun'un saray kapısına geldi. Onu sarayda bulamadı. Çünkü Firavun Őehirten dışarı gezintiye çıkmıştı. BaŐkent dolayında olan bir bucağa geldi. Başkentten iki fersenk uzaklıktaydı. Adı konuk anlamına gelen Zayf idi. Musa Firavun'un bu Zayf bucağına gittiğini haber alınca yalnız başına onun ardınca gitti. Oraya varınca öğle

vakti olmuştu. Hava sıcaklamıştı. Halk pazardan evlerine dönmüşlerdi. Hatta uykuya bile dalmışlardı. Mısırlı Kıptî İsrailiyi işe iletmek istiyordu. Öteki ise gitmiyordu. Bu sırada Musa çıkageldi. Kıptî'ye: İsrailoğlunu salıver! dedi. Kıptî adamı elinden bırakmadı. Musa da onu eliyle ileri ittirdi. Adam hemen öldü. Musa çok güçlü kişiydi. Eli de ağırdı. Adamı eli ile ittiği zaman parmakları Kıptî'nin göğsüne geçti. Hemen can verdi. Yere düştü. İsraili de böylece onun elinden kurtulup savuştu, gitti. Musa bu işten pişman oldu. Her ne kadar Kıptî kâfir ise de Musa 'ya henüz peygamberlik gelmemişti. Ve kâfir öldürmeye henüz buyruk almamıştı.

Musa'nın Kıptî'nin elinden kurtardığı her ne kadar bir İsraili ise de aslında kâfirdi. Ancak bir yakını idi. Musa ertesi gün yine sabah olunca kalktı. Ve Firavun'un kendisini tutuklamasından ve cezaya çarptırılmasından korktu. Firavun ise o gece Zayf bucağında kalmıştı. Ona: Bir İsraili bir Mısırlıyı öldürdü! diye haberde bulundular. O da: Tez varın. Öldüreni bulun, ona cezasını verin! dedi. Adamları da her yerde aramalar yaptılar. Firavun bir gün daha o yerde kaldı. O Mısırlıyı öldürenin kim olduğunu öğrenmek istiyordu. Fakat Musa, Kıptî'yi öldürenin arandığını bilmiyordu. Musa sabah olunca kalktı. Lakin içinde korku vardı.

Allah şöyle buyurur: Musa korku içinde çevresini gözeterek sabaha erdi. Dün kurtardığı İsraili'nin yine başka bir Kıptî tarafından iş gösterilmek üzere götürüldüğünü gördü. Ona: Sen ne kadar bahtsız kişisin ki seni her gün bir kişi dövüp incitiyor! dedi. Musa yine o kişiyi Kıptî'nin elinden kurtarmak istedi. İsraili korktu. Kendisine saldırılacağını sandı. Ona kızdı. Çünkü kendisine: Anlaşıyor ki sen azgının birisin! demişti. İsraili Musa Peygamber'e: Beni de mi öldürmek diliyorsun? Nitekim dün de bir kişiyi öldürmüştün, dedi. Ve sözlerine şunları ekledi: Yeryüzünde cebbar mı olmak diliyorsun? Ne dilersen yapmak mı istiyorsun? Ve diliyorsun ki her gün bir kişiyi telef eylesin! Halkın içinde barıştırmacı olmak dilemiyorsun! dedi. Mısırlı adam bu sözleri işitince elindeki İsrailiyi hemen salıverdi. Dün öldürülen Kıptî'yi öldürenin Musa Peygamber olduğunu anladı. Koştı, Firavun'a geldi. Durumu bildirdi. Firavun da: Bizi helak edecek olan o İsrailiyi hemen öldürün! dedi. Tezce askerlerine: Musa'yı çabuk bulun onu tepeleyin! diye buyruk verdi. Bir mümin Kıptî olan o marangoz kişi de Musa'nın beşiğini yapmıştı, anası da onu sandıkla Nil sularına bırakmıştı, o adam koşa koşa geldi. Musa Peygamber'e: Ben sana bir öğüt vereyim! dedi. Bu bucaktan çekil, git. Çünkü bu beyler seni öldürmek için fırsat arıyorlar. Allah şöyle buyurur: Musa korku içinde çevresini gözetleye gözetleye o bucaktan dışarı çıktı. Ey Rabbim, beni bu zalim kavimden kurtar, dedi. Ve Musa Peygamber o kasabadan dışarı çıktı. Nereye gideceğini de bilmiyordu. Yüce Allah'a sığındı. Oradan ayrıldı, gitti bir daha da gelmedi. Ve Allah'ına şöyle yakardı: Ya İlâhi, beni bu zalim taifeden kurtar! dedi. Ve gerçekten de Musa Peygamber oradan çıktı. Gittiği yol Medyen yolu idi ki, orası Şuayb Peygamber'in şehriydi. Kendi kendine: Rabbimin bana doğru yolu göstereceğini umarım, dedi. Musa Peygamber, Medyen şehrine yönelince: Beni Allah'ım ümit ederim ki doğru yola kılavuzlar! dedi. Böylece o kendisini Yüce Allah'a emanet etti.

Allah'a güvenerek Medyen yolunu tuttu. Ama o zalim Firavun'un zulmünden kaçtığı zaman ne yiyecek azığı vardı, ne içecek suyu. Ne de gittiği yolu biliyordu. Bir meşe ağaçlığı arasına düşmüştü. Oradan kır ve kimsesiz yerlerden gide gide akşam vakti oldu, her yer karardı. Musa bu arada şaşırıp kaldı. Yüce Allah, Cebrail ve Mikail'e; varın, benim Kelimim'e kendisi ile konuşma yapacağıma kendisine yoldaş olun! diye buyurdu. Yalnız başına yürümesin o! dedi.

Hemen o saatin içinde Cebrail ve Mikail ona yetiştiler, ikisi de iki yiğit, iki genç kılığına girdiler. Musa Peygamber'in önünde konuşarak, birbirleriyle fısıldaşarak ilerlediler. Musa onların sözlerini işittiğinden gönlü hoş oldu. Hızlı hızlı yürüyerek arkalarından yetişti. Mübarek sözlerinden onların müslüman olduklarını anladı, onlara selam verdi. Onlar da saygı ile onun selamını aldılar. Musa Peygamber onlara baktı. İkisinin de garip ve güzel gençler olduklarını gördü. Ve onlara: Beni yoldaşlığa kabul eder misiniz? diye sordu. Onlar da: Niçin etmeyiz! dediler. Ve Musa Peygamber onlara ne kişilersiniz? diye sordu. Onlarda: Biz irak bir yerden geliyoruz! Bu ilin adamı değiliz! dediler. O da: Nereye gidiyorsunuz? diye sordu. Onlarda: Medyen şehrine gidiyoruz! dediler. Ve aralarında şu konuşma oldu: Medyen şehri yakın mıdır? Yakınlığı, uzaklığı yürüyüşe göredir. Ya sizin adınız nedir? Bu soruya Cebrail şu karşılığı verdi: Benim adım Allah'ın kulu (Abdullah)'dır. Bu yoldaşımın da adı Rahman'ın kulu (Abdurrahman)'dır. Ya kimin nesisiniz? Cebrail şu cevabı verdi: Bir Efendinin kuluyuz. Ancak sen bizim adımızı ve nereye gittiğimizi öğrendin, bildin. Sen de adını ve nereden gelip nereye gediğini bize söyle bildir! dedi. Musa da: Benim adım Musa'dır. Firavun'dan kaçıp gidiyorum. Ardımdan yetişmelerinden korkuyorum! dedi. Cebrail: Hiç korkma, dedi. Sen Firavun'un elinden kurtuldun! dediler.

Rivayet ederlerdi; Musa Peygamber'in bir elini Cebrail ve bir elini de Mikail tuttu ve birlikte gittiler. Musa Peygamber'i bir ağacın dibine ilettiler. O'na: Sen burada bekle! dediler. Kendileri gider gibi oldular. Musa Peygamber'in çevresinde kayboldular. Musa Peygamber oturdu. Gelmediklerini görünce kalktı. Yâ Abdurrahman, yâ Abdullah! diye onları çağırırdı. Hiç kimseden cevap gelmedi. O ağacın dibinde yattı, uyudu. Vakta ki sabah oldu. Güneş doğdu. Musa Peygamber karşısına baktı. Medyen şehrinin hisarlarını gördü, şaşırıp kaldı. Bir zaman o kaleyi iraktan temaşa kıldı. Az sonra kale kapısı açıldı. Şehirden sürülerle koyunlar ve sığırlar çıktı. Oysa Musa Peygamber'in yattığı ağacın altına yakın bir yerde bir kuyu bulunuyordu. O şehrin halkı koyun sürülerini hep o kuyudan suluyorlardı. O halk yine geldiler. Koyunlarını o kuyudan sulamaya başladılar. Musa O halkın arasından iki kızın koyunlarını çıkardığını, onlardan ayırdığını gördü. Kızlar bu koyunları bir yere getirdiler. Oturdular. Onları sulamadılar. Bu kızlar ise peygamber Şuayb'in kızlarıydı. Musa Peygamber onların yanına geldi. Onlara: Ey kızlar! Sizin haliniz nedir ki, koyunlarınızı sulamıyorsunuz? diye sordu. Onlarda: Bizim âdetimiz bu çobanlar kendi koyunlarını sulayıp gitmeyince, biz koyunlarımızı sulamayız! Bizim ihtiyar bir babamız vardır. Bizimde elimizden sulamak gelmiyor. Daima bunlar kendi davalarını sulayınca kadar bekleriz. Eğer onların koyunlarından su artarsa bizimkiler içer. Artmazsa

koyunlarımız susuz kalır! dediler. Musa bunların hallerine acıdı: Bu kuyudan başka kuyu yok mudur? diye sordu. Onlar da: Bir daha kuyu vardır. Ama ağzına büyük bir taş kapatılmıştır. On kişi ancak o taşı kaldırabilir! dediler.

Musa Peygamber: O kuyuyu bana gösterin! Ben koyunlarımızı sularım! dedi. Çünkü ben sizin halinize acıdım! dedi. Kızlar: Sen yalnız başına o taşı kaldırıbilir misin? dediler. Musa Peygamber: Allah'ın yardımı olursa kaldırırım! dedi. O zaman kızlar Musa Peygamber'i o kuyunun başına götürdüler. Musa Peygamber bir elini taşın altına soktu, besmele çekip taşa dayandı. Ve o büyük kaya parçasını kuyunun ağzından bir yana attı. Kuyunun suyu görüldü. Sonra kızlara: İpinizi ve kovanızı bana verin! dedi. Kızlar da kovayı ve ipi Musa'ya verdiler. Musa Peygamber suyu çekti. Allah'ya hamde bulunarak, Allah'tan yardım diledi. Ve Şuayb'ın koyunlarını suladı. Kızlar biri birlerine bakıştılar. Ne güçlü genç! Ne müşfik kişi! Bize hiçbir kimse bu kadar şefkat göstermedi. Bunun gönlünde sanırsız ki iman var! dediler. Musa Peygamber kızların koyunlarını suladıktan sonra bir ağaç gölgesine çekilip yattı. Uyudu.

Şuayb Peygamber'in kızları, sulanan koyunlarını eve götürdüler. Şuayb koyunları görünce, her zamankinden daha önce geldiğine şaşır kaldı. Kızlara: Size ne hal oldu ki bugün tez geldiniz? Size yardım eden ve koyunlarınıza su veren kimdi? Bizim kavmimizden bunun gibi bir kerem sahibi yoktur! dedi. Kızlar da: Baba, bil ki gerçek söylemekteisin. Bu şaşılacak bir iştir. Bizim kavmimizde böyle kerem sahibi bir kimse yoktur. Lakin bil ki, bugün bir yerde duruyorduk. Herkes koyunlarını suladıktan sonra bizim koyunlarımıza su kalmaz, diye korkuyorduk. Ansızın bir kişi geldi, bizi gördü. Şefkat gösterdi. Ama o kişinin kim olduğunu bilemedik. Bize; niçin davarımızı sulamazsınız? dedi. Bizde; biz müslüman kişileriz! Allah'ın birliğine inananlarız. Bunlar ise kâfirdirler. Biz bunlara karışmayız! dedik. O bize; Bundan başka yerde kuyu yok mu? diye sordu. Biz de ağzı taşla örtülü olan kuyuyu ona gösterdik. O kişi, on adamın kaldıramadığı taşı bir eli ile kaldırdı. Kuyunun ağzından attı. Koyunlarımızı suladı. Sonra ağaç dibine vardı, yattı. Şimdi, orada uyuyor! dediler. Şuayb, onların bu sözlerinden şaşırıldı. Kızlarının birisine: Git, var, O adamı buraya çağır, gelsin. Bize ettiği hizmetin karşılığını ona verelim! dedi. O kızlardan birisi utana utana, Musa'nın yanına geldi. O kızın adına Safurâ derlerdi. Allah'şöyle buyurur: Babam seni çağırıyor. Koyunlarımıza su verdiğin için sana ücret verecek.

Musa Peygamber de hemen yürüdü. Safura, Musa Peygamber'in önünden yürüdü. Musa Peygamber de başını önüne eğerek, onun ardından gitti.

Münebbih oğlu Vehb şöyle demiştir: Musa Peygamber, Safura'nın ardından yürürken, İblis bir yüksek yere çıkıp bağırды. Onun sesini duyan öteki şeytanlar bir yere toplandılar. İblis sizin aranızdan biri, bugün Musa'yı azdırsın. Ve Safura'ya kötülük zina yapmayı düşündürsün? Kalksın, güzel Safura gibi Musa'nın önünde salınsın, yürüsün! Musa şimdi gençlik çağındadır. Etrafta ıssız, تنها bir yer. Her yerden ırak. Hem de gittikleri yer

meşelik arası. Musa'yı azdırmaya bundan daha iyi fırsat nerde bulunur? dedi. Şeytanlar İblis'in bu sözlerine uymadılar. Ona: Sen bize neler diyorsun? Sen bize ne söylersen baş eğeriz, ama peygamberleri azdırmaya cesaret gösteremeyiz! dediler. İblis: Vay sizin halinize! Adımıza şeytan denir de, siz şu kadarcık şeyi başaramıyorsunuz! Bense hiyleyle Âdem'i Uçmak'tan (cennetten) çıkardım. Ve Kabil'e Habil'i öldürttüm. Nuh Peygamber'in kavmini azdırdım. Asi kıldım. Bu azgınlıklarından ötürüde Tufan'da hepsi yok oldular. Hud kavmi yel ile helak oldular. Ve Semud kavmini aldattım. Salih Peygamber'in devesini öldürttüm. Bunlara benzer nice fesatlarda bulundum. Siz ise bu kadarcık işi beceremiyorsunuz! dedi. Şeytanlar da: Evet, sen ne etsen elinden gelir! Biz de kalan fesatları yapabiliriz. Ama peygamberlere el uzatamayız! dediler. İblis o zaman: Şimdi siz görün, Musa'yı ne yolda azdıracağım. Görün! Ve onun adını peygamber kitabından nice bozdurup sileceğim! dedi. Musa Peygamber'in yanına vardı. Safura da onun önünden gidiyordu. İblis üfledi. Meydana gelen yel Safura'nın eteğini savurdu. Öyleki inciği açıldı. Musa: Ey kız! Benim ardımdan yürü! Ben önünden gideyim. Yanlış yola gittiğim zaman doğru yolu bana göster. Biz Allah'ı bir tanıyanların haremine göz süzenlerden değiliz! dedi. Musa Peygamber, kızın önüne geçti. Sâfûrâ da ardından yürüdü. Musa başka yanlış yola saptıkça, kız ona gerçek yolu salık verirdi. Ve İblis, Musa'yı azdıramayınca utandı. Sanki yerin dibine geçti. En sonunda Musa Peygamber, Şuayb'in evine vardı. O da Musa Peygamber'e: Ne kişisin? diye sordu. Musa da: Ben İsrailoğullarından İmran oğlu Musa'yım! dedi ve Firavun'dan kaçtığı ve başına gelenleri anlattı. Şuayb: Korkma, artık, zalim kavmin elinden kurtuldun! dedi.

Sonra Musa'nın önüne yemek getirildi. Musa Peygamber onları yedi, yattı. Uyku ile vaktini geçirdi. Safura babasına: Ey baba! Sen, koyunlarımızı sulayan bu genci parayla tut. Hem güçlüdür. Hem gençtir! dedi. Hz. Şuayb: Ey kızım! Gücünü önce gördün, ama namusunu, güvenini nereden biliyorsun? dedi. Safura: Baba, şundan biliyorum ki senin izinle vardım, evimize çağırdım. Önce yürüyerek yolda yanılmasımı diledim. O benim inciğime ve boynuma bakmak istemedi. Bana: Ardımdan gel! Yanlış yola gittiğim zaman doğru yolu bana göster! dedi. Öyle deyince, Şuayb, Musa'ya savigiyle bağlandı. Yanında alıkoymak diledi. Gençlerin kadımla bir yere bağlı kalacağını biliyordu. Musa şimdi uyuyordu. Ona uykudan sonra fikrimi açarım! dedi. O, uykudan uyanınca da Musa Peygamber'i yanına çağırdı. Yanına oturttu. Ona: Dilerim ki bu iki kızımdan birisini sana nikâh eyleyim! Tâ ki benimle beraber olasın Musa: Ben garibin biriyim. Elimde hiçbir şeyim yoktur ki, nikah akçesi olarak vereyim! dedi. Şuayb: Nikah akçen için ben senden sekiz yıl bana hizmet etmeni istiyorum. Koyunlarımı güdersin. Eğer on yıla tamamlayacak olursan, bu senden bir lütûf olur! Sen bilirsin! dedi. Ve Şuayb sözlerini şöyle sürdürdü: Ama ben sana zahmet vermek istemem. İnşallah sana nice iyilik ederim. Musa Peygamber: Bu şart ikimizin arasında olsun. Sekiz yıl ya da on yıl sana çalışırım. Bundan başka benden bir şey isteme. Bu sözüme yüce Allah tanık olsun! dedi.

Musa Peygamber ile Şuayb bu anlaşma üzerine söz bağladılar. Sonra Musa koyunları aldı. Otlamaya çıktı. Sekiz yıl tamam oluncaya kadar koyunları güttü. Sekiz yıldan sonra Şuayb'in katına geldi. İşte sekiz yıl tamamlandı. İki yıl daha davarınızı güdeyim ki andımız yerine gelsin! dedi. Ve iki yıl daha çobanlık yaptı. On yıl tamam olunca, Şuayb büyük kızını Safura'yı nikahladı ve Musa Peygamber'e verdi. Bunun üzerinden birçok zaman geçti. Musa Peygamber Şuayb ile birlikte yaşadılar. En sonunda Musa Peygamber: Benim annem ve kardeşlerim Mısır'dadır. Onları çok özledim. Göreceğim geldi. Eğer Allah, Firavun'u öldürmüşse bana izin ver, ehlimi de ver. Onu yanıma alayım! dedi. Şuayb: Ey oğlum, benim ne malım, ne dikilecek kumaşım var. Bu kıza çeyiz veremem. Şu davarımızdan başka bir şeyim yoktur. Madem gitmek istiyorsun, bu yıl sabreyle. Koyunlarımın bu yıl ki erkek yavruları senin olsun! dedi. Musa Peygamber o yıl da orada kaldı. Bir raslantı eseri olarak o yıl Şuayb'in ne kadar koyunu varsa ikiz doğurdu. Hem de bu ikizler erkek idiler. Bunların hepsini de Şuayb Musa'ya verdi. Sonra da ona: Ey Musa! Dişi koyun olmayınca üreme olmaz. Bu yıl da kal. Ne kadar dişi kuzu doğarsa senin olsun! dedi. Musa, o yıl da yanlarında kaldı. Yine bir iyi tesadüfle Şuayb' in ne kadar koyunu varsa ikiz doğurdu. Hepsi de dişi olmuştu. Şuayb onları da Musa'ya verdi. Sürüler o hale geldi ki, Musa Peygamber'in koyunları, Şuayb'in koyunlarından daha da çok oldu. Daha sonra Musa onunla vedâlaştı. Mısır'a yolcu oldu. Şuayb : Ey Musa! dedi, mademki yola çıkıyorsun, evin içinde birkaç deynek, asa var. Birisini al, sana gerek olur! dedi. Musa evin içine girdi elini uzattı. O asalardan birisini almak istedi. Bir asa eline rastladı. Onu aldı. Dışarı çıktı. Ama o değneğin iki çatal başı vardı. Bir melek insan şekline bürünüp, o asayı Şuayb'e emanet vermişti: Bunun bir sahibi var! Senden istediği zaman ona verirsin! demişti. İşte Musa'nın asalar içinde seçtiği de o asaydı. Bunun kendisi için saklandığını anlamamış, bilmemişti. O asadan ona ne kadar mucizeler meydana gelecekti. Şuayb ona: Ya Musa! Bu asa emanet bir asadır. Belki sahibi geride onu ister. O asayı yerine koy! Asalar orada çoktur. Başkasını al! dedi. Musa içeriye girdi. Aldığını bıraktı. Elini uzattı. Bir asa daha almak istedi. Ama yine aynı asa eline geçti, dışarı çıktı. Şuayb, onun aynı asayı aldığını gördü: İşte, o asanın sahibi Musa olsa gerek! dedi. Artık asa işiyle ilgilenmedi. Musa'da asayı aldı. Mısır yollarına doğru yöneldi.

Medyen'den çıkıp da, biraz gittikten sonra Şuayb, o asayı verdiği pişman oldu. Kendi kendine: Bu yaptığım emanete hiyanettir! dedi. Belki asanın asıl sahibi gelir, onu ister. Ben o zaman Musa'yı Mısır'a aramaya mı gideceğim? İyisi budur ki Musa'nın götürdüğü asayı alıkoyayım, ona başka bir asa vereyim! dedi. Hemen Musa'nın ardından yetişti: Ey oğlum! dedi. Aldığın asa emanettir. Belki sahibi gelir. Onu benden ister. Bir kişinin emanetini başka bir kişiye vermek olmaz. Onu yerine koy. Bir başkasını al! dedi. Musa Peygamber: Talihimde, o asa bana çıktı. Mademki önceden verdin, onu geri isteme. Onu geri vermem! dedi. Şuayb: Vermemek olmaz! O emanettir! dedi. Aralarında tartışma çıktı. En sonunda Şuayb ve Musa aralarında şöyle ahitleştiler: Şuayb, Musa ile birlikte gidecekti. İlk rastgeldikleri kişi hakem olacak. Kime hükmederse asa onun olacaktı. O zaman Allah bir

meleğe: Âdem şekline gir! diye buyurdu. O melekte bir insan gibi karşılardan geldi. Musa Peygamber: Şu gelen kişi bize hâkim olsun. O ne derse ikimiz de uyalım! dedi. Şuayb: Hoş ola! dedi. Gelen meleğe olayı anlattılar. Melek: Asayı bir yere bırakın! Hanginiz onu yerinden kaldıRabilirse, asa onundur! dedi. Musa, asayı yere bıraktı. Şuayb ne kadar uğraştı ise de, asayı yerden kaldıramadı. Musa ise onu yerden aldı, kaldırdı. Melek de Musa'ya: Bu asa senindir! dedi. Şuayb da razı oldu. Geriye döndü. Musa Peygamber ise yoluna devam etti, ilerledi, gitti.

Kimileri şöyle demişlerdir: Şuayb, Musa'yı koyun gütmeye yolladığı zaman bu asa hikâyesi aralarında o zaman olmuştu.

Kimileri de: Musa, Firavun'dan korkup Mısır'dan ayrıldığı vakit, Cebrail ve Mikail, Allah'nın emri ile gelip Musa'ya yol göstermişler ve asayı Musa'ya o vakit vermişlerdi.

Musa, Şuayb ile olan andını tamamladı, ehlini ve koyunlarını alıp, Şuayb'ın yanından Mısır'a gitti. Beş günlük yol gittikten sonra, Tur-i Sina Dağının eteğine erişti. O arada gece idi, çok rüzgâr çıktı. Hava soğudu. Her yer karardı. Kadınına: Çakmağı getir, ateş yakalım! dedi. Biraz ısınalım. Safura çakmağı getirdi. Musa ne kadar çalıştı ise de çakmak ateş almadı. Musa aciz kaldı. Gecenin birazı geçince, Musa dağ tarafına baktı. Bir yerde ateş gördü. Karısı Safura'ya: Ben bir yerde ateş gördüm. Varayım, göreyim. Belki bir yolcu yakmıştı. Ya da ateşin yanında birisini götürürüm. Haber sorarım veya bir yol sorarım, ya da bir parça yanmış ateş getiririm, sen de ısınırsın! dedi.

Musa Peygamber asasını aldı, yürüdü. O ateşin yanına vardı. Ateşin bir ağacın başında yandığını gördü. Yerde yanmıyordu.

Bir rivayete göre o ağaç bir böğürtlen ağacıydı. Ateşte onun başında yanıyordu. Yine derler ki yeryüzünde ilk yerde biten ağaç böğürtlendi. Kimileri de şöyle derler ki Musa Peygamber'in asası da o ağaçtandı! Kimileri de mersin ağacındandır! demiştir.

Musa bu ateşi böyle görünce, gönlüne korku düştü. Yine dönüp gitmeyi diledi. O an ağaçtan şöyle bir ses geldi: Ey Musa! Ben bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım! Musa bu sesi işitince, onun Allah'ın vahyi olduğunu anladı. O anda secdeye vardı. Sonra yüce Allah, Musa'ya lütufla yakınlık gösterip şöyle buyurdu: Yâ Musa! Ben senin Rabbinim. Ayağından nalını çıkar. Geldiğin kutsal bir yerdir ki adına Tur derler. Böylece Allah, Musa'ya "Tevhid" yolundan Musa'ya üç söz söyledi ki, tevhidin, Allah'ın birliğinin gerçeği budur. Musa'ya: Ben O Allah'ım ki, âlemlerin Rabbiyim. Benden başka Allah yoktur. Böylece Allah, Musa'ya Yaratıcı olduğunu bildirdi. İkincisi, evrenleri yarattığını bildirdi. Üçüncüsü de kendisinin birliğini, tek olduğunu, kendisinden başka Allah olmadığını açıkladı.

Allah, şeriat yolunda da üç tane söz söyledi ki, hakikat yolunda üç şeyi bildirdi: Bana ibadet eyle, namaz kıl, zikirle uğraş. Bil ki kıyamet günü gelecektir. Hayırdan olsun, şerden olsun, her kişi ne işledi ise onu bulacaktır.

Böylece Allah, ibadeti emreyledi ve namaz kıl diye buyurdu. Beni de her zaman, unutma diye buyurdu. Sonrada kıyametin kopacağını her kişi yine dirilip, kendisinin ister hayır, ister şer işler işlediğinin cezasını göreceğini bildirdi. Şeriatte önce namazı buyurdu. Demek oluyor ki bütün ibadetlerde namaz kılmaktan daha büyük ibadet yoktur. Şeriatın temeli, kökü namaz ile olur. Sen de gör ki, namaz Allah katında yüce makamda Musa'ya önce namaz emir buyurdu. Sonra zikri ve daha sonra Kıyamet'e inanmayı ve ona iman getirmeyi buyurdu. Allah Musa'ya bu iki yolu bildirdikten sonra, peygamberlik yolunu gösterdi. Ve ona şu nidâda bulundu: Ey Musa! O zalim kavme git. O kavim Firavun kavmidir. Onlara deki: Ne için Allah'tan korkmuyorlar. Neden asilikte bulunuyorlar? Böylece, Allah Hazretleri; Musa Peygamber'in dilinden, önce Tevhid nidâsında bulundu. İkincisi; Şeriat nidâsında bulundu. Üçüncüsü; Nübüvet nidâsını etti. Yani onu Firavun'un kavmi üzerine peygamber kıldı. Peygamberlik verince de, Musa Peygamber'e peygamberliğinin yolunu göstermeyi diledi. Firavun'u ne yolda dine çağırarak gerekti? Mucizeyi yine ne yolda göstermeliydi? Yine Firavun'a bunları ne yolda söylemesi gerekti? İşte Allah, bütün bunları Musa Peygamber'e bildirmek istedi. Tâ ki Musa, yürek gücü, kalp kuvveti bulmalıydı ve Allah'ın buyruklarını yerine getirmeli, şaşırılmamalıydı. Sonra Allah, yine Musa'ya peygamberliği yolunda alamet göstermek diledi. Musa'ya: Yâ Musa! Sağ elindeki tuttuğun şey nedir? diye sordu. Bundan maksat Musa'ya, tuttuğu asanın ne gibi bir şey olduğunu bildirmek değildi. Zira Musa, o asanın neden olduğunu, ne gibi maddi fayda verdiğini biliyordu. Maksat, ancak onun manevî değerini, onda bulunan hikmeti, o asadan ne yolda mucizeler belireceğini bildirmektir. Musa Peygamber: Bu elimdeki; asamdır! dedi. Allah da: Bu asa senin ne işine yarar? diye buyurdu. Musa Peygamber: Bu asa, ben yorulunca ona dayanırım. Bir ağaçta yaprak görsem, onu asamla silkelirim. Hem de, o, elimde silahımdır. Bana nice faydaları bulunur!" dedi. Musa Peygamber, asanın kendisine olacak faydalarını bildiği kadarını söyledi. Allah, Musa Peygamber'e o asanın bilmediği faydalarını da bildirmeyi diledi. Onun ejderha olacağını, ne şekilde, nasıl olacağını bildirmek istedi. Musa Peygamber'in bu ejderhaya gözü alışmalı, ona ülfet edip korkmamalıydı. Çünkü asada bu yolda keramet olabileceğini Musa Peygamber görmemişti. Ejderha olduktan sonra da yine ağaç biçimine döneceğini bilmiyordu. Eğer ilk önce asasının ejderha oluşunu Firavun'un önünde görmüş olsa, belki, o halden korkabilirdi. Önceden görmekle gözü alışır, gönüllü alışır, ülfet eder, korkmazdı. Bu hal şuna benzerdi ki bir padişah bir kişiye bir elçi göndermek istese bir akıllı ve zeyrek kişi bulur, vardığı yerde ne diyeceğini, ne yolda söyleyeceğini ona birlikte öğretir. Bundan sonra bir iki şeyde dener. Usullere uyduğunu, elçilik ahlakını doğru, dürüst öğrendiğini görünce, onu elçiliğe gönderir. Allah da Musa Peygamber'e: Bu elindeki asayı bırak yâ Musa! Musa da hemen asayı yere bıraktı. Allah'ın emri ile bir büyük ejderha oldu, kıvıldandı. Musa Peygamber'in yine dönüp asaya

bakmaya mecali kalmadı. O zaman Allah şöyle buyurdu: Ey Musa! Dön geri gel! Ondan korkma. Sana ziyan gelmez.

Allah böyle buyurunca, Musa yine geri geldi. Allah ona şöyle buyurdu: İleri var! Onu tut. Korkma ki biz onu yine önceki haline çevireceğiz!

Taberi'nin rivayetine göre; Musa her ne kadar Allah'ın buyruğu ile ileri varıp ejderhayı boğazından tuttu ise de, korkulu bir düşünce etkisi onu öyle üstelemişti ki, bu korku ile elini abasının yeninden çıkarmadı. Yeni ile birlikte tuttu. Yılan elini ısırır diye ihtiyat gösterdi. ...

Musa, bunun Allah'ın bir ayeti, bir burhanı olduğunu anladı, ilerledi, ejderhayı boğazından yakaladı. Yılan elinde yine eskisi gibi asa oldu. Ve Musa bu alameti görünce gönlü sakinleşti. Korkusu kalmadı. İhtiyat düşünmedi. Allah sonra Musa'ya bir başka alamet gösterdi ve ona şöyle buyurdu: Elini koynuna sok! Yine çıkar. Kusursuz olarak bembeyaz çıksın. Başka bir alameti de gör! Musa elini giydiği abanın koynuna soktu. Musa Peygamber, karayağız bir kişiydi. Koynundan elini çıkardı. Elini bembeyaz olmuş gördü. Öyle ki karanlık gece içinde o kara yağız el ayın on dördü gibi nur ışık vermektedir.

Sonra Allah şöyle buyurdu: Bu ikisi sana benden iki bürhan, iki mucizedir. O zaim kavim ve Firavun'u dine çağır. Onlar bütün doğruyu sapıtmış kavimdir. Allah: Ey Musa! Git, peygamberliğinin hükmünü yerine getir! diye buyurdu. Sonra Musa şöyle yakardı: Yâ Rabbi! bu gönül darlığımı benden gider. Adım kolaylaştır. Dilimden de şu peltekliği çöz ki sözlerim iyi anlaşılsın!

Musa Peygamber için celalli ve aceleli bir kişiydi derler. Onun için bu duada bulunmuştu. O zaman peygamber olan kişinin akıl ve anlayışının geniş ve sabrının, dayanıklılığının çok olması gerektiğini anladı. Kâfirlerin elinden ne kadar zahmet görürse görsün sabretmeli. Ona, sen cadısın, yalancısın demelerine! kızmamalıydı, tahammül göstermeli, dayanmalıydı. Bundan ötürü o duada bulunmuş, yüce Allah'a o türlü yakarmıştı. Ve Musa Peygamber, kendi zayıflığını ve acizliğini söyleyerek Allah'tan yardım isteyince, Yüce Allah da onun duasını kabul etti. Bu yakarı, kul ile Allah arasında hoş yakarıdır. Marifet ehli arasında da duanın çok güzelliği vardır. Yâ Rabbi! dilimden de peltekliği çöz, demesinin sebebi şundan ötürüydü ki, Musa Peygamber'in dilinde pelteklik vardı. Sözlerini dili tutularak söylerdi.

Derler ki o hal de şöyle olmuştu: Musa Firavun'un sakalına (bebekken) yapıştığı zaman Mısır hükümdarı çok kızmıştı. Musa Peygamber'i öldürmeye kalkmıştı. Hatunu Âsiye: Bu şimdi bebektir, küçüktür. Akli yoktur. Onu denemek gerekiyorsa ateş ile altın getirsinler, onları onun önüne koysunlar, altını bırakır ateşe yapışır, el uzatırsa akli olmadığı ondan anlaşılır!" dedi. Vardılar, ateş ile altını bir sininin içine koydular. Musa Peygamber'in

önüne getirdiler. Çocuk da o anda ateşe yapıştı, ağzına koydu. Od (ateş) o zaman Musa Peygamber'in dilini yakmıştı. Bundan ötürü sözlerini tutuklu tutuklu söylerdi.

Musa Peygamber vakta ki peygamber oldu. Allah'tan kendisine pelteklik veren o boğumu dilinden gidermesini, sözlerini açıkça söyleyebilmesini yakardı. Sonra: Ya Rab! Bana kendi ehlimden karındaşım Harun'u vezir eyle, bana yardımcı kıl. Onunla beni güçlendir. Onu da bana ortak kıl. Musa Harun için: Ona da peygamberlikten nasip ver! demek istemişti. Sonra da şu yalvarışta bulundu: Tâ ki senin için çok teşbih ve ibadette bulunalım. Seni çok zikrederim, analım. Bizim halimizi yalnız sen bilirsin. Hiç şüphe yok ki sen bizi görmektesin.

Ey Aziz! Sen Musa Peygamber'i gör ki ne yolda zayıflık göstermektedir. Halini de Allah hazretine ne letafetle, ne güzellikle arz etmektedir. Allah ona şeriat buyurdu, peygamberlik verdi. Bu iki hizmette de aczini göstererek diyor ki: Ya Rabbi! Eğer bu iki şeyle, yani zayıflık ve acizlikle sana olan hizmetimi yerine getirmekte kusurlu olursam, kardeşim Harun'u bana ortak kıl ki, ikimiz birlikte senden haber verelim. Ve senin buyruğunu yerine getirelim. Sana taat ve ibadet etmekte birbirimize arka olalım. Eğer senden haber vermekte ya da sana ibadet eylemekte benden bir eksiklik, bir kusur gelecek olursa kardeşimin yardımı ile yerine getireyim. Vacip kıldığın şeyi yerine getireyim! demek istedi. Allah da ona şöyle buyurdu: Ey Musa! dileğin sana verildi. Duan kabul edildi!

Böylece Musa Peygamber'in içindeki o darlık Musa Peygamber'in gönlünden giderildi. Tam iki yıl Firavun'un kapısında durdu. Ama içeri girmeye müsade ele geçiremedi, bu iki yıl içinde bir kimseye bir kez darılmadı. Sözlerini açıkça ve candan, gönülden söyledi. Ve Allah, Harun'a da peygamberlik verdi. Harun anasının ve babasının yanında bulunurdu.

Allah, önce Musa'yı Harun'a gönderdi. O, Harun'a, olanı biteni bildirecekti. Allah'ın ona da peygamberlik verdiğini söyleyecekti. Sonra da ikisi birlikte Firavun'a gidecekler ve Allah ne buyursa, o sözleri söyleyeceklerdi.

Taberi'nin rivayetine göre; Musa Peygamber, burada bu sözü söyledi, amma ehli zâhir o sözdeki manayı anlayamadılar. Bundan ötürü Musa Peygamber'i ayıplı tuttular. "Musa Peygamber'den o türlü sözün yeri yoktur!" dediler. Fakat o sözde bir hikmet ve bir nüktenin varlığından gafildiler. Bu sözden, ey aziz kişi, bu manayı anlamı ki Musa, Firavun'un yanına vardığı zaman kendini o kipti bahanesiyle öldürür diye korkmuş ola. Oysa Musa Peygamber, Allah'ın katında o kadar izzette ve o kadar yüce mertebeye varmıştır ki, bu kadar mahluk (yaratıklar) arasında Allah, onu kelime edinip Cebrail vasıta olmadan ona söz söylemiştir. Oysa kendi sözlerini ve buyruğunu kullarına bildirirse ve peygamberlik hakkını tamam olarak yerine getirirse halk onun sözlerini kabul eder, onaylar, Ona iman getirir. O peygamberin mertebesi, kalan peygamberin mertebesinden üstün olur. Allah katında da O'nun en yakınlarından olacaktır. Musa'nın korkusu ise, o kiptiyi öldürdü bahanesiyle, Firavun'un kendisini tutuklayıp öldürmesiydi. Bundan ötürü de Musa

Peygamber, Allah'ın buyruğunu yerine getiremeyecek diye endişe duyuyordu. Ve yine bundan dolayı halkı dine davet edemeyecek ve umutlandığı mertebeye yetişemeyecek diye korkuyordu. Bu, ölmekten korkuyor demek, canına kıyamıyor demek değildir. Eğer bir kişi hakkında Allah: Ben seni kendime peygamber seçtim, dese ve onu o mertebeye erdirse Allah ile onun arasında Cebrail bile bulunmazsa onca canın ne kadar izzeti olur ve o kişi o canı dost yoluna nasıl feda etmez? Gerçi Musa, Allah'ın inayeti olduktan sonra Firavun'dan zarar erişemeyeceğini biliyordu. Ama maksadı, dileği bu şeyi Allah'tan işitip gönlünün inanması, rahatlanmasıydı. Allah da ona şöyle buyurdu: Ey Musa! Firavun seni öldüremez. Senin ona üstün gelmen gerek! Sen korkma! Nitekim Kuran'da şöyle buyurulmuştur: Seni kardeşinle güçlendiriyorum. Firavun'un kavmi seni öldüremezler. Siz onu yenersiniz. Bizim ayetlerimizle üstün gelmeniz gerektir. Ve fırsat sizin olacaktır.

Musa, Allah'tan bu cevabı işitince sevindi, şad oldu. Allah, sonra da ona Firavun'a verilecek haberi ne yolda söylemek gerektiğini baştan aşağı bildirdi ve şöyle buyurdu: Sen kardeşinle birlikte Firavun'a git. Ona benim alametlerimi gösterin, ikiniz de beni anın, zikredin. Firavun'a uğrayın. Allah, Musa Peygamber'e olan buyruklarını şöyle sürdürdü: Hemen gidin ve Firavun'a şöyle deyin: Biz Rabbimizin elçisiyiz. Senin de, bütün yaratıkların da yaradanın elçileriyiz. Artık, İsrailoğullarını bize ısmarla. Şimdiden sonra onlara azap eyleme. Biz sana Allah'tan ayet getirdik. Ve Allah'ın selamı o kişinin üzerine olsun ki, o kişi doğru yola girmiştir. Ve doğru yola girenlere uymuştur ve Allah'a ibadet etmektedir, O'nu bir bilmektedir. Allah yine Musa Peygamber'e şu vahiyde bulundu: Ona yâ Firavun! deyin. Bize gerçekten şöyle vahiy geldi ki, Allah'ın azabı, Allah'a yüz çevirmiş olan, Allah'a ibadet etmeyen ve peygamberin mucizelerine inanmayan ve yalan diyen kimseye.

Allah, Musa'ya peygamberliğin yolunu gösterip, dine davet etmenin adâbını öğretti. Ve şöyle buyurdu: Firavun'un kapısına gidin. O gerçekten azdı, âsi oldu. Ululuğa mağrur olup, Tanrılık davasını göstermektedir. Bütün halkı kendisine tapmaya çağırıyor. Siz onu hak, doğru yola çağırın, ama sözlerinizi Lut Peygamber, yumuşakça söyleyin ki kabul etsin. Eğer katı söz söylerseniz, o kibirli kişidir, kabul etmez. Öyle olunca siz peygamberlik yolunda kusur göstermiş olursunuz.

Allah, böylece, adâbı ve söyleyiş yolunu Musa Peygamber'e gösterdi. Musa'da izzetle, bereketle ve gönül hoşluğu ile o mübarek makamdan (Tur'dan) geri döndü. Seher vaktinde karısı Safurâ'nın yanına geldi. Safura hâlâ uyumamıştı. Hâlâ Musa'nın ateş (od) getirmesini bekliyordu. Musa, Safura'yı görünce: Yâ Safura! Allah Hazretlerinden sana nar (ateş) yerine nur getirdim ki, onun aydınlığı bütün nurlardan daha çok, daha artıktır! dedi. Ve başından geçenleri anlattı. Safura da sevindi şad oldu. Allah Hazretlerine şükreyledi.

Tur dağı dolaylarında sabah olunca Musa oradan ayrıldı, göç etti. Karısı Safura'yı ve bütün koyunlarını geriye, Medyen'e yolladı. Kendisi Mısır'a geldi. Musa Peygamber'in anası,

kardeşi Harun ve kız kardeşi Meryem henüz yaşıyorlardı. Ama babası İmrân ölmüştü. Gece basınca Musa, kendi evlerine geldi. Anasına selamda bulundu. Anacığı onun bu selamına karşılık verdi. Ama Musa bilemedi. Çünkü on iki yıl olmuştu ki oğlu Musa Peygamber'i görmemişti. Anası Musa'ya: Sen ne kişisin? diye sordu. Musa yere oturdu. Anası ona doğru geldi. Önüne yiyecek getirdi. Oğlu Harun'a: Oğlum, gel. Konukla birlikte otur. Yemek ye. O da yalnız başına yemeğini yemesin! dedi. Hatırcığı hoş olsun.

Derler ki yemek mercimek aşı idi. Kardeşi Harun geldi. Oturdu. Yemeği birlikte yemeye başladılar. Harun sonra Musa'dan haber sordu. Onu konuşmasından tanıdı. Bildi. Hemen sarılıştılar, görüştüler. Musa Peygamber'i o zaman anası da, kız kardeşi de bilip tanıdılar. Musa'nın halinden ve başından geçenlerden sordular. Musa, Harun'a peygamberliğini müjdeledi. Hikâyesini anlattı. Harun buna sevindi: Seman ve tâaten! dedi. Sabah olunca da ikisi birlikte Firavun'un kapısına vardılar.

Bunları rivayet edici der ki: Musa'nın anası ağladı. Çocuklarına: Firavun kendisini beğenmiş kâfirin biridir. Sizin bu haberinizi duyacak olursa ikinizi de öldürür! dedi. Musa: Ey ana! Gam yeme ki Allah bizi onun şerrinden, kötülüğünden emin kılmıştır! diye cevap verdi.

Firavun'un sarayının kapısına gelen Musa ile Harun, bir rivayete göre, saraya girmek için hemen izne kavuştular. İçeri girdiler. Lakin bir rivayete göre de tamam iki yıl Firavun'a gidip geldiler. İçeri girmeye yol bulamadılar. Saray kapıcıları Musa Peygamber'e: Sen kimsin, ne kişisin, isteğin, muradın nedir? diye sordular. Musa da şu cevabı verdi: Ben Allah'ın Resulü, elçisiyim. Kapıcılar da: Firavun'un mu peygamberisin? diye sordular. Musa: Yok! Firavun yaradan değildir. O ancak Yaratan'ın bir güçsüz kuludur. Asî olup Allahlık davasında bulunmaktadır. Bense öyle bir yaradanın elçisiyim ki, Firavun'u da yeri göğü de Allah yaratmıştır! dedi. Kapıcılar bu sözü işitince gülüştüler: Deli bir kişiymiş! Ne söylediğini bilmiyor!" dediler. Onlarla ilgilenmediler. Ve Firavun'a da hiçbir şey bildirmediler. Tâ iki yıl doluncaya kadar Musa ve Harun'la Firavun'un sarayının kapısına geldiler, gittiler. Fakat Firavun'un bir maskarası vardı. Bir gün Firavun oturmuş, nedimleriyle yiyip içiyordu. Sohbet ederlerken söz geldi, din ve mezhep yollarına döküldü. Firavun: Yerin ve göğün Tanrısı benim! dedi. Benden başka tanrı olduğunu söyleyen yanlış söylüyor. Onu ateşe atmak, yakmak gerekir! dedi. Firavun böyle deyince, Musa'nın sözleri maskaranın hatırına geldi: Ey Firavun'umuz! Bir acaip hâl var. Senin kapında çoban kılığında bir kişi gördüm. Firavun, tanrı değildir! Bu âlemlerin Allah'ı başkasıdır! diye söylüyor! dedi. Firavun bu sözleri işitince kızdı. Maskaraya: Tez git, o sözü söyleyeni benim katıma getir! dedi. Maskara o anda kapıya çıktı. Musa Peygamber'e yetişti: Seni Firavun çağırıyor! dedi. Musa, hemen içeri girdi. Harun da yanında girdi. Maskara: Ben bunu bir kişi sanırdım. Bunlar iki kişiymiş! dedi. Firavun Musa'nın yüzüne baktı. Tanıyıp, bilemedi. Ona: Ne kişisin? diye sordu. Musa : Bu âlemleri yaradan Allah'ın peygamberiyim! dedi. Bu cevabı alınca Firavun onu tanıdı. Musa'ya şöyle dedi: Seni biz

çocukken yanımızda büyütmedik mi? Ve nice yıl aramızda ömür sürdün! Sonra bunca işler işledin. Benim nimetimin hakkını bilmedin. En sonunda bana küfrân-ı nimet edenlerden oldun. Firavun onu tanıdığını şu sözleri ile de bildirdi: Sen o Kıptî'yi haksız yere öldürdün. Ben seni onun yerine öldürmek için aradım. Sen kaçmıştın. Bulunmadın! Sen o kişi değil misin? dedi. Musa, şu cevabı verdi: Evet, o kişi bendim. Onu yanlışlıkla öldürmüştüm, cahillerdendim. Ve sonra şu itirazda bulundu: Yanlışlıkla adam öldürenlere kısas gerekmez. Sen ise beni zulüm ile onun yerine öldürmek istedin! dedi. Firavun o zaman şöyle sordu: Âlemlerin Rabbi de kimdir? Musa da dedi ki: O Allah'tır ki, bu yerin ve göğün, hem de yerle gök arasında ne varsa hepsinin Yaratanı'dır. Firavun o zaman yanında bulunan ulularına, beylerine dönüp şöyle sordu: Bunun söylediklerini duydunuz mu? dedi. Neler söylüyor bu Musa sözlerini yine şöyle sürdürdü: Beni o Allah size gönderdi ki babalarımızın, dedelerimizin Allah'ıdır. Firavun da orada oturanlara şöyle dedi: Musa'nın Allah dediği, peygamber diye bir deliyi göndermiş! Firavun böylece Musa Peygamber'in sözlerini maskaralığa tuttu. O zaman Musa da: Eğer aklınız varsa bilin ki beni gönderen doğu ile batının Rabbidir! dedi. Firavun, sonra Musa'ya şunları söyledi: Senin aklın gitmiş! Ne söylediğini bilmiyorsun. Sen var, bu sözleri söyleme. Eğer benden başka bir Tanrı'ya tapayım dersen, seni uslanıncaya kadar zindanda yatırırım. Musa : Eğer peygamberliğime apaçık bir alamette göstersem, inanmaz mısın? dedi. Firavun: Eğer gerçeksen göster! dedi. O zaman Musa elindeki asayı yere bıraktı. Allah'ın emri ile çatalı değneği büyük bir yılan oldu. Ağzını açtı. Firavun'un tahtına yürüdü.

Rivayet edici der ki: Yılan bir dudağını Firavun'un tahtının aşağısına koydu. Ve bir dudağını da Firavun'un sarayının penceresine dayadı. Firavun'u tahtı ile sarayı ile yutmak istedi. Oturan beylerin çoğu kalkıp kaçtılar. Firavun korktu. Kendisini tahtından aşağıya attı. O tahtın altına girdi. Firavun hemen karın ağrısına tutuldu. Tamam bir hafta karnı ağrıdı, durdu. Şimdi Firavun'a ne için Tanrı denilmesinin aslını anlatalım. Onun aslı şuydu: Firavun durmadan yer, içerdi. Haftada bir kez ayakyoluna çıkardı. Bu işten dolayı aklına şu düşünce gelerek dedi ki: Eğer ben de Âdemoğlu olsaydım, bunlar gibi her vakit ayakyoluna varırdım. Bundan anlaşılıyor ki ben onlardan değilim. Onların tanrısıyım! Yılandan korkup tahtının ayakları dibine kaçan Firavun Musa'ya bağırp: Yâ Musa! Bizi bu ejderhanın elinden kurtar! ne dersen sana inanalım. Emrine baş eğelim! dedi. Firavun böyle deyince, Musa ileri yürüdü. Yılanı boğazından yakaladı. Ejderha bayağı bir asa oldu. Firavun tahtının altından çıktı. Yerine çıkıp oturdu. Kaçan beylerde yerlerine geldiler. Sonra Musa, elini koltuğuna soktu. Yine çıkardı. Elinden bir nur yayıldı ki oturanların gözleri kamaştı. O nura bakamadılar. Firavun'un karşısında oturan bu beylere: Bu usta bir cadı olmuş. Sizi cadılıkla bu ilden sürmek istiyor. Ne danışık edersiniz? Bu yolda ne yaparsınız? Ne gibi tetbirde bulunursunuz? dedi. Onlar da: Senin memleketinde olan sihirbazlardan daha usta dünyada hiçbir sihirbaz yoktur. Mademki bunun davası sihirbazlıkladır. Sen bundan ve kendisinden mühlet iste. Adamlar gönder. Mısır'da ne kadar sihirbaz varsa katında toplansınlar. Sihirbazlıkta bu kişiye üstün gelsinler. Ve bunları dünyaya rezil etsinler!

dediler. Onlar böyle deyince Firavun: Yâ Musa! Bugün gidin! Sakin olun. Bizde düşünelim, dedi.

Musa Peygamber, yine geri döndü. Kardeşi Harun ile eve gittiler. Çok kişiler ona iman getirdi. Hak dinine girdiler. Musa halkı Allah'a çağırdı. Firavundan yasakladı. Firavun bunları işitti. Hiç tınmadı. İllere adam gönderdi. Ne kadar büyücü kişi varsa çağırdılar.

Bu rivayeti anlatanlar: Firavun'un katına o vakit on beş bin sihirbaz toplandı! demiştir. Başka bir anlatmaya göre üç bin usta sihirci toplanmıştır. Firavun onlara: Aranızdan yetmiş sihirbaz seçilsin!" dedi. Yetmiş cadı seçildi. Hepsisi: Cadılık ilminde bunlardan, usta kimse yoktur! diye söz birliği ettiler. O, Yetmiş sihirbazdan da dört büyük sihirci seçildi. Birisinin adı Şarbun, birinin adı Garûn, birisinin adı Tazcil, sonuncusunun da adı Mûsayfi idi. Bunlar sihir bilgisinde son dereceye ermiş kimselerdi. Firavun bu dört kişiyi katına çağırdı: Bize usta sihirçiler gerektir ki, Musa'ya üstün gelsinler! dedi. Onlarda: Musa, sihrini ne yolda gösterir? diye sordular. O da: Bir değneği yılan yapar! dedi. Onlar: Sihirbazlıkta bundan kolay ne var? Fakat biz ona türlü sanatlar gösterelim ki başını ağrıtsın ve peygamberlik davasını unutsun! dediler. Firavun bu sözlerle şâd oldu. Sevindi. Sonra o cadılar şöyle dediler: Eğer Musa'yı yenersek, bize bir ücret var mıdır? Firavun da: Elbette! dedi. Eğer onu yenebilerseniz, benim katımda sizden daha yakın kimse olamaz, dedi. Cadılar sevindiler. Şaduman oldular. Sonra Firavun, Musa Peygamber'i çağırttı. Ona: İşte bu oturanlar da senin gibi sihirbazdırlar. Senden de ustadırlar. Seninle sihir yarışı yapabilir. Eğer sen bunları yenersen hoş olur. Aksine bunlar seni yenerse seninle konuşabilir, söyleşiriz! dedi. Musa: Onlar ne zaman sihirlerini gösterirler? diye sordu. Firavun da: Buluşmanız bayram günü ve halkın bir araya geldiği kuşluk vakti olsun! dedi.

Firavun'un bir şenlik günü vardı ki, bütün Mısır halkı o gün bir yerde toplanırdı. Musa Peygamber, yarışma gününü öğrenince Firavun'un yanından çıktı. Sihirbazlarla gitti, konuştu. Firavun ırakta bunları gördü. Onları, dine çağırdığını ve sihirbazlıktan yasakladığını anladı. Gerçekten Musa, onlara şöyle diyordu: Yazıklar olsun size! Allah'a iftira etmeyin. Yalan söylemeyin. Ben ki peygamberim, hak söylüyorum ki Allahsize azap etmesin. Allah'a karşı yalan uyduran ziyana uğramıştır. O zaman Mısırlı sihirbazlar da Musa Peygamber'e şöyle dediler: Ey Musa! Biz sihirbazlık gösterelim ki sen Firavun'a üstün gelesin. Eğer sen zafer kazanırsan, biz de o zaman senin dinine gireriz.

Böylece, Musa döndü, evine geldi. Büyücüler iplerini, ağaçlarını topladılar. Ağaçların içini oydular. Civa doldurdular. İpleri bağlayıp göz boyacılığı yaptılar. Ağaçları toprağa dikteler. Meramları, bu ağaçları birer yılan göstermekti.

Tefsir kitaplarında şöyle denilmiştir ki; büyücüler yüz yük ağaç ve ip topladılar. Ve sözü edilen bayram günü geldi. Firavun, emretti. Bütün tellallar bağırıldılar. Mısır ülkesinde olanları, o gün bayram yerine çağırdılar. Nitekim Kuran şöyle buyurur: Büyücüler halk

toplansın. Biz o sihirbaza üstün geliriz! dediler. Halk bayram için toplanmazken, o gün hep oraya geldiler.

Allah'ın lanetlediği Firavun da emir verdi. Tahtını saraydan dışarı çıkardılar. Çadırını tahtın üstüne sağlamca kurdular. Dibâdan ve ipekten hiç öyle bir ziynetli çadır yoktur. Firavun tahtına çıktı, oturdu. Vakta ki halk geldi, toplandı. Musa da geldi. Büyücüler de büyülerini derlediler. Hazırladılar. Yerlerini aldılar ve şöyle dediler: Önce sen mi asanı bırakırsın? Yoksa biz mi büyülerimizi bırakalım? dediler. Musa Peygamber: Hayır! Önce siz büyülerinizi bırakın! dedi. Onlar da o yüz yük ağacı ve ipleri yere bıraktılar. Öyle ki o ağaçlar ve ipler halkın gözüne yılanlar şeklinde göründü, yürüyorlar, halktan yana kımlıydırlardı. Sihirbazlar öyle büyücülük gösterileri yaptılar ki, kimse bunlar gibi cadılık görmemişti. Halk bu gösteriden korktu...

O şeye ki Allah (Büyük) derse, düşün ki o şey ne kadar uludur. Seyirciler de Firavun'un ululuğuna, galip olmasına ant içtiler. Bütün halk o yılanlardan korktu. Kuran şöyle buyurur: Halka, bütün o ipler, o ağaç dalları yılan olmuştaki kendilerine doğru koşuyormuş ve onları yutacakmış zannını verdi.

Musa, büyücülerin bu yolda sihrini görünce korktu. Allah da ona şöyle buyurdu: Yâ Musa! Korkma. Sen onlara karşı zafer kazanacaksın. Fırsat senindir. Ehli-zâhir, Musa'nın bu yolda korktuğunu ayıplamışlardır. Ve Musa'nın kendisi büyüünün batıl ve yalnız hayâl olduğunu biliyordu, ondan korkmanın ne mânâsı vardı? dediler. Eğer Musa Peygamber, kendi nefesine zarar gelmesinden korkmadı belki sihirbazların büyülerinin ululuğunu gördü bütün o halka saldırıp onların üzerine hücum etmesinden korktu derlerse, bu da Musa Peygamber hakkında uygun bir düşünce değildir. Bu işin gerçeği şudur ki, Musa Peygamber'in korktuğu o kavmin cahilliğiydi. Büyücülerin o suretle ipi ve ağaçları ejderha gösterdiklerini görünce, Musa Peygamber'in yapacağı gösteriyi sihirbazlık sanacaklarından korktu. Sihirbazların yaptıklarıyla kıyaslayıp kendisine inanılmayacağını sandı. Kendisini de halkın sihirbaz sanacağından korktu. Musa'nın korkusu bu manadaydı. Çünkü Mısır halkı cahildi. Mucize nedir? Büyü nedir? Bunu ayırt edemezlerdi. İşte korkusu bunlardan ötürüydü. Allah, Musa'ya o zaman şöyle buyurdu: Ey Musa! Sağ elindeki asayı yere bırak, tâ onların yaptıkları büyüleri yutsun. Onların sihrini bozsun. Musa Peygamber de asayı elinden bıraktı. Allah'ın emriyle o asa bir büyük yılan oldu. O büyücülerin yılanlarından daha büyüktü. Kuyruğunu yere vurdu, yer yarıldı. Sonra kuyruk Firavun'un çadırına dolandı. Ağzını açtı. O sihirbazların yılan ve ejderhalarını (ipleri ve ağaçlarını) yuttu. Öyle ki ortada bir şey kalmadı. Cadıların, hepsi yenik düşmüştü. Kâfirler hor ve hakir oldular. Ve geri döndüler. Sihirbazların da hepsi: Biz Âlemlerin Rabbine iman getirdik! Musa'nın ve Harun'un ibadet kıldığı Rabbe tapmış. Firavun'dan ve dininden vazgeçtik! dediler. O büyücülerin hepsi imana gelip hak dine girdiler. Eğer denilirse ki Musa'nın gösterdiği mucize, zahirde o sihirbazların büyüüne benziyordu. Hatta kalan kişiler onu sihirden ayrı seçmediler. Hemen onu da sihirbazlık sandılar. Hikmet neydi ki Musa Peygamber'in işini o

büyüctüler bilemediler. Musa Peygamber'e iman getirdiler? Bunu neden ötürü cadılar bildi de başka kişiler bilemediler?

Bu sorulara cevap şudur ki, bu cadılığın aslı şudur: Bir kişi sihirbazlık edip halkın gözüne bir şeyi başka türlü gösterse, âdetçe o sihirbaz o işten vazgeçer gibi yine o şey aslına döner. Cadılar batıl olur. İp ise ip olur, her neyse önceki halini alır. Çünkü sihirbazlığın gerçeği yoktur. Sanatında gayet usta olan sihirbazların büyüüne kırk gün oluncaya kadar hükmü uzar, kırk günden sonra o büyülenmiş şey yine eski haline döner. Hatta öyle zaman olur ki bir taş parçası altın olarak gösterilir. O altın birkaç gün sonra yine taş halinde görülür. Kimse Allah'ın yarattığı şeyi bir halden bir hale değiştiremez. Bu şey ehli yanında bilinir. Büyünün aslımı bilmeyenler bundan gafilirdiler. Musa'nın asası bütün oradaki halkın gözüne koskoca bir yılan görünmüştü. Ve o sihirbazların ipleri de o alanda yayılıp kalacak. Fakat ejderha yine asa haline gelmiş, ipleri ve ağaçları yuttuktan sonra yerlerine bir şey, bir iz kalmamıştı. Büyücülerde o zaman Musa'nın işinin sihirbazlık olmadığını anladılar. Onun Hak peygamber olduğu da bilinince, hepsi Musa'ya iman getirdiler. Onların imana geldiğini gören Firavun: Siz benden izinsiz ona iman mı getirdiniz? Anlaşıldı ki, o sizin ulu kişinizdir ki büyüü size o öğretmiştir! dedi. Sonra da kuşkusunu, korkusunu şöyle açıkladı: Onunla işbirliği içindesiniz. Halkın arasına girip şimdi onun için iman getirdiniz ki halkı şüpheye düşürmek istiyorsunuz. Dileğiniz halkımın bana olan inançlarını gidermek, yok etmektir. Tâ ki varıp Musa'nın Rabbine iman getirsinler. Bu bir fitnedir ki şehrin içine soktunuz. Meramınız şehir halkını yerlerinden sürmektir. Onlara sizin hâkim olmanızdır. Sonra Musa da o sihirbazlara şu öğütte bulundu: Siz, bu kötü, işe yaramaz şeylere istiğfar edin! Şimdiden sonra büyü işleriyle uğraşmayın! Bu sözleri Firavun'da işitti. Sihirbazların önceden Musa ile sözleştiklerini sandı. Onlara: Mademki bu işi birlikte ettiniz, ben de sizin ellerinizi, ayaklarınızı kestireyim. Sonra da sizi boğazınızdan astırayım! dedi. Onlar da: Bizi öldürsen de ne zarar? En sonra ölse gerek. Böyle ölümle de şehit oluruz! dediler. Sonra da şunları söylediler: Biz tamah ederiz ki Allah bizim işlediğimiz günahları da bağışlasın. Suçlarımızı da affeylesin. Musa'ya ilk önce iman getirenler biz olalım. Firavun da onlara: Musa sizi azdırdı. Kanınıza girdi. Gelin girmeyin kanınıza! Önceki dininizden dönmeyin. Yine bana iman getirin! dedi. Onlar da şöyle dediler: Biz bu apaçık mucizelerden sonra mümkün müdür ki, Allah'ı bırakıp batıla bağlanalım? Sen her nice hükmedebilirsen hükmet. Elinden ne gelirse işle. Senin bize hükmün ancak bu dünyada geçer. Bu dünya fanidir. Ölünce senin elinden kurtuluruz. Ahiret evi hâkidir, kalıcıdır. Sonra kesin olarak Firavun'a son sözlerini bildirdiler: İnançımız doğru yol üzerinde sağlamaştı. Sen elinden geleni yap. Şimdiden sonra hüküm Yüce Allah'ındır.

Firavun ne kadar çalıştı ise de, onları inançlarından döndüremedi. Buyruk saldı. Onların ellerini, ayaklarını, halkın içinde gözleri önünde kestirtti. Sonra da herbirini boğazlarından astırdı. Onlar asılırken Allah'a yakarıp son sözleri şu oldu: Yâ İlahî! Bize sabır ver! Bizi müslüman olarak öldür!

Ve bu sözleri söyleyerek şehit oldular. Ey aziz! Sen Allah'ın inayetini gör ki sabah vaktinde kâfirler, akşam vaktinde şehadet rütbesine erdiler.

Allah Hazretleri, Musa'ya: Benim kullarımı al, Mısır'dan gecenin ortasında çıkar! diye vahiy gönderince, Musa el altından İsrailoğullarını topladı, güngörmüş ihtiyarlarla tedbir kurdu. Onlara: Firavun'un zulmünden kurtulmanızın vakti geldi. Allah bana Firavun'u kavmiyle birlikte helak eyleyeceği vadinde bulundu. Siz de hazırlık görünüz. Gecenin içinde şehirden çıkmak gerekiyor. Şöyle ki Firavun kavminden hiçkimse bu sırrı bilmesin! dedi.

İsrailoğulları da birleşerek geceleyin Mısır'dan çıksınlar diye hazırlandılar. Ama çıkamadılar. Bunun üzerinden tam bir ay geçti. Her gece hazırlanıyorlardı. Fakat bir türlü yola çıkamıyorlardı. Bunun üzerinden tam bir ay vakit geçti. Her gece hazırlanılıyor, fakat bir türlü gidilemiyordu. Gitmelerini bir şey engelliyordu. Tedbirleri rast gelmiyordu. En sonunda Musa Peygamber İsrailoğullarının yaşlı kişilerini topladı. Onlara: Bu ne şaşılacak haldir? dedi. Ne kadar ki gitmeye çalışsak, işimiz rast gitmiyor. Acaba bunda ne gibi bir hikmet var? dedi. İhtiyar kişilerde: Biz tam Mısır'dan çıkmak hazırlığımızı görüyoruz. Fakat Allah tarafından geri bırakılıyor. Bu işte şundan ötürü olmalı ki; Yusuf Peygamber dünyadan göçerken çocuklarına ve İsrailoğullarına şu vasiyette bulunmuştu: Mısır'dan çıktığınız vakit kabrimi açınız. Tabutumu da yanınıza alınız. Birlikte gidiniz! Kudüs'e götürünüz. Yakup, İbrahim ve İshak'ın yanına gömünüz! demişti. Belki geri kalışımız bundan ötürüdür! dediler. Musa onlara: O tabutun nerede olduğunu biliyor musunuz? diye sordu. Onlarda: Bilmiyoruz! dediler. Bu, bilinmeyen Mısırlı Kıptilerden bir kadının bulunmasına kadar uzadı. Bu kadının adı Namûşân kızı idi. Her ne kadar Firavun halkındandı, ama Musa'ya iman getirip onun dinine girmişti. Zaten Firavun halkından iki kişi Musa Peygamber'e iman getirmişti. Birisi bu kadındı. Ötekisi de bebek Musa'ya sandık hazırlayan Dülgerdi. Bu kadın: Ben Yusuf'un kabrini biliyorum! Size göstereyim! Ama sizinle iki şartım var. Şartlarımı kabul etmelisiniz. Birisi, siz Mısır'dan giderken beni de alıp gitmelisiniz. İkincisi de, şudur ki: Ey Musa! Allah'tan söyle, bana Cennetini ihsan buyursun. Beni Cehennem azabından kurtarsın! dedi. Musa da: Ey hatun! dileğinin ikisini kabul ettim, dedi. Kadın o zaman: Yusuf'un kabri Nil ırmağının içinde filan yerdedir!" dedi. Musa da kadının dediği yere vardı. Allah'tan dilek diledi. Nil ırmağı açılıp yayıldı. Yusuf'un tabutu görüldü. O da tabutu oradan aldı. Kıyıya çıkardı. Bu tabut ak mermerden yapılmıştı, dümdüzdü. Ekliliği belli olmuyordu. O tabutu İsrailoğulları bir evde sakladılar. Sonra Musa, İsrailoğullarına şöyle dedi: Allah Mısır yerlilerini, o Kıpti halkı yok etse gerektir. Onların mallarını, davalarını, çocuklarını da hep size bağışlasa gerektir. Onlardan şimdi ağır kaftanlar, altınlar, inciler isteyiniz (Yine geri vereceğiz!), deyiniz. Davalar sizinle birlikte olsun. Mısır halkı yok olunca malları sizin elinizde kalsın! dedi. İsrailoğullarından her birinin Mısırlılardan zengin bir komşusu, bildiği vardı. Onlara: Evimiz ve topluluğumuzla bir dostumuzu ziyarete gideceğiz. Bize altınızdaki, incinizden, değerli eşyanızdan, ağır giysinizden, geriye yeniden verilmek üzere verir misiniz? Süslenip

donanalım, öyle gidelim! dediler. Bu yolda Mısırlıların ne kadar altını ve gümüş cinsinden ve değerli kumaş cinsinden çok eşyasını aldılar. Sonra gidiş hazırlığına başladılar. Halkın uykuya daldığı bir zamandıydı. Gecenin ortasında evlerinden çıkıp gittiler. Yalnız şu tedbirleri de almışlardı. Bütün İsrailoğulları, kadını, çocuklarıyla bir yerde toplanacaklardı. Her evinden çıkan kişi yola girerken evinin önünde bir tavuk ya da bir oğlak kesecek, kanını evinin kapısına sürecekti. Böylece komşularından onu arayan kişi kendisini toplantı yerine gittiğini bilecek, anlayacaktı. O da vakit geçirmeden oraya gidecekti.

Böylece gece yarısında belirtilen yerde toplandılar. O vakit Musa, toplanan kişileri saydı. Üç yüz yirmi bin seçkin atlı ve silahlı, yiğit kişi vardı. Kadınlardan ve çocuklardan, yirmi yaşından küçükleri ve altmış yaşından yukarı olan ihtiyarları sayıma katmadı. Sonra Harun'u kafilenin başına koydu: Sen askeri al! Deniz kıyısına git. Cebrail benimle sözleşti. Deniz kıyısında Firavun bize erişince, o da bize yetişecektir! dedi. Harun öne geçti. Musa kabileleri bölük bölük, alay alay gönderdi. Onların ardından kendisi de gitti. Mısır'dan çıktıkları bu gece, gökteki muharrem ayının dokuzuncu cumartesi gecesi idi. Seher vakti olunca, Mısır halkı İsrailoğullarının ve Musa Peygamber gittiklerini anladılar. Koşup Firavun'a bildirdiler. Firavun o anda atlandı. Kıptilerle İsrailoğullarının evlerine geldiler. Evlerinde mumlarının yandığını gördüler. Ama kimseler evde kalmamıştı. Firavun: İyi, gitmişler ama ne kadar malımız, kıymetli şeylerimiz varsa yanlarına alıp gitmişler. Elbette malımızı istemeye almaya gitmezsek olmaz! dedi. Fakat Allah'ın buyruğu şöyleydi ki, onlar mallarına kıyamıyacaklar, İsrailoğullarının artlarına düşeceklerdi. Ve hepsi de denizde boğulacaktı. O sabahta alın yazısında öyle yazılmıştı ki, her Kıpti'nin evinde kimi küçük, kimi büyük bir kişi ölmüştü. İş böyle olunca onları gömmek için uğraştılar.

Musa Peygamber'in kafilesi hayli uzadı. Mısır'dan ıraklaştılar. Öğleden sonraya kadar gidemediler. Firavun adamlar saldı. O gece tamamen ordusunu hazırladı.

Denilmiştir ki, Firavun o orduyu ancak sihirbazların sihriyle bir gecede hazırladı. Allah, Kuran'da şöyle buyurdu: Bu sırada Firavun şehirlere: Hiç şüphe yok ki bunlar az kişilerdir. Biz çoğunlukta'yız. Onlardan fazlayız! dedi. Daha sonra Firavun, halkına şöyle dedi: İsrailoğulları bizi kızdırıyorlar. Mallarımızı hileyle alıp gittiler. O Musa her eve sihirle bir musibette bulundu. İsrailoğullarını kendine uydurup gitti. Gerçekten biz de hepimiz silahlı bir yerde toplanalım. Onların ardınca gidelim!

Firavun, ertesi pazar günü aşure günüydü, asker çekti. Musa'nın ardına düştü. Başbakanı Haman elli bin kişilik askerin öncüsü halinde yürüdü. Kendisi de geri kalan askeriyle atına bindi. Musa'nın ardından onları takip etti. Vakta ki güneş doğudan baş gösterdi, Firavun o ulu orduyla yola girdi. İsrailoğullarının ardına düştü. Tâ öğle vakti oluncaya kadar atını sürdü, askerini hızlı yürüttü. Ve Musa kafilesinin ardından yetişti.

Musa Peygamber'in kuvvetleri Kızıldeniz kıyılarına varmıştı ki, Firavun askerinin öncüleri onlara erişmişti. O zaman, Musa'nın yanına kavminin feryatçıları geldi: İşte Firavun

ordusunun askerleri bize yetişti. Önümüzde deniz, ardımızda kılıç var. Sayıda ise onlar bizim on katımız kadar var. Onlarla savaş yapamayız. Halimiz ne olacak? dediler. ...

Musa Peygamber onlara şöyle dedi: Sakın korkmayın. Allah'ın yardımı bizimle birlikte. Bize selamet yolunu gösterir. O zaman Allah Hazretleri ona şöyle buyurdu ve şu vahiyde bulundu: Ey Musa! Elindeki asayı denize vur!

Musa Peygamber de asasını hemen denize vurdu. Allah'ın buyruğu ile deniz açıldı. On iki bölük oldu. Su birbiri üstüne yığıldı. Her bölümü ulu bir dağ gibi oldu. Aralıkları yol haline geldi.

Böylece Kızıldeniz açılıp bölük bölük bölündü. Her su parçası koca bir dağ halindeydi. Denizin dibinde bu yollar açılınca Musa Peygamber: Bu yollardan yürümek gerek! dedi. Halkı ise: Oradan nasıl yürüeyim? Suyun dibi balçıktır. İnsanlarda, davarlar da balçığa gömülür, yok olurlar! dediler. Musa da Allah'a duada bulundu. Yüce Allah yellere, güneşe buyruk saldı. O saat içinde, bunlar, toprağı kuruttular. Yürümek kolaylaştı. Sonra Cebrail, Mikail nice melekler Musa'nın katına geldiler. Şöyle dediler: Ey Musa! Bize Yüce Allah şöyle buyurmuştur ki, Firavun'un askerini ardından sürükler ve hepsini denizin içine götürür, boğarız!

Bundan sonra Musa Peygamber, Bismillah deyip atını denizin içine sürdü. İsrailoğulları Yüce Allah'a sığınıp Musa'nın ardından yürüdüler. Kızıldeniz'in ortasına gelince, on iki bölük olan İsrailoğullarının her bölümü bir yolu tuttu. Yığılan o sular da duvar gibi yükselmiş, öteki yola perde gibi çekilmişti. Her bölüm birbirini görmez oldu. Hallerinin ne olacağını bilemiyorlardı. Musa'ya gelip: Yâ Musa! dediler. Biz ki bu yoldan gidiyoruz, öteki yoldan giden arkadaşlarımızın hali nedir, bilemiyoruz! Sağ ve selamet midirler? Yoksa bu Kızıldeniz'de ölüp kaldılar mı? dediler. Onları deniz sularının boğmasından korkuyoruz!

Musa, dua etti. Deniz Allah'ın kudretiyle yerinden kalktı. Havanın üstünde kubbe gibi boşlukta kaldı. On iki bölük kişi birbirini gördüler. Hatırları hoş oldu, gönülleri sevindi. Hepsi de denizi kolaylıkla geçtiler. Suların enliliği dört fersenk yoldu. Musa, bu yolu iki saatte geçti. Arkadan İsrailoğulları da denizi geçince. Musa onlara: Korkmayın! durun, Firavun'un askerini temaşa ve seyredin! dedi. Öteki yönden de Firavun'un askeri geldi. Bu insanı şaşkırtan hali gördü. Öyle ki su, bir heybet ve azamete havada, boşlukta duruyordu. Denizin dibi açılmış, kupkuru olmuştu. Firavun bu heybetten ürktü. Veziri Haman'a: Şimdi ne yapalım? dedi. Haman: Şimdi tam fırsattır. Denizin o yanı sarılıdır. İsrailoğulları kaçamazlar. Hepsini kılıçtan geçirelim! dedi. Firavun: Bu, hava boşluğunda asılı duran denizi görmüyor musun? Bu kadar çokluk askerimizle bunun gibi ulu suyun altına nasıl girelim? dedi. Haman kızdı: Musa cadılığı ile bu sudan geçti. Ona bir zararı olmadı! Sen Tanrılığınla geçemez misin? dedi. Firavun: Doğru söylüyorsun! diyerek atını teklifsizce ileri sürdü. Firavun böylece denizin içine yürüyünce Cebrail ve Mikail meleklerin hepsi

Firavun'un askerinin çevresini sardılar. Korkup kalanları ve direnenleri buldular: Haydi, durmayın, yürüyün! dediler.

Onlar, Firavun'un bütün askerini bir eksiksiz denizin içine saldırdılar. Firavun Kızıldenizin öteki ucuna yaklaşmıştı ki Musa Peygamber asası ile denizin kıyısına bir kez vurdu. Sular, hava boşluğundan inerek denizdeki yerine oturdu. Firavun'un yiğit bir atı vardı. Öte kıyıya çıkmak isteyince, Cebrail Firavun'un şekline girdi. Ona bir sille vurdu ki Firavun atından yıkıldı. Denizin içine düştü. Kendisi de askerleri de bu Kızıldeniz'de boğuldu.

Muhammed bin Cerir, şu rivayette bulunmuştur: Firavun, ordusu ile denizin içine girdikleri zaman Yüce Allah denize buyruk salınca sular birbirine karıştı. Hepsi de boğuldu. Melun Firavun boğulmakta olduğunu gerçekten anlayınca, şöyle dedi: Ben o Allah'a iman getirdim ki, beni İsrail de ona iman getirmişti. Şimdi bildim ki O'ndan başka Allah yoktur. Bende artık Müslümanlardanım! dedi.

Cebrail bizim peygamberimiz Muhammad Mustafa'ya hikâye ederek der ki: Yâ Muhammedi Firavun bu sözü söyleyince, bir kez daha söylemesinden ve Allah'ın rahmet eyleyip tevbesini kabul edeceğinden korktum. Hemen Kızıldeniz'den bir avuç balçık aldım. Firavun, bu sözünü tekrar etmeden hemen ağzına tıkadım. Ve yeniden söyleyemeyerek öldü, gitti! dedi. Bundan ötürü, Allahşöyle buyurdu: Şimdi mi imana geliyorsun? Hani bundan önce isyan etmiş hallerin? Fesatlıkların? Şimdi hak yoluna teslim olmak mı istiyorsun? Cebrail şöyle der: Ey Muhammed, Ben ki nice Kuran ayetlerini Allah Hazretinden sana getirdim. Bu iki ayette sevindiğim kadar hiçbir ayette sevinmedim, şad olmadım. Birisi, Ey Firavun, bunca fesatlar karıştırdın, şimdi imana gelmek mi? istiyorsun ayeti idi ki, Allah Firavun'un sözlerini geri çevirmişti. Birisi de şu ayet idi ki azabımızı görünce imana gelirler ve: Biz Allah'a iman getirdik. Bundan önce ettiğimiz şirkten ve küfürden döndük! derler. Ama bunların bu imanlarından kendilerine hiçbir yararı yoktur. Zira azabımızı görünce imana geldiler. Bu türlü imana "Yeis imam" denilir. Hiçbir yararlığı yoktur. Yine derler ki: Her kâfir ölürken kendi halini bilir. Küfrüne pişman olur. Ama bu yolda iman etmenin faydası yoktur. Peygamberimiz, Cebrail'e şöyle sordu: Ey Cebrail! Bu iki ayetle sevinmen neden ötürüdür? dedi. Cebrail da ona şu cevabı verdi: Şundan ötürü ki yeryüzünde ben iki kişiyi sevmedim. Onları düşman edindim. Biri: İblis'tir ki Allah'ın buyruğuna asi oldu. Âdem'me secde kılmadı. Ben, ondan hayırlıyım! O topraktır. Bense ateşten yaratıldım! dedi, birisi de Firavun'dur ki Allah'a isyan etti: Sizin en büyük Rabbiniz benim! dedi. Fakat suda boğulduğunu görünce iman getirmek istedi. O zaman ona dargınlığımdan deniz dibinden balçığı aldım. Boğazına tıkadım. Ona Allah'ın acımasından korktum. O vakitten bugüne kadar korkum gitmemişti. Ne zaman ki bu ayetleri işittim, anladım ki onların ikisi de cehennemlidir. Kâfir olarak gitmişlerdir! dedi. Ertesi gün İsrailoğulları toplandılar ve: Bizim, Firavun'dan korkumuz gitmedi. Suyun altında da ölmesine gönlümüz inanmıyor. Çünkü o, başka insanlar gibi değildir. Onda nice türlü özellikler vardır ki, insanoğullarında yoktur. Birisi şudur ki, dört yüz yıl padişahlık etti. Hiç

hasta olmadı. Haftada bir kez ayak yoluna giderdi. Bundan ötürü de azarak tanrı dâvasında bulunurdu. Hal böyle olunca, şimdi de, suyun altında ölmemesinden korkuyoruz! Belki oradan sağ olarak çıkarda bizi belalara uğratar! dediler. Onlar böyle deyince Musa dua etti. Deniz dalgalandı. Altı üstüne geldi. Firavun bütün askeri ile suyun üstüne çıktılar. Firavun'un iyice ölmüş olduğunu anladılar. Buna inandılar. Onların vücutlarında altın ve gümüş ve güzel giysiler ve değerli şeyler pek çoktu. İsrailoğullarından yüzebilen kişiler, bunları birer birer denizden çıkardılar ve üzerlerinde bulduklarını aldılar. Ama bizim peygamberimizin şeriatinde başka şeriatta ganimet malı helal değildi. Musa, İsrailoğullarını böyle düşünmekten menetti. Onlara: O Kıptilerden alıp götürdüğünüz size helaldir! Şimdi aldığınız haramdır! Almayın! dedi. Onlar Musa'nın buyruğunu tutmadılar. Buldukları malı, silahı almaya çalıştılar.

Şöyle rivayet ederler ki; O gün Kızıldeniz öyle dalgalanmıştı ki, Firavun'la birlikte bütün askerini kıyıya attı. O vakitten beri o aralığın dalgaları eksilmedi. Şimdi o yerlere Babül letâfat güzellikler kapısı denilir. Şimdi de Firavun Hamamı derler. Kızıldeniz ki Şahdenizi'dir. Hicaz'a, Mekke ve Medine'ye giden hacılar o bölgeye uğradıkları zaman o denizin coşmasından korkup canlarından umudunu keserler. Vakit olur ki, vasiyetlerini bile yaparlar.

Vakta ki İsrailoğullarının dilekleri tamamlanıp Firavun korkuları da geçti. Musa onlara emir verdi. O bölgeden göçtüler. Birtakım insanlara uğradılar ki, onlar Amalik soyundan ve Firavun'un akrabasındandı. Ama burada mesken tutmuşlardı. Puta tapmaktaydılar. Öküz başına taparlardı. İsrailoğulları oraya gelince, onların taptıkları putlara imrendiler: Yâ Musa! dediler, onların ilahları gibi bize de ilah yap dediler. Onlar bu sözleri söyleyince, Musa'nın gönlü onlara kırıldı. O da onlara: Siz cahil bir kavimmişsiniz meğer! dedi. Sonra onlara şöyle dedi: Ben size Allah'tan başka bir ilah mı istiyeyim? Oysa Allah sizi zamanınızın bütün halkları üstüne faziletli kıldı. Sonra sözlerini şöyle uzattı: Sizin söylediğiniz bu söz nasıl sözdür? Bu adamların işi batıl bir iştir. Puta tapmak yoktur. Siz ona niçin hevesleniyorsunuz? dedi. Musa, bir nice gün bu bölgede kondu, oturdu. Musa'nın kavminin arasında bir kişi vardı. Adına Sâmiri derlerdi. Maceri halkından biri idi. Bu, Irak'ta bir köydü ki, halkı puta tapmaktaydı. Putları da buzağıydı. Sâmiri, her ne kadar Mısır'da büyümüşse de Musa'ya iman getirmişti. Denizi bile açmış, geçmişti. Ama buzağı başına tapmak sevgisinde kalmıştı. İsrailoğullarından puta taptıklarını haber alınca köyündeki tapınışı hatırladı. Ona, bu hoş geldi. Kendi kendisine: Fırsatım bulursam bunları buzağı başına taptırırım! dedi.

Kimileri: Sâmiri İsrailoğullarından Yakup oğulları çocuklarından. Musa'nın hısımlarındandır. Bu Sâmiri, Firavun'un gözcü koyarak İsrailoğullarından doğan çocukları öldürdükleri zamanda dünyaya gelmişti. O zamanlar kadınlar gizlice doğurdukları çocuklarını mağaralarda, dağ köşelerinde saklamışlardı. Sâmiri'yi de anası bir mağarada saklamıştı. Allah'ın buyruğu ile Cebrail gelirdi. Kanadının ucunu o çocukların ağzına

koyardı. Allah'ın buyruğu ile o kanadın tüylerinden süt fişkırdı. O çocuklar da o sütü emerlerdi. Sâmiri de bu yolda büyümüş, koca adam olmuştu. Bunun gibi Cebrail'in kanadından süt emmiş olan çocuklar, Cebrail'i nerede olsa görürlerdi. Ve Musa'ya Cebrail ne zaman gelse Sâmiri onu görürdü. Bu sözün doğruluğuna delil Kuran'da anılan şu ayettir: Musa, Sâmiri'ye: Senin yaptığın bu iş nedir? diye sormuştu. Sâmiri de: Ben İsrailoğullarının görmediklerini görürüm! O Resulün izinden bir avuç toprak aldım, demişti. Sâmiri, o bir avuç toprağı, erimiş mücevherlerin üstüne atmış, erimişinden altın buzağı heykelini yapmıştı. Onu İsrailoğullarına göstererek: Rabbiniz budur! demişti. Musa bunu işitti. Ey Sâmiri, bu ne haldir? dedi. O da: Ben bir şey gördüm ki siz görmediniz! Yani Cebrail'i gördüm izinden bir avuç toprak aldım! dedi.

Allah, Musa'ya: Ne vakit Firavun'du öldürürsem seni münacata çağırayım! diye buyurmuştu.

Nitekim Kuran'da şöyle buyurulmuştur: Musa'ya otuz gece vade verip sonra buna on gece daha kattık. Böylece Rabbinin tayin ettiği müddet kırk geceye tamamlandı. O zaman Musa Peygamber'e şu yolda bir hitap geldi: Ey Musa! Sina Dağı'na git, var, otuz gün oruç tut. Ağzın ve bedeninin arı olsun, temizlensin. Seninle konuşalım ve sana Tevrat kitabını şeriat ve hüküm olarak vereyim! denildi. Musa da İsrailoğullarını topladı. Onlara şu sözleri söyledi: İşte biz Allah'ın buyruğu ile Sina Dağı'na gidiyoruz. Sizin için kitap ve şeriat getireyim. Siz burada oturun. Otuz güne kadar ben yine size dönerim! dedi. Fakat otuz gün vadeyi söyledi, ama on gün ekleyerek tamamlanacağını söylemedi. Harun'u onların üzerine halife bıraktı. Sen bunların kötü işlerini ıslah et, dedi. O kavim de: Sen var. Rabbinle konuş. Bize kitap ve şeriat getir. Biz o kitabın Allah'ın sözü olduğunu nereden bileceğiz? Sen diliyorsun ki sana inanalım. Bizim yaşlılarımızdan birkaçını birlikte al. Rabbinin sözlerini onlarda işitsinler. Ve görsünler. Bize haber versinler. Böylece gönlümüzde kuşku kalmasın! dedi. Musa: Güzel bir iş! Kimleri seçersiniz ki bizimle birlikte gelsinler! dedi. Sâmiri Musa Peygamber'in bu sözlerini işitince gönlünden: Bunlar da ne kişilermiş? dedi. Allah'ın kelamına şahit mi istiyorlar? Giden adamlarımın sözü peygamberin sözünden daha mı kavi ki böyle söylerler? dedi. Kuran şöyle buyurur: Musa, tayin ettiğimiz zamanda yetmiş kişiyi seçti.

Onları aldı, gitti. Zilkade ayının ilk günüydü. On gece de zilhicce ayından eklendi. Kırk gün tamam oldu. Zilhicce ayının onuncu günü, şimdi bayram günüdür. Allah Firavun'u denize batırdığı günden Musa'yı münacata çağırıldığı vakte kadar aradan on bir ay geçmişti. Bu on bir ayda İsrailoğulları da Şahdeniz kıyısında oturdular. Onlardan Mısır'a kimse gitmedi.

Musa, Sina Dağı'na varınca orada bir ay oturdu. Zilkade ayında bütün oruç tuttu. O kavim de onunla birlikte oruç tuttu. On gün de ertesi zilhicce ayından tuttular. Zilhicceden tutulan bu on gün için Musa, İsrailoğullarına hiçbir söz söylememişti. Çünkü Musa'nın Tur dağından geri döneceğini ummaktaydılar. Onun geri gelmediğini görünce bir araya

toplandılar: Musa Peygamber vaat ettiği günde geri gelmedi. Bilmiyoruz, bizim şu büyüklerimizi de nereye götürdü? Musa'nın onları helak etmiş olmasından korkuyoruz! dediler. Sâmiri bu sözleri işitince kendi kendisine: Eğer, bunları azdırıp puta taptırabilirsem, fırsat bu fırsattır! dedi. Kalktı, Harun'un yanına geldi: Ey Harun! dedi. Musa, vadeyi geçirdi. Geri gelmedi. Ben bundan bir şey anlıyorum! dedi. Harun: Anladığın nedir? diye sordu. Sâmiri: Kavminin Mısır Kıptîlerinden aldığı malları, Musa onlara haram etti. Bunlar onu dinlemediler. Aldılar. Musa bundan ötürü onlara kızıp gitmişti. Belki de bu güceniklikten geri gelmedi, dedi. Harun: Gerçek söylüyorsun! O mal İsrailoğullarına helal değildir! Bu da Musa'nın vadesine aykırı düşmektedir. Bundan ötürü ben bu kavme, Allah Hazretleri tarafından bir kızgınlık, bir hışım gelip onların helak olmasından korkarım! dedi. Ve hemen bir buyruk saldı. İsrailoğullarında ne kadar altın, gümüş ve değerli eşya varsa bir araya topladı. Bir kuyu kazdılar. Onları o kuyunun içine doldurdular: Musa geri dönünceye kadar orada dursun! dediler. Aradan birkaç gün daha geçti. Musa geri dönmedi. Sâmiri: Bu malları halî üzere bırakmak doğru değildir. Yapılacak iş şudur ki bunları ateşe verelim! dedi. Harun da izin verdi. Sâmiri o eşyayı yaktı. Altınını ayrıca süzerdi. Çünkü Sâmiri kuyumculuk sanatında ustaydı. O altından buzağı biçiminde bir şey düzdü. Meğer bir gün Sâmiri Musa'dan şunu işitmiştir ki, Cebrail'in atının ayağının bastığı toprak alınıp her ne şeklin üstüne saçılrsa o şekil Allah'ın buyruğu ile dile gelir, söz söyler demişti. Sâmiri, Cebrail'i görünce atının bastığı yerden bir avuç toprak aldı. Sakladı. Hemen o altını buzağı biçimine getirince, o bir avuç toprağı o buzağının üstüne saçtı. O anda o buzağı Allah'ın emriyle canlandı. Birkaç kere böğürdü. Kimileri de derdi: O buzağı altın renginde ve kendi suretinde kaldı. Kimileri de: Et ve kemik ortaya döküldü. Ve bu hayvan buzağı gibi böğürerek yürümekteydi. Ot, yiyecek, ne bulursa yemektedir. Ve ses verirdi. Öyle ki Allah Hazretleri şöyle buyurmuştur: En sonra Sâmiri, onlara bir buzağı heykeli (Cesedi) çıkarmıştı. (O ve adamları) İşte sizin ve Musa'nın da ilahı budur. Fakat Musa bunu unuttu! dediler. Onlar, bunu unuttu demekle: Musa bilmedi ki ilahı hurdadır, vardı, onu aramaya gitti! demek istemişlerdi. Ve halka şunları söylediler: Şimdi siz buna secde edin. Tâ ki Musa'yı bu size geri verebilir! dedi. Ve onlar da o yapma buzağıya secde ettiler Ve: İlahımız budur! dediler. Ve rivayet olunmuştur ki, bunca yüz bin kişiden on iki bin kişi buzağıya secde kılmaktan geri kalmıştı. Geri kalanların hepsi secdede bulunmuştu. Ve: İşte, ilahımız budur! demişlerdi. Bu insan yapısı şeyi, Harun görünce, onları buna tapmaktan yasakladı. Ve onlara şöyle dedi: Ey kavim! Bu bir sınavdır ki sizler yanıldınız. Sizin İlahımız, Allah Hazretleridir. Siz, gelin. Bana uyun, benim buyurduğumu tutun! dedi. Onlar da şu cevabı verdiler: Ey Harun! Musa bize geri dönünceye kadar, halî öğreninceye kadar, biz o buzağıya tapmayı sürdüreceğiz! dediler. Yine Harun'a şöyle dediler: Sen kendi halinde ol. Yoksa seni öldürürüz veya Musa'yı buldururuz. Çünkü sen onu bize bey olman ve bize peygamberlik etmen için yolladın! dediler.

Harun kendisine uyan on iki bin kişiyi alıp, o kalabalığın içinden çıkmak diledi. Sonra düşündü, Musa kendisine: Sen, İsrailoğullarını dağıttın, birbirinden ayırdın! der diye

gitmedi. İsrailoğulları o buzağıya taparken, Musa Peygamber de o yetmiş kişi ile Tur-ı Sina'da otuz gün kaldı. Hepsi oruç tuttular. Musa geride olan bitenlerden habersizdi. Bunların buzağıya taptıklarını bilmiyordu. Musa kırk günü tamamladı. Kırkinci gün ki, zilhicce ayının onuncu günüydü, o gün sabah oldu. O yanındaki yetmiş kişiye: Benim ardımdan geliniz! diye haber verdi. Kendisi gitti, münacat edeceği yere geldi. Allah, Musa Peygamber'e: Ey Musa! Niçin acele edersin? Kavminden önce ivedilikte bulunursun? diye buyurdu. O da: Yâ Rab! benim acele ettiğimin sebebi senin razı olmanı dilememdir. Onlarda bunu bilerek ardımdan gelirler! dedi. Allah, Musa'ya Şahdeniz kıyısında, kavminin buzağıya taptığını ve Sâmiri'nin onları, altından ve gümüşten buzağıya taptırın olduğunu haber verdi. Hem de o kavmin ne edip neylediklerini, o buzağının ne yolda konuştuğunu bildirdi. Musa da: Yâ Rabbi! dedi. Her ne kadar buzağıya altından yapma haline getiren Sâmiri'dir, ama ona böğürme sesini veren Sâmiri değildir. O sesi ona ancak Sen verdin! dedi. Allah da: Biz senin kavmini sınava çektik, denedik! O buzağıyı seslendirdik! diye buyurdu. Sâmiri öte yanda o kavmi: Tanrınız budur! diye azdırmıştı. O yetmiş kişi Tur-ı Sina'nın eteğine geldiler. Musa'yı orada buldular. Bu anda Allah'a Musa münacata başladı. Bir ak bulut gökten indi. Musa Peygamber'i kapladı. Öyle oldu ki, bu yetmiş kişi Musa Peygamber'i göremez oldular ve ondan sanki ayrı kaldılar. Böylece Allah Hazretleri, Musa ile münacatlaştı. Kendi celali ve yüceliği ile Musa Peygamber'e sözler söyledi. Musa Peygamber de söylenenleri işitti. Ve Tevrat'ı şerif levhalar üstüne yazılmış olarak Musa'ya verildi.

Allah Hazretleri öğütten, dinden, şeriatten her şeyi açıklamıştır. Ve Allah Musa'ya: Yâ Musa! Bu levhaları kuvvetlice tut ve kavmine onunla amel etmelerini emret buyurdu. Ve: Her ne amelde bulunurlarsa, onunla amel etmelerini ve o levhada ne buyurulmuşsa, anlamlarını bildirdi, münacat tamamlandı. Musa, Tevrat'ı aldı. Yâ Rabbi! dedi, bana fazla eyledin. Kendi lütfundan bana söyledin! Şimdi senden dileğim bana didar mı, mübarek yüzünü göstermendir. Bu dileğimi de bana bağışla, ver. Öyle ki bu kavim benden dediler: Rabbinin didarım görelim! derler, dedi. Allah Hazretleri bu sorunun cevabında: Ey Musa! Sen dünyada beni göremez, o maksuda eremezsin! dedi. Lakin Allah Hazretleri, Musa Peygamber'e bir nişane göstermek diledi. Bu dağa nazar kıl! diye buyurdu. Ey Musa o dağ, senden ve senin kavminden güçlüdür. O dağ benim buyruğumu ve heybetimi görmeye takat getirirse, sen de güç getirirsin. Eğer o dağ takat getiremezse, bilki sen de takat getiremezsin! dedi.

Vakta ki, Allah kendi yüceliği ile o dağa göründü, o dağ Yüce Allah'ın heybetinden çatlayıverdi. Tefsiri şerifte şöyle rivayet olunmuştur ki, o dağ altı parça oldu. Ve Şam ülkesinde Hicaz topraklarına savruldu, düştü, bir parçasının adı Sübeyr'dir. İkinci parçasının ki Asur, üçüncü parçasının da adı Hirâ'dır. Öteki üç parçasıda Medine'ye düştü ki birisine Uhud, birisine Rıdvan, ötekine de Erka derler. Musa, o dağı görünce düştü heybetinden aklı gitti.

Eğer Musa , o dağın gördüğünü görseydi, kendisi o dağdan da beter olurdu. Musa, yine aklı başına gelince şöyle dedi: Yâ Rabbi! Seni, noksan sıfatlardan tenzih ederim. Sana tövbe ettim. Ben sana iman getirenlerin en önündeyim.

Bu sözü söyleyince Tevrat levhalarını eline aldı. O bulutta üstünden açıldı. O yetmiş kişi yine Musa'yı gördüler. Musa, Tevrat'ı onlara okudu: Allah bana bunları buyurdu! dedi. Onlar: Yâ Musa! Eğer senin dediğin reva olsaydı, biz de işitirdik! Kavmimiz bizi seninle birlikte şunun için gönderdi ki, senin burada işittiğin sözleri biz de Hüda'dan işitelim. Halkımıza da işittiklerimizi söyleyelim! dediler.

O zaman Musa Peygamber dua etti. Allah Hazretleri de o kavme de kendi kelâmını işittirme isteğini kabul etti. O anda o ak bulut yine geldi. Musa'yı ve o yetmiş kişiyi kapladı. Allah yine Musa ile konuştu. Musa Peygamber'e ne buyurdu, ne neyledi ise bu yetmiş kişinin hepsi de işitti. Musa'nın dileği yerine gelince, Allah'ın buyruk ve yasakları öğrenildi. Konuşma, yani münacat tamamlandı. Bundan sonra o yetmiş kişi yine: Ey Musa! dediler! Biz ki bu sözleri işitiyoruz, ama o Hüda'yı görmeyince ve bize bu haberleri aynelyakin haber vermeyince inanmayız! dediler. O anda ansızın Allah'ın kızgınlığından bir gök gürültüsü ile bir yıldırım işittiler. O yıldırımın korkunçluğundan o yetmiş kişi yere düşüp, can verdiler. Allah şöyle buyurur: Onlar, Rablerinin buyruğundan uzaklaşıp azmışlardı. Bundan ötürü çevrelerine bakınırlarken kendilerini yıldırım çarptı.

Bunlar, bu dağ başında ölünce Musa şaşırıp kaldı. Öyle sandı ki, Allah Hazretleri, İsrailoğullarını orada buzağıya taptıkları için ortadan kaldırdı. Bu yetmiş kişi de o kızgınlığıyla korktu. O zaman Musa Peygamber, Allah'a yalvardı ve: Mademki beni ve bunları helak etmeyi dilerdin, öyle gerekti ki ben bunları İsrailoğullarından ayrılmadan öldüreyim. Musa bundan sonra şöyle dedi: İçimizdeki sefihlerin, bilgisizlerin ettiği şeyler yüzünden bizi helak mi edeceksin? Zaten bu da senin onları denemendir ki, sen kimi dilersen eğri yola, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim velimiz, padişahımızsın. Şimdi senin lütfundan dileğimiz şudur ki, bizi bağışlayasın ve bize rahmet kılasın.

Ve Allah Hazretleri de Musa'nın duasını kabul etti. O yetmiş kişiyi diriltip, yine onlara can verdi. Böylece Musa, o levhaları ve Tevrat'ı aldı, Tur-ı Sina'dan aşağı indi. Kimileri der ki (O levhalar dokuz parça yakuttan ve zebircettendir).

Kimileri de: Yedi parçaydı! demiştir. Musa, o yetmiş kişiyle İsrailoğullarının yanına döndükleri zaman o yetmiş kişi onlara Allah Hazretlerinden işittikleri şeylerin hilâlim, aksini haber verdiler.

Musa, o kavmin kendi gösterdiği yoldan sapmış olduğunu ve Sâmiri'ye uyup buzağıya taptıklarını görünce kendisini bir kızgınlık ve gazap kapladı. O levhaları yere bıraktı. Harun'u azarladı. Sonra hışım ile o kavme ve Sâmiri'ye şöyle bağırdı: Ben ayrıldıktan sonra yerime geçerek ne kötü işler işlemişsiniz. Rabbinizin emrini beklemeyip buzağıya mı

taptınız? Ve levhaları yere bıraktı. Musa levhaları elinden bırakınca iki levha dağıldı. Ondan yazılmış yazılar da göğe çıktı. Bu yolda Allah şöyle buyurur: O zaman Musa, Harun'un sakalına yapıştı. Kendisine doğru çekti. Ve Harun ona şöyle dedi: Ey kardeşim! Bu kavim beni güçsüz bırakıp öldürmek istediler. Ve bana: Sen Musa'yı, onun yerine peygamberlik ve ululuk edesin diye yolladın! dediler. Musa Peygamber de: Mademki bu kavim sana uymadı, baş eğmedi, sözlerini de dinlemediler, niçin sen onları bırakıp ayrılmadın? Ve arımdan gelmedin? dedi. Harun: Ey kardeşim Musa! Benim sakalımı çekme! Başımı oynatma. Gerçek iş şuydu ki ben, şu bana bıraktığın kişileri alıp senin ardınca gitmeye senin: Neden benim sözümü dinlemedin? İşte İsrailoğullarını dağıttın! demenden korktum! dedi. Sonra da şunları söyledi: Ey Musa! Ben senin kardeşimim! Şimdi, sen benim düşmanlarımı üstüme sevindirme. Benim sözlerimi yalanlayıp onların sözlerin doğru sayma! dedi. Musa, Harun'un bir suçu olmadığını anladı. Ona dua etti, bağışlamasını diledi. Ve şöyle dua etti: Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla. Affet! İkimizi de rahmetinin içine sok! Çünkü sen acıyanların en acıyanısın! Bundan sonra İsrailoğulları derlenip Musa'nın katına geldiler. İşledikleri günahlarını anlayıp şaşkınlığa uğradılar. Hayrette kaldılar. Musa Peygamber onları azarladı. Ve ilâve etti: Allah beni gizli konuşmaya çağırdı. Benim elimden size kitap yolladı! Ve yine Kuran şöyle buyurur: Yoksa bu kadar gün ben sizden ayrıldım, sizce çok mu oldu. Yoksa Rabbinizden size hışım ve kızgınlık mı istiyorsunuz ki benim vaadime aykırı hareket ettiniz ve benim şeriatimi attınız? Onlar: Biz sana verdiğimiz sözden caymadık. Senin dinini elden bırakmadık. Biz, Firavun'dan ve kavminden aldığımız malları senin hatrın için yine onlara bıraktık. O malları Sâmiri aldı. Onlardan bir buzağı yaptı! dediler. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: Sâmiri, erimiş olan o mücevherlerden bir buzağı heykeli düzdü: Musa, Sâmiri'ye kızdı: Ey Sâmiri, senin bu işin nedir? diye sordu. Sâmiri de şöyle dedi: Ben, Cebrail'in atının tımağındaki toprağı gördüm. O kavim görmedi. Bir cansız şeye karıştırılsa, onu dirilteceğini bildim. Onlar ise bilmediler. Ben o topraktan bir avuç aldım. Buzağı suretini düzdüm. Ağzına saldım. Buzağı gibi böğürdü. Bunu bana nefsim hoş gördü. Sâmiri böyle söyleyince Musa ona şöyle dedi: Defol! doğrusu artık hayatta, bana dokunmayın! demenden başka yapacağın yoktur. Senin için asla kaçamayacağın bir ceza daha vardır. Durup üzerinde titrediğin tanrına bak, onu yakacağız, sonra denize döküleceğiz dedi. Bundan sonra Sâmiri dağlara düştü. Kimseyle konuşmadı. Musa Peygamber de hemen Karun'u çağırdı. Ona: Buzağıyı yak! dedi. Karun kuyumcuydu. Ona: Ya Musa! dedi. Altın hiçbir zaman yanmaz! dedi. O zaman Cebrail geldi. Kimya otunu getirdi. Musa Peygamber'e gösterdi: Bunu döv! Altını erit. Onun üstüne saç! Hemen kireçleşir. Eğer bu otu bakıra katarsan altın olur! dedi. Musa Cebrail'in getirdiği otu dövüp, onun üstüne saçtı. Hemen yandı. Kül gibi oldu. Musa Peygamber'e getirdi. Ama Karun o otun birazını gizledi. Musa, o külü yele savurdu. İsrailoğullarına şöyle dedi: Sizin ilahınız, ancak kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'dır. Onun ilmi her şeyi kuşatmıştır. Musa'nın buzağıyı yaktığını gören İsrailoğulları hatalarını anladılar. Musa'ya yalvardılar: Allah Hazretlerinden dile ki, bizim suçumuzu bağışlasın. Tövbemizi kabul buyursun! dediler. Musa dua etti.

Allah, Cebrail'i yolladı. O şöyle dedi: Bunların tövbesi şuydu ki, o on iki bin kişi Musa'nın yolundan sapmadılar ve buzağıya tapmamışlardır. O buzağıya tapanların boynu vurulsun!

Tefsiri şerifte şöyle rivayet olunmuştur ki, Musa'dan önceki şeriatte hüküm şöyleydi: Her kim ki bir günah işlese o günah hangi uzvu ile işledi ise o uzvu kesmeyince tevbesi kabul edilmezdi. Bu şey, İbrahim Peygamber'in şeriatinden önceydi. Fakat İbrahim suhufu inince o hüküm kaldırıldı. Mensuh oldu.

Buzağıya tapanlarsa, ne Musa'nın şeriatince ve ne İbrahim Peygamber'in şeriatince amel etti. Ondan önceki şeriat yolunda amel etmişlerdi. Musa, onlara şöyle dedi: Allah Hazretlerinin buyruğu şudur ki, buzağıya tapan o kimselerin ve ona secde edip yer öpenlerin boyunlarını vurun, tâ ki ben onların tövbelerini kabul edeyim.

Ve hem Hâtimül enbiya Muhammed Mustafa Hazretlerinin şeriatinde hırsızlara o hüküm yolunda amel ettirdi. Şöyle ki Allah Hazretleri Kelâm-ı Kadim'inde şöyle buyurdu: Erkek hırsızın ve kadın hırsızın yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan insanlara ibret verici bir ders olmak üzere ellerini kesin. Allah mutlaka galiptir ve yegâne hüküm ve hikmet sahibidir. Musa da hemen onlara Allah'ın hükmünü bildirdi. Allah şöyle buyuruyordu. Musa kavmine dedi ki: Buzağıya tapmakla, gerçekten, nefsinize zulmettiniz. Allah Hazretlerini bırakıp buzağıya taptınız. Yaratanınıza tövbe ediniz. Tövbe etmeyenlerinizi öldürürüz, bu yaratanınız katında sizin için hayırlı olur.

Böylece onların hepsi bu hükme razı oldular. Birbirine vasiyette bulundular. Ertesi günü her biri bir yerde yüzlerini göğe kaldırıp oturdular.

İbni Abbas şöyle rivayet etmiştir ki buzağıya tapan iki yüz bin kişiydi. O buzağıya tapmayanlarsa on iki bin kişiydi. Sabahleyin durup ellerine kılıç aldılar. O buzağıya tapanların boyunlarını vurdular. Allah Hazretleri o sabahı onlara öyle zülemat ve karanlık yaptı ki oğul babayı, kardeş kardeşi bilemedi, birbirlerini öldürdüler. O kadar kişi öldürülmüştü ki al kanlara bulanmışlardı. Hesap da yetmiş bin kişi kılıçtan geçmişti. Bundan sonra kadınlar, çocuklar ve uşaklardan Musa'ya feryat başlamıştı: Bizi bağışla! Bizi bağışla, yâ Musa! diye bağışmışlardı. Bunun üzerine Musa yüzünü topraklara vurdu, ağladı. Allah Hazretlerine dua etti. Allah da o karanlıkları ortadan kaldırdı. Rahmet güneşini açtırdı. Tövbelerini kabul buyurdu. Ondan sonra ne kadar kişiye kılıç vurdularsa da kesmedi. Musa da şükretti ve şöyle dedi: Ey kavim. Öyle bilin ki Allah, sizin tövbenizi kabul etti ve size acıdı, rahmet kıldı. Ondan sonra Musa, Tevrat'ı İsrailoğullarına getirdi: Bu kitap sizin Rabbinizin kitabıdır ki helal ve haram hükümler ile farzlar ve sünnetler (Zanileri taşlama, hırsızların kolunun kesilmesi, bütün eski günahların karşılıklı cezası), bütün bunun içinde yazılı olarak bulunmaktadır! dedi. O kavim de Musa Peygamber'den bu hükümleri işitince hepsi içlendiler, üzülerek ve: Sözlerini duyduk, ama sana isyan ettik! O buzağıya tapmak ve tepelenmek bize gösterdiğin bu ahkâmdan daha kolay geldi.

Musa o yetmiş kişiyi, Allah'tan işittikleri şeylerin üzerinde şahadet etmeleri için getirdi. Onlarda geldiler ve tanıklık verdiler. Lakin Allah Hazretlerinin sözlerini döndürdüler. Ve: Biz Allah'tan işittik ki öyledir. Ve öyle buyurdu. Lakin: İşlemeye gücünüz yoksa size hiçbir şey yoktur, dedi! dediler.

Ayette şöyle buyurmuştur: O dağı biz bir gölge gibi o kavmin üzerine getirdik. O kavim öyle sınırlardaki, o Sina Dağı üstlerine düşecektir. Musa da onlara şöyle derdi: Eğer siz bu şeriatı ve bu kitabı kabul etmezseniz bu dağ sizi basar, hepinizi yok eder.

Fakat onlar, nice ki o dağın altından kaçarlardı, o dağı yine hemen üstlerinde görürlerdi. İsrailoğulları en sonunda dağdan kaçmanın bir çare olmadığını anladılar. Çaresizlik içinde kabul ettiler. Yüzlerini yerlere vurup secde ettiler. Gönüllerinde de şöyle bir endişe vardı: Eğer bu dağ bizim üzerimizden savulup giderse biz bu kitabı kabul etmeyiz! Ve bu düşüncelerinden ötürü de sol gözleri ile göğe bakarlardı: Bu dağ üstümüzden giderse başımızı kaldırırız! derlerdi.

Bu manadan ötürü ki Yahudiler secde ederlerken sol gözleri ile gökyüzüne bakarlar. Böylece dağın üstlerinden gitmiş gördüler. Ve şöyle dediler: Ey Musa! Biz nice ki düşündürüz, senin bu şeriatına güç getiremeyeceğimizi anlıyoruz. Sen dua et! O bize kolay gelsin!

Musa'da dua etti. Ve Allah kolaylaştırdı. Kuran'da şöyle buyurulmuştur: Size verdiğimiz kitaba sıkı sarılın. İçindekilerin iyi belleğin. Tâ ki kötülüklerden çekinenlerden olasınız.

Böylece onlar o şeriatı kabul ettiler. Musa onları yine Mısır'a götürdü. Firavunluların evlerini, saraylarını onlara verdi. Nitekim Allah şöyle buyurur: İsrailoğulları her ne kadar Firavun'dan çok zahmetler çektilerse ve şiddet gördülse de en sonunda onlara mirasyedi oldular. Mısır ülkesinin doğusundan batısına kadar (yani Şam diyarından Berka'ya dek) Mısır'ın hükmünde oldu. Böylece Rablerinin İsrailoğullarına olan o güzel sözü (vaadi), onların felaketlere sabretmesinden ötürü tam yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları köşklere ve yükselmekte buldukları yapıları ise hep harap ettik. Musa, Mısır'da onlara öğütlerde bulunur, şöyle derdi: Allah sizi, Firavun'un elinden kurtardı. Çünkü sizin çocuklarınızı öldürtür ve sizi kendisine uşak, kul eylerdi (Taberi :360-440).

2. Süddî'nin nakline göre Firavun, rüyasında Beytü'l-Makdis (Kudüs) tarafından gelen ve Mısır'ın tüm evleriyle yerli halkı yakıp kül ettiği halde İsrailoğullarına zarar vermeyen bir ateş gördü. Uyandıktan sonra günlerce bunun tesirinden kurtulamadı ve bir hayli endişelendi. Rüyasını, yorum için kahinlere anlattı. Aldığı cevap korkunçtu: İsrailoğullarından bir oğlan çocuğu dünyaya gelecek ve onun eliyle tüm Mısır halkı mahvolacak.

Bu cevabı alan Firavun, İsrailoğullarından doğacak erkek çocukların anında öldürülmesini (bu öldürmenin erkeklik gücünü öldürme olduğu da söylenmiştir), kızlara dokunulmaması

emrini verdi. Bu iş için geniş yetkilerle donatılmış ebeler ve diğer görevliler belirlendi. Bunlar tek tek hamile kadınlara uğrayıp doğum günlerini tahmin ve tespit ediyorlar, doğan erkekleri derhal öldürüyorlardı.

Binlerce belki on binlerce masum kanının akıtılmasına sebep olan bu plan başarıya ulaşamadı. Devletine, ordu ve saltanatına mağrur Firavun cellatlara rağmen ölümden kurtulan biri eliyle zulmü içinde boğulup gitti (Aydemir: 1992:114).

3. İbn Abbas şöyle demiştir: Musa Peygamber yiyecek istediğinde asasını yere vurdu, yerden bir günlük yiyeceği erzak ve içeceği su çıkardı. Canı meyve istediğinde asayı yere diker, ondan istediği meyve biterdi. Geceleri kandil gibi yanar, etrafa ışık verirdi (Yazıcıoğlu 2015:129).
4. İbn Abbas şöyle demiştir: Sihirbazlar üç binden fazlaydı. Bu olay İskenderiye’de oldu. Musa Peygamber asayı yere bırakınca, asa ağzını seksen arşın genişliğinde açarak Firavun’a saldırdı. Bunu gören Firavun korkusundan saraya kaçtı (Yazıcıoğlu 2015:129).
5. Tefsir-i Kebir’de İmam Râzî şöyle demiştir: Bir gün İblis gelip Firavun’un kapısını çaldı. Firavun: Kim o?” deyince İblis: Eğer sen gerçekten tanrı olsaydın beni bilirdin. Ama cahilmişsin, dedi. Firavun da ona: Acaba senden ve benden daha şerli kimse var mı? diye sordu. İblis cevaben: Evet, hasetçi senden de benden de kötüdür. Zira ben haset yüzünden bu hale düştüm, dedi (Yazıcıoğlu 2015:129).
6. İbn Abbas şöyle demiştir: Sihirbazların Musa Peygamber’e iman ettiklerini, gören Firavun, üzgün ve mağlup bir halde, küfründe inat ederek dönüp gitti. Musa Peygamber o zaman dört mucize göstermiştir: Şiddetli kıtlık, bereket ve bolluk, yed-i beyza, Musa’nın güneş gibi parlayan eli ve asa mucizeleridir (Yazıcıoğlu 2015:129).
7. Musa Peygamber, Allah’ın kelâmını işitince canı gönülden Allah’ı görmeyi arzu etti. Eğer Allah’ı dünyada görmek mümkün değildir, öyleyse Musa Peygamber niçin görmek istedi? diye sorulursa, cevabı şudur: Musa Peygamber aşırı hasret ve muhabbetinden, dünyada görülemeyeceğini bir an unutarak Allah’ı görmek istedi.

Allah şöyle buyurdu: Ey Musa! Öyle bir şey istedin ki senden önce hiçbir melek, cin ve insan benden böyle bir talepte bulunmadı. Sen niçin istedin? Hem beni görmeye nasıl güç yetirebilirsin? Kim beni dünyada görse aklını kaybeder ve helak olur. Musa Peygamber şöyle dedi: Seni görmeye kim güç yetirebilir? Seni görüp ölmek, sensiz hayat sürmekten yeğdir. Allah şöyle buyurdu: Öyleyse dağa bak. Onu görüp helak olmazsan beni de görebilirsin. Ondandır Musa’nın üzerinde bulunduğu dağın dört tarafını bulutlar, şimşekler ve gök gürültüleri kapladı. Musa Peygamber, bunları görünce ne yapacağını şaşırды. Korkuyla ve canından ümidini kesmiş bir halde: Yâ Rabbi! Eğer dönersem yanarım, gidersem ölürüm. Ey Rabbim! Bana inayetle muamele eyle, diye yalvardı.

Bunun üzerine Allah, arşın nurundan bir nur yarattı ve aradan yetmiş bin perdeyi kaldırarak nuru o dağa yansıttı. Nur dağa tecelli edince dağ yedi parçaya ayrıldı. Üçü Mekke’de, üçü Medine’de, bir parçası da yerle gök arasında gezer derler. Bazıları da o parçanın yere geçtiğini, o günün de perşembe ve arefe günü olduğunu söyler. Yüce Allah, Tevrat’ı cuma günü vermiştir.

Musa Peygamber, o dağların parça parça olduğunu görünce, aklı başından gidip baygın düştü. Cebrail, Musa’yı korudu. Yoksa Musa Peygamber yanardı. Musa Peygamber, kendine geldikten sonra yeniden Tûr’a çıkıp şöyle dedi: Ey Rabbim! Tövbe ediyorum. Senin ortağın yoktur. Sen ölümsüz Rab ve asla değişmeyen padişahsın. Artık şuna kesinlikle iman ediyorum ki sen dünyada kimseye gözükmezsin. Ondan sonra Allah, Tevrat’ı Musa Peygamber’e indirdi. Yetmiş deve yükü idi (Yazıcıoğlu 2015:134).

8. Şuayb Peygamber’den ayrılmak istediğinde hanımına, babasından, kendilerine geçimlerini sağlayacakları kadar koyun vermesini istemesi için ricada bulundu. O da onlara, koyunlarının o sene doğuracakları yavruardan annelerinin renginden farklı renkte doğacak olanları verdi. Onun koyunları siyah renkli ve güzel idiler. Musa aleyhisselam bir asayı alarak ucunu ikiye ayırdı ve onu havuzun giriş yerine bıraktı. Sonra koyunları sulamak için havuza getirdi. Musa aleyhisselam havuzun kenarında durarak, o koyunların her birinin yan tarafına vurdu.

Dedi ki: Koyunlar ikiz doğurarak, bol süt verdiler. Bir iki koyun hariç bütün koyunlar farklı renkte doğurdular. Aralarında memelerinin deliği bol olup çok süt akıtan, memeleri sürüklenecek derecede uzun olan, memelerinin deliği dar olup az süt akıtan, memeleri pek kısa olan ve memeleri avuca sığmayacak kadar ufak olan bir koyun bile yoktu. Peygamber şöyle buyurdu: Eğer Şam’ı fethederseniz, bu koyunların kalıntılarını görürsünüz. Bunlara “Samiri” koyunları denilir (İbn Kesir 2011:448)

9. Musa Peygamber’in atmasıyla asa, son derece iri, simsiyah, dört ayaklı, kısa fakat oldukça kaim bir ejderha olmuştu. Büyük bir deveden daha iri ve daha uzundu. Üzerine dikilip durduğu bir kuyruğu vardı. Kuyruğu üzerine dikildiği zaman başı, boynu ve göğsü ile şehrin surlarının üzerine çıkardı. Kuyruğu ile vurduğu her şeyi yıkıp devirir ve yerle bir ederdi. Ayaklarıyla en sert ve en yalçın kayaları ufalardı. Evleri, duvar ve surları ezer geçerdi. O bir ateş idi denebilir. Ateş saçan iki gözü, alev püsküren iki burun deliği vardı. Yelesinin kılları mızraklar gibiydi. Çatalı ucu, on iki zira genişliğinde bir ağız olmuştu. Bir başka rivayette ağzının genişliği seksen zira olarak geçer. Ağzında öyle bir köpek ve azı dişleri vardı ki bunlar yılan avazı gibi, sığır böğürmesi gibi, deve sesi gibi, kapı gıcirtısı gibi ses çıkarırlardı.

Sihirbazların ortaya attığı ve halkın gözünü büyülemiş olan halat ve sııklara yöneldi; bunları bir bir yiyip yutmaya başladı. Büyük küçük ne bulduysa silip süpürdü. Firavun ve adamları tam bir hezimete uğradılar. Korku ve heyecandan müthiş bir izdiham meydana

geldi. İnsanlar birbirini ezdi. Bu izdiham sırasında yir mi beş bin kişinin telef olduğu söylenmiştir. Firavun da ne yapacağım şaşırılmış, korkudan yüreği ağzma gelmiş bir halde iken birdenbire dizlerinin bağı çözüldü ve ishale tutuldu. İlk gün dört yüz defa tuvalete çıktı, diğer günlerde, günde kırk defa tuvalete çıkıyordu. Ölünceye kadar bu böyle devam etti (Aydemir 1992:137).

10. Musa Peygamber, meydandan ayrılıp kavmine doğru yol alırken asa ejderha vaziyetinde kendisini takip ediyor, etrafında dönüp dolaşıyor ve bir köpeğin sahibine gösterdiği sadakat ve uysallığı gösteriyordu. Korkudan gözleri dört açılmış, yürekleri ağızlarına gelmiş insanlar dehşet içinde yol boyunca onları seyrediyordu. Musa Peygamber, İsrailoğullarının karargahına varıncaya kadar bu böyle devam etti. Oraya varınca Musa, ejderhanın başını okşayıp eliyle tuttu. O tıpkı eskisi gibi asa oldu (Aydemir 1992:137).
11. Allah, Firavun'a saltanat vermiş, servet vermişti. Saltanatına ve sahip olduğu servete dayanarak ülkesinde görülmemiş bir refah içinde yaşıyor ve milletini köle gibi çalıştırıyordu. Azdıkça azmış, şımarıkça şımarmış ve bir gün halkına "ilah" olduğunu ilan etmiş ve kendine tapmalarını istemişti. Halk onu mecburen, ilah olarak görüyor ve ona tapıyordu. Uzun yıllar yaşadı. Orduları ve gücü önünde kimse duramazdı. Kimseninkine benzemeyen değişik bir yaratılışı vardı: Keyfince ve tıka basa yediği halde kırk günde ancak bir kere tuvalete çıkardı. Tükürme nedir bilmez, öksürüp, aksırmaz nezle olmaz; midesi ağrımaz, gözleri çapaklanmaz, yanmaz, kızarmaz ve sulanma olmaz; hasta olmaz, hastalık nedir bilmezdi. Kendisine dert ve keder ulaşmazdı.

Said İbn Cübeyr'in anlattığına göre Firavun dört yüz yıl saltanat sürdüğü halde, başına en ufak bir sıkıntı gelmemiş, ne bir açlık çekmiş ve ne de bir çile. Hep iyi şeyler görmüş ve azdıkça azmıştır.

Sayırsız denebilecek saray ve köşklerinden biri bin katlı olup son derece güzel ve tantanalı idi. Yüce Allah, Firavun'a bir binit lütfetmişti ki o bu sayede sarayının en yüksek yerine onun sırtında çıkardı. Yokuşta da inişte de, dere ve tepelerde de onun sırtından inmez, dilediği yere onunla giderdi.

Sarayında büyüttüğü Musa Peygamber'i bir gün karşısında görünce deliye döndü. Uslanıp yola ve imana geleceğine azdı da azdı...

Halkın, Musa Peygamber'e inanmasından ve onu kendi yerine geçirmelerinden ciddi şekilde endişelendi. Yeni durum karşısında kendini güçlendirecek, zulmünü devam ettirecek yeni hile ve tuzaklar peşine düştü. Veziri ve zulüm aracı Haman'a bir kule yapmasını söyledi. Maksudı gökleri tarassud edip araştırmak, Musa'nın ilahını bulmak ve onunla hesaplaşmaktı.

Haman kule yapımı için memlekette ne kadar işçi, usta ve uzman varsa topladı. Rivayete göre bu maksatla toplanan usta ve kalifiye eleman sayısı, yardımcı personel hariç elli bin idi. Çivi dökkenler, kireç yakanlar, tuğla pişirenler, doğrama işlerini üstlenenler, kalıpcılar da bu sayının dışında idi.

İnşaat başladı ve hızlı bir şekilde devam etti. Yine Yüce Allah istidraç olsun diye bu konuda onlara bir zorluk çıkarmadı. İşler planladığı şekilde devam etti ve kule yedi yılda tamamlandı. Göklerin ve yerin yaratıldığı günden beri hiç bir kimsenin görmediği ve hiçbir binanın yükselmediği kadar yükseldi. Öyle ki ustalar bile üzerinde güçlüklerle durabiliyorlardı.

Bu durum Musa Peygamber'e ve inanmışlara güç geldi. Üzüldüler. Allah, Musa Peygamber'e vahiy yoluyla sabretmesini ve sonucu gözlemesini söyledi. Ben onu ansızın mahvedeceğim, buyurdu. Sabahleyin güneş doğunca kulenin gölgesi mağribe, akşama doğru da maşka vururdu; Ve bu gölgenin boy ve uzunluğunu sadece Allah bilirdi (Yani gölgenin ucu bucağı belli değildi)..

Kulenin yapımı bitince Allah, Cebrail'i gönderdi. Kanadını bir kere vurunca üç parçaya ayrıldı. Bir parçası denize, bir parçası Hind diyarına, sonuncusu da mağribe düştü. Dahhak'tan gelen rivayete göre Cebrail'in vurmasıyla kule Firavun'un ordugahı üzerine yıkıldı ve bir milyon askerin ölümüne sebep oldu.

Rivayetlere göre, kule yapımında görev alan herkes şu veya bu hastalıkla mahvolup gitmiştir. Bir kısmım ölüm alıp götürmüş, bir kısmı yanıp kül olmuş, bir kısmı afete uğramıştır: Tüm marangoz, demirci ve ustaların elleri kurumuş; kireç yakan ve tuğla pişirenler yanıp kül olmuş; diğer işçiler ve hesap uzmanları ölüp gitmişlerdir. Kulenin yıkılması, yapım işinde görev alanların mahvedilmesi şafak sökülmesi ile güneşin doğması arasında olup bitmiştir.

Süddî'nin rivayetine göre Firavun kulenin tepesine çıkmış ve oradan gökyüzüne bir ok fırlatmış, ok bir müddet sonra kanlı olarak geri gelmiş, bunun üzerine Firavun:Musa'nın İlahını vurup öldürdüm, iddiasında bulunmuştur.

Firavun, Musa'ya yaptıklarının sonuçsuz kaldığını görünce çareyi onunla savaşta bulmuştur (Aydemir 1992:147-148).

1. Abdullah b. Abbas, Mücahit, İkrime, Rabi, Dahhak, Katade, Kabul Ahbar, Simak b. Harb, Abdurrahman b. Zeyd b. Eşlem ve daha başkaları şöyle dediler:

Musa aleyhisselam denizi olduğu gibi bırakıp, Firavun da denizin kıyısına vararak olanları gördü; bu büyük manzara onu ürküttü. Ve bundan önce de kesin bildiği bir hususa kâfi olarak inandı ki; bu, yüce arşın Rabbinin işidir. Hemen geri durdu ve artık ilerlemedi. Durum böyleyken

onların peşinden çıktığı için pişman oldu. Fakat artık pişmanlığın ona faydası yoktu. Ancak buna rağmen askerlerin önünde yalandan kahramanlık gösteriyor ve düşmanların davranışlarını sergiliyordu. Onun kâfir nefsi ve facir seciyesi/yapısı onu, akıllarını hafife aldığında kendisine itaat eden ve batıl üzere ona tabi olan askerlerine şöyle demeye şevketti: Bakın, ülkemden ve itaatten çıkan ve elimden kaçan kölelerime yetişmem için deniz nasıl önümde açıldı? İçinden onların arkasından gitmeyi düşünmeye başladı. Kurtulacağını umuyordu. Ancak kurtuluş artık çok uzaktı. Bu şekilde bir adım ileri, birkaç adım geri atıyordu.

Anlattıklarına göre Cebrail, uzun zamandır gebe kalmamış bir beygirin üzerinde bir süvari suretinde göründü. Bu şekilde Firavun'un erkek atının önünden geçti. Firavun'un atı ona doğru kişnedi ve ona yöneldi. Cebrail onun önünde hızlıca ilerleyerek denize daldı. Firavun'un atı da onun peşinden hızlı bir şekilde gitti. Bunlar olurken Firavun kendisi için ne zarara ne de faydaya malik değildi. Kendisini bile kontrol edemiyordu. Askerleri onun denizde ilerlediğini görünce, arkasından hızlıca onlar da daldılar. Böylece hepsi birlikte denize girdiler. Onların önünde olanları tam denizden çıkmak isterken, Allah, Musa Peygamber'e vahyederek asası ile denize vurmasını emretti. O da denize vurdu ve deniz de önceden olduğu gibi onların üzerine kapandı. Onlardan tek bir insan bile kurtulmadı (İbn Kesir 2011:500).

2. Musa aleyhisselam ve kavmi Kızıl Denizi geçtikten sonra çöle geldiler. Çöle geldiklerinde kendi erzakları az kaldı. Musa aleyhisselam Turu Sina'ya gitti. İlk gidişinden döndükten sonra millet ayaklandılar. Sen nasıl peygambersin, bize bir mucizen yok mu, hani asa ile bastonu ejderha haline getiriyordun. Yoksa biz başka taraflara kaçacağız, dediler ve kendi aralarında bir kargaşa çıktı. Musa aleyhisselamda o esnada isteğiniz nedir. İleri gelenleri dedi ki, ya Musa bizim su ihtiyacımız var öncelikle. Musa aleyhisselam bastonunu bir taşla vurdu, taşla vurduğu zaman on iki tane çeşme oluk gibi aktı taştan. Taşla vurduğu zamanda o pınarlardan birinden zemzem, birinden şerbet, birinden ayran ve diğerlerinden de buna benzer değişik halkı doyuracak şekilde suların akmıştır. Suyu içtikten sonra kavimleri dediler ki, madem bize su verdin, karnımızı ne ile doyuracağız? Musa aleyhisselam o zaman azık çantalarındaki topladıkları ekmek kırıntılarını yağ ile bir tencerenin içerisine koydu, dua etti ve mevcut olan şeyi kaynattı. (Bu yemeğe tirit deniliyor.) Bu kime yetecek diye kavminin içinde alay konusu oldu. Ancak bir tabak yemekten Kızıl Deniz'i Musa ile geçen bütün kabilesi doydu. Bir de Musa aleyhisselam, bu muharrem ayının onucu günü geldiği zaman bütün kalıntıları, buğday, nohut gibi kırk çeşide kadar onların hepsini toplattı. Bereketini artırabilmesi için onlardan bir kazan yemek yaptı. Bu yapmış olduğu yemeği kavminin hepsine dağıttı (K 1).
3. Musa aleyhisselam Turu Sina'ya çıkıp da Allah'la konuştuğu zaman, kardeşi Harun'u da yerine vekil tayin etmişti. Dönüp geldiğinde Samiri isimli bir kişinin puta taptığını gördü. Musa aleyhisselam, ey anamın oğlu bunlara niye bakmadın, Hz. Allah'a dua ettiğinde Kızıl Deniz'i yarıp geçtikten sonra sudaki hikmeti ilahiyeyi görmediler mi? dedi ve bunların içecekleri suların hepsi kan haline geldi, içemediler. Hatta bunların birçokları

maymun suretine büründüler, hatta bunlara çekirge yağdı, kurbağa yağdı. Musa aleyhisselama inananların gözünde bu su normal idi. Bunlar suyu içiyor, inanmayanların gözü, suyu kan olarak gördüğü için içmediler. Susuz kaldılar. Susuz kalınca Eriha Çölü dediğimiz çölde de kavimlerinin birçoğu susuzluktan öldü (K 1).

8.8. Davud Peygamber

1. Haberleri rivayet edenler der ki: Talut Peygamber ölünce beylik Davud'un üzerinde karar tuttu. Allah, Davud'a peygamberlik verdi. Onun soy kütüğü şöyledir: İbrahim Halil'in oğlu İshak, onun oğlu Yakup, onun oğlu Yahuda, onun oğlu Kılas, onun oğlu Gözen, onun oğlu Şemun, onun oğlu Âmir, onun oğlu İvend, onun oğlu İşa, onun oğlu Davud'tu. Davud'a, Allah'ın verdiği kudret ve şevket o kadardı ki onun kapısında tamam dört bin kişi dururdu. Bir ay geçmeyince nöbet o dört bine düşmezdi. Hiçbir peygambere padişahlıkla peygamberlik bir arada verilmemişti. Allah şöyle buyurur: "Ey Davud! seni, şüphesiz, yeryüzünde, tâ ki adaletle hüküm veresin diye hükümdar kıldık."

Böylece Allah, Davud'a bu cihanı verdi. Rahmet vaad eyledi. Nöbet Süleyman'a erdiği zaman o da padişahlık diledi. Yakardı, dua etti. Şöyle dedi: "Ey Rabbim! beni bağışla. Bana öyle bir sultanlık ver ki benden sonra hiçkimse bu sultanlığa ulaşmasın. Hiç kuşku yok ki sen bütün dilekleri armağan edensin."

Allah Hazreti, Süleyman'ın duasını kabul buyurdu. Onun hakkında Allah şöyle buyurur: "Hiç şüphe yok ki, O'nun katımızda yüksek bir mertebesi güzel bir geleceği (ahireti) vardır.

Kıyamet günü Süleyman, padişahlık hesabını verecektir. Padişahlık dileyen Davud, Allah'tan rahmet diledi. Her kim bu cihanı dilerse, Allah ona bu cihanı verir. Allah, Davud'u halife kıldı. Ona hükmetmeyi öğretti. Nitekim Allah şöyle buyurur: "Biz ona hikmet ve hitabet gücü verdik." Allah, Davud'a; halkı Musa'nın dinine çağırması için emir buyurdu. Ve Zebur kitabını ona verdi. Ama Zebur içinde şeriat bildirilmiyordu.

Onda olan tevhid (Allah'ın birliği) idi. Allah, Davud Peygamber'e bir ses vermişti ki hiçkimse öyle bir sesi ne kendisinden önce, ne de sonra işitmişti. Davud Peygamber ne zaman Zebur'u okusa, ne kadar kuş varsa onun üstüne gelirdi, toplanırdı. Sesi dağlarda yankılanırdı. Ondan önce ne kadar adam dağlarda bir şey okusa dağlar yankılanmaz, ses vermezdi. Bu yankılanmış Davud Peygamber sağ oldukça sürdü, gitti. Nitekim Allah şöyle buyurur: Doğrusu biz akşamleyin ve sabahleyin onunla (Davud Peygamber'le) birlikte tesbih eden dağları, kuşları da onun emrine vermiştik. Her biri ona yönelmişlerdi. Kuran'da yine bir yerde şöyle buyurur: Gerçekten biz Davud Peygamber'e tarafımızdan bir fazilet bağışladık. Ey dağlar, kuşlar, onunla birlikte tesbih edin! dedik. Ona demiri de yumuşattık.

Davud Peygamber, Allah'a itaat eden bir kuldu. Adaletliydi. Odalıklarından başka doksan dokuz hatunu vardı. Her günü üç kısma ayırmıştı. Birisi dünya işleri, İkincisi ibadet,

üçüncüsü de helal kazanç içindi. Çünkü elinin emeğinden yedi. Evlat malından hiçbir şey yemezdi. Kamu işlerine bakar, daima da Zebur'u okurdu. Ve peygamberlik faziletlerini görürdü. Bir gün Davud Peygamber şu duada bulundu: “Yâ İlahî! bu faziletleri rûzi kıl! nasip olarak bağışla!” dedi. Allah da: “Ey Davud! ben senden önce gelen peygamberlerimi büyük belalara uğrattım. Onlar öyle sabır gösterdiler ki o sabrı kimsenin gösterdiği yoktur. Onlara rahmet kılmışumdur. İbrahim'i ateş belasına uğrattım. İsmail'i kurbanı, İshak'ı gözlerine, Yakup'u oğluna, Yusuf'u zindana ve Musa'yı Firavun'a, Eyyup'u hastalığa uğrattım. Seni ise hiçbir şeye müptela kılmadım. Ve kılmam da!” dedi. Davud Peygamber de: “Yâ İlahî! bana da bir hastalık ver ki, onların derecesine erişeyim!” dedi. Allah duasını kabul buyurdu.

Bir gün ibadet ediyordu. Allah'ın lanetlisi şeytan renkli bir güvercin gibi oldu. Ve Davud Peygamber'in odasına girdi. Kendisini ölü halinde gösterdi. Davud Peygamber onu tutmak için elini uzattı. Güvercin uçtu pencereye kondu. Davud Peygamber ilerledi, güvercin uçtu. Yine Davud Peygamber onun uçtuğu pencereden baktı. Bir kadın gördü ki başını yıkıyordu. Çok da güzel bir kadındı. Dünyada eşi yoktu. Davud Peygamber, o kadını gördü. Ona âşık oldu. O kadın silkelendi. Saçları dağıldı ve bütün vücudunu örttü. Davud Peygamber geri döndü gitti. Evinde kendi hizmetinde olan bir kadın vardı. Onu çağırır ona: “O kadın kimin karısıdır?” diye sordu. O da: “Burada bir genç kişi vardır. Adı Urya'dır, onun karısıdır. Kadının adı İlyas kızı Nesâyi'dir. Peygamber soyundandır. Ve kocası Urya da beyler soyundandır!” dedi. Davud Peygamber: “Urya nerededir?” diye sordu. Meğer o kâfirlerle gazaya on bin kişi göndermiş, kendi kız kardeşi oğlunu orduya komutan, baş yapmış. Ve o kutsal sandığı ona ısmarlamış.

Davud Peygamber mektup yazdı ve başkumandana yolladı. Nesâyi oğlu Urya'yı o kutsal sandığın muhafızı yapmasını bildirdi. Çünkü gelenekleri şöyle idi ki, her kim savaşta sandık muhafızı olursa sandığın bekçiliğini yapar, yanında bulunurdu. Geri dönmezdi. Çünkü sandık kaybolur diye korkulurdu. Vakta ki Davud Peygamber'in mektubu ordu komutanına vardı. Urya'yı o sandıkla o gece cenge yolladı. O gün ertesi gün zafer kazanılmadı. Üçüncü gün savaş yapıldı. Urya öldürüldü. Allah'a iman edenler de kâfirlerle karşı zafer kazandılar. Urya'nın ölüm haberi karısı İlyas kızı Nesâyi'ye geldiği zaman o da kocasının yasını tuttu. Tevrat'ın hükmünce, iddet, yani kocasız kalan bir kadının yeniden evlenebilmek için beklemek zorunda olduğu günleri geçti. Davud Peygamber o zaman o kadına haber yolladı. Birçok kadının aracılığı ile onu kendisinin helalliyetini diledi. Nesâyi Hatun da razı oldu, birkaç şartta ileri sürerek dedi ki: “Sana ancak bir oğul doğurursam, onu kendine veliaht yaparsan gelirim. Hem de Allah'tan ona nübüvvet vermesini diliyeceksin!”

Davud Peygamber da bu şartları kabul etti. Kadın da rıza gösterdi. Düğün akçesi biçildi. Kadın, Davud Peygamber'in evine geldi. Allah, Süleyman'ı bu kadından verdi. Süleyman büyüdüğü zaman, Davud Peygamber onu kendisine veliaht seçti. Allah Hazretleri, Davud Peygamber'i de başka peygamberler gibi bir şeye düşkün kılmak diledi. Bir gündü. Davud

Peygamber, yalnız başına ibadet ediyordu. Kimse hiçbir zaman o yere giremezdi. Davud Peygamber, ibadetini bitirince dışarı çıkar divan kurardı. Davud Peygamber, vakta ki ibadetini bitirdi. İki melek, insan biçiminde mihrapta belirdiler. Davud Peygamber'in önünde oturdular. O da onlardan korktu. Nitekim Allah şöyle buyurur: Onun (Davud Peygamber'in) sultanlığını da güçlendirmiştik. O'na hikmet ve kesin hüküm vermek hakkını vermiştik. Ey Muhammedî sana davacıların haberi geldi mi? Hani (Kapıda bekçi olduğu için) duvardan çıkıp mescide inmişlerdi. O zaman Davud Peygamber'in yanına vardılar. Davud Peygamber de onlardan ürktü. Ona dediler ki: "Korkma! Biz iki davacıyız. Birimiz, ötekimizin hakkına saldırdı. Sen aramızda adaletle hüküm ver. Adeletten ayrılma, bizi doğru yola çıkar." Onlar böyle deyince Davud Peygamber de: "Halinizi bana bildirin!" dedi. Birisi şöyle dedi: "Bu benim din kardeşimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu var. Benimse bir tek dişi koyunum var. Böyle iken, onu da bana ver, dedi. Söz dalaşmasında beni yendi." Ve o kişi sözlerini şöyle sürdürdü: "O, tek koyunuma tamah gösterdi. Bana o koyunu ver! dedi. Koyunu elimden aldı. Böylece onun sözü geçti." Davud Peygamber bu sözün ne demek olduğunu düşündü ve: "Doğrusu senin tek dişi koyununu kendi dişi koyunlarına katmak dileğinde sana, o, haksızlıkta bulunmuştur! Zulüm etmiştir!" dedi. Böylece Davud Peygamber de bu işin bir zulüm olduğuna karar verdi. "Bundan sonra gerçekten ortakların çoğu birbirlerine karşı haksızlıkta bulunurlar. Ancak iman edip yararlı amel ve hareketlerde bulunanlar bunun dışındadır!" dedi.

Davud Peygamber, bu sözleri söyleyince o iki melek kaybolup gözden uzaklaştılar. Allah şöyle buyurdu: "Davud Peygamber, kendisini denemiş olduğumuzu sanarak Rabbinden mağfiret diledi. Secdeye kapandı. Tövbe ve nedamette bulundu."

Davud Peygamber, bu halin ne olduğunu bildi. Başını secdeye koydu. Gözlerinden yaş dökmeye başladı. Urya hakkında işledikleri günah için Allah'tan bağışlanma ve mağfiret diledi. Kırk gün kırk gece başını secdeden kaldırmadı. Ancak kazayı hacet için secdeyi bırakıyordu. Daima o suçu işlediği için ağlıyordu. En sonunda o hale geldi ki gözyaşlarından secde yerinde otlar çıkmaya başladı. Bu otlar başını örttü. Vakta ki kırk gün tamam oldu. Allah ona Cebrail 'ı yolladı. O da: "Ey Davud Peygamber!" dedi. Allah sana şöyle buyuruyor: "Kamın açsa doyuralım. Eğer susuyorsan sana su verelim. Çıplaksan seni giydirelim. Eğer zelil isen seni aziz kılalım. Ve eğer sana zulmedildiyse sana yardım edeyim. Eğer hasta isen sana şifa vereyim!"

Davud Peygamber, bu gizli azarlamaları işitince ağlamasını, inlemesini daha çok artırdı. Yedi gün, yedi gece ağladı. Davud Peygamber'in mihnetine sebep şeydu ki, kendisi ibadete başlayınca dünya işlerinden hiçbirisiyle uğraşmazdı. İbadetten başka bir şey düşünmezdi. İsrailoğullarının ulu kişileri ve din bilginleri bir yere gelerek Davud Peygamber'in katında toplandılar.

Konuşma sırasında şöyle dediler: Bir kulun elinden bir gün içinde bile hiçbir günah ne sözle, ne yürekle, ne de kalıpla (vücutla) işlenmemelidir! dediler. Davud Peygamber kendisinin ibadet gününün, ibadetten başka şeye sığamayacağını anladı. Oysa kendisi böyle bir ibadet gününde melun İblis vesvesesine tutulduğunu anladı. Vakta ki kırk gün tamam oldu, Allah, Davud Peygamber'in tövbe etmesini istedi ve o tövbeyi kabul etmesini etti. Allah hemen Cebrail'i ona yolladı. O da Davud Peygamber'e müjde de bulundu: "Allah tövbeni kabul buyurdu!" dedi. Davud Peygamber'de başını sevinçle secdeden kaldırdı. Sonra Allah'a şükretti. Yine secdeye vardı. Bundan sonra durup, Cebrail'e şöyle sordu: "Allah kıyamet gününde Urya ile benim aramda ne iş işlese gerek?" dedi. Cebrail de: "Allah bana bunu bildirmedir. Bildirseydi sana söylerdim!" dedi. Cebrail sonra geri döndü. Davud Peygamber de dua ile ve ağlamayla vaktini geçirdi. Allah sana şöyle buyuruyor, o vakit ki kıyamet gününde Urya seninle tartışır, sana hasım kesilirse, ben ona: "Cennetten ne miktara sulh olursun diyeyim. Ona o miktar vereyim ki düşmanlık etmeye ümidi kalmamasın!" dedi. Davud Peygamber de o zaman Allah'ın rahmetinin kendisine vâsıl olduğunu anladı. Ondan sonra Allah'tan utandığı için gönlünden üzüntü hiçbir zaman kaybolmadı. O, ettiği hatayı elinin içine yazmıştı. Her ne zaman elinin ayasına baksa, avucunun içine göz süzse o başına gelen hali düşünürdü. Bundan sonra kendi gücünün kazancı ile ele geçireceğini anladı. Allah Hazreti, Davud Peygamber'e zırh yapmayı buyurdu. Ve demiri onun elinde mum gibi eritti. Ve, "O demiri halka halka yap!" dedi. O halkaların mihlalarının ne türlü olacağını ona buyurdu.

Kimi kişiler şöyle demişlerdir: Allah bir melek gönderdi. Bir bilgin şeklindeydi. Davud Peygamber, kılık değiştirip gezerdi. Ona yolda rastladı. Ona: "Davud Peygamber'in hiçbir kusuru var mıdır?" diye sordu. O melek de: "Davud Peygamber'in kusuru şudur ki, o kendi eli ile kazanç elde etmeyi bilmez!" dedi. O zaman Davud Peygamber dua etti. Böylece yüce Allah onun elinde demiri mum gibi eritti. Nitekim yukarıda anlattık. Ondan önce hiçkimse zırh yapmayı bilmezdi. Lakin Davud Peygamber, demirden zırh yapınca onun hazinesi bol bol zırhla doldu. Savaş günlerinde askerine üleştirdi.

Davud Peygamber'in ömrü yüz yıldır. Bunun kırk yılı hükümete bulunmakla geçti. Hükümdarlığının on beş yılında İsrailoğullarında tâûn hastalığı çıktı. Davud Peygamber, Kudüs'teydi. Henüz o vakit Beytü'l-Makdis yoktu. Orası geniş bir yerdi. Davud Peygamber, İsrailoğullarına: "Gelin! dua edelim! Allah bizim yakarmamızı, duamızı kabul eder. Bu tâûn belasını üzerimizden uzaklaştırır. Bu yer mübarek bir yerdir. Burada bir mescit kurmak gerektir. O zaman Allah'a o yerde ibadet ederiz!" dedi. O vakit o mescide temel attılar. Sonunda Davud Peygamber'in de ömrü tükendi, ama henüz mescit tamamlanmamıştı. O zaman oğlu Süleyman'a: "Mescidi tamamla!" diye vasiyet etti. Ve böylece Süleyman Peygamber onu tamamladı. Bu mescidin temeli, duvarları, hem de kubbesi taştandır. Ve Dımaşk mescidi de taştandır. Dımaşk mescidinin ve Beytü'l-Makdis'in direkleri mermerdendir ki herbir direğin uzunluğu yirmi arşın kadardır. Bin tane direk vardır. Böylece bu iş insan işi olmadığına bir delildir.

Bu tâûn hastalığının sebebi şu idi ki Davud Peygamber İsrailoğullarının sayısını bilmek istemişti. Bundan ötürü her kabile başkarnı çağırđı. Her kabile halkının sayılması buyurdu, saydılar. Kendisine bildirdiler. Allah'a, Davud Peygamber'in bu işi hoş gelmedi. Ve ona şu vahyi yolladı: "Ey Davud! Sen bilmezmiydin ki ben İbrahim'e, İshak'a, Yakup'a, vaat etmiştim ki sizin zürriyetinize bereket verdim. Hem şöyle olmalı ki, onların sayısını benden başka kimse bilmemeli demiştim. Sen onların sayısını niçin diledin?" dedi. "Ey Davud! Şimdi sana üç ukubet hazırladım. Üç ukubetten birini, kabul eyle, ya üç yıl kıtlık çek, ya üç ay düşmanla savaş yap. Ya da üç gün tâûn hastalığı çekesin."

O zaman Davud Peygamber tedbir kıldı ve: "Bizim bu yıl kıtlığa gücümüz yoktur. Düşmanla cenk etmeye sabredemeyiz! Mademki başka çare yoktu, o da üç gün ölümü seçti." Ölümsüz olan Allah Hazretleri onlara o yolda ölüm verdi ki, bir gün içinde ölen kişilerin sayısını kimse hesap edemezdi. Davud Peygamber bu haberi görünce İsrailoğullarından kimsenin kalmayacağından korktu. Hemen Allah'a dua etti: "Yâ İlâhi!" dedi. "Turşuyu ben yedim, niçin İsrailoğullarının dişî kamaştı?" dedi. Yani: "Yâ Rabbi, bir ceza vermek diliyorsan beni cezalandır. Bu ukubeti onların üstünden gider ki, bu işe ben önyak oldum!"

Allah gafur ve rahimdir. Davud Peygamber'in yalvarmasına acıdı. Tâûn belasını onların üzerinden sıyırdı, attı. İşte Davud Peygamber, o yerde etmişti ki bugün Beytü'l-Makdis'tir. Ve o gün Davud Peygamber, meleklerin yalın kılıçlar ellerinde oldukları halde eriştikleri kişilere mecal vermediklerini, onları tepelediklerini gördü. Ne vakit ki duası kabul edildi, o zaman bütün o meleklerin kılıçlarını kınlarına koyup göğ'e çıktıklarını gördü. Bunun üzerine de o, yerde bir mescit bina etmeyi diledi. Allah, Davud Peygamber'e vahiy gönderdi ve: "Ey Davud Peygamber! Sen çok kan döktün. Çok adam öldürdün. Sen bu mescidi tamamlayamazsın. Ama senden sonra adı Süleyman olan oğlun onu tamamlar. Ve bu kan dökmekten daha selamettir!" dedi. Böylece kan dökmenin asla mübarek olmadığı bilindi. Ömrün temelini yıkmaya ondan daha şiddetli bir şey yoktur (Taberi:501-509).

2. Davud Peygamber, İsrailoğullarının büyük atası olan İshak'ın soyundandır. Kaynaklar, on birinci dedesi olarak Yakup'u gösterirler. Saltanatla peygamberliği bir arada yürüten Davud Peygamber'e dört büyük kitaptan biri olan Zebur verilmiştir. Yeşil gözlü, kırmızı yüzlü, ince bacaklı, kısa boylu, az tüylü, beyaz tenli, uzun sakallı, saf ve temiz kalpli bir zat olarak tarif edilen Davud Peygamber, mahir bir sanatkâr ve iyi bir cengâverdir (Aydemir 1992:151).
3. Davud Peygamber, Zebur okuyacağı zaman sahraya çıkar ve ayakta dururdu. Davud Peygamber'in arkasına Beni İsrail bilginleri, bilginlerin arkasına halk, halkın arkasına cinler, cinlerin arkasına şeytanlar durur; vahşî hayvanlar ye yırtıcı mahlukat elle tutulacak tarzda yaklaşır; kuşlar havada sürüler halinde birikir ve Davud Peygamber'i gölgelendirirler ve boyun keserlerdi; ağıltan ölseler dahi dinlemeyi terk etmezlerdi; akan

sular durur, rüzgârlar esmezdi. Bu nağmeleri işiten hastalar iyileşirlerdi (Aydemir 1992:153).

4. Müfessirlerin izahına göre Davud Peygamber, kızdırmaya, dövmeğe, örse, çekice, balyoza muhtaç olmadan demiri elinde balmumu, hamur ve çamur gibi eğer bükerek ve dilediği şekle sokardı (Aydemir 1992:154).
5. Rivayetlere göre Davud Peygamber, ekini basan davarın kıymeti zarara denk olduğu için, davarın tazminat olarak tarla (ekin) sahibine verilmesine hükmetmişti. Süleyman Peygamber ise, tarlanın davar sahibine verilip eski haline gelinceye kadar ona bakmasını, davarın da tarla sahibine teslim edilmesini ve o vakte kadar sütünden, yavrularından, tüylerinden faydalanmasını taraflar için daha uygun bulmuştu. Babası da onun bu hükmünü, içtihadını beğenmişti (Aydemir 1992:156).
6. Rivayetlere göre Davud Peygamber, vaktini üçe ayırmıştı ve bir gün halkın işlerini görür kadılık eder; ikinci gün halvete girerek Rabbine dua eyler; üçüncü gün de şahsî ve ailevî işleri ile ilgilenirdi. Davud Peygamber'in doksan dokuz karısı vardı. O, okuduğu kitaplarda İbrahim, İshak ve Yakup'un fazilet ve meziyetlerine dair haberlere rastladı ve kitaplardan bu bilgileri edindikten sonra: Ey Rabbim, benden önce yaşamış olan atalarımın fazilet ve iyiliği başkalarına bırakmamış olduklarını görüyorum. Bana da onlara bağışlamış olduğun fazilet ve meziyetlerden ver, diye yalvardı. Allah kendisine şöyle vahyetti: Ataların, senin mübtela olmadığın belalara mübtela oldular; İbrahim, oğlunu kurban etmek durumuna düştü; İshak, gözlerini kaybetmekle; Yakup, oğlu Yusuf için kaygı ve hasret çekmekle imtihan edildi; Halbuki sen bunlardan hiçbiri ile denenmedin. Davud Peygamber, kendisine bu vahiy geldikten sonra: "Beni de onlara musallat ettiğin belalara benzer bir şeyle sına da, onlara lütfettiğin şeref ve faziletleri ihsan et!" dedi. Bunun üzerine Allah kendisine, arzusunun yerine getirileceğini bildirdi. Allah'ın arzu ettiği kadar zaman geçtikten sonra, (bir gün) şeytan, altın güvercin şekline girerek, namaz kıldığı sırada Davud Peygamber'in önüne kondu. Davud Peygamber, onu yakalamak üzere elini uzattığı zaman, güvercin yana çekildi. Davud Peygamber, onu takip etti. Güvercin uzaklaşarak bir pencereye kondu. Davud Peygamber, yakalamak üzere pencereye geldiğinde güvercin uçtu. Güvercinin nereye konduğunu anlamak ve yakalamak maksadıyla adam göndermek üzere bakınırken gözü, evinin damında yıkanmakta olan bir kadına ilişti. Yıkanan kadın, endamı ve yaratılışı bakımından kadınların en güzeliydi. Ona bakmakla Davud Peygamber, muzdarip oldu. Kadın onun baktığını görünce, saçlarını sarkıtarak vücudunu örttü. Kadının bu hareketi, Davud Peygamber'in ona olan rağbet ve arzusunu artırdı. Davud Peygamber, kadirini halini ve kimin nesi olduğunu sordu. Onun evli olduğu ve kocasının bir sınırda askerlik hizmetinde bulunduğu kendisine haber verildi. Davud Peygamber, bu haberi aldıktan sonra sınırdaki komutanına, kadının kocası olan Uriya'nın falan yerdeki, falan düşmana karşı gönderilmesini emretti. Komutan emri yerine getirdi. Uriya orasını fethettikten sonra geri döndü. Davud, bundan sonra Uriya'nın öncekinden daha kuvvetli bir düşmana karşı

gönderilmesini emretti. Uriya yine muzaffer olarak geri döndü. Durum komutan tarafından Davud Peygamber'e bildirildi. Davud Peygamber, bu sefer Uriya'nın başka bir düşmana karşı gönderilmesini emretti. Bu son muharebede Uriya öldürüldü; Davud Peygamber de onun karısı ile evlendi. Davud Peygamber'in onunla evlenmesinden az bir zaman sonra, Allah ona, insan şeklinde iki melek gönderdi. Melekler, Davud Peygamber'in yanına girmek istedilerse de, o günü ibadet için ayırmış olduğundan, muhafızlar, melekleri Davud Peygamber'in yanına sokmadılar. Fakat onlar mihrabın duvarına tırmanarak Davud Peygamber'in yanına / girdiler. Namaz kılmakta olan Davud Peygamber, onların girişini fark etmedi; onları ansızın karşısında görünce korktu. Melekler ona korkma, biz ancak iki davacıyız, birimiz ötekinin hakkına tecavüz etti. Şimdi sen aramızda adaletle hükmet, aşırı gitme. Bizi doğru yolun ortasına çıkar" dediler. Davud Peygamber: "Bana aranızdaki anlaşmazlığı anlatınız." dedi. Biri söze başlayıp: "Bu benim biraderimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu var. Benim ise bir tek dişi koyunum var. (Böyle iken) Onu da bana ver diyerek benimkini almak ve kendi koyunlarını yüze tamamlamak istiyor." dedi. Davud Peygamber ötekisine: "Buna ne diyorsun?" deyince o: "Benim doksan dokuz dişi koyunum var; bu kardeşimin ise bir tek dişi koyunu var. Ben, o razı olmadığı halde onun bu tek koyunumu almak ve kendiminkileri yüze tamamlamak istiyorum," cevabını verdi. Davud Peygamber: "O halde sana başkasının hakkına tecavüze müsaade edemeyiz. Sen bunu yapamazsın. Eğer ısrar edersen, senin şurana ve şurana vururuz." dedi. Melek: "Ey Davud Peygamber, sen kendin şu ve şu yerlerine vurulmaya müstehaksın; çünkü senin doksan dokuz karın vardı; Riya'nın ise tek bir karısı vardı. (Böyle olduğu halde) onu defalarca ölüm tehlikesine maruz bırakarak nihayet ölümüne sebep oldun; sonra da karısı ile evlendin." dedi. Bundan sonra Davud Peygamber etrafına bakındı, fakat bir şey göremedi; işlediği hatayı ve imtihan edildiğini anladı. Secde ederek yere kapandı, ağladı... (Neticede) Allah: "Ey Davud!, başını yerden kaldır, ben sana mağfiret ettim." diye vahyetti. Davud Peygamber: "Ya Rabbim, Sen gerçek hâkimsin, adilsin; kimseye zulmetmezsin; kıyamet günü Uriya başını sağ veya sol eline aldığı ve damarlarından da kanlar aktığı halde arşının önüne gelir ve: Yâ Rab! bu adamdan sor beni hangi sebeple öldürmüştür, diyerek hakkını dava ettiği vakit, beni bağışladığını nasıl anlayabilirim?" diye sordu. Allah, ona vahyen: "Böyle bir hal vukuunda, Uriya'yı huzuruna çağırarak, ondan bu hakkını bağışlamasını isterim; o da sana hakkını bağışlar. Ben de karşılık olarak ona cennet sevabı veririm." diye hitap etti. Bunun üzerine Davud Peygamber: "Yâ Rabbim, şimdi beni yarlıgemiş olduğumu anladım." dedi (Aydemir 1992:157-158).

7. Allah şöyle buyurdu: "Ey Davud Peygamber! O halde bela ve imtihana hazır ol ve sabret. Filan ayın falan gününde belaya uğrayacaksın.

O gün gelince Davud Peygamber, ibadethanesine girip kapıyı kapattı. Namaz kıldıktan sonra Zebur'u okudu. O gün şeytan altın bir güvercin suretine girip geldi. İnciden ve zebercedden kanatları vardı. Gelip Davud Peygamber'in önüne kondu. Davud Peygamber onun güzelliğini görüp hayran kaldı. Onu tutup, Allah'ın kudretini görsünler diye, İsrailoğullarına göstermek

istedi. Tutmak isteyince güvercin kaçtı. Davud Peygamber onu tutmak için ardına düştü. Kuş gidip bir bahçeye kondu. Bahçede bir kadın vardı. Kadını görünce, elinde olmadan ona âşık oldu. O kadını almak istedi. O kadın, Uriya adlı birinin hanımıydı.

Davud Peygamber'in zellesi (hatası) konusunda âlimler görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bazılarına göre, Davud Peygamber, Eyyüb'ün kardeşinin oğluna bir mektup yazmıştır. Mektupta Uriya'nın bir yere gönderilmesi, giderken de Tabut'un önünde yürümesi emrediliyordu. Denildiği gibi yaptılar. Uriya şehit oldu ve hanımını da Davud Peygamber aldı. Süleyman işte bu hanımdan dünyaya geldi.

Davud Peygamber o kadınla evlendiği gün, gerdeğe girmeden Allah, Cebrail ve Mikail'i, iki erkek suretinde Davud'a gönderdi. O sırada Davud Peygamber, mihrapta ibadet ediyordu. Geldiler ve mihrabın iki yanına durdular. Davud Peygamber, onları görünce korkuya kapıldı. Melekler: "Korkma, bizim bir davamız var, onun için geldik." dediler. Davud Peygamber, onlara davalarının ne olduğunu sorunca, meleklerden biri şöyle dedi: "Bu benim kardeşimdir. Bunun doksan dokuz koyunu var, benim de bir tane koyunum var. Kardeşim bana elimdeki bir koyunu kendisine vermem için baskı yapıyor."

Davud Peygamber: "Senin koyununu istemekle sana zulmetmektedir." dedi. O kişi: "Madem öyle, sen kendine bunu yapmayı nasıl layık gördün? Uriya'nın bir hanımı, senin doksan dokuz hanımın vardı." dedi ve gözden kayboldular.

Davud Peygamber, ortada kimseyi görmeyince, onların melek olduklarını ve kendisine hatasını bildirmek için geldiklerini anladı. Hemen ağlayarak secdeye kapandı ve tam kırk gece secdeden başını kaldırmadı. Hatta göz yaşlarından otlar bitti. Toprak yüzünde izler bıraktı. O haliyle bile teşbih ve takdis etmekteydi. Bütün hayvanlar onun bu durumuna ağladı. Melekler ona acıyıp şöyle yalvardılar: "Ey Rabbimiz! Davud Peygamber, senin peygamberindir, yeryüzündeki halifendir. Ağlamaktan gözleri çeşmeler gibi oldu." (Yazıcıoğlu 2015:167-168).

8. Nakledildiğine göre Davud Peygamber: "Yâ Rabbi! dünyayı yaratmadan önce neyi yarattın?" diye sordu. Allah şöyle buyurdu: "Kırk bin şehir yarattım. Her şehirde kırk bin köşk, her köşte kırk bin bahçe, her bahçede kırk bin ev yarattım. Her evin içinde on sekiz bin hardal hazinesi yarattım. Sonra bir kuş halk ettim, bu kuşa on iki bin yılda bir hardal tanesini rızık verdim. O kuş bütün hardal tanelerini bitirince onun ölümünü takdir ettim." Kuş şöyle dedi: "Ey Allah'ım! bu dünya bana iki kapılı bir han gibi geldi. Bir kapısından girdim, öbüründen çıktım." (Yazıcıoğlu 2015:178-179).
9. İmam Evzai, Abdullah b. Amir'in şöyle dediğini söyledi: Davud Peygamber'e hiçkimseye verilmeyen güzel bir ses verilmiştir. Öyle ki kuşlar ve vahşi hayvanlar yanında duruyor ve açlık ve susuzluktan ölüyorlardı. Hatta nehirler bile duruyordu (İbn Kesir 2011:628).

10. Vehb b. Münebbih dedi ki: Onu duyan herkes raks eder şekilde titrerdi. Zebur'u öyle bir sesle okurdu ki kulaklar bir benzerini işitememiştir. Sesinden dolayı cinler, insan, kuşlar ve hayvanlar hareketsiz dururlardı. Üstelik bazıları aklıktan ölürdü (İbn Kesir 2011:628).
11. Ebu Avane el-Isfirayini, Ebu Turab ve Malik'ten şunu rivayet etmektedir: Davud Peygamber, Zebur'u okumaya başladığında bakire kızlar bekaretini kaybederdi. Utangaç bakire kızlar bile dile gelirdi (İbn Kesir 2011:628).
12. Ubeyd b. Umeyr'i şöyle söylerken işittim: Davud Peygamber, çalgı aletini alıp çalmaya başlıyor ve okuyordu. Çalgı aleti nağmesiyle onun sesini tekrarlıyordu. Davud Peygamber, bunu hem kendisi ağlamak hem de başkasını ağlatabilmek için yapıyordu (İbn Kesir 2011:628).
13. Vehb b. Münebbih dedi ki: Kötülükler ve yalancı şahitlikler İsrailoğulları arasında çoğalmaya başlayınca, Davud Peygamber'e hüküm verirken doğru ile yanlış ayırt etmesi için altın bir zincir verildi. Bu zincir semadan, Beyti Makdis'teki meşhur kayaya/muallâk taşına sarkıtılmıştı. İki adam herhangi bir hak hususunda bir anlaşmazlığa düşerse, hak sahibi olan bu zinciri eline alıp tutabiliyor, diğeri ise zincirine ulaşamıyordu. Durum böyle devam etti. Ta ki adamın biri diğeri bir inci emanet verdi. Adam ise bu emaneti inkâr etti. İnkâr eden adam bir tane mızrak aldı ve inciyi onun içine koydu. Muallâk taşının yanına geldiklerinde, emaneti verdiğini iddia eden adam o zinciri tuttu. Diğeri adama sende zinciri tut denildiğinde, içinde inci olan mızrağı alıp emanet iddiasında bulunan adama verdi. Ve şöyle dedi: "Allah'im! Sende biliyorsun ki ben emanet ettiğim inciyi ona verdim. Daha sonrada aynı şekilde o da zincirden tutundu." Bu durum İsrailoğullarına anlaşılmaz ve karmaşık gelince zincir aralarından hızlı bir şekilde kaldırıldı (İbn Kesir 2011:630).
14. Âdem'in yaratılışı hakkında varid olan hadisleri aktarırken şu da geçmişti: Allah, sulbünden Âdem'in zürriyetini çıkardığında, diğeri peygamberleri görmüş, içlerinde de parlak bir adam görmüştü. "Yâ Rabbi! Kim bu?" dediği zaman, Allah, "bu senin oğlun Davud Peygamber'dir." dedi. Âdem: "Yâ Rabbi! Onun ömrü ne kadar?" diye sordu. Allah: "Altmış yıl." dedi. Âdem: "Yâ Rabbi! Onun ömrünü artır!" dedi. Allah: "Hayır, arttırmam, ancak senin ömründen ona vererek arttırırım." dedi. Âdem'in ömrü bin yıl idi. Kırk yılını Davud Peygamber'e verdi. Âdem'in ömrü bitip ölüm meleği ona geldiğinde ölüm meleğine: "Daha ömrümden kırk yılın var." dedi. Âdem, oğlu Davud Peygamber'e bağışladığını unutmuştu. Allah, onun ömrünü bin yıla, oğlu Davud'un ömrünü de yüz yıla tamamladı (İbn Kesir 2011:636).
15. Davud Peygamber'in hangi günahı işlediği ile ilgili farklı kıssa ve rivayetler şunlardır:
15. 1. "Davud Peygamber, gözünün iliştiği yabancı bir kadına doyasıya bakmıştı. Said İbn Cübeyr: Davud Peygamber'in fitnessi sadece bakmaktan ibarettir, demiştir. Ebu İshak ise: Davud Peygamber, gözünün iliştiği kadına ikinci kez baktı; birinci bakış lehine, ikincisi

aleyhine oldu, demiştir.

15. 2. Uriya, evlenmek niyetiyle bir kadına talip olmuştu. Kadının akrabaları razı oldular ve Uriya'ya talip olduğu kadını vermek istediler. Uriya tarafından istenen bu kadının güzelliğini Davud Peygamber duymuştu. Uriya'nın ona talip olduğunu bile bile, kendisi de istedi. Kadının hısımları Davud Peygamber'i Uriya'ya tercih ettiler ve kadını onunla evlendirdiler. Davud Peygamber, dünyaya karşı olan bu hırsından dolayı azarlandı.
15. 3. Davud Peygamber, Uriya'yı bir muharebeye göndermişti. Uriya gittiği bu muharebede öldürüldü. Davud Peygamber bu zatın öldürülmesine, diğer cengâverlerin katline üzülmediği gibi üzülmedi. Çünkü Davud Peygamber'in gönlü onun hanımına meyletti. İşte bu sebepten ötürü Allah'ın gönderdiği iki melek vasıtasıyla azarlandı.
15. 4. Davud Peygamber'in şeriatına göre bir adam öldüğü zaman geride hanımı kalırsa, ölenin yakınları istedikleri takdirde o kadını alırlardı ve bunda tercih hakları vardı. Uriya katledilir edilmez. Davud Peygamber hemen onun dul kalan hanımını istedi ve kendisinin makam ve mevkiî ölenin yakınlarında o kadını isteme cesareti bırakmadı. Buna binaen azarlandı.
15. 5. Davud Peygamber'in ibadetle meşgul olduğu bir sırada, bir kadınla bir erkek kendisine davacı olarak gelmişti. İyice tanıyayım diye kadına bakmıştı. Dava sırasında vuku bulan bu nazar aslında helal idi. Davud Peygamber'in nefsi insanın mayası gereği kadına meyletti. Davud Peygamber, onların davalarını gördü ve tekrar Rabbine ibadete avdet eyledi. Kadına karşı olan düşüncesi kendisini bazı nafil ibadetlerden alıkoymuştu; bu yüzden azarlandı.
15. 6. Davud Peygamber, ümmetinden Uriya isimli zatın hanımını görmüştü (Bir rivayete göre Uriya Davud Peygamber'in veziri idi.). Kalbi kadına meyletti ve Uriya'dan hanımını boşamasını istedi. Adam, Davud Peygamber'in teklifini reddetmekten utandı için hanımını boşadı. Davud Peygamber de onunla evlendi. Böyle şöyle Davud Peygamber'in şeriatında caizdi. Alışılmış hareketlerdendi. Dost ve ahbablığa zarar vermezdi. Birçok hanımı olmasına rağmen Davud Peygamber'in anormal bir yolla olmasa da tek hanımı bulunan kişinin eşini alması hoş değildi. Davud Peygamber'e gereken nefsinin yenmesi, arzularını dizginlemesi idi. Davud Peygamber yüce makamına yakışmayan bu hareketten dolayı uyarıldı (Aydemir 1992:161-162).
16. Rivayetlere göre Davud Peygamber, anılan günahı işledikten sonra kırk gün secdeden başını (zaruri ihtiyaçlar dışında) hiç kaldırmamış ve devamlı ağlamıştır. Bu ağlamanın ve dolayısıyla akan göz yaşlarının tesiriyle secde yerinde otlar bitmiş ve hatta bu otlar Davud Peygamber'in başını örtecek kadar büyümüş; altında yaralar açılmıştır. Bu arada Davud Peygamber, Allah'a yalvarmış, bağışlanmasını dilemiş ve bunlara Allah katından cevaplar verilmiştir. Çeşitli metinlerle rivayet edilen dualarına bir örnek verelim: "Ey Rabbim, alnım yaralandı. Ağlamaktan göz yaşlarım tükendi, halbuki Davud Peygamber'in günahından hiç bir şey eksilmedi." diyen Davud Peygamber'e Allah, şu karşılığı vermiştir: "Eğer aç isen

doyuralım; hasta isen şifa verelim; mazlumsan yardım edelim.” Bu nidayı işiten Davud Peygamber öylesine şiddetli ağladı ki, bunun tesiriyle yerden biten her şey yerinden koparak dağıldı. Bu hadiseyi müteakip Allah kendisini bağışladı (Aydemir 1992:163).

17. Vehb İbn Münebbih'in anlattığına bakılırsa, hatasından sonra uzun müddet ağlayan ve Allah'a yalvaran Davud Peygamber'e Allah vasıtasıyla, seni affettim, der. Davud Peygamber de: “Yâ Rab! nasıl olur bu? Sen hiç kimseye haksızlık etmezsin (halbuki adamın bende hakkı vardır)” diye sorar. Allah, Davud Peygamber'e: “Uriya'nın kabrine git; ondan sana karşı olan hakkını helal etmesini iste; ben söyleyeceklerini ona işittirim.” buyurur. Davud Peygamber, hırpani kılıklar içinde Uriya'nın kabrine varır ve oturur. Sonra ona: “Ey Uriya!” diye nida eder. Uriya, “buyur!” der ve kendi kendine: “Beni uyandıran ve lezzetimi yarım bırakan bu adam kim ola ki?” diye söylenir. Davud Peygamber: “Ben Davud Peygamber'im!” der. Uriya: “Hayrola ey Allah elçisi, seni buraya getiren şey nedir?” der. Davud Peygamber: “Sana karşı yaptığımdan dolayı helallik dilemeye geldim.” der. Uriya: “Sen bana ne yaptın ki?” diye sorar. Davud Peygamber: “Ölümüne sebep oldum.” der. Uriya: “Sen benim cennete girmeme sebep oldun; sana olan hakkımı helal ediyorum.” der. Bu esnada Allah, Davud Peygamber'e vahiy yoluyla: “Bilmiyor musun ki Ben adilim, kimseye zulmetmem. Ona hanımım aldığını söylesene!” buyurur. Davud Peygamber kabrin başına tekrar varır ve: “Ey Uriya!” diye nida eder. Uriya cevap verir ve: “Acaba keyfimi yarıda koyan bu adam kim?” der. Davud Peygamber: “Benim!” diye cevap verir. Uriya: “Ey Allah'ın elçisi nedir isteğin? Seni affetmemiş miydin?” deyince Davud Peygamber: “Evet, ama ben seni, karınla evlenebilmek için (muharebede ön safa sürdürdüm) ve karınla evlendim.” der. Bunu söyleyince Uriya sükut eder ve Davud Peygamber'e cevap vermez. Tekrar seslenir, yine cevap vermez. Davud Peygamber, Uriya'nın kabrinin başında durur; başına toprak saçar, sonra şöyle feryat eder: “Yazıklar olsun! Davud Peygamber'e, yazıklar olsun!” Gökten bir nida: “Ey Davud Peygamber, günahını bağışladım...” der. Davud Peygamber: “Hak sahibi bağışlamadığı halde, Senin beni yarlıgaman nasıl olur Yâ Rab?” der. Davud Peygamber'in bu sorusuna Allah şu cevabı verir: “Ey Davud, o hakkını ister bağışlasın, isterse bağışlamasın (mühim değil). Ben ona kıyamet günü gözlerinin görmediği/kulaklarının işitmediği (nimetler) veririm.” O, “yâ Rab, benim amelim bu nimetleri hak edecek dereceye ulaşmadığı halde bunlar (bana) nereden, der. Ben de bunlar kulum Davud Peygamber'deki alacağına (hakkına) karşılıktır.” derim ve ondan seni bağışlamasını isterim, o da bağışlar.” Davud Peygamber: “Yâ Rab, beni mağfiret ettiğini şimdi anladım.” der (Aydemir 1992:165).

18. Rivayete gör Davud Peygamber hatasını anladıktan sonra günlerce ağlayan ve gözyaşlarının tesiriyle secde ettiği yerden otlar biten Davud , bağışlanmasına rağmen devamlı ağlamıştır. Bazı rivayetlere göre Davud'un günahı yazılı idi. Yazılı olan bu günahı her zaman okur ve mafsalları birbirinden ayırlacak derecede hüngür hüngür ağlardı. İçmesi için kendisine bir kâse getirildiğinde, o bunun yarısını veya üçte birini içer ve bu anda günahını hatırlardı. Günahını hatırladıktan sonra elindeki kâsesini içip bitirmeden kâse

gözyaşlarıyla dolardı (Aydemir 1992:164).

19. Hz. Peygamber'e nispet edilen bir hadise göre Davud'un gözyaşları, yüzünde (veya yanaklarında), suyun toprakta açtığı iz ve arklara benzer çukurluklar meydana getirmişti. Otuz yıl durmadan ağlayan Davud'un gözyaşlarının bütün mahlukatın gözyaşlarına muadil olduğu; Adem'in gözyaşlarının ise, Davud ve mahlukatinkine denk olduğu söylenmiştir (Aydemir 1992:164).

8.9. Süleyman Peygamber

1. Davud Peygamber, Yüce Allah'ın rahmetine kavuşunca Allah Hazreti, Süleyman'a peygamberlik ve sultanlık verdi. Bütün vahşi, yırtıcı hayvanların, kuşların üzerine hükmünü geçti.

Yüce Allah, ona hikmet, yüce bilgi ve filozofluk vermişti. Davud Peygamber onu, kendi zamanında her işte yargıç kılmıştı. Her şeyde hükümleri o veriyordu. Davud Peygamber, ne yargıya varsa o Süleyman'a bildirilirdi. Nitekim yine yüce Allah ikisinin de hükümlerini beğenirdi. Bir gün Davud Peygamber'in devrinde iki kişi divana geldiler. Dava da bulundular. Birisi: Benim kükremiş, filiz salmış ekinim vardı. Bu kişinin koyunu geldi. Geceleyin benim ekinimi yedi. Benim hakkımı ondan al! dedi. Davud Peygamber de: "Bu yıl koyunları sen al onların sütünden, yününden faydalan. Ertesi yıl koyunları yine sahibine ver!" dedi. Bu hükmü Süleyman'a bildirdi. O da: "Allah'ın halifesi hükmünü verir. Ama benim hükmüm de şudur ki, ikisine de ziyan gelmesin. Bu koyunları ekinin sahibine verin. Ekini koyun sahibine verin. Koyun sahibi ekinini eksin sulasın. Önceki haline getirsin. Ekinin sahibi de o vakte kadar koyunların sütünden faydalansın. Sonrada onları koyun sahibine versin. İkisine de güçlük çıkarmasın." dedi. Süleyman'ın bu yargısını Davud Peygamber'e bildirdiler. O da bu hükmü beğendi. Kendi hükmünü geri aldı. Oğlu Süleyman'ın hükmünü tuttu. Allah da nitekim şöyle buyurdu: "Biz davanın hükmünü hemen Süleyman'a anlatmıştık. Zaten biz her ikisine de hüküm vermeyi ve bilgiyi bağışlamıştık. Dağları ve kuşları Davud Peygamber ile birlikte teşbih etme yolunda ona, bağlı kılmıştık."

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelmiş orduları bir araya geldi. Hepsi topluca yürüdü." Allah: "Biz, Süleyman'ın emrine rüzgârı verdik. Vakta ki saltanat Süleyman'ın eline tamamıyla geçti. O zaman o devleri de kendisine boyun eğdirdi. Mescidi Aksâ'yı onardı. Devler binada kullanıldı. Nitekim Allah şöyle buyurur: "O cinler Süleyman'a kalelerden, heykellerden, büyük havuzlar kadar çanaklardan, yerinden kalkmayan kazanlardan, kendisine ne istediye yapıyorlardı. Süleyman'ın bir yaygısı vardı ki, uzunluğu iki yüz bin arşın ve genişliği yine iki yüz bin arşındı. Bu yaygının üstünde on iki bin mihrap vardı. Her bir mihrabın önünde bir minber kurulurdu. Her bir mihrapta bir din bilgini otururdu. Halka öğüt verirdi ve her mihrapta bir ibâdet eden kişi otururdu. Ve rivayete göre her mihrabın çevresinde on iki bin

adam ve cin oturup vaaz dinlerlerdi. O yaygının ortasında altından bir taht kurarlardı. O tahtı hem de kızıl yakutla bezemişlerdi. Süleyman'ın oturacağı yeri de süslemişlerdi. Orada altından iki tavus kuşu da düzmüşlerdi. Süleyman, ne zaman tahtına çıkıp otursa o iki tavus kuşu kanatlarını açarlardı. Ona gölgelik ederlerdi. Süleyman tahtından indiği zaman o tavus kuşları kanatlarını indirirlerdi. O tahtı dört arslan taşırdı. O arslanlar da altındandı. Şöyle denilmiştir ki, Süleyman'dan başkası o tahta çıkamazdı. Kendisi devlere buyruk verirdi. Onlar taştan yapılmış büyük bir kazanda dalgalık yaparlardı. Dalgalık Süleyman zamanında ortaya çıkmıştı. Yani denize dalmak, oradan inci çıkarmak, elmas işlemek onun zamanında ortada belirmişti. Süleyman ne zaman o yaygının üstünde otursa, rüzgâr o yaygıyı askerleri ile kaldırırdı. Kendisini havanın üstünde gezdirirdi. Her sabah bir aylık yola iletirdi. Akşamları da bir aylık yoldan getirirdi. Aynı zamanda rüzgâra: “Eğer denizin dibinde bir balık lakırdı ederse onu bana eriştir. Eğer hava üstünde bir kuş söz söylese onu da bana ilet. Ve bu vaaz edenler ne vaazlarda bulunurlarsa bana ulaştırır!” diye buyurmuştu.

İsrailoğulları içinde bir kişi vardı ki ona Berhiya Asaf derlerdi. Onu kendisine vezir seçmişti. Süleyman bir deve kızmış olsa, onu yakalar, tutardı. Sonra bir kayayı yarırdı, o devi o kayanın içine koydururdu. Bakır pınarını da, Allah ona baş eğdirmişti. Nitekim Kuran'da şöyle buyurulmuştur: Erimiş bakır kaynağını da ona su gibi akıttık. Hem de emrinde, Rabbinin izniyle, cinlerden çalışanlarda vardı.

Bu bakır kaynakları kimsede yoktu. Allah Süleyman'a dedi ki: “Bu, bizim bağışımızdır. Artık bildiğin kişiye onu ver. Onu tut. Bu bağış hesapsızdır, ayrılamaz o.”

Yani, biz bu bağışı sana verdik. Devletleri sana itaat ettirdik. Onları sana baş eğdirdik. Sen kimi dilersen tut, öldür. Sana kimse: “Bu işi niçin böyle yaptın?” diyemez. AllahvHazretleri, böylece Süleyman'a: “Ey Süleyman! Bu cihanın saltanatını sana verdik. Vakta ki öteki cihana (Ahiret'e) geleceksin, orada da rahmetimizi veririz!” demişti.

Süleyman bu kadar yücelik, ululuk içinde arpa ekmeği yedi. Ve zenbil örer, satardı. Parasıyla arpa ekmeği alıp yedi. Ve şöyle derdi: Türlü türlü nimetleri yersen gönlün kasavetlenir, katılaştır. İbadette kusur ettirir. Süleyman, o geniş yaygısından bıkmıştı. Derler ki yaygının üstüne güneş hiçbir zaman vurmazdı. Çünkü Simurg (Anka) kuşlarını kuşların üstüne bey dikmişti. Süleyman tahtının üstünde otururdu.

Süleyman'ın bin kadar eşi, ehli vardı. O kadınlarına özge bin oda vardı ve her bir eşi bir odaya girerdi. Üç yüz tanesi azatlı köleydi. Yedi yüz tanesi cariyeydi. Yele buyruk salardı. O yaygıyı yeryüzünden kaldırtıp sabah bir aylık yol ve akşam bir aylık yol giderdi.

Yüce Allah Hazretleri, rüzgârı Süleyman'a haberci koymuştu. Öyleki her ne yerde bir söz söylese rüzgâr onu hemen Süleyman'a işittirirdi (Taberi :516-519).

2. Rivayete göre Süleyman Peygamber; beyaz tenli, iri gövdeli, nur yüzlü bir zat olup tüy ve kılları çoktu. Beyaz elbise giyerdi (Aydemir 1992:187).
3. Süleyman gaza etmeyi severdi. Her nerede bir kâfir beyi olsa onun üstüne saldırırdı. Onu ya Hak dine sokar, ya da tutar tepelerdi. Bir gün ona, puta tapmakta olan bir kâfir Beyinden haber geldi. Süleyman o geniş yaygının üstünde oturmuştu. Yanında birçok insan ve periler vardı. Süleyman rüzgâra: O yaygıyı uçur! diye emretti. Yel de onu uçurup Mekke-i Mükerreme'ye ilettili. Beni burada bırak! dedi. Orada konurdu. Süleyman Mekke-i Mükerreme'yi tavaf etti. Sonra: "Bu Arap kavminden bir peygamber gelecek ki onun doğuşu bu Mekke şehrinde olacak! Ama oturup durması ve mübarek kabri Medine-i Münevvere'de olacak!.." dedi. Vakta ki Yemen ili üstünden geçti. Hicaz ile Yemen arasında çok şehirler gördü. Bunlardan birisi de Sebe (veya Sebâ) şehriydi. Çevresinde sahra ve dereler vardı. Süleyman Sebâ ülkesine vardığı zaman burada bir kadın vardı ki o ülke de ondan daha güzel, daha şirin bir kadın yoktu. Adı Belkıs idi. Babası Araptı. Anası ise periydi. Anasının adı Belkame kızı Hazâ idi. Babasına Münserih derlerdi. Bütün Seba ülkesinin hâkimesi Belkıs'tı. Akıl sahibi bir kadındı. Ama güneşe tapmaktaydı. Süleyman, onun haberini aldı. Bir sahraya yaygısını konurdu. Hüdühüd kuşunu su aramaya göndermek diledi. Tâ ki su nerede vardır, öğrenmek istedi. Fakat su bulunmadı. O zaman, Süleyman kuşları araştırdı ve: "Hüdühüdü göremiyorum, yoksa kayıplara mı karıştı?" dedi

Süleyman Hüdühüd'ün yüzünden susuz bunalmış, kalmıştı. Hüdühüd su bulmaya gitmişti. Öteki kuşlar gidemezlerdi. En sonra Hüdühüd, Sebâ ülkesinde bahçeler ve yeşil çimenler ve akarsular, hoş ve güzel yerler gördü. O bahçeler içinde bir taht üstünde oturan Belkıs'ı gördü. Belkıs'ın önünde de bir Hüdühüd kuşu bulunuyordu. Bu kuş, Süleyman'ın Hüdühüdü'ne: "Nereden geliyorsun? Nerede bulunuyorsun? Bu bizim ülkemiz çok geniş ve büyük bir ülkedir. Ordusu çoktur. Bu ordunun eşi yoktur." dedi. O zaman Hüdühüd kuşu da ona: "Ben Davud Peygamber'in oğlu Süleyman'ın yanından geliyorum. O ki yeryüzünde eşi olmayan bir padişahdır!" dedi. Sonra Melike Belkıs'ın yüz güzelliğini yakışıklılığının derecesini, ne kadar ülkeye hükmettiğini sordu: "O neye tapıyor?" dedi. Bütün bunların cevabını öğrendi. Bundan sonra su içti ve geri döndü. Süleyman'ın katına geldi. Süleyman Hüdühüd'e: "Niçin gittin?" diye sordu. Hüdühüd kuşu da şöyle dedi: "Ben senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sana Sebâ ülkesinden gerçek bir haber getirdim." Ve Hüdühüd haberini şöyle sürdürdü: "Ben Sebâ ülkesinde bir kadın gördüm ki, hükümdarlık yapıyordu. Kendisine her şey verilmiş. İhtişamlı bir de tahtı var. Gerek onun, gerekse milletin Allah'ı bırakarak güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan onlara saptıkları yolu güzel göstermiş. Onları, hem de doğru yoldan eğdirmiş. Şimdi hak yolunu bulamıyorlar." Süleyman, bu haberi Hüdühüd'den işitince şöyle bağırdı: "Şeytan onları doğru yoldan çıkarmış; göklerde, yerde saklı olan şeyleri ortaya çıkaran, gizlediklerinin ve açıkladıklarının hepsini bilen Allah'a secde etmesinler." Hüdühüd'den bu haberleri alan Süleyman, rüzgâra: "Uçur yaygıyı uçur!" dedi. O yaygı havalandı. Sebâ ülkesine bir ovalığa indi. Hüdühüd kuşu susamıştı. Su diliyordu. Şeytanlar yeri kazdılar. Su çıkardılar. Süleyman, o Seba ülkesine gitmek ve

onları Hak dine çağırarak diledi. Hüdhüd kuşuna: “Doğru mu söylüyorsun? Yoksa yalan söyleyenlerden misin? Şu mektubumu onlara götür. Sonra bir yana çekil. Bakalım, o, ne karşılık verecek?” dedi.

Bundan sonra Hüdhüd’ün gidip gelmesi için Süleyman, bir mektup yazdı. Üstüne mührünü bastırıldı. Hüdhüd de mektubu gagasına aldı. Kanat çırpıp gitti. Sebâ ülkesine erişti. Belkıs’ı, tahtının üstüne oturmuş gördü. Mektubu havadan Belkıs’ın önüne bıraktı. Kendisi gitti, bir ağacın üstüne kondu. Belkıs bu hali görünce ürkip, korktu: “Bu ne yüce bir padişah ki elçisi kuştur!” dedi. Mektubu eline aldı. Ona baktı: “Bunu beylerin ve ulu kişilerin önünde açayım!” dedi. Sonra adam yolladı. Memleketin ileri gelenlerini, güçlü kişilerini topladı. Onlara: “Ey ülkemin uluları, bana çok kerim bir mektup bırakıldı. Acıyan ve esirgeyen Allah’ın adıyla yazılan bu mektup mutlaka Süleyman’dan gelmektedir!” dedi.

Mektup şöyle bitiyordu: “Siz kendinizi en yüce kişiler bilmeyin. Benim dinime gelin!” Bundan sonra Melike Belkıs kibir gösteren halkına şöyle dedi: “Ey beyler! Benim işimde meşveret edin. Ne yapmam gerekse bana bir fikir verin. Sizin görüşleriniz olmayınca hiçbir iş için kesin karar veremem!” dedi. Sebâ halkı da ona şöyle dediler: “Biz güçlü kişileriz. Hem de yiğit savaşçılarız. Ferman senindir. Sen buyruk vermeye bak!” En sonra Allah, Süleyman’ın yüceliğini ve sevgisini Belkıs’ın gönlüne saldı. O da adamlarına şöyle sordu: “Siz işittiniz mi, Süleyman ne kişidir?” Onlar: “İsrailoğullarından Şam diyarında bir yüce padişahdır ki insanların, kuşların, perilerin ve devlerin hepsi onun buyruğu altındadır. Kendisi bir padişah oğludur. Babası, Musa’nın dinindeydi. O da halkı Musa’nın dinine çağırırdı!” dediler. Belkıs da bu haberi alınca korktu, şöyle dedi: “Gerçekten, padişahlar, harple bir ülkeye girdikleri zaman o ülkeyi -kılıçla alınca- yakıp yıkarlar. Halkının şerefli kişilerini zillet içinde bırakırlar. İşte bunlarda böyle yaparlar! Ben onlara bir armağan göndereyim. Bakalım, elçilerimiz ne ile döneceklerdir!” dedi. Belkıs’ın bu sözleri o kişilere hoş geldi Belkıs: “Eğer Süleyman armağanımızı kabul ederse, dünyayı sevdiğini anlarız!” dedi. Hemen armağanını hazırladı. Süleyman’a bir elçi yolladı. İki altın, ikisi gümüş dört kerpiçte gönderdi yine ayrıca gümüş hokka ve hokkanın içinde kızıl bir yakut yolladı ki, onun benzerini dünyada hiçbir kişi görmemişti. Hem de o yakut delinmemiştir. Ondan önceleri yakutun nasıl delindiğini ve elmasın ne işe yaradığını kimse bilmiyordu. O hokkaya Belkıs bir altın kilit de vurdurdu. Bunları o elçisinin eline verdi. O elçiye de şöyle dedi: “Bunu ne ile delerler? diye sor. Eğer bilmezse onu yine bana getir. Eğer delerse ne ile deldiğini, nasıl deldiğini gör!” dedi. Belkıs, bu elçinin yanına yüz güzel cariye verdi. Onlarla birlikte yüz güzel yüzlü, boylu, poslu oğlancıklar yolladı. Sonra kız-erkek hepsini aynı şekilde soktu. Elçiye de: “Eğer cariyeleri o oğlan kölelerden ayırt edebilirse ne hoş! Eğer ayıramazsa o verdiklerimi geri getir. Ayrıca ona şunları da sor: Nedir o şey ki susuz kişi içince susuzluğu gider. Ama o ne gökten inen sudur, ne de yerden fışkıran su!”

Bu buyrukları Belkıs’tan alan Sebâlı elçi onun sarayından ayrıldı. Süleyman’a yakınlığı. Bu sırada da Allah, Cebrail ‘i Süleyman ‘nın yanına gönderdi. Ona bütün bu sözü edilen

şeyleri açıklattı. Cevaplarını öğretti. Süleyman buyruk verdi: Devler en güzel renkli döşekler döşediler ve bir kerpiç altın ve bir kerpiç gümüşü birbiri üstüne sayısız yığdılar. Büyük bir süs kümesi meydana getirildi. Sonra kuşlara şöyle buyurdu: Bu yaygının üzerinde kanat geriniz. Gölgecik yapınız! Kuşlar da kanat açtılar, durdular. Daha sonra, sultan Süleyman: “Sebâ ülkesi gelsin!” dedi. O da geldi. Ama saraya girince oradaki altın ve gümüş kerpiçleri gördü. Hepsini çokluktan sayılamazdı ve birbiri üstüne yığılmışlardı. Elçi, kendi getirdiği altın ve gümüşleri Süleyman’a göstermeye utandı. Öteki hediyeleri sundu. Süleyman o hediyeleri görüp altın ve gümüşten kerpiçleri göremedi. O zaman: “Onlar nerede?” diye sordu. Elçi: “Utandığım için onları getiremedim!” dedi. Süleyman: “Bana mal ve mülk gerekmez. Siz benim dinime girin ki benim dinim, sizin dininizden daha iyidir!” dedi. Belkıs’ın elçisi o hokkayı ve içindeki malı huzura getirdi ve: “Ey Süleyman! bunun içindeki nedir?” diye sordu. Süleyman’da: “Hokkanın içinde bir kıvılcık yakut vardır!” dedi. Elçi: “Yakutu nasıl delerler?” diye sordu. O da bir karıncaya: “Gel! Bana bir iplik geçir!” diye buyurdu. O karınca da geldi. İpliği geçirdi. Elçi getirdiği çarİYeleri ileri çekti: Bunları ayırınız, hangisi er kul, hangisi cariye, biliniz! dedi. Süleyman ziyafet çekti. Ve: “Yiyin!” dedi. Elçinin getirdiği iki yüz köleyi göstererek: “Bunların ellerine su dökün! yıkansınlar!” dedi. Kadın olanlar ellerinin yenlerini yukarıya çektiler. Ellerinin arka yüzünü suya vurdular. Ellerini yıkadıktan sonra Süleyman: “Önümden de geçsinler!” dedi. Onlarda geçit resmi yaptılar. Ve Süleyman erkekleri bir yana, cariye olanları bir yana ayırdı. Elçi sonra: “Ey Süleyman! O su ki ne gökten iner, ne yerden fıskırır. Ama susuzluğu kandırır! O nedir?” diye sordu. Süleyman da: “O süttür!” dedi. Elçi de: “Evet doğru!” dedi. Süleyman onun getirdiklerini geri verdi. Elçiye: “Var, ülken Sebâ’ya dön. Melikene bana gelmesini söyle. Hak dinini kabul etsin!” dedi. Elçi Belkıs’ın yanına döndü olanı biteni haber verdi. Belkıs da ordusunu topladı. Süleyman’a gidecek ve Hak dine girecekti. Belkıs, hangi şehir varsa o yere tahtını kurarlardı. Belkıs, yedi saray yaptırmıştı. Her saraya demirden sağlam kilitler yaptırmıştı. O saraylar olduğu her şehirde, bin kişi silahları ile beklerdi. En sonra Süleyman ile Belkıs arasında iki günlük yol kalmıştı. O Belkıs’ın bir günlük yakın yola geldiğini duyunca, devleri topladı. Ona kendi kadrini, yüceliğini bildirmek ve göstermek diledi. Allah’ın kudretinden, kendi yüceliği ile Süleyman’ın artan heybeti, hemen Belkıs’ın gönlüne sevgiler bıraktı. Onun peygamberliğini ikrar eyledi. Bu sırada Süleyman: “Sizlerden kim vardır ki onun tahtını benim huzuruma, onlar Allah’ın dinine teslim olmadan önce getirebilir?” dedi. Çünkü Cebrael, önce gelip: “O senin elinde Hak dine teslim olacaktır.” demişti. Bunun içindir ki bu buyruğu vermişti. O zaman Cinnilerden bir ifrit: “Sen tahtında yerinden kalkmadan önce, ben onun tahtını sana getiririm. Buna gücümün yeteceğine kuvvetle inanıyorum!” dedi. Süleyman: “Ne kadar vakitte?” diye sordu. O da: “Siz tahtınızdan kalkmadan önce!” diye cevap verdi. Çünkü Süleyman, hergün insanoğulları ile perilerin ve bütün yaratıkların davalarını görmek için kuşluk vakti tahtına geçip oturur, zamanı belli bir vakit içinde yargılarda bulunurdu. Davaları çözerdi. Süleyman, Belkıs’ın tahtını perilerin getirmesine razı olmadı. İnsanoğullarının getirmesini istedi. Ve: “Bunu tez isterim!” dedi. Âdemoğulları

arasında bir kişi vardı ki Allah'ın isimlerini bilmekteydi. Ona Berhiya oğlu Âsaf derlerdi. İşmoil soyundandı ve onun anası İsrail evlatlarının ulularından birinin kızıydı. Yakup oğlu Lâvi soyundandı. O kişi: “Ben varayım, getireyim!” dedi. Süleyman da: “Nice vakitte?” diye sordu. O kişi de: “Gözünü açıp yumuzdan önce!” dedi. O kişi, Süleyman'ın kürsüsünün üzerine secde kıldı ve Allah'tan dilekte bulundu. O saat ve dakikada Belkıs'ın tahtı Süleyman'ın önünde belirdi. Süleyman: “Bu Allah'ın fermanı ve lütfü iledir!” dedi.

Süleyman, çünkü bu işin Asaf'ın gücü ile olmadığına inanmıştı. Böylece Süleyman da bilip anlamıştı ki bir lahza içinde Belkıs'ın tahtının gözü önünde belirmesi ancak Allah'ın fazlındandı. O zaman adamlarına: “Belkıs'ın tahtını, onun tanıyamayacağı bir hale getirin. Bakalım, tanıyacak mı, yoksa tanımayacak mı?” dedi.

Devler: “Biz bu Süleymanla azaptayız. Çünkü o Belkıs'ı görünce, kuşkusuz onu kendisine eş edinecektir. Mutlaka da eş eder, karısı yapar. Bu dilek ve bu tedbir onda oldukça bizi her zaman azapta bıraksa gerektir. Hele bir de oğlan çocukları doğarsa, şüphesiz o çocuk peygamber olsa gerektir. Gelin tedbir alalım, bu kadını Süleyman'ın gönlünden soğutturalım. Ondan nefret ettirelim. Onu almasın. Her ne kadar bu kadının bir ayıbı, bir kusuru yoktur, ama biz: O kadının bacakları kılıdır! diyelim.” dediler.

Süleyman bu fısıltıları işitince çok büyük bir köşk yaptırdı. O köşkün yüz adım uzunluğu, yüzer adım da genişlikleri vardı. Yerde üç yüz arşın bir ark kazdırdı. Köşkün tabanını sırçayla kaplattı. Sırçanın altını su ile doldurdular. Suyun içine balık saldılar. Sonra suda yaşayan canavarlar arka bıraktılar. Balıkların yankıları sırça üzerinde belirdi. Halk bunu görmekteydi. Oradan geçenler donlarını kaldırıp geçmeye başladılar. Süleyman'ın kürsüsü o sırça ırmağın kıyısındaydı. Cinnilerin söylediği sözlerin gerçek mi, yalan mı olduğunu bilmek diledi. Belkıs, gelince ona: “Senin tahtın böyle miydi?” denildi. O da: “Sanki odur!” dedi. Belkıs'a: “Oraya gir! Süleyman'ın katına var!” denildi. Belkıs arki görünce, onu derin su sandı, ayağından donunu yukarı çekti. Baldırlarını açtı. Süleyman yabancı kişilerin bunu görmesini istemedi: “Bu sırçadır, su değildir. Ayağımı ört!” dedi. Belkıs da: “Rabbim! Yazık ben kendime kıymışım. Şimdi, Süleyman'la birlikte dünyaların Rabbi olan Allah'a teslim oldum!”

Belkıs, güneşe tapardı. Allah'ın buyruğuna teslim olunca, Süleyman onu helalliğe diledi. Belkıs da râzı oldu. Nikâhları kıyıldı. Belkıs'ı Süleyman hemen haremine yolladı. Askeri de hak dinini tanıdılar. Belkıs'tan bir oğlan çocuk dünyaya geldi. Adını Davud koydular. Ama öldü. Süleyman Eyup oğlu Kahtan'ı Sebâ ülkesine bey olarak gönderdi.

Süleyman'ın beş türlü sanatı vardı ki ondan önce yoktu. Turfanda meyvacılık, ikincisi; cam yapma, üçüncüsü; cevahir delmek, dördüncüsü; denizde dalgıçlık, beşincisi su üzerinde değirmen yapmaktı.

Belkis'in soyu peri kızı olmasındandı. Soyu şu idi ki; Sebâ ülkesinde Düserç iki eyerli bir gençti, bey oldu. Avı çok severdi. Bir gün ava çıkmıştı. Çölde iki yılanı rastladı. Bunların biri ak yılan, biri de kara yılanı. Biri biri ile savaşırlardı. Kara yılan ak yılanı bastırması, öldürmek üzereydi ki iki eyerli ata binmiş iki bey, onlara rastlayınca adamlarından birisini gönderdi. O kara yılanı öldürttü. Ak yılanı kurtardı. Ak yılan akli başından gitmişti. Bey onu bir dereye bıraktırdı. Su kıyısına getirdi. Orada bir ağaç vardı. Onun gölgesine bıraktırdı. Askerleriyle gezintiye çıkmıştı. Vakta ki ak yılan kendisine geldi. Sudan bir parça içti. Sonra onu bıraktılar, yol verdiler. Ak yılan gitti. Bey de biraz avlandı. Evine gitti. Ertesi gün kuşluk vaktinde iki bey evinde otururken ansızın gözlerini açtı. Bir güzel yiğit gördü ki karşısında oturuyordu. Bey ondan korktu: "Sen kimsin? Kimin buyruğu ile buraya geldin? Bu yere girmeye kimsenin haddi yoktur!" dedi. O yiğit: "Ben Âdemoğlu değilim. Periyim. Hem de periler beyinin oğluyum. Ben o ak yılanım ki dünkü gün beni o kara yilandan kurtarmıştın. O kara yılan benim babamın kuludur, kölesidir. Bana düşmandı. Beni dün o sahrada gördü. Beni öldürmek isterdi. İşte sen geldin. Onu öldürttün. Beni de kurtardın. Şimdi sana şundan ötürü geldim ki sana iyilik yapmak istiyorum. Eğer mal dilersen, seni definelere iletirim. Oradan ne kadar istersen al. Benim malımın sınırı yoktur. O iki bey daha neyin var?" diye sordu. O peri oğlu da: "Hekimlik bilgim vardır. Onu çok iyi bilirim!" dedi. "Sana o bilgileri öğreteyim!" dedi. Bey de: "Benim hekimlerim var. Gereği yok!" dedi. Ama perioğlu: "Benim bir kız kardeşim vardır. Onu sana vereyim. Ama onun bir kusuru var. O da peri kızı olmasıdır. Sen ise âdemoğlusun. Olabilir ki onunla geçinemezsin!" dedi. İki atlı yiğitte: "O kız kardeşin kendisi ile geçinmeyeceğimiz huyu nedir?" diye sordu. Perioğlu da: "Ona sen bu işi neye böyle ettin! diye sormazsan iyi yaşayabilirsin. Eğer böyle sorarsan evde durmaz, gider!" dedi. Bey de: "Ben de onun sözünden çıkmam!" diye cevap verdi. Peri genci bu sözü işitince ona: "Dur, benimle gel!" dedi. Genç bey bu söze uydu. Perioğlu onu evden çıkardı. Ama çıktığını kimse görmemişti. Sonra şehirden de dışarı çıkardı. Bir yolu takip ettiler. Bir bağa geldiler ki duvarları altından ve gümüşlendi. Bey bağdan içeri girdi. Ortada köşkler gördü. Hepsisi de yakut, zümrüt, inciden yapılmış köşklardı. Peri genç, beyleri bir yakut köşke götürdü. Orada bir taht vardı. Yakuttandı. Genç beyi o yakut tahta çıkardı. Arkadan peri oğulları geldiler. Hepsisi ayakta durdu. Bir saat kadar sonra perioğlunun kız kardeşi geldi. Genç adam onu görünce akli başından gitti. Peri kızına âşık oldu. Kızı tahta oturtular. Nikâh akçası kıyıldı. Yemekler getirildi. Yenildi, içildi. Bir gün, bir gece genç peri orada kaldı. Ertesi gün peri kızını yanına aldı. Kendi şehrine gitti. Genç adam bu peri kızı ile günlerini geçirirdi. Başka kadınları unuttu. Böylece vakitler su gibi aktı. Peri kızı bir gün bir oğlan çocuğu doğurdu. Yüzü tıpkı ayın on beşi gibi güzeldi. Genç adama bildirdiler. Kalktı, karısı peri prensesin yanına geldi. Bir de ne görsün, oğlu anasından da gökçek ve güzeldi. Ansızın kapıdan bir parça od, ateş içeri girdi. Peri kızı, oğlunu bir parça ipekli beze sardı. O ateşin içine bıraktı. O anda güzel oğlan çocuk ateş ortasından kayboldu. Bey kalktı. Dışarı çıktı. Ağladı, ağladı. Sakalını yoldu. Ama kızın şartını kabul ettiği için: Bunun nedeni nasıl oldu? diyemedi. Nice vakitler geçti. Yine Allah bu peri kızından bir kız evlat onlara verdi. Bu kız çocuğu da

güzel mi güzel, gökçek mi gökçektir. İşte bu kız Belkıs'tı. Halk onu görünce ona dünya güzeli, sabah yıldızı dediler. Prens kızını gördüğü zaman onu çok sevdi. Ansızın kara bir köpek kapıdan içeri girdi. Peri de bu kızını bir ipekiye sardı. Köpeğin önüne bıraktı. Köpek kızı aldı, dışarı götürdü. Genç baba köpeğin ardından koştu, dışarı çıktı, ama köpeği göremedi. Sakalını yoldu. Ağladı, ağladı. Yine şartından ötürü bir şeycik diyemedi. Ağlamasını, hıçkırmasını bıraktı. Yine peri kızı ile tatlı bir yaşayış sürdü. Seneler geçti. Beyin kalbine kötü bir düşmanı belirdi. Ve genç adamın ülkesine bir ordu yolladı. Aralarında koskoca bir çöl vardı. On günlük yol tutuyordu. Genç bey beş günlük yol hazırlığı yaptı. Fakat onun bir veziri vardı. On günlük yol hazırlığında bulundu. Beş gün yolda gidildi. Azıklar tükendi. Vezir kendi zahiresinden otuz yük, sudan ve undan armağanlar sundu. Genç bey, yolda konaklamak ve o azıktan yemek diliyordu. Peri kızı eline bir bıçak aldı. Zahire çuvallarını deldi. Yele savurdu. Suları yerlere döktü. Bu hali genç beye haber verdiler. Hemen çadırına geldi. Karısı peri kızına: "Karıcığım!" dedi, "Allah Hazretleri bana bir oğlan verdi. Götürdün, bir ateşin içine bıraktın. Ben hiç ses çıkarmadım. Sonra güzel kızımı da bir köpeğe verdin. Yine bir şey demedim. Şimdi canıma kıyıyorsun. Bu azığı niçin yok ettin? Bu suyu niçin döktün?" diye sordu. Peri kızı ona şu karşılığı verdi: "Ey sultan! Mademki sordun, sözümü işit. O suyu, o unu şunun için yok ettim ki, senin vezirin düşmanından yüz bin altın aldı. Bu suya ve una ağı (zehir) kattı. Eğer inanmazsan kalan suyu vezire içir. Sözüm yalan mı, doğru mu bilesin!" dedi. Genç sultan adam saldı. Veziri getirtti. O sudan bir parça kalmıştı. Veziri getirdiler. Fakat içmek istemedi. Genç sultan kılıcını çekti: "Eğer bu sudan içmezsen seni öldürürüm!" diye ant içti. Vezir sudan yine içmedi. O da onu parça parça etti. O zaman peri kızı: "Ey sultanım!" dedi. "Oğlunu ateşe atmıştım, ateş benim annemin kardeşi, dayımdı. Şimdi oğlunu besliyor. Koskoca bir çocuk oldu. Gerçi kızımı da bir köpeğe verdim, o köpekte benim dadımdı. Onu da o besliyor. Hâlâ yaşıyor!" dedi. Sonra bir haykırış savurdu, dadısı çıkıp geldi. Kızını getirdi. Üzerinde çok çok inci, yakut vardı. Peri kızının elini tuttu. Babasına verdi. Genç sultan askerlerine: "Atlanın!" dedi. Atlandılar. Yolda kanatlandılar. Bir menzil yol aldılar. Bir yere kondular ki orada bol bol su vardı. Onlar da bol bol su aldılar. Sultan peri askerlerini düşmanlarının üzerine saldırttı. Onu öldürttü. Bu işler bitince karısı o peri kızı: "Ey kocam sultan!" dedi. Ben sana hiçbir zaman kötülük etmedim. Emrine baş eğmemek yapmadım. Şimdiden sonra da beni göremezsin. Benden uzak ol!" dedi. Genç sultan çok yalvardı ise de peri kızı dinlemedi. Hemen bir güvercin oldu yükseklere uçtu, gitti. Kocasının gözünden kayboldu. Sultan çok ağladı. O kızın adını Belkıs koydu. Sultan babası ölünce Sebâ adındaki ülkede onun yerine geçti. Sebâ prensesi olarak hüküm sürdü. Sonra da Süleyman'a vardı (Taberi :519-530; Yazıcıoğlu 2015:191-195).

4. Bir gün Süleyman sarayında oturmaktaydı. Cinnîler arasında bir bey vardı. Adı Veziga idi. Süleyman'ın huzuruna geldi. Çok bilgin bir kişiydi. Süleyman ona birçok sorular sordu. Dedi ki: Ey Veziga! Dünyada ölümü çoktur ya da diriler mi çoktur? Veziga şu cevabı verdi: Ey Allah'ın Resulü! Ölüler, dirilerden çoktur. Niçin çoktur? Çünkü gün gelecek, o dirilerde

ölecektir. Dünyada yıkık yerler mi çoktur onarık imarlı yerler mi çoktur? Yıkık yerler çoktur! Niçin, neden? Yıkık yerler onarılmaz. Onarık yerler mutlaka yıkılır. Dünyada erkekler mi çoktur, yoksa kadınlar mı? Kadınlar çoktur. Niçin ve neden? Şundan ötürü ki, her kim kadın sözüne uyarsa o da bir kadın demektir. Bunun için erler azdır. Ya Kıyamet ne vakittir? Ne zaman kopacaktır? Hak Sübhanehû ve Teâlâ ve Resulü daha iyi bilir. Bizim aklımız ona ermez. Bu cevapları alan Süleyman (a. s.) bilgini çok beğendi.

5. Bir gün Süleyman yerinde oturmaktaydı. Yanındakilere dünya hallerinden sordu ve: Nerde kâfir vardır ki oraya gazaya gidelim! dedi. Ona: Rum'da (Anadolu'da) bir bey vardır, ona Maariç oğlu Ankûr derler. Puta tapmaktadır. Ve Ankûr'u (Ankara'yı) o yapmıştır. Şimdi ona Ankûri (Ankara şehri) derler!" dediler. Süleyman yaygısını hazırlattı. O yöne yöneldi. Ankûr cadının biriydi. Bu hazırlığı haber aldı. Ordusunu topladı. Adam gönderdi. Savaş oldu. Ankûr büyü ile üstün geldi. Asker geri döndü. Süleyman o zaman çok dev ve peri gönderdi. Yine savaştılar. Ankûr, Süleyman 'a karşı çıktı, yine sihirde bulundu. Süleyman da yele buyruk saldı: Yerden bir avuç toprak al, onun gözüne savur!" dedi. Yel esti. Ankûr'un gözüne toprak doldurdu. Bir arslan Süleyman'ın yanında durmuştu. Onu cenge gönderip: Var, o kişiyi öldür! dedi. Arslan gitti. Ankûr'u bir sıçrayışta öldürdü. Askeride bu işi gördüler. Ankûr mağlup oldu. Süleyman onun kızını aldı ve geri döndü. O kız her zaman ağlar, dururdu. Onun bu halinden Süleyman (a. s.) kaygılı oldu. Devlere: Buna bir çare bulun! dedi. Devler: Buyruğunuz başımızın üstünedir! dediler. Ankûr şehrinin küçüğünü taştan yaptılar. Öyle ki tıpkı Ankara'ya benziyordu. Onu kıza ilettiler. Kız, bunu görünce çok sevindi. Onu aldı. Bir tahtın üstüne koydu. Ona giysilerini giydirdi. Ve o taştan yapılmış olan şehir puta tapmağa başladı. Her zaman o puta secdeye kapanırdı. Lakin bunu kimse bilmezdi. Ama vezir Âsaf bu hali bildi. Ama Süleyman 'a söyleyemezdi. Çünkü onun ne kadar heybetli olduğunu bilirdi. Ve hiçkimse onun katında kendisi sormayınca tek söz söyleyemezdi.

Bir gündü Bernaya oğlu Âsaf, Süleyman 'nın huzuruna geldi: Ey Allah'ın Nebisi! dedi. Ben artık ihtiyarladım. Ömrüm sona erdi. Ne olur bana izin ver. Tâki ben İsrailoğullarına vaaz edeyim. Son ömrümde bir öğüt vereyim! dedi. Süleyman da ona izin verdi. Âsaf da hemen İsrail kavmini topladı. Bundan sonra o da minbere çıktı. Allah'a hamdetti. Senada bulundu. Süleyman 'dan önce gelen peygamberlere salavat getirdi. Onları övdü. Onlardan sonra Süleyman 'ı andı, fakat övmedi. Minberden indi. Fakat onun kendisini anmaması Süleyman 'a çok ağır geldi. Gücüne gitti. Onu azarladı. Âsaf da: Allah'ın Nebisi! Ben seni nice öveyim ki, sen bir kadınla evlendin ki kırk gündür o kadın, senin evinde gece-gündüz puta tapıyor! dedi. Süleyman Âsaf'tan bu haberi işitince: Niçin bana haber vermedin? diye sordu. O da: Ey Allah'ın Nebisi! gördüm ki o kadına karşı gönlünde büyük bir ilgin vardı. Bundan ötürü söylemedim, dedi. Süleyman hemen sarayına döndü, o putu kırdırdı. O kıızı da öldürttü. Temiz giysiler giydi. Başını yere koydu. Ağladı, ağladı. Ve: YaRabbi! Sen bilirsin ki benim bu işten haberim yoktu. Senden başkasına tapmak bize lâıyk değildir. Yâ

İlâhî! Bunca iyilikleri ve keremleri ki, Davud Peygamberoğullarına eylemişken, onlar nasıl olur da puta taparlar! diyerek çok yalvardı, çok gözyaşları döktü.

Süleyman ‘ın bir yüzüğü vardı. Bütün insanlar, cinler, yırtıcı hayvanlar, kuşlar ona boyun eğdi. O mührün üstünde İsmi Âzâm yazılmıştı. Süleyman ne zaman ayakyoluna çıkarsa, o yüzüğü Cerrâde adındaki hatununa verirdi. O en ulu karısıydı. Ona güveni vardı. Bir gündü. Yüzüğü yine ona vermişti. Kendisi suyoluna gitti. Devlerden bir dev vardı. Kaya adında biri, o yüzüğü her zaman hile ile almak kastındaydı. Süleyman ‘ın rahatlamaya gittiğini görünce, hemen kendisini Süleyman ‘ın şekline benzetti. O yüzüğü ulu hatundan aldı. Parmağına taktı. Ve Süleyman ‘ın kürsüsüne geçti, oturdu. Bütün halk, devler, periler, kuşlar onu görünce, Süleyman Nebi sandılar. Süleyman rahatladıktan sonra ayakyolundan çıktı. Karısı Cerâde’den yüzüğü istedi. Cerâde kadın: Sen devsin! dedi. Süleyman ‘ın bu sözle gönlü kırıldı, çok kızdı. Kadınlarının odalarına girmek istedi. Fakat kendisini hücrelere sokmadılar. Ona: Sen, Süleyman nebimizin şekline giren bir devsin! dediler. Her nereye gittiyse: Süleyman işte kendi tahtında oturuyor. Sen devden başka bir şey değilsin! dediler. Süleyman şaşkınlık içinde, başı dönmüş olarak sarayından dışarı çıktı. Anladı ki, Allah’tan kendisine bir belâ erişmişti. Oradan tahtına geldi: Ben Davud Peygamber oğlu Süleyman’ım. Halkım benim kalbimi kırdı! dedi ise de, onlar da: Sen cinnî kavmindensin. Kendini Süleyman biçiminde göstermektesin, dediler. Bundan sonra Süleyman sokaklara düştü, yürümeye başladı. Halkın bütün inancı şuydu. Bu kişi bir cinnidir, Süleyman Nebi değildir. O da kollarını açtı, şöyle yakarmaya başladı: Yâ İlâhî! Nebilerden çok kimseyi belâlara uğrattın. Ama kendi rızkını kendisine haram kılmadın. İşte ben tövbe ettim ve günahımı biliyorum. Artık onun gibi bir günah işlemeyeceğim.

Şimdi yolda yürürken yerde bir parça kuru ekmek buldu. Yemek istedi. Kuruluşundan yiyemedi. İlerleyip yürüdü. Deniz kıyısına geldi. O ekmeği ıslatıp yemek diledi. Elini ekmekle suya uzatmış ve suya sokmuştu ki ansızın bir dalga geldi. Ekmeği elinden aldı götürdü.

Yine yakarmaya başladı: Yâ İlâhî! Rızık veren sensin. Kaç gündür ki aç açma dolaşıyorum. Bir parça kuru ekmek elime geçmiş oldu, onu da deniz dalgası aldı!” dedi. Yeniden yürümeye başladı. İlerde bir insan kalabalığı gördü. Balık avlanmaktaydılar. Yürüdü, onların yanına vardı. O avcılardan balık diledi. Balıkçılar bir şey vermediler ve onu yanlarından kovdular. Süleyman onlara: Ey kavim! Allah inandırın ki ben Süleymanım. Ama bir günah işledim. O gınahtan ötürü bu belâya uğradım!” dedi. Bu kavim ona inanmayıp gülüştü. Bu kişilerden birisi bu kişinin: Ben Süleyman’ım! demesine kızıp onu azarladı. Bu azar, Süleyman ‘a çok ağır geldi. O kadar ağladı ki bu kişiler onun ağlamasına acıdılar. Ona her gün iki balık verdiler. Süleyman o balıkları alır, şehre gelirdi. Birisini ekmek almak için verirdi, birisini de kendisi yerdi. Kırk gün ve kırk gece bu hal ile geçti. Kırk gün tamam olunca o bütün dertlilere yetişen, çaresiz kalanlara erişen, zevali olmayan,

ebedî ve ezeli olan Allah Hazretleri yine Süleyman'dan hoşnut kaldı. Onun suçunu başısladı. Yurdunu, sarayını ona lâyük gördü.

Yine suçunun başısladığı o gündü. Kaya Cinnî, Süleyman 'ın tahtına geçmiş, bağdaş kurmuştu. Hükümler veriyor, yalancı hükümet ediyordu. Ama yaptığı işler hiç de gökten inen Tevrat'a uygun değildi. Bütün din bilginleri de çevresinde oturuyordu. Hiçbirisi Süleyman 'ın heybetinden söz açmazlardı ve bu tahtta oturanın yalancı bir dev olduğunu bilmezlerdi. Hatta Süleyman 'ın hatunları, cariyeleri bile bunu anlayamamışlardı. Ama sahte Kaya dev de bunu söylemezdi. O da şundan ötürüydü ki, ansızın her gerçeğin ortaya çıkmasından korkardı. Bundan dolayı da Süleyman 'ın ne malına el atmış, ne de karıları ile yatabilmişti. Öteki devler onun bir cin, dev olduğunu bilip anlayınca çok sevindiler, aralarında bayram ettiler. Ama yirmi gün geçince Kaya devin arkadaşları ona: Ey kaya cin! Bu mülk sana kalmaz. Ebedî değildir. Bari elin ermişken bir hayırlı iş işle ki yarın ondan bize bir padişahlık ele geçsin! dediler. Hemen bütün cinlerin hepsi bir yere toplandılar. Ne kadar tevrat kitapları varsa sakladılar. İçine büyüler, cadılıklar yazdılar. Süleyman 'ın tahtının ayakları ki altındaydı, o cadılıklarını orada gizlediler. Tevratı yine önceki gibi düzdüler. Bunu da hiçkimse bilip anlayamadı. Hatta Süleyman da anlamadı. Tâ ölünceye kadar orada kaldı. Dünya âleminden, âhiret âlemine gidince devler o tahtın ayaklarını yardılar. O büyülerini çıkardılar. Ve halka: Süleyman'a bu kitaplar gökten inmiştir! dediler. İsrail halkı da o kitaplardan bu cadılıkları öğrendiler. Çok kişi de bu yolda devlere uydular. Fakat Hüdâ'yı Teâlâ, bu kıssayı Kuran'da zikrederek şöyle buyurdu: Halk Süleyman 'ın saltanatı aleyhine şeytanların büyüüne uydular. Süleyman o sihirlere uymadı ve kâfir olmadı. Lakin şeytanlar, insanlara sihir ettikleri için kâfir oldular.

Böylece kırk günden sonra halk Kaya devin işlerinden bıktı. Vezir Âsaf'a vardılar. Olanları bildirdiler. Âsaf kalktı. Süleyman 'ın hanımlarının yanına gitti. Ona sordu. Onlarda: Şimdi, kırk gün oluyor ki Süleyman bize uğramıyor! dediler. Vezir Âsaf, o zaman o hükümleri verenin devlerden biri olduğunu anladı, devleri öldürmek diledi. Âsaf Tevrat'ı okuyanları çağırıldı. 4000 kişi ile yalancı hükümdar Kaya'nın yanına girdi. Tevrat'ı okudular. Kaya dev orada durmadı, kaçtı. Halk, Süleyman 'ı istiyordu. Kaya dev çaldığı yüzüğü gitti denize bıraktı. Onu bir balık yuttu. Allah o balığı bir balıkçı ağına düşürdü. Balıkçılar o balığı çıkardılar. Akşam'a yakın, onlar, Süleyman 'a iki balık verdiler. O da birini sattı. Birini kızartıp içini yardığı zaman yüzüğü buldu onu eline aldı, öptü, parmağına geçirdi. Kalktı, şehre girdi. Halk ona koştu. Kendisini tahtına oturtular. O da devlere: O Kaya Devi bana getirin! emrini verdi. Kendisine: O denizin dibine girdi. Artık elimize geçmez! dediler. Bir bölük peri de: Eğer bize biraz ihsanda bulunursan, bize bir şey demezen, onu sana getiririz! dediler. Süleyman da: Demem! diye söz verdi. Çalışın onu bana getirin! dedi. Bunlar deniz kıyısında yüksek sesle ağlayıp hıçkırmaya başladılar. Kaya dev denizin dibinden: Size ne oldu? diye seslendi. Devlerde: Süleyman öldü! Kaya dev de bu habere sevindi. Denizden dışarı çıktı. Onların arasına girdi. Onu hemen yakaladılar. Süleyman'a

getirdiler. O da bir kayayı oydu. Kaya devî bağladılar. O kayanın içine koydular. O kayayı bakır ırmağının içine attılar. Denize akıttılar (Taberi: 531-535).

6. Süleyman'ın üç yüz nikâhlı hatunu, yedi yüz cariyesi vardı. Süleyman bir gün: Bütün kadınlarımla sevişeyim. Herbirinden bir oğlan doğsun, Allah yolunda gaza etsinler!" dedi. Fakat (İnşallah) demediği için bütün kadınlarından yalnız sadece bir kadın gebe kaldı. O da bir oğlan çocuk doğurdu ki boyu-posu hiç de iyi hoş değildi. Bir eli, bir ayağı, bir gözü, bir kulağı, yarım da ağızı vardı. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: O Allah hakkı için ki Muhammed' in nefsi O'nun kudretinin pençesindedir, eğer, Süleyman İnşallah dese ydi gerçekten Allah onun dileğini yerine getirirdi. Süleyman o uzuvları eksik oğlunu görünce gamlandı. Berhiyâ oğlu Âsaf da huzurunda oturuyordu. Ona: Ey Allah'ın nebisi! dedi. Allah'tan yakaralım, bu çocuk sağlık bulsun. Âsaf böyle söyleyince, Süleyman ve Âsaf Allah'tan niyaz eylediler, yalvardılar. Çocuğun, bu dua ile bütün eksikleri Allahtarafından tamamlandı. Süleyman bu çocuğun hizmetine ve terbiyesine kefil olmasını istedi. Bir kişi geldi: Ben kefilim! dedi. Süleyman da bu çocuğu ona verdi. Ama bu işi, Allah katında kabul görmedi. Azrail, bu çocuğun ruhunu kabzetti ve cesedi Süleyman 'ın kürsüsünün üzerine koydu.

Süleyman ölen oğlu için yasa bürünmüştü. Akli fikri perişandı. Allahona iki melek yolladı. Bunlar insan şeklindeydi. Huzura çıkıp birbirlerinden davacı oldular.

Birisi: Ey Allah'ın peygamberi! Ben ekin ekdim. Ürününü toplayacağım vakit bu kişi üzerine basıp ekinimi mahvetti! dedi. Öteki kişi de: Ey Allah'ın nebisi! Bu kişi o ekinini yol üzerine ekmiş. Oysa bütün yolcular oradan geçip gitmektedir. Ben de başka yol bulamadım. Ekine basmak zorunda kaldım!" diye kendini savunmada bulundu. Süleyman birinci davacıya: Ey ahmak kişi! Yolda ekin ekilmez ve onu helak edenlere ödeme gerekmez! dedi. O zaman o melek de: Ey Süleyman! bu dünya âhiret yolu değil midir? Niçin oğlun için boş yere gam çekiyorsun? deyince, Süleyman istiğfar edip matemden vazgeçti. Hükümet tahtına oturdu. Daha da yirmi yıl yaşadı. Tefsirlerde bildirildiğine göre, Süleyman'ın hükmü kırk yıl sürdü. Bu iş, demek ki, yirminci sultanlık yılında başına gelmişti (Taberi :535-538).

7. Rivayetçiler şöyle demişlerdir: Bir gün Süleyman tahtında oturuyordu. Bütün ins ve cin, yırtıcı hayvanlar ve kuşlar karşısında hazır dılar. Ansızın bir kuş bir suç işlemişti. Bu sığırcık kuşuydu. Süleyman onu cezalandırmak istedi sığırcık da: Ey Allah'ın peygamberi! Bu bir kaza idi. Allah kaderlemişti. Bu kadcarcık iş için beni cezalandırma! diye yalvardı. Süleyman sığırcığın bu suçundan vazgeçti. Hümâ (masal kuşu) orada bulunuyordu: Ya Rasûlallah! dedi. Benim kaza ve kadere güvenim yoktur! Bu söze Süleyman çok kızdı: İnanıcı doğru, dürüst tutmak gerek. Kazasız olarak ağaçtan yaprak düşmez! dedi. Hüma kuşu da: Ey Allah'ın Resulü! Beni öldürsen de, bağışlasan da, benim kazaya, Allah'ın takdirine inancım yoktur! dedi. Süleyman bu sözden de hiç hoşlanmadı. O zaman Allah

Cebrail'i Süleyman'a gönderdi. Ve: Ey Süleyman! Eğer bu Hümâ'yı utandırmak istersen bu gece doğu padişahının bir oğlu doğdu. Bir de batı padişahının kızı oldu. Ben ilahi hükmümde onların birisine erişmelerini takdir etmişimdir. Onlar nikâhsız akçesiz bir çocuk sahibi olacaklardır. Buna (savulması güç kaza) denir. Bunu yok etmeye çare yoktur! Bu sözü Hümâ kuşuna söyle, bakalım ne diyecek?" dedi. Süleyman ertesi gün toplantı vaktinde tahtına çıkıp oturdu. Hümâ kuşu da geldi yerini aldı. Öteki kuşlar ve yırtıcı hayvalarda geldiler. Süleyman Hümâ'ya: Kaza ve kaderi neyledin? diye sordu. Hümâ'da: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim ona inancım yoktur! dedi. Süleyman da: Bu gece bana vahiy geldi, doğuda bir oğlan ve batıda bir kız anasından doğmuşlardır. Allah onların birbirine erişmesini takdir etti. Onlardan nikâhsız bir erkek çocuk doğacak! dedi. Hümâ kuşu: Ben Allah'ın kudretini inkâr etmiyorum. Ama biliyorum ki Yüce Allah Kadir'dir, bunu yapar. Ama bir erkek çocuğu doğuda olur. Bir kız da batıda olunca onlar birbirlerine nasıl kavuşurlar? Buna aklım ermiyor, bu güç bir olaydır! dedi. Süleyman: Eğer seni kuşların içinde bey olarak seçmemiş olsaydım, sana bir ceza verirdim ki bütün yaratıklar ondan ders ve ibret alırlardı. Seni kuşların arasında saygısız ilan etmek istemiyorum. Bu türlü inancından tevbe kıl! dedi. Hümâ da ona şu cevabı verdi: Ey Allah'ın peygamberi! Ben seni Hak Rasûlü biliyorum. Ama kaza ve kader benim aklıma yatmıyor. Eğer buyurursan ben bunu def edeyim. Tâ ki hazretinize bu sözün bir hiç olduğu mâlum olsun! Benim inancım doğrudur! dedi.

Süleyman ondan kefil istedi dört kuş, Hümâ kuşunun kefil oldular. Biri kuzgun, biri üveyk kuşu, biri saksağn, biri de serçeydi. On beş yıla kadar da vâde verildi. Süleyman emir buyurdu bir hüccet yazdılar. Orada hazır olanları tanık tuttular. Hümâ kuşu uçtu, gitti. Batı ülkesine vardı. Batılı padişahın kadını için bağda bir şölen, bir ziyafet çekilmişti. Kızın beşiği de bağdaydı. Hümâ kuşu havadan indi. Beşiği kavradı, havaya kaldırdı.

Bunu gören halk figana başladılar. Hümâ kuşu o beşiği denizleden geçirdi. Bir denizin ortasında bir dağ vardı. O dağın başında yüce bir ağaç bulunuyordu. Hümâ, beşiği yere koydu. O ağacın üzerine bir yuva yaptı ki on arşın eni, on arşın da uzunluğu vardı. Gitti, yumuşak otlardan yığın yığın getirdi, yuvaya döşedi. Sonra kızını aldı. O beşikten çıkardı, otların içine koydu. Her gün et getirdi. Kızın ağzına koyup onu besledi. Kız o etin kanını emerdi. Hümâ kuşu da her gün Süleyman'ın hizmetine gider, akşam olunca kızın yanına gelir, onu beslerdi. Gün geldi kız büyüdü. Şimdi ona her gün türlü yiyecekler getirip yedirdiyordu. Kızcağız, Hümâ kuşunu anası biliyordu. Öte yandan doğulu padişahın da oğlu büyüdü.

Yüce Allah, bu çocuğa av avlamak sevgisi verdi. Hiç durmaz, gezer, avlanırdı. Babası da ona her ne dilerse verirdi. Çünkü ondan başka oğlu yoktu. Bir gündü çocuk babasının yanına geldi: Baba, bana izin ver, denize kadar gideyim. Adalarda av avlayalım" dedi. Babası da izin verdi. Yanına çok da azık aldı. Oğlunu güvendiği bir beyine ısmarladı. Padişahın oğlu da av avlaya avlaya deniz kıyısına geldi, orada konakladı. Burada gemi

hazırlandı. O geminin içine adamlar girdiler, oturdular. Av avlamaya yarar çok tazi, zağar, şahin, sungur ve bahri gibi av yakalayıcı hayvanları da yanına aldı. Buradan ileri iki gün yürüdüler. Bir adaya uğradılar. Adanın içinde çok avlayacak hayvan vardı. Orada beş gün avlandılar. Bundan sonra gemiye binip iki gün daha gittiler. Bir gece deniz kabarıp coştı. Ters rüzgârlar esti. Gemi battı. Padişah oğlu bir tahtanın üstünde kaldı. Rüzgâr, onun bu tahtasını üç gün sürükledi. Bir gün ansızın bir kıyıya çıkarttı. Padişah oğlu yerinden kalktı. Deniz kıyısında geziyordu. Otları yerden çıkarıyor, köklerini yiyordu. Böylece iki gün geçti. Uzaktan bir gemi görüldü. Gemiler prensin bulunduğu yere yanaştı. İçindekiler gemiden dışarı çıktılar. Gemide ticaret yapan çok kişiler vardı. Şehzade onlara doğru selam verdi. Tüccarlar ona: Sen kimsin? diye sordular. O da: Benim babam da tüccar. Bir gemiye bindik. Gemi ansızın denize battı. Ben bir tahta parçasının üstünde kaldım. Esen yeller beni buraya getirdi. Eğer Yüce Allah aşkına içinizden biriniz beni kabul ederse elimden gelen kulluğu yaparım! dedi. Bu sözleri hem söylüyor, hem de ağlıyordu. Yüce Allah'ın takdiriyle, o gemide Süleyman peygamberin bir valisi vardı. Genç prensi görünce, onu yanına çağırdı. Gönlünü teselli etti: Seni ben saklarım! dedi.

Şehzade sevindi. Onun elini öptü. Üstündeki giysileri ve kemerini bir torbaya koydu. Kendisine yeni giysiler, elbiseler satın aldı. Üstüne giydi. O kişiye hizmet, kulluk etmeye başladı. Vali de onun kulluğunu beğendi. Bütün mallarını genç prene emanet etti. Birkaç gündün sonra bir şehre geldiler. Kıyıya çıktılar. Vali evine gitti. Prens de beraberdi. Adam şehzadeye bir gün: Ey oğul! Benden ne dilersen dile. Senden esirgemem! dedi. Genç çocuk da: Senin de ömrün, saadetin artsın! dedi. Vali bu sözü işitince çok sevindi, gönlü hoş oldu. Ama hiç tınmadı. Genç çocuk da eski giysilerini ve kemerini pazara ilettiler. Onları sattı. İki de yakut yüzüğü vardı. Onları da sattı. Aldığı gümüş paraları beline bağladı. Onları zaman zaman harcar, ağasına hediyeler alırdı. Aradan bir yıl geçti. Adam şehzadeden utandı. Ben de ona ne vereyim? Hakkını nasıl ödeyim? diye düşündü. Bir gündü genç prens: Ey efendim! Benim gönlüm gitmek diliyor, nil ırmağının kaynağını göreyim. Nereden geliyor, göreyim! Bana izin ver! dedi. Efendisi de: Ey oğul sen henüz gençsin, nil'in kaynağı Habeş diyarına yakındır. Yolu sarp ve ıraktır. Sen oraya varamazsın! dedi. Şehzade de: Mutlak gideceğim, gitmemem için çare yoktur! dedi. Efendisi onun söz dinlemediğini görünce: Gönlün nasıl isterse öyle yap! dedi. Sonra hazine odasına girdi. Oradan ak mum gibi bir şey getirdi. Şehzadeye verdi. Ve ona: Ey oğul! Sen bana çok kulluk ettin! dedi. O da: Ey efendim! Bu ak mumun özelliği nedir? diye sordu. Efendisi de: Bunun şu özelliği vardır ki bütün canavarların dilini bildirir. Bunu bana Süleyman verdi. Ama sakın bunu kadınlar duymasın. Hemen ölürsün! dedi. Genç prens onun elini öptü: Hoş kalın! diyerek yola çıktı. Nil ırmağının kıyısından giderdi. Bir ay geçti. Bir kente uğradı. Onu da geçti bir ormana vardı. Bu ormanda çok yemiş ağaçları vardı. Prens o yemiş ağaçlarından yemiş kopardı, yedi. Ansızın karşısına bir ağaç çıktı. Ağacın yemişleri bezlerin üzerine dökülmüştü. O bezlerden nur gibi bir şey parıldamaktaydı. Öyle ki ağaçların çevresi apaydınlık olmuştu. Çocuk onu görünce: Bu acaba ne olabilir? Bunun ne olduğunu kimden sorayım!” diye

düşündü. Ansızın o ülkenin hakanı kulları, köleleriyle oraya geldi. Konakladı. Vezirine: Kaç yıl var ki bu ağacın hikâyesi bana anlat! dedi. Beni dinlemezsiniz. Ama artık babamın ruhuna ant olsun ki hepinizi kılıçtan geçiririm!” dedi. Yanında yedi veziri vardı. Onların en ulusu: Ey padişahımız! Dedemiz bu kentte vezirdi. Bu ağacı kimse bilmedi. Biz nasıl bilelim? Ama mutlaka bilin dersiniz bize bir ay izin ver tâ Habeş iline kadar gidelim, belki bir kişi buluruz. Bu ağaçların nice olduğunu bize anlatır! dedi. Hakan da: Peki!” dedi. Şehre haber saldı. Vezirleri için saray hazinesinden biraz yol parası getirtti. Onlara verdi ve hakan başkente döndü. Şhzade, yedi vezirin yanına vardı. Onlara selam verdi, selamının karşılığını aldı. Ona: Nereden gelir, nereye gidersin? dediler. Oda: Doğu illerinden geliyorum. Batı ülkesine gidiyorum. Habeş iline varmayı diliyorum. Tâ ki Nil ırmağının kaynağını göreyim! dedi. Ona: Sen de bizimle gel bize yol arkadaşı ol!” dediler. Birlikte biraz yol aldılar. Bir kişiye rast geldiler. Eline orak almış, tarlada ekin biçmekteydi. Ekinlerin kimisi sararmış, kimisi henüz olgunlaşıyordu. Adam biçtiğini suya döküyordu. Yine ilerlediler. Yine bir kişi gördüler. Odun yarıyordu. Yarılanları götürmek istiyordu, başaramıyordu. Ötekilerin üzerine yığıyordu. Yine ileri vardılar. Bir kişi gördüler. Kuyudan su çekiyordu. Sonra başkalarının kabına boşaltıyordu. Kendi kabını boş bırakıyordu. Daha ilerleyince bir kişinin halkın ektiklerini suladıklarını gördüler. Kendi ekini sulamıyordu. Sonra daha ileri vardılar. Bir kişi gördüler ki, halkın ağzına yemek koyuyor, kendisi yemiyordu. Onu da geçtiler. Bir kuşa rastladılar. Bir delikten çıkıp, bir deliğe girmek istiyordu. Ama giremiyordu. Onu da geçtiler. İlerlediler, otlayan birkaç keçi yavrusunu gördüler. Zayıf bir ana keçiden süt emmekteydiler. Onları da geçtiler. Bir yılan gördüler, yol üstüne uzanmış yatıyordu. Geleni gideni sokuyordu. Hiçkimse de ondan korkmuyordu. Onu da geride bıraktılar. Bir dişi köpeğe rastladılar. Enikleri karnındaydı. Onu da geçtiler. İki kasaba uğradılar. Birinin Dükkanında semiz etler asılıydı. Öbür kasapta ise pis ve kokmuş etler asılı duruyordu. Halk da kuyrukta onları alıyordu. Onları da geçtiler. Birçok kişileri gördüler ki, bir geyiğin kuyruğuna yapışmışlar, ardından koşuyorlardı. Geyikte kendisine yetişenlerden kaçıyordu. Onları da geride bıraktılar. Bir kalabalık gördüler. Bir ak bezi iki ucundan tutmuşlar. Birbirinden çekmekteydiler. Oradan da yol aldılar. Bir ihtiyar kişi gördüler, beli bükülmüştü. Ona selam verdiler. Ona: Gelirken yollarda insanı şaşkırtacak şeyler gördük. Bize sen gördüklerimizin halini söyle!” dediler. O ihtiyar da: Ben 150 yaşındayım. Bunları bilmiyorum. Ama bir kardeşim vardır. O benden daha yaşlıdır. Ondan sorun!” dedi. Yine ilerlediler. Kır sakallı bir kişiye selam verdiler. Hal hatır sordular. Adam: Benim yaşım 180’dir. Bu halleri bilmiyorum. Biraz ileri gidin. Orada bir kardeşim vardır. Ona sorun yaşça benden daha uludur, ondan sorun! dedi. Yine ilerlediler. Kara sakallı bir kişiye rastladılar. Bu hali de ondan sordular. O da dedi ki: Benim ömrüm 250 yıllık bir ömürdür. Bu halleri bilirim ben!

Size de haber vereyim. Gördüğümüz o orakçı ölüm meleği’dir. Ne genç bırakır, ne ihtiyar. Herkesin canını alır. İkincisi ki; odunları toplardı. Onun benzeri Âdemoğullarıdır ki dünyada günah işlerler, yüklenemezler. Odun üstüne odun koyduğu gibi günah üstüne

günah işlerler. Üçüncüsü; o kuyudan su çeken kişidir ki, onun benzeri dünyalık biriktiren kişidir. Yâd kişilere verir, kendi kavmini mahrum bırakır. Dördüncü; kişilerin ekinlerini sulayandır ki onun da benzeri kendi çocuklarını aç ve yalın ayak bırakan kimsedir ki başkalarının çocuklarını analarının hatırı için donatır ve doyurur. Beşincisi şudur ki, halka lokma dağıtır, kendisi yemez. Bu da bilgin kişilere örnektir ki, hâlâ öğüt verirler, kendileri o öğütü tutmazlar. Altıncısı, o kuş ki deliğinden çıkıp başka bir deliğe giremez, onun da benzeri şudur ki söz söyler, hakkından gelemeler. Yedincisi, o semiz keçi yavrularıdır ki zayıf olan analarından süt emmekteydiler. Bunun benzeri zâlim beylerdir ki, köylüden mal alırlar, daha da isterler. Sekizincisi, o yılan ki halkı sokmaktaydı, onun benzeri dünyadır ki halkı yutar, kimse ibret almaz. Dokuzuncusu, o gördüğünüz köpek insanların çocuklarının benzeridir ki, babalarına söz söyletmezler, kendileri söylenip dururlar. Onuncusu, o iki kasaptır, benzeri yine insanoğullarıdır ki, helâl nikâhlılarını bir yana korlar, giderler yabancı kadınlarla günah işlerler. On birincisi, o geyik örneğidir ki, o da dünyadır. Halk ona yapışmıştır. O halktan kaçır, ürker. On ikincisi, ak bez örneğidir ki, o da dünya halini anlatmaktadır. Her bir kişi bir din tutup, birbirine taassup güderler. Yolda gördüğünüz o ağaçların haline gelince, o da şudur ki, eski zamanlarda bir bey vardı. Geldiğiniz şehirde çok adaletli ve insaflydı. Bir gün bir kişi tarlasını bir kişiye sattı. O satın alan o tarlayı onardı. Orada bir hazine buldu. O önceki satan kişiye gitti: Senin tarlanda bir hazine buldum. O senin hakkındır. Gel malını al! dedi. Tarlayı satan kişi de: Ben o yeri sana satmışım. O tarlanın içinde her ne varsa, o senin hakkın olur! dedi. Ne o bunun, ne de bu onun sözünü kabul etmediler. Yargıca vardılar. O da bunları barıştıramadı. Bu anlaşamamazlık padişahın kulağına gitti. İkisini de çağırtdı. Ne kadar çalıştı ise de onlar direndiler, kabul etmediler. Padişah da onlara: Bir oğlum var! Birisi de: Bir kızım var! dedi. Padişahta bunların ikisini birbirleriyle evlendirdi. O hazineyi onlara verdi. Çünkü padişah adildi ve tamahı yoktu. Hazineyi kendi alkoymadı. Halkı da insaflydı. O yıl o ağaçlar yüce Allah'ın kudretiyle yemiş yerine cevahir verdi. Padişaha haber verdiler. Hemen atladı. O ağaçlığa gitti. O cevahirleri gördü. Halkına: Alın, sizindir! dedi. Halkı da: Onlar senin adaletinle cevahir oldular. Hepsi senindir! dediler. Kimse bu cevahirleri kabul etmedi.

O padişah da o cevahiri (cevherleri) birer beze sardı: Bizden sonra gelenler bilsinler ki benim ne kadar insafly ve adalet sahibi olduğumu anlasınlar! dedi.

Allah da halkın elini ondan kısalttı. Hiçbirisinin ondan alması haddi değildi. O bey öldüğü vakit ben otuz yaşındaydım. Şimdi 220 yıl var, o dünyadan göçtü gitti. Şimdi bizim halimizi bilki, o ilk ihtiyar ki beli bükülmüştü, bizden küçüktür. Yaşlı görünmesinin sebebi fakirliğidir. Bir karısı vardır, kötü sözlü, hünersiz ve her şeyi ziyan edicidir. O kardeşi dışarıda olsa, yoksulluktan kaygılıdır. Eve girse, karısında hayâ yoktur. Onu incitir. Evde de kaygılı olur. Ona ne kadar şey yolladı isem, o karısı olacak kadın ortadan kaldırır. Bu derdinden ötürü kardeşim yaşlıdır. O ortanca kardeşim ki kır saçlıdır, sebebi şudur ki dünyalığı vardır. Ama onun da karısının dili uzundur, karakteri kötüdür. Dışarı da olduğu zaman gönü hoştur. Eve girince, ehli ile oturunca kaygısı başlar. Bundan ötürü de yaşlılıkla

gençlik arasındadır. Ben ikisinden de büyüğüm. Gençliğim şundan ötürüdür ki, dünyalığım çoktur. Bir karıcığım vardır. Güzel huylu, tatlı dillidir. Ondan gönlüm hoştur. Eğer ona bir dirhem gümüş teslim etsem, onda on yıl durur. Onun için genç kalmışım.

Yedi vezir bu halleri duyunca geri döndüler. Şehzade ise Nil nehri boyunca gitti, bir şehire vardı. Bir gence rastladı. O genç şehzadeye: Nereden geliyor, nereye gidiyorsun? diye sordu. Şehzade: Doğu ilinden geliyorum, Habeş iline gidiyorum! Tâ ki mübarek Nil ırmağının kaynağını göreyim! dedi. O genç: Bu, zor iştir. Çok zahmet çekmek gerek. Eğer ben kulunuzun evini birkaç gün şereflendirirseniz, size hizmet ederim. Genç prens bunu kabul etti. Şehre girdi. Genç adamın evine vardılar. Ev sahibi onu aklamak için hamama yolladı. Arkasına yeni kaftan giydirdi. O da bir hafta kadar bu konakta oturdu. Bir gün prensle, konak sahibi ve onun karısı birlikte oturuyorlardı. Bekçi bir öküz getirmişti. Öküz ahıra bağlandı. Ahırda bir de eşek vardı. Eşek öküze: Halin nicedir? diye sordu. Öküz de: Ey kardeş! Beni her gün çifte koşuyorlar, akşama kadar döve döve iş yaptırıyorlar. Birkaç gün dinlenmenin çaresini bulamıyorum! dedi. Eşek: Sana bir çare öğreteyim ki, nice gün dinlenirsin! dedi. Öküz de: Ey kardeş! Kerem senin! dedi. Eşek de: Bu gece otlarını yeme! Vakta ki bekçi sabahleyin gelir, otlarını yerde görürse, seni hastalandın sanır, seni çifte koşmazlar, işten de kurtulursun! dedi. Böylece öküz de eşeğe dua etti. O gece otunu yemedi. Sabah olunca bekçi ahıra girdi. Otları yerde görünce ağasına koştu. Öküz hastadır! dedi. Ağası da: Eğer öküz hasta ise, yerine eşeği koş, dedi. Bekçi de eşeği aldı. Öküzün yerine çifte koştu. Akşam ahıra götürdü. Öküzün yanına bağladı. Öküz de eşeğe: Halin nedir? diye sordu. Eşek düşünceli hareket ederek: Bugün sabahtan akşama kadar otladım, durdum. Hiç iş işlemedim. Ama kulak kabarttım. İrgatlar şöyle diyordu: Eğer bu gece de öküz otunu yemezse, onu zayıf düşmeden boğazlayalım. Bu gece otunu yerse, bu beladan kurtulur diye konuşuyorlardı! dedi. Öküz de gece bütün otlarını yedi. Ertesi gün onu çifte koştular. Eşek de kurtuldu.

Bu hikâyeyi dinleyen genç prens gülümsedi. Ev sahibi genç de: Ne o kardeş, bize mi güldün? Prens: Allah göstermesin! Ben size neden güleyim? Bu lâhzada aklıma bir hikâye geldi, ona gülüyorum! dedi. Ev sahibi gencin karısı kocasını zorladı: Konuşuna sor ki o hikâye neydi? dedi. Şehzade: Bir hokka, bir kalem getirin. Onu yazayım! dedi. Konak sahibi karısına: Koş! Adamcağıza hokka, kalem getir! dedi. Kadın kalktı. Evden dışarı çıktı. Prens ev sahibi gence de şöyle fısıldadı: Karına söylemeyeceğine ant içersen, ne için güldüğümü sana haber vereyim! dedi. Ev sahibi de: Ona bir şey söylemeyeceğim! diye ant içti. O zaman şehzade de bir açıklama yaparak: Ben Süleyman 'ın hazinesinden bir ot yemiştim. Şimdi hayvanların dilinden anlamaktayım! Ne söyleseler bilirim! dedi. Sonra eşekle öküzün hikâyesini anlattı: Eğer kadınlar benim bu sırrımı bilirlerse ölürüm. Ey yüce Allah'ın kulu karına edebini bildir ki, er kişilerin gülmesi ile onun ne ilgisi var? Az sonra kadın hokka (divit) ve kalem getirdi. Kocasını da onu: Er kişinin gülmesi ile ne ilgisi var? diye onu dövdü. Karısı da: Tevbe olsun, artık gülmem! diye yalvarıp durdu.

Genç prens ertesi sabah buradan ayrıldı. Birkaç gün yine yol gitti. Bir ibâdethâneye geldi. İçinde bir yaşlı kişi vardı. Prens ona selam verdi. Yanına oturdu. İhtiyar kişi: Ey oğul, sen nereye gidiyorsun? diye sordu. O da: Ben Nil'in kaynağını görmek istiyorum! dedi. Oğlum o zor bir iştir! Ama mademki gönlün bunu biliyor, git, gör. O kaynağa varıncaya kadar bir aylık yol vardır. Bir dağın üstünde bir kümbet vardır. Orada bir su akar. İşte Nil'in kaynadığı yer orasıdır.

Ona vardığın zaman, abdest al, iki rekât namaz kıl, dileğini dile. Yüce Allah seni muradına erdirir. Sonra geriye döneceğin zaman deniz kıyısına var. Sen Kurân okuyan birisini görürsün. Daha da göreceksin. Orada bir gemiye bin. Yerine yurduna var!" dedi. Genç şehzade de ibadethaneden çıktı. Yine yollara koyuldu. Bir ay gitti. Bir dağ yamacına erdi ki çok yüksek bir dağdı. Genç adam zar zor bu dağın üstüne çıktı. Orada bir kümbet gördü, içinden bir su akıyordu. Genç şehzade kendi töresine göre abdest aldı. Ansızın o kümbetten bir el çıktı. Ona bir salkım üzüm uzattı. Ve: Al bu üzümü ye ki, Süleyman'ı görünceye kadar hiç acıkmayacaksın!" dedi. Genç prens de o üzümü yedi. Geri döndü. Habeş kentlerinden birine geldi. Burası bir limandı. Şab denizi kıyısında bulunuyordu. Orada, Hindistan'ın dibinde bulunan serendip adasına gidecek olan gemiler gördü. O da bir gemiye bindi. Ondan kimliğini sordular. O da: Ben doğu padişahının oğluyum. Bu yere Nil ırmağının kaynağını göreyim diye geldim. Şimdi yurduma dönmek istiyorum! dedi. Orada yaşlı bir kişi vardı: Ben büyüklerimden öyle işittim ki doğu padişahının oğlu evine vara!" dedi. Gemi on gün yol aldı. Derken bir bora, bir tufan koptu, gemi koca bir kayaya çarptı, parçalandı. İçindekiler boğuldu. Genç adam üç at ile güçlkle kıyıya çıktı. Karşıda bir ada gördü. Çok sevindi. O atların birisi de ansızın öldü. Onun derisini yüzdü. İçine ot doldurdu. Deri kurudu. Otları döktü. Gece içine girdi yattı. Bir, iki gün durdu. Kaygılanmaya başladı. Biraz gezindi. Adanın içinde bir dağ gördü. O dağa çıktı. Orada da ulu bir ağaç gördü. Üstünde de büyük bir yuva ve içinde de bir kız gördü. Kız da aşağı baktı. Bu genci gördü ona âşık oldu. Kız ona: Sen kimsin? diye sordu. Genç prens kendi diliyle kim olduğunu söyledi ise de, kız Âdem dilini bilmiyordu ve söylenen sözü anlamıyordu. Ama kız kuşdili ile ne söylüyor o anlıyordu. Prens ne söyledi ise prenses o sözlerin hiçbirini bilemedi. Şehzade yemişlerden aldı, yedi. O da bu prensese âşık oldu. Hele kız genç adamın âşkı ile sırlıklam olmuştu. Akşam vakti olunca Hümâ kuşu geldi. Kız ağladı. Hümâ kuşuna: Benim bu yuva içinde içim daralıyor. Beni aşağı indir! Biraz deniz kıyısında gezineyim! dedi. Hümâ kuşu da: Olur! dedi. Sabah olunca kızı yuvadan aşağı indirdi. Kendisi Süleyman 'ın katında bulunmak için ayrıldı, gitti. Az sonra prens atın derisinden çıktı. Ağaca gitti, kızı göremedi. Ağlayarak geri döndü. Sevdiğini deniz kıyısında gördü, birbirlerini kucakladılar. İkisinde de sevişmek duyguları uyandı. Âdem'le Havva'nın yasak meyveyi yedikleri bu Serendip adasında şehzade sevgili kuşundan murada erdi. Akşam olduğu vakit birbirleriyle oynasrlardı. Şehzade beş yıl sanki onu bulmak için dolaşmıştı. Vakta ki akşam oldu. Hümâ kuşu geldi, kızı aldı. Ağaçtaki yuvaya çıkardı. Sabahleyin de

aşağıya indirdi. Sonra iki sevgili yine birbirlerine kavuştular. Akşam oluncaya kadar seviştiler. Üç gün tamam olmuştu.

Hümâ kuşu: Ey kızım! Seni artık aşağı indirmeyeceğim. Belki seni bir canavar parçalar, diye korkuyorum! Sonra Süleyman ‘dan utanırım! dedi. Kız ağladı: Mademki aşağı indirmeyeceksin, bari deniz kıyısında duran şu deriyi bana getir! dedi. Hümâ kuşu da kıyıya indi. O deriyi aldı. Pençesiyle tutarak içindeki şehzadeyle birlikte kıza getirdi. Kendisi de Süleyman ‘ın huzuruna gitti. Doğu prensi, kılıfından çıktı. Batı prensesi ile akşama kadar aşk demleri yaşadı. Vakta ki aradan bir ay geçti. Prensesin karnı şişmeye başladı. Orada bir çocuğu taşıyordu. Âdem dilini de öğrenmişti. Cebrail , Süleyman ‘ın yanına geldi. Bu teknil haberini getirerek: Kaza ve kader tamamlandı, ey Allah’ın Rasûlü!” dedi. Az sonra hümâ kuşu da Süleyman ‘a geldi. Peygamber Süleyman ona: Ey hümâ kuşu! Kaza ve kaderi neyledin? diye sordu. Hümâ kuşu da: Ey Allah’ın Resulü! Ben onu kovdum! Ve sen şunu bil ki kaza ve kader denen şey yoktur, hiçtir! dedi. Süleyman da: Var, kıızı bana getir! dedi. O da: Getireyim! diye boyun eğdi. Sabah olunca Hümâ kuşu kıza: Bu deriye gir, seni Süleyman peygambere iletirim! dedi. Kız da: Ya o Süleyman peygamber kimdir? diye sordu. Şu cevabı aldı: Allah’ın peygamberidir, O bizim padişahımızdır! Böylece kız derinin içine girdi. Hümâ kuşu onu aldı. Süleyman ‘a getirdi yere bıraktı. Orada bütün ins, vahşi, alışıktık hayvanlar, kuşlar toplanmıştı. Süleyman : Neyledin? diye sordu. Hümâ kuşu da: Ey Allah’ın Resulü! Hemen o gün vardım. Batıdan o kıızı aldım. Şimdi 15 yıl oluyor ki bir adada onu sakladım. İşte, diledin, ben de onu getirdim. Kaza ve kaderi defettim! dedi. Süleyman : Deriyi açm! diye buyurdu. Deriyi açtılar. O prensi, prensesle birlikte gördüler. Hümâ kuşu bu hâle gözleriyle tanık olunca utandı. Yerin dibine girdi. Süleyman : Ey Hümâ! Defeylediğin bu mudur? Allah’nın hakkı için sana öyle bir ceza vereyim ki, bütün dünyaya ders ve öğüt olsun! dedi. Hümâ kuşu -ki ona Simurg da denilir- bu azarı işitince titredi, bir bağırış bağırarak oradan uçtu, gitti. Kaf Dağının ardına vardı. Orada gizlendi.

O, hümâ kuşundan başka iki tane daha hümâ kuşu vardı. Birisini İsfendiyâr öldürdü. Birisini de ejderha yuttu. Süleyman : O hümâ kuşunu bana getirin! diye ne kadar buyruk saldı ise de ve ne kadar bulmak istedilerse de o bulunmadı.

Şöyle rivayet edilmiştir ki dünyada üç hümâ kuşu (Simurge) vardı. 1) Bu hümâ kuşuydu. 2) Bunu bir ejderha yuttu. 3) Bunu da İsfendiyâr öldürdü.

Süleyman o kıızı nikâh akçesiyle o prense verdi. Prensin adını Nejâ koydu. Kıza da Semenbû adını verdi. İkisini de batı ülkesine gönderdi. Doğuda da prensin babası Süleyman’a iman getirdi. Genç evliler yerlerine varınca, kız bir oğlan çocuğu dünyaya getirdi.

İki yaşına bastı. Sonra prenses âhirete göç etti. Ama ömrü olan oğlunu Türklerin büyük babası Alper Tunga, İranlıların Efrasiyab dedikleri Turan padişahının kızını bu torununa istedi. Hakan Alper Tunga’da kızını verdi (Taberi :538-551).

8. Bir gün Süleyman uçan yaygısını süsleyip ve düzene koyup gazaya gidiyordu. Yolu bir dereye düştü. O derenin (vadinin) içinde bir karınca yuvası vardı. Kur'anı Kerim bu hususta şöyle buyurur: "Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları toplandı. Hepsi birlikte gidiyorlardı. Ve bir gün Süleyman ve ordusu karıncalar deresine (vadisine) geldi. Süleyman rüzgâra da: Eğer denizin dibinde bir balık konuşsa bana haber ver! demişti. O dereye (iki dağ arasına) vardığı zaman karıncalar yerin üzerindediler. Onların bir (karınca beyi) vardı. Onlara: Ey karıncalar! deliğinize girin. Tâ ki sizi Süleyman 'ın askerleri ayaklarının altında ezmesinler. Süleyman bu sözü işitince gülümsedi.
9. Vehb İbn Münebbih'in anlattığına göre Süleyman Peygamber, denizde bulunan Saydun adlı bir adada kudretli bir hükümdarın varlığını haber aldı. Memleketi deniz içinde olduğundan oraya kimse giremiyordu. Fakat yüce Allah Süleyman'a öyle bir kuvvet vermişti ki, ne denizde ve ne de karada hiçbir kuvvet onunla baş edemiyordu. O, istediği yere gidiyor ve dilediği ülkeyi fethediyordu. Çünkü rüzgâr, Süleyman'la askerini onun arzu ettiği yere götürüyordu. Adalarda saltanat süren bu hükümdara karşı sefer ederken, rüzgâr onu deniz üzerinden oraya götürdü. Süleyman Peygamber, insan ve cinlerden müteşekkil ordusuyla oraya inerek hükümdarı öldürdü; memleketinde ne varsa ele geçirdi. Bu cümleden hükümdarın, eşi bulunmaz bir güzelliğe malik olan kızını da esir etti... (Aydemir 1992:205)
10. İbn Abbas, Halife Ali, Said İbnu'l - Müseyyeb ve Zeyd İbn Eşlem gibi kişilerden rivayete göre Süleyman Peygamber yüzüğünü parmağına takınca şeytanlar, cinler insanlar, kuşlar, vahşi hayvanlar ve rüzgâr hemen kendisine gelip baş eğdiler. Yüzüğü almış olan şeytan da kaçıp deryanın ortasındaki bir adaya sığındı. Süleyman Peygamber onu yakalamak gayesiyle emrine amade olan diğer şeytanları gönderdi. Şeytanlar "Biz onu yakalayamayız, yalnız haftada bir gün adada mevcut bir kaynağa su içmeye gelir. İşte o valdt sarhoş ederek yakalamak mümkündür" dediler. Süleyman pınarın suyunu boşalttırıp yerine şarap koydurdu. Şeytan belli gününde pınara geldi; baktı ki şarap akıyor. "Vallahi ben biliyorum ki sen güzel ve hoş bir içkisin; Lakin içilince yumuşak huylunun aklımı başından alır, hırçınlaştırırsın; cahilin de cehlini artırırsın" dedi. Bir hayli gezip dolaştıktan sonra tekrar geldi ve yine aynı şeyleri söyledi. Çok susamış olduğu için eğilip içti ve sarhoş oldu. İşte tam bu sırada kendisine Süleyman Peygamber'in yüzüğü gösterildi. Yüzüğü görünce "Başüstüne" deyip boyun eğdi. Süleyman Peygamber'e getirdiler. Süleyman Peygamber onu bağlattırıp bir dağa sürgün etti. Rivayete göre sürgün yeri "Cebelü'd-Dühan (Dumandağı)'dır. Ve yine söylentiye göre, bu dünyada görülen duman ve sisler bü şeytanın nefesidir; dağlardan çıkan sular da idrarı (küçük abdesti)'dir.

İsmi Asaf ve Habkık olarak bildirilen bu şeytanın yakalandıktan sonra demir bir sandığa konulup kapağının kilitlendiği ve mühürlenip denize atıldığı ve kıyamete kadar denizde kalacağı söylenmiştir (Aydemir 1992:205-206).

1. Vehb İbn Münebbih, Kabul Ahbar ve daha başkalarından rivayete göre Süleyman Peygamber babası Davud ‘un yerine geçince, muhakeme sırasında oturmak için bir kürsü (taht) yapılmasını emretti ve tahtın son derece güzel, yalana şahitler veya haksız dava ikamesine kalkanlara doğruyu söylettirecek şekilde hayretengiz olmasını; fildişinden mamul; inci, yakut ve zebrecedle süslenmesini; altun hurma ağaçlarıyla donatılmasını istedi, Taht Süleyman Peygamber’in arzu ettiği gibi dört altun hurma ağacı ile donatıldı ki, dalları kırmızı yakut ve yeşil zebreceddendi. Hurma ağaçlarından ikisinin üzerinde altundan iki tavus, diğer ikisinin üzerinde de birbirlerine karşı oturtulmuş iki kartal vardı. Kürsünün iki yanına altundan iki aslan konmuştu ve her birinin başında yeşil zümrüden iki direk bulunuyordu. Hurma ağaçlarının gövdeleri kırmızı altundan mamul asmalarla sanılmıştı. Salkımları kırmızı yakuttandı ve asmaların meydana getirdiği sayeban (çardak) tahtı ve hurma ağaçlarını gölgeliyordu. Süleyman Peygamber kürsüye çıkmak istediğinde ayağını ilk basamağa koyar koymaz kürsü ve ona bağlı şeyler süratli bir değirmen gibi dönerdi. Bu esnada tavus ve kartallar kanatlarını açarlar, aslanlar ön ayaklarını yere yaslarlar ve kuyruklarıyla yere vururlardı. Süleyman Peygamber her basamağa adım atışında bu anlatılanlar tekerrür ederdi. Kürsüye yaslanıp oturduğu zaman ise hurma ağaçlarının tepesine oturtulmuş kartallar tacım yerden alır ve başına koyarlardı. Bunu müteakip kürsü kartallar, tavuslar, aslanlarla birlikte tekrar döner ve aslanlar başlarını Süleyman Peygamber’e doğru eğerler ve bu sırada gövdelerinde mevcut misk ve anberi de onun üzerine boşaltırlardı. Kürsünün üzerindeki cevher direklerden birinin tepesinde duran bir altun güvercin Süleyman Peygamber’e Tevrat’ı verirdi. Süleyman Tevrat’ı açar, insanlara okur ve onları muhakemeye davet ederdi. Ravilerin söylediğine göre İsrailoğullarının ileri gelenleri bu esnada Süleyman Peygamber’in sağında duran cevherlerle süslü altın koltuklara otururlardı ki, bunların sayısı bin tane idi. Cin taifesinin ileri gelenleri de Süleyman Peygamber’in solunda bulunan ve sayıları yine bin olan gümüş koltuklara otururlardı. Bütün bunları kuşlar havadan çevreler ve gölge yaparlar ve bu sırada da insanlar muhakeme için huzura yaklaşırlardı. Şahitler şahadet için ilerlediğinde, kürsü ve muhteviyatı değirmen hızıyla döner, aslanlar ön ayaklarını yere serer, kuyruklarını yere vururlar, kartal ve tavuslar kanatlarını açarlardı. Manzarayı gören şahitler irkilir ve sadece doğruyu söylerlerdi. Söylentiye göre, kürsüyü döndüren altundan mamul bir ejderha idi ki, kürsü onun üzerinde dururdu (Aydemir 1992:206-207).
2. Salebi’nin dediğine göre Süleyman Peygamber’in mutfağı için her gün, yemeklerde verilen meyva ve tatlılar ve diğer yiyeceklerden ayrı olarak, 100 bin koyun ve 40 bin sığır kesilirdi. Bununla beraber Süleyman Peygamber kendisi tuzu katık yaparak arpa ekmeği yemekten vazgeçmezdi (Aydemir 1992:209).
13. Yine bir rivayete göre Süleyman bir ata binmişti. O vadiye yolu düştü. Vakta ki bu duada bulundu, atın çılıbırım (dizginini) çekti. O karıncalar deliklerine kaçtılar. Süleyman karıncaların beyini çağırdı. Kendisi de atından indi. Karıncaların beyi hemen bir karınca budu aldı. Süleyman ‘a armağan sundu. Yer öptü, önüne koydu. O da beyi çağırarak yerden

yukarı kaldırdı: Ey karınca! Sen benim zâlim olmadığımı bilmez misin? dedi. Karınca da: Ey Allah'ın nebisi! Onu bilirim, Lakin yüce Allah beni bu karıncaların üstüne emir kıldı. Onlara öğüt vermem şart ve farzdır. Tâ ki hepsinin hakkını ödemiş olayım. Ben bundan ötürü bu sözü söyledim. Onların senin yüceliğini görerek senin adını teşbihten ve ibadetten geri kalmalarından korktum! dedi. Süleyman da: Bana da öğütte bulun ya karınca! dedi. Başkan karınca da: Ey Allah'ın Resulü! Bütün âlem senin öğüdüne muhtaçtır, be-nim değil. Hem ben kim oluyorum ki sana öğütte bulunayım!.. diye karşılık verdi. Süleyman da: Mutlaka öğüt ver, bana! dedi. Karınca beyi de: Ey Süleyman! Sen hiç bilir misin ki, sana niçin Süleyman denilmiştir? diye sordu. O da: Bilmiyorum! dedi. Karınca beyi de selim kişi olduğunu içindir. Yani dünyada selâmette kal. Çünkü bu dünyanın vefâsı yoktur. Ondan çekin, kaç! Ona aldanma, kanma! dedi. Süleyman ona: Ey karınca! Ayakta durma! Otur! dedi. O da: Ey Allah'ın nebisi! Hiç bilir misin ki rüzgâr, yel sana neden itaatli kılınmıştır? diye sordu. Süleyman da: Yoo! Bilmiyorum! dedi. Karınca beyi de: Şundan ötürü itaatli kılınmıştır ki bu dünyanın sonunun fâni olacağını, dünya devletinin uzun süre kalamayacağını bilmen, bellemen içindir! Bu dünya nimeti rüzgâr, yel gibidir. Sebâtı yoktur! dedi. Süleyman da: Evet, öyledir! dedi. Karınca beyi de: Öyleyse niçin buna dayanırsın? dedi. Süleyman : Bana güzel öğütler veriyorsun, bunları artır! dedi. Karıncalar beyi de: Ey Allah'ın Nebisi! Halkına da ihsanda bulun! Adaletini eksiltme, artır. Eğer câvidâni suresiz, ebedi bir hayat dilersen yüce Allah'tan sakın. Gafil olma! dedi. Bu sözleri duyan Süleyman gözyaşları döktü: Ey karınca! Beni duadan unutma! diye dilekte bulundu. Karıncaların beyi de: Ey Allah'ın Nebisi! Benim işim de duadır. Bütün iman eden erkekler ve kadınlara yüce Allah'tan dilerim ki, kıyamet gününde kimse senden davacı olmasın! dedi. Süleyman karıncaların beyinin öğütlerini beğendi. Ona: Ne kadar sayıda karınca sana boyun eğmektedir? diye sordu. Oda: Ey Allah'ın Nebisi! Onun sayısı yoktur! dedi. Süleyman da: Onları bana göster, göreyim! dedi. O da: Ey Allah'ın Nebisi! Bol rüzgâr gerek ki onları toplayayım. Ama birazı benimle birlikte. Sana onları göstereyim. Fakat onlar bu iki dağ arasına bile sığmaz. Süleyman her karınca ağızlarına bir tohum tanesi alıp getirsin, bıraksın! dedi. Karınca beyi de: Buyruğun başımız üzerine! dedi. O da karıncayı elinden yere bıraktı. Karınca: Ey Allah'ın peygamberi! Ey Yaradanın yalvacı! Bizim, yüce şanınıza değer armağanımız yoktur. Ama ben sana armağan getirdim. Bu çekirge budunu bizden kabul eyle. Azımızı çoğa tut!" dedi. Süleyman dualar etti. Yüce Allah, o budunu bereketlendirdi. Süleyman 'ın askerleri ondan yediler. Hepsi tka basa doydular. Henüz o çekirgenin budunu yanlanmamıştı ki, onu yine karınca beyine geri verdi. O da aldı. Deliğine götürdü, gitti.

Rivayetlere göre Süleyman o vadide 40 gün durdu. O karıncalar tohum taneleri getirdiler. Yere koydular. Kırk günden sonra getirmediler. Süleyman onları ölçtirdi. Yedi yüz kile tane taşımıştı bu karıncalar. O da onlara: Karınca askerinin hepsi bu kadar mıdır? diye sordu. Bey karınca: Ey Allah'ın yalvacı! Bu kadar asker benimle gezerler! Yüz bölükten bunlar ancak bir bölüğüdür! dedi. Süleyman da şaşırıp kaldı.

Rivayet edilir ki Süleyman bir dağ görmüştü. Tepesinde gökyüzüne doğru ateşler fişkırmaktaydı. Ateşe müekkel olan melek geldi: Ey Süleyman! Bu sahrada büyük bir şehir vardı. Orada insanlar bulunuyordu. Güçte, sağlamlıkta âd kavmi gibiydiler. Onların sayısının hesabı yoktu. Hepsi yüce Allah'a isyancı (asi) oldular. Allahda onlara Cehennem ejderhalarından birini yolladı. O da bir anda onları yuttu. Ve yüce Allah ona: Bu sahrada dur! diye emir verdi. Bu gördüğün dağ, o ejderhanın başının üstünde durur ki soluğunun ateşi, dünyayı harap etmesin! dedi. Süleyman melekten bu haberi alınca dua etti, yalvardı. Yüce Allah'ın izni ile o dağ ejderin başından kalktı. Ve ejder kıyıladı. Öyle bir soluk aldı ki; Az kalsın Süleyman 'ın ordusunu bir lahzada yutacaktı. O devlerde korktular. Lakin o karıncaların beyi Süleyman 'a geldi. Ey Allah'ın Peygamberi! Bu hizmeti ben göreyim! dedi. Ve ufak karıncalarda bir lahzada üşüştiler. O ejderi yiyip tükettiler. Süleyman da oradan ayrılıp göçtü. Gazaya vardı (Taberi :551-554).

14. Süleyman Peygamber'in, müslüman olmalarını isteyen mektubunu alan Belkis durumu maiyetiyle istişare eder ve neticede, önce Süleyman Peygamber 'a elçiler ve hediyeler göndermeye sonra da bizzat ziyaret etmeye karar verir.

Ziyaretinden önce gönderdiği hediyeler, bir gerekçe ile redde uğrar. Kendisinin dünyalık peşinde koşan bir insan değil, hak dini yayma çabasında bir peygamber olduğunu karşı tArâfa oldukça sert ve kesin bir lisanla bildiren Süleyman Peygamber sonuç olarak misafirlerini karşısında bulur.

Kraliçenin, ziyareti öncesi Süleyman Peygamber'e gönderdiği ve biraz da imtihan maksadına matuf hediyeleri: Erkek elbisesi giydirilmiş beş yüz cariyeye, kadın giysileri içinde, kolları altın bilezikler, boyunları altın kordonlar; kulakları çeşitli cevherlerle süslenmiş salkım küpeler içinde beş yüz oğlan. Cariyeler beş yüz ata, oğlanlar beş yüz beygire bindirilmiş. Her ata, cevherlerle donatılmış altın eğerler vurulmuş; atlarını diğer yerleri renkli atlaslarla süslenmiş beş yüz altın kerpiç, beş yüz gümüş kerpiç inci ve yakutlarla müzeyyen bir taş. Yük yük misk, anber ve ud. Uzunluğu bir karış olan kırmızı bir yakut...

Belkis, tecrübeli bazı devlet adamlarının nezaretinde gönderdiği bu hediyelerle birlikte Süleyman Peygamber'e bir de mektup yazmıştı ve orada şöyle diyordu: "Sana bir takım hediyeler gönderdim; bunları kabul et! Bir karış uzunluğundaki yakutu del; bir ipe al, İpin iki ucunu bir araya getirip mühürle! Gönderdiğim cariyeye ve oğlanları birbirinden tefrik et!".

Belkis'in ülkesinde bu hazırlıklar yapılıp mektup kaleme alınırken şeytanların reisi, olup bitenleri ve hazırlıktan Süleyman Peygamber'e haber verdi. Bunun üzerine Süleyman Peygamber'in emri ile mukabil bir ihtişam gösterisi hazırlığına girişildi. Derhal temin edilen altın ve gümüş kerpiçlerle Süleyman Peygamber'in gelen heyeti karşılamak için tahtının kurulacağı yerden başlamak kaydıyla (8x8) millik bir meydan hazırlandı. Yolun, elçilerin gelmesine mahsus kısmına kırmızı yakuttan sütunlar dikildi. Meydanın etrafi duvarla çevrildi. Duvarın münasip yerlerine altın ve gümüşten burçlar yapıldı. Süleyman

Peygamber'in maiyetine: "Kara ve deniz hayvanları içinde gördüğünüz en güzel yaratık hangisidir?" sorusu üzerine, denizde yaşadığı bilinen ve "tarife uyan hayvanlardan derhal bol miktarda yakalanıp meydanın sağ tarafına bağlandı. Sol tarafındaki altun ve gümüş döşemelerin üzerine de bu hayvanların yiyecekleri kondu. Bundan sonra Süleyman cinlere çocuklarını getirmeleri emrini verir vermez muazzam bir kalabalık toplandı ve bunlar meydanın sağ ve solunda yerlerini aldılar. Bu anda Süleyman Peygamber gelip tahtına oturdu ki, tahtının sağında dört bin, solunda dört bin koltuk vardı. Emir gereğince şeytanlar, insanlar, vahşi hayvanlar, yırtıcı mahlukat, haşereler ve kuşlar sağında ve solunda fersahlar boyu saf saf dizildiler.

Heyet erkânı gelip manzarayı temaşa edince dizlerinin bağı çözüldü ve getirdikleri hediyeleri atıverdiler. Diğer bir rivayete göre, meydan yapılırken bir köşesinde muayyen bir kısım bilerek boş bırakılmıştı. Belkıs'ın elçileri hırsızlıkla itham edilmelerinden endişe ederek yanlarında getirdikleri kerpiçleri oracığa atı verdiler... (Aydemir 1992:216-217).

15. Haberleri rivayet edenler şöyle demişlerdir: Süleyman 'ın bin atı vardı. Yine bir rivayete göre kendisi yaygısına yanlayıp Hindistan'a gazaya gitmişti. Savaşa vardı. Oradan döndü. Yolu bir adaya uğradı. Orada 1000 at gördü. Hepsi de ot ödüyorlardı. Hepsi de kınalı atlardı. Hazret-i Süleyman o atlara sevdalandı. Devlere: Bu atları benim için tutun! dedi. Devler: Ey Allah'ın Resulü! Biz kaç kez bu atlan görmüştük. Ne kadar uğraştı isek te onları tutamadık. Madem sen buyruk verdin, bize bir nice pamuk şarap ve kayır (çakıl taşı) ver. Tâ ki bir sihir bir büyü yapalım, olabilir ki bu atları bir hile ile tuzağa düşürürüz! dediler. Süleyman devler ne dilediyse verdi. Onlar da o adaya gittiler. Atlar onları gördüler. Kanat açıp uçtular, gittiler. Devlerde o adada ne kadar pınar, su kaynağı varsa deliklerine pamuk tıkadılar. Üstlerine çakıl taşı döktüler. Sularını denize akıttılar. Pınarların önlerini göl gibi kazdılar. ŞaRabı içine döktüler. Başka ne kadar pınar varsa göl haline getirdiler. O devler bin taneydi. Hepsi bu gölün suyuna girdiler. Sonra o atlar geldiler. Ne kadar ki susamışlar ve su istedilerse de su bulamadılar. O şaraplı suya geldiler. Su, o şarap kokusunu gidermişti. Atlar şarap gölünü görünce gidip onda su diye kana kana içtiler. Bir saat geçmeden hepsi sarhoş oldu. Devler onları gözetlemekteydi. Atların sarhoş olduklarını görünce pusudan dışarı çıktılar. Atlar uçmak diledi. Fakat kanatları kımlıdayamadı. Devler de onları tutup Süleyman 'a getirdiler. Birer birer onun önüne koydular.

Denir ki: İleri zamanlarda peygamberler atlarla gemileri çok severlerdi. Ama şimdiki beyle o ikisinden malı daha çok severler. Atla, geminin çok oluşundan dolayı idi ki, düşman koğmak, savaş o zamanlar atla ve gemiyle olurdu.

Süleyman zamanında ikinci vakti ibadeti bir Allah buyru-ğuydu. Bu zamanda ona atları birer birer gösterdiler. O da onlarla uğraşıp vakit geçirdi. Geride henüz gösterilmeyen yüz tanesi kalmıştı ki Süleyman güneşe baktı. Batmağa yakınlaşmıştı. İkinci ibadetinin vakti geçmişti.

Kendisine Allah tarafından azar geldi ve: Sen bu dünyayı o kadar seviyorsun ki ikinci ibadetini unuttun!” denildi. O da dua etti. Güneş geriye döndü. İkinci yerine vardı. Süleyman da ikinci ibadetini yaptı ve Allah’ına şükranda bulundu. Bu olayı Kuran’da şöyle buyurmaktadır: Süleyman daima Allah’a yönelikti. Ona bir akşamüstü cins atlar sunulmuştu. Süleyman: Doğrusu bu atları, Rabbimi anmayı sağladıkları için severim! dedi. Atlar koşuştular ve bir toz perdesi ardında gözden kayboldular. O da: Yeter artık, onları bana getirin! dedi.

Süleyman bu atları severken onu ibadetten alıkoymuştu. Sonra Süleyman: Bu atları damgalayınca, boyunlarına ve butlarına damga vurun. Tâ ki gaziler onlara binsinler ve Allah yolunda gaza etsinler, dedi. Duada bulundu. Allahda o atların kanatlarını çekti, yok etti. O kanatların kuvvetini ayaklarına verdi. O atlar Süleyman’dan sonra Arap ülkesinde kaldı. Ve adlarına Araplar arasında ün kazandı. Çöl halkının atları o soydandırlar (Taberi :554-556).

16. Yine bir gün Süleyman, bütün yaratıklara bir yemek vermeyi, ziyafette bulunmayı diledi. Allah’ya izin için dua etti, icazet aldıktan sonra, bir sahrada iki bin yedi yüz kazan hazırlandı. Bu kazanların büyüklüğünü diller anlatamaz. Her bir kazanın bir kenarından bir kenarı iki bin arşındı. Ziyafet yerinin bir yanı denizdi. O şölende her cins yaratık bir araya gelmişti. Yemekler hazırlandı. O anda denizden bir canlı çıktı. Süleyman’dan görülecek bir vazife istedi. O da, onu mutfağa yolladı. Bütün yaratıklar için hazırlanan yemekleri yedi. Sonra Süleyman’ın huzuruna geldi: Ey Süleyman! doyacak kadar yemek yemedim! diye yerindi, şikâyetinde bulundu. Süleyman , ziyafet çektiğine, çekeceğine pişman oldu. O hayvan: Ey Süleyman! Ben nice bin yaş yaşadım. Ama bir gün aç kalmadım. Bugün rızkıma çok yaratık karıştığı için yiyeceğimin ancak üçte birini yedim. Aç kaldım. İki bölümünü kime ısmarlarsın? dedi. Süleyman da: Bu bana Allah’ın bir uyarısıdır! diyerek istiğfar etti, günahlarının bağışlanmasını diledi (Taberi :556).

17. Süleyman’ın mübarek ömrü elliye ve sultanlığı kırk yıla erince her gün mescide gider, ibadette bulunurdu. Devlerde yeni yeni onarmalarda bulunurlardı. Kendisi zaman olurdu ki bir ay mescitten dışarı çıkmazdı. Kimi olurdu ki bütün bir gün ayakta durur, ibâdet eylerdi. Hiçkimsenin, bu ibadeti sırasında onun yanma varmasına cesareti olmazdı. Eğer yanına bir dev yanaşmış olsa, gökten bir ateş düşer o devi yakardı.

Süleyman’ın mihrabın da her gün bir ağaç biter, fişkırırdı. Süleyman ağaca: Niçin geldin? diye sorardı. O ağaç dile gelip: Ben filan ağacım ve filan derde devâyım! derdi. Eğer otlardan biri olsaydı o: Bu otu koparın, mihrabımı temizleyin! derdi. O otu yerinden çıkarırlar veya başka yere dikerlerdi. Hem de özelliğini kitaplara yazarlardı.

Bir gündü, mihrapta yine bir ağaç gördü. Ona: Sen niçin geldin? diye sordu. O ağaç da:Şunun için geldim ki bu mescidi yakıp yıkacağım! dedi. Süleyman da: Ama ben yaşıyorum. Hayattayım. Bunu kim yakar, yıkar? dedi. Lakin ölümünün yaklaşmış olduğunu

anladı. Buyruk verdi, o ağacı kestirdi. Ondan bir asa yaptılar. Ne zaman ibâdete dursa o asanın üstüne dayanırdı.

Süleyman: Yâ Rabbi! Bu mescidin bitimi için çok az yapılacak iş kalmıştır. Yapan devler ölümümü duyacak olurlarsa mescit işini bırakırlar. Benim ölümümü bunların hepsinden sakla! Tâ ki bu mescidi tamamlasınlar! diye dua etti. Allahda duasını kabul etti. Vakta ki ölüm vakti erişti, ayak üstünde iken yüce Allah'ın rahmetine kavuştu. Ayak üstünde öylece kaldı. Allah hazretleri bir ağaç kurduna: O ağacı kemir! diye buyurdu. O kurt da hemen geldi. O asâyı kemirmeğe başladı. Vakta ki aradan bir yıl geçip tamamlandı, asâ kırılıp parçalandı. Süleyman yere düştü. Nitekim Cenâbı Hak şöyle buyurur: Biz ona (Süleyman'a) ölüm hükmünü uyguladığımız zaman ölümünü bildiren bir şey olmadı. Ancak küçük bir kurd böcek, asasını kemirdi. Süleyman yere düştü.

Süleyman yere düşünce, Âdemoğulları katında devler de, periler de birer yalancı çıktılar. Çünkü onlar: Biz gaybı biliriz! diye iddia ederlerdi. Eğer gaipteki işleri bilmiş olsalardı, Süleyman 'ın da ne zaman ölmüş olduğunu bilirlerdi. Din bilginleri ilerlediler. O asayı aldılar. O küçücük kurdu gördüler. Bir gün, bir gece, ne yedi, ne içti. Ondan kıyaslayarak bildiler ki Süleyman öleli bir yıl olmuştur. Cesedini aldılar. O sırada göklerden şöyle bir ses geldi: Enginde bir ada vardır. Süleyman oraya gömülecektir. Onu oraya iletin! Cesedi aldılar. Gemilere girildi. Bildirilen yere götürüldü. Orada bir mağara açtılar. Süleyman 'ı tahtı üstünde o mağaraya koydular. Yüzüğünü kimse alamadı. Yüce Allah bir meleği ejderha şeklinde yolladı. Süleyman 'ı ve parmağındaki yüzüğü bekler, durur. İnsanoğullarından hiçkimse ona varamadı. Yalnız oraya giden Belkiyâ ile Affan oldu! (Taberi :557-558).

1. Süleyman Peygamber'ı ziyarete gelirken Belkis'a eşlik ettiği söylenen hükümdar, beğ ve bunların kumanda ettiği askeri birliklerin sayısı üç bin iki yüz on hükümdar ve her birinin kumandasında on asker; bin hükümdar ve her birinin emrinde yüz bin kişi; on iki bin hükümdar ve her birinin kumandasında binlerce kuvvet; on milyonluk bir ordu; yüz bin hükümdar ve her birinin yanında yüz bin kişilik bir kuvvet vardı (Aydemir 1992:218).
2. Belkis'in on iki bin kumandanı, herbir kumandanın emrinde yüz bin savaşa, her savaşçının idaresinde yetmiş bin ordu vardı. Her orduda,yaşları yirmi beş olan yetmiş bin mübariz (düelloclu)'den müteşekkildi (Aydemir 1992:218).
20. Tefsircilerin naklettiklerine göre Allah, Süleyman Peygamber'e kuşların dilini öğretmiştir. Bir gün hayvanların ötüşlerindeki mananın ne olduğunu şöyle açıkladı: Biliyor musunuz, bunlar ne diye ötüyorlar?

Horoz, Ey gafiller! Allah'ı zikredin, diye öttü. Bülbül: Ben de bu dünyada yarım hurma yedim, diye öttü. Tavuk: Nasıl doğuyorsanız, öyle de ölürsünüz, diye öttü. Hüdhüd: Yaratılmışlara acımayana, kimse acımaz, diye öttü. Papağan: İyilik ederseniz, iyilik

bulursunuz, dedi. Üveyik/kumru: Keşke bu halk yaratılmasaydı, dedi. Güvercin: Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ (Yüce Rabbim! Seni her türlü noksanlıktan tenzih ederim) diye öttü. Kuzgun: Kim susarsa, kurtulmuştur, diye öttü. Akbaba: Ne yaparsan yap, sonun ölümdür, diye öttü. Bütün kuşların bu şekildeki ötüşlerinin ne anlama geldiğini Süleyman Peygamber insanlara bir bir açıkladı (Yazıcıoğlu 2015:186-187).

21. Tavus kuşunun öttüğünü duyan Süleyman: “Nasıl muamele edersen, öyle karşılık görürsün”; Çavuşkuşunun ötüşünü: “Ey günahkârlar, Allah’a istiğfar ediniz”; Bağırtilak kuşunun ötüşünü: “Sükut eden selâmete ulaşır”; Horozun ötüşünü: “Ey gafiller, Allah’ı zikredin”; Doğanın ötüşünü: “Ey ademoğlu, dilediğin gibi yaşa, sonun ölümdür” diyor tarzında manalandırmıştır (Aydemir 1992:189).

22. Davud Peygamber vefat ettikten sonra yüce Allah, babasının yerine geçen Süleyman’a mescidi yapmasını emretti. Mescid, Musa’nın çadırını kurduğu yere yapılacaktı. Emri alan Süleyman Peygamber, insanları, cinleri ve emrindeki iş yapabilecek bütün varlıkları bir yere toplayıp iş taksimi yaptı. Şeytanlara ve cinlere, yumuşak taşları ve mermerleri getirme işini verdi. Onların getirdikleri mermerler ve yumuşak taşlarla Beytül mukaddes’in haremı yapıldı.

Daha sonra sıra, Beytül mukaddes’in diğer bölümlerinin yapılmasına geldi. Bu sefer şeytanları ve cinleri üç bölük haline getirerek şu görevleri verdi: Bir bölüğü denizlerden altın, gümüş, inci ve yakut getirdiler. İkincisi mücevher ve değerli taşlar getirdiler. Üçüncü grup ise misk ve anber getirdiler.

Ondan sonra ustalar toplanıp ak, sarı ve yeşil mermerlerden mescidi yaptılar. Kubbesini inci ve mücevherlerle, duvarlarını yakut, inci ve mercanla bezediler. Zeminini firuze denilen çok değerli bir taşla döşediler. Mescid, geceleri ışıl ışıl parlardı. Yeryüzünde ondan daha güzel ve şerefli bir mescid yoktu (Yazıcıoğlu 1992:190-191).

23. İbn Abbas şöyle demiştir: Allah, cinlerin başına bir meleği görevli tayin etti. Melek elinde ateşten bir kamçı tutardı. Süleyman Peygamber’in emrini tutmayan cinlere o kamçıyla vurup yakardı.

Süleyman Peygamber, Allah’tan üç şey istedi. Biri, kendisinden sonra hiçkimseye verilmeyecek olan mülk ve saltanat idi. İkincisi, Allah Teâlâ’dan hikmet istedi ve bu kendisine verildi. Üçüncüsü, bu mübarek mescidde kim iki rekât namaz kılmışsa Allah Teâlâ’nın onu affetmesini istedi. Allah, bütün isteklerini kabul etti. Beytül mukaddes’in yapımı bir bayram günü tamamlandı (Yazıcıoğlu 1992:191).

24. Allah celle celaluh, kulu, Peygamberi ve Peygamberinin oğlu Süleyman b. Davud Peygamber hakkında bize şu olayı haber veriyor: Süleyman bir gün insanlardan, cinlerden ve kuşlardan oluşan bütün ordusuyla beraber bir sefere çıktı, insanlar ve cinler beraberinde yürüyor, kuşlarda kanatlarıyla onları sıcak vesair şeylerden gölgelendiriyordu. Bu üç

ordunun başında da hiçbiri yürüdüğü yerden ileri gitmesin veya geri kalmasin diye onları düzene sokan birer temsilci'sorumlu vardı. Allah celle celaluh, şöyle buyuruyor: Nihayet Neml(karınca) vadisine geldiklerinde, (içlerinde reis olan) bir karınca: Ey karıncalar! Yuvalarımıza girin! Süleyman ve orduları farkında olmayarak sizi ezmesin! dedi. Karınca, diğer karıncalara yuvalarına girmelerini emretti ve onları ikaz etti. Süleyman ve ordusunun bilme meşini onlara mazeret olarak söyledi: Şayet sizi ezecek olsalar bunu bilmeden yaparlar, diye onları uyardı. Vehb b. Münebbih şu olayı anlatıyor: Süleyman aleyhisselam seririnin üzerinde Taif vadisinden geçti. Bu karıncanın isimde Ceras idi ve Beni Şeysaban denilen kabileye mensuptu. Kendisi total, kabilesindekiler de kurt kadardı. Bütün bu anlatılanlar doğru değildir. Bilakis âyeti kerimenin siyakında Süleyman aleyhisselamın, atına binmiş bir şekilde süvarilerinin içinde gittiği anlaşılmaktadır. Yoksa olay Süleyman aleyhisselamın uçan seriri, üzerinde gittiğini iddia edenlerin dediği gibi değildir. Zira olay onların dediği gibi olsaydı, karıncalara bir şey olmaz ve onlara basmaları da söz konusu olmazdı. Çünkü Süleyman aleyhisselamın ihtiyaç duyduğu askerler, atlar, develer, yükler, çadırlar ve hayvanların hepsi halının üzerindeydiler. Kuşlarda onların üstünde uçuyordu. El-Hâsıl Süleyman aleyhisselam, bu karıncanın diğerlerine söylemiş olduğu bu sözü anladı ve Allah'ın buna başkasını değil de kendisini muttali kılmasından hoşnut olarak tebessüm etti. Yoksa olay bazı cahillerin söylediği gibi değildir. Diyorlar ki: Hayvanlar, Süleyman aleyhisselamın zamanında önce konuşuyor ve insanlarla anlaşıyordu. Ta ki Süleyman b. Davud Peygamber, onlardan söz aldı ve hepsine gem vurdu. Bundan sonrada hayvanlar insanlarla konuşamadı... (İbn Kesir 2011:640-641).

25. İbni Mâce bunu dört hocasından rivayet etmiştir. Abdurrezzak, Zühri'den şöyle rivayet ediyor: Süleyman b. Davud Peygamber, maiyetindekilerle ile beraber yağmur duasına çıktı. İki ayağının üzerine dikilmiş, yağmur duası yapan bir karınca gördü ve yanındakilere şöyle dedi: Geri dönün artık. Muhakkak size yağmur yağacak. Zira bu karınca yağmur duasında bulundu ve onun duasına icabet edildi (İbn Kesir 2011:641).
26. Süddi'de şöyle diyor: "Süleyman aleyhisselam zamanında kıtlık baş gösterdi. İnsanlara, yağmur duasına çıkmalarını emretti ve insanlar yağmur duasına çıktılar. Birden arka ayaklarını kaldırmış, ön ayaklarını yaymış bir karınca gördüler. Karınca şöyle dua ediyordu: Allahım! Biz, Senin yaratmış olduğun mahlukattan bir zümreyiz. Sen bizi yağmurunla sulasan da, kuraklıktan helak etsen de rızkından müstağni değiliz ve senin fazlı keremine muhtacız. Ravi dedi ki: Hemen peşinden Allah celle celaluh, onlara yağmur yağdırdı (İbn Kesir 2011:642).
27. Allah, Süleyman aleyhisselamın üç ayak üzerine durup dördüncü ayağının tırnağı üzere dikilen, hızlı koşan atları hakkında ki durumunu anlatmaktadır. Bu atlar hızlı bir şekilde zayıflatılıp koşu atı haline getiriliyordu. Ve demişti ki: Ben ancak hayır sevgisi ile (atları sevmekle) meşgul iken, Rabbimi anmaktan uzak kaldım. Nihayet o perdenin arkasına girince... Yani, güneşin veya atların. Atları bana getirin dedi. Boyunlarını ve ayaklarını

sıvazlamaya başladı. Söylendiğine göre Süleyman aleyhisselam atların dizlerinin arkasındaki kirişleri ve boyunlarını kılıç ile kesti (İbn Kesir 2011:649).

28. Söylendiğine göre Süleyman aleyhisselam, o gün çok büyük bir at sürüsü kesmiştir. Sayılarının on bin, yirmi bin, olduğu söylenmiştir. Yine söylendiğine göre içlerinde yirmi tane kanatlı at vardı. Ebu Davud, “Süneni” nde Hz. Aişe radiyallâhu anhâ'nın şöyle dediğini rivayet etmektedir: Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem, Tebük -veya Hayber-gazvesinden geldi. Duvarda ki tereğın üzerinde bir perde vardı. Rüzgâr esti ve perdenin arkasında bulunan Hz. Aişe'nin oyuncak kızları gözüksü. Resulullah aleyhisselam: Bunlar da ne ey Ayşe? dedi. O da, (oyuncak) kızlarım, dedi. Resulullah sallallâhu aleyhi ve sellem, onların arasında deri parçasından iki kanadı olan bir at gördü ve: Bu ortalarında gördüğüm de nedir? dedi. Aişe radiyallâhu anhâ, at dedi. Üzerinde ki nedir? diye sorunca, Hz. Aişe radiyallâhu anhâ; kanatlarıdır, diye cevap verdi. Tekrar, iki kanadı olan at öylemi? dediğinde Aişe radiyallâhu anhâ: Süleyman'ın kanatlı atları olduğunu duymadın mı? dedi. Hz. Aişe daha sonra şöyle dedi: Resulullah aleyhisselam o kadar güldü ki azı dişlerini gördüm (İbn Kesir 2011:650).
29. Buhari ve Müslim'in, Ebu Hureyre radiyallâhu anhu'dan rivayet ettiğı şu olaydır: Ebu Hureyre radiyallâhu anhu dedi ki: Resulullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: İki kadın ve beraberlerinde onların iki oğlan çocukları vardı. Ansızın bir kurt saldırdı ve bunlardan birisinin çocuğunu kapıp gitti. Ortada kalan diğer çocuk hakkında anlaşmazlığa düştüler. Büyük kadın dedi ki: Kurt, senin çocuğunu alıp götürdü. Küçük olan kadın da: Hayır senin çocuğunu götürdü, dedi. Her ikisi de Davud Peygamberın yanına giderek muhakeme oldular. O'da büyük kadın lehine hüküm verdi. Kadınlar çıkıp Süleyman aleyhisselamın yanına geldiklerinde Süleyman aleyhisselam şöyle dedi: Bana bir bıçak getirin, onu ikiye ayırayım ve her birinize yarısını vereyim. Bunun üzerine küçük kadın: Aman öyle yapma! Allah sana merhamet etsin! Çocuk bu kadındır, dedi. Süleyman aleyhisselam bu söz üzerine çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetti. Bu iki hükümde, onların şeriatlarında caiz ve uygun olabilir ancak Süleyman aleyhisselam'ın söylediğı, tercihe daha şayandır. Bundan ötürü Allah celle celaluh, kendisine ilham ettiğı şeyden dolayı onu övmüş bundan sonra da babasını methetmiştir (İbn Kesir 2011:652).
30. Selef âlimlerinden birçoğunun zikrettiğine göre Süleyman aleyhisselamın yedi yüz tanesi mehiri verilmiş, üç yüz tane de cariye olmak üzere bin tane hanımı vardı. Bunun akside söylenmiştir. Yani, üç yüz tane hür, yedi yüz tane cariye hanımı vardır. Süleyman aleyhisselam, birçok kadınla beraber olmaya güç yetiriyordu. Bu konuda İmam Buhari, Ebu Hureyre radiyallâhu anhu'dan Resulullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in şöyle dediğini rivayet eder. Süleyman b. Davud Peygamber dedi ki: Bu gece yetmiş hanımımla dolaşacağım. Onlardan her bir kadın, Allah yolunda cihat edecek, bir süvariye hamile kalacak. Arkadaşı ona inşallah demesini söyledi. Ancak Süleyman Peygamber bunu söylemedi. Kadınlardan hiçbiri hamile kalmadı. Ancak bir tanesi yarısı olmayan bir çocuk doğurdu. Akabinde

Resûlullah aleyhisselam şöyle buyurdu: Şayet inşallah deseydi, hepsi Allah yolunda cihat ederlerdi.

Şuayb ve İbni Ebi'z-Zinad, kadınların sayısının doksan olduğunu söylemiştir ederlerdi (İbn Kesir 2011:655-656).

31. Ebu Ya'la, Ebu Hureyre radiyallâhu anhu'nun şöyle dediğini rivayet eder. Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Süleyman b. Davud dedi ki: Bu gece, yüz tane hanımımınla beraber olacağım, onlardan her biri Allah yolunda kılıcı ile savaşacak delikanlılar doğuracak. Bunu söylerken inşallah dememişti. O gece yüz hanımını dolaştı. Fakat onlardan hiçbiri doğurmadı. Ancak bir tane hanımı yarım insan şeklinde bir çocuk doğurdu. Bundan sonra Resulullah aleyhisselam şöyle buyurdu: Şayet inşallah deseydi o kadınlardan her biri Aziz ve Celil olan Allah'ın yolunda kılıç ile çarpışacak cengâverler doğururdu (İbn Kesir 2011:656).
32. İshak b. Bişr, Ebu Hureyre radiyallâhu anhu'dan şunu rivayet etmektedir: Süleyman b. Davud'un dört yüz hanımı, altı yüz tane de cariyesi vardı. Bir gün şöyle dedi: Bu gece bin hanımını dolaşacağım ve onlardan her biri Allah yolunda cihad edecek bir süvariye hamile kalacak. İnşallah dememişti. Hanımlarını dolaştı ancak hiç biri hamile kalmadı. Sadece bir tanesi yarım insan şeklinde bir çocuk doğurdu. Akabinde Resulullah aleyhisselam şöyle buyurdu: Nefsimi elinde bulundurana yemin olsun ki eğer inşallah demiş olsaydı söylediği kadar süvari çocuğu olurdu ve Allah azze ve celle'nin yolunda cihad ederlerdi (İbn Kesir 2011:656).
33. Tahtın üzerinde yedi kolu her yöne uzanan altından bir şamdan asılıydı. Çevresinde Sanhedrin üyeleri için yetmiş, başkâhin ve yardımcısı için iki koltuk bulunuyordu. Yedi münâdi, kral ve hâkim olan Süleyman tahta çıkarken ona ödevlerini hatırlatmakla yükümlüydü. Süleyman ilk basamağa ayak bastığında ilk münâdi yaklaşıyor ve krallarla ilgili yükümlülüklerden ilkini, "Çok kadın almayacaksın" emrini okuyordu. Diğer münâdiler ikinci basamakta, "Çok ata sahip olmayacaksın"; üçüncü basamakta, "Çok altın ve gümüş biriktirmeyeceksin"; dördüncü basamakta, "Yanlış hüküm vermeyeceksin"; beşinci basamakta, "İnsanlara güvenmeyeceksin"; altıncı basamakta, "Hediye kabul etmeyeceksin" ve nihayet tahta oturmak üzere iken yedinci münâdi, "Kimin önünde durduğunu bil" kurallarını hatırlatıyordu (Harman 2010:57).

9. Alevî ve Bektaşîler

9.1.“Ölmeden Önce Göğe Çekilme” Motifi

1. Baba İlyas II. Gıyâsuddîn Keyhusrev'in adamları tarafından Haraşna (Amasya) Kalesi'nde hapsedilmiştir. Zindanda bir de keşiş bulunmaktadır. Baba İlyas kerametleriyle onu Müslüman eder. Keşiş kendisine canını verecek kadar bağlanmıştır. Şeyh bu zata artık vadesinin yettiğini, kendisini terkedeceğini söyler. Sonra kendi simasını ve vücut şeklini keşişe verir. Böylece keşiş görünüşte Baba İlyas olur. Tam o sırada Baba İlyas'ın Boz isimli kır atı zindan duvarını yarıp içeri girer. Şeyh üstüne atlar atlamaz göğe çekilerek kaybolur. Muhafızlar biraz sonra gelerek Baba İlyas zanıyla keşişi götürüp idam ederler (Ocak 2002:254-255).
2. Mahmut Paşa, muhtemelen babası gibi takibata uğradığı ve yakalanacağını anladığı için olsa gerek, Allah'a dua etmiş ve “Mesih (Hz. İsa) gibi” göğe çekilmiştir (Ocak 2002:255).
3. Otman Baba, ölümünden önce abdallarını bir yere toplayarak ne zaman öleceğini onlara haber vermiş, atma binerek göğe gideceğini, bildirmiştir. Gerçekten de abdallar, gökten başı açık, yalın ayak bazı kimselerin yeşil kanatlı bir kır at getirerek Otman Baba'yı bindirdiklerini âlem-i hâbda (rüyada) görmüşlerdir (Ocak 2002:255).
4. İdris aleyhisselam, ilk kalemle yazı yazan, ilk elbise diken, ilk kendini tıraş edendir. İdris aleyhisselam, değişik kaynaklardan olduğu gibi kendi kavmine İslam dinini anlattığı zaman bir kral ve bir kraliçe buna inandılar. Ondandır kralın hanımı, İdris aleyhisselamı sevmediği için onu öldürmek için kraliçeyi kandırdı. İdris aleyhisselam, kavimden kaçtı. Kaçtıktan sonra bir mağaraya sığındı ve mağarada sığındığı esnada düşmanları mağarayı tespit ettiler. Mağaranın etrafını çevirdiler. Mağarada Cebrail aleyhisselam, İdris aleyhisselamın yanında zuhur etti. Cebrail aleyhisselam, İdris aleyhisselamı bulunduğu sıkıntıdan kurtarmak için ondan bir dilekte bulunmasını istedi ve o da bir dilekte bulundu. cennet ve cehennem nasıl bir yer, diye Cebrail aleyhisselama sordu. Cebrail aleyhisselam da Allah'tan aldığı izinle İdris aleyhisselamı cennete tıktı. İdris aleyhisselam cenneti gezdi. Cenneti gezdikten sonra tekrar çıkması gerekiyordu. Fakat o, çıkmayacağı burası güzelmış, cennete giren bir daha çıkmaz, dedi Cebrail Aleyhisselama. İdris Aleyhisselam bu vesile ile cennette kaldı (K 1).
5. İlyas aleyhisselam, Babil dediğimiz bir kavme peygamber olarak geldi. İlyas aleyhisselam kendi kavmine İslam dinini anlattıysa da İlyas aleyhisselamı tehdit ettiler, onu inkâr ettiler. İlyas aleyhisselam da kavminden kaçtı. Başka bir yere sığındı. İlyas aleyhisselam, bir eve gizlendi. Bu evi bulan kavmi, bu evi yakmak istedi. Ateşe verdiler evi. Evi ateşe verince Hz. Allah da İlyas aleyhisselama dedi ki, ateşe benzer bir ata bineceksin, kaçacaksın evden. Aynen kırmızı ateş renginde bir ata, İlyas aleyhisselam bindi ve o evden göğe çekilerek uzaklaştı (K 1).

9.2. “Suyu Kana Çevirme” Motifi

1. Hacı Bektaş’tan hoşlanmayan ve kendisinin velâyetine hiç inanmayan Nureddîn Hoca, onu Sulucakaraöyük’ten kovmak için köye gelir. Şeyhin abdest alıp namaz kılmadığını görmüştür. Sinirli bir şekilde kalkıp abdest almasını ihtar eder. Bir hizmetkâra su getirtilir. Hacı Bektaş abdest almak üzere kollarını sıvar ve elini suya uzatır. Fakat Nureddîn Hoca da dâhil orada bulunan herkes şeyhin ellerine dökülen suyun kıpkızıl kan olduğunu görürler. Hacı Bektaş kanla abdest alınmayacağını söyler. Gördüğüne inanmayan Nureddîn Hoca maşrapayı bizzat alır; içini kendi elleriyle temizler; tekrar su doldurup şeyhin eline döker. Ama maşrapadan dökülen su yine kan olmuştur. Bunun üzerine Nureddîn Hoca kızar ve gördüğü şeyin bir büyü olduğunu söyleyerek Hacı Bektaş’ı tehdit eder (Ocak 2002:259).

9.3. “Halka Felâket Musallat Etme” Motifi

1. Pes Sultan Hacım susuzla revane oldu. Kara boğa ardına düştü. Sultan Hacım’a buğuz eden kimseler cem olup Sultan Hazretlerinin kaskine. Bunların bir halifeleri var idi. Bunlara nasihat ederdi ki: Bir derviş katledene sevap hâsıl olur, diyerek hased ederdi.

Pes ol kişiler ittifak edip geldiler gördülerkim kimse yok. Mahzun olup evlerine geldiler. Yirmi gün geçti. Allahu Taalanın kudretiyle Resulün mucizatıyla Sultan Hacım velayetiyle bunlara bir veba hastalığı vakı oldu. Ol evliyaullaha kaseden kimselerin kendileri, karıları ve oğulları cümlesi kırk gün içinde hep vebadan öldüler (Mustafa 2012:42-43).

2. Pes imdi bir taife var idi. Yürühane Ak koyunlu derlerdi. Binbir hane idi. Buraya gelirler idi. Bu kabristanı yaylak etmişlerdi. İttifak gelip kondular, Sultan Hazretlerini görüp cem olup geldiler. Etiler: Ne kişisin nereden gelirsin? dediler. Sultan Hazret etti: Kabeyi Şerif’den Medineyi Münevvere’den gelirem, dedi. Öyle deyince ettiler: Ya bu bizim yaylamızda ne ararsın? Var yoluna geç git!” dediler. “Hem bu sığırı nerden aldın? dediler. Sultan Hacım Hazret etti: Aylığım biz makama Allah emriyle Resulullah mucizatıyla Sultan Hoca Ahmed Yesevi ibni Muhammed Hanifi ibni Ali Hazretlerinin duasıyla geldik. Buracığı bize makam edin, deyi remzettiler. İmdi biz burayı mamur edip asitan ideriz, dedi. Pes bu yağadan yürük taifesi ettiler: Burası bizim kadimden yaylamızdır. Var başka yere git o zaman seni burada çok incitiriz, dediler. Bu gün dur, yarın git, dediler. Bir garipsin, şayet ola ki sana bir zarar edeler, dediler.

Pes Sultan Hazretleri sabreyledi. Zikrullahı meşgul oldu. Birkaç gün söylediler faide yok. Gelip birkaç çoban bulup ettiler: Varın şol yatan aşığı dövün, kovun. Eğer gitmez ise öldürmek kaskin edin. Ve hem boğasını getirin, boğazlayalım, dediler.

Akşam oldu, bunların kaski Sultan’a malum oldu. Allaha tevekkül eyledi. Pes ol çobanlar Sultan makamına vardılar. Allah gözlerin kör eyledi. Arayı arayı kadid oldular. Gördülerkim çare yok, evlerine yettiler (Mustafa 2012:46).

3. Pes diyarı Horasan'da bir kalbi temiz Akid ZAHit derviş alim fazıl bir kişi var idi. İsmine Burhan derlerdi. Muhibbi ehli beyit resul idi. Canı dilden evliyaullahı muhip olmuş idi. Gönlüne muhabbeti aşk dolmuş idi. Daşma dua ederdi. Beni bir evladı Resul eteğine eriştir Ya Rabbül Âlemin, der idi. Gönlünü Allah'ın vahdeniyetine ısmarlamış idi.

Pes imdi bir gece tesbih ibadeti edip uyudu. Rüyasında gördükim Rum diyarına gelmiş. Gördükim Rum erenleri bir yere cem olmuşlar. İbadet edip sohbeti ilahe ederler. Bu derviş erişip geldi. Yer gösterdiler, oturdu. Gördükim bunların halifeleri bir yüzü nurlu kişi cemalini görücek kalbine muhabbeti aşkı ilahı eriştii. Bunların halifeleri Hacım Sultan idi. Etti: Hoş geldin, benim yarı vefadarım Derviş Burhan, dedi. Bu cevabı işitti. Yerinden kalkıp Sultan Hacım Hazretlerinin elini, dizini öptü. Şeyhim azizimsin, dedi. Pes imdi Sultan Hacım Hazreti etti: Ya Burhan beni ister olur isen Rum diyarında Germiyan elinde gele bulasın, dedi.

Uyandı geldi gördükim Horasan'da hücresinde. Hemen yerinden durup divane oldu. Rum'u sormadı. Kiblede yana revan oldu. Aşkı ilahı erince adam divane olmaz mı? Çidile talep edince adam şeyhini bulmaz mı?

Pes Burhan Derviş dağ ve taş hiç aklına gelmeden yürümen fi yövmen gelip Rum'a çıktı. Evliyaullahın çezbesi kalbine düştü. İttifak bir gün Germiyan eline geldi. Kendi özüne eder. "Acep ol Ali cenapla kanda bulam" dedi. Hatırına geldikim "beni Horasan'dan alıp gelen ayağına iletmez mi? dedi.

Kudret ilahe bir kabristana çıkageldi. Gördükim bazı yürükan evleri sahrada yaylak etmişler. Bu kişi bulup sordu: Bu yer nerededir? Ol kişi etti: Burası Germiyan'dır. Burası bizim yaylamızdır. Şol tepe üzerinde bir senin gibi Derviş var. Yemez içmez, kırk gündür yatar. Gelir bize söyler, buraya ben asitane bünyad ederim, der. Varıp gitmedi, dedi.

Burhan Derviş etti: Şimdi ol derviş nerededir? dedi. Burhan ol yana yürüdü.

Pes Sultan Hacım Hazretine malum oldu. Yerinden doğrulup üç adım karşı yürüdü. Burhan Derviş, Sultanın cemalini gördü, gönlü Ruşen oldu. Bildikim ol aradığı adam hem rüyasında gördüğü. İleri yürüyüp selam verdi. Ol dahi izzetle selamın aldı.

Hoş geldin hoş geldin Derviş Burhan, dedi. Ol dahi Hacım Sultanın elin ayağın ziyaret etti. Birbirine muhabbet edip zikrullahı meşgul oldular.

Derviş Burhan Sultan Hazretlerine hizmet ederdi. Pes imdi Sultan Hazret ol yürükane dua etmiş idi. Bunların şerrini benim üzerimden men eyle, diye.

Pes imdi Allah emriyle ve Hazreti Resullah mucizatıyla ve Hacım Sultan'ın duasıyla bu yürükan kavmine bir hastalık vaki oldu. Çokluk adamları öldü, kimseleri kalmadı. Ahirel emir birkaç adamları gelip Sultan Hazretlerinin elin ayağın öpüp;

Dedeciğim bize beddua eyleme, dediler. Sultan Hazretinin gönlü yumuşadı. El kaldırıp bunlara hayır dua eyledi (Mustafa 2012:46-48).

4. Rivayete göre, Dimetoka Kalesi'ni kuşatan Seyyid Ali Sultan ve askerleri, bir türlü şehri fethedemezler. Bunun üzerine şeyhin kerametiyle kale üstüne yağmur gibi ateşler yağar. Bu felaketten ne yapacağımı şaşırır hale gelen kale sakinleri sonunda teslim razı olurlar (Ocak 2002:261).
5. Muhyiddin Abdal, iyiliği kötülüğü öğrenmek için köyleri tek tek gezmiş ve bir köye geldiğinde bakmış ki düğün oluyor. Köy halkı kazanlarla yemek pişiriyormuş. Bunlardan bir parça yemek istemiş. Köy halkı bunu kovmuş. Arkasından Muhyiddin Abdal beddua etmiş. Muhyiddin Abdalköyeden ayrılır ayrılmazköy birden kaybolmuş, köy yerin dibine batmış. Muhyiddin Abdal, bu sefer Küçünlü'ye gitmiş. Onlardan da iyilik beklemiş, bulamamış. Sonra arkasından "Küçünlü küçüldükçe küçülsün" demiş. Bu sefer Büyünlü'ye gitmiş, Kazanın içine fare düşürmüştü. Bu insanlar bunu hoşgörü işle karşılamışlar. Muhyiddin Abdal "Büyünlü büyüdükçe büyüsün" demiş. Daha sonra Hacılara gitmiş, onlar iyi karşılamamışlar. Bunlara da "Bu köy on beş haneyi geçmesin" demiş. Dediklerinin hepsi olmuş (Durbilmez 2017:100).
6. Rivayete göre Konya uleması Şems-i Tebrizi ile Mevlana'nın dostluğunu çekemedikleri için şehri terk etmeye kalkarlar. Şehirde cuma namazı kıldırarak kimse kalmadığından, Sadreddin-i Konevi Ahi Evren'e haber yollayarak onları durdurmasını ister. Ahi Evren ulemanın yolunu keserek Konya'ya dönmelerini ihtar eder. Fakat dinlemezler. Bunun üzerine, bindikleri hayvanlar dizlerine kadar toprağa gömülür. Hayvanlardan inip yaya yürümek isterlerse de bu defa kendileri önce dizlerine, sonra göğüslerine kadar yere batarlar. Bu keramet karşısında nihayet gitmekten vazgeçip Konya'ya dönerler (Ocak 2002:261).
7. Salih aleyhisselamın kavmi Salih aleyhisselamdan bir mucize istediler. Salih aleyhisselam kayadan dişi bir deve çıkarttı. O gelen deve kayadan çıktıktan sonra Salih aleyhisselam kavmine, su kuyusundan bir gün deve içecek, diğer gün de siz ihtiyaçlarınızı görün, dedi. Kavmin içinde deve suyu içtiği zaman suyu tamamiyle içiyor diye fitneler zuhur ettiler. Sonra kayadan çıkan deveyi kestiler. Kesince de yavrusu böğürerek kayanın içerisine girip kayboldu. Bu olayı gördükten sonra Salih aleyhisselam kavmine beddua etti ve Âd kavmi yerle bir oldu (K 1).
8. Hacı Bektaş Veli'yi çekemeyen, hep düşmanlığını ilan eden Kırşehir'deki o zamanın mollası, kadısı hep hakaret ediyormuş ona. Bir gün karşılaştılar, sohbet ederken, Hacı Bektaş Veli diyor ki, öğlen namazı için şu çeşmeden su alalım da namaz kılak. O da hay hay, diyor. Kadının yanındakiler ıbrıkınan neyinen su getiriyorlar. Su kan oluyor, Hacı Bektaş Veli'ye diyor ki kadı, bu su kan. Yapma kanlı sudan abdest alınır mı temiz su değil. Bu sefer kadı kendisi gidip su getiriyor. Abdest alacağı zaman, yine su kanlı

oluyor. Kanlı olunca Hacı Bektaş Veli, dış görünüşle ibadet kabul olmaz, diyor. Öce şu içini temizleyeceksin, diyor. Önce iç gönütlü temizleyeceksin ki Allah'a makbul ola. Senin yaptığın ibadet dıştan desinler için. Ondan sonra Hacı Bektaş Veli'nin bu kerametini görünce, Hacı Bektaş Veli'nin artık yakasını bırakıyor (K 2).

9. Abdal Musa, Alanya taraflarında Tekke köyünde, oraları gezerken o köylerden iki köy bir su yüzüne birbirine su vermek istemiyorlar. Abdal Musa ikisini de barıştırmak için sudan hepsinin faydalanmasını diliyor. Fakat suyun bulunduğu yerdeki köylüler bunu kabul etmeyince, Abdal Musa, Allah'a niyazda bulunuyor. Onlara beddua ediyor. Su ters yöne akmaya başlıyor. İki köyde susuz kalıyor (K 2).

9.4. "Bereketli Olma" Motifi

1. Türkistan'dan Rum diyarına gitmekte olan Hacı Bektaş yolda bir köye uğrar. Bir kadından yiyecek ister. Kadın biraz beklemesini söyleyerek evine gelir, bir parça ekmeğin içine biraz yağ koyup Hacı Bektaş'a götürür. Tekrar eve döndüğünde, önceden içinde azıcık yağ olan kúpün, ağzına kadar dolduğunu hayretle görür ve yiyecek isteyen kişinin nasıl biri olduğunu anlar (Ocak 2002:262).
2. Bir gün kalabalık bir topluluk kendisini ziyarete gelir. Misafirlere yedirecek ekme bulunmamaktadır. Kadıncık Ana evde hiç un bulunmadığını haber verince Hacı Bektaş un çuvallarını silktirir ve bir avuç kadar un birikir. Yogurup bir tekneye koyarlar ve üstünü örterler. Hacı Bektaş bir dua eder ve teknenin içi hamurla dolup taşar. Köyün bütün gelinleri, kızları günlerce hamuru ekme yapıp pişirirler ama teknedeki hamurun arkası kesilmez. Sonunda ancak üstündeki örtüyü açmak suretiyle hamuru tüketebilirler (Ocak 2002:262).
3. Hacı Sultan'ın Horasan'dan gelirken Ahmed-i Yesevi tarafından verilen bir sofrası vardır. Hacı Sultan bunu bir ağaca astırmış ve gelip geçenin yemesi için serbest bırakmıştır. Oradan kimler geçerse geçsin, ne kadar kalabalık olurlarsa olsunlar sofrayı açtıkları zaman diledikleri kadar yiyip içerler sonra da yerine asarlardı. Sofra kırk yıl bu şekilde hizmet etmişti (Ocak 2002:264).
4. Abdal Musa bir gün müridlerine tekkeye bir gemi dolusu asker geleceğini haber verir; bunlar için yemek hazırlanmasını emreder. Gerçekten bir saat sonra askerler sahile ayak hasarlar. Müridler onları alıp tekkeye getirirler. Askerler ocaktaki kazandan başka ortalıkta bir şey görmeyince aç kalacaklarını zannederler. O sırada şeyh dervişlere yemeği askerlere paylaşmalarını bildirir. Yemek kepçe ile kırk bin askere paylaşılır. Önlerinden artıncaya kadar yedikleri halde kazan yine dopdolu durur (Ocak 2002:264).
5. Muhyiddin Bababir kazan kaynatmış. Bu üç köy karnını doyurmuş yine de kazandan hiç yemek eksilmemiş. Muhyiddin Baba Allah dostuymuş (Durbilmez 2017:99).

6. Herkes sığırlarını sırayla otlatırlarmış. Bir gün İdris hoca da diyor ki, ya pirim bugün kimseyi bulamadım yerime, benimde kazada işim var mecbur gitmem gerekiyor, ne yapacağız? Hacı Bektaş Veli, sen git, diyor. Ben sığırları otlatırım, olur mu diyor ayıp olmasın diyor. Ama İdris hocanın bir kardeşi var Sarı isminde inançsız biri. Her zaman Hacı Bektaş Veli'ye karşı dil uzatıyor, hakaret dolu sözler söylüyor ve sığırlarla otururken bununda iki çift öküzü varmış, getirip o öküzleri içine katmak istiyor. Diyor ki senin öküzleri otlatmam Sarı, katma sığırlarını hayvanların içerisine. O da, bugün sıra ağabeyimde olduğuna göre vekâletine sen bakıyorsun mecbur alacaksın, diyor. Hacı Bektaş Veli, hayır almıyorum diyor, ben gidiyorum istersen alma diyor. Ben öküzlerini kurt yerse bak kefil değilim, diyor. Ey taşlar, beş taşlar, sizlerde şahidim olun bana, diyor ve gidiyor. Akşam geliyor, hayvanlar dağılıyor. Sarının öküzleri yok. Sarı geliyor, benim öküzler nerede? Diyor. Hacı Bektaş Veli de ben sana dedim karışmam ben ne biliyim git bak diyor Sarı'ya. Sarı gidiyor kurt yemiş hayvanları. Sarı gidiyor kadıya şikâyet ediyor. Benim öküzlerimi bu mahsus kurda yedirdi. Ben buna teslim etmişim, Hacı Bektaş Veli de gelin diyor benim şahitlerim var, diyor. yalan söylüyor bu. Geliyor batın şehirle Allah'a niyazda bulunuyor. O taşlar dile geliyor. Taşlar diyorlar ki, evet Hacı Bektaş Veli ben bu öküzleri kabul etmiyorum, otlatmam, kurt yerse mesul değilim dediler, diyor. Aynısını Hacı Bektaş Veli'nin söylediği kelimeler taşlardan da nidaya gelip söyleniyor. Kadı ve oradaki cemaatin hepsi o kerameti görünce Sarıya lanet ediyorlar, sen yalan söyledin, bizi kandırdın, yazıklar olsun sana! diyorlar ve ondan sonra Sarı, yine bir türlü iman etmiyor. Bir gün kış günü Hacı Bektaş Veli, ya Sarı gel seninle şöyle bir bağlar dolaşalım, diyor. Geliyorlar bir elma ağacının dibine, şuradan yukarı çık da birkaç tane elma toplada yiyelim, diyor. Kış günü elmamı olur, yaprak dökülmüş, her şey (hiçbir şey) yoktur, diyor. Hacı Bektaş Veli, sen o zaman dur ben çıkayım da atayım sen al, diyor. Mübarek yukarı çıkıyor, ağaç yeşeriyor, Allah'ın hikmetiyle. Eee Allah'ın kerameti, veli kulu. Sarı yukarıya bak diyor. Yukarı bakıyor Hacı Bektaş Veli'nin bin bir türlü suratla şeklini görüyor. O zaman imana geliyor. Ondandır Hacı Bektaş Veli'nin müridi talibi oluyor (K 2).

9.5. “Körlerin Görmesini Sağlama” Motifi

1. Rivayete göre, müridleriyle Mısır'a giden Kaygusuz Abdal gözünün biri kör olan sultan tarafından huzura çağrılır ve gerçek bir veli olup olmadığını anlamak için birçok denemelerden geçirilir. İşin sonunda Kaygusuz Abdal bir dua ederek sultanın kör gözün açar. Bu sayede gerçek bir veli olduğu ortaya çıkar ve kendisine ikramlarda bulunulur (Ocak 2002:265).
2. İsa aleyhisselam bir kabileden geçerken insanlar madem peygambersin, şuradaki mezarda yatmanı dirilt, dediler. İsa aleyhisselam da o zaman Kuran'da da geçen, ayette “Allahü Lailla Hüvel Hayyum Kayyum”u okuduğu esnada yaşlı biri kafasından toprak dökülerek ayağa kalktı ve etrafında bulunan Yahudiler ve Hristiyanlara halkın anlayacağı bir dilden daha önce yaşamış yıllar önce yaşamış bir dil bilmesine rağmen,

bunların anlayacağı İbraniceden, ben Allah'ın kuluyum. Falan kavme aidim. Şu andaki İsa'yı tasdik ediyorum, onun kitabına da inanıyorum, o bir peygamber, dedi geri öldü. Bunu görünce havarilerden birkaç tanesi İsa aleyhisselama daha bir bağlandı ve İsa aleyhisselama bu duayı da bize öğret deyince İsa aleyhisselam bunların iki tanesine duayı öğretip Antakya'ya gönderdi. Antakya'ya gelen iki tanesi İslam dinini anlatsın diye. Onlar Antakya'ya geldikleri zaman Antakya surlarla çevriliydi. Kapıdan içeri giremediler. Habib-i Neccar diye bir tanesi bunlara önderlik etti, evinde misafir etti. Onun da abraş bir çocuğu vardı. Bunlar o çocuk için dua ettiler, çocuk iyi olunca onları şehrin içerisine gönderdi. Şehrin içerisinde bütün hastaları iyi ediyoruz diye bunlar meydana çıktılar, konuştular ve birçok gözü görmeyeni, hasta olanları, kör olanları iyi ettiler, hatta öyle safhaya geldiler ki bunlar çok ileriye gidince tıpta o zaman çok ilerdeydi, krala şikâyet ettiler, kral bunları zindana attı. Bunları zindana atınca İsa aleyhisselam üçüncü havariyi gönderdi. O da geldi, fakat onları tanııyormuş gibi ben dedi, körleri iyi ediyorum, abraşları iyi ediyorum, kötürümleri iyi ediyorum deyince, yav burada dediler iki kişi daha vardı, onlarda yapıyordu, içeride zindandalar, dediler. Ya onların yaptığı ney ki hatta ben ölüleri de diriltiyorum, dedi. O zaman hadi bir ölüyü dirilt de görelim, dediler. Yeni ölmüş bir genci, gelen üçüncü havari diriltti. Onu diriltince kral bunda büyük bir şey olduğu görünce üçüncü havariyi yanına yardımcı olarak aldı. (Kralın da İsa'nın dinine girdiği rivayet edilir.) Bu kendini krala kanıtladı. Asıl amacı zindandaki havarileri kurtarmak olan üçüncü havari, kralın kendisine inandığını görünce, krala zindandaki iki kişiyi de çıkartalım, onlarda iyidir, dedi. Onları da çıkardılar (K 1).

9.6.“Ölü İnsan ya da Hayvanı Canlandırma” Motifi

1. Pes Sultan Hacım Hazretleri yerinden kalkıp su getirip nazarında kodu. Eline su alıp sultanın başını ısladı. Tığ alıp traş etmek istedi. Kulağına bir avaz geldikim: Medet Sultan Hacım, deyi. Pes Sultan Hazret bu avazı işidip bir zaman hab (uyku) âlemine varıp tevekkeli halas oldu. Andan Hünkâr Hacı Bektaş Veli etti: Neyledin Hacım? dedi. Pes Sultan Hacım etti: Akdeniz'de bir kişinin gemisi gark oldu. Medet Hacım Sultan, demiş iken döndü bir gayri ere dahi çağırdı. Bir eli elimde kaldı, deyip bir elini Sultan önüne koydu. Andan: Hacım Akdeniz'de kanda melh kerekanda, dedi. Bunu bir bir yakenla söyle, dedi. Andan Hacım Sultan Hazretleri elini sunup Akdeniz'den bir Yunus balığının kulağına parmağını geçirip getirip Sultan Hazretlerinin önüne bırakıverdi. Hünkâr Hacı Bektaş Veli bu velayeti görüp Horasan'da kendisine bir ağaç kılıç kuşatdılar idi. Getirip Sultan Hacım'm beline tekber edip kuşattı. Yürü imdi Germiyan'a, dedi. Birbirine merhaba edip bir menzil yol gönderdiler. Sultan Hacım Hazretleri revane oldu. Bir derviş katır ile su getirir idi. Hacım Sultanın önüne uğradı. Hacım Sultan dahi ağaç kılıcı eline alıp “Lâfetâ illa Ali La seyf illa Zülfigar” deyip çaldı katır iki pare eyledi. Sakalunu görüp ağlayı ağlayı Sultan Hazretine geldi. Etti: Hay Sultanım bu divaneye kılıç vermişsen benim katırımı iki pare edip helak eyledi, deyip ağladı. Hünkâr Hacı Bektaş

Veli: Varın Hacım'a gel deyin, dedi. Bir derviş varıp çağırdı Gel sizi Sultan ister, dedi. Hacım Sultan Hazretleri Naim deyip geldi. Pes Hünkâr Hazretleri etti: Neyledin Hacım. Dervişin katırını öldürmüşsümün, dedi. Andan Hacım Sultan Hazretleri etti: Hünkârım, beni ağmaya vilayete gönderirsin. Senin kapında kesmeyen kılıcı ben neyerim. Al imdi kılıcımı sopa eyle, dedi. Yine Hacım Sultan Hazretleri dua eyledi. Katırın canı yerine geldi hizmet oldu. Pes Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hacım Sultanı gönderdi Germiyan'a revane oldu (Mustafa 2012:27-28).

2. Baba İlyas'ın torunu Âşık Paşa'nın halifelerinden Ebubekir ölü arıları avucuna koyarak nefesiyle diriltmeye muktediri (Ocak 2002:266).
3. Hacı Bektaş bir gün Malya Ovası'nda bir höyük üzerinde otururken aşağıdaki Tatar evlerinin arasında bir zengin çocuğunun fakir küçük bir oğlanı ceviz büyüklüğünde bir taşla kazaen öldürdüğünü görmüştü. Ölen çocuğun yakınları taşı atanın peşine düşmüş kovalıyorlardı. Korkan çocuk Hacı Bektaş'a sığınır. Ovalayanlar onu isterlerse de şeyh reddeder ve ölen çocuğun cesedini yanına getirmelerini ister. Cesedi getirirler. Hacı Bektaş onu hırkasıyla örtüp elini yüzüne sürer sürmez çocuk dirilip ayağa kalkar (Ocak 2002:266).
4. Bir aralık Konya'da veba salgını olmuş, PiRabi Sultan'ın iki çocuğu ölmüştür. Geride bir küçük oğlu kalmıştır. Birkaç gün sonra o da ölü. Annesi cesedin başında ağlamaktan fenalaşınca karısına acıyan şeyh, cesede yaklaşır ve onu elinden tutarak ayaga kaldırır. Çocuk dirilmiştir (Ocak 2002:266).
5. Üzeyir aleyhisselam, bir beldeden geçerken beldeyi harap olmuş vaziyette gördü. Bu belde tekrar eski haline gelecek diye içinden bir şey geçti ve bu Zeytin Dağı dediğimiz Kudüs'e yakın bir dağda eşeği ile beraber yorgunluk hâsıl oldu. Üzüm, hurma ve ekmek vardı çantasında da. Orada uykusu geldi yattı. ÜzeyiraAleyhisselam uyandığı zaman eşeği yoktu, kemikleri gördü. Fakat yanındaki azıktaki üzümler hala tazeliğini koruyordu. Hz. Allah sordu, kaç gün yattın diye, yarım gün veya yarım günden biraz fazla, dedi. Halbuki yüz yıl yatmıştı. İşte Üzeyir aleyhisselam, yüz yıl yattıktan sonra kalktı, o kemikleri görünce Hz. Allah, Üzeyir aleyhisselama ya Üzeyir, şu kemikler kimindir. O işte senin merkebinin kemiği, deyince hayret içerisinde kaldı ve o kemikler bir araya Allah tarafından toplandı, geri et ve kemiğe bürünerek hayvan olarak dirildi. Aynı o eşeğe binip de şehre inince kendi oğlunun yaşlanmış, beli bükülmüş gördü. Üzeyir aleyhisselam da çok genç olarak görününce, Yahudi teşkilatı işte Üzeyir Allah'ın oğludur dediler. (Onun için onlarda en makbul, en kutsal peygamberlerden Musa'dan, Davut'tan sonra Üzeyir gelir ve Yahudiler çocuklarına da Üzeyir ismi koyarlar ki, yüzü ve cemali güzel olsun, yaşlanmasın diye.). (K 1).

9.7. “Yerden veya Taştan Su Çıkarma” Motifi

1. Pes Sultan Hacı Bektaş Veli Hazretlerini Hoca Ahmed Yesevi Hazretlerine ilim okumaya vermişler. Namaz vakti geldi. Şeyh etti: Su getir abdest alalım, dedi. Bektaşel Horasani etti Hocam nazar etsen çeşme mektephaneye aksa, dedi. Şeyh etti: Ama benim yetmez, dedi. Öyle diyince Bektaşel Horasini Nuru Hakka dua kıldı. Çeşme gelip mektephanesine aktı. Çıktı gördüler ki mütehayyır oldular. Andan; Şeyh Bektaş dedi. Sevinciyle baş kaldırdı. Gördükim su akar ol suyun yanında bir susam bitmiş ve açılmış. Her gün dokuz bin halife Sultan Hoca Ahmed Yesevi'den ders okurdu (Mustafa 2012:16).

2. Pes Hacım Sultan Hazret el açıp Hazreti Hakka münacat eyledi. Dua edip el yüze sürdü. Andan Sultan Hacım Hazretleri bir hamayilin ve kısvetin ve kemerin ol yiğide verdi. Bunlar bizden teberrik olsun, dedi. Bizi seven dostlarım derdine derman olsun dedi. Allah emriyle dedi.

Bir asası var idi. İğde ağacından dike kodu. Ağaç bitti ve dahi mübarek ayağı ile yere vurdu, bir pak su çıktı. Cemi köy halkın andan içerler... (Mustafa 2012:31-32.)

3. Şehirde bazı adamlar gelir giderdi. Ol vaktin Karahisar'da bir bey var idi. Adını Tuğrul Bey derler idi. Birkaç kişiler gelip bu beye söylediler.

Falan kayanın dibinde bir derviş kırk gündür yemez içmez anda hırkasına bürünüp yatar ve hem bir büyük boğa başı acunda durur yabana gitmez, diye vafsettiler. Andan bey etti: Gelin onu bana gösterin bile varalım, dedi. Andan bey kalkıp yirmi otuz adam olup gelip gördüler kim hırkasını bürünüp yatar edep ile oturdular hiçbir şey söylemediler. Bir saat miktari oturdular. Gün çok ıssı idi. Gayet susadılar. Andan bey etti:Er ise kalksa bize bir su verse, içsek, dedi. Hemen o saat Sultan Hacım Hazretlerine malum oldu.

“Ya Allah” deyip kalkıp mübarek elini kayaya vurdu. Eli hamura gider gibi kayaya battı. Elini çıkarınca bir iyi zulalı pak su çıktı. Bu kerameti görüp cümlesi muttehayyır hayran oldular (Mustafa 2012:35-36).

4. Abdal Musa bir yolculuk sırasında bir köy evine misafir olmuştur. Ev sahibinden içecek su ister, ama su kalmadığı için verilemez . Bunun üzerine Abdal Musa yumrugunu yere vurarak orda çok güzel suyu olan bir pınar fışkırtır (Ocak 2002:273).

5. Karahisar kasabasının sur kapısı yanında riyazata giren Hacım Sultan'ı görmeye gelen emir Tuğrul Beg, ondan kendisi ve adamları için içecek su ister. Hacım Sultan oradaki bir kayanın yanına gelip “ya Allah! “ diyerek elini kayaya indirir. Kaya hamur gibi çöker ve elini çeker çekmez berrak ve soğuk bir su fışkırtır. Beğ ve adamları şaşırırlar, ama şeyhin velayet gücünü de tasdik ederler (Ocak 2002:274).

6. Seyyid Ali Sultan'ın attığı bir ok, düştüğü yerde bir kayaya çarpar, su fışkırtır; adını Karapınar koyarlar (Ocak 2002:274).

9.8. “Deniz veya Irmağı Yarıp Geçme” Motifi

1. Hacı Bektaş'ın ileri gelen halifelerinden Seyyid Cemal'in oğlu Asildoğan bir aralık Rumeli tarafına geçmek üzere Gelibolu karşısında bağazın kenarına gelmiştir. Bir kayık kiralayıp karşıya geçmek dilerse de, kayıkçılar tarafından reddedilir. Bunun üzerine Asildoğan denize doğru yürümeye başlar. O yürüdükçe deniz iki yana açılır ve kara ortaya çıkar. Bunu gören kayıkçılar aman dileyip pişman olurlar ve istediği kayığı verirler (Ocak 2002:276).
2. Kütahya evliyasından Habip Hacı ve Beğce Sultan dervişleriyle Seyyitgazi Tekkesi'ne gitmektedirler. Yolda önlerine bir ırmak çıkar. Fakat şiddetli yağmur ırmağı kabartıp coşturmuştur. Bu yüzden karşıya geçiş imkânsızdır. O arada Hacım Sultan da yanlarına gelir; durumlarını görür. Hacım Sultan ırmağa yaklaşır, ırmak hemen ikiye ayrılır. Açılan yoldan hep birlikte karşıya geçerler (Ocak 2002:276).

9.9. “Deniz veya Irmak Üzerinde Yürümek” Motifi

1. Malya Ovası'nda mağlup ve esir edilen Baba İlyas müridlerinden bazıları katledilir, bazıları vezir Celaluddin Karatay'ın isteğiyle denize salıverilirler. Böylece suçlu olanlar boğulacak, olmayanlar kurtulacaktır. Fakat sonuç şaşkıncıdır; çünkü denize bırakılan müridlerin kimi deniz üstünde yatmakta, kimi oturmakta, kimi de yürümektedir. Bu suretle suçsuz oldukları görüldüğü için serbest bırakılırlar (Ocak 2002:277).
2. Hacı Bektaş, Sarı Saltık'ı Rumeli'ne gönderdiği zaman, bu derviş iki yakınıyla Karadeniz kıyısına gelmiş, seccadesini suya serip üstüne oturarak karşı yakaya geçmişlerdir (Ocak 2002:277).

9.10. “Kuru Odunu Ağaç Haline Getirme” Motifi

1. Hacı Bektaş Ahmed-i Yesevi tarafından Rum'a gönderildiği zaman dervişlerden biri ocakta yanan odunlardan birini alıp Rum diyarına doğru fırlatır. Dut ağacından kesilmiş olan bu odun Rum'da Ahmet Fakih eliyle tutulur ve Hacı Bektaş'ın sonradan tekkesini yapacağı yerin önüne dikilir. Odun derhal yeşererek ulu bir dut ağacı olur (Ocak 2002:271).
2. Hacı Bektaş bir gün Ahi Evren'i ziyarete gider. Kırşehir yakınında bir tepede buluşurlar. Ahi Evren şeyhten gölge verecek bir ağaç hasil etmesini isteyince o da onun kavak ağacından esasını alarak yere diker. Asa derhal yeşerir, dal budak salıp yapraklanır ve koskoca bir ağaç olur (Ocak 2002:271-272).

3. Bir başka seferinde, Hacı Bektaş'ın ıslahı nefis eden bir haramiye bir değnek vererek bunu yere dikmesini, değnek yeşerene kadar iyilik yapmaya devam etmesini söyler. Çünkü değneğin yeşermesi günahlarının affına işaret olacaktır. Gerçekten günün birinde değneğin yeşerip dal budak salarak kocaman bir ağaç olduğu görülür. Böylece harami affedildiğini anlamış olur (Ocak 2002:272).
4. Hacım Sultan da gittiği muhtelif yerlerde, çeşitli ağaçlardan yapılma asalarını yere dikmekte, bunlardan bazıları diker dikmez, bazıları ise kırk gün içinde yapraklanıp, dallanıp ulu ağaçlar olmaktadır (Ocak 2002:272).
5. Seyyid Ali Sultan attığı bir oku düştüğü yere dikmiş, ok hemen bir ağaç olarak meyve vermiştir (Ocak 2002:272).
6. Seyyid Rüstem Gazi de çınar ağacından yapılma bir şişi yere dikerek dua etmiş, şiş gittikçe büyüyüp gelişerek bir ulu çınar halini almıştır (Ocak 2002:272).

SONUÇ

Türk-İslam kültüründeki kıssa ve rivayetlerde yer alan İsrailiyata ait inançların yer almasında farklı sebepler bulunmaktadır. İslam kültürüne, İsrailiyat unsurlarının girmesinde, Cahiliye Dönemi'nde Arap Yarımadası'nda aynı coğrafyayı paylaşan zengin bir inanç kültürüne sahip Yahudi ve Hristiyanların büyük etkisi vardır. İslamiyetle birlikte Hz. Muhammed döneminde “sahabeler” ve sonraki “tâbiîler” ve “teba-yi tâbiîler” döneminde özellikle Yahudi inanç ve kültürüne dair bilgilere sahip kimseler tarafından İsrailiyat unsurları, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde İslam kültürüne empoze edilir. Sahabeler döneminde; özellikle Abdullah b. Selâm, Abdulah b. Amr b. Âs, Ebu Hüreyre, Selmân El-Fârisî ve Huzeyfe b. Yemân, tâbiîler döneminde; Kabul Ahbar, Vehb b. Münebbih, Mâlik b. Dînâr ve Nevf b. Fedâle el-Bikâli, teba-yi tâbiîler döneminde ise Muhammed b. Es Saib El- Kelbî, Abdulmelik b. Abdulaziz b. Cureyc ve Muhammed b. Mervân Es-Suddî'nin Yahudi inanç ve kültürüne ait pek çok bilgiyi, Kuran'da insanlara ibret vermesi için kısa ve öz ifade edilen kıssa ve rivayetleri açıklamak amacıyla Kutsal Kitap'ta daha ayrıntılı olan benzer kıssa ve rivayetleri kullandıkları görülmektedir. Bu kimseler, bu tür bilgileri sözlü kültür yoluyla gelecek nesillere aktarırlar. Kuran'ı açıklamak isteyen araştırmacılar da yukarıda bahsettiğimiz kimselerin anlattığı bu kıssa ve rivayetleri temel kaynak olarak ele alırlar.

Türkler'in İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte, İslam kültüründe yer alan İsrailiyat unsurları Türk-İslam kültürüne girmeye başlar. Osmanlı döneminde, halk ile devlet arasında iletişim kurucu bir rol alan tekke ve tarikat gibi kurumların, tasavvufî öğretiler aracılığıyla toplumun büyük bir kesiminde, dinî inançların oluşmasında katkısı olduğu görülmektedir. Özellikle kırsal kesimde yaşayan Türkler; İslamiyeti, tasavvuf yoluyla tekke ve tarikatlarda yetişen derviş, veli, şeyh gibi kimselerin sözlü olarak aktardıkları dinî kıssa ve rivayetlerle öğrenirler. Bu kıssa ve rivayetlerde veli, derviş, şeyh ya da abdallara atfedilen pek çok keramet, Kutsal Kitap'ta yer alan peygamberlere ait mucizelerdir. Bu tür kıssa ve rivayetlere söz gelimi Hacı Bektaş Veli, Hacım Sultan, Baba İlyas, Otman Baba, Abdal Musa gibi kişilere atfedilen velâyetnâme ve menkâbelerde rastlanılır. Bunun en önemli sebeplerinin biri de; Bektaşî velileri,

Anadolu ve Rumeli’de yaşayan Müslüman olmayan kimselerin bölgelerinde tekke ve tarikatlar kurmaları ve o bölgelerde yaşayan Müslüman olmayanlar arasında İslam’ı yaymak amacıyla onlara ait kıssa ve rivayetler, İslamî bir hüviyet kazandırılarak anlatılır (Ocak 2002:279-282). Bunun sonucunda özellikle Sami kültürüne ait motifler Türk kültürüyle bağdaştırılmaktadır.

Osmanlı döneminde, şehirde eğitim gören Türkler ise İslamiyeti, medreselerde görülen Muhammediye, Envârü’l- Âşıkın, Müzekki’n-Nüfus, Kara Dâvûd, Ahmediyye, Tenbihü’l-Gâfilin, et-Tarikatü’l-Muhammediyye, Delâilü’l-Hayrat ve Mârifetnâme gibi içinde İsrailiyat barındıran eserler aracılığıyla öğrenirler. Bu eserlerde dinî bilgiler, doğrudan değil de dinî duyguları harekete geçirecek ve merak uyandıracak tarzda canlı ve akıcı bir üslup ile anlatılan kıssa ve rivayetler vasıtasıyla aktarılır.

Türkiye’de anlatılan “ilk yaratılanlar”, “helak edilen kavimler” ve “peygamberler” hakkındaki kıssa ve rivayetlerde, dinî vasfı olan kimseler tarafından, gerek sözlü gerekse yazılı kaynaklarla, Türk kültüründe inanç ve ahlak prensipleriyle uygun olup olmadığına bakılmaksızın, insanları etkilemek amacıyla Yahudi kültürüne ait pek çok hurafe ve batıl inançlar, Türk kültürüne aitmiş gibi aktarılmaktadır. Bu da Türk kültürüyle bağdaşmayan ve mantığa uygun olmayan pek çok İsrailiyat unsurunun Türk kültürüne girmesine sebep olmaktadır.

Türk sözlü ve yazılı kültürü ürünlerinde evrenin yaratılışı, peygamberler, peygamberlerin mucizeleri, evliyalara ve şeyhlere ait kerametler vb. dinî anlatıları konu edinen kıssa ve rivayetler; çeşitlenme, uyarlanabilme, benimsenme gibi özelliklere sahip anlatılar arasında yer alır. Bu anlatılarda geçen bilgilerin tamamının gerçek kabul edilmesi ne kadar yanlış ise tamamının yanlış kabul edilmesi de bir o kadar yanlıştır. Araştırmada yukarıda bahsedilen konuların tamamının doğru olamayacağını gösteren çeşitlenmelere de değinilerek (Durbilmez 2017:91), bu anlatılarda özellikle Yahudi ve Hristiyan dini ve kültürüne ait İsrailiyat unsurlarının var olduğu görülmektedir.

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet üç büyük semavi din olarak kabul edilir. Bu üç din tek Yaratıcıya inanmaktadır. İslamiyet, Yahudilik ve Hristiyanlığın devamı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Yahudilik ve Hristiyanlıkta bulunan peygamberlerin birçoğu İslamiyet tarafından da kabul edilmektedir. Kuran’da yer alan peygamberler’e Kutsal Kitap’ta da rastlamaktayız. Kuran’da bu peygamberlere ait kıssa ve rivayetler,

insanların ders çıkarması için kısaca anlatılmaktadır. Tefsirci ve kıssacılar bu kıssa ve rivayetleri daha da ayrıntılı olarak insanlara aktarmak için semavi dinler arasında en eski kaynak olarak kabul edilen Kutsal Kitap ve Yahudi kültürüne ait bilgilere başvurdukları görülmektedir.

İsrailiyat kaynaklı olduğu düşünülen yaratılış ve tufan ile ilgili kıssa ve rivayetlerin daha eski kaynak olan Sümer mitolojisine ait anlatılarla da büyük benzerlikler görülmektedir. Bu kıssa ve rivayetler sözlü kültür ile var olmuş ve varlığını devam ettirmiştir. Sözlü kültür aracılığıyla öğrenilen bu kıssaların kuşaktan kuşağa aktarılırken bazı değişikliklere uğradığı tespit edilmiştir. Bu da sözlü kültürün bir özelliği olarak görülmektedir.

Sözlü kültürden yazılı ve elektronik kültüre aktarılan ve günümüzde hâlâ sözlü olarak da anlatılmaya devam eden, içeriğinde İsrailiyat unsuru barındıran bu kıssa ve rivayetlerde, özellikle Yahudi kültürüne ait mitolojik ve efsanevî unsurlar dikkat çekmektedir. Bu anlatılar aracılığıyla İslam inancının açıklanmaya çalışılması nedeniyle İsrailiyat unsurları Türk kültürüne aitmiş gibi kabul görmektedir. Bu da Türk kültürünün olduğundan farklı şekilde algılanmasına sebep olmaktadır.

Kültür, etkileşim içinde gelişen ve varlığını koruyabilen unsurlar bütünüdür. Bu nedenle Türk kültürü içinde yer alan İsrailiyat unsurlarının bütünü olumsuz olarak görmek de doğru değildir. Unutmamalıyız ki bir kültürün gelişimi, farklı milletlerle kültürel etkileşim ve alış-veriş neticesinde sağlanmaktadır. Burada önemli olan, farklı kültürlerle etkileşim ve alış-veriş sonucunda Türk kültürüne giren unsurların, Türklerin dinî ve ahlakî prensiplere uygun olup olmadığı gözden geçirilerek halka aktarılmasıdır. Aksi bir durum söz konusu olduğunda, hurafe ve batıl inançlarla dolu bir yapı karşımıza çıkar. Türk- İslam kültüründe bu yapıya rastlanılmaktadır. Bu nedenle milletin karakterini oluşturan kültür unsurlarının gelecek nesillere aktarılırken daha dikkatli ve özenli davranılması gerekir. Böylelikle Türk-İslam kültürünün karakteristik yapısı korunmuş olur. Nitekim Bayram Durbilmez'in de dediği gibi "gelenekli olanı geliştirme, yeniyi gelenekli olanla ve gelenekliyi yeniyi kaynaştırma kültürde sürekliliği sağlar." (Durbilmez 2017:38).

KAYNAKLAR

1.YAZILI KAYNAKLAR

- Abbott, Nabia (1967). *Studies in Arabic Litermy Papyri: Qur'anic Cotmmentaty and Tradition II*, The University of Chicago Press: Chicago.
- Açmaz, Halil İbrahim (1991). *Muhtelif Dinlerde Tufan*, ERÜ SBE DKT: Kayseri.
- Akkaya, Hüseyin (2010). "Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 38, TDV Yay. : Ankara, 60-62.
- Akkaya, Veysel (2015). "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'de Arş Tasavvuru ve İstivâ Meselesi", *International Journal of Social Science*, Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2726>, S. 33, 379-392.
- Al-Arifi, Şams Al-din Ahmed Al-Aflaki (1959). *Manakib al-Arifin I*, çev. Tahsin Yazıcı, TTK Yay.: Ankara.
- Albayrak, İsamil (2000). *Qur'anic Narrative and Isra'iliyyat in Western Scholarship and in Classical Exegesis*, The University of Leeds Department of Theology and Religious Studies.
- Ağırman, Cemal (2001). *Kadının Yaratılışı*, Rağbet Yay.: İstanbul.
- Alexander Philip S. (2000). "Jewish Tradition in Early Islam: The Case of Enoch/Idris", *In Studies in Islamic and Middle Eastern texts and traditions in memory of Norman Calder*, 11-29.
- Alptekin, Ali Berat (2007). "Türk Halk Hikâyelerinde Ağaç Motifi Üzerine", *Milli Folklor*, S. 76, 33-39.
- Altuntaş, Halil ve Muzaffer Şahin (2011). *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meâli*, 12. Baskı, DİB Yay.: Ankara.
- Arık, Durmuş (2005). "Türk Yahudileri: Kırım Karâîleri", *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.7, S. 21, 27-28.
- Arpaguş, Hatice K. (2015). *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*, MÜ İlahiyat Fakültesi Yay.: İstanbul

- Arslan, Mustafa (2009). “Söylem Mitos ve Tarih: Popüler Dini Literatürde Hz. Muhammed (s.a.v.) Tasavvuru, -Muhammediye Örneği-”, *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırma Dergisi*, C.6, S. 1, 195-219.
- Arslan, Sedat (2013). *Hız. Musa İle İlgili Rivayetlerin Tespiti ve Değerlendirilmesi*, FÜ SBE YLT: Elazığ.
- Arslantaş, Nuh (2013). *Yahudiler ve Türkler*, İz Yay.: İstanbul.
- Ateş, Ali Osman (1995). *Kuran ve Hadislere Göre Cinler-Büyü*, Beyan Yay.: İstanbul.
- Ateş, Süleyman (1969). *Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri*, Sönmez Yay.: İstanbul.
- Ateş, Süleyman (1988). *Yüce Kuran'ın Çağdaş Tefsiri*, C. 5, Yeni Ufuk Neşriyat, İstanbul.
- Aydar, Hidayet (2013). “Kültürlerarası Bir Bilgi Köprüsü Olarak İsrailiyat ve Osmanlı Halk Kültüründeki Yansımaları (Isra'iliyat As an Intercultural Knowledge Bridge And Reflections on The Ottoman Folk Culture)”, *International Journal of Social Science Studies*, C. 6, S.8, 93-109.
- Aydemir, Abdullah (2015). *Tefsirde İsrailiyat*, Beyan Yay.: İstanbul.
- Aydemir, Abdullah (1992). *İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler Tarihi*, TDV Yay.: Ankara.
- Aydınlı, Abdullah (1994). “Ebu Zer el-Gıfârî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* C.10, TDV Yay.: Ankara, 266-269.
- Aytaş, Gıyasettin (1999). “Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve ‘Hazar Destan-ı Geyik’ ”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 12, 161-170.
- Bars, Mehmet Emin (2014). “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Şor Kahramanlık Destanlarına Yansımaları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 27, 379-398.
- Bars, Mehmet Emin (2015). “Türk Kültüründe Rüya ve Battal Gazi Destanı'nda İşlevleri”, *International Journal of Language Academy*, C. 3, S. 1, 73-93.
- Bayat, Fuszuli (2013). *Türk Mitolojisine Giriş*, 4. Baskı, Ötüken Neşriyat: İstanbul.

- Baykurt, A. Câmi (1989). “Azâzîl”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yay.: Ankara, 90.
- Bear, Marc David (2000). “17. Yüzyılda Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Nüfuz ve Mevkilerini Yitirmeleri”, *Toplum ve Bilim*, S. 83, 202-223.
- Berber, Şarika Gedikli (2012). “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçişte Yahudilerin Türliye Cumhuriyeti Devleti’ne Uyum Süreci: (Moiz Kohen Örneği)”, *Turkish Studies*, C. 7, S.4, 1779-1800.
- Bedir, Ahmet (1998), “Hz. Âdem’in Boyu”, *HARÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4, S.5, 133-138.
- Bekiroğlu, Nazan (2008). *Lâ Sonsuzluk Hecesi*, Timaş Yay.: İstanbul.
- Benyakar, İsrail ve Yuda Siliki (2011). *Türkçe-İbranice /İbranice –Türkçe Sözlük* מילון עברי - עברי - תורכי \ תורכי - עברי , İsrail’deki Türküyeliler Birliği: Telaviv.
- Besalel, Yusuf (2002). “Yaakov (Avinu)”, *Yahudilik Ansiklopedisi*, C.3, Gözlem Gazetecilik Basın Yayınevi: İstanbul, 757-758.
- Besalel, Yusuf (1999). *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın: İstanbul.
- Besalel, Yusuf (2002). “Yisrael”, *Yahudilik Ansiklopedisi*, C. 3, Gözlem Gazetecilik Basın Yayınevi: İstanbul, 791-792.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan (1982). *Genel Sosyoloji*, Divan Yay.: İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili (1988). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi: İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili (1988). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Yay.: İstanbul.
- Benbassa, Esther ve Aron Rodrigue (2001). *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*, çev. Ayşe Atasoy, İletişim Yay.: İstanbul.
- Bozkurt, Gülnihal (1998). *Azınlıklar İmtiyazları, Kapitülasyonlardan Tek Hukuk Sistemine Geçiş, Azınlık İmtiyazlar*, ATAM Yay.: Ankara.
- Bozkuş, Metin (1998). “Türklerin İslamiyeti Kabulü ve Aleviliğin Türkler Arasında Yayılması”, *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, 409-418.
- Can, Şefik (2011). *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Neşriyat: İstanbul.

- Cerrahoğlu, İsmail (2002).“Muhammed B. Es-Saib El-Kelbî”, C. 25, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yay.: İstanbul, 205-206.
- Cezûli, Ebû Abdullah Muhammed Bin Süleyman (2015). *Kara Davud Delâil-i Hayrât Şerhi*, çev. M. Faruk Gürtunca, Huzur Yayınevi: İstanbul.
- Cici, Recep (1997). *Kurtuluştan Fatih Devrinin Somuna Kadar Osmanlı'da Fıkıh Çalışmalar*, MÜ SBE DKT: İstanbul.
- Cilacı, Osman (1998). “Ahbar”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 1, TDV Yay.: İstanbul, 489-490.
- Çelebi, Elvan (1984). *Menakıbu'l-Kudsiyye Fi Menasibi'l-Ünsiyye*, çev. İsmail E. Erünsal - A.Yaşar Ocak, İÜ Edebiyat Fakültesi Yay.: İstanbul.
- Çelebi, İlyas (2010). “Şeytan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, TDV Yay.: İstanbul, 99-100.
- Çelebi, Mehmet Surur (2010). “Dânimend-nâme'de Rüyaların İşlevleri”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 5, S.1, 263-280.
- Çelebi, Mehmed Hemdemi (1989). *Solakzâde Tarihi*, çev. Vahit Çabuk, KB Yay.: Ankara.
- Çelem, Sema (2016). *Tefsir Külliyyatında Hz. Nuh Kıssasının Gelişimi*, AÜ SBE DKT: Ankara.
- Çığ, Muazzez İlmiye (2013). *Kur'an, İnci ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*, Kaynak Yay.: İstanbul.
- Cora, Mustafa (2013). “Kurân'da Âd Kavmi”, *International Journal of Social Science*, C. 6, S. 3, 109-134.
- Çoruhlu, Yaşar (2012). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalıcı Yay.: İstanbul.
- Çubukçu, İbrahim Agâh (1987). *Türk-İslâm Kültürü Üzerine Araştırmalar ve Görüşler*, AÜ İlahiyat Fakültesi Yay.: Ankara.
- Çulha, Tülay (2002). *Karaylar ve Karaca*, KOÜ SBE YLT: Kocaeli.
- Danişmend, İsmail Hami (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 3, Türkiye Yay.: İstanbul.

- De Lange, Nicholas (2000). “Hebrews, Grek or Romans? Jewish Culture and Identity in Byzantium”, *Dion C. Smythe Strangers to Themselves: The Byzantine Outsider*, Ashgate, 110-115.
- Demir, Mahmud ve Mehmet Emin Özafşar (2012). “Vehb b. Münebbih”, *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 42, TDV Yay.: İstanbul, 680-610.
- Demir, Şehmus (2003). *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınevi: İstanbul.
- Demirci, Kürşad (2001). “Kafdağı”, *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 24, TDV Yay.: İstanbul, 144-145.
- Demirci, Mehmet (1983). “Nûr-ı Muhammedî”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, 239-257.
- Demirer, Mualla (1999). *Tevrat ve Kur'an'a Göre Nuh Kıssası*, AÜ SBE YLT: Ankara.
- Dernschwam, Hans (1987). *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, KB Yay.: Ankara.
- Devellioğlu, Ferit (2001). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 18. Baskı, Aydın Kitabevi Yay.: Ankara.
- Doğan, İsmail ve İlgi Kıvrakdal (2000). “Karaim Türkleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 20, Yeni Türk Yay.: Ankara, 781-789
- Döner, Ertuğrul (2015). *Tefsirde İsrâiliyyâtın Kaynak ve Bilgi Değer*, Ankara Okulu Yay. Ankara.
- Dumont, Paul (1980). “La Structure Social de la Communauté Juive de Salonique à la fin du Dix Neuvième Siè cle”, *Revue Historique*, 263, 351-393.
- Durbilmez, Bayram (1996). “Muhyiddin Abdal'ın Tuyug ve Mânileri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 7, 427-438.
- Durbilmez, Bayram (1997). “Muhyiddin Abdal'ın Seyrannâmesi Üzerine”, *İçel Kültürü*, S. 10, 54,48-49.
- Durbilmez, Bayram (2002). “Yunus Emre ve Muhyiddin Abdal Divanlarında Gönül”, *Yunus Emre Sempozyumu*, *Folklor / Edebiyat*, S.30, 205-214.

- Durbilmez, Bayram (1999). “Muhyiddin Abdal’a Göre Hacı Bektaş ve Otman Baba”, *Folklor / Edebiyat*, S. 18, 133-140.
- Durbilmez, Bayram (1999). “Muhyiddin Abdal'ın Hayatı Etrafında Oluşan Menkabeler”, I Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri, KB Yay.: Ankara , 133-150.
- Durbilmez, Bayram (2003). “[Türk Kültüründe Yenigün / Nevruz Bayramı](#)”. /*TÜRKSOY/ Türk Dünyası-Kültür-Sanat-Bilim-Haber ve Araştırma Dergisi*, S. 9, 29-34.
- Durbilmez, Bayram (2003). “Efsaneden Destana: Kazakistan’da Korkut Ata ve Korkut Küyü”, *Millî Folklor*, S. 60, 219-232.
- Durbilmez, Bayram (2005). “Türk Kültürü ve Fütüvvet-nâmelerde Üç Sayısı”, *Ahilik Araştırma Dergisi*, GAZÜ Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yay., S. 2, 1-22.
- Durbilmez, Bayram (2007).“Türk Kültüründe ve Fütüvvet-nâmelerde Beş Sayısı”, II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu- Bildiriler, Haz. M. Fatih Köksal): Ankara , 113-126.
- Durbilmez, Bayram (2008). “Nahçıvan Türk Halk İnanışlarında Mitolojik sayılar/ Mythological Numbers in nakhchivan-Turkish Folk Beliefs”, *Turkish Studies / International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 7, 340-352.
- Durbilmez, Bayram (2009) “Türk Kültürü ve Fütüvvet-nâmelerde Dört Sayısı / The Number “4” in Turkish Culture and Futuvenname”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli - Araştırma Dergisi*, S. 52, 71-85.
- Durbilmez, Bayram (2010). “Hakas Türklerinin Kadın Yiğitlik Destanı Huban Arığ’da Mitolojik Bir Sayı: Dokuz”, Epik Türk Ənənəsində Dastan, Ortaq Türk Keçmişinden Ortaq Türk Galacayına VI Uluslararası Folklor Konferansının Materialları (25-26 Noyabr): Bakü, Azərbaycan, 80-85.
- Durbilmez, Bayram (2011). “Batı Trakya Türk Halk Kültüründe Mitolojik Sayılar”, *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks*, S.1, 77-93.
- Durbilmez, Bayram (2011). “Romanya Sözlü Türk Edebiyatı Ürünlerinde Mitolojik Sayılar”, *Folklor / Edebiyat, A Peer Reviewed Quarterly International Journal*, S.16, 245-257.

- Durbilmez, Bayram (2014). *Sorgunlu Sıdkı Baba Divânı (İnceleme-Metin)*, 2. Baskı, Tezmer: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram (2014). *Karşılı Âşık Murat Çobanoğlu (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)*, Kardeşler Ofset: Kayseri.
- Durbilmez, Bayram (2015). “Eflatun Cem Güney’in Dede Korkut Masalları’na Metinlerarası Bir Yaklaşım: ‘Kan Tunalı’ Örneği” (Eflâtun Cem Güney’s Tales Of Dede Korkut: An Intertextual Approach Using The Sample Of Kan Turalı), *Millî Folklor*, S. 108, 165-179.
- Durbilmez, Bayram (2015). “Muhyiddin Abdal Menkabeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi / The Journal of Alevi Studies*, S. 10, 1-22.
- Durbilmez, Bayram (2017). *Gelenekli Türk Anlatıları*, Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Düzdağ, M. Ertuğrul (1994). *Yakın Tarihimizde Gizli Çehreler*. İz Yayıncılık: İstanbul.
- Eberhard, Wolfram (1996). *Çin’in Şimal Komşuları*, çev. Nimet Uluğtuğ, TTK Basımevi: Ankara.
- İbn Haldun, Ebu Zeyd (1401). *Mukaddime*, C. 3, çev. Abdülvahid Vafi, Kahire.
- Efendioğlu, Mehmet (2008). “Rivayet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 35, 135-137), TDV Yay.: İstanbul:133-137.
- Efendioğlu, Mehmet (2011). “Tedvin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yay.: İstanbul, 267-269.
- Eflakî, Ahmed(1995). *Menakibü'l Arifin*, C. 1, çev. Tahsin Yazıcı, 3. Baskı, MEB Yay.: İstanbul.
- Ekici, Metin (2005). “Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış” (Fikret Türkmen Armağanı), Kanyılmaz Matbaası: İzmir: 225-229.
- El-Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkahir (1991). *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. E. Ruhi Fıçlalı, 2. Baskı, TDV Yay.: İstanbul.
- El Cevziyye, İbn-i Kayyim ( ). *Uydurma Hadisleri Tanıma Yolları*, Polen Yay.: İstanbul.
- Elçin, Şükrü (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*, KB Yay.: Ankara.

- El-Kurtubi, Ebû Abdillâh Muhammed (2006). *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, C.2, çev. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Türkî: Beyrut.
- Eliade, Mircae (1993). *Mitlerin Özellikleri*, çev. Sema Rifat, Simavi Yay.: İstanbul.
- Eliade, Mircae (1995). *Dinin Anlam ve Sosyal Fonksiyonu*, çev. M. Aydın, 2. Baskı, Konya Din Bilimleri Yay.: Konya.
- Engin, Sezai (2006). *Yaratılışla İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, SÜ SBE YLT: Konya.
- En-Nevbahtî, Hasen b. Musa (1984). *Fıraku'ş-Şîa*, Beyrut.
- Erbaş, Ali (2004). "Melek", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, TDV Yay.: İstanbul, 37-39.
- Erdem, Mustafa (1993). *Hazreti Âdem (İlk İnsan)*, TDV Yay.: İstanbul.
- Erdemir, Hatice Palaz ve Halil Erdemir (2010). "Kudüs'te Yahudi İsyanı ve Yahudiler", *History Studies, International Journal of History*, 130- 131.
- Erhat, Azra (2000). *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1964). *Dede Korkut Kitabı*, TKAE Yay.: Ankara.
- Ergin, Muharrem (1976). *Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri*, Güryay Matbaacılık: İstanbul.
- Ergun, Pervin (2012). "Altay Destanlarında Tayga, Kutlu ve Kutsuz Ağaçlarla İlgili Terimler zerine", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 27, 75-79.
- Ergun, Metin (2006). *Şor Kahramanlık Destanları*, Akçağ Yay.: Ankara.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet (2015). *Osmanlı Devleti'nde Yahudiler (XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar)*, 2. Baskı, Berikan Yay.: Ankara.
- Ersöz, İsmet (1991). "Ashab-ı Kehf", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, TDV Yay.: İstanbul, 465-467.
- Et-Taberi, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr () *Tarih-i Taberi I*, çev. M. Faruk Gürtuna, Sağlam Yayınevi: İstanbul.
- et-Taberi, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (1967). *Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, C. 3, çev. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Dâru Süveydan: Beyrut.
- Fant, Clyde E. ve Mitchell G. Reddish (2003). *A. Guide to Biblical Sites in Greece and Turkey*, Oxford University Press: New York.

- Fığlalı, E. Ruhi (1996). *Çağımızda İtikadi İslâm Mezhepleri*, Selçuk Yay.: İstanbul.
- Gibb, Hamilton A. Roskeen (1955-1956). “The Influence of Islamic Culture on Medieval Europe”. Wepsayfası: <https://www.escholar.manchester.ac.uk/api/datastream?publicationPid=uk-ac-man-scw:1m1902&datastreamId=POST-PEER-REVIEW-PUBLISHERS-DOCUMENT.PDF>, 82-98.
- Gölpınarlı, Abdalbaki (1958). *Manakıb-ı Hacı Bektâş-i Velî “Vilâyet-nâme”*, İnkılâp Kitabevi: İstanbul.
- Gölpınarlı, Abdalbaki (1970). “Hakikat-i Muhammediyye”, *Türk Ansiklopedisi*, C. 18, MEB Yay.: Ankara, 327.
- Gövsâ, İbrahim Alaaddin (2009). *Sabatay Sevi*, Ağaç Kitabevi Yay.: İstanbul.
- Görkem, İsmail (2009). “Dünden Bugüne ‘Türk Sözel Edebiyatı’: Değişim ve Dönüşüm”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 39,411-422.
- Graves, Robert ve Raphael Patai (2013). *İbrani Mitleri Tekvin-Yaratılış Kitabı*, 2. Baskı, Say Yay.: İstanbul.
- Grunebaum, Gusto E. Von (1961). “Westernization in Islam and the theory of cultural borrowing”, *Islam: London*, 237-246.
- Gül, Adem (2015). *Otağdan Başkente Türk Devlet Merkezleri (Hun-Göktürk-Hazar ve Uygurlar)*, EÜ SBE YLT: Kayseri.
- Günay, Umay (1975). *Elâziğ Masalları: İnceleme*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.: Erzurum.
- Günay, Umay (1992). “Masal”, *Türk Dünyası El Kitabı*, TKAE Yay.: Ankara, 321-331.
- Günay, Ünver (1998). *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay.: İstanbul.
- Günay, Ünver ve Harun Güngör (2015). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Berikan Yayınevi: Ankara.
- Güzel, Abdurrahman (2014). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, 6. Baskı, Akçağ Yay.: Ankara.
- Hakkı, Erzurumlu İbrahim (1999). *Mârifetnâme*, çev. Faruk Meyan, Bedir Yayınevi: İstanbul.

- Hâkîm, Ebu Abdillâh en-Nisabûrî ( ), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, C. 3, çev. Mustafa Abdulkadir Ata: Beyrut.
- Hammer, Baron Joseph Von Burgstall (1983). *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. 2, çev. Mehmed Ata, Haz. Mümin Çevik ve Erol Kılıç, Üçdal Neşriyat: İstanbul.
- Hançerlioğlu, Orhan (1975). *İslam İnanç Sözlüğü*, 4. Baskı, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Harman, Ömer Faruk (1991). "Ashabü'r Res", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, TDV Yay.: İstanbul: 469.
- Harman, Ömer Faruk (1992). "Bel'am b. Bâûrâ". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.5, 389-390). TDV Yay.: İstanbul, 389-390.
- Harman, Ömer Faruk (2000). "İdris", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 21, TDV Yay.: İstanbul, 478-480.
- Harman, Ömer Faruk (2001). "İsrail (Benî İsrail)", *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 23, TDV Yay.: İstanbul, 193-195.
- Harman, Ömer Faruk (2003). "Lut", *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 27, TDV Yay.: İstanbul, 227-228.
- Harman, Ömer Faruk (2006). "Musa", *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 31, 207-213). TDV Yay.: İstanbul, 207-213.
- Harman, Ömer Faruk (2010). "Süleyman", *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 38, TDV Yay.: İstanbul, 56-60.
- Hamidullah, Muhammed (2007). *İslam'da Devlet İdaresi*, Beyan Yay.: İstanbul.
- Hatiboğlu, İbrahim (2001). "İsrâiliyat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, TDV Yay.: İstanbul, 195-199.
- Hatipoğlu, Vecihe (1972). "Ağaç" ve "Su", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, AÜ Basımevi: Ankara, 267-273.
- Hıdır, Özcan (2000). "İsrâiliyyât-Hadis İlişkisi (Hadis-Yahudi Kültürü Tartışmaları)", MÜ SBE DKT: İstanbul.
- Hıdır, Özcan (2010). *Yahudi Kültürü ve Hadisle*, İnsan Yay.: İstanbul.

- Hirevî, Muînüd-din Muhammed Emîn (). *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 9. Baskı, çev. Muhammed Bin Muhammed Efendi ve A. Faruk Meyan, Bereket Yayınevi: İstanbul.
- Hoca Saadeddin Efendi (1979). *Tâcü't-Tevârih*, Çev. İsmet Parmaksızoğlu, KB Yay.: Ankara.
- İbnü'l-Arabî, Ebu Bekr M. B. Abdillâh el-Mağrûf (2003). *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut.
- İnan, Abdulkadir (1976). *Türk Dini Tarihi*, MBE Yay.: İstanbul.
- İnan, Abdulkadir (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, 3. Baskı, TTK Yay.: Ankara.
- İnalçık, Halil (1998). *İslâm in the Ottoman Empire, Essays in Ottoman History*, Eren Yay.: İstanbul.
- Jeffery, Arthur (1938). *The Foreign Vocabulary of The Qur'ân*, Oriental Institute: Baroda.
- Juynboll, Gautier H. A. (1969). *The Authenticity of the Tradition Literature, Discussions in Modern Egypt*, E.J. BRILL: Leiden.
- Kadı Abdülcebbar (1966). *Teshîtü Delâili'n-Nübüvve*, çev. Abdulkerim Osman, Beyrut.
- Kafesoğlu, İbrahim (1957). *Türkler ve Medeniyet*, İstanbul Yay.: İstanbul.
- Kafesoğlu, İbrahim (1999). *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Kandemir, M. Yaşar (2001). "Ka'b el- Ahbar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yay.: İstanbul, 1-4.
- Kandemir, M. Yaşar (2002). *Mevzû Hadisler ve Mense'i Tanıma Yolları Tenkidi*, MÜ İlahiyat Fakültesi Yay.: İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (1977). *Türk Milletinin Kültürel Değerleri*. MBE Yay.: İstanbul.
- Karadavut, Zekeriya ve Ünsal Yılmaz Yeşildağ. (2007). "Anadolu Türk Folklorunda Geyik", *Milli Folklor*, S. 76, 102-112.
- Karagedikli, Gürer (2014). " 'Altın Çağ' ile Modern Dönem Arasında Osmanlı Yahudileri: Edirne Yahudi Cemaati Örneği (1680-1750)", *Kebikeç*, S. 37, 305-336.

- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1969). *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay.: Ankara.
- Karlığa, H. Bekir (1991). “Anâsır-ı Erbaa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, TDV Yay.: İstanbul, 149-151.
- Katsh, Abraham I. (1954). *Judaism in İslam*, State University of New York Press: New York.
- Kaufmann, Francine ve Joys Eisenberg (1987). *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*, çev. Mehmet Aydın, *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, 267-283.
- Keskin, Hasan (2002). “Kur’an’da Meleklerin Hz. Âdem’e Secdesinin Yorumu”, *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 107-125.
- Kırca, Celal (1988). “Âd Kavmi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.1, TDV Yay.: İstanbul, 333-334.
- Kırkız, Mustafa (2009). *Kutsal Kitaplardaki Tarihi Olaylar ve Edebi Yorumu (Hz. Âdem’den Hz. Lut’a Kadar)*, FÜ SBE DKT: Elazığ.
- Kıyak, Abdulkadir (2011). “Geleneksel Türk dininde Ağaç Motifi –Elazığ Örneği–”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13, 91-104.
- Kirman, M. Ali (2004) “Din Değiştirme Olgusuna Sosyolojik Yaklaşım”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, S. 18, 75-88.
- Kister, Menahem J. (2001). “İsrâiloğullarından Nakilde Bulunma Meselesi”, çev. Mehmet Ağırman, *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.5, S. 1, 125-153.
- Korkmaz, Sıddık (2005). *Tarihin Tahrifi-İbn Sebe Meselesi*, Araştırma Yay.: Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2003). “Eski Türklerdeki Ağaç Kültünün İslami Devirlerdeki Devamı”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, S. 1, 99-110.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1955). *Tekke Şiir Antolojisi*, Buluş Kitabevi: Ankara.
- Köprülü, Mehmed Fuad (1926). “Bektaşiliğin Menşe’leri”, *Türk Yurdu*, C. 2, S. 8, 126-128.
- Köprülü, Mehmed Fuad (1970). “İslam Sufi Tarikatlarına Türk Moğol Şamanlığının Tesiri”, çev. Yaşar Altan, *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.18, 141-152.

- Köprülü, Mehmed Fuad (1972). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, 2. Baskı, Atay Kültür Yay.: Ankara.
- Köprülü, Mehmed Fuad (1981). *Türk Edebiyatı Tarih*, Ötüken Yay.: İstanbul.
- Köprülü, Mehmed Fuad (1984). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 5. Baskı, TDV Yay.: Ankara.
- Köprülü, Mehmed Fuad (1986). *Edebiyat Araştırmaları*, 2. Baskı, TTK Yay.: Ankara.
- Köprülü, Mehmed Fuad (1991). *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, 4. Baskı, TTK Yay.: Ankara.
- Köprülü, Mehmed Fuad (1996). *Anadolu'da İslamiyet*, çev. Ragıp Hulusi, İnsan Yay.: İstanbul.
- Kurt, Savaş ve Beyza Kurt (2015). "Türk Devlet Kültüründe Rüya", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, 239-246.
- Kutluay, Yaşar (1993). *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, AÜ İlahiyat Fakültesi Yay.: Ankara.
- Kutluay, Yaşar (2001). *İslam ve Yahudi Mezhepleri*, Anka Yay.: Ankara.
- Kutluay, Yaşar (2003). *İslamiyette İtikadi Mezheplerin Doğuşu*, Pınar Yay.: İstanbul.
- Kutluay, Yaşar (2003). *Tarihte ve Günümüzde İslam Mezhepleri*, Pınar Yay.: İstanbul.
- Kutluer, İlhan (2007). "Nur". *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.33, TDV Yay.: İstanbul, 245-246.
- Kurt, Sinan (2016). *Kafkasya'daki Gregoryan ve Musevi Türkleri Üzerine Yapılan Çalışmalar*, ODÜ SBE YLT: Ordu.
- Kutsal Kitap (2001). *Kitabı Mukaddes*, Yay.: İstanbul.
- Kuzgun, Şaban (1985). *Hazar ve Karay Türkleri*, Se-da Yay.: Ankara.
- Kuzgun, Şaban (1993). *Türklerde Yahudilik ve Doğu Avrupa Yahudilerinin Menşei Meselesi: Hazar ve Karay Türkleri*, 2. Baskı, Alıç Matbaası: Ankara.
- Küçük, Abdurrahman (1989). "Âl-i Ya'kub", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.2, TDV Yay.: İstanbul, 309-310.
- Küçük, Abdurrahman (1992). *Dönmeler Tarihi*, 2. Baskı, Rehber Yay.: Ankara.
- Lewis, Bernand (1977). *The Jews of Islam*, İsrail Press ltd.: Tel Aviv.

- Malinowski, Bronislaw (1990). *Büyü, Bilim ve Din*, çev. Saadet Özkal, Kabcacı Yayınevi: İstanbul.
- Malinowski, Bronislaw (1998). *İlkel Toplum*, çev. Hüseyin Portakal, Öteki Yay.: Ankara.
- Mandaoğlu, Mehmet (2013). “Türk Mitolojisinden Anadolu’ya Taşınan Kültür: Geyik Motifi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 27, 382-391.
- Musabeyov, Rasim (2001). “Azerbaycandaki Etnik Azınlıklar”, *Avrasya Dosyası-Azerbaycan Özel*, C. 7, S. 1, 193-194.
- Nahya, Z. Nilüfer (2007). “Anadolu’da Bir Kayıp Yahudi Halkı: Romanyot Yahudileri”, *Kırkbudak - Anadolu Halk İnançları Araştırmaları Dergisi*, S. 12, 5-22.
- Na’nâa, Remzi (1970). *el-İsrâiliyyât ve Eseruhâ fi Kütübi’t-Tefsîr*, Dimeşk Yay.: Beyrut.
- Newby, G.D. (1979). “Tafsir Isra’iliyyat”, *Journal of the American Academy of Religion*, C. 47, S. 4, 658-697.
- Newby, G.D. (1986). “The Drowned Son: Midrash and Midrash Making in the Qur’an and Tafsîr”, ed. W. M. Brinner-S. D. Ricks, *Studies in İslamic and Judaic Traditions*: Atlanta, 19-32.
- Nicholson, Reynold A. (1978). *İslam Sufileri İçin İlk Söz*, çev. Mehmet Dağ, Kemal Işık, Ruhi Fığlalı, Abdulkadir Şener, Rami Ayas, İsmet Kayaoğlu, KB Yay.: Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1979-1983). “XVII.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızadeliler Hareketi”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, C. 17-21, 208-225.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1981). “Bazı Menakıbnâmelere Göre XII-XV. Yüzyıllardaki İhtidallarda Heterodoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü”, *Osmanlı Araştırmaları II*, 31-42.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1992). *Kültür Tarihi Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, TTK Yay.: Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar ( ). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay.: Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1992). *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler (XIV-XVII Yüzyıllar)*, TTK Yay.: Ankara.

- Ocak, Ahmet Yaşar (1996). *Babiler İsyanı*, Dergâh Yay.: İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2002). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temeleri*, İletişim Yay.: İstanbul.
- Oğuz, Burhan (2003). *Türk ve Yahudi Kültürlerine Bir Mukayeseli Bakış*, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yay.: İstanbul.
- Oğuz, M. Öcal (2004). “Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları”, *Millî Folklor*, S. 62, 5-7.
- Oğuz, M. Öcal ve Selcan Gürçayır (2005). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar II*, Geleneksel Yay.: Ankara.
- Oğuz, M. Öcal, Metin Ekici, Mehmet Aça vd. (2014). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay.: Ankara.
- Ögel, Bahaeddin (2010). *Türk Mitolojisi I*, 5. Baskı, TTK Yay.: Ankara.
- Ögel, Bahaeddin (1995). *Türk Mitolojisi II*, TTK Yay.: Ankara.
- Örs, Hayrullah (1966). *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Öztürk, Mustafa (2015). *Kıssaların Dili*, Ankara Okulları Yay.: Ankara.
- Öztürk, Yaşar Nuri (2014). *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meâli*, 82. Baskı, Yeni Boyut Yay.: İstanbul.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 3*, MEB Yay.: İstanbul.
- Sakaoğlu, Saim (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, AÜ Yay.: Ankara.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yay.: Ankara.
- Sakaoğlu, Saim ve A. Duymaz (2010). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, Ötüken Neşriyatı: İstanbul.
- Schimmel, Anne marie (2000). *Sayıların Gizemi*, 2. Baskı, Kabalıcı Yay.: İstanbul.
- Schwarbaum, Haim (1982). *Biblical and Extra-Biblical legends in Islamic Folk-Literature*, Walldorf-Hessen.
- Sharon, Moshe Sevilla (1992). *Türkiye Yahudileri*, İletişim Yay.: İstanbul.

- Shmuclevitz, Aryeh (1984). *The Jews Of The Ottoman Empire In The Late Fifteenth And The Sixteenth Centuries*. E.J. BRILL: Leiden.
- Sekme, Emine (2014). *Klasik ve Modern Kur'an Yorumlarında Ashâb-ı Kehf Kıssasının Tahlili*, MÜ SBE YLT: İstanbul.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati (1995). *Karşılaştırmalı Türk Destanları*, İrfan Yayınevi: İstanbul.
- Seyidoğlu, Bilge (1992). "Efsane", *Türk Dünyası El Kitabı*, 2. Baskı, TKAE Yay.: Ankara, C. 3, 315.
- Stanford, J. Shaw (1991). *The Jews Of The Ottoman Empire And The Turkish Republic*, Palgrave Macmillan UK.: London.
- Smith, Barbara Herrnstein (1980). "Narrative Versions, Narrative Theories", University of Chicago Press: Chicago: C. 7, S. 1, 213-236.
- Sözengil, Tarık Mümtaz (1991). *Tarih Boyunca Alevilik*, Çözüm Yay.: İstanbul.
- Sümer, Necati (2016). "Dinsel ve Mitolojik Sembol Olarak Yılan", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S.43, 275-288.
- Şemsettin Sami (1996). *Kamûs-ı Türkî*, 7. Baskı, Gündoğdu Matbası: İstanbul.
- Şener, H. İbrahim (2001). "Karun", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yay.: İstanbul: 519-520.
- Şenesen, Okuşluk Refiye (2011). "Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri", *Folklor/Edebiyat*, C. 17, S. 66, 209-228.
- Şengül, İdris (2002). "Kıssa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 25, TDV Yay.: İstanbul, 498-501.
- Şimşek, M. Sait (1998). *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yay.: İstanbul.
- Tabakoğlu, Ahmet (1999). "Osmanlı İctimaî Yapısının Ana Hatları", *Osmanlı*: Ankara, C. 4, 17-31.
- Tanyu, Hikmet (1967). *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, AÜ İlahiyat Fakültesi Yay.: Ankara.
- Tanyu, Hikmet (1978). *Türklerin Dinî Tarihçesi*, Türk Kültür Yay.: İstanbul.

- Tökel, Dursun Ali (2010). “Türklerin Din Algısının Tespitinde Tekke Ruhu, İsrailiyat ve Türk Edebiyatının Yeri”, (*Uluslararası Sempozyum Bilim, Ahlak Ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları*) Canik Kültür Merkezi: Samsun, 1-11.
- Tottoli, Roberto (2010). “İslami Literatürde İsrailiyat Teriminin Kökeni ve Kullanımı”, çev. Mesut Kaya, *Marife Bilimsel Birikim*, S. 2, 201-215.
- Turan, Osman (1969). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi II*, Turan Neşriyat Yurdu: İstanbul.
- Turan, Osman (1999). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi I*, 12. Baskı, Boğaziçi Yay.: İstanbul.
- Turhan, Mümtaz (2015). *Kültür Değişmeler*, Altınordu Yay.: Ankara.
- Türkdoğan, Orhan (2003). *Türk Tarihinin Sosyolojisi*, Kültür Sanat Yay.: İstanbul.
- Türker, Ömer (2006). “Mukâtil b. Süleyman”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.31, TDV Yay.: İstanbul, 134-136.
- Uğur, Mücteba (1988). “Abdul Melik b. Abdulaziz b. Cureyc”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.1, TDV Yay.: İstanbul, 265.
- Ulu, Arif (2011). “Tebe’ut-tabiîn”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yay.: İstanbul, 217-218.
- Uludağ, Süleyman (1989). “Âlem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 2, TDV Yay.: İstanbul: 357-361.
- Uludağ, Süleyman (1994). “Dünya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.10, TDV Yay.: İstanbul, 22-25.
- Uludağ, Süleyman (2007). “Nur”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, TDV Yay. İstanbul:244-245.
- Uludağ, Süleyman (2009). “Sidretü’l-Müntehâ”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, TDV Yay.: İstanbul,151.
- Unan, Fahri (1997). “Bir Âlimin Hayat Hikâyesi ve Klasik Osmanlı Eğitim Sistemi Üzerine”, *Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 8, 365-391.

- Uzun, Gülsine (2008). “Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Falcılık, Kehanet ve Rüya Motifi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.3, 424-434.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1945). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK Yay.: Ankara.
- Uzun, Mustafa (1995). “Envarü’l-Âşikin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.11, TDV Yay.: İstanbul, 260.
- Uzun, Mustafa (2003). “Lut”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, TDV Yay.: İstanbul, 229-230.
- Uzun, Mustafa (1996). “Fıravun”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 13, TDV Yay.: İstanbul, 121-122.
- Uşaklı Ali, İbni Hacı Mustafa (2012). *Kolu Açık Hacim Sultan*, 2. Baskı, çev. Mustafa Erbay, Ayyıldız Yay.: Ankara.
- Ülken, Hilmi Ziya (1969). “Anadolu Örf ve Âdetlerinde Eski Kültürlerin İzleri”, *AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.17, 1-28.
- Ünver, Mustafa (2008). *Tefsirde Öteki: Celâleyn’de İsrâiliyyat*, Sidre Yay.: Samsun.
- Waldman, Marilyn Robinson (1986). “New Approaches to “Biblical” Materials in the Qur’an”, *Studies in Islamic and Judaic Traditions*, ed. W.M. Brinner – S.D. Ricks, Scholar Press: Atlanta, S.1, 47-64.
- Wasserstrom, Steven M. (1994), “Jewish Pseudepigrapha in Muslim Literature”. *Tracing the Threads: Studies in the Vitality of Jewish Pseudepigrapha*, ed. John C. Reeves, Scholar Press: Atlanta, 87-114.
- Wasserstrom, S. M. (1995). *Between Muslim and Jews The Problem of Symbiosis Under Early Islam*, Princeton University Press Princeton: New Jersey.
- Winston, Robert (2010). *Tamrının Öyküsü*, çev. Sinan Köseoğlu, Say Yay.: İstanbul.
- Yardımcı, Mehmet (2007). *Destanlar*, Ürün Yayınevi: Ankara.
- Yargıcı, Atilla (2006). “Tefsirde İsrailiyat Konusuna Eleştirel Bir Yaklaşım”, *HARÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, 53-54.
- Yavuz, Yusuf Şevki (1991). “Arş”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 3, TDV Yay.: İstanbul: 406-409.

- Yavuz, Yusuf Şevki (2001). “Kalem”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, TDV Yay.: İstanbul, 247-248.
- Yavuz, Yusuf Şevki (2002). “Kürsî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, TDV Yay.: İstanbul: 572-573.
- Yavuz, Yusuf Şevki (2003). “Levh-i Mahfuz”, *TDV İslam Ansiklopedisi* C. 27, TDV Yay.: İstanbul, 151.
- Yazıcıoğlu, Ahmet Bican (2015). *Envârü'l -Âşıkîn*, çev. Yakup Sevimli, 2. Baskı, Semerkand Yay.: İstanbul.
- Yazıcıoğlu, Ahmet Bican (2012). *Muhammediye*, çev. Şevket Gürel, Sağlam Yayınevi: İstanbul.
- Yazır, Elmalı Hamdi (2012). *Kur'an-ı Kerim Türkçe Meâli*, Altınpost Yay.: Ankara.
- Yesevize, Alparslan (1984). *Yahudilik ve Dönmeler*, Sezgin Neşriyat: İstanbul.
- Yabuz, Yasemin (2002). “Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Rüya”, *Türk Dili*, S. 603, 257-266.
- Yıldırım, Ahmet (2009). *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDV Yay.: Ankara.
- Yıldırım, Enbiya (1996). *Hadis Problemleri*, İstanbul: Umran Yay.
- Yıldırım, Enbiya (2009). “Hz. Musa'nın Ölüm Meleğini Tokatlaması Rivayeti”, *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13, 21-37.
- Yücedoğru, Tefik (2011). “Tekvin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 40, TDV Yay.: İstanbul, 388-389.
- Zehebi, Muhammed Hüseyin (2011). *Tefsir ve Hadiste İsrailiyat*, çev. Enbiya Yıldırım, Rağbet Yay.: İstanbul.
- Ziya Gökalp (1976). *Türkçülüğün Esasları*, Varlık Yay.: İstanbul.
- Zorlu, Ilgaz (1981). *Evet Ben Selanikliyim, Türkiye Sabetaycılığı*, Belge Yay.: İstanbul.

2.SÖZLÜ KAYNAKLAR

K 1: Sadettin Temir, 1960, Büyük Toraman kasabası doğumlu, medrese eğitimi, SSK emeklisi, Derleme tarihi: 5 Ekim 2016, Derleme yeri: Kayseri-Felahiye-Büyük Toraman.

K 2: Seyyid Baba Mansur evlatlarından Veli Yanar, 1950, Dersim doğumlu, okur-yazar, SSK emeklisi, Derleme tarihi: 16 Eylül 2016, Derleme yeri: Kayseri-Kocasinan-Yenişehir.

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı, Soyadı : Hakan ALBAYRAK
Uyruğu : TÜRKİYE (TC)
Doğum Tarihi ve Yeri : 29 KASIM 1981
Medeni Durumu : Evli
email: : hakan.16.05@hotmail.com
Yazışma Adresi : Mevlana Mah. Halef Hoca Cad. No:46/8 Talas /Kayseri

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü	2017
Lisans	EÜ Edebiyat Fakültesi	2005
Lise	Kocasinan Atatürk Lisesi	1999

İş Deneyimleri

Yıl	Kurum	Görev
2008- Halen	Emniyet Genel Müdürlüğü	Polis Memuru

YABANCI DİL

İngilizce- İbranice